ספרי' – אוצר החסידים – ליובאוויטש

קובץ
שלשלת האור

היכל
תשיעי

שער
שלישי

דבר מלכות

מאמרי דא"ח, שיחות ואגרות קודש

מאת
כבוד קדושת

אדמו"ר מנחם מענדל שליט"א

שניאורסאהן
מליובאוויטש

•

יוצא לאור על ידי מערכת
„אוצר החסידים"
770 איסטערן פאַרקוויי סניף אה"ק כפר חב"ד ברוקלין, נ.י.

שנת חמשת אלפים שבע מאות חמשים ושתיים לבריאה
הי' תהא שנת נפלאות בכל
צדי"ק שנה להולדת כ"ק אדמו"ר שליט"א

הוספה: כמפורט במפתח כללי עמוד ד'

אף על פי שיכולים להניח תפילין במשך כל היום כולו (מנץ החמה, או עלות השחר, עד צאת הכוכבים או שקיעת החמה), הרי הזמן המובחר להנחת תפילין הוא בזמן תפילת שחרית, כמנהג ישראל שמניחים תפילין ומתפללים בהם. (משיחת י"א שבט תשכ"ח)

טוב להרגיל עצמו לומר ... נוסח זה מודה וכו' ועל ידי זה יזכור את ה' הניצב עליו:

מוֹדֶה אֲנִי לְפָנֶיךָ, מֶלֶךְ חַי וְקַיָּם שֶׁהֶחֱזַרְתָּ בִּי נִשְׁמָתִי בְּחֶמְלָה. רַבָּה אֱמוּנָתֶךָ.

מצוה לומר את כל ברכות השחר

ברכת התורה

צריך ליזהר בה מאד ואסור לדבר ולהוציא דברי תורה מפיו עד שיברך.

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וְצִוָּנוּ עַל דִּבְרֵי תוֹרָה:

וְהַעֲרֵב נָא יְיָ אֱלֹהֵינוּ אֶת־דִּבְרֵי תוֹרָתְךָ בְּפִינוּ, וּבְפִי כָל־עַמְּךָ בֵּית יִשְׂרָאֵל, וְנִהְיֶה אֲנַחְנוּ וְצֶאֱצָאֵינוּ, וְצֶאֱצָאֵי כָל־עַמְּךָ בֵּית יִשְׂרָאֵל, כֻּלָּנוּ יוֹדְעֵי שְׁמֶךָ וְלוֹמְדֵי תוֹרָתְךָ לִשְׁמָהּ. בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, הַמְּלַמֵּד תּוֹרָה לְעַמּוֹ יִשְׂרָאֵל:

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, אֲשֶׁר בָּחַר בָּנוּ מִכָּל הָעַמִּים וְנָתַן לָנוּ אֶת תּוֹרָתוֹ. בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, נוֹתֵן הַתּוֹרָה:

וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵּאמֹר: דַּבֵּר אֶל־אַהֲרֹן וְאֶל־בָּנָיו לֵאמֹר כֹּה תְבָרְכוּ אֶת־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אָמוֹר לָהֶם:

יְבָרֶכְךָ יְהוָה וְיִשְׁמְרֶךָ: יָאֵר יְהוָה | פָּנָיו אֵלֶיךָ וִיחֻנֶּךָּ: יִשָּׂא יְהוָה | פָּנָיו אֵלֶיךָ וְיָשֵׂם לְךָ שָׁלוֹם:

וְשָׂמוּ אֶת־שְׁמִי עַל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וַאֲנִי אֲבָרְכֵם:

ברכות הנחת תפילין

הברכה הראשונה, (באמירתה מכוונים הן על התפילין של יד והן על התפילין של ראש) נאמרת לפני הידוק הרצועה על שריר הקיבורת של היד השמאלית (איטר, הכותב ביד שמאל מניח את התפילין על יד ימין) באופן שהתפילין נוטות לעבר הגוף.

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וְצִוָּנוּ לְהָנִיחַ תְּפִלִּין:

הברכה השניה נאמרת (רק אם דיבר בין הנחת תפילין של־יד לשל־ראש) לפני הידוק הרצועה על הראש

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וְצִוָּנוּ עַל מִצְוַת תְּפִלִּין:

קריאת שמע

שְׁמַע יִשְׂרָאֵל, יְיָ אֱלֹהֵינוּ, יְיָ אֶחָד:

בָּרוּךְ שֵׁם כְּבוֹד מַלְכוּתוֹ לְעוֹלָם וָעֶד:

וְאָהַבְתָּ אֵת יְיָ אֱלֹהֶיךָ, בְּכָל לְבָבְךָ וּבְכָל נַפְשְׁךָ וּבְכָל מְאֹדֶךָ. וְהָיוּ הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה, אֲשֶׁר אָנֹכִי מְצַוְּךָ הַיּוֹם, עַל לְבָבֶךָ. וְשִׁנַּנְתָּם לְבָנֶיךָ וְדִבַּרְתָּ בָּם, בְּשִׁבְתְּךָ בְּבֵיתֶךָ וּבְלֶכְתְּךָ בַדֶּרֶךְ וּבְשָׁכְבְּךָ וּבְקוּמֶךָ. וּקְשַׁרְתָּם לְאוֹת עַל יָדֶךָ, וְהָיוּ לְטֹטָפֹת בֵּין עֵינֶיךָ. וּכְתַבְתָּם עַל מְזֻזוֹת בֵּיתֶךָ וּבִשְׁעָרֶיךָ.

וְהָיָה אִם שָׁמֹעַ תִּשְׁמְעוּ אֶל מִצְוֹתַי, אֲשֶׁר אָנֹכִי מְצַוֶּה אֶתְכֶם הַיּוֹם, לְאַהֲבָה אֶת יְיָ אֱלֹהֵיכֶם וּלְעָבְדוֹ, בְּכָל לְבַבְכֶם וּבְכָל נַפְשְׁכֶם. וְנָתַתִּי מְטַר אַרְצְכֶם בְּעִתּוֹ יוֹרֶה וּמַלְקוֹשׁ, וְאָסַפְתָּ דְגָנֶךָ וְתִירֹשְׁךָ וְיִצְהָרֶךָ. וְנָתַתִּי עֵשֶׂב בְּשָׂדְךָ לִבְהֶמְתֶּךָ, וְאָכַלְתָּ וְשָׂבָעְתָּ. הִשָּׁמְרוּ לָכֶם פֶּן יִפְתֶּה לְבַבְכֶם, וְסַרְתֶּם וַעֲבַדְתֶּם אֱלֹהִים אֲחֵרִים וְהִשְׁתַּחֲוִיתֶם לָהֶם. וְחָרָה אַף יְיָ בָּכֶם וְעָצַר אֶת הַשָּׁמַיִם וְלֹא יִהְיֶה מָטָר וְהָאֲדָמָה לֹא תִתֵּן אֶת יְבוּלָהּ, וַאֲבַדְתֶּם מְהֵרָה מֵעַל הָאָרֶץ הַטֹּבָה אֲשֶׁר יְיָ נֹתֵן לָכֶם. וְשַׂמְתֶּם אֶת דְּבָרַי אֵלֶּה עַל לְבַבְכֶם וְעַל נַפְשְׁכֶם, וּקְשַׁרְתֶּם אֹתָם לְאוֹת עַל יֶדְכֶם וְהָיוּ לְטוֹטָפֹת בֵּין עֵינֵיכֶם. וְלִמַּדְתֶּם אֹתָם אֶת בְּנֵיכֶם לְדַבֵּר בָּם, בְּשִׁבְתְּךָ בְּבֵיתֶךָ וּבְלֶכְתְּךָ בַדֶּרֶךְ וּבְשָׁכְבְּךָ וּבְקוּמֶךָ. וּכְתַבְתָּם עַל מְזוּזוֹת בֵּיתֶךָ וּבִשְׁעָרֶיךָ. לְמַעַן יִרְבּוּ יְמֵיכֶם וִימֵי בְנֵיכֶם עַל הָאֲדָמָה אֲשֶׁר נִשְׁבַּע יְיָ לַאֲבֹתֵיכֶם לָתֵת לָהֶם, כִּימֵי הַשָּׁמַיִם עַל הָאָרֶץ.

וַיֹּאמֶר יְיָ אֶל מֹשֶׁה לֵּאמֹר. דַּבֵּר אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְאָמַרְתָּ אֲלֵהֶם וְעָשׂוּ לָהֶם צִיצִת עַל כַּנְפֵי בִגְדֵיהֶם לְדֹרֹתָם, וְנָתְנוּ עַל צִיצִת הַכָּנָף, פְּתִיל תְּכֵלֶת. וְהָיָה לָכֶם לְצִיצִת, וּרְאִיתֶם אֹתוֹ, וּזְכַרְתֶּם אֶת כָּל מִצְוֹת יְיָ, וַעֲשִׂיתֶם אֹתָם, וְלֹא תָתוּרוּ אַחֲרֵי לְבַבְכֶם וְאַחֲרֵי עֵינֵיכֶם אֲשֶׁר אַתֶּם זֹנִים אַחֲרֵיהֶם. לְמַעַן תִּזְכְּרוּ וַעֲשִׂיתֶם אֶת כָּל מִצְוֹתָי, וִהְיִיתֶם קְדֹשִׁים לֵאלֹהֵיכֶם. אֲנִי יְיָ אֱלֹהֵיכֶם, אֲשֶׁר הוֹצֵאתִי אֶתְכֶם, מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם לִהְיוֹת לָכֶם לֵאלֹהִים, אֲנִי יְיָ אֱלֹהֵיכֶם (אֲנִי יְיָ אֱלֹהֵיכֶם) אֱמֶת.

נכון לומר קודם התפילה:

הֲרֵינִי מְקַבֵּל עָלַי מִצְוַת עֲשֵׂה שֶׁל וְאָהַבְתָּ לְרֵעֲךָ כָּמוֹךָ

מצוה להתפלל בתפילין את כל תפילת שחרית כולל שיעור תהלים כפי שמתחלק לימי החודש.

יְהִי רָצוֹן מִלְּפָנֶיךָ, יְיָ אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ, שֶׁיִּבָּנֶה בֵּית הַמִּקְדָּשׁ בִּמְהֵרָה בְיָמֵינוּ, וְתֵן חֶלְקֵנוּ בְּתוֹרָתֶךָ.

אַךְ צַדִּיקִים יוֹדוּ לִשְׁמֶךָ יֵשְׁבוּ יְשָׁרִים אֶת פָּנֶיךָ.

כדאי שלכל ילד, בן או בת - גם קטני קטנים - וגם המבוגרים יהיה סידור (תפילה) פרטי משלו - לומר תפילה להשם, חומָש - חמשה חומשי תורה (או ספר אחר של תורה) משלו ללמוד בו כל יום תורה, וכן לחבריל קופת־צדקה משלו - שלתוכה נותן צדקה (לבד משבת ויום טוב), מכספו הפרטי (שניתן לו מהוריו או שקיבל כפרס ... שבהן יכול היה לקנות חיי נפשו, ולהשתמש בו לצרכיו האישיים, ושיכתבו על זה "להשם הארץ ומלואה" (או בראשי־תיבות "לה"ו") בצירוף שמם - ודברים אלו יהיו ברשותו ואחריותו ויניחם בחדרו, במקום בולט - את הקופה יש לקבוע בחדר על ידי מסמר וכדומה, ועל ידי זה החדר כולו ייהפך ל"חדר ובית של צדקה".

מהדורה לזה פסח ושימוש אישי בלבד

קכא.

היאך יש מעלה בגן עדן התחתון ומשם עולה לגן עדן העליון והיאך הקב״ה משגיח:

א שִׁיר לַמַּעֲלוֹת אֶשָּׂא עֵינַי אֶל־הֶהָרִים מֵאַיִן
יָבֹא עֶזְרִי: ב עֶזְרִי מֵעִם יְהוָה עֹשֵׂה שָׁמַיִם וָאָרֶץ:
ג אַל־יִתֵּן לַמּוֹט רַגְלֶךָ אַל־יָנוּם שֹׁמְרֶךָ: ד הִנֵּה
לֹא־יָנוּם וְלֹא יִישָׁן שׁוֹמֵר יִשְׂרָאֵל: ה יְהוָה שֹׁמְרֶךָ
יְהוָה צִלְּךָ עַל־יַד יְמִינֶךָ: ו יוֹמָם הַשֶּׁמֶשׁ לֹא־
יַכֶּכָּה וְיָרֵחַ בַּלָּיְלָה: ז יְהוָה יִשְׁמָרְךָ מִכָּל־רָע
יִשְׁמֹר אֶת־נַפְשֶׁךָ: ח יְהוָה יִשְׁמָר־צֵאתְךָ וּבוֹאֶךָ
מֵעַתָּה וְעַד־עוֹלָם:

קכב.

מספר המשורר משבח ירושלים והניסים שנעשו בירושלים:

א שִׁיר הַמַּעֲלוֹת לְדָוִד שָׂמַחְתִּי בְּאֹמְרִים לִי
בֵּית יְהוָה נֵלֵךְ: ב עֹמְדוֹת הָיוּ רַגְלֵינוּ בִּשְׁעָרַיִךְ
יְרוּשָׁלִָם: ג יְרוּשָׁלִַם הַבְּנוּיָה כְּעִיר שֶׁחֻבְּרָה־לָּהּ
יַחְדָּו: ד שֶׁשָּׁם עָלוּ שְׁבָטִים שִׁבְטֵי־יָהּ עֵדוּת
לְיִשְׂרָאֵל לְהֹדוֹת לְשֵׁם יְהוָה: ה כִּי שָׁמָּה ׀ יָשְׁבוּ
כִסְאוֹת לְמִשְׁפָּט כִּסְאוֹת לְבֵית דָּוִד: ו שַׁאֲלוּ
שְׁלוֹם יְרוּשָׁלִַם יִשְׁלָיוּ אֹהֲבָיִךְ: ז יְהִי־שָׁלוֹם בְּחֵילֵךְ
שַׁלְוָה בְּאַרְמְנוֹתָיִךְ: ח לְמַעַן אַחַי וְרֵעָי אֲדַבְּרָה־
נָּא שָׁלוֹם בָּךְ: ט לְמַעַן בֵּית־יְהוָה אֱלֹהֵינוּ
אֲבַקְשָׁה טוֹב לָךְ:

אגרות קודש

ב״ה, כ״ב אלול, תשי״ב
ברוקלין.

שלום וברכה!

... ב) בנוגע לשאלתו מה כוונתי בלימוד דא״ח, אם הוא בענין של עבודה המעורר את הלב, הנה ידוע בכ״מ בשיחות כ״ק נשיאינו הק׳ שעיקר הלימוד ובפרט לימוד דא״ח הוא ענין העבודה, אבל אין זה אומר צריך ללמוד רק מאמרים שבהם מבואר עניני עבודה, כי גם מענינים שבהשכלה יש למצוא בכן בנוגע לעבודה, ואי אפשר לתת בזה הוראות כלליות, כי זה תלוי בכשרונות איש הפרטי בזמן הפנוי שלו וכו׳ אבל דבר השוה לכל הוא, שצ״ל לימוד הן בעניני השכלה שבתורת החסידות והן בעניני העבודה, אלא שאופן חלוק הזמן של לימוד זה כמה ללמוד עניני עבודה וכמה לעניני השכלה זהו תלוי במהות איש פרטי ובטח לכשיתייעץ עם זקני אנ״ש המכירים אותו, יורוהו הדרך הנכון לזה, ועוד למודעי מה שכתבתי לכמה מאנ״ש זה מכבר שבכללם צ״ל בלימוד הדא״ח ג״כ הענין דלימוד לעיונא ולמיגרס בכדי לדעת עכ״פ באופן כללי ענינים שבחסידות, ואין בזה סתירה להמבואר בכמה מקומות, אז מי דארף ניט זיין קיין חיצון וחב״ד מאנט פנימיות ובפרט בלימוד החסידות, כי גם הלימוד למיגרס אצ״ל בדרך חיצוניות אלא ע״ד המבואר בלימוד תורה שבכתב וכן בלימוד ספר התניא אשר הגדול שבגדולים אי אפשר לו לירד לתכליתו ואפי׳ הקטן שבקטנים אפשר לו להשיג עכ״פ מקצת מפירוש הפשוט.

ג) בנוגע לשאלתו, אם מה שלומד עם תלמידיו חומש עם פרש״י ולא מסדרה של השבוע היוצאים בזה שיעור הקבוע מתקנת כ״ק מו״ח אדמו״ר, אין הדבר כן, כי הלימוד בפרשת השבוע הוא מתאים לפתגם אדמו״ר הזקן, אז מען דארף לעבען מיט דער צייט (עיין ג״כ בשיחת ש״ק מברכים ח׳ אלול דהאי שתא), ולכן בלוח היום יום שהוגה בשעתו ע״י כ״ק מו״ח אדמו״ר הנה בכל יום מסומן שיעור פרשת השבוע שצריך להיות נלמד ביום זה.

ד) הפי״נ שלו נתקבל ובלי״נ אקראהו על הציון של כ״ק מו״ח אדמו״ר בעת רצון.

ולקראת השנה החדשה הבאה עלינו ועל כל ישראל לטובה ולברכה, הנני בזה להביע ברכתי לו ולב״ב שיחיו ברכת כתיבה וחתימה טובה לשנה טובה ומתוקה בגשמיות וברוחניות.

בברכה.

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

מפתח כללי

א) סדר הנחת תפילין ..... ב

ב) מזמורי תהלים קכא, קכב ..... ג

ג) מאמר ד״ה להבין ענין חג הסוכות
יום ב׳ דחג הסוכות, ה׳תשכ״ט .....ה

ד) מאמר ד״ה חסידים ואנשי מעשה
שבת חול המועד סוכות, ה׳תשכ״ט..... יז

ה) מברקים להקפות שניות באה״ק .....כח

ו) שיחת יום ב׳ דחג הסוכות, ה׳תשי״ב ..... ל

ז) שיחת מוצאי יום א׳ דחוה״מ סוכות,
שמחת בית השואבה, ה׳תשי״ב.....לח

ח) לקוטי-שיחות פ׳ ברכה-שמח״ת כרך יט ..... נו

ט) לקוטי-שיחות שמחת תורה כרך יט, ב .....סב

י) ילקוט לוי יצחק על התורה לכ״ק הרה״ג
הרה״ח המקובל ר׳ לוי יצחק שניאורסאהן זצ״ל . סח

יא) ילקוט גאו״מ – שבת חוה״מ סוכות ..... ע

יב) שיעורי חומש יומי לשבוע חג הסוכות.....עא

יג) שיעורי תהלים לשבוע חג הסוכות.....צח

יד) שיעורים בספר התניא (מוגה)
לשבוע חג הסוכות.....צט

טו) לוח ״היום יום״ לשבוע חג הסוכות..... קח

טז) הלכה יומית לעיון ברמב״ם ..... קי

שיעורי רמב״ם

יז) – ג׳ פרקים ליום, לשבוע חג הסוכות ..... קיג

יח) – פרק אחד ליום, לשבוע חג הסוכות.....קפח

יט) – ספר המצוות, לשבוע חג הסוכות ..... ריז

כ) נביאים וכתובים
יחזקאל פרק כו, דברי הימים פרק יא-יב .....רכב

כא) משניות – מסכת חלה/ערלה
ביאור קהתי ..... רכד

כב) עין יעקב מסכת יומא .....רלב

כג) מסכת כתובות עם ביאורים
מדף צה עד דף קא .....רלד

מתורת רבותינו נשיאי חב״ד:

כד) שולחן ערוך הלכות שבת עם הערות וציונים
אדמו״ר הזקן .....רסג

כה) שולחן ערוך הלכות פסח
לפי לוח רב יומי אדמו״ר הזקן .....רסג

כו) לקוטי תורה להבין מה שכתוב ״ביום השמיני״
אדמו״ר הזקן .....רסו

כז) תורת חיים
אדמו״ר האמצעי ..... רעא

כח) מאמרי הצ״צ – דרך מצותיך
אדמו״ר ה״צמח צדק״ ..... רעג

כט) תורת שמואל תרל״ג
אדמו״ר מוהר״ש .....עדר

ל) ספר המאמרים – המשך תער״ב
אדמו״ר מוהרש״ב ..... ערה

לא) ספר המאמרים – תרפ״ט
אדמו״ר מוהריי״צ ..... רעו

לב) ספר השיחות ה׳תש״ד-ה׳תש״ה בלה״ק
אדמו״ר מוהריי״צ ..... רעז

לג) ספר הזכרונות פרק קל ..... רפ

לד) אגרות קודש
אדמו״ר מוהריי״צ .....רפב

לה) קריאת התורה למנחת שבת-קודש.....רפד

לו) לוח זמנים לשבוע חג הסוכות..... רפה

לז) סדר מצות הדלקת נרות לחה״ס וש״ק ..... רפז

דברי התורה שאנו מקבלים באדיבות של כל המוציאים לאור, שייכים אליהם ואסור בהחלט לעשות בהם שימוש מסחרי

מחוברות בשרים ומשאים בקבר

בס"ד. יום ב' דחג־הסוכות, ה'תשכ"ט*

(הנחה בלתי מוגה)

לְהָבִין עִנְיַן חַג הַסֻּכּוֹת, דְּאִיתָא בַּזֹּהַר[1] וּמְבֹאָר בְּכַמָּה מְקוֹמוֹת בַּחֲסִידוּת[2] שֶׁשְּׁלֹשֶׁת הַמּוֹעֲדִים חַג הַפֶּסַח, חַג הַשָּׁבוּעוֹת וְחַג הַסֻּכּוֹת הֵם כְּנֶגֶד אֲבוֹתֵינוּ אַבְרָהָם יִצְחָק וְיַעֲקֹב. חַג הַפֶּסַח כְּנֶגֶד אַבְרָהָם, שֶׁאָמַר "לוּשִׁי וַעֲשִׂי עוּגוֹת"[3] הַנֹּאכָלוֹת בְּפֶסַח. חַג הַשָּׁבוּעוֹת זְמַן מַתַּן־תּוֹרָה כְּנֶגֶד יִצְחָק, כִּי מַתַּן־תּוֹרָה הָיָה בְּקוֹל הַשּׁוֹפָר שֶׁל אֵילוֹ שֶׁל יִצְחָק[4] כִּפְרוּשׁ רש"י עַל "הִיּוֹבֵל" הָאָמוּר בְּמַתַּן תּוֹרָה, "הוּא שׁוֹפָר שֶׁל אֵיל... וְשׁוֹפָר שֶׁל אֵילוֹ שֶׁל יִצְחָק הָיָה". וְחַג הַסֻּכּוֹת כְּנֶגֶד יַעֲקֹב, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב[5] וְיַעֲקֹב נָסַע סֻכֹּתָה. וְצָרִיךְ לְהָבִין לְמָקוֹם שֶׁשָּׁמוּ סוּכּוֹת וְהֲרֵי זֶה רֶמֶז לְחַג הַסֻּכּוֹת. וְצָרִיךְ לְהָבִין הַשַּׁיָּכוּת דְּחַג הַסֻּכּוֹת לְיַעֲקֹב לְפִי פְּנִימִיּוּת הָעִנְיָנִים. דְּהִנֵּה, בְּחַג הַפֶּסַח הַחַג שֶׁכְּנֶגֶד אַבְרָהָם אָבִינוּ הוּא עִנְיַן כָּל כַּמּוּבָן בְּהַגָּדָה שֶׁל פֶּסַח "דִּכְפִין יֵתֵי וְיֵכוֹל"[6], כָּל הָרָעֵב יָבוֹא וְיֹאכַל שֶׁהוּא עִנְיַן הַכְנָסַת אוֹרְחִים, מִדָּתוֹ שֶׁל אַבְרָהָם אָבִינוּ שֶׁעָסַק בְּהַכְנָסַת אוֹרְחִים כְּמוּסְפָּר בַּתּוֹרָה וּבְדִבְרֵי חֲכָמֵינוּ ז"ל. וְכֵן בְּחַג הַשָּׁבוּעוֹת, הַחַג שֶׁכְּנֶגֶד יִצְחָק אָבִינוּ, עֲקֵדַת יִצְחָק הַמַּעֲשֶׂה הַמְיֻחָד שֶׁעָשָׂה יִצְחָק אָבִינוּ שֶׁהִסְכִּים שֶׁיַּעֲקְדוּ אוֹתוֹ עַל מִנַּת לְהַעֲלוֹתוֹ לְקָרְבָּן, הוּא עִנְיַן מְסִירַת־נֶפֶשׁ לְמַעַן הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא, וְקַבָּלַת הַתּוֹרָה שֶׁהָיְתָה בְּחַג הַשָּׁבוּעוֹת הִיא עַל־יְדֵי "נַעֲשֶׂה וְנִשְׁמַע" שֶׁבְּנֵי יִשְׂרָאֵל מָסְרוּ אֶת עַצְמָם לְקַיֵּם אֶת דְּבַר הַ' בְּתוֹרָה וּבְהַקְדָּמַת "נַעֲשֶׂה" לְ"נִשְׁמַע", וְיֵשׁ הַדְגָּשָׁה מְיֻחֶדֶת בְּכָךְ שֶׁהִקְדִּימוּ "נַעֲשֶׂה" (שֶׁקִּבְּלוּ עַל עַצְמָם לַעֲשׂוֹת וּלְקַיֵּם אֶת דְּבַר הַ' בְּפוֹעַל) לְפִי "נִשְׁמַע" (לְפִי שִׁידְעוּ וְהֵבִינוּ מֵהוּ רְצוֹן הַ') שֶׁהוּא הַקְדָּמַת "נַעֲשֶׂה" לְ"נִשְׁמַע" עִנְיַן מְסִירַת הָרָצוֹן בִּיטּוּל מוּחְלָט שֶׁל הָרָצוֹן הָאִישִׁי שֶׁל הָאָדָם לְ'בַעַל הָרָצוֹן' לְהַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא שֶׁהוּא הָאֲדוֹן הַיּוֹצֵר אֶת הָרְצוֹנוֹת וְשַׁלִּיט עַל הָרְצוֹנוֹת וּלְמַעְלָה יוֹתֵר[7], וְאַף בִּיטּוּל עָמֹק יוֹתֵר, בִּיטּוּל כְּלִפֵּי דַּרְגּוֹת גְּבוֹהוֹת בְּאֲלוּקוֹת שֶׁלְּמַעְלָה מִדַּרְגַּת 'בַּעַל הָרָצוֹן' שֶׁזֶּהוּ בִּיטּוּל וְהַמְסִירוּת הַלָּלוּ הוּא עִנְיַן מְסִירַת־נֶפֶשׁ שֶׁהִיא, כְּאָמוּר, עִנְיָנוֹ שֶׁל יִצְחָק אָבִינוּ וּמוּבָן מֵהוּ הַקֶּשֶׁר וְהַשַּׁיָּכוּת שֶׁל יִצְחָק לְחַג הַשָּׁבוּעוֹת, זְמַן מַתַּן תּוֹרָתֵנוּ. אֲבָל לִכְאוֹרָה צָרִיךְ לְהָבִין מֵהוּ הַטַּעַם שֶׁל הַשַּׁיָּכוּת דְּחַג הַסֻּכּוֹת לְיַעֲקֹב אָבִינוּ עַל־פִּי פְּנִימִיּוּת הָעִנְיָנִים?

ב) וּלְהָבִין זֶה, הַקֶּשֶׁר שֶׁל יַעֲקֹב אָבִינוּ לְחַג הַסֻּכּוֹת צָרִיךְ לְהַקְדִּים וּלְהָבִין תְּחִלָּה מַה שֶּׁנִּתְבָּאֵר לְעֵיל[8] בְּמַאֲמַר דִּיבּוּר־הַמַּתְחִיל "כְּנֹשֶׁר יָעִיר קִנּוֹ" שֶׁנֶּאֱמַר בְּשַׁבָּת פָּרָשַׁת הָאַזִּינוּ, י"ג תִּשְׁרֵי, שְׁנַת זוּ, תשכ"ט, בְּעִנְיַן הַמַּשְׁמָעוּת הַפְּנִימִית שֶׁל הַכָּתוּב "כְּנֹשֶׁר יָעִיר קִנּוֹ גּוֹ' יִשְׁאָהוּ עַל אֶבְרָתוֹ"[9], וּלְעֵיל מִינֵּיהּ לְמַעְלָה מִמֶּנּוּ, בְּפָסוּק הַקּוֹדֵם, כְּתִיב[10] "יְסוֹבְבֶנְהוּ יְבוֹנְנֶהוּ, יִצְּרֶנְהוּ כְּאִישׁוֹן עֵינוֹ", וְיָדוּעַ מַה שֶּׁכָּתַב אַדְמוֹ"ר הַזָּקֵן בְּדִבּוּר־הַמַּתְחִיל בְּכָתוּב "יְסוֹבְבֶנְהוּ"[11], שֶׁ"יְסוֹבְבֶנְהוּ" קָאֵי עַל חַג הַסֻּכּוֹת, כִּי הַסֻּכָּה סוֹבֶבֶת וּמַקֶּפֶת עַל הָאָדָם, וּבִפְרָט לְפִי הַמְּבֹאָר בַּקַּבָּלָה וּבַחֲסִידוּת[12] שֶׁסֻּכָּה הִיא בְּחִינַת מַקִּיף וּכְפִי שֶׁיִּתְבָּאֵר עוֹד

---

*) במאמר זה תיקן כ"ק אדמו"ר שליט"א כמה תיקונים (המו"ל). 1) זח"ג רנז, ב. 2) לקו"ת במדבר יד, ג. דרושים לר"ה נח, א. ובכ"מ. 3) וירא יח, ו. 4) פירש"י יתרו יט, יג. 5) וישלח לג, יז. 6) הגדה של פסח, פיסקא הא לחמא עניא. 7) ראה תו"א מגילת אסתר צא, א. המשך תער"ב ח"א ע' תקצז. סה"מ תש"ט ע' 148 ואילך. 8) ד"ה כנשר יעיר קנו דש"פ האזינו, י"ג תשרי (לעיל ע' 53 ואילך). 9) האזינו לב, יא. 10) שם, י. 11) מאמרי אדה"ז תקס"ו ע' שסד. שם ע' שצז. וראה לקו"ת דרושים לר"ה סג, ריש ע"ב. 12) ראה מקומות שצויינו בהערה הקודמת ובהערה 45. ובכ"מ.

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

ביאור בדרך אפשר

להלן. **וּמֵהֶמְשֵׁךְ הַכְּתוּבִים "יְסוֹבְבֻנְהוּ גוֹ' כְּנֶשֶׁר" גוֹ', מוּבָן, שֶׁשְּׁנֵי הָעִנְיָנִים** האמורים כאן, **"יְסוֹבְבֻנְהוּ" (חַג הַסֻּכּוֹת) וּ"כְּנֶשֶׁר"** (שענייננו מבואר בדיבור־המתחיל "כנשר" הנזכר לעיל שהוא מידת הרחמים), **תְּלוּיִים זֶה בָּזֶה. וְאַף שֶׁ"יְסוֹבְבֻנְהוּ" קָאֵי** מכוון **עַל הַקָּבָּ"ה,** שהוא ה'מסובב' את בני ישראל וסוכך עליהם, ואם כן לכאורה הרי זה ענין שונה, נעלה יותר, מהעניין המרומז ב"כנשר", אין זו קושיא כי **הֲרֵי גַּם "כְּנֶשֶׁר יָעִיר" קָאֵי** מכוון **עַל הַקָּבָּ"ה. וּמִכָּל זֶה מוּבָן שֶׁעִנְיָנִין הַסֻּכָּה, "יְסוֹבְבֻנְהוּ", הוּא** לפי התוכן הפנימי **עִנְיָן אֶחָד עִם "כְּנֶשֶׁר"** ושניהם עוסקים בהגנה וברחמים של הקדוש־ברוך־הוא על בני ישראל.

וְהִנֵּה נִתְבָּאֵר לְעֵיל[13] במאמר דיבור־המתחיל 'כנשר יעיר קנו' הנזכר **בְּעִנְיָן מַה שֶּׁכָּתוּב**[14] בספר משלי, שלמה המלך אומר, **שְׁלֹשָׁה** שלושה דברים בעולם **הֵמָּה נִפְלְאוּ מִמֶּנִּי גוֹ'** ואחד משלושת הדברים המופלאים הוא **דֶּרֶךְ הַנֶּשֶׁר בַּשָּׁמַיִם, שֶׁהָעֲלוּי** והיתרון המיוחד **שֶׁבַּנֶּשֶׁר,** המסמל את מידת הרחמים - **קַו הָאֶמְצָעִי, עַל שְׁאָר הַקַּוִּים** קו הימין (שעיקרו מידת החסד) וקו השמאל (שעיקרו מידת הגבורה) **הוּא, שֶׁגַּם** אפילו **נֶשֶׁר - מַה שֶּׁ"נָּשַׁר" וְנָפַל, הוּא "בַּשָּׁמַיִם", בַּמֶּרְכָּבָה הָעֶלְיוֹנָה,** שבה יש 'פני נשר' **וּלְמַעְלָה יוֹתֵר**[15] ואפילו בדרגות האלוקות שלמעלה מהמרכבה, וכפי שנתבאר במאמר הנזכר שהחידוש המיוחד של 'נשר' (שלא קיים בשאר חיות הקודש שבמרכבה העליונה כמו 'פני אריה') הוא שגם מה שנפל מה'נשר' למטה הרי הוא 'בשמים' וכאילו נשאר למעלה (בשונה מ'אריה' שרק שרשו בשמים ואילו כפי שנפל למטה הוא חיה טמאה וכבר אינו 'בשמים'), וכל זה הוא מפני מעלת 'קו האמצעי', מידת הרחמים, לגבי קו הימין וקו השמאל. ומצד קו האמצעי, מידת הרחמים, גם מה ש'נשר' ונפל ממדרגתו העליונה, עדיין נשאר מחובר לשורשו ומקורו העליון.

ביאור בדרך אפשר

וְזֶהוּ הָעִנְיָן הטעם הפנימי לדברי חכמינו ז"ל **שֶׁעַל־יְדֵי הַתְּשׁוּבָה "זְדוֹנוֹת** עבירות שהאדם עשה במזיד **נַעֲשִׂים לוֹ כִּזְכֻיּוֹת** ונחשבים לו כמעשים טובים"[16], **שֶׁגַּם הַזְּדוֹנוֹת, שֶׁהֵם** מעשים שאדם עושה **בְּדֶרֶךְ נְשִׁירָה וּנְפִילָה** למטה, למצב רוחני נחות **כּוֹ', נהפכים ומתעלים "נַעֲשִׂים כִּזְכֻיּוֹת", וְעוֹד לְמַעְלָה יוֹתֵר,** והם אפילו נעלים יותר ממעשי מצוות רגילים **כִּי "בְּמָקוֹם שֶׁבַּעֲלֵי־תְּשׁוּבָה** שעשו תשובה ברמה כזו ש"זדונות נעשו כזכיות" **עוֹמְדִים, צַדִּיקִים גְּמוּרִים** שעוסקים בתורה ומצוות בצורה רגילה, ללא שקדמה לכך נפילה וירידה **אֵין יְכוֹלִים לַעֲמוֹד שָׁם"**[17], **וְהַיְנוּ שֶׁעַל־יְדֵי הַתְּשׁוּבָה מִתְעַלִּים** בעלי התשובה **לִבְחִינָה שֶׁלְּמַעְלָה גַּם מֵרֹאשׁ** וההתחלה של **כָּל סֵדֶר הַהִשְׁתַּלְשְׁלוּת** בו האור האלוקי יורד ונמשך מלמעלה למטה, **שֶׁהֲרֵי הַהַמְלָכָה** ההתייעצות של הקדוש־ברוך־הוא, כביכול, **עַל כָּל סֵדֶר הַהִשְׁתַּלְשְׁלוּת** האם לעשות אותו או לא **הִיא כְּמַאֲמַר רַבּוֹתֵינוּ ז"ל**[18] **בְּמִי נִמְלַךְ** עם מי התייעץ הקדוש־ברוך־הוא, כביכול, אודות הבריאה, **בִּנְשְׁמוֹתֵיהֶם שֶׁל צַדִּיקִים, וְכֵיוָן שֶׁהַתְּשׁוּבָה הִיא לְמַעְלָה יוֹתֵר מֵעֲבוֹדַת הַצַּדִּיקִים,** כמבואר לעיל, **הֲרֵי הִיא** עבודת התשובה **לְמַעְלָה מִכָּל סֵדֶר הַהִשְׁתַּלְשְׁלוּת** וכשיהודי עושה תשובה הוא 'מגיע' לאור אלוקי שלמעלה מכל סדר השתלשלות, אור אין־סוף ללא גבול.

וְזֶהוּ מַה שֶּׁכָּתוּב בפסוק הנזכר שלפי הפירוש הפנימי מדבר במעלת הקו האמצעי, מידת הרחמים, **"כְּנֶשֶׁר יָעִיר קִנּוֹ" ("כְּנֶשֶׁר" דַּוְקָא** והכתוב מדייק לדמות את מידת הרחמים העליונה המאירה לבני ישראל דווקא לנשר), **אַף שֶׁכָּל אַרְבַּע חַיּוֹת הַמֶּרְכָּבָה שָׁרְשָׁן הוּא בְּי"ג תִּקּוּנֵי דִּיקְנָא**[19] שלוש־עשרה 'תיקוני הזקן' **שֶׁהֵן** הביטוי שבו משתמש הזוהר לגבי **י"ג מִדּוֹת הָרַחֲמִים,** ואם כן לכאורה עניין הרחמים לא שייך לנשר דווקא **כִּי בְּי"ג מִדּוֹת הָרַחֲמִים עַצְמָן,**

---

13) ד"ה כנשר יעיר קנו שבהערה 8 (לעיל ע' 56). 14) משלי ל, יח־יט. 15) אוה"ת האזינו ע' א'תרפט ואילך. ד"ה כנשר יעיר קנו תרע"ח (סה"מ תרע"ח ע' ל). 16) יומא פו, ב. 17) ברכות לד, ב. רמב"ם הל' תשובה פ"ז ה"ד. 18) ב"ר פ"ח, ז. רות רבה פ"ב, ג. 19) ראה זח"א יח, סע"ב. רמ"ז לזח"ג ס"פ עקב. הובא באוה"ת שם ע' א'תרפה. רד"ה הנ"ל תרע"ח

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

מִדּוֹת הָרַחֲמִים עַצְמָן, בְּחִינַת הַגֶּשֶׁר, קַו הָאֶמְצָעִי - מַגִּיעַ לְמַעְלָה יוֹתֵר. דְּהִנֵּה, בְּרַחֲמִים יֶשְׁנָן כַּמָּה דְּרָגוֹת, וּבְחִינַת גֶּשֶׁר, קַו הָאֶמְצָעִי, מַגִּיעַ בִּבְחִינַת ׳רַחֲמִים רַבִּים׳, בְּחִינָה הַיּוֹתֵר עֶלְיוֹנָה, שֶׁמִּטַּעַם זֶה, הִנֵּה גַּם הַגֶּשֶׁר שֶׁלְּמַטָּה, עִם הֱיוֹתוֹ עוֹף טָמֵא, חֲרֵי הוּא רַחְמָנִי, כַּמְּבֹאָר בְּמִדְרְשֵׁי חֲכָמֵינוּ ז״ל[20]. וְכַיָּדוּעַ שֶׁקַּו הָאֶמְצָעִי הוּא ״בְּרִיחַ הַתִּיכוֹן״ הַמַּבְרִיחַ מִן הַקָּצֶה הַיּוֹתֵר עֶלְיוֹן עַד הַקָּצֶה הַיּוֹתֵר תַּחְתּוֹן, שֶׁהַטַּעַם שֶׁנִּמְשָׁךְ עַד לַקָּצֶה הַיּוֹתֵר תַּחְתּוֹן הוּא מִצַּד זֶה שֶׁ׳לּוֹקֵחַ׳ מֵהַקָּצֶה הַיּוֹתֵר עֶלְיוֹן, וְהַיְנוּ, שֶׁשְּׁנֵי הַקַּוִּין יָמִין וּשְׂמֹאל, ״חַד אֲרִיךְ וְחַד קְצִיר״[21], מַגִּיעִים רַק בְּחִיצוֹנִיּוּת הַכֶּתֶר. וְקַו הָאֶמְצָעִי - ״חַד בֵּינוּנִי״[21], מַגִּיעַ בִּפְנִימִיּוּת הַכֶּתֶר[22], וּמִצַּד זֶה הוּא נִמְשָׁךְ עַד לַקָּצֶה הַיּוֹתֵר תַּחְתּוֹן, וּבְכָל מָקוֹם שֶׁנִּמְשָׁךְ הוּא בְּשָׁוֶה בְּלִי שׁוּם שִׁנּוּי. וּכְמוֹ שֶׁנִּתְבָּאֵר הַדֶּגְמָא עַל זֶה מִצִּיּוּר גּוּף הָאָדָם, שֶׁהוּא בְּצֶלֶם וּדְמוּת שֶׁלְּמַעְלָה, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב[23] נַעֲשֶׂה אָדָם בְּצַלְמֵנוּ כִּדְמוּתֵנוּ, שֶׁיֶּשְׁנָם בּוֹ שְׁלֹשָׁה קַוִּין, יָד יָמִין וְרֶגֶל יָמִין שֶׁהוּא קַו הַיָּמִין, יָד שְׂמֹאל וְרֶגֶל שְׂמֹאל שֶׁהוּא קַו הַשְּׂמֹאל, רֹאשׁ גּוּף וִיסוֹד שֶׁהוּא קַו

ביאור בדרך אפשר

בְּחִינַת הַגֶּשֶׁר, קַו הָאֶמְצָעִי שיש לו מעלה ויתרון לגבי קו הימין וקו השמאל - מַגִּיעַ ו׳נוגע׳ לְמַעְלָה יוֹתֵר מכל שאר מידות הרחמים, כפי שממשיך ומבאר.

דְּהִנֵּה, בְּרַחֲמִים כמו בכל המידות העליונות יֶשְׁנָן כַּמָּה דְּרָגוֹת, וּבְחִינַת גֶּשֶׁר, קַו הָאֶמְצָעִי, מַגִּיעַ בִּבְחִינַת ׳רַחֲמִים רַבִּים׳, בְּחִינָה הַיּוֹתֵר עֶלְיוֹנָה, הדרגה הגבוהה ביותר במידת הרחמים עצמה שֶׁמִּטַּעַם זֶה, מאחר שהנשר נמשך מדרגה גבוהה ביותר של מידת הרחמים, הִנֵּה גַּם הַגֶּשֶׁר הגשמי שֶׁלְּמַטָּה, עִם הֱיוֹתוֹ עוֹף טָמֵא, ולכאורה היה מסתבר שלא תהיה לו רחמנות שהיא מידה טובה, מכל־מקום למעשה חֲרֵי הוּא הנשר הגשמי רַחְמָנִי, כַּמְּבֹאָר בְּמִדְרְשֵׁי חֲכָמֵינוּ ז״ל[20] ומובא גם בפירוש רש״י על פסוק זה, ״ינהגם [הקדוש־ברוך־הוא מנהיג את בני ישראל] ברחמים ובחמלה כנשר הזה רחמני על בניו ואינו נכנס לקינו פתאום, עד שהוא מקשקש ומטרף על בניו בכנפיו בין אילן לאילן, בין שוכה לחברתה, כדי שיעורו בניו ויהא בהן כוח לקבלו. יעיר קנו, יעורר בניו. על גוזליו ירחף, אינו מכביד עצמו עליהם אלא מחפף, נוגע ואינו נוגע... ״.

וְכַיָּדוּעַ בתורת הסוד שֶׁקַּו הָאֶמְצָעִי הוּא ״בְּרִיחַ הַתִּיכוֹן״ הַמַּבְרִיחַ נמשך ומחבר מִן הַקָּצֶה הַיּוֹתֵר עֶלְיוֹן עַד הַקָּצֶה הַיּוֹתֵר תַּחְתּוֹן, ומאיר בכל הדרגות, שֶׁהַטַּעַם שֶׁנִּמְשָׁךְ הקו האמצעי עַד לַקָּצֶה הַיּוֹתֵר תַּחְתּוֹן הוּא מִצַּד זֶה שֶׁ׳לּוֹקֵחַ׳ ובא ונמשך מֵהַקָּצֶה הַיּוֹתֵר עֶלְיוֹן, וְהַיְנוּ, שֶׁשְּׁנֵי הַקַּוִּין יָמִין שורש מידת החסד והגילוי וּשְׂמֹאל שורש מידת הגבורה והצמצום, שעליהם נאמר ב׳פתח אליהו׳ שהם ״חַד אֲרִיךְ אחד (קו הימין) ארוך (על שם הגילוי וההשפעה) וְחַד קְצִיר״ ואחד קצר (על שם הצמצום ומניעת ההשפעה)[21], מַגִּיעִים יש להם שייכות ו׳נגיעה׳ רַק בְּחִיצוֹנִיּוּת הַכֶּתֶר רק בחלק החיצוני של ׳כתר עליון׳ (שלמעלה מעשר הספירות). וְקַו הָאֶמְצָעִי - עליו נאמר שהוא ״חַד בֵּינוּנִי״[21] אחד בינוני (על שם שהוא משלב את החסד ואת הגבורה, האריכות והקיצור), מַגִּיעַ יש לו שייכות ו׳נגיעה׳ בִּפְנִימִיּוּת הַכֶּתֶר[22], וּמִצַּד זֶה בגלל הקשר שלו ל׳פנימיות הכתר׳, האין־סוף ובלי גבול, הוּא נִמְשָׁךְ עַד לַקָּצֶה הַיּוֹתֵר תַּחְתּוֹן ואין גבול למידת ההארה שלו, וּבְכָל מָקוֹם שֶׁנִּמְשָׁךְ מן הקצה העליון ביותר ועד הקצה התחתון ביותר, הוּא מאיר בְּשָׁוֶה בְּלִי שׁוּם שִׁנּוּי.

ביאור בדרך אפשר

וכפי שמבאר הרבי הרש״ב ב׳המשך׳ תער״ב: ״וידוע דקו האמצעי חלוק מב׳ הקוין דימין ושמאל בב׳ דברים, הא׳ שמבריח מן קצה העליון ביותר למעלה מב׳ הקוין דשרשן גם כן בכתר אך רק בבחינת חיצוניות הכתר, אבל קו האמצעי שורש המשכתו מבחינת פנימיות הכתר כו׳, ומבריח עד קצה התחתון ביותר דהיינו בחינת המלכות סוף כל דרגין דאצילות, דהנה חכמה [שהיא בקו הימין] ובינה [שהיא בקו השמאל] הרי בינה רק עד הוד אתפשטת, ויסוד אבא ארוך שנמשך עד יסוד זעיר־אנפין, אבל קו האמצעי מבריח עד בחינת המלכות סוף כל דרגין דאצילות ובבחינות האחרונות שבה כו׳. והב׳ דאופן ההמשכה הוא דכללות הקו היא כמהות אחת ממש, ולא כמו הב׳ קוין כמו חח״ן [חכמה, חסד, נצח] מימין הרי החסד הוא מהות אחר מבחינת החכמה וכן בג״ה [בינה, גבורה, הוד] משמאל כו׳, מה שאין כן דת״י [דעת, תפארת, יסוד] כולם הם מהות אחת ממש... והיינו שהדעת ממשיך מבחינת פנימיות הכתר ואותה ההמשכה ממש הוא שנמשך בבחינת תפארת ויסוד כו׳, וב׳ הדברים הא בהא תליא דלפי שההמשכה היא מבחינת פנימיות הכתר דוקא על כן אינה משתנית ונמשך בחינת המהות ממש בכל המדריגות כו׳״.

וּכְמוֹ שֶׁנִּתְבָּאֵר בתורת החסידות הַדֶּגְמָא עַל זֶה על כך שהארת קו הימין וקו השמאל מוגבלת ולכן איננה מאירה למטה כמו למעלה ואילו הארת קו האמצעי נמשכת בכל מקום (מן הקצה אל הקצה) בשווה מִצִּיּוּר גּוּף הָאָדָם, שֶׁהוּא מציאות גשמית ומכל־מקום הוא בְּצֶלֶם וּדְמוּת שֶׁלְּמַעְלָה, ובדמותו וצורתו יש דמיון לאלוקות, כביכול כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב[23] בתורה לגבי בריאת האדם שהקדוש־ברוך־הוא אמר נַעֲשֶׂה אָדָם בְּצַלְמֵנוּ כִּדְמוּתֵנוּ, שֶׁיֶּשְׁנָם בּוֹ בגוף האדם שְׁלֹשָׁה קַוִּין, יָד יָמִין וְרֶגֶל יָמִין שֶׁהוּא קַו הַיָּמִין, יָד שְׂמֹאל וְרֶגֶל שְׂמֹאל שֶׁהוּא קַו הַשְּׂמֹאל, רֹאשׁ גּוּף וִיסוֹד הברית קודש שֶׁהוּא קַו הָאֶמְצָעִי,

---

(סה״מ תרע״ח ס״ע כג ואילך). רד״ה הנ״ל תרפ״ב (סה״מ תרפ״ב ע׳ לג). 20) תנחומא עקב ב. פרש״י האזינו שם, יא. 21) תקו״ז בהקדמה (יז, א). 22) ראה תו״ח נח סה, ב. המשך תער״ב ח״א ע׳ רכ ואילך. ח״ב ע׳ תשמב ואילך. סה״מ תרפ״ג ע׳ קז ואילך. תש״ז ע׳ 152 ואילך. ועוד. 23) בראשית א, כו.

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

ביאור בדרך אפשר

הִנֵּה בְּקַו הַיָּמִין וְהַשְּׂמֹאל יֵשׁ שִׁנּוּי בֵּין יָדַיִם לְרַגְלַיִם, וְעַד לְצִפָּרְנַיִם, מַה־שֶּׁאֵין־כֵּן בַּקַּו הָאֶמְצָעִי, רֹאשׁ גּוּף וִיסוֹד, אֵין בּוֹ שִׁנּוּיִים

1 הנה בקו הימין והשמאל יש שנוי בין ידים לרגלים, ועד
2 לצפרנים, והחיות שבידים מרובה מזו שברגלים וכל־שכן מזו שבצפרנים
3 שהיא חיות מועטת ביותר מה־שאין־כן בקו האמצעי, ראש גוף
4 ויסוד, אין בו שנויים ובכל החלקים של הקו האמצעי, מלמעלה עד
5 למטה, החיות היא בשווה, וכפי
6 שמוסיף ומבאר להלן.

וְצָרִיךְ לְהָבִין

7 וצריך להבין את האמור לעיל
8 שב׳קו האמצעי׳ ההארה היא בכל
9 מקום ובכל דרגה בשווה וגוף האדם
10 מהווה משל לכך, שֶׁהֲרֵי גַּם בַּקַּו
11 הָאֶמְצָעִי יֵשׁ שִׁנּוּי הבדלים ברמת
12 החיות בֵּין רֹאשׁ לְגוּף, וְכֵן יש
13 הבדלים ברמת החיות גם בֵּין גּוּף
14 לַיְסוֹד. שֶׁהֲרֵי הָרֹאשׁ וְהַגּוּף
15 הֵם בְּאֵין־עֵרֶךְ זֶה לָזֶה, בין
16 הראש לגוף יש פער גדול לאין שיעור
17 והחיות שבראש נעלית מזו שבגוף ללא
18 כל יחס והשוואה שֶׁלָּכֵן הַחִבּוּר
19 שֶׁבֵּינֵיהֶם בין הראש והגוף, שתי
20 יישויות שהפער ביניהם גדול מאד
21 הוּא עַל־יְדֵי מֵצַר הַגָּרוֹן
22 דַּוְקָא, העובדה שבין הראש לגוף יש
23 גרון צר מלמדת שהחיות שבראש
24 עוברת לגוף רק לאחר שהיא עוברת
25 תהליך של צמצום ומיעוט כי אכן
26 החיות שבגוף נחותה לאין שיעור מזו
27 שבראש וְכֵן גַּם הַגּוּף וְשֶׁלֹּשׁ
28 הַתַּחְתּוֹנוֹת החלקים הנחותים
29 שבאדם (שֶׁאֶחָד מֵהֶם הוּא
30 הַיְסוֹד) הֵם בדרגה נמוכה בְּאֵין־
31 עֵרֶךְ לעומת הגוף עצמו, וְנִמְצָא,
32 שֶׁהַיְסוֹד הוּא נחות בְּאֵין־עֵרֶךְ
33 לא רק לגבי הראש אלא גַּם לְגַבֵּי
34 הַגּוּף, וּמִכָּל־שֶׁכֵּן קל־וחומר
35 שֶׁהוּא ה״יסוד״ נחות בְּאֵין־עֵרֶךְ
36 לְגַבֵּי הָרֹאשׁ עצמו. וּכְמוֹ
37 שֶׁבַּגּוּף הַגַּשְׁמִי, הֲרֵי הָרֹאשׁ
38 הוּא לְמַעְלָה מֵהַגּוּף, וְהַגּוּף
39 הוּא לְמַעְלָה מֵהַיְסוֹד, וכך היא צורת הגוף בגשמיות, כי יש ביניהם
40 הבדלים ופערים ברוחניות, כֵּן הוּא גַּם בְּעִנְיַן הַמַּדְרֵגוֹת השונות
41 שֶׁבַּקַּו הָאֶמְצָעִי לְמַעְלָה, באלוקות, שֶׁהֵם בְּהִתְחַלְּקוּת מַעְלָה
42 וּמַטָּה, שיש ביניהם חלוקה בין דרגות עליונות לדרגות נמוכות שֶׁהֲרֵי לא
43 רק בדרגות השייכות לקו הימין וקו השמאל אלא גַּם בַּקַּו הָאֶמְצָעִי,

ביאור בדרך אפשר

הִנֵּה בְּקַו הַיָּמִין וְהַשְּׂמֹאל יֵשׁ שִׁנּוּי בֵּין יָדַיִם לְרַגְלַיִם, וְעַד לְצִפָּרְנַיִם, מַה־שֶּׁאֵין־כֵּן בַּקַּו הָאֶמְצָעִי, רֹאשׁ גּוּף וִיסוֹד, אֵין בּוֹ שִׁנּוּיִים.

ג) וְצָרִיךְ לְהָבִין, שֶׁהֲרֵי גַּם בַּקַּו הָאֶמְצָעִי יֵשׁ שִׁנּוּי בֵּין רֹאשׁ לְגוּף, וְכֵן בֵּין גּוּף לַיְסוֹד. שֶׁהֲרֵי הָרֹאשׁ וְהַגּוּף הֵם בְּאֵין־עֵרֶךְ זֶה לָזֶה, שֶׁלָּכֵן הַחִבּוּר שֶׁבֵּינֵיהֶם הוּא עַל־יְדֵי מֵצַר הַגָּרוֹן דַּוְקָא, וְכֵן גַּם הַגּוּף וְשֶׁלֹּשׁ הַתַּחְתּוֹנוֹת (שֶׁאֶחָד מֵהֶם הוּא הַיְסוֹד) הֵם בְּאֵין־עֵרֶךְ, וְנִמְצָא, שֶׁהַיְסוֹד הוּא בְּאֵין־עֵרֶךְ גַּם לְגַבֵּי הַגּוּף, וּמִכָּל־שֶׁכֵּן שֶׁהוּא בְּאֵין־עֵרֶךְ לְגַבֵּי הָרֹאשׁ. וּכְמוֹ שֶׁבַּגּוּף הַגַּשְׁמִי, הֲרֵי הָרֹאשׁ הוּא לְמַעְלָה מֵהַגּוּף, וְהַגּוּף הוּא לְמַעְלָה מֵהַיְסוֹד, כֵּן הוּא גַּם בְּעִנְיַן הַמַּדְרֵגוֹת שֶׁבַּקַּו הָאֶמְצָעִי לְמַעְלָה, שֶׁהֵם בְּהִתְחַלְּקוּת מַעְלָה וּמַטָּה, שֶׁהֲרֵי גַּם בַּקַּו הָאֶמְצָעִי, הִנֵּה הַמַּדְרֵגוֹת שֶׁיֵּשׁ בּוֹ מִשְׁתַּלְשְׁלוֹת זוֹ מִזּוֹ, וְאִם־כֵּן הֵם בִּבְחִינַת מַעְלָה וּמַטָּה, וּכְמוֹ שֶׁכָּתַב הָרַמְבַּ״ם[24] בְּעִנְיַן הַמַּעְלָה וּמַטָּה שֶׁבַּמַּלְאָכִים. וְיוּבָן זֶה מֵעִנְיַן עֶשֶׂר הַסְּפִירוֹת שֶׁיֵּשְׁנָן בְּמִדַּת הָרַחֲמִים, קַו הָאֶמְצָעִי. דְּהִנֵּה[25] יָדוּעַ שֶׁכָּל מִדָּה, בִּכְדֵי שֶׁתִּהְיֶה רְאוּיָה לִשְׁמָהּ, צָרִיךְ לִהְיוֹת בָּהּ חָכְמָה־בִּינָה־דַּעַת חֶסֶד־גְּבוּרָה־תִּפְאֶרֶת נֵצַח־הוֹד־יְסוֹד. וּכְמוֹ בְּמִדַּת הָאַהֲבָה, שֶׁתְּחִלָּה צְרִיכָה לִהְיוֹת הַהִתְבּוֹנְנוּת אֵיךְ שֶׁהַדָּבָר הַנֶּאֱהָב טוֹב לוֹ, אוֹ הַהִתְבּוֹנְנוּת בְּמַעֲלַת דָּבָר הַנֶּאֱהָב בְּעֶצֶם, וּמֵהִתְבּוֹנְנוּת זוֹ מִתְעוֹרֵר הוּא בְּמִדַּת הָאַהֲבָה, וְאַחַר־כַּךְ הוּא בָּא לִידֵי הַשְׁפָּעָה

ביאור בדרך אפשר

הִנֵּה הַמַּדְרֵגוֹת הרבות והשונות שֶׁיֵּשׁ בּוֹ מִשְׁתַּלְשְׁלוֹת זוֹ מִזּוֹ
44 וסולם הדרגות בנוי כך שכל דרגה באה ויורדת מהדרגה שלפניה, וְאִם־כֵּן
45 הֵם גם הדרגות השונות ב׳קו האמצעי׳ בִּבְחִינַת מַעְלָה וּמַטָּה, וּכְמוֹ
46 שֶׁכָּתַב הָרַמְבַּ״ם[24] בְּעִנְיַן הַמַּעְלָה וּמַטָּה שֶׁבַּמַּלְאָכִים גם
47 במלאכים יש הבדלי דרגות. ויש
48 מלאכים שהם בדרגה גבוהה, ׳מעלה׳
49 ויש מלאכים שהם בדרגה נמוכה,
50 ׳מטה׳, אלא שמאחר ומדובר במציאות
51 רוחנית, לא מדובר על ׳מעלה׳ ו׳מטה׳
52 במובן של מקום גשמי אלא כדברי
53 הרמב״ם, ״זה שאמרנו למטה ממעלתו
54 של חבירו אינה מעלת מקום כמו אדם
55 שיושב למעלה מחבירו אלא כמו
56 שאומרין בשני חכמים שאחד גדול
57 מחבירו בחכמה שהוא למעלה
58 ממעלתו של זה״.

וְיוּבָן זֶה

59 ויובן זה עניין חלוקת הדרגות
60 והמושגים ׳מעלה׳ ו׳מטה׳ בקו
61 האמצעי יובן ויובהר מֵעִנְיַן עֶשֶׂר
62 הַסְּפִירוֹת שֶׁיֵּשְׁנָן בְּמִדַּת
63 הָרַחֲמִים, קַו הָאֶמְצָעִי כמבואר
64 בקבלה וחסידות שכל אחת מעשר
65 הספירות כלולה מכל העשר (בספירת
66 החכמה, למשל, יש חכמה שבחכמה,
67 בינה שבחכמה וכן הלאה, וכך בכל
68 אחת מעשר הספירות), כפי שממשיך
69 ומפרט. דְּהִנֵּה[25] יָדוּעַ בתורת
70 החסידות שֶׁכָּל מִדָּה, בִּכְדֵי
71 שֶׁתִּהְיֶה רְאוּיָה לִשְׁמָהּ ואכן יהיו
72 בה כל התכונות של מידה עליונה,
73 צָרִיךְ לִהְיוֹת בָּהּ את העניין של כל
74 הספירות (ולא רק את התוכן והעניין
75 של אותה ספירה פרטית בלבד) שהם
76 חָכְמָה־בִּינָה־דַּעַת חֶסֶד־
77 גְּבוּרָה־תִּפְאֶרֶת נֵצַח־הוֹד־
78 יְסוֹד. וּכְמוֹ למשל בְּמִדַּת
79 הָאַהֲבָה, שֶׁתְּחִלָּה בתור הכנה
80 והקדמה להתעוררות רגש של אהבה
81 צְרִיכָה לִהְיוֹת הַהִתְבּוֹנְנוּת השכלית אֵיךְ שֶׁהַדָּבָר הַנֶּאֱהָב טוֹב
82 לוֹ לאדם המתבונן וכדאי לו להשיג אותו לעצמו, להתקרב אליו ולאהוב
83 אותו, אוֹ הַהִתְבּוֹנְנוּת שכלית בְּמַעֲלַת דָּבָר הַנֶּאֱהָב בְּעֶצֶם מצד
84 עצם הדבר, לאו דווקא כיצד הדבר טוב עבורו אישית, וּמֵהִתְבּוֹנְנוּת זוֹ
85 שהיא בחכמה־בינה־דעת מִתְעוֹרֵר הוּא בְּמִדַּת הָאַהֲבָה והרגש הזה
86

24) הל׳ יסוה״ת פ״ב ה״ו. 25) ראה גם ד״ה כנשר הנ״ל (סה״מ תרע״ח ע׳ כד ואילך. תרפ״ב ע׳ לה ואילך).

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

ביאור בדרך אפשר

שייך למידת החסד, **וְאַחַר־כַּךְ הוּא בָּא לִידֵי הִשְׁפָּעָה בְּפֹעַל** באמצעות המידות נצח־הוד־יסוד. **וּכְמוֹ בְּמִדַּת אַהֲבָה דִּקְדֻשָּׁה,** רגש של אהבת ה׳ **שֶׁבִּתְחִילָה** לפני התעוררות הרגש של אהבת ה׳, כהקדמה והכנה אליו, **הִיא הַהִתְבּוֹנְנוּת** שהאדם מתבונן בשכלו, היינו החכמה־בינה־דעת שבנפשו **אֵיךְ שֶׁ״קְרֻבַת אֱלֹקִים לִי טוֹב״**[26] כיצד ההתקרבות והדבקות באלוקות היא טובה בשבילו, או התבוננות **שֶׁאֱלֹקוּת הוּא טוֹב בְּעֶצֶם** לאו דווקא עבורו אישית, **וּמֵהִתְבּוֹנְנוּת** שכלית **זוֹ** בשני האופנים האמורים **הוּא בָּא לְ״וְאָהַבְתָּ אֵת הֲוָיָ׳ אֱלֹקֶיךָ״**[27] רגש של אהבת ה׳ **אוֹ לְ״וְאָהַבְתָּ לְרֵעֲךָ כָּמוֹךָ״**[28] רגש של אהבה לחברו, **וּמִזֶּה** מתוך השכל (חכמה־בינה־דעת) והרגש (בדוגמה זו רגש האהבה ששייך למידת החסד) **הוּא בָּא לִבְחִינָה שֶׁלְּמַטָּה יוֹתֵר** בסולם הספירות, **בְּחִינַת נֶצַח־הוֹד־יְסוֹד** המידות שכאמור קשורות יותר בהשפעה לזולת וכוחות המעשה **כו׳**.

וְהִנֵּה, הַמּוֹחִין שבאמצעותם היא ההתבוננות השכלית **וְהַמִּדּוֹת** שבאמצעותם הוא הרגש שבלב **הֵם בִּסְתִירָה זֶה לָזֶה,** תכונות הפכיות **שֶׁבְּשָׁעָה שֶׁעוֹסֵק בְּשֵׂכֶל וְהִתְבּוֹנְנוּת, אִי אֶפְשָׁר לִהְיוֹת אֶצְלוֹ הִתְעוֹרְרוּת הַמִּדּוֹת,** כשאדם עסוק ושקוע בהתבוננות שכלית הוא לא מסוגל להתעורר ברגש הלב **וְרַק לְאַחֲרֵי שֶׁהַמּוֹחִין מִתְעַלְּמִים, עַל־יְדֵי מֵצַר הַגָּרוֹן** שמצמצם ומעלים את הרעיון השכלי, **וּמְאִירִים עָלָיו בִּבְחִינַת מַקִּיף** והמוחין מאירים באדם רק כדבר ה׳מקיף׳ עליו מלמעלה אבל איננו חודר בפנימיותו, **אַזַי נַעֲשֵׂית הִתְעוֹרְרוּת הַמִּדּוֹת** והרגש, אבל כל זמן שעיקר המוחין מאירים והאדם שקוע בהתבוננות שכלית, לא ייתכן שהרגש יתעורר ויפעל כי השכל והרגש הם שני הפכים, ובעולם השכל אין מקום לרגשות. **וְכֵן לְאִידָךְ גִּיסָא,** בצד שני, **שֶׁכַּאֲשֶׁר הַמִּדּוֹת הֵן בְּגִלּוּי** והרגש גלוי וניכר ונרגש, **הֲרֵי הֵן מְבַלְבְּלוֹת לַמּוֹחִין** הרגשות מהוות הפרעה לשכל ולמוחין ובאותה שעה אין מקום לשכל, **וּכְמוֹ בְּעִנְיַן ״הַשֹּׁחֵד יְעַוֵּר״**[29], נאמר בתורה שאסור לדיין ושופט לקחת שוחר כי ״השוחד יעוור עיני חכמים״, כיוון שהשוחד גורם לו להיות נוטה לצד שנתן לו את השוחד **שֶׁהַמִּדּוֹת** הרגשות שיש לו כלפי אותו צד, **מַטּוֹת אֶת הַשֵּׂכֶל, עַד שֶׁלֹּא יוּכַל** השכל של הדין והשופט **לָבֹא לַמַּסְקָנָה הָאֲמִתִּית שֶׁצָּרִיךְ לָבֹא אֵלֶיהָ** על פי מה שהשכל וההיגיון מחייב כי כאמור בעת שהרגש הוא בגלוי, אין השכל פועל כראוי. **וְנִמְצָא שֶׁהַמּוֹחִין וְהַמִּדּוֹת** השכל והרגש **(חָכְמָה־בִּינָה־דַּעַת וְחֶסֶד־גְּבוּרָה־תִּפְאֶרֶת) הֵם בְּאֵין־עֵרֶךְ זֶה לָזֶה** רחוקים זה מזה ושונים זה מזה לאין שיעור.

וְכֵן בדומה לאמור לעיל אודות היחס בין המוחין למידות שהתעוררות הרגש שבלב היא דווקא לאחר צמצום והתעלמות המוחין **הוּא גַּם בְּעִנְיַן הַהִשְׁפָּעָה בְּפֹעַל (בְּחִינַת נֶצַח־הוֹד־יְסוֹד) הַבָּאָה מֵהַמִּדָּה (חֶסֶד־גְּבוּרָה־תִּפְאֶרֶת),** למשל, הנתינה לזולת בפועל כתוצאה מרגש של אהבה כלפיו **שֶׁהִיא בָּאָה רַק לְאַחֲרֵי צִמְצוּם הַמִּדָּה** ולאחר שהרגש איננו ניכר ונרגש בגלוי, **דְּכַאֲשֶׁר הָאַהֲבָה הִיא בְּתָקְפָּהּ** בתור רגש גלוי וחזק, **לֹא יוּכַל הַזּוּלַת לְקַבֵּל אֶת הַשְׁפָּעַת הַחֶסֶד, וְגַם אִם יְקַבֵּל אֶת הַהַשְׁפָּעָה** בפועל, **לֹא יָבִין וְיַרְגִּישׁ אֶת הַחֶסֶד שֶׁבָּזֶה** אלא יש צורך להבדיל בין הרגש ומעשה הנתינה וההשפעה בפועל. **וּכְמוֹ שֶׁהוּא בְּמִדַּת הַחֶסֶד וְהָאַהֲבָה, כֵּן הוּא גַּם בְּמִדַּת הַגְּבוּרָה** שהיא המקור לרגש של יראה וריחוק שגם בה יש להבחין ולהבדיל בין הרגש והמעשה שבא בעקבות הרגש והם שני עניינים שונים ונפרדים זה מזה, **וְכֵן הוּא גַּם בְּמִדַּת הָרַחֲמִים, שֶׁהִיא** כמו כל הספירות **כְּלוּלָה מִכָּל הָעֶשֶׂר סְפִירוֹת חָכְמָה־בִּינָה־דַּעַת חֶסֶד־גְּבוּרָה־תִּפְאֶרֶת נֶצַח־הוֹד־יְסוֹד,** ויש בה את כל שלושת המרכיבים המבוארים לעיל שהם המוחין, המידות וההשפעה בפועל **שֶׁבִּתְחִילָה** בראשית התהליך של התעוררות והתגלות מידת הרחמים **צְרִיכָה לִהְיוֹת הַהִתְבּוֹנְנוּת**

---

26) תהלים עג, כח. 27) ואתחנן ו, ה. 28) קדושים יט, יח. 29) משפטים כג, ח. שופטים טז, יט.

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

ביאור בדרך אפשר

הַמְּבִיאָה לְמִדַּת הָרַחֲמִים, כַּמְּבֹאָר בְּמָקוֹם אַחֵר פְּרָטֵי הַהִתְבּוֹנְנוּת בָּזֶה, וְאַחַר־כַּךְ בשלב הבא, לאחר שהשכל מתעלם ונשאר רק בדרך ׳מקיף׳ מלמעלה, **הוּא בָּא לְהִתְעוֹרְרוּת הַמִּדָּה** כרגש גלוי, **וּמִזֶּה** מתוך רגש הרחמים **הוּא בָּא לִידֵי הַשְׁפָּעָה בְּפֹעַל, הִנֵּה** גם במידת הרחמים **הַהִתְבּוֹנְנוּת** השכלית **הַמְּבִיאָה לְמִדַּת הָרַחֲמִים, וְהַמִּדָּה עַצְמָהּ,** הרגש שבלב, **הֵן הָפְכִיּוֹת זוֹ מִזּוֹ,** כאמור לעיל לגבי שאר הספירות שעולם השכל ועולם הרגש הם שני דברים שונים ונפרדים לחלוטין **וּבְשֶׁעָה שֶׁהוּא עָסוּק בְּהִתְבּוֹנְנוּת אִי־אֶפְשָׁר שֶׁיִּתְעוֹרֵר בַּמִּדָּה כוּ׳, וְהִתְעוֹרְרוּת הַמִּדָּה בָּאָה רַק לְאַחֲרֵי הִתְעַלְּמוּת הַמּוֹחִין,** כמבואר לעיל באריכות **וְכֵן הוּא גַּם בְּנוֹגֵעַ לְהַשְׁפָּעָה לַזּוּלַת שֶׁמִּצַּד מִדַּת הָרַחֲמִים, שֶׁהִיא בָּאָה לְאַחֲרֵי הִתְעַלְּמוּת הַמִّדָּה דַּוְקָא** כאשר כבר אין רגש ניכר וגלוי, **וְכַאֲשֶׁר הַמִּדָּה הִיא בְּתָקְפָּהּ** והאדם ׳תפוס׳ ברגשות החזקים שלו **לֹא יוּכַל הַזּוּלַת לְקַבֵּל אֶת הַהַשְׁפָּעָה. וְהוּא בְּאֶחָד מִשְּׁנֵי פָּנִים.** והחיסרון שבהשפעה כאשר המשפיע ׳תפוס׳ ברגש החזק שלו יכול להיות בשני אופנים **אוֹ שֶׁמִּצַּד רִבּוּי הַהַשְׁפָּעָה יִתְבַּלְבֵּל** מקבל השפע, כי אין לו את הכלים והיכולת לקבל ולהכיל שפע גדול כל־כך, **וְעַד שֶׁיִּתְבַּטֵּל מִמְּציאוּתוֹ, אוֹ שֶׁלֹּא יְקַבֵּל כְּלָל אֶת הַהַשְׁפָּעָה, לִהְיוֹתוֹ בְּאֵין־עֵרֶךְ לְהַמַּשְׁפִּיעַ.** או שמפני הפער הגדול בין המשפיע למקבל ההשפעה, שהוא מרחק לאין שיעור, השפע בכלל לא יגיע אל המקבל.

וּמִכָּל זֶה מוּבָן, שֶׁגַּם בְּמִדַּת הָרַחֲמִים, שֶׁהִיא בַּקָּו הָאֶמְצָעִי, ולא רק במידת החסד שהיא בקו הימין ובמידת הגבורה שהיא בקו השמאל **יֵשׁ הִתְחַלְּקוּת** לדרגות שונות מלמעלה למטה **וְשִׁנּוּי** באופן הפעולה וההארה שלה, **וְאִם־כֵּן צָרִיךְ לְהָבִין מַה שֶּׁנִּתְבָּאֵר לְעֵיל שֶׁהַקָּו הָאֶמְצָעִי, מֵרֵאשִׁיתוֹ וְעַד סוֹפוֹ, הוּא בְּשָׁוֶה**

ביאור בדרך אפשר

ומאיר ׳מן הקצה׳ הכי עליון ׳אל הקצה׳ הכי תחתון בשוה, והרי נתבאר לעיל באריכות שגם במידת הרחמים שהיא בקו האמצעי יש חלוקה לדרגות והבדלים בין מעלה ומטה?

ד) אַךְ הָעִנְיָן המענה לשאלה מהו הביאור בכך שהקו האמצעי מאיר בכל מקום בשוה, והרי גם בו יש ׳מעלה׳ ו׳מטה׳ **הוּא, דְּהֵן אֱמֶת שֶׁגַּם הַקָּו הָאֶמְצָעִי, לִהְיוֹתוֹ בְּחִינַת קַו (שֶׁנִּקְרָא בְּשֵׁם קַו הָאֶמְצָעִי, וְכִשְׁמוֹ כֵּן הוּא)** והמורשג ׳קו׳ שמשמעותו היא גם קו דק ולא הארה שהיא אין סוף וללא גבול, מתייחס להארה מוגבלת ומצומצמת, **יֵשׁ בּוֹ עִנְיָן הַהִשְׁתַּלְשְׁלוּת שֶׁמִּשְׁתַּלְשֵׁל** ויורד ממדריגה למדריגה **מִלְּמַעְלָה לְמַטָּה, וּמִצַּד זֶה** שהארתו היא בהשתלשלות ממדרגה למדריגה **יֶשְׁנָם גַּם בּוֹ** בקו האמצעי, כמו בקו הימין וקו השמאל, **חִלּוּקֵי מַדְרֵגוֹת** הבדלי דרגות **דְּמַעְלָה וּמַטָּה כַּנַּ״ל,** כמבואר לעיל באריכות, **מִכָּל־מָקוֹם יֵשׁ בּוֹ** בקו האמצעי **עוֹד עִנְיָן,** המיוחד לו ולא קיים בקו הימין וקו השמאל, ומצד עניין זה הקו האמצעי הוא למעלה מ׳השתלשלות, כפי שממשיך ומבאר **שֶׁהוּא נִמְשָׁךְ** ובא ויורד ומתגלה **מִבְּחִינַת פְּנִימִיּוּת הַכֶּתֶר,** החלק העמוק והפנימי ביותר במדריגת ׳כתר עליון׳ **שֶׁלְּמַעְלָה מִכָּל סֵדֶר הַהִשְׁתַּלְשְׁלוּת** והוא למעלה מספירת החכמה שהיא הספירה הראשונה והעליונה ביותר, כשם שהכתר הגשמי הוא מעל הראש. **וּמִצַּד פְּנִימִיּוּת הַכֶּתֶר שֶׁבּוֹ** שהיא מקורו והיא נרגשת בו בכל הדרגות, **הֲרֵי הוּא** הקו האמצעי מאיר **בְּשָׁוֶה מֵרֵאשִׁיתוֹ וְעַד סוֹפוֹ, כִּי בְּחִינַת פְּנִימִיּוּת הַכֶּתֶר** שהיא למעלה מ׳השתלשלות׳ **הִיא לְמַעְלָה מֵעִנְיַן הַשִּׁנּוּיִים** הנובעים מ׳השתלשלות׳ וצמצום ההארה, **וְלָכֵן בְּכָל מָקוֹם שֶׁהוּא נִמְשָׁךְ, הוּא בְּשָׁוֶה** כי הנקודה של ׳פנימיות הכתר׳ נמצאת בו כשהוא יורד ו׳משתלשל׳ למטה ביותר. **וְכַמְּבֹאָר בְּמָקוֹם אַחֵר**[30] בתורת החסידות **בְּעִנְיַן הָרַחֲמִים** על

1 הַהִתְבּוֹנְנוּת הַמְּבִיאָה לְמִדַּת הָרַחֲמִים, כַּמְּבֹאָר
2 בְּמָקוֹם אַחֵר פְּרָטֵי הַהִתְבּוֹנְנוּת בָּזֶה, וְאַחַר־כַּךְ
3 הוּא בָּא לְהִתְעוֹרְרוּת הַמִּדָּה, וּמִזֶּה הוּא בָּא לִידֵי
4 הַשְׁפָּעָה בְּפֹעַל, הִנֵּה הַהִתְבּוֹנְנוּת הַמְּבִיאָה לְמִדַּת
5 הָרַחֲמִים, וְהַמִּדָּה עַצְמָהּ, הֵן הָפְכִיּוֹת זוֹ מִזּוֹ,
6 וּבְשֶׁעָה שֶׁהוּא עָסוּק בְּהִתְבּוֹנְנוּת אִי־אֶפְשָׁר
7 שֶׁיִּתְעוֹרֵר בַּמִּדָּה כוּ׳, וְהִתְעוֹרְרוּת הַמִּדָּה בָּאָה רַק
8 לְאַחֲרֵי הִתְעַלְּמוּת הַמּוֹחִין, וְכֵן הוּא גַּם בְּנוֹגֵעַ
9 לְהַשְׁפָּעָה לַזּוּלַת שֶׁמִּצַּד מִדַּת הָרַחֲמִים, שֶׁהִיא
10 בָּאָה לְאַחֲרֵי הִתְעַלְּמוּת הַמִּדָּה דַּוְקָא, וְכַאֲשֶׁר
11 הַמִּדָּה הִיא בְּתָקְפָּהּ לֹא יוּכַל הַזּוּלַת לְקַבֵּל אֶת
12 הַהַשְׁפָּעָה. וְהוּא בְּאֶחָד מִשְּׁנֵי פָּנִים. אוֹ שֶׁמִּצַּד
13 רִבּוּי הַהַשְׁפָּעָה יִתְבַּלְבֵּל, וְעַד שֶׁיִּתְבַּטֵּל
14 מִמְּציאוּתוֹ, אוֹ שֶׁלֹּא יְקַבֵּל כְּלָל אֶת הַהַשְׁפָּעָה,
15 לִהְיוֹתוֹ בְּאֵין־עֵרֶךְ לְהַמַּשְׁפִּיעַ. וּמִכָּל זֶה מוּבָן,
16 שֶׁגַּם בְּמִדַּת הָרַחֲמִים, שֶׁהִיא בַּקָּו הָאֶמְצָעִי, יֵשׁ
17 הִתְחַלְּקוּת וְשִׁנּוּי, וְאִם־כֵּן צָרִיךְ לְהָבִין מַה
18 שֶׁנִּתְבָּאֵר לְעֵיל שֶׁהַקָּו הָאֶמְצָעִי, מֵרֵאשִׁיתוֹ וְעַד
19 סוֹפוֹ, הוּא בְּשָׁוֶה.
20 ד) אַךְ הָעִנְיָן הוּא, דְּהֵן אֱמֶת שֶׁגַּם הַקָּו
21 הָאֶמְצָעִי, לִהְיוֹתוֹ בְּחִינַת קַו (שֶׁנִּקְרָא
22 בְּשֵׁם קַו הָאֶמְצָעִי, וְכִשְׁמוֹ כֵּן הוּא), יֵשׁ בּוֹ עִנְיַן
23 הַהִשְׁתַּלְשְׁלוּת שֶׁמִּשְׁתַּלְשֵׁל מִלְּמַעְלָה לְמַטָּה,
24 וּמִצַּד זֶה יֶשְׁנָם גַּם בּוֹ חִלּוּקֵי מַדְרֵגוֹת דְּמַעְלָה
25 וּמַטָּה כַּנַּ״ל, מִכָּל־מָקוֹם יֵשׁ בּוֹ עוֹד עִנְיָן, שֶׁהוּא
26 נִמְשָׁךְ מִבְּחִינַת פְּנִימִיּוּת הַכֶּתֶר, שֶׁלְּמַעְלָה מִכָּל
27 סֵדֶר הַהִשְׁתַּלְשְׁלוּת. וּמִצַּד פְּנִימִיּוּת הַכֶּתֶר שֶׁבּוֹ,
28 הֲרֵי הוּא בְּשָׁוֶה מֵרֵאשִׁיתוֹ וְעַד סוֹפוֹ, כִּי בְּחִינַת
29 פְּנִימִיּוּת הַכֶּתֶר הִיא לְמַעְלָה מֵעִנְיַן הַשִּׁנּוּיִים,
30 וְלָכֵן בְּכָל מָקוֹם שֶׁהוּא נִמְשָׁךְ, הוּא בְּשָׁוֶה.
31 וְכַמְּבֹאָר בְּמָקוֹם אַחֵר[30] בְּעִנְיַן הָרַחֲמִים, שֶׁהוּא

30) ראה סה״מ תרנ״ה ע׳ קח ואילך. תרס״ה ע׳ מט ואילך. המשך תער״ב ח״ג ע׳ א׳שמ ואילך.

מחברת ליקוט פשוט ומושלם בלבד

ביאור בדרך אפשר

הזולת, **שֶׁהוּא עִנְיַן** שהמקור לרחמים על הזולת הוא **הַהֶרְגֵּשׁ** האדם **אֶת עַצְמוֹ, וְעַל־יְדֵי הַהֶרְגֵּשׁ שֶׁמַּרְגִּישׁ אֶת עַצְמוֹ הוּא מַרְגִּישׁ אֶת זוּלָתוֹ** (**וּמְרַחֵם עָלָיו**), **הֲרֵי הַהֶרְגֵּשׁ שֶׁהָאָדָם מַרְגִּישׁ אֶת עַצְמוֹ הוּא לְמַעְלָה מֵעִנְיַן הַשֵּׂכֶל וּמִדּוֹת שֶׁבּוֹ** (ואין זה דבר שמיוסד על הבנה שכלית או רגש מסויים אלא **בְּחִינַת הֶרְגֵּשׁ עַצְמִי** הנובע מעצם מהותו של האדם), **וּבְהֶרְגֵּשׁ זֶה** שהאדם מרגיש את עצמו ומודע למציאות האישית שלו **אֵין שַׁיָּךְ עִנְיַן הַשִּׁנּוּי** אלא זה דבר מהותי שקיים בו תמיד, **וְלָכֵן עִנְיַן הֶרְגֵּשׁ עַצְמוֹ שֶׁבְּרַחֲמִים** הבא לידי ביטוי במידת הרחמים (על הזולת) **הוּא בְּשָׁוֶה בְּכָל הַבְּחִינוֹת חָכְמָה־בִּינָה־דַּעַת חֶסֶד־גְּבוּרָה־תִּפְאֶרֶת** הן בשכל הן ברגש והן בהשפעה שבאה כתוצאה מכך. **וְכֵן** הוא כמו שבמידת הרחמים ה׳הרגש עצמי׳ מתבטא בה בכל הדרגות מלמעלה עד למטה, כן הוא **בִּכְלָלוּת עִנְיַן הַקּוֹ הָאֶמְצָעִי** שעל אף **שֶׁבְּ׳רֹאשׁ גּוּף וְיסוֹד׳**, המבואר לעיל שבהחלט יש בזה חילוקי דרגות ועד כדי כך שהפערים בין הראש לגוף וליסוד הם באין ערוך, מכל־מקום הקו האמצעי מאיר בכולם בשוה, כיון **שֶׁמַּהוּתוֹ הָאֲמִתִּית (מַה שֶּׁיֵּשׁ בּוֹ מִבְּחִינַת הָעֶצֶם) הוּא בְּכָל מָקוֹם בְּשָׁוֶה, שֶׁזֶּהוּ מַה שֶּׁנִּתְבָּאֵר לְעֵיל**[31] במאמר דיבור־המתחיל ׳כנשר יעיר קנו׳ הנזכר לעיל **בְּעִנְיַן "אֵין קִשּׁוּי אֶלָּא לְדַעַת"**[32], **שֶׁהַהִתְעוֹרְרוּת שֶׁבַּדַּעַת שֶׁבַּמֹּחַ וְשֶׁבַּ׳יְסוֹד אוֹת בְּרִית קוֹדֶשׁ׳ הִיא בְּבַת אַחַת וּבְאוֹתוֹ הַתֹּקֶף כּוּ׳**. **וְזֶהוּ שֶׁמָּצִינוּ בְּיַעֲקֹב שֶׁהָיְתָה מִטָּתוֹ שְׁלֵמָה**[33], **דְּכֵיוָן שֶׁיַּעֲקֹב, "שְׁלִימוּ דַּאֲבָהָן"**[34], **הוּא מִבְּחִינַת הַקּוֹ הָאֶמְצָעִי, שֶׁשָּׁרְשׁוֹ בִּבְחִינַת פְּנִימִיּוּת הַכֶּתֶר, הִנֵּה אַף שֶׁגַּם בַּקּוֹ הָאֶמְצָעִי יֶשְׁנָם חִלּוּקֵי מַדְרֵגוֹת מַעְלָה וּמַטָּה, מִכָּל־מָקוֹם גַּם כְּמוֹ שֶׁהוּא לְמַטָּה, בִּבְחִינַת "מִטָּתוֹ", הֲרֵי הוּא בְּתַכְלִית הַשְּׁלֵמוּת. וְיִתְרָה מִזּוֹ, שֶׁמִּצַּד בְּחִינַת פְּנִימִיּוּת הַכֶּתֶר שֶׁיֵּשְׁנוֹ בַּקּוֹ הָאֶמְצָעִי, פּוֹעֵל הוּא שְׁלֵמוּת גַּם בַּקַּוִּין יָמִין וּשְׂמֹאל, וְכַיְדוּעַ הַפֵּרוּשׁ הַשֵּׁנִי בְּ"שְׁלִימוּ דַּאֲבָהָן", שֶׁיַּעֲקֹב פּוֹעֵל שְׁלֵמוּת בְּכָל הָאָבוֹת**[35]. **וְזֶהוּ גַּם־כֵּן מַה שֶּׁכָּתוּב "שְׁלֹשָׁה הֵמָּה נִפְלְאוּ מִמֶּנִּי, דֶּרֶךְ הַנֶּשֶׁר בַּשָּׁמַיִם", נִפְלְאוּ" הוּא בְּחִינַת ׳עַתִּיק׳, פְּנִימִיּוּת הַכֶּתֶר, וּכְמוֹ שֶׁמְּבָאֵר כ"ק אַדְמוֹ"ר הַ׳צֶּמַח צֶדֶק׳**[36] **שֶׁ"נִפְלְאוּ" הוּא כְּמוֹ**

ביאור בדרך אפשר

שנים עשר השבטים היו צדיקים, **דְּכֵיוָן שֶׁיַּעֲקֹב, "שְׁלִימוּ דַּאֲבָהָן"**[34], שלימות האבות, **הוּא מִבְּחִינַת הַקּוֹ הָאֶמְצָעִי,** כמבואר לעיל, **הִנֵּה אַף שֶׁגַּם** בַּקּוֹ הָאֶמְצָעִי יֶשְׁנָם חִלּוּקֵי מַדְרֵגוֹת מַעְלָה וּמַטָּה, וגם בו יש את כל הספירות על כל חילוקי הדרגות שבהן **חָכְמָה־בִּינָה־דַּעַת חֶסֶד־גְּבוּרָה־תִּפְאֶרֶת נֶצַח־הוֹד־יְסוֹד, מִכָּל־מָקוֹם גַּם כְּמוֹ שֶׁהוּא** ה׳קו האמצעי׳, **לְמַטָּה, בִּבְחִינַת "מִטָּתוֹ"**, ביטוי שרומז ל׳מטה׳ היינו דרגות נמוכות, **הֲרֵי הוּא בְּתַכְלִית הַשְּׁלֵמוּת** לא פחות מהשלימות שלו כפי שהוא ׳למעלה׳ בדרגות הגבוהות.

וְיִתְרָה מִזּוֹ, לא זו בלבד שב׳קו האמצעי׳ עצמו יש שלימות למעלה כמו למטה, אלא יותר מזה **שֶׁמִּצַּד בְּחִינַת פְּנִימִיּוּת הַכֶּתֶר שֶׁיֵּשְׁנוֹ בַּקּוֹ הָאֶמְצָעִי** מצד שורשו, כמבואר לעיל, **פּוֹעֵל הוּא שְׁלֵמוּת גַּם בַּקַּוִּין יָמִין וּשְׂמֹאל** שמצד עצמם הרי חסרי שלימות זו, **וְכַיְדוּעַ הַפֵּרוּשׁ הַשֵּׁנִי בְּ"שְׁלִימוּ דַּאֲבָהָן"**, הנוסף על הפירוש הראשון הנזכר (׳שלמות האבות׳) **שֶׁיַּעֲקֹב,** קו האמצעי, **פּוֹעֵל שְׁלֵמוּת בְּכָל הָאָבוֹת**[35] גם באברהם אבינו, קו הימין, וגם ביצחק אבינו, קו השמאל.

וְזֶהוּ גַּם־כֵּן מַה שֶּׁכָּתוּב בדברי שלמה המלך **"שְׁלֹשָׁה הֵמָּה נִפְלְאוּ מִמֶּנִּי, דֶּרֶךְ הַנֶּשֶׁר בַּשָּׁמַיִם"**, והפירוש הפנימי בכתוב **"נִפְלְאוּ" הוּא בְּחִינַת ׳עַתִּיק׳, פְּנִימִיּוּת הַכֶּתֶר,** כמבואר בקבלה וחסידות שהחלק העמוק והפנימי בבחינת ׳כתר עליון׳ נקרא ׳עתיק יומין׳ (ואחד הפירושים בזה הוא – נעתק ונבדל מבחינת ׳יומין׳, היינו הארה והתגלות, כלומר שהוא מכוסה מפני שהוא למעלה מהתגלות) ודרגה גבוהה זו נקראת בשם ׳פלא׳, **וּכְמוֹ שֶׁמְּבָאֵר כ"ק אַדְמוֹ"ר הַ׳צֶּמַח צֶדֶק׳**[36] **שֶׁ"נִפְלְאוּ" הוּא כְּמוֹ עִנְיַן "לֹא**

---

31) ד"ה כנשר יעיר קנו שבהערה 8 (לעיל ע׳ 55). 32) ימות נג, סע"ב. 33) תו"כ בחוקותי כו, מב. ויק"ר פל"ו, ה. 34) זח"א קמז, ב (בס"ת). שם קמט, ריש ע"ב. 35) ראה תו"א נח יא, א. תו"ח תולדות קמח, א. 36) אוה"ת האזינו ע׳ א׳תרצ.

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

ביאור בדרך אפשר

נִפְלֵאת הִיא״[37] האמור בתורה אודות מצוות התשובה, **שֶׁקָּאֵי** מכוון **עַל בְּחִינַת ׳עַתִּיק׳**[38] (וכשם שבחינת ׳קו האמצעי׳ ששורשה בפנימיות הכתר ׳נפלאת׳ ונעלית מסדר ההשתלשלות ושייכת לבחינת ׳עתיק׳, כן הוא גם עניינה ומעלתה של מצוות התשובה), **כְּמוֹ שֶׁנִּתְבָּאֵר לְעֵיל**[39] במאמר דיבור־המתחיל ׳כי המצוה הזאת׳ (תחילת הפסוק בו נאמר ׳לא נפלאת היא׳) שנאמר בשבת פרשת נצבים תשכ״ח, השבת שלפני ראש השנה שנה זו, תשכ״ט. **וּמִצַּד בְּחִינַת פְּנִימִיּוּת הַכֶּתֶר שֶׁבַּקָּו הָאֶמְצָעִי, הִנֵּה גַּם** אפילו **בְּחִינַת ״הַנֶּשֶׁר״ מַה שֶּׁבָּא בְּדֶרֶךְ נְשִׁירָה וּנְפִילָה,** היינו המדרגות התחתונות שלמטה, **הוּא ״בַּשָּׁמַיִם״,** כמבואר לעיל באריכות שהקו האמצעי מאיר בכל הדרגות בשווה, **וּכְמוֹ שֶׁנִּתְבָּאֵר לְעֵיל בְּעִנְיַן הַתְּשׁוּבָה, שֶׁגַּם** אפילו **הַדְּרוֹנוֹת** עבירות שנעשו במזיד **נַעֲשִׂים כִּזְכֻיּוֹת. וְזֶהוּ ״כְּנֶשֶׁר יָעִיר קִנּוֹ גּוֹ׳ יִשָּׂאֵהוּ עַל אֶבְרָתוֹ״ (״עַל״ דַּיְקָא** והכתוב מדייק ואומר שהנשר מרחם על גוזליו ונושא אותם מעל גופו ואבריו), **לְמַעְלָה מִבְּחִינַת ״אֶבְרָתוֹ״, דְּקָאֵי** שמכוון בנמשל ברוחניות, **עַל רמ״ח אֲבָרִין דְּמַלְכָּא**[40] אברי המלך, הקדוש־ברוך־הוא, כביכול, **שֶׁהוּא עִנְיַן הַמִּצְוֹת** שהתשובה נעלית יותר מעניין המצוות.

ה) וְהִנֵּה כְּשֵׁם שֶׁהַהַמְשָׁכָה שֶׁנִּמְשֶׁכֶת מִלְּמַעְלָה למטה, היינו מהאלוקות על האדם, **עַל־יְדֵי הַתְּשׁוּבָה** שהיא עבודה נעלית ביותר, למעלה מהעבודה הרגילה של לימוד התורה וקיום המצוות, **הִיא מִבְּחִינָה שֶׁלְּמַעְלָה מִסֵּדֶר הִשְׁתַּלְשְׁלוּת,** כנרמז בלשון הכתוב **״עַל אֶבְרָתוֹ״,** למעלה מה׳אברים׳ של סדר השתלשלות, הנה כשם שהוא מצד האלוקות, מלמעלה למטה, **כֵּן הוּא גַּם בַּעֲבוֹדַת הָאָדָם** וגם מצד האדם המתעלה מלמטה למעלה להתקרב לאלוקות מדובר בעבודה נעלית יותר מעבודת ה׳ הרגילה, **שֶׁעֲבוֹדַת הַתְּשׁוּבָה בָּאָה מִבְּחִינַת עֶצֶם הַנֶּפֶשׁ שֶׁלְּמַעְלָה מֵהַדַּעַת** והיא עבודה על־שכלית, מעל גדרי המציאות הרגילה של האדם.

וְזֶהוּ האמור לעיל אודות עניינה המיוחד של מצוות התשובה הוא גם התוכן הפנימי של **מַה שֶּׁכָּתוּב**[10] בפסוק הקודם לפסוק ״כנשר יעיר קנו״, **״יִמְצָאֵהוּ בְּאֶרֶץ מִדְבָּר וּבְתֹהוּ יְלֵל יְשִׁמוֹן״, שֶׁ״מִדְבָּר״ הוּא מָקוֹם ״אֲשֶׁר לֹא יָשַׁב אָדָם שָׁם״**[41], מקום שומם ולא מיושב, **וּמַה שֶּׁ״לֹא יָשַׁב אָדָם שָׁם״** בגשמיות, **הוּא לְפִי שֶׁגַּם בְּרוּחָנִיּוּת הוּא כֵּן, דִּבְחִינַת ״מִדְבָּר״** ברוחניות **הוּא מָקוֹם ״אֲשֶׁר לֹא יָשַׁב שָׁם״ ׳אָדָם הָעֶלְיוֹן׳** הקדוש־ברוך־הוא, היינו מקום ללא גילוי אלוקות והשראת השכינה. **וּבִכְדֵי לְבָרֵר** לתקן ולהעלות **וְלַהֲפֹךְ** מהיפך הקדושה לקדושה **גַּם בְּחִינַת ״מִדְבָּר״ וְ״תֹהוּ יְלֵל יְשִׁמוֹן״,** מקום של ריקנות ושממה מקדושה **הֲרֵי זֶה עַל־יְדֵי ״יִמְצָאֵהוּ״ דַּיְקָא, שֶׁמְּציאָה בָּאָה בְּהֵיסַח הַדַּעַת**[42], כמאמר חכמינו ז״ל בגמרא, והמושג ׳היסח הדעת׳ מתפרש גם למעליותא, במובן של למעלה מהדעת, **וְהוּא עִנְיַן עֲבוֹדַת הַתְּשׁוּבָה שֶׁבָּאָה מִבְּחִינַת הָעֶצֶם** של הנשמה **שֶׁלְּמַעְלָה מֵהַדַּעַת,** השכל שקשור בגדרי המציאות המוגבלת של האדם **שֶׁהֲרֵי עִנְיַן הַתְּשׁוּבָה הוּא שֶׁעוֹקֵר** ומבטל לגמרי **אֶת רְצוֹנוֹ** הקודם שהיה רצון לא טוב **וְנַעֲשָׂה מְצִיאוּת חֲדָשָׁה, וְעִנְיָן זֶה** של מהפך כל כך קיצוני **בָּא מִבְּחִינָה שֶׁלְּמַעְלָה מֵהַשֵּׂכֶל וְהַדַּעַת** בשונה משינויים על פי השכל שהם הדרגתיים ולא קיצוניים, ואילו התשובה היא ׳מציאות חדשה׳ לגמרי.

---

37) נצבים ל, יא. 38) ראה ביאור ע״פ כי המצוה הזאת במאמרי אדה״ז תקס״ה ח״ב ע׳ תתקמו ואילך. ועם הוספות וכו׳ – אוה״ת נצבים ע׳ א׳רלה ואילך. סה״מ תרכ״ו ע׳ רמט ואילך. תרל״ח ע׳ שכד ואילך. 39) ד״ה כי המצוה הזאת דש״פ נצבים, כ״ח אלול תשכ״ח פ״ד (תו״מ חנ״ג ע׳ 459 ואילך). 40) תקו״ז ת״ל (עד, סע״א). 41) ירמי׳ ב, ו. 42) סנהדרין צז, א.

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

ביאור בדרך אפשר

ו) **וּמַמְשִׁיךְ** בַּכָּתוּב ״יִמְצָאֵהוּ בְּאֶרֶץ מִדְבָּר, וּבְתֹהוּ יְלֵל יְשִׁמוֹן, והכתוב ממשיך ואומר **יְסוֹבְבֶנְהוּ״ גו׳, הַיְנוּ, שֶׁעַל־יְדֵי** עבודת **הַתְּשׁוּבָה** (״יִמְצָאֵהוּ בְּאֶרֶץ מִדְבָּר״) **בָּאִים לִבְחִינַת** ״יְסוֹבְבֶנְהוּ״ **דְּקָאֵי עַל סֻכָּה** (כַּנַּ״ל), כמבואר לעיל בתחילת המאמר ש״יסובבנהו׳ רומז לחג הסוכות כי הסוכה ׳סובבת׳ על האדם הנמצא בסוכה ומקיפה אותו (ונזכר גם המבואר בקבלה ובחסידות שסוכה היא בחינת ׳מקיף׳, **וַהֲרֵי עִנְיַן הַסֻּכָּה בָּא לְאַחֲרֵי הַתְּשׁוּבָה בְּיוֹם־הַכִּפּוּרִים** וכהמשך לו, וזהו הרמז בכתוב, לאחר ״מצאהו בארץ במדבר׳ בעבודת התשובה ביום הכיפורים, באים ל״יסובבנהו׳ בסוכה.

וְעַל־פִּי־זֶה יוּבָן הַשַּׁיָּכוּת דְּעִנְיַן הַסֻּכָּה לְיַעֲקֹב אָבִינוּ, הַקָּו הָאֶמְצָעִי, ומיושבת השאלה שבתחילת המאמר מדוע חג הסוכות קשור במיוחד ליעקב אבינו, **כִּי יַעֲקֹב הוּא ״יו״ד עָקֹב״**[43], **שֶׁמַּמְשִׁיךְ** את הגילוי וההארה המיוחדת של ׳קו האמצעי׳ עד לדרגות הנמוכות ביותר, **גַּם עַד לְבְחִינַת ״עָקֹב״** החלק התחתון ביותר בגוף האדם הרומז לדרגות הנמוכות ביותר ברוחניות, **וְכַנַּ״ל בְּעִנְיַן ״מִטָּתוֹ** של יעקב **שְׁלֵמָה״**, שגם חלק ה׳מטה׳ והתחתון שלו שלם, **וְכֵן הוּא עִנְיַן** התוכן הפנימי של **הַסֻּכָּה, שֶׁהוּא הַהַמְשָׁכָה מִפְּנִימִיּוּת הַכֶּתֶר** הדרגה העליונה ביותר, **בְּכָל הָעֶשֶׂר סְפִירוֹת, עַד לְמַטָּה** סוף ותחתית כל הספירות. **וְכַיָּדוּעַ מַה שֶּׁמְּבֹאָר בְּסִפְרֵי הַקַּבָּלָה שֶׁבְּסֻכָּה נִרְמָזוֹת כָּל הָעֶשֶׂר סְפִירוֹת**[44].

וממשיך ומבאר כיצד גם במצות סוכה יש חיבור של הדרגות הכי עליונות עם הדרגות הכי תחתונות, בדוגמת ענינו של יעקב אבינו, קו האמצעי, המחבר בין למעלה ביותר ללמטה ביותר.

דְּהִנֵּה[45], **אַף שֶׁסֻּכָּה הִיא בְּחִינַת מַקִּיף** אור נעלה שלא יורד ומתלבש בפנימיות אלא ׳מקיף׳ מלמעלה, והוא אור **שֶׁלְּמַעְלָה מֵהַסְּפִירוֹת** שהן אור פנימי מוגבל שיורד למטה ומתלבש בעולמות

ביאור בדרך אפשר

ובנבראים בפנימיות, **שֶׁזֶּהוּ** עניין זה שהסוכה היא בחינת ׳מקיף׳ **הַטַּעַם** הפנימי להלכה **שֶׁסֻּכָּה צְרִיכָה לִהְיוֹת צְלָתָהּ מְרֻבָּה מֵחַמָּתָהּ,** כיסוי הסוכה בסכך צריך להיות בצורה כזו שהצל שלה יהיה מרובה מהחלק שלה החשוף לשמש **וְסֻכָּה שֶׁחַמָּתָהּ מְרֻבָּה מִצִּלָּתָהּ פְּסוּלָה**[46], **כִּי סֻכָּה עִנְיָנָהּ הוּא צֵל,** ואין הכוונה ל׳צל׳ במובן העלם והסתר אלא אדרבה **בְּחִינַת צֵל שֶׁלְּמַעְלָה מֵהַחַמָּה שֶׁהִיא** החמה **בְּחִינַת שֶׁמֶשׁ הְוָיָ׳ (כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב**[47] בתהילים **שֶׁמֶשׁ וּמָגֵן הְוָיָ׳ אֱלֹקִים** כלומר, השמש המאירה ומגן השמש, ה׳נרתיק׳ המכסה עליה, הם משל לשם הוי׳ שעניינו גילוי האור האלוקי, ושם אלוקים שעניינו צמצום והסתר האור, ובכל אופן החמה רומזת לגילוי אלוקות וה׳צל׳ הוא למעלה מזה), **וְהוּא** ה׳צל׳ **בְּחִינַת הַמַּקִּיף שֶׁלְּמַעְלָה מֵהָעֶשֶׂר סְפִירוֹת הַגְּלוּיוֹת,** כמבואר בקבלה וחסידות, עשר הספירות העליונות קיימות ופועלות בצורה מוגדרת בעיקר החל מעולם האצילות ומטה, אבל באופן ׳נעלם׳ (״עשר ספירות הגנוזות״) הן קיימות גם באור־אין־סוף שלמעלה מהאצילות, כי בעצם כל המשכה והתגלות מאלוקות היא באמצעות עשר הספירות הללו אלא שבספירות ה׳גנוזות׳ החלוקה בין הספירות לא ניכרת כל כך והם בהתכללות והתאחדות יותר מאשר בספירות כפי שהן בעולם האצילות, וגם לפני הצמצום, אף שאז האיר אור־אין־סוף כפי שהוא ללא כל הגדרה ו׳ציור׳, יש את עניין עשר הספירות, אלא שבאור־אין־סוף שלפני הצמצום החלוקה וההגדרה בין הספירות היא באופן ׳גנוז׳ ונעלם ואינה ניכרת, ועל כך מבואר כאן שה׳צל׳ של הסוכה (אמנם איננו למעלה מעשר ספירות הגנוזות אבל) הוא למעלה מעשר ספירות הגלויות, אך **מִכָּל־מָקוֹם** למרות המבואר לעיל שהסוכה היא ׳מקיף׳, **עִנְיַן הַסֻּכָּה הוּא הַמְשָׁכַת הַמַּקִּיף בִּפְנִימִיּוּת דַּוְקָא** וזאת בהתאם למבואר לעיל שענין הסוכה דומה לענין הקו האמצעי שעניינו המשכת הענינים הכי נעלים עד למטה ביותר.

1 ו) **וּמַמְשִׁיךְ** בַּכָּתוּב ״יִמְצָאֵהוּ בְּאֶרֶץ מִדְבָּר,
2 וּבְתֹהוּ יְלֵל יְשִׁמוֹן, יְסוֹבְבֶנְהוּ״
3 גו׳, הַיְנוּ, שֶׁעַל־יְדֵי הַתְּשׁוּבָה (״יִמְצָאֵהוּ בְּאֶרֶץ
4 מִדְבָּר״) בָּאִים לִבְחִינַת ״יְסוֹבְבֶנְהוּ״ דְּקָאֵי עַל
5 סֻכָּה (כַּנַּ״ל), וַהֲרֵי עִנְיַן הַסֻּכָּה בָּא לְאַחֲרֵי
6 הַתְּשׁוּבָה בְּיוֹם־הַכִּפּוּרִים. וְעַל־פִּי־זֶה יוּבָן
7 הַשַּׁיָּכוּת דְּעִנְיַן הַסֻּכָּה לְיַעֲקֹב אָבִינוּ, הַקָּו
8 הָאֶמְצָעִי, כִּי יַעֲקֹב הוּא ״יו״ד עָקֹב״[43], שֶׁמַּמְשִׁיךְ
9 גַּם עַד לִבְחִינַת ״עָקֹב״, וְכַנַּ״ל בְּעִנְיַן ״מִטָּתוֹ
10 שְׁלֵמָה״, וְכֵן הוּא עִנְיַן הַסֻּכָּה, שֶׁהוּא הַהַמְשָׁכָה
11 מִפְּנִימִיּוּת הַכֶּתֶר בְּכָל הָעֶשֶׂר סְפִירוֹת, עַד לְמַטָּה.
12 וְכַיָּדוּעַ מַה שֶּׁמְּבֹאָר בְּסִפְרֵי הַקַּבָּלָה שֶׁבְּסֻכָּה
13 נִרְמָזוֹת כָּל הָעֶשֶׂר סְפִירוֹת[44]. דְּהִנֵּה[45], אַף שֶׁסֻּכָּה
14 הִיא בְּחִינַת מַקִּיף שֶׁלְּמַעְלָה מֵהַסְּפִירוֹת, שֶׁזֶּהוּ
15 הַטַּעַם שֶׁסֻּכָּה צְרִיכָה לִהְיוֹת צְלָתָהּ מְרֻבָּה
16 מֵחַמָּתָהּ, וְסֻכָּה שֶׁחַמָּתָהּ מְרֻבָּה מִצִּלָּתָהּ
17 פְּסוּלָה[46], כִּי סֻכָּה עִנְיָנָהּ הוּא צֵל, בְּחִינַת צֵל
18 שֶׁלְּמַעְלָה מֵהַחַמָּה שֶׁהִיא בְּחִינַת שֶׁמֶשׁ הְוָיָ׳ (כְּמוֹ
19 שֶׁכָּתוּב[47] שֶׁמֶשׁ וּמָגֵן הְוָיָ׳ אֱלֹקִים), וְהוּא בְּחִינַת
20 הַמַּקִּיף שֶׁלְּמַעְלָה מֵהָעֶשֶׂר סְפִירוֹת הַגְּלוּיוֹת,
21 מִכָּל־מָקוֹם עִנְיַן הַסֻּכָּה הוּא הַמְשָׁכַת הַמַּקִּיף
22 בִּפְנִימִיּוּת דַּוְקָא. וְזֶהוּ גַּם שֶׁצְּרִיכִים לִהְיוֹת

---

43) פרדס שער כג (שער ערכי הכינויים) בערכו. עץ חיים שער ג (שער סדר האצילות) פ״ב. 44) מגיד מישרים פ׳ מצורע (הובא בקהלת יעקב ערך סוכה). של״ה במסכת סוכה שלו רמט, א. 45) בהבא לקמן – ראה ד״ה להבין ענין חג הסוכות במאמרי אדמו״ר האמצעי דברים ח״ד ע׳ א׳רכח ואילך. אוה״ת סוכות ע׳ א׳תשכד ואילך. ד״ה סוכה שחמתה מרובה תשי״ד (סה״מ תשי״ד ע׳ יא ואילך). 46) משנה, ריש סוכה. 47) תהלים פד, יב.

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

ביאור בדרך אפשר

וְזֶהוּ גַּם הטעם הפנימי לכך **שֶׁצְּרִיכִים לִהְיוֹת כּוֹכָבִים נִרְאִים מִתּוֹכָהּ**[48] מתוך הסוכה. לפי ההלכה, הסוכה צריכה להיות מכוסה בסכך אבל הסכך לא צריך להיות סמיך ועבה מידי אלא במידה כזו שהכוכבים נראים מתוך הסוכה (**"נִרְאִים" בְּגָלוּי** וחכמינו ז"ל מדייקים ואומרים שהכוכבים צריכים להיות "נראים" להורות שצריך שיהיו נראים בגלוי), **דְּאַף שֶׁהַסְּכָךְ עִנְיָנוֹ הוּא לְהָצֵל וּלְהַעֲלִים** על השמש, וכן על אור הכוכבים, שמחוץ לסוכה **מִכָּל־מָקוֹם צְרִיכִים לִהְיוֹת בּוֹ** בסכך **סְדָקִים בְּאֹפֶן שֶׁיִּהְיוּ כּוֹכָבִים נִרְאִים מִתּוֹכוֹ, וְעִנְיַן הַכּוֹכָבִים הוּא לְמַעְלָה מִבְּחִינַת הַחַמָּה,** בגשמיות יש לכוכבים יתרון על השמש, והמציאות הגשמית היא השתלשלות של המציאות הרוחנית ונובעת מכך שברוחניות יש לכוכבים יתרון על השמש **דְּאַף שֶׁהֵם נִרְאִים** לעינינו **קְטַנִּים** לעומת השמש הגדולה, **חֲרֵי יָדוּעַ הַמְּבֹאָר גַּם בְּסִפְרֵי הַתְּכוּנָה** הכמת האסטרונומיה **שֶׁזֶּהוּ** העובדה שהכוכבים נראים קטנים היא **מִצַּד הָרִחוּק,** בגלל המרחק הגדול מאד בין הכוכבים לארץ **אֲבָל בֶּאֱמֶת יֶשְׁנָם כּוֹכָבִים שֶׁגְּדוֹלִים יוֹתֵר מֵהָאָרֶץ**[49]**, יָרֵחַ וְשֶׁמֶשׁ, וּמַה שֶּׁהֵם** הכוכבים **גְּדוֹלִים יוֹתֵר בְּגַשְׁמִיּוּת, חֲרֵי זֶה לְפִי שֶׁכֵּן הוּא בְּרוּחָנִיּוּת הָעִנְיָנִים, הַיְנוּ, שֶׁבְּחִינַת כּוֹכָבִים** במובן הרוחני **הִיא לְמַעְלָה מִבְּחִינַת שֶׁמֶשׁ כוּ', וּמִצַּד זֶה גּוּפָא צָרִיךְ לִהְיוֹת** דווקא בגלל היתרון הגדול של הכוכבים **צָרִיךְ לִהְיוֹת אֹפֶן הַמְשָׁכָתָם עַל־יְדֵי צֵל דַּוְקָא,** בצורה כזו שהכוכבים נראים בתוך הסוכה מבעד לסדקים שבסכך המצל על הסוכה ומכסה אותה, **כִּי** דווקא בגלל שהכוכבים נעלים מאד **אֵינָם יְכוֹלִים לְהָאִיר** בסוכה **בְּגִלּוּי כְּמוֹ שֶׁהֵם בְּחָקְקָפָם** אלא רק כמו שאורם חודר דרך הסכך המעלים. **וְנִמְצָא, שֶׁעִנְיַן** הכוונה והמטרה הרוחנית הפנימית של **סְכַךְ הַסֻּכָּה הוּא** לא 'צל' במובן של העלם והסתר על האור האלוקי אלא להיפך **שֶׁיָּאִיר** בעולם, כאן למטה, **עַל־יָדוֹ** ובאמצעותו לא רק האור האלוקי המוגבל והמצומצם בהתאם למידה שהעולמות והנבראים יכולים להכיל אלא **גַּם בְּחִינַת הַמַּקִּיף** הוא האור האלוקי הבלתי מוגבל **שֶׁלְּמַעְלָה מֵהִשְׁתַּלְשְׁלוּת** וכפי שמוסבר לעיל באריכות שזהו גם עניינו של יעקב אבינו, 'קו האמצעי' ועניינה של עבודת התשובה, להביא את האור האלוקי הנעלה מ'סדר השתלשלות' ('עתיק', 'פנימיות הכתר') גם למטה. **וְיוּבָן** הענין האמור אודות סכך הסוכה שהוא 'מקיף' אבל עניינו להוריד ולהמשיך את ה'מקיף' בפנימי, **מִכְּמוֹ שֶׁהוּא בְּעִנְיַן הַתְּשׁוּבָה,** שגם עניין זה של המשכת דברים נעלים ועליונים עד למטה ביותר, כפי שממשיך ומבאר, **שֶׁאַף שֶׁעִנְיָנָהּ** של התשובה **הוּא מְסִירַת־נֶפֶשׁ** התבטלות והתמסרות מוחלטת של האדם לאלוקות וזו מסירות־נפש **שֶׁלְּמַעְלָה מֵהַשֵּׂכֶל, שֶׁעוֹקֵר אֶת רְצוֹנוֹ כַּנַּ"ל,** כמבואר לעיל שבתשובה האדם עושה מהפך קיצוני שהוא תהליך על־שכלי, **מִכָּל־מָקוֹם חֲרֵי "לֹא לְתֹהוּ בְּרָאָהּ** הקדוש־ברוך־הוא לא ברא את העולם בכוונה שהעולם יהיה שמם, אלא **לָשֶׁבֶת יְצָרָהּ"**[50] כדי שהעולם יהיה מישב, וביחס לעבודת ה', הקדוש־ברוך־הוא לא ברא את העולם כדי שהאדם יתרחק מן העולם ויפרוש מהגשמיות לגמרי אלא כדי שהאדם יעבוד את ה' מתוך העולם ועם העולם **שֶׁלָּכֵן הַמְּסִירַת־נֶפֶשׁ דִּתְשׁוּבָה** לא נועדה לגרום לאדם להתעלות לדרגות גבוהות ולהתרחק מהעולם ולהישאר בבחינת 'מקיף' מעל העולם אלא היא **צְרִיכָה** להיות נמשכת למטה כדי **לְהָאִיר בְּכָל עֶשֶׂר הַכֹּחוֹת הַפְּנִימִיִּים** שפועלים בהתאם לאברי הגוף ומתלבשים בהם בפנימיות, **אֶלָּא שֶׁהַכֹּחוֹת הַפְּנִימִיִּים** מושפעים מעבודת התשובה שמצד עצמה היא למעלה מהתלבשות בפנימיות והם מתעלים בעילוי רב והם **נַעֲשִׂים בְּאֹפֶן אַחֵר לְגַמְרֵי** נעלה לאין שיעור **מִכְּמוֹ שֶׁהָיוּ** אותם כוחות פנימיים **לִפְנֵי עֲבוֹדַת הַתְּשׁוּבָה.**

וְזֶהוּ הענין האמור שעבודת התשובה היא מסירות־נפש על־שכלית שיש לה השפעה ופעולה גם על הכוחות הגלויים, הוא גם ההסבר על **מַה שֶּׁהַתְּשׁוּבָה מַשְׁלִימָה אֶת הַפְּגָמִים** והחסרונות **שֶׁבַּתּוֹרָה־וּמִצְוֹת, דְּאַף שֶׁעִנְיָנָהּ הוּא "עַל אֶבְרָתוֹ",** והיא למעלה מהעבודה הרגילה של תורה ומצוות הנקראת 'אברים' ('רמ"ח פיקודין אינון רמ"ח

ביאור בדרך אפשר

כּוֹכָבִים נִרְאִים מִתּוֹכָהּ[48] ("נִרְאִים" בְּגָלוּי), דְּאַף שֶׁהַסְּכָךְ עִנְיָנוֹ הוּא לְהָצֵל וּלְהַעֲלִים, מִכָּל־מָקוֹם צְרִיכִים לִהְיוֹת בּוֹ סְדָקִים בְּאֹפֶן שֶׁיִּהְיוּ כּוֹכָבִים נִרְאִים מִתּוֹכוֹ, וְעִנְיַן הַכּוֹכָבִים הוּא לְמַעְלָה מִבְּחִינַת הַחַמָּה, דְּאַף שֶׁהֵם נִרְאִים קְטַנִּים, חֲרֵי יָדוּעַ הַמְּבֹאָר גַּם בְּסִפְרֵי הַתְּכוּנָה שֶׁזֶּהוּ מִצַּד הָרִחוּק, אֲבָל בֶּאֱמֶת יֶשְׁנָם כּוֹכָבִים שֶׁגְּדוֹלִים יוֹתֵר מֵהָאָרֶץ[49], יָרֵחַ וְשֶׁמֶשׁ, וּמַה שֶּׁהֵם גְּדוֹלִים יוֹתֵר בְּגַשְׁמִיּוּת, חֲרֵי זֶה לְפִי שֶׁכֵּן הוּא בְּרוּחָנִיּוּת הָעִנְיָנִים, הַיְנוּ, שֶׁבְּחִינַת כּוֹכָבִים הִיא לְמַעְלָה מִבְּחִינַת שֶׁמֶשׁ כוּ', וּמִצַּד זֶה גּוּפָא צָרִיךְ לִהְיוֹת אֹפֶן הַמְשָׁכָתָם עַל־יְדֵי צֵל דַּוְקָא, כִּי אֵינָם יְכוֹלִים לְהָאִיר בְּגִלּוּי כְּמוֹ שֶׁהֵם בְּחָקְקָפָם. וְנִמְצָא, שֶׁעִנְיַן סְכַךְ הַסֻּכָּה הוּא שֶׁיָּאִיר עַל־יָדוֹ גַּם בְּחִינַת הַמַּקִּיף שֶׁלְּמַעְלָה מֵהִשְׁתַּלְשְׁלוּת.

וְיוּבָן מִכְּמוֹ שֶׁהוּא בְּעִנְיַן הַתְּשׁוּבָה, שֶׁאַף שֶׁעִנְיָנָהּ הוּא מְסִירַת־נֶפֶשׁ שֶׁלְּמַעְלָה מֵהַשֵּׂכֶל, שֶׁעוֹקֵר אֶת רְצוֹנוֹ כַּנַּ"ל, מִכָּל־מָקוֹם חֲרֵי "לֹא לְתֹהוּ בְּרָאָהּ לָשֶׁבֶת יְצָרָהּ"[50], שֶׁלָּכֵן הַמְּסִירַת־נֶפֶשׁ דִּתְשׁוּבָה צְרִיכָה לְהָאִיר בְּכָל עֶשֶׂר הַכֹּחוֹת הַפְּנִימִיִּים, אֶלָּא שֶׁהַכֹּחוֹת הַפְּנִימִיִּים נַעֲשִׂים בְּאֹפֶן אַחֵר לְגַמְרֵי מִכְּמוֹ שֶׁהָיוּ לִפְנֵי עֲבוֹדַת הַתְּשׁוּבָה. וְזֶהוּ מַה שֶּׁהַתְּשׁוּבָה מַשְׁלִימָה אֶת הַפְּגָמִים שֶׁבַּתּוֹרָה־וּמִצְוֹת, דְּאַף שֶׁעִנְיָנָהּ הוּא

---

48) ירושלמי סוכה פ"ב ה"ג. רמב"ם הל' סוכה פ"ה הכ"א. 49) כ"ה במאמרי אדמו"ר האמצעי ואוה"ת שם. וראה הערת אדמו"ר הצ"צ – הועתקה במאמרי אדמו"ר האמצעי שם ע' א'רלא בהערה. 50) ע"פ ישעי' מה, יח.

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

ביאור בדרך אפשר

אברים׳) ואם כן לכאורה מהי השייכות של התשובה לתורה ומצוות שתשלים את הפגמים שלהם **מִכָּל־מָקוֹם הִיא** עבודת התשובה **מַמְשִׁיכָה** ומביאה לידי גילוי **אֶת בְּחִינַת הַמַּקִּיף** גם **בִּבְחִינוֹת דְּהִשְׁתַּלְשְׁלוּת** שהם בחינות נחותות ביותר לגבי ה׳מקיף׳.

וְעִנְיָן זֶה שֶׁהַתְּשׁוּבָה צְרִיכָה לִהְיוֹת נִמְשֶׁכֶת גַּם בַּכֹּחוֹת הַפְּנִימִיִּים, ולא להישאר ׳מקיף׳ בלבד **הוּא לֹא רַק בִּתְשׁוּבָה עַל חֵטְא, כְּטָעוּת הֲמוֹן הָעוֹלָם,** הסוברים בטעות שהקשר בין עבודת התשובה לכוחות הפנימיים הוא רק בתשובה בדרגה נמוכה שקשורה בכוחות אלו **אֶלָּא** לאמיתו של דבר **גַּם בִּבְחִינַת הַתְּשׁוּבָה דְּ״וְהָרוּחַ תָּשׁוּב אֶל הָאֱלֹקִים אֲשֶׁר נְתָנָהּ״**[51] חזרת הנשמה האלוקית לשורשה להיות דבוקה באלוקות, ואף שלכאורה מדובר בתשובה בדרגה נעלית שלא קשורה עם הכוחות הפנימיים שהם נחותים יותר מהכוחות ה׳מקיפים׳, מכל־מקום גם עבודת התשובה הנעלית הזו צריכה לפעול ולהשפיע אף בכוחות הפנימיים, וממשיך ומבאר את טעם הדבר.

דְּהִנֵּה[52], **מַעֲלַת הַ׳נְּתִינָה׳ הִיא, שֶׁעַכְשָׁו הוּא בְּחִינַת ״וְאַתָּה נִפַּחְתָּהּ בִּי״,** כלומר, לגבי המשכת והתגלות הנשמה מהאלוקות נאמר ׳אשר נתנה׳, היינו שהקדוש־ברוך־הוא ׳נותן׳ את הנשמה ומאחר שהדבר קרוי ׳נתינה׳ הרי זה מלמד שירידת הנשמה לגוף האדם - עליה נאמר בתורה הביטוי ׳ויפח׳ ולכן אומרים בנוסח ברכת ׳אלקי נשמה׳ בברכות השחר ׳ואתה נפחתה בי׳ — מתרחשת למעשה כל הזמן והיא נעשית בכל רגע ורגע, ׳עכשיו׳, **דִּבְעִנְיָן הַנְּפִיחָה שַׁיָּךְ הֶפְסֵק** וייתכן שתהיה ׳נפיחה׳ בזמן מסויים ואחר כך תיפסק, ואם ה׳נפיחה׳ נפסקת, הרי הקשר של הנשמה בגוף עם האלוקות הוא לא באותה רמה ובאותה מידת קירוב שהיה בתחילה, ונמצא שיש הבדלים בין תחילת הגילוי וההמשכה של הנשמה ממקורה למצבה מאוחר יותר, אם ה׳נפיחה׳ נפסקה, **מַה־שֶּׁאֵין־כֵּן בִּנְתִינָה** בשונה מ׳נפיחה׳ **לֹא שַׁיָּךְ הֶפְסֵק, כִּי ״כָּל הַנּוֹתֵן בְּעַיִן יָפָה הוּא נוֹתֵן״**[53], לגבי מתנה גשמית אמרו חז״ל שכאשר אדם נתן מתנה ויש ספק האם נתן את הדבר על הפרטים המסתעפים, יש להניח שכוונתו היתה לתת הכול כי ״כל הנותן, בעין יפה הוא נותן״ וכך גם ברוחניות, המשכה ונתינת כוח שבאה בלשון נתינה היא נעלית במיוחד כיון שהיא ניתנת ״בעין יפה״. **וְהוּא** המקור שממנו היא ה׳נתינה׳ **בְּחִינַת ״עַיִן לֹא רָאֲתָה אֱלֹקִים זוּלָתֶךָ״**[54], דרגה גבוהה שכדי להדגיש את מעלתה נאמר עליה כי מלבד הקדוש־ברוך־הוא בעצמו היא לא התגלתה לשום עין ולא נראתה לאף אחד והיא גלוייה רק לעינו של הקדוש־ברוך־הוא בעצמו, כביכול, ׳עין׳ שעליה נאמר בזוהר **עֵינָא פְּקִיחָא דְּלֹא נָאִים**[55], עין פקוחה שלא מנמנמת והיא **בְּחִינַת ׳עַתִּיק׳ שֶׁכֻּלּוֹ יָמִין,** על בחינת ׳עתיק יומין׳ (׳פנימיות הכתר׳, כמבואר לעיל) נאמר שאין בה שמאל, כלומר, כל עניינה הוא אור וגילוי השייך למידת החסד, קו הימין, ואין בה כלל מימד של צמצום והעלם השייך לקו השמאל **וְלָכֵן לֹא שַׁיָּךְ בָּזֶה הֶפְסֵק, כִּי מִצַּד בְּחִינַת עַתִּיק, גַּם כְּמוֹ שֶׁהוּא נִמְשָׁךְ לְמַטָּה, אֵין בּוֹ שְׁנוּיִים כַּנַּ״ל** וכפי שהוסבר לעיל באריכות לגבי עניינו ומהותו של ׳קו האמצעי׳ שאמנם יש בו חילוקי דרגות ר׳מעלה׳ ר׳מטה׳, אבל אורו מאיר ונמשך גם לדרגות של הלמטה ביותר ולכן הוא מאיר בכל הדרגות בשווה וזה גם עניינה ומהותה של עבודת התשובה שמגיעה ומשפיעה גם בדרגות ה׳למטה׳ של האדם וכפי שנתבאר לעיל.

וּכְשֵׁם שֶׁהַתְּשׁוּבָה עִנְיָנָהּ הוּא הַמְשָׁכַת הַמַּקִּיף הבחינה העליונה שלמעלה מ׳השתלשלות׳ **בִּפְנִימִיּוּת** עד לדרגות הנמוכות ביותר, **כֵּן הוּא גַּם עִנְיָן הַסֵּכָּה כַּנַּ״ל,** כפי שממשיך ומבאר.

וְהָעִנְיָן בָּזֶה[42], **כַּיָּדוּעַ** בקבלה וחסידות **שֶׁעִנְיָנֵי הַכָּבוֹד דְּחַג הַסֻּכּוֹת** והרי הסוכה היא לזכר ענני הכבוד שבהם ׳הושיב׳ הקדוש־ברוך־הוא את בני ישראל בצאתם ממצרים **נִמְשָׁכִים** באים ומשתלשלים **מֵעֲנַן הַקְּטֹרֶת שֶׁל יוֹם הַכִּפּוּרִים, וּבַקְּטֹרֶת הָיוּ אַחַד־עָשָׂר סַמְמָנִים, וּבֵינֵיהֶם גַּם מוֹר, שֶׁהוּא דַּם חַיָּה טְמֵאָה**[56], **וְהוּא עִנְיָן הַפִּיכַת הַ׳לְּעֲמַת־זֶה׳ לִקְדֻשָּׁה, שֶׁזֶּהוּ מַה שֶּׁכָּתוּב** פעולה זו של הקטרת קטורת בעבודה קדושה בבית המקדש מדם חיה טמאה **עִנְיָן הַפִּיכַת הַ׳לְּעֲמַת־זֶה׳** דברים של היפך הקדושה הנקראים ׳לעומת זה׳ על שם הכתוב ׳זה לעומת זה עשה האלקים׳ **לִקְדֻשָּׁה, שֶׁזֶּהוּ מַה**

ביאור בדרך אפשר

1 ״עַל אֶבְרָתוֹ״, מִכָּל־מָקוֹם הִיא מַמְשִׁיכָה אֶת
2 בְּחִינַת הַמַּקִּיף בִּבְחִינוֹת דְּהִשְׁתַּלְשְׁלוּת. וְעִנְיָן זֶה
3 שֶׁהַתְּשׁוּבָה צְרִיכָה לִהְיוֹת נִמְשֶׁכֶת גַּם בַּכֹּחוֹת
4 הַפְּנִימִיִּים, הוּא לֹא רַק בִּתְשׁוּבָה עַל חֵטְא,
5 כְּטָעוּת הֲמוֹן הָעוֹלָם, אֶלָּא גַּם בִּבְחִינַת הַתְּשׁוּבָה
6 דְּ״וְהָרוּחַ תָּשׁוּב אֶל הָאֱלֹקִים אֲשֶׁר נְתָנָהּ״[51].
7 דְּהִנֵּה[52], מַעֲלַת הַ׳נְּתִינָה׳ הִיא, שֶׁעַכְשָׁו הוּא
8 בְּחִינַת ״וְאַתָּה נִפַּחְתָּהּ בִּי״, דִּבְעִנְיָן הַנְּפִיחָה שַׁיָּךְ
9 הֶפְסֵק, מַה־שֶּׁאֵין־כֵּן בִּנְתִינָה לֹא שַׁיָּךְ הֶפְסֵק, כִּי
10 ״כָּל הַנּוֹתֵן בְּעַיִן יָפָה הוּא נוֹתֵן״[53], וְהוּא בְּחִינַת
11 ״עַיִן לֹא רָאֲתָה אֱלֹקִים זוּלָתֶךָ״[54], עֵינָא פְּקִיחָא
12 דְּלֹא נָאִים[55], בְּחִינַת ׳עַתִּיק׳ שֶׁכֻּלּוֹ יָמִין, וְלָכֵן לֹא
13 שַׁיָּךְ בָּזֶה הֶפְסֵק, כִּי מִצַּד בְּחִינַת עַתִּיק, גַּם כְּמוֹ
14 שֶׁהוּא נִמְשָׁךְ לְמַטָּה, אֵין בּוֹ שְׁנוּיִים כַּנַּ״ל. וּכְשֵׁם
15 שֶׁהַתְּשׁוּבָה עִנְיָנָהּ הוּא הַמְשָׁכַת הַמַּקִּיף
16 בִּפְנִימִיּוּת, כֵּן הוּא גַּם עִנְיַן הַסֻּכָּה כַּנַּ״ל. וְהָעִנְיָן
17 בָּזֶה[42], כַּיָּדוּעַ שֶׁעִנְיָנֵי הַכָּבוֹד דְּחַג הַסֻּכּוֹת
18 נִמְשָׁכִים מֵעֲנַן הַקְּטֹרֶת שֶׁל יוֹם הַכִּפּוּרִים,
19 וּבַקְּטֹרֶת הָיוּ אַחַד־עָשָׂר סַמְמָנִים, וּבֵינֵיהֶם גַּם
20 מוֹר, שֶׁהוּא דַּם חַיָּה טְמֵאָה[56], וְהוּא עִנְיַן הַפִּיכַת
21 הַ׳לְּעֲמַת־זֶה׳ לִקְדֻשָּׁה, שֶׁזֶּהוּ מַה שֶּׁכָּתוּב

---

51) קהלת יב, ז. 52) בכ״ז — ראה לקו״ת האזינו עב, ב. 53) ב״ב נג, א. וש״נ. 54) ישעי׳ סד, ג. 55) ראה זח״ג (אד״ר) קכט, סע״ב ואילך. 56) ראה רמב״ם הל׳ כלי המקדש פ״א ה״ג. תו״א מגילת אסתר צט, א. לקו״ת נשא כא, א. כב, ד. שה״ש לב, סע״א.

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

ביאור בדרך אפשר

שֶׁכָּתוּב "יִמְצָאֵהוּ בְּאֶרֶץ מִדְבָּר" גו' כַּנַּ"ל, כמבואר לעיל שהפסוק רומז על הפיכת מדבר, מקום שממה במובן הרוחני, למקום ישוב, מקום של קדושה והשראת השכינה, **וּמִזֶּה בָּאִים לִבְחִינַת "יְסוֹבְבֶנְהוּ", שֶׁהוּא עִנְיַן עַנְנֵי הַכָּבוֹד שֶׁבַּסֻּכָּה** ה'סובבים' ומקיפים וסוככים על הישבים בסוכה.

ז) וְזֶהוּ לאחר שהתבאר באריכות עניינו המיוחד של 'קו האמצעי' מובן הטעם **שֶׁחַג הַסֻּכּוֹת שַׁיָּךְ לְיַעֲקֹב אָבִינוּ, מִדַּת הָרַחֲמִים שֶׁבַּקָּו הָאֶמְצָעִי, כִּי מִדַּת הָרַחֲמִים שֶׁל יַעֲקֹב** אינה רק 'רחמים' סתם שהם חלק מהספירות (מידת התפארת) אלא **הֵם בְּחִינַת 'רַחֲמִים רַבִּים' שֶׁלְּמַעְלָה מֵהִשְׁתַּלְשְׁלוּת, וְכַמְּבֹאָר בַּתַּנְיָא**[57] בפרק מה, העוסק בעבודת ה' על־ידי התעוררות רחמים על הנשמה, ושם נאמר **בְּעִנְיַן** הכתוב האמור ביעקב אבינו **"וַיִּשָּׂא אֶת קוֹלוֹ וַיֵּבְךְּ"**[58], **דְּהַיְנוּ לְמַעְלָה לְמְקוֹר הָרַחֲמִים הָעֶלְיוֹנִים הַנִּקְרָא 'אָב הָרַחֲמִים' וּמְקוֹרָם** (וזה לשונו בתניא שם: "וזהו שאמר הכתוב וישק יעקב לרחל וישא את קולו ויבך. כי רחל היא כנסת ישראל מקור כל הנשמות. ויעקב במדתו העליונה שהיא מדת הרחמים שבאצילות הוא המעורר רחמים רבים עליה. וישא את קולו למעלה למקור הרחמים העליונים הנקרא אב הרחמים ומקורם. ויבך לעורר ולהמשיך משם רחמים רבים על כל הנשמות ועל מקור כנסת ישראל להעלותן מגלותן ולייחדן ביחוד העליון אור־אין־סוף ברוך־הוא), **וּמִצַּד הַמְשָׁכַת 'רַחֲמִים רַבִּים'**, כאשר יש התגלות רחמים ללא גבול, **הִנֵּה "דֶּרֶךְ הַנֶּשֶׁר בַּשָּׁמַיִם", שֶׁגַּם מַה שֶּׁ"נָּשַׁר" וְנָפַל הוּא "בַּשָּׁמַיִם"**, כי האור האלוקי של בחינה זו מאיר למטה כמו למעלה, **שֶׁגַּם הַדְּזוֹנוֹת נַעֲשִׂים כִּזְכִיּוֹת,** כמבואר לעיל באריכות, **וּלְמַעְלָה יוֹתֵר, "בְּמָקוֹם שֶׁבַּעֲלֵי־תְּשׁוּבָה עוֹמְדִים, צַדִּיקִים גְּמוּרִים אֵין יְכוֹלִים לַעֲמוֹד שָׁם"**, כלומר, לא זו בלבד שמעשיהם הלא טובים בעבר נחשבים למעשים טובים כמו מצוות, אלא שבעלי התשובה מתעלים לדרגה שלמעלה ממדרגת הצדיקים **שֶׁזֶּהוּ בְּחִינַת הָאוֹר שֶׁלְּמַעְלָה מֵהִשְׁתַּלְשְׁלוּת.**

וְזֶהוּ גַּם עִנְיַן הַסֻּכָּה שֶׁ"כּוֹכָבִים נִרְאִים מִתּוֹכָהּ", דְּהַיְנוּ בְּחִינַת כּוֹכָבִים שֶׁלְּמַעְלָה מִבְּחִינַת שֶׁמֶשׁ הֲוָיָ' כַּנַּ"ל וגם זה אור שלמעלה מהשתלשלות, כמבואר לעיל. **אֶלָּא שֶׁמִּכָּל־מָקוֹם** למרות גודל מעלתם **הֵם** הכוכבים **נִרְאִים קְטַנִּים, כִּי הֵם צְבָא הַיָּרֵחַ, הַמָּאוֹר הַקָּטָן**[59] ביחס לשמש שהיא המאור הגדול, ולעניין זה הקטנות היא דווקא מעלה ויתרון, כמו שכתוב על ישראל בכלל ועל דוד המלך 'קטן' למעליותא **בְּחִינַת "מִי יָקוּם יַעֲקֹב כִּי קָטָן הוּא"**[60], **"דָּוִד הוּא הַקָּטָן"**[61], **שֶׁעַל־יְדֵי דָּוִד תִּהְיֶה הַגְּאוּלָה הָעֲתִידָה בְּבִיאַת מְשִׁיחַ צִדְקֵנוּ בְּקָרוֹב מַמָּשׁ, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב**[62] **וְדָוִד עַבְדִּי נָשִׂיא לָהֶם לְעוֹלָם.**

1 "יִמְצָאֵהוּ בְּאֶרֶץ מִדְבָּר" גו' כַּנַּ"ל, וּמִזֶּה בָּאִים
2 לִבְחִינַת "יְסוֹבְבֶנְהוּ", שֶׁהוּא עִנְיַן עַנְנֵי הַכָּבוֹד
3 שֶׁבַּסֻּכָּה.
4 ז) וְזֶהוּ שֶׁחַג הַסֻּכּוֹת שַׁיָּךְ לְיַעֲקֹב אָבִינוּ, מִדַּת
5 הָרַחֲמִים שֶׁבַּקָּו הָאֶמְצָעִי, כִּי מִדַּת
6 הָרַחֲמִים שֶׁל יַעֲקֹב הֵם בְּחִינַת 'רַחֲמִים רַבִּים'
7 שֶׁלְּמַעְלָה מֵהִשְׁתַּלְשְׁלוּת, וְכַמְּבֹאָר בַּתַּנְיָא[57] בְּעִנְיַן
8 "וַיִּשָּׂא אֶת קוֹלוֹ וַיֵּבְךְּ"[58], דְּהַיְנוּ לְמַעְלָה לְמְקוֹר
9 הָרַחֲמִים הָעֶלְיוֹנִים הַנִּקְרָא 'אָב הָרַחֲמִים'
10 וּמְקוֹרָם, וּמִצַּד הַמְשָׁכַת 'רַחֲמִים רַבִּים', הִנֵּה
11 "דֶּרֶךְ הַנֶּשֶׁר בַּשָּׁמַיִם", שֶׁגַּם מַה שֶּׁ"נָּשַׁר" וְנָפַל
12 הוּא "בַּשָּׁמַיִם", שֶׁגַּם הַדְּזוֹנוֹת נַעֲשִׂים כִּזְכִיּוֹת,
13 וּלְמַעְלָה יוֹתֵר, "בְּמָקוֹם שֶׁבַּעֲלֵי־תְּשׁוּבָה עוֹמְדִים,
14 צַדִּיקִים גְּמוּרִים אֵין יְכוֹלִים לַעֲמוֹד שָׁם", שֶׁזֶּהוּ
15 בְּחִינַת הָאוֹר שֶׁלְּמַעְלָה מֵהִשְׁתַּלְשְׁלוּת. וְזֶהוּ גַּם
16 עִנְיַן הַסֻּכָּה שֶׁ"כּוֹכָבִים נִרְאִים מִתּוֹכָהּ", דְּהַיְנוּ
17 בְּחִינַת כּוֹכָבִים שֶׁלְּמַעְלָה מִבְּחִינַת שֶׁמֶשׁ הֲוָיָ'
18 כַּנַּ"ל. אֶלָּא שֶׁמִּכָּל־מָקוֹם הֵם נִרְאִים קְטַנִּים, כִּי
19 הֵם צְבָא הַיָּרֵחַ, הַמָּאוֹר הַקָּטָן[59], בְּחִינַת "מִי
20 יָקוּם יַעֲקֹב כִּי קָטָן הוּא"[60], "דָּוִד הוּא הַקָּטָן"[61],
21 שֶׁעַל־יְדֵי דָּוִד תִּהְיֶה הַגְּאוּלָה הָעֲתִידָה בְּבִיאַת
22 מְשִׁיחַ צִדְקֵנוּ בְּקָרוֹב מַמָּשׁ, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב[62] וְדָוִד
23 עַבְדִּי נָשִׂיא לָהֶם לְעוֹלָם.

---

57) פמ"ה. 58) ויצא כט, יא. 59) בראשית א, טז. 60) עמוס ז, ב. וראה חולין ס, ב. 61) שמואל־א יז, יד. וראה חולין שם. 62) יחזקאל לז, כה.

המשך ביאור למס' כתובות ליום רביעי עמ' ב

שמִכְרָהּ בָּטֵל, ומוכח ששליח שמכר יותר ממה שנצטוה, הרי הוא מעביר על דבריו והמכר בטל.

הגמרא דוחה את הראיה: אָמַר רַב הוּנָא בְּרֵיהּ דְּרַב נָתָן, לֹא מדובר שמכרה את הקרקע בשוויה, אלא מדובר בִּרְאוּזִיל – שהוזילה את מחיר הקרקע, והיינו, שמכרה קרקע ששווה מנה ודינר במנה. וכיון שהוזילה במחיר, מכרה בטל, ואפילו אם היא אומרת שתשלים את הדינר שהפסידה ליתומים. אבל אם היתה מוכרת קרקע שווה מנה ודינר במנה ודינר, לא היה כל המכר בטל, אלא העודף של הקרקע ששווה דינר היה חוזר ליתומים. ואין לפשוט ממשנתינו את הספק.

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

בס"ד. שבת חול־המועד סוכות, ה'תשכ"ט*

(הנחה בלתי מוגה)

חֲסִידִים וְאַנְשֵׁי מַעֲשֶׂה הָיוּ מְרַקְּדִים לִפְנֵיהֶם[1] בַּאֲבוּקוֹת שֶׁל אוֹר כּוּ'[2], שֶׁעִנְיָן זֶה קָאֵי עַל חַג הַסֻּכּוֹת[3]*, וּבִפְרָט עַל שִׂמְחַת בֵּית הַשּׁוֹאֵבָה, שֶׁאָז הַחֲסִידִים וְאַנְשֵׁי מַעֲשֶׂה הָיוּ מְרַקְּדִים כּוּ', וְכָל הָעָם כֻּלּוֹ הָיוּ בָּאִין לִרְאוֹת וְלִשְׁמֹעַ, כַּמְּבֹאָר בָּרַמְבַּ"ם[4]. וְהִנֵּה, מֵהַלָּשׁוֹן בַּגְּמָרָא[5] "הָיוּ מְרַקְּדִים בִּפְנֵיהֶם", מוּכָח שֶׁיֵּשׁ כָּאן שְׁנֵי עִנְיָנִים. מֵחַד גִּיסָא, הָיָה הָרְקוּד אֶצֶל "חֲסִידִים וְאַנְשֵׁי מַעֲשֶׂה", וְשֶׁאָר כָּל הָעָם הָיוּ רַק רוֹאִין וְשׁוֹמְעִין, כַּנַּ"ל. אֲבָל לְאִידָךְ גִּיסָא, מֵהַלָּשׁוֹן "בִּפְנֵיהֶם", מוּכָח שֶׁזֶּה פָּעַל גַּם בָּעָם. וּבִפְרָט לְפִי הַיְדוּעַ שֶׁבְּכָל מָקוֹם שֶׁנֶּאֱמַר "בִּפְנֵיהֶם" הַכַּוָּנָה הִיא בִּפְנִימִיּוּתָם[6], חֲרֵי מוּבָן שֶׁפְּעֻלָּה זוֹ פְּעֻלָּה בִּפְנִימִיּוּתָם שֶׁל הָעָם. וִיתֵירָה מִזּוּ, לְפִי הַגִּירְסָא בַּמִּשְׁנָיוֹת (וְהִיא הַמּוּבֶאת בַּמַּאֲמָרִים) "לִפְנֵיהֶם", דְּפֵרוּשׁ "לִפְנֵיהֶם" הוּא לְמַעְלָה מֵהֶם[7] (פַּאר זֵי), הַיְנוּ שֶׁפְּעֻלָּה בִּבְחִינָה שֶׁלְּמַעְלָה גַּם מִפְּנִימִיּוּתָם**. וְהִנֵּה, אַף שֶׁבַּמִּשְׁנָה חֲשִׁיב רַק שְׁנֵי סוּגִים, שֶׁכָּל סוּג סוּגִים, "חֲסִידִים" וְ"אַנְשֵׁי מַעֲשֶׂה", הָרֵי בִּפְרָטִיּוּת הָיוּ כַּמָּה וְכַמָּה סוּגִים, שֶׁכָּל סוּג הוּא סוּג כְּלָלִי, כַּמְּבֹאָר בָּרַמְבַּ"ם שָׁם, אֶלָּא שֶׁמִּכָּל־מָקוֹם נִכְלָלִים כָּל סוּגִים אֵלּוּ בִּכְלָלוּת בִּשְׁנֵי סוּגִים "חֲסִידִים" וְ"אַנְשֵׁי מַעֲשֶׂה". וְהַהֶפְרֵשׁ בֵּין שְׁנֵי סוּגִים אֵלּוּ הוּא, שֶׁ"חֲסִידִים" הַיְנוּ כְּפֵרוּשׁ רַשִׁ"י[8] כָּל חָסִיד חֲרֵי חָסִיד מֵעִקָּרוֹ, שֶׁמִּזֶּה מוּבָן שֶׁכְּלָלוּת עֲבוֹדָתָם הִיא בְּאֹפֶן שֶׁאֵין בָּהּ שִׁנּוּי, וַעֲבוֹדָתָם הִיא בְּאֹפֶן דְּ"יֵלְכוּ מֵחַיִל אֶל

ביאור בדרך אפשר

1 על אודות שמחת בית השואבה בבית המקדש נאמר במשנה במסכת סוכה:
2 **חֲסִידִים וְאַנְשֵׁי מַעֲשֶׂה הָיוּ מְרַקְּדִים לִפְנֵיהֶם[1] בַּאֲבוּקוֹת**
3 לפידים **שֶׁל אוֹר** אש **כּוּ'[2]**, **שֶׁעִנְיָן זֶה קָאֵי** מכוון **עַל חַג**
4 **הַסֻּכּוֹת[3]***, **וּבִפְרָט עַל שִׂמְחַת בֵּית הַשּׁוֹאֵבָה, שֶׁאָז** בעת
5 השמחה שהיו עושים בקשר לשאיבת
6 המים לניסוך המים על המזבח בחג
7 הסוכות **הַחֲסִידִים וְאַנְשֵׁי**
8 **מַעֲשֶׂה הָיוּ מְרַקְּדִים כּוּ', וְכָל**
9 **הָעָם כֻּלּוֹ** ההמון שאינם 'חסידים'
10 ו'אנשי מעשה' **הָיוּ בָּאִין לִרְאוֹת**
11 **וְלִשְׁמֹעַ** את השמחה והריקודים של
12 ה'חסידים' ו'אנשי מעשה', **כַּמְּבֹאָר**
13 **בָּרַמְבַּ"ם[4]** בתיאור המפורט של
14 שמחת בית השואבה במקדש.
15 **וְהִנֵּה, מֵהַלָּשׁוֹן בַּגְּמָרָא[5] "הָיוּ**
16 **מְרַקְּדִים בִּפְנֵיהֶם"**, היינו בפני
17 כל העם, **מוּכָח שֶׁיֵּשׁ כָּאן שְׁנֵי**
18 **עִנְיָנִים. מֵחַד גִּיסָא,** מצד אחד
19 **הָיָה הָרְקוּד רַק אֶצֶל**
20 **"חֲסִידִים וְאַנְשֵׁי מַעֲשֶׂה",**
21 **וְשֶׁאָר כָּל הָעָם** לא **הָיוּ** רוקדים
22 אלא **רַק רוֹאִין וְשׁוֹמְעִין** כיצד
23 ה'חסידים ואנשי מעשה' רוקדים,
24 **כַּנַּ"ל. אֲבָל לְאִידָךְ גִּיסָא,** מצד
25 שני, **מֵהַלָּשׁוֹן** שהיו מרקדים
26 **"בִּפְנֵיהֶם", מוּכָח שֶׁזֶּה**
27 הריקודים והשמחה של ה"חסידים
28 ואנשי מעשה" **פָּעַל** והייתה לכך
29 השפעה **גַּם בָּעָם. וּבִפְרָט לְפִי**
30 **הַיְדוּעַ** בתורת החסידות **שֶׁבְּכָל**
31 **מָקוֹם שֶׁנֶּאֱמַר "בִּפְנֵיהֶם"**
32 **הַכַּוָּנָה הִיא בִּפְנִימִיּוּתָם[6], חֲרֵי**
33 **מוּבָן שֶׁפְּעֻלָּה זוֹ פְּעֻלָּה**
34 והשפיעה **בִּפְנִימִיּוּתָם שֶׁל הָעָם**
35 היינו שהייתה לכך השפעה חזקה על
36 העם, השפעה שנגעה בפנימיותם.
37 **וִיתֵירָה מִזּוּ, לְפִי הַגִּירְסָא**
38 **בַּמִּשְׁנָיוֹת (וְהִיא הַמּוּבֶאת בַּמַּאֲמָרִים)** שלא גורסים "בפניהם" אלא
39 **"לִפְנֵיהֶם"** הרי זה מלמד על השפעה יותר חזקה על כל העם, **דְּפֵרוּשׁ**
40 **"לִפְנֵיהֶם" הוּא לְמַעְלָה מֵהֶם[7] (פַּאר זֵי** כלומר 'לפניהם' במובן
41 של קודם להם), **הַיְנוּ שֶׁ**השמחה של החסידים ואנשי מעשה **פָּעֻלָּה** על
42 העם כולו **בִּבְחִינָה שֶׁלְּמַעְלָה גַּם**
43 **מִפְּנִימִיּוּתָם****. נקודה עמוקה
44 ביותר, למעלה מ'פנימיות' סתם.
45 **וְהִנֵּה, אַף שֶׁבַּמִּשְׁנָה חֲשִׁיב**
46 מונה **רַק שְׁנֵי סוּגִים,**
47 **"חֲסִידִים" וְ"אַנְשֵׁי מַעֲשֶׂה",**
48 **חֲרֵי בִּפְרָטִיּוּת** אם לפרט יותר **הָיוּ**
49 **כַּמָּה וְכַמָּה סוּגִים, שֶׁכָּל סוּג**
50 **הוּא סוּג כְּלָלִי** שבו עצמו יש כמה
51 פרטים, **כַּמְּבֹאָר בָּרַמְבַּ"ם שָׁם,**
52 **אֶלָּא שֶׁמִּכָּל־מָקוֹם נִכְלָלִים**
53 **כָּל סוּגִים אֵלּוּ בִּכְלָלוּת** באופן
54 כללי **בִּשְׁנֵי סוּגִים "חֲסִידִים"**
55 **וְ"אַנְשֵׁי מַעֲשֶׂה". וְהַהֶפְרֵשׁ**
56 ההבדל **בֵּין שְׁנֵי סוּגִים אֵלּוּ** של
57 'חסידים' ו'אנשי מעשה' **הוּא,**
58 **שֶׁ"חֲסִידִים" הַיְנוּ כְּפֵרוּשׁ**
59 **רַשִׁ"י[8]** בגמרא על משנה זו **כָּל**
60 **חָסִיד חֲרֵי** הוא **חָסִיד מֵעִקָּרוֹ**
61 מתחילה, **שֶׁמִּזֶּה מוּבָן שִׁכְלָלוּת**
62 **עֲבוֹדָתָם** של 'חסידים' **הִיא בְּאֹפֶן**
63 **שֶׁאֵין בָּהּ שִׁנּוּי** ומהפך קיצוני
64 ממצב למצב, **וַעֲבוֹדָתָם הִיא**
65 **בְּאֹפֶן דְּ"יֵלְכוּ מֵחַיִל אֶל**

---

*) רמב"ם הל' לולב פ"ח הי"ב: שנאמר "ושמחתם לפני ה' אלקיכם שבעת ימים" (וצ"ע בתו"כ ובירושׁ' סוכה פ"ג הי"א. בבלי מג, א. ואכ"מ) ושם הי"ד: "מרקדין כו' בימי חג הסוכות". ועי' בפיה"מ. ועצ"ע[3].

**) ומבחינה זו נמשך לפנימיותם – שעלפ"זה יש לתוון ב' הגירסאות.

---

*) מאמר זה התחיל כ"ק אדמו"ר שליט"א להגיהו (המו"ל). 1) ראה לקמן שהגירסא במשניות היא "לפניהם" (דלא כהגירסא במשנה שבגמרא: "בפניהם"), וכן הובא במאמרי חסידות. 2) סוכה פ"ה מ"ד (סוכה נא, סע"א). 3) ראה גם לקו"ש חי"ז ע' 267 ואילך. 4) הל' לולב פ"ח הי"ד. 5) סוכה שם. 6) ראה תו"א וישלח כד, רע"ג. 7) ראה תו"ח משפטים תיא, א (בהוצאה החדשה – ח"ב רעח, ב). המשך תער"ב ח"ג ריש ע' א'תטז. 8) סוכה נג, א.

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

מֵחַיִל אֶל חָיִל״[9] בִּקְדֻשָּׁה גּוּפָא. מַה־שֶּׁאֵין־כֵּן ״אַנְשֵׁי מַעֲשֶׂה״, שֶׁבְּפַשְׁטוּת קָאֵי עַל מַעֲשֶׂה הַמִּצְוֹת, הֲרֵי עֲבוֹדָה זוֹ בְּעִקָּרָהּ הִיא בְּשֵׁשֶׁת יְמֵי הַחוֹל, וְזֶה עַצְמוֹ מוֹכִיחַ עַל הַשִּׁנּוּי, שֶׁאֵין יוֹם אֶחָד דּוֹמֶה לַיּוֹם הַשֵּׁנִי, וּכְהַלָּשׁוֹן ״כָּל יוֹמָא וְיוֹמָא עֲבִיד עֲבִידְתֵּיהּ״[10] בְּכָל יוֹם וְיוֹם עוֹבֵד אֶת עֲבוֹדָתוֹ, הַיְינוּ אֶת עֲבוֹדַת הַ׳ הַמְיוּחֶדֶת לְיוֹם בִּפְרָט, שֶׁהִיא עֲבוֹדָה שׁוֹנָה מֵהַעֲבוֹדָה בְּשְׁאָר הַיָּמִים. וּבִפְרָט לְפִי הַפֵּרוּשׁ שֶׁ״מַעֲשֶׂה״ מוֹרֶה עַל כְּפִיָּה[11] שֶׁכּוֹפִין וּמַכְרִיחִים אֶת הָאָדָם לַעֲשׂוֹת דָּבָר בְּנִיגּוּד לִרְצוֹנוֹ, וּכְמוֹ ״מְעַשִּׁין עַל הַצְּדָקָה״[12], שֶׁפֵּרוּשׁוֹ כִּי לְפִי הַדִּין נִיתָּן לְכְפּוֹת עַל אָדָם לִתֵּת צְדָקָה הַיְינוּ, שֶׁיֵּשׁ בַּעֲבוֹדָתָם בַּעֲבוֹדַת הַ׳ שֶׁל ״אַנְשֵׁי מַעֲשֶׂה״ גַּם עִנְיַן הַכְּפִיָּה שֶׁעֲלֵיהֶם לִכְפּוֹת אֶת עַצְמָם כְּדֵי לַעֲבוֹד אֶת הַ׳, שֶׁצְּרִיכִים לְמִלְחָמָה עַל זֶה. וְיָדוּעַ הַדִּיּוּקִים הַשְּׁאֵלוֹת הַמְבוֹסָסוֹת עַל דִּיּוּק הַלָּשׁוֹן בָּזֶה בַּדְּרוּשִׁים מַאֲמָרֵי חֲסִידוּת דִּבּוּר־הַמַּתְחִיל הַפּוֹתְחִים בְּדִבְרֵי מִשְׁנָה זוֹ ״חֲסִידִים וְאַנְשֵׁי מַעֲשֶׂה״, וּבִפְרָט בַּמַּאֲמָר דִּבּוּר־הַמַּתְחִיל ״חֲסִידִים וְאַנְשֵׁי מַעֲשֶׂה״ שֶׁל הָרַבִּי הָרַשְׁ״ב מִשְׁנַת עת״ר[13] וְדִבּוּר־הַמַּתְחִיל הַזֶּה מִכְ״ק מוֹ״ח אַדְמוֹ״ר[14] הָרַבִּי הָרִיי״צ, מִשְׁנַת תשׁ״ד: מַהוּ עִנְיַן ״חֲסִידִים וְאַנְשֵׁי מַעֲשֶׂה״ דַּוְקָא, שֶׁהֲרֵי הַשִּׂמְחָה יְכוֹלָה לִהְיוֹת גַּם בַּהֲבָנָה וְהַשָּׂגָה וְדִבּוּר, וּמַהוּ ״מְרַקְּדִין״ דַּוְקָא. וְגַם מַה עִנְיַן ״אֲבוּקוֹת שֶׁל אוֹר״.

ב) וְיוּבָן זֶה בְּהַקְּדִּים מַה שֶּׁנִּתְבָּאֵר לְעֵיל דִּבּוּר־הַמַּתְחִיל ״כְּנֶשֶׁר יָעִיר קִנּוֹ״[15] מֵהַמַּאֲמָר שֶׁל בַּעַל הַהִלּוּלָא מִשְׁנַת תרמ״א[16], שֶׁ״כְּנֶשֶׁר יָעִיר״ גּוֹ׳[17] הוּא עִנְיַן ׳רַחֲמִים רַבִּים׳. וַהֲגַם שֶׁיֶּשְׁנָן אַרְבַּע חַיּוֹת בַּמֶּרְכָּבָה, וְכֻלָּן בְּי״ג תִּקּוּנֵי דִּיקְנָא[18], י״ג מִדּוֹת הָרַחֲמִים, מִכָּל־מָקוֹם בְּחִינַת ״נֶשֶׁר״ הוּא לְמַעְלָה יוֹתֵר, וְהַיְינוּ שֶׁבִּבְחִינַת ׳רַחֲמִים רַבִּים׳ שֶׁל י״ג מִדּוֹת הָרַחֲמִים

ביאור בדרך אפשר

חָיִל״[9] התקדמות ועלייה בִּקְדֻשָּׁה גּוּפָא עצמה. מַה־שֶּׁאֵין־כֵּן ״אַנְשֵׁי מַעֲשֶׂה״, שֶׁבְּפַשְׁטוּת קָאֵי הכוונה ב׳מעשה׳ היא עַל מַעֲשֵׂה הַמִּצְוֹת, הֲרֵי עֲבוֹדָה זוֹ של עשיית המצוות בְּעִקָּרָהּ הִיא בְּשֵׁשֶׁת יְמֵי הַחוֹל, שהרי יש מצוות רבות שלא ניתן לעשות בפועל בשבת וְזֶה עַצְמוֹ עצם העובדה שמעשי המצוות נעשים בימים מסויימים דווקא מוֹכִיחַ עַל הַשִּׁנּוּי, שֶׁאֵין יוֹם אֶחָד דּוֹמֶה לַיּוֹם הַשֵּׁנִי, וּכְהַלָּשׁוֹן בספר הזוהר ״כָּל יוֹמָא וְיוֹמָא עֲבִיד עֲבִידְתֵּיהּ״[10] בכל יום ויום עובד את עבודתו, היינו את עבודת ה׳ המיוחדת ליום בפרט, שהיא עבודה שונה מהעבודה בשאר הימים. וּבִפְרָט לְפִי הַפֵּרוּשׁ שֶׁ״מַעֲשֶׂה״ מוֹרֶה עַל כְּפִיָּה[11] שכופין ומכריחים את האדם לעשות דבר בניגוד לרצונו, וּכְמוֹ ״מְעַשִּׁין עַל הַצְּדָקָה״[12], שפירושו כי לפי הדין ניתן לכפות על אדם לתת צדקה הַיְינוּ, שֶׁיֵּשׁ בַּעֲבוֹדָתָם בעבודת ה׳ של ״אנשי מעשה׳ גַּם עִנְיַן הַכְּפִיָּה שעליהם לכפות את עצמם כדי לעבוד את ה׳, שֶׁצְּרִיכִים לְמִלְחָמָה פנימית בתוכם עַל זֶה. וְיָדוּעַ הַדִּיּוּקִים השאלות המבוססות על דיוק הלשון בָּזֶה בַּדְּרוּשִׁים מאמרי חסידות דִּבּוּר־הַמַּתְחִיל הפותחים בדברי משנה זו ״חֲסִידִים וְאַנְשֵׁי מַעֲשֶׂה״, וּבִפְרָט בַּמַּאֲמָר דִּבּוּר־הַמַּתְחִיל ״חֲסִידִים וְאַנְשֵׁי מַעֲשֶׂה״ של הרבי הרש״ב מִשְׁנַת עת״ר[13] וְדִבּוּר־הַמַּתְחִיל הַזֶּה מִכְ״ק מוֹ״ח אַדְמוֹ״ר[14] הרבי הריי״צ, משנת תש״ד: מַהוּ עִנְיַן ״חֲסִידִים וְאַנְשֵׁי מַעֲשֶׂה״ דַּוְקָא ומדוע דווקא הם היו מרקדים בשמחת בית השואבה? וְגַם מַהוּ עִנְיַן ״מְרַקְּדִין״ דַּוְקָא, שֶׁהֲרֵי הַשִּׂמְחָה יְכוֹלָה לִהְיוֹת גַּם בַּהֲבָנָה וְהַשָּׂגָה וְדִבּוּר, וּמַהוּ ״מְרַקְּדִין״ דַּוְקָא. וְגַם מַה עִנְיַן ״אֲבוּקוֹת שֶׁל אוֹר״ שהחסידים ואנשי מעשה היו מחזיקים בידיהם בעת הריקוד, כנזכר לעיל?

ב) וְיוּבָן זֶה בְּהַקְּדִּים מַה שֶּׁנִּתְבָּאֵר לְעֵיל דִּבּוּר־הַמַּתְחִיל ״כְּנֶשֶׁר יָעִיר קִנּוֹ״[15] במאמר מֵהַמַּאֲמָר שֶׁל בַּעַל הַהִלּוּלָא מִשְׁנַת תרמ״א[16], שֶׁ״כְּנֶשֶׁר יָעִיר״ גּוֹ׳[17] האמור בשירת האזינו על הקדוש־ברוך־הוא, ולפי פשוטו הכתוב מדבר על כך שהקדוש־ברוך־הוא מגן ומסוכך על בני ישראל, ולפי פנימיות העניין, האמור כאן אודות הנשר המרחם על גוזליו הוּא עִנְיַן ׳רַחֲמִים רַבִּים׳ למעלה באלוקות. וַהֲגַם שֶׁיֶּשְׁנָן אַרְבַּע חַיּוֹת בַּמֶּרְכָּבָה, נאמר בנבואת יחזקאל שבמרכבה העליונה יש ארבע ׳חיות הקודש׳ (מלאכים) – אדם, שור, נשר ואריה וְעל פי הקבלה כֻּלָּן כל הארבע הם בְּי״ג תִּקּוּנֵי דִּיקְנָא[18], י״ג תיקוני הזקן שהם כינוי בלשון הקבלה, י״ג מִדּוֹת הָרַחֲמִים האמורות בתורה (״ה׳, ה׳ א־ל רחום וחנון, ארך אפים ורב חסד ואמת, נוצר חסד לאלפים נושא עוון ופשע וחטאה ונקה״) שעל־פי המבואר בקבלה וחסידות הם למעלה מעשר הספירות ו׳סדר השתלשלות׳, מִכָּל־מָקוֹם אף שבאופן כללי כל ארבע ׳חיות הקודש׳ קשורות בעניין י״ג מידות הרחמים, בְּחִינַת ״נֶשֶׁר״ הוּא לְמַעְלָה יוֹתֵר היינו עניין הרחמים בדרגה גבוהה יותר, וְהַיְינוּ שֶׁבִּבְחִינַת ׳רַחֲמִים רַבִּים׳ שֶׁל י״ג מִדּוֹת הָרַחֲמִים שֶׁאֵינָן

---

9) תהלים פד, ח. וראה ברכות בסופה. 10) זח״ג צד, ב. 11) מאמרי אדמו״ר האמצעי ויקרא ח״ב ע׳ תשסא ואילך. סה״מ תרע״ח ע׳ קכא. ע׳ קכד ואילך. ע׳ קצב. ובכ״מ. 12) מרדכי בבא בתרא ח, ב. בית יוסף לטור יו״ד סרמ״ח (ד״ה כל אדם). 13) סה״מ עת״ר ע׳ ל. 14) סה״מ תש״ד ע׳ 37. 15) דש״פ האזינו, י״ג תשרי (לעיל ע׳ 53 ואילך). 16) המשך יונתי תר״ם ע׳ מד. 17) האזינו לב, יא. 18) ראה זח״א יח, סע״ב. רמ״ז לזח״ג ס״פ עקב. הובא באוה״ת האזינו ע׳ א׳תרפה. רד״ה כנשר יעיר קנו תרע״ח (סה״מ תרע״ח ס״ע כג ואילך). רד״ה הנ״ל תרפ״ב (סה״מ תרפ״ב ע׳ לג).

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

ביאור בדרך אפשר

חוֹזְרוֹת רֵיקָם[19], כדברי חכמינו ז״ל בגמרא **בָּזֶה גּוּפָא** עצמו **הַנֶּשֶׁר הוּא בְּחִינַת ׳רַחֲמִים רַבִּים׳ בְּיוֹתֵר**[20] יותר משאר ׳חיות הקודש׳ שאף הן קשורות בעניין הרחמים, כאמור. **וּמִצַּד בְּחִינַת ׳רַחֲמִים רַבִּים׳ אֵלּוּ, הִנֵּה ״דֶּרֶךְ הַנֶּשֶׁר בַּשָּׁמַיִם״**[21], כלשון הכתוב במשלי שם אומר שלמה המלך כי מספר דברים נפלאו ממנו ואחד מהם הוא דרך הנשר בשמים, **הַיְנוּ** שהמיוחד בנשר הוא **שֶׁגַּם כְּמוֹ שֶׁ״נָּשַׁר״ וְנָפַל** למטה, היינו שמידת ה׳רחמים רבים׳ מיוחדת בכך שגם כפי שהיא נמשכת ומאירה למטה, בדרגות תחתונות ביותר, **מִכָּל־מָקוֹם הוּא ״בַּשָּׁמַיִם״** עדיין היא אותו עניין ואותו חוזק ותוקף כמו למעלה ׳בשמים׳. **וְעַל זֶה** על מעלה ותכונה מיוחדת זו שישנה רק במידת הרחמים הרבים, ׳נשר׳, **אָמַר שְׁלֹמֹה ״שְׁלֹשָׁה הֵמָּה** הדברים המיוחדים בעולם אשר **נִפְלְאוּ מִמֶּנִּי גוֹ׳** ואחד מהם הוא **דֶּרֶךְ הַנֶּשֶׁר בַּשָּׁמַיִם״**[21], **דְּאַף שֶׁשְּׁלֹמֹה הָיָה הֶחְכָּם מִכָּל אָדָם**[22] **וְיָדַע אֶת כָּל הַבְּאוּרִים וְהַהֶסְבְּרִים** לכל הדברים, גם הרוחניים והנעלים ביותר, **הִנֵּה גַּם בְּעֵינָיו עִנְיָן זֶה** שמידת הרחמים נמצאת גם למטה בדברים ש׳נשרו׳ ונפלו, כפי שהיא נמצאת למעלה, ׳בשמים׳, **הָיָה נִפְלָא.**

וממשיך ומבאר (בהמשך למבואר בעניין זה במאמר דיבור־המתחיל ׳כנשר יעיר קנו׳ הנזכר וכן במאמר דיבור־המתחיל ׳להבין עניין חג הסוכות׳ שנאמר ביום ב׳ דחג הסוכות שנה זו, תשכ״ט) שעניין מיוחד זה שמצינו במידת הרחמים קיים בעבודת התשובה:

וְהוּא דבר זה שגם בירידה למטה מידת הרחמים היא כמו למעלה **עִנְיָן הַתְּשׁוּבָה, שֶׁגַּם הַזְּדוֹנוֹת** עבירות שנעשו במזיד **(מַה שֶּׁנָּשַׁר וְנָפַל** למקום נחות ביותר) על־ידי התשובה הם מתהפכים עד אשר **נַעֲשִׂים כִּזְכֻיּוֹת**[23] כמעשה המצוות, **וְעַד** ולא רק שנעשים כמו מצוות אלא יתירה מזו **שֶׁעַל־יְדֵי הַתְּשׁוּבָה נַעֲשָׂה הָעִלּוּי** וההתקרבות של האדם לאלוקות **לְמַעְלָה מֵאֲשֶׁר עַל־יְדֵי הָעֲבוֹדָה דְּתוֹרָה וּמִצְוֹת,** שהם,

ביאור בדרך אפשר

שייני תורה ומצות, **בְּחִינַת רמ״ח אֵבָרִין דְּמַלְכָּא**[24], כדברי הזוהר שמצוות־עשה שמספרן הוא רמ״ח כמספר אברי גוף האדם, הם ׳אברי המלך׳, הקדוש־ברוך־הוא, כביכול (ועל משמעות הדמיון של המצוות לאיברים, מוסבר בחסידות כי כשם שהאיברים ממשיכים חיות מהנפש – העין ממשיכה מהנפש את כוח הראייה, האוזן את כוח השמיעה וכן בשאר האיברים, כך המצוות ממשיכות את אור־אין־סוף ברוך־הוא בעשר הספירות, כי לכל מצווה יש אור וגילוי המיוחד לה), **שֶׁזֶּהוּ מַה שֶּׁכָּתוּב ״כְּנֶשֶׁר יָעִיר קִנּוֹ גוֹ׳ יִשָּׂאֵהוּ עַל אֶבְרָתוֹ״, לְמַעְלָה מִבְּחִינַת ״אֶבְרָתוֹ״** כלומר, מעל האיברים, לרמז על כך שעבודת התשובה היא למעלה מעבודת המצוות הרגילה. **וְזֶהוּ מַה שֶּׁקּוֹרִין פָּרָשַׁת הַאֲזִינוּ** שבה מופיע הכתוב ׳כנשר יעיר קנו׳ **בֵּין כֶּסֶה** ראש השנה, עליו נאמר ׳תקעו בחודש שופר בכסה ליום חגנו׳ **לְסֻכּוֹת, כֵּיוָן שֶׁאָז** בתקופה זו של השנה **נִמְשֶׁכֶת** ובאה מלמעלה **הַסְּלִיחָה מְחִילָה וְכַפָּרָה עַל כָּל הָעִנְיָנִים שֶׁהֶחֱסִירוּ בְּמֶשֶׁךְ כָּל הַשָּׁנָה** ועל־ידי הסליחה והכפרה נשלמים החסרונות, והפגמים באים על תיקונם, **וְלָכֵן קוֹרִין אָז ״כְּנֶשֶׁר יָעִיר קִנּוֹ גוֹ׳ יִשָּׂאֵהוּ עַל אֶבְרָתוֹ״** פסוק המלמד על עניינה המיוחד של מידת הרחמים ועל מעלתה המיוחדת של עבודת התשובה.

ג) וְהִנֵּה אֹפֶן הַפְּעֻלָּה דְּ״כְּנֶשֶׁר יָעִיר״ שֶׁפּוֹעֵל אֶת עִנְיַן ״יִשָּׂאֵהוּ עַל אֶבְרָתוֹ״ הוּא כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב בְּהֶמְשֵׁךְ הַכָּתוּב ״יִפְרֹשׂ כְּנָפָיו״ גוֹ׳. לפי פשוטו, מדובר על כך שההגנה של הקדוש־ברוך־הוא על בני ישראל נמשלה לנשר המרחם על גוזליו ונושא אותם ׳על אברתו׳ על־ידי כך שפורש את כנפיו ולוקח ומגביה אותם. ולפי פנימיות העניינים שהכתוב מדבר על עבודת התשובה ומעלתה על העבודה הרגילה של תורה ומצוות, עניין ״יפרוש כנפיו׳ רומז לאופן עבודת התשובה, כפי שממשיך ומבאר.

וּמְבֹאָר בַּמַּאֲמָר הנזכר שֶׁל הרבי מהר״ש **בַּעַל הַהִלּוּלָא**[25] **שֶׁ״כְּנָפָיו״** במשמעות הרוחנית, למעלה באלוקות, **הֵם בְּחִינַת הַכֵּלִים**

---

19) ר״ה יז, ב. 20) ראה אוה״ת שם ע׳ א׳תרפט ואילך. ד״ה כנשר יעיר קנו תרע״ח (סה״מ תרע״ח ע׳ ל). 21) משלי ל, יח־יט. 22) מלכים־א ה, יא. 23) יומא פו, ב. 24) תקו״ז ת״ל (עד, סע״א). 25) המשך יונתי שם ע׳ מה. וראה גם ד״ה כנשר תשמ״ו.

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

ביאור בדרך אפשר

שבהם ׳מתלבשים׳ ודרכם מאירים ופועלים האורות העליונים **שֶׁהֵם** ה׳כלים׳ **לְמַעְלָה מִבְּחִינַת הַלְּבוּשִׁים** שגם הם, ה׳לבושים׳, אמצעים שדרכם האורות מתגלים, והסיבה לכך שהכלים הם למעלה מהלבושים היא כיוון **שֶׁשֹּׁרֶשׁ הַכֵּלִים הוּא מֵהָ׳רְשִׁימוּ׳** כמבואר בקבלה וחסידות, לאחר הצמצום הראשון שהיה ׳סילוק׳ של אור אין סוף הבלי גבול, חזר והאיר מהאין סוף אור מועט ומצומצם שנמשל לקו דק, ובנוסף לכך, למרות שאור האין סוף הבלי גבול ׳נסתלק׳, נשאר ממנו ׳רשימו׳, היינו רושם מסוים, ועל כך מבואר כאן שהיתרון של ה׳כלים׳ על ה׳רשימו׳ נובע מכך ששורש הכלים הוא ב׳רשימו׳, הרושם של האור האין סוף שנשאר גם לאחר הצמצום.

וּמְבָאֵר שָׁם במאמר הנזכר של הרבי מהר״ש **בְּקִצּוּר נִמְרָץ (כְּכָל הַמַּאֲמָר שֶׁנִּכְתַּב בְּקִצּוּר) שֶׁבָּ׳רְשִׁימוּ׳ יֵשׁ שְׁנֵי עִנְיָנִים**[26]. **אֶחָד, שֶׁהוּא רַק רֹשֶׁם בִּלְבַד מִלִּפְנֵי הַצִּמְצוּם** ואינו אין־סוף ובלי גבול כמו האור שהאיר לפני הצמצום, **וְהַשֵּׁנִי שֶׁהוּא** אמנם רק רושם אבל זהו **רֹשֶׁם הָאֵין־סוֹף כְּמוֹ קֹדֶם הַצִּמְצוּם שֶׁהָיָה אֵין־סוֹף מְמַלֵּא אֶת כָּל מְקוֹם הֶחָלָל** ולא הייתה כל נתינת מקום למציאות של עולמות ונבראים. **וּמְבָאֵר, שֶׁבְּעִנְיַן הָרֹשֶׁם בִּלְבַד** בעניין הראשון של ה׳רשימו׳, העובדה שהוא רושם בלבד ולא יותר מרושם **שַׁיָּךְ לְחַלֵּק בֵּין ׳גַּרְמוּהִי׳ לְ׳חַיּוּהִי׳**, כלומר, מבואר בקבלה וחסידות שבעולם האצילות (העולם הראשון והנעלה ביותר ב׳סדר השתלשלות׳) האלוקות מאירה בגלוי ש׳איהו וחיוהי חד, איהו וגרמוהי חד׳, כלומר במידה כזו שגם האורות, ׳חיוהי׳ וגם הכלים ׳גרמוהי׳, הם דבר אחד ממש עם האלוקות עצמה ולא מציאות נפרדת, ועל כך מבואר כאן כי ביחס עניין זה ב׳רשימו׳ שהוא רושם בלבד יש מקום לחלוקה בין האורות והכלים **וְעִנְיַן הַתְּשׁוּבָה הוּא הֲעַלְיָה מֵה׳כֵּלִים׳ (׳גַּרְמוּהִי׳)** שמצמצמים ומגבילים את האור **לְ׳אוֹרוֹת׳ (׳חַיּוּהִי׳)** שהם המשכת והתגלות האור, **מַה־שֶּׁאֵין־כֵּן בְּרֹשֶׁם הָאֵין־סוֹף כְּמוֹ שֶׁהָיָה מְמַלֵּא אֶת כָּל מְקוֹם הֶחָלָל**, הענין השני ב׳רשימו׳ הנזכר לעיל **לֹא שַׁיָּךְ לְחַלֵּק** ולהבדיל **בֵּין ׳גַּרְמוּהִי׳ לְ׳חַיּוּהִי׳. וְעַל בְּחִינָה זוֹ נֶאֱמַר**[27] **וְנָתַתִּי בָּכֶם רוּחַ וְחִיִּיתֶם, "רוּחַ" סְתָם, שֶׁלֹּא נֶאֱמַר שֶׁל מִי** כי מדובר על עצם האור האלוקי האין סוף שלא מוגדר בשום הגדרות ומצידו אין מקום לחלוקה בין ׳אורות׳ ו׳כלים׳, ׳חיוהי׳ ו׳גרמוהי׳, ולכן לא נאמר כאן באיזו ״רוח״ מדובר, כי אין לה גדרים, וכפי שיבואר עוד להלן.

וְהָעִנְיָן בָּזֶה, דְּהִנֵּה עִנְיַן הָרֹשֶׁם בִּלְבַד מִלִּפְנֵי הַצִּמְצוּם הענין הראשון ב׳רשימו׳, העובדה שהוא רק ׳רושם׳ מהאור האין סוף שלפני הצמצום, **הוּא עִנְיַן הָ׳רְשִׁימוּ׳ שֶׁמִּמֶּנּוּ נִמְשָׁךְ אַחַר־כָּךְ כָּל סֵדֶר הַהִשְׁתַּלְשְׁלוּת** שכן אור האין סוף עצמו אמנם עבר צמצום בדרך סילוק, אבל כל האורות וכל הדרגות שקיימות אחר כך בכל ׳סדר השתלשלות׳ באות ונמשכות ממנו אלא שההמשכה איננה מהאין סוף ישירות, כי הוא אין סוף אמיתי ובלי גבול ואילו ׳סדר השתלשלות׳ הוא מוגבל ומצומצם, אלא מה׳רשימו׳ של האין סוף.

וְכַמְּבֹאָר בְּהֶמְשֵׁךְ הַמַּאֲמָר דִּבּוּר־הַמַּתְחִיל "חֲסִידִים וְאַנְשֵׁי מַעֲשֶׂה" מִשְּׁנַת עת״ר[28] **שֶׁיֵּשׁ בָּזֶה** בעניין זה שה׳רשימו׳ הוא רק רושם מהאור אין סוף ועם זאת דרכו ובאמצעותו יש המשכה של האור האין סוף **אַרְבָּעָה מְשָׁלִים.**

מָשָׁל הָרִאשׁוֹן, מֵעִנְיַן מאמר חכמינו ז״ל בגמרא לגבי הדרך הנכונה בלימוד הרב עם התלמיד **"לְעוֹלָם יִשְׁנֶה אָדָם לְתַלְמִידוֹ בְּדֶרֶךְ קְצָרָה"**[29], כלומר, יאמר לתלמידו את תוכן הדברים שברצונו ללמד אותו במילים קצרות ולא באריכות **שֶׁקִּצּוּר זֶה הוּא כְּמוֹ הָרֹשֶׁם** בלבד **מִכָּל הָאֲרִיכוּת** כך שאמנם יש כאן רק קיצור אבל הקיצור הוא רושם של כל האריכות ולמעשה מכיל גם את האריכות.

וּמָשָׁל הַשֵּׁנִי הוּא מֵרֹשֶׁם הַבִּנְיָן, דִּפְתְּרָאוֹת וּפִנְקְסָאוֹת[30] רישומי תכנית ותבנית הבנין שאמנם הם רק רישומים על הנייר אבל רישומים אלה מכילים בתוכם את הבנין כולו.

---

26) ראה גם סה״מ תרנ״ט ע׳ קצג. תר״ס ע׳ רה. המשך תער״ב ח״ג ע׳ א׳רסט. ע׳ א׳של. ובכ״מ. 27) יחזקאל לז, ו. 28) ד״ה ביום השמיני עצרת (סה״מ עת״ר ע׳ לה). וראה גם שער היחוד לאדמו״ר האמצעי פי״ב ואילך. 29) פסחים ג, ב. חולין סג, ב. וראה ביאורי הזהר לאדמו״ר האמצעי עו, ד. לאדמו״ר הצ״צ ח״א ע׳ שסג ואילך. 30) ראה ב״ר בתחילתו.

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

ביאור בדרך אפשר

וּמָשָׁל שְׁלִישִׁי הוּא מֵאוֹת וְסִימָן עַל אֵיזֶה דָּבָר, וּכְמוֹ הֲלָכוֹת שֶׁיֵּשְׁנָן עֲלֵיהֶן תֵּבוֹת מילים **וְאוֹתִיּוֹת שֶׁהֵן סִימָנִים עַל הַהֲלָכוֹת. וּבִשְׁלֹשָׁה מְשָׁלִים אֵלּוּ,** קיצור האריכות בלימוד הרב עם תלמידו, רישומי תבנית הבניין וסימני ההלכות, **הֲרֵי הָרֹשֶׁם יֵשׁ לוֹ עֵרֶךְ וְשַׁיָּכוּת** יחס מסויים **עִם הַדָּבָר שֶׁהוּא רֹשֶׁם מִמֶּנּוּ** כי הקיצור הוא קיצור של האריכות, רושם הבנין הוא אכן תבנית הבנין והמילים או האותיות של סימני ההלכות הם אכן סימן להלכות אלו.

וּמָשָׁל הָרְבִיעִי הוּא משל מסוג אחר **מֵעִנְיָן הָרֶמֶז שֶׁמְּרַמֵּז בְּאֶצְבָּעוֹ עַל אֵיזֶה עִנְיָן,** מבלי לתת סימן ברור וגלוי על מה הוא מרמז ולכן בניגוד לשלושת המשלים בהם יש ערך ויחס בין ה׳רשימו׳ לאותם דברים שהם ׳רשימו׳ עליהם, כאן כאשר יש רק רמז בתנועת האצבע, הרי זה שונה כיוון **שֶׁהָעִנְיָן כְּמוֹ שֶׁהוּא נִמְצָא בְּרֶמֶז הוּא בְּתַכְלִית הַהֶעְלֵם** כי כאמור הרמז לא מגלה כמעט כלום על הדבר, **וּבָא רַק בְּדֶרֶךְ רֶמֶז, וְעַד שֶׁאֲפִילוּ הֶחָכָם [שֶׁעֲבוּרוֹ הוּא הָרֶמֶז,** כי בחכמתו הוא מסוגל לעמוד על מהות הדבר גם מתוך הרמז **כְּמַאֲמַר**[31] חכמינו ז״ל **דַּי לְחַכִּימָא בִּרְמִיזָא** די (מספיק) לחכם ברמז] **תּוֹפֵס אֶת הָעִנְיָן רַק בְּדֶרֶךְ רֶמֶז.**

וְאַרְבָּעָה מְשָׁלִים אֵלּוּ הֵם אַרְבָּעָה אוֹפַנִּים שונים **בִּבְחִינַת הָ׳רְשִׁימוּ׳** מאור אין סוף שלפני הצמצום **כְּפִי שֶׁהוּא רֹשֶׁם בִּלְבַד מִלְּפְנֵי הַצִּמְצוּם** ואין בו את האור אין סוף עצמו, **שֶׁמִּמֶּנּוּ נִמְשָׁךְ אַחַר־כָּךְ כָּל סֵדֶר הַהִשְׁתַּלְשְׁלוּת** המוגבל והמצומצם. **מַה־שֶּׁאֵין־כֵּן עִנְיָן הָ׳רְשִׁימוּ׳ כְּפִי שֶׁהוּא רֹשֶׁם הָאֵין־סוֹף כְּמוֹ קֹדֶם הַצִּמְצוּם שֶׁהָיָה** האין־סוף **מְמַלֵּא אֶת כָּל מְקוֹם הֶחָלָל,** מבלי נתינת מקום למציאות אחרת, **הוּא עִנְיָן נַעֲלֶה יוֹתֵר** וכפי שיבואר עוד להלן.

ביאור בדרך אפשר

1 שְׁלִישִׁי הוּא מֵאוֹת וְסִימָן עַל אֵיזֶה דָּבָר, וּכְמוֹ
2 הֲלָכוֹת שֶׁיֵּשְׁנָן עֲלֵיהֶן תֵּבוֹת וְאוֹתִיּוֹת שֶׁהֵן
3 סִימָנִים עַל הַהֲלָכוֹת. וּבִשְׁלֹשָׁה מְשָׁלִים אֵלּוּ, הֲרֵי
4 הָרֹשֶׁם יֵשׁ לוֹ עֵרֶךְ וְשַׁיָּכוּת עִם הַדָּבָר שֶׁהוּא רֹשֶׁם
5 מִמֶּנּוּ. וּמָשָׁל הָרְבִיעִי הוּא מֵעִנְיָן הָרֶמֶז שֶׁמְּרַמֵּז
6 בְּאֶצְבָּעוֹ עַל אֵיזֶה עִנְיָן, שֶׁהָעִנְיָן כְּמוֹ שֶׁהוּא
7 נִמְצָא בְּרֶמֶז הוּא בְּתַכְלִית הַהֶעְלֵם, וּבָא רַק בְּדֶרֶךְ
8 רֶמֶז, וְעַד שֶׁאֲפִילוּ הֶחָכָם [שֶׁעֲבוּרוֹ הוּא הָרֶמֶז,
9 כְּמַאֲמַר[31] דַּי לְחַכִּימָא בִּרְמִיזָא] תּוֹפֵס אֶת הָעִנְיָן
10 רַק בְּדֶרֶךְ רֶמֶז. וְאַרְבָּעָה מְשָׁלִים אֵלּוּ הֵם אַרְבָּעָה
11 אוֹפַנִּים בִּבְחִינַת הָ׳רְשִׁימוּ׳ כְּפִי שֶׁהוּא רֹשֶׁם
12 בִּלְבַד מִלְּפְנֵי הַצִּמְצוּם, שֶׁמִּמֶּנּוּ נִמְשָׁךְ אַחַר־כָּךְ
13 כָּל סֵדֶר הַהִשְׁתַּלְשְׁלוּת. מַה־שֶּׁאֵין־כֵּן עִנְיָן
14 הָ׳רְשִׁימוּ׳ כְּפִי שֶׁהוּא רֹשֶׁם הָאֵין־סוֹף כְּמוֹ קֹדֶם
15 הַצִּמְצוּם שֶׁהָיָה מְמַלֵּא אֶת כָּל מְקוֹם הֶחָלָל, הוּא
16 עִנְיָן נַעֲלֶה יוֹתֵר.

17 ד) **וּבֵאוּר** הָעִנְיָן, דְּהִנֵּה יָדוּעַ שֶׁיֵּשׁ שְׁנֵי בֵּאוּרִים
18 בְּעִנְיָן הָ׳רְשִׁימוּ׳,[32] וְ״אֵלּוּ וְאֵלּוּ דִּבְרֵי
19 אֱלֹקִים חַיִּים״,[33] וְהַיְנוּ שֶׁשְּׁנֵי הָעִנְיָנִים יֶשְׁנָם
20 בִּמְצִיאוּת. עִנְיָן אֶחָד בָּ׳רְשִׁימוּ׳ הוּא בְּחִינַת
21 הָאוֹתִיּוֹת שֶׁבְּאוֹר־אֵין־סוֹף שֶׁלִּפְנֵי הַצִּמְצוּם,
22 שֶׁנִּשְׁאֲרוּ גַּם אַחַר הַצִּמְצוּם. דְּהִנֵּה, עִנְיָן הַצִּמְצוּם
23 הוּא בִּשְׁבִיל הַבְּרִיאָה, וְכִידּוּעַ שֶׁהַכַּוָּנָה בַּצִּמְצוּם
24 אֵינוֹ בִּשְׁבִיל הַצִּמְצוּם עַצְמוֹ חַס־וְשָׁלוֹם (שֶׁהֲרֵי
25 בַּצִּמְצוּם עַצְמוֹ אֵין שׁוּם תַּכְלִית), אֶלָּא כַּוָּנַת
26 הַצִּמְצוּם הִיא בִּשְׁבִיל הַבְּרִיאָה, וְהַיְנוּ לְפִי
27 שֶׁכַּאֲשֶׁר הָיָה אוֹר־אֵין־סוֹף מְמַלֵּא אֶת כָּל מְקוֹם
28 הֶחָלָל, לֹא הָיָה אֶפְשָׁר לִהְיוֹת הִתְהַוּוּת
29 הָעוֹלָמוֹת[34], וְלָכֵן הָיָה הַצִּמְצוּם כְּדֵי שֶׁיִּהְיֶה
30 שְׁנֵי הָעִנְיָנִים יֶשְׁנָם בִּמְצִיאוּת.

31 עִנְיָן אֶחָד בָּ׳רְשִׁימוּ׳ הוּא בְּחִינַת הָאוֹתִיּוֹת המילים, אמצעי
32 הביטוי שֶׁבְּאוֹר־אֵין־סוֹף שֶׁלִּפְנֵי הַצִּמְצוּם, שֶׁנִּשְׁאֲרוּ גַּם
33 אַחַר הַצִּמְצוּם כלומר, האור
34 האלוקי האין סוף עצמו אכן ׳נסתלק׳
35 ונעלם על־ידי הצמצום, אבל כל גילוי
36 והארה הם על־ידי ׳אותיות׳ (כשם
37 שבאדם כדי שהרעיונות והרגשות שלו
38 יתגלו עליו להשתמש ב׳אותיות׳, היינו
39 מילים) וגם לאחר שהאור עצמו
40 צומצם ונעלם, ה׳אותיות׳ שדרכן הוא
41 התגלה עדיין נשארו, כפי שממשיך
42 ומבאר.
43 דְּהִנֵּה, עִנְיָן הכוונה והמטרה של
44 הַצִּמְצוּם הוּא בִּשְׁבִיל
45 הַבְּרִיאָה, כדי שתהיה אפשרות
46 לבריאה של עולמות ונבראים מוגבלים
47 וְכִידּוּעַ בקבלה וחסידות שֶׁהַכַּוָּנָה
48 המטרה והתכלית בַּצִּמְצוּם אֵינוֹ
49 בִּשְׁבִיל הַצִּמְצוּם עַצְמוֹ למען
50 ההסתר וההעלם כשלעצמו חַס־
51 וְשָׁלוֹם (שֶׁהֲרֵי בַּצִּמְצוּם עַצְמוֹ
52 אֵין שׁוּם תַּכְלִית ומטרה, ואין
53 תועלת בהסתר כשלעצמו), אֶלָּא
54 כַּוָּנַת הַצִּמְצוּם הִיא בִּשְׁבִיל
55 הַבְּרִיאָה, כלומר, לא כדי להעלים
56 ולהסתיר אלא כדי להאיר ולגלות
57 וְהַיְנוּ לְפִי שֶׁכַּאֲשֶׁר הָיָה אוֹר־
58 אֵין־סוֹף מְמַלֵּא אֶת כָּל מְקוֹם
59 הֶחָלָל, היינו לפני הצמצום לֹא
60 הָיָה אֶפְשָׁר לִהְיוֹת הִתְהַוּוּת
61 הָעוֹלָמוֹת[34], כי עולמות מוגבלים
62 לא יכולים להתהוות ישירות מאור אין סוף בלי גבול, וְלָכֵן הָיָה הַצִּמְצוּם
63 כְּדֵי שֶׁיִּהְיֶה אֶפְשָׁר לִהְיוֹת עִנְיָן הַבְּרִיאָה כדי לאפשר בריאה של
64

31) ראה מדרש משלי כב. רע״מ בזח״ג רכט, סע״ב. רפ, ב. לקו״ת שלח לז, א. לח, ב. ובכ״מ. 32) ראה המשך ר״ה תרצ״ב פרק לב. ה׳שי״ת פרק ל (סה״מ תרצ״ב ע׳ עד ואילך. ה׳שי״ת ע׳ 73). 33) עירובין יג, ב. 34) ראה עץ חיים שער א (שער עגולים וישר) ענף ב.

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

ביאור בדרך אפשר

נבראים ועולמות מוגבלים (שאינם יכולים לקבל ולהכיל את האור והגילוי של אור אין סופי בלתי מוגבל שאם יאיר בהם לא יוכלו להתקיים). **וְכֵיוָן שֶׁכַּוָּנַת הַצִּמְצוּם הִיא בִּשְׁבִיל הַבְּרִיאָה,** כדי לגלות אור מצומצם שעל ידו ייבראו נבראים מוגבלים, **לָכֵן גַּם כְּשֶׁהָיָה הַצִּמְצוּם,** והאור אין סוף עצמו אכן נתעלם, הוא לא התעלם לגמרי אלא עדין **נִשְׁאֲרוּ אוֹתִיּוֹת הָ׳רְשִׁימוּ׳, וְהַיְנוּ,** שֶׁאוֹתִיּוֹת אֵלּוּ שנשארו לאחר הצמצום **הָיוּ גַּם קֹדֶם הַצִּמְצוּם, אֶלָּא שֶׁקֹּדֶם הַצִּמְצוּם לֹא הָיוּ נְכָרוֹת** כמציאות בפני עצמה ומה שהיה ניכר הוא רק האור האין סוף עצמו, **וְעַל־יְדֵי הַצִּמְצוּם, כְּשֶׁנִּתְעַלֵּם הָאוֹר** עצמו ושוב אינו גלוי וניכר, **אֲזַי הָאוֹתִיּוֹת** שדרכן התגלה והאיר האור לפני הצמצום אלא שאז לא היו ניכרות, כעת **הֵן נְכָרוֹת. וְכַיָּדוּעַ הַבֵּאוּר עַל זֶה,** מדוע האותיות שלא היו ניכרות לפני הצמצום כן ניכרות לאחר הצמצום, כיוון **שֶׁכַּאֲשֶׁר יֶשְׁנוֹ גְּבוּל וּבְלִי־גְּבוּל** ושניהם נמצאים זה לצד זה ביחד, כמו בעניינו, כאשר מצד אחד מאיר אור אין סוף בלי גבול ומצד שני יש לו אותיות שאמנם משמשות לו כלי ביטוי אבל מעצם מהותן הן גם הגבלה (כמו אותיות הדיבור באדם שאמנם משמשות כלי ביטוי לגילוי השכל והרגש אבל גם מצמצמות את עומק השכל ואת עצמת הרגש), **הִנֵּה לְהִיּוֹת שֶׁהַגְּבוּל אֵינוֹ בְּעֵרֶךְ כְּלָל לַבְּלִי־גְּבוּל,** אלא הגבול רחוק מהבלי־גבול ללא כל יחס והשוואה, **לָכֵן הִנֵּה מִצַּד גְּלוּי הַבְּלִי־גְּבוּל** שהוא גילוי רב ועצום, **אֵין הַגְּבוּל** המצומצם **נְכָר כְּלָל** כמציאות בפני עצמה אלא הוא בטל לחלוטין לבלי־גבול, **וְרַק כְּשֶׁנִּתְעַלֵּם הַבְּלִי־גְּבוּל** ואינו מאיר בגלוי ואינו ניכר, **אֲזַי נְכָר הַגְּבוּל** וכן בעניינו, לפני הצמצום, כאשר האור האין סוף הבלי גבול האיר בגלוי, האותיות שהן גבול לא היו ניכרות ולאחר שאור האין סוף הבלי גבול נתעלם, האותיות שהן גבול שנשארו גם לאחר הצמצום, ניכרות והן עניין ה׳רשימו׳. **וְעִנְיָן הַשֵּׁנִי בָּ׳רְשִׁימוּ׳ הוּא הָאוֹר שֶׁנִּשְׁאָר בָּאוֹתִיּוֹת מֵאוֹר הַבְּלִי־גְּבוּל שֶׁהֵאִיר בָּהֶם לִפְנֵי הַצִּמְצוּם** כלומר, קודם הצמצום האיר באותיות האור האין סוף והבלי גבול, שהרי האותיות הן כלי הביטוי שלו, והצמצום גרם לכך שהאור הבלי גבול לא יוסיף ויאיר יותר ועם זאת נשאר מאור זה באותיות ואף ש׳נסתלק׳ ונתעלם, לא נתעלם לגמרי מהאותיות שהאיר בהם ולפי ביאור זה, ה׳רשימו׳ הוא האור שנשאר באותיות לאחר הצמצום. **וְהַיְנוּ, לֹא רַק הָאוֹר שֶׁל הָאוֹתִיּוֹת עַצְמָן** החיות והאור שעל ידו יש לאותיות קיום ומציאות, **עַל־דֶּרֶךְ מַה שֶּׁכָּתוּב**[35] ב׳פתח אליהו׳ לגבי כללות הספירות **וְכַד אַנְתְּ תִּסְתַּלֵּק כוּ׳** כאשר אתה, הקדוש־ברוך־הוא בעצמו, תסתלק מהם ולא תשפיע להם חיות, אזי הם יישארו ללא חיות **כְּגוּפָא בְּלָא נִשְׁמָתָא,** כמו גוף ללא נשמה, **שֶׁהוּא חַיּוּת הַכֵּלִים עַצְמָם,** ולא זה בלבד נשאר באותיות לאחר הצמצום **אֶלָּא** יותר מזה, לאחר הצמצום נשאר באותיות **גַּם עִנְיַן הָאוֹר מַמָּשׁ,** שלפני הצמצום האיר בגלוי, **דֶּגְמַת הַנְּשָׁמָה שֶׁמְּחַיָּה אֶת הַגּוּף** על ידי שמאירה בו ונותנת לו חיות, וכפי שמוסיף ומבאר להלן. **דִּכְשֵׁם שֶׁבִּבְחִינַת הַכֵּלִים** ב׳כלים׳ בהם מתלבשים ה׳אורות׳ (של עשר הספירות) יש שני פרטים שונים **יֶשְׁנָהּ חַיּוּת הַכֵּלִים עַצְמָם** החיות האלוקית שמכוחה יש לכלים קיום ומציאות, ויש בהם דבר נוסף **וּבְחִינַת הָאוֹר הַמִּתְלַבֵּשׁ בָּהֶם** ומאיר באמצעות הכלים (למשל, בספירת החכמה יש גם אור וגם כלי ובכלי יש שני עניינים, האחד החיות והמציאות שלו בתור כלי והשני שהוא כלי לאור החכמה), **הִנֵּה עַל־דֶּרֶךְ־זֶה גַּם בְּאוֹתִיּוֹת הָ׳רְשִׁימוּ׳ (שָׁרְשֵׁי הַכֵּלִים) יֶשְׁנָן שְׁתֵּי בְּחִינוֹת אֵלּוּ,** בחינה אחת היא **הָאוֹר** והחיות **שֶׁל הָאוֹתִיּוֹת עַצְמָן** שמכוחו האותיות קיימות, **וְ**בחינה שנייה **הָאוֹר הַמִּתְלַבֵּשׁ בָּהֶן** ומאיר באמצעות האותיות. **וְהִנֵּה, גַּם** אפילו **הָאוֹר הַמִּתְלַבֵּשׁ בָּאוֹתִיּוֹת,** שלכאורה אינו קשור לאותיות כמו האור של האותיות עצמן המצומצם לפי ערך האותיות ומכוחו היא המציאות שלהם, **כֵּיוָן שֶׁהוּא** האור המתלבש באותיות **מִתְלַבֵּשׁ בִּפְנִימִיּוּתָן, הֲרֵי הוּא שַׁיָּךְ אֲלֵיהֶן** וההתלבשות באותיות בצורה פנימית גורמת לו להיות אור ששייך לאותיות. **וְנוֹסָף לָזֶה,** מלבד האור שבאותיות עצמן והאור המתלבש באותיות בהתלבשות פנימית, **יֵשׁ בָּהֶן** באותיות בחינה שלישית **בְּחִינַת אוֹר שֶׁהוּא בִּבְחִינַת מַקִּיף עֲלֵיהֶן,** אור המאיר באותיות ללא התלבשות פנימית אלא בדרך ׳מקיף׳ מלמעלה

---

35) תקו״ז בהקדמה (יז, ב). וראה סידור (עם דא״ח) קסה, ד ואילך.

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

ביאור בדרך אפשר

והיה מקום לומר שאור זה מובדל מהאותיות ואין לו שייכות להגבלה שהאותיות מגבילות את האור שהרי איננו מתלבש בהן בפנימיות אלא מאיר בהן רק בדרך ׳מקיף׳ מלמעלה, **וּמִכָּל־מָקוֹם** לאמיתו של דבר **כֵּיוָן שֶׁהוּא בִּבְחִינַת מַקִּיף עֲלֵיהֶן עַל־כָּל־פָּנִים,** מאחר שאור זה מאיר באותיות, לפחות בדרך ׳מקיף׳ **הֲרֵי הוּא** כבר **שַׁיָּךְ לָאוֹתִיּוֹת. וְעַד** כדי כך היא השפעת האותיות על האור **שֶׁיֵּשְׁנוֹ** באותיות **הָאוֹר** הנעלה עוד יותר, האור **שֶׁהוּא לְמַעְלָה גַּם מִבְּחִינַת מַקִּיף, וּמִכָּל־מָקוֹם** כיוון שסוף סוף גם אור זה מאיר באותיות, הרי לאמיתו של דבר **גַּם אוֹר זֶה** האור שלמעלה מ׳מקיף׳ **שַׁיָּךְ לִבְחִינַת אוֹתִיּוֹת הָ׳רְשִׁימוּ׳** וגם אור נעלה זה מושפע מהשייכות לאותיות ה׳רשימו׳.

וְכָל זֶה כל האמור לעיל על הבחינות השונות הקיימות ב׳רשימו׳ **הוּא בְּחִינָה הָרִאשׁוֹנָה שֶׁבָּ׳רְשִׁימוּ׳,** עניין זה **שֶׁהוּא רֹשֶׁם בִּלְבַד מִלִּפְנֵי הַצִּמְצוּם,** אך לא האור שלפני הצמצום עצמו **שֶׁמִּמֶּנּוּ** מ׳רשימו׳ זה **נִמְשָׁךְ אַחַר־כַּךְ** לאחר סדרה של צמצומים **כָּל סֵדֶר הַהִשְׁתַּלְשְׁלוּת** שבו האור האלוקי נמשך ומשתלשל מדרגה לדרגה, **שֶׁיֵּשׁ בָּזֶה** באור האלוקי כפי שהוא נמשך באופן מצומצם ב׳סדר השתלשלות׳ **חִלּוּקֵי דְּרָגוֹת דְּ׳חַיּוֹהִי׳ וְ׳גַרְמוֹהִי׳, ׳אוֹרוֹת׳ וְ׳כֵלִים׳** ובין ה׳אורות׳ וה׳כלים׳ יש הבדלים רבים (שחלקם מבוארים לעיל).

אָמְנָם עִנְיַן **הָ׳רְשִׁימוּ׳** הענין השני ב׳רשימו׳, העובדה **שֶׁהוּא רֹשֶׁם הָאֵין־סוֹף כְּמוֹ קֹדֶם הַצִּמְצוּם שֶׁהָיָה מְמַלֵּא אֶת כָּל מְקוֹם הֶחָלָל,** עניין זה שה׳רשימו׳ הוא רושם של האור האין סוף והבלי גבול שהאיר קודם הצמצום, האור שבשעה שהאיר בגלוי הוא מילא את כל המציאות ולא הייתה נתינת מקום לבריאת מציאות אחרת, **הִנֵּה בִּבְחִינָה זוֹ לֹא שַׁיָּךְ כָּל עִנְיַן הַהִתְחַלְּקוּת וְהַשְׁנוּיִים** כי לגבי בחינה זו אין בכלל נתינת מקום למציאות שמחוץ לעצם האור האלוקי, כפי שממשיך ומבאר.

דְּהִנֵּה, אוֹר־אֵין־סוֹף שֶׁהָיָה מְמַלֵּא אֶת מְקוֹם הֶחָלָל, לפני הצמצום, **יֵשׁ בּוֹ מִכָּל הָעִנְיָנִים שֶׁבָּאוֹר,** באור זה יש את כל העניינים שבאור, גם העניינים הכי נעלים, **עַד לִבְחִינַת עֶצֶם הָאוֹר, שֶׁלְּמַעְלָה מִכָּל עִנְיַן ׳עֶצֶם וְהִתְפַּשְׁטוּת׳, ׳אוֹר שֶׁהִבְדִּילוֹ לְעַצְמוֹ׳ וְ׳אוֹר שֶׁלְּזוּלָתוֹ׳,** כמבואר בקבלה וחסידות לכל ׳מאור׳, מקור של אור, יש אור המתפשט ממנו ומאיר חוץ ממנו ובעניין זה יש כמה היבטים וכמה דרגות וביניהם שלוש העניינים המפורטים כאן ׳עצם והתפשטות׳ – החלוקה בין העצם, מקור האור, והאור המתפשט ממנו שהוא כמובן עניין אחר מהעצם (כמו, למשל, בשמש ואור השמש שיש לחלק בין השמש עצמה, בלשון הרגילה בחסידות ׳גוף כדור השמש׳, לאור המתפשט ממנה שאיננו השמש עצמה), ׳אור שהבדילו לעצמו׳ גם הוא איננו העצם עצמו אלא אור המאיר ממנו ועם זאת מדובר בהארה והתפשטות קרובה למאור עצמו כי מדובר באור שהמאור הבדיל לעצמו ולא לצורך גילוי והארה לזולת הנפרד ממנו, בשונה מ׳אור שלזולתו׳ שמלכתחילה מותאם לפי ערכו ומהותו של הזולת שהוא כבר יציאה מהעצם עצמו, ועל כך מבואר כאן שכל שלושת העניינים הללו המבדילים בין המאור לאור המאיר ומתפשט, בכל אחד לפי עניינו, אין להם מקום ב׳עצם האור׳ **שֶׁהֲרֵי עִנְיַן ׳עֶצֶם וְהִתְפַּשְׁטוּת׳, ׳לְעַצְמוֹ׳ וּ׳לְזוּלָתוֹ׳, הוּא בִּבְחִינַת הַגִּלּוּיִים** באור המאיר ומתגלה מהמאור עצמו, **מַה־שֶּׁאֵין־כֵּן עֶצֶם הָאוֹר** העצמיות והמהות של האור כפי שהוא מצד עצמו, לא בתור הארה והתפשטות, **הוּא לְמַעְלָה מִגְּדֶר הַגִּלּוּי** ואף שהוא אור ולכאורה איננו המאור עצמו, מכל מקום מאחר שמדובר ב׳עצם האור׳ ולא באור שעניינו גילוי והארה, הרי הוא למעלה מכל המושג גילוי שיש לו גדרים והגבלות משלו. **וְלָכֵן לֹא שַׁיָּךְ בּוֹ** ב׳עצם האור׳ **הַחִלּוּקִים דְּ׳חַיּוֹהִי׳ וְ׳גַרְמוֹהִי׳** היינו ׳אורות׳ וכלים׳ שהם מושגים הקיימים רק באור היוצא מהמאור לגלות ולהאיר אך לא ב׳עצם האור׳. **וְהַיְנוּ, שֶׁבְּחִינַת הָאוֹר שֶׁבְּגֶדֶר גִּלּוּי** לאחרים והוא אור המאיר מחוץ למאור, **יֵשׁ בּוֹ חִלּוּקֵי דְּרָגוֹת דְּ׳לְעַצְמוֹ׳ וּ׳לְזוּלָתוֹ׳,** כאמור שבאור המאיר ומתגלה אל הזולת יש ׳אור שהבדילו לעצמו׳ ו׳אור שהבדילו לזולתו׳ **וּמִשְּׁתֵּי דְּרָגוֹת אֵלּוּ נִשְׁתַּלְשְׁלוּ אַחַר־כַּךְ שְׁתֵּי הַבְּחִינוֹת דְּ׳אוֹרוֹת׳ וְ׳כֵלִים׳** ׳אור שהבדילו לעצמו׳ (הקרוב יותר אל המאור עצמו) הוא שורש האורות ו׳אור שהבדילו לזולתו׳ (ויש לו יותר התייחסות למציאות שמחוץ למאור עצמו) הוא שורש הכלים, **מַה־שֶּׁאֵין־כֵּן עֶצֶם הָאוֹר שֶׁהוּא לְמַעְלָה מִכָּל גֶּדֶר עִנְיַן הַגִּלּוּי, לֹא שַׁיָּךְ בּוֹ הַגְּדָרִים**

ביאור בדרך אפשר

1 מַקִּיף עֲלֵיהֶן, וּמִכָּל־מָקוֹם כֵּיוָן שֶׁהוּא בִּבְחִינַת
2 מַקִּיף עֲלֵיהֶן עַל־כָּל־פָּנִים, הֲרֵי הוּא שַׁיָּךְ
3 לָאוֹתִיּוֹת. וְעַד שֶׁיֵּשְׁנוֹ הָאוֹר שֶׁהוּא לְמַעְלָה גַּם
4 מִבְּחִינַת מַקִּיף, וּמִכָּל־מָקוֹם גַּם אוֹר זֶה שַׁיָּךְ
5 לִבְחִינַת אוֹתִיּוֹת הָ׳רְשִׁימוּ׳. וְכָל זֶה הוּא בְּחִינָה
6 הָרִאשׁוֹנָה שֶׁבָּ׳רְשִׁימוּ׳, שֶׁהוּא רֹשֶׁם בִּלְבַד מִלִּפְנֵי
7 הַצִּמְצוּם, שֶׁמִּמֶּנּוּ נִמְשָׁךְ אַחַר־כַּךְ כָּל סֵדֶר
8 הַהִשְׁתַּלְשְׁלוּת, שֶׁיֵּשׁ בָּזֶה חִלּוּקֵי דְּרָגוֹת דְּ׳חַיּוֹהִי׳
9 וְ׳גַרְמוֹהִי׳, ׳אוֹרוֹת׳ וְ׳כֵלִים׳.
10 אָמְנָם עִנְיַן הָ׳רְשִׁימוּ׳ שֶׁהוּא רֹשֶׁם הָאֵין־סוֹף
11 כְּמוֹ קֹדֶם הַצִּמְצוּם שֶׁהָיָה מְמַלֵּא אֶת כָּל
12 מְקוֹם הֶחָלָל, הִנֵּה בִּבְחִינָה זוֹ לֹא שַׁיָּךְ כָּל עִנְיַן
13 הַהִתְחַלְּקוּת וְהַשְׁנוּיִים. דְּהִנֵּה, אוֹר־אֵין־סוֹף
14 שֶׁהָיָה מְמַלֵּא אֶת מְקוֹם הֶחָלָל, יֵשׁ בּוֹ מִכָּל
15 הָעִנְיָנִים שֶׁבָּאוֹר, עַד לִבְחִינַת עֶצֶם הָאוֹר,
16 שֶׁלְּמַעְלָה מִכָּל עִנְיַן ׳עֶצֶם וְהִתְפַּשְׁטוּת׳, ׳אוֹר
17 שֶׁהִבְדִּילוֹ לְעַצְמוֹ׳ וְ׳אוֹר שֶׁלְּזוּלָתוֹ׳, שֶׁהֲרֵי עִנְיַן
18 ׳עֶצֶם וְהִתְפַּשְׁטוּת׳, ׳לְעַצְמוֹ׳ וּ׳לְזוּלָתוֹ׳, הוּא
19 בִּבְחִינַת הַגִּלּוּיִים, מַה־שֶּׁאֵין־כֵּן עֶצֶם הָאוֹר הוּא
20 לְמַעְלָה מִגֶּדֶר הַגִּלּוּי. וְלָכֵן לֹא שַׁיָּךְ בּוֹ הַחִלּוּקִים
21 דְּ׳חַיּוֹהִי׳ וְ׳גַרְמוֹהִי׳. וְהַיְנוּ, שֶׁבְּחִינַת הָאוֹר
22 שֶׁבְּגֶדֶר גִּלּוּי, יֵשׁ בּוֹ חִלּוּקֵי דְּרָגוֹת דְּ׳לְעַצְמוֹ׳
23 וּ׳לְזוּלָתוֹ׳, וּמִשְּׁתֵּי דְּרָגוֹת אֵלּוּ נִשְׁתַּלְשְׁלוּ אַחַר־
24 כַּךְ שְׁתֵּי הַבְּחִינוֹת דְּ׳אוֹרוֹת׳ וְ׳כֵלִים׳, מַה־שֶּׁאֵין־
25 כֵּן עֶצֶם הָאוֹר שֶׁהוּא לְמַעְלָה מִכָּל גֶּדֶר עִנְיַן
26 הַגִּלּוּי, לֹא שַׁיָּךְ בּוֹ הַגְּדָרִים דְּ׳לְעַצְמוֹ׳ וּ׳לְזוּלָתוֹ׳,
47
48
49
50
51
52
53
54
55
56
57
58
59
60
61
62
63
64
65
66
67
68
69
70
71
72
73
74
75
76
77
78
79
80
81
82
83
84
85
86
87
88
89
90
91
92

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

שֹׁרֶשׁ עִנְיָן ׳אוֹרוֹת וְכֵלִים׳. וְעַל בְּחִינָה זוֹ נֶאֱמַר ״וְנָתַתִּי בָּכֶם רוּחַ וְחִיִּיתֶם״, וְלֹא נֶאֱמַר שֶׁל מִי, כִּי קָאֵי עַל בְּחִינַת עֶצֶם הָאוֹר.

ה) **וְהִנֵּה** כָּל הָעִנְיָנִים יֶשְׁנָם בַּעֲבוֹדַת הָאָדָם, שֶׁיֵּשׁ בָּהּ בִּכְלָלוּת שְׁלֹשָׁה אוֹפַנִּים. הָעֲבוֹדָה דְּאִתְכַּפְיָא, הָעֲבוֹדָה דְּאִתְהַפְּכָא, וּבְאִתְהַפְּכָא עַצְמָהּ יֶשְׁנָם שְׁנֵי אוֹפַנִּים[36]. הָעֲבוֹדָה דְּאִתְכַּפְיָא הוּא עִנְיָן הִתְגַּבְּרוּת הַחֲסָדִים עַל הַגְּבוּרוֹת, הַיָּמִין עַל הַשְּׂמֹאל, הַקְּדֻשָּׁה עַל ׳לְעֵמַת־זֶה׳. וְהָעֲבוֹדָה דְּאִתְהַפְּכָא[37] יֵשׁ בָּהּ שְׁנֵי אוֹפַנִּים. אֹפֶן אֶחָד בְּ׳אִתְהַפְּכָא חְשׁוֹכָא לִנְהוֹרָא׳ הוּא עִנְיָן הַמְשָׁכַת הָאוֹר בִּמְקוֹם הַחֹשֶׁךְ, וְאָז הַפִּיכַת הַחֹשֶׁךְ הִיא מִצַּד הָאוֹר. וְאֹפֶן הַשֵּׁנִי הוּא שֶׁהַחֹשֶׁךְ עַצְמוֹ נֶהְפַּךְ לְאוֹר. וְעַל־דֶּרֶךְ־זֶה יֵשׁ גַּם בִּתְשׁוּבָה שְׁלֹשָׁה אוֹפַנִּים אֵלּוּ. יֵשׁ אֹפֶן בִּתְשׁוּבָה שֶׁעַל־יָדוֹ זְדוֹנוֹת נַעֲשִׂים כִּשְׁגָגוֹת[23], מִזֶּה, שֶׁזְּדוֹנוֹת נַעֲשִׂים כִּזְכֻיּוֹת (בְּכָ״ף הַדְּמְיוֹן), וּלְמַעְלָה מִזֶּה, שֶׁזְּדוֹנוֹת נֶהֱפָכִים לִזְכֻיּוֹת מַמָּשׁ[38].

וְהָעִנְיָן בָּזֶה, דְּהִנֵּה יֶשְׁנוֹ עִנְיָן בְּ׳אִתְהַפְּכָא חְשׁוֹכָא לִנְהוֹרָא׳ שֶׁהוּא עַל־דֶּרֶךְ מַה שֶּׁכָּתוּב[39] בְּאוֹר פְּנֵי מֶלֶךְ חַיִּים, כַּיָּדוּעַ הַמָּשָׁל עַל זֶה מֵאִישׁ הַנִּדּוֹן לְמָוֶת, שֶׁכַּאֲשֶׁר פּוֹגֵשׁ בַּמֶּלֶךְ אֲזַי נִמְשָׁךְ לוֹ חַיִּים וְעִנְיָן זֶה אֵינוֹ בְּאֹפֶן שֶׁהַחֹשֶׁךְ עַצְמוֹ נֶהֱפָךְ, כִּי הַמְשָׁכַת הַחַיִּים מֵהַמֶּלֶךְ אֵינָהּ בְּאֹפֶן שֶׁהַמֶּלֶךְ מְעַיֵּן בְּדִינוֹ וּמְהַפֵּךְ אֶת טַעֲנַת הַמְקַטְרְגִים כּוּ׳ (שֶׁהֲרֵי הַמֶּלֶךְ אֵינוֹ חוֹשֵׁב כְּלָל עַל כָּל זֶה), כִּי־אִם שֶׁמִּצַּד הַמֶּלֶךְ נִמְשָׁךְ חַיּוּת גַּם בִּמְקוֹם הַמָּוֶת כּוּ׳. אָמְנָם יֵשׁ אֹפֶן בְּאִתְהַפְּכָא שֶׁהוּא בִּמְקוֹם הַמָּוֶת כּוּ׳ אבל בפסק הדין שנגזר עליו לא חל שינוי. ונמצא שבאופן זה אכן יש כאן ׳אתהפכא׳ אבל לא בדרגה שהחושך עצמו התהפך לאור.

אָמְנָם יֵשׁ אֹפֶן בְּאִתְהַפְּכָא שהוא אופן נעלה יותר שֶׁהוּא עַל־דֶּרֶךְ

ביאור בדרך אפשר

דְּ׳לְעַצְמוֹ׳ וּ׳לְזוּלָתוֹ׳, שֹׁרֶשׁ עִנְיָן ׳אוֹרוֹת וְכֵלִים׳ שהם מושגים שיש להם מקום רק כשמדובר בגילוי ובהארה אל הזולת ולא ב׳עצם האור׳ שכאמור הוא למעלה מכל ההגדרות הללו כי מעצם מהותו הוא נעלה מכדי להתגלות ולהאיר מחוץ למאור עצמו. וְעַל בְּחִינָה זוֹ נֶאֱמַר ״וְנָתַתִּי בָּכֶם רוּחַ וְחִיִּיתֶם״, וְלֹא נֶאֱמַר רוח שֶׁל מִי, כִּי קָאֵי עַל בְּחִינַת עֶצֶם הָאוֹר שאין לה הגדרות ואין בה חילוקי דרגות.

ה) וְהִנֵּה כָּל הָעִנְיָנִים שקיימים למעלה באלוקות יֶשְׁנָם גם מעין זה ובדוגמתם בַּעֲבוֹדַת ה׳ הרוחנית של הָאָדָם, שֶׁיֵּשׁ בָּהּ בִּכְלָלוּת שְׁלֹשָׁה אוֹפַנִּים. באופן כללי הָעֲבוֹדָה דְּאִתְכַּפְיָא אופן אחד עבודת ה׳ מתוך כפיית הרע והתגברות עליו, אופן שני הָעֲבוֹדָה דְּאִתְהַפְּכָא עבודת ה׳ של הפיכת הרע לטוב והחושך לאור, וּבְאִתְהַפְּכָא עַצְמָהּ יֶשְׁנָם שְׁנֵי אוֹפַנִּים[36] ונמצא שבסך הכול יש שלושה אופנים, וממשיך ומפרט יותר בעניינם ומהותם של שלושת האופנים, כדלהלן.

הָעֲבוֹדָה דְּאִתְכַּפְיָא כפיית הרע והתגברות עליו הוּא עִנְיָן הִתְגַּבְּרוּת הַחֲסָדִים עַל הַגְּבוּרוֹת שמהם הוא שורש הצמצום וההעלם על האלוקות ובריבוי צמצומים נהיה גם רע והיפך הקדושה, וכן התגברות הַיָּמִין שהרי החסד הוא בקו הימין עַל הַשְּׂמֹאל שהרי הגבורה היא בקו השמאל, וכן התגברות הַקְּדֻשָּׁה עַל ׳לְעֵמַת־זֶה׳ הסטרא אחרא שהיא היפך הקדושה (כלשון הכתוב בקהלת ׳זה לעומת זה עשה האלוקים׳).

וְהָעֲבוֹדָה דְּאִתְהַפְּכָא[37] עבודת ה׳ של הפיכת הרע לטוב והחושך לאור יֵשׁ בָּהּ שְׁנֵי אוֹפַנִּים כפי שמפרט מיד. אֹפֶן אֶחָד בְּ׳אִתְהַפְּכָא חְשׁוֹכָא לִנְהוֹרָא׳ הפיכת החושך לאור הוּא עִנְיָן הַמְשָׁכַת והתגלות הָאוֹר בִּמְקוֹם הַחֹשֶׁךְ, וְאָז הַפִּיכַת הַחֹשֶׁךְ מחושך לאור הִיא מִצַּד הָאוֹר, כלומר, לא החושך עצמו מתהפך אלא המהפך הוא כתוצאה מכך שהאור מאיר עליו. וְאֹפֶן הַשֵּׁנִי ב׳אתהפכא׳ הוּא שֶׁהַחֹשֶׁךְ עַצְמוֹ מצד המהות שלו עצמו נֶהְפַּךְ לְאוֹר.

וְעַל־דֶּרֶךְ־זֶה בדומה לשלושת האופנים האמורים בעבודת ה׳, אופן אחד ב׳אתכפיא׳ ושני אופנים ב׳אתהפכא׳ יֵשׁ גַּם בִּתְשׁוּבָה שְׁלֹשָׁה אוֹפַנִּים אֵלּוּ כפי שממשיך ומפרט. יֵשׁ אֹפֶן ודרגה בִּתְשׁוּבָה שֶׁעַל־יָדוֹ זְדוֹנוֹת עבירות שנעשו במזיד נַעֲשִׂים נחשבים כִּשְׁגָגוֹת[23], כעבירות שנעשו בשוגג, וּלְמַעְלָה מִזֶּה, יש אופן נעלה יותר, דרגה נעלית יותר בתשובה שֶׁזְּדוֹנוֹת נַעֲשִׂים כִּזְכֻיּוֹת (בְּכָ״ף הַדְּמְיוֹן) כלומר, הזדונות נעשות כמו זכיות אבל לא הופכות לזכיות ממש, וּלְמַעְלָה מִזֶּה, והאופן השלישי בתשובה, תשובה בדרגה נעלית עוד יותר מביאה לידי כך שֶׁזְּדוֹנוֹת נֶהֱפָכִים לִזְכֻיּוֹת מַמָּשׁ[38] כמו מעשי מצוות ממש. וממשיך ומבאר את העניין המיוחד שב׳אתהפכא׳ בדרגה השלישית, הנעלית ביותר:

וְהָעִנְיָן בָּזֶה, דְּהִנֵּה יֶשְׁנוֹ עִנְיָן בְּ׳אִתְהַפְּכָא חְשׁוֹכָא לִנְהוֹרָא׳ שֶׁהוּא עַל־דֶּרֶךְ מַה שֶּׁכָּתוּב[39] בְּאוֹר פְּנֵי מֶלֶךְ חַיִּים, כַּיָּדוּעַ הַמָּשָׁל עַל זֶה מֵאִישׁ הַנִּדּוֹן לְמָוֶת, שֶׁכַּאֲשֶׁר פּוֹגֵשׁ בַּמֶּלֶךְ אֲזַי נִמְשָׁךְ לוֹ חַיִּים, ומבטלים את גזר דינו למוות, וְעִנְיָן זֶה אֵינוֹ בְּאֹפֶן שֶׁהַחֹשֶׁךְ עַצְמוֹ גזר דין המות נֶהֱפָךְ, כִּי הַמְשָׁכַת הַחַיִּים מֵהַמֶּלֶךְ אֵינָהּ בְּאֹפֶן שֶׁהַמֶּלֶךְ מְעַיֵּן בְּדִינוֹ וּמְהַפֵּךְ אֶת טַעֲנַת הַמְקַטְרְגִים כּוּ׳ ומשנה את פסק דינו ממוות לחיים (שֶׁהֲרֵי הַמֶּלֶךְ אֵינוֹ חוֹשֵׁב כְּלָל עַל כָּל זֶה), כִּי־אִם אלא שֶׁמִּצַּד הַמֶּלֶךְ נִמְשָׁךְ חַיּוּת גַּם

---

36) בהבא לקמן – ראה המשך תער״ב ח״ג ע׳ א׳שטר־א׳שמז. 37) חסר קצת (המו״ל). 38) ראה לקו״ש חכ״ז ע׳ 110 ואילך. 39) משלי טז, טו.

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

ביאור בדרך אפשר

מַה שֶּׁכָּתוּב[40] בתורה **וַיַּהַפֹּךְ הַוָּיָ׳ אֱלֹקֶיךָ לְךָ אֶת הַקְּלָלָה לִבְרָכָה כִּי אֲהֵבְךָ הַוָּיָ׳ אֱלֹקֶיךָ, שֶׁבִּבְחִינָה זוֹ הֲרֵי הַקְּלָלָה עַצְמָהּ נֶהֱפְכָה לִבְרָכָה** וזה כמובן חידוש גדול יותר מאשר ׳אתהפכא׳ שבה הרע אמנם מתבטל (וכמו בדוגמה האמורה שלמעשה הנידון למות נותר בחיים) אבל איננו הופך לטוב (גזר הדין לא מתבטל), **וְכֵן** כמו בעניין הפיכת הקללה לברכה **הוּא גַּם בְּעִנְיַן ׳אִתְהַפְּכָא חֲשׁוֹכָא לִנְהוֹרָא׳, שֶׁהַחֹשֶׁךְ עַצְמוֹ נֶהֱפַךְ לְאוֹר, וּכְמוֹ שֶׁכָּתוּב**[41] בתורה לגבי קריעת ים סוף **וַיְהִי הֶעָנָן וְהַחֹשֶׁךְ וַיָּאֶר אֶת הַלָּיְלָה, הֵינוּ, שֶׁהַחֹשֶׁךְ וְהַלַּיְלָה עַצְמָם** שמצד עניינם ומהותם הם היפך האור **נֶהֱפְכוּ לְאוֹר וְכֵן הוּא גַּם בְּעִנְיַן** הכתוב בתורה שכאשר בני ישראל התלוננו על כך שהמים במרה הם מרים, אזי **וַיּוֹרֵהוּ הַוָּיָ׳** למשה רבנו **עֵץ וַיִּמְתְּקוּ הַמָּיִם**[42], **כִּדְאִיתָא** כמובא **בְּמִדְרְשֵׁי חֲכָמֵינוּ ז״ל**[43] על פסוק זה **שֶׁעֵץ זֶה** שעל ידו נמתקו המים **הָיָה הַרְדּוּפָנִי שֶׁהוּא** מטבעו **הֵיפֶךְ סַם חַיִּים, וּמִכָּל־מָקוֹם פָּעַל שֶׁ״וַיִּמְתְּקוּ הַמָּיִם״** והרי זו דוגמה ל׳אתהפכא׳ שבה החושך עצמו נהפך לאור].

אֶלָּא, שֶׁעִנְיָן זֶה בדרך כלל ׳אתהפכא׳ בדרגה כזו שהחושך עצמו הופך לאור **הוּא בְּנִיסָן** שהוא זמן של גילוי אלוקות מלמעלה למטה, כפי שהיה ביציאת מצרים ובקריעת ים סוף, **וְעַל־דֶּרֶךְ־זֶה הוּא גַּם בְּתִשְׁרֵי,** שהוא זמן של התקרבות לה׳ מלמטה למעלה, מצד האדם, והחידוש הוא שגם על־ידי עבודת האדם, עבודת התשובה, יכולה להיות ׳אתהפכא׳ הפיכת החושך עצמו לאור **שֶׁזֶּהוּ מַה שֶּׁכָּתוּב**[44] בתורה לעניין השראת השכינה במשכן ובמקדש, הקדוש־ברוך־הוא אומר **כִּי בָּעָנָן** הענן (העשן) העולה מהקטרת הקטורת **אֵרָאֶה** אתגלה, והכוונה היא **״אֵרָאֶה״ בְּעַצְמוּתִי,** היינו שהקטרת הקטורת במשכן פועלת גילוי עצמותו ומהותו של הקדוש־ברוך־הוא בעצמו **דְּאַף שֶׁהֶעָנָן עַצְמוֹ הוּא עִנְיָן שֶׁל חֹשֶׁךְ** כטבעם של ענינים המסתירים על בהירות השמים, **וּבִפְרָט שֶׁבַּקְּטֹרֶת הָיָה דָּם חַיָּה שֶׁשְּׁמָהּ ׳יָדוּעַ׳ שֶׁהִיא חַיָּה טְמֵאָה**[45], **מִכָּל־מָקוֹם הִנֵּה מֵעֵנַן הַקְּטֹרֶת עַצְמוֹ נַעֲשָׂה ״אֵרָאֶה״ גּוֹ׳.** גילוי עצמות האלוקות וגם זו דוגמה מובהקת ל׳אתהפכא׳ באופן שהחושך עצמו נהפך לאור.

וְזֶהוּ גַּם־כֵּן כְּלָלוּת באופן כללי **הַהֶפְרֵשׁ** ההבדל **בֵּין הַבְּרוּר דְּשֵׁם מַ״ה וְהַבְּרוּר דְּשֵׁם בַּ״ן,** כאשר שם הוי׳ כתוב במילוי אותיות אל״ף, היינו יו״ד, ה״א, וא״ו, ה״א הגימטרייא של האותיות הללו היא מ״ה (45), וכאשר שם הוי׳ כתוב במילוי אותיות ה״א, היינו יו״ד, ה״ה, ו״ו, ה״ה הגימטרייא של האותיות הללו היא ב״ן (52) ועל כך מבואר כאן שיש הבדל בין ׳בירור׳ (הפרדת הטוב מהרע כדי להעלות אותו לקדושה) הנפעל על ידי גילוי והארה של שם מ״ה ל׳בירור׳ הנפעל על ידי גילוי והארה של שם ב״ן, **שֶׁהַבְּרוּר דְּשֵׁם מַ״ה הוּא בִּבְחִינַת ׳אוֹר יָשָׁר׳,** כמבואר בקבלה וחסידות, האור האלוקי הנמשך ומתגלה בעולמות ובנבראים בא בשני אופנים — ׳אור ישר׳, הוא האור האלוקי המאיר מלמעלה למטה, מעולמות עליונים עד לעולם הזה התחתון, ו׳אור חוזר׳ הוא האור שנמשך כתוצאה מעבודת האדם למטה ועל כך מבואר כאן שכאשר הבירור הוא על ידי שם מ״ה, הרי זה בדרך ׳אור ישר׳ **שֶׁעַל־יְדֵי גִּלּוּי הָאוֹר נַעֲשָׂה בְּדֶרֶךְ מִמֵּילָא** כתוצאה מגילוי האור, ללא צורך בעבודה ויגיעה מצד האדם **הַבְּרוּר** של הדברים הגשמיים **וְהַהִתְכַּלְלוּת** וההתעלות שלהם **בִּקְדֻשַּׁת הָאֱלֹקוּת, וְהַבְּרוּר דְּשֵׁם בַּ״ן הוּא בִּבְחִינַת ׳אוֹר חוֹזֵר׳** הנמשך כתוצאה מעבודת האדם והוא כרוך **בַּעֲבוֹדָה וִיגִיעָה** של האדם **כּוֹ׳** שהיא המעוררת וממשיכה את האור מלמעלה בדרך ׳אור חוזר׳.

וְהַגַּם שֶׁהַבְּרוּר דְּשֵׁם בַּ״ן הוּא גַּם־כֵּן עַל־יְדֵי כֹּחַ עֶלְיוֹן, על ידי התגלות והארה של אור אלוקי מלמעלה ואם כן לכאורה גם בירור זה לא בא על־ידי עבודת האדם **מִכָּל־מָקוֹם הוּא בִּבְחִינַת ׳אוֹר חוֹזֵר׳** אור שמתעורר ונמשך על־ידי עבודת האדם, **מִפְּנֵי שֶׁהוּא בִּבְחִינַת כֹּחַ שֶׁהִיא חַיָּה טְמֵאָה**[45], היינו שבעבודת הקטורת עצמה היה רכיב של היפך הקדושה, דבר המעלים ומסתיר על אור הקדושה, **מִכָּל־מָקוֹם הִנֵּה מֵעֵנַן הַקְּטֹרֶת עַצְמוֹ נַעֲשָׂה ״אֵרָאֶה״ גּוֹ׳** גילוי עצמות האלוקות וגם זו דוגמה מובהקת ל׳אתהפכא׳ באופן שהחושך עצמו נהפך לאור.

---

1 עַל־דֶּרֶךְ מַה שֶּׁכָּתוּב[40] וַיַּהַפֹּךְ הַוָּיָ׳ אֱלֹקֶיךָ לְךָ אֶת
2 הַקְּלָלָה לִבְרָכָה כִּי אֲהֵבְךָ הַוָּיָ׳ אֱלֹקֶיךָ, שֶׁבִּבְחִינָה
3 זוֹ הֲרֵי הַקְּלָלָה עַצְמָהּ נֶהֱפְכָה לִבְרָכָה, וְכֵן הוּא
4 גַּם בְּעִנְיַן ׳אִתְהַפְּכָא חֲשׁוֹכָא לִנְהוֹרָא׳, שֶׁהַחֹשֶׁךְ
5 עַצְמוֹ נֶהֱפַךְ לְאוֹר, וּכְמוֹ שֶׁכָּתוּב[41] וַיְהִי הֶעָנָן
6 וְהַחֹשֶׁךְ וַיָּאֶר אֶת הַלָּיְלָה, הֵינוּ, שֶׁהַחֹשֶׁךְ וְהַלַּיְלָה
7 עַצְמָם נֶהֱפְכוּ לְאוֹר [וְכֵן הוּא גַּם בְּעִנְיַן וַיּוֹרֵהוּ
8 הַוָּיָ׳ עֵץ וַיִּמְתְּקוּ הַמָּיִם[42], כִּדְאִיתָא בְּמִדְרְשֵׁי
9 חֲכָמֵינוּ ז״ל[43] שֶׁעֵץ זֶה הָיָה הַרְדּוּפָנִי שֶׁהוּא
10 הֵיפֶךְ סַם חַיִּים, וּמִכָּל־מָקוֹם פָּעַל שֶׁ״וַיִּמְתְּקוּ
11 הַמָּיִם״]. אֶלָּא, שֶׁעִנְיָן זֶה הוּא בְּנִיסָן, וְעַל־דֶּרֶךְ־
12 זֶה הוּא גַּם בְּתִשְׁרֵי, שֶׁזֶּהוּ מַה שֶּׁכָּתוּב[44] כִּי בָּעָנָן
13 אֵרָאֶה, ״אֵרָאֶה״ בְּעַצְמוּתִי, דְּאַף שֶׁהֶעָנָן עַצְמוֹ
14 הוּא עִנְיָן שֶׁל חֹשֶׁךְ, וּבִפְרָט שֶׁבַּקְּטֹרֶת הָיָה דָּם
15 חַיָּה שֶׁשְּׁמָהּ ׳יָדוּעַ׳ שֶׁהִיא חַיָּה טְמֵאָה[45], מִכָּל־
16 מָקוֹם הִנֵּה מֵעֵנַן הַקְּטֹרֶת עַצְמוֹ נַעֲשָׂה ״אֵרָאֶה״
17 גּוֹ׳. וְזֶהוּ גַּם־כֵּן כְּלָלוּת הַהֶפְרֵשׁ בֵּין הַבְּרוּר דְּשֵׁם
18 מַ״ה וְהַבְּרוּר דְּשֵׁם בַּ״ן, שֶׁהַבְּרוּר דְּשֵׁם מַ״ה הוּא
19 בִּבְחִינַת ׳אוֹר יָשָׁר׳, שֶׁעַל־יְדֵי גִּלּוּי הָאוֹר נַעֲשָׂה
20 בְּדֶרֶךְ מִמֵּילָא הַבְּרוּר וְהַהִתְכַּלְלוּת בִּקְדֻשַּׁת
21 הָאֱלֹקוּת, וְהַבְּרוּר דְּשֵׁם בַּ״ן הוּא בִּבְחִינַת ׳אוֹר
22 חוֹזֵר׳ בַּעֲבוֹדָה וִיגִיעָה כּוֹ׳. וְהַגַּם שֶׁהַבְּרוּר דְּשֵׁם
23 בַּ״ן הוּא גַּם־כֵּן עַל־יְדֵי כֹּחַ עֶלְיוֹן, מִכָּל־מָקוֹם
24 הוּא בִּבְחִינַת ׳אוֹר חוֹזֵר׳, מִפְּנֵי שֶׁהוּא בִּבְחִינַת

---

40) תצא כג, ו. 41) בשלח יד, כ. 42) שם טו, כה. 43) שמו״ר פכ״ג, ג. פ״נ, ג ובמתנות כהונה שם. 44) אחרי טז, ב. 45) ראה פירש״י סנהדרין סה, א. טור או״ח סרט״ז. תו״א מגילת אסתר צט, א.

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

ביאור בדרך אפשר

נֶעְלָם ואינו מאיר בגלוי כמו האור שבא מלמעלה בדרך ′אור ישר′. **וְעִנְיָן הֲפִיכַת הַחֹשֶׁךְ לְאוֹר** על־ידי עבודת ה′ בדרך ′אתהפכא′ בדרגה הגבוהה, כמבואר לעיל, **הוּא מִצַּד עִנְיָן הָ′רְשִׁימוּ′** עניין זה ב′רשימו′ **שֶׁהוּא רֹשֶׁם הָאֵין־סוֹף כְּמוֹ קֹדֶם הַצִּמְצוּם שֶׁלְּמַעְלָה מִגֹּדֶר גִּלּוּי כו′** וכאשר מאיר אור שבא מדרגה כל כך נעלית שלמעלה מגדר גילוי, יש ביטול של הגדרים וההגבלות ואין יותר העלמות והסתרות ולכן גם החושך עצמו שמצד הגדרים שלו הוא העלם והסתר, הופך להיות אור.

ו) וְזֶהוּ הפירוש הפנימי בפסוק **״כְּנֶשֶׁר יָעִיר קִנּוֹ גּוֹ′ יִפְרֹשׂ כְּנָפָיו יִקָּחֵהוּ, יִשָּׂאֵהוּ עַל אֶבְרָתוֹ״**, וכמובא לעיל בתחילת המאמר, לפי פשוטו הכתוב מדבר על כך שהקדוש־ברוך־הוא מגן ומסוכך על בני ישראל, ולפי פנימיות העניין, האמור כאן אודות הנשר המרחם על גוזליו הוא בחינת ′רחמים רבים′ למעלה באלוקות, ולפי המבואר במאמר זה אודות מעלת ה′אתהפכא′ באופן שהחושך עצמו נהפך לאור, יש לפרש את הכתוב **שֶׁמִּצַּד בְּחִינַת ′רַחֲמִים רַבִּים′ דְ״כְּנֶשֶׁר יָעִיר״ גּוֹ′, הִנֵּה ״דֶּרֶךְ הַנֶּשֶׁר בַּשָּׁמַיִם״, שֶׁגַּם מַה שֶּׁ״נָּשַׁר״ וְנָפַל (עִנְיַן הַיְּדוֹנוֹת כו′** עבירות במזיד שהם כמובן ′נפילה′ גדולה למטה ביותר) **הוּא ״בַּשָּׁמַיִם״,** (כי בעבודת התשובה בדרגה כזו הזדונות עצמן הופכות לזכיות ממש) **וְהוּא בְּאֹפֶן שֶׁהַחֹשֶׁךְ עַצְמוֹ נֶהֱפָךְ לְאוֹר, וּכְמוֹ שֶׁכָּתוּב לְעֵיל מִינֶּיהָ**[46] למעלה ממנו, קודם לכן בפסוק זה **״יִצְּרֶנְהוּ כְּאִישׁוֹן עֵינוֹ״**, הקדוש־ברוך־הוא שומר על בני ישראל כפי ששומרים על אישון העין שהוא דבר יקר וחביב ביותר, **וּפֵרֵשׁ רַשְׁ״י הוּא הַשָּׁחוֹר שֶׁבָּעַיִן שֶׁהַמָּאוֹר** הראייה **יוֹצֵא מִמֶּנּוּ, וְהֵינוּ שֶׁהַשַּׁחֲרוּת עַצְמָהּ** שבדרך כלל מסמלת חושך, העלם והסתר **נֶהֱפֶכֶת לְאוֹר**[47], **וְכַנַּ״ל בְּעִנְיַן ״כִּי בֶּעָנָן אֵרָאֶה״ גּוֹ′.**

ביאור בדרך אפשר

שהענן עצמו שבדרך כלל עניינו הוא להסתיר, הופך לאור. **וְהִנֵּה, עִנְיָן זֶה** שנפעל על ידי התשובה בראש השנה וביום הכיפורים **מִתְגַּלֶּה** ומאיר בגלוי **בְּחַג הַסֻּכּוֹת, שֶׁזֶּהוּ מַה שֶּׁכָּתוּב** בפסוקים אלה **״יְסוֹבְבֶנְהוּ״ גּוֹ′, וְנִתְבָּאֵר לְעֵיל**[48] במאמר דיבור המתחיל ′להבין עניין חג הסוכות′ שנאמר בחג הסוכות שנה זו, תשכ״ט **שֶׁ״יְסוֹבְבֶנְהוּ״** מכוון **קָאֵי עַל סֻכָּה**[49] (כי לשון זה מורה על אור ′מקיף′ הסובב מלמעלה וזה עניינה של הסוכה, כמבואר גם במאמר הנזכר). **וּמִזֶּה** מהגילוי בחג הסוכות **בָּאִים אַחַר־כַּךְ לְמַה שֶּׁכָּתוּב בְּהֶמְשֵׁךְ הַכְּתוּבִים** הללו בשירת האזינו **״הָוֵי׳ בָּדָד יַנְחֶנּוּ וְאֵין עִמּוֹ אֵ־ל נֵכָר״**[50], **שֶׁעִנְיָן זֶה** הקשר של הקדוש־ברוך־הוא עם בני ישראל באופן שאין מציאות אחרת ′ואין עמו א־ל נכר′ מכוון **עַל שְׁמִינִי־עֲצֶרֶת וְשִׂמְחַת־תּוֹרָה, שֶׁעַל זֶה** החיבור המיוחד הזה **נֶאֱמַר**[51] במשלי, וחכמינו ז״ל דורשים את הכתוב על שמיני עצרת ושמחת תורה **יִהְיוּ לְךָ לְבַדֶּךָ וְאֵין לְזָרִים אִתָּךְ, יִשְׂרָאֵל וּמַלְכָּא בִּלְחוֹדוֹהִי**[52] בני ישראל והמלך, הקדוש־ברוך־הוא, לבדם ללא כל מציאות אחרת.

וְכָל זֶה ההתגלות המיוחדת והחיבור המיוחד של שמיני עצרת ושמחת תורה **בָּא** ומתגלה ומאיר בשמיני עצרת ושמחת תורה **עַל־יְדֵי הַקְדָּמַת הַשִּׂמְחָה שֶׁבְּחַג הַסֻּכּוֹת,** שמחה שעליה נאמר בתורה **״וְשָׂמַחְתָּ בְּחַגֶּךָ״**[53], והכוונה לשמחת החג בכלל **וּבִפְרָט הַשִּׂמְחָה בְּשִׂמְחַת בֵּית הַשּׁוֹאֵבָה, שֶׁמִּשָּׁם** משמחה זו דווקא **הָיוּ שׁוֹאֲבִין רוּחַ הַקֹּדֶשׁ**[54], כדברי חכמינו ז״ל **וְכַיָּדוּעַ מַאֲמַר כ״ק אַדְמוֹ״ר הַ′צֶּמַח צֶדֶק′**[55] **שֶׁאֶפְשָׁר לִשְׁאֹב מִזֶּה עַד אֵין סוֹף, עַד בִּיאַת הַמָּשִׁיחַ, וְהֵינוּ לְפִי שֶׁאֵין זֶה ′רוּחַ הַקֹּדֶשׁ′** משמחת בית השואבה, ′רוח הקודש′ **עַד אֵין סוֹף, עַד בִּיאַת הַמָּשִׁיחַ, וְהֵינוּ לְפִי שֶׁאֵין זֶה ′רוּחַ הַקֹּדֶשׁ′ שֶׁבִּבְחִינַת מַלְכוּת**

---

46) האזינו לב, י. 47) ראה ד״ה יסובבנהו במאמרי אדה״ז תקס״ו ס״ע שסג. ע′ שצו. 48) ד״ה להבין ענין הסוכות דיום ב′ דחג הסוכות פ״ב; פ״ו (לעיל ע′ 101; ע′ 107). 49) ראה מאמרי אדה״ז שם ע′ שסד. ע′ שצז. 50) שם, יב. 51) משלי ה, יז. וראה שמו״ר פט״ו, כג. 52) לשון הזוהר ח״ג לב, א. וראה (בנוגע לשמע״צ) זח״א סד, א־ב. שם רח, ב. 53) פ′ ראה טז, יד. 54) ירושלמי סוכה פ״ה ה״א. 55) ספר השיחות תרצ״ז ס״ע 162. הועתק ב״היום יום״ טז תשרי.

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

ביאור בדרך אפשר

(הַמְּבֹאָר בְּכַמָּה מְקוֹמוֹת[56] בתורת החסידות), שֶׁהוּא לְמַעְלָה מִבַּת־קוֹל שאף היא עניין של התגלות מלמעלה לבני אדם למטה, אֲבָל לְמַטָּה מִנְּבוּאָה (כַּמְּבֹאָר בְּרַמְבַּ״ן[57] וּבִבְחַיֵּי[58] לגבי הדרגות השונות של גילויים מלמעלה ביחס לעניין הנבואה), אֶלָּא ׳רוּחַ הַקֹּדֶשׁ׳ הַזֶּה ששואבין משמחת בית השואבה הוּא לְמַעְלָה גַּם מִנְּבוּאָה, לִהְיוֹתוֹ בִּבְחִינַת הַחָכְמָה[59], שהייתה הספירה הראשונה והכי נעלית (בשונה מהמלכות שהיא הספירה האחרונה והכי נמוכה) שֶׁזֶּהוּ עִנְיַן ׳רוּחַ הַקֹּדֶשׁ׳, ולכן דרגא זו נקראת בשם ׳קודש׳ דְּ׳קֹדֶשׁ׳ הוּא בְּחִינַת חָכְמָה[60], כמבואר בתורת הסוד, וּלְמַעְלָה יוֹתֵר הִנֵּה ׳רוּחַ הַקֹּדֶשׁ׳ הַזֶּה דרגה גבוהה זו שהיו שואבין בשמחת בית השואבה הוּא בִּבְחִינַת הַכֶּתֶר, שֹׁרֶשׁ הַחָכְמָה שלמעלה מהחכמה עצמה.

וְעַל־יְדֵי שִׂמְחָה זוֹ של חג

ביאור בדרך אפשר

הסוכות בכלל ושל שמחת בית השואבה בפרט, נִמְשָׁכֶת שִׂמְחָה עַל כָּל הַשָּׁנָה, כְּמַאֲמַר רַבּוֹתֵינוּ ז״ל[61] שהפליגו במעלתה של שמחת בית השואבה ואמרו מִי שֶׁלֹּא רָאָה שִׂמְחַת בֵּית הַשּׁוֹאֵבָה לֹא רָאָה שִׂמְחָה מִיָּמָיו, ומזה מובן לאידך גיסא, אֲבָל מִי שֶׁרָאָה שִׂמְחַת בֵּית הַשּׁוֹאֵבָה, הִנֵּה עַל־יְדֵי שִׂמְחָה זוֹ נִמְשֶׁכֶת לו שִׂמְחָה עַל כָּל הַשָּׁנָה, וְעַד שֶׁנַּעֲשָׂה כלשון הכתוב בנבואת ישעיה ״שִׂמְחַת עוֹלָם שמחה תמידית ונצחית שקיימת לעולם עַל רֹאשָׁם״[62], בַּגְּאֻלָּה הָעֲתִידָה עַל־יְדֵי מְשִׁיחַ צִדְקֵנוּ, שתבוא בְּקָרוֹב מַמָּשׁ.

שֶׁבִּבְחִינַת מַלְכוּת (הַמְּבֹאָר בְּכַמָּה מְקוֹמוֹת[56]), שֶׁהוּא לְמַעְלָה מִבַּת־קוֹל, אֲבָל לְמַטָּה מִנְּבוּאָה (כַּמְּבֹאָר בְּרַמְבַּ״ן[57] וּבִבְחַיֵּי[58]), אֶלָּא ׳רוּחַ הַקֹּדֶשׁ׳ הַזֶּה הוּא לְמַעְלָה גַּם מִנְּבוּאָה, לִהְיוֹתוֹ בִּבְחִינַת הַחָכְמָה[59], שֶׁזֶּהוּ עִנְיַן ׳רוּחַ הַקֹּדֶשׁ׳, דְּ׳קֹדֶשׁ׳ הוּא בְּחִינַת חָכְמָה[60], וּלְמַעְלָה יוֹתֵר הִנֵּה ׳רוּחַ הַקֹּדֶשׁ׳ הַזֶּה הוּא בִּבְחִינַת הַכֶּתֶר, שֹׁרֶשׁ הַחָכְמָה. וְעַל־יְדֵי שִׂמְחָה זוֹ נִמְשֶׁכֶת שִׂמְחָה עַל כָּל הַשָּׁנָה, כְּמַאֲמַר רַבּוֹתֵינוּ ז״ל[61] מִי שֶׁלֹּא רָאָה שִׂמְחַת בֵּית הַשּׁוֹאֵבָה לֹא רָאָה שִׂמְחָה מִיָּמָיו, אֲבָל מִי שֶׁרָאָה שִׂמְחַת בֵּית הַשּׁוֹאֵבָה, הִנֵּה עַל־יְדֵי שִׂמְחָה זוֹ נִמְשֶׁכֶת שִׂמְחָה עַל כָּל הַשָּׁנָה, וְעַד שֶׁנַּעֲשָׂה ״שִׂמְחַת עוֹלָם עַל רֹאשָׁם״[62], בַּגְּאֻלָּה הָעֲתִידָה עַל־יְדֵי מְשִׁיחַ צִדְקֵנוּ, בְּקָרוֹב מַמָּשׁ.

---

56) ראה תו״א מקץ מג, ב. סידור עם דא״ח רמד, א. עדר, ב. 57) תצוה כח, ל. 58) תצוה שם. צו ח, ח. פ׳ ראה יג, ו. 59) ראה אוה״ת נ״ך ח״א ס״ע תלז. סד״ה ושאבתם תרס״ט (סה״מ תרס״ט ס״ע לז). 60) ראה זהר ח״ב מג, ב (ברע״מ). 61) משנה וגמרא סוכה נא, א ואילך. 62) ישעי׳ לה, י. שם נא, יא.

המשך ביאור למס׳ כתובות ליום שלישי עמ׳ ב

עונה הגמרא: הָתָם – בענין כהן גדול, בִּקְרָאֵי פְּלִיגִי – חלקו בדרשת הפסוקים, ולא ממשמעות הלשון. רַבִּי מֵאִיר סָבַר, אם היה כתוב ׳וְהוּא אִשָּׁה בְּתוּלָה יִקָּח׳, היה משמע שאֲפִילּוּ בוגרת שיש לה רק מִקְצַת בְּתוּלִים מותרת לכהן גדול, ונכתב ׳בְּתוּלֶיהָ׳, בלשון רבים, לומר שאין להתיר עַד דְּאִיכָּא כּוּלְּהוּ בְּתוּלִים, ובוגרת שאין בתוליה שלימים אסורה לכהן גדול. והתוספת בי״ת במלה ׳בִּבְתוּלֶיהָ׳, מלמד שרק בְּנבעלה כְּדַרְכָּהּ ואיבדה בתוליה, אִין – נאסרת לכהן גדול, אבל נבעלה שֶׁלֹּא כְּדַרְכָּהּ ולא איבדה בתוליה, לֹא נאסרת.

וְרַבִּי אֱלִעֶזֶר וְרַבִּי שִׁמְעוֹן סָבְרֵי, שאם היה כתוב ׳בְּתוּלָה׳, בְּתוּלָה שְׁלֵמָה מַשְׁמַע – התורה מקפידה על בתולים שלימים, ובוגרת פסולה לכהן גדול. ונכתב ׳בְּתוּלֶיהָ׳ ללמד שאֲפִילּוּ מִקְצַת בְּתוּלִים כשרים, ובוגרת מותרת.

המשך ביאור למס׳ כתובות ליום חמישי עמ׳ ב

בֶּן גַּמְלִיאֵל אוֹמֵר מִכְּרָן קַיָּים, שאם כֵּן שהמכר בטל, מַה כֹּחַ בֵּית דִּין יָפֶה מכל אדם שמוכר קרקע. אֲבָל אִם אחר השומא עָשׂוּ אִגֶּרֶת בִּקּוֹרֶת בֵּינֵיהֶן – הכריזו שהקרקע עומדת למכירה וכל הרוצה יבא ויקנה, אֲפִילּוּ מָכְרוּ שָׁוֶה מָנֶה בְּמָאתַיִם, שהוא כפול ממחירה, אוֹ שָׁוֶה מָאתַיִם בְּמָנֶה, שהוא חצי ממחירה, מִכְּרָן קַיָּים. שמאחר ועשו הכרזה, אין כאן אונאה, שהרי אנשים רבים ביקרו את נכונות השומא.

גמרא

שנינו במשנה הקודמת, שאלמנה שהוזילה אפילו כל שהוא המכר בטל, וכאן שנינו, שבבית דין עד שתות המכר קיים. הגמרא דנה מה הדין בשליח.

אִיבַּעְיָא לְהוּ, שָׁלִיחַ למכירה שמכר בזול, דינו כְּמַאן, האם כאלמנה שבטעות כל שהוא המכר בטל, או כדיינים לדעת חכמים שעד שתות המכר קיים.

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

נוסח המברק ששלח כ"ק אדמו"ר שליט"א
להקפות שניות בירושלים עיה"ק, באה"ק תובב"א

ב"ה, ערב חג הסוכות, ה'תשנ"ב
ברוקלין, נ.י.

כבוד המשתתפים בהקפות שמחת תורה
בירושלים עיר קדשנו תוב"ב אמן,
בתוككי כל עמנו בני ישראל השמחים
בשמחת תורה בכל מקום שהם – שליט"א

בזמן שהשמחה הכפולה, שמחת ישראל בהתורה ושמחת התורה בישראל, מקפת ומאחדת את כל עמנו הקרובים והרחוקים (לעת עתה) גם יחד, באיחוד אמיתי ונצחי,

תוקף ותוכן מיוחד לשמחה זו במקדש מלך עיר מלוכה הנצחית דעמנו הנצחי, ירושלים השלימה, עיר שחוברה לה יחדיו,

בתוككי כל ארצנו הקדושה, פלטרין של מלך, בשלימותה,

שניתנו בנחלת עולם, לעמנו גוי קדוש עם עולם, מאלקי עולם, ככתוב בתורתו הנצחית –

שלימות הארץ ושלימות העם ושלימות תורתנו הקדושה.

ויהי רצון, שתשוב ירושלים בקרוב ממש ליעודה ותפקידה, וכהבטחת נביא הגאולה ישעי' אשר ממנה תצא תורה ודבר ה'.

ובמהרה בימינו ממש תחזינה עינינו ממש גאולה האמיתית והשלימה על ידי משיח צדקנו.

ותקויים בכאו"א, בתוككי כלל ישראל, תפילת וברכת משה רבינו בסיום וחותם מזמור צדי"ק שבתהלים: ויהי נועם ה' אלקינו עלינו ומעשה ידינו כוננה עלינו – יהי רצון שתשרה שכינה במעשה ידיכם,

ומעשה ידינו כוננהו – בבית המקדש השלישי, שיבנה במהרה בימינו, בגאולה האמיתית והשלימה על ידי משיח צדקינו, תיכף ומיד ממש.

המשתתף בשמחתכם־שמחתינו,
וחותם בכבוד רב ובתפלה
לשנת תורה ושמחה ושלום אמיתי
מנחם שניאורסאהן

מקדש מלך עיר מלוכה: פיוט "לכה דודי".

עיר שחוברה לה יחדיו: תהלים קכב, ג. ובירושלמי (חגיגה פ"ג ה"ו): עיר שהיא עושה כל ישראל לחברים. וראה אוה"ת לתהלים (יהל אור) שם (ע' תעט ואילך).

גוי קדוש: יתרו יט, ו.

וכהבטחת . . ישעי': ישעי' ב, ג.

נביא הגאולה ישעי': כשמו "ישעי'" מלשון ישועה – ראה פרש"י ומצו"ד עה"פ ישעי' מט, א. זח"ב קעט, סע"ב. אוה"ת נ"ך כרך ב ריש ע' א'נט. וראה לקו"ש חי"ח ע' 343 ואילך.

גאולה האמיתית ושהשלימה: שאין אחרי' גלות (תוד"ה ה"ג ונאמר – פסחים קטז, ב, ממכילתא עה"פ בשלח טו, א. יל"ש ישעי' רמז תצט).

יהי רצון . . במעשה ידיכם: פרש"י עה"פ פקודי לט, מג. וראה גם פרש"י שמיני ט, כג. פרש"י עה"פ תהלים כאן.

ומעשה ידינו כוננהו – בבית המקדש השלישי: מדרש תהלים עה"פ.

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

נוסח המברק ששלח כ״ק אדמו״ר שליט״א
להקפות שניות בכפר חב״ד (נה״ח ועוד), באה״ק תובב״א

ב״ה, ערב חג הסוכות, ה׳תשנ״ב
ברוקלין, נ.י.

כבוד המשתתפים בהקפות שמחת תורה
בכפר חב״ד (נחלת הר חב״ד וכו׳) אשר
בארצנו הקדושה תובב״א, על ידי משיח צדקנו
בתוככי כל אחינו בני ישראל השמחים
בשמחת תורה בכל מקום שהם — שליט״א

בזמן שהשמחה הכפולה, שמחת ישראל בהתורה ושמחת התורה בישראל, מקפת ומאחדת את כל עמנו הקרובים והרחוקים (לעת עתה) גם יחד, באיחוד אמיתי ונצחי,

תוקף ותוכן מיוחד לשמחה זו בארצנו הקדושה בשלימותה, אשר תמיד עיני השם אלקיך בה מרשית השנה ועד אחרית שנה.

ויהי רצון, שתהי׳ הקדושה בגלוי, והשגחת השם עושה פלא בטוב הנראה והנגלה,

וראו כל עמי הארץ כי בישראל גדול שמו — בשלימות התורה שלימות העם ושלימות הארץ.

ובמהרה בימינו ממש תחזינה עינינו ממש גאולה האמיתית והשלימה על ידי משיח צדקנו.

ותקויים בכאו״א, בתוככי כלל ישראל, תפילת וברכת משה רבינו בסיום וחותם מזמור צדי״ק שבתהלים: ויהי נועם ה׳ אלקינו עלינו ומעשה ידינו כוננה עלינו – יהי רצון שתשרה שכינה במעשה ידיכם,

ומעשה ידינו כוננהו — בבית המקדש השלישי, שיבנה במהרה בימינו, בגאולה האמיתית והשלימה על ידי משיח צדקינו, תיכף ומיד ממש.

המשתתף בשמחתכם־שמחתינו,
וחותם בכבוד רב ובתפלה
לשנת תורה ושמחה ושלום אמיתי
מנחם שניאורסאהן

תמיד . . שנה: עקב יא, יב.
השם עושה פלא: ע״פ לשון הכתוב — תהלים עז, טו.
וראו כל עמי הארץ: לשון הכתוב — תבוא כח, י.
בישראל גדול שמו: לשון הכתוב — תהלים עו, ב.
גאולה האמיתית ושהשלימה: שאין אחרי׳ גלות (תוד״ה ה״ג ונאמר — פסחים קטז, ב, ממכילתא עה״פ בשלח טו, א. יל״ש ישעי׳ רמז תצט).
יהי רצון . . במעשה ידיכם: פרש״י עה״פ פקודי לט, מג. וראה גם פרש״י שמיני ט, כג. פרש״י עה״פ תהלים כאן.
ומעשה ידינו כוננהו – בבית המקדש השלישי: מדרש תהלים עה״פ.

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

בס"ד. שיחת יום ב' דחג הסוכות, ה'תשי"ב.

בלתי מוגה

[כ"ק אדמו"ר שליט"א נטל ידיו הק' לסעודה. אח"כ צוה שכל הקהל יטלו ידיהם לסעודה].

א. הנני להציע ש"יחטפו" ("מ'זאָל אַריינכאַפּן") עתה לשמוח בשמחת יו"ט,

שהרי, השמחה שלאחר הבדלה היא "שמחת בית השואבה", ש"לא היו עושין אותה עמי הארץ וכל מי שירצה, אלא גדולי חכמי ישראל .. והחסידים והזקנים ואנשי מעשה" בלבד ("אבל כל העם האנשים והנשים כולן באין (רק) לראות ולשמוע")[1], משא"כ השמחה דעתה — שמחת יו"ט — "חייב אדם להיות .. שמח וטוב לב הוא ובניו ואשתו ובני בניו וכל הנלוים עליו, שנאמר[2] ושמחת בחגך וגו' .. כל אחד כראוי לו, כיצד הקטנים נותן להם קליות כו', והנשים קונה להם בגדים ותכשיטין נאים וכו'"[3], כלומר, שמחת יו"ט — לא זו בלבד ששייכת לכל, אלא יתירה מזה — הכל חייבים בה,

וכיון שהתורה דורשת שמחה זו מכאו"א — בודאי ניתנים לכאו"א הכחות הדרושים לכך.

*

ב. בנוגע למצות סוכה נאמר[4]: "בסוכות תשבו שבעת ימים וגו' כי בסוכות הושבתי את בני ישראל בהוציאי אותם מארץ מצרים". כלומר, הקב"ה מצוה לבנ"י לישב בסוכות, "תשבו כעין תדורו"[5], במשך שבעה ימים, "כל שבעת הימים אדם עושה סוכתו קבע"[5], ומוסיף לפרש טעם הציווי — "כי (שענינו נתינת טעם) בסוכות הושבתי את בני ישראל בהוציאי אותם מארץ מצרים", היינו, שמצוה זו היא "זכר ליציאת מצרים", שאז הושיב הקב"ה את בנ"י בסוכות — כב' הפירושים בזה: ענני כבוד או סוכות ממש[6].

ומבואר בטור[7], ש"אע"פ שיצאנו ממצרים בחודש ניסן, לא צוונו לעשות סוכה באותו הזמן, לפי שהוא ימות הקיץ, ודרך כל אדם לעשות סוכה לצל, ולא היתה ניכרת עשייתנו בהם שהם במצוות הבורא יתברך, ולכן צוה אותנו שנעשה בחודש השביעי (תשרי), שהוא זמן הגשמים, ודרך כל אדם לצאת מסוכתו ולישב בביתו, ואנחנו יוצאין מן הבית לישב בסוכה, בזה יראה לכל שמצות המלך היא עלינו לעשותה".

ויש לבאר המוסר־השכל שלמדים ממצות ישיבת סוכה (כשם שמכל מצוה יש ללמוד מוסר־השכל[8]), כולל גם מקביעותה בזמן הגשמים דוקא, כדלקמן.

ג. ובהקדמה:

תורתנו הקדושה נקראת "תורת חיים"[9], כיון שענינה ותוכנה שמקיפה וחודרת את כל חייו של האדם, החל מרגע לידתו ועד לאחרי מאה ועשרים שנה.

כלומר, ענינם של התומ"צ אינו באופן שמוטל עליו חיוב לעשות פעולות מסויימות בזמנים מסויימים ולאח"ז נעשה חפשי להתנהג כרצונו, כי אם באופן שחודר ומקיף כל חייו, כך שכל ענין וענין שעוסק בו צריך להיות ע"פ ציווי והוראת התורה.

ויתירה מזה — כמובא בחסידות[10] שתכלית העבודה היא שאפילו השינה של יהודי (שאז אינו עושה

1) רמב"ם הל' לולב פ"ח הי"ד.
2) פ' ראה טז, יד.
3) רמב"ם הל' יו"ט פ"ו הי"ז־יח.
4) אמור כג, מב־מג.
5) סוכה כח, ב.
6) שם יא, סע"ב. וראה הנסמן בתורת מנחם סה"מ תשרי ע' קסג הערה 3.
7) או"ח סתרכ"ה.
8) ראה קונטרס לימוד החסידות פי"א ואילך (אג"ק אדמו"ר מוהריי"צ ח"ג ע' שנא ואילך. וראה גם שם ס"ע ריט ואילך). וראה גם לקו"ש חכ"ז ע' 74. ועוד.
9) ראה אבות דר"נ ספל"ד. זח"ג נג, ב.
10) ראה מאמרי אדה"ז הקצרים ע' תקמ. סה"מ קונטרסים ח"ב שדמ, א. ועוד.

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

שום פעולה) צריכה להיות ע״פ תורה, כך שגם בעת השינה יהי׳ ניכר עליו שהוא יהודי, וכיון שדורשים זאת ממנו, בודאי שביכלתו לפעול זאת על עצמו — משום שגם בעת השינה, כיון שנשאר בו קיסטא דחיותא[11], ה״ה בעה״ב על עצמו, וראי׳ לדבר מהדין בנגלה דתורה ש״אדם מועד לעולם כו׳ בין ער בין ישן״[12], היינו, שחייב גם על היזק שגרם בעת השינה, משום שגם אז ה״ה בעה״ב על עצמו.

וענין זה (שגם בעת השינה ניכר עליו שהוא יהודי) נעשה עי״ז שקודם השינה ה״ה מתכונן ושוכב לישון (״ער לייגט זיך שלאָפן״) כיהודי — בהיותו חדור בידיעה והכרה שגם בעת השינה ״ה׳ נצב עליו .. ובוחן כליות ולב״[13], וגם אז הוא עבדו של מלך מלכי המלכים הקב״ה — שהכנה זו (קודם השינה) פועלת על השינה, שגם השינה היא שינה של עבד[14].

ויש להביא ראי׳ שההכנה לפני השינה פועלת על השינה — שרואים במוחש שכאשר אדם שוכב לישון מתוך החלטה לקום בשעה מסויימת, ה״ה מתעורר משנתו בזמן שהחליט לקום. כלומר, אף שההחלטה היתה קודם השינה, ולאחרי׳ ה״ה ישן, מ״מ, כיון שקודם השינה החליט בהחלטה גמורה, פועלת ההחלטה גם בעת השינה.

ועד״ז בנדו״ד — שכאשר שוכב לישון כדבעי (מתוך ידיעה והכרה ש״ה׳ נצב עליו״), ה״ז פועל שגם השינה עצמה תהי׳ כדבעי, אשר, לא זו בלבד שבעת השינה לא יארעו לו ענינים בלתי־רצויים ח״ו, אלא אדרבה, שנשמתו תעלה למעלה לשאוב לה חיים[15], לקבל תוספת כח וחיות כו׳.

ד. זאת ועוד:

ענין זה שהתורה היא ״תורת חיים״, שחודרת ומקיפה את כל חיי האדם, הוא בתקפו בכל הזמנים ובכל המצבים, שהרי התורה היא נצחית.

יכול יהודי לטעון: הנהגה כזו — שכל חיי האדם יהיו חדורים בתורה — היתה אפשרית בזמן הבית, במעמד ומצב של אור וגילוי (״ווען ס׳איז געווען ליכטיג״), משא״כ בזמן הגלות, במעמד ומצב של חושך — כיצד יכולים לפעול הנהגה כזו?!

והמענה לזה — כאמור — שהתורה היא נצחית, ובמילא, ה״ה ״תורת חיים״ לא רק בזמן הבית, אלא גם בזמן הגלות.

ואדרבה: מצד התגברות החושך בזמן הגלות — צריכים להוסיף עוד יותר בעניני התורה כדי להאיר את חשכת הגלות.

ובהקדמה — שזוהי דרכה של תורה:

״נודע[16] בגמרא שרוב הגזירות והחומרות והסייגים (״עשו משמרת למשמרתי״[17]) היו בזמן בית שני דוקא״ שלמטה מבית ראשון, ורבים מהם לאחר החורבן דוקא, וכן מדור לדור הולכים וניתוספים עוד גדרים וסייגים בתורה[18] (נוסף על החידושים שבתורה, ״כל מה שתלמיד ותיק עתיד לחדש״[19]),

— ולהעיר, שגם בכל ר״ה היו נוהגים לקבל על עצמם להוסיף בעניני תומ״צ, זהירות יתירה במצות ל״ת, הידור במצות עשה, או הוספה בהנהגה טובה[20] —

ולכאורה, איך יתכן להוסיף עתה ענינים חדשים? — בזמן הבית לא היו ענינים אלו, ודוקא עכשיו יוסיפו אותם?!

11) ראה זח״ג קפג, א.
12) ב״ק כו, סע״א (במשנה). וש״נ.
13) תניא רפמ״א.
14) ראה גם המשך תער״ב ח״א ע׳ צא.
15) ב״ר פי״ד, ט. וראה פרדר״א פי״ב.
16) לקו״ת דרושי ר״ה נז, ג.
17) מו״ק ה, סע״א. וש״נ.
18) ראה גם לקו״ת מטות פה, א.
19) נסמן בלקו״ש חי״ט ע׳ 252 הערה 21.
20) ספר המנהגים חב״ד ריש ע׳ 56. וראה סה״מ עזר״ת ע׳ עז. תרח״ץ ע׳ כד. שם ע׳ ל. לקו״ש ח״ב ע׳ 386.

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

וההסברה בזה – שהיא הנותנת: דוקא משום שחושך הגלות הולך וגדל (״דער חושך ווערט אַלץ גרעסער און טיפער״), יש להוסיף עוד יותר בעניני אור וקדושה כדי להאיר את החושך.

ומזה מובן גם שדוקא בזמן הגלות, במעמד ומצב של חושך, צריכה להיות השתדלות יתירה (שלא להסתפק בעבודתו עם עצמו, אלא) לצאת ולהאיר גם את הרחוב.

ה. וכל זה מודגש בתוכנה של מצות סוכה:

לכל לראש בנוגע לאופן קיום מצות סוכה[21] – שכל עניני האדם, אכילתו ושתייתו כו׳ ואפילו שינתו, נעשים בסוכה, ובהם ועל ידם מקיים מצות סוכה – שבזה מודגש שכל עניני האדם חדורים במצוות התורה, כאמור, שהתורה היא ״תורת חיים״.

ועוד ועיקר, בנוגע לקביעת הזמן דמצות סוכה בחודש תשרי דוקא, ולא בחודש ניסן (שבו יצאו ממצרים):

כשם שהיציאה לסוכה כפשוטה ניכרת ונחשבת למצוה לא בחודש ניסן, ימות החמה, שהשמש מאירה בתקפה, ואז היציאה לסוכה היא דרך העולם מצד טובת האדם, אלא אך ורק כשנעשית בימי תשרי, ימות החורף, לאחרי שתשש כחה של חמה[22], ובחוץ נושבות רוחות קרות ויורדים גשמים (שלכן דרך העולם מצד טובת האדם היא להכנס לבתים דוקא) –

כן הוא גם בעבודה הרוחנית:

בחודש ניסן, זמן היציאה ממצרים, ימות החמה, שאור השמש, ״שמש הוי׳״[23], מאיר בתקפו, ומיום ליום הולך וניתוסף בהגילוי ד״שמש הוי׳״ – אזי כשיהודי יוצא מביתו (לסוכה, שתוכנה של יציאה זו הוא כדי) להאיר בחוץ – אין בכך משום מצוה, שכן, זהו דבר טוב ונוח (״ס׳איז פשוט גוט״);

דוקא בחודש תשרי, לאחרי שתשש כחה של חמה, שהגילוי ד״שמש הוי׳״ אינו מאיר בתקפו, ועד שאינו מאיר לגמרי, כך שבחוץ שורר חושך, ולא עוד אלא שמנשבות רוחות קרות וכו׳ – אזי ישנו החיוב (דמצות סוכה, שתוכנה) שיהודי יצא מן הבית להאיר את הרחוב!

וכאשר מתנהגים באופן האמור – שעם היות שנמצאים בזמן ובמעמד ומצב של חושך וקור, מ״מ, יוצאים מן הבית (לסוכה) להאיר את הרחוב – אזי זוכים לקיום היעוד ״כל האזרח בישראל ישבו בסוכות״[24], ״האזרח לשון עתיד, מה שאני עתיד להזריח .. לעתיד לבוא״[25].

*

ו. ע״פ האמור לעיל יש לבאר תוכן ענינם של האושפיזין בחג הסוכות:

איתא בזהר[26] שבחג הסוכות באים להסוכה שבעה אושפיזין – אברהם יצחק יעקב משה אהרן יוסף ודוד.

ולכאורה אינו מובן: מהו הטעם לבואם של האושפיזין להסוכה בחג הסוכות דוקא – דבר שלא מצינו בשאר מצוות, ובשאר ימים טובים, לא בחג הפסח ולא בחג השבועות?!

וההסברה בזה:

תוכנה של מצות סוכה בעבודה הרוחנית הוא – כאמור – שאין להתפעל מהחושך והקור שברחוב, ואדרבה, יש לצאת מן הבית אל הסוכה כדי להאיר את הרחוב.

ומובן, שכאשר דורשים מיהודי לצאת לרחוב חשוך וקר כדי להאיר אותו, בודאי לא מניחים אותו לבד... אלא נותנים לו את הכחות הדרושים לכך.

---

21) ראה גם תורת מנחם – התוועדויות ח״ג ע׳ 262.
22) ראה תענית בסופה.
23) ע״פ תהלים פד, יב. וראה לקו״ש חי״ח ע׳ 310. וש״נ.
24) אמור כג, מב.
25) לקו״ת דרושי שמע״צ פח, ג. ובכ״מ.
26) ח״ג קג, ב ואילך.

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

זהו איפוא תוכן ענין בואם של האושפיזין בחג הסוכות — נתינת־כח לעבודה דימות הגשמים, שגם לאחרי שתשש כחה של חמה, במעמד ומצב של חושך וקור, יוכלו להאיר את הרחוב, אשר, ענין זה הוא בכחם של האושפיזין, החל מאברהם אבינו, שמסר את נפשו ופתח את צינור המס״נ לכל בנ״י[27] (וכיו״ב בנוגע לשאר האושפיזין).

ז. ומלבד האושפיזין שנזכרו בזהר, ניתוספו בדורות האחרונים עוד אושפיזין — כדברי כ״ק מו״ח אדמו״ר[28] ש״האושפיזין שלנו (״אונדזערע אושפיזין״) הם: הבעש״ט, המגיד ממעזריטש, אדמו״ר הזקן, אדמו״ר האמצעי, הצמח־צדק, אדמו״ר מהר״ש ואדמו״ר (מהורש״ב) נ״ע״, והוסיף (כ״ק מו״ח אדמו״ר) לומר שיש להשתדל להזכיר אושפיזין אלה במשך ימי חג הסוכות.

— בקשר לאושפיזין הנ״ל שאלו אצלי: ומה עם כ״ק מו״ח אדמו״ר?

והמענה על זה:

כ״ק מו״ח אדמו״ר הוא הנשיא השמיני, ולכן, שייכותו היא (לא לשבעת ימי הסוכות שבהם באים שבעת האושפיזין, אלא) לשמיני־עצרת,

— ולהעיר ממ״ש בזהר[29] ששמיני־עצרת הוא כנגד יוסף (שמו הראשון של כ״ק מו״ח אדמו״ר) —

שנקרא ״עצרת״ ע״ש[30] שבו נעשית הקליטה בפנימיות של כל ההארות והמאורות שמתגלים ומאירים במועדי חודש תשרי, ובפרט בחג הסוכות, ועז״נ[31] ״ביום השמיני עצרת תהי׳ לכם גו׳ והקרבתם גו׳ פר אחד איל אחד״, כנגד ״אומה יחידה״[32], ״הה״ד[33] יהיו לך לבדך ואין לזרים אתך״[34], שזהו״ע נעלה יותר משבעת ימי הסוכות, שבהם הקריבו שבעים פרים[35] כנגד שבעים אומות העולם[32], משא״כ בשמע״צ מקריבים ״פר אחד איל אחד״, כנגד אומה יחידה, כדאיתא במדרש[36] ה״משל למלך שעשה סעודה שבעת ימים וזימן כל בני אדם שבמדינה .. כיון שעברו שבעת ימי המשתה אמר לאוהבו כבר יצאנו ידינו מכל בני המדינה, נגלגל אני ואתה במה שתמצא .. בפר אחד ואיל אחד״.

ובכל אופן, לעת עתה לא הגענו לשמע״צ, אלא עדיין עומדים אנו בימי הסוכות, שבהם באים שבעת האושפיזין, הן האושפיזין שבזהר, והן האושפיזין של תורת החסידות, כנ״ל. —

וטעם ההוספה בענין האושפיזין בדורות האחרונים — מצד התגברות החושך:

נתבאר לעיל (ס״ד) שככל שהחושך הולך ומתגבר צריך להוסיף יותר באור וקדושה. ומטעם זה נתגלתה תורת החסידות הכללית ותורת חסידות חב״ד בדורות האחרונים דוקא — כי, בגלל התגברות החושך יש צורך בהוספה יתירה באור וקדושה[37].

ומזה מובן גם בהנוגע לענין האושפיזין — שתוכנה הוא הנתינת־כח לצאת להאיר את הרחוב בימות הגשמים, במצב של חושך וקור (כנ״ל ס״ו) — שמצד התגברות החושך ביותר, לא די בהנתינת־כח שע״י האושפיזין שבזהר, אברהם וכו׳, אלא יש צורך בתוספת כח ע״י אושפיזין נוספים: נשיאי תורת החסידות הכללית ונשיאי תורת חסידות חב״ד, ובכח זה יוצאים להאיר את החושך שבחוץ, וסו״ס באים להמעמד ומצב ד״עצרת תהי׳ לכם״, ״יהיו לך לבדך ואין לזרים אתך״.

*

27) סה״מ תרע״ח ע׳ רפג. תרפ״ח ע׳ קב. וראה לקו״ש ח״כ ס״ע 74 ואילך. וש״נ.

28) שיחת ליל א׳ דחגה״ס תרצ״ז ס״ד (סה״ש תרצ״ז ע׳ 161). וש״נ.

29) ח״א רח, ריש ע״ב. וראה בארוכה לקו״ש ח״ג ס״ע 832 ואילך.

30) ראה תורת מנחם סה״מ תשרי ע׳ רטו ואילך. וש״נ.

31) פינחס כט, לה־לו.

32) סוכה נה, ב.

33) משלי ה, יז.

34) שמו״ר פט״ו, כג. וראה סד״ה ביום השמע״צ תש״ט — י״ל בקונטרס שמע״צ־שמח״ת שנה זו (נדפס בסה״מ תש״ט ע׳ עג). וראה גם בהנסמן בתורת מנחם סה״מ תשרי ע׳ פב.

35) ולהעיר, שאף שהקרבת פרי החג היא באופן שפוחת והולך מיום ליום, מ״מ, גם ביום השביעי מקריבים יותר מפר אחד (״פרים שבעה״).

36) במדב״ר פכ״א, כד.

37) ראה גם לקו״ש ח״ל ע׳ 172. וש״נ.

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

ח. ויש להוסיף, שכיון שכללות ענינם של האושפיזין הוא סיוע ונתינת־כח מלמעלה **על כללות העבודה בימות הגשמים, ה״ז באופן שנותנים מלמעלה כחות** נעלים ביותר, **שלא לפי ערך כלל, ונותנים אותם** בבת אחת (״מ׳גיט אָפּ אַלץ מיטאַמאָל״).

[**ועפ״ז יש לבאר החילוק שבין סוכות לחנוכה, שסדר הקרבת פרי החג (בסוכות) הוא באופן ד״פוחת והולך״, ואילו סדר הדלקת נרות חנוכה היא באופן ד״מוסיף והולך״**[38] **— כי, העבודה דחנוכה (להאיר את החושך, ״על פתח ביתו מבחוץ״**[38]**) היא** מלמטה למעלה, **ולכן סדר העבודה הוא מן הקל אל הכבד, ״מוסיף והולך״, משא״כ סוכות, שאז נמשכת** הנתינת־כח מלמעלה **(בתור** הקדמה **לעבודה מלמטה למעלה להאיר את החושך), ה״ז באופן שנותנים מלכתחילה הכחות הכי נעלים, ולאח״ז אין צורך בכחות נעלים כ״כ, ולכן ה״ז באופן דפוחת והולך**[39]].

וענין זה מודגש בפסוק שאומר אברהם, האושפיזא הראשון — כדאיתא בזהר[40] **שכל אחד משבעת האושפיזין אומר פסוק בתורה שבו מברך הוא את היהודי היושב בסוכה — ״אז תתענג על הוי״**[41]**, ״על הוי׳״ דייקא, שפירושו** למעלה משם הוי׳[42]**, שזוהי דרגא הכי נעלית שלא לפי ערך כלל (כדלקמן), ודרגא נעלית זו מתגלית ומאירה תיכף בהתחלת חג הסוכות.**

ט. וביאור הענין:

שם הוי׳ הוא למעלה משם אלקים, כי, שם אלקים (מלשון כח[43]**) מורה על דרגת האלקות השייכת להתהוות העולם, כמ״ש**[44] **״בראשית ברא אלקים״, ״ל״ב פעמים אלקים נאמר במעשה בראשית״**[45]**, משא״כ שם הוי׳, עם היותו גם מלשון מהוה, הרי, ההתהוות מצד שם הוי׳ היא באופן דהי׳ הוה ויהי׳ כאחד**[46]**, היינו, למעלה מהגבלות הזמן, ובמילא גם למעלה מהגבלות המקום, למעלה מהטבע, משא״כ ההתהוות מצד שם אלקים היא ע״פ טבע, ״אלקים״ בגימטריא ״הטבע״**[47].

ובפרטיות יותר — ישנם ג׳ אופנים במציאות העולם: (א) ״עולם״ מלשון העלם[48] **— כפי שמעלים ומסתיר על אלקות, שלא נראה החיות האלקי שבעולם, (ב) למעלה מזה — עולם כפי שהוא מצד התהוות ע״י שם אלקים, בגימטריא הטבע — שנראה ונרגש בעולם** חיות אלקי [**שהרי, כשם ש״אלקים״ בגימטריא ״הטבע״, כך גם לאידך, ש״הטבע״ בגימטריא ״אלקים״, היינו, שבהטבע עצמו נראה ונרגש אלקות], אבל, רק דרגת האלקות** המתלבשת בטבע[49]**, (ג) ולמעלה מזה — עולם כפי שהוא מצד ההתהוות ע״י שם הוי׳, הי׳ הוה ויהי׳ כאחד, היינו, שמאיר בעולם דרגת האלקות** שלמעלה מהטבע.

ויש להוסיף, שהמדובר אודות הדרגא הכי נעלית כפי שהעולם הוא מצד שם הוי׳ — קאי לא רק על עולם הזה, אלא כולל גם התענוג דעולם הבא **(שעל זה אמרו**[50] **״עולמך תראה בחייך״**[51]**), שהרי אמרו חז״ל**[52] **״בה״א נברא עולם הזה ביו״ד נברא עולם הבא״, היינו, שעוה״ז הוא אות ה״א דשם הוי׳, ועוה״ב הוא אות** יו״ד דשם הוי׳.

ולאחרי כל העילויים הנ״ל ישנה דרגא נעלית יותר — ״אז תתענג על הוי״, למעלה **משם הוי׳, שדרגא זו היא למעלה גם מהתענוג דעוה״ב שנמשך מיו״ד דשם הוי׳, שכן, התענוג דעוה״ב, עם היותו למעלה מעוה״ז, מ״מ, יש לו שייכות לעוה״ז, כמודגש גם בכך שנקרא ״עולם הבא״ (״לא מפני שאינו מצוי עתה**

38) שבת כא, ב.
39) ראה תו״א מקץ לד, ב. דרמ״צ עד, א ואילך. ועוד.
40) ח״ג קד, א.
41) ישעי׳ נח, יד.
42) ראה ספר הערכים חב״ד ערך אושפיזין דסוכות ס״ג (כרך ד׳ ע׳ שלו).
43) נסמן בתורת מנחם סה״מ תמוז ע׳ מו.
44) בראשית א, א.
45) ראה זח״ג רטז, סע״ב. זו״ח צד, ד. צו, ב. קיב, ג.
46) זח״ג רנז, סע״ב. פרדס ש״א פ״ט. תניא שעהיוה״א פ״ד ופ״ז.
47) פרדס שי״ב פ״ב. ר״ח שער התשובה פ״ו (ד״ה והמרגיל — קכא, ב). של״ה פט, א. קפט, א. ועוד. תניא שעהיוה״א רפ״ו. ובכ״מ.
48) לקו״ת שלח לז, ד. ובכ״מ.
49) דוגמא לדבר — מעמד ומצב העולם בזמן הבית, שע״י קיום התומ״צ נמשכה בגילוי ברכתו של הקב״ה בעולם, ״ונתתי גשמיכם בעתם ונתנה הארץ יבולה וגו׳״ (בחוקותי כו, ד), ״חטים ככליות״ (תו״כ עה״פ. ועוד), ואעפ״כ, הי׳ צורך בחרישה וזריעה כו׳, כיון שזוהי הנהגה שע״פ טבע.
50) ברכות יז, סע״א.
51) ראה תניא פי״ד. ובכ״מ.
52) מנחות כט, ב.

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

.. (ש)הרי הוא מצוי ועומד״, אלא) ״מפני שאותן החיים באין לו לאדם אחר חיי העולם הזה״[53], היינו, שיש ערך ושייכות ביניהם, ואילו הדרגא ד״אז תתענג על הוי״ אין לה שייכות לעוה״ז כלל.

י. ובעומק יותר — ״אז תתענג על הוי״, למעלה משם הוי׳ (כולל גם היו״ד דשם הוי׳) אפילו כפי שהוא לפני הצמצום. ובהקדמה[54]:

אע״פ שלפני הצמצום לא שייך התחלקות פרטים ומדרגות, מ״מ, גם לפני הצמצום ישנו הענין דשם הוי׳, ענין כזה שמצדו נעשה שם הוי׳ שלאחר הצמצום (אם כי לא באופן שנעשה שורש לשם הוי׳ שלאחר הצמצום).

וההסברה בזה — ע״פ משל מרב ותלמיד, משפיע ומקבל, שאינם בערך זל״ז כלל, שאף שהשכל השייך להתלמיד אינו תופס מקום כלל לגבי שכל הרב, מ״מ, כאשר הרב חושב אודות ההשפעה לתלמיד, אזי נרגש אצלו השכל ששייך להתלמיד (כולל גם סדר ההשפעה שנרמז בד׳ האותיות דשם הוי׳[55]), אלא שזהו כפי שהשכל שבשביל התלמיד נמצא אצל הרב (המשפיע), שאז אינו שייך להתלמיד (המקבל) כלל, אלא שמזה יומשך אח״כ גילוי השכל השייך להתלמיד.

ודוגמתו בנמשל — שגם לפני הצמצום ישנו האור שבערך ובשביל העולמות, שזהו״ע שם הוי׳, שלאחרי כל העילויים שבו אינו אלא שם בלבד שהוא בשביל הזולת (עולמות), אלא שזהו כמו שהוא לפני הצמצום, שאז ה״ה שלא בערך כלל לעולמות, אלא שמזה יומשך אח״כ הגילוי בעולמות.

יא. וביאור הענין בפרטיות יותר:

סדר ההשפעה מרב לתלמיד שאינם בערך זל״ז כלל — שאף שאצל הרב ישנו גם השכל שבשביל התלמיד, מ״מ, כיון שאינו אלא חיצוניות השכל, ואינו בערך כלל לשכל הרב עצמו, צריך הרב לצמצם את שכלו ועד לצמצום באופן של סילוק לגמרי, ורק אז יוכל למצוא בעצמו — כשירצה — את חיצוניות השכל השייך אל התלמיד.

זאת ועוד:

גם לאחרי שנרגש אצל הרב חיצוניות השכל השייך אל התלמיד (עי״ז שמסלק את שכלו לגמרי) — ניכר ונרגש גם בחיצוניות השכל (השייכות ל)הרב (״עס הערט זיך אָן רב״), כמו בהשכל השייך לעצמו. ולכן רואים שאפילו בהשפעת השכל אל התלמיד בפועל יש חילוקים (בהשכל הנשפע) מצד מהותו של הרב, אם הוא חכם קטן, חכם גדול, או חכם מופלא בחכמתו — אע״פ שהשפעת השכל באה לאחרי סילוק שכל המשפיע לגמרי — משום שגם בחיצוניות השכל ניכר ונרגש הרב. ולכן צ״ל פעולת הצמצום גם בחיצוניות השכל גופא (נוסף לכך שהתגלות חיצוניות השכל היא ע״י הצמצום) — שתשתנה מכמו שהיא אצל הרב להיות באופן השייך אל התלמיד.

ולא עוד אלא שגם לאחר הצמצום צריכה להיות ההשפעה באופן מסודר — המרומז בד׳ האותיות דשם הוי׳:

גם לאחרי שנתגלה חיצוניות השכל באופן השייך להתלמיד (ע״י הצמצום) — הנה בראשית הגילוי אין זה אלא באופן של נקודה בלבד, בדוגמת אות יו״ד דשם הוי׳ שהיא בציור של נקודה בלבד, נקודת הרושם, שבה מתגלה (רק) כוונת הצמצום, כוונת ורצון המשפיע לגלות, אשר, עם היות שבנקודה זו ישנו כל השכל השייך ונשפע אל המקבל, ה״ה באופן של נקודה בלבד, ומנקודה בלבד לא יכולה להיות ההשפעה אל התלמיד.

ולאח״ז באה הנקודה באופן של התפשטות באורך ורוחב — בדוגמת אות ה״א דשם הוי׳, שיש לה אורך ורוחב.

---

53) רמב״ם הל׳ תשובה ספ״ח.

54) בהבא לקמן — ראה סה״מ תרנ״ו ע׳ שסג ואילך. ועוד.

55) ראה תניא אגה״ת פ״ד.

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

וגם לאחרי שנקודת השכל באה בהתפשטות לאורך ורוחב, הרי, כיון שנרגשת עדיין הקירבה אל המשפיע (״ס׳איז דאָך ערשט נאָכן צמצום״), צריך המשפיע להרחיק את השכל מעצמו — כמרומז באות וא״ו דשם הוי׳, שמורה על ההמשכה מלמעלה למטה, בריחוק מן המשפיע, ששם (למטה, בריחוק מן המשפיע) באה המשכת המשפיע (שמרומזת בהנקודה, יו״ד, שבראש הוא״ו).

אמנם, כל זה אינו אלא שהשכל נתרחק מן המשפיע, ולאח״ז צריך השכל לבוא בהתיישבות וקליטה אצל המקבל — בדוגמת אות ה״א אחרונה דשם הוי׳, שנמשך בהשטח של המקבל.

וכיון שלאחר הצמצום צריכה להיות השפעת הרב אל התלמיד באופן וסדר האמור (המרומז בד׳ אותיות שם הוי׳), עכצ״ל, שגם אופן וסדר ההשפעה (נוסף על השכל הנשפע) נקבע אצלו (״ס׳איז שוין אויסגעשטעלט ביי אים״) עוד לפני ההשפעה אל המקבל — מיד כשחושב אודות המקבל, עוד לפני שמצמצם את שכלו על מנת לגלות בעצמו את חיצוניות השכל השייך אל המקבל. ואף שבדרגא זו ה״ז שלא בערך כלל להמקבל, מ״מ, אין זה כמו שהוא לעצמו, אלא כפי שחושב אודות מקבל, ולכן ה״ז מועיל לאחרי זמן כשיבוא לידי השפעה בפועל.

יב. ומזה מובן גם בנמשל — שגם לפני הצמצום ישנו (ד׳ אותיות) שם הוי׳:

כיון שהאור השייך ובשביל העולמות אינו בערך כלל לגבי עצמותו ית׳, בהכרח להיות צמצום בדרך סילוק לגמרי, שזהו״ע דצמצום הראשון, שעל ידו נתגלה חיצוניות האור השייך לעולמות, וגם לאח״ז באה ההשפעה לצורך התהוות העולמות באופן של צמצום והתפשטות כו׳, שזהו״ע דד׳ אותיות שם הוי׳.

אמנם, גם לפני הצמצום ישנו האור השייך ובשביל העולמות, אשר, עם היות שאינו עדיין מקור לעולמות, שהרי לצורך התהוות העולמות מוכרח להיות צמצום בדרך סילוק דוקא, מ״מ, יש לו כבר איזה שייכות לעולמות — שזהו״ע השם, שם הוי׳, שגם בהיותו למעלה מציור ההשפעה דד׳ אותיות, ה״ה שם שענינו בשביל הזולת.

ולמעלה מזה — עצמותו ית׳ כפי שהוא מצד עצמו, שאינו בערך כלל להאור השייך ובשביל העולמות אפילו כמו שהוא לפני הצמצום (בדוגמת שכל הרב כפי שהוא לעצמו, לפני שחושב אודות המקבל).

יג. ועפ״ז יש לבאר גודל מעלת חג הסוכות, שבו מתגלה הענין ד״אז תתענג על הוי׳״ (הפסוק שאומר האושפיזא הראשון) — למעלה משם הוי׳, למעלה גם משם הוי׳ כמו שהוא לפני הצמצום:

ידוע[56] שההמשכות דראש השנה מתגלים בחג הסוכות, כמ״ש[57] ״תקעו בחודש שופר בכסה ליום חגינו״, שההמשכות דר״ה שאז הם מכוסים עדיין (״בכסה״), מתגלים בחג הסוכות (״ליום חגינו״).

והנה, ענינו של ר״ה הוא (כמ״ש במזמור שאומרים לפני תק״ש) ״יבחר[58] לנו את נחלתנו״[59], ענין הבחירה, שהיא מצד העצמות דוקא[60].

וענין זה מתגלה בחג הסוכות — שאז מאירים גילויים עצמיים, התגלות הבחירה שמצד העצמות, למעלה גם משם הוי׳ כמו שהוא לפני הצמצום (״אז תתענג על הוי׳״).

ויש להוסיף, שהגילוי ד״אז תתענג על הוי׳״ (למעלה משם הוי׳) נמשך ומתגלה גם בשם הוי׳ — כמרומז בנטילת הד׳ מינים, שהם כנגד ד׳ אותיות שם הוי׳[61] (וכפי שמביא הט״ז[62] מהב״י[63] בשם הרקנט״י[64], שראה בחלום א׳ ש״הי׳ כותב השם ביו״ד ה״א, והי׳ מרחיק הה״א אחרונה מן הג׳ אותיות״, משום ״שלא הי׳ מנענע רק הלולב ומיניו בלא האתרוג .. כי כל הד׳ מינים רומזים בו ית׳ כו׳״).

*

56) ראה לקו״ת דרושי ר״ה נד, סע״ג ואילך. סידור (עם דא״ח) שער ר״ה רלה, ב. עט״ר דרוש לעשי״ת נז, א. ובכ״מ.
57) תהלים פא, ד.
58) שם מז, ה.
59) ראה לקו״ש חי״ט ע׳ 282, ובהנסמן שם.
60) ראה לקו״ת אמור לח, ב. סה״מ תש״ג ע׳ 24. ועוד.
61) פע״ח שער הלולב פ״א־ב. ועוד.
62) או״ח סתרנ״א סקי״ד.
63) או״ח שם.
64) ס״פ אמור.

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

יד. אמנם, ישנם השואלים מהי הפעולה דכל הגילויים, עד להגילוי הכי נעלה ד״אז תתענג על הוי״״ – בה בשעה שהם לא מרגישים גילויים אלה, ואינם שייכים לזה, ואיך יתכן שע״י עבודתם הם ימשיכו גילויים נעלים כאלה[65]?!

והמענה לזה – בהקדים:

ידועה[66] החקירה – בנגלה דתורה – בנוגע לדברים האסורים בגלל גזירה, האם כל תוקף האיסור אינו אלא בסיבת הגזירה בלבד, ובמילא, במקום שלא שייכת הגזירה בטל האיסור, או שלאחרי שנקבע האיסור (אפילו בגלל גזירה בלבד) שוב לא מתחשבים בסיבת האיסור, אלא נעשה איסור עצמי.

ויש להביא ראי׳ שגם איסור בגלל גזירה נעשה איסור עצמי – מדיני סוכה:

אין מסככין בנסרים שיש בהן ארבעה טפחים (שרוב תקרות הבית עשויות מהן), משום ״גזרת תקרה״, ד״אי מכשרת בהו אתי למימר מה לי לסכך באלו מה לי לישב תחת קורות ביתי, אף היא בנסרים מקורה, וההוא ודאי פסול, דסוכה אמר רחמנא ולא ביתו של כל ימות השנה״[67].

ובהמשך הסוגיא[68]: ״הפכן על צידיהן (שהוא פחות מג׳) מהו״ – שבזה לא שייך ״גזרת תקרה״, ד״כי האי גוונא לא עבדי אינשי תקרה״ – ״פסולה, נעשו כשפודין של מתכת״, ״דכיון דיש שם פסול עליהן, נעשו כשפודין של מתכת הפסולין לסכך בכל ענין שהופכן״, שמזה מוכח, שגם דבר שנאסר בסיבת גזירה (נסר שיש בו ד׳ טפחים שאסור משום גזרת תקרה) נעשה איסור עצמי, מבלי להתחשב בסיבת הגזירה (שלכן אסור לסכך בו בכל ענין, גם כשלא שייך גזרת תקרה).

וכיון ש״מדה טובה מרובה ממדת פורעניות״[69], הרי, אם בנוגע לאיסור לא מתחשבים בסיבת האיסור, בנוגע למצוה בודאי לא מתחשבים בסיבת המצוה, ובמילא, כאשר נעשית המצוה, נפעלים ונמשכים מלמעלה כל הענינים השייכים למצוה זו, מבלי הבט על מעמדו ומצבו של האדם המקיים המצוה, ומבלי הבט על אופן קיום המצוה, אפילו אם קיומה הי׳ לשם איזו פני׳ וכיו״ב – שזהו החידוש דמתן־תורה, שפעולת המצוה כשלעצמה פועלת ההמשכה מלמעלה.

ועד״ז בנדו״ד – שהגילויים דחג הסוכות נמשכים מלמעלה מבלי הבט על מעמדו ומצבו של האדם, אם הוא שייך אליהם ומרגיש אותם וכו׳.

ולהוסיף, שענין זה (שע״י קיום התומ״צ נמשכים הגילויים מלמעלה מבלי הבט על מעמדו ומצבו של האדם) אמור לא רק בנוגע לדרגת התורה שיש לה שייכות לעולם, היינו, שעם היותה למעלה מהעולם, יש לה שייכות לעולם, כפי שהדבר בא לידי ביטוי בהשכר על קיום התומ״צ בעניני העולם, כמ״ש[70] ״אם בחוקותי תלכו וגו׳ ונתתי גשמיכם בעתם וגו׳״, אלא גם בנוגע לדרגת התורה כפי שהיא מצד עצמה, שהיא למעלה לגמרי משייכות לעולם, כפי שהדבר בא לידי ביטוי בהענין ד״שכר מצוה מצוה״[71], ששכר המצוה היא המצוה בעצמה[72], ובנוגע לענינו – הגילוי ד״אז תתענג על הוי״״, למעלה משם הוי׳, שזוהי דרגא שלמעלה לגמרי משייכות לעולמות, כנ״ל בארוכה.

*

טו. בהמשך להמדובר לעיל אודות ענין האושפיזין, יש להזכיר האושפיזין של יום זה – יום שני דסוכות – יצחק, והמגיד ממעזריטש.

65) חסר קצת (המו״ל).
66) נסמן בשדי חמד כללים ג׳ אות לד. הובא בהערת כ״ק אדמו״ר שליט״א בסה״ש תש״א ע׳ 120; סה״מ תש״י ע׳ 215.
67) סוכה יד, א ובפרש״י.
68) שם, ב ובפרש״י.
69) סוטה יא, א. וש״נ.
70) ר״פ בחוקותי.
71) אבות פ״ד מ״ב.
72) ראה תניא פל״ט (נב, ב). אג״ק אדמו״ר מהוריי״צ ח״י ע׳ שסט (נעתק ב״היום יום״ ח חשון).

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

הפסוק שאומר האושפיזא דיום זה, יצחק, הוא: ״גבור[73] בארץ יהי׳ זרעו דור ישרים יבורך הון ועושר בביתו וגו׳״[40].

והשייכות אלינו – שכל אלה שהיו וממשיכים להיות (״זיינען געווען און זיינען״) תלמידיו של כ״ק מו״ח אדמו״ר (ששמו השני יצחק), נקראים ״זרעו״, ובמילא, ניתנת להם הברכה ״גבור בארץ יהי׳ זרעו וגו׳״, כך, שבכחו וביכלתו של כל אחד מהם להפוך עיר שלימה, ואם יש צורך – גם שתי ערים, ואפילו מדינה שלימה!

ובזה ניתוסף עוד יותר מצד ענינו של המגיד – כידוע[74] שכאשר קיבל את הנשיאות, ביקש שיתקיים אצלו הענין ד״פי שנים ברוחך״[75], שתלמידיו יהיו פי שנים מתלמידי הבעש״ט, ועד״ז בנדו״ד – שיתוסף עוד יותר, ״פי שנים״, ב״זרעו״ ובהפעולה שלהם ״בארץ״ (״גבור בארץ יהי׳ זרעו״) במילוי רצונו של כ״ק מו״ח אדמו״ר, לעסוק בהפצת התורה בכלל ובהפצת תורת החסידות בפרט גם במקומות כאלה שעד עתה לא היו שייכים לכך, שגם להם תהי׳ שייכות לתורת החסידות, ולא רק שייכות בלבד, אלא שיעסקו בלימוד החסידות ויתנהגו ע״פ תורת החסידות.

(וסיים כ״ק אדמו״ר שליט״א:) ״זרעו״ – קיים, והכחות (הברכה ד״גבור בארץ יהי׳ זרעו״) – קיימים גם הם; צריכים איפוא רק לצאת ולהלחם, ואז יקויים גם המשך הכתוב ״דור ישרים יבורך הון ועושר בביתו וגו׳״.

[כ״ק אדמו״ר שליט״א ברך ברכת המזון על הכוס אח״כ התפללו תפלת ערבית].

בס״ד. שיחת מוצאי יום א׳ דחוה״מ סוכות, שמחת בית השואבה, ה׳תשי״ב.

בלתי מוגה

א. אודות שמחת בית השואבה איתא בגמרא[1]: ״מנא הנ״מ (דתוקעין ומריעין בשאיבת המים של נסוך[2]) .. דאמר קרא[3] ושאבתם מים בששון וגו׳״, היינו, שהפסוק ״ושאבתם מים״ קאי על שאיבת המים לצורך הניסוך ע״ג המזבח, ועז״נ ״ושאבתם מים בששון״, ששאיבת המים צריכה להיות בשמחה, ולכן מצינו שעיקר השמחה היתה (לא בעת ניסוך המים ע״ג המזבח, כי אם) בעת שאיבת המים דוקא.

אמנם, הראי׳ מהפסוק ״ושאבתם מים בששון״ אינה אלא על הצורך בשמחה בשאיבת המים; אבל במשנה ובגמרא[4] נאמר (לא רק שצ״ל שמחה, אלא יתירה מזה) ״מי שלא ראה שמחת בית השואבה לא ראה שמחה מימיו״, היינו, ששאיבת המים היתה בשמחה גדולה, יותר משמחת החג – ואינו מובן:

אודות שמחת החג – ישנו פסוק מפורש בתורה שנתפרש בו בנוגע ליו״ט – ״ושמחת בחגך״[5]; משא״כ ״ושאבתם מים בששון״ – נאמר בפסוק סתם, אלא כיון שלא מצינו חיוב של שאיבת מים מלבד לצורך ניסוך המים ע״ג המזבח, למדים פסוק זה על שאיבת המים לניסוך המים.

---

73) תהלים קיב, ב־ג.
74) ראה לקו״ש ח״ה ס״ע 374 ואילך. וש״נ.
75) מלכים־ב ב, ט.
1) סוכה מח, ב.
2) פרש״י שם.
3) ישעי׳ יב, ג.
4) סוכה נא, א־ב.
5) פ׳ ראה טז, יד.

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

ואעפ״כ, גדולה השמחה שבשאיבת המים (שצריכים ללמדה מהפסוק ״ושאבתם מים בששון״) משמחת החג (שנתפרשה בכתוב).

נשאלת איפוא השאלה: מנא הנ״מ? מניין הראי׳ לכך?

ב. ויש לבאר זה בהקדם דוגמא לדבר שמצינו בנוגע לחג הפסח,

— כידוע שחודש תשרי וחודש ניסן שקולים זה כנגד זה: חודש תשרי הוא ״ראש השנה״ וחודש ניסן הוא ״ראש חדשים״, וגם בהמועדים שבהם (סוכות ופסח) ישנם כמה ענינים שמשתווים זל״ז —

שישנו ענין מסויים שהיו עושים בפומבי ובפירסום מיוחד, ״מיט אַ געוואַלדיקן שטורעם״ — קצירת העומר במוצאי יו״ט:

איתא במשנה[6]: ״כל העיירות הסמוכות לשם מתכנסות לשם כדי שיהא נקצר בעסק גדול, כיון שחשיכה אומר להן בא השמש אומרים הין .. מגל זו אומרין הין .. קופה זו אומרים הין .. אקצור והן אומרים לו קצור .. שלש פעמים על כל דבר ודבר והן אומרים לו הין הין הין״.

וטעם הדבר שהיו עושים קצירת העומר בפירסום ובפומבי — נתפרש בהמשך המשנה — ״כל כך למה, מפני הבייתוסים שהיו אומרים אין קצירת העומר במוצאי יו״ט״ [״אלא במוצאי שבת״, דס״ל ״דהאי ממחרת השבת שבת ממש הוא״ (״שבת בראשית״), ולא ״ממחרת יו״ט״], ולכן היו עושים ״המולה גדולה״ בקצירת העומר, ״שיבינו בייתוסין שבמוצאי יו״ט קוצרין אותו״, ״לפיכך הקוצרים מגביהין קולן כדי שישמעו בייתוסין, להוציא מלבן״[7].

כלומר, כדי להוציא מלבן של בייתוסים, היו עושים אפילו את ההכנות לקצירת העומר בפרסום גדול — אע״פ שהבאת העומר היתה ע״ד הרגיל כמו שהיו רגילים להביא קרבנות מנחה בביהמ״ק, אבל ההכנה להבאת העומר — קצירת העומר — היתה נעשית ״ברוב עם״, ״מיט אַ געוואַלדיקן שטורעם״.

ג. עפ״ז יש לבאר גם בנוגע לגודל השמחה בשאיבת המים לניסוך המים ע״ג המזבח:

ניסוך המים — שלא נתפרש בתורה שבכתב — אין הצדוקים מודים בו, כפי שמצינו[8] ש״למנסך אומר לו הגבה ידך (שנראה שתתן המים בספל, לפי שהצדוקין אין מודים בניסוך המים), שפעם אחד נסך (צדוקי) אחד (את המים) על גבי רגליו ורגמוהו כל העם באתרוגיהן״.

ויש לומר, שזהו גם הטעם לגודל השמחה בשאיבת המים — דאף שמהפסוק (״ושאבתם מים בששון״) יש רק ראי׳ ששאיבת המים צ״ל בשמחה, מ״מ, כדי להוציא מלבן של צדוקים שאינם מודים בניסוך המים כל עיקר, תיקנו חכמים בנוגע לשאיבת המים — שאינה אלא הכנה לניסוך המים — שתהי׳ בשמחה גדולה באופן יוצא מן הכלל (ע״ד הפירסום והפומבי בנוגע לקצירת העומר).

וזהו גם הטעם לכך ש״במוצאי יום טוב הראשון של חג ירדו לעזרת נשים ומתקנין שם תיקון גדול״[9], ״מאי תיקון גדול .. חלקה היתה בראשונה והקיפוה גזוזטרא והתקינו שיהו נשים יושבות מלמעלה ואנשים מלמטה״[10], ״כל שנה מסדרין שם גזוזטראות .. כדי שיהו נשים עומדות שם בשמחת בית השואבה ורואות, וזהו תיקון גדול דקתני מתניתין שמתקנין בכל שנה״[11]:

מן התורה יש רק פעם אחת שגם נשים חייבות לבוא לבית המקדש — במצות הקהל: ״מצות עשה להקהיל כל ישראל אנשים ונשים בכל מוצאי שמיטה בעלותם לרגל ולקרות באזניהם מן התורה כו׳ ובעזרת הנשים היו קורין״[12].

---

6) מנחות סה, א.
7) פרש״י שם.
8) סוכה מח, ב (במשנה) ובפרש״י. וראה פיה״מ להרמב״ם שם.
9) סוכה נא, סע״א.
10) שם סע״ב.
11) פרש״י שם.
12) רמב״ם הל׳ חגיגה פ״ג ה״א־ג.

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

ומלבד זה — מצינו רק פעם אחת שעושים תקנה מיוחדת, ״תיקון גדול״, לסדר בביהמ״ק (בעזרת נשים) מקום מיוחד לנשים — בנוגע לשמחת בית השואבה: ״שיהו נשים עומדות שם בשמחת בית השואבה ורואות״.

וההסברה בזה — ע״פ האמור — שהצדוקים היו חולקים על כללות הענין דניסוך המים, ולכן החשיבו ענין זה לעיקר בדת, ועשו מזה ״אַ גאַנצן שטורעם״, שתהי׳ שאיבת המים בשמחה גדולה, וגם הנשים יהיו עומדות שם ורואות, כדי להוציא מלבן של צדוקים.

ומובן, שכאשר מביאים לידי פועל (״מ׳פירט דורך״) כל פרטי הענינים דשאיבת וניסוך המים כפי רצון התורה, ה״ז גורם שמחה גדולה ביותר.

ד. והנה, נוסף על הביאור דלעיל בענין שמחת בית השואבה ע״פ נגלה דתורה — יש לבאר תוכן הענין דשמחת בית השואבה ע״פ חסידות, ובהקדם ביאור החילוק בין ניסוך היין (שהי׳ גם בחג הסוכות, כבכל השנה) לניסוך המים (החידוש המיוחד בחג הסוכות לגבי כל השנה), שלצורך זה היתה שאיבת המים עם כל ה״שטורעם״ דשמחת בית השואבה:

החילוק בין ניסוך היין לניסוך המים יש לבאר בהקדם החילוק בין יין למים בנוגע לדינא, ע״פ נגלה: ביין — מברכים על שתייתו בכל אופני השתי׳, משא״כ במים — רק ״השותה מים לצמאו מברך״[13]. וטעם הדבר — כיון ש״מים״ מצד עצמם אינם דבר המזין[14] [כמ״ש הרמב״ם בפירוש דברי המשנה[15] ״בכל מערבין ומשתתפין חוץ מן המים ומן המלח״, לפי ש״אין ראוי שיהי׳ דבר מזה העירוב אלא במאכלים, והמים והמלח אינם מן המזונות, אבל הם מוליכין המזון למקומותיו הידועות״], ולא עוד אלא שאין להם טעם (ולא גוון), כך, שההנאה בשתייתם אינה אלא כששותה לצמאו[16]; משא״כ יין שיש לו טעם, ולא עוד אלא שמביא לידי שמחה (״יין ישמח לבב אנוש״[17]), יש הנאה בשתייתו בכל האופנים.

וענינם בעבודת האדם[18] — ״יין״, שיש לו טעם, מורה על עבודה ע״פ טעם ודעת, שמתקבל ומונח בשכלו שצריכים לעשותה, ויש בה הנאה (״געשמאַק״); ו״מים״, שאין להם טעם, מורה על עבודה ש(אין בה הנאה ו)נעשית מצד קבלת־עול, אלא שלהיותו צמא, ״צמא לדבר ה׳״[19], ה״ה מקבל הנאה (״געשמאַק״) גם מהעבודה שמצד קבלת־עול (כמו השותה מים לצמאו).

ה. ובפרטיות יותר:

יהודי צריך לעבוד את ה׳ עם שכלו, להשקיע את הראש (״צולייגן די קאָפּ״) להתבונן ולהבין בשכלו שהתורה ״היא חכמתכם ובינתכם לעיני העמים״[20], שאפילו אינם־יהודים מכירים שהיא ״חכמתכם ובינתכם״, כך שבודאי צריך להכניס את עצמו בלימוד והבנת הדברים. ועד״ז בנוגע למצוות, שכאשר יתבונן, ידע ויכיר שהם חוקים טובים וישרים; אמנם, כדי שיהי׳ קיום לעבודה ע״פ השכל, צריכה להיות התחלת ויסוד העבודה בדרך קבלת־עול.

וכפי שמצינו בנוגע לכללות הענין דמתן־תורה — שההכנה למ״ת היתה באופן של הקדמת נעשה לנשמע:

הקדמת נעשה לנשמע היא היפך השכל, שכן, קודם ששומע, כיצד יכול לומר שיעשה, כשאינו יודע אם ירצה ואם יהי׳ בכחו לעשות?!

אלא, ההנהגה ע״פ שכל מקומה באמצע העבודה, ואילו התחלת ויסוד העבודה וכללות הענין דקבלת התורה צ״ל בדרך קבלת־עול דוקא, שזהו״ע הקדמת נעשה לנשמע: לכל לראש — ״נעשה״, שכן, ללא כל

13) ברכות מד, א (במשנה). וש״נ. טושו״ע (ואדה״ז) או״ח סר״ד ס״ז (סי״ג).
14) ברכות לה, ב. וש״נ.
15) עירובין רפ״ג.
16) שו״ע אדה״ז שם. סדר ברה״נ לאדה״ז פ״ז ה״ז. וש״נ.
17) תהלים קד, טו.
18) ראה גם לקו״ש ח״ב ע׳ 426 ואילך.
19) ע״פ עמוס ח, יא.
20) ואתחנן ד, ו.

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

נפק״מ מה ש״נשמע״ לאח״ז, צריכים אנו לקבל בדרך קבלת־עול, ובמילא נוכל לעשות (לא רק נרצה לעשות, אלא גם נוכל לעשות).

ולאחרי הקדמת ה״נעשה״, קבלת־עול, בא ה״נשמע״, שמיעה והבנה ע״פ שכל, שזהו סדר העבודה עצמה שצ״ל ע״פ שכל דוקא, ואילו הקבלת־עול (הקדמת נעשה לנשמע) אינה אלא התחלת ויסוד העבודה.

ולהוסיף, שענין זה (שהקב״ע אינה אלא התחלת ויסוד העבודה, ואילו עיקר העבודה צ״ל ע״פ שכל דוקא) מודגש ביותר אצל לומדי תורה[21] — שמהם דורשים להשקיע את שכלם ולהתייגע ולהבין בשכלם עניני התורה, ולא לחשוב שכיון שכך כתוב בתורה, כך אמרו אביי ורבא, בודאי כן הוא האמת, ובמילא לא נוגע אם הוא מבין את הדברים אם לאו (״גענוג אַז ער וועט זיי גלויבן אויפן וואָרט״) — לא זוהי התכלית של לימוד התורה; התכלית של לימוד התורה היא ללמוד ולהתייגע כדי להבין בשכלו (״פשוט פאַרשטיין מיטן שכל״), שכן, ״תורה היא ו(במילא) ללמוד אני צריך״[22], ללמוד ולהבין בשכלו מהי סברת הגמרא, ומהי סברת הראשונים, האחרונים ואחרוני האחרונים. וכפס״ד המג״א[23] בנוגע ללימוד תושבע״פ, שאם אומר המשנה ואינו מבין ״אינו נחשב ללימוד״ (דלא כבתושב״כ, ש״אע״פ שאינו מבין אפילו פירוש המלות .. ה״ז מקיים מצות ולמדתם[24], ולפיכך כל ע״ה מברך ברכת התורה בשחר לפני הפסוקים וכן כשעולה לס״ת״[25], כי, בתושב״כ העיקר הוא אמירת האותיות והתיבות, משא״כ בתושבע״פ העיקר הוא הבנת הדברים).

ו. וכשם שהדברים אמורים בנוגע לכללות קבלת התורה אצל כללות בנ״י, כן הוא בנוגע לעבודתו הפרטית דכאו״א מישראל בכל יום:

התחלת עבודת היום היא באמירת ״מודה אני לפניך״, שזהו״ע דקבלת־עול, וכן התחלת התפלה היא באמירת ״הודו לה׳ קראו בשמו״, היינו, שקודם אמירת ברכות ק״ש, ״שמע״ ״והי׳ אם שמוע״ (שזהו״ע ד״נשמע״), צ״ל הקדמת ענין הקבלת־עול, ולאח״ז בא המשך ועיקר העבודה דלימוד וקיום התומ״צ ע״פ שכל.

ועד״ז בנוגע לזמן — בכללות כל השנה:

התחלת השנה היא בראש השנה, שענינו קבלת מלכותו של הקב״ה, שהרי ״מצות היום בשופר״[26], ואמרו חז״ל[27] ״אמר הקב״ה .. אמרו לפני בראש השנה מלכיות .. כדי שתמליכוני עליכם .. ובמה בשופר״, שעי״ז פועלים הענין ד״מלוך על העולם כולו בכבודך״[28]. והרי ענינה של קבלת המלכות הוא באופן של קבלת־עול דוקא, ״שום תשים עליך מלך״[29], ״שתהא אימתו עליך״[30], שלכן צריכים לקיים כל פקודות המלך (לא בגלל שהשכל מחייבם, אלא) בגלל היותם ציוויי המלך, ללא נפק״מ אם הוא מבין בשכלו אם לאו;

ולאחרי הקדמת קבלת מלכותו של הקב״ה בראש השנה — יכולה וצריכה להיות העבודה במשך כל השנה באופן שיהי׳ מובן גם בשכל שצריכים ללמוד תורה ולקיים מצוות.

ז. וע״פ הידוע[31] שכל עניני ר״ה מתגלים בחג הסוכות, כמ״ש[32] ״תקעו בחודש שופר בכסה ליום חגינו״, שעניני ר״ה שהם ״בכסה״ מתגלים ״ליום חגינו״, ״חג״ סתם, שקאי על סוכות [אלא שבר״ה הם בקו של יראה, עבודת המלך, ובחג הסוכות, ״זמן שמחתנו״, הם בקו של שמחה] — נמשך ומתגלה ענין הקבלת־עול דר״ה בחג הסוכות, בניסוך המים:

21) להעיר, שהתוועדות זו מיועדת במיוחד עבור תלמידי הישיבות — ראה ימי בראשית ע׳ 18 ובהערה 25 (המו״ל).
22) לשון חז״ל — ברכות סב, רע״א. וש״נ.
23) או״ח ס״נ סק״ב.
24) עקב יא, יט.
25) הל׳ ת״ת לאדה״ז ספ״ב (ובמראי מקומות והערות שם).
26) ר״ה כו, ב (במשנה). כז, א.
27) שם טז, סע״א. וש״נ. וראה תורת מנחם סה״מ תשרי ע׳ ב, ובהנסמן שם.
28) נוסח תפלת העמידה דר״ה.
29) שופטים יז, טו.
30) סנהדרין כב, א (במשנה). וש״נ.
31) ראה לקו״ת דרושי ר״ה נד, סע״ג ואילך. סידור (עם דא״ח) שער ר״ה רלה, ב. עט״ר דרוש לעשי״ת נז, א. ובכ״מ.
32) תהלים פא, ד.

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

מלבד ניסוך היין שהי׳ בחג הסוכות כבכל השנה, ניתוסף בחג הסוכות גם ניסוך המים ע״ג המזבח — שבזה מרומז שמלבד העבודה דלימוד וקיום התומ״צ בכל השנה מצד השכל, ענין היין, צ״ל הקדמת העבודה מצד קבלת־עול, ענין המים.

ויש לומר, שבניסוך המים (ענין הקב״ע) שבחג הסוכות, ״זמן שמחתנו״, מרומז שהקבלת־עול גופא היא מתוך הנאה ותענוג (״געשמאַק״), ע״ד ״השותה מים לצמאו״, מצד הצמאון של בנ״י (״צמא לדבר ה׳״) שמבקשים מהקב״ה ״מלוך על העולם כולו בכבודך״, להיות ״מלך על כל הארץ״[28], ובפרט על בנ״י (״תמליכוני עליכם״, ״מלך ישראל״[28]), היינו, שרצונם וחפצם שהקב״ה יקבלם להיות עבדיו, כך, שענין הקב״ע גופא הוא מתוך הנאה ותענוג.

ועפ״ז יש לבאר הטעם לכך שניסוך היין הי׳ הן בבוקר והן בערב, בעת הקרבת תמיד של שחר ותמיד של בין הערביים, ואילו ניסוך המים הי׳ בבוקר, בתמיד של שחר בלבד — כדמוכח מהא ש״פעם אחד נסך על גבי רגליו ורגמוהו כל העם באתרוגיהן״, ״למה לי למיתני באתרוגיהן אם לא בא ללמדנו שניסוך המים אינו אלא בשעת נטילת לולב״[33] — כי, ענין הקבלת־עול הוא רק היסוד וההתחלה דכל היום, ואילו עבודת היום כולו צ״ל ע״פ שכל טעם ודעת, ולכן, ניסוך המים, שמורה על הקבלת־עול, זמנו רק בהתחלת היום, שאז מניחים את היסוד לעבודת כל היום, משא״כ ניסוך היין, שמורה על הטעם ודעת, זמנו הן בבוקר והן בערב, כיון שזהו סדר העבודה דכל היום.

ח. ע״פ האמור שניסוך המים הו״ע הקבלת־עול — יש להוסיף ביאור בהאמור לעיל (ס״ג) שהצדוקים אינם מודים בניסוך המים:

איתא בגמרא[34] (בהסוגיא דמ״ת בענין הקדמת נעשה לנשמע) ״ההוא צדוקי דחזיי׳ לרבא .. א״ל עמא פזיזא דקדמיתו פומייכו לאודנייכו (קודם ששמעתם אותה היאך היא קשה ואם תוכלו לעמוד בה קבלתם עליכם לקיימה) .. ברישא איבעי׳ לכו למשמיי, אי מציתו קבליתו, ואי לא, לא קבליתו״.

טענתו של הצדוקי היא שהנהגתו היא ע״פ שכל, וע״פ שכל אין מקום להנהגה של הקדמת נעשה לנשמע מצד קבלת־עול.

ולכן: בנוגע לניסוך היין, עבודה ע״פ שכל טעם ודעת — אין להצדוקים התנגדות; אבל בנוגע לניסוך המים, קבלת־עול — אינם מסכימים ואינם מודים.

הסיבה לכך שהתנגדותם של הצדוקים היא לא לעבודה שע״פ שכל טו״ד (ניסוך היין), כי אם לעבודה מצד קבלת־עול — היא, משום שהיצה״ר יודע שכאשר ילכו רק ע״פ שכל, יש לו גישה ודרך להביא לכך שסוכ״ס יטו ויסורו רח״ל מדרך התומ״צ, משא״כ כאשר יהודי מייסד את עבודתו על קבלת עול (ניסוך המים), ומקדים נעשה לנשמע (״קדמיתו פומייכו לאודנייכו״), שיעשה כל מה שיצטווה, ללא נפק״מ אם הוא מבין בשכלו אם לאו, אזי יודע גם הצד שכנגד שבמצב כזה אין לו שום תפיסת מקום, ולכן צועק שלא לעשות ניסוך המים.

ומזה מובן גודל ההכרח והחשיבות דניסוך המים, ענין הקבלת־עול, להיותו היסוד של כללות קבלת התורה וכללות העבודה דקיום התומ״צ.

ט. ונוסף על ההכרח בכללות הענין דקבלת־עול (להיותו היסוד של כללות העבודה בתומ״צ) — ישנה הדגשה מיוחדת שהקבלת־עול תהי׳ מתוך שמחה דוקא[35]:

גם כאשר יהודי מכריז שלוקח על עצמו שעבודתו תהי׳ מיוסדת על קבלת־עול, נעשה ונשמע, אין זה מספיק עדיין, אלא תובעים ממנו שהקבלת־עול גופא תהי׳ מתוך שמחה, שכן, כשהקבלת־עול היא מתוך שמחה אזי יכול להיות סמוך ובטוח שיהי׳ לה קיום.

33) יומא כו, ב ובפרש״י.
34) שבת פח, סע״א (ובפרש״י).
35) ראה גם תורת מנחם — התוועדויות ח״ד ע׳ 13 ואילך.

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

זאת ועוד: כיון שהשמחה עצמה היא (לא מצד השכל, אלא) מצד קבלת־עול, אזי השמחה היא ללא הגבלה.

וההסברה בזה:

ענין השמחה — שייך לכאורה לעבודה שע״פ טו״ד דוקא, שיש בה תענוג (״געשמאַק״), ובמילא, נעשית מתוך שמחה, משא״כ בנוגע לקבלת־עול (מסירת־נפש) — לא מתאים (לכאורה) ענין של שמחה.

אבל, לאמיתו של דבר, הרי, השמחה שבעבודה ע״פ טו״ד, להיותה מצד השכל, ה״ה לפי־ערך ובהתאם למדידה והגבלה דשכל ומציאות האדם, משא״כ בעבודה דקבלת־עול, הרי, כשם שכללות ענין הקבלת־עול אינו מצד השכל, כך גם השמחה שבאה מצד קבלת־עול אינה מצד השכל, ובמילא, אינה קשורה עם המדידה וההגבלה דמציאות האדם; כל ענינה הוא מצד הביטול וההתקשרות להקב״ה, שהוא המלך ואנו עבדיו, ולכן היא שמחה שאין לה הגבלה ואין למעלה הימנה — ע״ד המבואר בחסידות[36] בפירוש מארז״ל[37] ״שכר מצוה מצוה״, שהשכר מצוה הכי גדול הוא המצוה עצמה, עצם העובדה שהקב״ה זיכה אותנו בנתינת התורה והמצוות ונתן לנו את האפשרות ללמוד תורה ולקיים מצוות.

ועפ״ז יש לבאר גם תוכן השמחה הקשורה עם (שאיבת המים לצורך) ניסוך המים:

כאשר בנ״י זוכים שע״י עבודתם בר״ה (ויוהכ״פ) בהענין ד״תמליכוני עליכם״ (״שום תשים עליך מלך״, ״שתהא אימתו עליך״) מצליחים ופועלים (״מ׳האָט דורכגעשפּאַרט און דורכגעפירט״) שהקב״ה יהי׳ ״מלך על כל הארץ״, ועל בנ״י בפרט — נעשית אצלם שמחה על כך שהקב״ה נעשה המלך שלהם והם נעשו עבדיו, ״אנו עמך ואתה אלקינו .. אנו עבדיך ואתה אדוננו״[38].

ושמחה זו הקשורה עם קבלת מלכותו ית׳ בראש השנה מתגלה בשייכות לניסוך המים בחג הסוכות — שמחת בית השואבה, שהיא למעלה משמחת החג, שמחה שלמעלה ממדידה והגבלה שאין למעלה הימנה, ״מי שלא ראה שמחת בית השואבה לא ראה שמחה מימיו״.

י. ויש להוסיף, ששמחה זו היא (לא בשעת ניסוך המים ע״ג המזבח, כי אם) בשעת שאיבת המים שהיא ההכנה לניסוך המים — שבזה מרומז שרגש השמחה בענין הקבלת־עול נוגע (לא כ״כ בשעת העבודה עצמה, ניסוך המים ע״ג המזבח, אלא) בעיקר כשיהודי מתכונן לקבל על עצמו לקיים כל ציוויי הקב״ה מתוך קבלת־עול.

ובהקדמה:

כ״ק מו״ח אדמו״ר סיפר[39] שכאשר הצמח־צדק הי׳ בקראָנשטאַט — מבצר סמוך לעיר־הבירה של רוסיא — בעת ביקורו אצל יהודים אנשי־החיל (מחילות היבשה והים) ששירתו שם וביקשו להפגש עמו,

— רובם היו מה״קאַנטאָניסטן״[40], ילדי ישראל שנגזלו מהוריהם בקטנותם ונתחנכו להיות אנשי־חיל, אשר, למרות הניתוק שלהם מחינוך יהודי שלכן לא ידעו הרבה פרטים אודות יהדות, ידעו שהם יהודים וצריכים לעמוד בכל הנסיונות מתוך מסירת־נפש כדי להשאר יהודים —

אמר לו אחד מהם, שכאשר אנשי־חיל הולכים למלחמה, הולכים הם עם ״מאַרש״ (ניגון של שמחה), ובאופן כזה מנצחים במלחמה (״אַ מלחמה נעמט מען .. מיט אַ מאַרש״). ועל זה אמר הצמח־צדק: זהו סימן של איש־חיל (״דאָס איז אַ סימן פון אַ סאָלדאַט״).

כלומר: אע״פ שיוצאים למלחמה, מ״מ, הולכים עם ״מאַרש״, מתוך שמחה, ואז בטוחים בהנצחון במלחמה.

---

36) ראה תניא פל״ט (נב, ב). אג״ק אדמו״ר מוהריי״צ ח״י ע׳ שסט (נעתק ב״היום יום״ ח חשון).

37) אבות פ״ד מ״ב.

38) נוסח תפלת העמידה דיוהכ״פ.

39) שיחת יום שמח״ת תש״ה ס״ו — י״ל בקונטרס שמע״צ־שמח״ת שנה זו (נדפס בסה״מ תש״ט ע׳ עה. ולאח״ז בסה״ש תש״ה ע׳ 59. וראה גם שם ע׳ 3).

40) ראה גם שיחה הנ״ל ס״ט (סה״מ שם ע׳ עו. סה״ש שם ע׳ 60).

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

ועד״ז בנוגע לענינו — שההכנה לקבל על עצמו לקיים כל ציוויי הקב״ה מתוך קבלת־עול צריכה להיות בשמחה (דוגמת היציאה למלחמה עם ״מאַרש״), וענין זה מתבטא בהשמחה בשעת שאיבת המים שהיא הכנה לניסוך המים ע״ג המזבח.

יא. ובפרטיות יותר:

נוסף לכך ששאיבת המים אינה אלא הכנה להמצוה, היתה שאיבת המים בזמן שאינו ראוי לקיום המצוה — באמצע הלילה, לאחרי שכבר ננעלו שערי בית המקדש (שהרי בערב היו נועלים שערי העזרה[41]).

ובזמן כזה — בחשכת הלילה, וכשביהמ״ק נעול [ביהמ״ק ישנו בשלימותו, אלא שהוא נעול, ובמילא, אי־אפשר לראותו בעיני בשר] — פועל יהודי על עצמו לצאת ולמצוא מעין קטן שבדוחק ובקושי (״קוים־קוים״) נובעים ממנו מים [כדאיתא בערכין[42] ״(מעין ה)שילוח (שממנו היו שואבים המים) הי׳ מקלח מים בכאיסר״, ״פי המעיין שהוא נובע שם רחב כאיסר״[43]], ולשאוב ממנו מים,

ולא עוד אלא שפועל על עצמו לעשות כל זאת — לצאת בחשכת הלילה ולמצוא מעין קטן וכו׳ — בשמחה הכי גדולה (״מי שלא ראה שמחת בית השואבה לא ראה שמחה מימיו״), בגלל שהולך לשאוב מים בשביל לנסכם בבוקר ע״ג המזבח!

וכאשר יהודי נגש ומתכונן לניסוך המים ע״ג המזבח (ענין הקב״ע) מתוך שמחה הכי גדולה, שלהיותה מצד כח הביטול אין בה הגבלת השכל, אלא היא שמחה שלמעלה מהגבלות ומדידות — בטוח הוא שיצליח בכל המשך עבודתו, מבלי להתפעל מהצדוקים, לא מהצדוקים שמבפנים ולא מהצדוקים שמבחוץ.

ועוד ועיקר — שע״י שמחת בית השואבה בלילה עם ה״אבוקות של אור״[44], מאירים את חשכת הלילה, חושך הגלות, באופן ש״לא טעמנו טעם שינה״[45], ״מ׳ווערט ניט פאַרשלאָפן״, ועד שבקרוב ממש זוכים לאור היום, אור הגאולה[46], במהרה בימינו, ע״י משיח צדקנו.

* * *

יב. האמור לעיל שענינו של ניסוך המים הוא קבלת־עול — מבואר בלקוטי תורה[47]: (ניסוך ה)יין הוא בחינת בינה, ו(ניסוך ה)מים הם בחינת חכמה. והרי החילוק שבין בינה לחכמה הוא, שבינה ענינה הבנה והשגה, וחכמה ענינה ביטול[48], שזהו״ע דקבלת־עול. ואע״פ שמים הו״ע הביטול והקב״ע, צ״ל שאיבת המים בשמחה (״ושאבתם מים בששון״), ״שמחה שבבחינת ביטול״[49].

אמנם, ישנם כאלה שבנוגע לכל ענין שואלים ורוצים לדעת — אינני יודע לאיזה צורך — היכן הוא מקור הדברים בנגלה דתורה, שהרי ״ליכא מידי דלא רמיזא באורייתא״[50].

(כ״ק אדמו״ר שליט״א חייך ואמר:) לכאורה, כיון שמדובר אודות ניסוך המים שענינו קבלת־עול, הי׳ מן הראוי לקבל את דברי רבינו הזקן מתוך קבלת־עול גם אם לא נמצא מקור לדבר בנגלה דתורה.

— כ״ק מו״ח אדמו״ר סיפר[51] שכאשר רבינו הזקן יצא מהמאסר, היתה סיבה שבגללה הגיע לביתו של יהודי שלא הי׳ מחוג החסידים (״אַ עולם׳שער איד״), ולאחרי אריכות הדברים הוכרח רבינו הזקן להבטיח לו שיבקר שלשה מהעולם׳שע גדולים, וכשביקר אצל א׳ מהם, שאל אותו גדול את רבינו הזקן:

---

41) מדות ספ״א. — ולהעיר מב׳ הפירושים בתפלת נעילה: ״נעילת שערי שמים״, ו״נעילת שערי היכל שבמקדש״ (ירושלמי ברכות ותענית פ״ד ה״א. הובא בשו״ע אדה״ז או״ח סתרכ״ג ס״ב־ג).

42) יו״ד, ב.

43) פרש״י שם.

44) סוכה נא, ריש ע״ב.

45) שם נג, א.

46) ראה פי׳ האוה״ח ר״פ צו.

47) דרושי סוכות עט, ד ואילך.

48) ראה גם שם סע״ב.

49) שם פ, ד.

50) ראה תענית ט, א ובפרש״י. תוס׳ ישנים יומא לח, ב. זח״ג רכא, א. זו״ח קה, א.

51) ראה תורת מנחם — רשימת היומן ע׳ תכג.

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

מי יהי׳ משיח — חסיד או עולם׳שער? והשיב רבינו הזקן: משיח יהי׳ עולם׳שער. ושאל: מדוע? והשיב רבינו הזקן, שאם משיח יהי׳ חסיד, יתכן שהעולם׳שע לא ירצו לצאת עמו מהגלות; אבל אם משיח יהי׳ עולם׳שער, יסכימו גם החסידים — להיותם קבלת־עול׳ניקעס — לצאת עמו מהגלות מתוך קבלת־עול („זאָל זיין אַ עולם׳שער, אַבי אַרויסגיין פון גלות״).

ובכל אופן, אף שראוי לקבל את דברי רבינו הזקן גם ללא מקור בנגלה דתורה, הרי, האמת היא שענין זה — שניסוך המים קשור עם קבלת־עול ומסירת־נפש (ולא עם ענין של שכל) — לא רק מרומז אלא גם מפורש בנגלה דתורה, אלא שאין זה בבבלי, כי אם בירושלמי, כדלקמן.

יג. הפעם הראשונה שמסופר בכתבי הקודש אודות ניסוך המים — מצינו אצל דוד המלך:

״ודוד[52] אז במצודה ומצב פלשתים אז בית לחם ויתאוה דוד ויאמר מי ישקני מים מבאר (מבור[53]) בית לחם אשר בשער ויבקעו שלשת הגבורים במחנה פלשתים וישאבו מים מבאר (מבור[53]) בית לחם אשר בשער וישאו ויביאו אל דוד ולא אבה לשתותם („חלילה לי ה׳ מעשותי זאת הדם האנשים ההולכים בנפשותם״[54], „כי בנפשותם הביאום״[55]) ויסך (וינסך[56]) אותם לה׳״. ואיתא בירושלמי[57] „חג הי׳ וניסוך מים .. הי׳״, „חג הסוכות הי׳ וניסכן על המזבח״[58].

כלומר, בפעם הראשונה שנתפרש בתנ״ך (ע״פ ביאור הירושלמי) הענין דניסוך המים מדובר אודות עבודה הקשורה עם מסירת נפש:

בשביל לשאוב המים מבית לחם — הוצרכו שלשת הגבורים להבקיע במחנה פלשתים תוך כדי סיכון נפשם, כדברי דוד: „כי בנפשותם הביאום״,

ובפרט שענין זה לא הי׳ באופן שסומכין על הנס ורואים מיד שנעשה להם נס, שהרי לא מסופר שכבשו את בית לחם כולה, היינו, שבתחלת המלחמה לא הי׳ בכחם לכבשה[59], ומבלי הבט על זה שלעת־עתה נמצאת בית לחם ביד פלשתים, מסרו את נפשם להבקיע ולעבור במחנה פלשתים כדי לשאוב המים מבית לחם ולהביאם לדוד,

ובאותם המים שנשאבו מבית לחם תוך כדי מסירת נפש לא רצה דוד להשתמש לצרכו, אלא „וינסך אותם להוי״, עבור ניסוך המים ע״ג המזבח.

יד. ונמצא, שביאורו של רבינו הזקן שניסוך המים קשור עם העבודה דקבלת־עול, נאמר כבר בירושלמי, אלא שרבינו הזקן ביאר ופירש והרחיב את הדברים.

דוגמא לדבר:

בהתחלת שער היחוד והאמונה כותב רבינו הזקן: „כתיב[60] לעולם ה׳ דברך נצב בשמים, ופי׳ הבעש״ט ז״ל כי דברך שאמרת יהי רקיע בתוך המים וגו׳[61], תיבות ואותיות אלו הן נצבות ועומדות לעולם בתוך רקיע השמים ומלובשות בתוך כל הרקיעים להחיותם״. ובלקוטי־תורה[62] כותב הצמח־צדק: „וכן הוא במדרש תהלים על פסוק זה, וז״ל איזהו דבר הנצב בשמים, אלא אמר הקב״ה על מה השמים עומדים על אותו דבר שאמרתי יהי רקיע בתוך המים כו׳״.

נשאלת השאלה — כפי שסיפר כ״ק מו״ח אדמו״ר[63] ששאל אדמו״ר מהר״ש אצל הצ״צ — למה מביא רבינו הזקן פירוש זה בשם הבעש״ט, בה בשעה שנתפרש הדבר במדרש תהלים?

---

52) שמואל־ב כג, יד־טז. דברי הימים־א יא, טז־יח.
53) דברי־הימים שם.
54) שמואל־ב שם, יז (ובמצו״ד עה״פ: „וכי אשתה דם האנשים אשר הלכו בסכנת נפשותם״).
55) דברי־הימים שם, יט.
56) דברי־הימים שם, יח. וראה ירושלמי שבהערה הבאה: „מאן דאמר וינסך כו׳״.
57) סנהדרין פ״ב סוף ה״ה.
58) פרש״י דברי־הימים שם.
59) ראה פרש״י דברי־הימים שם, טז.
60) תהלים קיט, פט.
61) בראשית א, ו.
62) ר״פ אחרי. וראה גם קדושים כט, ד.
63) סה״ש תש״ג ע׳ 146. וראה גם סה״ש ה׳ש״ת ע׳ 170.

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

והמענה לזה[64] — שהמדרש תהלים הי׳ קיים בעולם ולמדו אותו (״מ׳האָט אים געלערנט און געלערנט און געלערנט״), אבל לא שמו לב (״מ׳האָט זיך אַלץ ניט געכאַפּט״) על הענין הטמון ונעלם בו, עד שבא הבעש״ט וגילה ופירש (״ער האָט פאַנאַנדער געשפּרייט״) בעולם ידיעה זו — שבכל עת ובכל רגע יש צורך בחידוש התהוות הבריאה, ״המחדש בטובו בכל יום תמיד מעשה בראשית״, ע״י דבר ה׳ שבו נברא העולם בששת ימי בראשית, שמהוה מחי׳ ומקיים את העולם תמיד.

ועד״ז בנוגע לענייננו:

הירושלמי קיים כבר אלפיים או אלף ומחצה שנים, ולמדו אותו, אבל לא שמו לב להמוסר־השכל שבדברי הירושלמי בנוגע לניסוך המים, עד שבא רבינו הזקן ופירש את הדברים בתורת החסידות באופן שיהי׳ מובן וחקוק בלב כל אחד ואחד — שהענין של ניסוך המים קשור עם עבודה של מסירת־נפש, ביטול וקבלת־עול, שצריכים להמשיך על כל השנה כולה.

טו. ויש להוסיף ולבאר גם פרטי הענינים בהמסופר בתנ״ך ומבואר בירושלמי בנוגע לניסוך המים — ״מי ישקני מים מבאר בית לחם .. ויבקעו .. במחנה פלשתים וישאבו מים מבאר בית לחם״:

בביאור הטעם לכך שדוד התאווה וביקש מים ״מבאר בית לחם״ דוקא — מפרש רש״י[65]: ״זה הי׳ מקומו של דוד, דכתיב[66] ודוד בן ישי מבית הלחמי, ולפי שהי׳ דוד תדיר מלומד ורגיל באותן מים נתאווה להם, וכל מים וכל אויר שאדם רגיל בהם יפין לו, ושאין רגיל בהם ניזוק כו׳״.

וענינו בעבודת ה׳:

״בית לחם״, ״מקומו של דוד״ — המקום (מצב ודרגא) שבו נולד כל יהודי — מורה על המסירת־נפש שעמה נולד וגדל כל יהודי, שכן, ״לידתו״ של יהודי היא לא על שכל, הבנה והשגה, אלא על מסירת־נפש.

הפעולה[67] הראשונה שעושים עם יהודי בסמיכות ללידתו — מצות מילה — אינה ענין של שכל, הבנה והשגה, שכן, מצד הבנה והשגה יש להתנהג כמו ישמעאל ובני קטורה, להמתין תחילה עד י״ג שנה, שנעשה בר־דעת, ואז להסביר לו ע״פ שכל שצריך לעשות ברית מילה, כריתת ברית עם הקב״ה; אבל מיהודי תובעים למול תינוק בן שמונת ימים, שאינו שייך להבנה שכלית, להביאו תיכף בכריתת ברית עם ממ״ה הקב״ה — הנהגה כזו אין לה מקום בשכל הבנה והשגה, אלא כל ענינה הוא מסירת־נפש, הקרבת קרבן, שזהו״ע דהטפת דם ברית[68], שנותנים מדמו — חיותו — של התינוק הנולד.

וכיון שמקום לידתו של יהודי היא תנועת המסירת־נפש — צריכה להשמע אצלו הצעקה (״ס׳דאַרף זיך ביי אים אַ געשריי־טאָן״) ״מי ישקני מים מבאר בית לחם״, ממקום לידתו (תנועת המס״נ) דוקא[69], שאינו רוצה ואינו יכול להיות במקום (מצב) אחר, כפתגם כ״ק מו״ח אדמו״ר[70] בשם רבינו הזקן שיהודי אינו רוצה ואינו יכול להיות נפרד מאלקות (״אַ איד ניט ער וויל און ניט ער קען זיין אָפּגעריסן פון ג־טלעכקייט״), שענין זה אינו מצד הבנה והשגה, אלא מצד מסירת־נפש, שהטעם אינו מוסיף, והעדר הטעם אינו גורע.

זאת ועוד:

גם כשיהודי נמצא בהתחלת העבודה, ועדיין לא פעל בירור הגוף ונה״ב, שנמצאים לעת־עתה תחת ממשלת פלשתים — הרי בידעו שבפנימיותו ישנו ״באר מים חיים״[71], אין לו להתחשב בהפלשתים שמסביב, אלא עליו להבקיע במחנה פלשתים ולפלס דרכו (״זיך דורכשפּאַרן״) ל״באר מים חיים״ שבו, ולשאוב משם מים, ואז יכול לנסך אותם לה׳ — ענין ניסוך המים.

---

64) ראה גם לקו״ש ח״ז ע׳ 64 הערה 40. ח״ח ע׳ 354 הערה 21. תורת מנחם סה״מ אלול ע׳ רסג.

65) דברי־הימים שם, יח.

66) שמואל־א יז, נח.

67) ראה גם לקו״ש חכ״ה ע׳ 86 ואילך. וש״נ.

68) ראה תנחומא וירא ו, ובהנסמן בשערי זהר שם.

69) בענין זה נזכר גם שה״מים״ (״מים מבאר בית לחם״) הם ״מים״ דאברהם, וממנו נמשך לכל בנ״י, כמ״ש (יחזקאל לג, כד) ״אחד הי׳ אברהם וירש את הארץ״ — חסר (המו״ל).

70) אג״ק שלו ח״ד ע׳ תקמז (נעתק ב״היום יום״ כא סיון). וראה שם ע׳ שפד (נעתק ב״היום יום״ כה תמוז).

71) ראה גם תורת מנחם — התוועדויות ח״ב ע׳ 189. וש״נ.

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

כלומר, אין לו להמתין על חילופי הטענות (״אויס׳טענה׳ן זיך״) עם הפלשתים ע״פ שכל והבנה והשגה, להסביר להם ולפעול עליהם ש״יפנו לו דרך״ שיוכל לגשת ל״באר מים חיים״ — לא זוהי הדרך שבה נגשים לעבודת ה׳ — אלא צריך להבקיע במחנה פלשתים מתוך מסירת־נפש!

ואף שיכול לטעון שכיון שעדיין לא השלים העבודה עם עצמו, אין מקום שיתעסק עם פלשתים — ע״ד שמצינו בגמרא[72] ב׳ דעות בנוגע להנהגתו של אחשורוש אם ״שפיר עבד דקריב רחיקא ברישא״, וכמארז״ל[73] ״סמוך לפלטירי׳ שלך לא הורשת היאך אתה חוזר ומכבש כו׳״ — הרי כל זה מצד חשבונות ע״פ שכל טעם ודעת, ואילו התחלת העבודה צ״ל מתוך תנועה של מסירת־נפש דוקא.

וכשיהודי מקיים את רצונו של הקב״ה והולך מתוך מס״נ, ועושה זאת בשמחה, אזי ״שמחה פורצת גדר״[74], ומתבטלים כל הגדרים, העלמות והסתרים, ואז ממלא הקב״ה את רצונו של כל יהודי בכל המצטרך לו, בבני חיי ומזונא רויחא.

* * *

טז. בהמשך להמוזכר לעיל (ס״ז) ששמחת בית השואבה וניסוך המים קשורים עם נטילת לולב (״שניסוך המים אינו אלא בשעת נטילת לולב״), יש להתעכב על ענין מוקשה בנוגע לד׳ המינים.

דובר אודות החילוק שבין ״ערבי נחל״, שהסימן הוא רק על כללות המין (ולכן ״של בעל כשרה״[75]), לשאר המינים שסימניהם הם לעיכובא גם בנוגע לאתרוג לולב והדס שלוקחים בפועל, ע״פ המבואר במדרש[76] ש״ערבי נחל״ קאי על אנשים פשוטים שאין בהם מעלה גלוי׳ (לא תורה ולא מצוות), ולכן צריכים לקרבם בגלל שייכותם לכללות המין, משא״כ שאר המינים, כולל ובמיוחד לולב [ש״במינו גבוה מכולן״, ״חשוב הוא ונקרא האגד על שמו״, שלכן מברכים ״על נטילת לולב״[77], וכמרומז גם במ״ש[78] ״אעלה (ר״ת ״אתרוג ערבה לולב הדס״[79]) בתמר״ שהוא הלולב], שקאי על בני תורה[21], שאצלם צ״ל המעלה דלימוד התורה בפועל ממש — הוגה ע״י כ״ק אדמו״ר שליט״א, ונדפס בלקו״ש חכ״ב ע׳ 132 ואילך.

[אח״כ צוה כ״ק אדמו״ר שליט״א לנגן ניגון שמח שיעורר את הקהל (״זאָל דערנעמען דעם עולם״)].

* * *

יז. בנוגע ללימוד התורה[21] — איתא בגמרא[80]: ״בתחילה נקראת על שמו של הקב״ה, ולבסוף נקראת על שמו, שנאמר[81] בתורת ה׳ חפצו ובתורתו יהגה יומם ולילה״, היינו, שבתחילה (קודם הלימוד ובהתחלת הלימוד) נקראת על שמו של הקב״ה, ״תורת ה׳״, ולבסוף (לאחרי שלומד תורה כדבעי למהוי) נקראת על שמו, ״תורתו״. ועד כדי כך נעשית ״תורתו״, ש״רב שמחל על כבודו כבודו מחול״, כיון ש״תורה דילי׳ היא, דכתיב ובתורתו יהגה יומם ולילה״[82].

ולהעיר מדברי הגמרא[83] ״כל אדם שיש בו תורה ואין בו יראת שמים דומה לגזבר שמסרו לו מפתחות הפנימיות ומפתחות החיצונות לא מסרו לו, בהי עייל״ (באיזה פתח נכנס לפתוח את הפנימיים[84]) — שמזה מובן שרק לאחרי שיש לו יראת שמים, שעי״ז יכול להכנס לפתוח את הפנימיים, אזי יכולה התורה להקרא על שמו, ״תורתו״.

---

72) מגילה יב, א.
73) ספרי עקב יא, כד.
74) ראה סה״מ תרנ״ז ס״ע רכג ואילך.
75) סוכה לג, סע״ב (במשנה).
76) ויק״ר פ״ל, יב.
77) סוכה לז, ב ובפרש״י. שו״ע אדה״ז או״ח סו״ס תרנא.
78) שה״ש ז, ט.
79) זהר ס״פ תצא.
80) ע״ז יט, א.
81) תהלים א, ב.
82) קידושין לב, סע״א ואילך.
83) שבת לא, סע״א ואילך.
84) פרש״י שם.

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

אמנם, במשך הזמן שבינתיים – קודם שנעשית ״תורתו״, שאז לומד הוא ״תורת ה׳״ – מה היא באותן הימים?

יש לומר שהיא בגדר של פקדון: דבר השייך להקב״ה, ״תורת ה׳״, אלא שהקב״ה הפקיד את התורה וייחד לה מקום אצלו כדי שילמדנה – בזמנים שחייב ללמוד תורה, ובהזמנים שבהם פטור מלימוד התורה – בשעה שמוכרח לעסוק בפרנסתו, ״ואספת דגנך ותירושך ויצהרך״[85], ״הנהג בהן מנהג דרך ארץ״[86] – נשאר ה״פקדון״ מונח על הצד, ומה שנעשה עם הפקדון באותה שעה אין זה ענינו, כיון שמלכתחילה סיכם והתנה עם המפקיד (הקב״ה) שבזמנים מסויימים יעסוק ב״מנהג דרך ארץ״ (וכיו״ב בשאר התירוצים ע״פ תורה על החסרון בלימוד התורה כדבעי למהוי – משום ש״שמעתא בעא צילותא״[87], ועכשיו אין דעתו פנוי׳, או שאין לו מצב־רוח (״ער איז ניט אויפגעלייגט״) וכו׳).

וכיון שהתורה נמצאת בידו בתורת פקדון – צריכה להיות בזה זהירות מיוחדת כמו בפקדון.

יח. ובהקדמה:

בנוגע לפקדון יש כו״כ פרטי דינים בהתחייבות לבעל הפקדון, באיזה אופנים חייב ובאיזה אופנים פטור. אמנם, במה דברים אמורים – כל זמן שלא שלח יד בפקדון, ״אם לא שלח ידו במלאכת רעהו״[88], אבל אם שלח יד בפקדון, ה״ה חייב בכל האופנים, אפילו על אונס[89].

ולא עוד אלא שלדעת ב״ש חייב לא רק על המעשה דשליחות יד, אלא אפילו ״החושב לשלוח יד בפקדון חייב״[90], ״לחייב על המחשבה כמעשה״[91] – ״הך מחשבה הוי דיבור״, ״אמר בפני עדים אטול פקדונו של פלוני לעצמי״[92], ויתירה מזה, אפילו מחשבה בלבד – ״אם אמר או חשב לשלוח יד בפקדון, הרי הוא ברשותו מאותה שעה ואילך להתחייב בכל אונסין שיעלו בו, אפילו הוי שומר חנם שלא הי׳ חייב עד עכשיו אלא בפשיעה״[93].

יט. ועד״ז בנוגע להפקדון דתורה:

כאשר יהודי לומד תורה, אבל משתמש בה לצורכו (ולדעה אחת אפילו אם רק חשב להשתמש בה לצורכו) – שמתפאר בלימוד התורה, וחושב שבגלל שלומד תורה (״ער האַלט ביי לימוד התורה אָדער ער האָט אָנגעהויבן לערנען תורה״) מגיע לו הספקה, מגיע לו כבוד, שיכבדוהו בעלי׳ חשובה, ״שלישי״ דוקא, או שיושיבוהו ב״מזרח״, ובכלל יתייחסו אליו מתוך כבוד להיותו ״צנא דמלי סיפרי״[94] (״אָט גייט דאָ אַן אַלמער מיט ספרים״) – כיון שמשתמש בתורה לצורכו הרי הוא שולח יד (״שלח ידו במלאכת רעהו״) בפקדון דתורה!

וכיון ששלח יד בפקדון דתורה – יש לו התחייבות על כל מה שעלול לקרות, לא רק על ענינים שהם ברצון, אלא אפילו על ענינים שהם באונס, שבכל התורה כולה אמרינן ש״אונס רחמנא פטרי״[95] (ובפרט בפקדון שיש אופנים שפטור גם אם אין זה אונס) – גם ענינים אלה הם על אחריותו, ובמילא, צריך להזהר ביותר מכל מה שעלול לקרות.

וכיון שידע אינש בנפשי׳ שמרגיש התנשאות וגבהות מהעובדה שהקב״ה זיכהו להמצא באהלה של תורה ולהיות קשור ושייך לתורה – צריך לידע שרגש זה נחשב לשליחות־יד, ובמילא, נושא הוא את האחריות על כל מה שיקרה עם הפקדון, ולא יועילו לו שום תירוצים!

---

85) עקב יא, יד.
86) ברכות לה, ב.
87) מגילה כח, ב. וש״נ.
88) משפטים כב, ז.
89) רמב״ם הל׳ גזילה ואבידה פ״ג הי״א. הל׳ שאלה ופקדון פ״ד ה״ב.
90) ב״מ מג, סע״ב (במשנה).
91) קידושין מב, ב.
92) פרש״י ותוס׳ ב״מ שם.
93) פרש״י קידושין שם. שטמ״ק ב״מ שם. וראה ״רשימות״ חוברת קנא ע׳ 11.
94) לשון חז״ל – מגילה שם.
95) ב״ק כח, סע״ב. וש״נ.

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

כ. ובפרטיות יותר:

ידוע[96] שהתורה נקראת לבושו של הקב״ה, כמ״ש[97] ״עוטה אור כשלמה״, דקאי על התורה, שנכתבה באש שחורה ע״ג אש לבנה[98].

וכשם שבמשל (לבוש האדם), כשמניחים את הלבוש בארון ולא לובשים אותו (וגם לא מאווררים אותו[99]), אזי מתקלקל ומתרקב, היינו, ששלימותו של הלבוש היא בהיותו ע״ג המלובש, ולא בהיותו בפ״ע — כך גם בנמשל, בנוגע ללבושו של הקב״ה שהיא התורה:

שלימותה של התורה (לבושו של הקב״ה) היא — כאשר לוקחים אותה יחד עם הקב״ה (המלובש בהלבוש), שזהו״ע ד״ברכו בתורה תחילה״[100], שהלימוד הוא באופן שזוכרים אודות ״נותן התורה״;

משא״כ כשלוקחים את התורה בפ״ע ללא הקב״ה המלובש בה, היינו, שאינו מרגיש שהתורה היא תורתו של הקב״ה, אלא לומדה בתור ״מצות אנשים מלומדה״[101], ולכל היותר כפי שלומדים שכל עמוק ביותר שמתענג ממנו,

[האמת היא שנפשו האלקית רעבה וצמאה ללימוד התורה, אבל הוא אינו מרגיש את הרעב והצמא של נפשו האלקית, מפני הרע שבו ש״הוא בתקפו ובגבורתו .. כתולדתו, ואדרבה נתחזק יותר בהמשך הזמן שנשתמש בו הרבה באכילה ושתי׳ ושאר עניני עוה״ז״ (כמ״ש בתניא[102]), ובמילא, לימודו אינו אלא מצד התענוג השכלי שבדבר],

הרי, נוסף לכך שלימוד התורה מצד התענוג (״געשמאַק״) שלו הוא בגדר של שליחות־יד, שמשתמש בתורתו של הקב״ה לצורכו, הנה גם עצם הלימוד שלומדים תורה כפי שהיא בפ״ע ללא הקב״ה המלובש בה, היינו, תורה ללא יראת שמים, הו״ע בלתי־רצוי, כמשל הלבוש שבהיותו בפ״ע ללא המלובש ה״ה מתקלקל ומתרקב.

כא. וענין זה מפורש בגמרא[83]:

״מאי דכתיב[103] והי׳ אמונת עתיך חוסן ישועות חכמת ודעת וגו׳, אמונת זה סדר זרעים וכו׳ ודעת זה סדר טהרות, ואפ״ה יראת ה׳ היא אוצרו[103] .. אי יראת ה׳ היא אוצרו אין, אי לא לא״, היינו, שלימוד התורה ללא יראת ה׳ הו״ע בלתי־רצוי.

וכדי שלא ליתן מקום לטעות בחומרת השלילה דלימוד התורה ללא יראת ה׳ (״אי לא לא״), מוסיפה הגמרא לבאר ע״פ משל גשמי — ״משל לאדם שאמר לשלוחו העלה לי כור חיטין לעלי׳, הלך והעלה לו, א״ל עירבת לי בהן קב חומטין, א״ל לאו, א״ל מוטב אם לא העליתה״:

״חיטין״ — רומז על התורה[104].

ו״אמר לשלוחו העלה לי כור חיטין לעלי׳״, ״לעלי׳״ דייקא — ש״עלי׳״ היא על גבי הבית, וכיון שגובה הבית צ״ל לכל־הפחות עשרה טפחים, ״דכל פחות מעשרה לאו בית הוא״[105] [כפי שמצינו אפילו בנוגע לסוכה — דירת עראי — שגבהה צ״ל לכל־הפחות עשרה טפחים[106]], עכצ״ל, שהעלי׳ היא למעלה מעשרה טפחים, שזהו מקום שבו יכולה לירד שכינה, כדאיתא בגמרא[107] ״מעולם לא ירדה שכינה למטה״, היינו, למטה מעשרה טפחים (כמבואר בהמשך דברי הגמרא), שמזה מובן שלמעלה מעשרה טפחים (״עלי׳״) הוא מקום שבו יכולה לירד שכינה.

---

96) ראה סידור (עם דא״ח) שער הציצית ג, ד. יהל אור ע׳ שצד ואילך.
97) תהלים קד, ב.
98) פרש״י ברכה לג, ב.
99) ראה ב״מ כט, ב (במשנה).
100) נדרים פא, א. וראה לקו״ש חט״ו ע׳ 3. וש״נ.
101) ישעי׳ כט, יג. וראה תניא פל״ט (נג, ב). ובכ״מ.
102) פי״ג (יח, ריש ע״ב).
103) ישעי׳ לג, ו.
104) ראה לקו״ת ויקרא ו, א.
105) ב״ק נא, א.
106) ריש סוכה.
107) שם ה, רע״א.

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

ואף ש״הלך והעלה לו״ את החיטין (תורה) לעלי׳ (למעלה מעשרה טפחים, מקום שבו יכולה לירד שכינה) — ״א״ל עירבת לי בהן קב חומטין (ארץ מלחה ומשמרת את הפירות מהתליע[84]), א״ל לאו, א״ל מוטב אם לא העליתה״ (כיון שללא ״קב חומטין״ החיטים מתליעין) — שבזה מודגש שאם לא מערבין בתורה (חיטים) מעט יראת שמים (קב חומטין)[104], הרי, אפילו אם התורה נמצאת ב״עלי״, נעשה רקבון בתורה!

וכאמור, האחריות מוטלת עליו, ואינו יכול לפטור את עצמו בתירוצים שונים, לומר שהאשמה היא בתנאי הזמן, תנאי המקום והסביבה, ובמילא אנוס הוא, ואונס רחמנא פטרי׳ — תירוצים אלה היו מועילים אילו לא היתה שליחות־יד; אבל אם הי׳ פעם איזה ענין של שליחות־יד באיזו צורה שתהי׳, כמו ״הטה את החבית״[90], ולדעה אחת אפילו בדיבור או אפילו במחשבה בלבד, היינו, שחשב לעצמו ״שישו בני מעי״[108] בגלל שיש לו שייכות לתורה — הרי מכאן ולהבא נושא הוא באחריות על כל הענינים שעלולים לקרות עם התורה.

כב. העצה היחידה (״די איינציקע באַוואָרעניש״) לזה היא — ״יראת ה׳ היא אוצרו״:

לא יועיל לו אם ילמד סדר שלם, עוד סדר ועוד סדר, ואפילו כל הששה סדרים,

— בזמן הש״ס היו רבים שהסתפקו בלימוד ארבעה סדרים (״בארבעה״)[109], ויש שלמדו סדר נזיקין בלבד (״רב יהודה כולי תנויי בנזיקין הוה״[110]), ואילו כאן מדובר אפילו אודות לימוד כל הששה סדרים —

כמפורש בגמרא שגם אם יש בידו כל הששה סדרים שמרומזים בפסוק ״והי׳ אמונת עתיך חוסן ישועות חכמת ודעת״, מוכרח שיהי׳ לו יראת שמים — כהמשך וסיום הפסוק: ״יראת ה׳ היא אוצרו״ (״אי יראת ה׳ היא אוצרו אין, אי לא לא״), היינו, שאם אין לו יראת שמים, לא מתקיימת תורתו (בדוגמת רקבון החיטים), וכשיש לו יראת שמים, אפילו מעט (״קב חומטין״), אזי מתקיימת כל תורתו (בדוגמת ה״קב חומטין״ שמשמר את כל הכור חיטין שהעלה לעלי׳).

ויש להוסיף ולבאר הרמז בהמשל מ״קב חומטין״, ״ארץ מלחה״ (כפירוש רש״י) — ש״ארץ מלחה״ אינה יכולה להצמיח, היינו, שאינו יכול לצמוח ולשגשג מזה (״ער קען דערפון ניט וואַקסן און קען דערפון ניט שטייגן״), ״לא חכם אתקרי, לא רבי אתקרי ולא רב אתקרי״[111] — תנועת הביטול.

וענין זה הוא תנאי עיקרי בלימוד התורה אצל כאו״א, ובפרט אצל מי שהי׳ פעם ענין של שליחות־יד, שהשתמש בתורה לצורכו, שאצלו נוגע יותר העירוב ד״קב חומטין״, ארץ מלחה, שאינה מצמיחה כו׳.

כג. כיצד מגעת יראת שמים לבן־תורה?

ישנו החידוש של חסידות חב״ד — שהלבישה את הענין של יראת שמים ב״כלים״ הקשורים עם שכל, הבנה והשגה, באופן שיכול להעסיק גם את כח החכמה כח הבינה וכח הדעת שישנם אצל יהודי. וכיון שהקב״ה נותן לכל אחד לפי הכלים שלו, ה״ז נמשך ומתלבש בכלים דחב״ד.

אבל, תכלית הדברים והתחלת הדברים הו״ע הקבלת־עול, כמוזכר לעיל (ס״ו) שענין זה מודגש בכך שהתחלת כל השנה כולה היא בהענין ד״תמליכוני עליכם .. ובמה בשופר״:

בראש השנה, התחלת כל השנה — הי׳ לכאורה צ״ל עיקר החיוב שלא לבטל אפילו רגע אחד מלימוד התורה?!

ובנוגע לפועל — ״מצות היום״ היא לא בלימוד התורה, ענין של הבנה והשגה, אלא ״בשופר״ דוקא, היינו, שלוקחים קרן של בהמה,

108) לשון חז״ל — ב״מ פג, סע״ב.
109) ראה ב״מ קיד, ריש ע״ב.
110) ברכות כ, רע״א. וש״נ.
111) ע״פ לשון חז״ל — ב״מ פו, רע״א.

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

שבזה מודגש ענין הביטול באופן ד״אדם ובהמה תושיע ה״[112], ״אלו בני אדם שהן ערומין בדעת ומשימין עצמן כבהמה״ (דכאי רוח)[113], ועד״ז בנדו״ד, שהאדם (התוקע בשופר) משתווה עם הקרן של הבהמה (״ער מיטן שופר ווערן איין זאַך״), ואדרבה: האדם זקוק להשופר (ולא להיפך), בשביל לתקוע בו,

ומה צריך הוא לתקוע בה(קרן של ה)בהמה (״וואָס דאַרף ער דורכבלאָזן אין אָט־דער בהמה״) — קול פשוט דוקא, וכפי שמבאר הבעש״ט שתוכנה של הצעקה בקול פשוט הוא ״אבא אבא רחמני, אבא אבא הצילני״[114],

וענין זה חודר אותו (״עס דערנעמט אים״) באופן של שברים תרועה — ש״גנוחי גניח וילולי יליל״[115] על מעמדו ומצבו, שאף שמיום הוולדו נמצא הוא באותם ד׳ אמות עם הקב״ה, מ״מ, אין זה נרגש בו, ובמילא, ה״ה מורד ח״ו בהקב״ה, שהרי אפילו ״מאן דמחוי במחוג קמי מלכא״[116] חייב מיתה רחמנא ליצלן, ועאכו״כ אם הוא במצב גרוע יותר, בבחינת ״לכבוש[117] את המלכה עמי בבית״... ובידעו זאת — ללא התבוננות מיוחדת, כמשל העני ש״כשנזכר .. על רוב דחקו .. יבכה במר נפשו תיכף״ (כמ״ש אדמו״ר האמצעי[118]) — ״גנוחי גניח וילולי יליל״,

ולאח״ז באה תקיעה אחרונה, ״תקיעה גדולה״ — בקול פשוט, שעיקרה הצעקה כשלעצמה, כפי שסיפר כ״ק מו״ח אדמו״ר[119] שפעם קודם התקיעות יצא אדמו״ר מהר״ש ואמר — בנוגע לתורת הבעש״ט שתוכנה של תקיעת שופר היא הצעקה ״אבא אבא הצילני״ — שלא נוגע כ״כ ה״אבא אבא הצילני״, אלא נוגע בעיקר הצעקה, כלומר, אפילו הקול פשוט דאבא אבא הצילני אינו העיקר, אלא העיקר הוא שענין זה חודר אותו ומתפרץ בצעקה (״ער גיט אַ געשריי״) בקול פשוט!

ועי״ז דוקא — ״במה בשופר״ — פועלים את הענין ד״תמליכוני עליכם״, שהקב״ה נעשה מלך על עמו ישראל.

כד. ומראש השנה (וימים נוראים בכללותם) לוקחים הקבלת־עול ויראת־שמים על כל השנה כולה.

וענין זה מתחדש בכל יום ויום — ע״י ההתבוננות קודם התפלה, כמארז״ל[120] ״אין עומדין להתפלל אלא מתוך כובד ראש״, ומפרש רש״י ״הכנעה״, ותורת החסידות ממתיקה ומוסיפה ״הכנעה ושפלות״[121] — שענין זה צ״ל וישנו בכל יום ויום.

וזוהי הדרך לפעול שלימוד התורה יהי׳ כדבעי למהוי, ועד שמגיע להדרגא שעלי׳ נאמר ״ובתורתו יהגה״, ״תורה דילי׳ היא״.

ואז נעשה הוא בעה״ב על טבע ומציאות העולם, שע״פ הפס״ד שלו בתורה נעשית המציאות בעולם, כדאיתא בירושלמי[122] על הפסוק[123] ״לא־ל גומר עלי״.

ולכל לראש — שמתבטלים כל ההעלמות וההסתרים והמניעות שישנם על לימוד התורה, הן אצלו בפרט והן בכללות ישראל.

וכאשר לימוד התורה הוא כדבעי למהוי, מתקיימת הבטחת התורה[124]: ״אם בחוקותי תלכו״, כפירוש רש״י ״שתהיו עמלים בתורה״, אזי ״ונתתי גשמיכם בעתם״, וכפירוש החסידות[125] שיומשכו כל הענינים הגשמיים (״גשמיכם״ מלשון גשמיות), ויומשכו בעתם ובזמנם.

---

112) תהלים לו, ז.
113) חולין ה, ב (ובפרש״י). וראה לקו״ת דרושי ר״ה נט, ב.
114) ראה המשך וככה תרל״ז פ״ע (סה״מ תרל״ז ח״ב ע׳ תקסה ואילך). תורת מנחם — התוועדויות ח״ב ע׳ 5. וש״נ.
115) ר״ה לג, ב.
116) ראה חגיגה ה, ב.
117) לשון הכתוב — אסתר ז, ח.
118) דרך חיים פ״ב (ה, ד).
119) סה״ש תש״ד ס״ע 4 ואילך.
120) ברכות ל, ב (במשנה).
121) ראה לקו״ת בלק עא, ג. שערי תשובה לאדהאמ״צ שער התפלה פ״ב (כג, ב). סה״מ תרל״א ע׳ רעו ואילך. תרס״ה ס״ע קצד. סה״מ קונטרסים ח״ב (תלז, א. תמ, ב). וראה לקו״ש חל״ד ע׳ 69 הערה 18. וש״נ.
122) כתובות פ״א ה״ב. וש״נ. והובא להלכה בש״ך (ושו״ע אדה״ז) יו״ד סקפ״ט סקי״ג (סקכ״ג).
123) תהלים נז, ג.
124) ר״פ בחוקותי.
125) ראה כש״ט סו״ס רז. וראה גם התוועדויות תשמ״ט ח״ד ע׳ 391 הערה 3 ובשוה״ג.

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

* * *

כה. כ״ק מו״ח אדמו״ר סיפר[126] שהצמח־צדק הי׳ מרבה להתוועד בשמחת בית השואבה — ״גאַנצע נעכט נאָכאַנאַנד״.

באחת ההתוועדויות סיפר הצ״צ[127] אודות המאמר ושאבתם מים בששון שבלקוטי־תורה[128], שרבינו הזקן אמרו ששה פעמים, והי׳ זה ע״ד דברי הגמרא[129] ״שמשם שואבים רוח הקודש״, וסיים, ששאבו עוד ועוד (״האָט מען געשעפּט און געשעפּט״) עד ביאת המשיח.

וכיון שדברים אלה אמר הצ״צ בהתוועדות, וכ״ק מו״ח אדמו״ר סיפר וגילה זאת לנו — ה״ז הוכחה שדברים אלה שייכים אלינו:

מזמנו של הצ״צ עד ביאת המשיח — נמצאים אנו באמצע, וכיון שהצ״צ אמר ששאבו רוח הקודש עד ביאת המשיח, ה״ז הוכחה שדברי הירושלמי אודות ״שמחת בית השואבה״, ש״משם שואבים רוח הקודש״, שייכים גם אלינו — שגם אצלנו יכול וצריך להיות הענין דשאיבת רוח הקודש, והזמן לזה הוא בשמחת בית השואבה!

— כ״ק מו״ח אדמו״ר אמר פעם (בשם הרשב״ץ) שיתכן הדבר שיהי׳ אצל יהודי רוח הקודש והוא בעצמו לא ידע על כך[130], אבל, בכל אופן, יש אצלו רוח הקודש, ובמילא, ה״ז מביא תועלת.

פעם נכנס לאדמו״ר האמצעי א׳ החסידים שהי׳ נוכח בא׳ מהתוועדויותיו של הצ״צ (בחיי אדמו״ר האמצעי), ואמר לו אדמו״ר האמצעי, שיש לו (לחסיד הנ״ל) לבושים שאינם לפי ערכו. מסיפור זה רואים שיתכן אמנם שאין הדבר לפי ערכו, אבל אעפ״כ, נעשה הדבר לבוש שלו —

וה״כלי״ לזה, וההכנה שעל ידה יהי׳ נקל יותר לבוא לזה — ה״ז לימוד תורת החסידות, אור החסידות ומאור החסידות, שעי״ז יכולים לבוא — בפרט בשמחת בית השואבה — להענין דשאיבת רוח הקודש[131]!

* * *

כו. [דובר אודות מעלת ה״שמן״ שבתורה (פנימיות התורה, תורת החסידות) לגבי מים ואפילו יין שבתורה, שמפעפע בכולו — הוגה ע״י כ״ק אדמו״ר שליט״א, ונדפס[132] בלקו״ש ח״א ע׳ 170 ואילך.

ואח״כ אמר:]

כל אלה הנמצאים כאן, במסיבה זו, ושומעים שישנה תורת החסידות, וישנו ענין של יראת שמים, קבלת עול וביטול — צריכים לידע שענינים אלה נוגעים לכאו״א בפרט (לא רק להקיבוץ בכללותו, אלא גם לכאו״א בפרט).

ובהקדמה:

אמרו חז״ל[133] ״כל מה שברא הקב״ה בעולמו לא ברא דבר אחד לבטלה״, אלא בכל דבר יש תכלית. ואם בעניני העולם כן, בענינים השייכים לתומ״צ על אחת כמה וכמה. ועד״ז בנדו״ד, מסיבה שמתקיימת בנוכחות כו״כ עשיריות מישראל, אשר, ״אכל בי עשרה שכינתא שריא״[134] — ודאי שכל המתרחש כאן אינו לבטלה ח״ו, אלא יש בו תכלית.

---

126) שיחת שמח״ת תש״ג ס״ז (סה״ש תש״ג ס״ע 10 ואילך).

127) ראה שיחת ליל ב׳ דחגה״ס תרצ״ז ס״א (סה״ש תרצ״ז ע׳ 162) — נעתק ב״היום יום״ טז תשרי, ב׳ דחג הסוכות.

128) דרושי סוכות עח, ג ואילך.

129) ירושלמי סוכה פ״ה ה״א (הובא בתוס׳ סוכה נ, ריש ע״ב).

130) ראה גם תורת מנחם — רשימת היומן ע׳ רס. וש״נ.

131) בהמשך הדברים הזכיר כ״ק אדמו״ר שליט״א מ״ש ר׳ הלל מפאַריטש (פלח הרמון שמות ע׳ ז) ששמע מר׳ יצחק אייזיק מהאָמיל בשם רבינו הזקן ש״לפני נשמות הגבוהות כמו רשב״י לא נחרב הבית כלל״ — שמזה משמע, שהחורבן מצד עצמו אין בו ענין, והראי׳, שישנם נשמות גבוהות שאצלם לא הי׳ ענין החורבן, אלא שישנם נשמות שאצלם נראה ענין החורבן — חסר (המו״ל).

132) בשילוב שיחת חנוכה תשי״ט.

133) שבת עז, ב.

134) סנהדרין לט, א.

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

ובמילא, כל אלה שזימן להם הקב״ה [ו״מפי עליון לא תצא״[135] כי אם טוב בלבד] להשתתף במסיבה זו שבה מדברים אודות תורת החסידות ודרכי החסידות, צריכים לידע שהתכלית היא שתהי׳ להם שייכות לתורת החסידות ולדרכי החסידות.

— אין כוונתי לומר דברי מוסר, ומה גם שתורת החסידות שוללת הענין דאמירת מוסר (״חסידות האַלט ניט פון זאָגן מוסר״), אבל, כשהדברים באים לידי פועל ממש — שהרי לא לדרשא קאתינא, אלא כדי שיבואו הדברים בפועל — אין זה ״מוסר״ (״עס ווערט אויס מוסר״), כי אם, ״הכשר מצוה״, הכנה להתכלית (כמדובר לעיל[136]). ובנדו״ד, התכלית היא לפעול לימוד תורת החסידות והנהגה בדרכי החסידות, אלא שההכשר לזה יכול להיות (בכמה אופנים, וא׳ מהם הוא) ע״י מוסר, אבל, אין זה אלא הכשר בלבד להתכלית — שיהי׳ אצלם לימוד החסידות והנהגה בדרכי החסידות בפועל ממש.

וכאמור, כיון שתורת החסידות היא בדוגמת שמן שמפעפע בכולו, דבר ברור הוא שכל אלה שזוכים שתהי׳ להם שייכות לחסידות, ובפרט אלה שזוכים שתהי׳ להם הבנה והשגה בתורת החסידות, יכולים להיות סמוכים ובטוחים בפס״ד התורה שסוף־כל־סוף, מוקדם יותר או מאוחר יותר, תחדור ותפעפע תורת החסידות בכל עניניהם, שכל כחות הנפש, וגם הלבושים, מחשבה דיבור ומעשה, יהיו חדורים באור ומאור דתורת החסידות.

כז. ועוד ענין בזה:

מהענינים העיקריים דתורת ודרכי החסידות — אהבת ה׳, אהבת התורה ואהבת ישראל[137].

לכאורה יכולים לשאול: אהבת ה׳, אהבת התורה ואהבת ישראל — הם ענינים המפורשים בתורה, וגלויים לכל, ומה חידשה בהם תורת החסידות?!

והמענה לזה — שתורת החסידות לוקחת כל עניני התורה ומפרשת ומבארת אותם[138], ומדגישה שכוונת הדברים היא (לא אל הזולת... אלא) אליו, ולא להסתפק בהלימוד בלבד, אלא להתנהג כן בפועל בחיי היום היום. ובלשון כ״ק מו״ח אדמו״ר[139] בשם כ״ק אדנ״ע: ״טאַפּאָרו־דאַ־פּלאַחו״, שפירושו, הגרזן על העץ, שהרי יתכן שהגרזן יהי׳ לעצמו והעץ יהי׳ לעצמו, ולכן מדגישים שצריכים ליקח הגרזן ולהניפו ולהכות בו את העץ.

וכיון שכן, הרי, גם כאשר יהודי מתקרב בעצמו לתורת החסידות ולדרכי החסידות, אין לו להסתפק בכך שטוב לו (״וואָס אים איז גוט״), אלא מצד אהבת ישראל צריך להשתדל לפעול על כל אלה שיש לו שייכות עמהם, שגם הם יתקרבו לתורת החסידות ולדרכי החסידות.

כח. ויש להוסיף, שענין זה מודגש גם בשמחת בית השואבה:

בשמחת בית השואבה — ״חסידים ואנשי מעשה היו מרקדים בפניהם כו׳״[9], ״לא היו עושין אותה עמי הארץ וכל מי שירצה, אלא .. החסידים .. ואנשי מעשה הם שהיו מרקדים .. אבל כל העם האנשים והנשים כולם באים לראות ולשמוע״[140].

אמנם, להיותם חסידים אמיתיים ואנשי מעשה אמיתיים (״אמת׳ע חסידים און אמת׳ע אנשי מעשה״), לא היתה כוונתם בשביל עצמם (״זיי זיינען ניט געווען אויסן זיך״), אלא כוונתם היתה לפעול שמחה אצל כל בנ״י — כמרומז בכך ש״היו מרקדים בפניהם באבוקות של אור״, היינו, ששמחתם היתה מתוך פעולה להאיר את חשכת הלילה (שהרי שמחת בית השואבה היתה בלילה), כולל גם לפעול ענין השמחה אצל אלה שמצד עצמם אינם שייכים לשמחת בית השואבה.

---

135) איכה ג, לח.

136) שיחת ח״י אלול תשי״א סכ״ב (תורת מנחם — התוועדויות ח״ג ע׳ 317).

137) ראה שיחות: ח״י אלול ה׳שי״ת בתחלתה. יו״ד שבט תשי״א ס״ט (תורת מנחם — התוועדויות ח״א ע׳ 190 ואילך. ח״ב ע׳ 210 ואילך). וש״נ.

138) ראה גם לעיל סי״ד.

139) ראה שיחת ליל שמח״ת תרצ״ז סי״א (סה״ש תרצ״ז ס״ע 198). וש״נ.

140) רמב״ם הל׳ לולב פ״ח הי״ד.

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

ועפ״ז יש לבאר הקשר והשייכות דשמחת בית השואבה להשמחה דשמע״צ ושמח״ת:

סדר השמחה בשמע״צ ושמח״ת הוא שאוחזים הספר־תורה בעצי־החיים, ומרקדים עמה מסביב לבימה שבה קוראים אותיות התורה[141] — שבענין זה שוים כל בנ״י[142] (דלא כשמחת בית השואבה שרק ״חסידים ואנשי מעשה היו מרקדים כו׳״).

ויש לומר, ששמחתם של כל בנ״י בשמע״צ ושמח״ת באה לאחרי וכתוצאה מעבודתם של החסידים ואנשי מעשה בשמחת בית השואבה מתוך כוונה לפעול שמחה אצל כל בנ״י — ע״י הראי׳ כשלעצמה, ובפרט כשהראי׳ היא מתוך כוונה ורגש (״מיט אַ געפיל״) — שזוהי הכנה והקדמה להשמחה של כל בנ״י בשמע״צ ושמח״ת, שהתורה שמחה עם בנ״י ובנ״י שמחים עם התורה[143], באופן ד״יהיו לך לבדך ואין לזרים אתך״[144].

ומזה מובן גם בנוגע לכל אלה המשתתפים בהתוועדות דשמחת בית השואבה זו שבה מדברים אודות תורת החסידות ודרכי החסידות — שחסידים ואנשי מעשה אמיתיים צריכים להשתדל לפעול על יהודים נוספים שגם הם יתקרבו לתורת החסידות ולדרכי החסידות.

כט. וע״י לימוד פנימיות התורה, תורת החסידות, מתקשרים ב״אילנא דחיי״[145], ובמילא ניתוסף בהענין ד״ואתם הדבקים בה׳ אלקיכם חיים כולכם היום״[146], כמארז״ל[147] ״עשרה נקראו חיים, הקב״ה כו׳ תורה כו׳ ישראל כו׳״.

ומזה מובן שהפעולה על יהודי שיתקרב לתורת החסידות היא בבחינת תחיית־המתים[148], היינו, שלפנ״ז הי׳ שייך להסוג שעליהם נאמר[149] ״לא המתים יהללו י־ה״, ועכשיו התקשר לאילנא דחיי ונעשה שייך לאותם שנאמר עליהם ״ואתם הדבקים בה׳ אלקיכם חיים כולכם היום״.

ועי״ז ממשיכים חיות על כל השנה כולה, שנעשית שנה של חיים (״אַ לעבעדיקער יאָר״), הן ברוחניות והן בגשמיות,

— כמאמר רבינו הזקן[150] שהקב״ה נותן ליהודים גשמיות כדי לעשות מהגשמיות רוחניות, היינו, שהקב״ה נותן כל הענינים הגשמיים ״מידו המלאה הפתוחה הקדושה והרחבה״, ונותן גם את הכחות לעשות מהגשמיות רוחניות, ולא רק באופן ד״כלי ריקן מחזיק״, אלא ״כלי מלא״[151] של כחות להחזיק ברכת הוי׳ ממעל שישפיע רוחניות וגשמיות,

ובפשטות — שנה טובה ומתוקה בטוב הנראה והנגלה בעיני בשר ממש, לכל אחד ואחת בכל המצטרך לו ולבני ביתו בבני חיי ומזונא רויחא.

* * *

ל. ״אַ גוטן מועד״ — עד להתוועדות הבאה שתהי׳ בשמע״צ ושמח״ת הבעל״ט.

וע״פ האמור לעיל (סכ״ח) שההכנה להשמחה דשמע״צ ושמח״ת היא שמחת בית השואבה, צריכים כבר להתכונן להשמחה דשמע״צ ושמח״ת.

---

141) ראה גם שיחת חוהמ״ס תשי״א ס״א (תורת מנחם — התוועדויות ח״ב ריש ע׳ 30).

142) ראה גם תורת מנחם סה״מ תשרי ע׳ רי. וש״נ.

143) ראה גם שיחת יום שמח״ת תש״א ס״ח (סה״ש תש״א ס״ע 31); ליל שמע״צ תש״ג ס״ו (סה״ש תש״ג ע׳ 3).

144) משלי ה, יז. וראה סד״ה ביום השמע״צ תש״ט — י״ל בקונטרס שמע״צ־שמח״ת שנה זו (נדפס בסה״מ תש״ט ע׳ עג). וראה גם בהנסמן בתורת מנחם סה״מ תשרי ע׳ פב.

145) ראה זח״ג קכד, ב (ברע״מ). הובא ונת׳ בתניא אגה״ק סכ״ו.

146) ואתחנן ד, ד.

147) אבות דר״נ ספל״ד.

148) ראה אג״ק אדמו״ר מוהריי״צ ח״ה ע׳ שעא (נעתק ב״היום יום״ יא סיון).

149) תהלים קטו, יז.

150) אג״ק אדמו״ר מוהריי״צ ח״ב ע׳ רסה (נעתק ב״היום יום״ כז טבת. וראה גם ״היום יום״ כז אלול).

151) ראה ברכות מ, א. וראה גם סה״מ ה׳שי״ת ע׳ 120, ובהנסמן שם. תורת מנחם — התוועדויות ח״ג ע׳ 340 ואילך. וש״נ.

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

ונקודת הדברים — ששמע״צ ושמח״ת הוא מקיף כללי שכולל כל הענינים דחודש תשרי[152], ואז לוקחים כל הענינים ע״י השמחה [כדברי כ״ק מו״ח אדמו״ר[153] שאותם ענינים שפועלים בר״ה ויוהכ״פ ע״י קו המרירות, פועלים בשמע״צ ושמח״ת ע״י קו השמחה], שפורצת גדר[74], ומסירה כל ההגבלות, כך, שכל הענינים שפעלו בנ״י בר״ה ויוהכ״פ, באופן ד״בכסה״, ונמשכו ונתגלו בחג הסוכות באופן מקיף — נמשכים בפנימיות בשמע״צ ושמח״ת.

ובודאי יעזור השי״ת שכל מה שפעלו (״אַלץ וואָס מ׳האָט אויסגעבעטן״) בר״ה עשי״ת ויוהכ״פ, יומשך בפנימיות ובפועל ממש אצל כל אחד ואחת בכל המצטרך, ברוחניות ובגשמיות, בני חיי ומזונא רויחא, בטוב הנראה והנגלה, בקרוב ובעגלא דידן, אמן כן יהי רצון.

* * *

לא. ידוע[154] שבשמע״צ נמצאים בנ״י עם הקב״ה בעצמו — ״ישראל ומלכא בלחודוהי״[155], ואז אין שליטה למדת הדין וב״ד של מעלה[156], כיון שאז מגיעים בנ״י לעצמותו ית׳, תכלית ועצם הטוב, וטבע הטוב להיטיב[157], וממנו בעצמו, ״פון אים אַליין״ (וכפי שאומרים כאן: ״דירעקט פון אים״) — ללא כל ממוצעים — מקבלים בנ״י כל עניניהם.

ובתור הכנה לזה — כאמור ששמחת בית השואבה היא הכנה לשמע״צ ושמח״ת[158] —

ולכן אתן עתה משקה לכל אחד, ויגשו אחד אחד, ללא דחיפות[159], ומסתמא יספיק המשקה עבור כולם, שכן, בענין זה לא נוגע הכמות, כיון שאין זה אלא ״אחיזה״ בלבד בשביל להתקשר לאילנא דחיי.

ויש להזכיר שלאח״ז לא ישכחו לברך ברכה אחרונה — כפי שהי׳ נוהג הרמ״א בכגון־דא[160].

והעיקר — כאמור — שתהי׳ אצל כאו״א האחיזה להתקשר באילנא דחיי, אשר, עי״ז יתוסף עוד יותר בהכנה לשמח״ת לקבל את כל ההמשכות מעצמותו ית׳ (״דירעקט פון עצמות״), שיומשכו בטוב הנראה והנגלה, למטה מעשרה טפחים, ברוחניות ובגשמיות.

[כ״ק אדמו״ר שליט״א חילק משקה בידו הק׳ לכאו״א מהמסובים].

---

152) ראה סה״מ תרנ״ד ע׳ לו. תש״ב ע׳ 49. ועוד.

153) סה״מ קונטרסים ח״ב שלט, א (נעתק ב״היום יום״ כב תשרי, שמע״צ).

154) ראה תורת מנחם סה״מ תשרי ע׳ פא. סה״ש תש״נ ח״ב ע׳ 720, ובהנסמן שם.

155) ראה זהר ח״א סד, א־ב. רח, ב. ח״ג לב, א.

156) ראה גם תורת מנחם — התוועדויות ח״ב ע׳ 57 ובהערה 26 שם.

157) ראה בהנסמן בלקו״ש חכ״ד ע׳ 334 בהערה.

158) חסר קצת. — בתוך הדברים הזכיר גם הענין דטבילה אותיות ביטול (סידור (עם דא״ח) כוונת המקוה בסופו (קנט, סע״ד)) — המו״ל.

159) בהתוועדות נכח קהל גדול והי׳ דוחק רב, ואמר כ״ק אדמו״ר שליט״א, שלא ידחפו, ואז יוכלו כולם לשמוע ולראות, וגם הוא יוכל לראות את כולם (המו״ל).

160) ראה בהקדמה לספר לב העברי (ירושלים תרצ״ז) ב, ב הערה א — בנוגע לתפלת ערבית (הובא בשיחת י״א ניסן תשל״ז, ונעתק במכתב י״ח אדר תשל״ז (אג״ק חל״ב ע׳ קנח)). וראה גם הוראת בעהמ״ס שאילת שלום (לשאילתות פ׳ יתרו ס״ק סו) — בנוגע לברכה אחרונה (נעתק בלקו״ש חכ״ד ע׳ 381). וראה גם אג״ק שם ע׳ קנז. וש״נ.

בגלל שבצאתם ממצרים ישבו כל בני ישראל באותם עננו כבוד, באותה סוכה – נקבעה גם מצוות סוכה באופן ש״כל ישראל ראויים לישב בסוכה אחת״.

משיחת וא״ו תשרי, ה׳תשכ״ח

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

לקוטי שיחות פרשת ברכה – שמחת תורה כרך יט

מתורגם ללשון הקודש

א.

השם "שמחת תורה" - מהות היום כולו

על הסיבה לכך שיו"ט אחרון של חג הסוכות נקרא "שמחת תורה", אומר הרמ"א[1]: "לפי ששמחין ועושין בו סעודת משתה לגמרה של תורה"[2].

כבר דובר פעמים רבות על כך, ששם שנקבע בתורה, למרות שהוא נקבע עקב ענין כגון: סיבה או פעולה מסויימת, רומז למשמעותו ומהותו של הדבר הנקרא בשם זה. ובמיוחד לפי הידוע[3], ש"שמו אשר יקראו לו בלשון הקודש" הוא חיותו של הנברא, ומובן שמהותו מתבטאת בשם זה[4].

מכך מובן בענינו: יו"ט האחרון נקרא "שמחת תורה" מפני שאז שמחין.. לגמרה של תורה", אך בכל זאת, כיון ששם זה נקבע ליממה כולה, מובן שהשם "שמחת תורה" קשור לכל עניני היום.

יותר מכך: מעצם העובדה ש"גמרה של תורה" הוא ביום זה, מוכח, שיום זה קשור במהותו לשמחה לגמרה של תורה[5].

בכך מובנים דברי כ"ק מו"ח אדמו"ר[6], שברכת שהחיינו של שמחת תורה אינה נאמרת רק על החג, אלא גם על התורה, שהרי, לכאורה, ברכה זו היא על היות יום זה יום־טוב שני של שמיני עצרת, אלא שכיון שיש ליום זה שם מיוחד בפני עצמו – שמחת תורה – הרי כל הענינים שבו, גם אלה הקשורים ליו"ט שני של גלויות, קשורים גם לתורה[7] ולשמחה[8].

וזאת, לא כבחגים האחרים שבהם אין ליו"ט שני של גלויות שם בפני עצמו. ואפילו יו"ט שני של שביעי של פסח, הנקרא "אחרון של פסח", ניכר לפי השם עצמו שמהותו קשורה לפסח, והוא סיומו, לעומת השם "שמחת תורה", שאינו מצביע כלל על קשר עם שמיני עצרת.

ב.

מדוע נאמרת ברכת "שהחיינו" על "גמרה של תורה"?

אך צריך להבין: מדוע קשורה ברכת שהחיינו על התורה דוקא לשמחת התורה? יותר מכך: קשה מאד לומר כך – כי השמחה ביום זה היא "לגמרה של תורה"[9], ואילו ברכת שהחיינו נאמרת על ענין חדש, ובענינו, היה מתאים, לכאורה, לאומרה בעת התחלת התורה[10].

בפשטות ניתן היה להסביר, שברכת שהחיינו זו אינה נאמרת על עצם קריאת ולימוד התורה, אלא הודיה על השמחה החדשה[11] של האדם על "גמרה של תורה", בדומה להלכה לגבי ברכת הנהנין, שצריך לברך שהחיינו על "כל שמחת לבב הבאה לאדם"[12].

אבל לפי זה יוצא, שהברכה איננה על התורה, אלא

---

1) או"ח סתרס"ט. ובטור שם "לפי שמסיימין בו התורה וראוי לשמוח בסיומה". ועד"ז הוא לשון האבודרהם "תפלות של סוכות".

2) כטעם על קריאת יום זה "שמח"ת" הובא גם ברי"ץ גיאות הל' לולב ("רגילין ביום זה הואיל ובו מסיימין את התורה לעשות כמה קילוסין כו' ונתכנה יום שמח"ת") ובשבלי הלקט (סוף הל' לולב) סי' שע"ב ("והיום נקרא יום שמח"ת").

3) שער היחוד והאמונה בתחלתו.

4) ראה בארוכה לקו"ש [המתורגם] חט"ו ע' 14 ואילך.

5) ובזהר (ח"ג רנו, ב) "ונוהגין למעבד ישראל עמה חדוה ואתקריאת שמחת תורה ומעטרן לס"ת בכתר דילי". וראה לקמן סי"ב.

6) ס' השיחות תש"ה ע' 55 [ושם (ע' 56) אשר אדה"ז השיב לאדמו"ר הצ"צ, שהשאלה (איך מתאימה ברכת שהחיינו על תורה כיון שתורה היא תורת חיים) שאלו הנשמות מאה וחמשים שנה בג"ע התחתון, ובמתיבתא דרקיע דג"ע העליון]. ס' השיחות תש"ד ע' 32. סה"מ תש"ה ע' 69. לקו"ד ח"א (ה, א) בשם אביו כ"ק אדמו"ר מוהרש"ב נ"ע.

7) להעיר מזח"ג צז, רע"א. קד, ב.

8) ולפ"ז בא"י שגומרים התורה בשמע"צ ברכת שהחיינו על התורה היא בליל שמע"צ, אבל מ"מ מובן שעיקר ענין דשמח"ת וברכת שהחיינו הוא בחו"ל. וראה לקו"ש [המתורגם] ח"ט (ע' 234) מאמר אדמו"ר האמצעי ע"ד שמיני עצרת ושמח"ת שבני א"י מערבין שני ענינים נבדלים.

9) להעיר ממ"ש בטור שם "ונוהגין באשכנז שהמסיים והמתחיל.. ועושין משתה ושמחה ויו"ט לסיומה של תורה ולהתחלתה" (וראה לשון הרמ"א שם), אבל לא כתבו לפנ"ז כטעם על קריאת היום שמח"ת ושמחתה כ"א "לפי שמסיים בו התורה וראוי' לשמוח בסיומה". וראה רוקח שבהערה הבאה.

10) להעיר מרוקח הל' ברכות סו"ס שעא "והנאת סיום התורה והתחלת התורה בשמחת תורה לחתן מברך שהחיינו".

11) ראה סה"מ תש"ה שם "והברכה היא על התורה ושמחתה".

12) סדר ברה"נ לאדמוה"ז רפי"ב. אבל ממשיך שם "מטובת עולם הזה", ולפ"ז נמצא שברכת שהחיינו על המועדים ומצות הבאות מזמן לזמן הוא גדר אחר, וא"כ אי"ז שייך לכאן. אבל בשו"ע אדה"ז סי' תרמ"א ס"א "שעיקר הברכה נתקנה על השמחה שיש לאדם מן המצוה כו'" [ועד"ז משמע ברוקח שם שגדר ברכת שהחיינו על המועדים כו' הוא מצד שמחה והנאה (וראה לשונו שהובא בהערה 10) ובלבוש סי' תרמ"א (ושם: כמו הלובש בגד חדש). ובהגמי"י (הלכות מילה פ"ג אות ד) בשם

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

על השמחה של "גמרה של תורה", בעוד אשר מלשון כ"ק מו"ח אדמו"ר מובן שהברכה נאמרת על התורה[13] עצמה:

הכרחי, אפוא, לומר, שהשמחה נקבעה אמנם על "גמרה של תורה", אבל סיום התורה כרוך תמיד בהתחלת התורה מחדש. שהרי בתורה אין מצב מתמשך של סיום, אלא תיכף ומיד, בלי שום הפסק, חלה החובה התמידית של לימוד התורה מחדש, ואכן, כך הוא מנהג ישראל – להתחיל בקריאת "בראשית"[14] מיד עם סיום הקריאה של "וזאת הברכה". ומכיון שהשמחה של "גמרה של תורה" היא שגורמת להתחלת התורה מחדש, ניתן היה לומר, שברכת ה"שהחיינו" קשורה ממילא להתחלת התורה מחדש –

אלא, שאם כך, מתעוררת השאלה: אם חובת לימוד התורה היא תמידית, והאדם אכן לומד תורה בכל יום, והוא מתחיל ללמוד מיד בשנית את אותה התורה שסיים זה עתה, מהו הדבר החדש, שעליו צריך לברך "שהחיינו"[15]? ואם זה מפני חשיבות התורה[16] – הרי צריך להיות, וכך הוא הדבר (שהרי "לא ברשיעי עסקינן") ש"בכל יום ויום בעיניך כחדשים"[17].

ג.

השמחה - סיום אופן לימוד אחד והתחלת לימוד נעלה יותר

ההסבר לכך הוא: התורה היא חכמתו של הקדוש־ברוך־הוא והיא ארוכה מארץ מדה ורחבה מני ים[18] – היא אין־סופית, ולכן כאשר מסיימין את התורה ומתחילים ללמדה בשנית, ישנה חובה "לאפשא לה"[19] (=להוסיף בה) – להתחיל את התורה באופן חדש, שהוא נעלה באין־ערוך מן הלימוד בשנה שעברה.

וזהו מקורה של השמחה בשמחת תורה ושל ברכת שהחיינו על התורה: כאשר מסיימים את התורה שמחים על סיום לימוד התורה באופן אחד, ומברכים ברכת שהחיינו – שבח והודיה – על התחלת לימוד התורה באופן חדש.

ולמרות שלימוד התורה צריך להיות בהשגה שכלית, שהיא מוגבלת – ולכאורה – כיצד אפשר לומר שיש אופן חדש ללימוד התורה שהוא נעלה באין־ערוך על הקודם? – בכל זאת, כיון שהתורה היא אינסופית, יש גם בהבנתה אופני לימוד הנעלים זה מזה באין־ערוך.

דוגמא לכך נמצאת בדברי הגמרא[20] על ר' זירא: "כי סליק לארעא דישראל, יתיב מאה[21] תעניתא דלשתכח תלמודא בבלאה מיניה כי היכא דלא נטרדיה" (=כאשר עלה לארץ ישראל צם מאה תעניות כדי שיישכח ממנו התלמוד הבבלי כדי שלא יבלבלו), כדי שיוכל ללמוד את התלמוד הירושלמי.

לכאורה, לא מובן מדוע היה צריך לשכוח את התלמוד הבבלי? הרי בהשגה שכלית, כל הבנה וידיעה מוקדמת אינה מבלבלת, אלא אף מסייעת להבנה עמוקה יותר?

רבנו שמחה "שמחת קיום המצוה.. שמחה היא בקיום הברית"*]. ולכאורה צ"ע דבמ"א או"ח סי' רכג סק"ה כ' "על ספרים חדשים אינו מברך דמצות לאו ליהנות ניתנו". אבל: (א) ראה לוח ברכת הנהנין לאדה"ז (פי"א, כא) דפסק שמברכין שהחיינו על ספרים חדשים** "שלבו של אדם שמח בקנייתן, ולא אמרו מצות לאו ליהנות ניתנו אלא בעשיית המצוה עצמה אבל הקונה כלי שהמצוה נעשית בה כו' יש לו הנאה בו", (ב) אולי י"ל דלדעת אדה"ז ברכת שהחיינו על המועדים ומצוות הבאות מזמן לזמן היא על השמחה בהגעת זמן המועד והמצוה (ראה שו"ת הרשב"א ח"א סי' שעט. פר"ח או"ח סתל"ב), וא"כ שייך גם בנדו"ד. וראה שו"ת חת"ס או"ח סנ"ה. וראה הערה הבאה. ואלי' רבה שבהערה 15. וראה לקו"ש חל"ד ע' 14 ואילך.

13) ובד"ה להבין ענין שמח"ת תש"ה שם "דכשם שבר"ה מברכים ברכת שהחיינו על קיום הציווי דתק"ש כו' וביוהכ"פ מברכים שהחיינו על הצום ועל הסליחה כו' כן הוא ברכת שהחיינו שמברכין בשמח"ת היא על התורה ושמחתה".

ולהעיר מסה"ש תש"ד שם: דער שהחיינו.. איז אויף תורה און ביי תורה איז ניטא דער ענין פון מוציא זיין כו' (=ה"שהחיינו".. הוא על תורה, ולגבי תורה אין הענין של להוציא י"ח).

14) באבודרהם: כדי שלא יהא פתחון פה לשטן לקטרג לומר כבר סיימו אותה ואין רוצים לקרות עוד (וטעם זה הובא בטור שם), או הטעם כמו שזכינו בסיומה כך נזכה בהתחלתה.

15) להעיר מהקושיא בסה"ש תש"ה שם (נעתק לעיל הערה 6). ולהעיר מאלי' רבה סי' רטז סק"ב (בשם מהר"ם דיין) הטעם שאין מברכין שהחיינו על הריח "שברכת הריח סמכו על כל הנשמה כו' והנשמה נצחית ולא שייך לומר שהחיינו וקיימנו כו'".

16) להעיר מספר האשכול (סדר הפרשיות סכ"א): מתחילין.. גם פי' בראשית להודיע שחביבה תורה לנו כדבר חדש.. אלא כחדשה שהכל רצין לקראתה. ובשבלי הלקט הנ"ל "מפני חיבת התורה כו'".

17) פרש"י תבוא כו, טז. וראה פרש"י עקב יא, יג. וראה לעיל ע' 252 והערה 49 שם.

18) איוב יא, ט.

19) זח"א יב, ב. תו"א מקץ לט, ד.

20) ב"מ פה, א.

21) ולגירסת הרש"ל מ' תעניות.

---

*) אבל ראה תוד"ה העושה סוכה מו, א. שו"ת הרשב"א שם סי' קכו (בסופו), המאור והר"ן סוף פסחים. אבודרהם שער ג בשם תשובות הגאונים.

**) ואף שבסדר ברה"נ (פי"ב, ה"ה) – שהיא בתראה – כ' דאין מברכין, הרי לא פי' שהוא מפני דמצות לאו ליהנות ניתנו, ומפשטות המשך לשונו שם משמע, שהוא כמו הא ד"אין נוהגין לברך כלל" על שאר כלי תשמישי אדם. ע"ש.

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

אלא, שהדברים אמורים לגבי אופן הבנה שהוא ביחס מסויים להבנה הקודמת, ואילו אופן הלימוד של התלמוד הירושלמי היה אצל ר' זירא נעלה באין־ערוך על לימוד התלמוד הבבלי (אפילו לאופן הלימוד הנעלה של התלמוד הבבלי ע"י ר' זירא), כי על התלמוד הבבלי נאמר[22] "במחשכים הושיבני" ועל התלמוד הירושלמי נאמר[23] "אין תורה כתורת ארץ ישראל". לפיכך הלימוד הקודם עלול היה להפריע ללימוד החדש של התלמוד הירושלמי.

ד.

שמחת תורה אחרי יום־הכיפורים דוקא

לפי האמור, מובן יותר הענין דלעיל. כדי להבין זאת יש להקדים ולהסביר[24] את הסיבה לכך ששמחת תורה לא נקבע בחג השבועות, זמן מתן תורה, אלא דוקא בשמיני עצרת, הבא לאחר מתן הלוחות השניות ביום־הכיפורים, והיא: שהלוחות השניות ניתנו לבעלי תשובה, וזוהי שמחה גדולה יותר מנתינת הלוחות הראשונים בחג השבועות, שניתנו לצדיקים.

ומכאן – בענינו: לאחר התענית, ולאחר הסליחה והמחילה של יום הכיפורים הופך כל יהודי למציאות חדשה[25], וכאשר הוא מסיים את התורה מיד אחר־כך, בשמחת תורה, הוא מסוגל להתחיל את לימוד התורה באופן חדש, בדומה ללוחות השניים שבאמצעותם נוספה[26] מעלה נשגבה ביותר לתורה.

ה.

שמחת תורה ופרשת וזאת הברכה - התחדשות נעלית ביותר

ולפי האמור לעיל ניתן להסביר את הקשר שבין פרשת וזאת הברכה לבין שמחת תורה: בתחילת הפרשה נאמר שהקדוש־ברוך־הוא נתן את התורה לישראל באופן של "תורה צוה לנו משה", ומובן, שמשה רבינו הגיע אז לשיא השלימות בידיעת ובהבנת התורה. ובכל זאת נאמר בסוף הפרשה[27] "ויעל משה מערבות מואב אל הר נבו", אשר על כך נאמר בכתבי האריז"ל[28] שהוא הגיע לשער החמישים ("נבו" = נ' בו). כלומר, דברי הגמרא[29] "חמישים שערי בינה נבראו בעולם וכולן ניתנו למשה חסר אחד" – חוץ משער החמישים – אמורים על התקופה שעד פטירתו, אבל בסמוך להסתלקותו הוא הגיע גם לשער החמישים, הנשגב באין־ערוך ממ"ט שערי בינה[30].

ויש לומר, שדומה לכך הענין שמתרחש בקרב בני ישראל בשמחת תורה כאשר קוראים ולומדים "ויעל משה... אל הר נבו", ומסיימים את פרשת וזאת הברכה[31], ומתחילים שוב את התורה באופן נעלה וחדש.

ו.

שמחת התורה אינה באופן של הבנה, ושווה אצל כולם

אך עדיין לא מובן: ענין זה, של התחלת לימוד התורה באופן נעלה יותר בשמחת־תורה לאחר "גמרה של תורה", אינו שייך לכל אחד ואחד מישראל, אלא רק לבעלי הבנה מיוחדת ויחידי סגולה בלבד, ומהו הקשר שבין שמחה זו לכל ישראל, שגם הם ישמחו בשמחת תורה ויברכו "שהחיינו" על התורה?

יותר מכך: השמחה בשמחת תורה שייכת בשווה לכל היהודים, מראשיכם שבטיכם ועד חוטב עציך ושואב מימך, כפי שנהוג בישראל שכולם רוקדים יחדיו, ואילו לפי האמור לעיל צריך היה לפחות להיות הבדל בגודל השמחה, ובעיקר היו צריכים לשמוח בעלי ההבנה וכדומה.

והתמיהה עצומה יותר: אם כל הענין של שמחת תורה וברכת שהחיינו היה קשור להתעלות בהבנת התורה, היתה השמחה צריכה להתבטא בצורה דומה, על־ידי עיסוק מעולה בלימוד התורה, הן בכמות והן באיכות, ושהבנת התורה תעורר לשמחה. ואילו למעשה רואים, ששמחת התורה מתבטאת דוקא בריקוד ברגלים, רוקדים ושמחים עם התורה כשהיא סגורה ועטופה במעיל, כך שאפילו אי־אפשר לעיין בה.

---

22) סנהדרין כד, א.

23) ב"ר פט"ז, ד.

24) אוה"ת שמע"צ ע' א'תשעט ואילך. ד"ה ביום השמיני עצרת תרס"ז (בסופו). ד"ה הנ"ל תש"ו בתחילתו.

25) ראה ביאורים לאגה"ת וש"נ (נדפס בלקוטי ביאורים (להר"י קארף שי') ח"ב ע' נ ואילך. ע' פז ואילך. אגה"ת עם ליקוט פירושים כו' (קה"ת, תשמ"ו) ע' ע ואילך. ע' קט ואילך. וראה לקו"ש חל"ד ע' 63 ואילך. לקו"ש חל"ט ע' 86 ואילך), איך שע"י התשובה נעשה האדם מציאות חדשה. וראה לקו"ב שם (ע' פח. אגה"ת הנ"ל ע' קי) השייכות להמספר מ' תעניות (או מאה) שצם ר"ז.

26) ראה שמו"ר רפמ"ו. ד"ה ויתן לך תרס"ו. תש"ו שם פל"ה ואילך.

27) לד, א.

28) לקו"ת להאריז"ל ואתחנן ג, ט. של"ה שסט, א ואילך.

29) ר"ה כא, ב. וש"נ.

30) ראה גם צפע"נ עה"ת פרשתנו לג, ז.

31) להעיר מתורת שלום ע' 2, שפ' וזאת הברכה אמר משה בשמח"ת (וראה הערה 9 שם).

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

ז.
השאלות על נוסח ברכת "שהחיינו"

כדי להבין זאת יש להסביר תחילה את נוסח הברכה "שהחיינו וקיימנו והגיענו לזמן הזה" – אשר נוסח הברכות נקבע על־ידי אנשי כנסת הגדולה[32], ומובן הדיוק המירבי שבכך[33].

בנוסח ברכה זו נדרש הסבר: א) מהם שלושת הביטויים – שהחיינו, קיימנו, הגיענו? ב) בדרך כלל סדר ההודיה הוא מן הקל אל הכבד, בתחילה מודים על הדברים הקטנים ואחר־כך על הגדולים יותר. והנה, "קיימנו" – הוא קיום המציאות בלבד, ואילו "שהחיינו" – היא מציאות שיש בה חיות, כפי שהסביר כ"ק מו"ח אדמו"ר באחת משיחותיו[34], ואם כך צריך היה להודות תחילה על עצם הקיום ("קיימנו"), ורק אחר־כך על החיות ("שהחיינו")?

בספר ה"רוקח"[35] נאמר, ששלושת הביטויים "שהחיינו וקיימנו והגיענו" הם "כנגד הללי נפשי את ה' אהללה ה' בחיי אזמרה לאלקי בעודי", אך גם על כך דרוש הסבר: מהם שלושת הענינים הללו, וכיצד הם רמוזים בשלושה ביטויים אלו?

ח.
רק בזכות התורה חדור כל רגע ב"חיות"

ההסבר לכך הוא: כאשר מדובר על שבח והודיה, שמודה היהודי לקדוש־ברוך־הוא על אשר קיימו והחייהו עד "לזמן הזה", עשויה להתעורר השאלה: האם חייו עד עתה היו באופן הראוי להודות עליו ב"שהחיינו"? ייתכן שרוב ימיו לא עברו עליו בעונג ובנחת, אלא להיפך, היו לו תקופות של צער ועגמת־נפש, כפי שידועה דעתם של החוקרים[36] לגבי כלל המין האנושי, שאילו יחשבו את התקופות השונות בחיים, אפשרי ביותר שימצאו שתקופות העונג והטוב הן פחות מאשר תקופות של ההיפך מכך, עד אשר הסיכום הוא, כלשון חז"ל[37], ש"נוח לו שלא נברא".

ואף במקרה שאצל אדם זה אין הדבר כך בודאי, אך ייתכן שזה עדיין בגדר ספק, וישנה שאלה על האפשרות לברך[38].

לפיכך מקדימים ואומרים "שהחיינו": בדיוק כשם שחיות האדם (כפשוטה – ההיפך ממוות) שווה אצל האדם מראשו ועד רגלו, ולא ייתכן לומר שהוא חי באיבר אחד, ובאיבר אחר אין הוא חי, כך הם גם בחיים של "שהחיינו" שהחיות מקיפה את כל עניני האדם, ועל כך הוא צריך להודות לקדוש־ברוך־הוא:

אילולא התורה לא ייתכן לומר שרוב חייו של האדם היו חיים שמודים עליהם לקדוש־ברוך־הוא. אפילו כאשר התקופות הטובות בחייו הן יותר מהתקופות של ההיפך מכך, הרי שעדיין עבר עליו רוב זמנו ללא הרגשת החיות והחיים,

שהרי התורה "על הרוב תדבר" – ורוב יומו עסוק האדם בעניני אכילה ושתיה ושינה אשר לא בה החיות האמיתית, התלהבות ותכלית האדם. כגון משא ומתן, אשר אין לאדם בכך חיות והנאה, אלא הוא עושה זאת לצרכים אחרים, לפרנסה ולפרנסת בני ביתו וכו',

אבל יהודי הקשור לתורה, תורת חיים, אשר הוא רוצה שכל חייו יהיו לפי התורה, אז חדורות כל פעולותיו במשך היום (במחשבה, בדיבור ובמעשה) בחיות – בתורה. גם בשעת משא ומתן וכדומה הוא מקיים את מצוות התורה, ומבצע הכל באמונה, עד אשר "וכל מעשיך יהיו לשם שמים"[39], ויתר מכך – "בכל דרכיך דעהו"[40]. יוצא, אפוא, שבמצבו – "לזמן הזה" – הוא רוצה שכל רגע מחייו יהיה חדור בחיות של "אתם הדבקים בה' אלקיכם חיים"[41], ולכן הוא יכול, וצריך להודות לקדוש־ברוך־הוא ולשבחו – "שהחיינו" – "לזמן הזה".

ט.
"קיימנו" - נשמה בגוף

לפי זה קשה: מה מוסיף הענין של "וקיימנו" ל"שהחיינו"? שהרי, לכאורה, השבח על עצם הקיום הוא ענין נחות ביותר, כדלעיל.

---

32) ברמב"ם הלכות ברכות פ"א ה"ה: ונוסח כל הברכות עזרא וב"ד תקנום. וראה שו"ע אדה"ז סס"ח ס"א.

33) אבל להעיר שמצינו שינויים בזה, ראה תוספתא ברכות פ"ה, כג. פ"ו, יד־טו: ברוך שהגיענו לזמן הזה, וכ"ה (בדפוסים שלפנינו) בהמשנה שבירושלמי ברכות פ"ט ה"ג ובדברי ר' בא כו' בשם רבי אחא (משא"כ בדפוסים קושט' ואמשט').

34) דליל שמחת תורה תש"ה.

35) שנסמן בהערה 10.

36) ראה מו"נ ח"ג פי"ב. מים רבים תרל"ו בתחלתו.

37) עירובין יג, ב. וראה לקו"ת ראה כח, ג ואילך.

38) ראה חת"ס שבהערה 12. שד"ח אסיפת דינים מערכת ברכות סי' א אות יח סעיף ה. וראה פס"ד להצ"צ ח"ב סט, ד [תז, ד].

39) אבות פ"ב מי"ב.

40) משלי ג, ו. טושו"ע או"ח סרל"א. ההוספה בזה על "כל מעשיך לשם שמים" – ראה לקו"ש ח"י ע' 104 ואילך. וש"נ.

41) ואתחנן ד, ד.

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

ההסבר לכך הוא: אין הכרח שהחיות כשלעצמה תהיה דוקא של נשמה בגוף. אדרבה, ענין החיות קיים אצל מלאכים ביתר גילוי מאשר אצל הנשמות בגוף[42], ובמיוחד אצל הנשמות למעלה לפני ירידתן למטה, השרויות בהתבטלות ובדבקות תמידית לקדוש־ברוך־הוא, ולכן יש להן חיות נעלה ביותר.

לפיכך מציינים שבח מיוחד, על כך שחיות הנשמה יורדת אל תוך הגוף, "שהחיינו וקיימנו". כלומר, גם בענין ה"קיימנו" של הגוף – שכשלעצמו הוא רק בבחינת קיום, והחיות הרוחנית איננה מורגשת בו – ישנה ו"נמשכת" החיות האמיתית של תורה ומצוות. ואז מודים גם מצד הגוף – וקיימנו.

י.
"והגיענו" - העמל משמח

לפי האמור לעיל – מה מוסיף הביטוי "והגיענו"? כ"ק מו"ח אדמו"ר אומר בשיחתו: "הגיענו – פירשו פעם, עייפנו (מלשון יגיעה)".

ואין מובן מהו היתרון ב"עייפנו"? לכאורה, זהו חסרון. יותר מכך: כאשר דבר, ואפילו נעלה ביותר, כרוך בצער, אי אפשר לברך עליו שהחיינו. כפי שמוצאים שאחד מן הטעמים[43] לאי אמירת ברכת שהחיינו על ברית מילה – למרות שזוהי מצוה גדולה ביותר, ש"קבלו עליהם בשמחה"[44] – הוא, כיון שיש בכך "צערא לינוקא"[45].

ההסבר לכך הוא: כאשר מקבלים מתנה ללא שום עמל ויגיעה הרי זה "נהמא דכיסופא"[46] (= לחם של בושה), ואין נגרמת אצל המקבל שמחה אמיתית. אדרבה, מתעורר אצלו רגש בושה. אבל כאשר מקבלים דבר על־ידי עמל ויגיעה, הרי הוא יקר ביותר, ומתעוררת שמחה אמיתית, בדומה למאמר חז"ל[47] "אדם רוצה בקב שלו מט' קבים של חבירו"[48].

בדומה לכך בענינו: השמחה המושלמת של "שהחיינו וקיימנו" ומתן השבח וההודיה לקדוש־ברוך־הוא מתאפשרים דוקא כאשר הענין כרוך ביגיעה ובעמל. ואילו כאשר חיותו על פי התורה בכל עניניו, כולל הגוף, באה ללא עבודה, הרי השמחה איננה מושלמת, וכך גם השבח וההודיה לקדוש־ברוך־הוא.

"והגיענו", היגיעה איננה רק גורם המאפשר את מתן השבח וההודיה על "שהחיינו וקיימנו", אלא עצם היגיעה מעוררת באדם שמחה ותענוג, ולכן הוא משבח ומודה במיוחד על "והגיענו".

יא.
הסבר דברי ה"רוקח"

לפי זה יש לפרש את דברי ה"רוקח" ששלוש הלשונות של ברכת שהחיינו הן "כנגד: הללי נפשי את ה', אהללה ה' בחיי, אזמרה לאלקי בעודי": "אהללה ה' בחיי" כנגד "שהחיינו" – חיי הנשמה, כדלעיל. "אזמרה לאלקי בעודי" כנגד "וקיימנו", כי "בעודי" מכוון כנגד הגוף שהוא רק "עודי" – דבר טפל[49]. "הללי נפשי את ה'" רומז ל"והגיענו" – יגיעה, כי ביגיעה משקיעים את הנפש[50].

יב.
ברכת שהחיינו בשמחת תורה אצל כל יהודי לפי דרגתו

לפי כל האמור לעיל אפשר להבין את ענין אמירת ברכת שהחיינו על התורה בשמחת תורה:

לאחר שישראל קוראים ולומדים את התורה במשך השנה כולה, ומסיימים אותה בשמחת תורה, נוסף אור חדש של "אין סוף" בתורה[51], וכאשר מתחילים ישראל לקרוא וללמוד את התורה שוב, זוהי, כביכול, תורה חדשה ונעלית יותר, ולפיכך שמחים כל ישראל ומברכים ברכת שהחיינו[52], ושלושה ענינים אלו קיימים אחר־כך אצל כל אחד לפי ערכו ודרכו:

אצל בעלי תורה ויושבי אוהל נוסף בעיקר לימוד התורה והבנתה באופן חדש – שהחיינו – וזוהי עיקר יגיעתם – והגיענו – בהבנת ובהשגת התורה, ובמילא

---

42) כידוע מאמר הה"מ בענין "יראת ה' לחיים" – ראה הוספות לאו"ת (קה"ת) סנ"ו. וש"נ.

43) אבודרהם והגמי"י שבהערה 12 ובשוה"ג. הובא בב"י יו"ד סרס"ה ד"ה כתב הרמב"ם.

44) ובשמחה גשמית "שעושין משתה" (שבת קל, א. ובפרש"י).

45) כתובות ח, א. וראה אבודרהם (לגבי בדיקת חמץ), שו"ת הרשב"א, המאור ור"ן (לענין ספה"ע) – נסמנו בשוה"ג להערה 12.

46) ראה ירושלמי (ערלה פ"א ה"ג). לקו"ת צו ז, רע"ד. ולהעיר ממ"מ להב"י בראשית מהדו"ק ד"ה אור ליום"ש יד לטבת (י, א).

47) ב"מ לח, א.

48) ראה לקו"ש חי"ד ע' 158 ואילך, שמטעם זה נקבע שמח"ת דוקא בשמע"צ ולא בחג השבועות. וראה בהנסמן שם הערה 23.

49) ראה שער היחוד והאמונה פ"ו (פ, סע"ב ואילך). ד"ה אהללה ה'ת"ש.

50) וראה רשימות הצ"צ עה"פ (תהלים קמו, ב).

51) ד"ה להבין ענין שמח"ת תש"ה בסופו. וראה זהר שבהערה 5. ד"ה להבין ענין שמח"ת תש"ל (סה"מ מלוקט ח"א ע' פט ואילך).

52) ואף דכללות ענין התחדשות התורה היא בחגה"ש (ראה סה"מ תש"ה ע' 184), מ"מ ענין הנ"ל שייך דוקא לשמח"ת, וע"ד ענין השמחה בתורה שהיא דוקא בשמח"ת ולא בחגה"ש – ראה לקו"ש חי"ד שם.

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

מתחדשת אצלם גם עבודתם בגוף ובעולם – וקיימנו – שלכך הם מקדישים רק מעט מזמנם.

אצל מארי עובדין טבין ובעלי עסק, שאינם קשורים לאופן חדש בהבנת התורה, נגרם גם־כן חידוש ב"שהחיינו וקיימנו והגיענו" לפי מדרגתם שלהם: החיות שלהם בלימוד התורה ובכל התנהגותם במשך היום על פי התורה מתעלה ומתחדשת. וזה גורם להתעלות גם ב"וקיימנו" – בחיות הגוף על פי התורה. "והגיענו" – נוסף גם כח לעמלם להיות בעלי חיות של תורה בכל עניניהם, הן ביגיעה לקיים את כל הוראות התורה במשא ומתן, באכילה, ובכל צרכי הגוף, והן ביגיעתם להתנתק מעניני העולם ולעמול יותר ויותר בשיעורים קבועים (קבועים גם בנפש) בלימוד התורה.

יג.

הקשר בין שמחת תורה לבין פרשת וזאת הברכה

לפי זה יובן גם הקשר שבין שמחת תורה וברכת "שהחיינו" שבה לבין פרשת "וזאת הברכה".

לכאורה, אם התורה היא הבנה והשגה, כיצד היא משפיעה על עניני האדם שאינם קשורים כלל לשכל?

לומדים בפרשתנו[53] שהתורה היא "מימינו אש דת למו". ונאמר בספרי: "מה אש – כל המשתמש בו עושה בגופו רושם[54], אף בני אדם שעמלים בו ניכרים הם בין הבריות, כך תלמידי חכמים נכרים בהילוכם ובדיבורם ובעטיפתם בשוק" (וכפי שמפרש הרמב"ם[55] את הפרטים שבכך).

אך, לכאורה, מתעוררת השאלה מצד שני: אצל תלמידי חכמים, שהתחלת לימוד התורה שוב היא אצלם באופן חדש לגמרי, מובן, שנגרמת התחדשות ותוספת הניכרת "בהילוכם ובדיבורם...", אבל אצל יהודים שאינם תלמידי חכמים, מהו החידוש שיש לתורתם בשמחת תורה עד־כדי־כך שהוא משפיע על כל עניניהם, כדלעיל, עד אשר הם שמחים כל כך ומברכים ברכת שהחיינו?

על כך מוסבר בפרשתנו: "תורה צוה לנו משה מורשה..." – התורה היא ירושה לכל יהודי[56], וההלכה[57] לגבי ירושה היא שאין חשיבות לגיל, למעמד ולמצב של היורש – התורה מועברת לכל יהודי בירושה.

ולפיכך, כאשר יש התחדשות ונוסף אור בתורה – בשמחת תורה, חלה אצל כל יהודי התחדשות ותוספת בהתנהגותו ובחיותו על־פי התורה.

ולכן עיקר השמחה בשמחת תורה מתבטאת דוקא בהקפות – לא על־ידי קריאה ולימוד בתורה, אלא דוקא על־ידי תנועות ופעולות מעשיות של ריקוד עם התורה עצמה – כי עיקר השמחה בשמחת תורה איננה כל־כך על הבנתה, אלא בעיקר על כך שהתורה היא "שהחיינו" – מחיה אותנו בכל עניננו, עד לעשיה[58] בפועל.

(משיחות ליל שמחת תורה תש"ל, תשל"א)

53) לג, ב.

54) ובפס"ז: מה האש עושה רושם כך התורה כל המשתמש בה עושה בו רושם.

55) הלכות דיעות פ"ה ה"א.

56) ונוגע להלכה – ראה סנהדרין נט, א.

57) נדה מג, סע"ב (במשנה) ואילך.

58) להעיר מאוה"ת שמע"צ ע' א'תשצ. ד"ה ביום השמיני עצרת תרס"ז בסופו. ד"ה להבין ענין שמח"ת תש"ה ותש"ר בסופם.

המשך ביאור למס' כתובות ליום ראשון עמ' א

– יש שתי טענות על פירוש זה, **חֲדָא** – טענה אחת, **דְּאִיבְּדָה לְגַמְרֵי מַשְׁמַעַ** – שהלשון 'איבדה', משמעותו איבוד גמור, ואינה יכולה לגבות משום לוקח. **וְעוֹד** טענה, שהרי **תַּנְיָא** בברייתא, אם אדם **לָוָה מִן הָאֶחָד, וּמָכַר נְכָסָיו לִשְׁנַיִם, וְכָתַב כַּעַל חוֹב לְלוֹקֵחַ שֵׁנִי דִּין וּדְבָרִים אֵין לִי עָפָר, אֵין לוֹ עַל לוֹקֵחַ רִאשׁוֹן כְּלוּם**, המלוה אינו יכול לגבות אפילו מלוקח ראשון, **מִפְּנֵי שֶׁיָּכוֹל** הלוקח הראשון **לוֹמַר** למלוה, **הִנַּחְתִּי לְךָ מָקוֹם לִגְבּוֹת הֵימֶנּוּ** – הנחתי בני חורין ביד המלוה בשעה שקניתי את השדה. ואם כן נדחה תירוצו של רב נחמן בר יצחק, וחוזרת ההוכחה מהברייתא, שאם המלוה לא יכול לגבות מהלוקח המאוחר, אינו חוזר לגבות מהלוקח הראשון.

אבל מסיים רבא, שאין להוכיח מכאן לענין שדה שנתקלקלה שאינו חוזר וגובה ממשועבדים, מפני שהָתָם בשתי הברייתות, **אִיהוּ דְּאַפְסִיד נַפְשֵׁיהּ בִּידַיִם** – המלוה קלקל לעצמו בידים את האפשרות לגבות מהשני, בזה שכתב לו דין ודברים אין לי עמך, וכן האשה כשחתמה לשני קלקלה לעצמה, ולכן אינם חוזרים ללוקח הראשון, אבל במקרה שהקרקע התקלקלה, עדיין הספק אינו מוכרע אם יכולים לחזור ולגבות ממשועבדים.

הגמרא תמהה על הספק הנזכר: **אָמַר לֵיהּ רַב יֵימַר לְרַב אַשִּׁי**, מה הספק בשדה שהתקלקלה אם הלוקח הראשון יכול לטעון הנחתי לך מקום לגבות הימנו,

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

לקוטי־שיחות שמחת־תורה כרך יט שיחה ב

מתורגם ללשון הקודש

א.

דברי כ״ק אדמו״ר מוהריי״צ על פתיחת שערים בשמח״ת

כ״ק מו״ח אדמו״ר אמר באחת משיחותיו בשמחת תורה[1]:

״בשמחת תורה – תרעין פתיחין (=שערים פתוחים). שערי אורה, שערי ברכה, ושערי הצלחה[2] פתוחים. כל השערים פתוחים, ואת זאת משיגים על־ידי התורה״.

דברי רבותינו נשיאינו מדוייקים מאד, ומכך שהרבי מפרט במיוחד ״שערי אורה, שערי ברכה, שערי הצלחה״, למרות אשר, כפי שהוא מציין אחר־כך, ״כל השערים פתוחים״ ניתן ללמוד, שעיקר החידוש בשמחת תורה הוא פתיחת שלושת השערים הללו. יש איפוא להבין: מהו הקשר המיוחד בין שלושה שערים אלו לבין התורה[3]?

יתר־על־כן יש להבין: ידוע[4], ששת ימי בראשית הם כנגד שית אלפי שנין (= ששת אלפי שנים), ומכך שהאור נברא ביום הראשון – לפני היום השלישי, שהוא כנגד האלף השלישי אשר בו ניתנה התורה[5] – נראה, לכאורה, שהענין של ״שערי אורה״ איננו תלוי בתורה[6].

כך גם לגבי ״שערי ברכה״. ידוע[7] שאחד מן הטעמים להתחלת התורה ב״בי״ת״ – ״בראשית״ – הוא, כיון ש״בי״ת״ היא לשון ברכה. יוצא אפוא שענין הברכה היה מיד בתחילת הבריאה, ומדוע אומרים ש״שערי ברכה״ תלויים בתורה[8]?

והשאלה קשה יותר: הרי עולם על מילואו נברא[9], ויוצא, שענין הברכה, הרמוז ב״בי״ת״ של ״בראשית״, כבר היה במילואו בזמן הבריאה. כך גם לגבי האור, ואף יותר מכך: הרי האור שנברא ביום ראשון היה בלתי־מוגבל, כדברי חז״ל[10], שאדם צופה (ומביט) בו מסוף העולם ועוד סופו.

כלומר, לא רק עצם מציאותן של אורה וברכה אינו תלוי בתורה, אלא שהאורה והברכה בשיא שלמותן אינן תלויות בתורה. מדוע אומרים איפוא שמשיגים זאת דוקא על־ידי תורה?

ב.

לכאורה ניתן להסביר שהכוונה היא לשלמות האמיתית של אורה וברכה

לכאורה, ניתן היה להסביר, ששלימותה של הבריאה ביחס לעצמה, ביחס לנבראים – כולל מצבה בתחילתה, כאשר עולם על מילואו נברא – היא בכל־זאת שלמות מוגבלת, ולפיכך אין זו שלמות אמיתית,

לכן אומרים שאת שערי אורה ושערי ברכה ניתן להשיג רק על־ידי תורה. במושגים ״אורה״ ו״ברכה״ כאן הכוונה היא לאורה ולברכה האמיתיות, בשיא שלימותן, כלומר, כפי שהן מצד הקדוש־ברוך־הוא, השלמות האמיתית. לכן ניתן להשיג זאת על־ידי תורה, כיון שכידוע[11], הסירה (מתן) תורה את המחיצה שבין עליונים לתחתונים, ובאמצעות התורה משיגים את כל הענינים כפי שהם לגבי העליון, הבורא.

אך אין די בהסבר זה, מפני הסיבות הבאות:

(א) לפי ההסבר הנ״ל העיקר חסר מן הספר: כיון שהענין הכללי של אורה וברכה, אפילו כפי שהם במילואם, קיים גם בלי התורה – צריך היה להדגיש שעל־ידי תורה משיגים את האורה והברכה, כפי שהם לגבי שלמות הבורא?

(ב) הטעם[12] לקביעת שמחת תורה בשמיני עצרת, ולא

---

1) יום שמח״ת תש״ה (סה״ש ה׳תש״ה ע׳ 59).

2) ראה ה״יהי רצון״ שאומרים ליל הושענא רבה אחר כל ספר שבתהלים.

3) להעיר ממרז״ל: אורה זו תורה (מגילה טז, ב); התורה מתחלת בבי״ת – ר״ת ברכה (כדלקמן בפנים): העוסק בתורה נכסיו מצליחין לו (ע״ז יט, ב). ועוד.

4) רמב״ן ובחיי לבראשית ב, ג. וראה תו״ח שמות שכ, סע״ב ואילך.

5) ראה רמב״ן ובחיי שם. תו״ח שם.

6) ולא רק שנברא האור אז, כ״א שהי׳ אדם צופה ומביט בו כו׳, כדלקמן בפנים.

7) ירושלמי חגיגה פ״ב ה״א. ועוד. וראה בארוכה לקו״ש חט״ו שיחה א׳ לפ׳ בראשית.

8) וגם בנוגע ל״הצלחה״ – ידוע הביאור (המשך תער״ב ח״ב ס״ע א׳קכ ואילך. א׳קכג ואילך) דמש״נ (בראשית א, לא) ״וירא אלקים את כל אשר עשה והנה טוב מאד״ – זהו מה שנעשה הכל באופן היותר טוב, בדרך הצלחה. אבל ראה לקמן (הערה 34, 40) שזה קשור (לא עם הבריאה מצ״ע, כ״א) עם עבודת נש״י שלא ע״פ סדר השתלשלות, ע״ש.

9) ראה ב״ר פי״ד, ז. פי״ג, ג. ועוד.

10) חגיגה יב, א. ב״ר פי״א, ב. וש״נ.

11) תנחומא וארא טו. שמו״ר פי״ב, ב.

12) אוה״ת שמע״צ ע׳ א׳תשעט ואילך. ד״ה ביום השמע״צ תרס״ז (בהמשך תרס״ו) בתחילתו ובסופו. רד״ה ביום השמע״צ תש״ו. וראה לקו״ש חי״ד ע׳ 156 ואילך.

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

בחג השבועות (זמן מתן תורתנו), הוא, שהשמחה בשמחת תורה קשורה ל"לוחות השניות" שניתנו ביום הכיפורים, שהם "כפלים לתושיה"[13].

ומאחר והמילים "ואת זאת משיגים על־ידי התורה" באות בהמשך לקביעה ש"בשמחת־תורה תרעין פתיחין" – מסתבר שהכוונה לתורה כפי שהיא קשורה לשמח"ת, "לוחות שניות",

לכן, גם אם נאמר שב"שערי אורה..." הכוונה היא לענינים אלה, כפי שהם ביחס לשלמות הבורא, הרי די לשם כך בתורה אשר קשורה ל"לוחות ראשונות", ומדוע קושרים זאת דוקא לשמחת תורה?

ג.

שני הענינים של יו"ט שני, והענין הנוסף של שמח"ת

כדי להבין זאת, יש להקדים ולומר שבשמחת תורה ישנם שלושה ענינים המקבילים לשלושה השערים הנ"ל – שערי אורה, שערי ברכה, ושערי הצלחה:

ביום־טוב שני (של גלויות) יש שני ענינים: (א) היו"ט השני כפי שהוא תוצאה והמשך של יו"ט ראשון[14]. (ב) ביו"ט שני מתווסף היתרון של "ערבים עלי דברי סופרים"[15], שאיננו קיים ביום־טוב ראשון[16].

כך הדבר לגבי כל יו"ט שני, ובשמחת־תורה נוסף עוד ענין, כפי שהוסבר מספר פעמים[17], שהעובדה שליום זה יש שם בפני עצמו – שמחת תורה – מוכיחה, שבנוסף לכך שהוא יום־טוב שני של שמיני עצרת (בחו"ל) הוא גם בעל תוכן בפני־עצמו, תוכן מיוחד של שמחת־תורה.

כשם שבענין יו"ט שני – אשר למרות שהוא רק מדברי סופרים, בכל זאת, ודוקא משום כך, יש לו יתרון על פני יו"ט ראשון, כאמור לעיל, שערבים עלי דברי סופרים יותר מדברי תורה – כך גם הענין השלישי, שאיננו חובה כלל, אפילו לא מדברי סופרים, אלא מנהג בלבד (כלשון הזוהר[18]: "ונוהגין למעבד ישראל עמה חדוה ואתקריאת שמחת תורה"), למרות זאת, יש בזה, דוקא משום כך, יתרון מיוחד, בנוסף לשתי הנקודות הקודמות, כמוסבר במספר מקומות[19], שלמנהג־ישראל יש מעלה שאיננה בדבר שמדאורייתא או מדברי סופרים.

ד.

שלושת הנקודות הללו בענין שמחת תורה

שלושת הענינים הנ"ל נמצאים גם בתוכנה של שמחת תורה עצמה:

מן השם "שמחת תורה" (סתם) רואים, שהשמחה קשורה לתורה באופן כללי[20], שניתנה ב"לוחות הראשונות",

אף־על־פי־כן, הטעם לקביעת שמחת תורה בשמיני עצרת, ולא בחג השבועות, הוא (כדלעיל בסעיף ב'), שהשמחה בשמחת תורה קשורה ל"לוחות שניות"[21], שהם מעין[22] דברי סופרים[23] של התורה שבכתב עצמה,

בנוסף לכך הענין של שמחת תורה עצמו, קיום שמחת תורה על־ידי יהודים, הוא מנהג ישראל, כלשון הזוהר" ונוהגין למעבד ישראל עמה חדוה...".

וכיון שמנהג ישראל מגיע לדרגה הגבוהה יותר מן התורה, ואף מדברי סופרים (כדלעיל בסעיף ג'), לפיכך אומר הזוהר, בהמשך ל"נוהגין... ואתקריאת שמחת תורה": "ומעטרן לספר תורה בכתר דילי". כלומר, על־ידי שיהודים נוהגים "למעבד... עמה חדוה", הם

---

13) שמו"ר רפמ"ו.

14) ראה שהש"ר עה"פ (שה"ש א, ו) שמוני נוטרה גו' – הובא ונתבאר בלקו"ת שמע"צ סד"ה להבין ענין יו"ט שני של גליות. דרמ"צ קיד, א־ב. וראה בענינו לקו"ש [המתורגם] ח"ט ע' 247 הערה 10.

15) ע"ז לה, א (ופרש"י שם). וראה שהש"ר עה"פ (שה"ש שם, ב) כי טובים דודיך מיין (ב). נתבאר בתו"א (נב, סע"ד ואילך), לקו"ת מטות (פה, א), סוכות (פ, ב), שה"ש (ז, א). מצה זו תר"ם (ס"ע נג ואילך). ובכ"מ.

16) בלקו"ת שמע"צ שם (צב, סע"ג) שהמעלה דיו"ט שני היא לפי ש"עיקר הכוונה להיות הגילוי למטה". ויש לקשר המבואר בפנים לזה – כי זה גופא שדוקא האור דיו"ט שני נמשך למטה ביותר [ועד בהענינים דגלות (ראה לקו"ת שם צב, ב. ובארוכה לקו"ש [המתורגם] ח"ט ע' 243 ואילך)] הוא להיותו אור נעלה יותר, מצד זה שהוא ד"ס. ע"ד המבואר בלקו"ת מטות שם.

17) ראה בארוכה לקו"ש שם ע' 234 ואילך. וש"נ.

18) ח"ג רנו, ב. וראה לקו"ש שם שוה"ג הא' להערה 12.

19) ראה (בענין ההקפות דשמח"ת) לקו"ת סוכות פ, סע"ג. סידור רסט, ב.

20) ולהעיר משיחת יום ב' דחגה"ש תש"ב, דמזה שיש קס"ד בתורה לקבוע שמח"ת אחר חגה"ש מוכח דשמח"ת ושבועות שייכים זל"ז, ע"ש. ולהעיר גם מזה שהתחלת פ' וזאת הברכה (שקורין בשמח"ת) היא בענין מ"ת (ה' מסיני בא גו') שהי' בחג השבועות (וראה הערה הבאה).

21) ולהעיר שבפ' וזאת הברכה (שקורין בשמח"ת) יש ב' הענינים: בתחילת הפרשה – מ"ת דחגה"ש (כבהערה הקודמת), ובסיום הפרשה "לעיני כל ישראל" – "יישר כחך ששברת" (פרש"י שם) שהביא ללוחות שניות (ראה בארוכה לקו"ש ח"ט [המתורגם] ע' 251. לקו"ש חי"ד ע' 161־2).

22) ראה שמו"ר שבהערה 13. ובארוכה – המשך תרס"ו ע' פח ואילך.

23) בלקו"ת שמע"צ (צב, ב) שהמעלה דיו"ט שני על יו"ט ראשון היא דוגמת מעלת בע"ת על צדיקים. ועפ"ז תומתק יותר השייכות דלוחות שניות לענין יו"ט שני (ראה לעיל סעיף ג') – כי המעלה בלוחה"ש שהם כפלים לתושי' היא מצד ענין התשובה (כדלקמן סעיף ה').

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

מעטרים כתר לתורה, וידוע, שבחינת כתר תורה הוא מעל לתורה*[23], ואפילו מעל לתורה הקשורה ל"לוחות שניות" ודברי סופרים.

ה.

הסיבה ל"לוחות שניות" - עבודת ישראל, שמח"ת - כולה יגיעת ישראל

ההסבר לכך הוא: הסיבה לכך ש"לוחות שניות" נעלות מ"לוחות ראשונות" – כפלים לתושיה, היא, שהם ניתנו באמצעות עבודת התשובה של עם ישראל[24], והרי השורש של נשמות ישראל הוא מעל לתורה[25].

אך גם "לוחות שניות" ניתנו מלמעלה (עבודת התשובה של ישראל היתה הסיבה לנתינתם, אך הם ניתנו, בכל זאת, מלמעלה), ולפיכך זהו ענין של "תורה", אשר נשמות ישראל הן מעליה, אלא שבתוך התורה עצמה הם "כפלים לתושיה", כיון שהושגו באמצעות יגיעתם של ישראל.

לעומת זאת, המנהג "למעבד ישראל עמה חדוה" בא כולו מישראל, ולכן הוא מושג באמצעות כתר תורה, שהוא מעל לתורה (ואף מעל ל"כפלים לתושיה" שבתורה).

ו.

ההבדל בין "אורה" לבין "ברכה"

זהו הקשר בין שמחת תורה לבין "שערי אורה, שערי ברכה, שערי הצלחה", שהרי שלוש הנקודות הללו שקיימות בשמחת תורה (תורה באופן כללי; היתרון שב"לוחות שניות"; המנהג "למעבד ישראל עמה חדוה") מקבילות ל"אורה", "ברכה", ו"הצלחה":

ההבדל בפשטות בין "אורה" ל"ברכה" הוא: כאשר מברכים מישהו, מתכוונים למתברך שיקבל את תוכן הברכה ושתצמח לו מכך תועלת. לעומת זאת, האור איננו רק לתועלת המקבל, אלא תלוי גם בתכונותיו של המאור (המאיר), שאחת מתכונות האור היא[26], שהוא משפיע באופן של "ממילא", ללא תלות בתועלתו של המקבל. יתר־על־כן: שמשא אכולא עלמא נייחא[27] (= שמש מאירה לכל העולם), והיא מאירה אף במקום האשפה, גם אם אין בכך שום תועלת.

וזהו הקשר בין "לוחות ראשונות" ו"לוחות שניות" בין "שערי אורה" ו"שערי ברכה"[28]:

בנתינתם של "לוחות ראשונות" היה עיקר הדגש על הנתינה מלמעלה (ולא כל כך על כך שישראל ישמעו, יבינו ויתאחדו עם התורה באחדות נפלאה כהבנת השכל[29]), ולכן, למעשה, לא קלטו ישראל במתן־תורה את המסר הזה (בגלל מצבם וכו'), לפיכך קשורים ה"לוחות הראשונות" ל"שערי אורה", כיון שבמהותו של אור הדגש הוא על המאור, מקור האור.

שונה מכך ב"לוחות שניות", שנתינתם באה על־ידי עבודתם של בני ישראל, תשובתם של ישראל גרמה לכך שהלוחות יינתנו להם. כלומר, הדגש כאן הוא על כך שישראל יקבלו ויקלטו את התורה. לכן מקבילות ה"לוחות השניות" ל"שערי ברכה", שהדגש בה הוא על המתברך, שהוא יקבל את הברכה.

וכיון ש"סוף מעשה במחשבה תחילה"[30], המטרה האמיתית בהשפעה ובהארת האור היא, שהוא ייקלט ויתאחד עם הכלים[31], לפיכך ה"לוחות השניות" הם מעל ל"לוחות הראשונות", כפלים לתושיה.

---

*23) ראה אוה"ת שמע"צ ע' א'תשצב.

24) אוה"ת שבהערה 12. וראה לקו"ש חי"ד שם.

25) ראה ב"ר פ"א, ד. תדבא"ר פי"ד. וראה לקו"ש ח"ט שם.

26) ראה בכ"ז ס' הערכים־חב"ד ערך אור ע' תנב ואילך, ע' תסג ואילך, וש"נ.

ועד"ז הוא גם באור למעלה (עם היות שגילוי האור הוא ברצון ובכוונה) – ראה המשך תער"ב ח"ב ס"ע א'כה ואילך. המשך ר"ה תש"ה פ"ד־ה. וראה הערה 28.

27) סנהדרין לט, א. וראה סה"מ קונטרסים ח"ב תד, ב.

28) בכללות, ענין ההמשכה מלמעלה הי' בהכ"ו דורות (לפני מ"ת) שהיו נזונין בחסדו של הקב"ה (פסחים קיח, א). וכמבואר בכ"מ (תו"א ר"פ בשלח. אוה"ת אמור ע' תתנח. ובכ"מ). שאז הי' ההמשכה "שלא ע"פ חשבון כו'". ובדוגמת איש החסד בטבעו שמשפיע לכולם, גם למי שאינו ראוי, מבלי לעיין "למה ישפיע החסד ולאיזה תועלת היא" [ויש לומר, שהוא ע"ד מה שהאור מאיר גם במקום האשפה*]. משא"כ הענין דמ"ת הוא ההמשכה בבחי' חשבון דוקא [בדוגמת "ברכה"**, שענינה ההמשכה והתועלת של המתברך].

אבל בפרטיות, גם במ"ת גופא – זהו מהחילוקים בין לוחה"ר ולוחה"ש. כבפנים.

29) ראה תניא פ"ה.

30) פיוט לכה דודי.

31) ראה בארוכה המשך תער"ב ח"ב ע' א'קכ. ועוד.

---

*) נ"פ מ"ש בפנים ההערה יומתק גם מ"ש בירושלמי (שבהערה 7) וזהר (ר"פ ויגש. הובא ונת' בלקו"ת ראה יט, ב. אוה"ת אמור שם. ובכ"מ) שהטעם שלא נברא העולם באל"ף כי אל"ף לשון ארור – וידועה הקושיא: הרי כו"כ תיבות המתחילות באל"ף ומורות על ענינים טובים, וכמו תיבת אורה – כי יש לומר, דזה גופא שהאל"ף ר"ת ארור הוא מצד זה שהוא ר"ת אורה (שמאיר גם באשפה), ולהעניר מהמבואר בלקו"ת שם (וראה אוה"ת שם. ובכ"מ) שהשייכות דאל"ף לארור היא מצד זה שאל"ף הוא אותיות פלא, בחי' כתר. ובאוה"ת בראשית (מד, ב) – בחי' אור (שלמעלה מכלים).

**) ראה לקו"ת שם (וראה אוה"ת אמור שם ע' תתם), שבמ"ת נתחדש שגם המשכת האל"ף תהי' באופן דברכה.

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

ז.

הפירוש הפנימי ל"סוף מעשה במחשבה תחילה"

הפירוש העמוק והפנימי יותר[32] ל"סוף מעשה במחשבה תחילה" הוא, שסוף העשיה, התוצאה שלאחר המעשה, נעוץ ב"תחלה, שלפני המחשבה (ולא כהסבר הפשוט, שהדבר שאותו רצו בתחלת המחשבה מתבצע בסוף המעשה).

כדוגמא לכך מביאים[33] אומן שרוצה ליצור יצירה כלשהיא, והיא התבצעה "בתכלית הטוב ביותר .. בדרך הצלחה", אין פירושו של דבר, שהאומן ציפה מלכתחילה לכך שהמלאכה תצא "בדרך הצלחה", שהרי את זאת אין הוא יכול לדעת. הוא יכול רק להתכוון לעשות את המלאכה "כפי אופן טוב האומנות שלו". כלומר, ביצוע יצירתו "בדרך הצלחה" הוא יותר מאשר כוונתו בתחילת מחשבתו, ונעוץ ב"תחילה" שלפני תחלת המחשבה.

ח.

עבודת ישראל "בהצלחה" היא מעל "תחלת המחשבה" ברצון ה'

דומה לכך ה"הצלחה" של מעלה, של האלקות, כיון שכל דבר הקיים למטה, מקורו למעלה: ה"דירה לו ית'" שישראל מקיימים על־ידי עבודתם היא "בתכלית הטוב ביותר .. בדרך הצלחה" – טוב יותר אף מרצון ה' בתחלת המחשבה[34] (כביכול) כמוסבר לעיל. למרות שבודאי ענין זה עצמו, שה"דירה" תהיה "בתכלית הטוב ביותר...", הוא כוונת הבריאה מלכתחילה[35], אך זה בבחינת "תחלה" שמעל ל"מחשבה".

ההסבר לכך (בקצרה) הוא: מטרת הבריאה היא שישראל יעשו לה' דירה בתחתונים על־ידי עבודתם העצמית, בכוחם העצמי[36]. וכיון שלרצון ה' בעולמות[37], כולל "תחלת המחשבה", יש קשר לבריאה והוא משפיע בה, לפיכך לא התגשמה מטרה[37] זו (של "נתאווה הקדוש־ברוך־הוא להיות לו ית' דירה בתחתונים" באמצעות עבודתם העצמית של ישראל) ב"תחלת המחשבה" על הבריאה, אלא נשארה מוסתרת בבחינת ה"תחילה" שמעל ל"תחלת המחשבה"[38]. כך, שכוונה זו איננה משפיעה למטה, והדירה לה' ית' נעשית כולה על־ידי עבודת ישראל בכוחם העצמי[39].

בכך מובן שישראל מגשימים את המטרה של "נתאווה הקדוש־ברוך־הוא להיות לו ית' דירה בתחתונים" באופן של "הצלחה", מפני שמטרה זו היא מעל להתגלות ברצון הגלוי לעולמות – אפילו לא ב"תחילת המחשבה".

ט.

קיום מנהגי ישראל - "סוף מעשה במחשבה תחילה"

למרות שה"דירה", הנעשית על־ידי ישראל בכוחם העצמי, מתבצעת באמצעות עבודת כל התורה והמצוות, לכל פרטיהם, הרי הדבר גלוי[40] יותר כאשר אין היהודי מקיימם בגלל טעם מסויים וכו', אלא אך ורק בגלל "רצוונו" (לא בגלל הסגולה שבקיום המצוות), כביטוי הידוע "אפילו נצטוינו לחטוב עצים"[41], וכך גם גלוי הדבר בענין של מנהגי ישראל, כיון שעליהם אין ציווי מלמעלה, והם נובעים לחלוטין מכוחם של ישראל עצמם[42].

כלומר, רצון ה' שישראל יקיימו את מנהגי ישראל הוא מוסתר אף יותר מן הרצון לתורה ומצוות באופן כללי, עד כדי כך, שעליהם אין אפילו ציווי[43].

זהו ההסבר (בדרך אפשר) לכך, שבאמצעות מנהג של "למעבד ישראל עמה חדוה" מגיעים אחר־כך ל"מעטרן לספר־תורה בכתר דילי'", והרי כתר תורה נעלה מן התורה, ואפילו מן התורה שבבחינת "לוחות שניות", כדלהלן:

למרות שעיקר הדגש ב"לוחות השניות" הוא על קבלת התורה מצדם של ישראל (כמוסבר לעיל בסעיף ו'), בכל

---

32) ראה תו"ח ר"פ ויגש. המשך תרס"ו ע' יט ואילך. המשך תער"ב שם ע' א'קיז ואילך.

33) המשך תער"ב שם ע' א'קכג.

34) ראה המשך תער"ב שם (ע' א'קכד) דזהו"ע "וירא אלקים גו' והנה טוב מאד" – "והוא מה שנתקבלה העבודה והביטול בנבראים (והיינו בנש"י) בטוב ביתרון גדול גם על תחלת המח' כו'".

35) ראה המשך תער"ב שם (ס"ע א'קכג): למעלה אינו שייך לומר שלא יהי' ח"ו הדבר כו'. אך זה שייך לענין ידיעה ובחירה כו'.

36) ראה בארוכה לקו"ש חי"ב ע' 73 ואילך. ועוד.

37) ראה בארוכה (החילוק דרצון לעולמות ורצון לתומ"צ) ד"ה והוא כחתן תרנ"ז פ"ה. אלה תולדות נח תרס"ו.

38) כידוע דזה ש"נתאווה הקב"ה כו'" הוא בעצמותו ית'.

39) ראה עד"ז לקו"ש [המתורגם] ח"ה ע' 7־66 ובהערות שם (לענין ידיעה ובחירה), וש"נ. וראה לעיל הערה 35.

40) להעיר ג"כ מהמשך תער"ב שם (ע' א'קכד) דעבודת נש"י "בטוב ביתרון גדול כו'" הוא "מה שהקדימו ישראל נעשה לנשמע .. הביטול עצמי שיש בנשמות מצד שמושרשים בעצמות א"ס .. וכמו"כ בהבירור הנעשה ע"י התשו' שהוא הבירור שלא בהדרגה כו' ובד"כ בהעבודה בזה"ג כו' שמפקיר ומשליך חייו מנגד כו'", ע"ש.

41) לקו"ת שלח מ, א.

42) ואולי י"ל שזהו הטעם פנימי בזה שכ"ק מו"ח אדמו"ר גילה כו"כ מנהגים שבטח היתה כוונתו שיתפרסמו ע"מ לקיימם בפועל (ראה בשיחה שנדפסה בספר המנהגים־חב"ד בתחילתו) – מ"מ פירסמם רק דרך סיפור כו'.

43) להעיר ממשנ"ת (לקו"ש חל"ח ע' 23) הטעם שיש קס"ד דתשובה אינה מצוה, כי היא מעצם הנפש שאין שייך בו סיבה מן החוץ (ציווי), ע"ש.

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

זאת, כיון שהם ניתנו מלמעלה (בדומה ל"ברכה", שלמרות שהעיקר בה הוא תועלת המתברך, בכל זאת היא באה מן המברך), הרי אין הם, למרות הכל, בבחינת "סוף מעשה", ולכן מתגשמת על ידם רק הכוונה שב"תחילת מחשבה",

אך על־ידי שישראל נוהגים "למעבד... עמה חדוה" – לשמוח עם התורה, לאחר נתינתה מלמעלה – הרי זה כענין ההצלחה[44], שהיא דוקא ב"סוף מעשה" (לאחר העשיה), ולפיכך הוא משיג את הכוונה של "תחילה", שמעל לתחלת המחשבה.

י.

חיזוק הקושי, והשאלה על הפיכת מנהג לחלק מן התורה

אך לפי האמור לעיל מתחזק הקושי דלעיל (סעיף א'): אם המיוחד שבשמחת תורה היא ה"הצלחה", ואילו "אורה" ו"ברכה" קיימים אף ב"לוחות הראשונות" (בשבועות) וב"לוחות השניות" (יום־הכיפורים), מדוע נאמר בשיחה הנ"ל שגם "שערי אורה" ו"שערי ברכה" קשורים דוקא לשמחת־תורה?

כדי להבין דבר זה, יש להקדים ולומר, שרואים, שבאמצעות עבודה ולימוד כדבעי (יגעת) של ישראל נוסף משהו לתורה, עד כדי כך שצריך לחדש בתורה, לאפשה לה[45] (= להגדיל אותה). וכך גם לגבי מנהגי ישראל, שמנהג ישראל תורה הוא[46], ויוצא אפוא, שעל־ידי שישראל מקיימים מנהג מסויים, נוסף משהו לתורה.

וקשה על כך, לכאורה: אמנם, ניתן להבין כיצד יכולים ישראל לחדש בתורה[47], בהתחשב בכך ששורש נשמתם נעלה מן התורה, אך עדיין אין מובן: כיצד הופך חידוש זה (ובפרט החידוש של מנהג) לחלק מן התורה?

[כלומר, לא רק שחייבים לבצע את ה"גזירות והתקנות והמנהגות"[48] שחידשו חכמים, אלא שהם נעשים חלק מן התורה[49], כפי שמצוי הביטוי, כנ"ל, על מנהגי ישראל, (ואפילו מנהגים שאינם קשורים ל"בית דין[48] הגדול"[50] ש"מנהג ישראל תורה הוא"].

ההסבר לכך הוא:

יש בתורה שתי בחינות[51]: (א) מהותה של התורה כחכמתו ורצונו ית', מצד בחינה זו בנויה תורה כך, שיש ענינים המתחדשים על־ידי ישראל. (ב) מהותה של התורה ש"אורייתא וקודשא־בריך־הוא כולא חד"[52], שורשה של התורה בעצמותו יתברך. מצד בחינה זו יכול ענין זה להפוך לחלק מן התורה, כדלהלן.

כיון שהכוונה העליונה היא שישראל יחדשו בתורה בכוחם העצמי, ובאמצעות זאת מתגלה שורשם בעצמותו ית', לפיכך, על־ידי כך שישראל מביאים לגילוי בחינת ה"עצמות" של אלקות על־ידי חידושם, הם מביאים להשפעה גילוי זה גם בתורה (בדומה לכתוב בספר הבהיר[53], שדוד היה מחבר תורה בקוב"ה). ולכן נעשה החידוש (הן ה"חידושים" הנלמדים מן התורה על־ידי "יגעת"[54], והן ה"תקנות והגזירות והמנהגות" שמחדשים ישראל) לחלק מן התורה.

לפי זה מובן גם האמור בשיחה שדלעיל, שגם ל"שערי אורה" ו"שערי ברכה" (ולא רק ל"שערי הצלחה") יש קשר מיוחד לשמחת תורה שהונהגה על־ידי ישראל גם אם "אורה" ו"ברכה" קיימים גם בתורה מצד עצמה:

אמיתות המושג "אורה" היא, שכל המצוי ב"מאור" מאיר בגלוי, גם מה שמצד עצמו הוא למעלה מגילוי[55].

---

44) ועפ"ז י"ל: שערי אורה – אור, ברכה – כלים, הצלחה* – כתר שלמעלה משניהם.

45) זח"א יב, ב. וראה אגה"ק סכ"ו (קמה, א). הל' ת"ת לאדה"ז פ"ב ס"ב. תו"א מקץ לח, ג. – אע"פ ש"אפשא לה" כולל ג"כ חידושים הנלמדים ע"י מדות שהתורה נדרשת בהן (שניתנו למשה מסיני) מתורה שבכתב או שישנם בהעלם, בבחי' כלל ולמדם מן הכלל וכיו"ב. וראה שער מאמרי רז"ל (למד"ר פ' חוקת). שער רוה"ק (בהוצאת ת"א תשכ"ג – קח, ב). שער הגלגולים הקדמה יז. ובארוכה לעיל ע' 272 ואילך. וראה סה"ש תשנ"ב ח"ב ע' 507 ואילך.

46) נסמן בלקו"ש [המתורגם] ח"ד ע' 60. ועוד.

47) ראה המשך תער"ב ח"ג ע' א'תח.

48) ראה רמב"ם הל' ממרים פ"א ה"ב.

49) ראה מגילה יט, ב: שהראהו הקב"ה למשה .. מה שהסופרים עתידין לחדש מאי ניהו מקרא מגילה.

50) ראה ירושלמי פסחים פ"ד ה"א.

51) ראה סד"ה יחיינו תרנ"ט. המשך תרס"ו ע' שפה ואילך. ובכ"מ.

52) מובא בתניא רפכ"ג בשם הזהר. וראה סה"מ ה'ש"ת ע' 66 בהערה.

53) ראה זח"ג רכב, ב. לקו"ת שלח נא, א.

54) ראה המשך תרס"ו (ע' שפג. שצג. ועוד) ש"הגם דלכאורה כל הענינים דתושבע"פ (שחידשו חז"ל) הכל מתושב"כ", הנה באמת "כל עניני תושבע"פ הן בבחי' חידוש בכח עצמם ויגיעתם דוקא", וע"י היגיעה שלהם המשיכו "לא מבחי' תוה"ק לבד כ"א מבחי' העלם העצמית דא"ס".

ועפ"ז צ"ל דזה שכל מה שתלמיד ותיק עתיד לחדש ניתן למשה מסיני – הוא לפי שבמ"ת "ניתנה" התורה כמו שהיא מושרשת ב"העלם העצמית דא"ס" (שלמעלה מבחי' התורה כמו שבאה בבחי' המשכה וגילוי).

55) ע"ד הידוע שבאור נמשך גם הענין ד"מציאותו מעצמותו" (שאינו שייך לגילוי) – ראה בכ"ז ס' הערכים־חב"ד ערך אוא"ס (א) ס"ט (ע' קז ואילך), וש"נ.

*) ראה אוה"ת בראשית רעזח, א־ב.

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

וכיון שאמיתות התורה היא ש"אורייתא וקוב"ה כולא חד", יוצא, שדוקא בשמחת תורה, כאשר ישראל "מעטרן לספר תורה בכתר דילי", ומגלים את שורש התורה כפי שהיא מושרש בעצמותו ית' – דוקא אז מתגלים ביחד עד "שערי הצלחה" גם "שערי אורה" ו"שערי ברכה" בשלימותם.

(משיחת יום שמח"ת תש"ל)

אגרות קודש

ב"ה, כ"ב אלול, תשי"ב
ברוקלין.

שלום וברכה!

בנועם קבלתי מכתבו מא' תבא, ונהניתי לקרות בו מה שכותב שהכיר את כ"ק אדמו"ר - מוהרש"ב - נ"ע, ותקותי שאין זה זכרון בעלמא אלא שפועל עליו הרמת רוח להגביה עצמו למעלה מן החומריות של עוה"ז הגשמי ומלואו עולם המלא קליפות וס"א וכמרז"ל לא המדרש עיקר אלא המעשה.

ומה שכותב אשר קשה למלאות עתה את הפעולות הנחוצות, הנה צודק בדבורו, אבל ידוע מרז"ל שהקב"ה אינו מבקש אלא לפי כחנו, ועלינו להתחיל במילוי שליחותינו בעלמא דין וכשעושים זה בלי פני' צדדית ובלב שלם, אזי מצליח השי"ת למעלה מדרך הטבע והוא ע"ד ספור רז"ל קהלת רבה בתחלתו, אשר רבי חנינא בן דוסא כשראה אנשי עירו מעלים עולות ושלמים והוא אינו מעלה כלום - לגודל עניותו - ומצא בחורבה של עירו אבן אחת וסתתה ויפה אותה ואמר הרי עלי להעלותה לירושלים אבל לא הי' בידו לשכור פועלים להובילה, זימן לו הקב"ה מלאכים בדמות בני אדם והסכימו להעלותה בשכר מועט, אבל תנאי התנו "ובלבד שתתן ידך ואצבעך עמנו" אשר לכאורה אינו מובן למה אמרו שתתן אצבעך כיון שהם המעלים, והוא ע"ד הנ"ל שצריך לפתוח כחודו של מחט, היינו להתחיל בהעבודה אף שלכאורה ע"פ שכל אנושי אינו רואה איך שיבוא הדבר לידי פועל, ואם עושה זאת באמת ובתמים, מצליח. ועי"ש בחידושי הרש"ש, והוא הדין לכל או"א מאתנו בכל מקום ובכל זמן.

בטח יודע הוא משלשת השיעורים השוים לכל נפש מתקנת כ"ק מו"ח אדמו"ר זצוקללה"ה נבג"מ זי"ע, והם בחומש תהלים ותניא, ומתחזק בהם, אשר השיעורים ממשיכים תוספת חיות וכח מאלקים חיים לבני ישראל הדבקים בו שהם חיים כולכם היום.

ולקראת השנה החדשה הבאה עלינו ועל כל ישראל לטובה ולברכה, הנני בזה להביע ברכתי לו ולב"ב שיחיו, ברכת כתיבה וחתימה טובה לשנה טובה ומתוקה בגשמיות וברוחניות,

בברכה.

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

שמות ז, ז - ומשה בן שמונים שנה ואהרן בן שלוש ושמונים שנה בדברם אל פרעה

נו

ביאור המספרים "שמונים ושלש" שנים, דמרומז התיקון (בחי' חסד) נגד קליפת פרעה (גבורות)

ואהרן[1] בן שמונים ושלש שנים בדברו אל פרעה.

ידוע בענין ג' שרי[2] פרעה טבחים משקים אופים ר"ת טמ"א, שהם מוחין דקטנות בכלל, שיש מהם יניקה ללעומת זה.

ושרש הטומאה הוא משבירה דתהו, כי תהו בכלל הוא בחי'[3] גבורות ודינים.

והנה מספר שמונים הוא בחי' גבורות כמ"ש[4] ואם בגבורות שמונים שנה,

ומספר[5] שמונים – גבורות, מרומז במשנה כלים[6] פרק כט, ג חוט המשקולת שנים עשר, של חרשין שמונה עשר, של בנין חמשים, יתר מכאן אם רצה לקיים טהור. אם תצרף[7] יב, יח, נ ביחד הוא מספר שמונים.

ושורש הדברים, שיש ג'[8] גבורות דשמות אלקים[9] כמ"ש במאורי אור[10] מ"ע אלקים ועיין בזהר הקדש פ' בראשית[11] דף לא, ע"ב, ובטעמי המצות להרח"ו ז"ל זיע"א במצות שמן המשחה עי"ש.

והג' גבורות הם כנגד מה שיכול להיות טומאה ח"ו בי"ב י"ח נ'.

והתיקון לכל זה הוא האמה היותר בכל אחד מהג' שהוא טהור, והג' א' בכל אחד מהם הוא רמז להתיקון שהוא הג' אלפי"ן[12] בשֵׁם מ"ה, ששֵׁם מ"ה עושה תיקון בהג' בחי' שהי' בהם השבירה דתוהו – גבורות.

ומספר י"ב י"ח נ' עם הג' אלפי"ן[13] דשם מ"ה הוא מספר פ"ג, הוא ע"ד פ"ג שנה דאהרן בדברו אל פרעה,

---

1) בסימן זה יבואר, דכל דבר בתורה הוא מדוייק, כשבא אהרן לפרעה כתוב דהי' "שמונים ושלש שנים", ומבאר דבמספרים אלו מרומז שליחותו לפרעה, במספר "שמונים" מרומז השליטה של פרעה הלעומת זה בחי' גבורות, ובמספר עוד "שלש" מרומז התיקון בחי' חסד.

2) בענין ג' שרי פרעה, ראה לעיל סי' נב הערה 8.

3) גבורות ודינים. מבאר דמג' שרי פרעה נשתלשל הג' בחי' גבורות, ג' שמות אלקים (ראה לעיל סי' נב דפרעה קליפת מצרים מלשון מיצר ה"גרון" בגי' ג' פעמים "אלקים" עם הכולל עי"ש), והם כנגד הג' גבורות דבחי' בינה (השכל שבאדם), ז"א (המדות), מלכות (המעשה). ראה לעיל סי' נג הביאור בזה.

וכל זה מרומז במספר שמונים.

4) תהלים צ, י.

5) מבאר דבמספר שמונים מרומז הג' גבורות הנ"ל, דהוא צירוף המספר בהכלים שמקבל טומאה כדלקמן.

6) משנתנו דנה בחוט המשקולת, עד איזה שיעור הוא מקבל טומאה, פועלים הבאים לבחון כותל או עמוד וכיוצא בזה, אם הוא זקוף וישר, משתמשים במכשיר הנקרא "אנך", והוא משקולת של עופרת או של מתכת אחרת הקשורה בראשו של חוט. והחוט בפני עצמו אינו מקבל טומאה אלא משום שהוא חיבור למשקולת המתכת, המקבלת טומאה, ובאה המשנה ללמד במשקולות של בעלי מלאכות שונים, עד איזה שיעור החוט הוא חיבור למשקולת. וזהו:

חוט המשקולת (הרגילה, שמשתמשים בה הבנאים לבניינים קטנים), שנים עשר (טפחים של החוט הם חיבור למשקולת, ואם נטמא המשקולת גם י"ב טפחים של החוט נטמא, וכן אם נטמא י"ב טפחים של החוט גם המשקולת נטמא, אבל יתר מי"ב טפחים אינו טמא), של חרשין (חוט המשקולת של נגרים) שמונה עשר (טפחים של החוט הם חיבור למשקולת), של בניין (חוט המשקולת של הבנאים הבונים חומות גבוהות ומגדלים) חמשים אמה (של החוט הם חיבור למשקולת), יתר מכאן (יותר מן השיעורים הללו שקבעו חכמים בכל משקולת ומשקולת) אם רצה לקיים (כלומר אף אם רצה לקיים את החוט באורך שלמעלה מן המידה) טהור (העודף על השיעור, כלומר לא זו בלבד שאינו חיבור, ואם נטמאה המשקולת, אותו העודף על השיעור אינו טמא, אלא שאינו מקבל טומאה כלל).

7) יב (12) + יח (18) + נ (50) = 80, שמונים.

8) ראה בפנים בתורת לוי יצחק כאן, דמבאר בפרטיות דהמספרים יב, יח, נ, הם כנגד הג' גבורות בינה ז"א ומלכות, מספר י"ב כנגד אותיות שֵׁם אדנ"י במלוי, י"ח כנגד ז' מלכי דאדום (דתהו) וי"א אלופי עשו, ומספר נ' כנ"ל בפנים שהוא גימטריא טמ"א, ועיין בפנים כל הפרטים.

וראה לעיל סי' נג הערה 11, ביאור ענין ג' גבורות בעבודת ה'.

9) ראה תניא – שער היחוד והאמונה פרק ד. ועוד.

10) מאורי אור אות א' סעיף פג וז"ל: אלקים בג' מקומות בבינה וגבורה ומל', ובינה נקרא אלקי"ם חיים מלובש בו"ק דז"א הנק' אלה.

11) מבואר שם מ"ש "אלקים" לשון רבים, דהוא כנגד הג' גבורות "אלקים עילאה" (בינה), "אלקים דפחד יצחק" (גבורה דז"א), "אלקים בתראה" (בחי' מלכות) עי"ש.

12) ראה דרך מצותיך עא, ב וז"ל: הנה נודע שבחי' קטנות הוא משמות אלקים ובחי' גדלות הוא מש' הוי'. אך יש מילוי יודי"ן ומילוי ההי"ן ומילוי אלפי"ן ושם הוי' המתלבש בכלים דז"א שהוא המדות עליונות הוא מילוי אלפין ונק' שם מ"ה ונתבאר אצלינו ענינו בדרוש המילויים עי"ש. ראה אור התורה ענינים ע' רמ ואילך.

וראה לקוטי תורה פרשת מצורע כד, ג דבשם הוי' במילוי אלפי"ן, כזה: יו"ד ה"א וא"ו ה"א יש ג' פעמים אות אל"ף, וכל אחד הוא בחי' אור ("אור" פירושו גילוי), ובכללות בלשון החסידות הם ג' חלקים דיש בהאדם:

א) שכל (בינה).

ב) מדות (ז"א).

ג) מעשה (נהי"ם).

וזהו דהג' פעמים "אל"ף" בשם מ"ה מרמז להתיקון בכל חלקי האדם – השכל, מדות, ומעשה, ובלי הג' אלפי"ן הוא בגי' מ"ב בחי' גבורות, ראה הביאור בפנים בתורת לוי יצחק כאן.

ועיין גם ילקוט לוי יצחק עה"ת חלק ב' סי' נד. נט.

13) יב (12) + יח (18) + נ (50) + מספר ג' (3, כנגד ג' אותיות "א" שבשם מ"ה) = 83.

הדורה להדפסה ושיגור אשר בלבל

שאהרן הוא איש[14] החסד, כהנא רבא, והוא בחי'[15] באורך נראה אור דתיקון, ומספרו הוא[16] אל מלא והוי' פשוט ומלא באלפי"ן, שאל הוי' הוא בחי' חסדים והוא בחי' אור כמ"ש[17] אל הוי' ויאר לנו, והוא שייך להדר[18] דתיקון, שהוא מה שחסד[19] אתגלי בפומא דאמה. וכהן גדול[20] משמש בח' בגדים ע"ד הדר מלך הח'.

וביוהכ"פ שהעבודה הוא רק בכה"ג, מעכב[21] שיהי' לו אשה, הוא כמו בהדר שיש לו אשה ושם[22] אשתו מהיטבאל.

מתורת לוי יצחק, חידושים וביאורים בש"ס עמוד שמא–ב

14) ראה לקו"ש חכ"ז ע' 89 "כהן הוא איש החסד". ובהע' 19 מציין וז"ל: ברכה לג, ח "וללוי אמר תמיך ואוריך לאיש חסידך" וראה זח"א בהשמטות דף רנו סע"א. זח"ג דף קמה ע"ב ואילך ועוד.

15) תהלים לו, י.

16) פירוש: מבאר מרמז דאהרן בחי' חסד הוא בחי' "אור", ומרומז בגי' שֵׁם "אהרן" בפ' (תהלים קיח, כז) "אל הוי' ויאר לנו",
והוא: ד"אהרן" בגי' 256 רנ"ו,
וכן "אל מלא", היינו תיבת ואותיות "אל" במלוי כזה: אל"ף (111) + למ"ד (74) הוא מספר 185,
וכן שֵׁם "הוי' בפשוט ובמלוי אלפי"ן" היינו הוי' (26) + הוי' במלוי אלפי"ן יו"ד ה"א וא"ו ה"א (45) הוא 71.
ביחד, 185 + 71 = 256, רנ"ו.
נמצא ד"אהרן" הוא הגי' ד"אל הוי'" ("אל" מלא, + שם הוי' פשוט + שֵׁם הוי' במלוי אלפי"ן).
ושֵׁם "אל" הוא בבחי' חסד כמ"ש "חסד אל כל היום", ושם הוי' במלוי אלפי"ן הוא כנ"ל שם מ"ה, ה"תיקון" משבירת התוהו.
ולהעיר מ"ש בתורת לוי יצחק, חידושים וביאורים בש"ס ע' רכז, דתיבת "לנו" בגי' "אלקים" ד"אל הוי'" (אהרן) בחי' אור "ויאר" ממתיק הבחי' "אלקים" בגי' "לנו" וד"ל. ראה גם לקמן סי' סח.

17) תהלים קיח, כז. ראה גם ילקוט לוי יצחק עה"ת חלק ב' סי' פו.

18) ראה ילקוט לוי יצחק עה"ת חלק ב' (פרק לו, פסוקים לב-לח) דבכל ז' מלכי אדום דתהו כתוב וימלוך וימת, משא"כ במלך השמיני (שם לט) "הדר ומהיטבאל" לא כתוב בהם מיתה דמרמז לעולם התיקון. וראה אור התורה פרשת מקץ תתשב, ב.

19) ראה זהר - אדרא רבא - חלק ג' דף קמב, א. חסד מתגלה בפי ובראש אבר היסוד, דחסד ויסוד הוא ההתחלה והסוף דהששה מדות, שהתחלתן חסד וסופן יסוד. וזהו "אל הוי'" דבחי' חסדים "יאר לנו" יתגלה.
ראה לקוטי שיחות חלק לט ביאורים על לקוטי לוי יצחק - אגרת התשובה עמוד 51 ואילך. ועיין ילקוט לוי יצחק עה"ת חלק א' סימן סה. תורה אור יא, א. תורת חיים בראשית פ, ג. (מובא בילקוט לוי"צ שם סימן קנז בהערה 12). ספר המאמרים תרמ"ג עמוד יד.

20) תצוה כח, ד. צו פרק ח, מרמז עוד דאהרן כהן גדול הוא בחי' תיקון ע"ד הדר מלך השמיני ואשתו מהיטבאל.

21) יומא פרק א משנה א.

22) ראה זהר ח"א דף רכג, ב. ח"ג דף קלה, ב. דף רצב, א. מובא בילקוט לוי יצחק חלק ב' סימן קמו. קמז. ועיי"ש המשך הסימנים דבכל המלכים לא כתוב בהם "ושם אשתו" רק במלך השמיני "הדר ומהיטבאל" דהם מקור עולם התיקון דלשבת יצרה.

אגרות קודש

ב"ה, כ"ב אלול, תשי"ב
ברוקלין.

שלום וברכה!

במענה על מכתבו מט"ו אלול, נהניתי לקרות בו אשר הוטב מצב בריאותו וכבר למד ג"כ השיעורים ברבים, ויה"ר מהשי"ת אשר הלוך ילך מצבו הולך וטוב ויבשר בשו"ט בזה.

מסיים במכתבו שגמר במחשבתו להתפלל בתור ש"ץ בימים נוראים והק' הבע"ל, ויהי' לו ג"כ עוזרים משוררים שיעזרוהו במקצת, ובטח ישתדל במדה האפשרית למעט בטרחה וידוע שני הפירושים במרז"ל בכל כחו, כפשוטו, או בכל כחו, כוונתו, ומובן אשר הפשט השני הוא יותר מתאים ברוחניות ובמילא יותר טוב גם בגשמיות.

הפ"נ שלו נתקבל, ואקראהו בל"נ על הציון של כ"ק מו"ח אדמו"ר זצוקללה"ה נבג"מ זי"ע.

ולקראת השנה החדשה הבאה עלינו ועל כל ישראל לטובה ולברכה, הנני בזה להביע ברכתי לו ולב"ב שיחיו, ברכת כתיבה וחתימה טובה לשנה טובה ומתוקה בגשמיות וברוחניות.

בברכ[ת] בריאות הנכונה ביחוד.

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

ביאור הטעם, דחג הסוכות יום ראשון ובאמצע חוה"מ ואח"כ שמיני עצרת, ופסח יום ראשון ושביעי חג (ובאמצע חוה"מ) – כנגד ענני הכבוד וחירות, ובימי הגלות, ולע"ל שיחזרו וכו', וחג השבועות יום א' – כנגד התורה דהוא נצחי

אלה מועדי ה'. ונראה ליתן טעם על מה דאמר רחמנא שפסח יהי' שבעה ימים וביום הראשון וביום השביעי יהי' חג, ועצרת יהי' רק יום אחד וחג הסוכות רק יום אחד, ושמיני עצרת הוא רגל בפני עצמו, והימים שבאמצע פסח וסוכות הם חוה"מ ומותר במקצת מלאכה ואסור במקצת מלאכה.

ונראה הטעם, דהנה ידוע בפסח הוא יציאת מצרים שבו הי' חירות הגופות מעבדות, ועצרת הוא נתינת התורה, וסוכות הוא זכר לענני הכבוד שהקיפן הקב"ה.

ולזה בפסח שהוא זכרון לחירות הגוף ובעונינו נתבטל החירות והגלה אותנו ועתיד לגאלינו להשיב לחירות. וידוע שכל שבעה הוא סימן להקיף שלם, ולזה עושין יום ראשון ושביעי חג והאמצעים אינם חג, להורות אף שיש שמחה להחירות, יחזור ויתבטל, ואחר ההיקף שלם יחזור ויהי' עוד חג.

ומבואר בספר יוסף לקח על מגילת אסתר שבשעת יציאת מצרים נתבטל מישראל שם עבדות לעולם, שבמצרים הי' עלינו שם עבדות שהיינו עבדים בחומר ובלבנים, ובשעת גאולת מצרים הי' מחסד הקב"ה שנתבטל מעלינו שם עבדים, שלא יקרא עלינו שום שם עבדות לעולם רק שם משועבדים.

ולזה הימים האמצעים המורה על ביטול החירות, מ"מ צריכים לנהוג בהם קצת יו"ט מפני שעכ"פ נגאלנו משם עבדים, וצריכין לעשות זכר קצת לעשות קצת יו"ט לזכר חסד שעשה הקב"ה עמנו שביטל מאתנו שם עבדים.

ועצרת שהוא על נתינת התורה אשר כרת ברית אתנו שלא ימושו מפינו ומפי זרעינו עד עולם, ולכך אינו אלא יום אחד.

וחג הסוכות אשר הוא זכר לענני הכבוד שג"כ נתבטל בעונינו, ולכך יום ראשון חג, ושבעה ימים אינם חג, וכיון שמ"מ מקיף אותנו השגחת והשפעת השי"ת שמשגיח עלינו כמשגיח מן החלונות וכמציץ מן החרכים ולכך צריכין לנהוג באותן ימים קצת יו"ט, ומה שעתיד לשוב עלינו היקף ענני כבוד לא ידמה כלל לאותן הראשונים כדכתיב (ירמי' לא) ברית חדשה לא כברית אשר כרתי את אבותם וגו', ולזה שמיני רגל בפני עצמו כיון שלא ידמה להראשונים.

נחלת יעקב

ביאור דרצה הקב"ה לזכות את ישראל שישמחו בחגיהם (פסח, שבועות, סוכות), בשמחת זמן העבר, וזמן ההוה, וזמן העתיד לבוא וכו'

רצה הקב"ה לזכות את ישראל שישמחו בחגיהם שמחת הנפש ושמחת הגוף, בשמחת זמן העבר, וזמן ההוה, וזמן העתיד, ע"כ נתן לנו שלשה חגים בשנה בשלשה זמנים מחולפים.

1) חג המצות הוא שמחת הנפש ושמחת הגוף מזמן העבר, שהוא זמן חרותינו ממצרים שגאלנו וגאל את אבותינו, בגאולת הגוף מקושי השעבוד, וגאולת הנפש מטומאת מצרים.

ושמחת זמן ההוה, לפי שהוא בזמן האביב, אחר שעבר הסתיו והגשם חלף הלך לו, וכל מעשה הבריאה והטבע נתחדש, וכאילו עתה נברא עולם חדש, והוא דומה כאלו הי' תחיית המתים לכל מעשה הטבע, והוא שמחה לגוף ולנפש גם יחד לזמן ההוה.

ולזמן העתיד, שעתיד הקב"ה לעשות לנו ניסים ונפלאות בחודש הזה כמו שעשה לאבותינו בזמן הזה, כמ"ש כימי צאתך מארץ מצרים אראנו נפלאות (מיכה ז), וגם בחג הזה עתיד להיות תחיית המתים, כמו שמחי' הש"י את כל מעשה הטבע כמו כן עתיד הקב"ה להחיות את המתים בחג הזה, לכן אנו קוראים בשבת חוה"מ של פסח את ההפטורה של תחיית המתים (ביחזקאל לז).

2) חג השבועות שמחת העבר להנפש והגוף ביחד כי הוא זמן מתן תורתנו, שבו נתן לנו הקב"ה תורת אמת שהיא משיבת נפש, ונותנו לנו חיי עולם ואריכת ימים לגוף ולנפש בעוה"ז ובעוה"ב, וע"י התורה הבטיח לנו הש"י שנהי' ממלכת כהנים וגוי קדוש.

שמחת ההוה, שהוא חג הקציר בכורי קציר חטים, בזמן שהחטים והרבה מיני תבואה נתבכרו, וברכת ה' בבית ובשדה, והוא שמחה לגוף ולנפש.

ושמחת העתיד הוא, כי עוד עתיד הקב"ה לדבר עמנו פנים אל פנים, כמ"ש (ישעי' נד) וכל בניך למודי ה', ושעתיד להחזיר לנו את הנבואה כמ"ש (יואל ג) ונבאו בניכם ובנותיכם וגו', ועתיד הקב"ה לעשות מחול לצדיקים, והצדיקים מראין עליו באצבע ויאמרו הוא אלקינו זה וגו', והקב"ה ישכון ביניהם כמ"ש (להלן כו) ונתתי משכני בתוככם, ומלאכי השרת ישאלו לישראל מה פעל אל.

3) וחג הסוכות יש בו שמחת הגוף והנפש מזמן העבר כי בסוכות הושבתי את בני ישראל בהוציאי אותם מארץ מצרים והם ענני כבוד.

ושמחת ההוה שהוא בסוף הקיץ, בזמן שכל התבואות וכל הפירות כבר נתבשלו, לכן נקרא ג"כ חג האסיף, וזהו שאמר כאן באספכם את תבואת הארץ, שבזמן הזה יאספו כל התבואה וכל הפירות ויראו שברכת ה' איתם והוא שמחה גדולה לגוף ולנפש, ולכן אנו אומרים בו שהוא זמן שמחתנו, וכן הבטיח לנו הש"י והיית אך שמח.

ומזמן העתיד, כי עתיד הקב"ה להקים את סוכת דוד הנופלת, ולעשות סוכה לצדיקים מעורו של לויתן, וגם מפלת גוג ומגוג יהי' בחג הסוכות, ואז כל האלילים כליל יחלוף מן הארץ, ונשגב ה' לבדו, וכל העמים יכירו אז כי לה' המלוכה וביום ההוא יהי' ה' אחד ושמו אחד, ולכן כל הגוים עתידין לחוג את חג הסוכות ואז ישמח ה' במעשיו וישמח ישראל בעושיו ובני ציון יגילו במלכם, בשמחת הנפש ובשמחת הגוף, ב"ב אמן.

שמנה לחמו

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

◆ יום ראשון י"ד תשרי ◆

לג (א) **וְזֹאת הַבְּרָכָה אֲשֶׁר בֵּרַךְ מֹשֶׁה אִישׁ הָאֱלֹהִים אֶת־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לִפְנֵי מוֹתוֹ:**

א וְדָא בִּרְכְּתָא דִּי בָרִיךְ מֹשֶׁה נְבִיָּא דַּיְיָ יָת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל קֳדָם מוֹתֵהּ:

רש"י◄ **וְזֹאת הַבְּרָכָה•** לִפְנֵי מוֹתוֹ. (ספרי) סָמוּךְ לְמִיתָתוֹ - שֶׁאִם לֹא עַכְשָׁו, אֵימָתַי?.

(ב) **וַיֹּאמַר יְהוָה מִסִּינַי בָּא וְזָרַח מִשֵּׂעִיר לָמוֹ הוֹפִיעַ מֵהַר פָּארָן וְאָתָה מֵרִבְבֹת קֹדֶשׁ מִימִינוֹ אֵשׁ דָּת לָמוֹ:**

ב וַאֲמַר יְיָ מִסִּינַי אִתְגְּלִי וְזַהוֹר יְקָרֵהּ מִשֵּׂעִיר אִתְחֲזִי לָנָא אִתְגְּלִי בִּגְבַרְתֵּהּ מִטּוּרָא דְּפָארָן וְעִמֵּהּ רִבְבַת קַדִּישִׁין כְּתַב יַמִּינֵהּ מִגּוֹ אֶשָּׁתָא אוֹרַיְתָא יְהַב לָנָא:

רש"י◄ **וַיֹּאמַר ה' מִסִּינַי בָּא•** (שם) פָּתַח תְּחִלָּה בְּשִׁבְחוֹ שֶׁל מָקוֹם, וְאַחַר־כָּךְ פָּתַח בְּצָרְכֵיהֶם שֶׁל יִשְׂרָאֵל, וּבַשֶּׁבַח שֶׁפָּתַח בּוֹ יֵשׁ בּוֹ הַזְכָּרַת זְכוּת לְיִשְׂרָאֵל. וְכָל זֶה דֶּרֶךְ רִצּוּי הוּא, כְּלוֹמַר כְּדַאי הֵם אֵלּוּ שֶׁתְּחוּל עֲלֵיהֶם בְּרָכָה. **מִסִּינַי בָּא•** יָצָא לִקְרָאתָם כְּשֶׁבָּאוּ לְהִתְיַצֵּב בְּתַחְתִּית הָהָר, כְּחָתָן הַיּוֹצֵא לְהַקְבִּיל פְּנֵי כַּלָּה, שֶׁנֶּאֱמַר: (שמות יט) "לִקְרַאת הָאֱלֹהִים", לְמַדְנוּ שֶׁיָּצָא כְּנֶגְדָּם. **וְזָרַח מִשֵּׂעִיר לָמוֹ•** (ספרי) שֶׁפָּתַח לִבְנֵי עֵשָׂו שֶׁיְּקַבְּלוּ אֶת הַתּוֹרָה, וְלֹא רָצוּ. **הוֹפִיעַ•** לָהֶם. **מֵהַר פָּארָן•** שֶׁהָלַךְ שָׁם וּפָתַח לִבְנֵי יִשְׁמָעֵאל שֶׁיְּקַבְּלוּהָ, וְלֹא רָצוּ. **וְאָתָה•** לְיִשְׂרָאֵל (שם). **מֵרִבְבֹת קֹדֶשׁ•** וְעִמּוֹ מִקְצָת רִבְבוֹת מַלְאָכֵי קֹדֶשׁ וְלֹא כֻּלָּם, וְלֹא רַבָּם, וְלֹא כְּדֶרֶךְ בָּשָׂר־וָדָם שֶׁמַּרְאֶה כָּל כְּבוֹד עָשְׁרוֹ וְתִפְאַרְתּוֹ בְּיוֹם חֲפָּתוֹ. **אֵשׁ דָּת•** שֶׁהָיְתָה כְּתוּבָה מֵאָז לְפָנָיו בְּאֵשׁ שְׁחוֹרָה עַל גַּבֵּי אֵשׁ לְבָנָה, נָתַן לָהֶם בַּלּוּחוֹת כְּתַב יַד יְמִינוֹ. דָּבָר אַחֵר: "אֵשׁ דָּת", כְּתַרְגּוּמוֹ, שֶׁנְּתָנָהּ לָהֶם מִתּוֹךְ הָאֵשׁ.

רמב"ן על התורה – מהדורת בלום, אברמוביץ

(א) אִישׁ הָאֱלֹהִים. לְהַגִּיד כִּי בִּרְכָתוֹ מְקֻיֶּמֶת, כִּי אִישׁ הָאֱלֹהִים הָיָה וּתְפִלַּת יְשָׁרִים רְצוֹנוֹ. וְהִנֵּה יִקְרָא הַכָּתוּב לְמֹשֶׁה רַבֵּינוּ **"אִישׁ הָאֱלֹהִים"** וְכֵן שְׁאָר הַנְּבִיאִים וְאֵלִיָּהוּ וְזוּלָתָם, וְלֹא יֹאמַר הַכָּתוּב "אִישׁ ה'" אֲבָל יֹאמַר מֹשֶׁה עֶבֶד ה' (להלן לד ה), וְהַטַּעַם יָדוּעַ לְכָל מַשְׂכִּיל:

וְכֵן עַל דֶּרֶךְ הָאֱמֶת, וְזֹאת הִיא הַבְּרָכָה, כִּי מֵאֵת ה' הָיְתָה זֹאת (תהלים קיח כג), וְכֵן בְּיַעֲקֹב נֶאֱמַר (בראשית מט כח) וְזֹאת אֲשֶׁר דִּבֶּר לָהֶם אֲבִיהֶם, זֹאת הַבְּרָכָה, הוּא שֶׁאָמַר דָּוִד (תהלים קיט נו) זֹאת הָיְתָה לִּי כִּי פִקּוּדֶיךָ נָצָרְתִּי, יִרְמֹז לְצִיּוֹן עִיר דָּוִד כִּי שָׁם צִוָּה ה' אֶת הַבְּרָכָה חַיִּים עַד הָעוֹלָם, וְהַמַּשְׂכִּיל יָבִין:

וְלָזֶה הַסּוֹד נִתְכַּוְّנוּ רַבּוֹתֵינוּ בְּמִדְרָשָׁם שֶׁאָמְרוּ בְּבְרֵאשִׁית רַבָּה (ק יג), וְזֹאת אֲשֶׁר דִּבֶּר לָהֶם אֲבִיהֶם, עָתִיד אָדָם כֵּיוֹצֵא בִּי לְבָרֵךְ אֶתְכֶם וּמִמָּקוֹם שֶׁפָּסַקְתִּי אֲנִי מִשָּׁם הוּא מַתְחִיל, כֵּיוָן שֶׁעָמַד מֹשֶׁה רַבֵּינוּ פָּתַח לָהֶם בְּזוֹאת הַבְּרָכָה מֵאוֹתוֹ מָקוֹם שֶׁפָּסַק לָהֶם אֲבִיהֶם, הֲוֵי וְזֹאת אֲשֶׁר דִּבֶּר לָהֶם אֲבִיהֶם, אָמַר לָהֶם הַבְּרָכוֹת הַלָּלוּ אֵימָתַי מַגִּיעוֹת אֶתְכֶם מִשָּׁעָה שֶׁתְּקַבְּלוּ אֶת הַתּוֹרָה שֶׁכָּתוּב בָּהּ וְזֹאת הַתּוֹרָה וגו'. כִּי הַמִּלָּה הַזֹּאת תִּרְמֹז לַבְּרָכָה שֶׁהִיא הַתּוֹרָה, וְהִיא הַבְּרִית, דִּכְתִיב (בראשית יז ז) זֹאת בְּרִיתִי, וּכְבָר הִזְכַּרְתִּי זֶה (ויקרא טז ג): תורה ב

(ב) ה' מִסִּינַי בָּא. יֹאמַר כִּי הַשֵּׁם מִסִּינַי בָּא לְיִשְׂרָאֵל, כִּי מִשָּׁם הִשְׁכִּין שְׁכִינָתוֹ בְּתוֹכָם, וְשׁוּב לֹא נִסְתַּלְּקָה מֵהֶם. וְהָעִנְיָן, כִּי יָרַד הַכָּבוֹד בְּהַר סִינַי כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר (שמות יט ב) וַיֵּרֶד ה' עַל הַר סִינַי אֶל רֹאשׁ הָהָר וַיִּקְרָא ה' לְמֹשֶׁה וגו', וְשָׁם הָיָה כָּל הַיָּמִים שֶׁהָיָה מֹשֶׁה עוֹלֶה וְיוֹרֵד, כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר (שם כד יז) וּמַרְאֵה כְּבוֹד ה' כְּאֵשׁ אֹכֶלֶת בְּרֹאשׁ הָהָר וגו'. וְכַאֲשֶׁר נִתְּנוּ לוֹ הַלֻּחוֹת הָאַחֲרוֹנוֹת שָׁכַן הַכָּבוֹד בְּאֹהֶל מוֹעֵד, כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר (שם לג ט) וְהָיָה כְּבֹא מֹשֶׁה הָאֹהֱלָה יָרַד עַמּוּד הֶעָנָן וְעָמַד פֶּתַח הָאֹהֶל וְדִבֶּר עִם מֹשֶׁה, וּכְתִיב (שם פסוק יא) וְדִבֶּר ה' אֶל מֹשֶׁה פָּנִים אֶל פָּנִים וגו'. וְכַאֲשֶׁר הֻקַּם הַמִּשְׁכָּן שָׁכַן הַכָּבוֹד בַּמִּשְׁכָּן, שֶׁנֶּאֱמַר (שם מ לד) וַיְכַס הֶעָנָן אֶת אֹהֶל מוֹעֵד וּכְבוֹד ה' מָלֵא אֶת הַמִּשְׁכָּן. וּמִשָּׁם הָיוּ לוֹ כָּל הַדִּבְּרוֹת כָּל יְמֵי הַמִּדְבָּר:

וְזָרַח מִשֵּׂעִיר לָמוֹ. כִּי אַחֲרֵי נָסְעָם מִסִּינַי בְּמַסַּע רִאשׁוֹן, שָׁכַן הֶעָנָן בְּמִדְבַּר פָּארָן, וּמִשָּׁם שָׁלַח מְרַגְּלִים שֶׁנֶּאֱמַר (במדבר יג ג) וַיִּשְׁלַח אוֹתָם מֹשֶׁה מִמִּדְבַּר פָּארָן, וְנִתְנַדֶּה הָעָם וְלֹא הָיָה הַדִּבּוּר עִם מֹשֶׁה עַד שֶׁבָּאוּ לְשֵׂעִיר בִּגְבוּל בְּנֵי עֵשָׂו בְּסוֹף הָאַרְבָּעִים (לעיל ב ב), כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר שָׁם (פסוק ז) כִּי ה' אֱלֹהֶיךָ בֵּרֲכְךָ בְּכֹל מַעֲשֵׂה יָדֶךָ יָדַע לְכָתְּךָ אֶת הַמִּדְבָּר הַגָּדוֹל הַזֶּה זֶה אַרְבָּעִים שָׁנָה ה' אֱלֹהֶיךָ עִמָּךְ. וְהִנֵּה אָז בְּבוֹאָם בְּשֵׂעִיר הָיָה הַשֵּׁם לָהֶם לְאוֹר עוֹלָם וְשָׁלְמוּ יְמֵי אֲבֵלָם, וְצִוָּה אוֹתָם לְהִשָּׁמֵר מִשֵּׂעִיר וְעַמּוֹן וּמוֹאָב, וְאָמַר שֶׁיְּחַלּוּ לָרֶשֶׁת אֶת אַרְצָם, וַיִּרְשׁוּ אֶרֶץ סִיחוֹן וְעוֹג שְׁנֵי מַלְכֵי הָאֱמֹרִי הַגְּדוֹלִים:

הוֹפִיעַ מֵהַר פָּארָן. שֶׁנִּסְתַּכֵּל בָּהֶם וְשָׁם עִנְיָנָם לִמְאוֹר פָּנָיו **מֵהַר פָּארָן.**

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

בִּתְחִלַּת פָּרָשַׁת "וְזֹאת הַבְּרָכָה" מִדּוּבָּר בָּלוּחוֹת הָרִאשׁוֹנוֹת: "הֲוָיָ' מִסִּינַי בָּא גו'", וְעַל זֶה נֶאֱמַר "תּוֹרָה צִוָּה לָנוּ מֹשֶׁה מוֹרָשָׁה קְהִלַּת יַעֲקֹב", "מוֹרָשָׁה" לְשׁוֹן יְרוּשָׁה, הַיְינוּ שֶׁנִּיתְּנָה וּבָאָה בִּירוּשָׁה, בְּדֶרֶךְ מִמֵּילָא וְלֹא עַל יְדֵי עֲבוֹדָה וִיגִיעָה. וְסִיּוּם פָּרָשַׁת "וְזֹאת הַבְּרָכָה" (שֶׁהַכֹּל הוֹלֵךְ אַחַר הַחִתּוּם) הוּא "לְעֵינֵי כָּל יִשְׂרָאֵל", שֶׁקָּאֵי עַל שְׁבִירַת הַלּוּחוֹת, "שֶׁנִּשְׁאוּ לִבּוֹ לִשְׁבּוֹר הַלּוּחוֹת לְעֵינֵיהֶם, וְהִסְכִּימָה דַּעַת הַקָּבָּ"ה לְדַעְתּוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר אֲשֶׁר שִׁבַּרְתָּ, יִשַּׁר כֹּחֲךָ שֶׁשִּׁבַּרְתָּ", שֶׁבָּזֶה מְרַמֵּז עִילּוּיָם שֶׁל הַלּוּחוֹת הָאַחֲרוֹנוֹת לְגַבֵּי לוּחוֹת הָרִאשׁוֹנוֹת (שֶׁלָּכֵן אָמַר לוֹ יִשַּׁר כֹּחֲךָ שֶׁשִּׁבַּרְתָּ), כִּי דַּוְקָא עַל יְדֵי שֶׁנִּשְׁאוּ לִבּוֹ לִשְׁבּוֹר אֶת הַלּוּחוֹת לְעֵינֵי **כָּל יִשְׂרָאֵל**, פָּעַל בְּכָל יִשְׂרָאֵל (גַּם בְּאֵלּוּ שֶׁלֹּא חָטְאוּ בָּעֵגֶל) עֲבוֹדַת הַתְּשׁוּבָה - עֲבוֹדָה בְּכֹחַ עַצְמוֹ.

וְכַאֲשֶׁר נִתְקַבְּלָה תְּשׁוּבָתָם בְּמִילּוּאָהּ, אָז נָתַן לָהֶם הַקָּבָּ"ה אֶת הַלּוּחוֹת הַשְּׁנִיּוֹת, שֶׁבָּזֶה הֶרְאָה לְעֵין כֹּל שֶׁהוּא יִתְבָּרֵךְ קִבֵּל תְּשׁוּבָתָם וְנִתְרַצָּה הַקָּבָּ"ה לְיִשְׂרָאֵל בְּשִׂמְחָה וּבְלֵב שָׁלֵם וְנָתַן לָהֶם לוּחוֹת שְׁנִיּוֹת, הַיְינוּ שֶׁגַּם בַּתּוֹרָה תִּהְיֶה הָעֲבוֹדָה וִיגִיעָה - לִמּוּד הַתּוֹרָה בְּכֹחַ עַצְמוֹ.

וְכַאֲשֶׁר בָּאִים לִשְׁמִינִי־עֲצֶרֶת לְאַחַר ז' יְמֵי הַסִּכּוֹת, הַזְּמַן שֶׁכָּל הַהַמְשָׁכוֹת נִקְלָטוֹת בִּפְנִימִיּוּת, וְגַם בְּחִינַת הַתּוֹרָה שֶׁנִּתְּנָה בָּלוּחוֹת הַשְּׁנִיּוֹת, הֲרֵי אָז בָּאָה הַשִּׂמְחָה הָאֲמִתִּית וְהַשְּׁלֵימָה בְּלִמּוּד הָאָדָם בַּתּוֹרָה בְּכֹחַ עַצְמוֹ.

וְלָכֵן לְאַחַר סִיּוּם הַתּוֹרָה "לְעֵינֵי כָּל יִשְׂרָאֵל", מַתְחִילִין לִקְרוֹא תֵּכֶף "בְּרֵאשִׁית בָּרָא אֱלֹקִים אֵת הַשָּׁמַיִם וְאֵת הָאָרֶץ", כִּי עַל יְדֵי עֲבוֹדַת הָאָדָם בְּלִמּוּד הַתּוֹרָה בְּכֹחַ עַצְמוֹ (וְעַל דֶּרֶךְ זֶה - בַּעֲבוֹדַת הַבַּעֲלֵי־תְּשׁוּבָה שֶׁהִיא בְּכֹחַ עַצְמוֹ וּבִבְחִינַת הִתְחַדְּשׁוּת מַמָּשׁ) נַעֲשָׂה שֻׁתָּף לְהַקָּבָּ"ה בְּמַעֲשֵׂה בְּרֵאשִׁית שֶׁהוּא מוֹסִיף וּמַשְׁפִּיעַ כִּבְיָכוֹל בְּמַעֲשֵׂה בְּרֵאשִׁית - כִּי שֻׁתָּפוּת בִּשְׁלִימוּתָהּ הִיא כְּשֶׁשְּׁנֵיהֶם שֻׁתָּפִים שָׁוִים לְגַמְרֵי. וְלָכֵן הַצַּדִּיק שֶׁעֲבוֹדָתוֹ הִיא רַק לְגִלּוֹת מַהכֹּחַ אֶל הַפֹּעַל (הֵן הַכֹּחוֹת שֶׁלּוֹ, וְהֵן בַּדִּירָה שֶׁעוֹשֶׂה בָּעוֹלָם) אֵין הַ"שֻׁתָּפוּת" בִּשְׁלִימוּתָהּ - שֶׁהֲרֵי הַקָּבָּ"ה בּוֹרֵא וּמְהַוֶּה מֵאַיִן; אֲבָל כְּשֶׁעֲבוֹדָתוֹ הִיא בְּכֹחַ עַצְמוֹ, הַבַּעַל־תְּשׁוּבָה שֶׁעֲבוֹדָתוֹ הִיא הִתְחַדְּשׁוּת מַמָּשׁ בַּבְּרִיאָה, כַּנַ"ל, וְעַד שֶׁעוֹשֶׂה מִדָּבָר הָפְכִּי דָּבָר הָרָצוּי - מֵעוֹלָם דְּ"לֹא הַנָּיָן לֵיהּ" (לְהַקָּבָּ"ה) עוֹשֶׂה עוֹלָם דְּ"הַנָּיָן לֵיהּ", עַל יְדֵי זֶה נַעֲשָׂה דּוֹמֶה לַבּוֹרֵא - שֻׁתָּף בִּשְׁלִימוּת לְהַקָּבָּ"ה, וּבוֹרֵא שָׁמַיִם וָאָרֶץ "חֲדָשִׁים" שֶׁנִּרְגַּשׁ בָּהֶם שֶׁ"ה' אֱלֹקֵי יִשְׂרָאֵל מֶלֶךְ וּמַלְכוּתוֹ בַּכֹּל מָשָׁלָה", וּמְסַיְּעִין לְהָאָדָם לְמַלְאוֹת שְׁלִיחוּתוֹ וַעֲבוֹדָתוֹ בָּעוֹלָם.

(ג) **אַף חֹבֵב עַמִּים כָּל־קְדֹשָׁיו בְּיָדֶךָ וְהֵם תֻּכּוּ לְרַגְלֶךָ יִשָּׂא מִדִּבְרֹתֶיךָ:**

ג אַף חֲבִבְנוּן לְשִׁבְטַיָּא כָּל קַדִּישׁוֹהִי בֵּית יִשְׂרָאֵל בִּגְבוּרָא אַפִּקְנוּן מִמִּצְרָיִם וְאִנּוּן מִדַּבְּרִין תְּחוֹת עֲנָנָךְ נָטְלִין עַל מֵימְרָךְ:

רש"י◄ **אַף חֹבֵב עַמִּים•** גַּם חִבָּה יְתֵרָה חִבֵּב אֶת הַשְּׁבָטִים, כָּל אֶחָד וְאֶחָד קָרוּי ׳עַם׳, שֶׁהֲרֵי בִּנְיָמִין לְבַדּוֹ הָיָה עָתִיד לְהִוָּלֵד כְּשֶׁאָמַר הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא לְיַעֲקֹב: (בראשית לה) "גּוֹי וּקְהַל גּוֹיִם יִהְיֶה מִמֶּךָּ"• **כָּל־קְדֹשָׁיו בְּיָדֶךָ•** נְפֹשׁוֹת הַצַּדִּיקִים גְּנוּזוֹת אִתּוֹ, כָּעִנְיָן שֶׁנֶּאֱמַר: (ש"א כה) "וְהָיְתָה נֶפֶשׁ אֲדֹנִי צְרוּרָה

רמב"ן על התורה – מהדורת בלום, אברמוביץ

וְהַטַּעַם, כִּי תְּחִלַּת הִכָּנְסָם בַּמִּדְבָּר הַגָּדוֹל הָיָה מִפָּארָן, כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר (במדבר י יב) וַיִּסְעוּ וגו' מִמִּדְבַּר סִינַי וַיִּשְׁכֹּן הֶעָנָן בְּמִדְבַּר פָּארָן, וְהִנֵּה הַשֵּׁם הוֹפִיעַ עֲלֵיהֶם לִרְאוֹת מַה הֵם צְרִיכִים בַּמִּדְבָּר הַגָּדוֹל וְהַנּוֹרָא, מִלְּשׁוֹן וְעַל עֲצַת רְשָׁעִים הוֹפָעְתָּ (איוב י ג), נִסְתַּכַּלְתָּ וְרָאִיתָ בְּאוֹרְךָ הַגָּדוֹל כָּל סִתְרֵי מַחְשְׁבוֹתֵיהֶם: **וְאָתָּה מְרִבְבֹת קֹדֶשׁ מִימִינוֹ אֵשׁ דָּת לָמוֹ.** יֹאמַר כִּי בָּא הַכָּבוֹד לְיִשְׂרָאֵל מְרִבְבוֹת קְדוֹשֵׁי עֶלְיוֹן אֲשֶׁר יָרְדוּ עִמּוֹ עַל הָהָר, כְּעִנְיָן שֶׁנֶּאֱמַר (תהלים סח יח) רֶכֶב אֱלֹהִים רִבֹּתַיִם אַלְפֵי שִׁנְאָן ה' בָּם סִינַי בַּקֹּדֶשׁ. **מִימִינוֹ אֵשׁ דָּת לָמוֹ,** פֵּרוּשׁ, מִימִין תִּפְאַרְתּוֹ הָיָה לָהֶם אֵשׁ דָּת, לֹא מִיַּד הַמַּלְאָכִים הַנִּזְכָּרִים, רַק מִימִין הַשֵּׁם בְּעַצְמוֹ וּבִכְבוֹדוֹ. וְיִתָּכֵן כִּי **"מֵרִבְבוֹת קֹדֶשׁ"** מֵרִבּוּי קְדֻשָּׁתוֹ, כִּי קָדוֹשׁ קָדוֹשׁ קָדוֹשׁ ה' צְבָאוֹת בְּכָל מִינֵי קְדֻשָּׁה:

וְטַעַם "אֵשׁ דָּת לָמוֹ" כְּמוֹ "דָּת אֵשׁ", כְּמוֹ שֶׁאָמַר (לעיל ה כא) וְאֶת קוֹלוֹ שָׁמַעְנוּ מִתּוֹךְ הָאֵשׁ. אוֹ טַעְמוֹ כְּמוֹ "אֵשׁ וְדָת לָמוֹ", יַזְכִּיר שֶׁהֶרְאָה לָהֶם הָאֵשׁ הָעֶלְיוֹנִית וְהִשְׁמִיעָם הַדָּת, וְזֶה כְּעִנְיָן שֶׁנֶּאֱמַר (לעיל ד לו) וְעַל הָאָרֶץ הֶרְאֲךָ אֶת אִשּׁוֹ הַגְּדוֹלָה וּדְבָרָיו שָׁמַעְתָּ מִתּוֹךְ הָאֵשׁ:

וְעַל דֶּרֶךְ הָאֱמֶת יַגִּיד גַּם כֵּן שֶׁהָאֵשׁ שֶׁהוּא הַדָּת הִיא מִימִינוֹ, כִּי מִדַּת הַדִּין כְּלוּלָה בְּרַחֲמִים:

וְעַל דַּעַת רַבּוֹתֵינוּ טַעַם הַכָּתוּב, כִּי מִסִּינַי בָּא לָתֵת תּוֹרָה לְיִשְׂרָאֵל, שֶׁנִּגְלָה לָהֶם מִשָּׁם, וְזָרַח מִשֵּׂעִיר לָהֶם לְיִשְׂרָאֵל, כִּי נִגְלָה עַל בְּנֵי עֵשָׂו לָתֵת לָהֶם הַתּוֹרָה, וְכַאֲשֶׁר לֹא רָצוּ בְּנֵי עֵשָׂו לְקַבֵּל אוֹתָהּ הֵאִיר פָּנָיו לְיִשְׂרָאֵל וּנְתָנָהּ לָהֶם בִּימִינוֹ וּבִזְרוֹעוֹ וְאוֹר פָּנָיו כִּי רָצָם, וְהוֹפִיעַ וְהֶרְאָה לָהֶם יִקְעָתוֹ וְהַדְרַת פָּנָיו מֵהַר פָּארָן, כַּאֲשֶׁר לֹא רָצוּ בְּנֵי יִשְׁמָעֵאל בַּתּוֹרָה. וְזַכִּיר כִּי הָיָה זְכוּת לְיִשְׂרָאֵל גְּדוֹלָה כַּאֲשֶׁר לֹא רָצוּ שְׁאָר הָאֻמּוֹת לְקַבֵּל אֶת הַתּוֹרָה:

וְהִנֵּה הִזְכִּיר כָּל זֶרַע אַבְרָהָם, שֶׁאֶחָד מֵהֶם לֹא הָיָה חָפֵץ בַּתּוֹרָה זוּלָתִי יִשְׂרָאֵל, אֲבָל עַל כָּל הָאֻמּוֹת גַּם כֵּן נִגְלָה לָתֵת אוֹתָהּ לָהֶם וְלֹא רָצוּ בָהּ, כְּפִי הַבָּא בְּקִבָּלַת רַבּוֹתֵינוּ (ע"ז ב): תורה ג

(ג) אַף חֹבֵב עַמִּים. פֵּרְשׁוּ בּוֹ שֶׁהוּא מִלְּשׁוֹן אֲרָמִית, וּתְהוֹן קֶדְמֵי חֲבִיבִין (שמות יט ה), יֹאמַר אַף חוֹבֵב אֶת

בִּצְרוֹר הַחַיִּים אֶת ה' אֱלֹהֶיךָ". **וְהֵם תֶּכּוּ לְרַגְלֶךָ•** וְהֵם רְאוּיִים לְכָךְ, שֶׁהֲרֵי תֶּכּוּ עַצְמָן לְתוֹךְ תַּחְתִּית הָהָר לְרַגְלֶךָ, בְּסִינַי. "תֶּכּוּ" לְשׁוֹן פֶּעָלוֹ, הִתְּוֻכּוּ לְתוֹךְ מַרְגְּלוֹתֶיךָ. **יִשָּׂא מִדַּבְּרֹתֶיךָ•** נָשְׂאוּ עֲלֵיהֶם עֹל תּוֹרָתֶךָ. **מִדַּבְּרֹתֶיךָ•** הַמֵּ"ם בּוֹ קָרוֹב לַיְסוֹד, כְּמוֹ: (במדבר ז) "וַיִּשְׁמַע אֶת הַקּוֹל מִדַּבֵּר אֵלָיו", (יחזקאל ב) "וָאֶשְׁמַע אֵת מִדַּבֵּר אֵלָי", כְּמוֹ 'מִתְדַּבֵּר אֵלַי', אַף זֶה "מִדַּבְּרֹתֶיךָ", מַה שֶּׁהָיִיתָ מְדַבֵּר לְהַשְׁמִיעֵנִי לֵאמֹר לָהֶם. טיש פורפרליר"ש בְּלַעַ"ז (ציינע אונטערעדנונגען).

וְאוּנְקְלוֹס תִּרְגֵּם שֶׁהָיוּ נוֹסְעִים עַל־פִּי דִּבְרֶיךָ, וְהַמֵּ"ם בּוֹ שִׁמּוּשׁ, מְשַׁמֶּשֶׁת לְשׁוֹן 'מִן'. דָּבָר אַחֵר: "אַף חֹבֵב עַמִּים", אַף בִּשְׁעַת חִבָּתָן שֶׁל הָאֻמּוֹת שֶׁהֶרְאֵיתָ לָהֶם פָּנִים שׂוֹחֲקוֹת, וּמָסַרְתָּ אֶת יִשְׂרָאֵל בְּיָדָם. **כָּל־קְדֹשָׁיו בְּיָדֶךָ•** כָּל צַדִּיקֵיהֶם וְטוֹבֵיהֶם דָּבְקוּ בְּךָ וְלֹא מָשׁוּ מֵאַחֲרֶיךָ, וְאַתָּה שׁוֹמְרָם. **וְהֵם תֻּכּוּ לְרַגְלֶךָ•** וְהֵם מִתְמַצְּעִים וּמִתְכַּנְּסִים לְתַחַת צִלְּךָ. **יִשָּׂא מִדַּבְּרֹתֶיךָ•** מְקַבְּלִים גְּזֵרוֹתֶיךָ וְדָתוֹתֶיךָ בְּשִׂמְחָה, וְאֵלֶּה דִּבְרֵיהֶם.

(ד) תּוֹרָה צִוָּה־לָּנוּ מֹשֶׁה מוֹרָשָׁה קְהִלַּת יַעֲקֹב:

ד אוֹרַיְתָא יְהַב לָנָא מֹשֶׁה מְסָרָה יֶרְתָּא לְכִנְשַׁת יַעֲקֹב:

רש"י ◄ **תּוֹרָה•** אֲשֶׁר "צִוָּה לָנוּ מֹשֶׁה, מוֹרָשָׁה" הִיא לְ"קְהִלַּת יַעֲקֹב", אֲחַזְנוּהָ וְלֹא נַעַזְבֶנָּה.

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (משיחות ליל שמחת תורה תש"ל, תשל"א)

הַתּוֹרָה הִיא "מִימִינוֹ אֵשׁ דָּת לָמוֹ". וְנֶאֱמַר בְּסִפְרִי: "מַה אֵשׁ - כָּל הַמִּשְׁתַּמֵּשׁ בּוֹ עוֹשֶׂה בְּגוּפוֹ רֹשֶׁם, אַף בְּנֵי אָדָם שֶׁעֲמֵלִים בּוֹ נִכָּרִים הֵם בֵּין הַבְּרִיּוֹת, כָּךְ תַּלְמִידֵי חֲכָמִים נִכָּרִים בְּהִילוּכָם וּבְדִבּוּרָם וּבַעֲטִיפָתָם בַּשּׁוּק" (וּכְפִי שֶׁמְּפָרֵשׁ הָרַמְבַּ"ם אֶת הַפְּרָטִים שֶׁבְּכָךְ).

אַךְ, לְכַאוֹרָה, מִתְעוֹרֶרֶת הַשְּׁאֵלָה מִצַּד שֵׁנִי: אֲצָל תַּלְמִידֵי חֲכָמִים, שֶׁהַתְחָלַת לִמּוּד הַתּוֹרָה שׁוּב הִיא אֶצְלָם בְּאֹפֶן חָדָשׁ לְגַמְרֵי, מוּבָן, שֶׁנִּגְרֶמֶת הִתְחַדְּשׁוּת וְתוֹסֶפֶת הַנִּכָּרֶת "בְּהִילוּכָם וּבְדִבּוּרָם...", אֲבָל אֲצָל יְהוּדִים שֶׁאֵינָם תַּלְמִידֵי חֲכָמִים, מַהוּ הַחִדּוּשׁ שֶׁיֵּשׁ לְתוֹרָתָם בְּשִׂמְחַת תּוֹרָה עַד־כְּדֵי־כָּךְ שֶׁהוּא מַשְׁפִּיעַ עַל כָּל עִנְיָנֵיהֶם, כְּדִלְעֵיל, עַד אֲשֶׁר הֵם שְׂמֵחִים כָּל כָּךְ וּמְבָרְכִים בִּרְכַת שֶׁהֶחֱיָנוּ?

עַל כָּךְ מְסָבָּר בְּפֵרָשָׁתֵנוּ: "תּוֹרָה צִוָּה לָנוּ מֹשֶׁה מוֹרָשָׁה..." - הַתּוֹרָה הִיא יְרֻשָּׁה לְכָל יְהוּדִי, וְהַהֲלָכָה לְגַבֵּי יְרֻשָּׁה הִיא שֶׁאֵין חֲשִׁיבוּת לְגִיל, לְמַעֲמָד וּלְמַצָּב שֶׁל הַיּוֹרֵשׁ - הַתּוֹרָה מוּעֲבֶרֶת לְכָל יְהוּדִי בִּירֻשָּׁה.

וּלְפִיכָךְ, כַּאֲשֶׁר יֵשׁ הִתְחַדְּשׁוּת וְנוֹסָף אוֹר בַּתּוֹרָה - בְּשִׂמְחַת תּוֹרָה, חָלָה אֵצֶל כָּל יְהוּדִי הִתְחַדְּשׁוּת וְתוֹסֶפֶת בְּהִתְנַהֲגוּתוֹ וּבְחַיּוּתוֹ עַל־פִּי הַתּוֹרָה.

וְלָכֵן עִקַּר הַשִּׂמְחָה בְּשִׂמְחַת תּוֹרָה מִתְבַּטֵּאת דַּוְקָא בְּהַקָּפוֹת - לֹא עַל־יְדֵי קְרִיאָה וְלִמּוּד בַּתּוֹרָה, אֶלָּא דַּוְקָא עַל־יְדֵי תְּנוּעוֹת וּפְעֻלּוֹת מַעֲשִׂיּוֹת שֶׁל רִיקּוּד עִם הַתּוֹרָה עַצְמָהּ - כִּי עִקַּר הַשִּׂמְחָה בְּשִׂמְחַת תּוֹרָה אֵינֶנָּה כָּל־כָּךְ עַל הֲבָנָתָהּ, אֶלָּא בְּעִקַּר עַל כָּךְ שֶׁהַתּוֹרָה הִיא "שֶׁהֶחֱיָנוּ" - מְחַיָּה אוֹתָנוּ בְּכָל עִנְיָנֵנוּ, עַד לַעֲשׂוֹת בְּפֹעַל.

רמב"ן על התורה – מהדורת בלום, אברמוביץ

יִשְׂרָאֵל שֶׁהוּא עַמִּים רַבִּים, כְּעִנְיָן אַחֲרֶיךָ בִּנְיָמִין בְּעַמֶּמֶיךָ (שופטים ה יד), וְכָל קְדֹשָׁיו שֶׁל יִשְׂרָאֵל הֵם הַלְּוִיִּם הֵם בְּיָדֶךָ, כִּי הִקְרַבְתָּם אֵלֶיךָ לִהְיוֹת חוֹנִים סְבִיבוֹת הָאָרוֹן:

וְהַנִּרְאֶה אֵלַי, כִּי **"חוֹבֵב"** מִגִּזְרַת לִטְמוֹן בְּחָבֵּי עֲוֹנִי (איוב לא לג), מֵעִנְיָן חֶדֶר בְּחֶדֶר לְהַחְבִּיא (דהי"ב יח כד), וְשָׁם חֶבְיוֹן עֻזּוֹ (חבקוק ג ד), יֹאמַר גַּם אַתָּה בְּיָדֶךָ מַחְבִּיא וּמַסְתִּיר עַמִּים, כָּל קְדוֹשֵׁי יִשְׂרָאֵל הַנִּזְכָּר, יִרְמֹז כִּי כָּל הָעֵדָה כֻּלָּם קְדוֹשִׁים וְהַשֵּׁם יַסְתִּירֵם בְּיָדוֹ, כְּטַעַם וָאָשִׂם דְּבָרַי בְּפִיךָ וּבְצֵל יָדִי כִּסִּיתִיךָ (ישעיה נא טז), כְּעִנְיָן סִתְרֵי וּמְגִנֵּי אָתָּה (תהלים קיט קיד), וְכֵן וְיִתְיַצְּבוּ עַל צִפּוּנֶיךָ (שם פג ד). וְזֶה רָמַז לְמַה שֶׁאָמַר (במדבר יד יד) אֲשֶׁר עַיִן בְּעַיִן נִרְאָה אַתָּה ה' וַעֲנָנְךָ עֹמֵד עֲלֵהֶם, וְכֵן אָמַר בַּשִּׁירָה (לעיל לב י) יְסֹבְבֶנְהוּ יְבוֹנְנֵהוּ יִצְּרֶנְהוּ כְּאִישׁוֹן עֵינוֹ:

וְהֵם תֻּכּוּ. כְּמוֹ הֻכּוּ, כַּאֲשֶׁר בָּא תִּרְגַּלְתִּי לְאֶפְרַיִם (הושע יא ג) בְּמִקּוֹם הִרְגַּלְתִּי, וְכַאֲשֶׁר הוּמְרָה הֵ"א הַנִּקְבָּה בְּתי"ו בְּאֵם אֶתֵּן שְׁנָת לְעֵינָי (תהלים קלב ד), עֹשֶׂה רָע מְאַת (קהלת ח יב), וְכֵן רַבִּים:

יֹאמַר שֶׁהֵם מֻכִּים בְּכָל מַכָּה בַּמִּדְבָּר לָלֶכֶת אַחֲרֶיךָ בְּכָל אֲשֶׁר תֵּלֵךְ, לֹא יָחוּשׁוּ לְרָעָב וּלְצִמָּאוֹן וּמַכַּת נָחָשׁ וְעַקְרָב, רַק יֵצְאוּ לְרַגְלֶיךָ וְאַחֲרֶיךָ יָרוּצוּ. וְזֶה כְּעִנְיָן שֶׁנֶּאֱמַר (ירמיה ב ב) זָכַרְתִּי לָךְ חֶסֶד נְעוּרַיִךְ אַהֲבַת כְּלוּלֹתָיִךְ לֶכְתֵּךְ אַחֲרַי בַּמִּדְבָּר בְּאֶרֶץ לֹא זְרוּעָה:

יִשָּׂא מִדַּבְּרֹתֶיךָ. כְּמוֹ לֹא תִשָּׂא אֶת שֵׁם ה' אֱלֹהֶיךָ לַשָּׁוְא (שמות כ ז), וּבַל אֶשָּׂא אֶת שְׁמוֹתָם עַל שְׂפָתָי (תהלים טז ד), יִשָּׂא בַיּוֹם הַהוּא לֵאמֹר (ישעיה ג ז). **מִדַּבְּרֹתֶיךָ,** כְּמוֹ וּמִדְבָּרֵךְ נָאוֶה (שה"ש ד ג), יֹאמַר שֶׁיִּשָּׂא דְּבָרֶיךָ עַל שְׂפָתָיו וְיֶהְגֶּה בָּהֶם תָּמִיד: תורה ד

(ד) תּוֹרָה צִוָּה לָנוּ מֹשֶׁה. הַטַּעַם, שֶׁיִּשָּׂא תָּמִיד וְיֹאמַר **תּוֹרָה צִוָּה לָנוּ מֹשֶׁה,** וְהִיא תִּהְיֶה מוֹרָשָׁה לִקְהִלַּת יַעֲקֹב, כִּי לְדוֹרוֹת עוֹלָם כָּל בְּנֵי יַעֲקֹב יִירָשׁוּהָ וְיִשְׁמְרוּ אוֹתָהּ, כִּי לֹא תִשָּׁכַח מִפִּי זַרְעוֹ:

וְדָרְשׁוּ רַבּוֹתֵינוּ (מדרש תהלים א), שֶׁלֹּא אָמַר מוֹרָשָׁה בֵּית יַעֲקֹב אוֹ זֶרַע יַעֲקֹב. וְאָמַר **"קְהִלַּת יַעֲקֹב",** לְרַמֵּז

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (לקוטי־שיחות כרך כט עמוד 229 ואילך – מתוך 'לקראת שבת')

וְזֶהוּ תּוֹרָה צִוָּה לָנוּ מֹשֶׁה מוֹרָשָׁה קְהִלַּת יַעֲקֹב, שֶׁהַתּוֹרָה הִיא מְאֹרָסָה לְיִשְׂרָאֵל, הַיְנוּ שֶׁיִּשְׂרָאֵל הֵם מַשְׁפִּיעִים בַּתּוֹרָה. וְעַל זֶה נֶאֱמַר "מוֹרָשָׁה קְהִלַּת יַעֲקֹב", הַיְנוּ, שֶׁעִנְיָן זֶה שֶׁהַנְּשָׁמוֹת הֵם מַשְׁפִּיעִים בַּתּוֹרָה הוּא לֹא רַק בִּבְחִינַת יִשְׂרָאֵל, אֶלָּא גַּם בִּבְחִינַת יַעֲקֹב, יו"ד עָקֹב. דְּהַנָּה, יִשְׂרָאֵל הוּא בְּחִינַת 'לִי רֹאשׁ', אוֹתִיּוֹת 'אֲשֶׁר', דַּ'אֲשֶׁר' פֵּרוּשׁוֹ תַּעֲנוּג, וְהוּא בְּחִינַת "טְהוֹרָה הִיא", שֶׁזֶּהוּ כְּפִי שֶׁהַנְּשָׁמוֹת מְשֹׁרָשׁוֹת בִּבְחִינַת הַתַּעֲנוּג. וּבִבְחִינָה זוֹ פְּשִׁיטָא שֶׁהַנְּשָׁמוֹת הֵם מַשְׁפִּיעִים בַּתּוֹרָה. וְזֶהוּ גַּם מַה שֶׁאוֹמְרִים אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו, דְּמִצַּד בְּחִינַת 'אֲשֶׁר' שֶׁהוּא הַתַּעֲנוּג, נַעֲשָׂה 'קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו', הַיְנוּ שֶׁנִּשְׁמוֹת יִשְׂרָאֵל הֵם הֵם הָעוֹשִׂים אֶת הַמִּצְוֹת, וְזֶהוּ מַה שֶׁכָּתוּב וּזְכַרְתֶּם אֶת כָּל מִצְוֹת הֲוָיָ', וְאַחַר כָּךְ כְּתִיב וַעֲשִׂיתֶם אֶת כָּל מִצְוֹתָי, הַיְנוּ שֶׁיִּשְׂרָאֵל עוֹשִׂים מִבְּחִינַת מִצְוֹת הֲוָיָ' שֶׁיִּהְיוּ מִצְוֹתַי, וְהוּא עַל־דֶּרֶךְ הַנַ"ל שֶׁנִּשְׁמוֹת יִשְׂרָאֵל מְחַבְּרִים אֶת הַתּוֹרָה שֶׁלְּמַעְלָה, בְּהַקָּבָ"ה מַמָּשׁ. וְכָל זֶה הוּא בִּבְחִינַת יִשְׂרָאֵל. אָמְנָם, הַתּוֹרָה הִיא מוֹרָשָׁה קְהִלַּת יַעֲקֹב, הַיְנוּ, שֶׁגַּם הַנְּשָׁמוֹת דִּבְחִינַת יַעֲקֹב, יו"ד עָקֹב, שֶׁזֶּהוּ כְּפִי שֶׁהַנְּשָׁמָה יֹרֶדֶת לְמַטָּה, הִנֵּה גַּם נְשָׁמוֹת דִּבְחִינַת עָקֹב הֵם מַשְׁפִּיעִים בַּתּוֹרָה.

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (לקוטי־שיחות חלק כ"ט עמוד 229 ואילך – מתוך 'לקראת שבת')

מַשְׁמָעוּת לְשׁוֹן 'אֲחַזְנוּהָ' – בַּתּוֹרָה

תּוֹרָה צִוָּה־לָּנוּ מֹשֶׁה מוֹרָשָׁה קְהִלַּת יַעֲקֹב: אֲחַזְנוּהָ וְלֹא נַעַזְבֶנָּה (לג, ד. ובפירוש רש"י)

צָרִיךְ לְהָבִין, מַהוּ הַלָּשׁוֹן אֲחִיזָה שֶׁפֵּרֵשׁ רַשִׁ"י לְגַבֵּי הַתּוֹרָה, דְּלִכְאוֹרָה מַתְאִים יוֹתֵר לִכְתֹּב לְשׁוֹן שְׁמִיעָה, לְמוּד, וְכַיּוֹצֵא בָּזֶה, וּכְפִי שֶׁכָּתְבָה הַתּוֹרָה עַצְמָהּ בַּפְּסוּקִים שֶׁלִּפְנֵי־זֶה? גַּם צָרִיךְ לְהָבִין הַשַּׁיָּכוּת בֵּין "מוֹרָשָׁה" - שֶׁהַתּוֹרָה הִיא יְרוּשָׁה, לְזֶה שֶׁאֲחַזְנוּהָ וְלֹא נַעַזְבֶנָּה, הֲרֵי גַּם אִם הַתּוֹרָה נִתְּנָה בְּמַתָּנָה וְכַיּוֹצֵא בָּזֶה, שַׁיָּךְ (לִכְאוֹרָה) לוֹמַר אֲחַזְנוּהָ וְלֹא נַעַזְבֶנָּה?

וְיֵשׁ לוֹמַר שֶׁלְּשׁוֹן "אֲחַזְנוּהָ" כָּאן אֵין מַשְׁמָעוֹ אֲחִיזָה אֶלָּא אֲחוּזָה, שֶׁהַתּוֹרָה הִיא אֲחוּזָתָם וִירֻשָּׁתָם שֶׁל יִשְׂרָאֵל. דִּכְמוֹ שֶׁבִּשְׂדֵה אֲחוּזָה אֲפִילּוּ כְּשֶׁהַבְּעָלִים מוֹכְרִים אוֹתָהּ, חוֹזֶרֶת לָהֶם בַּיּוֹבֵל "בִּשְׁנַת הַיּוֹבֵל הַזֹּאת תָּשׁוּבוּ אִישׁ אֶל אֲחֻזָּתוֹ" דְּמִכֵּיוָן שֶׁשָּׂדֶה זוֹ הִיא אֲחוּזָתָם, לָכֵן קְשׁוּרָה אֲלֵיהֶם בְּכָל מַצָּב.

כְּמוֹ כֵן הַתּוֹרָה הִיא אֲחוּזָתָם שֶׁל יִשְׂרָאֵל, וּקְשׁוּרָה אִתָּם בְּקֶשֶׁר תְּמִידִי, דְּגַם כְּשֶׁנִּמְצָאִים בֵּין הָאֻמּוֹת, הַתּוֹרָה הִיא "מוֹרָשָׁה קְהִלַּת יַעֲקֹב" יְרוּשָׁה וַאֲחוּזָה שֶׁל יִשְׂרָאֵל. דְּזֶה שֶׁבְּנֵי יִשְׂרָאֵל קְשׁוּרִים לַתּוֹרָה בְּכָל מַצָּב בּוֹ יִהְיוּ (וַאֲפִילּוּ בַּזְּמַן שֶׁבְּנֵי יִשְׂרָאֵל נִמְסְרוּ בִּידֵי אֻמּוֹת הָעוֹלָם), נוֹבֵעַ מִכֹּחַ שֶׁהַתּוֹרָה הִיא "מוֹרָשָׁה קְהִלַּת יַעֲקֹב" יְרוּשָׁה וַאֲחוּזָה שֶׁל יִשְׂרָאֵל.

(ה) **וַיְהִי בִישֻׁרוּן מֶלֶךְ בְּהִתְאַסֵּף רָאשֵׁי עָם יַחַד שִׁבְטֵי יִשְׂרָאֵל:**

ה **וַהֲוָה בְיִשְׂרָאֵל מַלְכָּא בְּאִתְכַּנָּשׁוּת רֵישֵׁי עַמָּא כַּחֲדָא שִׁבְטַיָּא דְיִשְׂרָאֵל:**

רש"י◄ **וַיְהִי** • הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא. **בִישֻׁרוּן מֶלֶךְ** • תָּמִיד עֹל מַלְכוּתוֹ עֲלֵיהֶם. **בְּהִתְאַסֵּף** • בְּכָל הִתְאַסֵּף רָאשֵׁי חֶשְׁבּוֹן אֲסִיפָתָם. **רָאשֵׁי** • כְּמוֹ (שמות ל) "כִּי־תִשָּׂא אֶת רֹאשׁ", רְאוּיִין אֵלּוּ שֶׁאֲבָרְכֵם. דָּבָר אַחֵר: "בְּהִתְאַסֵּף", בְּהִתְאַסְּפָם יַחַד, בַּאֲגֻדָּה אַחַת וְשָׁלוֹם בֵּינֵיהֶם - הוּא מַלְכָּם, וְלֹא כְּשֶׁיֵּשׁ מַחֲלֹקֶת בֵּינֵיהֶם.

רמב"ן על התורה – מהדורת בלום, אברמוביץ

שֶׁיִּקָּהֲלוּ רַבִּים עֲלֵיהֶם וְתִהְיֶה הַתּוֹרָה לְעוֹלָם מוֹרָשָׁה לְיַעֲקֹב וּלְכָל הַנִּקְהָלִים עָלָיו, הֵם הַגֵּרִים הַנִּלְוִים עַל ה' לְשָׁרְתוֹ וְנִסְפְּחוּ עַל בֵּית יַעֲקֹב, וְנִקְרָאוּ כֻּלָּם קְהִלָּתוֹ: תורה ה

(ה) וַיְהִי בִישֻׁרוּן מֶלֶךְ. רָמַז אֶל הַשֵּׁם הַנִּזְכָּר, שֶׁהָיָה לְמֶלֶךְ עַל יִשְׂרָאֵל בִּהְיוֹתָם יְשָׁרִים וְנֶאֱסְפוּ כָּל רָאשֵׁי הָעָם וְכָל שִׁבְטֵי יִשְׂרָאֵל יַחַד. וְגַם זֶה הַכָּתוּב דָּבוּק:

וְהַטַּעַם, כִּי יִשְׂרָאֵל יֹאמְרוּ תָּמִיד הַתּוֹרָה אֲשֶׁר צִוָּה לָנוּ מֹשֶׁה תִּהְיֶה יְרֻשָּׁה לְכָל קְהִלַּת יַעֲקֹב לַעֲדֵי עַד לֹא נַחֲלִיף וְלֹא נָמִיר אוֹתָהּ לְעוֹלָם, וְיֹאמְרוּ שֶׁהָיָה הַשֵּׁם לְמֶלֶךְ עַל יִשְׂרָאֵל בְּהִתְאַסֵּף רָאשֵׁינוּ וְקִנֵּינוּ וְשׁוֹפְטֵינוּ וְכָל שִׁבְטֵי יִשְׂרָאֵל, שֶׁכֻּלָּנוּ יַחַד קִבַּלְנוּ מַלְכוּתוֹ עָלֵינוּ לְדוֹר וָדוֹר, וַאֲנַחְנוּ חַיָּבִין לִשְׁמֹר תּוֹרָתוֹ וּמִלְכוּתוֹ לְעוֹלָמִים. וְזוֹ הַמִּצְוָה הוּא דִּבּוּר אָנֹכִי, וְהִיא קַבָּלַת מַלְכוּת שָׁמַיִם כַּאֲשֶׁר פֵּרַשְׁתִּי שָׁם (שמות כ ב):

וְהִנֵּה הִזְכִּיר הַתּוֹרָה בִּכְלָל, וּמַלְכוּת שָׁמַיִם בִּפְרָט, שֶׁכָּל הַמּוֹדֶה בְּמַלְכוּת שָׁמַיִם כּוֹפֵר בַּעֲבוֹדָה זָרָה וּמוֹדֶה בְּכָל הַתּוֹרָה כֻּלָּהּ. וְרָמְזוּ כִּי הֵם וְרָאשֵׁיהֶם קִבְּלוּ מַלְכוּת שָׁמַיִם מִפִּי הַגְּבוּרָה וְרָאוּ שֶׁהוּא מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל וְגוֹאֲלוֹ, וְהַתּוֹרָה קִבְּלוּ מִפִּי מֹשֶׁה שֶׁקִּבְּלוּ עֲלֵיהֶם וְעַל זַרְעָם לְהַאֲמִין בּוֹ וְלַעֲשׂוֹת כָּל אֲשֶׁר יְצִוָּה מִטַּעַם הַמֶּלֶךְ, כַּאֲשֶׁר אָמְרוּ (לעיל ה כד) וְאַתָּ תְּדַבֵּר אֵלֵינוּ אֵת כָּל אֲשֶׁר יְדַבֵּר ה' אֱלֹהֵינוּ אֵלֶיךָ וְשָׁמַעְנוּ וְעָשִׂינוּ:

וְזֶה הַפֵּרוּשׁ בְּרוּר וְנָכוֹן בַּכָּתוּב הַזֶּה, עַל דֶּרֶךְ שֶׁהִזְכִּירוּ בִּגְמָרָא בְּמַסֶּכֶת רֹאשׁ הַשָּׁנָה (לב:), אֶלָּא מַלְכֻיּוֹת תְּלָתָא הוּא דְהַוְיָין, ה' יִמְלֹךְ לְעֹלָם וָעֶד (שמות טו יח), ה' אֱלֹהָיו עִמּוֹ וּתְרוּעַת מֶלֶךְ בּוֹ (במדבר כג כא), וַיְהִי בִישֻׁרוּן מֶלֶךְ:

וְכֵן שָׁנִינוּ בְּסִפְרִי (ברכה שמוז), מוֹשֵׁב זְקֵנִים בִּישִׁיבָה שֶׁל מַטָּה שְׁמוֹ הַגָּדוֹל מִשְׁתַּבֵּחַ לְמַעְלָה, שֶׁנֶּאֱמַר **וַיְהִי בִישֻׁרוּן מֶלֶךְ בְּהִתְאַסֵּף רָאשֵׁי עָם יַחַד שִׁבְטֵי יִשְׂרָאֵל,** אֵין אֲסִיפָה אֶלָּא זְקֵנִים,

(ו) יְחִי רְאוּבֵן וְאַל־יָמֹת וִיהִי מְתָיו מִסְפָּר׃ ס

ו יְחִי רְאוּבֵן לְחַיֵּי עָלְמָא וּמוֹתָא תִּנְיָנָא לָא יְמוּת וִיקַבְּלוּן בְּנוֹהִי אַחֲסַנְתְּהוֹן בְּמִנְיָנְהוֹן׃

רש"י ◄ יְחִי רְאוּבֵן • בָּעוֹלָם הַזֶּה. וְאַל־יָמֹת • לָעוֹלָם הַבָּא, שֶׁלֹּא יִזָּכֵר לוֹ מַעֲשֶׂה בִּלְהָה. וִיהִי מְתָיו מִסְפָּר • נִמְנִין בְּמִנְיַן שְׁאָר אֶחָיו, דֶּגְמָא הִיא זוֹ כָּעִנְיָן שֶׁנֶּאֱמַר (בראשית לה) "וַיִּשְׁכַּב אֶת בִּלְהָה, וַיִּהְיוּ בְנֵי יַעֲקֹב שְׁנֵים עָשָׂר", שֶׁלֹּא יָצָא מִן הַמִּנְיָן.

רמב"ן על התורה – מהדורת בלום, אברמוביץ

שֶׁנֶּאֱמַר (במדבר יא טז) אֶסְפָה לִּי וגו', יַחַד שִׁבְטֵי יִשְׂרָאֵל, כְּשֶׁהֵן עֲשׂוּיִן אֲגֻדָּה אַחַת וְלֹא כְּשֶׁהֵן עֲשׂוּיִן אֲגֻדּוֹת אֲגֻדּוֹת, וְכֵן הוּא אוֹמֵר (עמוס ט ו) הַבּוֹנֶה בַשָּׁמַיִם מַעֲלוֹתָו וגו':

וּבְמִדְרַשׁ רַבָּה (במדב"ר טו יד) נַמֵּי אָמְרוּ, כִּבְיָכוֹל כִּסְאוֹ מְבוּסָס לְמַעְלָה בִּזְמַן שֶׁיִּשְׂרָאֵל עֲשׂוּיִן אֲגֻדָּה אַחַת, לְכָךְ נֶאֱמַר הַבּוֹנֶה בַשָּׁמַיִם מַעֲלוֹתָו וַאֲגֻדָּתוֹ עַל אֶרֶץ יְסָדָהּ, וְכֵן **וַיְהִי בִישֻׁרוּן מֶלֶךְ בְּהִתְאַסֵּף רָאשֵׁי עָם** וגו':

וְגַם זֶה עַל הַדֶּרֶךְ שֶׁפֵּרַשְׁתִּי. יִדְרְשׁוּ, שֶׁהָיָה מֶלֶךְ עֲלֵיהֶם מִפְּנֵי שֶׁנִּתְאַסְּפוּ וְיַחְדָּו כֻּלָּם קִבְּלוּ מַלְכוּתוֹ עֲלֵיהֶם, וְכֵן יִהְיֶה מוֹרָשָׁה לִקְהִלַּת יַעֲקֹב, וְהַמֶּלֶךְ הוּא הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, וְכֵן נָהֲגוּנוּ לוֹמַר בְּתִקִּיעָתָא דְּבֵי רַב:

אֲכָל יֵשׁ בְּמִקְצַת הָאַגָּדוֹת שֶׁמְּפָרְשִׁין אוֹתוֹ עַל מֹשֶׁה, אוֹמְרִים מֹשֶׁה מֶלֶךְ, שֶׁנֶּאֱמַר **וַיְהִי בִישֻׁרוּן מֶלֶךְ בְּהִתְאַסֵּף.** וְאִם כֵּן (ספרים אחרים: וגם כן) אָמַר הַכָּתוּב, תּוֹרָה צִוָּה לָנוּ מֹשֶׁה לִהְיוֹתָהּ מוֹרָשָׁה לִקְהִלַּת יַעֲקֹב, וְהוּא הָיָה מֶלֶךְ עָלֵינוּ וְעַל כָּל שִׁבְטֵינוּ יַחַד, וְרָאוּי לָנוּ לַעֲשׂוֹת דְּבָרָיו וּמִצְוֹתָיו כִּי מֶלֶךְ גָּדוֹל וְחָכָם הָיָה עָלֵינוּ, יְסַפֵּר הַכָּתוּב גַּם בִּכְבוֹד הַשָּׁלִיחַ שֶׁהָיָה גָּדוֹל וְרָאוּי לְהַאֲמִין בּוֹ. וְהַנָּכוֹן וְהָאֱמֶת מַה שֶּׁפֵּרַשְׁנוּ:

וְהִנֵּה הִזְכִּיר כִּי הַשֵּׁם שׁוֹכֵן בְּיִשְׂרָאֵל, וְהִנֵּה קִבְּלוּ תּוֹרָתוֹ וּמַלְכוּתוֹ כָּל שִׁבְטֵיהֶם יַחַד עֲלֵיהֶם וְעַל זַרְעָם לְדוֹרוֹתָם, אִם כֵּן הִנָּם רְאוּיִם לִבְרָכָה: תורה ו

(ו) יְחִי רְאוּבֵן. אָמַר רַבִּי אַבְרָהָם, כִּי הֵחֵל מֵרְאוּבֵן שֶׁהוּא הַבְּכוֹר, וְלֹא הִזְכִּיר שִׁמְעוֹן, בַּעֲבוּר עֲוֹן פְּעוֹר, כִּי הָעוֹבְדִים הָיוּ שִׁמְעוֹנִים וּמִסְפָּרָם לְעֵד, גַּם נְשִׂיאָם נָהֲרַג, וְכֵן דַּעַת רַשִׁ"י וְהַמְפָרְשִׁים:

וּלְפִי דַּעְתִּי אֵין מִסְפָּרָם רְאָיָה, בַּעֲבוּר כִּי עֲדַיִן יַחְסְרוּ שְׁלֹשָׁה עָשָׂר אֶלֶף וְיוֹתֵר מִלְּבַד הַמֵּתִים בַּמַּגֵּפָה. וְגַם מִשְּׁאָר הַשְּׁבָטִים יַחְסְרוּ קְצָת, כִּי בְּנֵי גָד חָסְרוּ חֲמֵשֶׁת אֲלָפִים וּבְנֵי אֶפְרַיִם שְׁמוֹנַת אֲלָפִים. וְעוֹד כִּי הַכָּתוּב שֶׁאוֹמֵר (במדבר כה ג) וַיִּצָּמֶד יִשְׂרָאֵל לְבַעַל פְּעוֹר, וְאָמַר (שם פסוק ד) קַח אֶת כָּל רָאשֵׁי הָעָם, נִרְאֶה שֶׁהָיוּ בָהֶם מִכָּל הַשְּׁבָטִים וְכָל דַּיָּנֵיהֶם יִשְׁפּוֹטוּ בָם, וְכֵן אָמַר (שם פסוק יא) וְלֹא כִלִּיתִי אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בְּקִנְאָתִי: **וְאַל** תָּשִׁיב עָלַי מִדְּבַר עָכָן שֶׁאָמַר (יהושע ז יא) חָטָא יִשְׂרָאֵל, כִּי שָׁם לֹא נִתְגַּלָּה הַחֵטְא וַיַּזְכִּירֵם סְתָם. וְכֵן הַמַּכָּה אֵינֶנּוּ רְאָיָה, כִּי הָיָה נְשִׂיא בֵית אָב בָּהֶם לֹא נְשִׂיא הַשֵּׁבֶט, וְהַנּוֹעָדִים עַל ה' בַּעֲדַת קֹרַח גְּדוֹלִים וְנִכְבָּדִים מִמֶּנּוּ שֶׁהָיוּ נְשִׂיאֵי עֵדָה. וְלֹא הָלְכוּ כָּל שִׁבְטֵיהֶם אַחֲרֵיהֶם, וְהַמִּזְמוֹר הִזְכִּיר דָּתָן וַאֲבִירָם וְעִנְיָנָם בִּשְׁמָם (תהלים קו יז), תִּפְתַּח אֶרֶץ וַתִּבְלַע דָּתָן וַתְּכַס עַל עֲדַת אֲבִירָם, וְהִזְכִּיר וַיִּצָּמְדוּ לְבַעַל פְּעוֹר (שם פסוק כח) עִם וַיִּמָּאֲסוּ בְּאֶרֶץ חֶמְדָּה (שם פסוק כד) לִכְלַל הָעָם. וְחָלִילָה שֶׁיִּמְנַע מֹשֶׁה מִלְּבָרֵךְ אֶת שִׁמְעוֹן, וְלֹא יִמְחֶה שֵׁבֶט מִיִּשְׂרָאֵל, שֶׁכְּבָר כָּלוּ הַנִּצְמָדִים לְבַעַל פְּעוֹר, כְּמוֹ שֶׁאָמַר (לעיל ד ג) כִּי כָל הָאִישׁ אֲשֶׁר הָלַךְ אַחֲרֵי בַעַל פְּעוֹר הִשְׁמִידוֹ ה' אֱלֹהֶיךָ מִקִּרְבֶּךָ, וְאֵלֶּה הַנִּשְׁאָרִים כֻּלָּם כְּתִיב בָּהֶם (שם פסוק ד) וְאַתֶּם הַדְּבֵקִים בַּה' אֱלֹהֵיכֶם חַיִּים כֻּלְּכֶם הַיּוֹם, וְלָמָּה לֹא יְבָרְכֵם. וְהִנֵּה כֻּלָּם עָשׂוּ אֶת הָעֵגֶל וְחָטְאוּ בְּמִרְגְּלִים וְנִתְכַּפֵּר לָהֶם וּבֵרְכָם: **וְרָאִיתִי** בְּמִדְרַשׁ רַבָּה (במדב"ר כא ט), שִׁשָּׁה מִשְׁפָּחוֹת נָחְסְרוּ עַל הַזְּנוּת בַּעֲצַת בִּלְעָם, וּמָנָה מִשְׁפָּחָה אַחַת לְשִׁמְעוֹן וַחֲמִשָּׁה מִבְּנֵי בִנְיָמִין. וְהִנֵּה לְדַעְתָּם בִּנְיָמִין חָטָא יוֹתֵר מִשִּׁמְעוֹן בְּאוֹתוֹ הַחֵטְא, וְהוּא בִּכְלַל הַבְּרָכָה: **וְהַנָּכוֹן** בְּעֵינַי, כִּי הַכָּתוּב לֹא יִמְנֶה בִּשְׁבָטֵי יִשְׂרָאֵל רַק שְׁנֵים עָשָׂר, וְכָךְ אָמַר בִּבְרִכַּת יַעֲקֹב (בראשית מט כח) כָּל אֵלֶּה שִׁבְטֵי יִשְׂרָאֵל שְׁנֵים עָשָׂר. וְהִנֵּה יַעֲקֹב הִזְכִּיר בָּנָיו הַשְּׁנֵים עָשָׂר וְהִזְכִּיר יוֹסֵף בְּשֵׁבֶט אֶחָד, וּמֹשֶׁה רָאָה לְהַזְכִּיר בְּיוֹסֵף שְׁנֵי שְׁבָטִים, כְּמוֹ שֶׁאָמַר (פסוק יז) וְהֵם רִבְבוֹת אֶפְרַיִם וְהֵם אַלְפֵי מְנַשֶּׁה, וְהָיָה זֶה בַּעֲבוּר שְׁנֵי דְבָרִים, הָאֶחָד כִּי אַחַר שֶׁצִּוָּה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא וְעָשְׂאָם שְׁנֵי שְׁבָטִים בַּחֲנָכָּת הַמִּזְבֵּחַ, וּבַדְּגָלִים, וּבְנַחֲלַת הָאָרֶץ, הִנֵּה הוּא צָרִיךְ לִמְנוֹתָם שְׁנַיִם בְּבִרְכָתָם, וְעוֹד שֶׁהִזְכִּיר יְהוֹשֻׁעַ הַמַּנְחִילָם אֶת הָאָרֶץ וְהוּא מֵאֶפְרַיִם הַקָּטָן, וְהֶצְרַךְ לְהַזְכִּיר אָחִיו שֶׁגָּדוֹל מִמֶּנּוּ:

וְהִנֵּה רָצָה לְבָרֵךְ אֶת לֵוִי, כִּי מִבִּרְכָתוֹ יִתְבָּרְכוּ כָּל יִשְׂרָאֵל, שֶׁיִּהְיוּ קָרְבְּנוֹתָיו לְרָצוֹן לָהֶם לִפְנֵי הַשֵּׁם, וְהָצְרַךְ לְהַשְׁאִיר אֶחָד מִן הַשְּׁבָטִים שֶׁאֵינָן נִמְנִין בְּשׁוּם מָקוֹם רַק שְׁנֵים עָשָׂר, כְּנֶגֶד שְׁנֵים עָשָׂר מַזָּלוֹת בָּרָקִיעַ, וּשְׁנֵים עָשָׂר חֳדָשִׁים בַּשָּׁנָה, וּשְׁנֵים עָשָׂר גְּבוּלֵי אֲלַכְסוֹנִין, שֶׁאָמְרוּ בַּמִּדְרָשׁ שֶׁהֵם הֵן זְרוֹעוֹת עוֹלָם, וּכְמוֹ שֶׁהִזְכִּירוּ חֲכָמִים בְּמַסֶּכֶת בְּרָכוֹת (לב:) אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לַנָּבִיא לֵךְ וֶאֱמֹר לִכְנֶסֶת יִשְׂרָאֵל, בִּתִּי, שְׁנֵים עָשָׂר מַזָּלוֹת בָּרָאתִי בָּרָקִיעַ כְּנֶגֶד שְׁנֵים עָשָׂר שְׁבָטִים: וְכֵן בְּהַר גְּרִזִּים וְהַר עֵיבָל (לעיל כז יב) שְׁמָנֶה לֵוִי לֹא נִגְזַר שָׁם יוֹסֵף לִשְׁנֵי שְׁבָטִים. וְכֵן תִּרְאֶה בְּחִלּוּק יְחֻזְקֵאל (מח ד ה) שֶׁמָּנָה בַּחֲלוּקַת הָאָרֶץ יוֹסֵף לִשְׁנֵי שְׁבָטִים וְלֹא הִזְכִּיר לֵוִי, וּכְשֶׁמָּנָה תּוֹצָאוֹת הָעִיר הִזְכִּיר (שם פסוק לא) שַׁעַר לֵוִי אֶחָד, וְלֹא מָנָה שֵׁבֶט יוֹסֵף לִשְׁנֵי שְׁבָטִים, אֲבָל אָמַר (שם פסוק לב) שַׁעַר יוֹסֵף אֶחָד, כִּי לְעוֹלָם לֹא יִמָּנוּ שִׁבְטֵי יִשְׂרָאֵל רַק שְׁנֵים עָשָׂר, וּכְבָר זָכַרְתִּי זֶה בְּסֵדֶר וַיִּקַּח קֹרַח (במדבר יז יז):

וְהִנֵּה הִשְׁאִיר שִׁמְעוֹן שֶׁלֹּא הָיָה שִׁבְטוֹ גָּדוֹל, וְלֹא הָיְתָה בוֹ בִּרְכַּת יַעֲקֹב אֲבִיהֶם מְרֻבָּה, אֲבָל חִלְּקָם בְּיַעֲקֹב וְהֶפִיצָם בְּיִשְׂרָאֵל (בראשית מט ז), וְהִנֵּה

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

(ז) **וְזֹאת לִיהוּדָה וַיֹּאמַר שְׁמַע יְהוָה קול יְהוּדָה וְאֶל־עַמּוֹ תְּבִיאֶנּוּ יָדָיו רָב לוֹ וְעֵזֶר מִצָּרָיו תִּהְיֶה: פ**

ז וְזֹאת לִיהוּדָה וַאֲמַר קַבֵּל יְיָ צְלוֹתֵהּ דִּיהוּדָה בְּמִפְקָהּ (בְּאַגָּחָא) לְקָרְבָא וּלְעַמֵּהּ תְּתִיבִנֵּהּ לִשְׁלָם יְדוֹהִי יַעְבְּדָן לֵהּ פֻּרְעָנוּתָא מִסָּנְאוֹהִי וְסָעִיד מִבַּעֲלֵי דְבָבוֹהִי חֲוֵי לֵהּ:

רש"י◄ **וְזֹאת לִיהוּדָה.** (מכות יא) סָמַךְ יְהוּדָה לִרְאוּבֵן, מִפְּנֵי שֶׁשְּׁנֵיהֶם הוֹדוּ עַל קִלְקוּל שֶׁבְּיָדָם, שֶׁנֶּאֱמַר: (איוב טו) "אֲשֶׁר חֲכָמִים יַגִּידוּ וְגוֹ', לָהֶם לְבַדָּם וְגוֹ' וְלֹא עָבַר זָר בְּתוֹכָם". (ב"ק צב) וְעוֹד פֵּרְשׁוּ רַבּוֹתֵינוּ שֶׁכָּל אַרְבָּעִים שָׁנָה שֶׁהָיוּ יִשְׂרָאֵל בַּמִּדְבָּר, הָיוּ עַצְמוֹת יְהוּדָה מִתְגַּלְגְּלִין בָּאָרוֹן מִפְּנֵי נִדּוּי שֶׁקִּבֵּל עָלָיו, שֶׁנֶּאֱמַר: (בראשית מד) "וְחָטָאתִי לְאָבִי כָּל הַיָּמִים", אָמַר מֹשֶׁה: 'מִי גָּרַם לִרְאוּבֵן שֶׁיּוֹדֶה? יְהוּדָה וְכוּ'". **שְׁמַע ה' קוֹל יְהוּדָה.** תְּפִלַּת דָּוִד, וּשְׁלֹמֹה, וְאָסָא מִפְּנֵי הַכּוּשִׁים, וִיהוֹשָׁפָט מִפְּנֵי הָעַמּוֹנִים, וְחִזְקִיָּה מִפְּנֵי סַנְחֵרִיב. **וְאֶל־עַמּוֹ תְּבִיאֶנּוּ.** לְשָׁלוֹם מִפְּנֵי הַמִּלְחָמָה (סִפְּרֵי אַחֲרִים: מִן הַמִּלְחָמָה). **יָדָיו רָב לוֹ.** יָרִיבוּ רִיבוֹ וְיִנְקְמוּ נִקְמָתוֹ. **וְעֵזֶר מִצָּרָיו תִּהְיֶה.** עַל יְהוֹשָׁפָט הִתְפַּלֵּל, עַל מִלְחֶמֶת רָמוֹת גִּלְעָד: (דה"ב יח) "וַיִּזְעַק יְהוֹשָׁפָט, וַה' עֲזָרוֹ". דָּבָר אַחֵר: "שְׁמַע ה' קוֹל יְהוּדָה", (ספרי) כָּאן רָמַז בְּרָכָה לִשְׁמְעוֹן מִתּוֹךְ בִּרְכוֹתָיו שֶׁל יְהוּדָה. וְאַף כְּשֶׁחִלְּקוּ אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, נָטַל שִׁמְעוֹן מִתּוֹךְ גּוֹרָלוֹ שֶׁל יְהוּדָה, שֶׁנֶּאֱמַר: (יהושע יט) "מֵחֶבֶל בְּנֵי יְהוּדָה נַחֲלַת בְּנֵי שִׁמְעוֹן". [וּמִפְּנֵי מַה לֹא יַחֵד לוֹ בְּרָכָה בִּפְנֵי עַצְמוֹ? שֶׁהָיָה בִּלְבוֹ עָלָיו עַל מַה שֶּׁעָשָׂה בַּשִּׁטִּים, כָּךְ כָּתוּב בְּאַגָּדַת תְּהִלִּים (מזמור צ.)]◆

רמב"ן על התורה – מהדורת בלום, אברמוביץ

יִתְבָּרְכוּ גַּם הֵם מִבִּרְכַּת שְׁאָר הַשְּׁבָטִים אֲשֶׁר הֵמָּה בְּתוֹכָם. וְסֵדֶר זֹאת הַבְּרָכָה הָיְתָה בְּרוּחַ הַקֹּדֶשׁ עַל דֶּרֶךְ נַחֲלָתָם. הֵחֵל מֵרְאוּבֵן, כִּי לָקַח נַחֲלָתוֹ בָּרִאשׁוֹנָה, וְעוֹד כִּי הוּא הַבְּכוֹר, וּמֹשֶׁה הִתְפַּלֵּל עָלָיו שֶׁלֹּא יִמְחֶה שְׁמוֹ בְּחֶטְאוֹ, וּלְכָךְ נָתַן לוֹ בִּבְרָכָתוֹ מִשְׁפַּט הַבְּכוֹרָה. וְאַחַר כֵּן הִקְדִּים יְהוּדָה, כִּי הוּא הַנּוֹחֵל הָרִאשׁוֹן בָּאָרֶץ, וּלְנָגִיד מִמֶּנּוּ, וְהוּא הָעוֹלֶה בַּתְּחִלָּה לַמִּלְחָמָה אֲשֶׁר בָּהּ יְבָרֵךְ אוֹתוֹ, וְהִנֵּה בִּרְכָתוֹ כּוֹלֶלֶת כָּל יִשְׂרָאֵל:

וְאַחַר כֵּן בֵּרֵךְ לֵוִי הַחוֹנִים עִם בְּנֵי יְהוּדָה (סִפְּרֵי אַחֲרִים: וְעִיר יְרוּשָׁלַיִם) בִּירוּשָׁלַיִם וְשָׁם יִהְיוּ קָרְבְּנוֹתָם לְרָצוֹן. וְאַחֲרֵי כֵן בֵּרֵךְ בִּנְיָמִין שֶׁהָיְתָה נַחֲלָתָם עִם בְּנֵי יְהוּדָה, וְעִיר יְרוּשָׁלַיִם וּבֵית הַמִּקְדָּשׁ בֵּין בְּנֵי יְהוּדָה וּבֵין בְּנֵי בִנְיָמִין, וְהַלְּוִיִּם יַחֲנוּ עִם שְׁנֵיהֶם. וְאַחֲרֵי כֵן בֵּרֵךְ בְּנֵי יוֹסֵף, כִּי כֵן הָיְתָה נַחֲלָתָם, שֶׁנֶּאֱמַר (יהושע יח יא) וַיַּעַל גּוֹרָל מַטֵּה בְּנֵי בִנְיָמִן לְמִשְׁפְּחֹתָם וַיֵּצֵא גְּבוּל גּוֹרָלָם בֵּין בְּנֵי בְּנֵי יְהוּדָה וּבֵין בְּנֵי יוֹסֵף:

וְאַחֲרֵי כֵן הַשִּׁלִּים לְבָרֵךְ בְּנֵי הַגְּבִירוֹת. וְהִקְדִּים זְבוּלוּן לְיִשָּׂשכָר כַּאֲשֶׁר עָשָׂה יַעֲקֹב (בראשית מט יג יד), וְכֵן נָפַל גּוֹרָלָם הַשְּׁלִישִׁי לִבְנֵי זְבוּלוּן (יהושע יט י) וְהַגּוֹרָל הָרְבִיעִי לִבְנֵי יִשָּׂשכָר (שם פסוק יז). וְאַחֲרֵי כֵן בֵּרֵךְ בְּנֵי הַשְּׁפָחוֹת דָּן וְנַפְתָּלִי וְאָשֵׁר כְּסֵדֶר תּוֹלְדוֹתָם, וְהוּא הַדֶּגֶל שֶׁלָּהֶם. וְהִקְדִּים גָּד לְכָל בְּנֵי הַשִּׁפָחוֹת, כִּי לָקַח נַחֲלָתוֹ תְּחִלָּה עִם רְאוּבֵן הַמֻּקְדָּם, וְהוּא הָיָה מֶדֶגֶל הָרְאוּבֵנִי:

וְטַעַם יְחִי רְאוּבֵן. שֶׁיִּחְיֶה שִׁבְטוֹ וְלֹא יָמוּת לְעוֹלָם. **וִיהִי מְתָיו מִסְפָּר,** כְּמוֹ וְלֹא לָמַדְתִּי חָכְמָה וְדַעַת קְדֹשִׁים אֵדָע (משלי ל ג), וְאַל יִהְיוּ מְתָיו מִסְפָּר, שֶׁלֹּא יִהְיוּ מְעַטִּים, שֶׁכָּל דָּבָר שֶׁיִּסָּפֵר הוּא מְעַט, וְכֵן וַאֲנִי מְתֵי מִסְפָּר (בראשית לד ל), לָשׁוֹן רַבִּי אַבְרָהָם:

וְיוֹתֵר נָכוֹן לְפָרֵשׁ, יְחִי רְאוּבֵן בְּיִשְׂרָאֵל וְאַל יָמוּת, שֶׁלֹּא יִכָּרֵת שִׁבְטוֹ בְּאֶחָד מִכָּל הַזְּמַנִּים, וִיהִי פְּקוּדָיו בְּמִסְפַּר בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לְעוֹלָם. יִתְפַּלֵּל עָלָיו שֶׁלֹּא יִגְרֹם חֶטְאוֹ וְהַכַּעַס הַגָּדוֹל אֲשֶׁר כָּעַס עָלָיו אָבִיו בְּחַלְּלוֹ יְצוּעָיו, לְהַכְרִית שְׁמוֹ מִיִּשְׂרָאֵל. וְזֶה כְּעִנְיָן שֶׁנֶּאֱמַר שָׁם (שם לה כב) וַיֵּלֶךְ רְאוּבֵן וַיִּשְׁכַּב אֶת בִּלְהָה פִּלֶגֶשׁ אָבִיו וַיִּשְׁמַע יִשְׂרָאֵל וַיִּהְיוּ בְנֵי יַעֲקֹב שְׁנֵים עָשָׂר, כִּי הוֹדִיעַ שֶׁלֹּא יָצָא בְּחֶטְאוֹ מִן הַמִּסְפָּר, וְכֵן פֵּרֵשׁ רַשִּׁ"י:

וְטַעַם "מְתָיו", שֶׁכָּל אֲנָשָׁיו יִזְכּוּ בָּזֶה וְלֹא יִכָּרֵת אֶפְלוּ מִקְצַת הַשֵּׁבֶט בְּחֶטְאוֹ. וְאוּלַי **"מְתָיו"** רָמַז לְרָאשֵׁי מִשְׁפְּחוֹתָיו הָאַרְבַּע, וִיהִיֶה טַעַם **"מִסְפָּר"** כְּמוֹ בְּמִסְפָּר, וְכֵן לִזְנוּת בֵּית אָבִיהָ (לעיל כב כא), יִרְחֲצוּ מַיִם (שמות ל כ), וְרַבִּים כֵּן:

אוֹ טַעֲמוֹ, שֶׁיִּהְיוּ מְתָיו מִסְפָּר יִשְׂרָאֵל, שֶׁיִּמָּנֶה רִאשׁוֹן כְּמִשְׁפַּט הַבְּכוֹר, כִּי הָאֶחָד הוּא הַמִּסְפָּר, כִּי מִמֶּנּוּ הַכֹּל. וְאוּנְקְלוֹס תִּרְגֵּם וִיקַבְּלוּן בְּנוֹהִי אַחְסַנְתְּהוֹן בְּמִנְיָנְהוֹן, יִתְכַּוֵּן לְמַה שֶׁפֵּרַשְׁנוּ, יֹאמַר שֶׁיִּחְיֶה רְאוּבֵן וְלֹא יִכָּרֵת, וְיִהְיוּ מְתָיו בְּמִסְפָּרָם לְעוֹלָם, לֹא יִמָּחֶה שִׁבְטוֹ מִיִּשְׂרָאֵל, וְלֹא יִמָּנוּ בְּיוֹתֵר מִסְפָּרָם לִהְיוֹתָן שְׁנֵי שְׁבָטִים, שָׁלַל מִמֶּנּוּ הַבְּכוֹרָה וְהִבְטִיחוֹ בְּשֵׁבֶט אֶחָד לְעוֹלָם:

וְיֵשׁ מְפָרְשִׁים כִּי הַבְּרָכָה הַזֹּאת עַל כִּבּוּשׁ הָאָרֶץ, יֹאמַר שֶׁיִּחְיֶה רְאוּבֵן בְּעָבְרָם חֲלוּצִים לַמִּלְחָמָה לִפְנֵי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל, וְהַטַּעַם שֶׁיִּתְגַּבְּרוּ וְלֹא יְנוּצְּחוּ, כְּטַעַם וְעַל חַרְבְּךָ תִחְיֶה (בראשית כז מ), **וְאַל יָמוּת,** שֶׁלֹּא יִפְּלוּ מֵהֶם בַּמִּלְחָמָה, **וִיהִי מְתָיו מִסְפָּר,** שֶׁיִּחְזְרוּ לְאָהֳלֵיהֶם בְּמִסְפָּרָם וְלֹא יִפָּקֵד מֵהֶם אִישׁ, וְכֵן בִּבְרִכַּת גָּד חֲבֵרוֹ הִזְכִּיר זֶה הָעִנְיָן. וְהַפֵּרוּשׁ הַזֶּה קָרוֹב, אֲבָל הָרִאשׁוֹן נָכוֹן יוֹתֵר בְּעֵינַי, כִּי בִּרְכַּת מֹשֶׁה כְּדֶרֶךְ אֲשֶׁר הִזְכִּיר יַעֲקֹב וְכְעִנְיָן הַהוּא:

וְעַל דֶּרֶךְ הָאֱמֶת, **יְחִי וְאַל יָמוּת,** מִטַּעַם פּוֹקֵד עֲוֹן אָבוֹת עַל בָּנִים (שמות כ ה), וְשָׁם רָמַזְתִּי סוֹדוֹ. וְהוֹעִילָה בִּרְכַּת מֹשֶׁה לְכַפֵּר לוֹ מַעֲשֵׂה בִּלְהָה שֶׁלֹּא יִכָּרֵת וְיָמוּת בּוֹ לְעוֹלָם, אֲבָל פָּקַד עָלָיו עִם שְׁאָר הַשְּׁבָטִים מַעֲשֵׂה יוֹסֵף כְּפִי הַבָּא בְּפִרְקֵי הֵיכָלוֹת: תורה ז

(ז) וְזֹאת לִיהוּדָה. וְכֵן אָמַר לִיהוּדָה שֶׁיִּחְיֶה וְלֹא יָמוּת, וְהוֹסִיף לוֹ עוֹד **שְׁמַע ה' קוֹל יְהוּדָה,** דַּעַת רַבִּי אַבְרָהָם. וְזֶה אֵינֶנּוּ נָכוֹן עַל פֵּרוּשֵׁנוּ, כִּי

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

◆ יום שני ט"ו תשרי ◆

(ח) **וּלְלֵוִי אָמַר תֻּמֶּיךָ וְאוּרֶיךָ לְאִישׁ חֲסִידֶךָ אֲשֶׁר נִסִּיתוֹ בְּמַסָּה תְּרִיבֵהוּ עַל־מֵי מְרִיבָה:**

ח **וּלְלֵוִי אָמַר תֻּמָּיו וְאוּרַיָּא אַלְבֶּשְׁתָּא לִגְבַר דְּאִשְׁתְּכַח חֲסִידָא קֳדָמָךְ דִּי נַסִּיתוּהִי בְּנִסֵּתָא וַהֲוָה שְׁלִים בְּחַנְתּוּהִי עַל מֵי מַצּוּתָא וְאִשְׁתְּכַח מְהֵימָן:**

רש"י ◄ **וּלְלֵוִי אָמַר • וְעַל לֵוִי אָמַר. תֻּמֶּיךָ וְאוּרֶיךָ • כְּלַפֵּי שְׁכִינָה הוּא מְדַבֵּר. אֲשֶׁר נִסִּיתוֹ בְּמַסָּה • שֶׁלֹּא נִתְלוֹנְנוּ עִם שְׁאָר הַמַּלְּיָנִים. תְּרִיבֵהוּ וְגוֹ' • כְּתַרְגּוּמוֹ.** דָּבָר אַחֵר: "תְּרִיבֵהוּ עַל מֵי מְרִיבָה", נִסְתַּקֵּפְתָּ לוֹ לָבָא בַּעֲלִילָה, אִם מֹשֶׁה אָמַר: (במדבר כ) "שִׁמְעוּ נָא הַמּוֹרִים", אַהֲרֹן וּמִרְיָם מֶה עָשׂוּ?.

רמב"ן על התורה – מהדורת בלום, אברמוביץ

אֵין יְהוּדָה בַּכְּרֵת הַזֶּה שֶׁיִּתְפַּלֵּל עָלָיו כֵּן, כַּאֲשֶׁר לֹא הִזְכִּיר זֶה בִּשְׁאָר הַשְּׁבָטִים. אֲבָל הוּא כִּפְשׁוּטוֹ, וְזֹאת הַבְּרָכָה אֲשֶׁר לִיהוּדָה:

וְעַל דֶּרֶךְ הָאֱמֶת, יְיַחֵד הַמִּדָּה הַזֹּאת לִיהוּדָה בַּעֲבוּר כִּי לָהֶם הַמִּלְחָמָה, וּמִמֶּנּוּ הַמַּלְכוּת לְעוֹלָם, וְהִיא הָעֵזֶר מִצָּרָיו. וְהוּא סוֹד הַכָּתוּב שֶׁאָמַר (ש"ב א יח) לְלַמֵּד בְּנֵי יְהוּדָה קֶשֶׁת הִנֵּה כְתוּבָה עַל סֵפֶר הַיָּשָׁר, כִּי הוּא הַקֶּשֶׁת הַנִּרְאָה בֶּעָנָן, שֶׁנֶּאֱמַר בָּהּ (בראשית ט יז) זֹאת אוֹת הַבְּרִית:

שְׁמַע ה' קוֹל יְהוּדָה. יִתְפַּלֵּל עָלָיו בְּצֵאתוֹ לַמִּלְחָמָה, כִּי הוּא יַעֲלֶה בַּתְּחִלָּה, וּלְנָגִיד מִמֶּנּוּ שֶׁיִּלָּחֵם בְּאוֹיְבֵי יִשְׂרָאֵל, וְכֵן אָמַר יַעֲקֹב (שם מט ח) יָדְךָ בְּעֹרֶף אֹיְבֶיךָ:

וְאֶל עַמּוֹ תְּבִיאֶנּוּ, שֶׁיָּשׁוּב לְשָׁלוֹם. **יָדָיו רַב לוֹ.** יִהְיוּ יָדָיו רָב לוֹ שֶׁלֹּא יִצְטָרֵךְ לְעֵזֶר אַחֵר זוּלָתִי עֶזְרַת הַשֵּׁם שֶׁיַּעֲנֵהוּ בִּתְפִלָּתוֹ, כְּכָל הַכָּתוּב בְּדִבְרֵי אוּנְקְלוֹס, וְכֵן דַּעַת הַמְּפָרְשִׁים:

וְעַל דַּעְתִּי, עוֹד יִרְמֹז לְמִלְחַמְתּוֹ הָרִאשׁוֹנָה אֶל הַכְּנַעֲנִי שֶׁאָמַר הַשֵּׁם יְהוּדָה יַעֲלֶה בַּתְּחִלָּה (שופטים א ב, שם כ יח). וְאָמַר **"יָדָיו רַב",** שֶׁיִּקַּח מִצָּרָיו וְיִכְבֹּשׁ מֵהֶם אֲרָצוֹת רַבּוֹת יוֹתֵר מִן הָרָאוּי לוֹ בְּנַחֲלָתוֹ, יִרְמֹז שֶׁיִּנְחִיל מִנַּחֲלָתוֹ לְשִׁמְעוֹן אָחִיו, הוּא שֶׁנֶּאֱמַר (יהושע יט ט) מֵחֶבֶל בְּנֵי יְהוּדָה נַחֲלַת בְּנֵי שִׁמְעוֹן כִּי הָיָה חֵלֶק בְּנֵי יְהוּדָה רַב מֵהֶם וַיִּנְחֲלוּ בְּנֵי שִׁמְעוֹן בְּתוֹךְ נַחֲלָתָם, וְהִנֵּה הִזְכִּיר שִׁמְעוֹן בְּרֶמֶז עִם יְהוּדָה: תורה ח

(ח) וּלְלֵוִי אָמַר. עַל לֵוִי אָמַר, לְשׁוֹן רַשִּׁ"ר, וְעַל דַּעַת הַמְּפָרְשִׁים, (עץ בראב"ע), וְהוּא כִּלְשׁוֹן אִמְרֵי לִי אָחִי הוּא (בראשית כ יג), וַיִּשְׁאֲלוּ אַנְשֵׁי הַמָּקוֹם לְאִשְׁתּוֹ (שם כו ז), וְהַרְבֵּה כֵּן:

וּלְפִי דַּעְתִּי, כִּי בַּעֲבוּר שֶׁהִזְכִּיר מֹשֶׁה בִּבְרָכָתוֹ שֵׁם רְאוּבֵן וִיהוּדָה, יְחִי רְאוּבֵן, קוֹל יְהוּדָה, וְלֹא יַזְכִּיר שֵׁם שְׁאָר הַשְּׁבָטִים בְּבִרְכָתָם, יַזְכִּיר הַכָּתוּב, **וּלְלֵוִי אָמַר,** לְבִנְיָמִן אָמַר, יַגִּיד כִּי הַשְּׁבָטִים לְפָנָיו, וַיִּקְרָא לְלֵוִי וַיָּשִׂים עֵינָיו עָלָיו וַיֹּאמַר **תֻּמֶּיךָ וְאוּרֶיךָ,** וְכֵן לְכָל שֵׁבֶט וְשֵׁבֶט, פָּנִים בְּפָנִים יְבָרֵךְ אוֹתָם:

אֲשֶׁר נִסִּיתוֹ בְּמַסָּה. שֶׁנִּסִּיתָ אוֹתוֹ בְּנִסָּיוֹן, וְהַטַּעַם, שֶׁהָיָה חָסִיד בְּכָל אֲשֶׁר נִסִּיתָ אוֹתוֹ וְלֹא נִמְצָא בּוֹ דּוֹפִי חוּץ מִמֵּי מְרִיבָה שֶׁכְּבָר הֶעֱנַשְׁתּוֹ עָלָיו, כִּי הָעֵגֶל לִכְבוֹד הַשֵּׁם עָשָׂהוּ, לָשׁוֹן רַבִּי אַבְרָהָם:

וּבְסִפְרֵי (ברכה שמט) **אֲשֶׁר נִסִּיתוֹ בְּמַסָּה,** הַרְבֵּה נִסִּיתוֹ וְנִמְצָא שָׁלֵם בְּכָל הַנִּסְיוֹנוֹת, **תְּרִיבֵהוּ עַל מֵי מְרִיבָה,** סְקוּפִים נִסְקַפְתָּ לוֹ עַל מֵי מְרִיבָה, אִם מֹשֶׁה אָמַר (במדבר כ י) שִׁמְעוּ נָא הַמּוֹרִים, אַהֲרֹן וּמִרְיָם מֶה עָשׂוּ:

וְהַנָּכוֹן בְּעֵינַי בְּדֶרֶךְ הַפְּשָׁט, כִּי **"בְּמַסָּה"** כִּפְשׁוּטוֹ, הוּא הַמָּקוֹם אֲשֶׁר נִסּוֹ הַשֵּׁם בְּרִפִּידִים (שמות יז ז), יֹאמַר תֻּמֶּיךָ וְאוּרֶיךָ יִהְיוּ לְעוֹלָם לְאִישׁ חֲסִידֶךָ וּלְזַרְעוֹ אַחֲרָיו, אֲשֶׁר נִסִּיתָ אוֹתוֹ בְּמַסָּה כַּאֲשֶׁר חָטְאוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וַיְנַסּוּ אֶת הַשֵּׁם עַל הַמַּיִם וְלֹא הָיָה בְּתוֹךְ הָעֵדָה הַנּוֹעָדִים שָׁם עַל הַשֵּׁם, כִּי הֶאֱמִין בַּשֵּׁם וּבְדִבְרוֹ שֶׁיּוֹצִיא לָהֶם מַיִם מִצּוּר הַחַלְמִישׁ, וּבַפַּעַם הַשֵּׁנִית תְּרִיבֵהוּ וְתַעֲנִישׁ אוֹתוֹ עַל מֵי מְרִיבָה שֶׁל יִשְׂרָאֵל, כִּי בַּעֲבוּר מְרִיבָתָם הָיָה עָלָיו הָעֹנֶשׁ וְלֹא שֶׁמָּעַל הוּא בַּה', כִּי גַּם מִתְּחִלָּה הֶאֱמִין כִּי אַתָּה הַהֹפְכִי הַצּוּר אַגַּם מָיִם אַף כִּי בַּפַּעַם הַזֹּאת שֶׁכְּבָר רָאָה כֵּן. יִרְמֹז מֹשֶׁה כִּי הַחֵטְא הַהוּא הָיָה מִפְּנֵי הָעָם, כִּי בַּעֲבוּר מְרִיבָתָם חָשְׁבוּ מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן שֶׁיִּצְטָרְכוּ לַעֲשׂוֹת מַה שֶּׁעָשׂוּ, שֶׁמָּא נִסְתַּלְּקָה הַשְּׁכִינָה בַּעֲבוּר עָנְשָׁם, וְהוּא שֶׁנֶּאֱמַר (תהלים קו לב) וַיַּקְצִיפוּ עַל מֵי מְרִיבָה וַיֵּרַע לְמֹשֶׁה בַּעֲבוּרָם:

וְטַעַם תְּרִיבֵהוּ, כְּמוֹ רִיבָה ה' אֶת יְרִיבַי (שם לה א), שֶׁשְּׁלַמְתָּ לוֹ מִשְׁפַּט הָרִיב שֶׁרָבוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֶת ה'. וְיִתָּכֵן שֶׁיִּהְיֶה פֵּרוּשׁוֹ כְּמוֹ שֶׁאָמַר בְּסִפְרֵי שֶׁהֵם סְקוּפִים, כְּלוֹמַר עֲלִילוֹת, יִרְמֹז לְמִעוּט הַחֵטְא וְגֹדֶל הָעֹנֶשׁ, כְּדֶרֶךְ בִּקְרוֹבֵי אֶקָּדֵשׁ (ויקרא י ג). וְכֵן דַּעַת אוּנְקְלוֹס שֶׁאָמַר דְּנִסִּיתוּהִי בְּנִסֵּתָא וַהֲוָה שְׁלִים, מֵריב בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וּמִנַּסּוֹתָם אֶת ה', וְכֵיוָן שֶׁהָיָה שָׁלֵם בַּפַּעַם הָרִאשׁוֹנָה כָּל שֶׁכֵּן בַּשְּׁנִיָּה שֶׁהָיָה מַאֲמִין בִּדְבַר הַשֵּׁם, וּבְחַנְתָּ לִבּוֹ עַל מֵי מְרִיבָה וּמְצָאתָ לְבָבוֹ נֶאֱמָן לְפָנֶיךָ, כִּי גָּלוּי וְיָדוּעַ לְפָנֶיךָ כִּסֵּא כְבוֹדֶךָ שֶׁהוּא מַאֲמִין בְּךָ וּבִדְבָרֶיךָ, אֲבָל בִּשְׁבִיל יִשְׂרָאֵל הָיָה הָעֹנֶשׁ עָלָיו כְּמוֹ שֶׁפֵּרַשְׁתִּי בַּפָּסוּק גַּם בִּי הִתְאַנַּף ה' בִּגְלָלְכֶם (לעיל א לז):

וְהִנֵּה מִתְּחִלָּה דִּבֵּר בַּכֹּהֲנִים, כִּי אָמַר לְלֵוִי שֶׁיִּהְיוּ הָאוּרִים וְהַתֻּמִּים לְאִישׁ חֲסִידוֹ מֵהֶם. וְאַחֲרֵי כֵן בְּכָל הַשֵּׁבֶט שֶׁנִּסָּה אוֹתָם בָּעֵגֶל וּבְמִצְרַיִם וּבַמִּדְבָּר, וְעַל כֵּן **יוֹרוּ מִשְׁפָּטֶיו לְיַעֲקֹב** (פסוק י), וְכֵן דַּעַת אוּנְקְלוֹס שֶׁאָמַר כָּשְׁרִין אִלֵּין דִּילְפִּין דִּינָךְ וּגוֹ', אוֹ עַל הָעָתִיד יִדְבֵּר בָּהֶם כִּדְבָרֵי רַבִּי אַבְרָהָם, וְיוֹרוּ מִשְׁפָּטֶיךָ עַל כֻּלָּם, וְיָשִׂימוּ קְטוֹרָה עַל הַכֹּהֲנִים מֵהֶם: תורה ט

(ט) הָאֹמֵר לְאָבִיו וּלְאִמּוֹ לֹא רְאִיתִיו וְאֶת־אֶחָיו לֹא הִכִּיר וְאֶת־בָּנָו לֹא יָדָע כִּי שָׁמְרוּ אִמְרָתֶךָ וּבְרִיתְךָ יִנְצֹרוּ:

ט דְּעַל אֲבוּהִי וְעַל אִמֵּהּ לָא רַחֵם כַּד חָבוּ מִן דִּינָא וְאַפִּי אַחוֹהִי וּבְנוֹהִי לָא נְסִיב אֲרֵי נְטָרוּ מַטְרַת מֵימְרָךְ וּקְיָמָךְ לָא אַשְׁגִּיחוּ:

רש"י◄ הָאֹמֵר לְאָבִיו וּלְאִמּוֹ לֹא רְאִיתִיו • כְּשֶׁחָטְאוּ בָּעֵגֶל וְאָמַרְתִּי: (שמות לב) "מִי לַה' אֵלַי", נֶאֶסְפוּ אֵלַי כָּל בְּנֵי לֵוִי, וְצִוִּיתִים לַהֲרֹג אֶת אֲבִי אִמּוֹ וְהוּא מִיִּשְׂרָאֵל, אוֹ אֶת אָחִיו מֵאִמּוֹ, אוֹ אֶת בֵּן בִּתּוֹ, וְכֵן עָשׂוּ. וְאִי אֶפְשָׁר לְפָרֵשׁ "אָבִיו" מַמָּשׁ, וְ"אֶחָיו" מֵאָבִיו, וְכֵן "בָּנָיו" מַמָּשׁ, שֶׁהֲרֵי לְוִיִּים הֵם וּמִשֵּׁבֶט לֵוִי לֹא חָטָא אֶחָד מֵהֶם, שֶׁנֶּאֱמַר: (שם) "כָּל בְּנֵי לֵוִי". כִּי שָׁמְרוּ אִמְרָתֶךָ • "לֹא יִהְיֶה לְךָ אֱלֹהִים אֲחֵרִים". וּבְרִיתְךָ יִנְצֹרוּ • בְּרִית מִילָה, שֶׁאוֹתָם שֶׁנּוֹלְדוּ בַּמִּדְבָּר שֶׁל יִשְׂרָאֵל לֹא מָלוּ אֶת בְּנֵיהֶם, וְהֵם הָיוּ מוּלִין וּמָלִין אֶת בְּנֵיהֶם (סִפְּרִים אֲחֵרִים: אוֹתָם שֶׁנּוֹלְדוּ בַּמִּדְבָּר, שֶׁיִּשְׂרָאֵל לֹא מָלוּ אֶת בְּנֵיהֶם, וְהֵם הָיוּ מוּלִין)◆

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (לקוטי שיחות ז עמ' 39)

נֶאֶסְפוּ אֵלַי כָּל בְּנֵי לֵוִי וְצִוִּיתִים לַהֲרֹג . . וְכֵן עָשׂוּ (רש"י לג, ט) רַשְׁ"י כָּתַב בְּפָרָשַׁת תִּשָּׂא (לב, כט) שֶׁהַכֹּהֲנִים זָכוּ לִכְהוּנָה מִפְּנֵי שֶׁהֶעֱנִישוּ אֶת עוֹבְדֵי הָעֵגֶל. וְלִכְאוֹרָה, עַל־פִּי־זֶה הֲרֵי זֶה צָרִיךְ לִהְיוֹת בְּכָל שֵׁבֶט לֵוִי, לָאו דַּוְקָא כֹּהֲנִים.

(י) יוֹרוּ מִשְׁפָּטֶיךָ לְיַעֲקֹב וְתוֹרָתְךָ לְיִשְׂרָאֵל יָשִׂימוּ קְטֹרֶת בְּאַפֶּךָ וְכָלִיל עַל־מִזְבְּחֶךָ:

י כָּשְׁרִין אִלֵּין דְּיַלְפּוּן דִּינָךְ לְיַעֲקֹב וְאוֹרָיָתָךְ לְיִשְׂרָאֵל יְשַׁוּוּן קְטֹרֶת בּוּסְמִין קֳדָמָךְ וּגְמִיר לְרַעְוָא עַל מַדְבְּחָךְ:

רש"י◄ יוֹרוּ מִשְׁפָּטֶיךָ • רְאוּיִין אֵלּוּ לְכָךְ. וְכָלִיל • עוֹלָה.

(יא) בָּרֵךְ יְהוָה חֵילוֹ וּפֹעַל יָדָיו תִּרְצֶה מְחַץ מָתְנַיִם קָמָיו וּמְשַׂנְאָיו מִן־יְקוּמוּן: ס

יא בָּרֵךְ יְיָ נִכְסוֹהִי וְקַרְבַּן יְדוֹהִי תִּקַּבֵּל בְּרַעְוָא תְּבַר חַרְצָא דְּסָנְאוֹהִי וּדְבַעֲלֵי דְּבָבוֹהִי דְּלָא יְקוּמוּן:

רש"י◄ מְחַץ מָתְנַיִם קָמָיו • מְחַץ קָמָיו מַכַּת מָתְנַיִם, כָּעִנְיָן שֶׁנֶּאֱמַר: (תהלים סט) "וּמָתְנֵיהֶם תָּמִיד הַמְעַד", וְעַל הַמְעוֹרְרִין עַל הַכְּהֻנָּה אָמַר כֵּן. דָּבָר אַחֵר: רָאָה שֶׁעֲתִידִין חַשְׁמוֹנַאי וּבָנָיו לְהִלָּחֵם עִם עוֹבְדֵי כּוֹכָבִים, וְהִתְפַּלֵּל עֲלֵיהֶם, לְפִי שֶׁהָיוּ מוּעָטִים: שְׁנַיִם־עָשָׂר בְּנֵי חַשְׁמוֹנָאי וְאֶלְעָזָר, כְּנֶגֶד כַּמָּה רְבָבוֹת. לָכֵן נֶאֱמַר: "בָּרֵךְ ה' חֵילוֹ וּפֹעַל יָדָיו תִּרְצֶה". וּמְשַׂנְאָיו מִן־יְקוּמוּן • מְחַץ קָמָיו וּמְשַׂנְאָיו מִהְיוֹת לָהֶם תְּקוּמָה.

(יב) לְבִנְיָמִן אָמַר יְדִיד יְהוָה יִשְׁכֹּן לָבֶטַח עָלָיו חֹפֵף עָלָיו כָּל־הַיּוֹם וּבֵין כְּתֵפָיו שָׁכֵן: ס

יב לְבִנְיָמִן אֲמַר רְחִימָא דַיְיָ יִשְׁרֵי לְרַחְצָן עֲלוֹהִי יְהֵי מָגֵן עֲלוֹהִי כָּל יוֹמָא וּבְאַרְעֵהּ תִּשְׁרֵי שְׁכִנְתָּא:

רש"י◄ לְבִנְיָמִן אָמַר • לְפִי שֶׁבִּרְכַּת לֵוִי בַּעֲבוֹדַת הַקָּרְבָּנוֹת, וְשֶׁל בִּנְיָמִין בְּבִנְיַן בֵּית הַמִּקְדָּשׁ בְּחֶלְקוֹ, סְמָכָן זֶה לָזֶה, וְסָמַךְ יוֹסֵף אַחֲרָיו שֶׁאַף הוּא מִשְׁכַּן שִׁילֹה הָיָה בָּנוּי בְּחֶלְקוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: (שם עח) "וַיִּמְאַס

רמב"ן על התורה – מהדורת בלום, אברמוביץ

(יא) וְטַעַם **בָּרֵךְ ה' חֵילוֹ.** שֶׁיִּהְיוּ חַיִל גָּדוֹל, וְהַטַּעַם שֶׁיִּרְבּוּ וְלֹא יִמְעָטוּ בְּבוֹאָם אֶל הַקֹּדֶשׁ, כְּטַעַם אַל תַּכְרִיתוּ אֶת שֵׁבֶט מִשְׁפְּחוֹת הַקְּהָתִי (במדבר ד יח), וְכֵן נֶאֱמַר בְּאַזְהָרוֹת שֶׁלָּהֶן (שם פסוק יט) וְלֹא יָמוּתוּ:

וְאוּנְקְלוֹס אָמַר נִכְסוֹהִי, מִלְּשׁוֹן וְאֶת כָּל מִקְנֵיהֶם וְאֶת כָּל חֵילָם (שם לא ט), יִתְכַּוֵּן לְמַה שֶׁאָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ (יומא כו.) בִּקְטוֹרֶת שֶׁהִיא מְבֹרֶכֶת, וְהוּא דָּבֵק אֶל יָשִׁימוּ קְטֹרֶה בְּאַפֶּךָ, כִּי מִמֶּנָּה יִתְבָּרֵךְ חֵילוֹ כְּמוֹ שֶׁשָּׁנִינוּ (שם) חֲדָשִׁים לִקְטֹרֶת:

וּבִסְפָרֵי (ברכה שנב), **בָּרֵךְ ה' חֵילוֹ,** בִּנְכָסִים, מִכָּאן אָמְרוּ רַב כֹּהֲנִים עֲשִׁירִים הֵם, מִשּׁוּם אַבָּא דּוֹרֵשׁ אָמְרוּ, נַעַר הָיִיתִי גַּם זָקַנְתִּי וְלֹא רָאִיתִי צַדִּיק נֶעֱזָב (תהלים לז כה), זֶה זַרְעוֹ שֶׁל אַהֲרֹן: תורה יב

(יב) יְדִיד ה' יִשְׁכֹּן לָבֶטַח עָלָיו. יִקְרָא לְבִנְיָמִין **יְדִיד ה',** יֹאמַר בִּנְיָמִין שֶׁהוּא יְדִיד הַשֵּׁם יִשְׁכֹּן בְּאַרְצוֹ לָבֶטַח עַל הַשֵּׁם, וְהַשֵּׁם יִהְיֶה חוֹפֵף עָלָיו כָּל הַיָּמִים וּמַשְׁרֶה שְׁכִינָתוֹ בְּתוֹךְ אַרְצוֹ.

בְּאֹהֶל יוֹסֵף וְגוֹ'", וּלְפִי שֶׁבֵּית עוֹלָמִים חָבִיב מִשִּׁילֹה, לְכָךְ הִקְדִּים בִּנְיָמִין לְיוֹסֵף. **חֹפֵף עָלָיו•** מְכַסֶּה אוֹתוֹ וּמֵגֵן עָלָיו. **כָּל־הַיּוֹם•** לְעוֹלָם. מִשֶּׁנִּבְחֲרָה יְרוּשָׁלַיִם, לֹא שָׁרְתָה שְׁכִינָה בְּמָקוֹם אַחֵר. **וּבֵין כְּתֵפָיו שָׁכֵן•** בְּגֹבַהּ אַרְצוֹ הָיָה בֵּית הַמִּקְדָּשׁ בָּנוּי, אֶלָּא שֶׁנָּמוּךְ עֶשְׂרִים וְשָׁלֹשׁ אַמָּה מֵעֵין עִיטָם, וְשָׁם הָיָה דַּעְתּוֹ שֶׁל דָּוִד לִבְנוֹתוֹ, כִּדְאִיתָא בִּ"שְׁחִיטַת קָדָשִׁים": 'אַמְרֵי נַחֲתֵי בֵּיהּ פּוּרְתָא', מִשּׁוּם דִּכְתִיב: "וּבֵין כְּתֵפָיו שָׁכֵן", אֵין לְךָ נָאֶה בַּשּׁוֹר יוֹתֵר מִכְּתֵפָיו.

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (לקוטי שיחות י עמ' 146)

אַמְרֵי, נַחֲתֵי בֵּיהּ פּוּרְתָא (רש"י לג, יב) בֵּית הַמִּקְדָּשׁ אָמוּר לְהָאִיר אוֹר אֱלֹקִי לְכָל הָעוֹלָם, עַד לְחֶלְקוֹ הֵכִי נָמוּךְ. לָכֵן לֹא הָיָה גְּבוֹהַּ לְגַמְרֵי מִן הָעוֹלָם, כִּי אָז הָיָה נַעֲלֶה מִכְּדֵי שֶׁיּוּכַל לְהָאִיר לְכָל הָעוֹלָם; אֶלָּא נַחֲתֵי בֵּיהּ פּוּרְתָא, וְאָז הוּא שַׁיָּךְ וְקָרוֹב לָעוֹלָם. וְהוּא הַדִּין לַ'מִּקְדָּשׁ' הַפְּרָטִי שֶׁבְּתוֹךְ כָּל יְהוּדִי: כְּשֶׁנְּפָשׁ הָאֱלֹקִית שֶׁבּוֹ אֵינָהּ בִּבְחִינַת הִתְנַשְּׂאוּת וְהַבְדָּלָה מִנַּפְשׁוֹ הַבַּהֲמִית, גּוּפוֹ, וְחֶלְקוֹ בָּעוֹלָם, אֶלָּא הִיא מִתְעַסֶּקֶת אִתָּם וּמִתְלַבֶּשֶׁת בָּהֶם, בִּכְדֵי לְבָרְרָם וּלְזַכְּכָם – נַעֲשִׂים כֻּלָּם מִשְׁכָּן וּמִקְדָּשׁ לְהַשְׁרָאַת הַשְּׁכִינָה.

הפטרה ליו"ט ראשון של סוכות

עטרת מרים

א הִנֵּה יוֹם מְיֻיחָד לוֹ בָּא לַיהוָה
וְחֻלַּק שְׁלָלֶךָ שֶׁשָּׁלְלוּ הַבַּבְלִיִּים מִמֶּךָּ
מִימוֹת עוֹלָם יָשׁוּב לְךָ וּיֻחְלַק בְּקִרְבֶּךָ:
ב עָתָה יְפָרֵשׁ אֵיךְ יָשׁוּב לָהֶם שְׁלָלָם
וְאָסַפְתִּי אֶת־כָּל־הַגּוֹיִם הֵם חֵיל
גּוֹג וּמָגוֹג אֶל־יְרוּשָׁלַ"ם לַמִּלְחָמָה
וְנִלְכְּדָה הָעִיר וְנָשַׁסּוּ יַפִּילוּ
הַבָּתִּים וְאַבְנֵיהֶם יִרְמְסוּ בְּרַגְלֵיהֶם
וְהַנָּשִׁים תִּשְׁכַּבְנָה יֵאָנְסוּ וְיָצָא
חֲצִי הָעִיר בַּגּוֹלָה וְיֶתֶר הָעָם
הַחֲצִי הַנִּשְׁאָר לֹא יִכָּרֵת מִן־הָעִיר
וְיִשָּׁאֲרוּ בִּמְקוֹמָם: **ג** וְיָצָא יְהוָה
וְנִלְחַם בַּגּוֹיִם הָהֵם וּלְאִבְּדָם
כְּיוֹם הִלָּחֲמוֹ בְּיוֹם קְרָב כְּמוֹ
שֶׁנִּלְחַם עִם מִצְרַיִם בְּיוֹם מִלְחֶמֶת יַם־
סוּף (שמות יד): **ד** מָשָׁל הוּא, כְּאִלּוּ

עטרת מרים

וְעָמְדוּ רַגְלָיו שֶׁל הַמָּקוֹם בָּרוּךְ־הוּא
בַּיּוֹם־הַהוּא עַל־הַר הַזֵּיתִים
אֲשֶׁר הוּא עַל־פְּנֵי יְרוּשָׁלַ"ם מִקֶּדֶם
בְּמִזְרָחָה וְנִבְקַע הַר הַזֵּיתִים
מֶחֱצְיוֹ מִזְּרָחָה וָיָמָּה מִמִּזְרָח לְמַעֲרָב
גֵּיא גְּדוֹלָה מְאֹד לְמַעַן יָנוּסוּ הַגּוֹלִים
מִיַּד הַשַּׁבָּאִים דֶּרֶךְ הַבְּקָע וּמָשׁ חֲצִי
הָהָר צָפוֹנָה לְצַד צָפוֹן וְחֶצְיוֹ נֶגְבָּה
לְצַד דָּרוֹם: **ה** וַנַסְתֶּם אָז תְּנוּסוּ מִיַּד
הַשַּׁבָּאִים, דֶּרֶךְ גֵּיא־הָרַי אֲשֶׁר בֵּין
הֶהָרִים שֶׁמִּשְּׁנֵי צִדֵּי הַגַּיְא, כִּי־יִגַּיַע
גֵּי־הָרִים"ַ אֶל מְקוֹם אָצַל" וְנַסְתֶּם
לְשֵׁם כַּאֲשֶׁר נַסְתֶּם נְסוּ אֲבוֹתֵיכֶם
בַּיָּמִים הָאֵלֶּה מִפְּנֵי הָרַעַשׁ הָאָרֶץ
שֶׁהָיָה בִּימֵי עֻזִּיָּה מֶלֶךְ־יְהוּדָה
וּבָא וְאָז יָבוֹא יְהוָה אֱלֹהַי וְכָל

הַר הַזֵּיתִים מֶחֱצְיוֹ מִזְּרָחָה וָיָמָּה גֵּיא גְּדוֹלָה מְאֹד וּמָשׁ חֲצִי הָהָר צָפוֹנָה וְחֶצְיוֹ נֶגְבָּה: **ה** וַנַסְתֶּם גֵּיא־הָרַי כִּי־יִגַּיַע גֵּי־הָרִים"ַ אֶל־אָצַל" וְנַסְתֶּם כַּאֲשֶׁר נַסְתֶּם מִפְּנֵי הָרַעַשׁ בִּימֵי עֻזִּיָּה מֶלֶךְ־יְהוּדָה וּבָא

רמב"ן על התורה – מהדורת בלום, אברמוביץ

וּבֵין כְּתֵפָיו, יִרְמֹז לְמַה שֶׁדָּרְשׁוּ בּוֹ רַבּוֹתֵינוּ (זבחים נד:):

וְעַל דֶּרֶךְ הָאֱמֶת, **יָדִיד ה'** יִשְׁכֹּן עַל בִּנְיָמִין, וְיִהְיֶה זֶה לָבֶטַח לְבִנְיָמִין, שֶׁיִּבְטְחוּ בַּה' עֲדֵי עַד כִּי בְּיָהּ ה' צוּר עוֹלָמִים (ישעיה כו ד), וְהוּא יִהְיֶה חוֹפֵף וּמֵגֵן עַל בִּנְיָמִין כָּל הַיּוֹם וְלֹא יַבּוֹשׁוּ בְּעֵת צָרָה, וּבֵין כְּתֵפָיו שֶׁל בִּנְיָמִין יִשְׁכֹּן לָעַד. וּמִכָּאן נִקְרָא שְׁלֹמֹה יְדִידְיָה בַּעֲבוּר ה' (ש"ב יב כה) וּבָנָה יְדִידוּת מִשְׁכְּנוֹתָיו, כַּאֲשֶׁר נִקְרָא שְׁלֹמֹה גַּם כֵּן, לוֹמַר שֶׁמִּדָּתוֹ שְׁלֵמָה בְּשָׁלוֹם, וּלְפִיכָךְ נִכְתַּב בְּהֵ"א. וְאָמְרוּ בְּמִדְרָשׁ שֶׁל רַבִּי נְחוּנְיָא בֶּן הַקָּנָה, אָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא הוֹאִיל וְשִׁמְךָ כְּשֵׁם כְּבוֹדִי אֶתֵּן לְךָ אֶת בִּתִּי, דִּכְתִיב (מ"א ה כו) וַה' נָתַן חָכְמָה לִשְׁלֹמֹה, וְלֹא פֵּרַשׁ, וְהֵיכָן פֵּרַשׁ לְהַלָּן (שם ג כח) כִּי רָאוּ כִּי חָכְמַת אֱלֹהִים בְּקִרְבּוֹ לַעֲשׂוֹת מִשְׁפָּט וגו':

וְנָכוֹן הַדָּבָר שֶׁיִּרְמֹז בְּשֶׁלֹשׁ הַשְּׁכִינוֹת הַלָּלוּ עַל שְׁלֹשָׁה מִקְדָּשִׁים. יֹאמַר בְּמִקְדָּשׁ רִאשׁוֹן **יִשְׁכֹּן לָבֶטַח עָלָיו,** כְּעִנְיַן שֶׁנֶּאֱמַר (דה"ב ז א) וּכְבוֹד ה' מָלֵא אֶת הַבָּיִת. וְאָמַר עַל בַּיִת שֵׁנִי, **חוֹפֵף עָלָיו כָּל הַיּוֹם,** שֶׁלֹּא שָׁרְתָה בּוֹ הַשְּׁכִינָה רַק הָיְתָה מְכַסֶּה וּמְגֵנָה עָלָיו, אוֹ חוֹפֵף מַמָּשׁ כְּמוֹ שֶׁהֶזְכִּיר בְּפִרְקֵי הֵיכָלוֹת. **וּבֵין כְּתֵפָיו שָׁכֵן,** לִימוֹת הַמָּשִׁיחַ, כִּי בַּיּוֹם הַהוּא יִקְרְאוּ לִירוּשָׁלַיִם כִּסֵּא ה' (ירמיה ג יז). וְעַל דֶּרֶךְ זֶה נִדְרַשׁ בְּסִפְרֵי (ברכה שנב): תורה יג

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

עטרת מרים

הַמַּלְאָכִים הַקְּדֹשִׁים לִהְיוֹת עִמָּךְ בְּעֶזְרָתֵךְ לְלַחֹם מוּל גּוֹג: ו וְהָיָה בַּיּוֹם
הַהוּא לֹא־יִהְיֶה אוֹר יְקָרוֹת וְקִפָּאוֹן חֹשֶׁךְ בְּדָבָר הַנִּקְפָּה,
רַחֲמָנָא לִיצְלָן, יִשְׂרָאֵל יִהְיוּ אָז נְבוֹכִים בְּדַעְתָּם וְלֹא יַכִּירוּ אִם הִיא הֲכָנָה לִתְשׁוּעָה
אוֹ לְכִלָּיוֹן: ז וְהָיָה הַדָּבָר הַזֶּה יוֹם־אֶחָד הֻוָּא יָוְדַע הוּא נוֹדָע לַיהוָה מָתַי
יִהְיֶה הַיּוֹם הַזֶּה אֲשֶׁר לֹא יִהְיֶה לֹא יוֹם
וְלֹא־לָיְלָה כִּי לֹא יֵדְעוּ מַה הוּא,
הַטּוֹבָה אִם רָעָה וְהָיָה לְעֵת־עֶרֶב
יִהְיֶה־אוֹר אָז יַכִּירוּ בְּטוֹבַת הַתְּשׁוּעָה:
ח וְהָיָה בַּיּוֹם הַהוּא כְּשֶׁיִּבָּקַע הַר
הַזֵּיתִים מִן הַמִּזְרָח לַמַּעֲרָב יֵצְאוּ מַיִם־
חַיִּים נוֹבְעִים מִירוּשָׁלַם חֶצְיָם אֶל־
הַיָּם הַקַּדְמוֹנִי הַמִּזְרָחִי וְחֶצְיָם אֶל־
הַיָּם הָאַחֲרוֹן הַמַּעֲרָבִי, דֶּרֶךְ אוֹתָהּ
בְּקִיץָה בַּקַּיִץ וּבַחֹרֶף יִהְיֶה:
ט וְהָיָה יְהוָה לְמֶלֶךְ עַל־כָּל־
הָאָרֶץ בַּיּוֹם הַהוּא יִהְיֶה יְהוָה
אֶחָד שֶׁכָּל הַגּוֹיִם יַעַבְדוּ אֶת אֱלֹהֵיהֶם
נִמְצָא שֶׁאֵין עִמּוֹ אֵל נֵכָר וּשְׁמוֹ אֶחָד
שֶׁיֵּהָא שְׁמוֹ נִזְכָּר בְּפִי כֻּלָּם: י עִם כִּי
יְרוּשָׁלַיִם הָרִים סָבִיב לָהּ יִסּוֹב יַהֲפוֹךְ
כָּל־הָאָרֶץ לִהְיוֹת אֶרֶץ מִישׁוֹר
כֶּעָרָבָה מִגֶּבַע לִרְמוֹן הָעוֹמֶדֶת
מִנֶּגֶב יְרוּשָׁלַם וְרָאֲמָה וְתִרָאֶה
יְרוּשָׁלַיִם גְּבוֹהָה עַל הַכֹּל, וְיֻשְׁבָה
תַחְתֶּיהָ בִּמְקוֹמָהּ הָרִאשׁוֹן לְמִשַּׁעַר
מִן שַׁעַר בִּנְיָמִן עַד־מְקוֹם שַׁעַר
הָרִאשׁוֹן וְעוֹד תִּתְרַחֵב מִצָּפוֹן לְדָרוֹם
עַד־שַׁעַר הַפִּנּוֹת וּמִגְדַּל חֲנַנְאֵל
עַד יִקְבֵי הַמֶּלֶךְ שֶׁהָיוּ עַד עַכְשָׁיו חוּץ
לָעִיר: יא וְיָשְׁבוּ בָהּ עִם הַשְּׁכִינָה
וְחֵרֶם לֹא יִהְיֶה־עוֹד לֹא יִהְיֶה בָּהּ
שִׁמְמוֹן וַאֲבָדוֹן וְיֻשְׁבָה יְרוּשָׁלַם
לָבֶטַח: יב וְזֹאת תִּהְיֶה
הַמַּגֵּפָה אֲשֶׁר יִגֹּף יְהוָה אֶת־כָּל־
הָעַמִּים אֲשֶׁר צָבְאוּ עַל צְבָאָם

עטרת מרים

לְצוּר עַל־יְרוּשָׁלַם הָמֵק בְּשָׂרוֹ נִפּוֹל וַהֲמָסַת הָאֲבָרִים וְהוּא עֹמֵד
עַל־רַגְלָיו וְלֹא נָפַל לְמִשְׁכָּב וְעֵינָיו תִּמַּקְנָה בְּחֹרֵיהֶן שֶׁהֵן יוֹשְׁבוֹת שָׁם
וּלְשׁוֹנוֹ תִּמַּק בְּפִיהֶם: יג וְהָיָה בַּיּוֹם הַהוּא תִּהְיֶה מְהוּמַת־יְהוָה
רַבָּה בָּהֶם לְעָרְבֵב דַּעְתָּם לְהַכְּפָם לִשְׁגָּעוֹן וְהֶחֱזִיקוּ כַּאֲשֶׁר יַחֲזִיק אַיִשׁ מֵהֶם
יַד רֵעֵהוּ לְעָזְרוֹ וּלְסַעֲדוֹ, לְפִתַּע
וְעָלְתָה יָדוֹ שֶׁל הַנֶּעֱזָר עַל־יַד
רֵעֵהוּ לְהַכּוֹתוֹ לְמַעַן יַעֲזֹבוֹ, כִּי בַּעֲבוּר
בִּלְבּוּל הַדַּעַת אֵינוֹ מַבְחִין בֵּין אוֹהֵב
לְאוֹיֵב: יד וְגַם יֶתֶר הָעָם שֶׁל יְהוּדָה
אֲשֶׁר תִּשָּׁאֵר בִּירוּשָׁלַם תִּלָּחֵם
בִּירוּשָׁלַם אַחַר שֶׁיִּרְאוּ שֶׁהֵמַם ה׳ אֵת
הַגּוֹיִם, לָכֵן וְאֻסַּף חֵיל עוֹשֶׁר כָּל־
הַגּוֹיִם סָבִיב כִּי בָּאוּ לְמִלְחָמָה וּבִיהֻדָּם
חֲמִדַּת זָהָב וָכֶסֶף וּבְגָדִים לָרֹב
מְאֹד: טו כְּמוֹ הַמַּגֵּפָה הָאֲמוּרָה
לְמַעְלָה (יד יב) הִמַּק בְּשָׂרוֹ וגו׳ וְכֵן
תִּהְיֶה מַגֵּפַת הַסּוּס הַפֶּרֶד הַגָּמָל
וְהַחֲמוֹר וְכָל־הַבְּהֵמָה אֲשֶׁר
יִהְיֶה בַּמַּחֲנוֹת הָהֵמָה כַּמַּגֵּפָה
הַזֹּאת: טז וְהָיָה כָּל־הַנּוֹתָר
מִכָּל־הַגּוֹיִם הַבָּאִים לְהִלָּחֵם עַל־
יְרוּשָׁלַם וְעָלוּ אֶל יְרוּשָׁלַיִם מִדֵּי
שָׁנָה בְשָׁנָה לְהִשְׁתַּחֲוֹת לְמֶלֶךְ
יְהוָה צְבָאוֹת וְלָחֹג בַּחֲבָאַת קֻרְבָּנוֹת
אֶת־חַג הַסֻּכּוֹת לְפִי שֶׁבְּחַג הַסֻּכּוֹת
תִּהְיֶה הַמַּגֵּפָה הַזֹּאת וּמַכֶּלֶת גּוֹג, לָכֵן
יָבוֹאוּ בְּכָל שָׁנָה לִהְיוֹת לְזִכָּרוֹן הַנֵּס
שֶׁנַּעֲשָׂה בַּיּוֹם הַהוּא: יז וְהָיָה אם
תִּמָּצֵא מִשְׁפָּחָה אֲשֶׁר לֹא־יַעֲלֶה
מֵאֵת מִשְׁפְּחוֹת אֲמוֹת הָאָרֶץ אֶל־
יְרוּשָׁלַם לְהִשְׁתַּחֲוֹת לְמֶלֶךְ יְהוָה
צְבָאוֹת אָז וְלֹא עֲלֵיהֶם יִהְיֶה לֹא
יֵרֵד הַגָّשֶׁם לְגַדֵּל תְּבוּאָתָם, כִּי בְּחַג
הַסֻּכּוֹת נִגְזְרוּ גִּשְׁמֵי שָׁנָה, וְכֵיוָן שֶׁלֹּא
בָּאוּ יִמָּנַע מֵהֶם הַגָّשֶׁם: יח וְאִם־

יְהוָה אֱלֹהֵי כָּל־קְדֹשִׁים עִמָּךְ: ו וְהָיָה בַּיּוֹם
הַהוּא לֹא־יִהְיֶה אוֹר יְקָרוֹת וְקִפָּאוֹן: ז וְהָיָה
יוֹם־אֶחָד הֻוָּא יָוְדַע לַיהוָה לֹא־יוֹם וְלֹא־לָיְלָה
וְהָיָה לְעֵת־עֶרֶב יִהְיֶה־אוֹר: ח וְהָיָה בַּיּוֹם
הַהוּא יֵצְאוּ מַיִם־חַיִּים מִירוּשָׁלַם חֶצְיָם אֶל־
הַיָּם הַקַּדְמוֹנִי וְחֶצְיָם אֶל־הַיָּם הָאַחֲרוֹן בַּקַּיִץ
וּבַחֹרֶף יִהְיֶה: ט וְהָיָה יְהוָה לְמֶלֶךְ עַל־כָּל־
הָאָרֶץ בַּיּוֹם הַהוּא יִהְיֶה יְהוָה אֶחָד וּשְׁמוֹ
אֶחָד: י יִסּוֹב כָּל־הָאָרֶץ כָּעֲרָבָה מִגֶּבַע לִרְמוֹן
נֶגֶב יְרוּשָׁלִַם וְרָאֲמָה וְיָשְׁבָה תַחְתֶּיהָ לְמִשַּׁעַר
בִּנְיָמִן עַד־מְקוֹם שַׁעַר הָרִאשׁוֹן עַד־שַׁעַר
הַפִּנּוֹת וּמִגְדַּל חֲנַנְאֵל עַד יִקְבֵי הַמֶּלֶךְ:
יא וְיָשְׁבוּ בָהּ וְחֵרֶם לֹא יִהְיֶה־עוֹד וְיָשְׁבָה
יְרוּשָׁלִַם לָבֶטַח: יב וְזֹאת תִּהְיֶה הַמַּגֵּפָה אֲשֶׁר
יִגֹּף יְהוָה אֶת־כָּל־הָעַמִּים אֲשֶׁר צָבְאוּ עַל־
יְרוּשָׁלִַם הָמֵק בְּשָׂרוֹ וְהוּא עֹמֵד עַל־רַגְלָיו
וְעֵינָיו תִּמַּקְנָה בְּחֹרֵיהֶן וּלְשׁוֹנוֹ תִּמַּק בְּפִיהֶם:
יג וְהָיָה בַּיּוֹם הַהוּא תִּהְיֶה מְהוּמַת־יְהוָה רַבָּה
בָּהֶם וְהֶחֱזִיקוּ אִישׁ יַד רֵעֵהוּ וְעָלְתָה יָדוֹ

עַל־יַד רֵעֵהוּ: יד וְגַם־יְהוּדָה תִּלָּחֵם בִּירוּשָׁלִַם וְאֻסַּף חֵיל כָּל־הַגּוֹיִם סָבִיב זָהָב וָכֶסֶף וּבְגָדִים לָרֹב
מְאֹד: טו וְכֵן תִּהְיֶה מַגֵּפַת הַסּוּס הַפֶּרֶד הַגָּמָל וְהַחֲמוֹר וְכָל־הַבְּהֵמָה אֲשֶׁר יִהְיֶה בַּמַּחֲנוֹת הָהֵמָה
כַּמַּגֵּפָה הַזֹּאת: טז וְהָיָה כָּל־הַנּוֹתָר מִכָּל־הַגּוֹיִם הַבָּאִים עַל־יְרוּשָׁלִַם וְעָלוּ מִדֵּי שָׁנָה בְשָׁנָה
לְהִשְׁתַּחֲוֹת לְמֶלֶךְ יְהוָה צְבָאוֹת וְלָחֹג אֶת־חַג הַסֻּכּוֹת: יז וְהָיָה אֲשֶׁר לֹא־יַעֲלֶה מֵאֵת מִשְׁפְּחוֹת
הָאָרֶץ אֶל־יְרוּשָׁלִַם לְהִשְׁתַּחֲוֹת לְמֶלֶךְ יְהוָה צְבָאוֹת וְלֹא עֲלֵיהֶם יִהְיֶה הַגָּשֶׁם: יח וְאִם־מִשְׁפַּחַת

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

עטרת מרים

מִשְׁפַּחַת מִצְרַיִם לֹא־תַעֲלֶה וְלֹא בָאָה וְיָרוּעַ וְלֹא עֲלֵיהֶם יוֹרַד הַגֶּשֶׁם כָּל הַשָּׁנִים כִּי הַנִּילוּס מִשְׁקֶה שְׂדוֹתֵיהֶם, לָכֵן תִּהְיֶה הַמַּקַּת הַבָּשָׂר הַמַּגֵּפָה שֶׁלָּהֶם, אֲשֶׁר יִגֹּף יְהוָה אֶת־הַגּוֹיִם עַל אֲשֶׁר לֹא־יַעֲלוּ לָחֹג אֶת־חַג הַסֻּכּוֹת: יט זֹאת הָעוֹנֶשׁ שֶׁל הַמַּקַּת הַבָּשָׂר תִּהְיֶה גְּמוּל חַטַּאת מִצְרַיִם אֲבָל וְחַטַּאת כָּל־הַגּוֹיִם אֲשֶׁר לֹא יַעֲלוּ לָחֹג אֶת־חַג הַסֻּכּוֹת גְּמוּל חַטָּאתָם תִּהְיֶה מְנִיעַת הַגֶּשֶׁם: כ בַּיּוֹם הַהוּא יִהְיֶה עַל־מְצִלּוֹת הַסּוּס קֹדֶשׁ לַיהוָה כִּי יַקְדִּישׁוּ אוֹתָם לַעֲשׂוֹת מֵהֶם כְּלֵי שָׂרֵת כְּמוֹ סִירוֹת

עטרת מרים

לְבַשֵּׁל, וְהָיָה הַסִּירוֹת בְּבֵית יְהוָה כַּמִּזְרָקִים כַּפַּפִּים שֶׁמְּקַבְּלִים בָּהֶם הַדָּם לִפְנֵי הַמִּזְבֵּחַ שֶׁהֵמָּה מִזְהָב: כא מַרוֹב זִבְחֵי שְׁלָמִים מַהַבָּאִים לְבֵית הַמִּקְדָּשׁ וְהָיָה כָּל־סִיר בִּירוּשָׁלַם וּבִיהוּדָה קֹדֶשׁ לַיהוָה צְבָאוֹת וּבָאוּ כָּל־הַזֹּבְחִים זִבְחֵי שְׁלָמִים וְלָקְחוּ מֵהֶם וּבִשְּׁלוּ בָהֶם מִכְּלֵי שְׁאֵלָה אִם קְדֹשִׁים הֵם, כִּי כֻּלָּם יִהְיוּ קְדֹשִׁים וְלֹא־יִהְיֶה כְנַעֲנִי גִּבְעוֹנִים מִבְּנֵי כְנַעַן עוֹד בְּבֵית־יְהוָה צְבָאוֹת בַּיּוֹם הַהוּא כִּי גְּדוֹלֵי הַגּוֹיִם יִתְנַדְּבוּ לִהְיוֹת הֵם עוֹבְדֵי הַכֹּהֲנִים בְּבֵית ה׳:

מִזְּבָחִים וְצָאן וּבָקָר אֲשֶׁר לֹא־יִפְרֶה וְלֹא יִמָּנוּ מֵרֹב: ז וַיָּבֹאוּ הַכֹּהֲנִים אֶת־אֲרוֹן בְּרִית־יְהוָה אֶל־מְקוֹמוֹ אֶל־דְּבִיר הַבַּיִת אֶל־

מִזְּבָחִים לֹא־תַעֲלֶה וְלֹא בָאָה וְלֹא עֲלֵיהֶם תִּהְיֶה הַמַּגֵּפָה אֲשֶׁר יִגֹּף יְהוָה אֶת־הַגּוֹיִם אֲשֶׁר לֹא־יַעֲלוּ לָחֹג אֶת־חַג הַסֻּכּוֹת: יט זֹאת תִּהְיֶה חַטַּאת מִצְרַיִם וְחַטַּאת כָּל־הַגּוֹיִם אֲשֶׁר לֹא יַעֲלוּ לָחֹג אֶת־חַג הַסֻּכּוֹת: כ בַּיּוֹם הַהוּא יִהְיֶה עַל־מְצִלּוֹת הַסּוּס קֹדֶשׁ לַיהוָה וְהָיָה הַסִּירוֹת בְּבֵית יְהוָה כַּמִּזְרָקִים לִפְנֵי הַמִּזְבֵּחַ: כא וְהָיָה כָּל־סִיר בִּירוּשָׁלַם וּבִיהוּדָה קֹדֶשׁ לַיהוָה צְבָאוֹת וּבָאוּ כָּל־הַזֹּבְחִים וְלָקְחוּ מֵהֶם וּבִשְּׁלוּ בָהֶם וְלֹא־יִהְיֶה כְנַעֲנִי עוֹד בְּבֵית־יְהוָה צְבָאוֹת בַּיּוֹם הַהוּא:

◆ יום שלישי ט״ז תשרי ◆

עטרת מרים

ג וַיִּקָּהֲלוּ אֶל־הַמֶּלֶךְ שְׁלֹמֹה כָּל־אִישׁ יִשְׂרָאֵל בְּיֶרַח הָאֵתָנִים חֹדֶשׁ תִּשְׁרִי בֶּחָג הוּא הַחֹדֶשׁ הַשְּׁבִיעִי: ד וַיָּבֹאוּ כֹּל זִקְנֵי יִשְׂרָאֵל וַיִּשְׂאוּ הַכֹּהֲנִים אֶת־הָאָרוֹן: ה וַיַּעֲלוּ אֶת־אֲרוֹן יְהוָה וְאֶת־אֹהֶל מוֹעֵד וְאֶת־כָּל־כְּלֵי הַקֹּדֶשׁ אֲשֶׁר בָּאֹהֶל וַיַּעֲלוּ הֵעֱלוּ אֹתָם הַכֹּהֲנִים וְהַלְוִיִּם הֵעֱלוּ אֶת אֹהֶל מוֹעֵד וְכֵלָיו: ו וְהַמֶּלֶךְ שְׁלֹמֹה וְכָל־עֲדַת יִשְׂרָאֵל שֶׁנִּקְהֲלוּ מֵעִצְּמָם, וְרָאשֵׁי הָעָם וְהַזְּקֵנִים הַנּוֹעָדִים עָלָיו לִלֶּכֶת אִתּוֹ לִפְנֵי הָאָרוֹן הָיוּ מְזַבְּחִים צֹאן וּבָקָר אֲשֶׁר לֹא־יִסָּפְרוּ וְלֹא יִמָּנוּ מֵרֹב: ז וַיָּבִאוּ הַכֹּהֲנִים אֶת־אֲרוֹן בְּרִית־יְהוָה אֶל־מְקוֹמוֹ אֶל־דְּבִיר הַבַּיִת אֶל־

הפטרה ליום טוב שני של סוכות

מלכים א, ח

ח ג וַיִּקָּהֲלוּ אֶל־הַמֶּלֶךְ שְׁלֹמֹה כָּל־אִישׁ יִשְׂרָאֵל בְּיֶרַח הָאֵתָנִים בֶּחָג הוּא הַחֹדֶשׁ הַשְּׁבִיעִי: ד וַיָּבֹאוּ כֹּל זִקְנֵי יִשְׂרָאֵל וַיִּשְׂאוּ הַכֹּהֲנִים אֶת־הָאָרוֹן: ה וַיַּעֲלוּ אֶת־אֲרוֹן יְהוָה וְאֶת־אֹהֶל מוֹעֵד וְאֶת־כָּל־כְּלֵי הַקֹּדֶשׁ אֲשֶׁר בָּאֹהֶל וַיַּעֲלוּ אֹתָם הַכֹּהֲנִים וְהַלְוִיִּם: ו וְהַמֶּלֶךְ שְׁלֹמֹה וְכָל־עֲדַת יִשְׂרָאֵל הַנּוֹעָדִים עָלָיו אִתּוֹ לִפְנֵי הָאָרוֹן מְזַבְּחִים צֹאן וּבָקָר אֲשֶׁר לֹא־יִסָּפְרוּ וְלֹא יִמָּנוּ מֵרֹב: ז וַיָּבִאוּ הַכֹּהֲנִים אֶת־אֲרוֹן בְּרִית־יְהוָה אֶל־מְקוֹמוֹ אֶל־דְּבִיר הַבַּיִת אֶל־קֹדֶשׁ הַקָּדָשִׁים אֶל־תַּחַת כַּנְפֵי הַכְּרוּבִים: ח כִּי הַכְּרוּבִים פֹּרְשִׂים כְּנָפַיִם אֶל־מְקוֹם הָאָרוֹן וַיָּסֹכּוּ הַכְּרֻבִים עַל־הָאָרוֹן וְעַל־בַּדָּיו מִלְּמָעְלָה: ט וַיַּאֲרִכוּ הַבַּדִּים וַיֵּרָאוּ

עטרת מרים

קֹדֶשׁ הַקָּדָשִׁים אֶל־תַּחַת כַּנְפֵי הַכְּרוּבִים שֶׁעָשָׂה שְׁלֹמֹה, וְעָמְדוּ בָּאָרֶץ וְגוֹבַהּ הַכְּרוּבִים הָהֵם הָיָה עֶשֶׂר אַמּוֹת: ח כִּי הַכְּרוּבִים שֶׁנַּעֲשׂוּ מִתְּחִלָּה פֹּרְשִׂים כְּנָפַיִם אֶל־מְקוֹם עֲמִידַת הָאָרוֹן וַיָּסֹכּוּ הַכְּרֻבִים עַל־הָאָרוֹן וְעַל־בַּדָּיו מִלְּמָעְלָה: ט וַיַּאֲרִכוּ הַבַּדִּים לַחוּץ כְּלַפֵּי הַמִּזְרָח וַיֵּרָאוּ רָאשֵׁי הַבַּדִּים בַּפָּרוֹכֶת שֶׁכְּנֶגֶד הַפֶּתַח בְּאַמָּה מִרַּקְסִין מִן־הַקֹּדֶשׁ עַל־פְּנֵי לִפְנֵי הַדְּבִיר בְּהִיוֹתָם דּוֹחֲקִין וּבוֹלְטִין בַּפָּרוֹכֶת כְּעֵין שְׁנֵי דַּדֵּי אִשָּׁה וְלֹא יֵרָאוּ הַחוּצָה וַיְהִיוּ שָׁם עַד הַיּוֹם הַזֶּה עַד אֲשֶׁר נִגְנוּ בִּימֵי יֹאשִׁיָּהוּ: י אֵין בָּאָרוֹן רַק שְׁנֵי לֻחוֹת הָאֲבָנִים אֲשֶׁר הִנַּח שָׁם מֹשֶׁה בְּחֹרֵב אֲשֶׁר כָּרַת יְהוָה עִם־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל

הַכֹּהֲנִים אֶת־הָאָרוֹן: ה וַיַּעֲלוּ אֶת־אֲרוֹן יְהוָה וְאֶת־אֹהֶל מוֹעֵד וְאֶת־כָּל־כְּלֵי הַקֹּדֶשׁ אֲשֶׁר בָּאֹהֶל וַיַּעֲלוּ אֹתָם הַכֹּהֲנִים וְהַלְוִיִּם: ו וְהַמֶּלֶךְ שְׁלֹמֹה וְכָל־עֲדַת יִשְׂרָאֵל הַנּוֹעָדִים עָלָיו אִתּוֹ לִפְנֵי הָאָרוֹן מְזַבְּחִים צֹאן וּבָקָר אֲשֶׁר לֹא־יִסָּפְרוּ וְלֹא יִמָּנוּ מֵרֹב: ז וַיָּבִאוּ הַכֹּהֲנִים אֶת־אֲרוֹן בְּרִית־יְהוָה אֶל־מְקוֹמוֹ אֶל־דְּבִיר הַבַּיִת אֶל־קֹדֶשׁ הַקָּדָשִׁים אֶל־תַּחַת כַּנְפֵי הַכְּרוּבִים: ח כִּי הַכְּרוּבִים פֹּרְשִׂים כְּנָפַיִם אֶל־מְקוֹם הָאָרוֹן וַיָּסֹכּוּ הַכְּרֻבִים עַל־הָאָרוֹן וְעַל־בַּדָּיו מִלְּמָעְלָה: ט וַיַּאֲרִכוּ הַבַּדִּים וַיֵּרָאוּ רָאשֵׁי הַבַּדִּים מִן־הַקֹּדֶשׁ עַל־פְּנֵי הַדְּבִיר וְלֹא יֵרָאוּ הַחוּצָה וַיְהִיוּ שָׁם עַד הַיּוֹם הַזֶּה: י אֵין בָּאָרוֹן

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

עטרת מרים

בְּצֵאתָם מֵאֶרֶץ מִצְרָיִם: **יא** וַיְהִי בְּצֵאת הַכֹּהֲנִים שֶׁנִּשְׂאוּ הָאָרוֹן מִן־הַקֹּדֶשׁ וְהֶעָנָן מָלֵא אֶת־בֵּית יְהוָה: **יב** וְלֹא־יָכְלוּ הַכֹּהֲנִים לַעֲמֹד בַּהֵיכָל וְבַעֲזָרָה לְשָׁרֵת מִפְּנֵי הֶעָנָן כִּי־מָלֵא כְבוֹד־יְהוָה אֶת־בֵּית יְהוָה: **יג** אָז אָמַר שְׁלֹמֹה רוֹאֶה אֲנִי כִּי בָּאָה הַשְּׁכִינָה, כִּי יְהוָה אָמַר לִשְׁכֹּן בָּעֲרָפֶל: **יד** הוֹאִיל וּבָאָה הַשְּׁכִינָה בְּנֹה בָנִיתִי אִם כֵּן בֵּית זְבֶל לָךְ וְהִיהִי מָכוֹן לְשִׁבְתְּךָ בוֹ עוֹלָמִים כִּי מַעְתָּה לֹא תִּשָּׁרֶה הַשְּׁכִינָה עוֹד בִּמְקוֹם אַחֵר: **טו** וַיַּסֵּב הַמֶּלֶךְ אֶת־פָּנָיו אֶל מוּל הָעָם וַיְבָרֶךְ אֵת כָּל־קְהַל יִשְׂרָאֵל וְכָל־קְהַל יִשְׂרָאֵל עֹמֵד כִּי אֵין יְשִׁיבָה בָּעֲזָרָה: **טז** וַיֹּאמֶר בָּרוּךְ יְהוָה אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר דִּבֶּר בְּפִיו אֶת דָּוִד אָבִי וּבְיָדוֹ כִּכֵּה יָדוֹ מִלֵּא לֵאמֹר: **יז** מִן־הַיּוֹם אֲשֶׁר הוֹצֵאתִי אֶת־עַמִּי אֶת־יִשְׂרָאֵל מִמִּצְרַיִם לֹא־בָחַרְתִּי בְעִיר מִכֹּל שִׁבְטֵי יִשְׂרָאֵל לִבְנוֹת בַּיִת לִהְיוֹת שְׁמִי שָׁם וָאֶבְחַר בְּדָוִד לִהְיוֹת עַל־עַמִּי יִשְׂרָאֵל שֵׁעַל יָדוֹ בָּאָה הַהֲכָנָה לִבְחוֹר בִּירוּשָׁלַיִם לִבְנוֹת בָּהּ בַּיִת: **יח** וַיְהִי עִם־לְבַב דָּוִד אָבִי לִבְנוֹת בַּיִת לְשֵׁם יְהוָה אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל: **יט** וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־דָּוִד אָבִי יַעַן אֲשֶׁר הָיָה עִם־לְבָבְךָ לִבְנוֹת בַּיִת לִשְׁמִי הֵטִיבֹתָ טוֹב עָשִׂיתָ בָּזֶה, וְלִזְכּוּת תַּחְשֵׁב כִּי הָיָה עִם־לְבָבֶךָ: **כ** רַק אַתָּה לֹא תִבְנֶה הַבַּיִת כִּי אִם־בִּנְךָ הַיֹּצֵא מֵחֲלָצֶיךָ הוּא־יִבְנֶה הַבַּיִת לִשְׁמִי: **כא** וַיָּקֶם יְהוָה אֶת־דְּבָרוֹ אֲשֶׁר דִּבֵּר וָאָקֻם תַּחַת דָּוִד אָבִי וָאֵשֵׁב עַל־כִּסֵּא יִשְׂרָאֵל כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר יְהוָה וָאֶבְנֶה הַבַּיִת לְשֵׁם יְהוָה אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל: **כב** וָאָשֵׂם שָׁם הַדִּיר מָקוֹם לָאָרוֹן אֲשֶׁר־שָׁם בְּרִית יְהוָה אֲשֶׁר כָּרַת עִם־אֲבֹתֵינוּ בְּעֵת שֶׁנִּתְּנָם בְּהוֹצִיאוֹ אֹתָם מֵאֶרֶץ מִצְרָיִם:

רַק שְׁנֵי לֻחוֹת הָאֲבָנִים אֲשֶׁר הִנִּחַ שָׁם מֹשֶׁה בְּחֹרֵב אֲשֶׁר כָּרַת יְהוָה עִם־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בְּצֵאתָם מֵאֶרֶץ מִצְרָיִם: יא וַיְהִי בְּצֵאת הַכֹּהֲנִים מִן־הַקֹּדֶשׁ וְהֶעָנָן מָלֵא אֶת־בֵּית יְהוָה: יב וְלֹא־יָכְלוּ הַכֹּהֲנִים לַעֲמֹד לְשָׁרֵת מִפְּנֵי הֶעָנָן כִּי־מָלֵא כְבוֹד־יְהוָה אֶת־בֵּית יְהוָה: יג אָז אָמַר שְׁלֹמֹה יְהוָה אָמַר לִשְׁכֹּן בָּעֲרָפֶל: יד בָּנֹה בָנִיתִי בֵּית זְבֶל לָךְ מָכוֹן לְשִׁבְתְּךָ עוֹלָמִים: טו וַיַּסֵּב הַמֶּלֶךְ אֶת־פָּנָיו וַיְבָרֶךְ אֵת כָּל־קְהַל יִשְׂרָאֵל וְכָל־קְהַל יִשְׂרָאֵל עֹמֵד: טז וַיֹּאמֶר בָּרוּךְ יְהוָה אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר דִּבֶּר בְּפִיו אֶת דָּוִד אָבִי וּבְיָדוֹ מִלֵּא לֵאמֹר: יז מִן־הַיּוֹם אֲשֶׁר הוֹצֵאתִי אֶת־עַמִּי אֶת־יִשְׂרָאֵל מִמִּצְרַיִם לֹא־בָחַרְתִּי בְעִיר מִכֹּל שִׁבְטֵי יִשְׂרָאֵל לִבְנוֹת בַּיִת לִהְיוֹת שְׁמִי שָׁם וָאֶבְחַר בְּדָוִד לִהְיוֹת עַל־עַמִּי יִשְׂרָאֵל: יח וַיְהִי עִם־לְבַב דָּוִד אָבִי לִבְנוֹת בַּיִת לְשֵׁם יְהוָה אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל: יט וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־דָּוִד אָבִי יַעַן אֲשֶׁר הָיָה עִם־לְבָבְךָ לִבְנוֹת בַּיִת לִשְׁמִי הֵטִיבֹתָ כִּי הָיָה עִם־לְבָבֶךָ: כ רַק אַתָּה לֹא תִבְנֶה הַבַּיִת כִּי אִם־בִּנְךָ הַיֹּצֵא מֵחֲלָצֶיךָ הוּא־יִבְנֶה הַבַּיִת לִשְׁמִי: כא וַיָּקֶם יְהוָה אֶת־דְּבָרוֹ אֲשֶׁר דִּבֵּר וָאָקֻם תַּחַת דָּוִד אָבִי וָאֵשֵׁב עַל־כִּסֵּא יִשְׂרָאֵל כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר יְהוָה וָאֶבְנֶה הַבַּיִת לְשֵׁם יְהוָה אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל: כב וָאָשֵׂם שָׁם מָקוֹם לָאָרוֹן אֲשֶׁר־שָׁם בְּרִית יְהוָה אֲשֶׁר כָּרַת עִם־אֲבֹתֵינוּ בְּהוֹצִיאוֹ אֹתָם מֵאֶרֶץ מִצְרָיִם:

(יג) **וּלְיוֹסֵף אָמַר מְבֹרֶכֶת יְהוָה אַרְצוֹ מִמֶּגֶד שָׁמַיִם מִטָּל וּמִתְּהוֹם רֹבֶצֶת תָּחַת:**

יג וּלְיוֹסֵף אֲמַר מְבָרְכָא מִן קֶדֶם יְיָ אַרְעֵהּ עָבְדָא מַגְדִּנִין מִטַּלָּא דִשְׁמַיָּא מִלְּעֵלָּא וּמִמַּבּוּעֵי עֵינָנָן וּתְהוֹמִין דְּנָגְדָן מִמַּעֲמַקֵּי אַרְעָא מִלְּרַע:

רמב"ן על התורה – מהדורת בלום, אברמוביץ

(יג־יד) מִמֶּגֶד שָׁמַיִם. מֶגֶד לָשׁוֹן מַעֲדַנִּים וּמֶתֶק. **וּמִמֶּגֶד תְּבוּאֹת שָׁמֶשׁ,** שֶׁהִיְתָה אַרְצוֹ פְּתוּחָה לַחַמָּה וּמְמַתֶּקֶת אֶת הַפֵּרוֹת. **גֶּרֶשׁ יָרְחִים,** יֵשׁ פֵּרוֹת שֶׁהַלְּבָנָה מְבַשֵּׁלְתָּן וְהֵן קְשׁוּאִין וְדַלּוּעִין. **גֶּרֶשׁ יָרְחִים,** שֶׁהָאָרֶץ מְגָרֶשֶׁת וּמוֹצִיאָה מֵחָדָשׁ לְחֹדֶשׁ, לָשׁוֹן רַשִׁ"י:

וְאַם כֵּן, יִהְיֶה עִם פְּרִי מְגָדִים (שה"ש ד יג) פְּרִי מַמְתַּקִּים. יְבָרֵךְ אוֹתוֹ שֶׁתִּהְיֶה אַרְצוֹ מִמֶּתֶק הַשָּׁמַיִם שֶׁיִּהְיֶה מִן הַטַּל, וְתִהְיֶה מְבֹרֶכֶת מִן הַתְּהוֹם

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

רש"י ◄ **מְבֹרֶכֶת ה' אַרְצוֹ** • שֶׁלֹּא הָיְתָה בְּנַחֲלַת הַשְּׁבָטִים אֶרֶץ מְלֵאָה כָּל טוּב כְּאַרְצוֹ שֶׁל יוֹסֵף. **מִמֶּגֶד** • לְשׁוֹן עֲדָנִים וּמֶתֶק. **וּמִתְּהוֹם** • שֶׁהַתְּהוֹם עוֹלֶה וּמְלַחְלֵחַ אוֹתָהּ מִלְּמַטָּה. אַתָּה מוֹצֵא בְּכָל הַשְּׁבָטִים בִּרְכָתוֹ שֶׁל מֹשֶׁה, מֵעֵין בִּרְכָתוֹ שֶׁל יַעֲקֹב.

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (שיחת ש"פ בראשית תשכ"א – תורת מנחם התוועדויות כט עמ' 131)

שֶׁלֹּא הָיְתָה בְּנַחֲלַת הַשְּׁבָטִים אֶרֶץ מְלֵאָה כָּל טוּב כְּאַרְצוֹ שֶׁל יוֹסֵף (רש"י לג, יג)

בְּאַחַת הַפְּעָמִים הַנִּדְּירוֹת שֶׁכְּבוֹד־קְדוּשַׁת מוֹרִי־וְחָמִי אַדְמוֹ"ר דִּבֵּר עַל עַצְמוֹ, הוּא אָמַר: אַרְצוֹ שֶׁל 'יוֹסֵף' מְבֹרֶכֶת בְּכָל טוּב. תְּנוּ יָדְכֶם וּתְסַיְּעוּ לְעַבֵּד אוֹתָהּ! בָּאָרֶץ יֵשׁ הַכֹּל, וְכַאֲשֶׁר יְעַבְּדוּ אוֹתָהּ - הִיא תִּתֵּן כָּל טוּב. וְיֵשׁ לְהוֹסִיף, שֶׁ'אֶרֶץ' זוֹ מְבֹרֶכֶת הֵן בְּרוּחַ, "מֶגֶד שָׁמַיִם מִטָּל", וְהֵן בְּגֶשֶׁם, "תְּהוֹם רוֹבֶצֶת תָּחַת".

(יד) **וּמִמֶּגֶד תְּבוּאֹת שָׁמֶשׁ וּמִמֶּגֶד גֶּרֶשׁ יְרָחִים:**

יד **וְעָבְדָא מִגְּדָנִין וַעֲלָלָן מִיבוּל שִׁמְשָׁא וְעָבְדָא מִגְּדָנִין מֵרִישׁ יְרַח בִּירַח:**

רש"י ◄ **וּמִמֶּגֶד תְּבוּאֹת שָׁמֶשׁ** • שֶׁהָיְתָה אַרְצוֹ פְּתוּחָה לַחַמָּה, וּמְמַתֶּקֶת הַפֵּרוֹת. **גֶּרֶשׁ יְרָחִים** • יֵשׁ פֵּרוֹת שֶׁהַלְּבָנָה מְבַשַּׁלְתָּן, וְאֵלּוּ הֵן: קִשּׁוּאִין וּדְלוּעִין. דָּבָר אַחֵר: "גֶּרֶשׁ יְרָחִים", שֶׁהָאָרֶץ מְגָרֶשֶׁת וּמוֹצִיאָה מֵחֹדֶשׁ לְחֹדֶשׁ.

(טו) **וּמֵרֹאשׁ הָרְרֵי־קֶדֶם וּמִמֶּגֶד גִּבְעוֹת עוֹלָם:**

טו **וּמֵרִישׁ טוּרַיָּא בַּכִּירַיָּא וּמִטּוּב רָמָן דִּלָּא פָּסְקָן:**

רש"י ◄ **וּמֵרֹאשׁ הָרְרֵי־קֶדֶם** • וּמְבֹרֶכֶת מֵרֵאשִׁית בִּשּׁוּל הַפֵּרוֹת, שֶׁהָרָרֶיהָ מַקְדִּימִין לְבַכֵּר בִּשּׁוּל פֵּרוֹתֵיהֶם. דָּבָר אַחֵר: מַגִּיד שֶׁקָּדְמָה בְּרִיאָתָן לִשְׁאָר הָרִים. **גִּבְעוֹת עוֹלָם** • גְּבָעוֹת הָעוֹשׂוֹת פֵּרוֹת לְעוֹלָם וְאֵינָן פּוֹסְקוֹת מֵעֹצֶר הַגְּשָׁמִים.

(טז) **וּמִמֶּגֶד אֶרֶץ וּמְלֹאָהּ וּרְצוֹן שֹׁכְנִי סְנֶה תָּבוֹאתָה לְרֹאשׁ יוֹסֵף וּלְקָדְקֹד נְזִיר אֶחָיו:**

טז **וּמִטּוּב אַרְעָא וּמְלָאַהּ רָעֵי לַהּ דִּשְׁכִנְתֵּהּ בְּשִׁמַיָּא וְעַל מֹשֶׁה אִתְגְּלִי בַּאֲסָנָא יָתְיָן כָּל אִלֵּין לְרֵישָׁא דְיוֹסֵף וּלְגַנְיָא פָּרִישָׁא דַאֲחוֹהִי:**

רש"י ◄ **וּרְצוֹן שֹׁכְנִי סְנֶה** • כְּמוֹ שׁוֹכֵן סְנֶה, וּתְהֵא אַרְצוֹ מְבֹרֶכֶת מֵרְצוֹנוֹ וְנַחַת רוּחוֹ שֶׁל הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא הַנִּגְלֶה עָלַי תְּחִלָּה בַּסְּנֶה. **רְצוֹן** • נַחַת רוּחַ וּפִיּוּס, וְכֵן כָּל "רָצוֹן" שֶׁבַּמִּקְרָא. **תָּבוֹאתָה** • בְּרָכָה זוֹ לְרֹאשׁ יוֹסֵף. **נְזִיר אֶחָיו** • שֶׁהָפְרַשׁ מֵאֶחָיו בִּמְכִירָתוֹ.

רמב"ן על התורה – מהדורת בלום, אברמוביץ

שֶׁתִּהְיֶה רוֹבֶצֶת תַּחַת אַרְצוֹ, לִהְיוֹת עֵינוֹת וּתְהוֹמוֹת יוֹצְאִים בַּבִּקְעָה וּבָהָר: **וְיִתֶּכֶן** שֶׁהַפֵּרוֹת יִקָּרְאוּ מְגָדִים, וְיֹאמַר שֶׁתִּהְיֶה אַרְצוֹ מְבֹרֶכֶת מִפְּרִי הַשָּׁמַיִם שֶׁהוּא הַטַּל, וּבַעֲבוּר הֱיוֹת הַמְּגָדִים בַּטַּל יִקָּרֵא מֶגֶד, וְתִהְיֶה מְבֹרֶכֶת מִתְּהוֹם תַּחְתִּיָּהּ. וּבִרְכָתוֹ כְּעֵין יַעֲקֹב שֶׁאָמַר (בראשית מט כה) בִּרְכוֹת שָׁמַיִם מֵעָל בִּרְכוֹת תְּהוֹם רוֹבֶצֶת תָּחַת. וְטַעַם **"גֶּרֶשׁ יְרָחִים"**, הַמְּגָדִים אֲשֶׁר יִגְרְשׁוּ הַיְרָחִים, כִּי כָּל הָאֵילָנוֹת בְּחָדְשֵׁיהֶם יָצִיצוּ וְיִפְרְחוּ לָשֵׁאת עָנָף וְלַעֲשׂוֹת פֶּרִי, וְזֶה טַעַם לָחֳדָשָׁיו יְבַכֵּר (יחזקאל מז יב), בָּחֳדָשָׁיו הַיְרוּעִים לַפְּרִי הַהוּא יְבַכֵּר לִפְנֵי כָּל שְׁאָר הָאֵילָנוֹת: תורה טו

(טז) וּמִמֶּגֶד אֶרֶץ וּמְלֹאָהּ. מִמֶּגֶד אֶרֶץ הַמִּישׁוֹר וּמֵאֲשֶׁר הִיא מְלֵאָה, כִּי הַזְּכִיר הֶהָרִים וְהַגְּבָעוֹת וַיַּזְכִּיר הַבִּקְעָה וְאֶרֶץ הַמִּישׁוֹר, כִּדְבְרֵי רַבִּי אַבְרָהָם: **וְעַל** דַּעְתִּי, **מֶגֶד אֶרֶץ וּמְלֹאָהּ,** בִּרְכוֹת שָׁדִים וְרָחַם, כִּי כָּל הָאָדָם וְכָל הָרֶמֶשׂ אֲשֶׁר הוּא חַי יִקָּרֵא מְלֹאָהּ, וְכֵן יִרְעַם הַיָּם וּמְלֹאוֹ (תהלים צו יא), כִּי אִם מְלֵאתִיךְ אָדָם כַּיֶּלֶק (ירמיה נא יד). וְהִנֵּה זֶה כְּטַעַם בָּרוּךְ פְּרִי בִטְנְךָ וּפְרִי אַדְמָתְךָ וּפְרִי בְהֶמְתֶּךָ (לעיל כח ד): **וּרְצוֹן שֹׁכְנִי סְנֶה.** נִמְשָׁךְ לְמַעְלָה, וּמֵרְצוֹן שֹׁכְנִי סְנֶה. וְיִקָּרֵא הַשֵּׁם הַנִּכְבָּד "שֹׁכְנִי סְנֶה" כִּי שָׁם נִרְאָה אֵלָיו בַּתְּחִלָּה, וְשָׁכַן יָמִים רַבִּים עַל הַר סִינַי שֶׁהוּא מְקוֹם סְנֶה, וּמִסִּינַי בָּא וְשָׁכַן בְּיִשְׂרָאֵל: **וְטַעַם** הַכָּתוּב, שֶׁתִּהְיֶה אַרְצוֹ מְבֹרֶכֶת מֵרְצוֹן הַשֵּׁם, כְּטַעַם רָצִיתָ ה' אַרְצֶךָ (תהלים פה ב), וְאָרְצָה בוֹ וְאֶכָּבְדָה (חגי א ח). וְטַעַם **תָּבוֹאתָה,** הַבְּרָכָה הַזֹּאת תָּבוֹא לְרֹאשׁ יוֹסֵף וּלְקָדְקֹד נְזִיר אֶחָיו. אוֹ טַעֲמוֹ, רְצוֹן שֹׁכְנִי סְנֶה תָּבוֹא לְרֹאשׁ יוֹסֵף, וְאַל תִּתְמַהּ עַל הַחֵפֶץ שֶׁיְּכַנֶּה אוֹתוֹ בִּלְשׁוֹן נְקֵבָה, כִּי כֵן בִּלְשׁוֹן אֲרַמִּית וּרְעוּת מַלְכָּא (עזרא ה יז), וּלְשׁוֹן חֲכָמִים חֶפְצַת נַפְשׁוֹ: **וְעַל** דֶּרֶךְ הָאֱמֶת יֹאמַר, שֶׁהָרָצוֹן שֶׁשָּׁכַן בַּסְּנֶה הִיא תָּבוֹא לְרֹאשׁ יוֹסֵף, שֶׁבָּהּ יָרִים רֹאשׁ. וְהִזְכִּיר סָמוּךְ בִּמְקוֹם מוּכָרָת, וְכָמוֹהוּ רַבִּים. אוֹ יִסְמֹךְ אֶל הַשֵּׁם הַנִּכְבָּד הַנִּזְכָּר, וּרְצוֹן ה' הַשּׁוֹכֵן בַּסְּנֶה תָּבוֹא לְרֹאשׁ יוֹסֵף. וְזֹאת בִּרְכַּת

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

(יז) בְּכוֹר שׁוֹרוֹ הָדָר לוֹ וְקַרְנֵי רְאֵם קַרְנָיו בָּהֶם עַמִּים יְנַגַּח יַחְדָּו אַפְסֵי־אָרֶץ וְהֵם רִבְבוֹת אֶפְרַיִם וְהֵם אַלְפֵי מְנַשֶּׁה: ס

יז רַבָּא דִּבְנוֹהִי זִיוָא לֵהּ וּגְבוּרָן דְּאִתְעַבִּידָא לֵהּ מִקֶּדֶם תָּקְפָּא וְרוּמָא דִּילֵהּ בִּגְבַרְתֵּהּ עַמְמַיָּא יִקְטֵל כַּחֲדָא עַד סְיָפֵי אַרְעָא וְאִנּוּן רִבְוָתָא דְּבֵית אֶפְרַיִם וְאִנּוּן אַלְפַיָּא דְּבֵית מְנַשֶּׁה:

רש"י ◄ **בְּכוֹר שׁוֹרוֹ.** יֵשׁ "בְּכוֹר" שֶׁהוּא לְשׁוֹן גְּדֻלָּה וּמַלְכוּת, שֶׁנֶּאֱמַר: (תהלים פט) "אַף אָנִי בְּכוֹר אֶתְּנֵהוּ", וְכֵן: (שמות ד) "בְּנִי בְכוֹרִי יִשְׂרָאֵל". **בְּכוֹר.** מֶלֶךְ הַיּוֹצֵא מִמֶּנּוּ, וְהוּא יְהוֹשֻׁעַ. **שׁוֹרוֹ.** שֶׁכֹּחוֹ קָשֶׁה כְּשׁוֹר לִכְבֹּשׁ כַּמָּה מְלָכִים. **הָדָר לוֹ.** נָתוּן לוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: (במדבר כז) "וְנָתַתָּה מֵהוֹדְךָ עָלָיו". **וְקַרְנֵי רְאֵם קַרְנָיו.** שׁוֹר כֹּחוֹ קָשֶׁה, וְאֵין קַרְנָיו נָאוֹת, אֲבָל רְאֵם קַרְנָיו נָאוֹת וְאֵין כֹּחוֹ קָשֶׁה, נָתַן לִיהוֹשֻׁעַ כֹּחוֹ שֶׁל שׁוֹר, וְיוֹפִי קַרְנֵי רְאֵם. **אַפְסֵי־אָרֶץ.** שְׁלֹשִׁים וְאֶחָד מְלָכִים. אֶפְשָׁר שֶׁכֻּלָּם מֵאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל הָיוּ? אֶלָּא אֵין לְךָ כָּל מֶלֶךְ וְשִׁלְטוֹן, שֶׁלֹּא קָנָה לוֹ פַּלְטֵרִין וַאֲחֻזָּה בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, שֶׁחֲשׁוּבָה לְכֻלָּם הִיא, שֶׁנֶּאֱמַר: (ירמיה ג) "נַחֲלַת צְבִי צִבְאוֹת גּוֹיִם". **וְהֵם רִבְבוֹת אֶפְרַיִם.** אוֹתָם הַמְנֻגָּחִים הֵם הָרְבָבוֹת שֶׁהָרַג יְהוֹשֻׁעַ שֶׁבָּא מֵאֶפְרַיִם. **וְהֵם אַלְפֵי מְנַשֶּׁה.** הֵם הָאֲלָפִים שֶׁהָרַג גִּדְעוֹן בְּמִדְיָן, שֶׁנֶּאֱמַר: (שופטים ח) "וְזֶבַח וְצַלְמֻנָּע בַּקַּרְקֹר וְגוֹ'".

◆ יום רביעי י"ז תשרי ◆

(יח) וְלִזְבוּלֻן אָמַר שְׂמַח זְבוּלֻן בְּצֵאתֶךָ וְיִשָּׂשכָר בְּאֹהָלֶיךָ:

יח וְלִזְבוּלֵן אֲמַר חֲדֵי זְבוּלֵן בְּמִפְּקָךְ לַאֲגָחָא קְרָבָא עַל בַּעֲלֵי דְּבָבָךְ וְיִשָּׂשכָר בִּמְהָכָךְ לְמֶעְבַּד זִמְנֵי מוֹעֲדַיָּא בִּירוּשְׁלֵם:

רש"י ◄ **וְלִזְבוּלֻן אָמַר.** אֵלּוּ חֲמִשָּׁה שְׁבָטִים שֶׁבֵּרַךְ בָּאֲחֵרוֹנָה: זְבוּלֻן גָּד דָּן נַפְתָּלִי וְאָשֵׁר — כְּפַל שְׁמוֹתֵיהֶם לְחַזְּקָם וּלְהַגְבִּירָם, לְפִי שֶׁהָיוּ חֲלָשִׁים שֶׁבְּכָל הַשְּׁבָטִים, הֵם הֵם שֶׁהוֹלִיךְ יוֹסֵף לִפְנֵי פַּרְעֹה, שֶׁנֶּאֱמַר: (בראשית מז) "וּמִקְצֵה אֶחָיו לָקַח חֲמִשָּׁה אֲנָשִׁים", לְפִי שֶׁנִּרְאִים חֲלָשִׁים וְלֹא יָשִׂים אוֹתָם לוֹ שָׂרֵי מִלְחֲמָתוֹ. **שְׂמַח זְבוּלֻן בְּצֵאתֶךָ וְיִשָּׂשכָר בְּאֹהָלֶיךָ.** זְבוּלוּן וְיִשָּׂשכָר עָשׂוּ שֶׁתָּפוּת: "זְבוּלֻן לְחוֹף יַמִּים יִשְׁכֹּן",

רמב"ן על התורה – מהדורת בלום, אברמוביץ

יַעֲקֹב (בראשית מט כה) מֵאֵל אָבִיךָ וְיַעְזְרֶךָּ וְאֵת שַׁדַּי וִיבָרְכֶךָ: תורה יז

(יז) בְּכוֹר שׁוֹרוֹ הָדָר לוֹ. יֵשׁ בְּכוֹר שֶׁהוּא לְשׁוֹן גְּדֻלָּה וּמַלְכוּת, אַף אָנִי בְּכוֹר אֶתְּנֵהוּ (תהלים פט כח), וְכֵן בְּנִי בְכוֹרִי יִשְׂרָאֵל (שמות ד כב), מֶלֶךְ הַיּוֹצֵא מִמֶּנּוּ הוּא יְהוֹשֻׁעַ כֹּחוֹ קָשֶׁה כְּשׁוֹר לִכְבֹּשׁ כַּמָּה מְלָכִים:

וְקַרְנֵי רְאֵם קַרְנָיו, שׁוֹר כֹּחוֹ קָשֶׁה וְאֵין קַרְנָיו נָאוֹת, רְאֵם קַרְנָיו נָאוֹת וְאֵין כֹּחוֹ קָשֶׁה, נָתַן לִיהוֹשֻׁעַ כֹּחוֹ שֶׁל שׁוֹר וְיוֹפִי קַרְנֵי רְאֵם. **וְהֵם רִבְבוֹת אֶפְרַיִם,** אוֹתָם הַמְנֻגָּחִים הֵם הָרְבָבוֹת שֶׁהָרְגָם יְהוֹשֻׁעַ הַבָּא מֵאֶפְרַיִם, **וְהֵם אַלְפֵי מְנַשֶּׁה,** הָאֲלָפִים שֶׁהָרַג גִּדְעוֹן בְּמִדְיָן, שֶׁנֶּאֱמַר (שופטים ח ז) וְזֶבַח וְצַלְמֻנָּע בַּקַּרְקֹר, וְכַמָּה אֲלָפִים נִמְנוּ שָׁם, לָשׁוֹן רַשִׁ"י:

וְהִנֵּה הַכָּתוּב מְבוּלְבָּל מְאֹד בַּפֵּרוּשׁ הַזֶּה, כִּי "קַרְנֵי רְאֵם קַרְנָיו" כִּנּוּי לִבְכוֹר הַשּׁוֹר שֶׁהוּא יְהוֹשֻׁעַ, וְאִם כֵּן אֵיךְ יְנַגַּח בָּהֶם אַלְפֵי מְנַשֶּׁה שֶׁהֵם הֲרוּגֵי גִּדְעוֹן:

וְלָשׁוֹן סִפְרֵי (ברכה שנג), לְפִי שֶׁלֹּא פֵּרֵשׁ לָנוּ כַּמָּה הָרַג יְהוֹשֻׁעַ בַּכְּנַעֲנִים, תַּלְמוּד לוֹמַר וְזֶבַח וְצַלְמֻנָּע בַּקַּרְקֹר, הַכֹּל קל"ה אֶלֶף, לְכָךְ נֶאֱמַר **וְהֵם אַלְפֵי מְנַשֶּׁה.** וְכַוָּנָתָם בָּזֶה לִדְרֹשׁ כִּי גַּם **"בָּהֶם יְנַגַּח יַחְדָּו אַפְסֵי אָרֶץ"** רָמֵז לִיהוֹשֻׁעַ, וְאָמַר שֶׁאַפְסֵי אָרֶץ אֵלֶּה שֶׁיְּנַגַּח הֵם הָרְבָבוֹת שֶׁהָרַג אֶפְרַיִם הוּא יְהוֹשֻׁעַ, וְהֵם הָאֲלָפִים שֶׁהָרַג מְנַשֶּׁה אַחֲרֵי כֵן, שֶׁכֻּלָּם הָרָגָם יְהוֹשֻׁעַ וּבְנֵיהֶם הַקָּמִים אַחֲרֵיהֶם הָרַג מְנַשֶּׁה בִּקְצָתָם אֲלָפִים:

וְכֵן שָׁנוּ שָׁם, **בָּהֶם עַמִּים יְנַגַּח יַחְדָּו,**

וְכִי מַה כָּבֵשׁ יְהוֹשֻׁעַ וְהֲלֹא לֹא כָּבֵשׁ אֶלָּא שְׁלֹשִׁים וְאֶחָד מֶלֶךְ, מְלַמֵּד שֶׁכָּבֵשׁ מְלָכִים וְשִׁלְטוֹנוֹת שֶׁהָיוּ מִסּוֹף הָעוֹלָם וְעַד סוֹפוֹ, **יַחְדָּו אַפְסֵי אָרֶץ,** וְכִי מַה אֲרָצוֹת כָּבֵשׁ יְהוֹשֻׁעַ, וְהֲלֹא לֹא כָּבֵשׁ אֶלָּא פְּרָטוּם (חֵלֶק) זֶה קָטָן, אֶלָּא כָּל מְלָכִים שֶׁשִּׁעְבֵּד, הָיוּ מְלָכִים וְשִׁלְטוֹנוֹת:

וּפְשׁוּטוֹ שֶׁל מִקְרָא, כִּי בַּעֲבוּר שֶׁבֵּרַךְ יוֹסֵף בִּתְבוּאוֹת דִּמָּה אוֹתוֹ לְשׁוֹר, כִּי וְרָב תְּבוּאוֹת בְּכֹחַ שׁוֹר (משלי יד ד). וְאָמַר שֶׁיִּהְיֶה לַבְּכוֹר אֲשֶׁר יוֹלִיד הֲדַר מַלְכוּת, יִרְמֹז לִיהוֹשֻׁעַ שֶׁהוּא רִאשׁוֹן לְבֵית יוֹסֵף, וְיִהְיֶה לוֹ גְּדֻלָּה וּמַלְכוּת, **וְקַרְנֵי רְאֵם קַרְנָיו** שֶׁל שׁוֹר הַנִּזְכָּר, וּבְקַרְנָיו יְנַגַּח יַחְדָּו אַפְסֵי אָרֶץ. וְאָמַר כִּי קַרְנָיו שֶׁהֵם שְׁנַיִם, הֵם רִבְבוֹת אֶפְרַיִם וְהֵם אַלְפֵי מְנַשֶּׁה, הַקָּרָן הַיְּמִין לְאֶפְרַיִם וְהַשְּׂמֹאל לְמְנַשֶּׁה. וְהִנֵּה הִזְכִּיר בִּבְרָכָתוֹ שֶׁהָיוּ לְרִבָבוֹת וְלַאֲלָפִים, כְּטַעַם רִבְבוֹת אַלְפֵי יִשְׂרָאֵל (במדבר י לו): תורה יח

(יח) וְטַעַם שְׂמַח זְבוּלֻן בְּצֵאתֶךָ. בְּעֵת צֵאתְךָ בָּאֳנִיּוֹת סוֹחֵר, יִרְמֹז כִּי לְחוֹף יַמִּים יִשְׁכֹּן. וְאַתָּה יִשָּׂשכָר בְּאֹהָלֶיךָ, יִרְמֹז כִּי רָאָה מְנֻחָה כִּי טוֹב וְאֶת אַרְצוֹ כִּי נָעֵמָה, כְּבִרְכַּת יַעֲקֹב: תורה יט

וְיוֹצֵא לִפְרַקְמַטְיָא בִּסְפִינוֹת וּמִשְׁתַּכֵּר וְנוֹתֵן לְתוֹךְ פִּיו שֶׁל יִשָּׂשכָר, וְהֵם יוֹשְׁבִים וְעוֹסְקִים בַּתּוֹרָה. לְפִיכָךְ הִקְדִּים זְבוּלוּן לְיִשָּׂשכָר, שֶׁתּוֹרָתוֹ שֶׁל יִשָּׂשכָר עַל־יְדֵי זְבוּלוּן הָיְתָה. **שְׂמַח זְבוּלֻן בְּצֵאתֶךָ** • הַצְּלַח בְּצֵאתְךָ לִסְחוֹרָה. **וְיִשָּׂשכָר** • הַצְּלַח בִּישִׁיבַת אֹהֳלֶיךָ לַתּוֹרָה,

לֵישֵׁב וּלְעַבֵּר שָׁנִים וְלִקְבֹּעַ חֳדָשִׁים, כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר: (דה"א יב) "וּמִבְּנֵי יִשָּׂשכָר יוֹדְעֵי בִינָה לָעִתִּים... רָאשֵׁיהֶם מָאתַיִם", רָאשֵׁי סַנְהֶדְרָאוֹת הָיוּ עוֹסְקִים בְּכָךְ, וְעַל־פִּי קְבִיעַת עִתֵּיהֶם וְעִבּוּרֵיהֶם.

(יט) **עַמִּים הַר־יִקְרָאוּ שָׁם יִזְבְּחוּ זִבְחֵי־צֶדֶק כִּי שֶׁפַע יַמִּים יִינָקוּ וּשְׂפֻנֵי טְמוּנֵי חוֹל: ס**

יט שִׁבְטַיָּא דְיִשְׂרָאֵל לְטוּר בֵּית מַקְדְּשָׁא יִתְכַּנְּשׁוּן תַּמָּן יִכְּסוּן נִכְסַת קוּדְשִׁין לְרַעֲוָא אֲרֵי נִכְסֵי עַמְמַיָּא יֵיכְלוּן וְסִיעָא דְמִטַּמְרָא בְּחָלָא מִתְגַּלְיָא לְהוֹן:

רש"י ◄ **עַמִּים** • שֶׁל שִׁבְטֵי יִשְׂרָאֵל. **הַר־יִקְרָאוּ** • לְהַר הַמּוֹרִיָּה יֵאָסְפוּ. כָּל אֲסִיפָה עַל־יְדֵי קְרִיאָה הִיא, וְשָׁם יִזְבְּחוּ בָּרְגָלִים זִבְחֵי־צֶדֶק. **כִּי שֶׁפַע יַמִּים יִינָקוּ** • יִשָּׂשכָר וּזְבוּלוּן, וְיֵהָא לָהֶם פְּנַאי לַעֲסֹק בַּתּוֹרָה. **וּשְׂפֻנֵי טְמוּנֵי חוֹל** • (מגילה ו') כִּסּוּי טְמוּנֵי חוֹל: טָרִית, וְחִלָּזוֹן וּזְכוּכִית לְבָנָה הַיּוֹצְאִים מִן הַיָּם וּמִן הַחוֹל, וּבְחֶלְקוֹ שֶׁל יִשָּׂשכָר וּזְבוּלוּן הָיָה, כְּמוֹ שֶׁאָמְרוּ בְּמַסֶּכֶת מְגִלָּה: (שופטים ה) "זְבוּלוּן עַם חֵרֵף נַפְשׁוֹ לָמוּת", מִשּׁוּם דְּ"נַפְתָּלִי עַל מְרוֹמֵי שָׂדֶה", שֶׁהָיָה מִתְרַעֵם זְבוּלוּן עַל חֶלְקוֹ: לְאָחִי נָתַתָּ שָׂדוֹת וּכְרָמִים וְכוּ'. **וּשְׂפֻנֵי** • לְשׁוֹן כִּסּוּי, כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר: (מ"א ו') "וַיִּסְפֹּן אֶת הַבַּיִת", (שם ז) "וְסָפוּן בְּאֶרֶז", וְתַרְגּוּמוֹ: 'וּמְטַלַּל

כִּי שֶׁפַע יַמִּים יִינָקוּ: (דברים לג יט) אַרְזָא. דָּבָר אַחֵר: "עַמִּים הַר־יִקְרָאוּ", עַל־יְדֵי פְּרַקְמַטְיָא שֶׁל זְבוּלוּן, תַּגָּרֵי עוֹבְרֵי־כּוֹכָבִים בָּאִים אֶל אַרְצוֹ, וְהוּא עוֹמֵד עַל הַסְּפָר, וְהֵם אוֹמְרִים: הוֹאִיל וְנִצְטַעַרְנוּ עַד כָּאן, נֵלֵךְ עַד יְרוּשָׁלַיִם, וְנִרְאֶה מַה יִּרְאָתָהּ שֶׁל אֻמָּה זוֹ וּמַה מַּעֲשֶׂיהָ, וְהֵם רוֹאִים כָּל יִשְׂרָאֵל עוֹבְדִים לֵאלֹהַּ אֶחָד וְאוֹכְלִים מַאֲכָל אֶחָד, לְפִי שֶׁהָעוֹבְדֵי־כּוֹכָבִים, אֱלֹהוּת שֶׁל זֶה לֹא כֶּאֱלֹהוּת שֶׁל זֶה, וּמַאֲכָלוֹ שֶׁל זֶה לֹא כְּמַאֲכָלוֹ שֶׁל זֶה, וְהֵם אוֹמְרִים 'אֵין אוּמָה כְּשֵׁרָה כָּזוֹ' וּמִתְגַּיְּרִין שָׁם, שֶׁנֶּאֱמַר: "שָׁם יִזְבְּחוּ זִבְחֵי־צֶדֶק". **כִּי שֶׁפַע יַמִּים יִינָקוּ** • זְבוּלוּן וְיִשָּׂשכָר, הַיָּם נוֹתֵן לָהֶם מָמוֹן בְּשֶׁפַע.

(כ) **וּלְגָד אָמַר בָּרוּךְ מַרְחִיב גָּד כְּלָבִיא שָׁכֵן וְטָרַף זְרוֹעַ אַף־קָדְקֹד:**

כ וּלְגָד אֲמַר בְּרִיךְ אַפְּתֵי לְגָד כְּלֵיתָא שָׁרֵי וְיִקְטוֹל שִׁלְטוֹנִין עִם מַלְכִין:

רש"י ◄ **בָּרוּךְ מַרְחִיב גָּד** • מְלַמֵּד שֶׁהָיָה תְּחוּמוֹ שֶׁל גָּד מַרְחִיב וְהוֹלֵךְ כְּלַפֵּי מִזְרָח. **כְּלָבִיא שָׁכֵן** • לְפִי שֶׁהָיָה סָמוּךְ לַסָּפָר. לְפִיכָךְ נִמְשַׁל בַּאֲרָיוֹת, שֶׁכָּל הַסְּמוּכִים לַסָّפָר צְרִיכִים לִהְיוֹת גִּבּוֹרִים. **וְטָרַף זְרוֹעַ אַף־קָדְקֹד** • הֲרוּגֵיהֶן הָיוּ נִכָּרִין, חוֹתְכִים הָרֹאשׁ עִם הַזְּרוֹעַ בְּמַכָּה אַחַת.

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (על־פי לקוטי־שיחות חלק ט עמוד 8 ואילך – מתוך 'לקראת שבת')

טַעַם הַקְדָּמַת בְּנֵי גָּד לִבְנֵי יְהוּדָה – בִּכְבּוּשׁ הָאָרֶץ

וְטָרַף זְרוֹעַ אַף־קָדְקֹד:

הֲרוּגֵיהֶם הָיוּ נִכָּרִין, חוֹתְכִים הָרֹאשׁ עִם הַזְּרוֹעַ בְּמַכָּה אַחַת (לג, כ. ובפירוש רש"י)

בַּפְּסוּק שֶׁלְּאַחֲרָיו, "וַיֵּתֵא רֵאשִׁי עָם", פֵּרֵשׁ רַשִּׁ"י שֶׁשֵּׁבֶט גָּד הָיוּ הוֹלְכִים לִפְנֵי הֶחָלוּץ בִּכְבּוּשׁ הָאָרֶץ לְפִי שֶׁהָיוּ גִּבּוֹרִים.

וְצָרִיךְ לְהָבִין, הֲרֵי בִּבְרַכַּת יַעֲקֹב לַשְּׁבָטִים בְּפָרָשַׁת וַיְחִי, נֶאֱמַר בְּנוֹגֵעַ לִיהוּדָה "יָדְךָ בְּעֹרֶף אֹיְבֶיךָ גּוֹ' גּוּר אַרְיֵה יְהוּדָה גּוֹ'" וּמִזֶּה שֶׁנִּמְשָׁל לְאַרְיֵה - מֶלֶךְ שֶׁבַּחַיּוֹת, מַשְׁמַע, שֶׁיְּהוּדָה הָיָה הֶחָזָק מִבֵּין הַשְּׁבָטִים, וּמִדּוּעַ אָמַר לִבְנֵי גָּד לָלֶכֶת לִפְנֵי הֶחָלוּץ בִּכְבּוּשׁ הָאָרֶץ וְלֹא לִבְנֵי יְהוּדָה?

רמב"ן על התורה – מהדורת בלום, אברמוביץ

(כ) **בָּרוּךְ מַרְחִיב גָּד.** מְלַמֵּד שֶׁהָיָה תְּחוּמוֹ שֶׁל גָּד מַרְחִיב כְּלַפֵּי מִזְרָח, לְשׁוֹן רַשִּׁ"י מִסִּפְרִי (ברכה שנה). וְרַבִּי אַבְרָהָם פֵּרֵשׁ, כִּי בַּעֲבוּר שֶׁיִּדְּמֶה אוֹתוֹ לְאַרְיֵה אָמַר בָּרוּךְ הַמַּרְחִיב גָּד, שֶׁנָּתַן לוֹ גְּבוּרָה וְכָל רוֹאָיו יִבְרְחוּ מִמֶּנּוּ וְאֵין מִי יֵצֵר לוֹ:

וְהַנָּכוֹן שֶׁהוּא עַל נַחֲלָתוֹ, כִּי שְׁנֵי הַשְּׁבָטִים אֲשֶׁר לָקְחוּ נַחֲלָתָם בְּעֵבֶר הַיַּרְדֵּן לֹא לָקְחוּ אוֹתָהּ בְּגוֹרָל, אֲבָל נָתַן לָהֶם מֹשֶׁה כָּל מַמְלְכוּת סִיחוֹן וְעוֹג, וְנַחֲלָתָם רָחְבָה וְנָסְבָה לְמַעְלָה מִכָּל הַשְּׁבָטִים. וְלֹא הִזְכִּיר בִּרְאוּבֵן זֶה, כִּי דַּי בִּתְפִלָּתוֹ:

וְאֶפְשָׁר גַּם כֵּן כִּי לָקְחוּ בְּנֵי גָּד יוֹתֵר מִבְּנֵי רְאוּבֵן, כִּי הָיוּ גִּבּוֹרִים וְנָתַן לָהֶם כָּל הַסֵּפֶר, וְהָעָרִים אֲשֶׁר בָּנוּ רַבּוֹת מֵאֲשֶׁר לִרְאוּבֵן. וְעוֹד כִּי הֵם אֲשֶׁר בִּקְשׁוּ הָאָרֶץ הַהִיא תְּחִלָּה כַּאֲשֶׁר פֵּרַשְׁתִּי שָׁם (במדבר לב ב), וְהִנֵּה הֵם סִבַּת הָרְחָבָה הַזֹּאת: תורה כא

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

וְיוּבָן בְּהַקְדִּים הַחִלּוּק בֵּין יְהוּדָה לְגָד, שֶׁעַל יְהוּדָה נֶאֱמַר "יָדְךָ בְּעֹרֶף אוֹיְבֶיךָ" שֶׁפֵּרוּשׁוֹ שֶׁלְּרֹב גְּבוּרָתוֹ הָיוּ הָאוֹיְבִים בּוֹרְחִים מִפָּנָיו, וּכְפֵרוּשׁ הַ'מְצוּדוֹת' עַל הַפָּסוּק "וְאֹיְבֵי תַּתָּה לִי עֹרֶף" "כִּי יָנוּסוּ וַיַּהַפְכוּ לִי עֹרֶף". מַה־שֶּׁאֵין־כֵּן בְּנֵי גָד הָיוּ הוֹרְגִים אוֹתָם מִיָּד, "חוֹתְכִים הָרֹאשׁ עִם הַזְּרוֹעַ בְּמַכָּה אַחַת".

וְהִנֵּה בְּמִלְחֶמֶת שִׁבְעָה עֲמָמִין נִצְטַוּוּ "לֹא תְחַיֶּה כָּל נְשָׁמָה", וְלָכֵן הָיְתָה מַעֲלָה מְיֻחֶדֶת בְּכִבּוּשׁ הָאָרֶץ דַּוְקָא בִּבְנֵי גָד שֶׁהָיוּ הוֹרְגִין אוֹתָם מִיָּד. מַה־שֶּׁאֵין־כֵּן אֵצֶל יְהוּדָה שֶׁהָיוּ בּוֹרְחִים, שֶׁגַּם אִם אַחַר־כָּךְ יִתְפְּסוּם, יִהְיֶה לָהֶם זְמַן לְהַעֲרִים, כְּהַגִּבְעוֹנִים בִּימֵי יְהוֹשֻׁעַ, וּכְהַכְּנַעֲנִים בִּימֵי מֹשֶׁה (פירוש רש"י נצבים כט, י). וּמִטַּעַם זֶה פֵּרֵשׁ רַשִּׁ"י בְּפָרָשַׁת דְּבָרִים עַל הַפָּסוּק "חֲלוּצִים תַּעַבְרוּ לִפְנֵי אֲחֵיכֶם": הֵם הָיוּ הוֹלְכִים לִפְנֵי יִשְׂרָאֵל . . לְפִי שֶׁהָיוּ גִּבּוֹרִים וְאוֹיְבִים נוֹפְלִים לִפְנֵיהֶם".

(כא) **וַיַּרְא רֵאשִׁית לוֹ כִּי־שָׁם חֶלְקַת מְחֹקֵק סָפוּן וַיֵּתֵא רָאשֵׁי עָם צִדְקַת יְהוָה עָשָׂה וּמִשְׁפָּטָיו עִם־יִשְׂרָאֵל: ס**

כא **וְאִתְקַבֵּל בְּקַדְמֵתָא דִּילֵהּ אֲרֵי תַּמָּן בְּאַחֲסַנְתֵּהּ מֹשֶׁה סָפְרָא רַבָּא דְּיִשְׂרָאֵל קְבִיר וְהוּא נָפֵק וְעַל בְּרִישׁ עַמָּא זַכְוָן קֳדָם יְיָ עֲבַד וְדִינוֹהִי עִם יִשְׂרָאֵל:**

רש"י ◄ **וַיַּרְא רֵאשִׁית לוֹ•** רָאָה לִיתֵּן לוֹ חֵלֶק בְּאֶרֶץ סִיחוֹן וְעוֹג, שֶׁהִיא רֵאשִׁית כִּבּוּשׁ הָאָרֶץ. **כִּי־שָׁם חֶלְקַת מְחֹקֵק•** כִּי יָדַע אֲשֶׁר שָׁם בְּנַחֲלָתוֹ חֶלְקַת שְׂדֵה קְבוּרַת מְחֹקֵק, וְהוּא מֹשֶׁה. **סָפוּן•** אוֹתָהּ חֶלְקָה סְפוּנָה וּטְמוּנָה מִכָּל בְּרִיָּה, שֶׁנֶּאֱמַר: (לקמן לד) "וְלֹא יָדַע אִישׁ אֶת קְבוּרָתוֹ". **וַיֵּתֵא•** גָּד. **רָאשֵׁי עָם•** הֵם הָיוּ הוֹלְכִים לִפְנֵי הֶחָלוּץ בְּכִבּוּשׁ הָאָרֶץ, לְפִי שֶׁהָיוּ גִּבּוֹרִים, וְכֵן הוּא אוֹמֵר: (במדבר לב) "חֲלוּצִים תַּעַבְרוּ לִפְנֵי אֲחֵיכֶם וְגוֹ'". **צִדְקַת ה' עָשָׂה•** שֶׁהֶאֱמִינוּ דִּבְרֵיהֶם וְשָׁמְרוּ הַבְטָחָתָם לַעֲבֹר אֶת הַיַּרְדֵּן, עַד שֶׁכָּבְשׁוּ וְחִלְּקוּ. דָּבָר אַחֵר: "וַיֵּתֵא", מֹשֶׁה. "רָאשֵׁי עָם". **צִדְקַת ה' עָשָׂה•** עַל מֹשֶׁה אָמוּר.

◆ יום חמישי י"ח תשרי ◆

(כב) **וּלְדָן אָמַר דָּן גּוּר אַרְיֵה יְזַנֵּק מִן־הַבָּשָׁן:**

כב **וּלְדָן אֲמַר דָּן תַּקִּיף כְּגוּר אַרְיָוָן אַרְעֵה שָׁתְיָא מִן נַחֲלַיָּא דְּנָגְדָן מִן מַתְנָן:**

רש"י ◄ **דָּן גּוּר אַרְיֵה•** אַף הוּא הָיָה סָמוּךְ לַסֶּפֶר, לְפִיכָךְ מוֹשְׁלוֹ בַּאֲרָיוֹת. **יְזַנֵּק מִן־הַבָּשָׁן•** כְּתַרְגּוּמוֹ, שֶׁהָיָה הַיַּרְדֵּן יוֹצֵא מֵחֶלְקוֹ מִמְּעָרַת פַּמַּיָּאס וְהִיא לֶשֶׁם שֶׁהִיא בְּחֶלְקוֹ שֶׁל דָּן, שֶׁנֶּאֱמַר: (יהושע יט) "וַיִּקְרְאוּ לְלֶשֶׁם דָּן", וְזִנּוּקוֹ וְקִלּוּחוֹ מִן הַבָּשָׁן. דָּבָר אַחֵר: מַה זִּנּוּק זֶה יוֹצֵא מִמָּקוֹם אֶחָד וְנֶחֱלָק לִשְׁנֵי מְקוֹמוֹת, כָּךְ שִׁבְטוֹ שֶׁל דָּן נָטְלוּ חֵלֶק בִּשְׁנֵי מְקוֹמוֹת, תְּחִלָּה נָטְלוּ בִּצְפוֹנִית מַעֲרָבִית, עֶקְרוֹן וּסְבִיבוֹתֶיהָ, וְלֹא סָפְקוּ לָהֶם, וּבָאוּ וְנִלְחֲמוּ עִם לֶשֶׁם, שֶׁהִיא פַּמַּיָּאס, וְהִיא בִּצְפוֹנִית מִזְרָחִית, שֶׁהַרֵי הַיַּרְדֵּן יוֹצֵא מִמְּעָרַת פַּמַּיָּאס, וְהוּא בְּמִזְרָחָהּ שֶׁל אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, וּבָא מֵהַצָּפוֹן לַדָּרוֹם וְכָלֶה בִּקְצֵה יַם הַמֶּלַח, שֶׁהוּא בְּמִזְרַח יְהוּדָה, שֶׁנָּטַל בִּדְרוֹמָהּ שֶׁל אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, כְּמוֹ שֶׁמְּפֹרָשׁ בְּסֵפֶר יְהוֹשֻׁעַ, וְהוּא שֶׁנֶּאֱמַר: (שם) "וַיֵּצֵא גְּבוּל בְּנֵי דָן מֵהֶם, וַיַּעֲלוּ בְּנֵי דָן וַיִּלָּחֲמוּ עִם לֶשֶׁם וְגוֹ'", יָצָא גְּבוּלָם מִכָּל אוֹתוֹ הָרוּחַ שֶׁהִתְחִילוּ לִנְחֹל בּוֹ.

(כג) **וּלְנַפְתָּלִי אָמַר נַפְתָּלִי שְׂבַע רָצוֹן וּמָלֵא בִּרְכַּת יְהוָה יָם וְדָרוֹם יְרָשָׁה: ס**

כג **וּלְנַפְתָּלִי אֲמַר נַפְתָּלִי שְׂבַע רַעֲוָא וּמְלֵי בִּרְכָן מִן קֳדָם יְיָ מַעֲרָב יָם גְּנוּסַר וְדָרוֹמָא יֵרֵת:**

רש"י ◄ **שְׂבַע רָצוֹן•** שֶׁהָיְתָה אַרְצוֹ שְׂבֵעָה כָּל רְצוֹן יוֹשְׁבֶיהָ. **יָם וְדָרוֹם יְרָשָׁה•** יַם כִּנֶּרֶת נָפְלָה בְּחֶלְקוֹ, וְנָטַל מְלֹא חֵרֶם בִּדְרוֹמָהּ, לִפְרֹשׁ חֲרָמִים וּמַכְמוֹרוֹת. **יְרָשָׁה•** לְשׁוֹן צִוּוּי, כְּמוֹ (דברים א) "עֲלֵה

רמב"ן על התורה – מהדורת בלום, אברמוביץ

(כג) נַפְתָּלִי שְׂבַע רָצוֹן. שֶׁהָיְתָה אַרְצוֹ שְׂבֵעָה כָּל רְצוֹן יוֹשְׁבֶיהָ, לְשׁוֹן רַשִּׁ"י. וְהַנְּכוֹן שֶׁהוּא נִמְשָׁךְ אֶל הַשֵּׁם הַנִּכְבָּד, יֹאמַר שָׂבֵע וּמְלֵא רְצוֹן הַשֵּׁם הַנִּכְבָּד וּבִרְכָתוֹ:

אֲבָל בַּמִּדְרָשׁ שֶׁל רַבִּי נְחוּנְיָה בֶּן הַקָּנָה אָמְרוּ בַּכָּתוּב הַזֶּה, אָמַר רַבִּי אֲמוֹרָא מַאי דִּכְתִיב **וּמָלֵא בִּרְכַּת ה' יָם וְדָרוֹם יְרָשָׁה,** כָּךְ אָמַר מֹשֶׁה אִם תֵּלֵךְ בְּחֻקֹּתַי תִּירַשׁ הָעוֹלָם הַבָּא שֶׁהוּא נִמְשָׁל לַיָּם, שֶׁנֶּאֱמַר (איוב יא ט) וּרְחָבָה מִנִּי יָם, וְהָעוֹלָם הַזֶּה שֶׁהוּא נִמְשָׁל לְדָרוֹם, שֶׁנֶּאֱמַר (יהושע טו יט) כִּי אֶרֶץ הַנֶּגֶב נְתַתָּנִי, וּמִתַּרְגֻּמֵינָן אַרְעָא דָּרוֹמָא. וּמַאי דִּכְתִיב יְרָשָׁה, יָרַשׁ הָיָה לוֹ לוֹמַר,

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

רַשׁ", וְהַטַּעַם שֶׁלְּמַעְלָה בְּרֵי"שׁ מוֹכִיחַ, כְּמוֹ: יָרַשׁ, יָדַע, לָקַח, שָׁמַע, כְּשֶׁמּוֹסִיף בּוֹ הֵ"א, יִהְיֶה הַטַּעַם לְמַעְלָה: שְׁמָעָה, יְדָעָה, סְלָחָה, לְקָחָה, אַף כָּאן:

"יְרָשָׁה", לְשׁוֹן צִוּוּי. וּבְמָסֹרֶת הַגְּדוֹלָה מָצִינוּ בְּ'אַלְפָא בֵּיתָא' לְשׁוֹן צִוּוּי דְּטַעֲמֵיהוֹן מִלְּעֵיל.

(כד) **וּלְאָשֵׁר אָמַר בָּרוּךְ מִבָּנִים אָשֵׁר יְהִי רְצוּי אֶחָיו וְטֹבֵל בַּשֶּׁמֶן רַגְלוֹ:**

כד **וּלְאָשֵׁר אָמַר בָּרִיךְ מִבִּרְכַּת בְּנָיָא אָשֵׁר יְהֵי רַעֲוָא לְאַחוֹהִי וְיִתְרַבֵּי בְּתַפְנוּקֵי מַלְכִין:**

רש"י ◄ **בָּרוּךְ מִבָּנִים אָשֵׁר.** רָאִיתִי בַּ'סִּפְרֵי': אֵין לְךָ בְּכָל הַשְּׁבָטִים שֶׁנִּתְבָּרֵךְ בְּבָנִים כְּאָשֵׁר, וְאֵינִי יוֹדֵעַ כֵּיצַד. **יְהִי רְצוּי אֶחָיו.** שֶׁהָיָה מִתְרַצֶּה לְאֶחָיו בְּשֶׁמֶן אַנְפִּיקִינוֹן וּבְקִפְלָאוֹת, וְהֵם מְרַצִּין לוֹ בִּתְבוּאָה. דָּבָר אַחֵר: "יְהִי רְצוּי אֶחָיו", שֶׁהָיוּ בְּנוֹתָיו נָאוֹת, וְהוּא שֶׁנֶּאֱמַר בְּ'דִבְרֵי הַיָּמִים': (א ז) "הוּא אָבִי בְּרָזִית", שֶׁהָיוּ בְּנוֹתָיו נְשׂוּאוֹת לְכֹהֲנִים גְּדוֹלִים, הַנִּמְשָׁחִים בְּשֶׁמֶן זַיִת. **וְטֹבֵל בַּשֶּׁמֶן רַגְלוֹ.** (ספרי) שֶׁהָיְתָה אַרְצוֹ מוֹשֶׁכֶת שֶׁמֶן כְּמַעַיָן, וּמַעֲשֶׂה שֶׁנִּצְטָרְכוּ אַנְשֵׁי לוּדְקִיָּא לְשֶׁמֶן, מִנּוּ לָהֶם פּוּלְמוֹסְטוּס אֶחָד וְכוּ' כִּדְאִיתָא בְּ'מְנָחוֹת' (פ"ח).

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (לקוטי שיחות א עמ' 109)

שֶׁהָיוּ בְּנוֹתָיו נָאוֹת . . נְשׂוּאוֹת לְכֹהֲנִים גְּדוֹלִים (רש"י לג, כד) יֵשׁ לִשְׁאֹל, מַה הַקֶּשֶׁר בֵּין שְׁנֵי הַדְּבָרִים. וְיֵשׁ לוֹמַר, דְּהִנֵּה הַנּוֹי הָאֲמִתִּי שֶׁל אִשָּׁה הוּא צְנִיעוּתָהּ, כָּל כְּבוּדָה בַּת מֶלֶךְ פְּנִימָה. וּצְנִיעוּת מְבִיאָה וּמוֹעִילָה לִכְהוּנָה גְּדוֹלָה, כְּפִי שֶׁנֶּאֱמַר בַּמִּדְרָשׁ שֶׁאִשָּׁה צְנוּעָה רְאוּיָה שֶׁתִּנָּשֵׂא לְכֹהֵן וְתַעֲמִיד כֹּהֲנִים גְּדוֹלִים, וּבִזְכוּת צְנִיעוּתָהּ זָכְתָה קִמְחִית לְבָנִים שֶׁשִּׁמְּשׁוּ בִּכְהוּנָה גְּדוֹלָה. אִשָּׁה צְנוּעָה זוֹכָה לְבָנִים 'כֹּהֲנִים גְּדוֹלִים', כְּלוֹמַר: הַכֹּהֵן הַגָּדוֹל נִכְנָס לְקֹדֶשׁ הַקֳּדָשִׁים, שָׁם הָיָה הָאָרוֹן, שֶׁבּוֹ הַלּוּחוֹת, שֶׁעֲלֵיהֶם חֲקוּקוֹת עֲשֶׂרֶת הַדִּבְּרוֹת (לֹא כְּתוּבוֹת בִּדְיוֹ, שֶׁהוּא דָּבָר נוֹסָף עַל הַקְּלָף); וּכְמוֹ כֵן, הָאָדָם וְהַתּוֹרָה שֶׁלּוֹמֵד הֵם דָּבָר אֶחָד.

רמב"ן על התורה – מהדורת בלום, אברמוביץ

אֶלָּא אֲפִלּוּ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא בִּכְלָל, וְהַיְנוּ רָשׁ יָהּ. לְמָה הַדָּבָר דּוֹמֶה, לְמֶלֶךְ שֶׁהָיוּ לוֹ שְׁנֵי אוֹצָרוֹת וְהִקְצָה הָאֶחָד מֵהֶם, לְסוֹף יָמִים רַבִּים אָמַר לִבְנוֹ טוֹל מַה שֶּׁיֵּשׁ בִּשְׁנֵי אוֹצָרוֹת הַלָּלוּ, אָמַר הַבֵּן שֶׁמָּא לֹא יִתֵּן לִי מַה שֶּׁהִקְצָה, אָמַר לוֹ טוֹל הַכֹּל, וְהַיְנוּ דִּכְתִיב **יָם וְדָרוֹם יָרָשָׁה** יָהּ רָשׁ, הַכֹּל נָתוּן לְךָ וּלְזַאי תִּשְׁמֹר דְּרָכָיו:

וְעוֹד אָמְרוּ, **וּמְלֵא בִּרְכַּת ה' יָם וְדָרוֹם יְרָשָׁה,** אֵין יָם אֶלָּא תּוֹרָה, שֶׁנֶּאֱמַר וּרְחָבָה מִנִּי יָם, וְכָל הַמִּדְרָשׁ שָׁם:

אִם כֵּן יִהְיֶה סוֹד הַכָּתוּב, נִפְתְּלִי שְׂבַע הָרָצוֹן הַמְמַלֵּא בִּרְכַּת ה' שֶׁהִיא הַיָּם הַכְּלוּלָה בַּכֹּל מִן הַכֹּל, כְּעִנְיָן שֶׁכָּתוּב (קהלת א ז) כָּל הַנְּחָלִים הוֹלְכִים אֶל הַיָּם, וְהוּא בֵּיתוֹ שֶׁל מֶלֶךְ, מָשָׁל לְמְבַקְּשִׁים לִרְאוֹת אֶת הַמֶּלֶךְ, שׁוֹאֲלִים אָנָּה בֵּיתוֹ שֶׁל מֶלֶךְ, וְאַחַר כָּךְ שׁוֹאֲלִים אָנָּה הַמֶּלֶךְ, וְגַם הָעוֹלָם הַזֶּה הַנֶּגּוּב וְהַיָּבֵשׁ מִן הָרָצוֹן יִירַשׁ בי"ה, וְהַמַּשְׂכִּיל יָבִין: תורה כד

(כד) בָּרוּךְ מִבָּנִים אָשֵׁר. אִם הַמָּ"ם תָּבוֹא לְיִתְרוֹן, כְּמָ"ם תְּבֹרַךְ מִנָּשִׁים (שופטים ה כד), הַנֶּחֱמָדִים מִזָּהָב וּמִפָּז רָב (תהלים יט יא) וְחִבְּרוֹתֶיהָ, יִהְיֶה תֵּימָה, אֵיךְ יְמַעֵט מֹשֶׁה שְׁאָר הַשְּׁבָטִים לֵאמֹר שֶׁיְּבֹרַךְ אָשֵׁר יוֹתֵר מִכָּל בְּנֵי יַעֲקֹב. וְעוֹד שֶׁלֹּא תִּתְקַיֵּם בִּרְכָתוֹ, כִּי לֹא הָיָה כֵּן:

וְרַשִּׁ"י כָּתַב, רָאִיתִי בְּסִפְרֵי (ברכה שנח) אֵין לְךָ בְּכָל הַשְּׁבָטִים שֶׁנִּתְבָּרֵךְ מִבָּנִים כְּאָשֵׁר, וְאֵינִי יוֹדֵעַ כֵּיצַד. וְהִנֵּה רַבּוֹתֵינוּ נִתְכַּוְּנוּ לְפָרֵשׁ **"בָּרוּךְ מִבָּנִים",** שֶׁיִּהְיֶה מְבֹרָךְ בְּבָנִים רַבִּים שֶׁיּוֹלִיד, כְּמָ"ם מְבֹרֶכֶת ה' אַרְצוֹ מִמֶּגֶד שָׁמַיִם מִטָּל (פסוק יג), וּלְכָךְ אָמְרוּ שֶׁכָּל הַשְּׁבָטִים בֵּרַךְ אוֹתָם בִּגְבוּרָה אוֹ בְּנַחֲלָתָם וְאָשֵׁר לְבַדּוֹ נִתְבָּרֵךְ בְּבָנִים. וְגִרְסַת הַנֻּסְחָאוֹת שֶׁלָּנוּ בְּסִפְרֵי, אֵין לְךָ שֶׁנִּתְבָּרֵךְ בְּבָנִים כְּאָשֵׁר. אֲבָל קִיּוּם הַבְּרָכָה הַזֹּאת לֹא נִתְבָּאֵר:

וְאוּלַי הִיא מִמַּה שֶׁכָּתוּב בְּדִבְרֵי הַיָּמִים (א ז מג), כָּל אֵלֶּה בְּנֵי אָשֵׁר רָאשֵׁי בֵית הָאָבוֹת בְּרוּרִים גִּבּוֹרֵי חַיָּלִים רָאשֵׁי הַנְּשִׂיאִים וְהִתְיַחְסָם בַּצָּבָא בְּמִסְפַּר מִסְפָּרָם אֲנָשִׁים עֶשְׂרִים וְשִׁשָּׁה אֶלֶף, וְלֹא נֶאֱמַר שָׁם בִּשְׁאָר הַשְּׁבָטִים כַּשֶּׁבַח הַזֶּה:

וְעַל דֶּרֶךְ הַפְּשָׁט, **בָּרוּךְ מִבָּנִים אָשֵׁר** כְּטַעַם **יְהִי רְצוּי אֶחָיו,** יֹאמַר שֶׁיִּהְיֶה אָשֵׁר מְבֹרָךְ מִפִּי כָּל בְּנֵי יַעֲקֹב אֲבִיהֶם וְרָצוּי לְכָל אֶחָיו. וְהַטַּעַם, כִּי אַרְצוֹ שְׁמֵנָה וּמִשָּׁם יָבוֹאוּ כָּל מַעֲדַנֵּי מֶלֶךְ לְכָל הַשְּׁבָטִים, וְכֻלָּם יֹאמְרוּ תָּמִיד יְבֹרַךְ ה' הָאָרֶץ הַזֹּאת אֲשֶׁר תּוֹצִיא כִּפְּרוֹת הָאֵלֶּה, וְיִהְיֶה מֶ"ם "מִבָּנִים" כַּמֶּ"ם מֵה' יָצָא הַדָּבָר (בראשית כד נ), מֵאֵל אָבִיךָ (שם מט כה):

וְאוּנְקְלוּס תִּרְגֵּם בְּרִיךְ מִבִּרְכַּת בְּנָיָא אָשֵׁר, נִרְאֶה שֶׁרָצָה לוֹמַר כִּי יָבוֹאוּ מִכָּל הַשְּׁבָטִים לְאָשֵׁר לִקְנוֹת הַשֶּׁמֶן, וְיִהְיוּ יְהוּדָה וְיִשָּׂשׂכָר רוֹכְלָיו בְּחַטֵּי מִנִּית וּפַנַּג וּדְבַשׁ וְצָרִי וְכָל זִמְרַת הָאָרֶץ, שֶׁיָּבִיאוּ הַכֹּל וְיִמְכְּרוּ לוֹ וְיִקְנוּ הַשֶּׁמֶן, וְהִנֵּה הוּא מְבֹרָךְ מִכָּל הַטּוֹב הַנִּמְצָא לְכָל הַשְּׁבָטִים, וְהוּא טַעַם **"רְצוּי אֶחָיו"** שֶׁיִּמְכְּרוּ לוֹ וְיִקְנוּ מִמֶּנּוּ לְרָצוֹן לָהֶם:

וְשׁוּב מְצָאתִי בְּבְרֵאשִׁית רַבָּה (עא יג), וַתֹּאמֶר לֵאָה בְּאָשְׁרִי כִּי אִשְּׁרוּנִי בָּנוֹת (בראשית ל יג), אָמַר רַבִּי לֵוִי לֹא לָן אֲשֶׁר בַּאֲכַסַנְיָא מִיָּמָיו, יָרַשׁ אָשֵׁר גַּבֵּי פַּלְטְרִיּוֹת מַה שֶּׁלֹּא יָרַשׁ יְהוּדָה אֲרָצוֹת,

(כה) **בַּרְזֶל וּנְחֹשֶׁת מִנְעָלֶךָ וּכְיָמֶיךָ דָּבְאֶךָ:**

כה תַּקִּיף כְּפַרְזְלָא וּנְחָשָׁא וּכְיוֹמֵי עוּלֵּמָתָךְ תְּקִפָּךְ:

רש"י◄ **בַּרְזֶל וּנְחֹשֶׁת מִנְעָלֶךָ** • עַכְשָׁו הוּא מְדַבֵּר כְּנֶגֶד כָּל יִשְׂרָאֵל, שֶׁהָיוּ גִּבּוֹרֵיהֶם יוֹשְׁבִים בְּעָרֵי הַסְּפָר וְנוֹעֲלִים אוֹתָהּ, שֶׁלֹּא יוּכְלוּ הָאוֹיְבִים לִיכָּנֵס בָּהּ, כְּאִלּוּ הִיא סְגוּרָה בְּמַנְעוּלִים וּבְרִיחִים שֶׁל בַּרְזֶל וּנְחֹשֶׁת. דָּבָר אַחֵר: "בַּרְזֶל וּנְחֹשֶׁת מִנְעָלֶךָ", אַרְצְכֶם נְעוּלָה בֶּהָרִים שֶׁחוֹצְבִין מֵהֶם בַּרְזֶל וּנְחֹשֶׁת, וְאַרְצוֹ שֶׁל אָשֵׁר הָיְתָה מַנְעוּלָה שֶׁל אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל. **וּכְיָמֶיךָ דָּבְאֶךָ** • וּכְיָמֶיךָ שֶׁהֵם טוֹבִים לְךָ, שֶׁהֵן יְמֵי תְּחִלָּתְךָ, יְמֵי נְעוּרֶיךָ, כָּךְ יִהְיוּ יְמֵי זִקְנָתְךָ, שֶׁהֵן דּוֹאֲבִים, זָבִים וּמִתְמוֹטְטִים. דָּבָר אַחֵר: "וּכְיָמֶיךָ דָּבְאֶךָ", וּכְיָמֶיךָ שֶׁהֵם טוֹבִים לְךָ, כְּמִנְיַן יָמֶיךָ כָּל הַיָּמִים אֲשֶׁר אַתֶּם עוֹשִׂים רְצוֹנוֹ שֶׁל מָקוֹם יִהְיוּ דָּבְאֶךָ, שֶׁכָּל הָאֲרָצוֹת יִהְיוּ דּוֹבְאוֹת כֶּסֶף וְזָהָב לְאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, שֶׁתְּהֵא מְבֹרֶכֶת בְּפֵרוֹת, וְכָל הָאֲרָצוֹת מִתְפַּרְנְסוֹת הֵימֶנָּה וּמַמְשִׁיכוֹת לָהּ כַּסְפָּם וּזְהָבָם, אשקלונ"ט, הַכֶּסֶף וְהַזָּהָב כֻּלֶּה מֵהֶם, שֶׁהֵן מְזִיבוֹת אוֹתָם לְאַרְצְכֶם.

(כו) **אֵין כָּאֵל יְשֻׁרוּן רֹכֵב שָׁמַיִם בְּעֶזְרֶךָ וּבְגַאֲוָתוֹ שְׁחָקִים:**

כו לֵית אֱלָהּ כֶּאֱלָהָא דְּיִשְׂרָאֵל דִּשְׁכִינְתֵּהּ בִּשְׁמַיָּא בְּסַעְדָּךְ וְתָקְפֵּהּ בִּשְׁמֵי שְׁמַיָּא:

רש"י◄ **אֵין כָּאֵל יְשֻׁרוּן** • דַּע לְךָ יְשֻׁרוּן, שֶׁאֵין כָּאֵל בְּכָל אֱלֹהֵי הָעוֹבְדֵי־כּוֹכָבִים, וְלֹא כְּצוּרְךָ צוּרָם. **רֹכֵב שָׁמַיִם** • הוּא אוֹתוֹ אֱלֹהַּ שֶׁבְּעֶזְרֶךָ, וּבְגַאֲוָתוֹ הוּא רוֹכֵב שְׁחָקִים.

◆ יום שישי י"ט תשרי ◆

(כז) **מְעֹנָה אֱלֹהֵי קֶדֶם וּמִתַּחַת זְרֹעֹת עוֹלָם וַיְגָרֵשׁ מִפָּנֶיךָ אוֹיֵב וַיֹּאמֶר הַשְׁמֵד:**

כז מְדוֹר אֱלָהָא דִּי מִלְּקַדְמִין בְּמֵימְרֵהּ מִתְעַבֵּד עָלְמָא וְתָרִיךְ מִקֶּדְמָךְ סָנְאָה וַאֲמַר שֵׁצִי:

רש"י◄ **מְעֹנָה אֱלֹהֵי קֶדֶם** • לְמָעוֹן הֵם הַשְּׁחָקִים לֵאלֹהֵי קֶדֶם, שֶׁקָּדַם לְכָל אֱלֹהִים, וּבֵרֵר לוֹ שְׁחָקִים לְשִׁבְתּוֹ וּמְעוֹנָתוֹ, וּמִתַּחַת מְעוֹנָתוֹ כָּל בַּעֲלֵי זְרוֹעַ שׁוֹכְנִים. **זְרֹעֹת עוֹלָם** • סִיחוֹן וְעוֹג וּמַלְכֵי כְּנַעַן, שֶׁהָיוּ תָּקְפוֹ וּגְבוּרָתוֹ שֶׁל עוֹלָם, לְפִיכָךְ עַל־כָּרְחָם יֶחֱרְדוּ וְיָזוּעוּ וְכֹחָם חָלָשׁ מִפָּנָיו. לְעוֹלָם אֵימַת הַגָּבֹהַּ עַל הַנָּמוּךְ, וְהוּא שֶׁהַכֹּחַ וְהַגְּבוּרָה שֶׁלּוֹ בְּעֶזְרֶךָ. **וַיְגָרֵשׁ מִפָּנֶיךָ אוֹיֵב** • וַיֹּאמֶר לְךָ 'הַשְׁמֵד אוֹתָם'. **מְעֹנָה** • כָּל תֵּבָה שֶׁצְּרִיכָה לָמֶ"ד בִּתְחִלָּתָהּ, הֵטִיל לָהּ הֵ"א בְּסוֹפָהּ.

רמב"ן על התורה – מהדורת בלום, אברמוביץ

בְּנֵי אָשֵׁר יִמְנָה וְיִשְׁוָה וְיִשְׁוִי וּבְרִיעָה וְשֶׁרַח אֲחוֹתָם וגו' הוּא אֲבִי בִרְזָיִת (דהי"א ז ל לא), רַבִּי לֵוִי וְרַבִּי סִימוֹן אָמְרוּ שֶׁהָיוּ בְּנוֹתֵיהֶם נָאוֹת וְהָיוּ נְשׂוּאוֹת לְכֹהֲנִים שֶׁנִּמְשְׁחוּ בְּשֶׁמֶן זַיִת וכו': תורה כה

(כה) בַּרְזֶל וּנְחֹשֶׁת מִנְעָלֶךָ. הָיָה אָשֵׁר בְּסוֹף אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב בּוֹ (יהושע יט כו) וּפָגַע בְּכַרְמֶל הַיָּמָּה, וּכְתִיב (שם פסוק כט) וְהָיוּ תוֹצְאוֹתָיו הַיָּמָּה, וְנֶאֱמַר בּוֹ (שופטים א לא) אָשֵׁר לֹא הוֹרִישׁ אֶת יֹשְׁבֵי עַכּוֹ, שֶׁהוּא עַל יַם הַגָּדוֹל, כְּמוֹ שֶׁאָמְרוּ (ב"ר כג יא) בָּרִאשׁוֹנָה עָלָה עַד עַכּוֹ וּבַשֵּׁנִיָּה עַד יָפוֹ. וְאִם כֵּן הַנֵּה אַרְצוֹ מַנְעוּל אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, וּלְכָךְ אָמַר **בַּרְזֶל וּנְחֹשֶׁת מִנְעָלֶךָ,** שֶׁיִּהְיוּ לוֹ דַּלְתוֹת נְחוּשָׁה וּבְרִיחֵי בַרְזֶל וְכָל הָאָרֶץ נְעוּלָה בָּהֶם, וְהוּא רָמֵז שֶׁיִּשְׁמֹר ה' כָּל הָאָרֶץ מֵאוֹיֵב וּמִתְנַקֵּם. אוֹ יֹאמַר, שֶׁלֹּא יָבוֹאוּ זָרִים לִשְׁלֹל הַשֶּׁמֶן, כִּי לְכָל הָאָרֶץ יוּבָא מֵאַרְצוֹ בְּאֳנִיּוֹת סוֹחֵר:

וּכְיָמֶיךָ דָּבְאֶךָ. הַנִּרְאֶה לִי בַּמִּלָּה הַזֹּאת שֶׁהִיא כְּמוֹ זָבְאֶךָ, כִּי הָאוֹתִיּוֹת הָאֵלֶּה יִתְחַלְּפוּ תָּמִיד, יֹאמַר שֶׁבְּתָה מִדְּהֵבָה (ישעיה יד ד) בִּמְקוֹם מִזְּהֵבָה, וְכָל הָאֲרַמִּית כֵּן בְּכָל לְשׁוֹן זְבִיחָה (שמות כ כא), וְכֵן כָּל לְשׁוֹן זְכִירָה (בראשית ח א), וְכֵן זָהָב (שם ב יא) זָקָן (ויקרא כא ה) זָנָב (שופטים טו ד), זְרֶה הָלְאָה (במדבר יז ב), וְרַבִּים. וּבְלָשׁוֹן זָבָה זִיבָה זוֹב דָּבָה וְכָל לְשׁוֹנָם יִתְחַלְּפוּ לְדָל"ת כֵּן. וְאָמַר יָמֵי נִזְעָכוּ (איוב יז א) בִּמְקוֹם נִדְעָכוּ, וְכֵן זָחַלְתִּי וָאִירָא (שם לב ו) כְּמוֹ דָּחַלְתִּי. וְיֹאמַר הַכָּתוּב, וּכְיָמֶיךָ זָבְאֶךָ, שֶׁתְּהִיֶּה אַרְצְךָ זָבַת הַשֶּׁמֶן הַנִּזְכָּר, וְאַתָּה תִּהְיֶה בּוֹ טוֹבֵל רַגְלְךָ כָּל יָמֶיךָ לְעוֹלָם:

גַּם אֶפְשָׁר וְנָכוֹן הוּא מַה שֶׁפֵּרְשׁוּ בּוֹ שֶׁהוּא הִפּוּךְ מִן דַּאֲבוֹן נָפֶשׁ (לעיל כח סה), וְיִקְרְאוּ יְמֵי הַזִּקְנָה דְּאָבוֹן, כִּי הֵם יְמֵי הָרָעָה וְהַצַּעַר, וְיִקְרְאוּ זְמַן הַבַּחֲרוּת "יָמָיו", כִּי הֵם שֶׁלּוֹ לִשְׂמֹחַ בָּהֶם וּלְהֵיטִיב לִבּוֹ. הִנֵּה הַטַּעַם, וּכְיָמֵי יַלְדוּתֶיךָ תִּהְיֶה זִקְנָתֶךָ, וְזֶה רָמַז שֶׁתִּתְקַיֵּם שַׁלְוָתוֹ וּכְבוֹדוֹ עוֹד כָּל יְמֵי הָאָרֶץ. וְרָאִיתִי בְּתַרְגּוּם יְרוּשַׁלְמִי, כְּיוֹמֵי עוּלֵימַתְהוֹן כְּיוֹמֵי סִיבַתְהוֹן, הוּא הַדָּבָר שֶׁפֵּרַשְׁתִּי: תורה כו

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

(כח) **וַיִּשְׁכֹּן יִשְׂרָאֵל בֶּטַח בָּדָד עֵין יַעֲקֹב אֶל־אֶרֶץ דָּגָן וְתִירוֹשׁ אַף־שָׁמָיו יַעֲרִפוּ־טָל:**

כח **וּשְׁרָא יִשְׂרָאֵל לְרָחְצָן בִּלְחוֹדוֹהִי כְּעֵין בִּרְכְּתָא דִּבְרֵכְנוּן יַעֲקֹב אֲבוּהוֹן לְאַרְעָא עָבְדָא עִבּוּר וַחֲמָר אַף שְׁמַיָּא דְּעִלְוֵיהוֹן יִשַּׁמְשֻׁנּוּן בְּטַלָּא:**

רש״י ◄ **בֶּטַח בָּדָד** • כָּל יָחִיד וְיָחִיד ״אִישׁ תַּחַת גַּפְנוֹ וְתַחַת תְּאֵנָתוֹ״, מְפֻזָּרִין וְאֵין צְרִיכִין לְהִתְאַסֵּף וְלִישֵׁב יַחַד מִפְּנֵי הָאוֹיֵב. **עֵין יַעֲקֹב** • כְּמוֹ: (במדבר יא) ״וְעֵינוֹ כְּעֵין הַבְּדֹלַח״, כְּעֵין הַבְּרָכָה שֶׁבֵּרְכָם יַעֲקֹב, לֹא כְּ״בָדָד״ שֶׁאָמַר יִרְמְיָה: (ירמיה טו) ״בָּדָד יָשַׁבְתִּי״, אֶלָּא כְּעֵין הַבְטָחָה שֶׁהִבְטִיחָם יַעֲקֹב: (בראשית מח) ״וְהָיָה אֱלֹהִים עִמָּכֶם, וְהֵשִׁיב אֶתְכֶם אֶל אֶרֶץ אֲבוֹתֵיכֶם״. **יַעֲרִפוּ** • יָטִיפוּ. **אַף שָׁמָיו יַעֲרִפוּ־טָל** • אַף בִּרְכָתוֹ שֶׁל יִצְחָק נוֹסֶפֶת עַל בִּרְכָתוֹ שֶׁל יַעֲקֹב: (שם כז) ״וְיִתֶּן־לְךָ הָאֱלֹהִים מִטַּל הַשָּׁמַיִם וְגוֹ׳״.

(כט) **אַשְׁרֶיךָ יִשְׂרָאֵל מִי כָמוֹךָ עַם נוֹשַׁע בַּיהוָה מָגֵן עֶזְרֶךָ וַאֲשֶׁר־חֶרֶב גַּאֲוָתֶךָ וְיִכָּחֲשׁוּ אֹיְבֶיךָ לָךְ וְאַתָּה עַל־בָּמוֹתֵימוֹ תִדְרֹךְ: ס**

כט **טוּבָךְ יִשְׂרָאֵל לֵית דִּכְוָתָךְ עַמָּא דְּפֵרָקָנֵהּ (מן) קֶדֶם יְיָ תַּקִּיף בְּסַעְדָּךְ וּדְמִן קֳדָמוֹהִי נִצְחָן גֵּבְרָוָתָךְ וִיכַדְּבוּן סָנְאָךְ לָךְ וְאַתְּ עַל פְּרִיקַת צַוְּארֵי מַלְכֵיהוֹן תִּדְרֹךְ:**

רש״י ◄ **אַשְׁרֶיךָ יִשְׂרָאֵל** • לְאַחַר שֶׁפֵּרֵט לָהֶם הַבְּרָכוֹת, אָמַר לָהֶם: ׳מַה לִּי לִפְרֹט לָכֶם, כְּלַל דָּבָר: הַכֹּל שֶׁלָּכֶם׳. **אַשְׁרֶיךָ יִשְׂרָאֵל מִי כָמוֹךָ** • תְּשׁוּעָתְךָ בַּה׳ אֲשֶׁר הוּא מָגֵן עֶזְרֶךָ, (וַאֲשֶׁר הוּא) חֶרֶב גַּאֲוָתֶךָ. **וְיִכָּחֲשׁוּ אֹיְבֶיךָ לָךְ** • כְּגוֹן הַגִּבְעוֹנִים שֶׁאָמְרוּ: (יהושע ט) ״מֵאֶרֶץ רְחוֹקָה בָּאוּ עֲבָדֶיךָ וְגוֹ׳״. **וְאַתָּה עַל־בָּמוֹתֵימוֹ תִדְרֹךְ** • כָּעִנְיָן שֶׁנֶּאֱמַר: (שם י) ״שִׂימוּ אֶת רַגְלֵיכֶם עַל צַוְּארֵי הַמְּלָכִים הָאֵלֶּה״.

◆ שבת קודש כ׳ תשרי ◆

לד (א) **וַיַּעַל מֹשֶׁה מֵעַרְבֹת מוֹאָב אֶל־הַר נְבוֹ רֹאשׁ הַפִּסְגָּה אֲשֶׁר עַל־פְּנֵי יְרֵחוֹ וַיַּרְאֵהוּ יְהוָה אֶת־כָּל־הָאָרֶץ אֶת־הַגִּלְעָד עַד־דָּן:**

א **וּסְלֵק מֹשֶׁה מִמֵּישְׁרָא דְּמוֹאָב לְטוּרָא דִּנְבוֹ רֵישׁ רָמְתָא דִּי עַל אַפֵּי יְרֵחוֹ וְאַחְזֵיהּ יְיָ יָת כָּל אַרְעָא יָת גִּלְעָד עַד דָּן:**

רש״י ◄ **מֵעַרְבֹת מוֹאָב אֶל־הַר נְבוֹ** • כַּמָּה מַעֲלוֹת הָיוּ, וּפִסְעָן מֹשֶׁה בִּפְסִיעָה אַחַת. **אֶת־כָּל־הָאָרֶץ** • הֶרְאָהוּ אֶת כָּל אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל בְּשַׁלְוָתָהּ, וְהַמְּצִיקִין הָעֲתִידִין לִהְיוֹת מְצִיקִין לָהּ. **עַד־דָּן** • הֶרְאָהוּ בְּנֵי דָן עוֹבְדִים עֲבוֹדַת כּוֹכָבִים, שֶׁנֶּאֱמַר: (שופטים יח) ״וַיָּקִימוּ לָהֶם בְּנֵי דָן אֶת הַפֶּסֶל״, וְהֶרְאָהוּ שִׁמְשׁוֹן שֶׁעָתִיד לָצֵאת מִמֶּנּוּ לְמוֹשִׁיעַ.

רמב״ן על התורה – מהדורת בלום, אברמוביץ

(א־ד) וַיַּרְאֵהוּ ה׳ אֶת כָּל הָאָרֶץ. כָּל אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר מֵעֵבֶר לַיַּרְדֵּן, וְאַחֲרֵי כֵן הִזְכִּיר שֶׁהֶרְאָה לוֹ אֶת גִּלְעָד עַד דָּן. וְהִנֵּה מֹשֶׁה הָיָה בְּחֶלְקוֹ שֶׁל רְאוּבֵן, וְחֲצִי הַר הַגִּלְעָד וְעָרָיו הָיָה לִבְנֵי רְאוּבֵן וְהַחֲצִי לִמְנַשֶּׁה, עַל כֵּן פֵּרוּשׁוּ מִן הַגִּלְעָד עַד דָּן. אוֹ הָיָה גִּלְעָד בַּלְּבָנוֹן בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, כְּדִכְתִיב (ירמיה כב ו) גִּלְעָד אַתָּה לִי רֹאשׁ הַלְּבָנוֹן:

וְהִזְכִּיר עַד דָּן שֶׁהוּא סוֹף תְּחוּם אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל. דִּכְתִיב (שו״ב כד ב) שוּט נָא בְּכָל שִׁבְטֵי יִשְׂרָאֵל מִדָּן וְעַד בְּאֵר שָׁבַע. וְהִזְכִּיר אֶפְרַיִם וּמְנַשֶּׁה שֶׁהָיוּ בִּצְפוֹנָהּ שֶׁל אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, וְאֶרֶץ יְהוּדָה שֶׁהוּא בַּדָּרוֹם, כִּדְכְתִיב (יהושע יח ה) יְהוּדָה יַעֲמֹד עַל גְּבוּלוֹ מִנֶּגֶב וּבֵית יוֹסֵף יַעַמְדוּ עַל גְּבוּלָם מִצָּפוֹן. וִיהוּדָה נָטַל כָּל דְּרוֹמָהּ שֶׁל אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל מִן הַיַּרְדֵּן וְעַד הַיָּם (סִפְרֵי אַחֲרִים: הַגָּדוֹל, וּמְנַשֶּׁה וְאֶפְרַיִם כָּל צְפוֹנָהּ גַּם כֵּן מִן הַיַּרְדֵּן וְעַד הַיָּם), וְדָן נָטַל בִּצְפוֹנִית מַעֲרָבִית:

וְהִזְכִּיר נַפְתָּלִי הַסָּמוּךְ לִיהוּדָה מִמִּזְרָח (שם יט לד), וְלֹא הִזְכִּיר אָשֵׁר וְיִשָּׂשכָר כִּי הָיוּ בְּתוֹךְ אֶפְרַיִם וּמְנַשֶּׁה, דִּכְתִיב (שם יז י) וּבְאָשֵׁר יִפְגְּעוּן מִצָּפוֹן וּבְיִשָּׂשכָר מִמִּזְרָח. וְלֹא הִזְכִּיר שִׁמְעוֹן, כִּי מֵחֵלֶק בְּנֵי יְהוּדָה נַחֲלַת שִׁמְעוֹן (שם יט א). וְלֹא הִזְכִּיר בִּנְיָמִין, שֶׁהָיָה גְּבוּל גּוֹרָלָם בֵּין בְּנֵי יְהוּדָה וּבֵין בְּנֵי יוֹסֵף הַנִּזְכָּרִים סָמוּךְ לָהֶם:

וְהִזְכִּיר עַד הַיָּם הָאַחֲרוֹן, לִזְבוּלוּן שֶׁהָיָה עַל חוֹף יַמִּים, אוֹ שֶׁהָיָה בִּכְלֵל הַנֶּגֶב וְהַכִּכָּר. וְיַזְכִּיר **בִּקְעַת יְרֵחוֹ,** בַּעֲבוּר הֱיוֹתָהּ בִּקְעָה עֲמוּקָה וְלֹא הָיְתָה נִרְאֵית מֵרֹאשׁ הָהָר, אֲבָל הֶרְאָהוּ בְּמַעֲשֶׂה נֵס:

וְהַכְּלֵל שֶׁהֶרְאָהוּ כָּל נַחֲלַת יִשְׂרָאֵל, דִּכְתִיב (פסוק ד) **זֹאת הָאָרֶץ אֲשֶׁר נִשְׁבַּעְתִּי** וגו׳. וּלְרַבּוֹתֵינוּ בְּסִפְרֵי (ברכה שנז) מִדְרָשִׁים בַּמְּקוֹמוֹת הָאֵלֶּה אֲשֶׁר יַזְכִּיר בַּכָּתוּב:

וְטַעַם הַמַּרְאָה הַזֹּאת אֲשֶׁר הֶרְאָהוּ,

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (שיחת ש״פ האזינו, י״ג תשרי, ה׳תשכ״ז)

יֶשְׁנָם הַחוֹשְׁבִים שֶׁעִנְיָן הַזְּרִיזוּת צָרִיךְ לִהְיוֹת רַק בְּעִנְיָן שֶׁל מִצְוָה, כְּלָשׁוֹן חֲז״ל: "זְרִיזִין מַקְדִּימִין לְמִצְוֹת", אֲבָל בְּעִנְיָן שֶׁל רְשׁוּת - "כָּל מַעֲשֶׂיךָ יִהְיוּ לְשֵׁם שָׁמַיִם" וּ"בְכָל דְּרָכֶיךָ דָּעֵהוּ" - לֹא נוֹגֵעַ עִנְיָן הַזְּרִיזוּת.

וְעַל זֶה בָּאָה הַהוֹרָאָה מֵהַנְהָגַת מֹשֶׁה רַבֵּינוּ בָּעֲלִיָּה לְהַר נְבוֹ לִרְאוֹת אֶת הָאָרֶץ - שֶׁאַף־עַל־פִּי שֶׁרְאִיָּתוֹ אֶת הָאָרֶץ לֹא הָיְתָה עִנְיָן שֶׁל מִצְוָה, כִּי־אִם דְּבַר הָרְשׁוּת, מִכָּל־מָקוֹם "וַיַּעַל מֹשֶׁה מֵעַרְבוֹת מוֹאָב אֶל הַר נְבוֹ", "כַּמָּה מַעֲלוֹת הָיוּ וּפְסָעָן מֹשֶׁה בִּפְסִיעָה אַחַת", שֶׁעָשָׂה זֹאת בִּזְרִיזוּת כוּ', שֶׁמִּזֶּה לְמֵדִים שֶׁגַּם בְּעִנְיָנֵי הָרְשׁוּת צְרִיכָה לִהְיוֹת הַהַנְהָגָה בְּאֹפֶן שֶׁל זְרִיזוּת.

וְיֵשׁ לְהוֹסִיף בָּזֶה - עַל־פִּי הָאָמוּר לְעֵיל שֶׁבִּשְׁכַר הַזְּרִיזוּת (בְּעִנְיָנֵי הָרְשׁוּת) זָכָה לְהַשְׁלִיחוּת לֵילֵךְ וְלוֹמַר לְאַבְרָהָם יִצְחָק וְיַעֲקֹב שֶׁהַקָּבָּ"ה קִיֵּם אֶת שְׁבוּעָתוֹ:

וּבְהַקְדִּים - שֶׁלְּכְאוֹרָה אֵינוֹ מוּבָן:

כֵּיוָן שֶׁבְּנֵי יִשְׂרָאֵל הֵם "מַאֲמִינִים בְּנֵי מַאֲמִינִים", וְעַל־אַחַת־כַּמָּה־וְכַמָּה אַבְרָהָם אָבִינוּ שֶׁהוּא "רֹאשׁ לַמַּאֲמִינִים" - אֵיךְ שַׁיָּךְ לוֹמַר שֶׁיִּהְיֶה סָפֵק אֵצֶל אַבְרָהָם בְּנוֹגֵעַ לְקִיּוּם שְׁבוּעָתוֹ שֶׁל הַקָּבָּ"ה, שֶׁיִּצְטָרְכוּ לִשְׁלֹחַ לוֹמַר לוֹ שֶׁהַקָּבָּ"ה קִיֵּם אֵת הַשְּׁבוּעָה?!

וּבְעִנְיָן זֶה רוֹאִים נְקֻדָּה נִפְלָאָה - שֶׁעַל־יְדֵי עִנְיָן הַזְּרִיזוּת (בְּעִנְיָנֵי הָרְשׁוּת) הִגִּיעַ מֹשֶׁה רַבֵּינוּ לְמַדְרֵיגָה נַעֲלֵית יוֹתֵר אֲפִלּוּ מֵאֲמוּנָתוֹ שֶׁל אַבְרָהָם אָבִינוּ.

(ב) וְאֵת כָּל־נַפְתָּלִי וְאֶת־אֶרֶץ אֶפְרַיִם וּמְנַשֶּׁה וְאֵת כָּל־אֶרֶץ יְהוּדָה עַד הַיָּם הָאַחֲרוֹן:

ב וְיָת כָּל נַפְתָּלִי וְיָת אַרְעָא דְאֶפְרַיִם וּמְנַשֶּׁה וְיָת כָּל אַרְעָא דִיהוּדָה עַד יַמָּא מַעַרְבָּא:

רש״י ◄ **וְאֵת כָּל־נַפְתָּלִי•** הֶרְאָהוּ אַרְצוֹ בְּשַׁלְוָתָהּ וְחֶרְבָּנָהּ, וְהֶרְאָהוּ דְּבוֹרָה וּבָרָק מִקֶּדֶשׁ נַפְתָּלִי נִלְחָמִים עִם סִיסְרָא וְחֵילוֹתָיו. **וְאֶת־אֶרֶץ אֶפְרַיִם וּמְנַשֶּׁה•** הֶרְאָהוּ אַרְצָם בְּשַׁלְוָתָהּ וּבְחֶרְבָּנָהּ, וְהֶרְאָהוּ יְהוֹשֻׁעַ נִלְחָם עִם מַלְכֵי כְּנַעַן, שֶׁבָּא מֵאֶפְרַיִם, וְגִדְעוֹן שֶׁבָּא מִמְּנַשֶּׁה, נִלְחָם עִם מִדְיָן וַעֲמָלֵק. **וְאֵת כָּל־אֶרֶץ יְהוּדָה•** בְּשַׁלְוָתָהּ וּבְחֶרְבָּנָהּ, וְהֶרְאָהוּ מַלְכוּת בֵּית דָּוִד וְנִצְּחוֹנָם. **עַד הַיָּם הָאַחֲרוֹן•** אֶרֶץ הַמַּעֲרָב בְּשַׁלְוָתָהּ וּבְחֶרְבָּנָהּ. דָּבָר אַחֵר: אַל תִּקְרֵי "הַיָּם הָאַחֲרוֹן", אֶלָּא 'הַיּוֹם הָאַחֲרוֹן', הֶרְאָהוּ הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא כָּל הַמְּאֹרָעוֹת שֶׁעֲתִידִין לֵיאָרַע לְיִשְׂרָאֵל עַד שֶׁיִּחְיוּ הַמֵּתִים.

(ג) וְאֶת־הַנֶּגֶב וְאֶת־הַכִּכָּר בִּקְעַת יְרֵחוֹ עִיר הַתְּמָרִים עַד־צֹעַר:

ג וְיָת דָּרוֹמָא וְיָת מֵישְׁרָא בִּקְעָתָא דִירֵיחוֹ קַרְתָּא דִדְקַלְיָא עַד צֹעַר:

רש״י ◄ **וְאֶת־הַנֶּגֶב•** אֶרֶץ הַדָּרוֹם. דָּבָר אַחֵר: מְעָרַת הַמַּכְפֵּלָה, שֶׁנֶּאֱמַר: (במדבר יג) "וַיַּעֲלוּ בַנֶּגֶב, וַיָּבֹא עַד חֶבְרוֹן". **וְאֶת־הַכִּכָּר•** הֶרְאָהוּ שְׁלֹמֹה יוֹצֵק כְּלֵי בֵּית הַמִּקְדָּשׁ, שֶׁנֶּאֱמַר: (מלכים א ז) "בְּכִכַּר הַיַּרְדֵּן יְצָקָם הַמֶּלֶךְ בְּמַעֲבֵה הָאֲדָמָה".

(ד) וַיֹּאמֶר יְהוָה אֵלָיו זֹאת הָאָרֶץ אֲשֶׁר נִשְׁבַּעְתִּי לְאַבְרָהָם לְיִצְחָק וּלְיַעֲקֹב לֵאמֹר לְזַרְעֲךָ אֶתְּנֶנָּה הֶרְאִיתִיךָ בְעֵינֶיךָ וְשָׁמָּה לֹא תַעֲבֹר:

ד וַאֲמַר יְיָ לֵהּ דָּא אַרְעָא די קַיֵּימִית לְאַבְרָהָם לְיִצְחָק וּלְיַעֲקֹב לְמֵימַר לִבְנָיךָ אֶתְּנִנַּהּ אַחֲזִיתָךְ בְּעֵינָיךָ וּלְתַמָּן לָא תְעִבַּר:

רש״י ◄ **לֵאמֹר לְזַרְעֲךָ אֶתְּנֶנָּה הֶרְאִיתִיךָ•** כְּדֵי שֶׁתֵּלֵךְ וְתֹאמַר לְאַבְרָהָם, לְיִצְחָק וּלְיַעֲקֹב: 'שְׁבוּעָה שֶׁנִּשְׁבַּע לָכֶם הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא, קִיְּמָהּ', וְזֶהוּ "לֵאמֹר", לְכָךְ הֶרְאִיתִיהָ לְךָ, אֲבָל גְּזֵרָה הִיא מִלְּפָנַי שֶׁשָּׁמָּה לֹא תַעֲבֹר, שֶׁאִלּוּלֵי כָּךְ, הָיִיתִי מְקַיֶּמְךָ עַד שֶׁתִּרְאֶה אוֹתָם נְטוּעִים וּקְבוּעִים בָּהּ, וְתֵלֵךְ וְתַגִּיד לָהֶם.

(ה) וַיָּמָת שָׁם מֹשֶׁה עֶבֶד־יְהוָה בְּאֶרֶץ מוֹאָב עַל־פִּי יְהוָה:

ה וּמִית תַּמָּן מֹשֶׁה עַבְדָּא דַיְיָ בְּאַרְעָא דְמוֹאָב עַל מֵימְרָא דַיְיָ:

רמב״ן על התורה – מהדורת בלום, אברמוביץ

בַּעֲבוּר שֶׁהָיְתָה הָאָרֶץ מְלֵאָה כָּל טוּב צְבִי לְכָל הָאֲרָצוֹת, וּמֵאֲשֶׁר הָיָה גָּלוּי לְפָנָיו רֹב הָאַהֲבָה שֶׁהָיָה מֹשֶׁה רַבֵּנוּ אוֹהֵב אֶת יִשְׂרָאֵל, שִׂמְחוֹ בִּרְבוֹת הַטּוֹבָה בִּרְאוֹת עֵינָיו: תורה ה

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

רש״י ◄ **וַיָּמָת שָׁם מֹשֶׁה•** (ב״ב טו) אֶפְשָׁר מֹשֶׁה מֵת, וּכְתִיב: ״וַיָּמָת שָׁם מֹשֶׁה״? אֶלָּא עַד כָּאן כָּתַב מֹשֶׁה, מִכָּאן וָאֵילָךְ כָּתַב יְהוֹשֻׁעַ. רַבִּי מֵאִיר אוֹמֵר: אֶפְשָׁר סֵפֶר הַתּוֹרָה חָסֵר כְּלוּם, וְהוּא אוֹמֵר (לעיל לא): ״לָקוֹחַ אֵת סֵפֶר הַתּוֹרָה הַזֶּה״? אֶלָּא הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא אוֹמֵר, וּמֹשֶׁה כּוֹתֵב בְּדֶמַע. **עַל־פִּי ה׳•** בִּנְשִׁיקָה.

(ו) **וַיִּקְבֹּר אֹתוֹ בַּגַּי בְּאֶרֶץ מוֹאָב מִוּל בֵּית פְּעוֹר וְלֹא־יָדַע אִישׁ אֶת־קִבְרָתוֹ עַד הַיּוֹם הַזֶּה:**

ו וּקְבַר יָתֵהּ בְּחֵילָתָא בְּאַרְעָא דְּמוֹאָב לְקֳבֵל בֵּית פְּעוֹר וְלָא יְדַע אֱנָשׁ יָת קֶבְרָתֵהּ עַד יוֹמָא הָדֵין:

רש״י ◄ **וַיִּקְבֹּר אֹתוֹ•** הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא בִּכְבוֹדוֹ. (ספרי נשא) רַבִּי יִשְׁמָעֵאל אוֹמֵר: הוּא קָבַר אֶת עַצְמוֹ, וְזֶהוּ אֶחָד מִשְּׁלֹשָׁה ׳אֶת׳ין שֶׁהָיָה רַבִּי יִשְׁמָעֵאל דּוֹרֵשׁ כֵּן. כַּיּוֹצֵא בוֹ (במדבר ו) ״בְּיוֹם מְלֹאת יְמֵי נִזְרוֹ יָבִיא אוֹתוֹ״, הוּא מֵבִיא אֶת עַצְמוֹ. כַּיּוֹצֵא בוֹ (ויקרא כב) ״וְהִשִּׁיאוּ אוֹתָם עָוֹן אַשְׁמָה״, וְכִי אֲחֵרִים מַשִּׁיאִים אוֹתָם? אֶלָּא הֵם מַשִּׁיאִים אֶת עַצְמָם. **מוּל בֵּית פְּעוֹר•** קְבָרוֹ הָיָה מוּכָן שָׁם מִשֵּׁשֶׁת יְמֵי בְּרֵאשִׁית, לְכַפֵּר עַל מַעֲשֵׂה פְּעוֹר, וְזֶה אֶחָד מִן הַדְּבָרִים שֶׁנִּבְרְאוּ בְּעֶרֶב שַׁבָּת בֵּין הַשְּׁמָשׁוֹת (אבות פ״ה).

(ז) **וּמֹשֶׁה בֶּן־מֵאָה וְעֶשְׂרִים שָׁנָה בְּמֹתוֹ לֹא־כָהֲתָה עֵינוֹ וְלֹא־נָס לֵחֹה:**

ז וּמֹשֶׁה בַּר מְאָה וְעַשְׂרִין שְׁנִין כַּד מִית לָא כְּהַת עֵינוֹהִי וְלָא שְׁנָא זִיו יְקָרָא דְּאַפּוֹהִי:

רש״י ◄ **לֹא־כָהֲתָה עֵינוֹ•** אַף מִשֶּׁמֵּת. **וְלֹא־נָס לֵחֹה•** לַחְלוּחִית שֶׁבּוֹ, לֹא שָׁלַט בּוֹ רִקָּבוֹן וְלֹא נֶהְפַּךְ תֹּאַר פָּנָיו.

(ח) **וַיִּבְכּוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל אֶת־מֹשֶׁה בְּעַרְבֹת מוֹאָב שְׁלֹשִׁים יוֹם וַיִּתְּמוּ יְמֵי בְכִי אֵבֶל מֹשֶׁה:**

ח וּבְכוֹ בְנֵי יִשְׂרָאֵל יָת מֹשֶׁה בְּמֵישְׁרַיָּא דְּמוֹאָב תְּלָתִין יוֹמִין וּשְׁלִימוּ יוֹמֵי בְּכִיתָא אֲבֵלָא דְּמֹשֶׁה:

רש״י ◄ **בְּנֵי יִשְׂרָאֵל•** הַזְּכָרִים, אֲבָל בְּאַהֲרֹן מִתּוֹךְ שֶׁהָיָה רוֹדֵף שָׁלוֹם וְנוֹתֵן שָׁלוֹם בֵּין אִישׁ לְרֵעֵהוּ וּבֵין אִשָּׁה לְבַעְלָהּ, נֶאֱמַר: (במדבר כ) ״כֹּל בֵּית יִשְׂרָאֵל״, זְכָרִים וּנְקֵבוֹת.

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (לקוטי שיחות כד עמ׳ 255)

הַזְּכָרִים, אֲבָל בְּאַהֲרֹן . . זְכָרִים וּנְקֵבוֹת (רש״י לד, ח) לִכְאוֹרָה, מַדּוּעַ מַזְכִּירִים בְּעֵת מִיתַת מֹשֶׁה אֶת הַחִסָּרוֹן שֶׁלּוֹ לְגַבֵּי אַהֲרֹן. וְיֵשׁ לוֹמַר: אַהֲרֹן עָשָׂה שָׁלוֹם עַל־יְדֵי שֶׁשִּׁנָּה קְצָת מִן הָאֱמֶת. אַךְ מֹשֶׁה, שֶׁמִּדָּתוֹ אֱמֶת, אֵינוֹ מִסְגָּל לִפְעֹל בְּדֶרֶךְ זוּ. וְיֵשׁ בְּזֶה מַה שֶּׁאֵין בָּזֶה: מֹשֶׁה – אֵינוֹ נוֹטֶה מִן הָאֱמֶת. אַהֲרֹן – מֵבִיא שָׁלוֹם לְכָל יְהוּדִי, גַּם אָדָם כָּזֶה שֶׁבִּשְׁבִילוֹ מְכָרְחִים לְשַׁנּוֹת מִן הָאֱמֶת. בְּמָשָׁךְ חַיֵּי מֹשֶׁה, כְּשֶׁהָיָה עָסוּק בְּמִלּוּי תַּפְקִידוֹ, הָיָה עָסוּק כָּלוֹ בָּעֲבוֹדָה שֶׁלּוֹ, מִדַּת הָאֱמֶת; אֲבָל כַּאֲשֶׁר הִשְׁלִים שְׁלִיחוּתוֹ, הִרְגִּישׁ אֶת מַעֲלַת הַנְהָגַת אַהֲרֹן.

(ט) **וִיהוֹשֻׁעַ בִּן־נוּן מָלֵא רוּחַ חָכְמָה כִּי־סָמַךְ מֹשֶׁה אֶת־יָדָיו עָלָיו וַיִּשְׁמְעוּ אֵלָיו בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל וַיַּעֲשׂוּ כַּאֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה אֶת־מֹשֶׁה:**

ט וִיהוֹשֻׁעַ בַּר נוּן מְלֵי רוּחַ חָכְמְתָא אֲרֵי סְמַךְ מֹשֶׁה יָת יְדוֹהִי עֲלוֹהִי וְקַבִּילוּ מִנֵּהּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וַעֲבָדוּ כְּמָא דִי פַקִּיד יְיָ יָת מֹשֶׁה:

(י) **וְלֹא־קָם נָבִיא עוֹד בְּיִשְׂרָאֵל כְּמֹשֶׁה אֲשֶׁר יְדָעוֹ יְהוָה פָּנִים אֶל־פָּנִים:**

י וְלָא קָם נְבִיָּא עוֹד בְּיִשְׂרָאֵל כְּמֹשֶׁה דִּי אִתְגְּלִי לֵהּ יְיָ אַפִּין בְּאַפִּין:

רש״י ◄ **אֲשֶׁר יְדָעוֹ ה׳ פָּנִים אֶל־פָּנִים•** שֶׁהָיָה לִבּוֹ גַּס בּוֹ וּמְדַבֵּר אֵלָיו בְּכָל עֵת שֶׁרוֹצֶה, כָּעִנְיָן שֶׁנֶּאֱמַר: (שמות לב) ״רְעַתָּה אֶעֱלֶה אֶל ה׳״, (במדבר ט) ״עִמְדוּ וְאֶשְׁמְעָה מַה יְצַוֶּה ה׳ לָכֶם״.

רמב״ן על התורה – מהדורת בלום, אברמוביץ

(י) **אֲשֶׁר יְדָעוֹ ה׳ פָּנִים אֶל פָּנִים.** שֶׁהָיָה לִבּוֹ גַּס בּוֹ וּמְדַבֵּר אֵלָיו בְּכָל שָׁעָה וְשָׁעָה שֶׁיִּרְצֶה, כְּעִנְיָן שֶׁנֶּאֱמַר וְעַתָּה אֶעֱלֶה

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

(יא) לְכָל־הָאֹתֹת וְהַמֹּפְתִים אֲשֶׁר שְׁלָחוֹ יְהוָה לַעֲשׂוֹת בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם לְפַרְעֹה וּלְכָל־עֲבָדָיו וּלְכָל־אַרְצוֹ׃

יא לְכָל אָתַיָּא וּמוֹפְתַיָּא דִּי שָׁלְחֵהּ יְיָ לְמֶעְבַּד בְּאַרְעָא דְּמִצְרַיִם לְפַרְעֹה וּלְכָל עַבְדּוֹהִי וּלְכָל אַרְעֵהּ׃

(יב) וּלְכֹל הַיָּד הַחֲזָקָה וּלְכֹל הַמּוֹרָא הַגָּדוֹל אֲשֶׁר עָשָׂה מֹשֶׁה לְעֵינֵי כָּל־יִשְׂרָאֵל׃

יב וּלְכֹל יְדָא תַּקֵּיפְתָּא וּלְכֹל חֵזְוָנָא רַבָּא דִּי עֲבַד מֹשֶׁה לְעֵינֵי כָּל יִשְׂרָאֵל׃ חזק

רמב״ן על התורה – מהדורת בלום, אברמוביץ

אֶל ה׳ (שמות לב ל), עִמְדוּ וְאֶשְׁמְעָה מַה יְּצַוֶּה ה׳ לָכֶם (במדבר ט ח), לָשׁוֹן רַשִׁ״י:

וְאֵינֶנּוּ נָכוֹן, כִּי הָיָה אוֹמֵר אֲשֶׁר יָדַע אֶת הַשֵּׁם פָּנִים אֶל פָּנִים. אֲבָל הוּא מִלָּשׁוֹן וָאֲדָעֲךָ בְּשֵׁם (שמות לג יז), וְאַתָּה אָמַרְתָּ יְדַעְתִּיךָ בְשֵׁם (שם פסוק יב) יֹאמַר שֶׁלֹּא קָם נָבִיא עוֹד בְּיִשְׂרָאֵל כְּמֹשֶׁה אֲשֶׁר גִּדְּלוּ הַשֵּׁם לִהְיוֹת אֵלָיו פָּנִים אֶל פָּנִים בְּדִבּוּר. וְכֵן מָה אָדָם וַתְּדָעֵהוּ (תהלים קמד ג), שֶׁתַּעֲשֶׂה לוֹ כָּבוֹד לְשׁוּם דַּעְתְּךָ עָלָיו, כְּמוֹ מָה אֱנוֹשׁ כִּי תִגְדְּלֶנּוּ (איוב ז יז):

וְיִתָּכֵן, כִּי בַּעֲבוּר שֶׁשְּׁנֵי אֲנָשִׁים הַמִּתְרָאִים פָּנִים אֶל פָּנִים נוֹדָעִים זֶה לָזֶה בָּרְאִיָּה הַהִיא, אָמַר **"יְדָעוֹ ה׳ פָּנִים אֶל פָּנִים",** כִּי לֹא רָצָה לְהַזְכִּיר שֶׁיְּדָעוֹ מֹשֶׁה כֵּן לְכָבוֹד שֶׁל מַעְלָה:

וְאַל תִּתְמַהּ, בַּמֶּה שֶׁאָמַר בִּשְׁבַח מֹשֶׁה **אֲשֶׁר יְדָעוֹ ה׳ פָּנִים אֶל פָּנִים,** וְאָמַר (שמות לג יא) וְדִבֶּר ה׳ אֶל מֹשֶׁה פָּנִים אֶל פָּנִים, וּבְכָל יִשְׂרָאֵל נֶאֱמַר גַּם כֵּן (לעיל ה ד) פָּנִים בְּפָנִים דִּבֶּר ה׳ עִמָּכֶם, כִּי שָׁם דִּבֵּר ״מִתּוֹךְ הָאֵשׁ״, לוֹמַר שֶׁשָּׁמְעוּ קוֹלוֹ מִתּוֹךְ הָאֵשׁ בִּלְבָד וְלֹא רָאוּ הַפָּנִים, וְכֵן פֵּרֵשׁ (לעיל ד לו) וְעַל הָאָרֶץ הֶרְאֲךָ אֶת אִשּׁוֹ הַגְּדוֹלָה וּדְבָרָיו שָׁמַעְתָּ מִתּוֹךְ הָאֵשׁ:

וְעַל דֶּרֶךְ הָאֱמֶת, שֶׁיְּדָעוֹ הַשֵּׁם פָּנִים אֶל פָּנִים, לְדָבְקָה בוֹ בְּעֵת שֶׁתְּבוֹא הָרוּחַ בְּמֹשֶׁה רַבֵּינוּ, וְכֵן הָיָה בְּעֵת מַתַּן תּוֹרָה, אֲבָל לֹא הִשִּׂיגוּ הֵם אֶלָּא לְקוֹל מִתּוֹךְ הָאֵשׁ. וְהִנֵּה בֵּאֵר שֶׁכָּל נְבוּאוֹתָיו שֶׁל מֹשֶׁה כְּיוֹם מַתַּן תּוֹרָה, וּשְׁאָר הַנְּבִיאִים הָיְתָה עֲלֵיהֶם יַד ה׳, וְהָבֵן זֶה: תורה יא

(יא) וְטַעַם **לְכָל הָאֹתֹת.** דָּבֵק עִם וְלֹא קָם נָבִיא עוֹד בְּיִשְׂרָאֵל כְּמֹשֶׁה לְכָל הָאוֹתוֹת. אוֹ יֹאמַר, שֶׁיְּדָעוֹ הַשֵּׁם פָּנִים אֶל פָּנִים בְּאוֹתוֹת וּבְמוֹפְתִים, שֶׁכֻּלָּם נַעֲשׂוּ בִּשְׁמוֹ הַגָּדוֹל, כְּמוֹ שֶׁאָמַר (לעיל ד לז) וַיּוֹצִיאֲךָ בְּפָנָיו בְּכֹחוֹ הַגָּדוֹל:

וּכְבָר פֵּרַשְׁתִּי (לעיל יג ב), כִּי הָאוֹתוֹת הֵם הַדְּבָרִים שֶׁהִזְהִיר בָּהֶם בַּתְּחִלָּה, כְּמוֹ לְמָחָר יִהְיֶה הָאוֹת הַזֶּה (שמות ח יט), וְיֹאמַר עַל כָּל הַדָּבָר שֶׁיַּקְדִּים הַנָּבִיא לֵאמֹר, כֵּן יָבוֹא וְיֶאֱתֶה לָעָתִיד, וְהַמּוֹפְתִים הֵם הַדְּבָרִים שֶׁיֵּעָשׂוּ בְּשִׁנּוּי הַתּוֹלְדוֹת, כְּמוֹ הַמַּטֶּה אֲשֶׁר נֶהְפַּךְ לְנָחָשׁ (שם ז טו):

וְהִנֵּה גַּם לִשְׁאָר הַנְּבִיאִים נַעֲשׂוּ אוֹתוֹת וּמוֹפְתִים, כְּאֵלִיָּהוּ וֶאֱלִישָׁע שֶׁעָשׂוּ מוֹפְתִים רַבִּים, אֲבָל הַהַפְלָגָה לְמֹשֶׁה רַבֵּינוּ בָּהֶם אָמְרוּ בַּמִּדְרָשׁ, כָּל הַנְּבִיאִים כֻּלָּם הָיוּ עוֹשִׂים נִסִּים עַל יְדֵי תְּפִלָּה, כַּחַמָּה לִיהוֹשֻׁעַ, וּכֵן הַצְּרְפִית וַעֲצִירַת גְּשָׁמִים לְאֵלִיָּהוּ, וּכֵן הַשְּׁנַמִּית לֶאֱלִישָׁע, אֲבָל מֹשֶׁה מִיָּד הָיָה עוֹשֶׂה:

וְאֵין הַמִּדְרָשׁ הַזֶּה בָּרוּר. וְהָרַב אָמַר בַּמּוֹרֶה הַנְּבוּכִים (ב לה) כִּי הַהַפְלָגָה לְמֹשֶׁה רַבֵּינוּ הוּא מַה שֶּׁאָמַר ״לְפַרְעֹה וּלְכָל עֲבָדָיו וּלְכָל אַרְצוֹ״ וּ״לְעֵינֵי כָּל יִשְׂרָאֵל״, כִּי הָיוּ לְעֵינֵי הַחוֹלְקִים עָלָיו וְהַמַּסְכִּימִים עִמּוֹ, אֲבָל שְׁאָר הַנְּבִיאִים יַעֲשׂוּ אוֹתָם לִיחִידִים מִבְּנֵי אָדָם, כְּעִנְיַן שֶׁנֶּאֱמַר (מ״ב ח ח) סַפְּרָה נָא לִי אֵת כָּל הַגְּדוֹלוֹת אֲשֶׁר עָשָׂה אֱלִישָׁע:

וְאֵינֶנּוּ נָכוֹן בְּעֵינַי, כִּי עֲצִירַת הַגְּשָׁמִים לְאֵלִיָּהוּ הָעֲצִירָה וְהַבִּיאָה נִתְפַּרְסְמוּ מְאֹד, וְגַם הָיָה בִּגְזֵרָה מִמֶּנּוּ חַי ה׳ אִם יִהְיֶה הַשָּׁנִים הָאֵלֶּה טַל וּמָטָר כִּי אִם לְפִי דְּבָרִי (מ״א יז א), וּבְהִמָּשֵׁךְ עִנְיַן שְׁלֹשׁ הַשָּׁנִים נִתְגַּלָּה מְאֹד וּבַגּוֹיִם נִשְׁמָע, וּכְתִיב אִם יֵשׁ גּוֹי וּמַמְלָכָה אֲשֶׁר לֹא שָׁלַח אֲדֹנִי וגו׳, וְסוֹף הָעִנְיָן הַהוּא מְגֻלֶּה וּמְפֹרָסָם לַחוֹלְקִים עָלָיו וְלַמַּסְכִּימִים עִמּוֹ בְּמַעֲמַד אֶחָד, דִּכְתִיב (שם יח יט) שְׁלַח קְבֹץ אֵלַי אֶת כָּל יִשְׂרָאֵל אֶל הַר הַכַּרְמֶל וְאֶת נְבִיאֵי הַבַּעַל אַרְבַּע מֵאוֹת וגו׳:

וְכֵן עֲמִידַת הַשֶּׁמֶשׁ לִיהוֹשֻׁעַ הָיָה בֶּאֱמֶת לְעֵינֵי כָּל יִשְׂרָאֵל, וְרָאוּ אוֹתָהּ כָּל מַלְכֵי כְּנַעַן הַנִּלְחָמִים בּוֹ וְהַנִּשְׁאָרִים, וְרַבּוֹתֵינוּ (ב״ר ו יד) זִיַּכְּירוּ כֵּן שָׁרָאוּ אוֹתָם מִסּוֹף הָעוֹלָם וְעַד סוֹפוֹ, וְהַכָּתוּב מַפְלִיג בּוֹ מְאֹד (יהושע י יד) וְלֹא הָיָה כַּיּוֹם הַהוּא לְפָנָיו וְאַחֲרָיו לִשְׁמֹעַ ה׳ בְּקוֹל אִישׁ:

וּבְקְרִיעַת הַיַּרְדֵּן וּבְקְרִיעַת יַם סוּף לֹא נַעֲשָׂה לִיחִידִים רַק לְכָל יִשְׂרָאֵל, וְכָתוּב בָּהּ עוֹד (שם ה א) וַיְהִי כִשְׁמֹעַ כָּל מַלְכֵי הָאֱמֹרִי אֲשֶׁר בְּעֵבֶר הַיַּרְדֵּן יָמָּה וְכָל מַלְכֵי הַכְּנַעֲנִי אֲשֶׁר הוֹבִישׁ ה׳ אֶת מֵי הַיַּרְדֵּן:

אֲבָל לְפִי פְּשׁוּטוֹ שֶׁל מִקְרָא הַכֹּל קָשׁוּר וּמְחֻבָּר, יֹאמַר שֶׁלֹּא קָם נָבִיא עוֹד בְּיִשְׂרָאֵל כְּמֹשֶׁה אֲשֶׁר יָדְעוֹ הַשֵּׁם פָּנִים וְלַעֲשׂוֹת אוֹתוֹת וּמוֹפְתִים בְּיָד חֲזָקָה וּמוֹרָא גָּדוֹל כְּמֹשֶׁה, וְאִם עָשׂוּ מִקְצָת מֵהֶם, לֹא הִגִּיעוּ לְרָבָם וְלֹא לַמַּעֲלָה הַגְּדוֹלָה שֶׁבָּהֶם, כִּי לֹא הָיָה כְּיוֹם סִינַי לְפָנָיו וְאַחֲרָיו. וְכֵן לֹא הִגִּיעוּ אוֹתוֹת הַנְּבִיאִים לַזְּמַן הַגָּדוֹל אֲשֶׁר הִגִּיעַ הוּא עָלָיו הַשָּׁלוֹם, כִּי אוֹת הַמָּן תְּמִידִי אַרְבָּעִים שָׁנָה, וְעַמּוּד הָאֵשׁ וְהָעָנָן, גַּם הַבְּאֵר וְהַשְּׁלָו עַל דַּעַת רַבּוֹתֵינוּ (תענית ט.), וְלָכְתָּם הַמִּדְבָּר הַגָּדוֹל וְהַנּוֹרָא נָחָשׁ שָׂרָף וְעַקְרָב וְצִמָּאוֹן אֲשֶׁר אֵין מַיִם וְלֹא חָסְרוּ דָּבָר:

וְעַל דֶּרֶךְ הָאֱמֶת, יֹאמַר כִּי אוֹתוֹתָיו וּמוֹפְתָיו שֶׁל מֹשֶׁה הָיוּ פָּנִים אֶל פָּנִים, כְּמוֹ שֶׁפֵּרַשְׁתִּי (בפסוק י): תורה יב

(יב) וּלְכֹל הַיָּד הַחֲזָקָה. קְרִיעַת יַם סוּף שֶׁנֶּאֱמַר בּוֹ (שמות יד לא) וַיַּרְא יִשְׂרָאֵל אֶת הַיָּד הַגְּדוֹלָה, **וּלְכֹל הַמּוֹרָא הַגָּדוֹל,** מַעֲמַד הַר סִינַי שֶׁנֶּאֱמַר בּוֹ (שם כ יז) לְבַעֲבוּר תִּהְיֶה יִרְאָתוֹ עַל פְּנֵיכֶם. וּלְפִיכָךְ הִזְכִּיר בְּאֵלּוּ שֶׁנַּעֲשׂוּ לְעֵינֵי כָּל

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

רש״י ◄ **וּלְכֹל הַיָּד הַחֲזָקָה•** שֶׁקִּבֵּל אֶת הַתּוֹרָה בַּלּוּחוֹת בְּיָדָיו. **וּלְכֹל הַמּוֹרָא הַגָּדוֹל•** נִסִּים וּגְבוּרוֹת שֶׁבַּמִּדְבָּר הַגָּדוֹל וְהַנּוֹרָא. **לְעֵינֵי כָּל־יִשְׂרָאֵל•** שֶׁנְּשָׂאוֹ לִבּוֹ לִשְׁבֹּר הַלּוּחוֹת לְעֵינֵיהֶם, שֶׁנֶּאֱמַר: (לעיל ט) "וָאֶשַּׁבְּרֵם לְעֵינֵיכֶם", וְהִסְכִּימָה דַּעַת הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא לְדַעְתּוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: (לעיל י) "אֲשֶׁר שִׁבַּרְתָּ", יִישַׁר כֹּחֲךָ שֶׁשִּׁבַּרְתָּ: (שבת פז)

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (אגרות קדש כב עמ׳ כה)

לְעֵינֵי כָּל יִשְׂרָאֵל יֵשׁ לְפָרֵשׁ אֶת סְמִיכוּת הַתּוֹרָה סוֹפָהּ לִתְחִלָּתָהּ, עַל פִּי מַה שֶׁהִקְשׁוּ רַז״ל (נדרים לט, ב) וְהָכְתִיב אֵין כָּל חָדָשׁ תַּחַת הַשָּׁמֶשׁ. וְזֶהוּ הֶמְשֵׁךְ הַכְּתוּבִים: לְכָל הָאוֹתוֹת וְהַמּוֹפְתִים . . אֲשֶׁר עָשָׂה . . (וְאֵין זֶה חָדָשׁ, כִּי־אִם) "בְּרֵאשִׁית בָּרָא אֱלֹקִים", כִּי תְּנַאי הִתְּנָה הַקָּבָּ״ה עִם כָּל מַעֲשֵׂה בְּרֵאשִׁית בְּעֵת הַבְּרִיאָה בְּנוֹגֵעַ לְנִסִּים (בראשית רבה ה, ה. זח״ב קצח, ב. פירוש המשניות להרמב״ם ותוספות יום טוב אבות ה, ו).

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (לקוטי־שיחות כרך ט עמוד 241־239)

אָמַר רֵישׁ לָקִישׁ, "אֲשֶׁר שִׁבַּרְתָּ". אָמַר לוֹ הַקָּבָּ״ה לְמֹשֶׁה: יִישַׁר כֹּחֲךָ שֶׁשִּׁבַּרְתָּ (ב״ב יד, ב).

וְהִנֵּה מַעֲלַת מֹשֶׁה בִּשְׁבִירַת הַלּוּחוֹת - אֲשֶׁר מַחֲמַת מַעֲלָה זוֹ, אָמַר לוֹ הַקָּבָּ״ה "יִישַׁר כֹּחֲךָ שֶׁשִּׁבַּרְתָּ" - מְהַנָּה מַעֲלָה גַּם בְּנוֹגֵעַ לְיִשְׂרָאֵל, וּכְדִלְקַמָּן:

הָעִנְיָן יוּבָן בְּהֶקְדֵּם הַהֶסְבֵּר מַדּוּעַ נִתְּנַת הַ"יִישַׁר כֹּחַ" שֶׁנָּתַן הַקָּבָּ״ה לְמֹשֶׁה עַל שְׁבִירַת הַלּוּחוֹת (לֹא הָיְתָה מִיַּד בְּאוֹתוֹ הַיּוֹם, אוֹ לְמָחֳרָתוֹ - מִיַּד בַּעֲלוֹתוֹ לָהָר, אֶלָּא) הָיְתָה כַּעֲבוֹר אַרְבָּעִים יוֹם לְאַחַר שְׁבִירַת הַלּוּחוֹת: כְּשֶׁהַקָּבָּ״ה אָמַר לוֹ "פְּסָל לְךָ גוֹ'", רַק אָז אָמַר לוֹ "הַלּוּחוֹת הָרִאשׁוֹנִים אֲשֶׁר שִׁבַּרְתָּ - יִישַׁר כֹּחֲךָ שֶׁשִּׁבַּרְתָּ". לִכְאוֹרָה, לָמָּה לֹא אָמַר לוֹ "יִישַׁר כֹּחַ" מִיַּד?

פֶּלֶא גָּדוֹל יוֹתֵר: עַל הַפָּסוּק "אֲשֶׁר שִׁבַּרְתָּ" הָאָמוּר אַרְבָּעִים יוֹם אַחַר שְׁבִירַת הַלּוּחוֹת, כַּנַּ״ל, לֹא מְפָרֵשׁ רַשִּׁ״י "יִישַׁר כֹּחֲךָ שֶׁשִּׁבַּרְתָּ", כִּי־אִם בְּסִיּוּם פָּרָשַׁת "וְזֹאת הַבְּרָכָה", שֶׁנֶּאֱמְרָה כִּמְעַט אַרְבָּעִים שָׁנָה לְאַחַר מִכָּן - רַק אָז מְפָרֵשׁ רַשִּׁ״י שֶׁ"אֲשֶׁר שִׁבַּרְתָּ" (דְּאַרְבָּעִים שָׁנָה מִקּוֹדֶם) פֵּירוּשׁוֹ "יִישַׁר כֹּחֲךָ שֶׁשִּׁבַּרְתָּ".

וְאַף שֶׁבִּפְשִׁטּוּת, הַטַּעַם לְכָךְ הוּא, כִּי הַהוֹכָחָה לְפָרֵשׁ כֵּן (עַל־פִּי הַפְּשָׁט), הוּא מֵהַמִּלִּים "לְעֵינֵי כָּל יִשְׂרָאֵל" - אֲבָל מִכֵּיוָן שֶׁכָּל עִנְיְנֵי הַתּוֹרָה הֵם בְּדִיּוּק, הֲרֵי מִזֶּה גּוּפָא מוּבָן, שֶׁהַ"יִישַׁר כֹּחַ" שֶׁנָּתַן הַקָּבָּ״ה לְמֹשֶׁה בְּעֵת אֲמִירַת "פְּסָל לְךָ" נִתְגַּלְּתָה רַק כְּשֶׁ"יַּעַל מֹשֶׁה גוֹ' אֶל הַר נְבוֹ גוֹ'".

בֵּאוּר הַדָּבָר: לְגַבֵּי חֵטְא הָעֵגֶל, אִיתָא בִּגְמָרָא: "לֹא עָשׂוּ יִשְׂרָאֵל אֶת הָעֵגֶל אֶלָּא לִיתֵּן פִּתְחוֹן פֶּה לְבַעֲלֵי תְּשׁוּבָה". דָּבָר זֶה שֶׁהַקָּבָּ״ה נָתַן אֶפְשָׁרוּת לִיצֶר הָרַע לִשְׁלוֹט עַל יִשְׂרָאֵל וּלְפַתּוֹתָם לַעֲשׂוֹת הָעֵגֶל, הוּא לְשֵׁם הָעִילּוּי דִּתְשׁוּבָה (בִּיטּוּל הַחֵטְא - עַד שֶׁהָאָדָם עוֹמֵד בְּמַעֲלָה נַעֲלֵית יוֹתֵר מִכְּפִי שֶׁהָיָה לִפְנֵי הַחֵטְא), שֶׁאֵלָיו יַגִּיעוּ עַל־יְדֵי־זֶה.

מִזֶּה מוּבָן גַּם לְגַבֵּי שְׁבִירַת הַלּוּחוֹת - הַמְסוֹבָּב מֵחֵטְא הָעֵגֶל - שֶׁהַטַּעַם לְכָךְ (בִּפְנִימִיּוּת) הוּא, כְּדֵי שֶׁעַל־יְדֵי־זֶה יִתְוַסֵּף עִילּוּי - עִילּוּי בַּ(תּוֹרָה) לוּחוֹת (הֵיפֶךְ הַשְּׁבִירָה - עַד לְמַעְלָה

רמב״ן על התורה – מהדורת בלום, אברמוביץ

יִשְׂרָאֵל, שֶׁכְּבָר הִזְכִּיר כָּל הַנַּעֲשֶׂה לְפַרְעֹה וּלְכָל עֲבָדָיו וּלְכָל אַרְצוֹ:

וּבְסִפְרִי (בסופו), **וּלְכֹל הַיָּד הַחֲזָקָה,** זוֹ מַכַּת בְּכוֹרוֹת, שֶׁנֶּאֱמַר בּוֹ (שמות ו א) כִּי בְיָד חֲזָקָה יְשַׁלְּחֵם, **וּלְכֹל הַמּוֹרָא הַגָּדוֹל,** זוֹ קְרִיעַת יַם סוּף. דָּבָר אַחֵר **וּלְכֹל הַמּוֹרָא הַגָּדוֹל,** זוֹ מַתַּן תּוֹרָה:

וְעַל דֶּרֶךְ הָאֱמֶת, **"הַיָּד הַחֲזָקָה",** זוֹ מִדַּת הַדִּין, כִּשְׁלוֹן הָיְתָה עָלַי יַד ה׳ (יחזקאל לז א, שם מ א), וְכֵן כִּי יַד ה׳ עָשְׂתָה זֹּאת (ישעיה מא כ), וְלָכֵן יֹאמְרוּ בְּמִשְׁפָּט (רות א יג) כִּי יָצְאָה בִי יַד ה׳. **"וְהַמּוֹרָא הַגָּדוֹל",** מִדַּת הָרַחֲמִים, כְּעִנְיָן שֶׁכָּתוּב (ישעיה ח יג) אוֹתוֹ תַקְדִּישׁוּ וְהוּא מוֹרַאֲכֶם, וְלָזֶה מִתְכַּוְּנִים בְּסִפְרִי בְּמַכַּת בְּכוֹרוֹת וּבִקְרִיעַת יַם סוּף, כִּי כָּתוּב בָּם (שם סג יד) לַעֲשׂוֹת לְךָ שֵׁם תִּפְאָרֶת:

וְטַעַם אֲשֶׁר עָשָׂה מֹשֶׁה. שֶׁהֵכִין וְהֵרְאָה זֶה לְעֵינֵי כָּל הָעָם, כִּלְשׁוֹן וְאֶת הַנֶּפֶשׁ אֲשֶׁר עָשׂוּ בְחָרָן (בראשית יב ה), וַיְמַהֵר לַעֲשׂוֹת אוֹתוֹ (שם יח ז), לַעֲשׂוֹת אֶת יוֹם הַשַּׁבָּת (לעיל ה טו), כִּי מֹשֶׁה לֹא עָשָׂה הַיָּד הַחֲזָקָה וְהַמּוֹרָא הַגָּדוֹל, רַק הֵכִין אוֹתָם, וּבַעֲבוּרוֹ נַעֲשׂוּ לְעֵינֵי כָּל יִשְׂרָאֵל:

נִשְׁלְמוּ חֲמִשָּׁה הַסְּפָרִים הָאֵל אֲשֶׁר קְצָרָה בָּהֶם חָכְמַת אָגוּר וְאִיתִיאֵל (משלי ל א). וְאַלְפֵי בְּרָכוֹת וְהוֹדָאוֹת לָאֵל. אֲשֶׁר גְּמָלָנִי כְּרַחֲמָיו וּכְרֹב חֲסָדָיו, וְיָבֹא אֲשֶׁר לְבָבִי שׁוֹאֵל. וְהוּא לְמַעַן שְׁמוֹ יוֹאִיל, וּבָא לְצִיּוֹן גּוֹאֵל (ישעיה נט כ). בִּמְהֵרָה בְיָמֵינוּ יַעֲמֹד מִיכָאֵל (דניאל יב א), לִבְנוֹת הַבַּיִת וְהָאַרְיֵאל. וִיקַיֵּם מִקְרָא שֶׁכָּתוּב עַל יְדֵי יְחֶזְקֵאל (לז כח) וְיָדְעוּ הַגּוֹיִם כִּי אֲנִי הַשֵּׁם מְקַדֵּשׁ אֶת יִשְׂרָאֵל בִּהְיוֹת מִקְדָּשִׁי בְּתוֹכָם לְעוֹלָם. וּבָרוּךְ ה׳ אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל מִן הָעוֹלָם וְעַד הָעוֹלָם (תהלים קו מח):

מָצָאתִי בְּמִדְרַשׁ מִשְׁלֵי בְּשָׁעָה שֶׁבִּקְּשׁוּ סַנְהֶדְרִין לְמַנּוֹת שְׁלֹמֹה עִם שְׁלֹשָׁה מְלָכִים וְאַרְבָּעָה הֲדְיוֹטוֹת, עָמְדָה שְׁכִינָה לִפְנֵי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא וְאָמְרָה רִבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם חָזִית אִישׁ מָהִיר בִּמְלַאכְתּוֹ וכו׳ וּבִגְמָרָא דִּידָן בְּפֶרֶק חֵלֶק בָּאתָה דְּמוּת דִּיוּקָנוֹ שֶׁל אָבִיו וְנִשְׁטְחָה לִפְנֵיהֶם וכו׳, וּבִירוּשַׁלְמִי בָּא דָּוִד וְנִשְׁתַּטֵּחַ לִפְנֵיהֶם, וְכֻלָּם לְדָבָר אֶחָד נִתְכַּוְּנוּ לוֹמַר שֶׁהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא יוֹצֵא וּבָא לוֹ מִמִּדָּה לְמִדָּה, יוֹצֵא מִמִּדַּת הַדִּין וּבָא לוֹ לְמִדַּת רַחֲמִים וְהִיא מִדָּתוֹ שֶׁל דָּוִד, כְּמוֹ שֶׁאָמְרוּ בְּקִדּוּשׁ הַחֹדֶשׁ דָּוִד מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל חַי וְקַיָּם, וְהַמַּשְׂכִּיל יָבִין:

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

נַעֲלֵית מֵהַ"לוּחוֹת אֲשֶׁר שִׁבַּרְתָּ"), הַלּוּחוֹת הַשְּׁנִיּוֹת, הַמְּהֻדּוּם "כִּפְלַיִם לְתוּשִׁיָּה" לְגַבֵּי הַלּוּחוֹת הָרִאשׁוֹנוֹת.

[וְיֵשׁ לוֹמַר, שֶׁגַּם כַּוָּנַת מֹשֶׁה רַבֵּנוּ בְּשִׁבְירַת הַלּוּחוֹת, כְּשֶׁדָּן הַקַּל־וָחֹמֶר: כֵּיוָן שֶׁ"יִשְׂרָאֵל מוּמָרִים" אִי־אֶפְשָׁר לָתֵת לָהֶם אֶת הַתּוֹרָה, הָיָה (לֹא רַק לְשֵׁם הֶגְנָה עַל כְּבוֹד הַתּוֹרָה, אֶלָּא גַּם) כְּדֵי לִפְעוֹל עַל יִשְׂרָאֵל שֶׁיַּעֲשׂוּ תְּשׁוּבָה.

כְּמִשֵּׁל הַבֵּן שֶׁהִנְהָגְתּוֹ אֵינָהּ כִּדְבָעֵי, עַד שֶׁ"אָבִיו דּוֹחֲהוּ חוּץ לְבֵיתוֹ וְאוֹמֵר לוֹ שֶׁאֵינוֹ אָבִיו" - שֶׁעַל־יְדֵי־זֶה דַּוְקָא מִתְגַּלִּית אַהֲבַת הַבֵּן לְאָבִיו, עַד שֶׁצּוֹעֵק בְּמַר נַפְשׁוֹ "שֶׁאֵינוֹ רוֹצֶה לִיפָּרֵד מֵאָבִיו בְּשׁוּם אוֹפֶן, וּמִכָּל־שֶׁכֵּן כְּשֶׁלֹּא יִקְרָא בְּשֵׁם אָבִיו".

וְעַל־פִּי־זֶה מוּבָן הַדִּיּוּק "וְאֲשַׁבֵּרֵם לְעֵינֵיכֶם" - וּכְפִי שֶׁהַכָּתוּב גַּם מַדְגִּישׁ בְּסִיּוּם הַתּוֹרָה "לְעֵינֵי כָּל יִשְׂרָאֵל" - כִּי הַמַּעֲלָה וְהַשֶּׁבַח שֶׁל מֹשֶׁה בִּשְׁבִירַת הַלּוּחוֹת הָיוּ בָּזֶה שֶׁ"נְשָׂאוֹ לִבּוֹ לִשְׁבּוֹר הַלּוּחוֹת לְעֵינֵיהֶם", דָּבָר זֶה הֶבִיאָם לָשׁוּב בִּתְשׁוּבָה].

וּבָזֶה גַּם מְבֹאָר כֵּיצַד יוֹם צוֹם שִׁבְעָה עָשָׂר בְּתַמּוּז, יוֹם שְׁבִירַת הַלּוּחוֹת, יָהֵפֵךְ לְשָׂשׂוֹן וּלְשִׂמְחָה:

כַּיּוֹם, כַּאֲשֶׁר רוֹאִים אָנוּ שֶׁשְּׁבִירַת הַלּוּחוֹת גָּרְמָה שֶׁ"אוּמָה וְלָשׁוֹן שׁוֹלֶטֶת בָּהֶם", מְהַוֶּה יוֹם זֶה, יוֹם תַּעֲנִית. מַה־שֶּׁאֵין־כֵּן לֶעָתִיד־לָבֹא, אֲשֶׁר אָז תִּתְגַּלֶּה בִּשְׁלֵמוּת מַעֲלַת הַתְּשׁוּבָה שֶׁל יִשְׂרָאֵל עַל חֵטְא הָעֵגֶל; וַאֲשֶׁר תְּשׁוּבָה זוֹ רֵאשִׁיתָהּ בְּ"וְאֲשַׁבְּרֵם לְעֵינֵיכֶם" (וְעַל־דֶּרֶךְ־זֶה - גַּם מַעֲלָתָן שֶׁל הַלּוּחוֹת הַשְּׁנִיּוֹת), אָז יִהְיֶה יוֹם שִׁבְעָה עָשָׂר בְּתַמּוּז, יוֹם שְׁבִירַת הַלּוּחוֹת - יוֹם שָׂשׂוֹן וְשִׂמְחָה.

וְזֶהוּ הַטַּעַם מַדּוּעַ נֶאֱמַר "יִישַׁר כֹּחֲךָ שֶׁשִּׁבַּרְתָּ" רַק בַּצִּוּוּי עַל הַלּוּחוֹת הַשְּׁנִיּוֹת. וּבְגִילוּי, בִּפְשׁוּטוֹ שֶׁל מִקְרָא (עוֹלָם הָעֲשִׂיָּה), מִתְגַּלֶּה הַדָּבָר רַק בְּסִיּוּם הַתּוֹרָה, כְּשֶׁהַקָּבָּ"ה הֶרְאָה לְמֹשֶׁה רַבֵּנוּ "עַד הַיּוֹם הָאַחֲרוֹן" - כִּי דַּוְקָא אָז מִתְגַּלֶּה הָעִילּוּי שֶׁאֵלָיו הִגִּיעוּ יִשְׂרָאֵל עַל־יְדֵי שְׁבִירַת הַלּוּחוֹת.

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (על־פי לקוטי־שיחות חלק ל"ד עמוד 217 – מתוך 'לקראת שבת')

מַעֲלַת מֹשֶׁה בִּשְׁבִירַת הַלּוּחוֹת

וּלְכֹל הַיָּד הַחֲזָקָה גו׳ אֲשֶׁר עָשָׂה מֹשֶׁה לְעֵינֵי כָּל־יִשְׂרָאֵל:

לְעֵינֵי כָּל יִשְׂרָאֵל – שֶׁנְּשָׂאוֹ לִבּוֹ לִשְׁבּוֹר הַלּוּחוֹת לְעֵינֵיהֶם (לד, יב. ובפירוש רש"י)

וְצָרִיךְ־עִיּוּן אֵיךְ מַתְאִים שֶׁלְּאַחֲרֵי שֶׁהַכָּתוּב מְסַפֵּר עַל הַמַּעֲלוֹת הַגְּדוֹלוֹת וְהַנִּפְלָאוֹת שֶׁל מֹשֶׁה רַבֵּנוּ, יְסַיֵּם בְּ"לְעֵינֵי כָּל יִשְׂרָאֵל", שֶׁנְּשָׂאוֹ לִבּוֹ לִשְׁבּוֹר הַלּוּחוֹת לְעֵינֵיהֶם?

וְיֵשׁ לוֹמַר עַל־פִּי הַמִּדְרָשׁ (הובא ברש"י פרשת תשא לד, א): "מָשָׁל לְמֶלֶךְ שֶׁהָלַךְ לְמִדִּינַת הַיָּם וְהִנִּיחַ אֲרוּסָתוֹ עִם הַשַּׁפְחוֹת, מִתּוֹךְ קַלְקוּל הַשַּׁפְחוֹת יָצָא עָלֶיהָ שֵׁם רַע. עָמַד שׁוֹשְׁבִינָהּ וְקָרַע כְּתֻבָּתָהּ. אָמַר, אִם יֹאמַר הַמֶּלֶךְ לְהָרְגָהּ, אֹמַר לוֹ עֲדַיִן אֵינָהּ אִשְׁתְּךָ . . הַמֶּלֶךְ זֶה הַקָּבָּ"ה, הַשַּׁפְחוֹת אֵלּוּ עֵרֶב רַב, וְהַשּׁוֹשְׁבִין זֶה מֹשֶׁה, אֲרוּסָתוֹ שֶׁל הַקָּבָּ"ה אֵלּוּ יִשְׂרָאֵל".

וְעַל־פִּי־זֶה מוּבָנָת בְּפַשְׁטוּת מַעֲלַת מֹשֶׁה בִּשְׁבִירַת הַלּוּחוֹת, שֶׁמַּעֲלָה זוֹ נַעֲלֵית יוֹתֵר מִשֶּׁאָר מַעֲלוֹתָיו הַנִּזְכָּרוֹת בַּכָּתוּב, שֶׁהֲרֵי מוּבָן גֹּדֶל וִיקַר עֶרְךְ הַתּוֹרָה בְּעֵינֵי מֹשֶׁה רַבֵּנוּ, וּבִפְרָט שֶׁהוּא זֶה שֶׁקִּבְּלָהּ מִיָּדוֹ שֶׁל הַקָּבָּ"ה, וְאַף־עַל־פִּי־כֵן כַּאֲשֶׁר רָאָה מֹשֶׁה רַבֵּנוּ, הָרוֹעֶה הַנֶּאֱמָן וְהָאוֹהֵב יִשְׂרָאֵל, שֶׁיֵּשׁ מָקוֹם לַחֲשׁוֹשׁ שֶׁמְּצִיאוּתָם שֶׁל הַלּוּחוֹת יְכוֹלָה לִפְגֹּעַ בְּיִשְׂרָאֵל חַס־וְשָׁלוֹם, לֹא הִסֵּס כְּלָל וּשְׁבָרָם מִיָּד כְּדֵי לְהַצִּיל אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מֵהֶעֹנֶשׁ.

מ"א פסוקים, גאוא"ל סימן. חסלת פרשת וזאת הברכה

"בשבת ראש חודש מפטירין בציבור הפטרה הקשורה עם ראש חודש – "השמים כסאי" עד והי׳ מידי חודש בחדשו גו׳", ולא ההפטרה דפרשת השבוע. ואף על פי כן, ידוע המנהג שנתפרסם על ידי כ"ק מורי וחמי אדמו"ר, שביחיד – יש לומר גם את ההפטרה דפרשת השבוע. ועל דרך זה בנוגע לשבת חול המועד, שבציבור מפטירין בהפטרה המיוחדת לשבת חול המועד, אבל ביחיד – יש לומר גם את ההפטרה הקשורה עם פרשת השבוע".

התוועדויות חלק א תשמ"ה עמוד 351

הפטרה לשבת חול המועד סוכות

יחזקאל פרק לח

לח יח **וְהָיָה בַּיּוֹם הַהוּא בְּיוֹם בּוֹא גוֹג עַל־אַדְמַת יִשְׂרָאֵל נְאֻם אֲדֹנָי יֱהוִה תַּעֲלֶה חֲמָתִי בְּאַפִּי: יט וּבְקִנְאָתִי בְּאֵשׁ־עֶבְרָתִי דִּבַּרְתִּי אִם־לֹא בַּיּוֹם הַהוּא יִהְיֶה רַעַשׁ גָּדוֹל עַל אַדְמַת יִשְׂרָאֵל: כ וְרָעֲשׁוּ מִפְּנַי דְּגֵי הַיָּם וְעוֹף הַשָּׁמַיִם וְחַיַּת הַשָּׂדֶה וְכָל־הָרֶמֶשׂ הָרֹמֵשׂ עַל־הָאֲדָמָה וְכֹל**

עטרת מרים

יח וְהָיָה בַּיּוֹם הַהוּא בְּיוֹם בּוֹא גוֹג עַל־אַדְמַת יִשְׂרָאֵל נְאֻם אֲדֹנָי יֱהוִה תַּעֲלֶה חֲמָתִי בְּאַפִּי בִּגְלַל רִשְׁעָתָם בְּיָמִים קַדְמוֹנִים:

עטרת מרים

יט וּבְקִנְאָתִי בַּעֲבוּר קִנְאָתִי בְּאֵשׁ־עֶבְרָתִי דִּבַּרְתִּי נִשְׁבַּע אֲנִי אִם־לֹא בַּיּוֹם הַהוּא יִהְיֶה רַעַשׁ גָּדוֹל עַל אַדְמַת יִשְׂרָאֵל: כ וְרָעֲשׁוּ יִרְעֲדוּ

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

עטרת מרים

מִפְּנֵי דְּגֵי הַיָּם וְעוֹף הַשָּׁמַיִם וְחַיַּת הַשָּׂדֶה וְכָל־הָרֶמֶשׂ הָרֹמֵשׂ
עַל־הָאֲדָמָה וְכֹל הָאָדָם אֲשֶׁר עַל־פְּנֵי הָאֲדָמָה וְנֶהֱרְסוּ הֶהָרִים
וְנָפְלוּ הַמַּדְרֵגוֹת הַנַּעֲשִׂים לַעֲלוֹת בָּהֶן עַל הָעֲלִיּוֹת וְכָל־חוֹמָה לָאָרֶץ
תִּפּוֹל הַכֹּל הוּא עִנְיַן מְלִיצָה, וְיוֹרֶה עַל גֹּדֶל הַחֲרָדָה: **כא** וְקָרָאתִי עָלָיו עַל
גּוֹג לְכָל־הָרַי אֶל כָּל מָקוֹם שֶׁהוּא שָׁם
חֶרֶב נְאֻם אֲדֹנָי יֱהוִה חֶרֶב אִישׁ
בְּאָחִיו תִּהְיֶה לִגְדֹל הַמְּהוּמָה שֶׁתָּבוֹא
בָּהֶם: **כב** וְנִשְׁפַּטְתִּי אִתּוֹ אֶתְוַכֵּחַ
עִמּוֹ בְּהָבִיא עָלָיו בְּדֶבֶר וּבְדָם וְגֶשֶׁם
שׁוֹטֵף וַאֲבָנֵי אֶלְגָּבִישׁ אִבְנֵי בָרָד,
אֵשׁ וְגָפְרִית אַמְטִיר עָלָיו וְעַל־
אֲגַפָּיו וְעַל חֵיל צְבָאוֹת עִמּוֹ וְעַל־
עַמִּים רַבִּים אֲשֶׁר אִתּוֹ לְהָמֵם
וּלְאַבְּדָם, וְזֶה יֶחְשַׁב לְוִכּוּחַ כִּי בָּזֶה יוֹדִיעַ
שֶׁפְּשָׁעוּ לוֹ: **כג** וְהִתְגַּדַּלְתִּי אֶהְיֶה
מְגוּדָּל וְהִתְקַדַּשְׁתִּי וּמְקוּדָּשׁ
וְנוֹדַעְתִּי וּמְפוּרְסָם לְעֵינֵי גּוֹיִם
רַבִּים וְיָדְעוּ הַכֹּל כִּי־אֲנִי יְהוָה
וְאֵין עוֹד זוּלָתִי: **א** וְאַתָּה בֶן־אָדָם
הִנָּבֵא שֶׁיְּחַדְּתִּי לְךָ נְבוּאָה פְּרָטִית
בְּיִחוּד עַל־גּוֹג וְאָמַרְתָּ כֹּה אָמַר
אֲדֹנָי יֱהוִה הִנְנִי אֶפְנֶה אֵלֶיךָ גּוֹג
נְשִׂיא רֹאשׁ מֶשֶׁךְ וְתֻבָל שֶׁאַחַר
מַפָּלְתּוֹ זֹאת יִתְחַזֵּק שֵׁנִית וְיֵאָסֵף
מַחֲנוֹתָיו שֵׁנִית עַל יְרוּשָׁלַיִם:
ב וְשִׁבַּבְתִּיךָ אָעִיר לְבַדְּךָ לִהְיוֹת שׁוֹבֵב
וְשִׁשֵּׁאתִיךָ אֲפַתֶּה אוֹתְךָ לִהְיוֹת מוֹרֵד
וְהַעֲלִיתִיךָ שֵׁנִית מִיַּרְכְּתֵי צָפוֹן
מִמְּקוֹמְךָ בַּצָּפוֹן וַהֲבֵאוֹתִיךָ עַל־הָרֵי
יִשְׂרָאֵל: **ג** וְהִכִּיתִי אַכֶּה בְּקַשְׁתְּךָ
מִיַּד שְׂמֹאלֶךָ כִּי בָּהּ מַחֲזִיקִים אֶת
הַקֶּשֶׁת וְחִצֶּיךָ מִיַּד יְמִינְךָ אַפִּיל:
ד עַל־הָרֵי יִשְׂרָאֵל תִּפּוֹל אַתָּה
וְכָל־אֲגַפֶּיךָ וְעַמִּים אֲשֶׁר אִתָּךְ
לְעֵיט לְעוֹפוֹת הַדּוֹרְסִים צִפּוֹר כָּל

הָאָדָם אֲשֶׁר עַל־פְּנֵי הָאֲדָמָה וְנֶהֱרְסוּ הֶהָרִים
וְנָפְלוּ הַמַּדְרֵגוֹת וְכָל־חוֹמָה לָאָרֶץ תִּפּוֹל:
כא וְקָרָאתִי עָלָיו לְכָל־הָרַי חֶרֶב נְאֻם אֲדֹנָי
יֱהוִה חֶרֶב אִישׁ בְּאָחִיו תִּהְיֶה: כב וְנִשְׁפַּטְתִּי
אִתּוֹ בְּדֶבֶר וּבְדָם וְגֶשֶׁם שׁוֹטֵף וַאֲבָנֵי אֶלְגָּבִישׁ
אֵשׁ וְגָפְרִית אַמְטִיר עָלָיו וְעַל־אֲגַפָּיו וְעַל־
עַמִּים רַבִּים אֲשֶׁר אִתּוֹ: כג וְהִתְגַּדַּלְתִּי
וְהִתְקַדַּשְׁתִּי וְנִוַּדַעְתִּי לְעֵינֵי גּוֹיִם רַבִּים וְיָדְעוּ
כִּי־אֲנִי יְהוָה: **לט** א וְאַתָּה בֶן־אָדָם הִנָּבֵא
עַל־גּוֹג וְאָמַרְתָּ כֹּה אָמַר אֲדֹנָי יֱהוִה הִנְנִי
אֵלֶיךָ גּוֹג נְשִׂיא רֹאשׁ מֶשֶׁךְ וְתֻבָל:
ב וְשִׁבַּבְתִּיךָ וְשִׁשֵּׁאתִיךָ וְהַעֲלִיתִיךָ מִיַּרְכְּתֵי
צָפוֹן וַהֲבִאוֹתִיךָ עַל־הָרֵי יִשְׂרָאֵל: ג וְהִכִּיתִי
קַשְׁתְּךָ מִיַּד שְׂמֹאלֶךָ וְחִצֶּיךָ מִיַּד יְמִינְךָ אַפִּיל:
ד עַל־הָרֵי יִשְׂרָאֵל תִּפּוֹל אַתָּה וְכָל־אֲגַפֶּיךָ
וְעַמִּים אֲשֶׁר אִתָּךְ לְעֵיט צִפּוֹר כָּל־כָּנָף וְחַיַּת
הַשָּׂדֶה נְתַתִּיךָ לְאָכְלָה: ה עַל־פְּנֵי הַשָּׂדֶה
תִּפּוֹל כִּי אֲנִי דִבַּרְתִּי נְאֻם אֲדֹנָי יֱהוִה:
ו וְשִׁלַּחְתִּי־אֵשׁ בְּמָגוֹג וּבְיֹשְׁבֵי הָאִיִּים לָבֶטַח

עטרת מרים

בַּעַל כָּנָף גַּם הַבְּלִתִּי דּוֹרֵס וְחַיַּת הַשָּׂדֶה נְתַתִּיךָ לְאָכְלָה: ה עַל־פְּנֵי
הַשָּׂדֶה תִּפּוֹל בִּמְקוֹם הַמִּלְחָמָה כִּי אֲנִי דִבַּרְתִּי וְכֵן יָקוּם נְאֻם אֲדֹנָי
יֱהוִה: ו וְשִׁלַּחְתִּי־אֵשׁ בְּמָגוֹג גַּם בִּמְדִינָתוֹ וּבְיֹשְׁבֵי הָאִיִּים הַמּוּפְרָדִים
מִמֶּנִּי אָדָם, וּיוֹשְׁבִים לָבֶטַח וְאָז יֵדְעוּ כִּי־אֲנִי יְהוָה: ז וְאֶת־שֵׁם קָדְשִׁי
אוֹדִיעַ אֲפַרְסֵם בְּתוֹךְ עַמִּי יִשְׂרָאֵל
וְלֹא־אַחֵל וְלֹא אַנִּיחַ אֶת־שֵׁם־
קָדְשִׁי עוֹד לִהְיוֹת מְחֻלָּל וְיָדְעוּ
הַגּוֹיִם כִּי־אֲנִי יְהוָה הַקָּדוֹשׁ שׁוֹכֵן
בְּיִשְׂרָאֵל: ח הִנֵּה בָאָה הַזְּמַן
וְנִהְיָתָה עֵת הַיְשׁוּעָה נְאֻם אֲדֹנָי
יֱהוִה הוּא הַיּוֹם אֲשֶׁר דִּבַּרְתִּי וְאָז
יִתְרַשֵּׁם בְּפוֹעַל: **ט** וְיָצְאוּ יֹשְׁבֵי עָרֵי
יִשְׂרָאֵל יָצְאוּ אֶל הַשָּׂלֵל וּבְעֵרוּ
וְהִשִּׂיקוּ יַסִּיקוּ בִּידוֹת הַכֵּלִים הָהֵם
שֶׁהֵם של עֵץ בְּנֶשֶׁק בְּכֶלֵי זַיִן וּמָגֵן
וְצִנָּה בְּקֶשֶׁת וּבְחִצִּים וּבְמַקֵּל יָד
וּבְרֹמַח חֲנִית וּבְעֵרוּ בָהֶם אֵשׁ
שֶׁבַע שָׁנִים כִּי יִהְיוּ רַבִּים כָּל כָּךְ:
י וְלֹא־יִשְׂאוּ עֵצִים מִן־הַשָּׂדֶה
וְלֹא יַחְטְבוּ מִן־הַיְּעָרִים כִּי
יַסִּיקוּ בְּכֵלֵי הַזַּיִן כִּי בַנֶּשֶׁק יְבַעֲרוּ־
אֵשׁ וְשָׁלְלוּ אֶת־שֹׁלְלֵיהֶם אֲשֶׁר
שָׁלְלוּ אוֹתָם בִּימֵי הַגּוֹלָה וּבָזְזוּ אֶת־
בֹּזְזֵיהֶם נְאֻם אֲדֹנָי יֱהוִה:
יא וְהָיָה בַיּוֹם הַהֻוא אֶתֵּן לְגוֹג
לַאֲנָשָׁיו מְקוֹם־שָׁם קֶבֶר קֶבֶר שָׁם
בְּיִשְׂרָאֵל בְּגֵי הָעֹבְרִים בּוֹ אֶל
קִדְמַת לְמִזְרְחוֹ של הַיָּם כִּגְרֶת,
מַרְבִּים הַפְּגָרִים מִמַּפֶּלֶת גּוֹג וְחֹסֶמֶת
הָיָא תִּסְתֹּם וְתִסְגֹּר אֶת־הָעֹבְרִים
שָׁמָּה כִּי לֹא יִמְצְאוּ עוֹד מָקוֹם פָּנוּי
לַעֲבוֹר, וְקָבְרוּ שָׁם אֶת־גּוֹג וְאֶת־
כָּל־הֲמוֹנֹה וְקָרְאוּ אוֹתוֹ גֵּיא הֲמוֹן
גּוֹג: יב וּקְבָרוּם בֵּית יִשְׂרָאֵל
לְמַעַן טַהֵר אֶת־הָאָרֶץ לֹא בַּעֲבוּר

וְיָדְעוּ כִּי־אֲנִי יְהוָה: ז וְאֶת־שֵׁם קָדְשִׁי אוֹדִיעַ בְּתוֹךְ עַמִּי יִשְׂרָאֵל וְלֹא־אַחֵל אֶת־שֵׁם־קָדְשִׁי עוֹד
וְיָדְעוּ הַגּוֹיִם כִּי־אֲנִי יְהוָה קָדוֹשׁ בְּיִשְׂרָאֵל: ח הִנֵּה בָאָה וְנִהְיָתָה נְאֻם אֲדֹנָי יֱהוִה הוּא הַיּוֹם אֲשֶׁר
דִּבַּרְתִּי: ט וְיָצְאוּ יֹשְׁבֵי עָרֵי יִשְׂרָאֵל וּבְעֵרוּ וְהִשִּׂיקוּ בְּנֶשֶׁק וּמָגֵן וְצִנָּה בְּקֶשֶׁת וּבְחִצִּים וּבְמַקֵּל יָד וּבְרֹמַח
וּבְעֵרוּ בָהֶם אֵשׁ שֶׁבַע שָׁנִים: י וְלֹא־יִשְׂאוּ עֵצִים מִן־הַשָּׂדֶה וְלֹא יַחְטְבוּ מִן־הַיְּעָרִים כִּי בַנֶּשֶׁק
יְבַעֲרוּ־אֵשׁ וְשָׁלְלוּ אֶת־שֹׁלְלֵיהֶם וּבָזְזוּ אֶת־בֹּזְזֵיהֶם נְאֻם אֲדֹנָי יֱהוִה: יא וְהָיָה בַיּוֹם הַהֻוא אֶתֵּן לְגוֹג

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

עטרת מרים

בְּבוֹדָם, שִׁבְעָה חֳדָשִׁים יִתְעַפְּקוּ בִּקְבוּרָתָם כִּי רַבִּים יִהְיוּ: יג וְקָבְרוּ כָּל־עַם הָאָרֶץ כָּלָם יִתְעַפְּקוּ בִּקְבוּרָתָם וְהָיָה לָהֶם לְשֵׁם שֶׁמֵּזֶה יִרְאוּ כָּלָם כִּי הֵם נִשְׁמָרִים מֵה׳ וְאִינָם יְרֵאִים מִדֶּבֶר וּמִמַּגֵּפָה, וְזֶה יִהְיֶה יוֹם הִכָּבְדִי נְאֻם אֲדֹנָי יֱהוֹוִה שֶׁיִּתְרָאֶה כְּבוֹד ה׳ וְהַשְּׁגָחָתוֹ הַפְּרָטִית עַל יִשְׂרָאֵל וּשְׁמִירָתוֹ אוֹתָם מִכָּל פֶּגַע: יד וְאַנְשֵׁי תָמִיד יַבְדִּילוּ יִשְׂאֵלוּ עֹבְרִים שֶׁיַּעַבְרוּ תָּמִיד בָּאָרֶץ לַחְקוֹר עַל חֲלָלִים כְּדֵי שֶׁיִּהְיוּ מְקַבְּרִים אֶת עַם הָעֹבְרִים וְשָׁבִים בַּדְּרָכִים אֶת הַפְּגָרִים הַנּוֹתָרִים עַל־פְּנֵי הָאָרֶץ לְטַהֲרָהּ. וְזֹאת מִקְצָה מִסּוֹף שִׁבְעָה־חֳדָשִׁים אַחַר שֶׁפִּיְּמוּ קְבוּרַת אַנְשֵׁי גּוֹג בְּגֵיא הֲמוֹן גּוֹג, אָז יַחְקֹרוּ מְקוֹם־שָׁם קֶבֶר בְּיִשְׂרָאֵל גֵּי הָעֹבְרִים קִדְמַת הַיָּם וְחֹסֵמֶת הִיא אֶת־הָעֹבְרִים וְקָבְרוּ שָׁם אֶת־גּוֹג וְאֶת־כָּל־הֲמוֹנָה וְקָרְאוּ גֵּיא הֲמוֹן גּוֹג: יב וּקְבָרוּם בֵּית יִשְׂרָאֵל לְמַעַן טַהֵר אֶת־הָאָרֶץ שִׁבְעָה חֳדָשִׁים: יג וְקָבְרוּ כָּל־עַם הָאָרֶץ וְהָיָה לָהֶם לְשֵׁם ־ יוֹם הִכָּבְדִי נְאֻם אֲדֹנָי יֱהוֹוִה: יד וְאַנְשֵׁי תָמִיד יַבְדִּילוּ עֹבְרִים בָּאָרֶץ מְקַבְּרִים אֶת־הָעֹבְרִים אֶת־הַנּוֹתָרִים עַל־פְּנֵי הָאָרֶץ לְטַהֲרָהּ מִקְצֵה שִׁבְעָה־חֳדָשִׁים יַחְקֹרוּ: טו וְעָבְרוּ הָעֹבְרִים בָּאָרֶץ וְרָאָה עֶצֶם אָדָם וּבָנָה אֶצְלוֹ צִיּוּן עַד קָבְרוּ אֹתוֹ הַמְקַבְּרִים אֶל־גֵּיא הֲמוֹן גּוֹג: טז וְגַם שֵׁם־עִיר הֲמוֹנָה וְטִהֲרוּ הָאָרֶץ:

עטרת מרים

וּלְחַפֵּשׂ אַחַר הַהֲרוּגִים שֶׁלֹּא נֶהֱרְגוּ בַּגֵּיא: טו וְעָבְרוּ הָעֹבְרִים בָּאָרֶץ הוֹלְכֵי דְרָכִים וְרָאָה עֶצֶם אָדָם וּבָנָה אֶצְלוֹ צִיּוּן סִימָן שֶׁיִּפְרְשׁוּ מִמֶּנּוּ הוֹלְכֵי דְרָכִים וְעוֹשֵׂי טְהֵרוֹת עַד קָבְרוּ אֹתוֹ הַמְקַבְּרִים אֶל־גֵּיא הֲמוֹן גּוֹג: טז כְּמוֹ שֶׁהַגֵּיא הַהוּא יִקָּרֵא גֵּיא הֲמוֹן גּוֹג לְזִכָּרוֹן שֶׁשָּׁם מְקוֹם קְבוּרָתָם וְגַם שֵׁם־עִיר הַסְּמוּכָה לְאוֹתוֹ גֵּיא תִּקָּרֵא הֲמוֹנָה עַל שֵׁם הֲמוֹן גּוֹג הַנִּקְבָּרִים בְּסָמוּךְ לָהּ, וּבָזֶה וְטִהֲרוּ הָאָרֶץ:

עטרת מרים

א וַיְהִי אַחֲרֵי מוֹת מֹשֶׁה עֶבֶד יְהוָה וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־יְהוֹשֻׁעַ בִּן־נוּן מְשָׁרֵת מֹשֶׁה לֵאמֹר: ב מֹשֶׁה עַבְדִּי מֵת כִּי אִלּוּ הָיָה עָדִין חַי, לֹא יָכֹלְתָּם לַעֲבוֹר אֶת הַיַּרְדֵּן כִּי עָלָיו נִגְזַר לְבַל יַעֲבוֹר וְעַתָּה קוּם עֲבֹר אֶת־הַיַּרְדֵּן הַזֶּה אַתָּה וְכָל־הָעָם הַזֶּה אֶל־הָאָרֶץ אֲשֶׁר אָנֹכִי נֹתֵן לָהֶם לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל: ג עַל כָּל־מָקוֹם אֲשֶׁר תִּדְרֹךְ כַּף־רַגְלְכֶם בּוֹ לָכֶם נְתַתִּיו כַּאֲשֶׁר דִּבַּרְתִּי אֶל־מֹשֶׁה: ד מֵהַמִּדְבָּר וְהַלְּבָנוֹן הַזֶּה וְעַד־הַנָּהָר הַגָּדוֹל נְהַר־פְּרָת כָּל אֶרֶץ הַחִתִּים וְעַד־הַיָּם הַגָּדוֹל בְּרוּחַ מְבוֹא הַשָּׁמֶשׁ יִהְיֶה גְּבוּלְכֶם: ה לֹא־יִתְיַצֵּב אִישׁ לְפָנֶיךָ כֹּל יְמֵי חַיֶּיךָ כַּאֲשֶׁר הָיִיתִי עִם־מֹשֶׁה אֶהְיֶה עִמָּךְ לֹא אַרְפְּךָ וְלֹא אֶעֶזְבֶךָּ: ו חֲזַק וֶאֱמָץ כִּי אַתָּה תַּנְחִיל אֶת־הָעָם הַזֶּה אֶת־הָאָרֶץ אֲשֶׁר־נִשְׁבַּעְתִּי לַאֲבוֹתָם לָתֵת לָהֶם: ז רַק חֲזַק וֶאֱמַץ מְאֹד לִשְׁמֹר לַעֲשׂוֹת כְּכָל־הַתּוֹרָה אֲשֶׁר צִוְּךָ מֹשֶׁה עַבְדִּי אַל־תָּסוּר מִמֶּנּוּ יָמִין וּשְׂמֹאול לְמַעַן תַּשְׂכִּיל בְּכֹל אֲשֶׁר תֵּלֵךְ: ח לֹא־יָמוּשׁ סֵפֶר הַתּוֹרָה הַזֶּה מִפִּיךָ וְהָגִיתָ בּוֹ יוֹמָם וָלַיְלָה לְמַעַן תִּשְׁמֹר לַעֲשׂוֹת כְּכָל־הַכָּתוּב

הפטרה לפרשת וזאת הברכה

יהושע פרק א

א א וַיְהִי אַחֲרֵי מוֹת מֹשֶׁה עֶבֶד יְהוָה וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־יְהוֹשֻׁעַ בִּן־נוּן מְשָׁרֵת מֹשֶׁה לֵאמֹר: ב מֹשֶׁה עַבְדִּי מֵת וְעַתָּה קוּם עֲבֹר אֶת־הַיַּרְדֵּן הַזֶּה אַתָּה וְכָל־הָעָם הַזֶּה אֶל־הָאָרֶץ אֲשֶׁר אָנֹכִי נֹתֵן לָהֶם לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל: ג כָּל־מָקוֹם אֲשֶׁר תִּדְרֹךְ כַּף־רַגְלְכֶם בּוֹ לָכֶם נְתַתִּיו כַּאֲשֶׁר דִּבַּרְתִּי אֶל־מֹשֶׁה: ד מֵהַמִּדְבָּר וְהַלְּבָנוֹן הַזֶּה וְעַד־הַנָּהָר הַגָּדוֹל נְהַר־פְּרָת כָּל־אֶרֶץ הַחִתִּים וְעַד־הַיָּם הַגָּדוֹל מְבוֹא הַשָּׁמֶשׁ יִהְיֶה גְּבוּלְכֶם: ה לֹא־יִתְיַצֵּב אִישׁ לְפָנֶיךָ כָּל יְמֵי חַיֶּיךָ כַּאֲשֶׁר הָיִיתִי עִם־מֹשֶׁה אֶהְיֶה עִמָּךְ לֹא אַרְפְּךָ וְלֹא אֶעֶזְבֶךָּ: ו חֲזַק וֶאֱמָץ כִּי אַתָּה תַּנְחִיל אֶת־הָעָם הַזֶּה אֶת־הָאָרֶץ אֲשֶׁר־נִשְׁבַּעְתִּי לַאֲבוֹתָם לָתֵת לָהֶם: ז רַק חֲזַק וֶאֱמַץ מְאֹד לִשְׁמֹר לַעֲשׂוֹת כְּכָל־הַתּוֹרָה אֲשֶׁר צִוְּךָ מֹשֶׁה עַבְדִּי אַל־תָּסוּר מִמֶּנּוּ יָמִין וּשְׂמֹאול לְמַעַן תַּשְׂכִּיל בְּכֹל אֲשֶׁר תֵּלֵךְ: ח לֹא־יָמוּשׁ סֵפֶר הַתּוֹרָה הַזֶּה מִפִּיךָ וְהָגִיתָ בּוֹ יוֹמָם וָלַיְלָה לְמַעַן תִּשְׁמֹר לַעֲשׂוֹת כְּכָל־הַכָּתוּב

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

עטרת מרים

בְּכָל־הַכָּתוּב בּוֹ כִּי־אָז תַּצְלִיחַ אֶת־דְּרָכֶךָ וְאָז תַּשְׂכִּיל: ט הֲלוֹא צִוִּיתִיךָ חֲזַק וֶאֱמָץ בַּמַּלְחָמָה מוּל הָאוֹיֵב אַל־תַּעֲרֹץ וְאַל־תֵּחָת כִּי עִמְּךָ יְהוָה אֱלֹהֶיךָ בְּכֹל אֲשֶׁר תֵּלֵךְ: י בַּיּוֹם שֶׁתָּמוּ יְמֵי בְכִי אֵבֶל מֹשֶׁה וַיְצַו יְהוֹשֻׁעַ אֶת־שִׁטְרֵי הָעָם לֵאמֹר: יא עִבְרוּ | בְּקֶרֶב הַמַּחֲנֶה וְצַוּוּ אֶת־הָעָם לֵאמֹר הָכִינוּ לָכֶם צֵדָה מִינֵי מַאֲכָלִים זוּלְתִי הַלֶּחֶם, כִּי בְּשִׁבְעָה בַּאֲדָר שֶׁמֵּת מֹשֶׁה, לָקְטוּ מָן שֶׁהִסְתַּפְּקוּ בּוֹ עַד ט״ז בְּנִיסָן כַּי בְּעוֹד | בְּסוֹף שְׁלֹשֶׁת יָמִים אַתֶּם עֹבְרִים אֶת־הַיַּרְדֵּן הַזֶּה לָבוֹא לָרֶשֶׁת אֶת־הָאָרֶץ אֲשֶׁר יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם נֹתֵן לָכֶם לִרְשְׁתָּהּ: יב וְלָרְאוּבֵנִי וְלַגָּדִי וְלַחֲצִי שֵׁבֶט הַמְנַשֶּׁה אָמַר יְהוֹשֻׁעַ לֵאמֹר: יג זְכוֹר עֲלֵיכֶם לִזְכּוֹר אֶת־הַדָּבָר אֲשֶׁר צִוָּה אֶתְכֶם מֹשֶׁה עֶבֶד־יְהוָה לֵאמֹר יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם מֵנִיחַ לָכֶם נוֹתֵן לָכֶם מְקוֹם מְנוּחָה וְנָתַן לָכֶם אֶת־הָאָרֶץ הַזֹּאת: יד נְשֵׁיכֶם טַפְּכֶם וּמִקְנֵיכֶם יֵשְׁבוּ בָּאָרֶץ אֲשֶׁר נָתַן לָכֶם מֹשֶׁה בְּעֵבֶר הַיַّרְדֵּן וְאַתֶּם תַּעַבְרוּ חֲמֻשִׁים מְזֻיָּנִים לִפְנֵי אֲחֵיכֶם כָּל

עטרת מרים

גִּבּוֹרֵי הַחַיִל שֶׁבְּכֶם וַעֲבַרְתֶּם אוֹתָם: טו עַד אֲשֶׁר־יָנִיחַ יְהוָה | יִתֵּן ה׳ מְקוֹם מְנוּחָה גַּם לַאֲחֵיכֶם כָּכֶם וְיָרְשׁוּ גַּם־הֵמָּה אֶת־הָאָרֶץ אֲשֶׁר־יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם נֹתֵן לָהֶם וְשַׁבְתֶּם לְאֶרֶץ יְרֻשָּׁתְכֶם וִירִשְׁתֶּם אוֹתָהּ אוֹ תֹּאחֲזוּ בָּהּ מִבְּלִי מְעָרְעֵר אֶת הָאָרֶץ אֲשֶׁר | נָתַן לָכֶם מֹשֶׁה עֶבֶד יְהוָה בְּעֵבֶר הַיַּרְדֵּן מִזְּרַח הַשָּׁמֶשׁ בְּעֵבֶר הַמִּזְרָח, הוּאיל וּתְקִיָּמוּ הַתְּנַאי: טז וַיַּעֲנוּ אֶת־יְהוֹשֻׁעַ לֵאמֹר כֹּל אֲשֶׁר־צִוִּיתָנוּ נַעֲשֶׂה וְלֹא לְבַד הַדָּבָר הַזֶּה שֶׁחַיַּבְנוּ עָלָיו מִצַּד הַיֹּשֶׁר, כִּי גַּם וְאֶל־כֹּל־אֲשֶׁר תִּשְׁלָחֵנוּ נֵלֵךְ: יז בְּכֹל אֲשֶׁר־שָׁמַעְנוּ אֶל־מֹשֶׁה כֵּן נִשְׁמַע אֵלֶיךָ רַק אִם יִהְיֶה יְהוָה אֱלֹהֶיךָ עִמָּךְ כַּאֲשֶׁר הָיָה עִם־מֹשֶׁה וְלֹא זֹאת לְבַד, כִּי גַּם: יח כָּל־אִישׁ אֲשֶׁר־יַמְרֶה יִמְרוֹד אֶת־פִּיךָ וְלֹא־יִשְׁמַע אֶת־דְּבָרֶיךָ לְכֹל אֲשֶׁר־תְּצַוֶּנּוּ יוּמָת כְּדִין מוֹרֵד בְּמַלְכוּת רַק חֲזַק וֶאֱמָץ לַעֲנוֹשׁ הַמּוֹרְדִים וְלֹא לְמְחוֹל עַל כְּבוֹדְךָ:

בּוֹ כִּי־אָז תַּצְלִיחַ אֶת־דְּרָכֶךָ וְאָז תַּשְׂכִּיל: ט הֲלוֹא צִוִּיתִיךָ חֲזַק וֶאֱמָץ אַל־תַּעֲרֹץ וְאַל־תֵּחָת כִּי עִמְּךָ יְהוָה אֱלֹהֶיךָ בְּכֹל אֲשֶׁר תֵּלֵךְ: י וַיְצַו יְהוֹשֻׁעַ אֶת־שִׁטְרֵי הָעָם לֵאמֹר: יא עִבְרוּ | בְּקֶרֶב הַמַּחֲנֶה וְצַוּוּ אֶת־הָעָם לֵאמֹר הָכִינוּ לָכֶם צֵדָה כִּי בְּעוֹד | שְׁלֹשֶׁת יָמִים אַתֶּם עֹבְרִים אֶת־הַיַּרְדֵּן הַזֶּה לָבוֹא לָרֶשֶׁת אֶת־הָאָרֶץ אֲשֶׁר יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם נֹתֵן לָכֶם לִרְשְׁתָּהּ: יב וְלָרְאוּבֵנִי וְלַגָּדִי וְלַחֲצִי שֵׁבֶט הַמְנַשֶּׁה אָמַר יְהוֹשֻׁעַ לֵאמֹר: יג זְכוֹר אֶת־הַדָּבָר אֲשֶׁר צִוָּה אֶתְכֶם מֹשֶׁה עֶבֶד־יְהוָה לֵאמֹר יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם מֵנִיחַ לָכֶם וְנָתַן לָכֶם אֶת־הָאָרֶץ הַזֹּאת: יד נְשֵׁיכֶם טַפְּכֶם וּמִקְנֵיכֶם יֵשְׁבוּ בָּאָרֶץ אֲשֶׁר נָתַן לָכֶם מֹשֶׁה בְּעֵבֶר הַיַּרְדֵּן וְאַתֶּם תַּעַבְרוּ חֲמֻשִׁים לִפְנֵי אֲחֵיכֶם כָּל גִּבּוֹרֵי הַחַיִל וַעֲזַרְתֶּם אוֹתָם: טו עַד אֲשֶׁר־יָנִיחַ יְהוָה | לַאֲחֵיכֶם כָּכֶם וְיָרְשׁוּ גַּם־הֵמָּה אֶת־הָאָרֶץ אֲשֶׁר־יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם נֹתֵן לָהֶם וְשַׁבְתֶּם לְאֶרֶץ יְרֻשָּׁתְכֶם וִירִשְׁתֶּם אוֹתָהּ אֲשֶׁר | נָתַן לָכֶם מֹשֶׁה עֶבֶד יְהוָה בְּעֵבֶר הַיַּרְדֵּן מִזְרַח הַשָּׁמֶשׁ: טז וַיַּעֲנוּ אֶת־יְהוֹשֻׁעַ לֵאמֹר כֹּל אֲשֶׁר־צִוִּיתָנוּ נַעֲשֶׂה וְאֶל־כֹּל־אֲשֶׁר תִּשְׁלָחֵנוּ נֵלֵךְ: יז בְּכֹל אֲשֶׁר־שָׁמַעְנוּ אֶל־מֹשֶׁה כֵּן נִשְׁמַע אֵלֶיךָ רַק יִהְיֶה יְהוָה אֱלֹהֶיךָ עִמָּךְ כַּאֲשֶׁר הָיָה עִם־מֹשֶׁה: יח כָּל־אִישׁ אֲשֶׁר־יַמְרֶה אֶת־פִּיךָ וְלֹא־יִשְׁמַע אֶת־דְּבָרֶיךָ לְכֹל אֲשֶׁר־תְּצַוֶּנּוּ יוּמָת רַק חֲזַק וֶאֱמָץ:

המשך ביאור למס׳ כתובות ליום ראשון עמ׳ ב

1 דהיינו קרוביה שאינם יורשי הבעל, שהם יוֹרְשֵׁי כְּתוּבָּתָהּ, הם
2 חַיָּבִין בִּקְבוּרָתָהּ.

3 * * *

4 **גמרא**

5 כפי שנתבאר, לדעת אנשי גליל אין היתומים יכולים לסלקה
6 ממזונות בעל כרחה כשאינה תובעת כתובתה, ולדעת אנשי
7 יהודה יכולים לסלקה. הגמרא מבררת מהי דעת המשנה: **אִיבַּעְיָא**
8 לְהוּ, האם אלמנה **נִיזּוֹנֶת תְּנַן, אוֹ** אלמנה **הַנִּיזּוֹנֶת תְּנַן.** ומבארת
9 הגמרא שהספק הוא כמי סתמה המשנה, האם **נִיזּוֹנֶת תְּנַן,**
10 ומשנתינו סוברת **כְּאַנְשֵׁי גָלִיל,** שהלשון ׳ניזונת׳ משמע שכך הדין,
11 שאלמנה ניזונת, **וְלֹא סָנֵי דְּלֹא** יָהֲבֵי לָהּ – ואין היתומים יכולים
12 לומר שאינם חפצים לזונה, אלא לפרוע לה כתובתה. ונמצא
13 שסתמה המשנה כאנשי גליל, ואם כן ההלכה כמותם. **אוֹ דִּלְמָא**
14 **הַנִּיזּוֹנֶת תְּנַן,** ומשנתינו **כְּאַנְשֵׁי יְהוּדָה,** שלשון ׳הניזונת׳ משמע שאם
15 היא ניזונת מהם, ומשמע **דְּאִי בָּעוּ** – ואם ירצו היתומים, יפרעו לה
16 כתובתה **וְלֹא יָהֲבֵי לָהּ** – ולא יתנו מזונותיה. ונמצא שסתמה
17 המשנה כאנשי יהודה.

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

קטע ממכתב כ"ק אדמו"ר מהוריי"צ

ב"ה א' ט"ו סיון, תרפ"ח, ריגא

... בראשית שנת תרפ"ז באתי בבקשה לכללות אנ"ש שי' אשר יקבעו, שבבתי-הכנסת אחר תפילת שחרית בכל מנין מתפללים יאמרו שיעורי תהלים (כמו שנחלק לימי החדש), ולאמר אחר זה קדיש כנהוג. ובקשתי זאת **בתקפה עומדת**, לזכות הרבים, (וראוי הי' לעשות כן בכל בית כנסת, כי איננו ענין פרטי של מפלגת החסידים יחיו בפרט), ובגלל זאת יתברכו ממקור הברכות בכל מילי דמיטב מנפש ועד בשר ...

יום ראשון - י"ד תשרי פרק כ, מפרק עב עד סוף פרק עו	**יום רביעי - י"ז תשרי** פרק כ, מפרק פג עד סוף פרק פז
יום שני -ט"ו תשרי פרק כ, מפרק עז עד סוף פרק עח	**יום חמישי - י"ח תשרי** פרק כ, מפרק פח עד סוף פרק פט
יום שלישי - ט"ז תשרי פרק כ, מפרק עט עד סוף פרק פב	**יום שישי - י"ט תשרי** פרק כ, מפרק צ עד סוף פרק צו
שבת קודש - כ' תשרי פרק כ מפרק צז עד סוף פרק קג	

קטע ממכתב כ"ק אדמו"ר מהוריי"צ

[תמוז תרס"ו]

שמעתי מזקני ארץ שבימיהם היה המנהג שכל אחד היה אומר בכל יום את הקאפיטל תהילים לפי שנות חייו. למשל אם מלאו לו כ' שנה ונכנס לשנת הכ"א היה אומר פרק כ"א בתהילים וכן היו אומרים גם את התהילים לפי שנות בניו ובנותיו באמרם שזוהי סגולה שלא ייצאו לתרבות רעה...

מהדורת הקודש פסח תש"מ ש"ש בקבר

יום ראשון י"ד תשרי

מורה שיעור לשנה מעוברת: מעמ' קלד, אך האמת אגיד... עד עמ' 268, יאהב ה' וכו':

אַךְ הָאֱמֶת אַגִּיד לַשּׁוֹמְעִים לִי, כִּי אַהֲבָה מְקַלְקֶלֶת הַשּׁוּרָה[11], וְהִנֵּה הִיא כְּסוּת עֵינַיִם שֶׁלֹּא לִרְאוֹת הָאֱמֶת, מֵרֹב אַהֲבָתָם לְחַיֵּי הַגּוּף – שבגלל כך באים חסידים לבקש עצות בענינים גשמיים, כפי שיפרש להלן; בינתיים מציין רבנו הזקן, שלא מדובר כאן חס־ושלום על אהבת הגוף סתם, אלא הכוונה היא אכן: לְשֵׁם שָׁמַיִם, – רוצים בחיי גוף טובים, לשם שמים, לַעֲבֹד בּוֹ – עם הגוף, אֶת ה', בְּרִשְׁפֵי אֵשׁ וְשַׁלְהֶבֶת גְּדוֹלָה מֵאַהֲבַת נַפְשָׁם אֶת ה', – הרי למרות שזה אכן לשם שמים, אך כיוון שהם כל כך שקועים בזה, עד שיש להם גם אהבה לחיי הגוף, אהבה כזו המפריעה לסדר, הרי במילא – וְעַל כֵּן הֵיטֵב חָרָה לָהֶם בְּצַעַר הַגּוּף חַס־וְשָׁלוֹם ה' יְרֵחֵם, וְאֵין יְכוֹלִין לְקַבֵּל כְּלָל, – צער ויסורים, עַד שֶׁ – הצער מַעֲבִירָם עַל דַּעְתָּם, לְכַתֵּת רַגְלֵיהֶם מֵעִיר לְעִיר, לִשְׁאֹל עֵצוֹת מֵרָחוֹק, – מהו אכן הטעם שהקדוש־ברוך־הוא נותן יסורים, ואיך יש להתייחס על־פי תורה לבעיות החיים הגשמיים – אם הדרך היא לא לבקש עצות על כך אצל תלמידי חכמים וצדיקים? ממשיך רבנו הזקן ומסביר: אלה המתהלכים לבקש עצות איך להיפטר מהצרות הגשמיות, אין דרכם הדרך הנכונה על־פי תורה. שכן, בעשותם כך – וְלֹא שָׁעוּ אֶל ה' לָשׁוּב אֵלָיו בְּרוּחַ נְמוּכָה וְהַכְנָעַת הַגּוּף, לְקַבֵּל תּוֹכַחְתּוֹ בְּאַהֲבָה, "כִּי – הרי, דוקא אֶת אֲשֶׁר יֶאֱהַב ה' וְכוּ'": – יוכיח"[12] – מכאן, שבמקום להתהלך ולחפש עצות איך להיפטר מעונשים גשמיים, על האדם לחזור בתשובה, שהרי העונשים סימן הם שהקדוש־ברוך־הוא רוצה שאותו יהודי יעשה תשובה, ויתירה מזו, יהודי צריך להיות שבע רצון מכך, שכן יש לו הזכות, שדוקא אותו בחר ה' לעוררו לתשובה, כביטוי לאהבתו המיוחדת של הקדוש־ברוך־הוא אליו.

אגרת הקדש

אך האמת אגיד לשומעים לי כי אהבה מקלקלת השורה והנה היא כסות עינים שלא לראות האמת מרוב אהבתם לחיי הגוף לש"ש לעבוד בו את ה' ברשפי אש ושלהבת גדולה מאהבת נפשם את ה' וע"כ היטב חרה להם בצער הגוף ח"ו ה' ירחם ואין יכולין לקבל כלל עד שמעבירם על דעתם לכתת רגליהם מעיר לעיר לשאול עצות מרחוק ולא שעו אל ה' לשוב אליו ברוח נמוכה והכנעת הגוף לקבל תוכחתו באהבה כי את אשר יאהב ה' וכו':

יום שני ט"ו תשרי

מורה שיעור לשנה מעוברת: מעמ' 268, וכמו אב רחמן... עד עמ' קלה, הדינין נם"ו:

וּכְמוֹ אָב רַחֲמָן חָכָם וְצַדִּיק הַמַּכֶּה בְּנוֹ, שֶׁאֵין לְבֵן חָכָם לַהֲפֹךְ עֹרֶף לָנוּס, לִמְצֹא לוֹ עֶזְרָה, אוֹ אֲפִלּוּ – לא, מֵלִיץ יֹשֶׁר, לִפְנֵי אָבִיו הָרַחֲמָן וְהַצַּדִּיק וְהַסִּיד, – הרבי הריי"צ נ"ע העיר באחת משיחותיו[13]: כשרבנו הזקן מדבר בפעם הראשונה אודות אב המעניש את בנו ומכה אותו, אין הוא משתמש בתואר "חסיד", ורק לאחר מכן, כשהוא מדבר אודות "מליץ יושר", שם הוא משתמש בתואר זה. שכן, אב המכה את בנו, הוא אכן רחמן וצדיק וחכם, אבל לא חסיד, כי חסיד אינו מכה! על־כל־פנים רואים אנו, שאם הבן הוא חכם – לא ינוס לחפש לו עזרה או מליץ יושר, רַק לִהְיוֹת "יָשָׁר יֶחֱזוּ פָּנֵימוֹ" – לא עם העורף שלו, אלא עם הפנים שלו, עִם אָבִיו – פָּנִים בְּפָנִים, – פנים כנגד פנים, לִסְבֹּל הַכָּאוֹתָיו בְּאַהֲבָה, לְטוֹב לוֹ כָּל הַיָּמִים. וְהִנֵּה, לְמַעֲלָה בְּחִינַת "פָּנִים" – שלמדנו לעיל, שמצדו של יהודי צריך להיות ללמעלה האופן והבחינה של "ישר יחזו פנימו", ו"פנים בפנים", ההיפך מהחזרת העורף, אלא לחזות באבינו שבשמים פנים אל פנים, הרי הבחינה של "פנים" למעלה הוא הָרָצוֹן וְהַחֵשֶׁק, אֲשֶׁר אָבִינוּ שֶׁבַּשָּׁמַיִם מַשְׁפִּיעַ לְבָנָיו כָּל טוּב עוֹלָמִים – גם העולם הרוחני וגם העולם הגשמי, וְחַיֵּי נֶפֶשׁ וְגוּף, – הרי כל זה הוא משפיע, בְּאַהֲבָה וְרָצוֹן, חֲשִׁיקָה וַחֲפִיצָה, עַל־יְדֵי תּוֹרַת חַיִּים - שֶׁהִיא – התורה היא, רְצוֹנוֹ יִתְבָּרֵךְ - אֲשֶׁר נָתַן לָנוּ, – השפעה כזו, שהיא באהבה ורצון וכו', היא הנקראת בחינת "פנים", השפעה הבאה מהפנים **ופנימיות** הרצון שלמעלה, כְּמוֹ שֶׁאוֹמְרִים: – בשמונה־עשרה, "כִּי בְאוֹר פָּנֶיךָ

אגרת הקדש

וכמו אב רחמן חכם וצדיק המכה בנו שאין לבן חכם להפוך עורף לנוס למצוא לו עזרה או אפילו מליץ יושר לפני אביו הרחמן והצדיק וחסיד רק להיות ישר יחזו פנימו עם אביו פנים בפנים לסבול הכאותיו באהבה לטוב לו כל הימים. והנה למעלה בחי' פנים הוא הרצון והחשק אשר אבינו שבשמים משפיע לבניו כל טוב עולמים וחיי נפש וגוף באהבה ורצון חשיקה וחפיצה ע"י תורת חיים שהיא רצונו ית' אשר נתן לנו כמ"ש כי באור פניך

---

11. ב"ר פנ"ה, ח. **12.** משלי ג, יב. **13.** ראה סה"ש תש"ד ע' 15.

מחוברת מתוך פסח תשמ"ח וישימוש אישי בלבד

אגרת הקדש

נתת לנו תורת חיים כו' לעשות בה רצונו וע"ז נאמר באור פני מלך חיים ורצונו כו'. משא"כ לעו"ג משפיע חיי גופם שלא ברצון וחשיקה וחפיצה לכך נק' אלהים אחרים שיונקים מבחי' אחוריים וכך הוא באדם הרצון והחשק הוא בחי' פנים ואם אינו מקבל באהבה ורצון כאלו הופך עורף ואחור ח"ו. ועצה היעוצה לקבל באהבה היא עצת ה' בפי חז"ל לפשפש במעשיו וימצא לו עונות הצריכין מירוק יסורים ויראה לעין גודל אהבתו אליו המקלקלת השורה כמשל מלך גדול ונורא הרוחץ בכבודו ובעצמו צואת בנו יחידו מרוב אהבתו כמ"ש אם רחץ ה' צואת בנות ציון כו' ברוח משפט כו' וכמים הפנים אל פנים תתעורר האהבה בלב כל משכיל ומבין יקר מהות אהבת ה' אל התחתונים אשר היא יקרה וטובה מכל חיי העולמים כולם כמ"ש מה יקר חסדך וכו' כי טוב חסדך מחיים כו' כי החסד שהוא בחי' אהבה הוא חיי החיים שבכל העולמות כמ"ש מכלכל חיים בחסד ואז גם ה' יתן הטוב ויאר פניו אליו בבחי' אהבה מגולה

1 נָתַתָּ לָנוּ תּוֹרַת חַיִּים כו'" - לַעֲשׂוֹת בָּהּ – ועל ידה, רְצוֹנוֹ,
2 וְעַל זֶה נֶאֱמַר: "בְּאוֹר פְּנֵי מֶלֶךְ חַיִּים, וּרְצוֹנוֹ כו'".
3 מַה־שֶּׁאֵין־כֵּן לְעוֹבְדֵי גְּלוּלִים, – לאומות העולם, מַשְׁפִּיעַ חַיֵּי
4 גּוּפָם[14] שֶׁלֹּא בְּרָצוֹן וַחֲשִׁיקָה וַחֲפִיצָה, לְכָךְ נִקְרָאִים "אֱלֹהִים
5 אֲחֵרִים", שֶׁיּוֹנְקִים – את
6 חיותם, מִבְּחִינַת
7 "אֲחוֹרַיִם". – לא ברצון
8 הפנימי, אלא ברצון
9 החיצוני, כפי שהוסבר
10 בפרק כ"ב בחלק הראשון
11 של ספר ה"תניא",
12 שבשעה שנותנים דבר
13 לידיד, מסתכלים ישר
14 בפניו כשנותנים לו. שכן,
15 כיוון שבנפש זה בא
16 מהפנים ומהרצון הפנימי
17 של הנפש, כך גם בגוף
18 מתבטא הדבר על ידי
19 ההסתכלות בו בפנים,
20 ואילו כשנותנים דבר
21 לשונא – מפנים את הפנים
22 ממנו. שכן כיוון שבנפש,
23 הפנים, פנימיות הרצון
24 הפנימי, מופנים ממנו,
25 והנתינה היא רק ברצון
26 החיצוני איזה טעם שהוא,
27 אבל לא שרוצים לתת לו באמת, הרי כשם שבנפש, הפנים,
28 הרצון הפנימי, מופנה ממנו, משתקף הדבר גם בגוף, שהפנים
29 מופנים בשעה שנותנים לו ההשפעה. כך גם כאן – השפעת חיי
30 הגוף לאומות העולם ניתנת רק ברצון החיצוני, בחינת "אחוריים"
31 (הניגוד ל"פנים"), והם נקראים "אלהים אחרים". על־כל־פנים
32 יוצא, שבחינת "פנים" למעלה היא ההשפעה הניתנת לבני
33 ישראל ברצון הפנימי של הקדוש ברוך הוא. וְכָךְ הוּא בָּאָדָם,
34 הָרָצוֹן וְהַחֵשֶׁק – הרצון הפנימי של האדם, הוּא בְּחִינַת
35 "פָּנִים", – וכשאומרים שצריך להיות "פנים בפנים" מהאדם
36 להקדוש־ברוך־הוא, הכוונה היא לקבל ברצון וחשק (ברצון
37 פנימי) מה שניתן לו מה"פנים" שלמעלה (מהפנימיות שלמעלה),
38 ובענייננו הכוונה שיש לקבל התוכחה של הקדוש־ברוך־הוא
39 (שהתבטאה ביסורים גשמיים) ברצון פנימי. וְאִם אֵינוֹ מְקַבֵּל –
40 התוכחה, בְּאַהֲבָה וְרָצוֹן - כְּאִלּוּ הוֹפֵךְ עֹרֶף וְאָחוֹר, חַס־
41 וְשָׁלוֹם. וְעֵצָה הַיְּעוּצָה לְקַבֵּל – היסורים, בְּאַהֲבָה, – שיהיה
42 בכוחו של אדם לקבל את היסורים באהבה, הִיא עֲצַת ה'
43 כְּפִי חֲכָמֵינוּ ז"ל: "לְפַשְׁפֵּשׁ בְּמַעֲשָׂיו", – כפי שהגמרא[15]
44 אומרת: "אם רואה אדם שיסורין באין עליו יפשפש במעשיו",
45 אחרי אלה ממעשיו שיש לעשות תשובה עליהם, ויעשה
46 תשובה, וְיִמְצָא לוֹ עֲוֹנוֹת הַצְרִיכִין מֵרוּק יִסּוּרִים, וְיֵרָאֶה
47 לָעַיִן גֹּדֶל אַהֲבָתוֹ – של הקדוש ברוך הוא, אֵלָיו, – אהבה
48 הַמְקַלְקֶלֶת הַשּׁוּרָה,
49 כְּמֹשֵׁל מֶלֶךְ גָּדוֹל וְנוֹרָא
50 הָרוֹחֵץ בִּכְבוֹדוֹ וּבְעַצְמוֹ
51 צוֹאַת בְּנוֹ יְחִידוֹ, מֵרֹב[16]
52 אַהֲבָתוֹ, – לבנו, שהרי זו
53 חריגה מהסדר, שאכן
54 המלך עצמו רוחץ ומנקה
55 את הצואה, רק אהבתו
56 הרבה של המלך אל בנו
57 יחידו מקלקלת את
58 השורה, שהוא עצמו
59 רוחץ את צואתו. כך יש
60 לראות אהבתו הגדולה
61 של הקדוש־ברוך־הוא
62 אליו – בנקותו עוונותיו
63 על ידי יסורים. כְּמוֹ
64 שֶׁכָּתוּב[17]: "אִם רָחַץ
65 ה'[18] צוֹאַת בְּנוֹת צִיּוֹן
66 כו', בְּרוּחַ מִשְׁפָּט[19]
67 כו'"[20]. וְכַמַּיִם הַפָּנִים
68 אֶל פָּנִים, –
69 כשמסתכלים עם הפנים
70 במים, משתקפים במים אותם פנים, כך הרי גם לב האדם
71 לאדם, לב האדם למטה לאדם העליון – ללמעלה, תִּתְעוֹרֵר
72 הָאַהֲבָה בְּלֵב כָּל מַשְׂכִּיל וּמֵבִין יְקַר מָהוּת אַהֲבַת ה' אֶל
73 הַתַּחְתּוֹנִים, – לאלה הנמצאים בתחתיות העולם הזה, אֲשֶׁר
74 הִיא – אהבתו של הקדוש ברוך הוא, יְקָרָה וְטוֹבָה מִכָּל חַיֵּי
75 הָעוֹלָמִים כֻּלָּם, – העולמות הרוחניים והגשמיים, כְּמוֹ
76 שֶׁכָּתוּב[21]: "מַה יָּקָר חַסְדְּךָ וכו'", – וכן כתוב[22]: "כִּי טוֹב
77 חַסְדְּךָ מֵחַיִּים כו'", כִּי הַחֶסֶד שֶׁהוּא בְּחִינַת אַהֲבָה, –
78 פנימיות החסד היא אהבה, "אהבת עולם אהבתיך על כן
79 משכתיך חסד", מאהבה בא חסד, הוּא חַיֵּי הַחַיִּים שֶׁבְּכָל
80 הָעוֹלָמוֹת, כְּמוֹ שֶׁאוֹמְרִים: – בשמונה־עשרה, "מְכַלְכֵּל
81 חַיִּים בְּחֶסֶד". – הרי שחסד ואהבה הם המזון והחיים של
82 החיים. וְאָז – כשיבין את אהבתו הגדולה של הקדוש־ברוך־
83 הוא אליו, המתבטאת ביסורים – וזה יעורר בו אהבה
84 להקדוש־ברוך־הוא, לקבל את היסורים באהבה, אז – "גַּם ה'
85 יִתֵּן הַטּוֹב", – מה שטוב גם בגלוי, טוב הנראה והנגלה,
86 שרואים בעיני בשר שזה טוב, וְיָאֵר פָּנָיו אֵלָיו, – שהפנים

---

14. הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "צ"ע דלכאורה כן הוא גם בחיי נפשם. ראה ח"א פכ"ב וספ"ג". **15.** ברכות ה, א. **16.** הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "צ"ע דבנמשל כ' גודל (איכות?) ובמשל רוב (כמות?)". **17.** ישעי' ד, ד. **18.** הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "בכתוב - את". **19.** הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "להעיר מש' הכולל ליה"ר דביעור חמץ". **20.** הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "וראה פרש"י שם". **21.** תהלים לו, ח. **22.** שם סג, ד.

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

אגרת הקדש

אשר היתה תחלה מלובשת ומסותרת בתוכחה מגולה ויתמתקו הגבורות בשרשן ויתבטלו הדינין נם"ו:

והפנימיות שלמעלה יהיו באופן שיהיו נראים בפנים, וטוב לאדם למטה, **בְּבְחִינַת אַהֲבָה מְגֻלָּה, אֲשֶׁר הָיְתָה תְּחִלָּה מְלֻבֶּשֶׁת וּמְסֻתֶּרֶת בְּתוֹכֵחָה מְגֻלָּה,** – הבאה מאהבה מסותרת, הרי זה יבוא באהבה **גלויה** ובחסדים גלויים, **וְיִתְמַתְּקוּ הַגְּבוּרוֹת בְּשָׁרְשָׁן,** – שבשורש הרי הגבורות הן טוב, אלא שהן יורדות למטה בענין של גבורות ויסורים – הרי הגבורות יתמתקו בשרשן, **וְיִתְבַּטְּלוּ הַדִּינִין נֶצַח־סֶלָה־וָעֶד:**

יום שלישי ט"ז תשרי

מורה שיעור לשנה מעוברת: מעמ' קלה, אהוביי אחיי... עד עמ' 270, או"נ מלו"נ:

האגרת הבאה נדפסה ונוספה כאן על ידי מסדרי "אגרת הקודש" (הוספת כ"ק רבינו: "**לאחרי הוצאות הראשונות דאגה"ק – ראה בהרשימה דהדפוסים**"), כהוספה לאגרת הקודש סימן כ"ב, למרות שבאופן גלוי לא נראה הקשר בינה לבין האגרת הקודמת.

פרט לכך, שבחלק "אגרת הקודש" סימן כ"ב, שלא נדפס כאן (ב"אגרת הקודש") מתאונן רבנו הזקן על ששאילת עצות בענינים גשמיים מעסיק אותו רבות – אולי יש לכך שייכות לחלק הבא של האגרת, שם הוא גם כן מתאונן על העיסוקים הרבים המקיפים אותו מכל עבר.

אגרת הקדש

אהוביי אחיי ורעיי מגודל טרדתי אשר הקיפו עלי יחד וסבוני כמים כל היום וכל הלילה תמיד לא יחשו. לא אוכל משא לאמר עם הספר כל אשר בלבבי. אך בקצרה באתי כמזכיר ומחזיר על הראשונות בכלל ובפרט אל המתנדבים בעם לעמוד על העבודה זו תפלה בקול רם להתחזק מאד בכל עוז ותעצומות נגד כל מונע מבית ומחוץ ביד חזקה כמשמעו שהוא רצון יריאיו אשר למעלה מן החכמה והתבונה אשר נתן ה' בהמה לדעת לעשות את כל אשר צוה ה' בהשכל ודעת. רק רצון פשוט ורוח נדיבה בכל איש אשר ידבנו לבו לעבוד עבודה תמה לעשות נ"ר ליוצרו. ועז"נ כי עם קשה עורף הוא וסלחת. כי הסליחה היא ג"כ למעלה מן החכ'.

אָהוּבַי, אַחַי וְרֵעַי! – כך קורא רבנו הזקן לחסידים אליהם הוא כותב אגרת קודש זו, **מְגֻדָּל טִרְדָּתִי**[23] **אֲשֶׁר הִקִּיפוּ עָלַי יַחַד**[24] **וְסַבּוּנִי כַּמַּיִם, כָּל הַיּוֹם וְכָל הַלַּיְלָה תָּמִיד לֹא יֶחֱשׁוּ - לֹא אוּכַל מַלֵּט מַשָּׂא**[25] **לֵאמֹר עִם הַסֵּפֶר כָּל אֲשֶׁר בִּלְבָבִי. אַךְ בִּקְצָרָה בָּאתִי, כְּמַזְכִּיר וּמַחֲזִיר עַל הָרִאשׁוֹנוֹת בִּכְלָל,** – על אותם דברים שרבנו הזקן כבר עורר אליהם, **וּבִפְרָט אֶל הַמִּתְנַדְּבִים בָּעָם,** – המקריבים עצמם, מרצונם החופשי, בענין עבודת התפלה – שעבודת התפלה תהיה הרבה יותר מאשר הסדר הרגיל בזה, **לַעֲמֹד עַל הָעֲבוֹדָה זוֹ תְּפִלָּה,** – כפי שחכמינו ז"ל אומרים[26]: "איזו היא **עבודה** שהיא בלב הוי אומר זו תפלה", שהתפלה נקראת **עבודה** שבלב – עבודה שבלב ועם הלב, **בְּקוֹל רָם,** – להתפלל בקול רם, – מובן שהכוונה היא מחוץ לשמונה־עשרה שעליה להיות בלחש, פרט לימים הנוראים, כנזכר ב'שולחן ערוך'[27]. **לְהִתְחַזֵּק מְאֹד בְּכָל עֹז וְתַעֲצוּמוֹת נֶגֶד כָּל מוֹנֵעַ** – מעבודת התפלה, **מִבַּיִת וּמִחוּץ,** – להתחזק כנגד המניעות של עצמו הוא, וכנגד המניעות מהזולת ומענינים חיצוניים, **בְּיָד חֲזָקָה - כְּמַשְׁמָעוֹ,** – כפי משמעותו הפנימית של הביטוי "**ביד חזקה**", **שֶׁהוּא "רְצוֹן יְרֵאָיו", אֲשֶׁר לְמַעְלָה מִן הַחָכְמָה וְהַתְּבוּנָה אֲשֶׁר נָתַן ה' בְּהֵמָה לָדַעַת לַעֲשׂוֹת אֶת כָּל אֲשֶׁר צִוָּה ה' בְּהַשְׂכֵּל וָדַעַת,** – חכמה והבנה אלו העניק הקדוש ברוך הוא, שהרי "**אתה** חונן לאדם דעת" וכו'; אך **הרצון** שלמעלה מהבנה – זו היא עבודתו של יהודי ירא שמים להשיג רצון זה על ידי קבלת עול, **רַק רָצוֹן פָּשׁוּט** – רצון מופשט מהציור וההגבלה של הרצון הבא מצד השכל, **וְ"רוּחַ נְדִיבָה",** – להתמסרות עצמית, **בְּכָל אִישׁ אֲשֶׁר יִדְּבֶנּוּ לִבּוֹ לַעֲבֹד עֲבוֹדָה תְּמָה,** – שאין בה שום ענין אחר מלבד רק **לַעֲשׂוֹת נַחַת רוּחַ לְיוֹצְרוֹ. וְעַל זֶה** – על רצון כזה שלמעלה לגמרי מהבנה, **נֶאֱמַר**[28]**: "כִּי עַם קְשֵׁה עֹרֶף הוּא, וְסָלַחְתָּ",** – כלומר, הסליחה באה, **מפני** שזה "עם קשה עורף"[29], היינו עקשנות ורצון שלמעלה מהבנה – זהו הטעם שיהיה "וסלחת", **כִּי הַסְּלִיחָה הִיא גַּם־כֵּן לְמַעְלָה מִן הַחָכְמָה,** – כשם שבאדם הרצון הפשוט שלו הוא למעלה משכלו וחכמתו – כך למעלה ענין הסליחה הוא למעלה מהחכמה שלמעלה, **כִּי "שָׁאֲלוּ לַחָכְמָה כוּ'",** – מה יהא דינה

---

23. הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "לברר בדפוסים - דלכאורה צ"ל טרדותי ל' רבים כההמשך". **24.** הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "ע"ד תהלים פח, יח (בהיפך הסדר) - [וכן כמה ל' כאן שלאח"ז]". **25.** הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "בתניא שלפנינו: לא אוכל משא, אבל ב"לוח התיקון" תיקן כבפנים. והוא ע"ד לשון הכתוב ישעי' מו, ב. **26.** תענית ב, א. **27.** אדה"ז סק"א ס"ב - ג. **28.** תשא לב, ט. **29.** הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "דמזה מובן שזהו למעליותא".

מתוך הוצאת "פרסומים מרכז אישי בלבד

של הנפש החוטאת – וענתה החכמה: נפש כי תחטא תישפט ותיענש, ולא שתשובה תכפר ותביא סליחה לחטא, כפי שמובא בירושלמי[30], **וּמֹשֶׁה רַבֵּנוּ עָלָיו־הַשָּׁלוֹם בְּקֵשׁ מִדָּה כְּנֶגֶד מִדָּה**[31], – באותה מדה שהאדם עושה תשובה ברצון שלמעלה מהבנה – כך תומשך לו סליחה ממדריגה שלמעלה מחכמה, שמשם באה הסליחה, **וְדֵי לַמֵּבִין.**

וְעוֹד זֹאת אֶדְרֹשׁ מִמַּעֲלַתְכֶם, – בתחילה, כשהוא מדבר בענינים שבין אדם למקום, השתמש רבנו הזקן בלשון "במזכיר ומחזיר על הראשונות", ואילו כעת, כשהוא מתחיל לדבר אודות בין אדם לחבירו – הוא משתמש בלשון **דרישה, שֶׁלֹּא לְהַשְׁלִיךְ דִּבְרֵי אַחֲרֵיכֶם, אֲשֶׁר עָרַכְתִּי שִׂיחַ, לִהְיוֹת כָּל אִישׁ יָשָׁר וְהוֹלֵךְ בְּתֻמּוֹ, כַּאֲשֶׁר עָשָׂה הָאֱלֹקִים אֶת הָאָדָם יָשָׁר**[32], **וְלֹא לְבַקֵּשׁ חֶשְׁבּוֹנוֹת רַבִּים**[32], **מַעֲלִילוֹת מִצְעֲדֵי גֶבֶר וּמַחְשְׁבוֹת אָדָם וְתַחְבּוּלוֹתָיו,** – שלא לחשוב אודות אדם שני מה הן חשבונותיו וכוונותיו, **כִּי זוֹ מְלֶאכֶת שָׁמַיִם הִיא וְלֹא מְלֶאכֶת בָּשָׂר־וָדָם.** – הקדוש ברוך הוא יודע הכל, "עלילות מצעדי גבר, מחשבות אדם ותחבולותיו, ויצרי מעללי איש" – כפי הנוסח בתפלת 'ראש השנה'. **וּלְהַאֲמִין בֶּאֱמוּנָה שְׁלֵמָה בְּמִצְוַת חַז"ל**[33]: **"וֶהֱוֵי שְׁפַל רוּחַ בִּפְנֵי כָּל אָדָם" בִּכְלָל,** – בלי יוצא מן הכלל[34]. **כִּי יַצִּיבָא מִלְּתָא וְתַקִּין פִּתְגָּמָא, שֶׁכָּל אֶחָד מִתָּקָן מֵחֲבֵרוֹ,** – שכן, אמת הדבר ונכון הביטוי שכל אחד "מתוקן" מחבירו, כל אחד נהיה יותר טוב על ידי חבירו. שכן, לכל אחד מעלתו המיוחדת שאיננה בשני, ועל ידי האחדות של כולם יחד מיתווספת לכל אחד המעלה שישנה בשני ואיננה בו. על מה שרבנו הזקן אומר כאן "ועוד זאת אדרוש ממעלתכם", אמר כ"ק אדמו"ר מהורי"צ נ"ע באחת משיחותיו הקדושות[35], שאין הכוונה שרבנו הזקן כתב זאת אל בני **עליה**, רבנו הזקן כתב זאת אל חסידים, ופירוש המלים "אדרוש ממעלתכם" הוא, עוררו מעלותיכם. להלן אומר רבנו הזקן: "שלא להשליך דברי אחריכם אשר ערכתי שיח" – "שלא להשליך דברי אחריכם" הוא מקיף, "אשר ערכתי שיח" הוא פנימי (כלומר, שרבנו הזקן פעל בחסידים גם בדרך מקיף וגם בפנימיות), ומה שאומר לאחר מכן: "במצות חכמינו ז"ל והוי שפל רוח בפני כל אדם בכלל, כי יציבא מילתא ותקין פתגמא שכל אחד מתוקן מחבירו" – הכוונה בהוספה "כל אחד מתוקן מחבירו" היא, שעל ידי הזולת נעשה האדם עצמו מתוקן. **וּכְתִיב:** – וכתוב[36]: **"כָּל [אִישׁ] יִשְׂרָאֵל כְּאִישׁ אֶחָד חֲבֵרִים", כְּמוֹ שֶׁאִישׁ אֶחָד מְחֻבָּר מֵאֲבָרִים רַבִּים, וּבְהִפְרְדָם** – אחד מהשני, **נוֹגֵעַ בַּלֵּב, "כִּי מִמֶּנּוּ תּוֹצְאוֹת חַיִּים",** – כך גם, כפי שרבנו הזקן מסביר בפרוטרוט באגרת הקודש סימן ל"א – שפירוד חס־ושלום בין בני ישראל נוגע כביכול בשכינה שהוא ה"לב" של בני ישראל. **אִם־כֵּן אֲנַחְנוּ הֱיוֹת כֻּלָּנוּ כְּאִישׁ אֶחָד מַמָּשׁ - תִּכּוֹן הָעֲבוֹדָה בַּלֵּב,** – עבודת התפלה שהיא – כנזכר לעיל – "עבודה שבלב", שענינה לחבר את הנשמה עם מקורה בשכינה, הרי על־ידי שבני ישראל הם באחדות, דבר המביא לאחדות עם השכינה – תביא האחדות לחיזוקה ולקיומה של העבודה שבלב בתפלה, **וּמִכְּלַל הֵן כוּ',** – כפי הלשון[37] "מכלל הן אתה שומע לאו", שבשעה שחסרה האחדות חס־ושלום, חסר ב"עבודה שבלב" בתפלה. **וְעַל כֵּן** – ולכן, **נֶאֱמַר**[38]: **"וּלְעָבְדוֹ** – את הקדוש ברוך הוא, **שְׁכֶם אֶחָד" דַּוְקָא.** – כלומר, באותה כוונה, מתי הוא הענין האמיתי של "לעבדו"? – כשזה "שכם אחד" דוקא, כשכולם הם באחדות. **וְעַל כֵּן** – ולכן, **אַהוּבֵי יְדִידַי,** – אומר רבנו הזקן לחסידים, **נָא וְנָא לִטְרֹחַ בְּכָל לֵב וָנֶפֶשׁ לִתְקֹעַ אַהֲבַת רֵעֲהוּ בְּלִבּוֹ, "וְאִישׁ אֶת רָעַת רֵעֲהוּ אַל תַּחְשְׁבוּ בְּלִבַבְכֶם" כְּתִיב**[39], **וְלֹא תַעֲלֶה עַל לֵב לְעוֹלָם,** – לא רק שלא לחשוב, שמשמעותו יכולה להיות מחשבה ממש, כי־אם גם שלא יעלה על הלב אף פעם, **וְאִם תַּעֲלֶה** – שאדם סתם, גם מי שהוא במדריגת "בינוני", הרי איננו בעל־הבית על עצמו

אגרת הקדש

כי שאלו לחכמה כו' ומשה רבינו ע"ה ביקש מדה כנגד מדה וד"ל. ועוד זאת אדרוש ממעל' שלא להשליך דברי אחריכם אשר ערכתי שיח להיות כל איש ישר והולך בתומו כאשר עשה האלקי' את האדם ישר ולא לבקש חשבונות רבים מעלילות מצעדי גבר ומחשבות אדם ותחבולותיו. כי זו מלאכת שמים היא ולא מלאכת ב"ו. ולהאמין באמונה שלימה במצות חז"ל והוי שפל רוח בפני כל אדם בכלל כי יציבא מלתא ותקין פתגמא שכ"א מתוקן מחבירו. וכתיב כל [איש] ישראל כאיש אחד חברים. כמו שאיש א' מחובר מאברים רבים ובהפרדם נוגע בלב כי ממנו תוצאות חיים. א"כ אנחנו היות כולנו כאיש א' ממש תיכון העבודה בלב ומכלל הן כו'. וע"כ נאמר ולעבדו שכם אחד דוקא. וע"כ אהוביי ידידיי נא ונא לטרוח בכל לב ונפש לתקוע אהבת רעהו בלבו. ואיש את רעת רעהו אל תחשבו בלבבכם כתיב ולא תעלה על לב לעולם ואם תעלה יהדפנה

---

30. מכות פ"ב ה"ו. **31.** דב"ר פי"א, ט. **32.** ל' הכתוב - קהלת ז, כט. **33.** אבות פ"ד מ"ו. **34.** בתניא פ"ל מובא גם כן מארז"ל זה בשינויים, ועל כך מעיר הרבי: "בפ"ל מדובר בנוגע לעבודה בעצמו, במלחמת היצר בסומוע"ט וכו' - בזה נוגע התבוננות שתביא לפועל במחדו"מ ולכן צ"ל, ופרטית ובהנהגה דוקא דפ' הקל ממנו וכו' ואין זה שייך לאמונה - ובלבד ששכלו יכריחו להתנהג בפו"מ כו'; באגה"ק מדובר בנוגע שיצטרף (לכל איש ישראל - כולנו כאיש א' ממש, אלא שצריך באווארענען שאם נדמה לו חסרון בפ' או בקבוצת אנשים (אל יחשוב ע"ז וכו' כדלקמן) יאמין (ובכדי שיהי' ממש צ"ל) באמונה שלימה - ואדרבא לא יתבונן בפרטי הנהגת פ' ופ'". **35.** סה"ש תש"ה ע' 51. **36.** שופטים כ, יא. **37.** ספרי עקב יא, יט. **38.** צפני' ג, ט. **39.** זכרי' ח, יז.

מאוסף מרכז מלכות ישראל

שלא יעלה בו הרהור כזה – הרי אם יעלה בו הרהור כזה, **יֶחְדַּפֶּנָּה מִלִּבּוֹ כְּהִנְדֹּף עָשָׁן, וּכְמוֹ מַחֲשֶׁבֶת עֲבוֹדָה־זָרָה מַמָּשׁ**[40]. – כך יגרש ממחשבתו כל מחשבה רעה על יהודי שני. **כִּי גְדוֹלָה** – עבירת **לָשׁוֹן הָרָע כְּנֶגֶד** – העבירות, **עֲבוֹדָה־זָרָה וְגִלּוּי עֲרָיוֹת וּשְׁפִיכוּת דָּמִים,** – כפי שהגמרא[41] אומרת "כל המספר לשון הרע, מגדיל עוונות כנגד שלש עבירות, עבודת כוכבים וגילוי עריות ושפיכות דמים", **וְאִם בְּדִבּוּר כָּךְ כוּ'**, – שלשון הרע שקול כנגד עבודה זרה, גילוי עריות ושפיכות דמים, הרי לשון הרע במחשבה – לחשוב לשון הרע – גרוע מזה בהרבה. **וּכְבָר נוֹדַע לְכָל חֲכַם לֵב, יִתְרוֹן הֶכְשֵׁר הַמַּחֲשָׁבָה עַל הַדִּבּוּר,** – שהמחשבה פועלת על הנפש יותר מאשר הדיבור, **הֵן לְטוֹב וְהֵן לְמוּטָב**[42]. – בדברים שהם לא טוב אלא שעליהם להיות טוב כשמהפכים את הרע לטוב, הרי, גם בענינים טובים יש למחשבה – מחשבות טובות – השפעה בנפש יותר מאשר לדיבור, וגם בענינים לא טובים, שמחשבות לא טובות יש להן השפעה הרסנית יותר מאשר דיבורים לא טובים, שכן מחשבה היא לבוש המאוחד עם הנפש יותר מאשר דיבור, שלכן מחשבה ישנה תמיד כשם שהנפש ישנה תמיד, ואילו דיבור הרי "עת לדבר" ו"עת לחשות מלדבר"[43], שכן דיבור אינו מאוחד כל־כך עם הנפש כמו מחשבה. **וַה' הַטּוֹב הַמְבֹרָךְ אֶת עַמּוֹ בַשָּׁלוֹם, יָשִׂים עֲלֵיכֶם שָׁלוֹם וְחַיִּים עַד הָעוֹלָם, כְּנֶפֶשׁ אוֹהֵב נַפְשָׁם מְלֵא וָנָפֶשׁ:**

אגרת הקדש

מלבו כהנדוף עשן וכמו מחשבת ע"ז ממש. כי גדולה לה"ר כנגד ע"ז וג"ע וש"ד. ואם בדבור כך כו' וכבר נודע לכל חכם לב יתרון הכשר המח' על הדבור הן לטוב והן למוטב. וה' הטוב המברך את עמו בשלום ישים עליכם שלום וחיים עד העולם כנפש

או"נ מלו"נ:

יום רביעי י"ז תשרי

מורה שיעור לשנה מעוברת: מעמ' 270, כג. בגזירת... עד עמ' קלו, אליהם כלל.

כג. באגרת קודש זו, סימן כ"ג, מעורר רבנו הזקן, לעשות קביעות בלימוד "עין יעקב" **ברבים** בין מנחה למעריב, וכן בהלכה למעשה ב'שולחן ערוך', ובתור הקדמה לכך הוא מסביר ההפלאה והגדלות העצומות בהשראת השכינה ששורה בבני ישראל בשעה שהם לומדים תורה בציבור, זוהי מדריגת השכינה שקבלתה בגילוי בתור שכר יכולים רק בעולם הבא, אך בדרך **השראה**, היא שורה **על** ו**בתוך** בני ישראל בשעה שלומדים תורה בציבור. **"בִּגְזֵרַת עִירִין פִּתְגָמָא וּמֵאֲמַר קַדִּישִׁין",** – בגזירת המלאכים נאמרים הדברים, ובמאמר המלאכים הנקראים "קדישין" (קדושים). זהו לשון הפסוק[1] שחכמינו ז"ל[2] (ורבנו הזקן כאן) משתמשים בה על תלמידי חכמים שהם כמלאכי השרת[3], שחכמי המשנה שהם כמלאכים אמרו כך, **חַכְמֵי הַמִּשְׁנָה עֲלֵיהֶם־הַשָּׁלוֹם, שֶׁשָּׁנוּ בְּמִשְׁנָתָם**[4]: **"עֲשָׂרָה שֶׁיּוֹשְׁבִין וְעוֹסְקִין בַּתּוֹרָה - שְׁכִינָה שְׁרוּיָה בֵּינֵיהֶם",** – זה ענין גבוה יותר מאשר הענין של "**אכל** בי עשרה שכינתא שריא"[5], על **כל** עשרה יהודים הנמצאים יחד במקום אחד שורה שכינה – שכן, אותה השראת השכינה היא רק **עליהם**, בבחינת מקיף, כפי שאומר בחלק הראשון של ספר ה"תניא" סוף פרק י"א, אך כשעשרה יהודים לומדים תורה ביחד – שורה השכינה **"ביניהם"**, בפנימיות, **כִּי זֶה כָּל הָאָדָם.** – כפי שהגמרא מפרשת בברכות[6] את הפסוק[7]: "כי זה כל האדם": "כל העולם כולו לא נברא אלא בשביל זה", **וְאַף גַּם זֹאת הָיְתָה כָּל יְרִידָתוֹ בָּעוֹלָם הַזֶּה** – ירידת הנשמה ממדריגתה הגבוהה לעולם **זה** – הרי תכלית ירידה זו היא **לְצֹרֶךְ עֲלִיָּה זוֹ,** – שהנשמה מתעלית על־ידי לימוד תורה בציבור, **אֲשֶׁר אֵין עֲלִיָּה לְמַעְלָה הֵימֶנָּה.** – כלומר, העליה שבגללה היתה ירידת הנשמה, נעשית לא רק **אחרי** הירידה, כשהנשמה עוזבת את הגוף, אלא בעוד הנשמה היא בגוף ישנה כבר עליה שגבוה ממנה אי אפשר להיות כלל בענין השראת השכינה – שנעשה ביהודי על־ידי לימוד התורה ברבים, **כִּי שְׁכִינַת עֻזּוֹ אֲשֶׁר בְּגָבְהֵי מְרוֹמִים, וְהַשָּׁמַיִם וּשְׁמֵי הַשָּׁמַיִם לֹא יְכַלְכְּלוּ אִימָתָהּ** - **תִּשְׁכֹּן וְתִתְגַּדֵּל בְּתוֹךְ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב**[8]: **"כִּי אֲנִי**

אגרת הקדש

כג בגזירת עירין פתגמא ומאמר קדישין

חכמי המשנה ע"ה ששנו במשנתם עשרה שיושבין ועוסקין בתורה שכינה שרויה ביניהם כי זה כל האדם ואף גם זאת היתה כל ירידתו בעוה"ז לצורך עליה זו אשר אין עליה למעלה הימנה כי שכינת עוזו אשר בגבהי מרומים והשמים ושמי השמים לא יכלכלו אימתה. תשכון ותתגדל בתוך בני ישראל כמ"ש כי אני ה' שוכן

---

40. הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "אולי י"ל הדיוק בזה ע"פ מחז"ל דרק על מח' ע"ז נענשין (קדושין מ, א)". **41.** ערכין טו, ב. **42.** הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "פי' "למוטב" - בלקו"ת (ס"פ קרח)". **43.** ע"פ קהלת ג, ז. **1.** דניאל ד, יד. **2.** הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "פסחים לג, א". **3.** הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "רש"י שם, עיי"ש". **4.** אבות פ"ג משנה ו'. **5.** סנהדרין לט, א. **6.** ו, ב. **7.** קהלת יב, יג. **8.** שלח לה, לד.

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

ה' שׁוֹכֵן בְּתוֹךְ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל" - עַל־יְדֵי עֵסֶק הַתּוֹרָה וְהַמִּצְוֹת בַּעֲשָׂרָה דַּוְקָא, – עשרה יהודים הם "עדה" ו"ציבור", **כְּמוֹ שֶׁאָמְרוּ רַז"ל: "אָתְיָא תּוֹךְ תּוֹךְ כּוּ"**. – למדים גזירה־שוה מ"תוך" "תוך", כתוב "ונקדשתי **בתוך** בני ישראל"[10], ובמרגלים שהיו עשרה, כתוב[11] "**מתוך** העדה" – למדים מכך שדבר שבקדושה הוא בעשרה יהודים דוקא. באחת משיחותיו הקדושות[12] מעיר כ"ק אדמו"ר מהוריי"צ נ"ע, מדוע ענין **זה** ש"**עדה**" הכוונה לעשרה, למדו רבותינו ז"ל מה"**תוך**" של העדה הרעה של המרגלים, עליהם כתוב[44] "**הבדלו** מתוך **העדה** הרעה הזאת"? והוא אומר שם, שמשה רבנו הזהיר "הבדלו" על **המקיף** של הרע, שכן את הפנימי היה בכוחו לתקן, במילא יש לומר שגם בקדושה הכוונה כאן למקיף של קדושה, כלומר שבעדה של עשרה מיתווסף אור מקיף של קדושה המובדל לגמרי מהאור השורה על פחות מעשרה. **וְעַל זֶה** – על ההשראה של קדושה הנמשכת על־ידי עסק התורה והמצוות בעשרה, **נֶאֱמַר**[13]: "**בְּקִרְבְּךָ קָדוֹשׁ**", – שבחינת "**קדוש**" שבעצם היא קדוש ומובדל – נמשכת "**בקרבך**", בפנימיות, בבני ישראל. וכפי שמפרש בשיחה הקדושה האמורה, שלעיל מדובר כשהאור נמשך בבחינה של מקיף, ועתה כשהוא מביא את הפסוק "**בקרבך** קדוש" הכוונה היא כפי שהמקיף נמשך בפנימיות, **וְ"אֵין דָּבָר שֶׁבִּקְדֻשָּׁה בְּפָחוֹת מֵעֲשָׂרָה"**. – כפי שהגמרא אומרת שם בברכות, כנזכר לעיל, הרי, כדי שיהיה "בקרבך קדוש" הרי זה דוקא על־ידי לימוד התורה בעשרה. **וּמִשּׁוּם הָכִי נָמִי, אִצְטְרִיךְ לְהוּ לְרַז"ל לְמִילַף מִקְּרָא: "מִנַּיִן שֶׁאֲפִלּוּ אֶחָד שֶׁיּוֹשֵׁב וְעוֹסֵק בַּתּוֹרָה כּוּ"**. – ולכן צריכים גם חכמינו ז"ל ללמוד מפסוק מהיכן יודעים אנו שאפילו אחד שיושב ועוסק בתורה – קובע לו השי"ת שכר, כפי שהמשנה למדה זאת באבות[14] מהפסוק[15] "ישב בדד וידום כי נטל עליו", צריכים רבותינו ז"ל לימוד מיוחד על כך. **וְאַף גַּם זֹאת, לֹא מָצְאוּ לוֹ סָמָךְ מִן הַמִּקְרָא אֶלָּא לְקִבִּיעַת שָׂכָר בִּלְבַד, לְיָחִיד לְפִי עֶרְכּוֹ לְפִי** [נֻסַּח אַחֵר: **וּלְפִי**] **עֶרֶךְ הַמְּרֻבִּים,** – אם היחיד הוא חלק ממרובים יותר אך פחות מעשרה – מקבל כל אחד מהם את השכר לפי ערך המרובים המשתתפים בזה. בהתאם לגירסא "לפי ערך" הכוונה היא, שהיחיד מקבל שכרו לפי הערך שיוצא בחלקו בתור חלק מהמרובים, ובהתאם לגירסא "ולפי ערך", בוא"ו, הכוונה היא, שבכל שהיחידים מרובים יותר כך גדל שכרו של **כל יחיד לעצמו. אֲבָל לְעִנְיַן הַשְׂרָאַת קְדֻשַּׁת הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא**[16] - **אֵין לוֹ עֶרֶךְ אֲלֵיהֶם כְּלָל**. – הקדושה הנמשכת על ידי לימוד התורה של יחידים, אין לה שום ערך לקדושה הנמשכת מלימוד התורה של ציבור.

אגרת הקדש

בתוך בנ"י ע"י עסק התורה והמצות בעשרה דוקא כמ"ש רז"ל אתיא תוך תוך כו' וע"ז נאמר בקרבך קדוש ואין דבר שבקדושה בפחות מעשרה ומשום הכי נמי אצטריך להו לרז"ל למילף מקרא מנין שאפילו אחד שיושב ועוסק בתורה כו' ואף גם זאת לא מצאו לו סמך מן המקרא אלא לקביעת שכר בלבד ליחיד לפי ערכו לפי [נ"א ולפי] ערך המרובים אבל לענין השראת קדושת הקב"ה אין לו ערך אליהם כלל

יום חמישי י"ח תשרי

מורה שיעור לשנה מעוברת: מעמ' קלו, וההפרש שבין השראה... עד עמ' קלו, עמלה בה.

וְהַהֶפְרֵשׁ שֶׁבֵּין הַשְׂרָאָה לְקִבִּיעוּת שָׂכָר – בין השראה של קדושה שנעשית על ידי תורה בציבור, לבין קביעת שכר שנעשה על ידי תורה של יחיד, **מוּבָן לְמֵבִינֵי מַדָּע. כִּי קְבִיעַת שָׂכָר הוּא, שֶׁמֵּאִיר ה' לְנֶפֶשׁ תִּדְרְשֶׁנּוּ, בְּאוֹר תּוֹרָתוֹ, שֶׁהוּא מַעֲטֶה לְבוּשׁוֹ מַמָּשׁ,** – שהקדוש־ברוך־הוא מתעטף ומתלבש בתורה – ועל ידי לבוש זה מאיר הקדוש־ברוך־הוא לנפשו של יהודי המחפש את ה', החיפוש יכול להיות בעבודת התפלה **שלפני** תורה, או בתורה עצמה, כפי שהוא אומר בחלק הראשון של ספר ה"תניא" סוף פרק ל"ז, ש"**קורא** בתורה" זה כמו בן הקורא לאביו שיבוא אליו וידיה אתו יחד, **וְלָכֵן נִקְרֵאת הַתּוֹרָה "אוֹר", שֶׁנֶּאֱמַר**[17]: **"עֹטֶה אוֹר כַּשַּׂלְמָה"**[18], – שזה מוסב על אור

אגרת הקדש

וההפרש שבין השראה לקביעות שכר מובן למביני מדע. כי קביעת שכר הוא שמאיר ה' לנפש תדרשנו באור תורתו שהוא מעטה לבושו ממש ולכן נקראת התורה אור שנאמר עוטה אור כשלמה

---

9. ברכות כא, ב. **10.** אמור כב, לב. **11.** קרח טז, כא. **12.** ספר השיחות תש"ד ע' 29. **13.** ישעי' יב, ו. **14.** פרק ג' משנה ב'. **15.** איכה ג, ח. **16. הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א**: "ידועה הקושיא בזה, דבאבות שם (מ"ב) **שנים** שיושבין ואין ביניהם ד"ת שכינה שרוי' ביניהם. וי"ל ע"פ משנ"ת באוה"ת עקב ע' תקמב. ברכות ו, א. במגן אבות סוף ח"ר 1) גירסא אחרת באגה"ק זו. 2) ע"פ הבי' **שם** (כנראה לקוח מהצ"צ) - יש לתרץ הנ"ל". ראה גם תניא מהדו"ק ע' רסא הערה 13 שורה 48. **17.** תהלים קד, ב. **18. הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א**: "בכ"מ מובא ע"ז הכתוב כי נר מצוה ותורה אור - אבל כאן הכוונה להביא ראי' ש"מאיר ה'" ע"י תורה אור, "אור תורתו" כמו שע"י "שלמה" מתגלים כמה ענינים דהמלובש בה. [ולכן נק' אור - שזהו עילוי לגבי תורה אור מצ"ע - מפני שהוא שלמה שע"י

מהדורת נפש הרמ"ח

התורה שהוא "**לבוש**" (שלמה), מפני שהוא בהגבלה, **וְהַנֶּפֶשׁ הִיא בַּעֲלַת גְּבוּל וְתַכְלִית בְּכָל כֹּחוֹתֶיהָ**, – כלומר, גם בכמות וגם באיכות, כל כוחות הנפש הם מוגבלים, וכיוון שהאור המאיר לנפש צריך להתקבל **בתוך** כוחות הנפש, מן ההכרח הרי שגם האור יהיה מוגבל.

ובלשון רבנו הזקן: **לָכֵן גַּם אוֹר ה' הַמֵּאִיר בָּהּ** – בנפש, **הוּא גְּבוּלִי, מְצֻמְצָם, וּמִתְלַבֵּשׁ בְּתוֹכָהּ**, – בתוך הנפש, שהנפש תופסת את אור ה' בפנימיות, **וְעַל כֵּן** – ולכן, **יִתְפַּעֵל לֵב מְבַקְּשֵׁי ה' בִּשְׁעַת הַתְּפִלָּה וְכִיוֹצֵא בָּהּ, כִּי כוֹ יִשְׂמַח לִבָּם, וְיָגֵל** – בגילה גלויה, המתבטאת ב־**אַף גִּילַת וְרַנֵּן, וְתִתְעַנֵּג נַפְשָׁם בְּנֹעַם ה'** [נֶפֶשׁ אַחַר: **עַל ה'** – על הקדוש־ברוך־הוא עצמו] **וְאוֹרוֹ, בְּהִגָּלוֹתוֹ** – כשאור ה' מתגלה **מִמַּעֲטֵה לְבוּשׁוֹ שֶׁהִיא הַתּוֹרָה, וְיָצָא כַּבָּרָק חִצּוֹ**, – אור כזה שהתחלתו יוצא מלבוש התורה כחץ של ברק לנפש[19]. **וְזוֹ הִיא קְבִיעַת שְׂכַר הַתּוֹרָה, הַקְּבוּעָה תָּמִיד בְּנֶפֶשׁ עָמְלָה בָּהּ.** – הרי שהשכר של תורה קבוע **תמיד** בנפש, לא רק בעולם הבא כשיהיה שכר המצוה ש"בהאי עלמא ליכא"[20] (שאינו ניתן בעולם הזה), אלא תמיד, גם בהיות הנשמה בגוף, קבוע בה שכר **זה** של תורה, זה שכר ואור מוגבלים שיכולים "להיתפס" בנפש גם כשהיא מלובשת בגוף. לכן אומרים, גם כש**אחד** יושב ולומד תורה קובע לו הקדוש־ברוך־הוא שכר.

אגרת הקדש

1 והנפש היא בעלת גבול ותכלית בכל כחותיה לכן
2 גם אור ה' המאיר בה הוא גבולי מצומצם ומתלבש
בתוכה וע"כ יתפעל לב מבקשי ה' בשעת התפלה
3 וכיוצא בה כי בו ישמח לבם ויגיל אף גילת ורנן
4 ותתענג נפשם בנועם ה' [נ"א על ה'] ואורו בהגלותו
5 ממעטה לבושו שהיא התורה ויצא כברק חצו וזו
6 היא קביעת שכר התורה הקבועה תמיד בנפש עמלה
בה.

יום שישי י"ט תשרי

מורה שיעור לשנה מעוברת: מעמ' קלו, אבל ההשראה היא... עד עמ' 272, ממציאותו לגמרי.

אֲבָל הַהַשְׁרָאָה – השראת השכינה, מה שאומרים "שכינה שרויה ביניהם", **הִיא הֶאָרָה עֲצוּמָה מֵאוֹר ה' הַמֵּאִיר בָּהּ** – בנפש עצמה, לא בכוחות הנפש שהם מוגבלים, כי־אם בנפש עצמה, **בְּלִי גְּבוּל וְתַכְלִית, וְאֵינוֹ יָכוֹל לְהִתְלַבֵּשׁ** – בפנימיות, **בְּנֶפֶשׁ גְּבוּלִית** – בנפש מוגבלת, **כִּי־אִם** – בבחינה של אור **מַקִּיף עָלֶיהָ מִלְּמַעְלָה מֵרֹאשָׁהּ וְעַד רַגְלָהּ**, – מהמדריגה העליונה שבנפש עד למדריגה התחתונה, שכל כוחות הנפש מוקפים ב"אור ה'" הבלתי מוגבל, **כְּמוֹ שֶׁאָמְרוּ חֲז"ל**[5]: **"אֲבָל בֵּי עֲשָׂרָה שְׁכִינְתָּא שָׁרְיָא"**, – על כל עשרה יהודים שורה שכינה, **כְּלוֹמַר, עֲלֵיהֶם מִלְּמַעְלָה**, – הרי על־דרך שרבותינו ז"ל אומרים בענין השראת השכינה השורה על **כל** בני ישראל, גם כשאין הם לומדים תורה (כפי שיסביר להלן), שם הרי ודאי שהכוונה היא להשראה בבחינת מקיף, וכפי הלשון "אבל", "**על** כל", שעליהם בבחינת מקיף מאירה השראת השכינה, על־דרך־זה גם בהשראת השכינה שעל ידי תורה של רבים – הרי עיקר האור הוא גם כן באופן מקיף. שכן, זה אור שבבחינת בלי־גבול שיכול להתקבל בנפש רק באופן של מקיף. **כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב**[21]: "**וִיהִי נֹעַם ה' עָלֵינוּ, וּמַעֲשֵׂה יָדֵינוּ כּוֹנְנָה עָלֵינוּ", כְּלוֹמַר, כִּי "נֹעַם ה'" אֲשֶׁר הוֹפִיעַ בְּ"מַעֲשֵׂה יָדֵינוּ"**[22], **בְּעֶסֶק הַתּוֹרָה וְהַמִּצְוֹת, דְּאוֹרַיְתָא וְקִדְשָׁא־בְּרִיךְ־הוּא כֻּלָּא חַד** – שהתורה והקדוש־ברוך־הוא הם דבר אחד לגמרי, **יִתְכּוֹנֵן וְיִשָּׁרֶה עָלֵינוּ מִלְּמַעְלָה**, – "**עלינו**", מעלינו, בבחינת מקיף, **לִהְיוֹתוֹ בְּלִי גְּבוּל וְתַכְלִית וְאֵינוֹ מִתְלַבֵּשׁ בְּנַפְשֵׁנוּ וְשִׂכְלֵנוּ, וְעַל כֵּן** – ולכן, **אֵין אָנוּ מַשִּׂיגִים בְּשִׂכְלֵנוּ הַנְּעִימוּת וְהָעֲרֵבוּת מִ"נֹעַם ה'"** – **וְזִיו הַשְּׁכִינָה** – שהוא, **בְּלִי גְּבוּל וְתַכְלִית, אֲשֶׁר מִתְכּוֹנֵן וְשׁוֹרֶה עָלֵינוּ בְּ"מַעֲשֵׂה יָדֵינוּ", בְּתוֹרָה** – הנלמדת, **וּמִצְוֹת** – הנעשות, **בָּרַבִּים דַּוְקָא.** – שדוקא בתורה ובמצוות שברבים, ישנה השראה מאור שהוא בלי גבול, **וְעַל זֶה אָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ**

אגרת הקדש

אבל ההשראה היא הארה עצומה מאור ה'
10 המאיר בה בלי גבול ותכלית ואינו יכול להתלבש
11 בנפש גבולית כ"א מקיף עליה מלמעלה מראשה ועד
12 רגלה כמו שאמרו חז"ל אכל בי עשרה שכינתא
13 שריא כלומר עליהם מלמעלה כמ"ש ויהי נועם ה'
14 עלינו ומעשה ידינו כוננה עלינו כלומר כי נועם ה'
15 אשר הופיע במעשה ידינו בעסק התורה והמצות
16 דאורייתא וקוב"ה כולא חד יתכונן וישרה עלינו
17 מלמעלה להיותו בלי גבול ותכלית ואינו מתלבש
18 בנפשנו ושכלנו וע"כ אין אנו משיגים בשכלנו הנעימות
19 והעריבות מנועם ה' וזיו השכינה בלי גבול ותכלית
20 אשר מתכונן ושורה עלינו במעשה ידינו בתורה
21 ומצות ברבים דוקא. וע"ז ארז"ל שכר מצוה בהאי

יתגלה ה']. ועיין הצ"צ עה"פ עוטה אור". **19.** הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "ראה אגה"ק סו"ס טו שזהו ממקור כו"". **20.** קידושין לט, ב. **21.** תהלים צ, יז. **22.** הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "צ"ע הפי' ב"מעשה ידינו" שזהו 'עסק התומ"צ'".

מכון תהלות מנחם מרשת אשי בבל

אגרת הקדש

עלמא ליכא כי אי אפשר לעולם להשיגו כי אם בהתפשטות הנפש מהגוף ואף גם זאת על דרך החסד כמ"ש ולך ה' חסד כי אתה תשלם לאיש כמעשהו וכמו שארז"ל שהקב"ה נותן כח בצדיקים כו'. משא"כ במלאכים כמו ששמעתי מרבותי כי אילו נמצא מלאך אחד עומד במעמד עשרה מישראל ביחד אף שאינם מדברים בדברי תורה תפול עליו אימתה ופחד בלי גבול ותכלית משכינתא דשריא עלייהו עד שהיה מתבטל ממציאותו לגמרי

1 **זַ"ל**[20]: **"שְׂכַר מִצְוָה בְּהַאי עָלְמָא לֵיכָּא"**, – שכר מצוה בעולם
2 הזה – אין. שזה מוסב על האור וההתגלות הבלתי מוגבלות,
3 הבאות על ידי מצוה – התגלות זו איננה בעולם **הזה**. שכן,
4 העולם הזה הרי מתנהג בצורה מוגבלת – ולכן אין בעולם הזה
5 התגלות אור בלתי מוגבל,
6 **כִּי אִי אֶפְשָׁר לָעוֹלָם**
7 **לְהַשִּׂיגוֹ**, – את האור
8 שהוא בלי־גבול, **כִּי־אִם** [1]
9 **בְּהִתְפַּשְּׁטוּת הַנֶּפֶשׁ** [2]
10 **מֵהַגּוּף**. – אז, כשאין על [3]
11 הנפש ההגבלות שמצד [4]
12 הגוף, בכוח הנפש להשיג [5]
13 התגלות שבלי גבול, **וְאַף** [6]
14 **גַּם זֹאת** – שבכוח הנפש [7]
15 להשיג זאת אז – הרי זה [8]
16 **עַל דֶּרֶךְ הַחֶסֶד**, – הרי זה [9]
17 חסד מהקדוש־ברוך־הוא
18 שנותן הכוח לנפש "לתפוס" התגלות כזו, **כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב**[23]: **"וּלְךָ**
19 **ה' חָסֶד, כִּי אַתָּה תְּשַׁלֵּם לְאִישׁ כְּמַעֲשֵׂהוּ"**[24], – שתשלום
20 השכר לפי מעשי האדם הוא חסד מהקדוש־ברוך־הוא, **וּכְמוֹ**
21 **שֶׁאָמְרוּ רַז"ל**[25], **שֶׁהַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא נוֹתֵן כֹּחַ בַּצַּדִּיקִים כּוּ'**.
22 – לקבל את שכרם לעתיד לבוא. שכן, השכר הוא הרי בלתי
23 מוגבל, וכדי שהנשמה שהיא מוגבלת – גם אחרי שהיא
24 מתפשטת מהגוף ואין עליה הגבלות הגוף – תוכל לקבל שכר
25 שהוא בלתי מוגבל, צריך הקדוש ברוך הוא להעניק לה כוח על
26 כך. **מַה־שֶּׁאֵין־כֵּן בַּמַּלְאָכִים**[26], – שאין בכוחם לקבל התגלות
27 בלתי מוגבלת, **כְּמוֹ שֶׁשָּׁמַעְתִּי מֵרַבּוֹתַי**, – הכוונה על הבעל־
28 שם־טוב והמגיד ממזריטש, **כִּי אִלּוּ נִמְצָא מַלְאָךְ**[27] **אֶחָד**[28]
29 **עוֹמֵד בְּמַעֲמַד עֲשָׂרָה מִיִּשְׂרָאֵל בְּיַחַד**, – הרי זה רק מה
30 שעשרה יהודים נמצאים יחד – ש"אכל בי עשרה שכינתא
31 שריא" – שורה הרי שם השכינה, **אַף שֶׁאֵינָם מְדַבְּרִים בְּדִבְרֵי**
32 **תּוֹרָה** - **תִּפֹּל עָלָיו אֵימָתָה וָפַחַד בְּלִי גְּבוּל וְתַכְלִית,**
33 **מִשְּׁכִינְתָּא דְּשָׁרְיָא עֲלֵיהוּ**, – מהשכינה השורה עליהם, **עַד**
34 **שֶׁהָיָה מִתְבַּטֵּל מִמְּצִיאוּתוֹ לְגַמְרֵי**. – מצד הביטול והפחד
35 הגדולים שהיתה משרה עליו השראת השכינה השורה על
36 עשרה מישראל יחד למרות שאין הם עוסקים בשעת מעשה
37 בתורה[29]. בספר השיחות תש"ד[30] מביא כ"ק אדמו"ר מהוריי"צ
38 נ"ע, כשאביו למד אתו אגרת קדושה זו בפעם השניה, הרי
39 בשעה שהגיע למה שרבנו הזקן מדבר אודות מעלת הנשמות
40 לגבי מלאכים, ומסיים
41 "כמו ששמעתי מרבותי"
42 וכו' – דיבר הרבי
43 (מהורש"ב) נ"ע אודות
44 הלשון "ששמעתי מרבותי"
45 – שלעיל ב"תניא" פרק
46 ל"ה (בהגדה) כתוב הלשון
47 "ששמעתי ממורי", ואילו
48 כאן הוא אומר הלשון
49 "ששמעתי מרבותי", והוא
50 אמר על כך: "ששמעתי
51 ממורי" הוא מתכוון להוד
52 כבוד קדושת הרב המגיד
53 ממזריטש, ו"ששמעתי מרבותי" הכוונה למורנו הבעל־שם־טוב
54 והרב המגיד ממזריטש. לאחר מכן, אומר שם כ"ק אדמו"ר
55 מוהריי"צ נ"ע, אמר הוד כבוד קדושת אאמו"ר (אדוני אבי מורי
56 ורבי), שאלו הן מההלכות שלומדים בגן־עדן אודות מעלת
57 הנשמות לגבי מלאכים, כפי שהם (המלאכים) מתבטלים מ"אור
58 הוי'" ששכינתא שריא (שהשכינה שורה) במעמד עשרה
59 מישראל, למרות שאין הם מדברים בדברי תורה, והוא – ממשיך
60 כ"ק אדמו"ר מוהריי"צ נ"ע לספר – סיפר לי שמונה סיפורים
61 בנוגע להלכות שלומדים בגן עדן, וסיים: וכל זה הוא ב"תניא"
62 הקדמה לכך, לעשות קביעות בכל יום ללמוד "עין יעקב", שהוא
63 אומר על כך שרוב סודות התורה מוסתרים בו וזה מכפר על
64 עוונות האדם. להלן[31] הוא מביא שם, שהרבי (מוהרש"ב) נ"ע
65 אמר לו גם אז, שלחסידים מלפנים היתה קביעות בחוק לימודם
66 (בלימודים שהיו לומדים כל יום כחוק בל יעבור), שנוסף על
67 השיעורים במשניות, עמוד גמרא ותניא, היו גם לומדים פסקא
68 ב"עין יעקב", ועל־כל־פנים הלכה אחת בקיצור שולחן ערוך שני
69 סעיפים[32], אם היה זה סעיף גדול היו לומדים באופן כזה שהיה
70 זה הלכה אחת, ועל פי רוב הלכה אחת חלוקה בשני סעיפים,

---

23. תהלים סב, יג. **24.** הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "דלכאורה באם זהו כמעשהו - מהו החסד - אלא שזהו שיכול לקבלו". **25.** סנהדרין ק, ב. **26.** הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "שלא ניתן להם הכח". **27.** הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "צ"ע שהרי מלאכים מעלים התפלות גם דצבור". **28.** הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "צ"ע - הכוונה?". **29.** הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "והא דהעשרה אינם בטלים כו' ואינם בפחד כו' עכצ"ל משום דלא חזי אפילו מזלייהו (דאז צ"ל בחרדה וכמרז"ל בחברי דניאל [מגילה ג, א]), ומוכרח להיות כן דאם לאו - בטלה הבחירה כמובן ממצב חברי דניאל. והתועלת דשכינתא שריא - סיוע (בהעלם) להעבודה". **30.** ע' 97-98. **31.** ע' 101. **32.** הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "צע"ג אם אינו טה"ד: 1) לא הי' נפוץ לימודו ברוסיה אפילו בדורות האחרונים. 2) ע"פ רוב כל סעיף - הל' בפ"ע. 3) נדפס לראשונה - בסוף ימי הצ"צ ומחוץ לרוסיא. 4) שו"ע אדה"ז נדפס בתחלת נשיאות אדהאמ"צ, ובטח נקבעו שיעורים בו מאז. וה"ז לימוד הל' פסוקות ומה יגרום לשנות ולהחליף?!".

מהדורות מהר"ל פסוקות ומה"ש בס"ד

יום שבת קודש כ' תשרי

מורה שיעור לשנה מעוברת: מעמ' 272, וע"כ רע בעיני... עד עמ' 272, כמ"ש בזוה"ק.

אגרת הקדש

וע"כ רע בעיני המעשה אשר נעשה תחת השמש בכלל ובפרט בין אחיי ורעיי הנגשים אל ה' הגשה זו תפלה ואחר התפלה או לפניה נעשה מושב לצים ר"ל כמו שארז"ל שנים שיושבין ואין ביניהם ד"ת כו' ואם נעשה מושב לצים בעשרה דשכינתא שריא עלייהו אין לך עלבונא וקלנא דשכינתא גדול מזה רחמנא ליצלן ואם אמרו רז"ל על העובר עבירה בסתר שדוחק רגלי השכינה ח"ו העובר עבירה ברבים דוחק כל שיעור קומה של יוצר בראשית כביכול כמ"ש רז"ל אין אני והוא וכו' אלא שמלך אסור ברהטים כו'. אבל ווי למאן דדחקין לשכינתא כד יוקים לה קודשא ב"ה ויימא לה התנערי מעפר קומי וגו' ועל תלת מילין מתעכבי ישראל בגלותא על דדחקין לשכינתא ועל דעבדין קלנא בשכינתא וכו' כמ"ש בזוה"ק.

1 **וְעַל כֵּן,** – ולכן, **רַע בְּעֵינַי הַמַּעֲשֶׂה**[33] **אֲשֶׁר נַעֲשָׂה תַּחַת**
2 **הַשֶּׁמֶשׁ בִּכְלָל,** – כלומר, באלה שעוסקים בעסק או בעבודה,
3 שהם ענינים שתחת השמש (לא כמו תורה שהיא "לעילא מן
4 שמשא", למעלה מן השמש), הרי גם כשהם עושים מה שהוא
5 אומר להלן, שלפני
6 התפלה או אחרי התפלה,
7 אין הם לומדים תורה,
8 אלא זה נעשה "מושב
9 לצים" – הרי זה "רע
10 בעיני", **וּכְפֶרֶט בֵּין אַחַי**
11 **וְרֵעַי הַנִּגָּשִׁים אֶל ה'**[34],
12 **"הַגָּשָׁה - זוֹ תְּפִלָּה"**[35],
13 – כלומר אלה העוסקים
14 בעבודת התפלה, **וְאַחַר**
15 **הַתְּפִלָּה אוֹ לְפָנֶיהָ**
16 **נַעֲשָׂה "מוֹשַׁב לֵצִים"**
17 **רַחֲמָנָא־לִצְלָן, כְּמוֹ**
18 **שֶׁאָמְרוּ רַז"ל**[36]**: "שְׁנַיִם**
19 **שֶׁיּוֹשְׁבִין וְאֵין בֵּינֵיהֶם**
20 **דִּבְרֵי תּוֹרָה כו'"**, – הרי
21 זה מושב לצים", **וְאִם**
22 **נַעֲשָׂה "מוֹשַׁב לֵצִים"**
23 **בַּעֲשָׂרָה,** – מישראל,
24 **דִּשְׁכִינְתָּא שָׁרְיָא עֲלֵיהוּ** – שהשכינה שורה עליהם, **אֵין לְךָ**
25 **עֶלְבּוֹנָא וְקָלְנָא דִּשְׁכִינְתָּא** – עלבון וקלון השכינה, **גָּדוֹל**
26 **מִזֶּה רַחֲמָנָא־לִצְלָן, וְאִם אָמְרוּ רַז"ל**[37] **עַל הָעוֹבֵר עֲבֵרָה**
27 **בַּסֵּתֶר שֶׁ"דּוֹחֵק רַגְלֵי הַשְּׁכִינָה" חַס־וְשָׁלוֹם,** – הרי, **הָעוֹבֵר**
28 **עֲבֵרָה בָּרַבִּים - דּוֹחֵק כָּל שִׁעוּר קוֹמָה שֶׁל יוֹצֵר בְּרֵאשִׁית**
29 **כְּבְיָכוֹל**[38]**, כְּמוֹ שֶׁאָמְרוּ רַז"ל**[39]**: "אֵין אֲנִי וְהוּא וְכו'"**, –
30 יכולין לדור בעולם", הרי שהוא דוחה את השכינה לגמרי,
31 שאין היא יכולה לשרות שם. **אֶלָּא שֶׁ"מֶלֶךְ אָסוּר בָּרְהָטִים"**
32 **כו'**[40]. – השכינה היא
33 באופן של "אסור" –
34 בקשורה נגד רצונה שלא
35 לשרות במקום כזה – הרי
36 יש בכך משום עלבון
37 וקלון לשכינה הנמצאת
38 שם באופן של "מלך
39 אסור וכו'". **אֲבָל "יַי**
40 **לְמַאן דְּדָחֲקִין**
41 **לִשְׁכִינְתָּא כַּד יוֹקִים לָהּ**
42 **קֻדְשָׁא־בְּרִיךְ־הוּא,** – וי
43 לאלה ש'דוחקים' את
44 השכינה, כאשר הקדוש־
45 ברוך־הוא יקים אותה,
46 **וְיֵימָא לָהּ:** – ויאמר לה:
47 **"הִתְנַעֲרִי מֵעָפָר קוּמִי**
48 **וְגוֹ'"**[41]**, וְעַל תְּלַת מִלִּין**
49 **מִתְעַכְּבֵי יִשְׂרָאֵל**
50 **בְּגָלוּתָא:** – על שלשה
51 דברים מתעכבים בני ישראל בגלות: **עַל דְּדָחֲקִין לִשְׁכִינְתָּא,**
52 – על שהם מצירים לשכינה, **וְעַל דְּעָבְדִין קָלְנָא בִּשְׁכִינְתָּא**
53 – ועל שגורמים קלון לשכינה, **וְכו'"**, **כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב בַּזֹּהַר**
54 **הַקָּדוֹשׁ**[42].

---

33. הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "ל' הכתוב - קהלת ב, יז". **34.** הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "ראה פרש"י יתרו יט, כב. ותפלות במקום קרבנות תקנום". **35.** הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "ב"ר פמ"ט. פרש"י עה"פ". **36.** אבות פרק ג' משנה ב'. **37.** קידושין לא, א. **38.** הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "ראה ע"ח ש' השמות פ"ז. יהל אור ע' תקעג ואילך". **39.** סוטה ה, א. **40.** הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "להעיר מאגה"ת רפ"ז". **41.** כמ"ש בישעי' נב, ב. **42.** ח"ג עה, ב.

המשך ביאור למס' כתובות ליום שלישי עמ' א

1 במשנתינו יתבאר מתי הקילו לאלמנה למכור מקרקעות בעלה
2 שלא בבית דין.
3 **אַלְמָנָה בֵּין מִן הָאֵירוּסִין** – שמת הארוס לאחר שהתארסה, שיש לה
4 כתובה ואין לה מזונות, **בֵּין מִן הַנִּשּׂוּאִין** – שמת בעלה אחר
5 שנשאה, שיש לה אף מזונות, כשמוכרת מנכסי בעלה מה שחייב
6 לה, **מוֹכֶרֶת** אף **שֶׁלֹּא** בפני **בֵּית** דִּין מומחים. אלו דברי חכמים. **רַבִּי**
7 **שִׁמְעוֹן אוֹמֵר**, אלמנה **מִן הַנִּשּׂוּאִין**, שיש לה אף מזונות, **מוֹכֶרֶת**
8 **לְמזונות שֶׁלֹּא** בפני **בֵּית** דִּין מומחים, שתיקנו חכמים שלא תצטרך
9 לישב ולהתענות עד שיזדקקו בית דין למכור את הקרקעות. אבל
10 אלמנה **מִן הָאֵירוּסִין**, שיש לה רק כתובה, **לֹא תִּמְכּוֹר** לכתובתה
11 **אֶלָּא בְּבֵית** דִּין מומחים, **מִפְּנֵי שֶׁאֵין לָהּ** זכות לגבות **מְזוֹנוֹת, וְכָל**
12 **שֶׁאֵין לָהּ מְזוֹנוֹת, לֹא תִּמְכּוֹר אֶלָּא בְּבֵית** דִּין מומחים.

13 * * *

14 **גמרא**

15 הגמרא מבררת את טעמם של חכמים: **בְּשֶׁלָּמָא** אלמנה **מִן הַנִּשּׂוּאִין**
16 **התירו** לה למכור שלא בבית דין, **מִשּׁוּם מְזוֹנֵי** – שלא תצטרך
17 להמתין למזונותיה,

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

יום ראשון

יום רביעי — **יד תשרי, ערב חה"ס** — ה'תש"ד

שיעורים. חומש: ברכה, רביעי עם פירש"י.
תהלים: עב־עו.
תניא: אך האמת . . . יאהב ה' וכו'.

עֵרוּב תַּבְשִׁילִין.
אֵין מוֹסִיפִין עַל שְׁתֵּי עֲרָבוֹת, מַה–שֶּׁאֵין–כֵּן בַּהֲדַסִּים.
מְהַדְּרִים לֶאֱגוֹד הַלּוּלָב בַּסֻּכָּה וּבְעֶרֶב יוֹם־טוֹב. עַל הַלּוּלָב שְׁתֵּי כְּרִיכוֹת – וּמִשְׁתַּדְּלִים שֶׁשְּׁתֵּיהֶם תִּהְיֶינָה מְכֻסּוֹת בְּהַהֲדַסִּים וַעֲרָבוֹת, גַּם כְּרִיכָה הָעֶלְיוֹנָה בִּמְעַט עַל־כָּל־פָּנִים – וּמִלְּבַד זֶה שָׁלֹשׁ כְּרִיכוֹת שֶׁבָּהֶם אוֹגֵד הַהֲדַסִּים וְהָעֲרָבוֹת עִם הַלּוּלָב, שָׁלֹשׁ אֵלּוּ בְּמֶשֶׁךְ טֶפַח אֶחָד.

יום שני

יום חמישי — **טו תשרי, א דחג הסוכות** — ה'תש"ד

שיעורים. חומש: ברכה, חמישי עם פירש"י.
תהלים: עז־עח.
תניא: וכמו אב . . . הדינין נס"ו.

כְּשֶׁנּוֹתְנִים הַד' מִינִים לְאַחַר לְבָרֵךְ עֲלֵיהֶם, אוֹמְרִים בְּפֵרוּשׁ שֶׁהוּא בְּמַתָּנָה עַל מְנָת לְהַחֲזִיר, וּבִפְרָט בְּיוֹם רִאשׁוֹן. וְהוּא תּוֹעֶלֶת לַנּוֹתֵן וְלַמְּקַבֵּל. הוֹרָה אֲדוֹנִי אָבִי מוֹרִי וְרַבִּי [הָרַשַּׁ"ב] שֶׁיַּתְחִילוּ בִּרְכַּת שֶׁהֶחֱיָנוּ כְּשֶׁהַלּוּלָב בְּיָדוֹ אַחַת וְהָאֶתְרוֹג בַּשְּׁנִיָּה.
הַפְּסוּקִים כִּי אָמַרְתִּי גו' – רַק בְּהוֹשַׁעְנָא־רַבָּה.
גַּם בַּיּוֹם מְבָרְכִים "לֵישֵׁב בַּסֻּכָּה" אַחַר קִדּוּשׁ וְלֹא אַחַר הַמּוֹצִיא.

הַהַנְהָגָה בְּעֵת בִּרְכַּת כֹּהֲנִים (כַּנִּזְכָּר לְעֵיל יוֹם ב' דְּחַג הַשָּׁבוּעוֹת), אָנוּ יוֹדְעִים עַל־יְדֵי־זֶה שֶׁרַבֵּנוּ הַזָּקֵן הָיָה לוֹקֵחַ אֶת הַ"צֶּמַח צֶדֶק" קֹדֶם חֲתֻנָּתוֹ תַּחַת טַלִּיתוֹ לִנְשִׂיאַת כַּפַּיִם.

יום שלישי

יום שישי — **טז תשרי, ב דחג הסוכות [בחו"ל]** — ה'תש"ד

בְּקִדּוּשׁ הַלַּיְלָה: שֶׁהֶחֱיָנוּ, וְאַחַר־כָּךְ לֵישֵׁב בַּסֻּכָּה. בְּמִנְחָה אֵין אוֹמְרִים הוֹדוּ, אֲבָל אוֹמְרִים פָּתַח אֵלִיָּהוּ.

שיעורים. חומש: ברכה, ששי עם פירש"י.
תהלים: עט־פב.
תניא: אהובי . . . או"נ מלו"נ.

הצ"צ סיפר: תקס"ט האָבען מיר געהערט פון זיידען דעם זעקסטען מאָל דעם ושאבתם מים – הראשון – פון לקו"ת, און עס איז געווען ע"ד ווי די גמרא זאָגט (ירוש' סוכה פ"ה ה"א) שמשם שואבים. יונה האָט מקבל געווען בשמחת בית השואבה גילוי הנבואה, מיר האָבען מקבל געווען עד אין סוף, דער סוף איז אז משיח וועט קומען, שנעוץ תחלתן בסופן.

הַ"צֶּמַח צֶדֶק" סִפֵּר: בִּשְׁנַת תקס"ט שָׁמַעְנוּ מֵהַסָּבָא [אַדְמוֹ"ר הַזָּקֵן] בַּפַּעַם הַשִּׁשִּׁית אֶת [הַמַּאֲמָר] "וּשְׁאַבְתֶּם מַיִם" – הָרִאשׁוֹן – שֶׁבְּ"לִקּוּטֵי תּוֹרָה", וְזֶה הָיָה בְּדוֹמֶה לְמַה שֶׁהַגְּמָרָא אוֹמֶרֶת (יְרוּשַׁלְמִי סֻכָּה פֶּרֶק ה' הֲלָכָה א') שֶׁמִּשָּׁם שׁוֹאֲבִים. יוֹנָה [הַנָּבִיא] קִבֵּל בְּשִׂמְחַת בֵּית הַשּׁוֹאֵבָה אֶת גִּלּוּי הַנְּבוּאָה, אָנוּ קִבַּלְנוּ עַד אֵין־סוֹף, הַסּוֹף הוּא שֶׁמָּשִׁיחַ יָבוֹא, שֶׁנָּעוּץ תְּחִלָּתָן בְּסוֹפָן.

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

יום רביעי

שבת — יז תשרי, שבת חוהמ"ס — ה'תש"ד

גַּם בְּשִׂמְחָה וּבְצָהֳלָה.
שָׁלוֹם עֲלֵיכֶם, אֵשֶׁת חַיִל, מִזְמוֹר לְדָוִד, דָּא הִיא סְעוּדָתָא, וְיִתֶּן לְךָ – אוֹמְרִים בְּלַחַשׁ.
בְּמוּסָף – "וּמִנְחָתָם וְנִסְכֵּיהֶם" אַחֲרֵי פְּסוּקֵי כָּל יוֹם וְיוֹם. בְּשַׁבָּת אֵין אוֹמְרִים הוֹשַׁעְנוֹת.

שיעורים. חומש: ברכה, שביעי עם פירש"י.
תהלים: פג־פז.
תניא: כג. בגזירת . . . קלו כלל.

עַל־יְדֵי הָעֲבוֹדָה דְּנִסְיוֹנוֹת מִתְּגַלָּה בְּחִינַת יְחִידָה שֶׁבַּנֶּפֶשׁ, כְּמַאֲמָר "חֲבוּקָה וּדְבוּקָה בָּךְ" – הִתְקַשְּׁרוּת הַנִּשְׁמָה בָּאֱלֹקוּת, וְעַל־יְדֵי־זֶה – "טוֹעֶנֶת עָלָךְ" – בְּקִיּוּם הַתּוֹרָה וּמִצְוֹת בִּמְסִירַת נֶפֶשׁ, הִנֵּה – "יְחִידָה לְיַחֲדָךְ" – שֶׁמִּתְגַּלָּה בְּחִינַת יְחִידָה שֶׁבַּנֶּפֶשׁ, דְּעַל־יְדֵי הִתְגַּלּוּת זוֹ נֶהְפַּךְ יְחִידָה שֶׁבַּנֶּפֶשׁ הַבַּהֲמִית לֶאֱלֹקוּת, שֶׁהוּא עִנְיָן הַתֹּקֶף בְּקִיּוּם הַתּוֹרָה וּמִצְוֹת בְּחַיּוּת פְּנִימִי, וּבְהֶרְגֵּשׁ תַּעֲנוּג גָּדוֹל וַהֲנָאָה מְרֻבָּה בַּעֲבוֹדַת ה', וּבְכָל עִנְיְנֵי הָעוֹלָם הֵן וְלָאו שָׁוִין אֶצְלוֹ בְּהַשְׁוָאָה אֲמִתִּית, כִּי נִלְקַח מִמֶּנּוּ הַתַּעֲנוּג וְטוּב טַעַם שֶׁבָּעִנְיָנִים הַגַּשְׁמִיִּים.

יום חמישי

יום ראשון — יח תשרי, ב דחוהמ"ס [בחו"ל] — ה'תש"ד

שיעורים. חומש: ברכה, פרשה ראשונה עם פירש"י.
תהלים: פח־פט.
תניא: וההפרש . . . קלו עמלה בה.

אוֹמְרִים "אוֹם אֲנִי חוֹמָה" וְגַם "אָדוֹן הַמּוֹשִׁיעַ", אֲבָל אֵין מַקִּיפִים אֶלָּא פַּעַם אַחַת. אוֹמְרִים תֵּבַת "הוֹשַׁעְנָא" הֵן בָּרֹאשׁ וְהֵן בַּסּוֹף – בְּאוֹתָם הָאוֹתִיּוֹת שֶׁאוֹמְרָם הַשְּׁלִיחַ צִבּוּר בְּקוֹל רָם. בְּהַשְׁאָר – אוֹמְרִים רַק פַּעַם אַחַת.
מִנְהָגֵנוּ לְהַתְחִיל בְּקוֹל רָם מֵאוֹת "ס" אוֹ "ע".
מְדַרְיְכִים לַעֲשׂוֹת הֶקֵּף שָׁלֵם, וּמַשְׁלִימִים בָּאוֹת "ת".

יום שישי

יום שני — יט תשרי, ג דחוהמ"ס [בחו"ל] — ה'תש"ד

שיעורים. חומש: ברכה, שני עם פירש"י.
תהלים: צ־צו.
תניא: אבל ההשראה . . . 272 לגמרי.

אִיתָא [מוּבָא בַּסְּפָרִים], שֶׁכָּל הַשָּׁנָה בְּאָמְרוֹ בִּשְׁמוֹנֶה־עֶשְׂרֵה "וְאֵת כָּל מִינֵי תְּבוּאָתָהּ לְטוֹבָה", צָרִיךְ לְכַוֵּן לְחִטִּים לְמַצָּה וְאֶתְרוֹג – בְּמָקוֹם אֶחָד נִזְכָּר מִלְּבַד הַנַּ"ל גַּם יַיִן לְקִדּוּשׁ – וְאָז בְּמֵילָא תִּהְיֶה כָּל הַתְּבוּאָה לְטוֹבָה.

שבת קודש

יום שלישי — כ תשרי, ד דחוהמ"ס [בחו"ל] — ה'תש"ד

שיעורים. חומש: ברכה, שלישי עם פירש"י.
תהלים: צז־קג.
תניא: וע"כ . . . כמ"ש בזה"ק.

בְּעֵת הַנַּעֲנוּעִים צָרִיךְ לְהַגִּיעַ עַד הֶחָזֶה, מָקוֹם שֶׁמַּכִּים בַּאֲמִירַת "אָשַׁמְנוּ".

אָמַר אֲדֹנִי אָבִי מוֹרִי וְרַבִּי [הָרַשַׁ"ב] בְּאַחַת הַהִתְוַעֲדוּיוֹת, שֶׁיֵּשׁ לוֹמַר שֶׁזֶּהוּ כְּמוֹ הָעִנְיָן שֶׁעַל־יְדֵי הַכֹּבֶד רֹאשׁ שֶׁקֹּדֶם הַתְּפִלָּה, שֶׁמִּתְמַרְמֵר בְּנַפְשׁוֹ, עַל־יְדֵי־זֶה דַּוְקָא יָכוֹל לִהְיוֹת אַחַר־כָּךְ הִתְפַּעֲלוּת הַמִּדּוֹת בַּתְּפִלָּה.

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

מצות הפקר הפירות בשביעית

יום ראשון י"ד תשרי ה'תשפ"ג

הלכות שמיטה ויובל פרק ד, הלכה כד: מִצְוַת עֲשֵׂה לְהַשְׁמִיט כָּל מַה שֶּׁתּוֹצִיא הָאָרֶץ בַּשְּׁבִיעִית, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְהַשְּׁבִיעִית, תִּשְׁמְטֶנָּה וּנְטַשְׁתָּהּ". וְכָל הַנּוֹעֵל כַּרְמוֹ אוֹ סָג שָׂדֵהוּ בַּשְּׁבִיעִית - בְּטֵל מִצְוַת עֲשֵׂה.

את שמיטת הפירות בשביעית ניתן להבין בשתי דרכים: א. מצוה על בעל השדה להפקיר את הפירות. ב. התורה עצמה מפקירה את הפירות והבעלים אינו פועל בכך כלום, אלא מצווה שלא למנוע מאחרים לקחתם, מאחר וכבר נעשו הפקר מחמת דין התורה.

והחילוק למעשה בין הדרכים הוא במקרה שבעל הבית אינו מפקיר את הפירות ונועל את שדהו: לפי הצד הראשון, הוא אמנם עובר על ביטול מצות עשה, אך לאחרים אין היתר לקחתם שהרי למעשה הם שלו ואינם מופקרים. ואילו לפי הצד השני, מותר לקחתם בניגוד לרצונו שהרי כבר יצאו מרשותו בעל כורחו (ראה מנחת חינוך מצוה פד, אנ"ת ב, עמ' קמ).

והנה, מלשון הרמב"ם "מצות עשה להשמיט כל מה שתוציא הארץ בשביעית" משמע לכאורה שהמצוה היא שבעל השדה יפקיר ולולי זאת אין הפירות מופקרים.

אולם מהמשך לשונו "וכל הנועל כרמו... ביטל מצות עשה" ניתן להבין שהפירות מופקרים כבר מאליהם והמצוה היא לא למנוע מאחרים ליטול את המגיע להם בדין.

ויש שביארו כי אמנם הפירות מופקרים ממילא ללא פעולת האדם, ומכל מקום מצוה על האדם לעשות מצדו מעשה הפקר, וזוהי כוונת הרמב"ם "מצות עשה להשמיט" — היינו שיפקיר אותם בפירוש בפיו (ראה רס"ג עם ביאורי הגרי"פ ח"ב עמ' 581, אגרות משה יו"ד ג עמ' שלג).

ויש שהוסיפו בביאור שני הדינים: הפירות מותרים מצד עצמם לכל העולם וכל אחד רשאי לזכות בהם, אך כל עוד לא זכה בהם מישהו, הם עדיין שייכים לבעלים והמצוה על האדם היא להפקירם ולהוציאם מבעלותו מיד (משנת יעבץ הל' שמיטה ויובל עמ' מז).

מותר להשכיר שדה לגוי בשביעית?

יום שני ט"ו תשרי, חג הסוכות ה'תשפ"ג

הלכות שמיטה ויובל פרק ח, הלכה ח: מְחַזְּקִין יְדֵי גּוֹיִם בַּשְּׁבִיעִית, בְּדָבָרִים בִּלְבַד - כְּגוֹן שֶׁרָאָהוּ חוֹרֵשׁ אוֹ זוֹרֵעַ, אוֹמֵר לוֹ: 'תִּתְחַזֵּק', אוֹ 'תַּצְלִיחַ'... מִפְּנֵי שֶׁאֵינָם מְצֻוִּין עַל שְׁבִיתַת הָאָרֶץ. אֲבָל לֹא יִסְעָדֵנוּ בַּיָּד.

זו מסקנת הגמרא (גיטין סב, א) שאין לסייע לגויים בעבודת השדה בשביעית, אך מותר לעודדם ולומר להם 'תחזקנה ידיכם' (רש"י שם).

וב'קונטרס קדושת שביעית' (להגרא"מ שטיינברג, הביאו ה'תורת הארץ' פ"ז סק"ו) ביאר שמדובר בשדה של ישראל שהשכירה לגוי, ועל שדה זו נאמר (גיטין שם) "אין עודרין עם הנכרי בשביעית" ומותר רק לחזקו בדברים, אבל בשדה של גוי מותר אף לסייעו בעבודת השדה (וע"פ דעת הכסף משנה שאין נוהגת קדושת שביעית בשדה של גוי).

אך לדעת ה'תורת הארץ' (שם) גם בשדה של גוי אסור לסייע בעבודת השדה, והוכיח כן מזה שעל הנאמר במשנה "מחזיקין ידי עכו"ם בשביעית" (ובתחילה סברה הגמרא שהכוונה לסיוע בעבודת השדה) הקשו בגמרא (גיטין שם) והרי אמרו "אין עודרין עם הנכרי בשביעית"? ואם האיסור לסייע לגוי בעבודת השדה הוא רק בשדה של ישראל שהשכיר לגוי, אבל בשדה של גוי מותר לסייעו — אין כאן קושיא, כי אפשר לומר שהמשנה ("מחזיקין ידי עכו"ם") מדברת בשדה של גוי, אבל בשדה של ישראל שהושכר לגוי אסור לסייעו, אלא מכאן שההיתר לחזק ידי הגוי (מבלי לסייעו בעבודת השדה) נאמר בשדה של גוי, אבל בשדה שהושכר לגוי אסור אף לחזקו בדברים, כי בכך עובר הישראל ב'עשה' של שביתת הארץ (וכלשון הרמב"ם בפרטי המצוות בראש הל' שמיטה שמצות העשה "ושבתה הארץ שבת לה'" היינו "שתשבות הארץ ממלאכתה בשביעית")

וכתבו אחרונים (מנחת חינוך מצוה שכט. משיב דבר ח"ב סי' נו):

לא זו בלבד שבשדה של ישראל שהושכר לגוי אסור לסייעו ולחזקו בדברים, אלא אסור אף להשכיר לו שדהו בשביעית, שהרי מבואר בגמרא (ע"ז טו, ב) כי כשם שמצווים אנו על שביתת בהמתנו בשבת כך מצווים אנו על שביתת ארצנו בשביעית, ואם כן אסור להשכיר לו שדה בשביעית כמו שאסור להשכיר לו בהמה בשבת. וכן מפורש ב'תוספות רי"ד' (ע"ז שם, הובא בביאור הגרי"פ פרלא לסהמ"צ לרס"ג עשה סא) שאסור להשכיר שדהו לגוי בשביעית, לומדים זאת מהפסוק 'שבת שבתון יהיה לארץ'.

כיצד מקדשים את היובל?

יום שלישי ט"ז תשרי ה'תשפ"ג

הלכות שמיטה ויובל פרק י, הלכה א: מִצְוַת עֲשֵׂה לִסְפֹּר שָׁנִים שֶׁבַע שֶׁבַע, וּלְקַדֵּשׁ שְׁנַת הַחֲמִשִּׁים.. וּשְׁתֵּי מִצְוֹת אֵלּוּ, מְסוּרִין לְבֵית דִּין הַגָּדוֹל בִּלְבַד.

בספר המצוות (מ"ע קלו) מפרש הרמב"ם את הפסוק 'וקדשתם את שנת החמישים שנה': 'שציונו לקדש שנת החמישים, כלומר לבטל העבודה בה כמו השמיטה'. דהיינו: ה'קידוש' אינו מתבטא בצורה פעילה אלא בעצם ההימנעות מעבודת הקרקע.

אך כאן כותב הרמב"ם שמצוה זו מסורה לבית דין הגדול בלבד. ואם ענינה הוא ההימנעות מעבודת הקרקע, הרי זה

מסור לכל אחד ואחד, ולאו דווקא לבית דין!

ולכן יש שכתבו שהרמב"ם חזר בו כאן מפירושו בספר המצוות ומפרש כדעת רש"י (ר"ה ח, ב) שמצוה על בית דין לומר בכניסת שנת היובל 'מקודשת השנה' (ראה פירוש הגרי"פ לרס"ג מ"ע סג).

אך יתכן לומר שמצות הקידוש כוללת את שני הפרטים והם משלימים זה את זה, כי יש סוברים שקידוש היובל על ידי בית דין הוא תנאי הכרחי כדי שתחול קדושת היובל בשנה זו, ואם לא יעשו כן, השנה לא תתקדש ולא יחולו בה כל דיני היובל. ולפי זה, מצד אחד המצוה מוטלת על בית דין שהם המקדשים את השנה. וזהו שכתב הרמב"ם שהמצוה מוטלת על בית דין בלבד. ומצד שני, על ידי קדושה זו חלים דיני השביתה מעבודת הקרקע והפקרת הפירות על כל אחד ואחד.

ובכך חלוקה מצות שמיטה ממצות היובל:

לגבי שמיטה, כתב הרמב"ם (פ"א ה"א) שהעושה מלאכה מעבודת הארץ "ביטל מצות עשה ועבר על לא תעשה", אך לגבי יובל (להלן הט"ו) לא הזכיר שעובר על עשה אלא רק על לא־תעשה, כי לגבי יובל המצות־עשה מוטלת רק על בית דין לקדש את השנה, ועל ידי כך חלה מצות לא־תעשה על כל אחד לא לחלל את הקדושה על ידי עבודת הקרקע. ולכן העובד בקרקע עובר רק על מצות לא־תעשה (מצות המלך ב עמ' ר).

תכנון העיר כהלכה

יום רביעי י"ז תשרי ה'תשפ"ג

הלכות שמיטה ויובל פרק יג, הלכות ד־ה: אֵין עוֹשִׂין בְּעָרֵי הַלְוִיִּם עִיר מִגְרָשׁ, וְלֹא מִגְרָשׁ עִיר... שֶׁנֶּאֱמַר: "וּשְׂדֵה מִגְרַשׁ עָרֵיהֶם, לֹא יִמָּכֵר"; ... וְכֵן בִּשְׁאָר עָרֵי יִשְׂרָאֵל.

טעם הדין מבואר בספר החינוך (מצוה שמב): מאחר והלויים הם השבט הנבחר לעבודת ה' ולעסוק בחכמת התורה, עריהם מהוות מוקד משיכה לעם ישראל כולו וכבודו של העם שיהיו "בתכלית היופי והחמדה", ובכלל זה שיהיו בהן שטחים פתוחים לנוי לנטיעות.

וטעם זה שייך דווקא בערי הלויים, אולם הרמב"ם מסיים וכותב "וכן בשאר ערי ישראל". וכתב ה'מנחת חינוך' (שם) כי האיסור בערי ישראל הוא מדרבנן, וכן נראה מדברי הרמב"ם שתחילה כתב את האיסור לגבי ערי הלויים והביא על כך מקור מהפסוק "ושדה מגרש עריהם לא ימכר" (היינו שלא ישנו את ייעודו), ואחר כך הוסיף "וכן בשאר ערי ישראל", ומשמע שזה אינו בכלל האיסור הנלמד מהכתוב אלא תקנת חכמים משום ישוב הארץ ומניעת חורבנה.

ולפי זה יובן מדוע לגבי ערי ישראל לא נזכר מהו גודל המגרש שיש להשאיר (בשונה מערי הלויים שנאמר בהם שיעור מדויק), כי בשונה מערי הלויים שנאמרה בהן מצות עשה להשאיר שטח למגרש ושדות וכרמים ("ומדותם מחוץ לעיר את פאת קדמה אלפיים באמה" – ראה לעיל הל' ב) הרי בשאר ערי ישראל מזכיר הרמב"ם רק איסור לשנות שטחי מגרש לבנייה, משום שבעיקרה אין זו תקנה חיובית אלא שלילית, שמאחר ודרך העולם להתקין מגרש סביב כל עיר, תיקנו חז"ל שבארץ ישראל לא ישנו מהמנהג הרגיל, ולכן אין מקום לקבוע שיעור מסוים אלא השיעור הוא לפי המנהג בכל מקום ובכל זמן.

ולפי זה יש למצוא היתר לנהוג בזמנינו שמפאת המחסור בשטח, אין מקפידים להשאיר שטחי מגרש ושדות סביב לעיר, כי כאשר אין מנהג קבוע לעשות כן, אין חובה בדבר, שכן לא היתה תקנה המחייבת לעשות מגרש בשאר הערים אלא רק לא לשנות מהמנהג הקיים (משנת יוסף ח"א סי' נט).

גביעים, כפתורים ופרחים - משוקדים

יום חמישי י"ח תשרי ה'תשפ"ג

הלכות בית הבחירה פרק ג, הלכה ב: שֵׁשֶׁת הַקָּנִים, שְׁלֹשָׁה מִצַּד זֶה, וּשְׁלֹשָׁה מִצַּד זֶה; וּבְכָל קָנֶה וְקָנֶה מֵהֶן, שְׁלֹשָׁה גְּבִיעִים וְכַפְתּוֹר וּפֶרַח, וְהַכֹּל מְשֻׁקָּדִים כְּמוֹ שְׁקֵדִים בַּעֲשִׂיָּתָן.

וכתב ה'כסף משנה' בשם המהרי"ק:

על הפסוק (שמות כה, לג) "שלשה גביעים משוקדים בקנה האחד כפתור ופרח... ובמנורה (הקנה האמצעי) ארבעה גביעים משוקדים כפתוריה ופרחיה" אמרו בגמרא (יומא נב, ב) - "מקרא זה אין לו הכרע" האם המילה 'משוקדים' מתייחסת ל'גביעים' או ל'כפתוריה ופרחיה', ולכן כתב הרמב"ם שיש לעשות את הכל 'משוקדים', כי אפילו אם אחד מהם אינו צריך להיות משוקד, "אין בכך הפסד".

וה'משנה מלך' תמה:

בגמרא מדובר רק לגבי הפסוק "ובמנורה ארבעה גביעים משוקדים כפתוריה ופרחיה", והיינו בקנה האמצעי, ואילו לגבי הכפתורים והפרחים בששת הקנים ("שלשה גביעים משוקדים בקנה האחד כפתור ופרח") אין להסתפק האם צריכים להיות משוקדים, שהרי המילים 'בקנה האחד' מפסיקים בין המילה 'משוקדים' ל'כפתור ופרח' – ומדוע כתב הרמב"ם ש"הכל משוקדים", גם הכפתורים ופרחים בשששת הקנים?

ומבאר הרבי:

יש לעיין בדברי הגמרא ש"מקרא זה אין לו הכרע": א. כיצד יתכן שהתורה קובעת הלכה באופן ש"אין לו הכרע" איך לקיימה? ב. הרי היה ניתן לברר ספק זה על פי המנורה שהיתה במשכן (ואח"כ במקדש) שעשאה משה בתבנית "אשר אתה מראה בהר" (שמות כה, מ)?

וצריך לומר שאכן מנורת משה היתה באופן ש'הכל משוקדים' כי כך היא ההלכה, ולא מפני הספק, ובהתאם לכך הוא פסק הרמב"ם.

וההסבר הוא: הגביעים והכפתורים והפרחים "לא היו

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

אלא לנוי" (רש"י שמות כה, לא), ולכן ציוותה תורה לעשותם 'משוקדים' שהוא מעשה אומנות המוסיפה נוי ויופי (ראה פיה"מ לרמב"ם מנחות ספ"ג), וכיון ש'משוקדים' הוא פרט בנוי המנורה מובן שהוא חל על כל חלקי המנורה, משום "זה קלי ואנוהו" - ש"כל דבר שהוא לשם הא-ל הטוב, שיהיה מן הנאה והטוב" (הל' איסו"מ פ"ד הי"א).

ומה שאמרו בגמרא "אין לו הכרע" – הוא רק לגבי פירוש הפסוקים אך לא להלכה, כי בכל אופן דין 'משוקדים' חל על כל פרטי המנורה.

(לקוטי שיחות כו, עמ' 183)

מחיצת הפרדה - חלק מבית המקדש — יום שישי י"ט תשרי ה'תשפ"ג

הלכות בית הבחירה פרק ה, הלכה ט: עֶזְרַת נָשִׁים הָיְתָה מֻקֶּפֶת כְּצוֹצְטְרָה, כְּדֵי שֶׁיִּהְיוּ הַנָּשִׁים רוֹאוֹת מִלְּמַעְלָן וְהָאֲנָשִׁים מִלְּמַטָּן - כְּדֵי שֶׁלֹּא יִהְיוּ מְעֹרָבְבִין.

שנינו במשנה (סוכה נא, א): "במוצאי יום טוב הראשון של חג ירדו לעזרת נשים ומתקנים שם תיקון גדול". ומהותו של התיקון מבוארת בגמרא: "הקיפוה גזוזטרא, והתקינו שיהו נשים יושבות מלמעלה ואנשים מלמטה", כדי למנוע תערובת.

ולכאורה נראה מכך כי גזוזטרא זו לא היתה קיימת במשך השנה והתקינוה במיוחד לשמחת בית השואבה.

אך מדברי הרמב"ם כאן מבואר שגזוזטרא זו היתה תמיד, ונראה שההכרח לכך הוא מחמת קושיית הגמרא שם: כיצד הותר לחכמים לשנות מצורת הבית, הרי נאמר "הכל בכתב מיד ה' עלי השכיל", היינו שצורת הבית קבועה כפי שקיבל דוד המלך בנבואה ואין לשנותה? ותירצה הגמרא, כי חכמים למדו זאת מהכתוב "וספדה הארץ משפחות בית דוד לבד" – "משפחת בית דוד לבד ונשיהם לבד", ומכאן שצריכה להיות הפרדה בין נשים לאנשים בשעת התכנסות.

אך עדיין יש להבין: סוף סוף, מהו ההיתר לעבור על הדין של "הכל בכתב מיד ה'" האוסר לשנות את צורת המקדש?

אלא בהכרח לומר שפסוק זה מלמד שה'גזוזטרא' היא חלק מבנין הבית שהרי היא נצרכת לקיום שמחת בית השואבה, ומכך יש להסיק כי היא קיימת כל השנה שהרי עצם צורת המקדש אינה משתנית מזמן לזמן, ולכן הביא הרמב"ם כאן את דין עשיית הגזוזטרא כחלק בלתי נפרד מדיני צורת המקדש.

ומהו, אם כן, ה'תיקון גדול' שנעשה בסוכות? זאת יש ללמוד מלשון הרמב"ם בהביאו את דברי הגמרא (בהל' לולב פ"ח הי"ב): "וכיצד היו עושין, ערב יו"ט הראשון היו מתקנין במקדש מקום לנשים מלמעלה ואנשים מלמטה כדי שלא יתערבו אלו עם אלו", ומבואר כי התיקון לא היה בבניית המחיצה (שכבר היתה קיימת ועומדת) אלא בהכשרת המקום לנשים מלמעלה ולאנשים מלמטה ותיקון מקומות הכניסה באופן שימנע עירוב בכניסה וביציאה. (הררי קדם א, קסב)

'אין עניות במקום עשירות' — שבת קודש כ' תשרי ה'תשפ"ג

הלכות כלי המקדש פרק א, הלכה טו: סַכִּין שֶׁנִּשְׁמַט מִן הַנֵּצֶב, אוֹ שֶׁנִּפְגַּם - אֵין מַחֲזִירִין אוֹתוֹ וְאֵין מַשְׁחִיזִין אוֹתוֹ, אֶלָּא גּוֹנְזִין אוֹתָן... שֶׁאֵין עֲנִיּוּת בְּמְקוֹם עֲשִׁירוּת.

וזה גם הטעם להלכה הבאה (פ"ח ה"ה): "בגד מבגדי כהונה... אין מלבנין אותו ולא מכבסין אותו, אלא מניחו לפתילות ולובש חדשים", כפי שפירש רש"י (תמיד כט, א) "כל מעשיהם בעושר ובשררה".

והקשו אחרונים (תשובה מאהבה ח"א סי' ד, באר שבע תמיד לג, א ועוד): לכאורה, הכלל 'אין עניות במקום עשירות', סותר לכלל 'התורה חסה על ממונן של ישראל' שנאמר בכמה הלכות, לדוגמה: בתעניות היו תוקעים במקדש בחצוצרות ובשופרות שפיהם מצופה כסף (הל' תענית פ"א ה"ד), ואמרו בגמרא (ראש השנה כז, א) שלא היו מצופים זהב כמו שופר של ראש השנה שבמקדש, משום ש"התורה חסה על ממונם של ישראל".

ועוד: הקלפי שנעשו בו ביום הכיפורים הגורלות של שני השעירים היתה מעץ (הל' עבודת יוכ"פ פ"ג ה"א). ולא מכסף או זהב כיון שהתורה חסה על ממונם של ישראל (יומא לט, א).

וביארו:

שיקול דעת החכמים הוא המכריע להבדיל בין דבר לדבר, לפי גודל ההפסד, כבוד העבודה והצורך (יום תרועה ר"ה שם. תפארת ישראל, תמיד פ"ה ס"ק כז).

וה'נודע ביהודה' (תשובה מאהבה ח"א סי' ז) מחלק:

הכלל 'אין עניות במקום עשירות' נאמר רק בכלי שרת או בדבר הקדוש בקדושת הגוף (וכן כתב בס' 'עבודת ישראל' על עבודת יוהכ"פ (דף קטו, א) ונימוקו - "לאו אורח ארעא לשמש בפני מלכו של עולם במדת עניות"), והכלל 'התורה חסה על ממונם של ישראל' אמור לגבי ממון חולין, ולכן בסכין ובגדי כהונה נהגו בעשירות, ובקלפי שהיא של חול הסתפקו בעץ.

והחצוצרות והשופר שתקעו בהן בתעניות, היו של כסף כי: א. כלים אלו אינם כלי שרת. ב. כלי כסף אינם בגדר 'עניות' ודי בזה כי יש לחוס על ממונם של ישראל, ואת השופר ציפו זהב משום כבוד יום-טוב.

שיעורי רמב"ם ג' פרקים ליום – י"ד־כ' תשרי ה'תשפ"ג

יום ראשון י"ד תשרי ה'תשפ"ב

הִלְכוֹת שְׁמִיטָּה וְיוֹבֵל

פֶּרֶק שְׁלִישִׁי[1]

1) יבאר שעבודת הארץ סמוך לשביעית אסורה. שדה אילן ושדה הלבן ומה הם, ובזמן הזה עד אימתי מותרין. אם מותר לזבל השדות ולעבוד המקשאות והמדלעות.

1 **א. עֲבוֹדַת הָאָרֶץ[2] בְּשָׁנָה שִׁשִּׁית שְׁלֹשִׁים יוֹם סָמוּךְ**
2 **לִשְׁבִיעִית - אֲסוּרָה הֲלָכָה לְמֹשֶׁה מִסִּינַי, מִפְּנֵי שֶׁהוּא**
3 **מְתַקְּנָהּ לִשְׁבִיעִית[3]. וְדָבָר זֶה בִּזְמַן שֶׁבֵּית הַמִּקְדָּשׁ**
4 **קַיָּם הוּא שֶׁנֶּאֱסַר מִפִּי הַשְּׁמוּעָה. וְגָזְרוּ חֲכָמִים, שֶׁלֹּא**
5 **יִהְיוּ חוֹרְשִׁים שְׂדֵה הָאִילָן עֶרֶב שְׁבִיעִית בִּזְמַן**
6 **הַמִּקְדָּשׁ אֶלָּא עַד הָעֲצֶרֶת[4], וּשְׂדֵה הַלָּבָן - עַד הַפֶּסַח.**
7 **וּבִזְמַן שֶׁאֵין מִקְדָּשׁ - מֵתִּרִין[5] בַּעֲבוֹדַת הָאָרֶץ עַד**
8 **רֹאשׁ הַשָּׁנָה, כְּדִין תּוֹרָה.**

2) למעלה בתחילת פרק א דיבר רבינו על "מצות עשה לשבות מעבודת הארץ ועבודת האילן", ואילו כאן השמיט "עבודת האילן", וכן לשון התוספתא: "רבן גמליאל ובית דינו התקינו שיהו מותרין בעבודת הארץ עד ראש השנה", הרי שלא דיברו אלא על "עבודת הארץ", בלבד. ואף על פי שמן התורה לא נאסרה עבודת האילן, ייתכן כי חכמים גזרו גם עליה, במלאכה שאסורה מן התורה, כגון זימור, שהרי לא מצאנו שיתירו חכמים אלא זירוד ופיסול, איבוק ועישון שאינם אסורים אלא מדרבנן. 3) שהרי עשר נטיעות המפוזרות בתוך בית סאה מותר לחרוש עבורן עד ראש השנה, מפני שחרישה זו אינה לתקן לצורך שביעית אלא לחזק את הנטיעות. 4) חג השבועות. 5) כרבן גמליאל ובית דינו הסוברים כר' ישמעאל שאיסור חרישה בערב שביעית אינה מפורשת בתורה, אלא נלמדה מהלכה למשה מסיני. ומכיוון שנמסרו שלוש הלכות למשה מסיני בבת אחת: עשר נטיעות הנ"ל, ערבה וניסוך המים, למדים אנו, שכשם שניסוך המים אינו אלא בזמן שבית המקדש קיים, כן גם דין עשר נטיעות אינו אלא בזמן שבית המקדש קיים.

9 **ב. אֵי זוֹ הִיא שְׂדֵה הָאִילָן[6]? כָּל שְׁלֹשָׁה אִילָנוֹת[7]**
10 **לְבֵית סְאָה[8], אֶחָד אִילַן סָרָק[9] וְאֶחָד אִילַן מַאֲכָל,**
11 **וַאֲפִלּוּ הֵן שֶׁל שְׁלֹשָׁה אֲנָשִׁים[10] - רוֹאִין אוֹתָן כְּאִלּוּ**
12 **הֵם תְּאֵנִים[11]; אִם רְאוּיִין[12] לַעֲשׂוֹת כְּפַר דְּבֵלָה[13] שֶׁל**
13 **שִׁשִּׁים מָנֶה - חוֹרְשִׁין כָּל בֵּית סְאָה בִּשְׁבִילָם[14]. וְהוּא**
14 **שֶׁיִּהְיֶה רְחוּק בֵּין כָּל אֶחָד וְאֶחָד כְּדֵי שֶׁיִּהְיֶה הַבָּקָר**
15 **יָכוֹל לַעֲבֹר בְּכֵלָיו[15].**

6) שחורשין בה ערב שביעית עד העצרת. 7) ולא פחות, אבל היו יותר משלושה - חורשים עבורם. 8) והיא חמישים על חמישים אמה. 9) "אילן סרק הוא, שאינו עושה פרי כגון הארז ותרזה ודומיהן". 10) "היינו חושבים שלא יצטרפו, וכל אחד מהם יחרוש סביבות אילנו כמלוא אורה וסלו חוצה לו, ובא ללמדנו שיצטרפו". 11) בירושלמי שם הלכה ג: "ולמה אמרו תאנים? - על ידי (=מכיוון) שפירותיהן גסין והן עושות הרבה". 12) כל ג' האילנות כאחד. 13) "הגוף המחובר מן התאנים שהן נקבצים זו על זו עד שיהיו כדמות כיכר לחם". 14) עד עצרת. 15) הוא ארבע אמות, שאם הם קרובים יותר, הם עומדים להיעקר.

16 **ג. הָיוּ פָּחוֹת מִשְּׁלֹשָׁה לְבֵית סְאָה; אוֹ שֶׁהָיוּ שְׁלֹשָׁה,**
17 **וְאֶחָד רָאוּי לַעֲשׂוֹת שִׁשִּׁים מָנֶה אוֹ יָתֵר, וְהַשְּׁנַיִם אֵינָן**
18 **רְאוּיִין לַעֲשׂוֹת; אוֹ שְׁנַיִם רְאוּיִין לַעֲשׂוֹת אֲפִלּוּ מֵאָה**
19 **מָנֶה[16], וְאֶחָד אֵינוֹ עוֹשֶׂה - אֵין חוֹרְשִׁין לָהֶן אֶלָּא**
20 **לְצָרְכָּם, וְהוּא מְלֹא הָאוֹרֶה וְסַלּוֹ חוּצָה לוֹ[17].**

16) ולפי זה "לא זו אף זו" שנו במשנתנו. לא זו, כשרק אילן אחד מן השלושה, אלא אף זו כששניים מהם עושים פירות. אין חורשין כל בית סאה בשבילם. ולא רק כשהאילן עשה ס מנה, אלא אף כששניהם עושים ק. 17) כלומר, הלאה מן העץ.

21 **ד. הָיוּ מִשְּׁלֹשָׁה וְעַד תִּשְׁעָה[18] וּרְאוּיִין לַעֲשׂוֹת שִׁשִּׁים**
22 **מָנֶה - חוֹרְשִׁין כָּל בֵּית סְאָה בִּשְׁבִילָן[19] וְאַף עַל פִּי**
23 **שֶׁיֵּשׁ בָּהֶם מִי שֶׁאֵינוֹ רָאוּי לַעֲשׂוֹת[20].**

18) כלומר, עד תשעה אילנות לבית סאה. 19) עד עצרת. 20) כרב ביבי שאמר בירושלמי שם בשם רבי חנינא "ובלבד שלא יפחות מחשבון משולשים" כלומר, יהיו ראויים לעשות שישים מנה, כמו בשלושה אילנות, ולא פחות, ואף על פי שיש מהם שאינם ראויים לעשות.

24 **ה. הָיוּ עֲשָׂרָה אִילָנוֹת לְתוֹךְ בֵּית סְאָה אוֹ יָתֵר[21], בֵּין**
25 **עוֹשִׂין[22] בֵּין אֵינָם עוֹשִׂין - חוֹרְשִׁין כָּל בֵּית סְאָה**
26 **בִּשְׁבִילָן[23]. עֶשֶׂר נְטִיעוֹת מְפֻזָּרוֹת לְתוֹךְ בֵּית סְאָה[24] -**
27 **חוֹרְשִׁין[25] כָּל בֵּית סְאָה בִּשְׁבִילָן עַד רֹאשׁ הַשָּׁנָה.**
28 **וְדָבָר זֶה הֲלָכָה לְמֹשֶׁה מִסִּינַי[26].**

21) כלומר, יותר מעשרה אילנות לבית סאה. 22) שישים מנה. 23) עד עצרת. 24) שלכל נטיעה יש עשירית מבית הסאה. ודווקא נטיעות שהן רכות ואין יניקתן גדולה הזקיקו שתהיינה מפוזרות, כדי שלא יימצא חורש שלא לצורכן, אבל אילנות זקנים שיניקתם גדולה, חורשין עבורם (עד עצרת) אף על פי שאינם מפוזרים, ובלבד שיהיו ביניהם ארבע אמות. 25) אפילו בזמן הבית. 26) וטעמה של הלכה זו: כיוון שהנטיעות רכות וטעונות חרישה, נמצא שאינו מתקן לשביעית, אבל באילנות זקנים שאינם טעונים חרישה כל כך, נמצא שהוא מתקן את הקרקע לשביעית. ואם היו פחות מעשר נטיעות לבית סאה - דינן כדין אילנות שחורשים עבורם עד עצרת.

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

ו. הָיוּ עֲשׂוּיוֹת[27] שׁוּרָה אַחַת[28] (אוֹ) מֻקָּפוֹת עֲטָרָה - אֵין חוֹרְשִׁין לָהֶן אֶלָּא צָרְכָּן[29] לְכָל אַחַת וְאַחַת. וְהַדְּלוּעִין[30] עִם הַנִּטִּיעוֹת מִצְטָרְפוֹת לַעֲשָׂרָה.

27) הנטיעות. 28) "על קו (אחת) [אחד]". 29) ונראה מפשטות הלשון שחורש עד ראש השנה. 30) שינה מלשון המשנה שנאמר "הנטיעות והדילועים מצטרפין" - בכדי לרמז למה שנאמר בירושלמי שם "והן שיהו נטיעות רבות על הדילועין". והיינו עם הנטיעות שהנטיעות הן רוב.

ז. אֵי זוֹ הִיא נְטִיעָה[31]? זֶה הָאִילָן הַקָּטָן, כָּל זְמַן שֶׁקּוֹרְאִין לוֹ נְטִיעָה.

31) שנאמרה בה הלכה למשה מסיני שחורשין בשביל עשר מהן, כל בית סאה עד ראש השנה.

ח. אִילָן שֶׁנִּקְצַץ וְהוֹצִיא חֲלִיפִין: אִם נִקְצַץ מִטֶּפַח וּלְמַעְלָה - הֲרֵי הוּא כָּאִילָן[32]; מִטֶּפַח וּלְמַטָּה - הֲרֵי הוּא כַּנִּטִּיעָה[33].

32) כיוון שקוראים לו אילן. 33) כיוון שקוראים לו נטיעה, ולגבי שביעית הדבר תלוי בשם. אבל לעניין ערלה פסק רבינו שאינו ערלה אלא אם קצצו מעם הארץ, שבערלה הדבר תלוי בנטיעה ממש, וכיוון שנשתייר משהו על הארץ אין זו נטיעה.

ט. וְכָל הַדְּבָרִים הָאֵלּוּ - בִּזְמַן הַמִּקְדָּשׁ, כְּמוֹ שֶׁאָמַרְנוּ; אֲבָל בַּזְּמַן הַזֶּה - מֻתָּרִין בַּעֲבוֹדַת הָאָרֶץ עַד רֹאשׁ הַשָּׁנָה. אַף בִּזְמַן הַמִּקְדָּשׁ מֻתָּר לְסַקֵּלוֹ[34] וּלְזַבֵּל הַשָּׂדוֹת וְלַעְדֹּר[35] הַמִּקְשָׁאוֹת[36] וְהַמִּדְלָעוֹת[37] וּבֵית הַשִּׁלְחִין עַד רֹאשׁ הַשָּׁנָה. וּמְזַבְּלִין וּמְפָרְקִין[38], וּמְאַבְּקִין וּמְעַשְּׁנִין, וּמְקַרְסְמִין[39] וּמְזָרְדִין[40] וּמְפַסְּלִין[41], וּמְזַהֲמִין אֶת הַנִּטִּיעוֹת וְכוֹרְכִין וְקוֹטְמִין אוֹתָן, וְעוֹשִׂין לָהֶם בָּתִּים[42] וּמַשְׁקִין[43] אוֹתָם, וְסָכִין אֶת הַפַּגִּין וּמְנַקְּבִין אוֹתָן. כָּל עֲבוֹדוֹת אֵלּוּ מֻתָּרוֹת בְּעֶרֶב שְׁבִיעִית עַד רֹאשׁ הַשָּׁנָה שֶׁל שְׁבִיעִית וַאֲפִלּוּ בִּזְמַן הַמִּקְדָּשׁ.

34) וכל הדברים הנזכרים כאן, אינם אסורים בשביעית עצמה אלא מדרבנן, ולפיכך לא החמירו בהם בערב שביעית. 35) שעידור אינו בכלל חריש (האסור מן התורה) ואינו אסור אלא מדרבנן. ובירושלמי שם אמרו שהוא הדין לחרישה שמותרת למקשאות ומדלעות ורבינו השמיט זאת. 36) מקום זריעת הקישואים. 37) מקום זריעת הדלועין. ולא התירו לעדור אלא למקשאות ומדלעות שבהן מועיל העידור לפירות. אבל באילנות אחרים לא התירו, ואף על פי שעידור אינו אסור מן התורה, החמירו בו חכמים כיוון שהוא בגוף הקרקע. 38) מכאן ואילך כמה מעבודות האילן, והתירו לעשותן כיוון שלא נאמרה הלכה למשה מסיני לעניין תוספת שביעית, אלא בעבודת הארץ בלבד. 39) ופירושו: לכרות השיבולת ביד ולהניח התבן, והוא כמו מכרסמין. 40) "לכרות הענפים המתפשטים מן האילן. וזרדים, שם הענפים הכרותים בעת הזמיר". 41) "לכרות מה שיבש מן הענפים, שהוא נפסד. גזור מן פסולת". 42) "עושים להם צללים להסך מן הגשם והשמש שלא יזיקום". 43) נראה שהמדובר בנטיעות המסתפקות במי גשמים, שהרי בשדה בית השלחין מותר להשקות גם בשביעית עצמה.

י. פַּגֵּי עֶרֶב שְׁבִיעִית שֶׁנִּכְנְסוּ לַשְּׁבִיעִית[44], וְשֶׁל שְׁבִיעִית שֶׁיָּצְאוּ לְמוֹצָאֵי שְׁבִיעִית[45] - לֹא סָכִין וְלֹא מְנַקְּבִין[46]. וּבִזְמַן הַמִּקְדָּשׁ אֵין בּוֹנִין מַדְרֵגוֹת עַל פְּנֵי הַגֵּאָיוֹת עֶרֶב שְׁבִיעִית מִשֶּׁיִּפָּסְקוּ הַגְּשָׁמִים, מִפְּנֵי שֶׁהוּא מְתַקְּנָן[47] לַשְּׁבִיעִית.

44) ואפילו הגיעו לעונת המעשרות קודם ראש השנה, שהרי הן כפירות שישית לכל דבר. 45) ואפילו יגיעו לעונת המעשרות אחרי ראש השנה של שמינית, שדינם כפירות שמינית. 46) אפילו בזמן הזה. ובין במקום שנהגו לסוך ובין במקום שלא נהגו לסוך ששם אין זו עבודה. וטעמו של איסור זה (בפגי ערב שביעית), נראה, שהוא מפני מראית העין, שלא יאמרו: פלוני סך ונוקב פגי שביעית בשביעית, והרי הדבר אסור. והוא הדין לפגין של מוצאי שביעית, שיאמרו: שהוא סך ומנקב פגי שביעית, וזה אסור אפילו אחר שביעית ודלא כר' שמעון שם שמתיר עבודת האילן לאחר ראש השנה של שביעית. 47) את הגיאיות, אבל בשביעית עצמה מותר לעשות כן, שהרי הוא מתקנה למוצאי שביעית.

יא. אַף בַּזְּמַן הַזֶּה אֵין נוֹטְעִין[48] אִילָנוֹת וְאֵין מַרְכִּיבִין[49] וְאֵין מַבְרִיכִין[50] עֶרֶב שְׁבִיעִית אֶלָּא כְּדֵי שֶׁתִּקָּלֵט הַנְּטִיעָה וְתִשְׁהֶה אַחַר הַקְּלִיטָה שְׁלֹשִׁים יוֹם קֹדֶם רֹאשׁ הַשָּׁנָה שֶׁל שְׁבִיעִית. וּסְתָם קְלִיטָה - שְׁתֵּי שַׁבָּתוֹת[51]. וְדָבָר זֶה אָסוּר לְעוֹלָם, מִפְּנֵי מַרְאִית הָעַיִן; שֶׁמָּא יֹאמַר הָרוֹאֶה: בַּשְּׁבִיעִית נָטְעוּ. נִמְצֵאתָ אוֹמֵר, שֶׁהַנּוֹטֵעַ אוֹ הַמַּבְרִיךְ אוֹ הַמַּרְכִּיב עֶרֶב שְׁבִיעִית קֹדֶם רֹאשׁ הַשָּׁנָה בְּאַרְבָּעָה וְאַרְבָּעִים יוֹם - יְקַיֵּם; פָּחוֹת מִכֵּן - יַעֲקֹר. וְאִם לֹא עָקַר - הַפֵּרוֹת מֻתָּרִין. וְאִם מֵת קֹדֶם שֶׁיַּעֲקֹר - מְחַיְּבִין אֶת הַיּוֹרֵשׁ לַעֲקֹר[52].

48) בשביעית פרק ב משנה ו: "אין נוטעין ואין מבריכין ואין מרכיבין ערב שביעית כו' לפני ראש השנה". וסבור רבינו כי משנה זו שנוייה לאחר שרבן גמליאל ובית דינו התירו לחרוש עד ראש השנה, וכדעתו בפירוש המשנה, שרבן גמליאל זה הוא רבן גמליאל דיבנה, שהיה בזמן חורבן בית המקדש, ואף על פי כן אסרו לנטוע ולהבריך וכו', שאם המדובר בזמן שבית המקדש היה קיים, למה לא אסרו גם לפני שלושים יום, כמו שאסרו את החרישה, מהפסח ומהעצרת. 49) ענף מאילן אחד על אילן אחר שהוא מינו. 50) ענף אילן בתוך האדמה, והוא נקלט שם ומצמיח אילן שני. 51) שני שבועות. 52) והטעם: מפני שיחשדוהו שנטעו בשביעית. ולמעלה בפרק א הלכה יג בחורש שדהו בשביעית לזרעה במוצאי שביעית, שאסור לזרעה במוצאי שביעית, יזרענה בנו אחריו, שאין שם חשד, אלא קנס, ולפיכך לא קנסו אלא את העבריין ולא את בנו.

פֶּרֶק רְבִיעִי[1]

1) יבאר מה הוא הנקרא ספיח. ושלא יקצור כדרך שקוצר בכל שנה. אם הספיחין אסורין ולמה אסורין. וספיחים העולין בשדה בור עד מתי אסורין. ספיחי שביעית ופירות ששית שנכנסו לשביעית. דברים שזרעם לזרע או לירק. הדברים שקיימם לזרע והוקשו קודם ר"ה. ולוף של ערב שביעית. ודין הפירות שיוציא האילן בשביעית איך יאספו אותם. מצות־עשה להשמיט כל מה שתוציא הארץ בשביעית. השביעית היכן נוהגת. וגוי שקנה קרקע בא"י וזרעה בשביעית.

א. כֹּל שֶׁתּוֹצִיא הָאָרֶץ בְּשָׁנָה שְׁבִיעִית - בֵּין מִן הַזֶּרַע שֶׁנָּפַל[2] בָּהּ מִקֹּדֶם[3] שְׁבִיעִית, בֵּין מִן הָעִקָּרִים שֶׁנִּקְּרוּ מִקֹּדֶם וְחָזְרוּ וְעָשׂוּ, וּשְׁנֵיהֶם נִקְרָאוּ סָפִיחַ, בֵּין מִן הָעֲשָׂבִים וְהַיְרָקוֹת שֶׁעָלוּ מֵאֵלֵיהֶן[4] וְאֵין לָהֶן זֶרַע - הַכֹּל מֻתָּר לְאָכְלוֹ מִן הַתּוֹרָה[5]; שֶׁנֶּאֱמַר: וְהָיְתָה שַׁבַּת הָאָרֶץ לָכֶם לְאָכְלָה[6]. וַאֲפִלּוּ שָׂדֶה שֶׁנִּטַּיְבָה[7] בַּשְּׁבִיעִית וְצִמְחָה - פֵּרוֹתֶיהָ מֻתָּרִין בַּאֲכִילָה[8]. וְזֶה שֶׁנֶּאֱמַר: אֶת סְפִיחַ קְצִירְךָ לֹא תִקְצֹר[9] - שֶׁלֹּא יִקְצֹר[10] כְּדֶרֶךְ שֶׁקּוֹצֵר בְּכָל שָׁנָה. וְאִם קָצַר כְּדֶרֶךְ הַקּוֹצְרִין - לוֹקֶה[11]. כְּגוֹן שֶׁקָּצַר כָּל הַשָּׂדֶה וְהֶעֱמִיד כְּרִי וְדֶשׁ בַּבָּקָר, אוֹ שֶׁקָּצַר לַעֲבוֹדַת הָאָרֶץ[12], כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ[13]. אֶלָּא קוֹצֵר מְעַט מְעַט[14] וְחוֹבֵט וְאוֹכֵל[15].

2) מאליו. 3) לפני שביעית. ובאו לעונת המעשרות לאחר ראש השנה (להלן הלכה ט), אבל אם באו לעונת המעשרות קודם ראש השנה – אינם אסורים באיסור ספיחין אפילו מדרבנן, ראה בהלכה הסמוכה. 4) בשביעית. בירושלמי שביעית פ"ח הלכה ו: "כתיב (ו)את ספיח קצירך לא תקצור. הא קצירה כנגד (=כדרך) הקוצרים לא, וכו'. אמר רבי מנא, לכך נצרכה, כשעלו מאליהן, שלא תאמר הואיל ועלו מאליהן יהא מותרין, לפום כן צריך מימר אסור". כלומר, כדרך הקוצרים. 5) כן הוא סתמא דגמרא במנחות ה: ודלא כר' עקיבא שאוסר ספיחין מן התורה. 6) ומה שאמרו בתורת כהנים פרשת בהר (פרשה א פסקא ה) "מן השבות בארץ (כלומר, שלא צמח על ידי עבודה אלא במצב של שביתה) אתה אוכל, ואין אתה אוכל מן השמור" (כלומר, על ידי שנעבדה הארץ. וראה בפירוש המיוחס לר"ש משנ"ץ), אינו אלא לדעת בית־שמאי, שכן אמרו שם בהמשך הדברים: "מיכן אמרו שדה שניטייבה, בית־שמאי אומרים אין אוכלין פירותיה, ובית־הלל אומרים אוכלין", וראה להלן. 7) שנחרשה. 8) כבית־הלל, בתורת כהנים שם, ובשביעית פ"ד משנה ב. וכל זה לפני גזירת ספיחין, וחולקים אם אסורים מן התורה או לא (משנה ראשונה). וראה בר"ש לשביעית פ"א משנה ד, שאפילו אם עבר וזרע בשביעית אין הפירות אסורים מן התורה. וראה להלן הלכה טו. [ואין זה בכלל מה שאמרה תורה (דברים יד, ג) "לא תאכל כל תועבה", שעל זה אמרו חכמים (חולין קיד:) "כל שתיעבתי לך הרי בבל תאכל", שכיון שאם נפלו ונזרעו מאיליהם לא שייך לאסור מן התורה, אין זו תועבה, ואפילו אם עשה אינו נאסר, כמו שכתבו התוספות בתמורה ד: ד"ה רבא. ועיין בפרישה לחושן המשפט סימן קמא ס"ק יג]. 9) אין הכוונה שאסורים באכילה. 10) ירושלמי שביעית שם. ומה שאמרו בתורת כהנים שם הלכה ג: "לא תקצור, מיכן סמכו חכמים על הספיחין שיהו אסורין בשביעית", אם זהו מן התורה, אין זה אלא לדעת רבי עקיבא. [ונראה מדברי רבינו שאין הבדל בין מופקר לבין משומר (וראה גם להלן הלכות כב־כג). והר"ש (לשביעית פ"ה משנה ו) פירש בדברי התורת־כהנים הנ"ל: "ואת ענבי נזירך לא תבצור, מן השמור בארץ אי אתה בוצר, אבל אתה בוצר מן המבוצר (=המופקר), לא תבצור כדרך הבוצרים, מיכן אמרו תאנים של שביעית אין קוצרים אותה במוקצה", שגם הסיפא מדוברת במשומר כמו הרישא, אלא שהסיפא מבארת דברי הרישא, שלא אסרו אלא לבצור כדרך הבוצרים. ואילו מופקר, מותר לבצור גם כדרך הבוצרים. ודעת התוספות (ראש השנה ט. ד"ה וקציר) שמשומר אסור אפילו באכילה, וזוהי הרישא, והסיפא באה להתיר מופקר באכילה, ולהצריך בו לשנות מדרך בצירה. ואילו לדעת רבינו מה שאמרו בסיפא "לא תבצור כדרך הבוצרים וכו'" זוהי דיעה שניה בתורת כהנים החולקת על הדיעה הראשונה, וכן הוא בפירוש ר"י בן מלכי־צדק לשביעית (פ"ו משנה ב) שהביא בלשון התורת־כהנים "ואת ענבי נזירך לא תבצור, מן השמור בארץ אי אתה בוצר, בוצר אתה מן המבוקר (=המופקר). ד"א (= דבר אחר) לא תבצור כדרך הבוצרים". וכן הוא בכפתור ופרח פרק מז. ואם כן לדיעה שניה אין הבדל בין מופקר למשומר, שלעולם מותר באכילה, ולעולם צריך לשנות מדרך הבצירה. ואין הלכה כדיעה הראשונה האוסרת משומר באכילה. וראה ב"סיני" כרך יז עמוד קעג בהערות]. 11) כדין כל עובר על לא־תעשה שבתורה, שיש בו מעשה, וראה בפי"ט מהלכות סנהדרין הלכה ד אות קט. 12) כלומר, כדי שתצמיח יותר טוב לאחר מכן. ואף זה נכלל בלאו של "לא תקצור". וברור שבקצירה זו, שהיא לעבודת הארץ, אין הבדל בין אם קצר כדרך הקוצרים או לא. 13) (ראה למעלה פ"א הלכות א־ב). 14) כמו שכתב רבינו כאן בקצירה, כתב להלן (הלכות כב־כג) לענין בצירה. 15) שלא הותר אלא בקוצר מעט מעט, וגם מביא לביתו מעט מעט, אבל אם קוצר הרבה, או שקוצר מעט מעט ומביא לביתו הרבה בבת אחת – אסור. וראה להלן הלכה כד, ופ"ח הלכה ג.

ב. וּמִדִּבְרֵי סוֹפְרִים[16], שֶׁיִּהְיוּ כָּל הַסְּפִיחִים אֲסוּרִין בַּאֲכִילָה. וְלָמָּה גָּזְרוּ עֲלֵיהֶם? מִפְּנֵי עוֹבְרֵי עֲבֵרָה[17]. שֶׁלֹּא יֵלֵךְ וְיִזְרַע תְּבוּאָה וְקִטְנִיּוֹת וְזֵרְעוֹנֵי גִנָּה בְּתוֹךְ שָׂדֵהוּ[18] בַּסֵּתֶר, וּכְשֶׁיִּצְמַח - יֹאכַל מֵהֶם, וְיֹאמַר: סְפִיחִים הֵן. לְפִיכָךְ אָסְרוּ כָּל הַסְּפִיחִים הַצּוֹמְחִים בַּשְּׁבִיעִית.

16) שביעית פ"ט משנה א, כחכמים. 17) במשנה שם: "רבי יהודה אומר, ספיחי חרדל מותרין שלא נחשדו עליהן עוברי עבירה". ואף־על־פי שאין הלכה כדבריו, אלא כדעת חכמים שכל הספיחין אסורים, בכל זאת יש ללמוד מדברי ר' יהודה גם לרבנן, שטעמם של חכמים הוא, שנחשדו

עוברי עבירה על כל הספיחין (כסף־משנה).
18) בשביעית.

ג. הָא לָמַדְתָּ[19], שֶׁאֵין אוֹכְלִין מִפֵּרוֹת שְׁבִיעִית[20] אֶלָּא פֵּרוֹת הָאִילָנוֹת[21] וְהָעֲשָׂבִים שֶׁאֵין זוֹרְעִין אוֹתָם[22] רֹב הָאָדָם, כְּגוֹן הַפִּיגָם[23] וְהַיַּרְבּוּזִין הַשּׁוֹטִים[24] וְכֹל כַּיּוֹצֵא בָּהֶן[25]. אֲבָל הַיְרָקוֹת שֶׁדַּרְכּוֹ רֹב הָאָדָם לְזָרְעָם בַּגִּנּוֹת וּמִינֵי תְּבוּאָה וְקִטְנִיּוֹת - כָּל הַצּוֹמֵחַ מֵהֶן אָסוּר מִדִּבְרֵיהֶם[26], וְהַמְלַקֵּטָן[27] - מַכִּין אוֹתוֹ מַכַּת מַרְדּוּת.

19) מהטעם הנ"ל שגזרו על הספיחין. 20) כלומר, ספיחין. 21) בתענית יט: "רבן שמעון בן גמליאל אומר, אף על האילנות מתריעין (= תוקעים בשופר ומתפללים על הגשמים) על הספיחין בשביעית, מפני שיש בהן פרנסה לעניים". וראה ברש"י ותוספות שם. 22) שביעית שם. 23) הוא מין בשמים ונקרא "רודא". במשנה שם. 24) "הם שיש להם עלים רחבים" (פירוש המשנה). והוא איספרגוס מדברי (תפארת ישראל). 25) שבכל אלה אין חשש שיזרעום בני אדם בסתר. 26) כבהלכה הקודמת. 27) כן הוא בירושלמי שם: ר"ש בן יוחי הוה עבר בשמיטתא וחמי חד מלקט [ספיחי, כן הוא שם בברכות פ"א הלכה א] אמר ליה ולית אסור? ולאו ספיחין אינון?" — הרי שאסרו גם את הלקיטה, שכיון שספיחין אינם עולים בצפיפות — דרכם להתלש ביד. וזוהי דרך קצירתם, ואסור (למעלה הלכה א), וראה להלן הלכה ה.

ד. סְפִיחִים[28] הָעוֹלִים בִּשְׂדֵה בּוּר[29] וּבִשְׂדֵה נִיר[30] וּבִשְׂדֵה כֶּרֶם וּבִשְׂדֵה זֶרַע - מֻתָּרִין בַּאֲכִילָה. וּמִפְּנֵי מָה לֹא גָּזְרוּ עֲלֵיהֶם? לְפִי שֶׁאֵין אָדָם זוֹרֵעַ מְקוֹמוֹת אֵלּוּ[31]: שְׂדֵה בּוּר - אֵין אָדָם נִכְפֶּה לְשָׁם[32]; וּשְׂדֵה נִיר - רוֹצֶה הוּא בְּתִקּוּנָהּ[33]; וּשְׂדֵה כֶּרֶם[34] - אֵינוֹ אוֹסֵר כַּרְמוֹ[35]; וּשְׂדֵה זֶרַע - הַסְּפִיחִין מַפְסִידִין אוֹתָהּ. וְכֵן הַתֶּבֶן[36] שֶׁל שְׁבִיעִית - מֻתָּר בְּכָל מָקוֹם, וְלֹא גָּזְרוּ עָלָיו[37].

28) ירושלמי בבא בתרא פ"ה הלכה א (כסף־משנה). והמדובר בספיחי ירקות תבואות וקטניות, שהיתה עליהן גזירת ספיחין, כנ"ל. 29) שאין זורעים בה כלום. 30) העומדת לחרישה. 31) ואין חשש שמא יזרע במקומות אלו בשביעית בסתר. 32) כלומר, אינו מתעניין בה. 33) כלומר, בחרישתה, ואינו עומד לזרעה עתה. 34) כנראה שהמדובר בשדה שהכין לנטוע בו כרם, ועוד לא נטע בו, וראה להלן. 35) לכשייטענו ייאסר על ידי הזרעים. וראה בפ"ו מהלכות כלאים הלכה א. 36) בירושלמי שביעית פ"ט הלכה ה: "תבן של שביעית מהו שיהא אסור משום ספיחין, רבי לוי שאל לרבי בא בר זבדי, ושרי". 37) כתב הראב"ד: "לא גזרו עליו איסור ספיחין, אבל קדושת שביעית ודאי יש בה, לאבדה אסור ושלא לעשות בה סחורה". ואף רבינו מודה לו בזה, ראה להלן פ"ה מהלכה יט ואילך (מהר"י קורקוס וכסף־משנה).

ה. סְפִיחִין[38] שֶׁל שְׁבִיעִית שֶׁיָּצְאוּ[39] לְמוֹצָאֵי שְׁבִיעִית - אֲסוּרִין בַּאֲכִילָה[40], וְאֵין תּוֹלְשִׁין אוֹתָן בַּיָּד[41], אֶלָּא חוֹרֵשׁ כְּדַרְכּוֹ[42], וּבְהֵמָה רוֹעָה כְּדַרְכָּהּ[43].

38) תוספתא שביעית פ"ה הלכה כג. 39) רבינו פירש כן על־פי מה ששנו שם: חורש כדרכו, וזה לא ייתכן בשביעית (כסף־משנה ורדב"ז). 40) שאם היו מתירין ספיחי שביעית באכילה מיד בתחילת שמינית, עדיין יש לחשוש לעוברי עבירה שיזרעו בסוף שביעית בסתר, ויאמרו ספיחין הם כדי שיוכלו לאכול מיד בתחילת שמינית. 41) כיון שספיחין אינם עולים בצפיפות, הרי דרכם להתלש ביד וזוהי דרך קצירתם, ואסור, ראה למעלה הלכה א (תוספתא כפשוטה). ועיין עוד למעלה הלכה ג. 42) ואינו חושש שמא יבא לאכלם, וכן אינו חושש לזיבול שדהו ע"י הספיחין, כיון שאינם אסורים אלא באכילה ולא בהנאה. 43) שאין בהם איסור הנאה, כנ"ל. ובשביעית עצמה נראה שאין בהמה רועה בספיחין, שיש לחשוש לעוברי עבירה שיזרעו לבהמתם. וראה בתוספתא כפשוטה.

ו. וְעַד מָתַי אֲסוּרִין[44] סְפִיחֵי שְׁבִיעִית בְּמוֹצָאֵי שְׁבִיעִית? מֵרֹאשׁ הַשָּׁנָה וְעַד חֲנֻכָּה. וּמֵחֲנֻכָּה וְאֵילָךְ - הֵן מֻתָּרִין[45]. וְהַזּוֹרֵעַ[46] סְפִיחֵי שְׁבִיעִית אַחַר שְׁבִיעִית - הַגִּדּוּלִין מֻתָּרִין[47].

44) בירושלמי דמאי פ"ב הלכה א: "ולענין ספיחין מראש השנה עד חנוכה אסור ספיחין, מן חנוכה עד עצרת היתר ספיחין, מן העצרת עד ראש השנה צריכה (כלומר, ספק)". אבל התוספות בפסחים נא: (ד"ה כל) גורסים: "מראש השנה ועד חנוכה איסור ספיחין, ומחנוכה ועד ראש השנה היתר ספיחין", וכן גורס רבינו. ועיין ראב"ד וכסף־משנה. 45) שמחנוכה ואילך, ההיתר (כלומר, תבואה של שמינית) רבה על האיסור (כלומר, תבואה של שביעית), כדברי רבי זעירא שם. 46) תרומות פ"ט משנה ד. 47) שכל שדבר אסור ודבר מותר גורמין לו (לגדול) הרי זה מותר בכל מקום (פ"ז מהלכות עבודת כוכבים הלכה יד). וכאן הרי זרע הספיחין של איסור והקרקע של היתר גורמים לגידולים שיגדלו, ולכן הם מותרים (רדב"ז). ואף־על־פי שבגידולי תרומה גזרו חכמים שיהיו אסורים לזר כמו תרומה (למעלה פי"א מהלכות תרומות הלכה כא) — בספיחי שביעית לא גזרו, לפי שאינם נוהגים אלא בשביעית ואינם מצויים תמיד (רע"ב). ויש שכתבו שגם קדושת שביעית אין עליהם (אור שמח).

ז. בְּצָלִים[48] שֶׁיָּצְאוּ מִשְּׁבִיעִית לְמוֹצָאֵי שְׁבִיעִית[49]: אִם עָשׂוּ[50] כַּיּוֹצֵא בָּהֶן[51] - מֻתָּרִין[52], וְאִם לָאו - אֲסוּרִין[53]. וְכֵן שְׁאָר הַפֵּרוֹת[54] - אֵין לוֹקְחִים אוֹתָם[55] בְּמוֹצָאֵי שְׁבִיעִית אֶלָּא מִשֶּׁיַּעֲשׂוּ כַּיּוֹצֵא בָּהֶן מִפֵּרוֹת מוֹצָאֵי שְׁבִיעִית[56]. עָשָׂה[57] הַבַּכִּיר[58] - הֵתַּר הָאָפִיל[59]. וּמֻתָּר[60] לִקַּח יָרָק בְּמוֹצָאֵי שְׁבִיעִית מִיָּד.

48) תוספתא שביעית פ"ד הלכה יג. 49) ונלקטו במוצאי שביעית, ואם כן לפי הדין הם מותרים, שהרי בירק הולכים אחר הלקיטה (להלן הלכות יג־טו). 50) כלומר, גדלו במוצאי שביעית. 51) כלומר, באותו הגודל. 52) שאין

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

כאן חשש של מראית העין שנלקטו בשביעית, אלא יאמרו שנלקטו במוצאי שביעית. וראה להלן. 53) שיאמרו: בשביעית נלקטו, והרי הם אסורים כדין ספיחי שביעית, ולפיכך אסרום חכמים משום מראית העין, ראה בפאת־השולחן. 54) הן אלו שהולכים בהם אחר עונת המעשרות, והן אלו שהולכים בהם אחר גמר פרי (להלן הלכה יג), וראה להלן. 55) ממי שאינו נאמן על השביעית. 56) כלומר, אף־על־פי שאם באו לעונת המעשרות או לגמר פרי במוצאי שביעית, הרי הם מותרים – חששו שמא באו לעונת המעשרות או נגמרו בשנת השביעית ואסרום, אבל אם כיוצא בהם מפירות שבאו לעונת המעשרות או נגמרו במוצאי שביעית, כבר בשלו במדה זו של אלה – מותרים, ואין כאן חשש. ולמד כן רבינו מדין ירק לדעת חכמים, ראה להלן (כסף־משנה). 57) שביעית פ"ו משנה ד. 58) "הוא הממהר לצאת בתחילת מוצאי שביעית" (פירוש המשנה). 59) "הוא המתאחר, שנשאר מפירות שנה שביעית שעברה" (שם). 60) שם, כרבי ולא כתנא־קמא. ובירושלמי שם משמע שהלכה כמותו. וטעם ההיתר, מפני שהיו רגילים להביא ירק מחוצה לארץ (רדב"ז).

1 **ח. מֵאֵימָתַי[61] מֻתָּר אָדָם לִקַּח לוּף[62] בְּמוֹצָאֵי**
2 **שְׁבִיעִית?[63] מִשֶּׁיִּרְבֶּה[64] הֶחָדָשׁ[65].**

61) שם פ"ה משנה ה, כחכמים ולא כרבי יהודה. 62) ממי שאינו נאמן על השביעית. 63) דרכם היה לעקרו אחר הפסח, ראה להלן, ולפני הפסח יש חשש שמא נלקט בשביעית. 64) כלומר, "שיוכל למצוא הרבה" (רבינו אליהו מלונדריש – 'תוספות יום־טוב' בשמו). ולפי"ז אין צורך שיהיה רוב בהיתר, וראה הלכה הקודמת. 65) כלומר, זה שנלקט במוצאי שביעית, והיינו מן הפסח ואילך (ירושלמי שם). ועיין רדב"ז.

3 **ט. בְּאֶחָד בְּתִשְׁרֵי[66] - רֹאשׁ הַשָּׁנָה לִשְׁמִטִּין**
4 **וּלְיוֹבְלוֹת. פֵּרוֹת שְׁשִׁית[67] שֶׁנִּכְנְסוּ לִשְׁבִיעִית: אִם הָיוּ**
5 **תְּבוּאָה אוֹ קִטְנִיּוֹת אוֹ פֵּרוֹת הָאִילָן[68], וְהִגִּיעוּ לְעוֹנַת**
6 **הַמַּעַשְׂרוֹת[69] קֹדֶם רֹאשׁ הַשָּׁנָה[70] - הֲרֵי אֵלּוּ מֻתָּרִין.**
7 **וְאַף עַל פִּי שֶׁאוֹסֵף אוֹתָם בַּשְּׁבִיעִית - הֲרֵי הֵן כְּפֵרוֹת**
8 **שְׁשִׁית לְכָל דָּבָר[71]. וְאִם לֹא בָּאוּ לְעוֹנַת הַמַּעַשְׂרוֹת**
9 **אֶלָּא אַחַר רֹאשׁ הַשָּׁנָה - הֲרֵי הֵן כְּפֵרוֹת שְׁבִיעִית:**

66) משנה בראש השנה ב. וראה להלן בפ"י הלכה ד. 67) תוספתא שביעית פ"ב הלכה יג. לענין תבואה וקטנית. ובירושלמי מעשרות פ"ה הלכה ב: "מניין לתבואה שהביאה שליש (היא עונת המעשרות, כדלהלן), לפני ראש השנה, כונסין אותה (כלומר, קוצרה ומכניסה לבית) בשביעית, תלמוד לומר: ואספת את תבואתה, בשביעית". וראה להלן שם. 68) ראש השנה יג: 69) ראה בפ"ב מהלכות מעשר, מהלכה ה ואילך. 70) בהגהה שעל הגליון בדפוסים חדשים כתוב בשם השל"ה, שבפירות האילן הכוונה לטו בשבט שהוא ראש השנה לאילנות, כנ"ל בפ"א מהלכות מעשר שני הלכה ב. וכן דעת הר"ח (שם טו:) והערוך (ערך בנות שוח), ורבינו נתן אב הישיבה בא"י בשביעית סוף פ"א. ועיין שם עמ' כב והערה 65. ויש חולקים וסוברים שגם אילנות, ראש השנה שלהם הוא אחד בתשרי, ראה בפאת־השולחן וברדב"ז. ועיין בהלכות מעשר שני שם. 71) שמותרים באכילה ואינם בגזירת ספיחין, וגם אין בהם קדושת שביעית, וראה להלן.

10 **י. הַתְּבוּאָה[72] וְהַקִּטְנִיּוֹת - אֲסוּרִין בַּאֲכִילָה מִשּׁוּם**
11 **סְפִיחִים[73], וּפֵרוֹת הָאִילָן[74] - אוֹכְלִין אוֹתָן בִּקְדֻשַּׁת**
12 **שְׁבִיעִית[75].**

72) הלכה זו באה לבאר מהו "הרי הן כפירות שביעית", שנאמר בסוף ההלכה הקודמת. 73) מפני גזירת עוברי עבירה, כנ"ל, בהלכה ב. 74) שאין הגזירה בהן, כנ"ל בהלכה ג. 75) וראה להלן בפרקים ה־ו, מהי קדושת שביעית.

13 **יא. הָאֹרֶז[76] וְהַדֹּחַן וְהַפַּרְגִּים וְהַשֻּׁמְשְׁמִין וּפֹל**
14 **הַמִּצְרִי[77] שֶׁזָּרְעוּ[78] לְזֶרַע - הוֹלְכִין בָּהֶן אַחַר גְּמַר**
15 **פְּרִי[79]: אִם נִגְמַר פִּרְיָם קֹדֶם רֹאשׁ הַשָּׁנָה - הֲרֵי אֵלּוּ**
16 **מֻתָּרִין בַּשְּׁבִיעִית כְּפֵרוֹת שְׁשִׁית; וְאִם נִגְמְרוּ אַחַר**
17 **רֹאשׁ הַשָּׁנָה, אַף עַל פִּי שֶׁהִשְׁרִישׁוּ[80] קֹדֶם רֹאשׁ**
18 **הַשָּׁנָה - הֲרֵי אֵלּוּ אֲסוּרִים מִשּׁוּם סְפִיחִים.**

76) שביעית פ"ב משנה ז. וכל אלה אין הולכים בהם אחר עונת המעשרות (= הבאת שליש), כתבואה וקטנית (למעלה הלכה ט), לפי שאינן באים לעונת המעשרות בזמן אחד, ואין הולכים בהם אחר לקיטה כירק (בהלכה הסמוכה), לפי שאינם נקלטים כאחת, וראה בהלכות מעשר שני שם ה"ח. 77) ונקרא "לוביא". שם מ"ח בשם ר"ש שזורי. 78) צ"ל "שזרען". וראה להלן הי"ג. 79) כיון שאינם נקלטים כאחת, וכזרען לירק – הלכו אחר לקיטה כירק (להלן הי"ד) והיינו כשמואל, בראש השנה יג: ולא כחכמים ור"ש שזורי במשניות הנ"ל, שהולכים בהם אחר השרשה. ואף־על־פי ששמואל אמר כן לענין מעשרות, הוא־הדין לענין שביעית, שהרי הטעם שוה, שכיון שנגמר הפרי הרי הוא פרי של שנה הקודמת (כסף־משנה). וראה בהלכות מעשר שני שם. 80) ולא כחכמים ורבי שמעון שזורי, שהולכים אחר השרשה.

19 **יב. הַיֶּרֶק[81] - בִּשְׁעַת לְקִיטָתוֹ. וְהָאֶתְרוֹג, אֲפִלּוּ הָיָה**
20 **כָּפוּל[82] קֹדֶם רֹאשׁ הַשָּׁנָה וְנַעֲשָׂה כַּכֹּפֶר[83] בַּשְּׁבִיעִית -**
21 **חַיָּב בְּמַעַשְׂרוֹת כְּפֵרוֹת שְׁשִׁית[84]; וַאֲפִלּוּ הָיָה כַּכֹּפֶר[85]**
22 **בַּשְּׁשִׁית, הוֹאִיל וְנִלְקַט בַּשְּׁבִיעִית - הֲרֵי הוּא כְּפֵרוֹת**
23 **שְׁבִיעִית[86], וּמִתְעַשֵּׂר כְּפֵרוֹת שְׁשִׁית לְהַחְמִיר[87].**

81) ראש השנה שם, לענין מעשר, והוא־הדין לענין שביעית, כנ"ל. 82) כלומר, נחנט והגיע לעונת המעשרות בששית. ולמעלה בהלכות מעשר שני שם הלכה ו, כתב רבינו: "היתה כזית", וראה בגליון הרמב"ם בדפוסים חדשים. 83) שנגמר ונלקט בשביעית, שלענין שביעית הרי הוא ודאי כפירות שביעית לגבי איסור אכילת ספיחין ולגבי אכילתו בקדושת שביעית, כדלהלן. 84) שלענין חומרא הלכו בו אחר חנטה, כרבין אמר ר' יוחנן בראש השנה טו:

"שאתרוג בת ששית שנכנסה לשביעית, אפילו כזית ונעשית ככר חייבין עליה משום טבל". וראה בהלכות מעשר שני שם. 85) שנגמר הפרי. 86) שלחומרא הולכין אחר לקיטתו כירק, כדעת רבותינו באושא ור' יוחנן וריש לקיש (בראש השנה שם) ולא כרבנן גמליאל ור' אליעזר (בביכורים פ"ב משנה ו) וחמשה זקנים (בראש השנה שם). וראה בכסף־משנה. 87) ללכת אחר חנטה, כנ"ל, וראה בהלכות מעשר שני שם.

1 **יג. וְכֵן[88] פֵּרוֹת שְׁבִיעִית[89] שֶׁיָּצְאוּ לְמוֹצָאֵי שְׁבִיעִית:**
2 **בִּתְבוּאָה וְקִטְנִיּוֹת וְאִילָנוֹת - הוֹלְכִין אַחַר עוֹנַת**
3 **הַמַּעַשְׂרוֹת; וְהַפְּרָגִין וְהַשֶּׁמְשְׁמִין וְהָאֹרֶז וְהַדֹּחַן וּפוֹל**
4 **הַמִּצְרִי שֶׁזְּרָעוּ[90] לְזֶרַע - אַחַר גְּמַר הַפֵּרִי[91]; וְהַיָּרָק -**
5 **אַחַר לְקִיטָתוֹ[92].**

88) כלומר: כשם שפירות ששית שנכנסו לשביעית הולכים בהם אחר עונת המעשרות, כמפורש למעלה הלכה ט, כמו כן בפירות שביעית שנכנסו לשמינית (כסף־משנה). 89) בראש השנה יב: "כל תבואה שהביאה שליש (זוהי עונת המעשרות שלה, ראה בפ"ב מהלכות מעשר הלכה ה) בשביעית לפני ראש השנה (של שמינית), אתה נוהג בו מנהג שביעית בשמינית". 90) צ"ל: שזרען. וראה למעלה הי"א. 91) כנ"ל בהי"א. 92) כבהלכה הקודמת. ולא הזכיר רבינו דינו של אתרוג, כיון שפשוט הוא, שלענין שביעית הולכין אחר לקיטתו, בין להקל ובין להחמיר, כנ"ל, ולענין מעשר הולכים תמיד לחומרא, ואם כן כאן הולכים אחר לקיטתו ומתעשר כפירות שמינית. נמצא שלגבי דין זה, דין אתרוג כדין ירק לכל דבר.

6 **יד. פּוֹל[93] הַמִּצְרִי שֶׁזְּרָעוּ לְזֶרַע בַּשִּׁשִּׁית וְנִגְמַר פִּרְיוֹ[94]**
7 **קֹדֶם רֹאשׁ הַשָּׁנָה שֶׁל שְׁבִיעִית - בֵּין יָרָק שֶׁלּוֹ בֵּין**
8 **זֶרַע שֶׁלּוֹ מֻתָּר בַּשְּׁבִיעִית[95]. וְאִם זָרַע לְיָרָק[96] וְנִכְנְסָה**
9 **עָלָיו[97] שְׁבִיעִית - בֵּין יָרָקוֹ בֵּין זַרְעוֹ אָסוּר כְּסִפְּיחֵי**
10 **שְׁבִיעִית[98]. וְכֵן אִם זְרָעוֹ לְזֶרַע וּלְיָרָק - אָסוּר[99].**

93) ירושלמי שביעית פ"ב סוף הלכה ה. 94) ראה למעלה בהלכה יא. 95) כיון שהולכין אחר גמר פריו. ואף הירק מותר, כיון שהמחשבה היתה רק לזרע. 96) ונגמר פריו בששית, כנ"ל. 97) כלומר, כשהוא מחובר קודם לקיטה. 98) כיון שהולכים אחר לקיטתו (ראה למעלה שם). והזרע בטל לירק, כיון שהמחשבה היתה רק לירק. 99) בירושלמי שם: "זרעו לזרע ולירק לפני ראש השנה השביעית, ונכנסה שביעית. פשיטא זרעו מותר, ירקו מהו, תני רבי חייא אסור, תני רבי חלפתא בן שאול מותר. מאן־דאמר מותר, דבר תורה. מאן־דאמר אסור, מפני מראית העין". ולפי זה, היה לרבינו לכתוב: זרעו מותר, וירקו אסור. ונראה שלפני רבינו היתה הגירסא שם: "פשיטא ירקו אסור, זרעו מהו". ופסק רבינו כרבי חייא, שאף זרעו אסור. וטעמו של דבר, כיון שהזרע סופו להיות ירק, יאמר הרואה שהקלו בירק, ולכן נתנו חכמים לזרע דין ירק להחמיר. וראה בהלכה הסמוכה ובאור־שמח.

11 **טו. עָבַר[100] וּזְרָעוֹ[101] בַּשְּׁבִיעִית[102] וְיָצָא לַשְּׁמִינִית:**
12 **אִם זְרָעוֹ לְזֶרַע[103] - בֵּין זַרְעוֹ בֵּין יָרָקוֹ אָסוּר בְּמוֹצָאֵי**
13 **שְׁבִיעִית כִּשְׁאָר הַסְּפִיחִים[104]; וְאִם זְרָעוֹ לְיָרָק, הוֹאִיל**
14 **וְנִלְקַט בַּשְּׁמִינִית - בֵּין יָרָקוֹ בֵּין זַרְעוֹ מֻתָּר[105]; זְרָעוֹ**
15 **לְזֶרַע וּלְיָרָק - זַרְעוֹ אָסוּר מִשּׁוּם סְפִיחִים[106], וִירָקוֹ**
16 **מֻתָּר[107].**

100) ירושלמי שם. 101) את הפול המצרי. 102) ונגמר פריו בשביעית, כנ"ל. 103) שהולכים בו אחר גמר פרי (למעלה הלכה יא). 104) ראה להלן. 105) ראה למעלה (הלכה א) שאם עבר וחרש וזרע בשביעית, אינו אסור מן התורה אלא מטעם גזירת ספיחין, וכיון שנקלטו בשמינית, שאין כאן איסור ספיחין, הרי הם מותרים. ומה שאמרו "הנוטע בשביעית יעקור" (למעלה פ"א הלכה יב), אין זה אלא לכתחילה. אבל אם לא עקר, ויצאו פירות — אינם נאסרים באכילה, אם הביאו שליש בשמינית. וכן כתב רבינו לענין נוטע ערב שביעית (למעלה פ"ג הלכה יא) שאף־על־פי שקנסוהו לעקור, אם לא עקר — פירותיו מותרים, ועיין כסף־משנה. 106) שהרי הולכים בו אחר חנטה. 107) שאף־על־פי שאפשר לטעות בזרע שהוא ירק (בהלכה הקודמת) — אין לטעות בירק שהוא זרע, ולכן לא גזרו בו. וראה בפ"א מהלכות מעשר שני הלכה י.

17 **טז. בְּנוֹת שׁוּחַ[108], הוֹאִיל וְהֵן נִגְמָרוֹת לְאַחַר שָׁלֹשׁ**
18 **שָׁנִים, אִם בָּאוּ לְעוֹנַת הַמַּעַשְׂרוֹת[109] קֹדֶם רֹאשׁ הַשָּׁנָה**
19 **שֶׁל שְׁמִינִית - הֲרֵי הֵן נֶאֱכָלוֹת בְּשָׁנָה שְׁנִיָּה מִן**
20 **הַשָּׁבוּעַ[110] בְּתוֹרַת שְׁבִיעִית[111].**

108) שביעית פ"ה משנה א, כחכמים ולא כרבי יהודה. ובנות שוח הן תאנים לבנות (פירוש המשנה שם על־פי עבודה זרה יד.). וראה בפירוש רב נתן אב הישיבה לשביעית שם, עמוד 48 הערה 1. 109) שהולכין אחריה באילן, כנ"ל בהלכה ט. 110) כלומר, מן השמיטה, היא שנה שלישית לגידול בנות השוח. 111) כלומר, בקדושת פירות שביעית. ודוקא בשנה שניה של השבוע. אבל קודם לכן, שעדיין לא נגמר בישולן, לא חלה עליהן קדושת פירות שביעית (משנה ראשונה).

21 **יז. הַבְּצָלִים[112] הַסָּרִיסִים[113] וּפוֹל הַמִּצְרִי[114] שֶׁמָּנַע**
22 **מֵהֶם מַיִם שְׁלֹשִׁים יוֹם קֹדֶם רֹאשׁ הַשָּׁנָה, וְשֶׁל בַּעַל**
23 **שֶׁמָּנַע מֵהֶם שָׁלֹשׁ עוֹנוֹת[115] לִפְנֵי רֹאשׁ הַשָּׁנָה - הֲרֵי**
24 **אֵלּוּ מִפֵּרוֹת שִׁשִּׁית[116]; פָּחוֹת מִכָּן - הֲרֵי הֵם כְּסִפְּיחֵי**
25 **שְׁבִיעִית.**

112) שם פ"ב משנה ט. 113) "ענין הבצלים כשימצאם לחות אחר שיעקרו אותם מן הארץ, יצמחו ויוציאו פרחים מבפנים. ויש ממנו מין שאין דרכו כך, והוא נקרא בצלים סריסים, המשילו אותם לסריס שאינו מוליד. ולא יזרעו המין הזה אלא במקום משקה, ומפני זה אמר בהפכו: ושל בעל" (פירוש המשנה). 114) בין שזרעו לזרע. שהולכים בו אחר גמר פרי (למעלה הלכה יא), ובין שזרעו לירק שהולכים בו אחר לקיטה (למעלה הלכה יד — "משנה ראשונה"). 115) שלש השקאות. מפני שישקו אותם לימים ידועים. וראה שם. 116) שאף־על־פי שבבצלים הלכו אחר לקיטה כירק, ובפול המצרי שנטעו לזרע הלכו אחר גמר פריו,

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

וכשנטעו לירק הלכו בו אחר הלקיטה – כיון שהם צריכים הרבה מים ומנע מהם, הרי הם כתבואה וקיטנית שהלכו בהם אחר עונת המעשרות, כנ"ל הלכה ט (משנה ראשונה ותפארת ישראל).

1 **יח. הַדְּלוּעִין[117] שֶׁקִּיְּמָן לְזֶרַע[118]: אִם הֵקְשׁוּ[119] לִפְנֵי**
2 **רֹאשׁ הַשָּׁנָה וְנִפְסְלוּ מִלֶּאֱכֹל אָדָם - מֵתָּר לְקַיְּמָן**
3 **בַּשְּׁבִיעִית[120], שֶׁהֵן מִפֵּרוֹת שִׁשִּׁית; וְאִם לָאוּ[121] -**
4 **אֲסוּרִין[122] כְּסִפְּיחֵי שְׁבִיעִית[123]. וְכֵן הַיְרָקוֹת[124] כֵּלָּן**
5 **שֶׁהֵקְשׁוּ לִפְנֵי רֹאשׁ הַשָּׁנָה - מֵתָּר לְקַיְּמָן**
6 **בַּשְּׁבִיעִית[125]; וְאִם הָיוּ רַכִּים - אָסוּר לְקַיְּמָן מִשּׁוּם**
7 **סְפִיחִים[126]. אֵין[127] מְחַיְּבִין אוֹתוֹ לְשָׁרֵשׁ[128] אֶת**
8 **הַלּוּף[129], אֶלָּא מַנִּיחוֹ בָּאָרֶץ כְּמוֹת שֶׁהוּא; אִם צָמַח**
9 **לְמוֹצָאֵי שְׁבִיעִית - מֵתָּר[130]. וְאֵין[131] מְחַיְּבִין אוֹתוֹ**
10 **לְשָׁרֵשׁ אֶת הַקִּנְדֵּס[132], אֶלָּא גּוֹזֵז בֶּעָלִין[133]; וְאִם**
11 **צָמַח לְמוֹצָאֵי שְׁבִיעִית - מֵתָּר[134].**

117) שם משנה י. 118) כתב רבינו כן, כיון שמשום כך באו הדלועין לידי קושי, אבל הוא־הדין אם זרען לירק, והוקשו (משנה ראשונה). 119) יבשו (פירוש המשנה).
120) ולזרעם לאחר שביעית, ואין בהם האיסור של "לאכלה ולא לזריעה" כבפירות שביעית (ע"פ פירוש המשנה שם, ועיין שבת הארץ). וגם אין בהם מצות ביעור, ראה להלן שם (תפארת ישראל). 121) כלומר, שלא הוקשו.
122) באכילה. 123) שאסורים באכילה (למעלה הלכה ב), ויש בהם גם איסור זריעה, שהרי מן התורה הם מותרים באכילה, ואני קורא בהם: "לאכלה ולא לזריעה", ראה למעלה. 124) תוספתא שם פ"ב הלכה יא. 125) ומה שאמרנו (למעלה הלכה יב) שבירק הולכים אחר לקיטה, זהו כשלא הוקשה קודם שביעית. 126) [כלומר, אסור לקיימן לזרע, מפני שהם ספיחי שביעית שאסורים בזריעה, כמבואר למעלה]. ובתוספתא שם: "אסור לקיימן מפני מראית העין", ועפ"ז פירש הכסף־משנה: אסור לקיימן משום ספיחי שביעית, כלומר, אף־על־פי שהיה ראוי לומר שמותר לקיימן כמו שמותר לקיים הספיחין – אסור לקיימן מפני מראית העין, מתוך שהם רכים יבואו לומר שנזרעו בשביעית. והפיסקא הסמוכה, "אין מחייבין לשרש את הלוף" מוכיחה כפירושו. 127) תוספתא שם. 128) לעקור. 129) לפי שדרכו של לוף לגדל בקרקע שלש שנים (כלאים פ"ב משנה ה), ואין כאן מראית העין (תוספתא כפשוטה). 130) כיון שיש בו רוב היתר. וראה להלן סוף הלכה כא, ולמעלה בהלכה ח, ובתוספתא כפשוטה. 131) תוספתא שם הלכה יב. 132) הוא מין ממיני הקוצים והדרדרים (רע"ב לכלאים פ"ה משנה ח ו'תוספות יום־טוב' לעוקצין פ"ג משנה ב). ואף הוא מתקיים הרבה זמן בארץ אלא שמגדל עלים בכל שנה (תוספתא כפשוטה). 133) שהרי העלין רכין ואסור לקיימן מפני מראית העין, אף־על־פי שצמחו מדבר של היתר, כיון שהדבר המותר אינו גלוי אלא טמון בארץ (שם). 134) כנ"ל.

12 **יט. לוּף[135] שֶׁל עֶרֶב שְׁבִיעִית[136] וְכֵן בְּצָלִים שֶׁל עֶרֶב**
13 **שְׁבִיעִית הַקֵּיצוֹנִים[137] וּפוּאָה[138] שֶׁנִּגְמְרוּ לִפְנֵי**
14 **שְׁבִיעִית - מֵתָּר לְעָקְרָן בַּשְּׁבִיעִית בְּקַרְדֵּמוֹת שֶׁל**
15 **מַתֶּכֶת, וְאֵין בָּזֶה מִשּׁוּם עֲבוֹדַת הָאָרֶץ[139].**

135) שביעית פ"ה משנה ד, כבית־הלל ולא כבית־שמאי. 136) "זה הדבר, כשישלם הלוף קודם שביעית ולא נשאר בו אלא לחפור עליו ולעקור הבצלים" (פירוש המשנה).
137) "מיוחדות לזמן הקיץ" (שם). 138) הוא עץ אדום צובעים בו צבע אדום. ובין פואה של עידית, כלומר הפואה הטובה, שלא התירו בית־שמאי לעקרה אלא על ידי שינוי, ובין פואה של צלעות, שיש לה צלעות, והיא בעומק הארץ ואי־אפשר לעקור אותם בכלי עץ אלא בברזל, ומודים בה בית־שמאי. 139) כיון שמוכח שאין כוונתו לעבודת הארץ (משנה ראשונה).

16 **כ. הַבְּצָלִים[140] שֶׁיָּרְדוּ עֲלֵיהֶם גְּשָׁמִים בַּשְּׁבִיעִית**
17 **וְצָמְחוּ: כָּל זְמַן שֶׁהֵעָלִין שֶׁלָּהֶן יְרֵקִין - הֲרֵי אֵלּוּ**
18 **מֻתָּרִין[141]; וְאִם הִשְׁחִירוּ - הֲרֵי הֵן כִּנְטוּעִין בָּאָרֶץ,**
19 **וְאוֹתָן הֶעָלִין אֲסוּרִין מִשּׁוּם סְפִיחִין. וּבֵין כָּךְ וּבֵין**
20 **כָּךְ - הַבְּצָלִים עַצְמָן בְּהֶתֵּרָן עוֹמְדִין[142].**

140) שם פ"ו משנה ג, כחכמים ולא כרבי חנינא בן אנטיגנוס. ומדובר בבצלים תלושים מערב שביעית. ודרכם של בצלים, כשלחות יורדת עליהם - הם מצמיחים עלים. וראה במשנה ראשונה. 141) "כל זמן שהן ירוקין, כאילו הם מן הפרי עצמו ומותר לאוכלן" (פירוש המשנה).
142) בירושלמי שם: כיני מתניתין, שחורין אסורין וירוקין מותרין. כלומר "אסורין" ו"מותרין" שאמרו במשנה, עולה על העלים ולא על הבצלים עצמם (רדב"ז). ובנדרים נט: "אמר ליה, מי סברת על עיקר קתני (כלומר, על הבצלים), אתוספת קתני אסורין (כלומר, על העלים). וראה בפאת־השולחן.

21 **כא. בָּצָל[143] שֶׁעֲקָרוֹ בַּשְּׁבִיעִית וּנְטָעוֹ בַּשְּׁמִינִית וְרַבּוּ**
22 **גִּדּוּלָיו עַל עִקָּרוֹ - הֵעֱלוּ גִּדּוּלָיו אֶת עִקָּרוֹ וְהֻתַּר**
23 **הַכֹּל; הוֹאִיל וּשְׁבִיעִית אֲסוּרָה עַל יְדֵי קַרְקַע[144], כָּךְ**
24 **נִטִּילָתָהּ[145] עַל יְדֵי קַרְקַע[146].**

143) שם נז: "ישמעאל, וכו', העלה בידו (= שאל), בצל שעקרו בשביעית ונטעו בשמינית ורבו גידוליו (היתר) על עיקרו וכו'", ולהלן שם נח: "למימרא דגידולי היתר מעלין את האיסור וכו', ודלמא במדוכנין (כלומר, שטחנו ודכו את הבצלים, ולכן נתבטלו בגידולים, אבל בלאו־הכי הבצלים אסורים), חשוד על השביעית קתני (וממילא לא טחן את הבצלים, כיון שלא אכפת לו מן האסור), וכו'. אמר רבי יצחק, שניא שביעית, הואיל ואסורה ע"י קרקע, בטילתה נמי ע"י קרקע". ומשמע שמסקנת הגמרא היא, שהבצלים בטלים בגידוליהם, אף כשאינם מדוכנין. וכן הוא בירושלמי שביעית פ"ו הלכה ג: "בצל שעקרו (בשביעית) ושתלו (בשמינית), וכו', רבי זירא אמר מכיון שרבה עליו חדש (כלומר, הגידולים) מותר. רבי לא ורבי אימי תרוויהון אמרו אסור וכו'. רבי אבהו וכו', שאלון ליה באילין בוצלייא, והורי להון הדא דר' זעירא וכו', חמתון סמיכין עלוי, אמר לון, אני לא אמרתי אלא במרוכנין (כמו "במדוכנין" בבבלי

הנ"ל), אמר רבי יהודה בן פזי, אנא ידע ראשה וסופה, כד דשמע (רבי אבהו) רבי לא ורבי אימי פליגין (ואוסרים הבצלים), שרע מינה (הסתייג מהיתרו. אבל לעולם מתיר רבי אבהו אף בשאינם מדוכנין)". והראב"ד השיג והתיר את הבצלים רק כשהם מדוכנים. וראה בכסף־משנה ורדב"ז. 144) שנאמר: ושבתה הארץ. 145) בנדרים שם: "בטילתה", ושמא יש לגרוס כן גם בדברי רבינו. 146) מה־שאין־כן בערלה שאיסורה תלוי בזמן (פ"י מהלכות מעשר שני הלכה טז), וכלאים שאיסורם תלוי בתערובת (פ"ה מהלכות כלאים הלכה כד). וראה בר"ן שם.

1 **כב. הַפֵּרוֹת שֶׁיּוֹצִיא הָאִילָן בַּשְּׁבִיעִית[147] - לֹא יַאסְפֵם**
2 **כְּדֶרֶךְ שֶׁאוֹסֵף בְּכָל שָׁנָה[148]; שֶׁנֶּאֱמַר: וְאֶת עִנְּבֵי נְזִירֶךָ**
3 **לֹא תִבְצֹר[149]. וְאִם בָּצַר לַעֲבוֹדַת הָאִילָן אוֹ שֶׁבָּצַר**
4 **כְּדֶרֶךְ הַבּוֹצְרִים - לוֹקֶה[150].**

147) בלי הבדל בין מופקר לבין משומר, ראה למעלה בהלכה א. 148) אלא בשינוי. 149) שאין הכוונה שלא יבצרנו כלל, שהרי נאמר: "והיתה שבת הארץ לכם לאכלה", אלא הכוונה, לא תבצרנו כדרך שבוצרים פירות שאר שנים. וכהדיעה השניה בתורת־כהנים בהר פרק א הלכה ג, ראה למעלה הערה ט. 150) ראה למעלה שם.

5 **כג. וְכֵיצַד עוֹשֶׂה?[151] תְּאֵנִים[152] שֶׁל שְׁבִיעִית - אֵין**
6 **קוֹצִין[153] אוֹתָן בַּמַּקְצֶה[154], אֲבָל מְיַבְּשָׁן בְּחָרְבָּה[155].**
7 **וְלֹא יִדְרֹךְ עֲנָבִים בַּגַּת[156], אֲבָל דּוֹרֵךְ הוּא בַּעֲרֵבָה[157].**
8 **וְלֹא יַעֲשֶׂה[158] זֵיתִים בְּבֵית הַבַּד[159], אֲבָל כּוֹתֵשׁ הוּא[160]**
9 **וּמַכְנִיס לְתוֹךְ בַּד קָטָן בְּיוֹתֵר[161], וְטוֹחֵן בְּבֵית הַבַּד[162]**
10 **וּבְקֹטֶב[163] וּמַכְנִיס לְבַד קְטַנָּה[164]. וְכֵן בִּשְׁאָר הַדְּבָרִים,**
11 **כֹּל שֶׁיְּכוֹל לְשַׁנּוֹת - מְשַׁנֶּה.**

151) כלומר, כיצד משנה מדרך הבוצרים. 152) שביעית פ"ח משנה ו. 153) שוטחים לייבש. 154) שם מקום ששם שוטחין עליו שטחי התאנים והענבים (פירוש המשנה). 155) כלומר, בחורבה (מלאכת שלמה לדעת רבינו). 156) כדרכן. 157) כלי שלשין בו העיסה (שם). 158) (תוספות יו"ט ומלאכת שלמה). 159) יקב שדורכים בו הזיתים (שם). ובמשנה שם: "ואין עושין זיתים בבד ובקוטבי" (קוטב הוא בד קטן — כסף־משנה). [ולדעת ה"חזון איש" יש להוסיף בדברי רבינו כאן "ובקוטב" שנכתבה בסמוך בטעות, ראה להלן. ומה שאמרו בירושלמי (שם הלכה ו) "ואין עושין זיתים בבד ובקוטבי, ורבותינו התירו לעשות בקוטבי", אין הכוונה לדברי תנא־קמא בעשיית הזיתים בתחילה, אלא לסוף המשנה בדברי ר' שמעון, ראה להלן]. 160) במכתשת, בבית הבד או בקוטב, ראה למעלה. 161) היא "הבודידה" (כסף־משנה) וכדעת תנא־קמא במשנה שם: "אבל כותש הוא ומכניס לבודידה" (אבל להכניס בקוטב, שהוא בד קטן, וגדול מן הבודידה — אסור, כנ"ל). 162) כדעת רבי שמעון במשנה שם, שאמר: "אף טוחן הוא בבית הבד", וכן פסקו בירושלמי שם [וראה להלן שהכוונה לטוחן אחר שכבר נכבש, והוציא השמן הראשון והשני]. 163) תיבה זו איננה בדפוס רומי, ולא היתה לפני מהר"י קורקוס וכסף־משנה, וראה בפאת־השולחן. [ולפי מה שכתבנו למעלה בשם "חזון איש" נראה שנשתרבבה לכאן בטעות מסוף השורה הקודמת: "ולא יעשה זיתים בבית הבד", ושם מקומה]. 164) [הוא הקוטב (כסף־משנה). וכן אמרו בירושלמי שם: "רבי יוחנן הורי (=הורה) לאילין דבית רבי ינאי לטחון בריחיים (כלומר: בבית הבד) כר' שמעון ולעשות בקוטבי כרבנן", והם רבותינו, למעלה שם, שהתירו לעשות בקוטבי, והיינו לאחר שכבשו וטחנו בריחיים. שכן היתה מלאכת עשיית השמן: בתחילה כותשים את הזיתים ונותנם לסל ומוציאים שמן ראשון, ואחר כך טוענים אותם תחת קורת בית הבד להוציא שמן שני, ואחר כך טוחנם בריחיים ומכניסם שוב לבית הבד להוציא מהן שמן שלישי (משנה במנחות פו.). ומסתבר כי תפוקת השמן השני שאחר הכתישה, היא נוחה יותר מהתפוקה השלישית שלאחר הטחינה בריחיים, ולפיכך נהגו בתפוקה הראשונה לעשות גם בבד וגם בקוטב, אבל התפוקה השניה, שהיא קשה, אין עושים אותה אלא בבית הבד ולא בקוטב. ולפיכך "כותש הוא ומכניס לתוך בד קטן ביותר", היא הבודידה, שרק בה הוא משנה מדרך הבוצרים, אבל לאחר הטחינה בריחיים מכניס גם לתוך בד קטן (=קוטב), שגם בו הוא משנה מדרך הבוצרים, הנוהגים לעשות דריכה שלישית זו רק בבית הבד, ובזה מבוארים דברי רבינו על נכון. וראה בר"י קורקוס, בכסף־משנה, בפאת־השולחן ובחזון־איש).

12 **כד. מִצְוַת עֲשֵׂה[165] לְהַשְׁמִיט[166] כָּל מַה שֶּׁתּוֹצִיא**
13 **הָאָרֶץ בַּשְּׁבִיעִית, שֶׁנֶּאֱמַר: וְהַשְּׁבִיעִית תִּשְׁמְטֶנָּה**
14 **וּנְטַשְׁתָּהּ. וְכָל הַנּוֹעֵל כַּרְמוֹ אוֹ סָג[167] שָׂדֵהוּ בַּשְּׁבִיעִית**
15 **- בִּטֵּל מִצְוַת עֲשֵׂה. וְכֵן אִם אָסַף[168] כָּל פֵּרוֹתָיו לְתוֹךְ**
16 **בֵּיתוֹ. אֶלָּא יַפְקִיר הַכֹּל וְיַד הַכֹּל שָׁוִין[169] בְּכָל**
17 **מָקוֹם[170], שֶׁנֶּאֱמַר: וְאָכְלוּ אֶבְיֹנֵי עַמֶּךָ. וְיֵשׁ לוֹ**
18 **לְהָבִיא[171] לְתוֹךְ בֵּיתוֹ מְעַט, כְּדֶרֶךְ שֶׁמְּבִיאִין מִן**
19 **הַהֶפְקֵר - חָמֵשׁ כַּדֵּי שֶׁמֶן, חֲמֵשׁ עֶשְׂרֵה כַּדֵּי יַיִן[172].**
20 **וְאִם הֵבִיא יָתֵר מִזֶּה - מֻתָּר[173].**

~ נקודות משיחות קודש מתוך רמב"ם "פרדס המלך" ~

"מִצְוַת עֲשֵׂה לְהַשְׁמִיט כָּל מַה שֶּׁתּוֹצִיא הָאָרֶץ בַּשְּׁבִיעִית, שֶׁנֶּאֱמַר . . גו'".

כשם שישנה חקירה בענין מצות השמיטה האם היא חובת הקרקע או חובת הגברא (ונפק"מ לעבודה על ידי גוי), כך ישנה חקירה בענין מצות שמיטת פירות - "והשביעית תשמטנה ונטשתה" האם היא חובת גברא על בעה"ב להפקיר פירות שביעית כדמשמע מלשון הרמב"ם ביד החזקה - "להשמיט כל מה שתוציא הארץ בשביעית", ובסהמ"צ - "שצונו להפקיר כל מה שתצמח", או שהיא "אפקעתא דמלכא" היינו שהתורה הפקירה שדהו של אדם בשמיטה ואין בעה"ב עושה כלום בזה. ונפק"מ, אם במפורש לא הפקיר שדהו (גודר שדהו ונועל כרמו), שאם היא "אפקעתא דמלכא" יכול כל אדם ליטול הפירות, אבל

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

אם היא חובת גברא עובר על איסור גזל אף שהבעלים ביטל מ"ע.

וי"ל נפק"מ נוספת בזה לענין מעשר, שכיון ששביעית פטורה ממעשרות מצד שהפירות הפקר, הרי שאם ההפקר הוא חובה על האדם שמחוייב להפקיר שדהו בשמיטה הנה זה שלא הפקיר שדהו (גודר שדהו כו') חייב במעשרות, אבל אם הוא "אפקעתא דמלכא" מובן שזה שלא הפקיר שדהו בשמיטה אינו כלום ויש לשדהו ממילא דין הפקר ופטור ממעשרות.

אלא, שבענין זה אפשר לומר שגם אם בפירוש לא הפקיר פירות שביעית פטור ממעשרות כיון שזה שהפירות פטורות ממעשר מצד הפקר, אינו משום שהם הפקר בפועל אלא שיש חיוב להפקירם. ולדוגמא: כשם שבשש השנים הראשונות אין לומר שאם לא נתן מעשר שני בשנה ראשונה יתן מעשר עני, שהרי על תבואה של שנה זו אין כל חיוב למעשר עני, כך גם בנוגע לפירות שביעית מרגע שהתורה חייבה להפקירם נפקע מהם ממילא חיוב מעשרות.

ויש להביא ראיה שהיא חובת גברא ממה שהוקשה שמיטת קרקעות לשמיטת כספים "וזה דבר השמיטה שמוט כו' בשתי שמיטות הכתוב מדבר אחת שמיטת קרקע ואחת שמיטת כספים, בזמן שאתה משמט קרקע כו'".

על שמיטת כספים אומרת המשנה "המחזיר חוב בשביעית (אחר זמן השמיטה) יאמר לו **משמט אני**, אמר לו אעפ"כ, יקבל ממנו שנאמר וזה דבר השמיטה" ומכאן יש לפשוט ששמיטת כספים היא חובת גברא ולא אפקעתא דמלכא שאל"כ איך יתאים לשון המשנה "משמט **אני**" והלא אין כאן חוב כי נפקע ממילא באפקעתא דמלכא ואינו תלוי במה שיאמר המלווה "משמט אני", אלא ששמיטת כספית היא חובת גברא וכיון שהוקשה לשמיטת קרקעות י"ל שגם שמיטת קרקעות היא חובת גברא.

לקוטי שיחות חלק י"ז 287.

165) ראה בספר המצוות, עשה קלד. 166) להפקיר. 167) גדר, מלשון סייג. וראה למעלה פ"ב הערה קט. 168) במכילתא שם: "שלא תאמר, וכי מפני מה אמרה תורה, לא שיאכלו אותה עניים, הרי אני מכניסה ומחלקה לעניים. תלמוד לומר, והשביעית תשמטנה, מגיד שהוא פורץ פרצות (בגדר של שדהו)". אלא שבסוף סיימו שם בלשון זו: "אלא שגזרו חכמים (שלא יפרוץ) מפני תיקון העולם" (שלא יחריב ויקלקל אילנותיו – זית רענן). אבל לגדור בוודאי שאסור (רדב"ז). וכמו כן, לאסוף – אסור. 169) בין עניים ובין עשירים (ירושלמי פאה פ"ו הלכה א, ושביעית שם הלכה ו). 170) בין בשדה ובין בבית (אם אספם לשם). 171) שביעית פ"ה משנה ז. וראה למעלה סוף הלכה א, ולהלן פ"ח הלכה ג. 172) שיערו חכמים כי בדרך כלל צריכה הכמות הזאת למאכל בני ביתו. 173) משנה שם. כלומר, אם אמר שהוא צריך יותר למאכל אנשי ביתו – מותר (משנה ראשונה).

כה. אֵין שְׁבִיעִית נוֹהֶגֶת אֶלָּא בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל בִּלְבַד[174]; שֶׁנֶּאֱמַר: כִּי תָבֹאוּ אֶל הָאָרֶץ וְגוֹמֵר. וְנוֹהֶגֶת בֵּין בִּפְנֵי הַבַּיִת בֵּין שֶׁלֹּא בִּפְנֵי הַבַּיִת[175].

174) מן התורה (וראה הלכה הסמוכה). ש"כל מצוה שהיא תלויה בארץ, אינה נוהגת אלא בארץ" (קידושין לו:). 175) כי השביעית אינה תלויה בבית המקדש. אולם, בזמן שאין כל יושביה עליה, ואין היובל נוהג, וזה היה גם בזמן הבית השני, יתכן כי אינה נוהגת אז מן התורה, וראה להלן פ"י הלכה ט. וכן גבי תרומות ומעשרות, כתב רבינו (פ"א מהלכות תרומות הלכה א) שנוהגים בין בפני הבית ובין שלא בפני הבית, ואף־על־פי־כן כתב (שם הלכה כו) שאפילו בימי עזרא לא נהגו אלא מדרבנן, לפי שלא באו כולם לארץ ישראל, וראה בכסף־משנה ובפאת־השולחן.

כו. כֹּל[176] שֶׁהֶחֱזִיקוּ בּוֹ עוֹלֵי בָבֶל עַד כְּזִיב[177] - אָסוּר בַּעֲבוֹדָה, וְכָל הַסְּפִיחִין שֶׁצּוֹמְחִין בּוֹ אֲסוּרִין בַּאֲכִילָה. וְכֹל שֶׁלֹּא הֶחֱזִיקוּ בּוֹ אֶלָּא עוֹלֵי מִצְרַיִם בִּלְבַד, שֶׁהוּא מִכְּזִיב וְעַד הַנָּהָר[178] וְעַד אֲמָנָה[179], אַף עַל פִּי שֶׁהוּא אָסוּר בַּעֲבוֹדָה[180] בַּשְּׁבִיעִית - הַסְּפִיחִין שֶׁצּוֹמְחִין בּוֹ מֻתָּרִים בַּאֲכִילָה[181]. וּמִהַנָּהָר וּמֵאֲמָנָה וָהָלְאָה - מֻתָּר בַּעֲבוֹדָה[182] בַּשְּׁבִיעִית.

176) שביעית פ"ו משנה א. 177) וכזיב עצמה לא החזיקו בה, ודינה כחוץ למקום שהחזיקו בו עולי בבל (הלכות תרומות שם הלכה ח, ופי"ג מהלכות מעשר הלכה ג). 178) והוא נחל מצרים (הלכות תרומות שם). 179) והוא אמנום (שם). 180) מדרבנן, כבהלכה הקודמת. 181) כן מפרש רבינו מה ששנינו שם: "נאכל אבל לא נעבד" (ועיין שם בפירוש המשנה), שכיון שאין שביעית נוהגת שם אלא מדרבנן, לא גזרו שם על הספיחין. 182) אפילו מדרבנן.

כז. סוּרְיָא[183], אַף עַל פִּי שֶׁאֵין שְׁבִיעִית נוֹהֶגֶת בָּהּ מִן הַתּוֹרָה[184], גָּזְרוּ עָלֶיהָ שֶׁתְּהֵא אֲסוּרָה בַּעֲבוֹדָה[185] בַּשְּׁבִיעִית כְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, כְּדֵי[186] שֶׁלֹּא יַנִּיחוּ אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל וְיֵלְכוּ וְיִשְׁתַּקְּעוּ שָׁם. אֲבָל עַמּוֹן וּמוֹאָב וּמִצְרַיִם וְשִׁנְעָר, אַף עַל פִּי שֶׁהֵם חַיָּבוֹת בְּמַעַשְׂרוֹת מִדִּבְרֵיהֶם[187] - אֵין שְׁבִיעִית נוֹהֶגֶת בָּהֶן[188].

183) שם משנה ב, כחכמים וכרבי עקיבא, וראה בהלכות תרומות שם הלכה ט, איזו היא סוריא. 184) אפילו בפני הבית בשום זמן, בניגוד למקומות בארץ ישראל שלא כבשום עולי בבל – שהיו חייבים בשביעית מן התורה, בשעה שהחזיקו בה עולי מצרים. 185) במחובר לקרקע (משנה שם, וראה להלן פ"ח הלכה ט). 186) ירושלמי שם. 187) כנ"ל בהלכות תרומות שם הלכה א. 188) ידים פ"ד משנה ג. וטעמו של דבר, כיון שרוב ישראל הולכין ושבין שם, ולכן חייבו במעשרות. אבל

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

בשביעית שהחשש הוא שמא ישתקעו שם, כנ"ל, לא חששו אלא בסוריא, שיצאה מכלל חוץ לארץ, אף־על־פי שלהיות כארץ ישראל לא הגיעה (שם, הלכה ג), אבל בעמון ומואב ומצרים ושנער (=בבל) שהן כחוץ לארץ לכל דבר (שם), אין חשש שמא ישתקעו שם.

1 **כח. עֵבֶר הַיַּרְדֵּן[189] - שְׁבִיעִית נוֹהֶגֶת בָּהּ**
2 **מִדִּבְרֵיהֶם[190]. וּסְפִיחֵי סוּרְיָא וְעֵבֶר הַיַּרְדֵּן - מֻתָּרִין**
3 **בַּאֲכִילָה; לֹא יִהְיוּ אֲרָצוֹת אֵלּוּ חֲמוּרִין מֵאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל**
4 **שֶׁהֶחֱזִיקוּ בָּהּ עוֹלֵי מִצְרַיִם[191].**

189) היא ארץ סיחון ועוג. 190) צריך עיון, מה טעם הנהיגו בה שביעית. 191) כלומר, ששביעית נוהגת שם, וספיחין מותרים, למעלה בהלכה כו.

5 **כט. עוֹבֵד כּוֹכָבִים שֶׁקָּנָה קַרְקַע בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל[192]**
6 **וּזְרָעָהּ בַּשְּׁבִיעִית - פֵּרוֹתֶיהָ מֻתָּרִין[193]; שֶׁלֹּא גָזְרוּ עַל**
7 **הַסְּפִיחִין אֶלָּא מִפְּנֵי עוֹבְרֵי עֲבֵרָה[194], וְהָעוֹבְדֵי**
8 **כּוֹכָבִים אֵינָן מְצַוִּין עַל הַשְּׁבִיעִית כְּדֵי שֶׁנִּגְזֹר עֲלֵיהֶם.**

192) אפילו במקום שהחזיקו בו עולי בבל, שספיחין של ישראל אסורים בו (למעלה שם). 193) יש שמביאים ראיה מסנהדרין צא. שאמרו בבני כנען שבאו לדון עם ישראל והניחו שדותיהם (הם מפרשים ששדותיהם היו בארץ ישראל כשהן זרועות, ואותה שנה שביעית היתה – כסף־משנה בשם כפתור ופרח). 194) כנ"ל בהלכה ב. אבל קדושת שביעית יש בהם, שהרי אין קנין לגוי בארץ ישראל להפקיעה מידי קדושתה (למעלה בהלכות תרומות שם הלכה י, ועיין שם בהערות).

9 **ל. עֲיָרוֹת[195] אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל הַסְּמוּכוֹת לַסָּפָר[196] -**
10 **מוֹשִׁיבִים עֲלֵיהֶם נֶאֱמָן, כְּדֵי שֶׁלֹּא יָפוּצוּ עוֹבְדֵי**
11 **כּוֹכָבִים וְיָבֹזוּ פֵּרוֹת שְׁבִיעִית[197].**

195) תוספתא שביעית פ"ד הלכה ח. 196) לגבול. 197) כלומר, והרי שנינו שאין מאכילין לגוי פירות שביעית (להלן פ"ה הלכה יג, ובהערות שם), משום שנאמר: לכם, ולא לאחרים (ספרא פר' בהר פרק א הלכה ו). ובמקומות שאינם סמוכים לספר, שרובם ישראל ומיעוטם גויים - לא חששו למיעוט (רדב"ז).

פֶּרֶק חֲמִישִׁי[1]

1) יבאר שפירות שביעית מותר לאכלן וליהנות מהם. שלא ישנה ברייתן. פירות שביעית אם מוציאין אותם לחו"ל, ואם מאכילין לגוי. אם פוסקין לאשה פירות שביעית. ואם אוספין הפירות כשהם בוסר. ודין מאימתי מותר לאכול פירות האילן בשדה שביעית. מאימתי אין קוצצין האילן. ואם מותר לרחוץ במרחץ שהסיקוהו בתבן שביעית. ודין הקליפין והגרעינין שמותרין בתרומה לזרים. הצורר תבלין של שביעית ונותן לתוך התבשיל.

12 **א. פֵּרוֹת שְׁבִיעִית[2] נִתְּנוּ לַאֲכִילָה וְלִשְׁתִּיָּה וּלְסִיכָה[3]**
13 **וּלְהַדְלָקַת הַגֵּר וְלִצְבִיעָה. מִפְּי הַשְּׁמוּעָה לָמְדוּ[4]:**
14 **תִּהְיֶה[5] - אַף לְהַדְלָקַת גֵּר וְלִצְבִעַ בָּהּ צֶבַע.**

2) שביעית פ"ח מ"ב. 3) שנאמר (ויקרא כה, ו): והיתה שבת הארץ לכם לאכלה, וסיכה כשתיה, ושתיה בכלל אכילה (פי"א מהל' תרומות ה"א). וראה שם בפ"י ה"ב ובהערות שם, שדעת רבינו שסיכה כשתיה, מן התורה. וראה להלן בהי"א. 4) 'ספרא' פרשת בהר פ"א ה"י. 5) כל הפסוק: "תהיה כל תבואתה לאכול" (שם, ז).

15 **ב. לַאֲכִילָה וְלִשְׁתִּיָּה כֵּיצַד? לֶאֱכֹל[6] דָּבָר שֶׁדַּרְכּוֹ**
16 **לֶאֱכֹל, וְלִשְׁתּוֹת[7] דָּבָר שֶׁדַּרְכּוֹ לִשְׁתּוֹת, כְּדִין תְּרוּמָה[8]**
17 **וּמַעֲשֵׂר שֵׁנִי[9].**

6) משנה, שם. 7) תוספתא שם פ"ו ה"א. 8) ראה בהל' תרומות, שם. 9) ראה בפ"ג מהל' מעשר שני הי"א.

18 **ג. וְלֹא יְשַׁנֶּה פֵּרוֹת מִבְּרִיָּתָן, כְּדֶרֶךְ שֶׁאֵינוֹ מְשַׁנֶּה**
19 **בִּתְרוּמָה וּמַעֲשֵׂר שֵׁנִי[10]. דָּבָר[11] שֶׁדַּרְכּוֹ לֵאָכֵל חַי -**
20 **לֹא יֹאכְלֶנּוּ מְבֻשָּׁל, וְדָבָר שֶׁדַּרְכּוֹ לְהֵאָכֵל מְבֻשָּׁל -**
21 **אֵין אוֹכְלִין אוֹתוֹ חַי. לְפִיכָךְ[12] אֵין שׁוֹלְקִין[13] אָכְלֵי**
22 **בְּהֵמָה. וְאֵינוּ מִטַּפֵּל[14] לֶאֱכֹל תַּבְשִׁיל שֶׁנִּפְסַד וְהַפַּת**
23 **שֶׁעִפְּשָׁה, כְּדֶרֶךְ שֶׁאֵינוֹ אוֹכֵל בִּתְרוּמָה וּמַעֲשֵׂר[15].**

10) כנ"ל בהל' תרומות ובהל' מעשר שני, שם. 11) ב'ירושלמי' שם ה"ב: "שביקש לוכל תרדין חיין או לכוס חיטין חיות (ודברים אלו הם דבר שדרכו להאכל מבושל), אין שומעין לו". ומה שכתב: "דבר שדרכו לאכול חי, לא יאכלנו מבושל", נלמד ממה שאין שולקין מאכל בהמה דלהלן. 12) כלומר, לפי שאין משנים פירות שביעית מברייתם, כנ"ל. 13) 'ירושלמי' שם ה"א. וראה להלן בסוף הי"א. 14) 'ירושלמי' שם ה"ב. 15) בהל' מעשר שני, הביאו רבינו (פ"ג הי"א), אבל בתרומה אף־על־פי שכן הוא בתוספתא תרומות (פ"ט ה"י), אין זה בדברי רבינו בהל' תרומות.

24 **ד. וְאֵין מְבַשְּׁלִין[16] יָרָק שֶׁל שְׁבִיעִית בְּשֶׁמֶן תְּרוּמָה,**
25 **שֶׁלֹּא יְבִיאֻנוּ לִידֵי פְּסוּל[17]. וְאִם בִּשֵּׁל[18] מְעַט וַאֲכָלוֹ**
26 **מִיָּד - מֻתָּר, שֶׁהֲרֵי לֹא הִנִּיחָן כְּדֵי לָבוֹא לִידֵי פְּסוּל.**

16) שם מ"ז, כתנא־קמא (הוא רבי מאיר, כמו שנראה בזבחים צ:), ולא כרבי שמעון. ואף־על־פי שב'ירושלמי' (שביעית שם) פסקו כרבי שמעון - סמך רבינו על דעת הבבלי בעירובין מו, ב - שלא הכריעו בפלוגתת רבי מאיר ורבי שמעון, הלכה כמי (כסף־משנה), והרי כאן במשנתנו לא נזכר רבי מאיר, והרי זה כסתם משנה, ועי' רידב"ז שם. 17) כלומר, אם יטמא התבשיל ויצטרך לשרוף התרומה (כדין תרומה טמאה) יצטרך לשרוף גם את השמן, ונמצא גורם הפסד לפירות שביעית (פירוש המשנה). וכן נראה מדברי רבינו כאן, שהביא הלכה זו בהל' שמיטה, ובפרק זה הדן באכילת פירות שביעית, הרי שהחשש הוא שמא יפסיד פירות שביעית, אבל הר"ש מפרש, שהתרומה תבוא לידי פסול אחר זמן הביעור, וכן נראה בזבחים עו, א. וראה בקובץ "אמנה" מעמ' פט ואילך. 18) 'ירושלמי' שם. רוצה לומר שאם רצה לבשל מעט, מותר לו לעשות כן (כסף־משנה). שבמעט אין חשש שיבוא לידי טומאה.

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

ה. פֵּרוֹת[19] הַמְיֻחָדִין לְמַאֲכַל אָדָם - אֵין מַאֲכִילִין אוֹתָן לַבְּהֵמָה לַחַיָּה וְלָעוֹפוֹת. הָלְכָה הַבְּהֵמָה מֵאֲלֵיהָ לְתַחַת הַתְּאֵנָה וְאָכְלָה - אֵין מְחַיְּבִין אוֹתוֹ לְהַחֲזִירָהּ; שֶׁנֶּאֱמַר: וְלִבְהֶמְתְּךָ וְלַחַיָּה אֲשֶׁר בְּאַרְצֶךָ תִּהְיֶה כָּל תְּבוּאָתָהּ[20] לֶאֱכֹל.

19) תוספתא שם פ"ה ה"כ. וכן הוא ב'ספרא' שם ה"ז. 20) כלומר, אף המיוחד למאכל אדם. [וראה בנדרים נה. שתבואה היא מחמשת מיני דגן, הרי שמדובר במאכל אדם, וראה עוד להלן פ"ז ה"א].

ו. לְסִיכָה כֵּיצַד? לָסוּךְ[21] דָּבָר שֶׁדַּרְכּוֹ לָסוּךְ. לֹא יָסוּךְ יַיִן וְחֹמֶץ, אֲבָל סָךְ הוּא אֶת הַשֶּׁמֶן. וְלֹא יְפַטֵּם[22] אֶת הַשֶּׁמֶן. וְלֹא יָסוּךְ[23] בַּמֶּרְחָץ[24], אֲבָל סָךְ הוּא מִבַּחוּץ וְנִכְנָס[25].

21) שביעית שם, מ"ב. 22) 'ירושלמי' שם, ותוספתא שם פ"ו הי"ג. ופיטום הוא, ששמים בשמן שרשי בשמים. והם מוציאים אותו מכלל מאכל ועושים אותו לשמן משחה (פי"א מהל' תרומות ה"ג). 23) 'ירושלמי' שם סוף ה"ב. וראה בתוספתא דמאי סוף פ"א (משנה־למלך). 24) שזה בזיון לפירות שביעית. 25) שכיון שסך את השמן ונבלע בגופו, שוב אין כאן בזיון.

ז. שֶׁמֶן[26] שֶׁל שְׁבִיעִית - אֵין חוֹסְמִין[27] בּוֹ תַּנּוּר וְכִירַיִם, וְאֵין סָכִין בּוֹ מִנְעָל וְסַנְדָּל, וְאֵין סָכִין אוֹתוֹ בְּיָדַיִם טְמֵאוֹת[28]. נָפַל[29] עַל בְּשָׂרוֹ - מְשַׁפְשְׁפוֹ[30] בְּיָדַיִם טְמֵאוֹת. וְלֹא יָסוּךְ רַגְלוֹ בְּתוֹךְ הַמִּנְעָל[31], אֲבָל סָךְ הוּא רַגְלוֹ וְלוֹבֵשׁ הַמִּנְעָל. וְסָךְ גּוּפוֹ וּמִתְעַגֵּל עַל גַּבֵּי קָטָבְלִיָּא[32].

26) תוספתא שם ה"י. 27) כלומר, אין סותמין ומקשין בו סדקי התנור, שלא ניתן שמן של שביעית אלא לסיכת אדם בלבד. 28) [כלומר, בסתם ידים (בלי נטילת ידים תחילה), שהן שניות לטומאה (פ"ח מהל' אבות הטומאות ה"ח), שכשהן נוגעות במשקה עושים אותו ראשון לטומאה (שם ה"י), ונמצא ממעט באוכלי השמן, שהרי האוכלים חולין על טהרת תרומה או על טהרת הקודש, לא יאכלו ולא ישתו שמן זה, שנטמא בידים טמאות, וכן אמרו בתרומה שאין מבשלים יין של תרומה מפני שהוא ממעיטו (תרומות פי"א מ"א, ופי"א מהל' תרומות ה"ד), שאין הכל שותים יין מבושל והרי הוא ממעטו משותיו ('ירושלמי' שם, ועי' רדב"ז שם), והוא־הדין לשביעית, כנ"ל. ודין זה לא יתכן במשקה אחר של שביעית, שהרי אינו נוגע בו בידיו, והכלי אינו טמא בנגיעת הידים בו (ברכות נב.), וכשאוכל פירות של שביעית בידים טמאות אינם טמאים, שהרי "אין שני עושה שלישי בחולין" (שם), אבל הסך שמן של שביעית בידים טמאות, הרי הוא ראשון לטומאה, כנ"ל. ומה שאמרו בסוכה (לט.) "הלוקח לולב מחבירו בשביעית נותן לו אתרוג במתנה", ולא אסרו ליטול אתרוג של שביעית, מפני שהוא מכשירו, כשם שאסרו אתרוג של תרומה טהורה (שם לה:) – שאיסור הכשרה אינו אלא משום שגורם טומאה, וזה אינו אלא בתרומה שכתוב בה "משמרת", אבל בשביעית לא נאמר "משמרת" ולא אסרו גרם הפסד (מהרי"ט ח"א סי' פג), ואם אם נחליט שדעת רבינו שגרם הפסד בפירות שביעית אסור, משום שלא נאמר בה בלשון לא־תעשה (ראה בשבת קכ:) אלא בלשון 'עשה' "לאכלה" (ראה למעלה הערה טז, וב"אמנה" שם), יש מקום לומר שלא החמירו בהכשרה, אלא בתרומה שנפסדת לגמרי על ידי הטומאה, אבל בשביעית שאינה נפסדת על ידי הטומאה, אלא מתמעטת מכמה אוכלים הנזהרים בטהרה – לא החמירו כל כך. וראה בקונטרס־אחרון לשבת הארץ, שם]. 29) תוספתא, שם. 30) כלומר, סך אותו, כרגיל, מפני שכבר נתחלל השמן. וראה בהל' תרומות שם ה"ז. 31) שמא ישפך מן השמן על הנעל, ונמצא מאבד פירות שביעית. וראה שם ה"ו. 32) היא טבלא של שיש. ואף־על־פי שהיא חדשה, אינו חושש שמא אגב התעגלותו נסוך מעט מן השמן על השיש. אבל לא יתן מן השמן על השיש כדי להתעמל עליו, ראה שם.

ח. לְהַדְלָקַת הַנֵּר כֵּיצַד? שֶׁמַּדְלִיק אֶת הַנֵּר בְּשֶׁמֶן שְׁבִיעִית עַצְמוֹ. מְכָרוֹ[33] וְלָקַח בּוֹ[34] שֶׁמֶן אַחֵר אוֹ שֶׁהֶחֱלִיף[35] שֶׁמֶן בְּשֶׁמֶן - שְׁנֵיהֶם אֲסוּרִים בְּהַדְלָקָה; שֶׁאֵין מַדְלִיקִין בִּדְמֵי שְׁבִיעִית[36]. וְלֹא יִתֵּן[37] הַשֶּׁמֶן לְתוֹךְ הַמְּדוּרָה[38], אֶלָּא מַדְלִיקוֹ בְּנֵר.

33) תוספתא, שם הי"ד. 34) בדמי השמן שמכר. 35) 'ירושלמי' שם פ"ז ה"א. 36) שהרי רק בשמן מותר להדליק, לפי שהוא עומד להדלקה, אבל באוכלין אחרים של שביעית, אסור להדליק, ודמי שביעית אינם נתפסים בקדושת השמן, אלא בקדושת שביעית סתם, שיש בה גם דברים שאסורים בהדלקה. 37) תוספתא, שם. 38) כיון שאין דרך להסיק מדורה בשמן, והרי אין משתמשין בפירות שביעית שלא כדרכן, כנ"ל.

ט. לִצְבִיעָה כֵּיצַד? דְּבָרִים[39] שֶׁדַּרְכָּן לִצְבֹּעַ בָּהֶן, אַף עַל פִּי שֶׁהֵן מַאֲכָלֵי אָדָם - צוֹבְעִין בָּהֶן לְאָדָם[40]. אֲבָל אֵין צוֹבְעִין לַבְּהֵמָה מִפֵּרוֹת שְׁבִיעִית, אֲפִלּוּ מַאֲכָלֵי בְּהֵמָה; שֶׁאֵין קְדֻשַּׁת שְׁבִיעִית חָלָה עַל צִבְעֵי בְּהֵמָה[41].

39) 'ירושלמי' שביעית פ"ח ה"א. 40) לצורך בן אדם. 41) שכשלמדו מפי השמועה שפירות שביעית ניתנים לצביעה (כנ"ל ה"א), לא למדו אלא לצבעי אדם, ולא לצבעי בהמה, ואף־על־פי שלענין אוכלין חלה קדושת שביעית אף על אוכלי בהמה, כדלהלן בהי"א (כסף־משנה).

י. מִינֵי כִבּוּסִים[42], כְּגוֹן בּוֹרִית וְאָהֳל[43] - קְדֻשַּׁת שְׁבִיעִית[44] חָלָה עֲלֵיהֶן וּמְכַבְּסִין בָּהֶן; שֶׁנֶּאֱמַר: וְהָיְתָה שַׁבַּת הָאָרֶץ לָכֶם - לְכָל צָרְכֵיכֶם[45]. אֲבָל אֵין מְכַבְּסִין[46] בְּפֵרוֹת שְׁבִיעִית, וְאֵין עוֹשִׂין[47] מֵהֶם מְלוּגְמָא[48]; שֶׁנֶּאֱמַר: וְהָיְתָה שַׁבַּת הָאָרֶץ לָכֶם לְאָכְלָה - וְלֹא לִמְלוּגְמָא, וְלֹא לְזִלּוּף, וְלֹא לְהָקִיא[49], וְלֹא לְמִשְׁרָה[50], וְלֹא לִכְבִיסָה.

42) שמכבסים בהם, ואינם ראויים לאכילה. וראה להלן.

43) מיני צמחים. וראה ב'תוספתא כפשוטה' עמוד 550. 44) 'ירושלמי' שם פ"ז ה"א. ובגליון הרמב"ם, הוגה בשם נוסח אחר "אין קדושת שביעית חלה עליהן", אבל בכל הדפוסים הישנים ובחמשה כתבי־יד, הגירסא כמו שלפנינו ('תוספתא כפשוטה' שם הערה 17). 45) דעת רבינו שבורית ואהל הנאתם וביעורם שווה, שאינם מתקלקלים מיד ('פאת השולחן'). 46) תוספתא שביעית פ"ו הכ"ה, כחכמים ולא כרבי יוסי. 47) ברייתא בבא־קמא קב, א. 48) רפואה. 49) שם: "לעשות ממנה אפיקטוזין". 50) כלומר, להשרות פשתן ביין של שביעית. ובגמרא שם: ורבנן נמי הכתיב: לכם (כלומר, ומדוע לא התירו משרה וכבוסה), "לכם" דומיא ד"לאכלה", במי שהנאתו וביעורו שוין, יצאו משרה וכבוסה שהנאתן אחר ביעורן. וראה למעלה בבורית ואהל.

1 **יא. כְּלָל גָּדוֹל[51] אָמְרוּ בְּפֵרוֹת שְׁבִיעִית: כֹּל שֶׁהוּא**
2 **מְיֻחָד לְמַאֲכַל אָדָם, כְּגוֹן חִטִּים תְּאֵנִים וַעֲנָבִים**
3 **וְכַיּוֹצֵא בָהֶן - אֵין עוֹשִׂין מִמֶּנּוּ מְלוּגְמָא אוֹ רְטִיָּה**
4 **וְכַיּוֹצֵא בּוֹ אֲפִלּוּ לְאָדָם; שֶׁנֶּאֱמַר: לָכֶם לְאָכְלָה - כֹּל**
5 **שֶׁהוּא מְיֻחָד לָכֶם יִהְיֶה לְאָכְלָה וְלֹא לִרְפוּאָה[52]. וְכֹל**
6 **שֶׁאֵינוֹ מְיֻחָד לְמַאֲכַל אָדָם[53], כְּגוֹן קוֹצִין וְדַרְדָּרִין[54]**
7 **הָרִכִּים - עוֹשִׂין מֵהֶן מְלוּגְמָא לְאָדָם[55], אֲבָל לֹא**
8 **לַבְּהֵמָה[56]. וְכֹל שֶׁאֵינוֹ מְיֻחָד לֹא לָזֶה וְלֹא לָזֶה[57],**
9 **כְּגוֹן הַסִּיאָה וְהָאֵזוֹב וְהַקּוֹרָנִית - הֲרֵי הוּא תָּלוּי**
10 **בְּמַחֲשַׁבְתּוֹ: חָשַׁב עָלָיו לְעֵצִים - הֲרֵי הוּא כָּעֵצִים[58];**
11 **לַאֲכִילָה[59] - הֲרֵי הוּא כַּפֵּרוֹת[60]. לְמַאֲכַל אָדָם**
12 **וּלְמַאֲכַל בְּהֵמָה - נוֹתְנִין עָלָיו חֲמָרֵי מַאֲכַל אָדָם,**
13 **שֶׁאֵין עוֹשִׂין מֵהֶן מְלוּגְמָא[61], וְחֲמָרֵי מַאֲכַל בְּהֵמָה,**
14 **שֶׁאֵין שׁוֹלְקִין אוֹתוֹ[62].**

51) שביעית פ"ח מ"א. 52) כבסוף הלכה הקודמת. 53) אלא למאכל בהמה. 54) ראה למעלה פ"ד הי"ח. 55) "שנאמר לכם לאכלה, המיוחד לכם הוא שיהיה לכם לאכלה בלבד (ולא למלוגמא), וזולתו (שאינו מיוחד לכם אלא לבהמה) לאכלה ולמלוגמא" (פירוש המשנה). 56) שנאמר: ולבהמתך ולחיה אשר בארצך תהיה כל תבואתה לאכול - לאכול לבהמה ולא לעשות לה מלוגמא (רע"ב). 57) כלומר, לא למאכל אדם ולא למאכל בהמה. 58) ולא חלה עליהם קדושת שביעית כלל. 59) של אדם. 60) שיש בהם קדושת שביעית. 61) 'ירושלמי' שם. 62) כנ"ל ה"ג. ובפירוש המשנה שם פירש בענין אחר, אבל במהדורה בתרא שם - כלפנינו (ראה הר"ש ליברמן במבוא להלכות ה'ירושלמי' להרמב"ם עמ' ז בשם הגהות כת"י ניו יורק למשניות דפוס ניאפולי. וכן הוא בפירוש המשנה כת"י ירושלים). וראה להלן בפ"ז הי"ד, שאם לא חשב עליהם כלל, כיון שאינם כעצים, חלה עליהם קדושת שביעית, ועיי"ש ב'כסף משנה'.

15 **יב. מֵתֶר[63] לִמְכֹּר[64] אָכְלֵי אָדָם וְאָכְלֵי בְּהֵמָה וְלִקַּח**
16 **בָּהֶם אָכְלֵי אָדָם; אֲבָל אֵין מוֹכְרִין אָכְלֵי בְּהֵמָה לִקַּח**
17 **בָּהֶם אָכְלֵי בְּהֵמָה אַחֶרֶת[65], וְאֵין צָרִיךְ לוֹמַר שֶׁאֵין**
18 **מוֹכְרִין אָכְלֵי אָדָם לִקַּח בָּהֶם אָכְלֵי בְּהֵמָה. וְאִם**
19 **לָקַח[66] בָּהֶן אוֹ הֶחֱלִיף בָּהֶן אָכְלֵי אָדָם בְּאָכְלֵי בְּהֵמָה**
20 **- הֲרֵי הֵן כְּאָכְלֵי אָדָם שֶׁאֵין עוֹשִׂין מֵהֶם מְלוּגְמָא**
21 **לָאָדָם[67].**

63) תוספתא שם פ"ה הי"ט, ו'ירושלמי' שם פ"ז ה"א. 64) מעט מעט, כדלהלן בפ"ו ה"א. 65) לפי שדמי פירות שביעית אינם נתפסים בקדושת אותו הדבר שלקחו בו, אלא חלה עליהם קדושת שביעית סתם שהיא מאכל אדם, כדלהלן שם ('תוספתא כפשוטה', וראה למעלה ה"ח). 66) 'ירושלמי' שם. וראה למעלה שם. 67) כבראש ההלכה הקודמת. והוא־הדין אם לקח אוכלי בהמה בדמי אוכלי בהמה, שהרי הן כאוכלי אדם, כמבואר למעלה, ואין עושים מהם מלוגמא לאדם.

22 **יג. פֵּרוֹת[68] שְׁבִיעִית - אֵין מוֹצִיאִין אוֹתָן מֵהָאָרֶץ**
23 **לְחוּצָה לָאָרֶץ, וַאֲפִלּוּ לְסוּרְיָא[69]. וְאֵין מַאֲכִילִין[70]**
24 **אוֹתָן לֹא לְעוֹבֵד כּוֹכָבִים[71] וְלֹא לְשָׂכִיר[72]. וְאִם הָיָה**
25 **שָׂכִיר שַׁבָּת[73] אוֹ שָׂכִיר שָׁנָה אוֹ שָׂכִיר חֹדֶשׁ, אוֹ**
26 **שֶׁקְּצֵץ מְזוֹנוֹתָיו עָלָיו[74] - הֲרֵי הוּא כְּאַנְשֵׁי בֵיתוֹ**
27 **וּמַאֲכִילִין אוֹתוֹ. וּמַאֲכִילִין אֶת הָאַכְסַנְיָא[75] פֵּרוֹת**
28 **שְׁבִיעִית[76].**

68) שם פ"ו מ"ה. 69) שם, כתנא־קמא ולא כרבי שמעון. 70) תוספתא שם ה"כ. 71) שנאמר: לכם לאכלה, לכם ולא לאחרים ('ספרא' פרשת בהר פ"א ה"ו). וראה ב'תוספתא כפשוטה'. 72) שכיר יום. שהוא נראה כמשלם חובו מפירות שביעית, לפי שהרואה אותו זמן קצר בבית, בעל הבית אומר: אין זה מאנשי הבית, ובעל הבית משלם שכירותו בפירות שביעית, ואסור לעשות כן, כדלהלן בפ"ו ה"י. 73) כלומר, שכיר שבע שנים. 74) ראה ב'תוספתא כפשוטה' שם. 75) חיל המלך שהיו גרים בבתי היהודים יחד עם היהודים. 76) וב'ירושלמי' דמאי פ"ג ה"א: כהדא דתני, "הגרים עמכם" לרבות את האכסניא. רבי לעזר אומר, זו אכסניא של גוי. ולכן מאכילין אותם אף שהם גויים. וראה ב'תוספתא כפשוטה'.

29 **יד. אֵין[77] בֵּית דִּין פּוֹסְקִין לְאִשָּׁה פֵּרוֹת שְׁבִיעִית[78],**
30 **מִפְּנֵי שֶׁזֶּה כִּמְשַׁלֵּם חוֹב מִפֵּרוֹת שְׁבִיעִית; אֲבָל נִזּוֹנֶת**
31 **הִיא[79] מִשֶּׁל בַּעְלָהּ[80].**

77) תוספתא שם הכ"ב. 78) במזונותיה, כשבעלה אינו לפנינו. 79) עצמה. 80) שהרי אין כאן מי שמשלם את החוב, אלא החוב משתלם מעצמו על־ידי־זה שהיא ניזונת בעצמה.

32 **טו. אֵין אוֹסְפִין[81] פֵּרוֹת שְׁבִיעִית כְּשֶׁהֵן בֹּסֶר[82];**
33 **שֶׁנֶּאֱמַר: תֹּאכְלוּ[83] אֶת תְּבוּאָתָהּ - אֵינָהּ נֶאֱכֶלֶת עַד**
34 **שֶׁתֵּעָשֶׂה תְּבוּאָה[84]. אֲבָל אוֹכֵל מֵהֶן מְעַט בַּשָּׂדֶה[85]**
35 **כְּשֶׁהֵם פַּגִּין[86], כְּדֶרֶךְ[87] שֶׁאוֹכֵל בִּשְׂאָר שְׁנֵי שָׁבוּעַ.**
36 **וְלֹא יַכְנִיס לֶאֱכֹל בְּתוֹךְ בֵּיתוֹ עַד שֶׁיַּגִּיעוּ לְעוֹנַת**
37 **הַמַּעֲשְׂרוֹת[88].**

81) 'ספרא' שם ה"י. 82) לפני שהגיעו לעונת המעשרות,

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

כדלהלן. 83) שם למדו זאת מן הכתוב: תהיה כל תבואתה לאכול. 84) והיינו, משיגיעו לעונת המעשרות, כדלהלן. וזה הוא דרך אכילתן. 85) "כמו שמנהג בני אדם לאכול פירותיהם, ומנהגם כמו כן לאכול הפרי שלא בישל כל צרכו, ועודנו קשה מעט, על דרך שיזדמן להם" (פירוש המשנה). 86) היינו, קודם שהגיעו לעונת המעשרות. 87) כלומר, שאוכל בהן פתו, כדלהלן. 88) שאז הם קרויים "תבואה", וראה למעלה פ"ב מהל' מעשרות ה"ג.

1 **טז. וּמֵאֵימָתַי[89] יִהְיֶה מֻתָּר לֶאֱכֹל פֵּרוֹת הָאִילָן בַּשָּׁדֶה**
2 **בַּשְּׁבִיעִית?[90] הַפַּגִּין שֶׁל תְּאֵנִים - מִשֶּׁיַּזְרִיחוּ[91] אוֹכֶל**
3 **בָּהֶן פִּתּוֹ בַּשָּׁדֶה. וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא בָהֶן[92]. הַבֹּסֶר[93] -**
4 **מִשֶּׁיּוֹצִיא מַיִם וְאוֹכְלוֹ[94] בַּשָּׁדֶה. וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא בּוֹ.**
5 **הַזֵּיתִים[95] - מִשֶּׁיַּכְנִיסוּ[96] סְאָה שֶׁל זֵיתִים רְבִיעִית[97]**
6 **שֶׁמֶן פּוֹצֵעַ וְאוֹכֵל[98] בַּשָּׁדֶה. הִכְנִיסוּ חֲצִי לֹג - כּוֹתֵשׁ**
7 **וְסָךְ[99] בַּשָּׁדֶה. הִכְנִיסוּ שְׁלִישׁ[100] - מֻתָּר לְהַכְנִיס**
8 **לְבֵיתוֹ, שֶׁהֲרֵי הִגִּיעוּ לְעוֹנַת הַמַּעַשְׂרוֹת.**

89) שביעית פ"ד מ"ז. 90) כלומר, שמאז דרך לאכלם מעט בשאר שני שבוע, כנ"ל. 91) "יבהיקו, וישוב גופם חלק. וכן דרך התאנים הפגים, כשיתחיל להכנס המים בתוכם" (פירוש המשנה). 92) נראה שרבינו מפרש שפיסקא זו במשנה עולה על מה שכתוב למעלה לענין שביעית, ולא על מעשר דלהלן שם. 93) שם מ"ח. 94) שם: אוכל בו פתו. 95) שם, מ"ט. 96) צריך לומר: משיכניסו. 97) הלוג. 98) שעדיין אין השמן ראוי לסוך בו. 99) גופו בשמן. 100) כלומר, שהזיתים עושים אחד מתשעה ממה שהן ראויין לעשות כשיגמרו, וזה שליש שלהן (פ"ב מהל' מעשר ה"ה).

9 **יז. מֻתָּר[101] לָקֹץ אִילָנוֹת לְעֵצִים בַּשְּׁבִיעִית קֹדֶם**
10 **שֶׁיִּהְיֶה בָהֶן פְּרִי[102]. אֲבָל מִשֶּׁיַּתְחִיל[103] לַעֲשׂוֹת פְּרִי -**
11 **לֹא יָקֹץ אוֹתוֹ; שֶׁהֲרֵי מַפְסִיד[104] הָאֹכֶל, וְנֶאֱמַר: לָכֶם**
12 **לְאָכְלָה - וְלֹא לְהַפְסִיד. וְאִם הוֹצִיא[105] פֵּרוֹת וְהִגִּיעוּ**
13 **לְעוֹנַת הַמַּעַשְׂרוֹת - מֻתָּר לָקֹץ אוֹתוֹ; שֶׁהֲרֵי הוֹצִיא**
14 **פֵּרוֹתָיו, וּבָטַל דִּין שְׁבִיעִית מִמֶּנּוּ.**

101) כן משמע ממה שכתב להלן מן המשנה בשביעית. 102) ומדובר באופן שאינו קוצץ דרך השחתה, אלא כשדמי האילן יקרים, שאם לא כן אסור לקצוץ לעולם אפילו בשאר שנים (ראה בפ"ו מהל' מלכים ה"ח) - פירוש המשנה. 103) כבהלכה הסמוכה. 104) פסחים נב, ב. וראה בפירוש המשנה לשביעית שם מ"י. 105) משנה, שביעית שם.

15 **יח. וּמֵאֵימָתַי[106] אֵין קוֹצְצִין הָאִילָן בַּשְּׁבִיעִית?[107]**
16 **הֶחָרוּבִין - מִשֶּׁיִּשַּׁלְשְׁלוּ[108], וְהַגְּפָנִים - מִשֶּׁיְּגָרְעוּ[109],**
17 **וְהַזֵּיתִים - מִשֶּׁיְּנַצּוּ[110], וּשְׁאָר כָּל הָאִילָנוֹת -**
18 **מִשֶּׁיּוֹצִיאוּ בֹּסֶר. וְאֵין קוֹצְצִין[111] אֶת הַכַּפְנִיּוֹת[112]**
19 **בַּשְּׁבִיעִית, מִפְּנֵי שֶׁהוּא הֶפְסֵד פְּרִי[113]. וְאִם אֵין**
20 **דַּרְכָּן[114] לְהֵעָשׂוֹת תְּמָרִים אֶלָּא שִׁיצִּין[115] - מֻתָּר לָקֹץ**
21 **אוֹתָן כַּפְנִיּוֹת[116].**

106) שם. 107) כלומר, מאימתי היא התחלת עשיית פרי. 108) שם, כבית הלל ולא כבית שמאי. ופירושו "משעה שהענפים נמשכים וגדלים" (פירוש המשנה). 109) "משיעשו להם הגרעינין" (שם). 110) "משעה שיראו בהם הנצנים" (שם). 111) פסחים, שם. 112) "תמרים קטנים שלא בשלו" (רש"י). 113) שהרי סופו לגדול. 114) שם נב, ב. נג, א. מעשה של רבי אילעא. 115) [ר"י קורקוס העתיק "שיצין" (עיי"ש בדבריו). ונזכרו בפסחים שם (וראה ב'שבת הארץ' שם). והם המכבדות ('אוצר הגאונים' פסחים שם, חלק התשובות עמ' 73), כלומר: האשכולות שבהם תלויים התמרים ('ערוך' ערך מכבד). באופן שכל קיומם של האילנות הללו אינו בשביל הכפניות, שיישארו לעולם כמו שהם, אלא בשביל השיצין, כלומר, המכבדות]. 116) שהרי עתה אינם פרי, וגם אין סופם לגדול.

22 **יט. אֵין[117] שׁוֹרְפִין תֶּבֶן וָקַשׁ שֶׁל שְׁבִיעִית, מִפְּנֵי**
23 **שֶׁהוּא רָאוּי לְמַאֲכַל בְּהֵמָה[118]. אֲבָל[119] מַסִּיקִין בְּגֶפֶּת**
24 **וּבְזַגִּין שֶׁל שְׁבִיעִית[120].**

117) בשביעית פ"ט מ"ז: מאימתי נהנין ושורפין בתבן ובקש של שביעית, משתרד רביעה שניה (ראה להלן הכ"ג), משמע שקודם לכן אין שורפין אותם (כסף־משנה). 118) ואף אוכלי בהמה חלה עליהם קדושת שביעית כנ"ל ה"ג, וט'. ואף עליהם אמרה תורה: לאכלה, ולא לסחורה. אבל לא גזרו על התבן משום ספיחים, שלא חששו לעוברי עבירה אלא באוכלי אדם ולא באוכלי בהמה. ראה למעלה פ"ד ה"ד ובהערות שם, וברדב"ז. 119) תוספתא שם פ"ו הט"ז. 120) שאינם אוכל כלל, והרי הם כעצים, שאין בהם קדושת שביעית.

25 **כ. מֶרְחָץ[121] שֶׁהֵסִּקָּה[122] בְּתֶבֶן וּבְקַשׁ שֶׁל שְׁבִיעִית -**
26 **מֻתָּר לִרְחֹץ בָּהּ[123] בְּשָׂכָר[124]. וְאִם אָדָם חָשׁוּב הוּא -**
27 **אָסוּר; שֶׁמָּא יַסִּיקוּ בָהּ דְּבָרִים אֲחֵרִים[125] בִּשְׁבִילוֹ כְּדֵי**
28 **שֶׁיִּהְיֶה רֵיחָהּ נוֹדֵף, וְנִמְצָאוּ מַפְסִידִין פֵּרוֹת שְׁבִיעִית.**

121) שם פ"ח מי"א. 122) בדיעבד, שהרי אין שורפין תבן וקש של שביעית, כנ"ל (כסף־משנה). 123) בדיעבד. שהרי כבר נשרפו התבן והקש (שם), ואין לחשוש שישרפו עוד. 124) אף־על־פי שנראה כסחורה, וכל־שכן שמותר בחינם, ועי' ראב"ד. ולמד כן שמדובר אפילו בשכר, מן הסיפא, שאסרו אדם חשוב, שמא יסיקו וכו', ומסתבר שבחינם לא יעשו כן (ר"י קורקוס). 125) כלומר, אוכלי אדם. אבל מאוכלי בהמה מותר לעשות מלוגמא לאדם (למעלה הי"א), והרי זה הנאתו וביעורו שווה.

29 **כא. הַקְּלִפִּין וְהַגַּרְעִינִין שֶׁמַּתִּרִין בִּתְרוּמָה לַזָּרִים[126]**
30 **- אֵין קְדֻשַּׁת שְׁבִיעִית חָלָה עֲלֵיהֶם, וַהֲרֵי הֵן כְּעֵצִים,**
31 **אֶלָּא אִם כֵּן רְאוּיִין לִצְבִיעָה[127]. וְהַקּוֹר[128] - קְדֻשַּׁת**
32 **שְׁבִיעִית חָלָה עָלָיו.**

126) ראה בפי"א מהל' תרומות ה"י־יא. 127) תוספתא שם הט"ז. שכיון שהם ראויים לצביעה, אסור לאבדם בהסקה אף־על־פי שרגילים להסיק בהם. וראה ב'תוספתא כפשוטה'. 128) 'ירושלמי' שם פ"ד סוף ה"ז. והוא ראש

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

הדקל, וכשהוא רך אוכלים אותו (ברכות לו. ופ"ח מהל' ברכות ה"ו).

כב. הַצּוֹרֵר[129] תְּבָלִין שֶׁל שְׁבִיעִית וְנוֹתֵן לְתוֹךְ הַתַּבְשִׁיל[130]: אִם בָּטַל טַעְמָן - הֲרֵי אֵלּוּ מֻתָּרִין לְכָל דָּבָר[131]; וְאִם נִשְׁאַר בָּהֶן טַעַם - עֲדַיִן הֵם בִּקְדֻשַּׁת שְׁבִיעִית.

129) תוספתא שם, ה"ז. 130) כלומר, צררו בשקיק ונתנו לתוך התבשיל. 131) שהרי הם כעצים.

כג. אֵין[132] נוֹתְנִין תֶּבֶן וָקַשׁ שֶׁל שְׁבִיעִית לֹא לְתוֹךְ הַכַּר וְלֹא לְתוֹךְ הַטִּיט[133]. וְאִם נָתַן[134] - הֲרֵי זֶה כִּמְבַעֵר[135]. תַּנּוּר[136] שֶׁהִסִּיקוּהוּ[137] בְּתֶבֶן וּבְקַשׁ שֶׁל שְׁבִיעִית - יוֹצֵן[138]. וּמִשֶּׁתֵּרַד[139] רְבִיעָה שְׁנִיָּה בְּמוֹצָאֵי שְׁבִיעִית נֶהֱנִין וְשׁוֹרְפִין[140] בַּתֶּבֶן וּבְקַשׁ שֶׁל שְׁבִיעִית.

132) תוספתא שם, פ"ה הי"ח. 133) מפני שהוא ראוי למאכל בהמה, כנ"ל בהי"ט. 134) משמע אפילו אם נתן הוא. ובתוספתא שם: "אם נתנוהו אחרים", משמע שאם נתן בעצמו לא התירו ('תוספתא כפשוטה'). 135) ובטל על־ידי־זה מלהיות מאכל בהמה. וב"ירושלמי' לא התירו אלא־אם־כן ישן על גבי הכר וגבל בטיט, ורבינו פסק כתוספתא הנ"ל, שלא התנו כן (רדב"ז). 136) תוספתא שם, הי"ט. 137) בדיעבד, שהרי לכתחילה אסור לעשות כן, כנ"ל בהי"ט. 138) כלומר, ולא יאפו בו לחם, כיון שהסיקוהו באיסור. ונראה שאם עברו ואפו בו לחם, שלא קנסוהו כל כך, ומותר לאכלו. ומטעם זה מותר לרחוץ במרחץ שהוסק באיסור (למעלה ה"כ), שהמים שחממו אותם הרי הם כלחם שנאפה בתנור. ועי' 'כסף משנה'. 139) שביעית פ"ט מ"ז. 140) שמשירדה רביעה שנייה, צמחו זרעים חדשים לאכילת הבהמות, ותבן וקש מהשנה הקודמת שוב אינם עומדים למאכל בהמה ובטלה קדושתם ('אור שמח'). וב"ירושלמי' שם אמרו: "מכיון שתסרח מה שבשדה, הותר מה שבבית".

יום שני ט"ו תשרי ה'תשפ"ג

פֶּרֶק שִׁשִּׁי[1]

1) יבאר שאין עושין סחורה בפירות שביעית. ואם מכר מעט, מה דין הפירות והמעות. ודין אין מוכרין פירות שביעית. פירות חו"ל שנכנסו לארץ ודין חומר בשביעית מבהקדש. ואיך שביעית מתחללת. ודין דמי שביעית אם פורעין מהם את החוב. החמרים העושין בפירות שביעית מלאכה האסורה. הלוקח מהנחתום ככר בפונדיון, ואם אוכלין פירות שביעית בטובה ושלא בטובה.

א. אֵין עוֹשִׂין סְחוֹרָה בְּפֵרוֹת שְׁבִיעִית[2]. וְאִם רָצָה לִמְכֹּר מְעַט מִפֵּרוֹת שְׁבִיעִית - מוֹכֵר[3]. וְאוֹתָן הַדָּמִים הֲרֵי הֵן כְּפֵרוֹת שְׁבִיעִית[4], וְיִלָּקַח בָּהֶן מַאֲכָל[5] וְיֵאָכֵל בִּקְדֻשַּׁת שְׁבִיעִית[6]; וְאוֹתוֹ הַפֵּרִי הַנִּמְכָּר הֲרֵי הוּא בִּקְדֻשָּׁתוֹ כְּשֶׁהָיָה.

2) שנאמר: "והיתה שבת הארץ לכם לאכלה". "לאכלה ולא לסחורה". 3) שמכירה מועטה אינה נקראת סחורה. ולעניין קניית פירות שביעית מעם הארץ אמרו שאין לוקחים ממנו יותר ממזון שלוש סעודות. ולמדו משם, שגם כאן באיסור סחורה, שיעור המעט שהוא מותר, הוא מזון שלוש סעודות. 4) שנאמר "כי יובל היא קודש תהיה לכם" - מה קודש תופס את דמיו ואסור אף שביעית [ויובל] תופסת את דמיה ואסורה. 5) לאדם. 6) לאכלה ולא לדברים אחרים.

ב. לֹא יִהְיֶה לוֹקֵחַ[7] יַרְקוֹת שָׂדֶה[8] וּמוֹכֵר[9]. וְלֹא יִצְבַּע מִקְלְפֵי שְׁבִיעִית[10] בְּשָׂכָר, מִפְּנֵי שֶׁזֶּה עוֹשֶׂה סְחוֹרָה בְּפֵרוֹת שְׁבִיעִית. לָקַח יְרָקוֹת לֶאֱכֹל וְהוֹתִיר - מֻתָּר לִמְכֹּר הַמּוֹתָר[11], וְהַדָּמִים שְׁבִיעִית. וְכֵן אִם לִקֵּט יְרָקוֹת לְעַצְמוֹ[12] וְלָקַח מֵהֶן בְּנוֹ[13] אוֹ בֶּן בִּתּוֹ וּמָכַר - הֲרֵי זֶה מֻתָּר[14], וְהַדָּמִים דְּמֵי שְׁבִיעִית.

7) היינו לוקט. 8) כלומר, שגדלו מאליהם בשדה בור, שאין בהם איסור ספיחים. 9) כלומר, לא ילקוט על דעת למכור. 10) הראויים לצביעה, שחלה עליהם קדושת שביעית. 11) שהרי לא לקח על דעת למכור, וניכרים הדברים שלקטם לאכילה, שהרי אכל מהם, ואינו מוכר אלא מה שהותיר. 12) לא על דעת למכור. 13) לפני שהתחיל לאכלם, באופן שהוא עצמו אסור למכרם. 14) "שאם יקח הבן ממה שאסף אביו ומכרו, אין עליו חובה בזה". שלעולם אין איסור סחורה אלא כשהמלקט עצמו מוכר.

ג. כְּשֶׁמּוֹכְרִין[15] פֵּרוֹת שְׁבִיעִית - אֵין מוֹכְרִין אוֹתָן לֹא בְּמִדָּה וְלֹא בְּמִשְׁקָל וְלֹא בְּמִנְיָן, כְּדֵי שֶׁלֹּא יִהְיֶה[16] כְּסוֹחֵר פֵּרוֹת בַּשְּׁבִיעִית. אֶלָּא מוֹכֵר הַמְּעַט שֶׁמּוֹכֵר אַכְסָרָה[17], לְהוֹדִיעַ שֶׁהוּא הֶפְקֵר[18] וְלוֹקֵחַ הַדָּמִים לִקְנוֹת בָּהֶן אֹכֶל אַחֵר.

15) באופן המותר, המבואר למעלה בהלכות א־ב. 16) כלומר, שלא ייראה. 17) כלומר, לפי האומד. 18) כלומר, זכה בו מן ההפקר ואינו כסוחר בהם אלא זכה בהם לאכלם, ועתה רוצה למכרם ולקנות בדמיהם מאכל אחר.

ד. וְאוֹגֵד[19] דְּבָרִים שֶׁדַּרְכָּן לְהֵאָגֵד לַבַּיִת לִמְכֹּר בַּשּׁוּק אַכְסָרָה, כְּדֶרֶךְ שֶׁאוֹגְדִין לְהָבִיא לַבַּיִת[20], לֹא כְּדֶרֶךְ שֶׁאוֹגְדִין לַשּׁוּק[21], כְּדֵי שֶׁלֹּא יִהְיֶה כְּמוֹכֵר בְּצִמְצוּם[22]. וּדְבָרִים שֶׁאֵין דַּרְכָּן לְהֵאָגֵד אֶלָּא לַשּׁוּק - לֹא יֵאָגֵד אוֹתָן.

19) כבית הלל שאמרו: "את שדרכו לאגוד בבית אוגדין אותו בשוק. ומפרש רבינו שלא הותר אלא כדרך האגד שבבית. והראב"ד מתיר גם כדרך שאוגד לשוק, כיוון שדרכו לאגוד גם לבית. 20) שאין מדקדקים בו. 21) שמדקדקים בו. 22) כלומר, אם אוגדו כאגד שבשוק, בדקדוק, הרי זה נראה כעומד למכור בצמצום ולא אכסרה.

ה. פֵּרוֹת חוּצָה לָאָרֶץ שֶׁנִּכְנְסוּ לָאָרֶץ - לֹא יִהְיוּ נִמְכָּרִים בְּמִדָּה אוֹ בְּמִשְׁקָל אוֹ בְּמִנְיָן, אֶלָּא כְּפֵרוֹת

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

1 הָאָרֶץ אַכְסָרָה[23]. וְאִם הָיוּ נִכָּרִין שֶׁהֵם מִחוּצָה לָאָרֶץ
2 - מֻתָּר.

23) שהרואה אינו מבחין שהפירות הם מחוץ לארץ, ואומר שהלה סוחר בפירות שביעית.

3 ו. חֹמֶר בַּשְּׁבִיעִית מִבְּהֶקְדֵּשׁ: שֶׁהַפּוֹדֶה אֶת הַהֶקְדֵּשׁ
4 - יָצָא הֶקְדֵּשׁ לְחֻלִּין וְיִתְּפְשׁוּ הַדָּמִים תַּחְתָּיו;
5 וְהַשְּׁבִיעִית אֵינָהּ כֵּן, אֶלָּא הַמּוֹכֵר פֵּרוֹת שְׁבִיעִית -
6 יִתְּפְשׁוּ הַדָּמִים וְיֵעָשׂוּ כְּפֵרוֹת שְׁבִיעִית, וְהַפֵּרוֹת עַצְמָן
7 לֹא נִתְחַלְּלוּ וְנַעֲשׂוּ כְּפֵרוֹת שְׁאָר שָׁנִים[24]. שֶׁנֶּאֱמַר בָּהּ:
8 תִּהְיֶה - בַּהֲוָיָתָהּ תִּהֵא לְעוֹלָם; וּלְפִי שֶׁנִּקְרֵאת קֹדֶשׁ
9 - תּוֹפֶשֶׁת דָּמֶיהָ. נִמְצֵאתָ אוֹמֵר: הָאַחֲרוֹן נִתְפָּשׂ
10 בַּשְּׁבִיעִית, וְהַפְּרִי עַצְמוֹ הוּא כְּמוֹ שֶׁהָיָה.

24) כלומר, לא נעשו חולין כפירות של שאר השנים.

11 ז. כֵּיצַד? לָקַח בְּפֵרוֹת שְׁבִיעִית אוֹ בִּדְמֵיהֶן בָּשָׂר -
12 נַעֲשָׂה הַבָּשָׂר כְּאוֹתָן הַפֵּרוֹת[25], וְאוֹכְלוֹ כְּפֵרוֹת
13 שְׁבִיעִית, וְצָרִיךְ לְבָעֵר אוֹתָן בִּשְׁעַת בִּעוּר הַשְּׁבִיעִית.
14 לָקַח בְּאוֹתוֹ בָּשָׂר אוֹ בְּדָמָיו דָּגִים - יָצָא הַבָּשָׂר[26]
15 וְנִתְפְּשׂוּ הַדָּגִים. לָקַח בַּדָּגִים אוֹ בִּדְמֵיהֶן שֶׁמֶן - יָצְאוּ
16 דָּגִים[27] וְנִתְפַּשׂ שֶׁמֶן. לָקַח בַּשֶּׁמֶן אוֹ בְּדָמָיו דְּבַשׁ -
17 יָצָא שֶׁמֶן וְנִתְפַּשׂ דְּבַשׁ. וְצָרִיךְ לְבַעֵר הַפֵּרוֹת
18 הָרִאשׁוֹנוֹת עִם הַדְּבַשׁ הָאַחֲרוֹן, כְּדֶרֶךְ שֶׁמְּבַעֲרִין
19 פֵּרוֹת שְׁבִיעִית. וְאֵין עוֹשִׂין מִשְּׁנֵיהֶם מְלוּגְּמָא וְלֹא
20 מַפְסִידִין אוֹתָן, כִּשְׁאָר פֵּרוֹת שְׁבִיעִית.

25) או כדמיהם. 26) לחולין. 27) או דמיהם.

21 ח. אֵין שְׁבִיעִית[28] מִתְחַלֶּלֶת אֶלָּא עַל דֶּרֶךְ מִקָּח[29].
22 בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בִּפְרִי רִאשׁוֹן; אֲבָל בִּפְרִי
23 שֵׁנִי[30] - מִתְחַלֵּל בֵּין דֶּרֶךְ מִקָּח בֵּין דֶּרֶךְ חִלּוּל.

28) כלומר, פירות שביעית עצמם. 29) למדו כן ממה שהסמיכה התורה פרשת שביעית ויובל לפסוק "וכי תמכרו ממכר" להורות כי אינם מתחללים אלא דרך מכר. 30) בדמי שביעית.

24 ט. וּכְשֶׁמְּחַלְּלִין פְּרִי הַנִּלְקָח שֵׁנִית[31] - אֵין מְחַלְּלִין
25 אוֹתוֹ עַל בְּהֵמָה חַיָּה וָעוֹף חַיִּים, שֶׁמָּא יַנִּיחֵם[32]
26 וְיִגַּדֵּל מֵהֶם עֲדָרִים[33]. וְאֵין צָרִיךְ לוֹמַר שְׁבִיעִית
27 עַצְמָהּ[34]. אֲבָל מְחַלְּלִין אוֹתָן הַפֵּרוֹת עַל הַשְּׁחוּטִים[35].

31) כלומר, פרי שני. 32) ולא יבערם בשעת הביעור. 33) בהלכות מעשר שני שם כתב רבינו, שאם חילל לא קנה מעשר. ופשוט שהוא הדין כאן לעניין שביעית. ונראה שחכמים הפקיעו הקדושה מכח "הפקר בית דין הפקר". 34) [כלומר: אם אמרו בפרי שני, שאין מחללים אותו על בהמה חיה, ואף בדיעבד אינו מחולל, והקדושה נשארה על הפרי השני, ונמצא שחכמים עשו כאן שתי פעולות: הפקיעו הקדושה מהבהמה, והטילו הקדושה על הפרי, שהרי מן הדין יצא הפרי ונכנסה הבהמה - מכל שכן בפרי ראשון, שאינו יוצא לעולם מקדושתו, שוודאי לא נתפסה שום קדושה על הבהמה החיה, שהרי אין כאן צורך אלא בפעולה אחת, והיא: הפקעת הקדושה מהבהמה]. 35) כיוון שלא שייך כאן החשש הנ"ל.

28 י. דְּמֵי שְׁבִיעִית - אֵין פּוֹרְעִין מֵהֶם אֶת הַחוֹב[36], וְאֵין
29 עוֹשִׂין בָּהֶן שׁוּשְׁבִינוּת, וְאֵין מְשַׁלְּמִין מֵהֶן
30 תַּגְמוּלִין[37], וְאֵין פּוֹסְקִין מֵהֶן צְדָקָה לַעֲנִיִּים בְּבֵית
31 הַכְּנֶסֶת[38]; אֲבָל מְשַׁלְּחִין מֵהֶן דְּבָרִים שֶׁל גְּמִילוּת
32 חֲסָדִים. וְצָרִיךְ לְהוֹדִיעַ[39]. וְכֵן אֵין לוֹקְחִין מֵהֶם
33 עֲבָדִים וְקַרְקָעוֹת וּבְהֵמָה טְמֵאָה[40]. וְאִם לָקַח - יֹאכַל
34 כְּנֶגְדָּן, כְּדֶרֶךְ שֶׁעוֹשֶׂה בְּמַעֲשֵׂר שֵׁנִי. וְאֵין מְבִיאִין
35 מֵהֶן קִנֵּי זָבִים[41] וְזָבוֹת וְיוֹלְדוֹת וְחַטָּאוֹת וַאֲשָׁמוֹת.
36 וְאִם הֵבִיא - יֹאכַל כְּנֶגְדָּן[42]. וְאֵין סָכִים כֵּלִים וְעוֹרוֹת
37 בְּשֶׁמֶן שֶׁל שְׁבִיעִית[43]. וְאִם סָךְ - יֹאכַל כְּנֶגְדָּן.

36) שהרי הוא כעושה בהם סחורה. 37) כלומר, תשלום ותגמול עבור טובה שעשה לו חבירו. 38) אין נותנים את דמי השביעית עבור מה שהתחייב לעניים בבית הכנסת, כיוון שזה כפורע חובו בדמי שביעית, שהרי מן הסתם התחייב לשלם מעות חולין. 39) למקבל המתנה, כדי שינהג בפירות קדושת שביעית. ועוד, כדי שלא יחזיק לו טובה ביותר עבור זה. 40) שאין לוקחים בדמי שביעית אלא דבר מאכל. 41) "הם שתי תורים או שני בני יונה שחייבים בהם אלו מחוסרי כפרה". 42) "שיוציא ממנונו מה שהוא שווה הדבר ההוא ויקנה בו פירות, בלבד פירות שביעית ויאכלם בקדושת שביעית". 43) שלא ניתנה שביעית אלא לסיכת האדם בלבד.

38 יא. אֵין נוֹתְנִין מֵהֶן[44] לֹא לַבַּלָּן[45] וְלֹא לַסַּפָּר וְלֹא
39 לַסַּפָּן וְלֹא לִשְׁאָר הָאֻמָּנִין[46]; אֲבָל נוֹתֵן הוּא לְמִי
40 שֶׁדּוֹלֶה מַיִם מִן הַבּוֹר לְהַשְׁקוֹתוֹ מַיִם. וּמֻתָּר לִתֵּן
41 מִפֵּרוֹת שְׁבִיעִית אוֹ מִדְּמֵיהֶן לָאֻמָּנִין מַתְּנַת חִנָּם[47].

44) מדמי שביעית. 45) "בעל המרחץ". 46) שאין קונים בהם אלא דבר מאכל. 47) שהרי זה כגמילות חסד. וצריך להודיעם שהדמים של שביעית. ואף על פי שהאומנין יכירו לו טובה עבור כך, הרי אוכלין פירות שביעית בטובה ושלא בטובה.

42 יב. הָאוֹמֵר לַפּוֹעֵל: הֵא לְךָ אִסָּר זֶה וְלַקֵּט לִי יָרָק[48]
43 הַיּוֹם - שְׁכָרוֹ מֻתָּר, וְאֵינוֹ כִּדְמֵי שְׁבִיעִית[49], אֶלָּא
44 מוֹצִיאוֹ בְּכָל מַה שֶּׁיִּרְצֶה[50]. וְלֹא קָנְסוּ הַפּוֹעֵל לִהְיוֹת
45 שְׁכָרוֹ כִּדְמֵי שְׁבִיעִית[51]. וְאִם אָמַר לוֹ: לַקֵּט לִי בּוֹ[52]
46 הַיּוֹם יָרָק - הֲרֵי זֶה כִּדְמֵי שְׁבִיעִית[53], וְאֵינוֹ מוֹצִיאוֹ
47 אֶלָּא בַּאֲכִילָה וּשְׁתִיָּה כְּפֵרוֹת שְׁבִיעִית.

48) ירק של שביעית, ובאופן שאינו אסור מטעם ספיחין. 49) שהאיסר אינו אלא "שכר רגלו", כלומר, שכר טרחתו ללקט את הירק. 50) ולא רק באכילה ושתייה, לפי שאין בו קדושת שביעית. 51) כדרך שקנסו בחמרים כבהלכה הסמוכה. 52) באיסר. 53) "שהרי זה כאומר לו תן לי בדינר זה ירק, והרי זה כמוכר פירות שביעית".

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

יג. הַחַמָּרִים הָעוֹשִׂים בְּפֵרוֹת שְׁבִיעִית מְלֶאכֶת שְׁבִיעִית הָאֲסוּרָה, כְּגוֹן שֶׁהֵבִיאוּ יוֹתֵר מִדַּאי[54] - הֲרֵי שְׁכָרָן כִּדְמֵי שְׁבִיעִית[55]. וְדָבָר זֶה קְנָס לָהֶם. וּמִפְּנֵי מָה קָנְסוּ בִּשְׂכַר הַחַמָּרִים וְלֹא קָנְסוּ בִּשְׂכַר הַפּוֹעֵל? מִפְּנֵי שֶׁשְּׂכָרוֹ מְעַט לֹא קָנְסוּ בּוֹ, מִשּׁוּם כְּדֵי חַיָּיו[56].

54) כלומר, יותר מחמשה כדי שמן וחמשה עשר כדי יין. 55) כלומר, אפילו אמר להם: הא לכם סך פלוני ולקטו לי ירק היום, שבאופן שכזה אצל פועל אין שכרו כדמי שביעית. 56) כלומר, ששכרו של הפועל אינו אלא כדי חייו, אבל שכרם של החמרים גדול ביותר.

יד. הַלּוֹקֵחַ מִן הַנַּחְתּוֹם כִּכָּר בְּפוּנְדְּיוֹן, וְאָמַר לוֹ בִּשְׁעַת לְקִיחָה: כְּשֶׁאֲלַקֵּט יַרְקוֹת שָׂדֶה[57] אָבִיא לְךָ בּוֹ[58] - הֲרֵי זֶה מֻתָּר, וְאוֹתוֹ הַכִּכָּר הֲרֵי הוּא כְּפֵרוֹת שְׁבִיעִית[59]. וְאִם לָקַח מִמֶּנּוּ סְתָם[60] - לֹא יְשַׁלֵּם לוֹ מִדְּמֵי שְׁבִיעִית[61], שֶׁאֵין פּוֹרְעִין חוֹב מֵהֶן[62].

57) של שביעית. וכאן כתב "ירקות", שאפילו בפירות שביעית עצמם, מותר. 58) בכיכר. 59) שהרי הוא חליפי שביעית. והר"ש שם פירש על פי הירושלמי, ששניהם נותנים זה לזה מתנות חינם. 60) מבלי לומר לו בשעת לקיחה "אביא לך בו", כנ"ל. 61) וכל שכן מפירות שביעית עצמן. 62) שכיוון שלקח סתם, נתחייב לו מעות, וכשנותן לו דמי שביעית, נמצא פורע חובו בהן.

טו. אוֹכְלִין פֵּרוֹת שְׁבִיעִית בְּטוּבָה[63] וְשֶׁלֹּא בְּטוּבָה[64]. בְּטוּבָה כֵּיצַד? שֶׁיִּתֵּן לוֹ פֵּרוֹת שְׁבִיעִית כְּמוֹ שֶׁעָשָׂה עִמּוֹ טוֹבָה שֶׁנָּתַן לוֹ, אוֹ שֶׁיַּכְנִיסוֹ לְגִנָּתוֹ לֶאֱכֹל כְּמִי שֶׁעָשָׂה לוֹ טוֹבָה. וּמִי שֶׁנָּתְנוּ לוֹ פֵּרוֹת שְׁבִיעִית בְּמַתָּנָה אוֹ שֶׁנִּפְּלוּ לוֹ בִּירֻשָּׁה[65] - הֲרֵי זֶה אוֹכְלָם כְּדֶרֶךְ שֶׁאוֹכֵל פֵּרוֹת שֶׁאוֹסֵף אוֹתָן הוּא בְּעַצְמוֹ מִן הַשָּׂדֶה[66].

63) ומותר לעשות כן אף על פי שיכיר לו טובה עבור הפירות שנתן לו, שאין זו נקראת סחורה בפירות שביעית. 64) השמיענו בזה להוציא מדברי ר' יהודה אליבא דבית הלל שאין אוכלין אלא בטובה, שלא יתרגל להיכנס לשדה חבירו שלא מדעתו - השמיענו שאין לחשוש לכך. 65) והרואה חושב שנתנו לו במתנה. 66) במשנה שם: "רבי אליעזר אומר יינתנו לאוכליהן", וכתב רבינו בפירוש המשנה שם, שר' אליעזר סובר כבית שמאי שאין אוכלים פירות שביעית בטובה, ולפיכך אמר: "יינתנו לאוכליהן", ש"לא יתייחד לבדו באכילתן מפני שיהיה אוכל בטובה" (כלומר, יחזיק טובה למי שנתנם לו), וגם חכמים החולקים עליו אמרו לו לפי שיטתו, אבל לפי מה שאנו פוסקים כבית הלל שאוכלים פירות שביעית בטובה, אוכלם כדרך שאוכל פירות שאוסף אותם הוא בעצמו מן השדה.

פֶּרֶק שְׁבִיעִי[1]

1) יבאר שפירות שביעית אין אוכלין מהן אלא כל זמן שאותו המין מצוי, בשדה. אילן שעושה פירות ב' פעמים בשנה. ואם מבערין הדמים. ג' ארצות לביעור וששלשתן חשובות כאחת לקצת פירות. המוליך פירות ממקום שכלו למקום שלא כלו. אי זהו שעת הביעור לעלין. עד מתי יהיה אדם מלקט עשבים לחים בשביעית. הקטף אין לו שביעית, והכובש ורד שביעית בשמן ששית.

א. פֵּרוֹת[2] שְׁבִיעִית - אֵין אוֹכְלִין מֵהֶן אֶלָּא כָּל זְמַן שֶׁאוֹתוֹ הַמִּין[3] מָצוּי בַּשָּׂדֶה. שֶׁנֶּאֱמַר: וְלִבְהֶמְתְּךָ וְלַחַיָּה אֲשֶׁר בְּאַרְצֶךָ תִּהְיֶה כָּל תְּבוּאָתָהּ לֶאֱכֹל; כָּל זְמַן שֶׁחַיָּה אוֹכֶלֶת מִמִּין זֶה מִן הַשָּׂדֶה - אַתָּה אוֹכֵל[4] מִמַּה שֶּׁבַּבַּיִת; כֻּלָּה לְחַיָּה מִן הַשָּׂדֶה - חַיָּב לְבַעֵר אוֹתוֹ הַמִּין מִן הַבַּיִת. וְזֶהוּ בִּעוּר[5] שֶׁל פֵּרוֹת שְׁבִיעִית.

2) ספרא פרשת בהר (פרק א הלכה ח). וראה בפסחים נב: 3) ראה להלן הלכה ד. 4) [בבבלי (פסחים נב: תענית ו: ונדה נא:) אמרו "האכל לבהמתך", הרי שהמדובר באוכלי בהמה, שהרי אוכלי אדם אין מאכילים אותם לבהמה (למעלה פ"ה הלכה ה). וראה במעשה רוקח. אבל בספרא (שם) אמרו: "ולבהמתך ולחיה, מה תלמוד לומר, ומה אם חיה שאינה ברשותך, הרי היא אוכלת, בהמה שהיא ברשותך אינו דין שתאכל. ומה אם חיה שאינה ברשותך, הרי היא אוכלת, בהמה שהיא ברשותך אינו דין שתאכל, אילו כן הייתי אומר יכנוס לבהמה ותהא אוכלת לעולם, (ו)מה אני מקיים ביעור פירות שביעית, בפירות אדם, אבל בהמה תהיה אוכלת לעולם, וכשהוא אומר ולבהמתך ולחיה, מקיש בהמה לחיה, כל זמן שחיה אוכלת בשדה, בהמה אוכלת בבית. כלה לחיה שבשדה, כלה לבהמתך שבבית" (סוף הברייתא גם בירושלמי שביעית פ"ט הלכה ב), הרי שפשוטו של מקרא באדם ובאוכלי אדם, ונראה שלמדו כן מהמשך הפסוקים שם: "והיתה שבת הארץ לכם לאכלה, לך ולעבדך ולאמתך ולשכירך ולתושבך הגרים עמך, ולבהמתך ולחיה אשר בארצך תהיה כל תבואתה לאכול", ודרשו כן: "והיתה שבת הארץ לכם לאכלה וגו' ולחיה אשר בארצך", אם החיה אוכלת בשדה, אתה אוכל בבית. ואם לאו, אינך אוכל (ומכאן שאף־על־פי שאין מאכילים אוכלי אדם לבהמה — אם הלכה מאיליה, אין חייבים להחזירה (למעלה פ"ה שם), לפי שפשטות הכתוב היא באוכלי אדם, ואף־על־פי־כן החיה אוכלת, ורק מיתור המלה "ולבהמתך", דרשו איסור גם לבהמה, כלומר, לאוכלי בהמה. ולכן כתב רבינו להלן (הלכה ו): "וכשם שמבער אוכלי אדם, כך מבער אוכלי בהמה", לפי שעיקר הכתוב באוכלי אדם, כנ"ל]. 5) הנזכר בשביעית פ"ט משנה ב, ועיין שם בפירוש המשנה.

ב. כֵּיצַד? הֲרֵי שֶׁהָיוּ לוֹ גְּרוֹגְרוֹת[6] שְׁבִיעִית בְּתוֹךְ בֵּיתוֹ - אוֹכֵל מֵהֶן כָּל זְמַן שֶׁהַתְּאֵנִים בָּאִילָנוֹת בַּשָּׂדֶה; כֻּלּוֹ הַתְּאֵנִים מִן הַשָּׂדֶה[7] - אָסוּר לֶאֱכֹל מֵאוֹתָן שֶׁבַּבַּיִת, אֶלָּא מְבַעֵר אוֹתָן[8].

6) תאנים מיובשות. 7) ראה להלן הלכה יא, שזמנם בחנוכה. 8) כבהלכה הסמוכה.

ג. הָיוּ[9] לוֹ פֵּרוֹת מְרֻבִּין[10] - מְחַלְּקָן מְזוֹן שָׁלֹשׁ סְעֻדּוֹת לְכָל אֶחָד וְאֶחָד[11]. וְאָסוּר לֶאֱכֹל אַחַר הַבִּעוּר

בֵּין לָעֲנִיִּים בֵּין לָעֲשִׁירִים[12]. וְאִם לֹא מָצָא אוֹכְלִין בִּשְׁעַת הַבְּעוּר - שׁוֹרֵף בָּאֵשׁ[13] אוֹ מַשְׁלִיךְ לְיָם הַמֶּלַח וּמְאַבְּדָן לְכָל דָּבָר שֶׁמְּאַבֵּד.

9) שביעית שם משנה ח. 10) שאינו יכול לאכלם בעצמו. והמדובר ביום האחרון שלפני זמן הביעור, ראה להלן. 11) שהרי המדובר ביום האחרון, שאין סיפק בידם לאכול יותר משלש סעודות. 12) במשנה שם: "ועניים אוכלין אחר הביעור, אבל לא עשירים, דברי רבי יהודה. רבי יוסי אומר, אחד עניים ואחד עשירים, אוכלין אחר הביעור". ולפני רבינו היתה הגירסא בדברי רבי יוסי, שהלכה כמותו, "אין אוכלין אחר הביעור". וכן נראה מפירוש המשנה שם פ"ה משנה ג. וכן גרס גם הירא"ם (סימן קפו). וראה בפירוש הרמב"ן על התורה ויקרא כה, ז. 13) שמה שהתירו לחלק פירות שביעית לכל אחד, כנ"ל, זה אינו אלא קודם שכלה לחיה מן השדה, אבל כשכלה מן השדה, שורף את הפירות או מאבדן, ולפי־זה ביעור פירושו כמשמעו, לבער מן העולם. וכן דעת הראב"ד, וראה בפי"א מהלכות מעשר שני הלכה ח. אבל יתר הראשונים חולקים ומפרשים שביעור היינו הפקר לכל מי שירצה. ובתוספתא שם פ"ח הלכה ב: "מי שיש לו פירות לחלק וכו', מחלק מהן לשכניו ולקרוביו וליודעיו, ומוציא ומניח על ביתו ואומר: אחינו בית ישראל, כל מי שצריך ליטול יבוא ויטול, חוזר ומכניס לתוך ביתו ואוכל והולך עד שעה שיכלו". ולדעת יתר הראשונים פירושו, שיאכל אפילו בעצמו את הפירות לאחר הפקר, עד שיכלו הפירות. אבל לדעת רבינו פירושו, שאוכל מן הפירות לאחר חלוקה, עד שיכלו לחיה מן השדה, ואחר כך מקיים מצות ביעור, דהיינו, שריפה או איבוד אחר (תוספתא כפשוטה), וראה בכסף־משנה.

ד. הָיוּ[14] לוֹ צְמוּקִין שֶׁל שְׁבִיעִית, וְכָלוּ הָעֲנָבִים מִן הַשָּׂדֶה מִן הַגְּנוֹת וְהַפַּרְדֵּסִים שֶׁהֵן הֶפְקֵר[15], אַף עַל פִּי שֶׁעֲדַיִן יֵשׁ עֲנָבִים בַּגְּפָנִים שֶׁבְּתוֹךְ הַחֲצֵרוֹת - אֵינוֹ אוֹכֵל מִן הַצְּמוּקִין מִפְּנֵי עֲנָבִים אֵלּוּ שֶׁבַּחָצֵר, לְפִי שֶׁאֵינָן מְצוּיִין לַחַיָּה[16]. אֲבָל אִם יֵשׁ עֲנָבִים קָשִׁים[17] בְּיוֹתֵר, שֶׁאֵינָן נִגְמָרִין אֶלָּא בְּסוֹף הַשָּׁנָה - הֲרֵי זֶה אוֹכֵל מִן הַצְּמוּקִין בִּשְׁבִילָן. וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא בָּזֶה[18].

14) שם משנה ד: "אוכלים על המופקר ולא על השמור". וכחכמים ולא כרבי יוסי. 15) ויכולה חיה לאכול מהן. 16) וכיון שכלה לחיה מן השדה, חייב לכלות מן הבית, כנ"ל. 17) משנה שם: "אוכלין על הטפיחין". ובפירוש המשנה: "קבוץ טפיח, והם הגרגרים הקשים ממיני התבואה והקטניות וכו' וישארו בארץ ימים רבים לרוב יבישותם וחוזקתם". וכן הוא בפסחים נג. "תנו רבנן, אוכלין בענבים עד שיכלו דליות של אוכל, אם יש מאוחרות מהן (כלומר, ענבים קשים כדלהלן), אוכלין עליהן". 18) שהרי טפיחין הוא שם כולל לכל הדברים הקשים, כנ"ל.

ה. אֵילָן[19] שֶׁעוֹשֶׂה פֵּרוֹת שְׁתֵּי פְּעָמִים בַּשָּׁנָה[20], וְהָיוּ לוֹ מִפֵּרוֹתָיו הָרִאשׁוֹנוֹת - הֲרֵי זֶה אוֹכֵל מֵהֶן כָּל זְמַן שֶׁפֵּרוֹת שְׁנִיּוֹת מְצוּיוֹת בַּשָּׂדֶה; שֶׁהֲרֵי מֵאוֹתוֹ הַמִּין בַּשָּׂדֶה. אֲבָל פֵּרוֹת הַסְּתָו - אֵין אוֹכְלִים[21] בִּשְׁבִילָן, מִפְּנֵי שֶׁדּוֹמִין לְפֵרוֹת שֶׁל שָׁנָה אַחֶרֶת.

19) שם. 20) שם: "אוכלין וכו', ועל הדופרא". "והיא מילה מורכבת: דו פרי" (פירוש המשנה שם). 21) שם, כחכמים ולא כרבי יהודה.

ו. הַכּוֹבֵשׁ[22] שְׁלֹשָׁה כְּבָשִׁים[23] בְּחָבִית אַחַת - כֹּל שֶׁכָּלָה מֵינוֹ מִן הַשָּׂדֶה יְבַעֵר מֵינוֹ מִן הֶחָבִית[24]. וְאִם הִתְחִיל[25] בָּהּ - הֲרֵי הַכֹּל כִּמְבֹעָר[26]. וּכְשֵׁם[27] שֶׁמְּבַעֵר אָכְלֵי אָדָם, כָּךְ מְבַעֵר אָכְלֵי בְּהֵמָה מִן הַבַּיִת, וְאֵינוֹ מַאֲכִילָן לַבְּהֵמָה אִם כָּלָה אוֹתוֹ הַמִּין מִן הַשָּׂדֶה.

22) שם משנה ה, כרבן גמליאל ולא כרבי אליעזר ורבי יהושע. שהרי אמרו במשנה שם על דברי רבן גמליאל: "והלכה כדבריו". וכן הוא בספרא שם פ"ג הלכה ה, ובפסחים נב. וראה פירוש המשנה שם, ובמבוא להלכות הירושלמי להרמב"ם עמוד ז. 23) שזמני ביעורם שונים. 24) אבל את שני הכבשים האחרים, אינו חייב לבער. ואף־על־פי שהמין הזה שכלה מן השדה, נתן טעם ביתר המינים — כיון שנתן בהם טעם לפני זמן הביעור, הרי הטעם כמבוער, ואינו אוסר (רמב"ן לויקרא כה, יב) וראה בתוספות פסחים שם ד"ה הכובש, ולהלן הלכות כא־כב. 25) ירושלמי שם. 26) [כלומר, הרי כל התערובות כאילו כלה מינה מן השדה, ואסורה, והמדובר כאן כששלשת הכבשים שווים כולם בגדלם ובמדתם, ויש כאן "חד בתרי", כלומר, שנים של היתר, נגד אחד של איסור. ולדעת רבינו "בטעמו ולא ממשו" אין איסור מן התורה (פט"ו מהלכות מאכלות אסורות הלכה א), והרי זה כמי שאינו, ואינו מתחייב בביעור. אבל אם התחיל לאכול מן ההיתר, אם כן מעתה אין כאן "חד בתרי", ואינו בטל מן התורה (ראה שם הלכה ד, שדקדק רבינו לכתוב "אם היה חלב האליה כשנים בחלב הכליות, הרי הכל מותר מן התורה", ועיין בפמ"ג בשער התערובת חלק א ד"ה והנה יבש ביבש, וראה למעלה פי"ד מהלכות תרומות הלכה ז ובמה שכתבנו שם), והרי הוא כנמצא בעין, וחייב לבערו. וראה ברדב"ז ובמראה הפנים שם. ועיין עוד להלן הלכות כא־כב]. 27) ספרא שם, פ"א הלכה ח. וראה למעלה הלכה א.

ז. וּכְשֵׁם[28] שֶׁמְּבַעֵרִין אֶת הַפֵּרוֹת, כָּךְ מְבַעֵרִין אֶת הַדָּמִים[29]. כֵּיצַד? הֲרֵי שֶׁמָּכַר רִמּוֹנִים שֶׁל שְׁבִיעִית וַהֲרֵי הוּא אוֹכֵל בִּדְמֵיהֶן[30], וְכָלוּ הָרִמּוֹנִים מִן הָאִילָנוֹת שֶׁבַּשָּׂדֶה וְנִשְׁאַר אֶצְלוֹ מִן הַדָּמִים שֶׁמָּכַר בָּהֶן[31] - חַיָּב לְבַעֵרָן.

28) שם בפ"ז משנה א: "כל שהוא מאכל אדם ומאכל בהמה וכו', יש לו שביעית ולדמיו שביעית, יש לו ביעור ולדמיו ביעור" (כסף־משנה). 29) שהרי נתפשו בקדושת שביעית, ונעשו כפירות עצמן (למעלה פ"ו הלכה ו). 30) שקונה בהם מאכלים. 31) כלומר, שמכר תמורתם רימוני שביעית.

ח. כֵּיצַד עוֹשֶׂה? קוֹנֶה[32] בָּהֶן מַאֲכָלוֹת וּמְחַלְּקָן מְזוֹן

שָׁלֹשׁ סְעֻדּוֹת לְכָל אֶחָד וְאֶחָד[33]; אוֹ יַשְׁלִיכֵם[34] לְיָם הַמֶּלַח, אִם לֹא מָצָא אוֹכְלִין.

32) ואינו נותן הדמים עצמם, שמא לא יקנו בהם מאכלים, ונמצא שלא ביער אותם (רדב"ז). 33) כנ"ל בהלכה ג. 34) שם.

ט. שָׁלֹשׁ[35] אֲרָצוֹת לַבִּעוּר: אֶרֶץ יְהוּדָה כֻּלָּהּ[36], הָהָר וְהַשְּׁפֵלָה וְהָעֵמֶק - אֶרֶץ אַחַת. עֵבֶר הַיַּרְדֵּן[37] כֻּלּוֹ, שְׁפֵלַת לוֹד וְהַר שְׁפֵלַת לוֹד וּמִבֵּית חוֹרוֹן עַד הַיָּם[38] - אֶרֶץ אַחַת. וְהַגְּלִיל כֻּלּוֹ, הָעֶלְיוֹן וְהַתַּחְתּוֹן וּתְחוּם טְבֶרְיָא - אֶרֶץ אַחַת. וְאוֹכְלִין בְּכָל אַחַת וְאַחַת[39] מִשְּׁלָשְׁתָּן עַד שֶׁיִּכְלֶה הָאַחֲרוֹן שֶׁבָּהּ[40].

35) שם פ"ט משנה ב. 36) כלומר, על שלשת חלקיה: ההר והשפלה והעמק. 37) כלומר, המערבי. והוא מרכז הארץ, בין הגליל ויהודה (תוספות רעק"א בשם כפתור ופרח). 38) צ"ל עד הים (שבת הארץ). וכן הוא במשנה. 39) שם משנה ג, כתנא־קמא ולא כרבי שמעון. 40) כלומר, עד שיכלה המין מן השדה של החלק האחרון משלשת חלקי כל ארץ וארץ, וראה בפירוש המשנה.

י. כֵּיצַד? הָיוּ לוֹ פֵּרוֹת בְּאֶרֶץ יְהוּדָה - אוֹכֵל מֵהֶן כָּל זְמַן שֶׁיֵּשׁ מֵאוֹתוֹ הַמִּין בְּכָל אֶרֶץ יְהוּדָה[41] כֻּלָּהּ[42]. וְכֵן אִם הָיוּ לוֹ פֵּרוֹת גְּלִיל[43], וְכֵן בְּעֵבֶר הַיַּרְדֵּן.

41) שגדלו בארץ יהודה, ראה להלן הלכה יב. 42) אפילו אם משני חלקי הארץ כבר כלה המין מן השדה. וראה בפירוש המשנה. 43) שגדלו בגליל, כנ"ל.

יא. וְשָׁלֹשׁ[44] אֲרָצוֹת אֵלּוּ - כֻּלָּן חֲשׁוּבוֹת כְּאֶרֶץ אַחַת[45] לֶחָרוּבִין וְלַזֵּיתִים וְלַתְּמָרִים. וְאוֹכְלִין[46] בַּתְּמָרִים עַד שֶׁיִּכְלֶה הָאַחֲרוֹן שֶׁבְּצוֹעַר[47]. וְאֵימָתַי הוּא כָּלֶה? עַד הַפּוּרִים[48]. וְאוֹכְלִין בַּזֵּיתִים עַד הָעֲצֶרֶת[49], וּבַעֲנָבִים[50] - עַד הַפֶּסַח שֶׁל מוֹצָאֵי שְׁבִיעִית[51], וּבַגְּרוֹגָרוֹת - עַד הַחֲנֻכָּה[52].

44) במשנה שם: "וכל הארצות כאחת לזיתים ולתמרים", ובירושלמי שם "תני אף לחרובין". 45) שאוכלין בגליל אף־על־פי שכלה בגליל, כל זמן שלא כלה באחת משתי הארצות הנ"ל. שאף־על־פי שאין חיה שבארץ אחת יוצאה לאכול פירות שבארץ אחרת – ידוע היה כי לפירות אלו הן יוצאות למדינה אחרת (תפארת ישראל). 46) ברייתא בפסחים נג. 47) היא קרובה ליריחו עיר התמרים, ומצויים בה תמרים אף־על־פי שכלו ממקום אחר. 48) שם, בשם ר' יוחנן, וכפירוש ר"ח ולא כרש"י. 49) חג השבועות. 50) ענבים לא נזכרו לא במשנה ולא בירושלמי בקשר למה שאמרו ששלש ארצות אלו כולן חשובות כאחת וכן לא נזכרו גרוגרות. ויתכן כי הזמנים ההם הם הזמנים המאוחרים בפירות האלה (ר"ש שם). 51) זה מכוון לכל הזמנים שנכתבו למעלה: פורים, עצרת ופסח. 52) של מוצאי שביעית, כנ"ל.

יב. הַמּוֹלִיךְ[53] פֵּרוֹת שְׁבִיעִית מִמָּקוֹם שֶׁכָּלוּ לְמָקוֹם שֶׁלֹּא כָּלוּ, אוֹ מִמָּקוֹם שֶׁלֹּא כָּלוּ לְמָקוֹם שֶׁכָּלוּ - חַיָּב לְבַעֵר[54], לְפִי שֶׁנּוֹתְנִין עָלָיו חֲמָרֵי מָקוֹם שֶׁיָּצָא מִשָּׁם[55] וְחֲמָרֵי מָקוֹם שֶׁהָלַךְ לְשָׁם[56]. וּפֵרוֹת[57] הָאָרֶץ שֶׁיָּצְאוּ לְחוּצָה לָאָרֶץ - מִתְבַּעֲרִים בִּמְקוֹמָן, וְלֹא יַעֲבִירֵם מִמָּקוֹם לְמָקוֹם.

53) משנה שם נ: 54) שם, כתנא־קמא ולא כרבי יהודה. 55) אף־על־פי שאין דעתו לחזור. 56) שלא ישנה מפני המחלוקת, אבל אם דעתו לחזור למקומו, נוהג כאנשי מקומו בין להקל ובין להחמיר, והוא שלא יתראה בפני אנשי המקום שהוא בו, מפני המחלוקת (פ"ח מהלכות יום־טוב הלכה כ). 57) בברייתא שם נב: כתנא־קמא ולא כרבי שמעון בן אלעזר, שהרי אמרו שם: אמר ליה רב הונא בריה דרב איקא, הכי אמר רב אבהו, אין הלכה כרבי שמעון בן אלעזר. אמר רב ספרא, נקוט הא כללא דרב הונא בידך, דדייק וגמר שמעתתא מפומיה דרביה כרחבה דפומבדיתא.

יג. כְּלָל[58] גָּדוֹל אָמְרוּ בַּשְּׁבִיעִית: כֹּל שֶׁהוּא מַאֲכַל אָדָם אוֹ מַאֲכַל בְּהֵמָה אוֹ מִמִּין הַצּוֹבְעִין, אִם אֵינוֹ מִתְקַיֵּם בָּאָרֶץ - יֵשׁ לוֹ וּלְדָמָיו שְׁבִיעִית, וְחַיָּב בַּבִּעוּר הוּא וְדָמָיו. כְּגוֹן עֲלֵי הַלּוּף הַשּׁוֹטֶה וַעֲלֵי הַדַּנְדָּנָה[59] וְהָעֲלָשִׁין מֵאֹכֶל אָדָם, וּכְגוֹן הַחוֹחִים וְהַדַּרְדָּרִין מֵאֹכֶל הַבְּהֵמָה, וּכְגוֹן אִסְפֶּסֶט וְקוֹצָה מִמִּין הַצּוֹבְעִין. וְאִם הָיָה מִתְקַיֵּם[60] בָּאָרֶץ, כְּגוֹן הַפּוּאָה וְהָרִכְפָּה מִמִּין הַצּוֹבְעִין, אַף עַל פִּי שֶׁיֵּשׁ לוֹ שְׁבִיעִית וּלְדָמָיו שְׁבִיעִית - אֵין לָהֶם בִּעוּר וְלֹא לִדְמֵיהֶם, שֶׁהֲרֵי מִתְקַיֵּם בָּאָרֶץ[61], אֶלָּא נֶהֱנִין וְצוֹבְעִין בּוֹ עַד רֹאשׁ הַשָּׁנָה[62].

58) שביעית פ"ז משנה א. 59) היא "נענע", "מינטא" בלע"ז. 60) שם משנה ב. וראה בהלכה הסמוכה. 61) ולא נתחייב לבער אלא דבר הכלה לחיה מן השדה. 62) צריך לומר: "אחר ראש השנה", כחכמים ולא כרבי מאיר (חזון־איש).

יד. וְכֹלּ[63] שֶׁאֵינוֹ מְיֻחָד לֹא לְמַאֲכַל אָדָם וְלֹא לְמַאֲכַל בְּהֵמָה וְאֵינוֹ מִמִּין הַצּוֹבְעִים, הוֹאִיל וְאֵינוֹ לְעֵצִים[64] - יֵשׁ לוֹ וּלְדָמָיו שְׁבִיעִית, אֲבָל אֵין לָהֶם בִּעוּר[65], אַף עַל פִּי שֶׁאֵינוֹ מִתְקַיֵּם בָּאָרֶץ[66], אֶלָּא נֶהֱנִין בּוֹ אוֹ בְּדָמָיו עַד רֹאשׁ הַשָּׁנָה[67]. כְּגוֹן עִקְּרֵי הַלּוּף הַשּׁוֹטֶה וְעִקַּר הַדַּנְדָּנָה וְהָעַקְרְבָּנִין[68].

63) שם: "כל שאינו מאכל אדם, ומאכל בהמה, וממין הצובעין, ומתקיים בארץ וכו' אין לו ביעור ואין לדמיו ביעור". ומפרש רבינו, שמה שאמרו "ומתקיים בארץ", זה לא עולה על אלה שאינם מאכל אדם ומאכל בהמה וממין הצובעין, שכל אלה אין להם ביעור אפילו אם אינו מתקיים בארץ, אלא זה עולה על מין הצובעין הפואה והרכפא, ראה הלכה הקודמת. 64) שלא חשב עליהם לעצים, ועצים אין בהם קדושת שביעית, כנ"ל בפ"ה הלכה כא. 65) שהרי נאמר: "ולבהמתך ולחיה אשר בארצך", ולא נצטוינו לבער אלא את הראוי לבהמה. 66) וכל זה לענין ביעור, אבל

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

קדושת שביעית חלה עליו, כנ"ל. 67) גם כאן צריך לומר: "אחר ראש השנה", כנ"ל. 68) מין עשב. ובמשנה שם נזכרים גם "והחלבצין והבוכריה", ולא הזכירם כאן, לפי שאינם ידועים (ראה בפירוש המשנה שם).

1 **טו. קְלִפֵּי[69] רִמּוֹן וְהַגֵּץ[70] שֶׁלּוֹ, קְלִפֵּי אֱגוֹזִים[71]**
2 **וְהַגַּרְעִינִין[72] - יֵשׁ לָהֶם שְׁבִיעִית וְלִדְמֵיהֶם שְׁבִיעִית[73],**
3 **אֲבָל אֵין לָהֶם בִּעוּר[74] וְלֹא לִדְמֵיהֶם. לוּלְבֵי זְרָדִים[75]**
4 **וְהֶחָרוּבִים - יֵשׁ לָהֶם וְלִדְמֵיהֶם שְׁבִיעִית[76] וּבִעוּר[77].**
5 **לוּלְבֵי הָאֵלָה וְהַבָּטְנָה[78] וְהָאֲטָדִין[79] - יֵשׁ לָהֶן**
6 **וְלִדְמֵיהֶן שְׁבִיעִית[80], אֲבָל אֵין לָהֶם[81] בִּעוּר[82]; אֲבָל**
7 **לֶעָלִים שֶׁלָּהֶן יֵשׁ בִּעוּר[83].**

69) שם, משנה ג. 70) הפרח. 71) היינו הקליפה הירוקה שראויה לצביעה, אבל הקליפה הקשה, הרי היא כעצים (רדב"ז). 72) של שאר פירות, ולא של אגוזים שהרי אין להם גרעינים (כסף־משנה). 73) כיון שהם ראויים לצביעה. וראה למעלה בפ"ה הלכה כא. 74) אין זה מפורש במשנה שם. וכנראה שלמד כן מן הירושלמי שם. והטעם בזה שכל אלה מתקיימים בארץ ("משנה ראשונה" ותוספות אנשי־שם, ועיין כסף־משנה ותוספות יום־טוב). 75) שם משנה ה. והם: "פרחי ענפים שזמרו אותם מן הגפנים" (פירוש המשנה). 76) שהם מאכל אדם. 77) כן צריך להיות (מהר"י קורקוס). וכן הוא בספרים מדוייקים (רדב"ז ומלאכת שלמה). וכן הוא במשנה שם. ועיין שם במלאכת שלמה. 78) "פסתאק וקבוצו (כלומר, לשון רבים שלו) בטנים" (פירוש המשנה). 79) "מין ממיני הקוצים (ראה למעלה הלכה יג) שצומחין בו גרגרים שחורים קשים כמו אפונים, ונאכלים" (שם). 80) שהם ראויים לאוכל אדם (רדב"ז). 81) ולדמיהם. 82) שהם מתקיימים באילנות ואינם נושרים. 83) שם: מפני שנושרין מאביהן. ובפירוש המשנה: נופלין מהענפים שהם מיוחסים אליהם כיחס אב לבן.

8 **טז. אֵיזוֹ הִיא שְׁעַת בִּעוּר הֶעָלִין? בְּעֵת שֶׁיִּבּוֹלוּ[84]**
9 **וְנוֹשְׁרִין מֵאִילָנוֹתֵיהֶן[85]. עֲלֵי זֵיתִים[86] וַעֲלֵי קָנִים וַעֲלֵי**
10 **חָרוּבִין - אֵין לָהֶם בִּעוּר, לְפִי שֶׁאֵינָן נוֹבְלוֹת וְכָלוֹת.**

84) וזהו "כלה לחיה מן השדה" שלהם. 85) ראה בפ"ז משנה ה, ובפירוש המשנה שם. 86) תוספתא שם פ"ה הלכה יב. ובפרק ט שם משנה ו "עלי קנים ועלי גפנים עד שישרו מאביהן". הרי שיש ביעור לעלי קנים. אולם בירושלמי שם אמרו: "ר' אבין בשם ר' יוחנן, לית כאן עלי קנים אלא עלי גפנים".

11 **יז. וְעַד מָתַי[87] יִהְיֶה אָדָם רַשַּׁאי לְלַקֵּט[88] עֲשָׂבִים**
12 **לַחִין בַּשְּׁבִיעִית? עַד שֶׁיִּיבַשׁ הַמָּתוֹק[89]. וּיגַבֵּב עֲשָׂבִים**
13 **יְבֵשִׁים - עַד שֶׁתֵּרֵד רְבִיעָה שְׁנִיָּה בְּמוֹצָאֵי שְׁבִיעִית[90].**

87) משנה שם. 88) "אוסף העשבים הלחים נקרא מלקט, ואוסף היבשים נקרא מגבב" (פירוש המשנה). 89) פרי מר, הנקרא מתוק בלשון סגי נהור, וראה למעלה בפ"ב הערה יג. 90) ראה למעלה בהלכה יא.

14 **יח. וְעַד מָתַי[91] יִהְיוּ הָעֲנִיִּים מֻתָּרִין לְהִכָּנֵס בַּפַּרְדֵּסוֹת**
15 **בְּמוֹצָאֵי שְׁבִיעִית לֶאֱסֹף פֵּרוֹת שְׁבִיעִית?[92] עַד שֶׁתֵּרֵד**
16 **רְבִיעָה שְׁנִיָּה[93].**

91) שם משנה ז. 92) ואף־על־פי־כן נקטו לשון "עניים", לפי שפירות שביעית כולם עניים אצלם (רדב"ז). 93) שאז כלים הפירות, וזהו שעת ביעורם, וראה בר"ש. וראה למעלה פ"א מהלכות מתנות עניים הלכה יא.

17 **יט. הַוֶּרֶד[94] וְהַכֹּפֶר[95] וְהַלּוֹטֶם - יֵשׁ לָהֶן וְלִדְמֵיהֶן**
18 **שְׁבִיעִית[96]. הַקְּטָף[97], וְהוּא שְׁרָף[98] הַיּוֹצֵא מֵהָאִילָנוֹת**
19 **מִן הֶעָלִים וּמֵהָעִקָּרִים[99] - אֵין לוֹ שְׁבִיעִית[100]. וְהַיּוֹצֵא**
20 **מִן הַפַּגִּים - יֵשׁ לוֹ וּלְדָמָיו שְׁבִיעִית.**

94) שם פ"ז משנה ו. 95) הוא אשכול הכופר הנזכר בשיר־השירים א, יד. ויש אומרים שהוא גרופלי, כלומר, נעגאלאך (פירוש המשנה). 96) כיון שהם פירות. ומשנתנו הובאה בנדה ח. ונוסף שם: "יש להן ביעור ולדמיהן ביעור". 97) שם. 98) כלומר, שם האילן: קטף. והשרף היוצא ממנו הוא הצרי הנזכר בברייתא בכריתות ו. (וראה בפ"ב מהלכות כלי המקדש הלכה ד). ואף השרף נקרא קטף על שם האילן. וראה בנדה שם, ובתוספות שם ד"ה קטף. 99) הגזע והענפים. 100) קדושת שביעית. וכן אמרו בנדה שם: "עד כאן לא פליגי רבנן עליה דרבי אליעזר (הסובר בערלה פ"א משנה ז, המעמיד בשרף ערלה אסור), אלא בקטפא דאווזא, אבל בקטפא דפירא מודו ליה. דתנן, אמר רבי יהושע, שמעתי בפירוש שהמעמיד בשרף העלין, בשרף העיקרין מותר, בשרף הפגין אסור מפני שהוא פרי".

21 **כ. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בְּאִילַן מַאֲכָל[101]; אֲבָל**
22 **בְּאִילַן סָרָק, אַף הַיּוֹצֵא מִן הֶעָלִין וּמִן הָעִקָּרִים -**
23 **כַּפְּרִי שֶׁלָּהֶן[102], וְיֵשׁ לוֹ וּלְדָמָיו שְׁבִיעִית.**

101) שם: "ואיבעית אימא, כי פליגי רבנן עליה דרבי אליעזר באילן העושה פירות (שלדבריהם יש הבדל בין שרף היוצא מן העלים לבין שרף היוצא מן הפגים, כנ"ל, ולדעת רבי אליעזר בשניהם אסור), אבל באילן שאינו עושה פירות, מודו דקטפו זהו פריו, דתנן רבי שמעון אומר אין לקטף שביעית, וחכמים אומרים יש לקטף שביעית מפני שקטפו זהו פריו". 102) שהרי אין להם פרי אחר.

24 **כא. הַכּוּבֵּשׁ[103] וֶרֶד שְׁבִיעִית[104] בַּשֶּׁמֶן שֶׁל שִׁשִּׁית -**
25 **יְלַקֵּט אֶת הַוֶּרֶד[105], וְהַשֶּׁמֶן[106] מֻתָּר[107]. כְּבָשׁוּ[108] בְּשֶׁמֶן**
26 **שֶׁל מוֹצָאֵי שְׁבִיעִית[109] - חַיָּב לְבַעֵר הַשֶּׁמֶן[110]; שֶׁהֲרֵי**
27 **הַוֶּרֶד יָבֵשׁ הוּא[111], וּכְבָר נִתְחַיֵּב בַּבִּעוּר[112].**

103) שם משנה ז, ותוספתא שם פ"ה הלכות יג־יד. 104) ירושלמי שביעית סוף פ"ז. 105) ויאכלנו בקדושת שביעית. 106) תוספתא שם. 107) "מפני שלא יכנס כח הורדין וטעמם בשמן, שהשמן הוא ישן והורד חדש, אלא אם יניחהו זמן רב" (פירוש המשנה). 108) את הורד של שביעית. 109) במוצאי שביעית, שאז הורד ישן, ונותן טעם בשמן. 110) כלומר: גם השמן, וכל־שכן הורד עצמו. וראה בתוספות אנשי־שם. 111) מחמת יושנו, ויש

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

בכוחו לתת טעם בשמן החדש. 112) [המדובר כשנתערב לפני זמן הביעור (ראה בהלכה הסמוכה), ואף־על־פי־כן חייב לבער, ואין זה דומה למה שכתבנו למעלה (הלכה ו) בדין שלשה כבשים, שטעם המעורב הוא כמבוער, לפי ששם לא נשאלה השאלה לפני זמן הביעור, שהרי כולם פירות שביעית, אלא לאחר זמן הביעור, ומכיון שנתערב קודם – הרי הוא כמבוער. אבל כאן, שהשמן אינו מזיתי שביעית, ונתעוררה השאלה עכשיו אם יש לאכול השמן בקדושת שביעית או לא, ונפסקה ההלכה שחייבים לאכלו כפירות שביעית – כשבא זמן הביעור, מתחייב הוא ממילא בביעור, כיון שהחזקנו אותו עד עכשיו כפירות שביעית].

1 **כב. חָרוּבִין[113] שֶׁל שְׁבִיעִית שֶׁכְּבָשָׁן בְּיֵין שִׁשִּׁית[114]**
2 **אוֹ בְּיֵין מוֹצָאֵי שְׁבִיעִית[115] - חַיָּב לְבַעֵר הַיַּיִן; שֶׁהֲרֵי**
3 **טַעַם פֵּרוֹת שְׁבִיעִית בּוֹ[116]. זֶה הַכְּלָל[117]: פֵּרוֹת**
4 **שְׁבִיעִית שֶׁנִּתְעָרְבוּ בְּפֵרוֹת אֲחֵרוֹת, מִין בְּמִינוֹ - בְּכָל**
5 **שֶׁהוּא[118], וְשֶׁלֹּא בְּמִינוֹ - בְּנוֹתֵן טַעַם[119].**

113) שם. 114) [הרי המדובר לפני זמן הביעור, ראה למעלה]. 115) [אף לפני זמן הביעור, כנ"ל, שכיון שנפסקה ההלכה שהשמן נתקדש בקדושת שביעית – נתחייב גם בביעור]. 116) שהחרוב, אף־על־פי שהוא חדש, יש בו כח לתת טעם גם ביין ישן. 117) משנה שם. 118) היינו בנתערב לפני זמן הביעור. והרי זה כדבר שיש לו מתירין, שהרי אפשר לאכלו בקדושה ולחלקו מזון שלש סעודות לכל אחד (רדב"ז כאן ובהלכות מאכלות אסורות שם הלכה ח). 119) היינו ורד ישן שנתערב בשמן חדש, או חרובים בין חדשים בין ישנים שנתערבו בשמן (ראה בהלכה הקודמת), והכל לפני זמן הביעור, וכמו שנתבאר למעלה.

פֶּרֶק שְׁמִינִי[1]

1) יבאר שאסור לחזק ידי עוברי עבירה. ומה הם הכלים שהאומן רשאי למכרן בשביעית. אם מותר למכור אותם למי שאינו חשוד. שמוכר היוצר כדים רבים בחו"ל לישראל. אם מחזיקין ידי נכרים בשביעית. אם מותר ליקח פירות שביעית מע"ה. הלוקח לולב מעם הארץ בשביעית. ומי הוא חשוד לעשות סחורה בשביעית. החשוד על השביעית אם חשוד על המעשרות או בהיפך. החשוד אם הוא נאמן על אחרים. והכהנים אם חשודין על השביעית. הפטמין והצבעונין אם לוקחין מורסן מכל אדם.

6 **א. כְּדֶרֶךְ שֶׁאָסוּר לַעֲבֹד הָאָרֶץ בַּשְּׁבִיעִית[2], כָּךְ אָסוּר**
7 **לְחַזֵּק[3] יְדֵי יִשְׂרָאֵל שֶׁעוֹבְדִין אוֹתָהּ[4], אוֹ לִמְכֹּר לָהֶן**
8 **כְּלֵי עֲבוֹדָה; לְפִי שֶׁאָסוּר[5] לְחַזֵּק יְדֵי עוֹבְרֵי עֲבֵרָה[6].**

2) כנ"ל פ"א ה"א. 3) שביעית פ"ה מ"ט. 4) כגון שראהו חורש או זורע, לא יאמר לו תתחזק או תצליח, וקל־וחומר שאסור לסעדו בידיים. וראה להלן ה"ח. 5) שם. 6) "אמר הכתוב: לפני עור לא תתן מכשול. רצונו לומר, מי שסגרה עיניו, התאוה ויצר הרע, אל תעזור אותו להוסיף בעוורונו ותוסיף להרחיקו מן היושר. ומפני זה אסור לעזור עוברי עבירה, ולא יתקנו להם כלים, אבל ראוי לקלקל להם" (פירוש המשנה). [ומדברי רבינו כאן שכתב "כדרך שאסור לעבוד הארץ בשביעית, כך אסור לחזק וכו'", נראה שאיסור אחד לעובד ולמחזיק בידו (חוץ מן הלאו של "לפני עור לא תתן מכשול", שאינו אלא במחזק). והיינו ה'עשה' של "ושבתה הארץ" (למעלה פ"א ה"א) וכדעת מהרש"ל (בבא מציעא צ.) שאמירה לגוי בשביעית אסורה מן התורה, ועובר הישראל ב'עשה' זו, של "שבת שבתון יהיה לארץ". וזהו שכתב רבינו בפירוש המשנה הנ"ל "אבל ראוי לקלקל להם", כלומר, אם בידו לקלקל, חייב לקלקל משום 'עשה' של "ושבתה הארץ". אלא שמה שכתב בהלכה הסמוכה (ממס' שביעית פ"ה מ"ו) שאסור למכור לו המזרה, בזה אינו עובר על מצות־עשה של "ושבתה הארץ". ואין כאן אלא לאו של "לפני עור לא תתן מכשול". אולם בעבודה זרה טו, ב - נראה שבמוכר פרה חורשת לחשוד, אין משום שביתת הארץ, ואין איסור 'עשה' אלא בשדהו, ולא בשדה של אחרים, וצ"ע].

9 **ב. וְאֵלּוּ[7] כֵּלִים שֶׁאֵין הָאֻמָּן רַשַּׁאי לְמָכְרָן בַּשְּׁבִיעִית**
10 **לְמִי שֶׁחָשׁוּד[8] עַל הַשְּׁבִיעִית: מַחֲרֵשָׁה וְכָל כֵּלֶיהָ,**
11 **הָעֹל וְהַמַּזְרֶה[9] וְהַדֶּקֶר. זֶה הַכְּלָל: כֹּל שֶׁמְּלַאכְתּוֹ**
12 **מְיֻחֶדֶת לִמְלָאכָה שֶׁאֲסוּרָה בַּשְּׁבִיעִית - אָסוּר לְמָכְרוֹ**
13 **לְחָשׁוּד; וְלִמְלָאכָה שֶׁאֶפְשָׁר שֶׁתִּהְיֶה אֲסוּרָה וְתִהְיֶה**
14 **מֻתֶּרֶת - מֻתָּר לְמָכְרוֹ[10] לְחָשׁוּד.**

7) שם, מ"ו. 8) 'ירושלמי' שם (ראה להלן ה"ד). 9) "הוא שיזרו בו את התבואה" (פירוש המשנה), ועבודה בשביעית בדבר התלוש אסורה מדרבנן, כדלהלן ה"ט. 10) שכיון שאפשר לתלות בהיתר, תולים אנו בהיתר (עבודה זרה, שם). וטעמו של דבר, שלעולם אינו עובר על "לפני עור לא תתן מכשול" אלא במכשול ודאי, ולא במכשול ספק ('משנה ראשונה', וכן כתב הריטב"א בעבודה זרה, שם). [וגם לפי מה שכתבנו למעלה, שחוץ מן הלאו הזה, ישנה גם מצות־עשה של "ושבתה הארץ", יתכן שאינו עובר על 'עשה' זו, אלא אם הוא עצמו עשה עבודה או באופן שסיועו היה ודאי].

15 **ג. כֵּיצַד?[11] מוֹכֵר הוּא לוֹ הַמַּגָּל[12] וְהָעֲגָלָה וְכָל**
16 **כֵּלֶיהָ. שֶׁאִם יִקְצֹר בּוֹ מְעַט[13] וְיָבִיא עַל הָעֲגָלָה**
17 **מְעַט[14] - הֲרֵי זֶה מֻתָּר; וְאִם יִקְצֹר כְּדֶרֶךְ הַקּוֹצְרִין[15]**
18 **אוֹ יָבִיא כָּל פֵּרוֹת שָׂדֵהוּ[16] - אָסוּר.**

11) שם. 12) שם: "מגל יד ומגל קציר". 13) כנ"ל פ"ד סוף ה"א. 14) כנ"ל שם הכ"ד. 15) כגון שקצר כל שדהו וכו' (למעלה שם). 16) שאפילו אם קצר מעט מעט, כיון שהביא כולם בביתו בבת אחת, הרי זה אסור (למעלה שם ושם). ולא הותר אלא לקצור מעט מעט ולהביאו לביתו לאכילה מעט מעט (שם).

19 **ד. וּמֻתָּר לִמְכֹּר סְתָם[17] לְמִי שֶׁאֵינוֹ חָשׁוּד אֲפִלּוּ דָּבָר**
20 **שֶׁמְּלַאכְתּוֹ מְיֻחֶדֶת לִמְלָאכָה הָאֲסוּרָה בַּשְּׁבִיעִית;**
21 **שֶׁהֲרֵי אֶפְשָׁר שֶׁקָּנָה בַּשְּׁבִיעִית לַעֲשׂוֹת לוֹ מְלָאכָה**
22 **לְאַחַר שְׁבִיעִית.**

17) ב'ירושלמי' (שם ה"ג): "אלו כלים שאין האומן רשאי למוכרן בשביעית, לחשוד על השביעית, סתמן (= סתם בני

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

אדם שאינם ידועים לחשודים) מהו? (ו)ממה דתני (= לענין חשוד, ראה למעלה ה"ב) לאיסור ולהיתר מותר, הדא אמרה סתמן מותר".

1 **ה. הַיּוֹצֵר[18] מוֹכֵר[19] חֲמִשָּׁה כַּדֵּי שֶׁמֶן וַחֲמִשָּׁה עָשָׂר**
2 **כַּדֵּי יַיִן[20]. וּמֵתָּר לִמְכֹּר לְעוֹבֵד כּוֹכָבִים[21] יָתֵר מִזֶּה[22],**
3 **וְאֵינוֹ חוֹשֵׁשׁ שֶׁמָּא יִמְכֹּר לְיִשְׂרָאֵל[23]. וּמוֹכֵר כַּדִּים**
4 **רַבִּים לְיִשְׂרָאֵל בְּחוּצָה לָאָרֶץ[24], וְאֵינוֹ חוֹשֵׁשׁ[25] שֶׁמָּא**
5 **יְבִיאֵם לָאָרֶץ.**

18) שם, מ"ז. והוא אומן העושה כלי חרס. 19) לישראל החשוד על השביעית, כנ"ל. 20) שם: שכן דרכו להביא מן ההפקר. כלומר: הרי מותר להביא כמות כזאת מן ההפקר, כנ"ל שם סוף הכ"ד. 21) אפילו בארץ. 22) 'ירושלמי' שם. מפני שאינם מצווים על שביתת הארץ. 23) שהרי "כל היכא דאיכא למיתלי תלינן", כנ"ל. 24) שאין שביעית נוהגת שם. 25) שהרי יש לתלות לקולא שלא יביאם לארץ.

6 **ו. וּמוֹכֵר[26] לְחָשׁוּד פָּרָה חוֹרֶשֶׁת בַּשְּׁבִיעִית, שֶׁהֲרֵי**
7 **אֶפְשָׁר לְשָׁחֲטָהּ. וּמוֹכֵר[27] לוֹ שָׂדֵהוּ, שֶׁהֲרֵי[28] אֶפְשָׁר**
8 **שֶׁיּוֹבִירָהּ. אֲבָל[29] לֹא יִמְכֹּר לוֹ שְׂדֵה הָאִילָן[30], אֶלָּא**
9 **אִם כֵּן פָּסַק עִמּוֹ עַל מְנָת שֶׁאֵין לוֹ בָּאִילָן.**
10 **וּמַשְׁאִילוֹ[31] סְאָה[32] לְמָדֹד בָּהּ, אַף עַל פִּי שֶׁהוּא יוֹדֵעַ**
11 **שֶׁיֵּשׁ לוֹ גֹּרֶן[33], שֶׁהֲרֵי אֶפְשָׁר שֶׁיִּמְדֹּד בָּהּ בְּתוֹךְ**
12 **בֵּיתוֹ[34]. וּפוֹרֵט[35] לוֹ מָעוֹת, אַף עַל פִּי שֶׁהוּא יוֹדֵעַ**
13 **שֶׁיֵּשׁ לוֹ פּוֹעֲלִים[36]. וְכֵלָן בְּפֵרוּשׁ - אֲסוּרִים[37].**

26) שם מ"ח, כבית הלל ולא כבית שמאי. 27) תוספתא שם, פ"ד ה"ה, ובבלי עבודה זרה שם, כבית הלל ולא כבית שמאי. 28) עבודה זרה, שם. 29) תוספתא שם סוף פ"ג. 30) שקרוב לודאי שיעשה באילן עבודות האסורות, וראה ב'תוספתא כפשוטה' שם. 31) משנה, שם. 32) מדה. 33) של פירות שביעית. ואסור למדוד פירות שביעית, כדי שלא יהא כסוחר בהם, כנ"ל פ"ו ה"ג. 34) ולא למכירה, ותולים להקל, כנ"ל. 35) "כגון שיקח ממנו דינר, ויתן לו מעות" (פירוש המשנה). 36) העושים עבודה האסורה בשביעית. ותולים להקל שאינו פורט עבור הפועלים, אלא לצרכו. 37) "כגון שאמר לו, מכור לי זו הפרה, אחרוש בה או אזרע בה זרע פלוני, ותן לי הסאה אמוד בה הזרע אשר דשתי" (שם).

14 **ז. וְכֵן מַשְׁאֶלֶת[38] אִשָּׁה לַחֲבֵרְתָּהּ הַחֲשׁוּדָה עַל**
15 **הַשְּׁבִיעִית נָפָה[39] וּכְבָרָה[40], רֵחַיִם וְתַנּוּר[41]; אֲבָל לֹא**
16 **תָּבוֹר וְלֹא תִּטְחוֹן עִמָּהּ[42].**

38) שם, מ"ט. וכוונת רבינו שכשם שלמעלה שנינו שתולים להקל, כמו כן כאן תולים להקל, ראה להלן. 39) לנפות בה קומח. 40) לנקות בה תבואה. 41) במשנה, שם מפורש שהתירו כן משום דרכי שלום, ואף־על־פי שיש כאן לתלות לקולא, כמו שאמרו ב'ירושלמי' (שם ה"ד) "שאני אומר, נפה לספור בו מעות, כברה לכבור בה חול, ריחיים לטחון בו סממנים, תנור לטמון בו אונין של פשתן" - נראה שתלייה זו אינה כל־כך שכיחה, ולפיכך לא התירו אלא משום דרכי שלום ('תוספות יום־טוב' שם). 42) שוודאי שאין לה אלא פירות שביעית, כמו שמשמע מלשון ה'ירושלמי' שם, שלא תלו לקולא אלא במעות, בחול וכו', ולא בפירות של היתר (ראה ב'תוספות' גיטין סא. ד"ה משאלת). ועוד שלא התירו אלא בחשש של "לפני עור", אבל לעשות עצמה מעשה שתבור ותטחון עמה - לא התירו.

17 **ח. מַחֲזִיקִין[43] יְדֵי עוֹבְדֵי כּוֹכָבִים בַּשְּׁבִיעִית בִּדְבָרִים**
18 **בִּלְבַד[44], כְּגוֹן שֶׁרָאָהוּ חוֹרֵשׁ אוֹ זוֹרֵעַ - אוֹמֵר לוֹ**
19 **'תִּתְחַזֵּק'[45] אוֹ 'תַּצְלִיחַ'[46] וְכַיּוֹצֵא בִּדְבָרִים אֵלּוּ, מִפְּנֵי**
20 **שֶׁאֵינָם מְצַוִּין עַל שְׁבִיתַת הָאָרֶץ[47]; אֲבָל לֹא יִסְעָדֵנּוּ**
21 **בַּיָּד[48]. וּמֵתָּר לִרְדּוֹת עִמָּהֶן הַכַּוֶּרֶת[49]. וְחוֹכְרִין[50] מֵהֶן**
22 **נִירִין[51], לְפִי שֶׁאֵינָן בְּנֵי חִיּוּב כְּדֵי לִקְנֹס אוֹתָן[52].**

43) משנה, שם. 44) גיטין סב, א. 45) שם, כרב יהודה. 46) שם, כרב ששת. 47) [ואפילו אם ימחה בידו, לא ישמע לו, ואם כן, אם מברכו, אינו מסייע בידו. וראה למעלה ה"א]. 48) שם, שהרי הישראל מצווה על שביתת הארץ, ואין קנין ביד גוי להפקיע הארץ מקדושתה (פ"א מהל' תרומות ה"י). 49) 'ירושלמי' שם פ"ד סוף ה"ג: "הורה רבי אימי לרדות עמו", ופירשה רבינו: לרדות עמו הדבש מן הכוורת. וראה ב'פני משה' וב'פאת השולחן' (סי' כח אות כד) שכתבו שדברי ה'ירושלמי' נשתרבבו לכאן מהסוגיא בעבודה זרה שם (פ"ד סוף ה"י). ומדובר ברדיית הפת ולא ברדיית דבש. והנה בספרים אחרים בדברי רבינו: "לדרוך עמו הפירות" (כת"י מהר"י קורקוס). ובדפוס רומי: "לרדות עמהן הפירות". וכן הוא בר"י קורקוס בשם ספר אחר, ואינו מבורר. ולפי הנוסחא שלנו צריך לומר שבא להוציא מדעת רבי אליעזר שאמר כוורת הרי היא כקרקע לענין שבת (שביעית פ"י מ"ז), ואפשר שהוא־הדין לענין שביעית. וכן יש לפרש בתוספתא סוף מס' עוקצין "חלות דבש כו' על מה נחלקו על השבת ועל השביעית, שרבי אליעזר אומר הרי היא כקרקע, וחכמים אומרים הרי היא ככלי" (אף־על־פי שיש לפרשה לענין פרוזבול, ראה בשביעית פ"י מ"ז - ר"י קורקוס). [וכיון שגם לרבנן דינה כמחוברת לקרקע מדרבנן (פכ"א מהל' שבת ה"ו), אסרוה בישראל, אבל בגוי התירו, לפי שבדרבנן אמרו: יש קנין לגוי להפקיע, ראה בפ"א מהל' תרומות הי"ז לענין סוריא, שאינה אלא מדרבנן, והוא־הדין לאופן אחר שאינו אלא מדרבנן, וכדעת 'ספר התרומה' בהלכות ארץ ישראל, ועי' רדב"ז]. 50) שם פ"ד מ"ג. 51) קרקע שחרשוה בשביעית. 52) אבל מישראל אין חוכרין, משום שקנסו אותם על שחרשו את השדה בשביעית, ראה למעלה פ"א הי"ג.

23 **ט. מֵתָּר[53] לַעֲשׂוֹת בְּסוּרְיָא[54] בְּתָלוּשׁ[55], אֲבָל לֹא**
24 **בִּמְחֻבָּר[56]. כֵּיצַד? דָּשִׁין וְזוֹרִין וְדוֹרְכִין וּמְעַמְּרִין,**
25 **אֲבָל לֹא קוֹצְרִין וְלֹא בּוֹצְרִין וְלֹא מוֹסְקִין. וְכֵן[57] כֹּל**
26 **כַּיּוֹצֵא בָּאֵלּוּ.**

53) שם פ"ו מ"ב. 54) שיצאה מכלל חוצה לארץ, ולכלל ארץ ישראל לא הגיעה (הל' תרומות שם ה"ג). וראה

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

למעלה פ"ד הכ"ז. 55) שכל איסורו אינו אלא מדרבנן, ולפיכך הקילו בסוריא (משנה ראשונה). 56) 'ירושלמי' שם: שלא יהו הולכים (מארץ ישראל) ומשתקעים שם (בסוריא). 57) במשנה, שם: "כלל אמר רבי עקיבא, כל שכיוצא בו מותר בארץ ישראל (כלומר, מן התורה), עושין אותו בסוריא".

1 **י. כְּשֵׁם שֶׁאָסוּר לַעֲשׂוֹת סְחוֹרָה בְּפֵרוֹת שְׁבִיעִית[58] אוֹ**
2 **לְשָׁמְרָן[59], כָּךְ אָסוּר לִקַּח[60] מֵעַם הָאָרֶץ[61]; לְפִי שֶׁאֵין**
3 **מוֹסְרִין דְּמֵי שְׁבִיעִית לְעַם הָאָרֶץ[62], וַאֲפִלּוּ כָּל**
4 **שֶׁהוּא[63], שֶׁמָּא לֹא יֹאכַל אוֹתָן[64] בִּקְדֻשַּׁת שְׁבִיעִית[65].**

58) כנ"ל פ"ו ה"א. 59) עד לאחר הביעור (רדב"ז), כנ"ל פ"ז ה"ג. 60) פירות שביעית, ובאופן שמחבר מותר ליקח, כגון שלוקח מעט כנ"ל פ"ו שם. ורוצה לומר, שקניית פירות שביעית מעם־הארץ גורמת למוכר לעבור על איסור סחורה ועל איסור שמירת פירות שביעית לאחר הביעור. 61) ברייתא סוכה לט, א. 62) שעל־ידי שקונה ממנו פירות שביעית, נתפשים הדמים בקדושת שביעית, כנ"ל פ"ו ה"ו. 63) שם לט, ב: "הלוקח מן המשומר אפילו בכחצי איסר - אסור". וראה להלן הי"ב. 64) את הדמים. 65) אלא יעשה בהם סחורה וישמרם לאחר הביעור, כנ"ל, ונמצא הלוקח עובר על "לפני עור לא תתן מכשול". ואף־על־פי שבמקום שאין האיסור ודאי, תולין לקולא, כנ"ל בסוף ה"ב - כאן קרוב הדבר להיות ודאי.

5 **יא. הַלּוֹקֵחַ[66] לוּלָב[67] מֵעַם הָאָרֶץ[68] בַּשְּׁבִיעִית - נוֹתֵן**
6 **לוֹ[69] אֶתְרוֹג[70] מַתָּנָה[71]. וְאִם לֹא נָתַן לוֹ[72] - מַבְלִיעַ**
7 **לוֹ[73] דְּמֵי אֶתְרוֹג בִּדְמֵי לוּלָב[74].**

66) משנה, סוכה שם. 67) כלומר, כל ארבעת המינים (רש"י). 68) שם: מחבירו. אולם רש"י גורס: מעם־הארץ. וכנראה שזו היתה גם גירסת רבינו. וראה ב'תוספות' שם ד"ה הלוקח. 69) עם־הארץ לישראל. 70) שנלקט בשביעית, שהוא פרי וחלה עליו קדושת שביעית. שהרי הולכים בו אחר לקיטה להחמיר (למעלה פ"ד הי"ב). אבל יתר המינים הם כעצים, ואינם קדושים בקדושת שביעית. ועוד שהולכים בהם אחר חנטה של ערב שביעית (סוכה לט: מ.). 71) שאם לא כן, הרי הוא מוסר דמי שביעית לעם־הארץ. 72) סוכה, שם. 73) כלומר, קבע לו דמים לכל ארבעת המינים. 74) כלומר, משלם לו יותר עבור שלשת המינים, ונמצא דמי האתרוג נבלעים בשאר המינים.

8 **יב. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים?[75] בִּזְמַן[76] שֶׁהָיָה מוֹכֵר**
9 **פֵּרוֹת שֶׁכְּמוּתָן בְּשָׁמוּר, כְּגוֹן תְּאֵנִים וְרִמּוֹנִים וְכַיּוֹצֵא**
10 **בָּהֶן; אֲבָל הָיָה מוֹכֵר פֵּרוֹת שֶׁחֲזָקָתָן מִן הַהֶפְקֵר,**
11 **כְּגוֹן הַפִּיגָם[77] וְהַיַּרְבּוּזִין וְהַשּׁוֹטִים[78] וְהַחֲלַגְלוּגוֹת**
12 **וְהַכַּסְבָּר שֶׁל הָרִים וְכַיּוֹצֵא בָהֶן - הֲרֵי זֶה מֻתָּר לִקַּח**
13 **מִמֶּנּוּ מְעַט[79], כִּדְמֵי שָׁלֹשׁ סְעֻדּוֹת[80] בִּלְבַד, מִשּׁוּם כְּדֵי**
14 **חַיָּיו שֶׁל מוֹכֵר.**

75) שאסור ליקח פירות שביעית מעם הארץ, אפילו כל שהוא, כנ"ל. 76) בשביעית פ"ט מ"א: "ונלקחים מכל אדם (אפילו מעם־הארץ), שאין כיוצא בהם נשמר". משמע שכשיש כיוצא בהם נשמר, אסור לקנות אותם מעם־הארץ. ולפי זה, מה שאמרו בסוכה שם: "במה דברים אמורים (שמותר ליקח מעם־הארץ בדמי שלש סעודות) בלוקח מן המופקר, אבל בלוקח מן המשומר אפילו בכחצי איסר - אסור", פירושו, שהוא לוקח ממינים שישנם כיוצא בהם מן המשומר. 77) שביעית, שם. והוא: "רודא" (פירוש המשנה). 78) בהגהה על הגליון, העירו שצריך להיות: והירבוזין השוטים, וכן הוא בדפוס רומי, והוא מין אחד. וכן בדברי רבינו למעלה פ"ד ה"ג, עיי"ש. 79) פירות. 80) סוכה, שם. שכשהוא מוכר פירות שחזקתן מן ההפקר, ואין כאן אלא חשש אחד שמא לא יאכל אותן בקדושת שביעית – התירו לקנות ממנו כדי חייו, אבל כשיש כיוצא בהם מן המשומר, שיש לחשוש גם שמא הוא שומר פירות שביעית – החמירו ואסרו לקנות ממנו אפילו כל שהוא, כנ"ל.

15 **יג. וְכָל דָּבָר[81] שֶׁאֵינוֹ חַיָּב בְּמַעַשְׂרוֹת, כְּגוֹן שׁוּם בַּעַל**
16 **בֶּכִי[82] וּבָצָל שֶׁל רִכְפָּה[83] וּגְרִיסִין הַקִּלְקִיּוֹת וַעֲדָשִׁים**
17 **הַמִּצְרִיּוֹת[84], וְכֵן זֶרְעוֹנֵי גִנָּה שֶׁאֵינָן נֶאֱכָלוֹת[85], כְּגוֹן**
18 **זֶרַע לֶפֶת וּצְנוֹן[86] וְכַיּוֹצֵא בָהֶן - הֲרֵי אֵלּוּ נִלְקָחִין**
19 **מִכָּל אָדָם[87] בַּשְּׁבִיעִית.**

81) מעשרות פ"ה מ"ח. כחכמים ולא כרבי מאיר ורבי יוסי. 82) "הם השומין החריפים מאד ואינם ראויים לאכילה, והאוכלן עיניו יורדין דמעות, ולכך נקרא בעל בכי" (פירוש המשנה). 83) "הוא בצל וכו', כשיקרב אל עין האדם מדמע דמעות הרבה וכו', ואולי הם מיוחסים למקום מן המקומות" (שם). 84) וכולם חזקתם מן ההפקר משום שאינם ראויים לאכילה, כנ"ל, וההפקר פטור מן המעשרות. וראה פ"ב מהל' תרומות הי"ב. 85) צ"ל: נאכלים. 86) ואע"פ שאינם נאכלים, מכיון שראויים לזריעה, אינם כעצים שלא חלה עליהם קדושת שביעית, כנ"ל פ"ה הי"א. 87) אף מעם־הארץ. ונראה שכוונת רבינו שמותר לו לקחת מעם־הארץ כדמי שלוש סעודות בלבד, כנ"ל, שהרי גם הפיגם והירבוזין השוטים, פטורים מן המעשרות ונלקחים מכל אדם בשביעית, כמו שום בעל בכי וכו', ואף־על־פי־כן ביארו בבבלי סוכה הנ"ל, שלא התירו אלא בדמי שלוש סעודות, אם כן הוא־הדין לשום בעל בכי וכו' ('פאת השולחן'), אבל יש להבין למה לא עירב רבינו שתי ההלכות כאחת, וראה ברדב"ז וב'משנה ראשונה' שם.

20 **יד. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים?[88] בְּעַם הָאָרֶץ[89] סְתָם; אֲבָל**
21 **מִי שֶׁהוּא חָשׁוּד לַעֲשׂוֹת סְחוֹרָה[90] בְּפֵרוֹת שְׁבִיעִית אוֹ**
22 **לִשְׁמֹר פֵּרוֹתָיו וְלִמְכֹּר מֵהֶן - אֵין לוֹקְחִין מִמֶּנּוּ דָּבָר**
23 **שֶׁיֵּשׁ עָלָיו זִקַּת שְׁבִיעִית[91] כְּלָל. וְאֵין לוֹקְחִין[92] מִמֶּנּוּ**
24 **פִּשְׁתָּן, אֲפִלּוּ סָרוּק[93]; אֲבָל לוֹקְחִין מִמֶּנּוּ טָווּי**
25 **וְשָׁזוּר[94].**

88) שהתירו לקנות פירות שביעית כדמי שלוש סעודות, כנ"ל. 89) 'ירושלמי' מעשרות סוף פ"ה: "הדא דתימר, כשאינו יודע אם חשוד הוא אם אינו חשוד, הא דבר בריא שהוא חשוד, אסור". וראה משנה בכורות כט, ב. 90) ראה בתחילת ה"י, ובהערות שם. 91) אבל דבר שאין עליו

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

זיקת שביעית, קונים ממנו, כרבי שמעון בבכורות שם (לענין תרומה ומעשרות) ולא כרבי יהודה, וראה בפי"ב מהל' מעשר הט"ז. 92) בכורות, שם. 93) ב'ירושלמי' מעשרות שם: "ופשתן לאו קסמין הוא (כלומר, ואם כן הרי הם כעצים בעלמא, ומדוע חלה עליהם קדושת שביעית), אמר רבי חנינא, מפני זרעה (כלומר, הזרע שבקסמין)". וזהו שכתב רבינו: דבר שיש עליו זיקת שביעית. 94) משנה, בכורות שם: טווי ובגדים. ובגמרא: "השתא טווי ובנינן, אריג מיבעיא, מאי אריג, תיכי". ופירושו: שזור, וראה בפירוש המשנה. וטעמו של דבר שמשטווה או שזר את הפשתן, שוב אין בו זרע כלל.

1 **טו. הֶחָשׁוּד[95] עַל הַשְּׁבִיעִית - אֵינוֹ חָשׁוּד עַל**
2 **הַמַּעַשְׂרוֹת[96], וְהֶחָשׁוּד עַל הַמַּעַשְׂרוֹת - אֵינוֹ חָשׁוּד**
3 **עַל הַשְּׁבִיעִית. שֶׁאַף עַל פִּי שֶׁזֶּה וָזֶה מִן הַתּוֹרָה[97] -**
4 **מַעֲשֵׂר[98] טָעוּן הַבָּאַת מָקוֹם[99], מַה שֶּׁאֵין כֵּן**
5 **בַּשְּׁבִיעִית[100], וּשְׁבִיעִית אֵין לָהּ פִּדְיוֹן[101], מַה שֶּׁאֵין**
6 **כֵּן בְּמַעֲשֵׂר[102].**

95) משנה, שם ל, א. 96) כלומר, על מעשר שני, כדלהלן. והחשוד על המעשרות, אין לוקחין ממנו דבר שיש בו זיקת מעשר, כנ"ל בהל' מעשר שם. אבל עם־הארץ סתם, לוקח ומתקן הפירות דמאי. 97) בזמן הבית הראשון, והחשוד לדבר, חשוד אף לדבר אחר השוה לו (פירוש המשנה, שם). אבל בזמן הזה אינם אלא מדרבנן, כנ"ל פ"א מהל' תרומות הכ"ו. ולענין שביעית בזמן הזה, ראה פ"ד הכ"ה, ובהערה קעד. 98) שני. והכל מפורש בגמרא שם. 99) כלומר, לירושלים, ראה פ"ב מהל' מעשר שני ה"א. ולכן חמור הוא עליו, ונזהר בו ביותר, ולפיכך "החשוד על השביעית, אינו חשוד על המעשרות". 100) שאינה צריכה הבאת מקום, והיא נאכלת בכל מקום. 101) כנ"ל פ"ו ה"ו. ולכן היא חמורה עליו, ולפיכך החשוד על המעשרות אינו חשוד על השביעית. 102) ראה פ"ד מהל' מעשר שני ה"א.

7 **טז. הֶחָשׁוּד[103] עַל הַטְּהָרוֹת[104] - אֵינוֹ חָשׁוּד לֹא עַל**
8 **הַמַּעַשֵּׂר וְלֹא עַל הַשְּׁבִיעִית[105]. שֶׁהָאֹכֶל הַטָּמֵא הַזֶּה**
9 **שֶׁמְּכָרוֹ בְּחֶזְקַת טָהוֹר - אֵינוֹ מְטַמֵּא אֲחֵרִים אֶלָּא**
10 **מִדִּבְרֵי סוֹפְרִים, וְהֶחָשׁוּד לְדִבְרֵי סוֹפְרִים[106] - אֵינוֹ**
11 **חָשׁוּד לְדִבְרֵי תּוֹרָה[107].**

103) משנה, שם. 104) מדובר בטהרות שהן מדרבנן, כגון טומאת אוכלים וטומאת ידים (פירוש המשנה, שם), וראה להלן. 105) בזמן שהם מן התורה, כנ"ל. 106) ראה פ"ח מהל' אבות הטומאות ה"י. 107) גמרא, שם.

12 **יז. כָּל הֶחָשׁוּד[108] עַל דָּבָר, אַף עַל פִּי שֶׁאֵינוֹ נֶאֱמָן**
13 **עַל שֶׁל עַצְמוֹ - נֶאֱמָן הוּא עַל שֶׁל אֲחֵרִים. חֲזָקָה[109]**
14 **אֵין אָדָם חוֹטֵא לַאֲחֵרִים. לְפִיכָךְ, הֶחָשׁוּד עַל הַדָּבָר**
15 **- דָּנוּ[110] וּמְעִידוּ.**

108) משנה, שם לה, א. כרבי שמעון בן גמליאל ולא כרבי מאיר (והראב"ד חולק, ופסק כרבי מאיר, שאינו נאמן גם על של אחרים). 109) בבא־מציעא ה, ב. ובעוד מקומות. 110) דן אדם אחר החשוד באותו דבר, שהוא עצמו חשוד עליו. וראה פי"ב מהל' מעשר הי"ז.

16 **יח. הַכֹּהֲנִים[111] חֲשׁוּדִין עַל הַשְּׁבִיעִית[112]. לְפִי[113]**
17 **שֶׁהֵם אוֹמְרִים: הוֹאִיל וְהַתְּרוּמוֹת[114] מֻתָּרוֹת לָנוּ אַף**
18 **עַל פִּי שֶׁהֵן אֲסוּרִין עַל הַזָּרִים בְּמִיתָה[115], קַל וָחֹמֶר**
19 **פֵּרוֹת שְׁבִיעִית. לְפִיכָךְ, סְאָה[116] תְּרוּמָה שֶׁנָּפְלָה**
20 **לְמֵאָה סְאָה שֶׁל פֵּרוֹת שְׁבִיעִית - תַּעֲלֶה[117]; נָפְלָה**
21 **לְפָחוֹת מִמֵּאָה[118] - יִרְקְבוּ הַכֹּל וְלֹא יִמָּכְרוּ לַכֹּהֲנִים[119]**
22 **כְּכָל מְדֻמָּע, לְפִי שֶׁהֵם חֲשׁוּדִין עַל הַשְּׁבִיעִית[120].**

111) סנהדרין כו, א. 112) לאכול ולמכור פירות שביעית אחר זמן הביעור. 113) טעם זה כתב רבינו מדעתו. וראה ברש"י וב'מאירי' שם. 114) תרומה גדולה, תרומת מעשר, וחלה שאף היא נקראת תרומה (פ"ו מהל' תרומות ה"ו, ופ"א מהל' מעשר ה"ח, ופ"ה מהל' ביכורים הי"ג). 115) כנ"ל שם. 116) תוספתא תרומות פ"ו ה"ג (הובאה שם). 117) ותינתן לכהן, כנ"ל פי"ג מהל' תרומות ה"א, ואינו חושש שמא יאכלוה הכהנים אחר זמן הביעור, כנ"ל, שמכיון שהוא צריך להעלותה כדי להתיר השיריים — הרי היא ממון כהנים, ואי־אפשר לעכבה מחמת חשש זה, כשם שאין מעכבים חלה של שביעית ('תוספתא כפשוטה' שם). 118) שהכל אסור לזרים. 119) בדמי תרומה חוץ מדמי אותה סאה, כנ"ל שם ה"ב. 120) כנ"ל.

23 **יט. הַצַּבְּעָנִין[121] וְהַפַּטְמִין[122] לוֹקְחִין מֵרְסָן[123] מִכָּל**
24 **מָקוֹם[124], וְאֵינָן חוֹשְׁשִׁין שֶׁמָּא מִסְּפִיחֵי שְׁבִיעִית**
25 **הוּא[125].**

121) תוספתא שביעית פ"ה ה"ח. 122) מפטמי בהמות ועופות. 123) סיבים גסים, העומדים לבהמה ולעופות וגם לצבע, ראה תוספתא שבת פ"ט ה"ט ('תוספתא כפשוטה' שם). 124) ב'ירושלמי' שם פ"ט ה"ה: "סבר רבי ירמיה מימר אפילו מן החשוד. אמר ליה רבי יוסי, לא אמרו אלא בשאינו יודע אם חשוד הוא אם אינו חשוד, הא דבר ברי שהוא חשוד, אסור". 125) וטעמו של דבר, שכיון שספיחי שביעית אסורים רק מדרבנן, כנ"ל פ"ד ה"ב, לכן כשהדבר ספק הולכים לקולא, אבל בחשוד — הדבר ברי וקרוב לודאי.

26 **כ. גַּבָּאֵי[126] קֵפָּה בַּשְּׁבִיעִית לֹא יִהְיוּ מְדַקְדְּקִין**
27 **בַּחֲצֵרוֹת שֶׁל אוֹכְלֵי שְׁבִיעִית[127]. וְאִם נָתְנוּ לָהֶן פַּת -**
28 **מֻתֶּרֶת, וְאֵין חוֹשְׁשִׁין לָהּ שֶׁמָּא מִסְּפִיחֵי שְׁבִיעִית**
29 **הִיא[128]; שֶׁלֹּא[129] נֶחְשְׁדוּ יִשְׂרָאֵל לִהְיוֹת נוֹתְנִין[130] אֶלָּא**
30 **אוֹ מְעוֹת שְׁבִיעִית אוֹ בֵּיצִים הַנִּלְקָחוֹת בִּדְמֵי**
31 **שְׁבִיעִית[131]. וּמֵהָר[132] לִלְוּוֹת[133] מִן הָעֲנִיִּים פֵּרוֹת**
32 **שְׁבִיעִית[134], וּמַחֲזִירִין לָהֶן פֵּרוֹת[135] בְּשָׁנָה שְׁמִינִית[136].**

126) תוספתא דמאי פ"ג הי"ז, כחכמים ולא כרבי מאיר. וכן הוא ב'ירושלמי' שם פ"ג ה"א. 127) כלומר, לא ימנעו מלקבל מאכלים עבור העניים מאוכלי ספיחי שביעית. 128) צ"ל: היא. 129) 'ירושלמי' שם. 130) פירות שביעית בתור צדקה. וב'ירושלמי' פאה (ח, ב): "שאין אדם

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

עושה בדבר [מצוה – כן בכי"ל, ונמחק בטעות] ערוה". וראה ב'תוספתא כפשוטה'. 131) שעמי־הארץ סבורים שאין שביעית תופסת את דמיה, וכל־שכן שאינה תופסת את דמי דמיה (רדב"ז). 132) עבודה זרה סב, ב. 133) אבל לא לקנות, לפי שאין מוסרין דמי שביעית לעם־הארץ. 134) קודם זמן הביעור (רש"י). 135) של שמינית, אבל לא של שביעית, שמא לא יאכלו אותם בקדושה, כנ"ל שם. וראה ב'תוספות' שם ד"ה יזפי, וד"ה יאות. 136) שכיון שהפירות שלוה מהעניים, אינם בעין בשעה שהוא מחזיר להם – אין קדושת שביעית חלה על אלו שהוא מחזיר.

יום שלישי ט"ז תשרי ה'תשפ"ג

פֶּרֶק תְּשִׁיעִי[1]

1) יבאר שמצות־עשה לפדות כל אדם מישראל פטר חמור בשה. השה שפודין בו למי הוא. ושפטר חמור אסור בהנאה עד שיפדה. אם חייב באחריות השה. ומאימתי חייב לפדותו. על מה פודין אותו. ואם פודהו בשוויו. וכהנים ולויים אם חייבים בו. הלוקח עובר חמורו של גוי או המוכרו. ואם היה הגוי שותף. ודין המקבל חמור מהגוי, או הגוי שקיבל מישראל. פרה שילדה כמין חמורה. וחמורה שלא ביכרה וילדה ב' זכרים. הספיקות שיש בשני זכרים ושתי נקבות, ומי שהיה לו עשרה פטרי חמורים בתוך ביתו.

1 **א. מִצְוַת עֲשֵׂה לְהַשְׁמִיט[2] הַמִּלְוָה בַּשְּׁבִיעִית,**
2 **שֶׁנֶּאֱמַר: שָׁמוֹט כָּל בַּעַל מַשֶּׁה יָדוֹ. וְהַתּוֹבֵעַ חוֹב**
3 **שֶׁעָבְרָה עָלָיו שְׁבִיעִית[3] - עָבַר עַל לֹא תַעֲשֶׂה,**
4 **שֶׁנֶּאֱמַר: לֹא יִגֹּשׂ אֶת רֵעֵהוּ וְאֶת אָחִיו.**

2) להניח מלגבות. 3) שהרי אין שביעית משמטת כספים אלא בסופה.

5 **ב. אֵין שְׁמִטַּת כְּסָפִים[4] נוֹהֶגֶת מִן הַתּוֹרָה אֶלָּא בִּזְמַן**
6 **שֶׁהַיּוֹבֵל נוֹהֵג, שֶׁיֵּשׁ שָׁם שְׁמִטַּת קַרְקַע[5], שֶׁהֲרֵי יָשׁוּב**
7 **הַקַּרְקַע לִבְעָלָיו בְּלֹא כֶּסֶף[6]. וְדָבָר זֶה[7] קַבָּלָה הוּא.**
8 **אָמְרוּ חֲכָמִים: בִּזְמַן שֶׁאַתָּה מַשְׁמִיט קַרְקַע - אַתָּה**
9 **מַשְׁמִיט כְּסָפִים בְּכָל מָקוֹם, בֵּין בָּאָרֶץ בֵּין בְּחוּצָה**
10 **לָאָרֶץ; וּבִזְמַן שֶׁאֵין שָׁם שְׁמִטַּת קַרְקַע - אֵין אַתָּה**
11 **מַשְׁמִיט כְּסָפִים[8] בַּשְּׁבִיעִית אֲפִלּוּ בָּאָרֶץ.**

4) כלומר, השמטת החובות. אבל שביתת הארץ אינה תלוייה ביובל, והיא נוהגת מן התורה אף בזמן שאין היובל נוהג. 5) כלומר, עזיבת הקרקע והחזרתה למוכר. 6) [ואם כן גם בשמיטת קרקע יש שמיטת כספים ולפיכך הושוו שתיהן. אבל שביתת הארץ לא הושוותה להן]. 7) ששמיטת כספים אף על פי שהיא חובת הגוף, תלוייה היא ביובל שהיא מצוה התלוייה בארץ. 8) כלומר, השבת הקרקע לבעליה, והיינו ביובל.

12 **ג. וּמִדִּבְרֵי סוֹפְרִים[9], שֶׁתְּהֵא שְׁמִטַּת כְּסָפִים נוֹהֶגֶת**
13 **בַּזְּמַן הַזֶּה בְּכָל מָקוֹם[10] וְאַף עַל פִּי שֶׁאֵין הַיּוֹבֵל**
14 **נוֹהֵג[11], כְּדֵי שֶׁלֹּא תִּשְׁתַּכַּח תּוֹרַת שְׁמִטַּת הַכְּסָפִים**
15 **מִיִּשְׂרָאֵל.**

9) בגיטין שם: "ותקינו רבנן דתשמט, זכר לשביעית". 10) אף בחוץ לארץ, כשם שהייתה נוהגת מן התורה. ושם אמרו, שבבית דינם של רב אמי ורב אסי סידרו את הפרוזבול, וכן אמר שמואל: אי איישר חילי אבטליניה, משמע שהייתה שמיטת כספים נוהגת גם בבבל מדרבנן. 11) אפילו מדרבנן אינו נוהג, שלא תיקנו חכמים שתי שנות שביתה, תכופות, שהוא דבר שאין רוב הצבור יכולים לעמוד בו.

16 **ד. אֵין שְׁבִיעִית מְשַׁמֶּטֶת כְּסָפִים אֶלָּא בְּסוֹפָהּ[12].**
17 **שֶׁנֶּאֱמַר: מִקֵּץ שֶׁבַע שָׁנִים תַּעֲשֶׂה שְׁמִטָּה וְזֶה דְּבַר**
18 **הַשְּׁמִטָּה, וְשָׁם[13] הוּא אוֹמֵר: מִקֵּץ שֶׁבַע שָׁנִים בְּמֹעֵד**
19 **שְׁנַת הַשְּׁמִטָּה בְּחַג הַסֻּכּוֹת; מַה שָּׁם - אַחַר שֶׁבַע[14],**
20 **אַף הַשְּׁמִטַּת כְּסָפִים - אַחַר שֶׁבַע. לְפִיכָךְ[15], הִלְוָה**
21 **אֶת חֲבֵרוֹ בַּשְּׁבִיעִית עַצְמָהּ - גּוֹבֶה חוֹבוֹ כָּל הַשָּׁנָה,**
22 **וּכְשֶׁתִּשְׁקַע חַמָּה[16] בְּלֵילֵי רֹאשׁ הַשָּׁנָה שֶׁל מוֹצָאֵי**
23 **שְׁבִיעִית - אָבַד הַחוֹב[17].**

12) אבל שביתת קרקע נוהגת מתחילתה. 13) במצות הקהל. והנה בספרי שם אמרו: "מקץ שבע שנים, יכול מתחילת השנה, או בסופה, הרי אתה דן: נאמר כאן קץ ונאמר להלן קץ, מה קץ האמור להלן בסופה, ולא בתחילתה, אף קץ האמור כאן בסופה ולא בתחילתה" ולא מבואר שם לאיזה "קץ" הדברים מכוונים, ורבינו פירש שהכוונה לקץ הנאמר במצות הקהל. 14) [שהרי נאמר שם: "במועד שנת השמיטה בחג הסוכות" ואם "מקץ" היינו בתחילת שנת השמיטה, למה הוצרכה התורה לאמר "במועד שנת השמיטה", אבל אם הכוונה לסוף השנה, הוצרכה לאמר "במועד שנת השמיטה" לאמר לנו שאף על פי שכבר עברה שנת השמיטה - תבואה שהביאה שליש בשביעית, אתה נוהג בה מנהג שביעית בשמינית. ואף על פי שבסוטה מא. אמרו שהוצרכה התורה לאמר "שמיטה", שאם לא כן היינו מונים שבע שנים מעת כניסתם לארץ, ואף על פי שזה לא יהיה בשנת השמיטה - כל הטעות הזאת אין לה מקום אלא לפי האמת ש"מקץ" היינו בסוף שבע שנים, ואם כן בלי המלה "שמיטה" יש לטעות כי הכוונה לסוף שבע שנים מיום היכנסם לארץ, כנ"ל, אבל אם נפרש "מקץ", בתחילת שבע שנים, אין מקום לטעות למנות מעכשיו, כי לפי זה היה צריך להיות "מעתה" ולא "מקץ שבע שנים", אלא על כרחנו ש"מקץ" הוא בסוף שבע שנים, ולפיכך הוצרך לומר "שמיטה", שלא נטעה לומר שהכוונה לסוף שבע שנים בלי שמיטה]. 15) כלומר, לפי ששמיטת כספים אינה אלא בסוף שביעית. 16) ואין לומדים מ"הקהל" אלא פירוש המלה "מקץ" שהוא בסוף, אבל לא למדו משם, שלא תישמט אלא בחג הסוכות. 17) אלא אם כן רוצה הלווה להחזיר בתורת מתנה.

24 **ה. שָׁחַט אֶת הַפָּרָה וְחִלְקָהּ עַל דַּעַת שֶׁהַיּוֹם רֹאשׁ**
25 **הַשָּׁנָה שֶׁל מוֹצָאֵי שְׁבִיעִית[18], וְנִתְעַבֵּר אֱלוּל[19] וְנִמְצָא**
26 **אוֹתוֹ הַיּוֹם סוֹף שְׁבִיעִית - אָבְדוּ הַדָּמִים, שֶׁהֲרֵי**
27 **עָבְרָה שְׁבִיעִית עַל הַחוֹב[20].**

18) וכבר עברה שביעית, ושוב אין החובות נשמטים.

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

19) שנעשה החודש בן שלושים יום, וקדשו ראש השנה למחר ביום שלושים ואחד. 20) ואין זה דומה להקפת חנות שאינה נשמטת, כיוון ששם אין בעל החנות תובעו כלל, אלא שלאחר זמן מרובה שהיה לוקח מחנותו מעט מעט, הוא משלם הכל כאחד. אבל כאן, שאם היה יודע שאין היום ראש השנה, היה נוטל דמי הבשר מיד, ולכן הרי זה כזקפו במלווה, ששביעית משמטתו.

ו. שְׁבִיעִית מְשַׁמֶּטֶת אֶת הַמִּלְוָה. וַאֲפִלּוּ מִלְוָה שֶׁבִּשְׁטָר שֶׁיֵּשׁ בּוֹ אַחֲרָיוּת נְכָסִים - הֲרֵי זֶה מַשְׁמִיט[21]. וְאִם סִיֵּם לוֹ[22] שָׂדֶה בְּהַלְוָאָתוֹ - אֵינוֹ מַשְׁמִיט[23]. וְהַשְּׁבִיעִית מְשַׁמֶּטֶת אֶת הַשְּׁבוּעָה[24]; שֶׁנֶּאֱמַר: לֹא יִגֹּשׁ - מִכָּל מָקוֹם, לֹא לְשַׁלֵּם[25] וְלֹא לְהִשָּׁבַע[26].

21) ואין אנו אומרים ש"שטר העומד לגבות כגבוי דמי". 22) הלווה למלווה. 23) שכיוון שייחדה לו והראה לו את השדה במיצריה סביב, הרי היא כגבויה כבר. 24) כגון התובע מחברו מאה זוז והלה מודה בחמישים וכופר בחמישים, שחייב שבועה כדין מודה במקצת - אם עבר על זה סוף שנת השמיטה, פטור הוא מלשלם ומלהישבע. 25) ודבר שאין השביעית משמטת את הממון - אינה משמטת גם את השבועה. 26) ושם מט. למדו זאת מן הפסוק: "וזה דבר השמיטה", ואפילו דיבור (היינו, שבועה) משמטת.

ז. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בִּשְׁבוּעַת הַדַּיָּנִין[27] וְכֹל כַּיּוֹצֵא בָּהּ מִדְּבָרִים שֶׁאִם יוֹדֶה בָּהֶן[28] שְׁבִיעִית מְשַׁמֶּטְתָּן[29]; אֲבָל שְׁבוּעַת הַשּׁוֹמְרִין וְהַשֻּׁתָּפִין[30] וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן מִשְׁבוּעוֹת שֶׁאִם יוֹדֶה[31] יְשַׁלֵּם[32] - הֲרֵי זֶה יִשָּׁבַע אַחַר הַשְּׁמִטָּה[33].

27) שהיא שבועת מודה במקצת. 28) כלומר, בכל ההלוואה שהמלווה תובעו. 29) ולכן אם לא הודה ונתחייב שבועה נשמטת השבועה. 30) שהם נעשים שומרי שכר זה לזה, שאם מבית אחד מהן נגנב דבר של שותפות חייב לשלם כשומר שכר. וזהו שכרו, שגם חבירו ישמור הכל כשיעור זמן שמשמר זה עכשיו. 31) לפני סוף שביעית. 32) לאחר ראש השנה של שמינית, "לפי שהם פקדון ולא מלווה". 33) כלומר, אפילו אחר השמיטה, שכבר עבר על זה זמן שמיטת כספים.

ח. הִלְוָהוּ[34] וּתְבָעוֹ וְכָפַר בּוֹ, וְהִגִּיעַ הַשְּׁמִטָּה וְהוּא בִּכְפִירָתוֹ[35], וְהוֹדָה אַחַר שֶׁעָבְרָה שְׁבִיעִית אוֹ שֶׁבָּאוּ עָלָיו עֵדִים אַחַר הַשְּׁבִיעִית[36] - אֵין הַשְּׁבִיעִית מְשַׁמֶּטֶת[37].

34) ירושלמי שביעית פרק י סוף הלכה א: "פשיטא דא מילתא, מלווה שהיא נעשית כפרנית אינה משמטת". 35) שאז אין המלווה יכול לתובעו ממון ולנגשו על כך, לפי שכופר הכל פטור מלשלם, ואין לו עליו אלא שבועת היסת בלבד. 36) אבל אם הודה לפני שעברה שנת השביעית, הרי היא משמטת. 37) כיוון ששביעית אינה משמטת אלא דבר שיש בו תביעה ונגישה, שנאמר "וזה דבר השמיטה וגו' לא יגוש את רעהו".

ט. הַמַּלְוֶה אֶת חֲבֵרוֹ וְקָבַע לוֹ זְמַן לְעֶשֶׂר שָׁנִים - אֵינוֹ[38] מְשַׁמֵּט; אַף עַל פִּי שֶׁהוּא בָּא לִידֵי לֹא יִגֹּשׁ[39], הֲרֵי הוּא עַתָּה[40] אֵינוֹ יָכוֹל לִנְגֹּשׁ. הִתְנָה עִמּוֹ[41] שֶׁלֹּא יִתְבָּעֶנּוּ - שְׁבִיעִית מְשַׁמֶּטֶת[42].

38) והרי בתוך עשר שנים ישנה שנת השמיטה. 39) לאחר עשר שנים. 40) לפני הזמן. 41) הלווה עם המלווה. 42) כי כוונת התורה ב"לא יגוש" הייתה, שלא יהא למלווה על הלווה מאומה, וכאן אף על פי שאינו יכול לתבעו, הרי הלווה חייב להחזיר ההלוואה בכל רגע ורגע, והרי הוא כנתבע מעצמו.

י. הַמַּלְוֶה אֶת חֲבֵרוֹ וְהִתְנָה עִמּוֹ שֶׁלֹּא תְּשַׁמְּטֶנּוּ שְׁבִיעִית - הֲרֵי זֶה נִשְׁמָט; שֶׁאֵינוֹ יָכוֹל לְבַטֵּל דִּין הַשְּׁבִיעִית[43]. הִתְנָה עִמּוֹ שֶׁלֹּא יַשְׁמִיט הוּא חוֹב זֶה[44] וַאֲפִלּוּ בַּשְּׁבִיעִית - תְּנָאוֹ קַיָּם; שֶׁכָּל תְּנַאי שֶׁבְּמָמוֹן - קַיָּם, וְנִמְצָא זֶה חַיָּב עַצְמוֹ בְּמָמוֹן שֶׁלֹּא חִיְּבַתּוּ תּוֹרָה, שֶׁהוּא חַיָּב[45].

43) שהרי לא התנה עם הלווה שישלם לו, אלא התנה שהשמיטה לא תשמט, וזה לא ייתכן. 44) כלומר, שלא יפטור עצמו מן החוב, כשתשמטנו שביעית, אלא ישלם לו מבלי להתחשב עם ההשמטה. 45) כמו שכתב רבינו בפרק י"א מהלכות מכירה הלכה טו. וצריך לומר, שהלווה חייב עצמו בפני עדים או ביתר האופנים שנזכרים שם. וייתכן, שכיוון שהתנה עמו בשעת כתיבת השטר, הרי זה כאילו כתב לו בשטר, שהדבר מועיל.

יא. הַקָּפַת[46] הַחֲנוּת - אֵינָהּ נִשְׁמֶטֶת. וְאִם עֲשָׂאָהּ מִלְוָה[47] - נִשְׁמֶטֶת. שְׂכַר שָׂכִיר - אֵינוֹ נִשְׁמָט[48]. וְאִם זְקָפוֹ עָלָיו[49] בְּמִלְוָה - נִשְׁמָט.

46) והטעם הוא: שדרך להקיף זמן אחר זמן ואינו נפרע ממנו עד שיזדמנו לו מעות, ואין דרך לנוגשו והרי זה כאילו הלווהו עד אחר השביעית, שאין שביעית משמטתו. [=וכדאי לבדוק מדוע אין זה דומה למה שנאמר בהלכה י הִתְנָה עִמּוֹ שֶׁלֹּא יִתְבָּעֶנּוּ - שְׁבִיעִית מְשַׁמֶּטֶת]. 47) כלומר, העמידו בדין. והוא הדין אם קבע לו החנווני זמן לפרעו. 48) שדרך לקבץ שכר שנה או שנתיים ביד השוכר אותו ואינו נוגשו לתיתם לו והם בידו כפיקדון. 49) [למעלה בהקפת חנות שהיא כמלווה לאחר שביעית, כתב "עשאה מלווה" אבל בשכר שכיר שאינו מלווה כלל, אלא בפיקדון כתב "זקפו עליו במלווה"].

יב. קְנָסוֹת שֶׁל אוֹנֵס וְשֶׁל מְפַתֶּה וְהַמּוֹצִיא שֵׁם רַע - אֵינָם נִשְׁמָטִין[50]. וְאִם זְקָפָן בְּמִלְוָה - נִשְׁמָטִים. וּמֵאֵימָתַי נִזְקָפִין בְּמִלְוָה? מִשְּׁעַת הַעֲמָדָה בַּדִּין.

50) כיוון "שאינם כשאר חובות, אבל הם חיובים שהאיש נתחייב בהם, והאיש ההוא לא יהיה פטור עד שיפרעם". [וכוונת דברי רבינו היא: שרק בממון שצריך שיקבל התובע אמרה תורה "תשמט ידך", כאילו קבלתו, אבל קנס אינו ממון שהתובע צריך לקבל, אלא ממון שהנתבע צריך

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

לשלם, ומה יועיל אם הנתבע יסלק ידו כאילו קיבלו? הלא זה לא שילם. ולפי זה נראה שלא מועילה מחילה בקנס.

יג. הַמְגָרֵשׁ אֶת אִשְׁתּוֹ קֹדֶם הַשְּׁמִטָּה - אֵין כְּתֻבָּתָהּ נִשְׁמֶטֶת[51]. וְאִם פִּגְּמַתָּהּ[52] אוֹ זְקָקַתָּהּ עָלָיו בְּמִלְוָה - נִשְׁמֶטֶת.

51) שאינה מלווה אלא כהקפת חנות ושכר שכיר. ודין תוספת הכתובה כעיקר הכתובה. 52) כלומר, נתקבלה חלק מן הכתובה, שעל ידי זה הפכה הכתובה למלווה.

יד. הַמַּלְוֶה עַל הַמַּשְׁכּוֹן[53] - אֵינוֹ מַשְׁמִיט[54]. וְהוּא שֶׁיִּהְיֶה הַחוֹב כְּנֶגֶד הַמַּשְׁכּוֹן; וְאִם הָיָה יָתֵר - מַשְׁמִיט הַיָּתֵר.

53) של מטלטלין. 54) שהרי הלכה "בעל חוב קונה משכון (של מטלטלין). לפיכך, כשילווה אותו על המשכון, יהיה כאילו הקנהו המשכון בממון ההוא שהלווהו, לזמן ידוע, ואינו נשמט".

טו. הַמּוֹסֵר שְׁטָרוֹתָיו לְבֵית דִּין וְאָמַר לָהֶם: אַתֶּם גְּבוּ לִי חוֹבִי זֶה - אֵינוֹ נִשְׁמָט; שֶׁנֶּאֱמַר: וַאֲשֶׁר יִהְיֶה לְךָ אֶת אָחִיךָ, וְזֶה בֵּית דִּין תּוֹבְעִין אוֹתוֹ. וְכֵן בֵּית דִּין[55] שֶׁחָתְכוּ אֶת הַדִּין וְכָתְבוּ[56]: אִישׁ פְּלוֹנִי אַתָּה חַיָּב[57] לִתֵּן לָזֶה כָּךְ וָכָךְ - אֵינוֹ נִשְׁמָט; שֶׁזֶּה כְּגָבוּי הוּא, וּכְאִלּוּ בָּא לְיָדוֹ, וְאֵינוֹ כְּמִלְוָה.

55) שביעית שם: "וכל מעשה בית דין אין משמטין". 56) ירושלמי שם: וכל מעשה בית דין, אלו גזרי דינים. ודווקא כשגמרו את הדין, אבל אם עוד לא גמרו, אף על פי שהודה בפני בית דין או הביאו עדים בפניהם, שדין הוא שבית דין כותבים - כל זמן שלא כתבו אינו כגבוי. 57) שזהו נוסח של גמר דין.

טז. כְּשֶׁרָאָה הִלֵּל הַזָּקֵן שֶׁנִּמְנְעוּ מִלְּהַלְווֹת זֶה אֶת זֶה[58], וְעוֹבְרִין עַל הַכָּתוּב בַּתּוֹרָה[59]: הִשָּׁמֵר לְךָ פֶּן יִהְיֶה דָּבָר וְגוֹמֵר, הִתְקִין פְּרוֹזְבּוּל[60], כְּדֵי שֶׁלֹּא יִשָּׁמֵט הַחוֹב, עַד שֶׁיַּלְווּ זֶה אֶת זֶה. וְאֵין הַפְּרוֹזְבּוּל מוֹעִיל אֶלָּא בִּשְׁמִטַּת כְּסָפִים בַּזְּמַן הַזֶּה, שֶׁהִיא מִדִּבְרֵי סוֹפְרִים; אֲבָל שְׁמִטָּה שֶׁל תּוֹרָה - אֵין הַפְּרוֹזְבּוּל מוֹעִיל בָּהּ.

58) כלומר, העשירים נמנעו מלהלוות לעניים, מפני שחששו לשמיטת חובותיהם. ואף על פי שיכולים היו למסור שטרותיהם לבית דין, נראה שקשה היה להם להביא כל השטרות לבית דין. ועוד, שאין זו תקנה אלא למלווה בשטר, ולא למלווה על פה. 59) לפי מה שכתב רבינו בסמוך, שאין הפרוזבול מועיל אלא בשמיטת כספים בזמן הזה שאינה אלא מדרבנן - "הכתוב בתורה" לאו דווקא, אלא דרבנן שהסמיכו על הכתוב. 60) בגיטין לו: "מאי פרוסבול, אמר רב חסדא, פרוס בולי (=עשירים) ובוטי (=עניים), כלומר, תקנת עשירים ועניים. עשירים שלא יפסידו ממונם, ושלא יעברו על הלאו הנ"ל, ועניים שלא תנעל דלת בפניהם.

יז. אֵין כּוֹתְבִין פְּרוֹזְבּוּל אֶלָּא חֲכָמִים גְּדוֹלִים בְּיוֹתֵר, כְּבֵית דִּינוֹ שֶׁל רַבִּי אַמִּי וְרַבִּי אַסִּי, שֶׁהֵן רְאוּיִין לְהַפְקִיעַ מָמוֹן בְּנֵי אָדָם[61]; אֲבָל שְׁאָר בָּתֵּי דִינִין - אֵין כּוֹתְבִין[62].

61) שהרי למדו שם שהפקר בית דין הפקר, ממה שהכריז עזרא: וכל אשר לא יבוא לשלושת ימים כעצת השרים והזקנים יחרם כל רכושו והוא ייבדל מקהל הגולה. ובית דינו של עזרא וכן ראשי האבות, הם בתי הדין הגדולים שבדורם. ואף על פי שלדעת רבינו אין הדברים אמורים אלא בזמן ששמיטת כספים אינה אלא מדברי סופרים - גם לעקור דבר מדברי סופרים צריך לכח הפקר בית דין. 62) וכל זה דווקא כשאין המלווה והלווה תלמידי חכמים, אבל אם הם תלמידי חכמים יכולים למסור את הפרוזבול אף בפני בית דין רגיל ואפילו בעל פה.

יח. זֶהוּ גּוּפוֹ שֶׁל פְּרוֹזְבּוּל: מוֹסְרַנִי לָכֶם[63] פְּלוֹנִי וּפְלוֹנִי[64] הַדַּיָּנִין שֶׁבִּמְקוֹם פְּלוֹנִי[65], שֶׁכָּל חוֹב שֶׁיֵּשׁ לִי שֶׁאֶגְבֶּנּוּ כָּל זְמַן שֶׁאִרְצֶה[66]. וְהַדַּיָּנִין[67] אוֹ הָעֵדִים[68] חוֹתְמִין מִלְּמַטָּה.

63) אין הכוונה שהוא מוסר את שטר החוב, אלא שהוא מוסר את הדברים דלהלן לבית הדין, והרי זה כעין מסירת מודעה. 64) רבינו כתב המשנה כלשונה, אבל וודאי שכוונתו לשלושה דיינים. 65) כלומר, אם הדיינים במקום אחר והוא מוסר דבריו כאן לפני עדים. 66) אפילו לאחר שמיטה. 67) אם הוא מוסר דבריו לפניהם. 68) היינו, אפילו העדים, אם הוא מוסר דבריו כאן לפני עדים, לבית הדין שבמקום אחר.

יט. אֵין כּוֹתְבִין פְּרוֹזְבּוּל אֶלָּא עַל הַקַּרְקַע[69]. אִם אֵין קַרְקַע לַלֹּוֶה - מוֹכֵר לוֹ[70] הַמַּלְוֶה כָּל שֶׁהוּא[71] בְּתוֹךְ שָׂדֵהוּ, אֲפִלּוּ קֶלַח שֶׁל כְּרוּב[72]. הִשְׁאִילוֹ[73] מָקוֹם לְתַנּוּר אוֹ לְכִירָה - כּוֹתְבִין עָלָיו[74] פְּרוֹזְבּוּל. הָיְתָה לוֹ שָׂדֶה מְמֻשְׁכֶּנֶת[75] - כּוֹתְבִין עָלֶיהָ פְּרוֹזְבּוּל.

69) של הלווה. וטעם הדברים שאם יש ללווה קרקע הרי החוב כגבוי ביד בית דין. או משום שהלוואה ללווה שאין לו קרקע זהו דבר שאינו שכיח כי מי פתי יסור הנה להלוות לו מעות בלי בטוחות. ודווקא קרקע, שאינו יכול להשמיטה ולהצניעה, אבל לא מטלטלין, וגם לא עבדים. 70) ללווה מדעתו ובהסכמתו. 71) וטעמו של דבר, שכיוון שאין אונאה כלל לקרקעות, ראוי הוא לגבות ב"כל שהוא" זה את כל החוב. 72) כלומר, קרקע כל שהוא שאי אפשר לזרוע בה אלא קלח אחד של כרוב. 73) כלומר, המלווה ללווה. 74) שכיוון שיש לשואל זכות תשמיש בקרקע, הרי זה כאילו הקרקע שלו. והוא הדין אם השכיר לו. 75) בין שהייתה השדה של הלווה ממושכנת ביד אחרים, בין שהייתה שדה של אחרים ממושכנת בידו.

כ. כּוֹתְבִין לָאִישׁ[76] עַל נִכְסֵי אִשְׁתּוֹ[77], וְלַיְתוֹמִים עַל נִכְסֵי אַפּוֹטְרוֹפּוֹס[78]. אֵין לוֹ קַרְקַע, וְלֶעָרֵב יֵשׁ לוֹ קַרְקַע - כּוֹתְבִין עָלֶיהָ פְּרוֹזְבּוּל. הָיָה לוֹ חוֹב עַל

חֲבֵרוֹ וְיֵשׁ לַחֲבֵרוֹ קַרְקַע, הוֹאִיל וְהוּא[79] תַּחַת שֶׁעֲבוּדוֹ[80] - כּוֹתֵב עָלָיו פְּרוֹזְבּוּל[81].

76) כלומר, שהוא הלווה. 77) נכסי מלוג שהבעל אוכל פירותיהם. 78) כשלווה האפוטרופוס לצורך היתומים. והמלווה כותב פרוזבול, שנכסי האפוטרופוס נחשבים כשל היתומים, כיוון שהוא ממונה על אשר להם ומשועבד להם. [=וייתכן עוד כי דין אפוטרופוס כאן כדין ערב להלן]. ומה שאמרו: "היתומים אינם צריכים פרוזבול", המדובר כשהיתומים הם המלווים. 79) כלומר, הלווה השני. 80) של המלווה השני. 81) שהרי הלווה השני משתעבד למלווה הראשון, מדין "שעבודא דרבי נתן".

כא. אֶחָד שֶׁלָּוָה מֵחֲמִשָּׁה - צְרִיכִים[82] פְּרוֹזְבּוּל לְכָל אֶחָד וְאֶחָד; וַחֲמִשָּׁה שֶׁלָּווּ מֵאֶחָד - דַּיּוֹ פְּרוֹזְבּוּל אֶחָד לְכֻלָּן[83].

82) כל מלווה ומלווה. 83) שהרי המלווה כותב את הפרוזבול, והוא מוסר כל חובותיו לבית דין. ונראה שאם לוו כולם בשטר אחד, שאז כולם ערבים זה לזה, ויכול המלווה לגבות מאיזה שירצה, די שיהא לאחד מהם קרקע.

כב. כָּתַב הַפְּרוֹזְבּוּל תְּחִלָּה וְאַחַר כָּךְ הִלְוָה - אֵינוֹ מוֹעִיל[84], אֶלָּא מַשְׁמִיט עַד שֶׁיִּכְתֹּב הַפְּרוֹזְבּוּל אַחַר שֶׁהִלְוָה. נִמְצֵאתָ אוֹמֵר: שֶׁכָּל מִלְוָה הַקּוֹדֶמֶת לַפְּרוֹזְבּוּל - אֵינָהּ נִשְׁמֶטֶת בְּפְרוֹזְבּוּל זֶה; וְאִם הַפְּרוֹזְבּוּל קוֹדֵם לַמִּלְוָה - נִשְׁמֶטֶת בְּפְרוֹזְבּוּל זֶה.

84) כי הפרוזבול מועיל רק לחובות הקיימים בשעת כתיבתו.

כג. לְפִיכָךְ: פְּרוֹזְבּוּל הַמֻּקְדָּם - כָּשֵׁר, וְהַמְאֻחָר - פָּסוּל. כֵּיצַד? כְּתָבוֹ בְּנִיסָן וְהִקְדִּים זְמַנּוֹ מֵאֲדָר - כָּשֵׁר; שֶׁהֲרֵי הוּרַע כֹּחוֹ[85], שֶׁאֵינוֹ מַשְׁמִיט אֶלָּא עַד אֲדָר[86]. אֲבָל אִם אַחַר זְמַנּוֹ וּכְתָבוֹ מֵאִיָּר - פָּסוּל; שֶׁהֲרֵי מִיפֶּה כֹּחוֹ, שֶׁאֵינוֹ מַשְׁמִיט עַד אִיָּר[87] שֶׁלֹּא כַּדִּין, שֶׁאֵין דִּינוֹ שֶׁלֹּא יַשְׁמִיט אֶלָּא עַד נִיסָן, בִּשְׁעַת מְסִירַת הַדְּבָרִים לְבֵית דִּין.

85) של המלווה. 86) אבל מה שהלווה אחר כך אינו בכלל הפרוזבול, ומשמטים. 87) כלומר, מה שהלווה מניסן (אחר כתיבת הפרוזבול) עד אייר (הזמן הכתוב בפרוזבול).

כד. הַמּוֹצִיא שְׁטָר חוֹב אַחַר שְׁבִיעִית וְאֵין עִמּוֹ פְּרוֹזְבּוּל - אִבֵּד חוֹבוֹ[88]. וְאִם אָמַר: הָיָה לִי[89] וְאָבַד - נֶאֱמָן; שֶׁמִּזְּמַן הַסַּכָּנָה[90] וְאֵילַךְ בַּעַל חוֹב גּוֹבֶה שֶׁלֹּא בְּפְרוֹזְבּוּל[91]. וְלֹא עוֹד, אֶלָּא כְּשֶׁיָּבִיא בַּעַל חוֹב אֶת שְׁטָרוֹ אוֹ כְּשֶׁיָּבוֹא לִתְבַּע בְּמִלְוָה עַל פֶּה - אוֹמְרִים לַנִּתְבָּע: שַׁלֵּם לוֹ. וְאִם טָעַן הַנִּתְבָּע וְאָמַר: אַיֵּה פְּרוֹזְבּוּל שֶׁלּוֹ? אוֹמְרִים לַתּוֹבֵעַ: הָיָה לְךָ פְּרוֹזְבּוּל וְאָבַד? אִם אָמַר הֵן - נֶאֱמָן, וְאִם הוֹדָה שֶׁלֹּא כָּתַב פְּרוֹזְבּוּל - אִבֵּד חוֹבוֹ. וְהַיְתוֹמִים[92] אֵינָן צְרִיכִין פְּרוֹזְבּוּל.

88) שהרי שמטתו שביעית. 89) פרוזבול. 90) שלא היו יכולים לקיים מצוות, ואף על פי שפרוזבול אינו מצוה - לא התירו הגויים לעשותו, כיוון שעל ידו ניכרת מצות שמיטת כספים בזמן הזה, שכל עיקרה הוא שלא תישכח תורת שמיטת כספים מישראל, והרי כל כוונתם הייתה "להשכיחם תורתך". 91) אם אמר, היה לי ואבד. וכן כתב המאירי שם, שמזמן הסכנה ואילך האמינו מכח החזקה, שאין אדם מניח דבר מותר ואוכל דבר אסור. ורוצה לומר, שבזמן הסכנה תיקנו חכמים שיהא נאמן לומר פרוזבול היה לי ואבד, ואף אחר שבטלה הסכנה, נשארה התקנה במקומה. 92) שהלוו.

כה. הוֹצִיא[93] פְּרוֹזְבּוּל, וְטָעַן הַנִּתְבָּע וְאָמַר: מִלְוָה זוֹ שֶׁהוּא תּוֹבֵעַ אַחַר פְּרוֹזְבּוּל זֶה הָיְתָה[94], וְהַתּוֹבֵעַ אוֹמֵר: קֹדֶם פְּרוֹזְבּוּל הָיְתָה - הַתּוֹבֵעַ נֶאֱמָן[95]; שֶׁאִלּוּ אָמַר: הָיָה לִי וְאָבַד[96] - נֶאֱמָן וְאַף עַל פִּי שֶׁאֵין אָנוּ יוֹדְעִין זְמַן הַפְּרוֹזְבּוּל שֶׁאָבַד[97].

93) המלווה. 94) ואין הפרוזבול מועיל כלום. 95) "שכיוון שתקנו חכמים פרוזבול, חזקה היא שאין אדם מניח דבר מותר ואוכל דבר אסור" ובוודאי עשה פרוזבול שזמנו אחר הלוואה זו. 96) כלומר, ולא היה מוציא פרוזבול. 97) הרי שנאמן גם על הזמן.

כו. טָעַן הַנִּתְבָּע וְאָמַר: מִלְוָה יֵשׁ לוֹ אֶצְלִי[98], וְהַתּוֹבֵעַ אוֹמֵר: לֹא כִּי אֶלָּא הַקָּפַת חֲנוּת הִיא, שֶׁאֵינָהּ נִשְׁמֶטֶת, שֶׁהֲרֵי לֹא זְקַפְתִּיהָ מִלְוָה - הֲרֵי זֶה נֶאֱמָן; שֶׁהֲרֵי אִם יִרְצֶה יֹאמַר: מִלְוָה הָיְתָה[99] וּפְרוֹזְבּוּל הָיָה לִי וְאָבַד[100]. שֶׁכֵּיוָן[101] שֶׁתִּקְּנוּ חֲכָמִים פְּרוֹזְבּוּל, חֲזָקָה הִיא שֶׁאֵין אָדָם מַנִּיחַ דָּבָר מֻתָּר[102] וְאוֹכֵל דָּבָר אָסוּר[103].

98) וכיוון שאין למלווה פרוזבול הרי המלווה נשמטת. 99) כדבריך. 100) ואף על פי שלא אמרו מיגו להוציא ממון - כאן ישנה גם חזקה המסייעת: חזקה שאין אדם מניח דבר מותר ואוכל דבר אסור, ובוודאי כן הוא כדבריו שהקפת חנות היא. 101) טעם זה הוא מדוע האמינו במיגו להוציא ממון. 102) כלומר, מלווה שלא נשמטה. 103) מלווה שנשמטה.

כז. תַּלְמִידֵי חֲכָמִים[104] שֶׁהִלְווּ זֶה אֶת זֶה[105], וּמָסַר[106] דְּבָרָיו לַתַּלְמִידִים[107] וְאָמַר: מוֹסְרַנִי לָכֶם[108], שֶׁכָּל חוֹב שֶׁיֵּשׁ לִי שֶׁאֶגְבֶּנּוּ כָּל זְמַן שֶׁאֶרְצֶה - אֵינוֹ צָרִיךְ לִכְתֹּב פְּרוֹזְבּוּל; מִפְּנֵי שֶׁהֵן יוֹדְעִים שֶׁהַשְּׁמָטַת כְּסָפִים בַּזְּמַן הַזֶּה מִדִּבְרֵיהֶם, וּבִדְבָרִים בִּלְבַד הִיא נִדְחֵית[109].

104) שם לז. "רבנן דבי רב אשי מסרי מילייהו להדדי (כלומר, שעשו פרוזבול בעל פה, ומסרוהו לפני תלמידים, שאינם גדולים כבית דינו של רב אמי ורב אסי. וכל זה דווקא כשהמלווה והלווה תלמידי חכמים.) רבי יונתן מסר מילי לר' חייא בר אבא, אמר ליה צריכנא מידי אחרינא? אמר ליה לא צריכת". 105) בגמרא שם לא נזכר שגם הלווה צריך להיות תלמיד חכם, ורבינו כתב זאת על פי מה

שאמרו בבבא מציעא עה. "תלמידי חכמים מותרים ללוות זה מזה בריבית, מאי טעמא, מידע ידעי דריבית אסורה ומתנה היא דיהבו אהדדי". ולכאורה גם אם המלווה אינו תלמיד חכם, מותר לתת לו ריבית, שהרי הלווה שהוא תלמיד חכם נותנה במתנה, אלא שאסרו לעשות כן שמא יבוא המלווה להקל בדין ריבית. אם כן גם לענייננו, לא התירו פרוזבול כזה אלא כשאף הלווה תלמיד חכם, שלא יבוא להקל בשמיטת כספים. 106) המלווה. 107) שאינם חכמים גדולים ביותר. 108) פלוני ופלוני הדיינין. 109) כלומר, בלא כתיבת פרוזבול, וכן בלא בית דין חשוב. אבל כששמיטת כספים הייתה מן התורה, אף תלמידי חכמים היו צריכים לכתוב פרוזבול ולמוסרו בפני בית דין חשוב, ולכן שאר בני אדם שחושבים ששמיטת כספים בזמן הזה מדאורייתא, הזקיקום חכמים לכתוב פרוזבול ולמסרו בפני בית דין חשוב, שאם נקל להם יבוא להקל בשמיטת כספים.

1 **כח. כָּל הַמַּחֲזִיר חוֹב שֶׁעָבְרָה עָלָיו שְׁבִיעִית - רוּחַ**
2 **חֲכָמִים נוֹחָה הֵימֶנּוּ[110]. וְצָרִיךְ הַמַּלְוֶה לוֹמַר**
3 **לַמַּחֲזִיר: מַשְׁמִיט אֲנִי וּכְבָר נִפְטַרְתָּ מִמֶּנִּי. אָמַר לוֹ:**
4 **אַף עַל פִּי כֵן רְצוֹנִי שֶׁתְּקַבֵּל - יְקַבֵּל מִמֶּנּוּ; שֶׁנֶּאֱמַר:**
5 **לֹא יִגֹּשׁ, וַהֲרֵי לֹא נָגַשׁ[111]. וְאַל יֹאמַר לוֹ: בְּחוֹבִי אֲנִי**
6 **נוֹתֵן לְךָ, אֶלָּא יֹאמַר לוֹ: שֶׁלִּי הֵם[112] וּבְמַתָּנָה אֲנִי**
7 **נוֹתֵן לְךָ.**

110) "עניינו, שהחכמים אוהבים אותו על זה, וישר בעיניהם מה שעשה". וטעמו של דבר, כדי שלא יימנעו מלהלוות. 111) שם: שנאמר: וזה דבר השמיטה. "הראיה ממה שאמר "דבר", כלומר, מאחר שהוציא הדבר מפיו, התירו". 112) המעות, ששמטתן שביעית.

8 **כט. הֶחֱזִיר[113] לוֹ חוֹבוֹ וְלֹא אָמַר לוֹ כֵּן - מְסַבֵּב[114]**
9 **עִמּוֹ בִּדְבָרִים עַד שֶׁיֹּאמַר לוֹ: שֶׁלִּי הֵם וּבְמַתָּנָה**
10 **נְתַתִּים לְךָ. וְאִם לֹא אָמַר - לֹא יְקַבֵּל מִמֶּנּוּ, אֶלָּא**
11 **יִטֹּל[115] מָעוֹתָיו וְיֵלֵךְ לוֹ[116].**

113) שם, מעשה ברבה שהלווה מעות לאבא בר מרתא. 114) שם: אמר ליה (רבה לאביי), תלי ליה נמי עד דאמר הכי (כלומר, שלי הם ובמתנה אני נותן לך). ומפרש רבינו שהכוונה מסבב עמו בדברים, אבל לא כופהו, שהרי במעשה הנזכר שם, לא כפה רבה את אבא בר מרתא, אלא אביי שידלו בדברים שילך לרבה ויאמר לו: "אף על פי כן". 115) הלווה. 116) שהרי אמרו שם: אשכחיה (אביי לרבה) דהוה עציב. אמר ליה, אמאי עציב מר, אמר ליה הכי הוה מעשה, אזל לגביה. ואם בדיעבד יקבל את המעות מן הלווה אפילו בלי "אף על פי כן", לא היה לו להיות עצוב, ולשלוח את אביי לאבא בר מרתא.

12 **ל. מִי שֶׁנִּמְנָע מִלְּהַלְווֹת אֶת חֲבֵרוֹ קֹדֶם הַשְּׁמִטָּה**
13 **שֶׁמָּא יִתְאַחֵר הַחוֹב שֶׁלּוֹ[117] וְיִשָּׁמֵט - עָבַר בְּלֹא**
14 **תַעֲשֶׂה, שֶׁנֶּאֱמַר: הִשָּׁמֶר לְךָ וְגוֹמֵר. וְחֵטְא גָּדוֹל הוּא,**
15 **שֶׁהֲרֵי הִזְהִירָה עָלָיו תּוֹרָה בִּשְׁנֵי לָאוִין; שֶׁנֶּאֱמַר:**
16 **הִשָּׁמֶר לְךָ פֶּן וְגוֹמֵר, וְכָל מָקוֹם שֶׁנֶּאֱמַר 'הִשָּׁמֶר' אוֹ**
17 **'פֶּן' אוֹ 'אַל' - הֲרֵי זֶה מִצְוַת לֹא תַעֲשֶׂה. וְהַתּוֹרָה**
18 **הִקְפִּידָה עַל מַחֲשָׁבָה רָעָה זוֹ וּקְרָאתוּ בְּלִיַּעַל[118]. וַהֲרֵי**
19 **הוֹסִיף הַכָּתוּב לְהַזְהִיר וּלְצַוּוֹת שֶׁלֹּא יִמְנַע[119] אֶלָּא**
20 **יִתֵּן[120], שֶׁנֶּאֱמַר: נָתוֹן תִּתֵּן[121] לוֹ וְלֹא יֵרַע[122] לְבָבְךָ**
21 **בְּתִתְּךָ לוֹ וְגוֹמֵר. וְהִבְטִיחַ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא בִּשְׂכַר**
22 **מִצְוָה זוֹ בָּעוֹלָם הַזֶּה[123], שֶׁנֶּאֱמַר: כִּי בִּגְלַל הַדָּבָר**
23 **הַזֶּה יְבָרֶכְךָ וְגוֹמֵר.**

117) כלומר, שהלווה לא יחזיר לו את חובו בזמן הפירעון. 118) שם. וגם לעניין צדקה למדו כן מפסוק זה לפי שהפסוק נאמר גם על צדקה וגם על הלוואה, שכן נאמר שם: "כי פתח תפתח את ידך לו (הרי צדקה) והעבט תעביטנו (הרי הלוואה) וגו' השמר לך פן יהיה דבר עם לבבך בליעל לאמר קרבה שנת השבע וגו'". 119) היינו "להזהיר". 120) היינו, "לצוות". 121) זהו הציווי. 122) זוהי האזהרה. 123) והוא בכלל גמילות חסדים, שאדם אוכל פירותיה בעולם הזה והקרן קיימת לו לעולם הבא (פאה פרק א משנה א, ועיין שם בפירוש המשנה שזהו כלל לכל המצוות שבין אדם לחבירו). אלא שצריך עיון למה הוצרכו ללמוד (קידושין מ.) מפסוק במשלי: "רודף צדקה וחסד ימצא חיים צדקה וכבוד", שגמילות חסדים אדם אוכל פירותיה בעולם הזה, ולא למדו כן מן הפסוק הנ"ל שבתורה, שהביא רבינו.

פֶּרֶק עֲשִׂירִי[1]

1) יבאר שמצות־עשה לקדש שנת החמשים. מאימתי התחילו למנות שנת יובל. אם היובל עולה למנין שני השבוע. ומאימתי בטלו היובלות. ודין כמה מצוות תלויות בהנהגת היובל. מצות־עשה לתקוע בעשירי לתשרי בשנת היובל. שלשה דברים מעכבין ביובל. שדין היובל ודין השמיטה, לעניין שביתת הארץ, אחד הוא.

24 **א. מִצְוַת עֲשֵׂה לִסְפֹּר[2] שֶׁבַע שֶׁבַע שָׁנִים[3] וּלְקַדֵּשׁ[4]**
25 **שְׁנַת הַחֲמִשִּׁים, שֶׁנֶּאֱמַר: וְסָפַרְתָּ לְךָ שֶׁבַע שַׁבְּתֹת**
26 **שָׁנִים וְגוֹמֵר, וְקִדַּשְׁתֶּם אֵת שְׁנַת הַחֲמִשִּׁים. וּשְׁתֵּי**
27 **מִצְוֹת אֵלּוּ מְסוּרִין לְבֵית דִּין הַגָּדוֹל בִּלְבַד[5].**

2) ראה בספר המצוות, עשה קמ. 3) כלומר, ארבעים ותשע שנים, כלשון הכתוב: "שבע שנים שבע פעמים". 4) שם (עשה קלו) כתב רבינו "שנצטוינו לקדש את שנת החמשים, כלומר, להשבית בה עבודת האדמה, כמו בשמיטה" (וכן הוא במניין המצוות שבהקדמת ספר יד החזקה) ולא כתב שמצוה זו מסורה לבית־דין, שהרי מצות השביתה מוטלת על כל ישראל (ועיין שם בהערה נוספת תקצח). ומקור דבריו בדברי ר' ישמעאל בנו של ר' יוחנן בן ברוקא (ראש השנה ח:) שדרש פסוק זה של "וקדשתם את שנת החמשים שנה" לומר "שמתקדשת והולכת מתחילתה". כלומר, מראש השנה, ולא הזכיר בדבריו שמקדשים אותה על־ידי בית־דין לומר מקודשת השנה כמו שנראה שם מדברי רבנן (עיין רש"י שם). וכאן, כנראה, חזר בו רבינו, ונקט שאפילו לדברי ר' ישמעאל בנו של ר' יוחנן בן ברוקא שהלכה כמותו (להלן הלכה יד), יש מצוה

לבית־דין לקדש ולומר "מקודשת השנה", וכן כתב החינוך מצוה שלב (ועיין מנחת־חינוך שם). 5) בספרא בהר פרשה ב הלכה א: "וספרת לך, בבית־דין". וסובר רבינו, שהכוונה היתה למשה שהוא במקום שבעים ואחד (סנהדרין טז.), וראה בספר המצוות לעם, שם בהערה נוספת י. [ודין קידוש יובל, שהוא צריך לבית־דין הגדול, נלמד ממה שאמרו בראש השנה שם לדברי רבנן החולקים על ר"י בנו של ריב"ב, ולמדו מהפסוק "וקדשתם וגו' החמשים שנה" – "שנה אתה מקדש, ואי אתה מקדש חדשים", וקידוש חדשים הוא על־ידי בית־דין הגדול (ספר המצוות, עשה קנג). ואף־על־פי שאין הלכה כרבנן, אלא כר"י בנו של ריב"ב, ראה למעלה, לא מצינו שר"י בנו של ריב"ב חולק עליהם בזה. ואין הכוונה לשבעים ואחד, אלא לשלשה מתוך בית־דין הגדול, ראה בספר המצוות לעם, שם הערה נוספת נח].

1 **ב. וּמֵאֵימָתַי הִתְחִילוּ לִמְנוֹת? מֵאַחַר אַרְבַּע עֶשְׂרֵה**
2 **שָׁנָה[6] מִשֶּׁנִּכְנְסוּ לָאָרֶץ. שֶׁנֶּאֱמַר[7]: שֵׁשׁ [שָׁנִים תִּזְרַע**
3 **שָׂדֶךָ וְשֵׁשׁ שָׁנִים תִּזְמֹר כַּרְמֶךָ - עַד שֶׁיִּהְיֶה כָּל אֶחָד**
4 **מַכִּיר אֶת אַרְצוֹ; וְשֶׁבַע שָׁנִים[8] עָשׂוּ] בְּכִבּוּשׁ הָאָרֶץ,**
5 **וְשֶׁבַע שָׁנִים בְּחִלּוּק. נִמְצָאתָ אוֹמֵר: בִּשְׁנַת שָׁלֹשׁ[9]**
6 **וַחֲמֵשׁ מֵאוֹת וְאַלְפַּיִם לִיצִירָה, מֵרֹאשׁ הַשָּׁנָה[10] מֵאַחַר**
7 **מוֹלַד אָדָם הָרִאשׁוֹן, שֶׁהִיא שָׁנָה שְׁנִיָּה[11] לִיצִירָה[12],**
8 **הִתְחִילוּ לִמְנוֹת. וְעָשׂוּ שְׁנַת עֶשֶׂר וַחֲמֵשׁ מֵאוֹת[13]**
9 **לִיצִירָה, שֶׁהִיא שְׁנַת אַחַת וְעֶשְׂרִים[14] מִשֶּׁנִּכְנְסוּ**
10 **לָאָרֶץ, שְׁמִטָּה. וּמָנוּ שֶׁבַע שְׁמִטּוֹת וְקִדְּשׁוּ שְׁנַת**
11 **הַחֲמִשִּׁים, שֶׁהִיא שְׁנַת אַרְבַּע וְשִׁשִּׁים[15] מִשֶּׁנִּכְנְסוּ**
12 **לָאָרֶץ.**

6) ערכין יב: 7) ספרא, תחילת פרשת בהר הלכה ב. וראה להלן הלכה ח. 8) ערכין יג. 9) כלומר, בסוף השנה השלישית, והיינו מתחילת השנה הרביעית. שהרי מונים מאחר מולד אדם הראשון, שהיא שנה שניה ליצירה, ראה להלן. 10) של שנת חמש מאות וארבע. 11) בעבודה זרה ט. אמרו, שמבריאת העולם עד תקופת אברהם, אלפיים שנה של תוהו, ומאברהם התחילו אלפיים של תורה, וארבע מאות ארבעים ושמונה שנים עד מתן תורה. לכשנוסיף את ארבעים השנה שהיו במדבר עם י"ד שכבשו וחלקו, הרי אלפיים חמש מאות ושתים שנה. 12) כיון שלדעת ר' אליעזר שבתשרי נברא העולם, הכוונה לכ"ה באלול, אלא שכיון שהאדם נברא ביום ו', והוא עיקר הבריאה, לכן אנו מונים מראש השנה, וראה בראש השנה ח. בתוספות ד"ה לתקופות, ובכסף־משנה. 13) כלומר: לפי המנין ממולד אדם הראשון, שהיא שנה שניה ליצירה (ר"י קורקוס). וראה למעלה. 14) עם י"ד שכיבשו וחילקו, כנ"ל. כן הוא בספרא שם סוף הלכה ג. ובקידושין מ: "גדול תלמוד (מתן תורה) שקדם וכו', לשמיטין ששים ואחת (ארבעים שנה שבמדבר, ועשרים ואחת שכתב רבינו כאן), ליובלות מאה ושלש". כלומר, לאחרי עיבור שנה זו באופן שהיובל הוא בשנת הק"ד. 15) כנ"ל.

13 **ג. שִׁבְעָה עָשָׂר[16] יוֹבְלִים מָנוּ יִשְׂרָאֵל מִשֶּׁנִּכְנְסוּ[17]**
14 **לָאָרֶץ וְעַד שֶׁיָּצְאוּ[18]. וְשָׁנָה שֶׁיָּצְאוּ בָהּ, שֶׁחָרַב הַבַּיִת**
15 **בָּרִאשׁוֹנָה, מוֹצָאֵי שְׁבִיעִית[19] הָיְתָה, וּשְׁנַת שֵׁשׁ**
16 **וּשְׁלֹשִׁים בַּיּוֹבֵל הָיְתָה, שֶׁאַרְבַּע מֵאוֹת שָׁנָה וְעֶשֶׂר**
17 **שָׁנִים עָמַד בַּיִת רִאשׁוֹן[20]. כֵּיוָן שֶׁחָרַב הַבַּיִת[21] בָּטַל**
18 **מִנְיָן זֶה[22]. מִשֶּׁבָּטְלָה נִשְׁאֲרָה הָאָרֶץ חֲרֵבָה שִׁבְעִים**
19 **שָׁנָה, וְנִבְנָה בַּיִת שֵׁנִי, וְאַרְבַּע מֵאוֹת וְעֶשְׂרִים שָׁנָה**
20 **עָמַד[23]. וּבַשָּׁנָה הַשְּׁבִיעִית[24] מִבִּנְיָנוֹ עָלָה עֶזְרָא, וְהִיא**
21 **הַבִּיאָה הַשְּׁנִיָּה[25]. וּמִשָּׁנָה זוֹ הִתְחִילוּ לִמְנוֹת מִנְיָן**
22 **אַחֵר, וְעָשׂוּ שְׁנַת שְׁלֹשׁ עֶשְׂרֵה לְבִנְיַן בַּיִת שֵׁנִי**
23 **שְׁמִטָּה. וּמָנוּ שֶׁבַע שְׁמִטּוֹת, וְקִדְּשׁוּ שְׁנַת הַחֲמִשִּׁים.**
24 **אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא הָיְתָה שָׁם[26] יוֹבֵל בְּבֵית שֵׁנִי, מוֹנִין**
25 **הָיוּ אוֹתוֹ כְּדֵי לְקַדֵּשׁ שְׁמִטּוֹת[27].**

16) ערכין יג. ורוצה לומר, ששה עשר יובלים שלמים, ושלשים ושש שנה מן היובל השבעה עשר. וראה בכסף־משנה ורדב"ז. 17) לאחר י"ד שכבשו וחילקו, כנ"ל. 18) לאחר חורבן בית ראשון. 19) שם יא: 20) יומא ט. כלומר, וארבע מאות ושמונים שנה ישנן מיציאת מצרים עד בנין הבית, כמו שנאמר במלכים־א ו, א, הרי שמונה מאות ותשעים. ולכשנוריד ארבעים שנה שבמדבר וארבע־עשרה שנה שכבשו וחלקו, הרי שמונה מאות ושלשים ושש, שהן ששה עשר יובלים, ושלשים ושש שנה מן היובל השבעה עשר, ושנת ל"ו היא מוצאי שביעית. וראה בכסף־משנה. 21) וישראל הלכו לגולה. 22) ראה להלן הלכה ח. 23) יומא שם. 24) ערכין שם, כרב אשי. 25) ראה להלן פי"ב הלכה טו. 26) שם לב: שאין היובל נוהג אלא כשכל יושביה עליה, כדלהלן בהלכה ח. 27) שם. וברש"י: היו מניחין שנת נ', שלא היו מונין אותה לשמיטה הבאה, מפני שהיא ראויה להיות שנת יובל, ושנה שלאחריה מתחיל המנין.

26 **ד. נִמְצָאתָ לָמֵד, שֶׁהַשָּׁנָה שֶׁחָרַב בָּהּ הַבַּיִת**
27 **בָּאַחֲרוֹנָה[28], שֶׁתְּחִלָּתָהּ מִתִּשְׁרֵי שֶׁאַחַר הַחֻרְבָּן כִּשְׁנֵי**
28 **חֳדָשִׁים[29], שֶׁהֲרֵי מִתִּשְׁרֵי הוּא הַמִּנְיָן לִשְׁמִטִּים**
29 **וּלְיוֹבְלוֹת[30] - אוֹתָהּ הַשָּׁנָה מוֹצָאֵי שְׁבִיעִית הָיְתָה[31],**
30 **וּשְׁנַת חֲמֵשׁ עֶשְׂרֵה מִן הַיּוֹבֵל הַתְּשִׁיעִי הָיְתָה. וּלְפִי**
31 **חֶשְׁבּוֹן זֶה, שָׁנָה זוֹ, שֶׁהִיא שְׁנַת אֶלֶף וּמֵאָה וָשֶׁבַע**
32 **לַחֻרְבָּן, שֶׁהִיא שְׁנַת שְׁמֹנִים וְשִׁבְעָה וְאֶלֶף וְאַרְבַּע**
33 **מֵאוֹת לְמִנְיַן שְׁטָרוֹת, שֶׁהִיא שְׁנַת שֵׁשׁ וּשְׁלֹשִׁים**
34 **וּתְשַׁע מֵאוֹת וְאַרְבַּעַת אֲלָפִים לִיצִירָה[32] - הִיא שְׁנַת**
35 **שְׁמִטָּה, וְהִיא שְׁנַת אַחַת וְעֶשְׂרִים מִן הַיּוֹבֵל[33].**

28) כלומר, בשניה. 29) שהרי הבית חרב בתשעה באב, והרי זה קרוב לשני חדשים. 30) ולכן אמרו שם יב: שאף בית שני חרב במוצאי שביעית. 31) שהרי הבית עמד 420 שנה כנ"ל, ובשנה השביעית לבניינו החלו למנות, הרי 414. יוצא שהבית חרב בסוף שביעית שניה של יובל תשיעי. 32) צ"ע, לשם מה אריכות לשון זו. 33) כלומר, שהרי אלף ומאה הן עשרים ואחד יובלות, נמצא שהשנה בה עמד רבינו היא השמיטה הראשונה ליובל הכ"ב. אלא שהלשון כאן מוזרה במקצת. ולשיטה זו, מנו יובלות לקדש שמיטות,

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

כנ"ל, בין בזמן הבית ובין לאחריו עד היום הזה, כחכמים בערכין לג. ולא כרבי יהודה, וכדלהלן בהלכה ז.

ה. אֲבָל כָּל הַגְּאוֹנִים אָמְרוּ, שֶׁמָּסֹרֶת הִיא בִּידֵיהֶם אִישׁ מִפִּי אִישׁ, שֶׁלֹּא מָנוּ בְּאוֹתָן הַשִּׁבְעִים שָׁנָה שֶׁבֵּין חֻרְבַּן בַּיִת רִאשׁוֹן וּבִנְיַן בַּיִת שֵׁנִי אֶלָּא שְׁמִטּוֹת בִּלְבַד בְּלֹא יוֹבֵל. וְכֵן מִשֶּׁחָרַב בָּאַחֲרוֹנָה לֹא מָנוּ שְׁנַת הַחֲמִשִּׁים[34], אֶלָּא שֶׁבַע שֶׁבַע בִּלְבַד מִתְּחִלַּת שְׁנַת הַחֻרְבָּן. וְכֵן עוֹלֶה בִּגְמָרָא עֲבוֹדָה זָרָה[35] חֶשְׁבּוֹן זֶה שֶׁהוּא קַבָּלָה[36].

34) בפני עצמה. ולפי זה, מה שאמרו שם לב: מנו יובלות לקדש שמיטין, הוא רק בזמן בית שני, וכדלהלן בפי"ב סוף הלכה טו, שעשו כן דוגמת מה שהיו עושין בזמן בית ראשון, כשכל יושבי הארץ היו עליה, והיתה קדושה בשנת היובל כבשביעית. אבל לאחר החורבן, לא מנו יובלות כלל. ודברי הכסף־משנה כאן תמוהים. 35) ט: שאמרו שם: "האי מאן דלא ידע כמה שני בשבוע הוא עומד, ניטפי חד שתא, ונחשוב כללי כיובלי ופרטי כשבוע, ונשקול ממאה תרי (כלומר, שתי שנות היובל שבכל מאה שנה), ונשדי אפרטי, ונחשיבינהו לפרטי בשבוע, וידע כמה שני בשבוע". משמע מכאן שמחלקים אף את היובלות בשבע. 36) כלומר, שהגאונים הורו כחשבון זה, לא מטעם שהוכיחו כן מן הגמרא, אלא שקיבלו כן איש מפי איש, כנ"ל.

ו. וּשְׁנַת הַשְּׁמִטָּה יְדוּעָה הִיא וּמְפֻרְסֶמֶת אֵצֶל הַגְּאוֹנִים וְאַנְשֵׁי אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, וְכֻלָּן לֹא מָנוּ אֶלָּא לִשְׁנֵי חֻרְבָּן, מַשְׁלִיכִין אוֹתָן שֶׁבַע שֶׁבַע. וּלְפִי חֶשְׁבּוֹן זֶה, תְּהִי שָׁנָה זוֹ, שֶׁהִיא שְׁנַת שֶׁבַע וּמֵאָה וָאֶלֶף לַחֻרְבָּן, מוֹצָאֵי שְׁבִיעִית[37]. וְעַל זֶה אָנוּ סוֹמְכִין, וּכְפִי הַחֶשְׁבּוֹן זֶה אָנוּ מוֹרִין לְעִנְיַן מַעֲשְׂרוֹת[38] וּשְׁבִיעִית[39] וְהַשְּׁמָטַת כְּסָפִים; שֶׁהַקַּבָּלָה[40] וְהַמַּעֲשֶׂה[41] עַמּוּדִים גְּדוֹלִים בְּהוֹרָאָה, וּבָהֶן רָאוּי לְהִתָּלוֹת.

37) שכשנחלק 1107 ל־7, נמצא 158 שמיטות, ושנה אחת נותרת, שהיא מוצאי שביעית. וכמו כן השנה שלנו: חמשת אלפים ושבע מאות ועשרים ליצירה, שהיא אלף ושמונה מאות ותשעים ואחת לחורבן הבית, היא מוצאי שביעית. 38) כלומר, לענין חלוקת שנות המעשרות: מעשר שני בשנה ראשונה שניה רביעית וחמישית, ומעשר שני בשלישית וששית (פ"ו מהלכות מתנות עניים הלכה ד). 39) שמיטת קרקע. 40) היא מסורת הגאונים הנ"ל. 41) שכן היו נוהגים בארץ ישראל, כנ"ל. וראה בחו"מ סימן סג סעיף א בביאור הגר"א אות ח, וכן בחזון־איש שהאריכו בביאור שיטת רבינו. ובקונטרס "לשנת השמיטה" של הרא"י דלנסקי ב"התורה והמדינה" תשי"ט עמוד שיח העתיק מה שכתוב על מצבות עתיקות שנתגלו, והכתוב שם נוטה לשיטת הראשונה שכתב רבינו למעלה הלכה ד.

ז. שְׁנַת יוֹבֵל[42] אֵינָהּ עוֹלָה מִמִּנְיַן שְׁנֵי הַשָּׁבוּעַ[43], אֶלָּא שְׁנַת תֵּשַׁע וְאַרְבָּעִים - שְׁמִטָּה, וּשְׁנַת חֲמִשִּׁים - יוֹבֵל, וּשְׁנַת חֲמִשִּׁים וְאַחַת - תְּחִלַּת שֵׁשׁ שָׁנִים שֶׁל שָׁבוּעַ. וְכֵן בְּכָל יוֹבֵל וְיוֹבֵל.

42) כלומר, כשהיובל נוהג, שכל יושביה עליה כמו בזמן בית ראשון. ודברי הכסף־משנה כאן תמוהים. 43) ברייתא בנדרים סא. ובעוד מקומות, כחכמים ולא כרבי יהודה.

ח. מִשֶּׁגָּלָה[44] שֵׁבֶט רְאוּבֵן וְשֵׁבֶט גָּד וַחֲצִי שֵׁבֶט מְנַשֶּׁה בָּטְלוּ הַיּוֹבְלוֹת; שֶׁנֶּאֱמַר: וּקְרָאתֶם דְּרוֹר בָּאָרֶץ לְכָל יֹשְׁבֶיהָ - בִּזְמַן שֶׁכָּל יוֹשְׁבֶיהָ עָלֶיהָ. וְהוּא שֶׁלֹּא יִהְיוּ מְעֹרָבִין שֵׁבֶט בְּשֵׁבֶט, אֶלָּא כֻּלָּן יוֹשְׁבִים כְּתִקְנָן[45]. בִּזְמַן[46] שֶׁהַיּוֹבֵל[47] [נוֹהֵג בָּאָרֶץ] - נוֹהֵג בְּחוּצָה לָאָרֶץ[48]; שֶׁנֶּאֱמַר: יוֹבֵל הִיא - בְּכָל מָקוֹם, בֵּין בִּפְנֵי הַבַּיִת בֵּין שֶׁלֹּא בִּפְנֵי הַבַּיִת[49].

44) ברייתא בערכין לב: ובספרא פרשת בהר פרק ב הלכה ג. 45) וכל אחד מכיר את ארצו, כנ"ל בהלכה ב. וראה בהערות שם. 46) ראש השנה ט: וקידושין לח: 47) שם. 48) לגבי שילוח עבדים (שם ושם). 49) אם כל יושביה עליה, כנ"ל.

ט. וּבִזְמַן[50] שֶׁהַיּוֹבֵל נוֹהֵג - נוֹהֵג דִּין עֶבֶד עִבְרִי[51], וְדִין בָּתֵּי עָרֵי חוֹמָה[52], וְדִין שְׂדֵה חֲרָמִים[53], וְדִין שְׂדֵה אֲחֻזָּה[54], וּמְקַבְּלִין גֵּר תּוֹשָׁב[55], וְנוֹהֶגֶת שְׁבִיעִית בָּאָרֶץ וְהַשְּׁמָטַת כְּסָפִים[56] בְּכָל מָקוֹם מִן הַתּוֹרָה. וּבִזְמַן שֶׁאֵין הַיּוֹבֵל [נוֹהֵג] - אֵינוֹ נוֹהֵג אֶחָד מִכָּל אֵלּוּ, חוּץ מִשְּׁבִיעִית בָּאָרֶץ וְהַשְּׁמָטַת כְּסָפִים בְּכָל מָקוֹם מִדִּבְרֵיהֶם[57], כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ[58].

50) ברייתא בערכין כט. 51) היינו שיכולים בית־דין למכרו בגנבתו, וכן הוא מוכר עצמו. וראה בפ"א מהלכות עבדים הלכה י. ובברייתא שם נתנו טעם לדבר: שנאמר (ויקרא כה, מ): "עד שנת היובל יעבוד עמך". הרי שהמדובר בזמן שהיובל נוהג. 52) הנזכר להלן בפרק יב. וטעמו של דבר: שנאמר בפרשת בתי ערי חומה (שם, ל) "לא יצא ביובל". משמע שהדבר תלוי ביובל (ברייתא שם). וראה להלן שם הלכות טו־טז. 53) שם, כרבי שמעון בן יוחאי, שנאמר (שם כז, כא): "והיה השדה בצאתו ביובל קדש לה' כשדה החרם". ושדה חרמים, היא שדה שהחרימה לבדק הבית או לכהנים. וראה בפ"ו מהלכות ערכין וחרמין. 54) שם: שנאמר (שם כה, כח): "ויצא ביובל ושב לאחוזתו". ושדה אחוזה, היא שדה שירשה אדם ממורישיו ומכרה. 55) שקיבל על עצמו שלא לעבוד עבודה־זרה, אלא שהוא אוכל נבלות. ושם: אמר רב ביבי, מאי טעמא, אתיא טוב טוב. כתיב הכא (אצל עבד, בדברים טו, טז), "כי טוב לו עמך", וכתיב התם (אצל גר תושב, שם כג, יז), "בטוב לו, לא תוננו". ומכאן שגר תושב נוהג (שאנו מצווים להחיותו) רק כשעבד עברי נוהג, דהיינו כשהיובל נוהג, כנ"ל. 56) ראה למעלה בפ"ט הלכה ב, ובהערות שם. ומפורש בדברי רבינו ששמיטת קרקע בשביעית תלויה ביובל. וצ"ע, מהיכן למד זאת רבינו, שהרי מה שאמרו בברייתא בגיטין לו. "בזמן שאתה משמט קרקע, אתה משמט כספים וכו'", מפרש רבינו שהכוונה ליובל, אבל שביעית אף בזמן הזה היא מן התורה, כמו שביאר הכסף־משנה בכמה מקומות. 57) בכסף־משנה מפרש שזה עולה רק על שמיטת כספים. ואילו שביעית בארץ, היא מן

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

התורה אף בזמן הזה. וראה בספר המצוות לעם, עשה קלה, והערה נוספת תקצו שם. 58) למעלה שם הלכה ג לענין שמיטת כספים. וראה בר"י קורקוס שדקדק מכאן כדברי הכסף־משנה שאין הכוונה אלא לשמיטת כספים, שביאר כן בפ"ט שם. ואילו בשביעית הארץ לא ביאר עוד מאומה, אבל בכתב־יד הנוסחא: "חוץ משביעית בארץ מדבריהם, והשמטת כספים וכו'" (ר"י קורקוס). וכן הוא בחינוך (מצוה של) לפי דפוס ויניציא. ולפי"ז מפורש שגם שביעית הארץ אינה אלא מדבריהם, וראה בפאת־השולחן.

1 **י. מִצְוַת עֲשֵׂה[59] לִתְקֹעַ[60] בַּשּׁוֹפָר בָּעֲשִׂירִי לְתִשְׁרֵי[61]**
2 **בִּשְׁנַת הַיּוֹבֵל. וּמִצְוָה זוֹ מְסוּרָה לְבֵית דִּין[62] תְּחִלָּה[63],**
3 **שֶׁנֶּאֱמַר: וְהַעֲבַרְתָּ[64] שׁוֹפַר תְּרוּעָה; וְכָל יָחִיד וְיָחִיד[65]**
4 **חַיָּב לִתְקֹעַ, שֶׁנֶּאֱמַר: תַּעֲבִירוּ שׁוֹפָר. וְתוֹקְעִין בַּשּׁוֹפָר**
5 **תֵּשַׁע, כְּדֶרֶךְ שֶׁתּוֹקְעִין בְּרֹאשׁ הַשָּׁנָה[66]. וּמַעֲבִירִין**
6 **שׁוֹפָר בְּכָל גְּבוּל יִשְׂרָאֵל[67].**

59) ראה בספר המצוות, עשה קלז. 60) ולענין תקיעת ראש השנה, כתב רבינו שם ובפ"א מהלכות שופר הלכה א, שהמצוה היא לשמוע. והסביר רבינו בספר המצוות שם, "שתקיעה זו ביובל אינה אלא לפרסום החירות, ושהיא חלק מן ההכרזה, והוא אמרו: וקראתם דרור בארץ (ולכן עיקר המצוה התקיעה, דהיינו לאחרים, לפרסום הדבר), ואין ענינה כענין תקיעות ראש השנה, שהן "זכרון לפני ה'" (ולכן עיקרה השמיעה, וההתעוררות כתוצאה ממנה). וראה בהערות שם. 61) הוא יום הכיפורים. 62) הגדול. 63) כלומר, כן הוא הסדר: בתחילה תוקעין בבית־דין, ואחר־כך תוקעים כל ישראל, שהרי כן אמרה תורה "והעברת" (היינו בית־דין) ואח"כ "תעבירו" (כל אחד ואחד מישראל). וראה בקרית ספר, ובמנחת־חינוך מצוה שלא. 64) כלומר, בראש הענין כתוב: וספרת לך וגו'. ושם הכוונה לבית־דין הגדול בלבד, כנ"ל בהלכה א, ולכן גם האמור להלן "והעברת", הכוונה לבית־דין. וכן מפורש בראש השנה ט: 65) ראש השנה ל. וספרא פ בהר פרשה ב הלכה ה. 66) משנה שם לג: ובמשנה שם כו: שוה היובל לראש השנה לתקיעה. וראה בפ"ג מהלכות שופר הלכה א. 67) שנאמר: "תעבירו שופר בכל ארצכם". והכוונה, לפרסם את חירות העבדים. ודוקא בגבול ישראל, אבל בחוץ לארץ לא, כמפורש בירושלמי ראש השנה פ"ד סוף הלכה א (אור שמח).

7 **יא. שׁוֹפָר שֶׁל יוֹבֵל וְשֶׁל רֹאשׁ הַשָּׁנָה אֶחָד הוּא לְכָל**
8 **דָּבָר[68]. וְאֶחָד[69] רֹאשׁ הַשָּׁנָה וְאֶחָד הַיּוֹבֵל לַתְּקִיעוֹת[70],**
9 **אֶלָּא שֶׁבַּיּוֹבֵל[71] תּוֹקְעִין[72] בֵּין בְּבֵית דִּין שֶׁקִּדְּשׁוּ בּוֹ**
10 **אֶת הַחֹדֶשׁ[73] בֵּין בְּבֵית דִּין שֶׁלֹּא קִדְּשׁוּ בּוֹ אֶת הַחֹדֶשׁ,**
11 **וְכָל יָחִיד וְיָחִיד[74] חַיָּב לִתְקֹעַ כָּל זְמַן שֶׁבֵּית דִּין**
12 **יוֹשְׁבִין[75] וְשֶׁלֹּא בִּפְנֵי בֵּית דִּין[76];**

68) שכשם ששופר של ראש השנה אינו אלא מקרן כבשים כפוף (פ"א מהלכות שופר הלכה א), כן בשופר של יובל, כחכמים במשנה שם ולא כרבי יהודה. והוא־הדין שהם שוים בשיעורם ובכל הדינים השייכים לגוף השופר, והנזכרים בהלכות שופר שם. 69) שם. 70) משנה שם. ושם נאמר גם "ולברכות". והביאו רבינו בפ"ב מהלכות תפילה הלכה ח. 71) ברייתא שם ל: 72) אפילו בשבת. וראה להלן. 73) היינו, בבית־דין הגדול (ספר המצוות, עשה קנג). והברייתא תלתה את הדבר בבית־דין "שקידשו בו את החודש". וייתכן שטעם הדבר הוא, שכשם שלקידוש החודש אין צורך בכל ע"א הדיינים של בית־דין הגדול אלא בשלשה מתוכם בלבד, הוא־הדין לענין תקיעה ביובל. וראה שם הערה נח. 74) כנ"ל. 75) ראש השנה שם, כרבי. 76) כלומר, אפילו שלא בפני בית־דין.

13 **יב. וּבְרֹאשׁ הַשָּׁנָה[77] שֶׁחָל לִהְיוֹת בְּשַׁבָּת[78] - לֹא הָיוּ**
14 **תּוֹקְעִין אֶלָּא בְּבֵית דִּין שֶׁקִּדְּשׁוּ בּוֹ אֶת הַחֹדֶשׁ[79], וְאֵין**
15 **כָּל יָחִיד וְיָחִיד תּוֹקֵעַ אֶלָּא בִּפְנֵי בֵּית דִּין[80].**

77) ברייתא שם. 78) אבל אם חל ראש השנה בחול, תוקעין בכל מקום (גמרא שם). 79) כנ"ל. 80) ובזמן שהם יושבים, כנ"ל. וראה בפ"ב מהלכות שופר הלכות ח־ט. ובספרא שם פ"א הלכה ה: "ביום הכיפורים, אפילו בשבת וכו'. יכול אף תרועת ראש השנה תהיה דוחה את השבת וכו', אם כן למה נאמר בעשור לחודש, אלא בעשור לחודש דוחה את השבת בכל ארצכם (היינו, אף שלא בפני בית־דין שקידשו את החודש, ובלבד שהוא בזמן שהם יושבין, כנ"ל), ואין תרועת ראש השנה דוחה שבת בכל ארצכם אלא בבית־דין בלבד".

16 **יג. שְׁלֹשָׁה דְּבָרִים[81] מְעַכְּבִין בַּיּוֹבֵל[82]: תְּקִיעָה[83],**
17 **וְשִׁלּוּחַ עֲבָדִים, וְהַחְזָרַת שָׂדוֹת לְבַעְלֵיהֶן. וְזוֹ הִיא**
18 **שְׁמִטַּת קַרְקַע[84].**

81) ראש השנה ט: כחכמים, ולא כר' יהודה ור' יוסי. 82) שאם לא עשו אחד משלשתם, לא נתקדשה השנה בקדושת יובל, ואינה אסורה בזריעה ובכל העבודות האסורות בשמיטה, ראה ברש"י ובתוספות שם. וכנראה שהקידוש (ראה למעלה הלכה א) אינו מעכב, וראה במנחת־חינוך מצוה שלב. ולמדו כן ממה שנאמר (ויקרא כה, ט־יא) "והעברת שופר תרועה וגו' תעבירו שופר וגו' וקראתם דרור וגו' יובל היא וגו' ושבתם איש אל אחוזתו וגו' לא תזרעו וגו'". והמלים "יובל היא" מורות על עיכוב, כלומר, רק באופן זה הוא יובל ולא באופן אחר, ומה הוא האופן שעל־ידו נתקדש היובל, שופר תרועה וקריאת דרור האמורים לפני הפסוק "יובל היא", והחזרת שדות הנאמרה לאחריו ומקרא נדרש לפניו ולפני לפניו וגם לאחריו. 83) לא מבורר לאיזו תקיעה נתכוין רבינו, אם לתקיעה של בית־דין או לתקיעה של כל יחיד ויחיד (ראה למעלה הלכה י). ובראש השנה שם אמרו: "זו (=תקיעת שופר) מסורה לבית־דין", ואם כן התקיעות של היחידים (ראה למעלה שם) אינן מעכבות (וראה בסוף ההלכה הסמוכה). אבל צריך עיון, שהרי תקיעות אלו, שנלמדו מ"תעבירו שופר", סמוכות בתורה למלים "יובל היא" יותר מתקיעות של בית־דין. 84) הנזכרת בברייתא בגיטין לו. כלומר, ולא שביעית, כדעת יתר הראשונים. וראה למעלה בפ"ט הלכה ב, ובהערות שם.

19 **יד. מֵרֹאשׁ הַשָּׁנָה[85] עַד יוֹם הַכִּפּוּרִים לֹא הָיוּ**

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

עֲבָדִים[86] נִפְטָרִים לְבָתֵּיהֶן[87] וְלֹא מִשְׁתַּעְבְּדִין לַאדוֹנֵיהֶם[88], וְלֹא הַשָּׂדוֹת חוֹזְרוֹת לְבַעְלֵיהֶן[89], אֶלָּא עֲבָדִים אוֹכְלִין וְשׁוֹתִים וּשְׁמֵחִים[90] וְעַטְרוֹתֵיהֶם[91] בְּרָאשֵׁיהֶם. כֵּיוָן שֶׁהִגִּיעַ יוֹם הַכִּפּוּרִים, תָּקְעוּ בֵּית דִּין[92] בְּשׁוֹפָר, נִפְטְרוּ עֲבָדִים לְבָתֵּיהֶן וְחָזְרוּ שָׂדוֹת לְבַעְלֵיהֶן.

85) ברייתא של ר' ישמעאל בנו של ר' יוחנן בן ברוקא בראש השנה ח: 86) עברים. 87) שמא לא יתקעו בית־דין בשופר ביום הכיפורים, ותקיעה היא אחת משלשת הדברים המעכבים את היובל, כמפורש למעלה (מנחת חינוך, מצוה שלא). 88) שמא יתקעו ביום הכיפורים, ויהיה היובל למפרע מראש השנה. 89) סיפרא פ' בהר פרק ב הלכה א. 90) על חירותם. 91) דרך החירות, כמו שאמרו בצדיקים שבעולם הבא, ש"יושבים ועטרותיהם בראשיהם ונהנים מזיו השכינה" (ברכות יז.). וכן היו נוהגים חתנים וכלות, ראה סוטה מט. 92) שהרי להם מסורה מצוה זו תחילה, כנ"ל בהלכה י. וראה בהלכה הקודמת.

טו. דִּין הַיּוֹבֵל[93] בִּשְׁבִיתַת הָאָרֶץ וְדִין הַשְּׁמִטָּה אֶחָד הוּא לְכָל דָּבָר. כֹּל שֶׁאָסוּר בַּשְּׁבִיעִית מֵעֲבוֹדַת הָאָרֶץ[94] - אָסוּר בִּשְׁנַת יוֹבֵל, וְכֹל שֶׁמֻּתָּר בַּשְּׁבִיעִית - מֻתָּר בַּיּוֹבֵל, וּמְלָאכוֹת שֶׁלּוֹקִין עֲלֵיהֶן בַּשְּׁבִיעִית[95] - לוֹקִין עֲלֵיהֶן בַּיּוֹבֵל. וְדִין פֵּרוֹת שְׁנַת יוֹבֵל בַּאֲכִילָה[96] וּבִמְכִירָה[97] וּבְבִעוּר[98] - כְּדִין פֵּרוֹת שְׁבִיעִית לְכָל דָּבָר.

93) בסיפרא שם פרק ג הלכה ב: "לא תזרעו ולא תקצרו את ספיחיה ולא תבצרו את נזיריה, כשם שנאמר בשביעית, כך נאמר ביובל". וראה בספר המצוות לעם, לא־תעשה רכד, ובהוספה בהערה רסב. 94) בספר המצוות שם כתב גם עבודת האילן. 95) כמו זריעה זמירה, קצירה ובצירה, שלוקין עליהן מן התורה, כנ"ל בפ"א הלכה ב, וחפירה חרישה ועוד, שלוקים עליהן מדרבנן, שם הלכה ד. 96) כלומר, שיש לאכלם ולא לשרפם ולהפסידם, וכן שלא לשנותם מברייתם, כנ"ל בפ"ב הלכה ג. 97) שאין עושים בהם סחורה, אלא באופנים שנזכרו בפ"ו. 98) כנ"ל בפ"ז הלכה א.

טז. יְתֵרָה[99] שְׁבִיעִית עַל הַיּוֹבֵל, שֶׁהַשְּׁבִיעִית מְשַׁמֶּטֶת כְּסָפִים וְלֹא יוֹבֵל. וְיוֹתֵר יוֹבֵל עַל הַשְּׁבִיעִית, שֶׁהַיּוֹבֵל מוֹצִיא עֲבָדִים וּמַשְׁמִיט קַרְקַע. וְזֶהוּ[100] דִּין מְכִירַת שָׂדוֹת הָאֲמוּרוֹת בַּתּוֹרָה, וְהִיא מִצְוַת עֲשֵׂה[101], שֶׁנֶּאֱמַר: גְּאֻלָּה תִּתְּנוּ לָאָרֶץ. יוֹבֵל[102] מַשְׁמִיט קַרְקַע בִּתְחִלָּתוֹ[103], וּשְׁבִיעִית אֵינָהּ מְשַׁמֶּטֶת כְּסָפִים אֶלָּא בְּסוֹפָהּ[104], כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ[105].

99) סיפרא שם הלכה ו. 100) כלומר, השמטת הקרקע שהיא חזרת השדות לבעליהן ביובל. 101) ראה בספר המצוות, עשה קלח. 102) ערכין כח: 103) סיפרא שם פרק ב הלכה א: "וכשהוא אומר, וקדשתם את שנת החמשים שנה, מלמד שהיא מתקדשת מראש השנה". וכן הוא בראש השנה ח: בברייתא של ר' ישמעאל בנו של ר' יוחנן בן ברוקא. והיינו ביום הכיפורים, ראה למעלה הלכה יד. 104) שנאמר: "מקץ שבע שנים תעשה שמיטה". 105) למעלה בפ"ט הלכה ד.

פֶּרֶק אַחַד עָשָׂר[1]

1) יבאר שארץ ישראל המתחלקת לשבטים לא תמכר לצמיתות. לא ימכור אדם ביתו או שדה אחוזתו אלא־אם־כן העני. הקנים והזמורות שבתוכה. דין הלוקח שדה אחוזה ונטעה אילנות. ואם מותר לגאול בפחות משתי שנים. ודין מכרה בשנת היובל עצמה. ואילנות אם חוזרין לבעלים ביובל. לעולם מייפין כח המוכר שדה אחוזה, הרוצה למכור שדות אחרות לגאול הראשון. אם רצה לגאול חצי השדה. נותן שדהו במתנה. האחין שחלקו. והיורש את אשתו.

א. אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל[2] הַמִּתְחַלֶּקֶת לַשְּׁבָטִים אֵינָהּ נִמְכֶּרֶת לִצְמִיתוּת[3], שֶׁנֶּאֱמַר: וְהָאָרֶץ[4] לֹא תִמָּכֵר לִצְמִתֻת. וְאִם מָכַר לִצְמִיתוּת - שְׁנֵיהֶם[5] עוֹבְרִין בְּלֹא תַעֲשֶׂה[6]. וְאֵין מַעֲשֵׂיהֶן מוֹעִילִין[7], אֶלָּא תַּחֲזֹר הַשָּׂדֶה לִבְעָלֶיהָ בַּיּוֹבֵל.

2) ולא חוץ לארץ, כדלהלן. 3) [כלומר, הארץ המתחלקת לשבטים, שנמכרת לזמן, אינה נמכרת לצמיתות, אבל ירושלים שלא נתחלקה לשבטים (יומא יב.) ואין משכירין בה בתים (שם. וכל זה בפ"ז מהל' בית הבחירה הי"ד), וכל־שכן שאין מוכרים בה בתים ('אבות דרבי נתן' פרק לה), כיון שגם מכירה לזמן אינה מכירה, לא שייך בה האיסור של מכירה לצמיתות. ולשון 'אבות דברי נתן' שם: "ואין מוכרין הבית לצמיתות בתוכה (=בירושלים)". וצריך עיון. וראה במדרש תנחומא פ' בהר סוף סי' א]. 4) היינו, הארץ הידועה, והיא ארץ ישראל. 5) שהרי על ידי שניהם, נעשית המכירה. 6) אבל אינם לוקין על לאו זה, מכיון שלא הועילו מעשיהם, וכן כתב רבינו בפ"ו מהל' בכורות ה"ה, שכל שאין המעשה מועיל, אינו לוקה. ולכן לא מנה רבינו לאו זה בפי"ט מהל' סנהדרין, בין הלאוין שלוקין עליהם (משנה־למלך). וראה להלן. 7) ב'ירושלמי' דמאי פ"ה ה"ח, הביאו ראיה מפסוק זה "והארץ לא תמכר לצמיתות כי לי הארץ", למי שסובר אין קנין לגוי בארץ ישראל להפקיעה מקדושתה (ועי' פ"א מהל' תרומות ה"י) — הרי שאין מעשיהם מועילים, כדברי רבינו. וראה בהשגות הרמב"ן ל'ספר המצוות' לא־תעשה רכז. והרדב"ז כתב שדעת רבינו כרבא (תמורה ד:) "כל מילתא דאמר רחמנא לא תעביד, אי עביד לא מהני". וכן נראה מדברי ה'חינוך' סוף מצוה שלט, שכתב בדעת רבינו שחייב מלקות, וזוהי דעתו של רבא (שם) ד"לקי משום דעבר אמימרא דרחמנא", אבל זה נסתר מדברי רבינו בהל' בכורות שם, ראה למעלה.

ב. וְהַמּוֹכֵר[8] שָׂדֵהוּ לְשִׁשִּׁים שָׁנָה - אֵינָהּ יוֹצֵאָה בַּיּוֹבֵל; שֶׁאֵין[9] חוֹזֵר בַּיּוֹבֵל אֶלָּא דָּבָר הַנִּמְכָּר סְתָם[10] אוֹ הַנִּמְכָּר לִצְמִיתוּת[11].

8) בבא־מציעא עט, א. 9) שם: "מי שאין שם יובל (היינו, אלמלא היובל) - נצמתת, יש שם יובל - אינה נצמתת, יצתה זו (שנמכרה לששים שנה), שאף־על־פי שאין שם יובל -

אינה נצמתת". 10) שבלי היובל היה הדבר חלוט ללוקח לעולם. 11) בפירוש.

1 **ג. לֹא יִמְכֹּר[12] אָדָם בֵּיתוֹ[13] אוֹ שְׂדֵה אֲחֻזָּתוֹ, אַף עַל**
2 **פִּי שֶׁהֵם חוֹזְרִין אַחַר זְמַן[14], אֶלָּא אִם כֵּן הֶעֱנִי;**
3 **שֶׁנֶּאֱמַר: וְכִי יָמוּךְ אָחִיךָ וּמָכַר מֵאֲחֻזָּתוֹ. אֲבָל לִמְכֹּר**
4 **וּלְהַנִּיחַ הַדָּמִים בְּכִיסוֹ אוֹ לַעֲשׂוֹת בָּהֶן סְחוֹרָה אוֹ**
5 **לִקַּח בָּהֶן כֵּלִים אוֹ עֲבָדִים וּבְהֵמָה - אֵינוֹ רַשַּׁאי;**
6 **אֶלָּא לְמָזוֹנוֹת בִּלְבַד[15]. וְאִם עָבַר[16] וּמָכַר מִכָּל מָקוֹם**
7 **- הֲרֵי אֵלּוּ מְכוּרִין[17].**

12) ׳סיפרא׳ שם פ"ה ה"א, ותוספתא ערכין פ"ה. 13) [ב׳סיפרא׳ ובתוספתא שם, ליתא "ביתו". ולמדה רבינו מסוגיית הגמרא בקידושין כ, א - שנראה משם שמה שנאמר (ויקרא כה, כט) "ואיש כי ימכור בית מושב עיר חומה", מוסב על "כי ימוך אחיך" שלמעלה, ועוד נראה שם שהסדר הוא למכור תחילה שדה ואחר־כך בית, עיי"ש. ואם כן, אם אסור למכור שדה אלא־אם־כן העני, כל־שכן שאסור למכור בית אלא באופן הנ"ל]. 14) היינו ביובל, כנ"ל, או לאחר זמן מסוים שקצב בשעת המכר, כנ"ל. 15) אם העני, כנ"ל. 16) תוספתא, שם. 17) שאין זה איסור מפורש, אלא שמדברי הכתוב נראה שאסור למכור שדהו אלא־אם־כן העני.

8 **ד. וְדָנִין בְּבֵית דִּין בָּתֵּי עָרֵי חוֹמָה[18], וּבְשָׂדֶה דִּין**
9 **שְׂדֵה אֲחֻזָּה[19]. דִּין מוֹכֵר שְׂדֵה אֲחֻזָּתוֹ: לְחַשֵּׁב[20] אֶת**
10 **הַדָּמִים לְפִי הַשָּׁנִים הַנִּשְׁאָרוֹת לַיּוֹבֵל[21]; וּבְכָל עֵת**
11 **שֶׁיִּרְצֶה לִפְדּוֹת - מְחַשֵּׁב עִם הַלּוֹקֵחַ עַל הַשָּׁנִים**
12 **שֶׁאָכַל, וְגוֹרֵעַ מִדְּמֵי הַמֶּכֶר[22], וּמַחֲזִיר לוֹ הַשְּׁאָר[23].**

18) כדלהלן פי"ב. 19) המפורש בפרק זה. 20) שנאמר (שם, כז): "וחשב את שני ממכרו והשיב את העודף לאיש אשר מכר לו, ושב לאחוזתו". 21) היינו, כמה דמים משלם הלוקח עבור כל שנה שהוא מחזיק בשדה. 22) היינו, מהדמים שנתן הלוקח למוכר. ואולי צריך לומר: מדמי המכר. 23) ושב המוכר לאחוזתו, כנ"ל.

13 **ה. כֵּיצַד? הֲרֵי הַנִּשְׁאָר לַיּוֹבֵל[24] עֶשֶׂר שָׁנִים וּמָכַר לוֹ**
14 **שָׂדֶה בְּמֵאָה דִינָר[25], אֲכָלָהּ הַלּוֹקֵחַ שָׁלֹשׁ שָׁנִים וְרָצָה**
15 **הַמּוֹכֵר לִגְאֹל[26] - נוֹתֵן לוֹ שִׁבְעִים דִּינָר וּמַחֲזִיר**
16 **שָׂדֵהוּ. וְכֵן אִם אֲכָלָהּ שֵׁשׁ שָׁנִים[27] - נוֹתֵן לוֹ אַרְבָּעִים**
17 **דִּינָר וּמַחֲזִיר לוֹ שָׂדֵהוּ. לֹא גְאָלָהּ אֶלָּא הִנִּיחָהּ בְּיַד**
18 **הַלּוֹקֵחַ עַד שְׁנַת הַיּוֹבֵל - תַּחֲזֹר לַבְּעָלִים בְּלֹא**
19 **דָמִים[28]. שֶׁנֶּאֱמַר: בְּמִסְפַּר שְׁנֵי תְבוּאֹת יִמְכָּר לָךְ[29].**

24) מיום המכירה. 25) אם כן, נתן עשרה דינרים לשנה. 26) לפדות. 27) היינו, אף־על־פי שאכל כבר רוב הזמן, אין אומרים, שלא יחזיר לו המוכר את העודף. 28) שנאמר (שם, כח) "ואם לא מצאה ידו די השיב לו וגו' ויצא ביובל". 29) זה מוסב על מה שלמעלה, שמחשב לפי השנים שאכל ולפי השנים שנותרו.

20 **ו. מְכָרָהּ[30] לוֹ וְהִיא מְלֵאָה פֵּרוֹת, וּלְאַחַר שְׁתֵּי שָׁנִים**
21 **גְּאָלָהּ - אֵינוֹ יָכוֹל לוֹמַר לוֹ: הַחֲזִירֶנָּה לִי מְלֵאָה**
22 **פֵּרוֹת כְּמוֹ שֶׁמָּכַרְתִּי לָךְ. לְפִיכָךְ, אִם מְכָרָהּ לוֹ מְלֵאָה**
23 **פֵּרוֹת לִפְנֵי רֹאשׁ הַשָּׁנָה[31], וּגְאָלָהּ אַחַר שְׁתֵּי שָׁנִים -**
24 **הֲרֵי זֶה אוֹכֵל שָׁלֹשׁ תְּבוּאוֹת[32] בִּשְׁתֵּי הַשָּׁנִים, וְאֵינוֹ**
25 **מְחַשֵּׁב עִמּוֹ אֶלָּא לְפִי שְׁתֵּי שָׁנִים בִּלְבַד; שֶׁנֶּאֱמַר: עַל**
26 **פִּי הַשָּׁנִים[33], לֹא עַל פִּי הַתְּבוּאוֹת.**

30) משנה בערכין כט, ב. ובריתא ל, א. והוא מ׳סיפרא׳ שם סוף פ"ג. 31) אף־על־פי שהמכירה היא לשתי שנים מעת לעת, כדלהלן ה"ט, בכל זאת יש חידוש בדבר, שאין אומרים כאן שלושים יום קודם ראש השנה יחשבו כשנה, כדרך שאומרים לענין ערלה (פ"ט מהל' מעשר שני ה"ח). וכן הוא ב׳שיטה מקובצת׳ ערכין שם. 32) היינו, התבואה שהיתה בשעת המכירה, ושתי התבואות של שתי השנים. 33) פסוק זה נאמר לענין מקדיש שדה אחוזה. וב׳סיפרא׳ ובערכין שם, למדו זאת ממה שנאמר: "במספר שני תבואות ימכר לך". כלומר, כל התבואות של השנים הללו.

27 **ז. הַקָּנִים[34] וְהַזְּמוֹרוֹת וּפֵרוֹת שִׁקְמָה שֶׁבְּתוֹכָהּ - הֲרֵי**
28 **הֵן שֶׁל לוֹקֵחַ כִּשְׁאָר הַפֵּרוֹת שֶׁלָּהּ. אֲבָל[35] אִילָן**
29 **שֶׁנִּכְסַח אוֹ שֶׁיָּבֵשׁ - שְׁנֵיהֶן אֲסוּרִין בּוֹ[36]. כֵּיצַד**
30 **יַעֲשֶׂה? יִמָּכֵר[37] וְיִלָּקַח בְּדָמָיו קַרְקַע, וְהַלּוֹקֵחַ אוֹכֵל**
31 **פֵּרוֹתֶיהָ עַד שֶׁתִּגָּאֵל[38] הַשָּׂדֶה מִיָּדוֹ.**

34) תוספתא ערכין פ"ה ה"א. 35) שם. וראה בברייתא בבא־מציעא עט, א. ומפרש אותה רבינו לענין מכר, וכן הוא ב׳שיטה מקובצת׳ שם בשם ר"ח. 36) המוכר אסור בו, שהרי האילן משועבד ללוקח, והלוקח אסור להשתמש בהם, שהרי כלה קרנו של המוכר. 37) האילן היבש. 38) קודם היובל בפדיון, או בשנת היובל, בלא דמים, כנ"ל.

32 **ח. הַלּוֹקֵחַ[39] שְׂדֵה אֲחֻזָּה וּנְטָעָהּ אִילָנוֹת[40] וְהִשְׁבִּיחָה,**
33 **כְּשֶׁהִיא חוֹזֶרֶת בַּיּוֹבֵל - שָׁמִין שֶׁבַח הָאִילָנוֹת[41]**
34 **שֶׁבְּתוֹכָהּ, וְנוֹתֵן בַּעַל הַשָּׂדֶה דְּמֵי הַשֶּׁבַח לַלּוֹקֵחַ;**
35 **שֶׁנֶּאֱמַר: וְיָצָא מִמְּכַר בַּיִת[42] - מִמְּכַר חוֹזֵר, וְלֹא**
36 **הַשֶּׁבַח.**

39) ברייתא בבא־מציעא קט, א. 40) הוא־הדין אם עלו האילנות מאליהם (׳חזון איש׳), אלא שכוונת רבינו לומר, שדוקא שבח שאינו בגוף הקרקע שמין ללוקח, אבל לא שבח שבגוף הקרקע, כגון שחרש את הקרקע והשביחה. וטעמו של דבר, שכל שהוא בגוף הקרקע, הרי זה בכלל "ממכר בית", שחוזר ביובל. וראה להלן הי"א והט"ז. 41) כנ"ל. 42) פסוק זה נאמר בפרשת בתי ערי חומה, ולמדו משם אף לשדה אחוזה.

37 **ט. הַמּוֹכֵר[43] אֶת שָׂדֵהוּ בִּזְמַן שֶׁהַיּוֹבֵל נוֹהֵג[44], כְּמוֹ**
38 **שֶׁבֵּאֲרָנוּ[45] - אֵינוֹ מֵתֵר לִגְאֹל[46] לְפָחוֹת מִשְּׁתֵּי שָׁנִים[47];**
39 **שֶׁנֶּאֱמַר: בְּמִסְפַּר שְׁנֵי תְבוּאֹת[48] יִמְכָּר לָךְ. וַאֲפִלּוּ רָצָה**
40 **הַלּוֹקֵחַ[49] - אָסוּר; שֶׁנֶּאֱמַר: בְּמִסְפַּר שָׁנִים אַחַר**
41 **הַיּוֹבֵל תִּקְנֶה מֵאֵת עֲמִיתֶךָ - אֵין פָּחוֹת[50] מִשְּׁתֵּי שָׁנִים**
42 **מֵעֵת לְעֵת[51] מִיּוֹם הַמְּכִירָה[52].**

43) משנה, ערכין כט, ב. וראה ב'סיפרא' שם. 44) היינו, כשכל יושביה עליה. 45) למעלה פ"י ה"ח. 46) המוכר שלא ברצון הקונה. 47) לפני שתהא השדה שנתיים ביד הלוקח. 48) ומיעוט שָׁנִים – שתי שנים. 49) שלא ברצון המוכר. ובגמרא שם: "ולא מיבעיא מוכר דקאי ב'עשה' דכתיב במספר שני תבואות ימכר לך, אלא אפילו לוקח נמי קאי ב'עשה' דבעינן שנים תקנה (= במספר שנים אחר היובל תקנה), וליכא". 50) ברייתא, שם יח ,ב. 51) אותו היום ואותה שעה לאחר שנתיים (שם, ועי' רש"י שם). 52) ואין אומרים, שמכיון שהגיע תשרי, הרי זה כאילו כבר עברה שנה (רש"י). ונראה, שבשנה מעוברת, אין חדש העיבור בכלל שתי השנים, שהרי לענין בתי ערי חומה נזקקו לפסוק מיוחד להביא את שנת העיבור (להלן פי"ב ה"ה).

1 **י. וְצָרִיךְ[53] שֶׁיֹּאכַל הַלּוֹקֵחַ שְׁתֵּי תְּבוּאוֹת[54] בִּשְׁתֵּי**
2 **שָׁנִים וְאַחַר כָּךְ יִגְאַל; שֶׁנֶּאֱמַר: שְׁנֵי תְּבוּאֹת. לְפִיכָךְ,**
3 **אִם הָיְתָה אַחַת מִשְׁתֵּי הַשָּׁנִים שְׁבִיעִית[55] אוֹ שְׁנַת**
4 **שְׁדָפוֹן[56] אוֹ יֶרֶקוֹן[57] - אֵינָהּ עוֹלָה מִן הַמִּנְיָן[58].**

53) משנה, ו'סיפרא' שם. 54) כלומר, שנתיים שהיו בהן תבואות. וראה בביאורי הגר"א ל'סיפרא' שם. 55) שאסור לזרוע בה, בארץ. 56) לכל העולם, ראה להלן. 57) לכל העולם. בבבא־מציעא קו, א: "או שהיו השנים כשני אליהו". ולהלן שם: "קתני שדפון וירקון דומיא דשנים כשני אליהו (שלא היתה תבואה בכל העולם), מה שני אליהו דלא הוי תבואה כלל, אף הכא דלא הוי תבואה כלל וכו', דאמר קרא: במספר שני תבואות ימכר לך, שנים שיש בהן תבואה בעולם וכו', שביעית אפקעתא דמלכא היא (ולכן אינה קרויה שנת תבואה – רש"י ו'תוספות')". וכן נראה מלשון רבינו, שכתב "שנת שדפון" ולא כתב "נשתדפה" (רדב"ז). וראה פ"ח מהל' שכירות ה"ה. 58) של שתי השנים, אלא מחזיק בשדה שנה נוספת.

5 **יא. הִנִּיחָהּ[59] הַלּוֹקֵחַ בּוּרָה[60] שָׁנָה וַאֲכָלָהּ שָׁנָה, אוֹ**
6 **אֲכָלָהּ שָׁנָה וְנָרָהּ שָׁנָה וְלֹא זָרְעָה - הֲרֵי אֵלּוּ עוֹלִין**
7 **לַמִּנְיָן[61]. מְכָרָהּ[62] בִּשְׁנַת יוֹבֵל עַצְמָהּ - אֵינָהּ נִמְכֶּרֶת[63],**
8 **וְהַדָּמִים חוֹזְרִין[64] לַבְּעָלִים.**

59) שם. 60) כאן כתב רבינו שנה שהובירה קודם, ולהלן כתב שנה שאכלה קודם. 61) כיון שהשנים הן "שני תבואות", אלא שהוא לא זרע, והפסיד לעצמו. ולפי זה הוא־הדין אם הניחה הלוקח בורה או שנירה שנתיים (כסף־משנה, ועי' רדב"ז). ובגמרא שם אמרו שהחידוש ב"נירה", שאין המוכר משלם לו דמי הניר כשהוא גואל את השדה. וכבר רמז רבינו לדין זה בה"ח, שכתב שאין שמין ללוקח אלא את שבח האילנות, אבל לא שבח שבגוף הקרקע, וראה בהערות שם, וב'אור גדול' על משנתנו. 62) ערכין שם, כשמואל שהלכה כמותו בדיני ממונות, ולא כרב. 63) שם: קל־וחומר, ומה מכורה כבר (מלפני היובל), יוצאה (ביובל), שאינה מכורה - אינו דין שלא תמכר. 64) להלן שם.

9 **יב. מְכָרָהּ[65] שָׁנָה אַחַת לִפְנֵי הַיּוֹבֵל - הֲרֵי הַלּוֹקֵחַ**
10 **אוֹכֵל אוֹתָהּ שָׁנָה שְׁנִיָּה אַחַר הַיּוֹבֵל; שֶׁנֶּאֱמַר: שְׁנֵי**
11 **תְּבוּאֹת[66].**

65) ברייתא שם. 66) וכאן לא שייך הקל־וחומר הנ"ל, שהרי שדה זו מכורה לו מלפני היובל. ומה ששדות אחרות יוצאות ביובל, זה הוא משום שקורא אני בהן: במספר שני תבואות ימכר לך.

12 **יג. מָכַר[67] נְקָעִים מְלֵאִים מַיִם[68] אוֹ סְלָעִים[69] שֶׁאֵינָם**
13 **רְאוּיִין לִזְרִיעָה - הֲרֵי זֶה פּוֹדֶה בְּפָחוֹת מִשְׁתֵּי שָׁנִים;**
14 **שֶׁנֶּאֱמַר: בְּמִסְפַּר שְׁנֵי תְּבוּאֹת - שָׂדֶה הָרְאוּיָה**
15 **לִתְבוּאָה הִיא שֶׁאֵינָהּ נִגְאֶלֶת אֶלָּא אַחַר שְׁתֵּי שָׁנִים.**
16 **וְאִם לֹא גְאָלָהּ, אַף עַל פִּי שֶׁאֵינָהּ רְאוּיָה לִזְרִיעָה -**
17 **חוֹזֶרֶת לַבְּעָלִים בַּיּוֹבֵל[70].**

67) שם יד, ב: "מכר טרשים נגאלין פחות משתי שנים וכו'". וטרשים הוא מקום שאינו ראוי לזריעה. וכיון ששם כה, א - לענין הקדש, הביאו דוגמא למקום שאינו ראוי לזריעה, "נקעים עמוקים עשרה טפחים (ומלאים מים – גמרא שם) או סלעים גבוהים עשרה טפחים", לכן כתבם רבינו כאן כפירוש ל"טרשים". וראה ב'רבינו גרשום' שם, ובפ"ח מהל' ערכין הי"ג. 68) עמוקים עשרה טפחים, כנ"ל. 69) גבוהים עשרה טפחים, כנ"ל. 70) שם: "מאי טעמא, ושב לאחוזתו אמר רחמנא, והאי נמי אחוזה היא", שהרי כאן לא תלתה התורה ב"תבואות".

18 **יד. מָכַר[71] אִילָנוֹת[72] - אֵין נִגְאָלִין לְפָחוֹת מִשְׁתֵּי**
19 **שָׁנִים, שֶׁהֲרֵי רְאוּיִים לִתְבוּאוֹת[73]. וְאִם לֹא גְאָלָן -**
20 **אֵינָן חוֹזְרִין לַבְּעָלִים בַּיּוֹבֵל; שֶׁנֶּאֱמַר: וְשָׁב לַאֲחֻזָּתוֹ**
21 **- וְלֹא לָאִילָנוֹת[74].**

71) שם. 72) שעושים פירות. 73) והרי הם בכלל: במספר שני תבואות ימכר לך, כנ"ל. אבל אילנות סרק יכול לגאול אותם בתוך שתי שנים (רדב"ז). 74) ואף־על־פי שהמוכר אילנות מכר גם קרקע שתחתיהם וביניהם וחוצה להם כמלא האורה וסלו (פכ"ד מהל' מכירה ה"א־ב), ייתכן שמדובר כאן באופן שמכר את האילנות לבד (רדב"ז). אולם נראה, שמכיון שאין הקרקע הזאת של הלוקח, אלא שמותר לו להשתמש בה ללקיטת הפירות בלבד (ראה בהערות שם), לכן לא שייך לומר שהמוכר ישוב לאחוזתו, שהרי לא יצאה מעולם מרשותו.

22 **טו. מָכַר[75] שָׂדֵהוּ לְרִאשׁוֹן, וְרִאשׁוֹן מָכַר לְשֵׁנִי, וְשֵׁנִי**
23 **לְשְׁלִישִׁי, אֲפִלּוּ מֵאָה זֶה אַחַר זֶה - בִּשְׁנַת הַיּוֹבֵל**
24 **תַּחֲזֹר לָאָדוֹן הָרִאשׁוֹן; שֶׁנֶּאֱמַר[76]: בִּשְׁנַת הַיּוֹבֵל יָשׁוּב**
25 **הַשָּׂדֶה לַאֲשֶׁר קָנָהוּ מֵאִתּוֹ, לַאֲשֶׁר לוֹ אֲחֻזַּת הָאָרֶץ.**

75) 'סיפרא' פ' בהר פ"ה סוף ה"ד, כגירסת הגר"א שם. 76) רבינו כתב את הפסוק המתאים לענינו, אף־על־פי ששם נזכר פסוק אחר.

26 **טז. מְכָרָהּ[77] לְרִאשׁוֹן בְּמֵאָה דִינָר, וְרִאשׁוֹן לְשֵׁנִי**
27 **בְּמָאתַיִם, וְרָצָה הָאָדוֹן לִגְאֹל - אֵינוֹ מְחַשֵּׁב אֶלָּא עִם**
28 **הָרִאשׁוֹן[78]; שֶׁנֶּאֱמַר: לָאִישׁ אֲשֶׁר מָכַר לוֹ. מְכָרָהּ**

לְרִאשׁוֹן בְּמָאתַיִם, וְרִאשׁוֹן לְשֵׁנִי בְּמֵאָה - הֲרֵי זֶה מְחַשֵּׁב עִם הָאַחֲרוֹן[79]. וְכֵן[80] אִם מָכַר בְּמֵאָה וְהִשְׁבִּיחָה בְּיַד הַלּוֹקֵחַ וַהֲרֵי הִיא רְאוּיָה לְהִמָּכֵר בְּמָאתַיִם - מְחַשֵּׁב לְפִי מַה שֶּׁמָּכַר[81]. וְאִם מְכָרָהּ בְּמָאתַיִם וְהִכְסִיפָה וַהֲרֵי הִיא רְאוּיָה לְהִמָּכֵר בְּמֵאָה - מְחַשֵּׁב לְפִי מַה שֶּׁהִיא[82]. וּלְעוֹלָם מְיַפִּים כֹּחַ מוֹכֵר שְׂדֵה אֲחֻזָּה, וּמְרַעִין כֹּחַ הַלּוֹקֵחַ.

77) 'סיפרא' שם ה"ג, ומשנה ערכין ל, א. ותוספתא שם פ"ה. 78) כלומר, שמחזיר לראשון את העודף עבור השנים שנותרו עד היובל, לפי מאה דינר שקיבל ממנו. והיינו, לטובת המוכר. 79) שם: שנאמר, והשיב את העודף לאיש, לאיש אשר בתוכה. וראה ב'שיטה מקובצת' שם אות ה. 80) שם, כרבי דוסתאי בן יהודה. 81) שם, ב. שנאמר: והשיב את העודף, העודף שבידו (היינו, לפי מאה דינר שקיבל מהלוקח). 82) שם: העודף, העודף שבקרקע (לפי שוויה עתה).

יז. הַמּוֹכֵר[83] שְׂדֵה אֲחֻזָּתוֹ וְהָיוּ לוֹ שָׂדוֹת אֲחֵרוֹת, וּמָכַר מֵאוֹתָם הַשָּׂדוֹת כְּדֵי לִגְאֹל שָׂדֶה שֶׁמָּכַר - אֵין שׁוֹמְעִין לוֹ[84]; שֶׁנֶּאֱמַר[85]: וּמָצָא כְּדֵי גְּאֻלָּתוֹ - עַד שֶׁיִּמְצָא דָּבָר שֶׁאֵינוֹ מָצוּי לוֹ בְּשָׁעָה שֶׁמָּכַר. וְכֵן[86] אִם לָוָה לִגְאֹל - אֵין שׁוֹמְעִין לוֹ; שֶׁנֶּאֱמַר: וְהִשִּׁיגָה יָדוֹ - לֹא שֶׁיִּלְוֶה.

83) משנה שם, ו'סיפרא' שם ה"ב, וה', וכגירסת הגר"א שם. 84) אפילו אם הן רחוקות ורעות, והשדה שמכר קרובה ויפה (שם). 85) שם ל, ב. 86) משנה, ו'סיפרא' שם.

יח. מָצָא[87] מְעַט[88] וְרָצָה לִגְאֹל חֲצִי הַשָּׂדֶה שֶׁמָּכַר - אֵין שׁוֹמְעִין לוֹ; שֶׁנֶּאֱמַר: כְּדֵי גְּאֻלָּתוֹ - אוֹ גּוֹאֵל אֶת כֻּלָּהּ אוֹ אֵינוֹ גּוֹאֵל. וְאִם רָצוּ[89] קְרוֹבָיו לִגְאֹל - גּוֹאֲלִים; שֶׁנֶּאֱמַר: וּבָא גֹאֲלוֹ הַקָּרֹב אֵלָיו.

87) שם. 88) דבר שאינו מצוי לו בשעה שמכר, כנ"ל. 89) 'סיפרא' שם סוף ה"א.

יט. הַנּוֹתֵן[90] שָׂדֵהוּ מַתָּנָה - הֲרֵי זוֹ חוֹזֶרֶת לוֹ בַּיּוֹבֵל; שֶׁנֶּאֱמַר[91]: תָּשֻׁבוּ אִישׁ אֶל אֲחֻזָּתוֹ - לְרַבּוֹת אֶת הַמַּתָּנָה[92].

90) משנה, בכורות נב, ב. כחכמים ולא כרבי מאיר. 91) גמרא שם. וצ"ע, אם במתנה יכול הנותן לגאול לפני היובל, כמו בבתי ערי חומה, להלן פי"ב ה"ד (רש"ש שם). 92) יש אומרים כי מתנת רבים אינה חוזרת ביובל (חידושי ר"ע איגר על הרמב"ם בשם הרד"ק ביהושע כד, לג).

כ. הָאַחִין[93] שֶׁחָלְקוּ - כְּלָקוֹחוֹת[94] הֵן, וּמַחֲזִירִין זֶה לָזֶה חֶלְקוֹ בַּיּוֹבֵל, וְלֹא תִבָּטֵל[95] חֲלַקָּתָן מִכְּמוֹת שֶׁהָיְתָה. וְכֵן הַבְּכוֹר[96] וְהַמְיַבֵּם[97] אֵשֶׁת אָחִיו - מַחֲזִיר בַּיּוֹבֵל חֵלֶק שֶׁנָּטַל, וְנוֹטֵל[98] הַחֵלֶק שֶׁכְּנֶגְדּוֹ.

93) בכורות שם, כרבי אסי אמר רבי יוחנן. 94) כלומר, כאילו מכר כל אחד לחבירו את חלקו תמורת חלקו של שני שקיבל הוא. ואין אנו אומרים "ברירה", שהוברר הדבר שזה חלקו וזה חלקו של השני. 95) שם: "מתיב רב הושעיא, ואלו שאין חוזרין ביובל הבכורה (כלומר, ואם לקוחות הם, היתה הבכורה צריכה לחזור). אמר ליה רבי אלעזר, מאי אין חוזרין, אין חוזרין לבטלה". וסובר רבינו, שאין מבטלים את החלוקה הראשונה ומחלקים מחדש (כפירוש רש"י), אלא מחליפים את חלקיהם (כסף־משנה). 96) במשנה שם: ואלו שאין חוזרין ביובל (כלומר, אין חוזרין לבטלה כנ"ל, הבכורה, והיורש את אשתו והמייבם את אשת אחיו והמתנה דברי רבי מאיר. וחכמים אומרים המתנה כמכר (הלכה כחכמים, כנ"ל. משמע שבשאר הדברים מודים חכמים לרבי מאיר). ובגמרא שם: מאי טעמייהו דרבנן "תשובו", לרבות את המתנה, והני כולהו ירושה נינהו (ולכן אינם חוזרים ביובל). 97) שיורש כל נכסי אחיו המת (פ"ג מהל' נחלות ה"ז). ולמדו כן בבכורות שם, ממה שקראו הכתוב בכור, שנאמר: "והיה הבכור אשר תלד". 98) כנ"ל.

כא. אֲבָל הַיּוֹרֵשׁ[99] אֶת אִשְׁתּוֹ, אַף עַל פִּי שֶׁיֵּרֵשַׁת הַבַּעַל מִדִּבְרֵיהֶם[100] - עָשׂוּ חִזּוּק[101] לְדִבְרֵיהֶם כְּשֶׁל תּוֹרָה, וְאֵינוֹ מַחֲזִיר בַּיּוֹבֵל. וְאִם[102] יָרַשׁ מִמֶּנָּה בֵּית הַקְּבָרוֹת[103] - יַחֲזִיר לִבְנֵי מִשְׁפָּחָה[104], מִשּׁוּם פְּגַם מִשְׁפָּחָה[105], וְיִתְּנוּ לוֹ דָּמֶיהָ, וּמְנַכִּין[106] לוֹ דְּמֵי קֶבֶר אִשְׁתּוֹ[107], שֶׁהֲרֵי חַיָּב בִּקְבוּרָתָהּ[108].

99) שם, כנ"ל. 100) ראה פי"ב מהל' אישות ה"ג, ופ"א מהל' נחלות ה"ח. וכוונת רבינו, שהרי אמרו שם, שטעמו של רבי מאיר הסובר שהיורש את אשתו אינו מחזיר ביובל, הוא משום שירושת הבעל דאורייתא, משמע מזה שלמאן־דאמר ירושת הבעל דרבנן, ותקנוה לו תחת קבורת אשתו (כנ"ל בהל' אישות שם ה"ב, ד). הרי היא כמכר וחוזרת ביובל. 101) בבא־בתרא קלט, ב: "גבי יובל שויהו רבנן (את הבעל) כיורש, משום פסידא דידיה" (שלא יצטרך להחזיר לקרובים, כנ"ל). וראה בתוספתא שם ד"ה גבי, וב'אור שמח'. 102) בכורות שם, כרבי יוחנן בן ברוקה. 103) גמרא, שם. 104) ביובל. 105) שגנאי הוא להם שיהיו אחרים נקברים עמהם, והם יקברו בקברות אחרים (רש"י בכתובות פד.) ולכן לא עשו כאן חכמים חיזוק לדבריהם שלא תחזור ביובל, כנ"ל. וראה פכ"ד מהל' מכירה הי"ז ובהערות שם. ובבבא בתרא ק, ב - ברשב"ם ד"ה משום. 106) שם. 107) שאינם משלמים עבורו. 108) ראה בהל' אישות, שם.

יום רביעי י"ז תשרי ה'תשפ"ג

פֶּרֶק שְׁנֵים עָשָׂר[1]

1) יבאר המוכר בית בתוך עיר המוקפת חומה. ואם הקרובין פודין אותה, אם מת הלוקח או המוכר. והמוכר לראשון וראשון לשני בתוך השנה. מכר ב' בתים האחד בחצי אדר ראשון ואחד בראש אדר שני. אם הגיע י"ב חדש ולא נמצא הלוקח. ודין המקדיש בית בעיר חומה. ואם מכר בית בעיר חומה והגיע יובל תוך שנת המכר. המוכר בית בבתי החצרים או בעיר שאינה מוקפת. בית שאין בו ד' אמות על

ארבע אמות, ואם הבית נחלט בירושלים. העיר שראויה להקרא עיר חומה. כיון שעלה עזרא בבית שני נתקדשו כל הערים.

1 **א. הַמּוֹכֵר בַּיִת בְּתוֹךְ עִיר הַמֻּקֶּפֶת חוֹמָה[2] - הֲרֵי זֶה**
2 **גּוֹאֲלָהּ כָּל שְׁנֵים עָשָׂר חֹדֶשׁ[3] מִיּוֹם שֶׁמָּכַר[4] בְּכָל עֵת**
3 **שֶׁיִּרְצֶה[5], וַאֲפִלּוּ בַּיּוֹם שֶׁמָּכַר. וּכְשֶׁרוֹצֶה לִפְדּוֹת -**
4 **נוֹתֵן[6] כָּל הַדָּמִים שֶׁלָּקַח, וְאֵינוֹ גּוֹרֵעַ לַלּוֹקֵחַ כְּלוּם[7].**

2) בשעת כיבוש הארץ. 3) שנאמר "והייתה גאולתו עד תום שנת ממכרו". 4) כלומר, שנים עשר חודש מיום ליום. ואין אומרים: משהגיע תשרי, תיחשב לו כשנה. 5) ואינו מחכה שתי שנים כמו במוכר שדה אחוזה. 6) שם: הרי זה כמין ריבית (שהלוקח מקבל כל כספו, ונמצא שהשתמש בשדה המוכר תמורת החזקת המעות בידו), ואינו ריבית (שאין ריבית אלא בהלוואה, ולא במכר). 7) ולא כדין שדה אחוזה.

5 **ב. וְאֵין הַקְּרוֹבִים פּוֹדִין אוֹתָהּ, אֶלָּא הַמּוֹכֵר עַצְמוֹ**
6 **אִם הִשִּׂיגָהּ יָדוֹ[8]. וְיֵשׁ לוֹ[9] לִמְכֹּר מִנְכָסָיו וְלִפְדּוֹתוֹ;**
7 **אֲבָל לֹא יִלְוֶה וְיִגְאַל, וְלֹא יִגְאַל לַחֲצָאִין[10].**

8) שלא הוקש בית עיר חומה לשדה אחוזה לעניין זה. 9) שלא נאמר כאן "ומצא כדי גאולתו" כשם שנאמר בשדה אחוזה. 10) שלעניין זה הוקש בית עיר חומה לשדה אחוזה.

8 **ג. מֵת הַלּוֹקֵחַ - יִפְדֶּה[11] מִיַּד בְּנוֹ[12]. וְכֵן אִם מֵת**
9 **הַמּוֹכֵר - יֵשׁ לִבְנוֹ לִפְדּוֹתָהּ כָּל שְׁנֵים עָשָׂר חֹדֶשׁ[13].**

11) המוכר. 12) בגמרא שם: "מהו דתימא לקונה אותו אמר רחמנא, והא (בן הלוקח) לא קנה, קא משמע לן והייתה גאולתו מכל מקום". 13) שם: "מהו דתימא ואיש כי ימכר אמר רחמנא, והאי (בן המוכר) לא מכר, קא משמע לן והייתה גאולתו מכל מקום".

10 **ד. מָכַר לְרִאשׁוֹן, וְרִאשׁוֹן לְשֵׁנִי בְּתוֹךְ הַשָּׁנָה[14] -**
11 **מוֹנִין[15] לָרִאשׁוֹן[16]. כֵּיוָן שֶׁשָּׁלְמָה שָׁנָה רִאשׁוֹנָה**
12 **הֶחְלַט הַבַּיִת בְּיַד הַשֵּׁנִי; שֶׁהַמּוֹכֵר מָכַר לַשֵּׁנִי כָּל**
13 **זְכוּת שֶׁתָּבוֹא לְיָדוֹ[17]. הִגִּיעַ שְׁנֵים עָשָׂר חֹדֶשׁ וְלֹא**
14 **גְּאָלָהּ - הֲרֵי זוֹ נֶחְלֶטֶת בְּיַד הַלּוֹקֵחַ. וְכֵן אִם נָתַן**
15 **הַבַּיִת מַתָּנָה[18] וְלֹא גְּאָלוֹ כָּל שְׁנֵים עָשָׂר חֹדֶשׁ - הֲרֵי**
16 **זֶה נֶחְלָט בְּיַד זֶה שֶׁנְּתַן לוֹ מַתָּנָה.**

14) הראשונה משעת המכר. 15) י"ב חודש. 16) משעת המכר. ושם: "שנאמר: עד מלאת לו שנה (משמע, למי שהייתה אחוזה שלו מונין - רש"י)". 17) ואילו הייתה הקרקע בידו הייתה נחלטת לו, ולכן כשמכרה, נחלטת לקונה אותו לדורותיו, לא יצא ביובל. 18) והלכה זו, היא כחכמים בבכורות נב: הסוברים שמתנה כמכר.

17 **ה. הָיְתָה שָׁנָה מְעֻבֶּרֶת - אֵינוֹ נֶחְלָט עַד סוֹפָהּ;**
18 **שֶׁנֶּאֱמַר: עַד מְלֹאת לוֹ שָׁנָה תְּמִימָה - לְהָבִיא חֹדֶשׁ**
19 **הָעִבּוּר.**

20 **ו. מָכַר שְׁנֵי בָּתִּים, אֶחָד בַּחֲצִי אֲדָר רִאשׁוֹן וְאֶחָד**
21 **בְּרֹאשׁ אֲדָר שֵׁנִי: זֶה שֶׁמָּכַר בְּרֹאשׁ אֲדָר שֵׁנִי - כֵּיוָן**
22 **שֶׁהִגִּיעַ אֶחָד בַּאֲדָר שֶׁל שָׁנָה הַבָּאָה[19] עָלְתָה לוֹ**
23 **שָׁנָה[20]; וְזֶה שֶׁמָּכַר בַּחֲצִי אֲדָר רִאשׁוֹן - לֹא עָלְתָה**
24 **לוֹ שָׁנָה עַד חֲצִי אֲדָר שֶׁל שָׁנָה הַבָּאָה, מִפְּנֵי שֶׁיָּרַד**
25 **הַלּוֹקֵחַ בְּחֹדֶשׁ הָעִבּוּר[21].**

19) שהייתה פשוטה. 20) שהרי זה כאילו ירד בראש אדר של שנה שאינה מעוברת. 21) היינו, באדר ראשון שהוא מעובר, וחל עליו הדין שבשנה מעוברת אין השדה נחלטת עד סופה, היינו, עד אמצע אדר של שנה הבאה.

26 **ז. הִגִּיעַ[22] יוֹם שְׁנֵים עָשָׂר חֹדֶשׁ וְלֹא נִמְצָא[23] הַלּוֹקֵחַ**
27 **לִפְדּוֹת מִמֶּנּוּ - הֲרֵי זֶה מַנִּיחַ מְעוֹתָיו בְּבֵית דִּין**
28 **וְשׁוֹבֵר אֶת הַדֶּלֶת וְנִכְנָס לְבֵיתוֹ[24], וְאִימָתַי שֶׁיָּבוֹא**
29 **הַלּוֹקֵחַ - יָבוֹא וְיִטֹּל מְעוֹתָיו.**

22) משנה שם: כתקנת הלל. 23) כלומר, שנטמן באותו יום, כדי שיהיה הבית חלוט לו. 24) שהנתינה בעל כרחו של המקבל היא נתינה טובה, בכל מקום, אלא שהלל נזקק לתקן, שתהא הנתינה טובה אפילו אם היא שלא בפני המקבל כמו כאן.

30 **ח. הַמַּקְדִּישׁ בֵּית עִיר חוֹמָה, וּגְאָלוֹ אַחֵר מִיַּד**
31 **הַהֶקְדֵּשׁ - כֵּיוָן שֶׁעָלְתָה לוֹ[25] שָׁנָה מִשָּׁעָה שֶׁנִּגְאַל מִיַּד**
32 **הַהֶקְדֵּשׁ וְלֹא גְּאָלוֹ בְּעָלָיו, נֶחְלַט בְּיַד הַגּוֹאֵל[26]. שֶׁאֵין**
33 **הַהֶקְדֵּשׁ חוֹלֵט, אֶלָּא הַלּוֹקֵחַ; שֶׁנֶּאֱמַר: לַקֹּנֶה אֹתוֹ**
34 **לְדֹרֹתָיו.**

25) לבית. 26) שם: דאמר קרא "לקונה אותו", ואפילו מיד ההקדש. ולחלטיה הקדש? אמר קרא "לדורותיו", יצא הקדש שאין לו דורות.

35 **ט. מָכַר בֵּית עִיר חוֹמָה וְהִגִּיעַ יוֹבֵל בְּתוֹךְ שְׁנַת**
36 **הַמֶּכֶר - אֵינוֹ חוֹזֵר[27] בַּיּוֹבֵל; אֶלָּא יִהְיֶה בְּיַד הַלּוֹקֵחַ**
37 **עַד שֶׁיִּרְצֶה הַמּוֹכֵר לִגְאֹל כָּל שְׁנַת הַמֶּכֶר, אוֹ תִּמָּלֵא**
38 **שָׁנָה וְיִחְלֹט.**

27) שנאמר: לא יצא ביובל.

39 **י. הַמּוֹכֵר בַּיִת בִּבְתֵּי חֲצֵרִים אוֹ בְּעִיר שֶׁאֵינָהּ מֻקֶּפֶת**
40 **חוֹמָה כָּרָאוּי[28] - הֲרֵי זֶה נִגְאָל בְּכֹחַ יָפֶה[29] שֶׁבִּדִּין**
41 **הַשָּׂדֶה וְשֶׁבִּדִּין הַבָּתִּים הַמֻּקָּפִין חוֹמָה[30]. כֵּיצַד? אִם**
42 **רָצָה לִגְאֹל מִיָּד[31] - גּוֹאֵל, כְּדִין הַבָּתִּים[32]. הִגִּיעַ שְׁנֵים**
43 **עָשָׂר חֹדֶשׁ וְלֹא גָאַל - הֲרֵי זֶה גּוֹאֵל[33] עַד שְׁנַת**
44 **הַיּוֹבֵל, כְּדִין הַשָּׂדוֹת[34]. וּבְעֵת שֶׁגּוֹאֵל[35] - מְחַשֵּׁב עִם**
45 **הַמּוֹכֵר וְגוֹרֵעַ לוֹ מַה שֶּׁאָכַל[36]. הִגִּיעַ יוֹבֵל[37] וְלֹא גָאַל**
46 **- חוֹזֵר הַבַּיִת בְּלֹא דָמִים, כְּדִין הַשָּׂדוֹת[38].**

28) היינו, בשעת כיבוש הארץ. ושתוקף החומה לפני שיבנו החצרות בתוכה. 29) היינו, שמייפים את כח המוכר. 30) כראוי. 31) ביום שמכר. 32) אבל בשדה אחוזה אינו מותר לגאול לפחות משתי שנים. 33) אפילו בשנה

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

השנייה. וטעמו של דבר, משום שבגמרא שם אמרו: "וביובל יצא, למה לי? אמר רב פפא, לא נצרכה אלא למוכר בית בבתי ערי החצרים, ופגע בו יובל בשנה שנייה. למאי מדמית ליה, אי לבתי ערי חומה מדמית ליה, איחלט ליה ללוקח (אחרי שנה), אי לשדה אחוזה מדמית ליה, השלמה בעי (כנ"ל בפרק י"א הלכה י"ב), להכי אצטריך וביובל יצא". ומכיוון שפסוק זה מדבר בשנה שנייה של המכר, אם כן אף הפסוק "גאולה תהיה לו" הסמוך לו, מדבר אף הוא בשנה שנייה, ונמצא שגואל אף בשנה שנייה. 34) אבל בית עיר חומה נחלט ללוקח. 35) אפילו בשנה ראשונה. והרדב"ז והרש"ש שם כתבו, שבשנה ראשונה שאינו גואל אלא מטעם בית עיר חומה - אינו גורע לו מה שאכל כדין בית עיר חומה. 36) כדין השדות. אבל בבתים נותן כל הדמים שלקח, ואינו גורע ללוקח כלום. 37) אפילו בשנה שנייה. 38) שהרי בבתים אין דין יובל כלל, אלא נחלט ללוקח אחר י"ב חודש.

1 **יא. כֹּל שֶׁהוּא לִפְנִים מִן הַחוֹמָה, כְּגוֹן הַגִּנּוֹת[39]**
2 **וְהַמֶּרְחָצָאוֹת וְהַשּׁוֹבָכוֹת[40] - הֲרֵי הוּא כַּבָּתִּים[41];**
3 **שֶׁנֶּאֱמַר: אֲשֶׁר בָּעִיר. אֲבָל הַשָּׂדוֹת[42] שֶׁבְּתוֹךְ הָעִיר -**
4 **נִגְאָלִין[43] כְּדִין הַשָּׂדוֹת שֶׁחוּץ לָעִיר; שֶׁנֶּאֱמַר: וְקָם**
5 **הַבַּיִת אֲשֶׁר בָּעִיר - בַּיִת וְכָל הַדּוֹמֶה לְבַיִת, לֹא**
6 **הַשָּׂדוֹת.**

39) [שבהם אילנות. ודווקא גנות של אילנות שכן דרך ליטע אילנות בחצר, אבל שדות של תבואה, שבהם נחלקו ר' מאיר וחכמים במשנה בערכין שם, אין הלכה כר' מאיר, לפי שאין דרך לזרוע תבואה בחצר. ועיין בעירובין כג: שגם שם חילקו בין זריעה לנטיעה שנטיעות הרי הם כחצר, וזריעות לא]. 40) בברייתא ובסיפרא שם נזכרו גם "בתי בדים". [ורבינו השמיטו לפי שדרכם היה לבנותם בתוך החומה, והרי אפילו בית הבנוי בחומה אינו כבתי ערי חומה]. 41) ונחלטים ללוקח אחר יב חודש, כדין בתי ערי חומה. 42) כר' יהודה במשנה שם, ששדות שבתוך העיר דינן כשדות שמחוץ לעיר. 43) עד היובל.

7 **יב. בַּיִת שֶׁאֵין בּוֹ אַרְבַּע אַמּוֹת עַל אַרְבַּע אַמּוֹת -**
8 **אֵינוֹ נֶחְלָט[44] כְּבָתֵּי עָרֵי חוֹמָה. וִירוּשָׁלַיִם - אֵין הַבַּיִת**
9 **נֶחְלָט בָּהּ[45]. וּבַיִת הַבָּנוּי בַּחוֹמָה - אֵינוֹ[46] כְּבָתֵּי עָרֵי**
10 **חוֹמָה.**

44) שם: "מאי טעמא, דבית כתיב בהו" (שנאמר: "ובית מושב עיר חומה", ופחות משיעור זה אינו קרוי בית). ומכיוון שאין זה בית, דינו כשדה שאינה ראוייה לזריעה. 45) בבבא קמא שם: דכתיב, וקם הבית אשר לו חומה לצמיתות, לקונה אותו לדורותיו, וקסבר לא נתחלקה ירושלים לשבטים. כלומר, ולכן אין איש יכול להקנותו קרקע שם, ודינו כבתי ערי חצרים. 46) ובגמרא שם: אמר רבי יוחנן, ושניהם מקרא אחד דרשו: "ותורידם בעד החלון, כי ביתה בקיר החומה, ובחומה היא יושבת". ר' שמעון סבר כפשטיה דקרא (שהרי היא כיושבת בעיר החומה), ור' יהודה סבר, בחומה היא יושבת ולא בעיר חומה.

11 **יג. עִיר שֶׁגַּגּוֹתֶיהָ חוֹמָתָהּ[47] אוֹ שֶׁהַיָּם חוֹמָתָהּ - אֵינָהּ**
12 **כְּמֻקֶּפֶת חוֹמָה[48].**

47) שלא הקיפוה חומה, אלא הקיפוה בבתים, ותכופות הבתים זו לזו, כחומה. 48) ובתיה כבתי ערי חצרים. ובברייתא שם: תנו רבנן, חומה, ולא שור איגר (שגגותיה חומתה - רש"י. כלומר, שור היינו חומה כמפורש (בראשית מט, כב) ואיגר הוא כמו איגרא, דהיינו גג. שהיו גגותיה חומתה). סביב, פרט לטבריה שימה חומתה.

13 **יד. אֵין הַמָּקוֹם נִקְרָא עָרֵי חוֹמָה עַד שֶׁיִּהְיֶה בּוֹ שָׁלֹשׁ**
14 **חֲצֵרוֹת אוֹ יָתֵר, וּבְכָל חָצֵר מֵהֶן שְׁנֵי בָּתִּים אוֹ יָתֵר,**
15 **וְיַקִּיפוּהָ חוֹמָה תְּחִלָּה וְאַחַר כָּךְ יִבְנוּ הַחֲצֵרוֹת**
16 **בְּתוֹכוֹ[49]. אֲבָל מָקוֹם שֶׁיָּשַׁב וְאַחַר כָּךְ הֵקַּף, אוֹ שֶׁלֹּא**
17 **הָיוּ בּוֹ שָׁלֹשׁ חֲצֵרוֹת שֶׁל שְׁנֵי בָּתִּים - אֵינוֹ עִיר**
18 **חוֹמָה, אֶלָּא בָּתִּים שֶׁבּוֹ כְּבָתֵּי הַחֲצֵרִים.**

49) שנאמר: "ואיש כי ימכור בית מושב עיר חומה" - "שהוקף ולבסוף ישב (היינו, שהבית נבנה ונעשה מושב בעיר שכבר היה לה חומה), ולא שישב ולבסוף הוקף".

19 **טו. אֵין סוֹמְכִין[50] אֶלָּא עַל חוֹמָה הַמֻּקֶּפֶת בִּשְׁעַת[51]**
20 **כִּבּוּשׁ הָאָרֶץ. כֵּיצַד? עִיר שֶׁלֹּא הָיְתָה מֻקֶּפֶת חוֹמָה**
21 **בְּשָׁעָה שֶׁכָּבַשׁ יְהוֹשֻׁעַ אֶת הָאָרֶץ, אַף עַל פִּי שֶׁמֻּקֶּפֶת**
22 **עַתָּה[52] - הֲרֵי הִיא כְּבָתֵּי הַחֲצֵרִים; וְעִיר שֶׁהָיְתָה**
23 **מֻקֶּפֶת חוֹמָה בִּימֵי יְהוֹשֻׁעַ, אַף עַל פִּי שֶׁאֵינָהּ מֻקֶּפֶת**
24 **עַתָּה[53] - הֲרֵי הִיא כְּמֻקֶּפֶת[54]. וְכֵיוָן שֶׁגָּלוּ בְּחֻרְבָּן**
25 **רִאשׁוֹן - בָּטְלָה קְדֻשַּׁת עָרֵי חוֹמָה[55] שֶׁהָיוּ בִּימֵי**
26 **יְהוֹשֻׁעַ. כֵּיוָן שֶׁעָלָה עֶזְרָא בַּבִּיאָה הַשְּׁנִיָּה - נִתְקַדְּשׁוּ**
27 **כָּל הָעָרִים הַמֻּקָּפוֹת חוֹמָה בְּאוֹתוֹ הָעֵת[56]. מִפְּנֵי**
28 **שֶׁבִּיאָתָן בִּימֵי עֶזְרָא, שֶׁהִיא בִּיאָה שְׁנִיָּה - כְּבִיאָתָן**
29 **בִּימֵי יְהוֹשֻׁעַ: מַה בִּיאָתָן בִּימֵי יְהוֹשֻׁעַ - מָנוּ שְׁמִטִּין**
30 **וְיוֹבְלוֹת[57], וְקִדְּשׁוּ בָּתֵּי עָרֵי חוֹמָה, וְנִתְחַיְּבוּ בְּמַעֲשֵׂר;**
31 **אַף בִּיאָתָם בִּימֵי עֶזְרָא - מָנוּ שְׁמִטִּין וְיוֹבְלוֹת[58],**
32 **וְקִדְּשׁוּ בָּתֵּי עָרֵי חוֹמָה, וְנִתְחַיְּבוּ בְּמַעֲשֵׂר[59].**

50) כלו', להחשיב ערים כמוקפות חומה. 51) מימות יהושע בן נון. 52) היינו, בזמן בית ראשון. 53) בזמן בית ראשון. אבל לאחר החורבן אין לה דין בית עיר חומה, שהרי קדושה ראשונה לא קדשה לעתיד לבוא. ואף על פי שאמרו שהברייתא הנ"ל של ר' אלעזר בר יוסי סוברת קדושה ראשונה קידשה לעתיד לבוא - בפרט זה אין הלכה כמותו. 54) שנאמר: "אשר לוא חומה (= קרי "לו לא חומה") - אף על פי שאין לו עכשיו והיה לו קודם לכן". 55) כר' אלעזר בן שמוע. שקדושה ראשונה, לפי שהייתה מפני הכיבוש בלבד, קדשה לשעתה ולא קדשה לעתיד לבוא. 56) בקדושה שנייה. 57) לאחר י"ד שנה של כיבוש וחילוק. 58) לקדש שמיטין. 59) והנה, מצד הקדושה היו ראויים להתחייב במעשרות מן התורה, אבל מכיוון שלא באו כולם, אינם מתחייבים אלא מדרבנן.

33 **טז. וְכֵן לֶעָתִיד לָבוֹא בְּבִיאָה שְׁלִישִׁית, בָּעֵת שֶׁיִּכָּנְסוּ**

1 לָאָרֶץ יַתְחִילוּ לִמְנוֹת שְׁמִטִּין וְיוֹבְלוֹת, וִיקַדְּשׁוּ בָּתֵּי
2 עָרֵי חוֹמָה, וְיִתְחַיֵּב כָּל מָקוֹם שֶׁיִּכְּבְּשׁוּהוּ[60]
3 בְּמַעֲשְׂרוֹת[61]. שֶׁנֶּאֱמַר: וֶהֱבִיאַךְ יְיָ אֱלֹהֶיךָ אֶל הָאָרֶץ
4 אֲשֶׁר יָרְשׁוּ אֲבֹתֶיךָ וִירִשְׁתָּהּ - מַקִּישׁ יְרֻשָּׁתְךָ לִירֻשַּׁת
5 אֲבוֹתֶיךָ: מַה יְּרֻשַּׁת אֲבוֹתֶיךָ - אַתָּה נוֹהֵג [בָּהּ]
6 בְּחִדּוּשׁ כָּל הַדְּבָרִים הָאֵלּוּ, אַף יְרֻשָּׁתְךָ אַתָּה נוֹהֵג בָּהּ
7 בְּחִדּוּשׁ כָּל הַדְּבָרִים הָאֵלּוּ.

60) היינו המקומות שלא החזיקו בהם בימי עזרא. אבל המקומות שהחזיקו בהם בימי עזרא, הרי הם בקדושתם, שקדושה שנייה קדשה לשעתה וקדשה לעתיד לבוא, לפי שקדושת עזרא לא הייתה מצד הכיבוש, אלא מצד החזקה, וחזקה לא בטלה. 61) כשיבואו כולם, יתחייבו בכל אלה מן התורה.

פֶּרֶק שְׁלִשָּׁה עָשָׂר[1]

1) יבאר שנצטוו ישראל לתת לשבט לוי ערים לשבת. נותנין לכל עיר בית קברות. ואם עושין עיר מגרש או להיפך. לויים שמכרו שדה אם גואלין כישראל. ישראל שירש את אבי אמו לוי. ששבט לוי מוזהרין שלא ינחלו בארץ כנען. שלא יטול הלוי או הכהן חלק בביזה, ואם נטלו חייבים מלקות.

8 א. שֵׁבֶט לֵוִי, אַף עַל פִּי שֶׁאֵין לָהֶם חֵלֶק בָּאָרֶץ[2],
9 כְּבָר נִצְטַוּוּ[3] יִשְׂרָאֵל לִתֵּן לָהֶם עָרִים לָשֶׁבֶת
10 וּמִגְרְשֵׁיהֶם. וְהֶעָרִים הֵם שֵׁשׁ עָרֵי מִקְלָט[4], וַעֲלֵיהֶן
11 שְׁתַּיִם וְאַרְבָּעִים עִיר. וּכְשֶׁמּוֹסִיפִין עָרֵי מִקְלָט אֲחֵרוֹת
12 בִּימֵי הַמָּשִׁיחַ[5] - הַכֹּל לַלְוִיִּם[6].

2) שנאמר (דברים יח, א): "לא יהיה לכהנים הלויים כל שבט לוי חלק ונחלה עם ישראל". וכן נאמר שם יד, כט, וביהושע יג, לג. ועיין ברייתא בבבא בתרא קכב. ולהלן בהלכה י. 3) שנאמר (במדבר לה, ב): "צו את בני ישראל ונתנו ללוים מנחלת אחוזתם ערים לשבת, ומגרש לערים סביבותיהם תתנו ללוים". וראה ביהושע בא, ב. 4) במדבר שם, ו. 5) שנאמר (דברים יט, ח־ט): "ואם ירחיב ה' אל' את גבולך וגו', ויספת לך עוד שלש ערים על השלש האלה". ועיין רש"י שם. וראה בפ"ח מהלכות רוצח הלכה ד. 6) במכות יב: "תנו רבנן, ושמתי לך מקום וכו'. ושמתי לך, בחייך. מקום (כלומר, לך מקום – ר"ח), ממקומך (שתהא מחנה לויה קולטת, ואף ערי מקלט יהיו ערי לויה – רש"י). וכשאמר הקב"ה: ושמתי לך מקום, בוודאי היתה הכוונה אף לשלש הערים שלעתיד־לבוא, ועל הכל דרשו: מקום, ממקומך, שערי המקלט שייכות ללויים. וראה באור־שמח. ומכאן שגם לעתיד־לבוא לא יהיה ללויים חלק ונחלה. ומה שאמרו בבבא בתרא שם, שעתידה ארץ ישראל שתתחלק לשלשה עשר שבטים, החלק השלשה עשר לא יהיה לשבט לוי אלא למלך המשיח, כמפורש בסוף הסוגיא שם, וכן פסק רבינו בפ"ד מהלכות מלכים הלכה ח. ולא כדעת הסמ"ג לאוין רעו.

13 ב. מִגְרְשֵׁי הֶעָרִים[7] כְּבָר נִתְפָּרְשׁוּ בַּתּוֹרָה[8] שֶׁהֵם
14 שְׁלֹשֶׁת אֲלָפִים אַמָּה[9] לְכָל רוּחַ מִקִּיר הָעִיר וָחוּצָה.
15 שֶׁנֶּאֱמַר: מִקִּיר הָעִיר וָחוּצָה אֶלֶף אַמָּה סָבִיב, וּלְהַלָּן
16 הוּא אוֹמֵר: וּמַדַּתֶּם מִחוּץ לָעִיר אֶת פְּאַת קֵדְמָה
17 אַלְפַּיִם בָּאַמָּה וְגוֹמֵר; אֶלֶף הָרִאשׁוֹנִים - מִגְרָשׁ[10],
18 וְאַלְפַּיִם שֶׁמּוֹדִדִין חוּץ לַמִּגְרָשׁ - לְשָׂדוֹת וּכְרָמִים.

7) אף־על־פי שעיקרו של השם "מגרש" נקבע לאלף אמה שבצד העיר – הוא כולל גם את האלפים האחרות ששמן "שדה". וראה בהלכה הסמוכה. 8) במדבר לה. 9) משנה בסוטה כז: כר' אליעזר בנו של ר' יוסי הגלילי ולא כרבי עקיבא, הדורש למגרש ואלפיים לתחום שבת. ואף־על־פי שכלל בידינו, שהלכה כרבי עקיבא מחבירו, כאן שדעת רבי עקיבא בנויה על היסוד שתחומין דאורייתא, אין הלכה כרבי עקיבא, כי מבואר בכמה מקומות שתחומין דרבנן, וכן פסק רבינו בפכ"ז מהלכות שבת הלכה א. ופסק רבינו כמשנתנו, ולא כברייתא בעירובין נו: בשם רבי אליעזר בן יוסי הסוברת שלא היו ללויים אלא אלפים אמה סביב הערים (ורש"י מפרש אף את משנתנו כברייתא שם). וראה בתוספתא ערכין סוף פ"ה, ובתוספתא סוטה סוף פ"ה, וצ"ע. 10) רחבה פנויה מזריעה ומבתים ומאילנות, לנוי העיר להיות לה לאויר (רש"י שם). וראה ברש"ש שם.

19 ג. וְנוֹתְנִין[11] לְכָל עִיר בֵּית הַקְּבָרוֹת חוּץ לִתְחוּם זֶה[12],
20 שֶׁאֵין קוֹבְרִין מֵתֵיהֶם בִּתְחוּם[13] עָרֵיהֶם; שֶׁנֶּאֱמַר:
21 וּמִגְרְשֵׁיהֶם[14] יִהְיוּ לִבְהֶמְתָּם וְלִרְכֻשָׁם וּלְכֹל חַיָּתָם -
22 לְחַיִּים נִתְּנוּ וְלֹא לִקְבוּרָה[15].

11) מכות יב. בשם רבי אבהו. 12) של שלשת אלפים אמה, וראה להלן. 13) צ"ל: "בתחום" (מעשה רוקח). 14) היינו שלשת אלפים אמה, שגם אלפים אמה של שדות וכרמים נקראו בתורה מגרשים, ונכללו בפסוק הנ"ל של'חַיָּתָם ניתנו' ולא לקבורה, שהרי זו לשון הפסוקים שם: "ערים לשבת ומגרש לערים וגו' ומגרשיהם יהיו לבהמתם ולרכושם ולכל חַיָּתָם. ומגרשי הערים אשר תתנו וגו' אלף אמה סביב. ומדותם וגו' את פאת קדמה אלפים באמה וגו' זה יהיה להם מגרשי הערים". 15) פרט לרוצח שמת בעיר מקלטו, שקוברים אותו שם (גמרא שם, ופ"ז מהלכות רוצח הלכות ג, ח). ולמדו זאת (מכות שם) מפסוק מיוחד.

23 ד. אֵין[16] עוֹשִׂין בְּעָרֵי הַלְוִיִּם[17] עִיר מִגְרָשׁ וְלֹא מִגְרָשׁ
24 עִיר, וְלֹא מִגְרָשׁ שָׂדֶה וְלֹא שָׂדֶה מִגְרָשׁ[18]. שֶׁנֶּאֱמַר:
25 וּשְׂדֵה מִגְרַשׁ עָרֵיהֶם לֹא יִמָּכֵר.

16) משנה בערכין לג: 17) אבל בערי ישראל עושים שדה מגרש, ומגרש שדה (ראה להלן) ומגרש עיר, כרבי אלעזר במשנה שם (רדב"ז), שסתם משנה בבבא בתרא כד: כוותיה, בין ללשון הראשון שם ובין ללשון השני (לפי נוסחת ר"י מיגאש רבו של רבינו, שהובא בשיטה־מקובצת שם: "ולהך לישנא (וכן הוא בערכין שם, לפי מה שהביא בילקוט שמעוני פרשת בהר סימן תרסה) דאמר רבי אלעזר עושים שדה מגרש, אבל לא מגרש שדה. הני מילי זרעים, אבל אילנות עבדינן"). ופסק רבינו כלשון הראשון, שלעולם מותר, והביא המשנה שם בדין מרחיקין את האילנות מן העיר משום נוי העיר, ראה בפ"ז מהלכות שכנים הלכה א. 18) ולא עיר ולא שדה עיר (חינוך מצוה שמב), וכדלהלן:

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

ואין לוקין על לאוין אלו, לפי שאפשר להחזיר הדבר כמו שהיה (מנחת־חינוך מצוה שח). וראה להלן הלכה י.

ה. ומִפִּי[19] הַשְּׁמוּעָה לָמְדוּ, שֶׁזֶּה שֶׁנֶּאֱמַר לֹא יִמָּכֵר - לֹא יִשָּׁנֶה, אֶלָּא הַשָּׂדֶה[20] וְהַמִּגְרָשׁ וְהָעִיר - כָּל אֶחָד[21] מִשְּׁלָשְׁתָּן כְּמוֹת שֶׁהוּא לְעוֹלָם. וְכֵן[22] בִּשְׁאָר עָרֵי יִשְׂרָאֵל.

19) בגמרא שם: "אילימא לא ימכר כלל, והא מדכתיב: גאולת עולם תהיה ללוים, מכלל דמזבני. אלא מאי לא ימכר, לא ישנה". 20) כלומר, שאמרה תורה: ושדה, מגרש, עריהם. 21) כנ"ל. 22) נראה שמכאן מתחילה הלכה ו. ולפי־זה הכוונה, שבשאר ערי ישראל ישנו רק דין אחד שאין עושין עיר למגרש או לשדה, וזה מה שכתב רבינו בהלכה ו. וגירסת רבינו במשנה היא: "אמר רבי אלעזר וכו'. אבל בערי ישראל עושין שדה מגרש, מגרש שדה (כלשון הראשון בבבא בתרא שם), מגרש עיר, ולא עיר מגרש שלא יחריבו את ערי ישראל". וכן היא הגירסא בתוספתא שם סוף פ"ה.

ו. לֹא יִסְתּוֹר[23] אָדָם אֶת בֵּיתוֹ[24] לַעֲשׂוֹתוֹ גִּנָּה וְלֹא יִטַּע[25] חָרְבָּתוֹ גִּנָּה[26], שֶׁלֹּא יַחֲרִיבוּ[27] אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל.

23) תוספתא שם. 24) שבעיר. 25) שם, כחכמים ולא כרבן שמעון בן גמליאל. 26) אלא יבנה בית חדש. וראה במנחת בכורים שם. 27) זהו מה שאמר רבי אלעזר במשנת ערכין שם: "ולא עיר מגרש, שלא יחריבו את ערי ישראל", כנ"ל.

ז. כֹּהֲנִים[28] וּלְוִיִּם שֶׁמָּכְרוּ שָׂדֶה מִשְּׂדֵה עָרֵיהֶם אוֹ בַּיִת מִבָּתֵּי עָרֵי חוֹמָה שֶׁלָּהֶן - אֵין גּוֹאֲלִין כַּסֵּדֶר הַזֶּה[29]. אֶלָּא מוֹכְרִין[30] הַשָּׂדוֹת וַאֲפִלּוּ סָמוּךְ לַיּוֹבֵל[31], וְגוֹאֲלִין מִיָּד[32]. וְאִם[33] הִקְדִּישׁוּ שָׂדֶה - גּוֹאֲלִים מִיַּד הַהֶקְדֵּשׁ לְאַחַר הַיּוֹבֵל[34]. וְגוֹאֲלִים[35] בָּתֵּי עָרֵי חוֹמָה כָּל זְמַן שֶׁיִּרְצוּ, אֲפִלּוּ אַחַר כַּמָּה שָׁנִים[36]. שֶׁנֶּאֱמַר: גְּאֻלַּת עוֹלָם תִּהְיֶה לַלְוִיִּם.

28) משנה שם. 29) היינו כסדר הנזכר בפי"א לענין שדה אחוזה, ובפי"ב לענין בתי ערי חומה. 30) ברייתא שם. 31) כן מפרש רבינו בפירוש המשנה שם, מה שאמרו במשנה שם: "מוכרין לעולם", שהרי אין לומר, שהמכירה מועילה אפילו ביובל, שאם מכורה כבר - יוצאה, זו שלא נמכרה עדיין - אינו דין שלא תמכר (ראה למעלה בפי"א הלכה יא, ובהערות שם). ועיין ברש"י שם. ורוצה לומר, שאף־על־פי שישראל שמכר בפחות משתי שנים לפני היובל, משלים הלוקח אותו זמן החסר ואוכלה לאחר היובל (שם הלכה יב), בכהנים ולוים אין הדין כן, אלא אף־על־פי שמכר סמוך ליובל, חוזרת היא ביובל ואין צורך להשלים ללוקח כלום. 32) אפילו ביום שמכר, ואינו מחכה שנתיים כבשדה אחוזה. 33) שם. 34) ואין השדה יוצאה לכהנים בשנת היובל, כמו בשאר שדות (פ"ד מהלכות ערכין הלכות יט, כא). 35) שם. 36) ואין הבית נחלט אחר שנים עשר חדש כדין בתי ערי חומה של ישראל (למעלה פי"ב הלכה ד).

ח. יִשְׂרָאֵל[37] שֶׁיָּרַשׁ אֶת אֲבִי אִמּוֹ לֵוִי - הֲרֵי זֶה גּוֹאֵל כַּלְוִיִּם[38] אַף עַל פִּי שֶׁאֵינוֹ לֵוִי. הוֹאִיל וְהֶעָרִים אוֹ הַשָּׂדוֹת שֶׁל לְוִיִּם - גּוֹאֵל לְעוֹלָם. שֶׁדִּין זֶה תָּלוּי בִּמְקוֹמוֹת אֵלּוּ[39] וְלֹא בַּבְּעָלִים.

37) משנה וברייתא שם, כחכמים ולא כרבי. 38) כמבואר בהלכה הקודמת. 39) שנאמר: כי בתי ערי הלוים היא אחוזתם בתוך בני ישראל, להגיד מה גרם (סיפרא בהר פרק ו הלכה ח).

ט. וְלֵוִי[40] שֶׁיָּרַשׁ אֶת אֲבִי אִמּוֹ יִשְׂרָאֵל[41] - גּוֹאֵל כְּיִשְׂרָאֵל וְלֹא כַּלְוִיִּם; שֶׁלֹּא נֶאֱמַר 'גְּאֻלַּת עוֹלָם תִּהְיֶה לַלְוִיִּם' אֶלָּא בְּעָרֵי הַלְוִיִּם[42].

40) משנה שם לדעת כולם. 41) כלומר, ונמצא שאין הקרקע שבידו מערי הלוים. 42) כנ"ל.

י. כָּל שֵׁבֶט[43] לֵוִי מֵזְהָרִין שֶׁלֹּא יִנְחֲלוּ[44] בְּאֶרֶץ כְּנַעַן[45]. וְכֵן הֵן מֵזְהָרִין שֶׁלֹּא יִטְּלוּ[46] חֵלֶק בַּבִּזָּה[47] בְּשָׁעָה שֶׁכּוֹבְשִׁין אֶת הֶעָרִים. שֶׁנֶּאֱמַר: לֹא יִהְיֶה לַכֹּהֲנִים הַלְוִיִּם כָּל שֵׁבֶט לֵוִי חֵלֶק וְנַחֲלָה עִם יִשְׂרָאֵל; חֵלֶק - בַּבִּזָּה, וְנַחֲלָה - בָּאָרֶץ. וְכֵן[48] הוּא אוֹמֵר: בְּאַרְצָם לֹא תִנְחָל, וְחֵלֶק לֹא יִהְיֶה לְךָ בְּתוֹכָם - בַּבִּזָּה[49]. וּבֶן לֵוִי אוֹ כֹּהֵן שֶׁנָּטַל חֵלֶק בַּבִּזָּה - לוֹקֶה[50]. וְאִם נָטַל נַחֲלָה בָּאָרֶץ - מַעֲבִירִין אוֹתָהּ מִמֶּנּוּ[51].

43) תפס רבינו את לשון הכתוב דלהלן. 44) ראה בספר המצוות ל"ת קסט. 45) אבל בשאר ארצות שכבשן מלך ממלכי ישראל, נוחלים וחולקים בכל ישראל (להלן הלכה יב). וראה למעלה הלכה א שגם לעתיד־לבוא לא יהיה להם נחלה. 46) שם ל"ת קע. 47) ספרי לפ' שופטים שם. 48) רבינו הוסיף להביא פסוק זה, מפני שמכח הפסוק הראשון אין למנות את איסור הנחלה ואיסור הביזה כשני לאוין, שהרי לאו שבכללות הוא, ואין למנותו אלא כלאו אחד. וראה בספר המצוות שם. 49) ספרי לפרשת קרח שם. 50) כל זה כשכבר אכל את הביזה. אבל אם עודנה בעין, נוטלין אותה ממנו, כמו בנחלה, ואינו לוקה. ואין זה דומה לגוזל ממון חבירו, שאף־על־פי שאכלו אינו לוקה, לפי ששם אם משיב ממון אחר, מקיים הוא מצות "והשיב את הגזילה, אבל כאן אינו מתקן את האיסור אלא אם מחזיר הביזה עצמה. וראה ברדב"ז. אולם צריך עיון, מדוע לא הזכיר רבינו לאו זה בפי"ט מהלכות סנהדרין בכלל כל הלאוין שלוקין עליהם (משנה־למלך). וראה בספר המצוות שם. 51) ואינו לוקה על לאו זה, כנ"ל.

יא. יֵרָאֶה לִי, שֶׁאֵין הַדְּבָרִים אֲמוּרִים אֶלָּא בָּאָרֶץ שֶׁנִּכְרְתָה עָלֶיהָ בְּרִית לְאַבְרָהָם לְיִצְחָק וּלְיַעֲקֹב וִירֻשּׁוּהָ בְּנֵיהֶם וְנִתְחַלְּקָה לָהֶם; אֲבָל שְׁאָר כָּל הָאֲרָצוֹת שֶׁכּוֹבֵשׁ מֶלֶךְ מִמַּלְכֵי יִשְׂרָאֵל[52] - הֲרֵי הַכֹּהֲנִים וְהַלְוִיִּם בְּאוֹתָן הָאֲרָצוֹת וּבְכֻלָּן כְּכָל יִשְׂרָאֵל[53].

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

52) ראה בפ"א מהלכות תרומות הלכה ב. 53) וראיה לזה ממה שנטלו הלוים חלק בביזת מדין (במדבר לא, ל־מב) שלא נכרת עליה ברית (סוף משנה).

1 **יב. וְלָמָּה לֹא זָכָה לֵוִי בְּנַחֲלַת אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל וּבְבִזָּתָהּ**
2 **עִם אֶחָיו? מִפְּנֵי שֶׁהֻבְדַּל לַעֲבֹד אֶת יְיָ, לְשָׁרְתוֹ**
3 **וּלְהוֹרוֹת דְּרָכָיו הַיְשָׁרִים וּמִשְׁפָּטָיו הַצַּדִּיקִים לָרַבִּים;**
4 **שֶׁנֶּאֱמַר: יוֹרוּ מִשְׁפָּטֶיךָ לְיַעֲקֹב וְתוֹרָתְךָ לְיִשְׂרָאֵל.**
5 **לְפִיכָךְ הֻבְדְּלוּ מִדַּרְכֵי הָעוֹלָם: לֹא עוֹרְכִין[54] מִלְחָמָה**
6 **כְּשְׁאָר יִשְׂרָאֵל[55], וְלֹא נוֹחֲלִין, וְלֹא זוֹכִין לְעַצְמָן בְּכֹחַ**
7 **גּוּפָן. אֶלָּא הֵם חֵיל הַשֵּׁם[56], שֶׁנֶּאֱמַר: בָּרֵךְ יְיָ חֵילוֹ;**
8 **וְהוּא בָּרוּךְ הוּא זוֹכֶה לָהֶם, שֶׁנֶּאֱמַר: אֲנִי חֶלְקְךָ**
9 **וְנַחֲלָתְךָ.**

54) בספרי מטות סי' קנז, לפי גירסת הגר"א: להוציא שבטו של לוי (קרית מלך). 55) כלומר, אבל מספקין מים ומזון לאחיהם ומתקנין את הדרכים (פ"ז מהלכות מלכים הלכה ט). [אבל יותר מסתבר שאינם יוצאים כלל (עיין שם הלכה י), וכוונת רבינו לומר שכשאר ישראל אינם עורכין מלחמה, אבל עורכין הן מלחמה שלא כשאר ישראל, שכל ישראל יוצאים למלחמת כיבוש ארץ ישראל, ואילו הלויים שאין להם חלק ונחלה בה (שם), אינם יוצאים. אבל למלחמה שיש להם חלק בה, אף הלויים יוצאים. וראיה לזה מספרי פ' מטות (לבמדבר לא, ד) "לכל מטות ישראל תשלחו, להביא את שבטו של לוי" (וראה בהגהות הגר"א שם). הרי שבמלחמת מדין שהיה ללוים חלק בביזה (ראה למעלה הלכה יא), יצאו למלחמה. וזהו מה שאמרו בקידושין כא: "כהן מהו ביפת תואר" (וראה במרדכי גיטין סוף פרק מי שאחזו), וכן מה שאמרו בסוטה מג. "אלמנה לכהן גדול, גרושה וחלוצה לכהן הדיוט", שכל זה מדובר במלחמה שיש להם חלק בה]. 56) במדבר רבה פ"א סימן יב: "שאין שבחו של מלך שימנה לגיונו עם הלגיונות" (קרית מלך).

10 **יג. וְלֹא שֵׁבֶט לֵוִי בִּלְבַד, אֶלָּא כָּל אִישׁ וָאִישׁ מִכָּל**
11 **בָּאֵי הָעוֹלָם, אֲשֶׁר נָדְבָה רוּחוֹ אוֹתוֹ וֶהֱבִינוֹ מַדָּעוֹ**
12 **לְהִבָּדֵל לַעֲמֹד לִפְנֵי יְיָ לְשָׁרְתוֹ וּלְעָבְדוֹ, לְדֵעָה אֶת יְיָ,**
13 **וְהָלַךְ יָשָׁר[57] כְּמוֹ שֶׁעָשָׂהוּ הָאֱלֹהִים, וּפָרַק[58] מֵעַל**
14 **צַוָּארוֹ עֹל הַחֶשְׁבּוֹנוֹת הָרַבִּים אֲשֶׁר בִּקְּשׁוּ בְּנֵי הָאָדָם**
15 **- הֲרֵי זֶה נִתְקַדֵּשׁ קֹדֶשׁ קָדָשִׁים, וְיִהְיֶה יְיָ חֶלְקוֹ**
16 **וְנַחֲלָתוֹ לְעוֹלָם וּלְעוֹלְמֵי עוֹלָמִים, וְיִזְכֶּה לוֹ[59] בָּעוֹלָם**
17 **הַזֶּה דָּבָר הַמַּסְפִּיק לוֹ[60], כְּמוֹ שֶׁזָּכָה לַכֹּהֲנִים לַלְוִיִּם.**
18 **הֲרֵי דָּוִד עָלָיו הַשָּׁלוֹם אוֹמֵר: יְיָ מְנָת חֶלְקִי וְכוֹסִי,**
19 **אַתָּה תּוֹמִיךְ גּוֹרָלִי.**

~ נקודות משיחות קודש מתוך רמב"ם "פרדס המלך" ~

"וְלֹא שֵׁבֶט לֵוִי בִּלְבַד, אֶלָּא כָּל אִישׁ וָאִישׁ מִכָּל בָּאֵי הָעוֹלָם . . כו' אַתָּה תּוֹמִיךְ גּוֹרָלִי".

עבודת שבט לוי היא כשמו "ילוה אישי אלי" שמחבר יהודי עם הקב"ה ("אישי") וכח זה ניתן לו כיון שדבוק בתכלית עם הקב"ה ועבודתו היא "לעמוד לפני ה' לשרתו", כל מציאותו היא עבודת ה' ואין לו עסק במלאכה לעשות לעצמו נחלה בעולם כיון ש"אני חלקך ונחלתך" ולכן יש בכוחו לחבר יהודי לקב"ה. ובזה שבט לוי מחבר הפכים, כי עם היותו נשמה בגוף מוגבל הוא דבר אחד עם הקב"ה, ובלשון הכתוב שמביא הרמב"ם "ה' מנת חלקי וכוסי אתה תומיך גורלי" שאפילו מצד בחי' גורל העליון שלגבי' יכולה להיות קס"ד "איני יודע באיזה מהם חפץ" בכ"ז "אתה תומיך גורלי" וחפץ דווקא בישראל.

עד"ז הוא בשבט לוי - בחי' גורל שבנשמה שהיא דבר אחד עם הקב"ה ("יחידה ליחדך") ומצד דרגא זו אמר ריב"ז "איני יודע באיזה דרך מוליכין אותי" אף שלא הלך ד' אמות בלא תורה ובלא תפילין ושמונים שנה למד ולימד תורה, כי בחי' גורל שבנשמה היא למעלה אף מג"ע עד שבערך לדרגא זו ג"ע הוא בשוה לדרך ההפכי.

וכיון שהי' מקום לומר שדרגא זו ("גורלי") נשארת תמיד בבחי' "איני יודע", אומר דוד המלך "אתה תומיך גורלי" שהקב"ה תומך גם בחי' גורל שבנשמה שתהי' בגלוי בגוף גשמי של שבט לוי.

ומעין זה הוא בכל יהודי שנשמתו "חלק אלוקה ממעל ממש" (ובפרט בחי' גורל שבנשמה) שמצד זה יש בכל יהודי התאחדות של בחי' משפיע שבו (נשמתו) ובחי' מקבל שבו (גופו הגשמי), ובכל יהודי יש הכח לגלות כיצד בתוך גופו הגשמי מאיר "חלק אלוקה ממעל ממש" למעלה מכל מדידות והגבלות ש"הרי "זה נתקדש קדש הקדשים" שנותן הכח לחיבור ההפכים אצל כל יהודי.

יין מלכות ספר זרעים סימן לא.

57) ראה בקהלת ז, כט. 58) ראה בראשית כז, מ. 59) כמו ללויים, כנ"ל. 60) כלומר, יצליחהו במעשה ידיו, כמו שאמרו (עבודה זרה יט:) העוסק בתורה נכסיו מצליחין. ומלאכתו מתברכת (ברכות לב:). אבל לא שישליך עצמו על הציבור להתפרנס מן הצדקה, ראה בפ"ג מהלכות תלמוד תורה הלכה י, ובפירוש המשנה לאבות פ"ד משנה ה. ועיין רדב"ז כאן. אבל הכסף־משנה בהלכות תלמוד תורה שם נחלק על רבינו, וסברתו היא, שאם לא יתמכו בעוסקי התורה, עתידה תורה חס־ושלום להשתכח מישראל. וכן נפסק ביו"ד סימן רמו. ויגדיל תורה ויאדיר.

בְּרִיךְ רַחֲמָנָא דְּסַיְּעַן
שַׁאֲלוּ שְׁלוֹם יְרוּשָׁלָיִם יִשְׁלָיוּ אֹהֲבָיִךְ

~ נקודות משיחות קודש מתוך רמב"ם "פרדס המלך" ~

"שַׁאֲלוּ שְׁלוֹם יְרוּשָׁלָיִם יִשְׁלָיוּ אֹהֲבָיִךְ".

"ועשו לי מקדש ושכנתי בתוכם" היא מצות עשה לדורות המוטלת על כל יהודי ולכן, כאשר אינו בונהו בפועל מסיבות שאינן תלויות בו חל עליו חיוב ומצוה להתעסק "בקרייתה" ועי"ז "כאילו אתם בונים אותו". סיבת החיוב אינה מפני שאינו יכול לבנותו צריך עכ"פ ללמוד צורתו

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

בתור זכר ושייכות רוחנית למקדש, אלא שהעסק בלימוד יש בו עצמו גדר של מצות בנין ביהמ"ק.

ואולי יש לומר שזוהי הסיבה בגללה פותח הרמב"ם הלכות אלו עם הפסוק "שאלו שלו ירושלים כו'" לרמז שישנו חיוב וציווי "שאלו שלום" (בדיבור וכו') על ידי לימוד הל' בית הבחירה וספר עבודה.

אילו סבר הרמב"ם שלימוד הלכות אלו הוא בבחינת "זכר למקדש" יכול הי' להביא הפסוק ממנו לומדת הגמ' "מנלן דעבדינן זכר למקדש כו' ציון היא דורש אין לה מכלל דבעי דרישה", אבל מביא הפסוק "שאלו שלום ירושלים כו'" להשמיע שישנו חיוב נפרד ללימוד ולעסוק בפרטים ובפרטי הפרטים - "שאלו" - של בית הבחירה לא רק בתור "זכר למקדש" בעבר או לדעת איך לבנותו בעתיד, אלא חיוב וציווי גם בזמן הזה. משא"כ, מהפסוק "ציון היא אין דורש לה" אפשר ללמוד רק חיוב דרישה ע"ד "זכר". ע"פ זה נמצא שלימוד הלכות בית הבחירה עתה אינו לשם הידיעה לעתיד אלא שנוגע לחיוב בנייתו עכשיו על ידי העסק בהלכות אלו שהוא בבחינת "שאלו שלום ירושלים".

לקוטי שיחות חלק יח עמוד 415.

סֵפֶר שְׁמִינִי וְהוּא סֵפֶר עֲבוֹדָה

1 הִלְכוֹתָיו תֵּשַׁע. וְזֶהוּ סִדּוּרָן:

2 א. הִלְכוֹת בֵּית הַבְּחִירָה. ב. הִלְכוֹת כְּלֵי הַמִּקְדָּשׁ
3 וְהָעוֹבְדִים בּוֹ. ג. הִלְכוֹת בִּיאַת מִקְדָּשׁ. ד. הִלְכוֹת
4 אִסּוּרֵי מִזְבֵּחַ. ה. הִלְכוֹת מַעֲשֵׂה הַקָּרְבָּנוֹת. ו.
5 הִלְכוֹת תְּמִידִין וּמוּסָפִין. ז. הִלְכוֹת פְּסוּלֵי
6 הַמֻּקְדָּשִׁין. ח. הִלְכוֹת עֲבוֹדַת יוֹם הַכִּפּוּרִים. ט.
7 הִלְכוֹת מְעִילָה.

הִלְכוֹת בֵּית הַבְּחִירָה

8
9 יֵשׁ בִּכְלָלָן שֵׁשׁ מִצְוֹת. שָׁלֹשׁ מִצְוֹת עֲשֵׂה וְשָׁלֹשׁ
10 מִצְוֹת לֹא תַעֲשֶׂה, וְזֶה הוּא פִּרְטָן: א) לִבְנוֹת בֵּית
11 הַמִּקְדָּשׁ. ב) שֶׁלֹּא לִבְנוֹת הַמִּזְבֵּחַ גָּזִית. ג) שֶׁלֹּא
12 לַעֲלוֹת עָלָיו בְּמַעֲלוֹת. ד) לְיִרְאָה מִן הַמִּקְדָּשׁ. ה)
13 לְשָׁמְרוֹ סָבִיב. ו) שֶׁלֹּא לְהַשְׁבִּית שְׁמִירָתוֹ.
14 וּבֵאוּר מִצְוֹת אֵלּוּ בְּפְרָקִים אֵלּוּ:

15 פֶּרֶק רִאשׁוֹן[1]

1) יבואר בו כי מצות־עשה היא לבנות בית לה' להיות מקריבים בו הקרבנות וכיון שנבנה המקדש בירושלים, נאסרו כל המקומות כולם לבנות בהם בית לה'.

16 א. מִצְוַת עֲשֵׂה לַעֲשׂוֹת בַּיִת לַה'[2] מוּכָן לִהְיוֹת
17 מַקְרִיבִים בּוֹ הַקָּרְבָּנוֹת[3], וְחוֹגְגִין אֵלָיו שָׁלֹשׁ פְּעָמִים
18 בַּשָּׁנָה[4], שֶׁנֶּאֱמַר: "וְעָשׂוּ לִי מִקְדָּשׁ"[5]. וּכְבָר נִתְפָּרֵשׁ
19 בַּתּוֹרָה[6] מִשְׁכָּן שֶׁעָשָׂה מֹשֶׁה רַבֵּנוּ, וְהָיָה לְפִי שָׁעָה,
20 שֶׁנֶּאֱמַר: "כִּי לֹא בָאתֶם עַד עָתָּה וְגוֹ'"[7].

~ נקודות משיחות קודש מתוך רמב"ם "פרדס המלך" ~

הִלְכוֹת בֵּית הַבְּחִירָה.

לדעת הרמב"ם הציווי על בניית המקדש נלמד מהפסוק "ועשו לי מקדש גו", וא"כ צריך להבין מדוע בחר בשם 'בית הבחירה' ולא 'בית המקדש', ובפרט שכתב הלכות "כלי המקדש" ו"ביאת המקדש", ומדוע קבע את שם הלכות אלו "בית הבחירה".

והביאור בזה יובן ע"פ מש"כ בהמשך ש"קדושת המקדש וירושלים מפני השכינה, ושכינה אינה בטילה". קדושה הבאה מחמת הציווי בטלה כאשר עוברים על הציווי אבל קדושה הבאה מצד הבחירה אינה בטלה.

ההסבר בזה: בחירה אמיתית היא מעצמותו ומהותו ית' כמבואר בלקו"ת על הפסוק "הן האדם היה כאחד ממנו", ש"אחד ממנו" מורה על עצמותו ומהותו שאין שייך בו הגבלה. סיבת הדבר שבחירה אמיתית היא בחירה שמצד הבוחר ולא מצד מעלת הדבר הנבחר כי אז, הדבר הנבחר הוא המכריח את הבחירה, אבל הבחירה האמיתית היא בין שני דברים שווים שאז נעשית הבחירה מצד הבוחר ולא מצד הנבחר. ומכיון שהבחירה היא מצד עצמותו ומהותו מובן שלא שייך בזה שום גירעון או חיסרון.

והנה, בבית המקדש הי' חורבן (בגלל הנהגה שאינה רצוי' - "מפני חטאינו"), ואח"כ הי' חורבן הבית השני. ולכאורה, פגע החורבן בקדושת המקדש "באו בה פריצים וחללוה" ובלשון הכתוב "שועלים הלכו בו".

ובקביעת שם זה - "בית הבחירה" רוצה להדגיש שמצד ענין **הבחירה** (בחירת העצמות) לא שייך שום שינוי בבית המקדש בכל מעמד ומצב שיהי', גם אם "מפני חטאינו גלינו כו'" ו"אין אנו יכולים לעלות כו'", כי קדושת המקדש וירושלים היא מפני השכינה - ושכינה אינה בטילה.

ענין נוסף בזה: השם - "בית המקדש" מבטא את יחודו מכל שאר הבתים שהוא לעצמו ואין לו שייכות לבתים אחרים שאינם בגדר בית המקדש. לעומת זאת, "בית הבחירה" הוא בית שנבחר מתוך בתים אחרים ולכן בעצם השם "בית הבחירה" מונחת שייכותו לבתים אחרים, שהרי נבחר מתוכם. כיון שכן, נמצא שהשם "בית הבחירה" מדגיש את הצורך לעסוק עם שאר הבתים שבעולם כדי לפעול בהם ענין של קדושה.

כענין הזה הוא גם ביחס שבין ישראל לאומות העולם שמצד אחד אין ערך ודמיון כלל בין ישראל לאוה"ע שהרי ישראל הם "חלק אלקה ממעל ממש". ומצד שני "אתה

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

בחרתנו **מכל העמים**" מורה על הערך והשייכות ביניהם כיון שנבחרו **מבין** העמים, ומורה על החיוב להתעסק גם עם כל שאר אומות העולם ולפעול בהם עילוי שיהי' להם ערך ושייכות לעם ישראל. ענין זה נעשה על ידי שישראל פועלים על אומות העולם קיום שבע מצוות בני נח כיון שכך נצטוו ע"י הקב"ה בתורתו.

על פי 'יין מלכות' ספר עבודה סימן א.

~ נקודות משיחות קודש מתוך רמב"ם "פרדס המלך" ~

"מִצְוַת עֲשֵׂה לַעֲשׂוֹת בַּיִת לַה' מוּכָן לִהְיוֹת מַקְרִיבִים בּוֹ הַקָּרְבָּנוֹת".

לדעת הרמב"ם אין עשיית כלי המקדש נמנים כמצוות בפני עצמם, מפני שהם חלק מהמצוה הכללית של ו"עשו לי מקדש" ("שזה הכלל כולל מינים הרבה שהם המנורה והשלחן והמזבח וזולתם כלם מחלקי המקדש, והכל יקרא מקדש").

אבל הרמב"ן חולק עליו וכותב "שאין הכלים חלק מן הבתים אבל הם שני מצות ואינן מעכבות זו את זו ומקריבים בבית אע"פ שאין שם כלים אלו", ומונה את המצוה דעשיית ארון (ושאר הכלים אינם נמנים כי הם הכשר להעבודה - המצוה והציווי - הנעשית בהם).

בישוב דעת הרמב"ם כתב המג"א שאין סתירה מהיות הכלים והמקדש בכלל הציווי "ועשו לי מקדש" לזה שאין המקדש והכלים מעכבים זה את זה וכבר מצינו דוגמתו במצות ציצית שהתכלת והלבן אינם מעכבים זה את זה הגם שכל אחד מהם הוא חלק ממצות ציצית. ואין תירוצו מחוור כיון שהרמב"ם עצמו כתב גבי תכלת ולבן שהסיבה שאינם מעכבים זה את זה היא משום שישנו פסוק מפורש - "והי' לכם לציצית" - שהם מצוה אחת וא"כ בנדו"ד שלא מצינו פסוק מפורש בבית ובכלים, צ"ל שהן שתי מצות כיון שאינן מעכבות זו את זו.

יש שהוסיפו לבאר שהרמב"ם פוסק כרבי מאיר - הסובר ש"השולחן והמנורה והמזבחות והפרוכת מעכבין את הקרבנות" - ולא כחכמים - ש"אין לך מעכב את הקרבן אלא הכיור והכן בלבד". והרמב"ן ס"ל כחכמים שאין הכלים מעכבים שכיון ש"אין הכלים חלק מן הבתים".

והנה, מלבד זאת שקשה לומר שהרמב"ם יפסוק כר"מ שהיא דעת יחידאה, הרי הרמב"ם עצמו פסק ש"מקריבים את הקרבנות כולם אע"פ שאין שם בית בנוי", שמזה מוכח שאין כלי המקדש מעכבין את הקרבנות.

גם בדעת הרמב"ן צריך להבין, הרי מפרש שעיקר הציווי במשכן הוא שיהיה מקום מנוחה לארון, ואם כן הארון הוא עיקר הציווי ד"ועשו לי מקדש", ואיך מונה עשיית הארון למצוה בפני עצמה.

והביאור בזה: הרמב"ם והרמב"ן חולקים איזה משני דברים כלליים שבמקדש ובמשכן הוא העיקר. לדעת הרמב"ם עיקר החפץ בבית המקדש הוא העבודה, שכן כתב כאן "מצות עשה לעשות בית לה' מוכן להיות מקריבים בו הקרבנות", וא"כ מובן ש"המנורה והשלחן והמזבח וזולתם כולם הם מחלקי המקדש", מפני שעל ידם נעשה המקדש "מוכן". לכן, אין למנות את הכלים שבהם נעשית העבודה למצוה בפני עצמה, כי העבודה הוא הוא הציווי דבניית המקדש. אך לאחר שנעשה "בית מוכן", הנה אע"פ שנחרב מ"מ מקריבין "אף שאין שם בית" (והכלים אינם מעכבים את הקרבנות).

משא"כ לרמב"ן, עיקר החפץ בבית המקדש הוא מקום מנוחת השכינה, ואם כן הכלים אינם חלק מעיקר המשכן כיון שהם רק תשמישי קדושה לעבודות הנעשות בהם אבל הארון שאינו קשור לעבודה אלא שבו עיקר החפץ לכן נמנה בפני עצמו.

וזהו הביאור בהברכה שהיו מברכים כשלא נמצא פסול בזרעו של אהרן, "ברוך כו' שלא נמצא פסול בזרעו של אהרן הכהן, וברוך הוא שבחר באהרן ובניו לעמוד לשרת לפני ה' בבית קדשי הקדשים" (דלכאורה הברכה היתה צריכה להיות בסדר הפוך, "שלא נמצא פסול בזרעו כו'" יכול להיות רק לאחר ש"בחר באהרן ובניו". ומדוע מזכיר את עבודת הכה"ג ביום הכיפורים - "בבית קדשי הקדשים" - ולא את העבודה דכל השנה).

והביאור בזה לשיטת הרמב"ן: אמירת ברכה ושבח הוא רק כאשר הדבר שעליו מברכין ומשבחין הוא ענין מיוחד בפני עצמו אבל לא כאשר הדבר הוא פרט המוכרח מצד ענין אחר. וזהו שאין מברכים על עבודת המקדש, כי לשיטת הרמב"ן, כנ"ל, השירות היא רק חלק מהציווי על העבודה, ואין השירות קשור לעיקר הציווי דבית המקדש, שהרי השראת השכינה אינה תלויה בעבודת הכהנים. ולכן הברכה היא דוקא על העבודה בקה"ק, מפני שעבודה זו שייכת ל"עיקר החפץ במשכן" - השראת השכינה בבית קודש הקדשים. (ולכן מתחילה מברכים "שלא נמצא פסול בזרעו של אהרן הכהן", שהיא ברכה ושבח על יכולתם לעבוד במקדש כולו ביום זה, ולאח"ז מברכים "שבחר . . לפני ה' בבית קדשי הקדשים", שזוהי פעולה נוספת עבודתם בבית קדשי הקדשים, מנוחת השכינה במקדש, בבית קדשי הקדשים).

אך ישנה גירסא, וזוהי כנראה גירסת הרמב"ם, שהברכה היה רק "שלא נמצא פסול וכו'", והמשך הברכה אינו, כי לשיטת הרמב"ם לא יתכן שישנה ברכה שבה מודגש רק קדה"ק ולא העבודה בכל המקדש.

ואין להקשות איך מברכים ברכה על העבודה בקודש הקדשים ביום הכיפורים, שאז ישנו ציווי על העבודה, ואם

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

כן, כנ"ל, אין שייך שבח על ציווי. והתירוץ פשוט: הסנהדרין היו בודקין ביחוסים רק בימות החול ולא בשבת, יו"ט ויום הכיפורים שיש ציווי לעבודה בקודש הקודשים.

ומכאן הוראה: על ידי התפילה, שנתקנה במקום הקרבנות, ועל ידי העסק בתורת עולה כו', ממשיכים השראת השכינה בבית קודש הקדשים דוגמת עבודת אהרן ובניו, שמזה מובן גודל האחריות בעבודת כל אחד שעבודתו נוגעת להמשכת השכינה העולם כולו.

לקוטי שיחות חלק יא עמוד 120.

2) לשם ה'. 'ספרי' פ' ראה (הובא בסנהדרין כ:): "שלש מצות נצטוו ישראל בעת כניסתן לארץ... ולבנות להם בית הבחירה". התבאר שבנין בית הבחירה מצוה בפני עצמה ('ספר המצוות' עשה כ). 3) כולם, של יחיד ושל ציבור. ואף־על־פי "שמקריבין אע"פ שאין בית" (להלן פ"ב ה"ד, ופ"ו הט"ו) – מצוה היא לעשות בית. 4) בחג המצות, בחג השבועות ובחג הסוכות, שעל כל ישראל לבוא לעזרה לראות פני ה'. 5) בית לה'. "ונקרא מקדש, כי בו משכן השם הקדוש" (רבי אברהם בן עזרא, שם). ואף־על־פי שפסוק זה נאמר על עשיית המשכן במדבר – כולל הוא גם את משכן שילה נוב וגבעון, וגם בית המקדש שבירושלים, שהרי נאמר ועשו לי מקדש, ולא נאמר משכן (כסף־משנה). וכן מפורש בתנחומא (פרשת כי־תשא סי' יא) לבנות להם בית הבחירה, כמו שכתוב ועשו לי מקדש. וכן מבואר ב'סדר עולם' סוף פ"ו שכשהוקם המשכן ברכם משה שיזכו גם לבנין בית הבחירה, שנאמר ועשו לי מקדש (ועי' עירובין ב: ושבועות טו: שמשכן נקרא מקדש). ובפ"א מהל' מלכים ה"א הביא רבינו פסוק אחר למצוות בנין בית הבחירה "לשכנו תדרשו ובאת שמה", ועיי"ש ב'לחם משנה'. 6) בספר שמות פרשיות ויקהל־פקודי. 7) "אל המנוחה ואל הנחלה", ודרשו חכמים (זבחים קיט.) "אל המנוחה זו שילה, ואל הנחלה זו ירושלים", כי קדושת המקדש שבירושלים תעמוד לעולם כנחלה זו שאין לה הפסק, אף שנחרב הבית (ראה להלן פ"ו הט"ז).

1 **ב. כֵּיוָן שֶׁנִּכְנְסוּ לָאָרֶץ[8] הֶעֱמִידוּ הַמִּשְׁכָּן[9] בַּגִּלְגָּל**
2 **אַרְבַּע־עֶשְׂרֵה שָׁנָה[10] שֶׁכָּבְשׁוּ וְשֶׁחָלְקוּ[11]. וּמִשָּׁם בָּאוּ**
3 **לְשִׁילֹה, וּבָנוּ שָׁם בַּיִת שֶׁל אֲבָנִים, וּפָרְשׂוּ יְרִיעוֹת**
4 **הַמִּשְׁכָּן עָלָיו[12], וְלֹא הָיְתָה שָׁם תִּקְרָה[13]. וְשִׁשֶּׁט**
5 **שָׁנָה[14] עָמַד מִשְׁכַּן שִׁילֹה, וּכְשֶׁמֵּת עֵלִי[15] חָרַב. וּבָאוּ**
6 **לְנֹב וּבָנוּ שָׁם מִקְדָּשׁ, וּכְשֶׁמֵּת שְׁמוּאֵל חָרַב. וּבָאוּ**
7 **לְגִבְעוֹן וּבָנוּ שָׁם מִקְדָּשׁ[16], וּמִגִּבְעוֹן בָּאוּ לְבֵית**
8 **הָעוֹלָמִים[17]. וִימֵי נֹב וְגִבְעוֹן שֶׁבַע וַחֲמִשִּׁים שָׁנָה[18].**

8) לארץ ישראל. וזה היה בשנת ב' אלפים ושבעים ואחת לבריאת העולם. 9) שעשה משה במדבר. 10) שם קיח, ב. 11) שבע שנים כבשו את הארץ ושבע חילקו (זבחים שם). 12) להיות לו אהל. 13) כתוב אחד אומר (שמואל־א א, כד) "ותביאהו בית ה' שילה" (הרי נקרא "בית"), וכתוב אחד אומר (תהלים עח, ס) "ויטוש משכן שילה" (הרי נקרא "משכן"). הא כיצד (יתקיימו שני הפסוקים האלו) לא היתה שם תקרה אלא אבנים מלמטן ויריעות מלמעלן (שם קיח.). 14) שם קיח, ב. 15) כל מה שכתב להלן הוא במס' זבחים, שם. 16) ממה שכתב כאן "ובנו שם מקדש", ואילו בגלגל כתב "העמידו המשכן" – משמע שבנוב וגבעון היה בנין של אבנים. וכן כתב רש"י בפסחים לח, ב. אולם בפירוש המשניות (זבחים פי"ד) כתב רבינו שהמשכן שהיה במדבר הקימוהו בנוב וגבעון, וכן מפורש ב'סדר עולם' פי"ד. וכן משמע מסוטה ט, א - "משנבנה מקדש ראשון, נגנז אהל מועד קרסיו וקרשיו ובריחיו ועמודיו ואדניו". וכן בתוספתא שם פי"ג. 17) זה בית־המקדש שבירושלים שנתקיימה קדושתו לעולם. 18) זבחים, שם.

9 **ג. כֵּיוָן שֶׁנִּבְנָה הַמִּקְדָּשׁ בִּירוּשָׁלַיִם נֶאֱסְרוּ כָּל**
10 **הַמְּקוֹמוֹת כֻּלָּן לִבְנוֹת בָּהֶן בַּיִת לַה' וּלְהַקְרִיב בָּהֶן**
11 **קָרְבָּן[19]. וְאֵין שָׁם בַּיִת לְדוֹרֵי הַדּוֹרוֹת אֶלָּא בִּירוּשָׁלַיִם**
12 **בִּלְבַד וּבְהַר הַמּוֹרִיָּה[20] שֶׁבָּהּ נֶאֱמַר: "וַיֹּאמֶר דָּוִיד זֶה**
13 **הוּא בֵּית ה' הָאֱלֹהִים[21] וְזֶה־מִּזְבַּח לְעֹלָה לְיִשְׂרָאֵל",**
14 **וְאוֹמֵר: "זֹאת מְנוּחָתִי עֲדֵי עַד".**

19) בזבחים קיב, ב - במשנה "באו לירושלים, נאסרו הבמות ולא היה להן היתר". והיה אפשר לפרש שהקרבת הקרבנות אסורה שם. אבל מדברי רבינו נראה שגם בנין הבית למטרה להקריב בו קרבן אסור, וכן כתב גם להלן (פ"ט מהל' ביאת המקדש הי"ד). (ונראה שלמד כן מן הפסוקים שהובאו שם קיט, א "כי בחר ה' בציון, איוה למושב לו", "זאת מנוחתי עדי עד, פה אשב" (מובא להלן) – הרי שגם עשיית מושב אחר – אסור). 20) הר שבית־המקדש בנוי עליו. ונקרא מוריה, שממנו יצאה הוראה (על־ידי בית־דין הגדול שמקומו היה שם) לעולם (תענית טז.). 21) (כלומר, זה הוא ולא אחר. וכן הביא רבינו להלן פ"ב ה"א לגבי מזבח. ולא ידוע אם מצא כן רבינו בספרות חז"ל).

15 **ד. בִּנְיָן שֶׁבָּנָה שְׁלֹמֹה כְּבָר מְפֹרָשׁ בִּמְלָכִים[22]. וְכֵן**
16 **בִּנְיָן הֶעָתִיד לְהִבָּנוֹת[23], אַף־עַל־פִּי שֶׁהוּא כָּתוּב**
17 **בִּיחֶזְקֵאל[24], אֵינוֹ מְפֹרָשׁ וּמְבֹאָר. וְאַנְשֵׁי בַּיִת שֵׁנִי,**
18 **כְּשֶׁבָּנוּ בִּימֵי עֶזְרָא, בָּנוּהוּ כְּבִנְיַן שְׁלֹמֹה וּמֵעֵין דְּבָרִים**
19 **הַמְפֹרָשִׁים בִּיחֶזְקֵאל[25].**

~ נקודות משיחות קודש מתוך רמב"ם "פרדס המלך" ~

"בִּנְיָן שֶׁבָּנָה שְׁלֹמֹה כְּבָר מְפֹרָשׁ בִּמְלָכִים . . וְאַנְשֵׁי בַּיִת שֵׁנִי, כְּשֶׁבָּנוּ בִּימֵי עֶזְרָא, בָּנוּהוּ כְּבִנְיַן שְׁלֹמֹה כו'".

בהלכה זאת מודגשת השייכות שבין הבית השני והבית שלעתיד, שבשניהם לא נתפרשה צורת הבית בפירוש.

וטעם הדבר, כיון שהבית השני הוא כנגד יצחק שעניינו עבודת המטה - "ויצא יצחק לשוח בשדה" - שמרמז על בירור ה"שדה" שעניינו הוא למטה מעיר מושב.

וי"ל ששייכות הבית השני לבית שלעתיד לבוא מודגשת גם בענין הברזל שלא היה בבית ראשון כלל - "ומקבות והגרזן כל כלי ברזל לא נשמע בבית בהבנותו", ומובא

במדרש הטעם כיון שברזל רומז על "אדום שהחריבו את בית המקדש".

ומה שמצינו בבית שני ש"מנורה שעשו מלכי בית חשמונאי, של ברזל היתה" כיון שהברזל היה "תמורת" הזהב, והרי הוא ברזל כפי ששייך לדרגת הזהב ובנוסף, אין הברזל היה נראה מבחוץ, כי היתה בצורת "שפודים של ברזל היו וחיפום בעץ" (מין בדיל).

ואולי יש לומר, שבענין זה יהיה חידוש בבית המקדש השלישי, כי זה "שברזל אין כתיב . . במקדש ובמקדש . . שהחריב ביהמ"ק" הוא בבית ראשון ושני שנחרבו ע"י ברזל משא"כ מקדש העתיד בית נצחי שלא שייך בו חורבן, ולא שייך בו החשש מענין של ברזל, כיון שלעתיד לבוא תתבטל המציאות של ברזל דלעו"ז ובמילא יכול וצריך להיות בנינו מברזל להדגיש העילוי והשלימות של הפיכת הברזל שהחריב ביהמ"ק לברזל שנעשה חלק מבנין ביהמ"ק.

ויש לומר, שענין זה כבר מצינו ב"דברי הימים" (בנוגע לפעולותיו של דוד בהכנת הדרוש לביהמ"ק): "הכינותי לבית אלקי, הזהב לזהב והכסף לכסף והנחושת לנחושת הברזל לברזל גו'" כי מלך המשיח מתייחס לדוד המלך "דוד מלכא משיחא", והגם שלא השתמשו בברזל בבית ראשון ישתמשו בו בבית שלעתיד.

"יין מלכות" ספר עבודה סימן ו.

22) א', פרק ו. 23) על־ידי מלך המשיח (פי"א מהל' מלכים ה"א). 24) פרק מ. 25) על הבנין שלעתיד (מדות פ"ב מ"ה).

1 **ה. וְאֵלּוּ הֵן הַדְּבָרִים שֶׁהֵן עִקָּר בְּבִנְיַן הַבַּיִת[26]: עוֹשִׁין**
2 **בּוֹ קֹדֶשׁ[27], וְקֹדֶשׁ־הַקֳּדָשִׁים[28], וְיִהְיֶה לִפְנֵי הַקֹּדֶשׁ**
3 **מָקוֹם אֶחָד, וְהוּא הַנִּקְרָא אוּלָם, וּשְׁלָשְׁתָּן נִקְרָאִין**
4 **הֵיכָל[29]. וְעוֹשִׁין מְחִצָּה אַחֶרֶת סָבִיב לַהֵיכָל, רְחוֹקָה**
5 **מִמֶּנּוּ, כְּעֵין קַלְעֵי הֶחָצֵר שֶׁהָיוּ בַּמִּדְבָּר. וְכָל הַמֶּקֶף**
6 **בִּמְחִצָּה זוֹ, שֶׁהוּא כְּעֵין חָצֵר אֹהֶל מוֹעֵד, הוּא**
7 **הַנִּקְרָא עֲזָרָה[30]. וְהַכֹּל נִקְרָא מִקְדָּשׁ.**

26) כלומר, הדברים המעכבים בו. 27) הוא ההיכל. 28) הוא לפנים מן הפרוכת. 29) שהרי קדושת היכל וקדושת אולם - אחת היא, כמפורש בזבחים יד, א. וכן נראה להלן פ"ז ה"א. וראה ב'תוספות יום־טוב' כלים פ"א מ"ט, ד"ה ההיכל (הר המוריה). ויש שכתבו שמקורו ממה שנאמר (ירמיה ז, ד) "אל תבטחו לכם אלו דברי השקר לאמר היכל ה' היכל ה'", וכתב הרד"ק שם לכן אומר שלש פעמים "היכל ה'", לפי שהיו שלושה: אולם, היכל ודביר ('שביל הקודש'). (וכן מפורש במדות פ"ד מ"ו "וההיכל מאה על מאה". וכן הוא להלן פ"ד ה"ג, והכוונה לשלשה אלה). 30) נקראת כן על שם הפסוק "עזרה בצרות" (תהלים מו, ב) כלומר, שם מתפללים לאלקים ושומע ועוזר ('ערוך' ערך עזרה).

8 **ו. וְעוֹשִׂין בַּמִּקְדָּשׁ כֵּלִים: מִזְבְּחַ לְעוֹלָה וְלִשְׁאָר**
9 **הַקָּרְבָּנוֹת[31]; וְכֶבֶשׁ[32] שֶׁעוֹלִים בּוֹ לַמִּזְבֵּחַ, וּמְקוֹמוֹ**
10 **לִפְנֵי הָאוּלָם מָשׁוּךְ לְדָרוֹם; וְכִיּוֹר[33] וְכַנּוֹ[34] לְקַדֵּשׁ**
11 **מִמֶּנּוּ הַכֹּהֲנִים יְדֵיהֶם וְרַגְלֵיהֶם לָעֲבוֹדָה[35], וּמְקוֹמוֹ[36]**
12 **בֵּין הָאוּלָם וְלַמִּזְבֵּחַ מָשׁוּךְ לְדָרוֹם, שֶׁהוּא שְׂמֹאל**
13 **הַנִּכְנָס לַמִּקְדָּשׁ[37]; וּמִזְבַּח לִקְטֹרֶת, וּמְנוֹרָה; וְשֻׁלְחָן;**
14 **וּשְׁלָשְׁתָּן בְּתוֹךְ הַקֹּדֶשׁ[38] לִפְנֵי קֹדֶשׁ־הַקֳּדָשִׁים.**

31) שאף־על־פי שקראתו התורה כמה פעמים "מזבח העולה" (שמות ל, כח: לה, טז: מ, י) — אין זה אלא מפני שעולת התמיד קרבה עליו פעמיים בכל יום. 32) "כמו תל בדרומו של מזבח, מתמעט ויורד מראש המזבח עד הארץ" (להלן הי"ז). 33) כמין דוד גדול, ולו דדים המריקים מים. 34) בסיסו. 35) לפני העבודה צריכים הכהנים לרחוץ ידיהם ורגליהם, וזהו "קידוש ידים ורגלים", ראה להלן פ"ה מהל' ביאת המקדש ה"א. 36) זבחים נט, א. 37) שהרי נכנס ממזרח. 38) כלומר, בהיכל. כמפורש בתורה (שמות כו, לה: ל, ו).

15 **ז. הַמְּנוֹרָה[39] בְּדָרוֹם מִשְּׂמֹאל הַנִּכְנָס, וְשֻׁלְחָן מִיָּמִין**
16 **שֶׁעָלָיו לֶחֶם הַפָּנִים. וּשְׁנֵיהֶם בְּצַד קֹדֶשׁ־הַקֳּדָשִׁים**
17 **מִבַּחוּץ, וּמִזְבַּח הַקְּטֹרֶת מָשׁוּךְ מִבֵּין שְׁנֵיהֶם לַחוּץ.**
18 **וְעוֹשִׂין בְּתוֹךְ הָעֲזָרָה גְּבוּלִין[40]: עַד כָּאן לְיִשְׂרָאֵל[41],**
19 **עַד כָּאן לַכֹּהֲנִים[42]. וּבוֹנִים בָּהּ בָּתִּים לִשְׁאָר צָרְכֵּי**
20 **הַמִּקְדָּשׁ. כָּל בַּיִת מֵהֶם נִקְרָא "לִשְׁכָּה"[43].**

39) יומא לג, ב. ומקרא מפורש הוא (שם כו, לה). 40) מדות פ"ב מ"ו. 41) כלומר, עד כאן "עזרת ישראל" (להלן פ"ז הי"ח), ומכאן ואילך "עזרת הכהנים", "שאין ישראל נכנסים לשם אלא לסמיכה וכו'" (שם הי"ט). וגבול זה שבין עזרת ישראל לעזרת הכהנים היה בזה שעזרת הכהנים גבוהה מעזרת ישראל אמה (מדות פ"ב מ"ו, כרבי אליעזר בן יעקב, ולהלן פ"ו ה"ג). 42) כלומר, עד כאן "עזרת הכהנים". 43) ראה להלן פ"ה הי"ז.

21 **ח. כְּשֶׁבּוֹנִין הַהֵיכָל וְהָעֲזָרָה, בּוֹנִין בַּאֲבָנִים**
22 **גְּדוֹלוֹת[44]. וְאִם לֹא מָצְאוּ אֲבָנִים, בּוֹנִין בִּלְבֵנִים[45].**
23 **וְאֵין מְפַצְּלִין אֶת אַבְנֵי הַבִּנְיָן בְּהַר הַבַּיִת, אֶלָּא**
24 **מְפַצְּלִין אוֹתָן וּמְסַתְּתִין אוֹתָן מִבַּחוּץ, וְאַחַר־כָּךְ**
25 **מַכְנִיסִין אוֹתָן לְבִנְיָן[47], שֶׁנֶּאֱמַר: "אֲבָנִים גְּדֹלוֹת**
26 **אֲבָנִים יְקָרוֹת[48] לְיַסֵּד הַבַּיִת, אַבְנֵי גָזִית"[49]; וְאוֹמֵר:**
27 **"וּמַקָּבוֹת[50] וְהַגַּרְזֶן כָּל כְּלִי בַרְזֶל לֹא נִשְׁמַע בַּבַּיִת**
28 **בְּהִבָּנֹתוֹ"[51].**

~ נקודות משיחות קודש מתוך רמב"ם "פרדס המלך" ~

"וְאֵין מְפַצְּלִין אֶת אַבְנֵי הַבִּנְיָן בְּהַר הַבַּיִת, אֶלָּא מְפַצְּלִין אוֹתָן וּמְסַתְּתִין אוֹתָן מִבַּחוּץ, וְאַחַר־כָּךְ מַכְנִיסִין אוֹתָן לְבִנְיָן".

וי"ל הרמז בדבר, שפעולת סיתות האבנים בעבודת האדם

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

היא ענין ביטול לב האבן על ידי מרירות (היפך השמחה) שצריך להיות "מבחוץ" דווקא, כיון שאינו אלא הכנה לעבודה, ואילו העבודה עצמה (הבנין בהר הבית) היא מתוך שמחה.

יין מלכות ספר עבודה סימן ז.

44) כמו שכתב רבינו בסוף הלכה זו "שנאמר אבנים גדולות". 45) מכילתא (סוף פרשת יתרו): "ואם מזבח אבנים וגו', רצה של אבנים יעשה, של לבנים עושה". ומכאן למדים גם לבנין הבית (כסף־משנה). 46) מגררים במגרה. 47) כרבי נחמיה בסוטה מח, ב. וכן מפורש בתמיד כו, ב. 48) כבדות. 49) אבנים מסותתות. 50) פטישים. 51) ויש כאן סתירה בין הפסוקים, אלא על־כרחנו שצריך לחלק כנ"ל, שרק בבית אסור, אבל בחוץ מותר (שם).

1 **ט. וְאֵין בּוֹנִין בּוֹ עֵץ[52] בּוֹלֵט[53] כְּלָל, אֶלָּא אוֹ בַּאֲבָנִים**
2 **אוֹ בִּלְבֵנִים וָסִיד. וְאֵין עוֹשִׂין אַכְסַדְּרוֹת[54] שֶׁל עֵץ**
3 **בְּכָל הָעֲזָרָה[55], אֶלָּא שֶׁל אֲבָנִים אוֹ לְבֵנִים.**

~ נקודות משיחות קודש מתוך רמב"ם "פרדס המלך" ~

"וְאֵין בּוֹנִין בּוֹ עֵץ בּוֹלֵט כְּלָל כו'".

ובהלכות ע"ז כתב: "ואסור לעשות אכסדריות של עץ במקדש" ויש ששאלו על זה כיון שאסור לעשות סוכה בעזרה משום "לא תטע לך . . כל עץ" איך אכלו הכהנים שיירי מנחות בחגה"ס ותירצו שכיון שזכו משולחן גבוה הוי אכילת גבוה שפטורה מסוכה.

ואין צריך לתירוץ הנ"ל מכמה סיבות:

א. האיסור לא תטע הוא דווקא בשני תנאים: בנין של עץ וגם של קבע (רמב"ם הל' עכו"ם ספ"ו ונסמנו המקורות בנושאי כלים) ולדעת הכס"מ (ביהב"ח פ"א ה"ט) צ"ל עוד תנאי שלישי: קבוע בבנין. וא"כ יכול לעשות סוכה בלי תנאים אלו וגם הסכך הי' מקש ועלים ולא מעץ (יעוין שבת סו, א, והעיר באור שמח על הרמב"ם שם).

ב. אף שאסור להוסיף בבניני ביהמק"ד בשום אופן משום שנאמר "הכל בכתב מיד ה' עלי השכיל" בכל אופן במקום גדר ועל אכו"כ מצוה מותר (סוכה נא, ב.) ובפרט שאין הכי נמי ובכתב מיד ה' גו' היתה גם סוכה.

ג. ע"פ הנ"ל יתפרש הכתוב (נחמי' ח, טז) ויעשו להם סוכות גו' ובחצרות בית האלקים כפשוטו דקאי אעזרה, ואין צריך לדחוק דהיינו הר הבית.

לקו"ש חלק כט, עמ' 497.

52) משום שנאמר (דברים טז, כא) "לא תטע לך... כל עץ אצל מזבח ה'" (תמיד כח:), ו"אף־על־פי שהוא בבנין ואינו עץ נטוע – הרחקה יתירה היא, שנאמר כל עץ" (פ"ו מהל' עבודה זרה ה"י). 53) שאם אינו בולט – מותר. שהרי בנין שלמה היה מחופה בעצים מבפנים (מלכים א, ו, י). 54) תמיד, שם. והוא אולם סגור משלש רוחותיו והרוח הרביעית פתוחה כולה. 55) היינו משער נקנור ולפנים, אבל בעזרת נשים מותר. וכדעת הראב"ד (כסף־משנה).

4 **י. וּמְרַצְּפִין[56] אֶת כָּל הָעֲזָרָה בַּאֲבָנִים יְקָרוֹת. וְאִם**
5 **נֶעֱקְרָה אֶבֶן[57], אַף־עַל־פִּי שֶׁהִיא עוֹמֶדֶת בִּמְקוֹמָהּ,**
6 **הוֹאִיל וְנִתְקַלְקְלָה פְּסוּלָה[58], וְאָסוּר לְכֹהֵן הָעוֹבֵד**
7 **לַעֲמֹד עָלֶיהָ בִּשְׁעַת הָעֲבוֹדָה עַד שֶׁתִּקָּבַע בָּאָרֶץ[59].**

56) כן מבואר בכמה מקומות בתלמוד (יומא נד. זבחים כד. ועוד) שהיתה רצפת אבנים בעזרה. וכן נראה ממה שאמרה תורה (ויקרא כו, א) "ואבן משכית לא תתנו בארצכם להשתחות עליה", ואמרו (מגילה כב, ב) "עליה אי אתה משתחוה באצרכם, אבל אתה משתחוה על אבנים של בית המקדש". ונראה שכן פירש רבינו מה שנאמר (דברי־הימים ב, ג, ו) "ויצף את הבית אבן יקרה לתפארת" – שהמדובר ברצפה (הר המוריה). (אבל אין זה מעכב, שהרי אמרו בזבחים כד, א - שדוד קידש עד התהום, ואפילו בלא רצפה כשר. וראה להלן). 57) זבחים שם, אבן אחת מאבני הרצפה נעקרה ממקומה והיא מתנענעת לכאן ולכאן. 58) כן הוא בזבחים שם: "בעי רבי אמי, נדלדלה האבן ועמד עליה, מהו? היכא דאין דעתו לחברה (אם אין בדעתו לחבר אותה לארץ) לא תיבעי לך דודאי חייצא (= חוצצת), כי תיבעי לך דדעתו לחברה וכו'". הרי שברור היה להם כי אבן זו אינה כשרה עוד בתור רצפה, וכל השאלה היתה רק אם היא חוצצת בין הכהן לבין האדמה שתחתיה (שאחרי שהאבן נעקרה נעשית היא במקום הרצפה, כמבואר למעלה שדוד קידשה). 59) "ואם עבד – עבודתו כשרה, הואיל ובמקומה עומדת" (להלן פ"ה מהל' ביאת המקדש הי"ט). (ואף־על־פי שבזבחים שם לא נפשטה הבעיה (ראה למעלה) – סובר רבינו שבעיה זו אין לה מקום אלא לדעת רבה בסוכה לז, ב - ש"מין במינו חוצץ", אבל לדעת רבא (שם) ש"מין במינו אינו חוצץ) (וכן פסק רבינו בפ"ז מהל' לולב הי"ב) – אין מקום לבעיה זו, שהרי האבנים והקרקע הם מין אחד, שבקרקע ישנם אבנים ובאבן יש קרקע (וראה ב'חסדי דוד' על התוספתא פ"א דמנחות) ורק בעומד על גבי חבירו או על גבי אבנים שאין הדרך לעמוד כך – בזה לא התירו משום "מין במינו אינו חוצץ" (ראה 'תוספות' שם לז. ד"ה כי היכי), אבל כאן באבן שנעקרה ועומדת במקומה, בודאי שזהו בכלל מין במינו, שאינו חוצץ ולכתחילה לא יעמוד עליה בשעת העבודה משום שאינה רצפה, וראה למעלה שלכתחילה צריך שתהא רצפה). ושם בגמרא הביאו לשון שני בבעיית רבי אמי "נעקרה האבן ועמד במקומה (כלומר, עמד בגומא – רש"י) מהו כו'", ורבינו השמיט אותה משום שפסק כלשון הראשון בבעיית רבי אמי (כסף־משנה, ועי' ראב"ד).

8 **יא. וּמְצָוָה מִן הַמֻּבְחָר לְחַזֵּק אֶת הַבִּנְיָן וּלְהַגְבִּיהוּ[60]**
9 **כְּפִי כֹּחַ הַצִּבּוּר, שֶׁנֶּאֱמַר: "(וּ)לְרוֹמֵם אֶת בֵּית**
10 **אֱלֹהֵינוּ". וּמְקָאֲרִין אוֹתוֹ וּמְיַפִּין כְּפִי כֹּחָן. אִם**
11 **יְכוֹלִין לָטוּחַ אוֹתוֹ בְּזָהָב[61] וּלְהַגְדִּיל בְּמַעֲשָׂיו[62] - הֲרֵי**
12 **זוֹ מִצְוָה.**

60) שבת יא, א. 61) מדות פ"ד מ"א, שכל הבית טוח

בזהב. וכן הוא בפסחים נז, א - שחיפו את ההיכל כולו בטבלאות של זהב שהן אמה על אמה בעובי דינר זהב. 62) שבועות טו, ב.

יב. אֵין בּוֹנִין אֶת הַמִּקְדָּשׁ בַּלַּיְלָה, שֶׁנֶּאֱמַר: "וּבְיוֹם הָקִים אֶת הַמִּשְׁכָּן" - בַּיּוֹם מְקִימִין, לֹא בַּלַּיְלָה. וְעוֹסְקִין בַּבִּנְיָן[63] מֵעֲלוֹת הַשַּׁחַר[64] עַד צֵאת הַכּוֹכָבִים. וְהַכֹּל חַיָּבִין לִבְנוֹת וּלְסַעֵד בְּעַצְמָן וּבְמָמוֹנָם, אֲנָשִׁים וְנָשִׁים[65], כְּמִקְדַּשׁ הַמִּדְבָּר[66]. וְאֵין מְבַטְּלִין[67] תִּינוֹקוֹת שֶׁל בֵּית רַבָּן לַבִּנְיָן. וְאֵין בִּנְיַן בֵּית־הַמִּקְדָּשׁ דּוֹחֶה יוֹם־טוֹב[68].

~ נקודות משיחות קודש מתוך רמב"ם "פרדס המלך" ~

"וְהַכֹּל חַיָּבִין לִבְנוֹת וּלְסַעֵד . . אֲנָשִׁים וְנָשִׁים כו'".

צריך להבין: על ידי המשכן נפעל חידוש נפלא שלא היה כמותו עד אז -עשיית בית גשמי בעולם הזה שיקויים בו "ושכנתי בתוכם". וכמו שמפליא בזה שלמה המלך "השמים ושמי השמים לא יכלכלוך" ודוקא "הבית הזה" יהי' המקום עליו נאמר "ונועדתי שמה לבני ישראל גו'".

ענין נעלה זה הי' צריך לכאורה להעשות על ידי אנשים נעלים ביותר מעם ישראל שיש בהם הכח לבנות בית להשראת השכינה [וכפי שאכן הי' בעשיית המשכן על ידי בצלאל - "וימלא אותו רוח אלקים גו'"].

אעפ"כ אומרת התורה שעשית המשכן תלוי' דוקא בנדבה ופעולה של כל יהודי, אנשים נשים ואפילו טף והיאך יש באיש פשוט או אישה פשוטה ואפילו תינוק, הכח לפעול חידוש גדול כל כך של השראת שכינה בעולם הזה הגשמי ויתרה מכך, "בתוך כל אחד ואחד מישראל" דבר שאינו אפילו ב"שמים ושמי השמים".

ובפרט, שהציווי "ויקחו לי תרומה הוא "לי לשמי" ודורש גם **כוונה לשמה** והרי עבודה לשמה אינה נחלת כל יהודי פשוט וכמ"ש הרמב"ם בהל' תשובה שהעבודה לשמה מתוך אהבה ("לא מפני דבר שבעולם כו' אלא עושה האמת מפני שהיא אמת") "היא מעלה גדולה מאד ואין כל חכם זוכה לה".

והביאור בזה: הציווי על עשיית המשכן בא אחרי ובהמשך למתן תורה שאז נפעל: "ובנו בחרת מכל עם ולשון" להיות "ממלכת כהנים וגוי קדוש".

מאז מתן תורה והלאה, נהפכה מציאותו של כל יהודי (מבלי הבט על חיצוניותו) ש"אע"פ שחטא ישראל הוא" ויש בו נקודת היהדות שבגללה אינו רוצה ואינו יכול להיות נפרד מאלקות, וכפס"ד הרמב"ם שרצונו האמיתי של יהודי הוא לקיים רצון ה' אלא ש"יצרו הוא שתקפו".

גם בעבודה שלא לשמה מביא הרמב"ם מאמר חז"ל "לעולם יעסוק אדם בתורה ואפילו שלא לשמה שמתוך שלא לשמה בא לשמה" וכפירוש הידוע בזה ש"התוך של לא לשמה" (תחתונים) הוא "לשמה" (עליונים).

עפ"ז מובן היאך יכולים אנשים ונשים פשוטים ואפילו טף לפעול ענין נעלה כל כך של השראת שכינה בבנין גשמי למטה בעוה"ז. כיון שמאז מ"ת נהיתה ביהודי מציאות חדשה שבהיות נשמתו למטה בגוף מבלי הבט במעמדו ומצבו הרי שה"תוך" והפנימיות שלו היא "לשמה" לשם ה' ובכח זה יכול להפוך את מציאות העולם (תחתונים) להיות קדושה (עליונים) - "דירה לו יתברך בתחתונים" - מקדש ומשכן לה' שעליו אומר הקב"ה "ושכנתי בתוכם".

ספר השיחות תש"נ חלק ב עמוד 384.

63) (כלומר, לא רק הבנייה גופה אינה בלילה, אלא אפילו העסק מסביב לבנייה אינה בלילה, וראה להלן שזה אינו מן התורה, שהרי לא נאמר אלא "וביום הקים", שההקמה היא ביום). 64) ואף ששאר פועלים יוצאים למלאכתם מהנץ החמה – זה נלמד מהפסוק בנחמיה ד, טו "ואנחנו עושים במלאכה וגו' מעלות השחר עד צאת הכוכבים" (כסף־משנה). (וראה להלן שלפי הגמרא בברכות ג: (לפי נוסחת כת"י מינכן שם) כוונת הפסוק הנ"ל לבנין בית המקדש. ומדובר בהכנה לבנייה ולא לבנייה גופה, שכבר נלמדה מהפסוק "וביום הקים את המשכן". ולפיכך אמרו שם (לפי כת"י מינכן): "ואע"פ שאין ראיה לדבר, זכר לדבר שנאמר ואנחנו עושים במלאכה וגו' צאת הכוכבים. ואומר (שם שם, טז) והיו לנו הלילה משמר והיום מלאכה. מאי ואומר? וכי תימא מעלות השחר לאו יממא הוא, ומכי איערב שמשא לילה הוא, ומשום בנין בית המקדש מקדמי ומחשכי". הרי שלולא הפסוק השני, היינו מפרשים שעסקו בלילה, ועל־כרחנו שמדובר בהכנה לבנייה ולא בבנייה עצמה, שעליה נאמר "וביום הקים". ולפי שמן התורה נוהגת ההכנה לבנייה גם בלילה, אינה מצות־עשה שהזמן גרמא, ואף הנשים חייבות בה (ראה להלן). ומאותו הטעם לא גזרו עליה לעשותה רק מזמן הנץ החמה, ולא מקודם, כמו שגזרו על כל המצוות הנהוגות ביום, ראה מגילה כ.). 65) הכוונה רק לסעד ולא לבנות ממש, שזוהי מצות־עשה שהזמן גרמא ('הר המוריה'). 66) כמו שנאמר (שמות לה, כב) "ויבואו האנשים על הנשים", ונאמר (שם, כה) "וכל אשה חכמת לב בידיה טוו". 67) שבת קיט, ב. וכן הביא רבינו בפ"ב מהל' תלמוד תורה ה"ב. 68) שבועות טו, ב. ונלמד מהכתוב "את שבתותי תשמורו ומקדשי תיראו, אני ה'" – כולכם חייבים בכבודי, אתם והמקדש חייבים בכבודי שהזהרתי על השבת (יבמות ו.) ויו"ט נקרא שבת (רש"י שבועות, שם).

יג. הַמִּזְבֵּחַ אֵין עוֹשִׂין אוֹתוֹ אֶלָּא בִּנְיַן אֲבָנִים גָּזִית[69]. וְזֶה שֶׁנֶּאֱמַר בַּתּוֹרָה: "מִזְבַּח אֲדָמָה תַּעֲשֶׂה לִי" - שֶׁיִּהְיֶה מְחֻבָּר בָּאֲדָמָה[70], שֶׁלֹּא יִבְנוּהוּ לֹא עַל־גַּבֵּי כִּפִּין[71] וְלֹא עַל־גַּבֵּי מְחִלּוֹת[72]. וְזֶה שֶׁנֶּאֱמַר "וְאִם מִזְבַּח אֲבָנִים" - מִפִּי הַשְּׁמוּעָה לָמְדוּ[73], שֶׁאֵינוֹ רְשׁוּת אֶלָּא חוֹבָה[74].

69) בכת"י אברבנאל ובדפוס רומי, ליתא תיבה זו. וכן נראה

ב'כסף משנה' וב'קרית ספר'. וכן נכון, שהרי נאמר (שם כ, כה) "ואם מזבח אבנים תעשה לי, לא תבנה אתהן גזית", וראה למעלה ה"ח. ועי' ב'הר המוריה'. 70) זבחים נח, א. 71) שיבנה כיפה, ועליה יבנה המזבח. 72) מערות. 73) מכילתא, סוף פרשת יתרו. 74) אף־על־פי שנאמר בלשון "ואם", שמשמעו רשות.

1 **יד. כָּל אֶבֶן[75] שֶׁנִּפְגְּמָה[76] כְּדֵי שֶׁתַּחְגֹּר בָּהּ הַצִּפֹּרֶן[77],**
2 **כְּסָכִין שֶׁל שְׁחִיטָה, הֲרֵי זוֹ פְּסוּלָה לַכֶּבֶשׁ וְלַמִּזְבֵּחַ[78],**
3 **שֶׁנֶּאֱמַר: "אֲבָנִים שְׁלֵמוֹת תִּבְנֶה אֶת מִזְבַּח ה'".**
4 **וּמֵהֵיכָן[79] הָיוּ מְבִיאִין אַבְנֵי מִזְבֵּחַ? מִן בְּתוּלַת**
5 **הַקַּרְקַע. חוֹפְרִין עַד שֶׁמַּגִּיעִין לְמָקוֹם הַנִּכָּר שֶׁאֵינוֹ**
6 **מְקוֹם עֲבוֹדָה וּבְנְיָן[80], וּמוֹצִיאִין מִמֶּנּוּ הָאֲבָנִים, אוֹ**
7 **מִן הַיָּם הַגָּדוֹל[81], וּבוֹנִין מֵהֶן. וְכֵן אַבְנֵי הַהֵיכָל**
8 **וְהָעֲזָרוֹת שְׁלֵמוֹת הָיוּ[82].**

75) חולין יז, ב. 76) בכל דבר, אפילו שלא על־ידי ברזל (מדות פ"ג מ"ד). וראה להלן הט"ו. 77) "תחגור" מלשון חגר שאמרו חז"ל בכל מקום (הרא"ה). ויש שפירשו שהוא לשון חגורה (רש"י), כי הצפורן חוגרת עצמה בפגימה כשנכנסת בה (ריטב"א). 78) מדות, שם. 79) מדות, שם. 80) (במשנה, שם: וחופרים למטה מהבתולה, ומביאים משם אבנים שלמות שלא הונף עליהן ברזל". ולכן הביאו רבינו כאן בדין של "שלמות", ולא בהלכה הבאה בדין של "הנפת ברזל", להורות שחששו גם שמא נפגמו, ודלא כמשנה־למלך). 81) שבחול הים נמצאות אבנים חלוקות שנבראו כך מששת ימי בראשית (זבחים נד.), "ומביא חלוקי אבנים". וכן פירשו ב'תוספות' (סוכה מט. ד"ה שכל). 82) בלי פגם, כמו שנאמר (מלכים־א ו, ז) "אבן שלמה מסע נבנה". אבל מבחוץ היו מסתתין ומשוין אותם בכלי ברזל ומכניסין אותם, כמו שכתב רבינו למעלה ה"ח (כסף־משנה).

9 **טו. אַבְנֵי הֵיכָל[83] וַעֲזָרוֹת שֶׁנִּפְגְּמוּ אוֹ שֶׁנִּגְמְמוּ[84] -**
10 **פְּסוּלִין, וְאֵין לָהֶם פִּדְיוֹן, אֶלָּא נִגְנָזִים[85]. כָּל אֶבֶן[86]**
11 **שֶׁנָּגַע בָּהּ הַבַּרְזֶל, אַף־עַל־פִּי שֶׁלֹּא נִפְגְּמָה[87], פְּסוּלָה**
12 **לְבִנְיַן הַמִּזְבֵּחַ וּבִנְיַן הַכֶּבֶשׁ[88], שֶׁנֶּאֱמַר: "כִּי חַרְבְּךָ**
13 **הֵנַפְתָּ עָלֶיהָ וַתְּחַלְּלֶהָ". וְהַבּוֹנֶה אֶבֶן שֶׁנָּגַע בָּהּ בַּרְזֶל**
14 **בַּמִּזְבֵּחַ אוֹ בַּכֶּבֶשׁ - לוֹקֶה, שֶׁנֶּאֱמַר: "לֹא תִבְנֶה אֶתְהֶן**
15 **גָּזִית". וְהַבּוֹנֶה אֶבֶן פָּגוּם, עוֹבֵר בַּעֲשֵׂה[89].**

83) תוספתא, מגילה פ"ב (הוצאת צוק"מ עמ' 224 25). 84) שניטלה ממנה חתיכה ואין שם פגם (מהרי"ק). וכשנפגם או נגמם בהר הבית, ראה למעלה. 85) שכיון שנשתמש בהם קודש, אסור להשתמש בהם חול (משנה־למלך). 86) מדות פ"ג מ"ד. 87) (כגון שהברזל גממה ועשה אותם גזית מבלי שיפגמה, אבל בנגיעה בלחוד בלי פגיעה כלל באבן, אין הברזל פוסל. שהרי כתב רבינו להלן "והבונה אבן שנגע בה ברזל וכו' לוקה, שנאמר לא תבנה אתהן גזית", ואמרו במכילתא (סוף פרשת יתרו) "לא תבנה אתהן גזית, אין גזית אלא גזוזות שהונף עליהן ברזל". וכ"ה ב'חינוך' מצוה מ. וראה ב'תורה שלמה' יתרו עמוד קסט אות תקנ). 88) אבל להיכל ולעזרה כשרות אם סתתן מבחוץ (למעלה ה"ח). 89) שנאמר (דברים כז, ו) "אבנים שלמות תבנה את מזבח ה' אלקיך".

16 **טז. אֶבֶן שֶׁנִּפְגְּמָה[90] אוֹ שֶׁנָּגַע בָּהּ בַּרְזֶל[91] אַחֵר**
17 **שֶׁנִּבְנִית[92] בַּמִּזְבֵּחַ אוֹ בַּכֶּבֶשׁ - אוֹתָהּ הָאֶבֶן פְּסוּלָה,**
18 **וְהַשְּׁאָר כְּשֵׁרוֹת. וּמְלַבְּנִין[93] אֶת הַמִּזְבֵּחַ פַּעֲמַיִם**
19 **בַּשָּׁנָה: בַּפֶּסַח וּבֶחָג[94]. וּכְשֶׁמְּלַבְּנִין אוֹתָן[95] - מְלַבְּנִין**
20 **בְּמַפָּה[96], אֲבָל לֹא בְּכָפִיס שֶׁל בַּרְזֶל[97], שֶׁמָּא יִגַּע**
21 **בְּאֶבֶן[98] וְיִפְסֹל[99].**

90) מדות, שם. 91) מכילתא, סוף פרשת יתרו. 92) כלומר, אף־על־פי שנבנית ונעשית מחובר, לא נפסל כל המזבח בגללה, אלא אותה האבן בלבד פסולה, ואפילו אם נעשה כן לפני שנבנית ('הר המוריה', ועי' יעב"ץ בחידושיו על הרמב"ם) כמבואר במדות פ"ג מ"ד. 93) בסיד. מדות, שם. 94) לפני הפסח ולפני חג הסוכות. 95) האבנים. 96) טבולות בסיד. 97) הכלי שרגילים לסוד בו. 98) (כלומר יחתוך אותו, כמבואר למעלה). 99) שהברזל נברא לקצר ימיו של אדם, והמזבח נברא להאריך ימיו של אדם, אינו בדין שיונף המקצר על המאריך (משנה, שם).

22 **יז. אֵין עוֹשִׂין מַדְרֵגוֹת לַמִּזְבֵּחַ, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְלֹא**
23 **תַעֲלֶה בְּמַעֲלֹת עַל מִזְבְּחִי"; אֶלָּא בּוֹנִין כְּמוֹ תֵּל**
24 **בִּדְרוֹמוֹ שֶׁל מִזְבֵּחַ, מִתְמַעֵט וְיוֹרֵד מֵרֹאשׁ הַמִּזְבֵּחַ עַד**
25 **הָאָרֶץ, וְהוּא הַנִּקְרָא כֶּבֶשׁ. וְהָעוֹלֶה בְּמַעֲלוֹת[100] עַל**
26 **הַמִּזְבֵּחַ - לוֹקֶה. וְכֵן[101] הַנּוֹתֵץ[102] אֶבֶן אַחַת מִן**
27 **הַמִּזְבֵּחַ אוֹ מִכָּל הַהֵיכָל אוֹ מִבֵּין הָאוּלָם וְלַמִּזְבֵּחַ[103]**
28 **דֶּרֶךְ הַשְּׁחָתָה[104] - לוֹקֶה, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְנִתַּצְתֶּם אֶת**
29 **מִזְבְּחֹתָם וְגוֹ', לֹא תַעֲשׂוּן כֵּן לַה' אֱלֹהֵיכֶם".**

100) ב'ספר המצוות' ('לא תעשה' פ) כתב רבינו "שהוזהרנו מלעלות למזבח במעלות כדי שלא יפסע פסיעות גסות בשעת עלייתו וכו' וכל הפוסע פסיעה גסה עד שתגלה ערותו עליו – לוקה". ועי' 'משנה למלך'. 101) כלומר, כשם שאסור לעלות במעלות שזהו בזיון למזבח, כמו כן אסור לנתץ אבן, שגם זה בזיון ('הר המוריה'). [וראה בכסף־משנה, ובפ"ט מהל' עבדים ה"ן]. 102) 'ספרי' פ' ראה. 103) כן הוא בתוספתא מכות פ"ד (הוצאת צוק"מ עמ' 444 18), ואף אם נותץ מכל העזרה חייב, שכן כתב רבינו בפ"ו מהל' יסודי התורה ה"ד: "או משאר העזרה". וסמך כאן על מה שכתב שם (כסף־משנה). 104) שמתכוין לאבד. אבל אם כוונתו לתקן – מותר (כסף־משנה).

30 **יח. הַמְּנוֹרָה וְכֵלֶיהָ[105], וְהַשֻּׁלְחָן וְכֵלָיו, וּמִזְבַּח**
31 **הַקְּטֹרֶת וְכָל כְּלֵי שָׁרֵת, אֵין עוֹשִׂין אוֹתָן אֶלָּא מִן**
32 **הַמַּתֶּכֶת בִּלְבַד; וְאִם עֲשָׂאוּם שֶׁל עֵץ אוֹ עֵצֶם אוֹ אֶבֶן**
33 **אוֹ שֶׁל זְכוּכִית - פְּסוּלִין.**

105) מנחות כח, א. והיינו מלקחיה ומחתותיה.

34 **יט. הָיוּ הַקָּהָל עֲנִיִּים - עוֹשִׂין אוֹתָן אֲפִלּוּ שֶׁל**
35 **בְּדִיל[106], וְאִם הֶעֱשִׁירוּ - עוֹשִׂין אוֹתָן שֶׁל זָהָב[107].**

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

אֲפִלּוּ הַמִּזְרָקוֹת וְהַשַּׁפּוּדִין וְהַמַּגְרֵפוֹת[108] שֶׁל מִזְבַּח הָעוֹלָה, וְהַמִּדּוֹת - אִם יֵשׁ כֹּחַ בַּצִּבּוּר, עוֹשִׂין אוֹתָן שֶׁל זָהָב. אֲפִלּוּ שַׁעֲרֵי הָעֲזָרָה מְחַפִּין אוֹתָן זָהָב, אִם מָצְאָה יָדָם[109].

106) שם כח, ב. 107) עבודה זרה מג, א. 108) יעים להסיר הדשן. 109) מדות פ"ב מ"ג: "כל השערים שהיו שם, נשתנו להיות של זהב". כשעלו בני הגולה היו עניים, ובנו לפי עניותם, וכשנתעשרו - ציפו כל השערים זהב.

כ. אֵין עוֹשִׂין כָּל הַכֵּלִים מִתְּחִלָּתָן אֶלָּא לְשֵׁם הַקֹּדֶשׁ. וְאִם נַעֲשׂוּ מִתְּחִלָּתָן לְהֶדְיוֹט[110], אֵין עוֹשִׂין אוֹתָן לְגָבוֹהַּ. וּכְלֵי גָבוֹהַּ[111], עַד שֶׁלֹּא נִשְׁתַּמֵּשׁ בָּהֶם גָּבוֹהַּ - רַשַּׁאי לְהִשְׁתַּמֵּשׁ בָּהֶן הֶדְיוֹט, וּמִשֶּׁנִּשְׁתַּמֵּשׁ בָּהֶן גָּבוֹהַּ - אֲסוּרִין לְהֶדְיוֹט. אֲבָנִים וְקוֹרוֹת שֶׁחֲצָבָן מִתְּחִלָּה לְבֵית־הַכְּנֶסֶת[112], אֵין בּוֹנִין אוֹתָן לְהַר הַבַּיִת.

110) אף־על־פי שעוד לא נשתמש בהם. תוספתא מכות פ"ב (צוק"מ עמוד 244 24). 111) תוספתא, שם. 112) תוספתא, שם: "אבנים וקורות שנפסלו מתחילה לבית הכנסת (כן הוא בכת"י ווין לפי 'אור הגנוז') אין בונין אותן בהר הבית", וראה ב'כסף משנה'.

יום חמישי י"ח תשרי ה'תשפ"ג

פֶּרֶק שֵׁנִי[1]

1) יבאר בו כי המזבח מקומו מכוון ביותר ואין משנים אותו במקומו, ושמסורת היא שבמקום שבנו בו דוד ושלמה את המזבח, היה המזבח שעליו נעקד יצחק אבינו.

א. הַמִּזְבֵּחַ מְקוֹמוֹ מְכֻוָּן בְּיוֹתֵר[2], וְאֵין מְשַׁנִּין אוֹתוֹ מִמְּקוֹמוֹ לְעוֹלָם, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְזֶה־מִּזְבַּח לְעֹלָה לְיִשְׂרָאֵל"[3]. וּבַמִּקְדָּשׁ נֶעֱקַד יִצְחָק אָבִינוּ, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְלֶךְ־לְךָ אֶל אֶרֶץ הַמֹּרִיָּה"; וְנֶאֱמַר בְּדִבְרֵי־הַיָּמִים: "וַיָּחֶל שְׁלֹמֹה לִבְנוֹת אֶת בֵּית ה' בִּירוּשָׁלַיִם, בְּהַר הַמּוֹרִיָּה אֲשֶׁר נִרְאָה לְדָוִיד אָבִיהוּ, אֲשֶׁר הֵכִין בִּמְקוֹם דָּוִיד בְּגֹרֶן אָרְנָן הַיְבוּסִי".

~ נקודות משיחות קודש מתוך רמב"ם "פרדס המלך" ~

"הַמִּזְבֵּחַ מְקוֹמוֹ מְכֻוָּן בְּיוֹתֵר, וְאֵין מְשַׁנִּין אוֹתוֹ מִמְּקוֹמוֹ לְעוֹלָם . הוּא הַמָּקוֹם שֶׁבָּנָה בּוֹ אַבְרָהָם הַמִּזְבֵּחַ כו'".

מדוייק בלשונו ש"מכוון ביותר" הוא רק על המזבח ולא על בית המקדש, שאף שצ"ל במקומו (כהמשך לשונו "לבנות את בית ה' בירושלים בהר המורי'"), מ"מ אין הוא מכוון ביותר וכמ"ש בהלכות מלכים "ובנה מקדש במקומו" ולא כתב במקומו המכוון ביותר.

וא"כ צ"ל: כיון שהמזבח צריך לעמוד במקום מסויים ("לפני האולם משוך לדרום"), נמצא שהמקדש שצריך לעמוד בהתאם חייב ג"כ להיות במקום מדוייק ולא "במקומו" סתם ומדוע כתב רק על המזבח ש"מקומו מכוון ביותר".

וי"ל, שכשם שמצינו כמה שינויים בבית שני לגבי בית ראשון, כמפורש ברמב"ם פ"א, שהבנין שבנה שלמה כבר מפורש במלכים, ואילו אנשי בית שני בנוהו כבנין שלמה, ומעין הדברים המפורשים ביחזקאל. ולכאורה איך יתכן שיהיה שינוי כלשהו מהבניין שבנה שלמה, אלא בהכרח לומר שלא כל הפרטים שבמגילה שמסר שמואל לדוד נאמרו בתור ציווי לדורות, ולכן היו שינויים ממקדש למקדש בכמה פרטים.

על פי זה יש לבאר גם את החילוק שבין המזבח לביהמ"ק, שמקומו של המזבח מכוון ביותר, משא"כ מקומו של בית המקדש מחוייב שיהיה בהר המוריה אבל מקומו המדויק אינו הכרח ויכול להשתנות מבית לבית שהרי הר הבית הי' ת"ק אמה על ת"ק אמה ומקומו של בית המקדש (ששטחו קטן משטח הר הבית) בתוך שטח הר הבית אינו מכוון ביותר ואין ציווי מדוייק כמה לבנותו לצד זה וכו', ועד"ז י"ל בנוגע למקומו של המזבח ביחס לכללות ביהמ"ק שאף שמקומו של המזבח מכוון ביותר, הרי שמקומו ביחס לשטחו של בית המקדש - כמה יהי' רחוק ממזרח וכמה ממערב - יכול להשתנות ממקדש למקדש.

יין מלכות ספר עבודה סימן ט.

2) שהרי הוצרכו לנביאים להעיד על מקומו. 3) כלומר, זה ולא אחר.

ב. וּמָסֹרֶת בְּיַד הַכֹּל, שֶׁהַמָּקוֹם שֶׁבָּנָה בּוֹ דָּוִיד וּשְׁלֹמֹה[4] הַמִּזְבֵּחַ בְּגֹרֶן אַרְוָנָה, הוּא הַמָּקוֹם שֶׁבָּנָה בּוֹ אַבְרָהָם הַמִּזְבֵּחַ[5] וְעָקַד עָלָיו יִצְחָק. וְהוּא הַמָּקוֹם שֶׁבָּנָה בּוֹ נֹחַ כְּשֶׁיָּצָא מִן הַתֵּבָה. וְהוּא הַמִּזְבֵּחַ שֶׁהִקְרִיב עָלָיו קַיִן וָהֶבֶל. וּבוֹ הִקְרִיב אָדָם הָרִאשׁוֹן קָרְבָּן כְּשֶׁנִּבְרָא. וּמִשָּׁם נִבְרָא. אָמְרוּ חֲכָמִים: אָדָם מִמְּקוֹם כַּפָּרָתוֹ נִבְרָא.

4) לא בנו שניהם ביחד, אלא דוד בנה שם במה להקריב בשעתה ושלמה בנה בית עולמים. 5) בזבחים סב. אמרו שראו שם את אפרו של יצחק. [ומה שאמרו בפרקי דרבי אליעזר "לקח יעקב י"ב אבנים מאבני המזבח שנעקד עליו יצחק אבינו ושם אותם מראשותיו" (ילקוט שמעוני בראשית רמז קיט), "ומה עשה הקדוש־ברוך־הוא, ברגל ימינו הטביע האבן אשר שם יעקב מראשותיו עד עמקי תהום ועשה אותו סניף לארץ וכו' לפיכך נקרא אבן שתייה" (שם רמז קכ), והרי אבן השתייה הייתה במקום הארון, לפני ולפנים, כמפורש במשנה יומא נג: וכן נראה בראש השנה כו. שאמרו על שופר מקרן הפרה שהוא פסול לפי שאין קטיגור נעשה סניגור, כיוון שהשופר בא לזיכרון הרי הוא כעבודת פנים, כלומר, כיוון שהוא לזיכרון העקידה (שם טז.) הוא כלפנים, הרי שהעקידה הייתה על אבן השתייה - ברור

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

הדבר כי העקידה הייתה אמנם על המזבח, ולא בפנים, וכמפורש בזבחים שם וכמו שכתב רבינו, וזהו טעמו של רבי יוסי שם שמכשיר קרן הפרה, מפני שהוא עבודת חוץ, אבל הרי לקח יעקב מאבני המקום ושם אותם במקום הארון ונמצא שהאבן שעליה נעקד יצחק היא בפנים, וזהו טעמם של חכמים הפוסלים קרן הפרה].

ג. מִדּוֹת הַמִּזְבֵּחַ מְכֻוָּנוֹת הַרְבֵּה, וְצוּרָתוֹ יְדוּעָה אִישׁ מֵאִישׁ. וּמִזְבֵּחַ שֶׁבָּנוּ בְּנֵי הַגּוֹלָה[6] כְּעֵין מִזְבֵּחַ שֶׁעָתִיד לְהִבָּנוֹת עֲשׂוּהוּ, וְאֵין לְהוֹסִיף עַל מִדָּתוֹ וְלֹא לִגְרֹעַ מִמֶּנָּה[7].

6) אותם ששבו מן הגולה ובנו את בית המקדש השני. 7) אף שאינו מעכב - לכתחילה יש קפידא לעשות המזבח כעדות הנביא.

ד. וּשְׁלֹשָׁה נְבִיאִים[8] עָלוּ עִמָּהֶם מִן הַגּוֹלָה: אֶחָד הֵעִיד לָהֶן עַל מְקוֹם הַמִּזְבֵּחַ, וְאֶחָד הֵעִיד לָהֶן עַל מִדּוֹתָיו, וְאֶחָד הֵעִיד לָהֶן שֶׁמַּקְרִיבִין עַל הַמִּזְבֵּחַ הַזֶּה[9] כָּל הַקָּרְבָּנוֹת אַף־עַל־פִּי שֶׁאֵין שָׁם בַּיִת.

8) והם חגי זכריה ומלאכי. 9) בזבחים שם לא, אמרו אלא: "שמקריבין אף על פי שאין בית", ורבינו הוסיף לבאר שדווקא על המזבח מקריבין אבל שלא במקום המזבח אין מקריבין, כמבואר להלן פרק ג מהלכות פסולי המוקדשין הלכה כב. ומה שכתב רבינו "הזה" בא להוציא מזבח שהיה בימי שלמה, לפני שנתקדש הבית, שדווקא בימי עזרא מקריבין אף על פי שאין שם בית, מפני שקדושה ראשונה שנתקדשה בימי שלמה קדשה לעתיד לבוא, גם לאחר החורבן.

ה. מִזְבֵּחַ שֶׁעָשָׂה מֹשֶׁה וְשֶׁעָשָׂה שְׁלֹמֹה וְשֶׁעָשׂוּ בְּנֵי הַגּוֹלָה וְשֶׁעָתִיד לְהֵעָשׂוֹת - כֻּלָּן עֶשֶׂר אַמּוֹת גֹּבַהּ כָּל אֶחָד מֵהֶן. וְזֶה הַכָּתוּב בַּתּוֹרָה "וְשָׁלֹשׁ אַמּוֹת קֹמָתוֹ" - מְקוֹם הַמַּעֲרָכָה בִּלְבָד. וּמִזְבֵּחַ שֶׁעָשׂוּ בְּנֵי הַגּוֹלָה וְכֵן הֶעָתִיד לְהִבָּנוֹת, מִדַּת אָרְכּוֹ וְרָחְבּוֹ ל"ב אַמּוֹת עַל ל"ב אַמּוֹת[10].

10) הריבוע התחתון של הבניין היה כן.

ו. עֶשֶׂר אַמּוֹת שֶׁל גֹּבַהּ הַמִּזְבֵּחַ, מֵהֶן בְּאַמָּה בַּת חֲמִשָּׁה טְפָחִים[11], וּמֵהֶן בְּאַמָּה בַּת שִׁשָּׁה טְפָחִים[12]. וּשְׁאָר כָּל אַמּוֹת הַבִּנְיָן בְּאַמָּה בַּת שִׁשָּׁה טְפָחִים. וְגֹבַהּ כָּל הַמִּזְבֵּחַ[13] נ"ח טְפָחִים[14].

11) כלומר, אמות של גובה היסוד וכניסתו, כניסת הסובב וגובה הקרנות. 12) שאר אמות המזבח. 13) עם הקרנות. 14) שהרי גבהו עשר אמות: שתי אמות של היסוד והקרנות, שהן באמה בת חמישה טפחים, הן עשרה טפחים. ושמונה אמות, שהן באמה בת שישה טפחים, הן ארבעים ושמונה טפחים, בסך הכל חמישים ושמונה.

ז. וְכָךְ הָיְתָה מִדָּתוֹ וְצוּרָתוֹ: עָלָה חֲמִשָּׁה טְפָחִים[15] וְכָנַס חֲמִשָּׁה טְפָחִים, זֶהוּ יְסוֹד. נִמְצָא רֹחַב שְׁלֹשִׁים אַמָּה וּשְׁנֵי טְפָחִים עַל רֹחַב שְׁלֹשִׁים אַמָּה וּשְׁנֵי טְפָחִים[16]. עָלָה שְׁלֹשִׁים טְפָחִים וְכָנַס חֲמִשָּׁה טְפָחִים, זֶהוּ סוֹבֵב[17]. [עָלָה שְׁמוֹנָה־עָשָׂר טְפָחִים, זֶהוּ מְקוֹם הַמַּעֲרָכָה]. נִמְצָא רָחְבּוֹ שְׁמוֹנָה וְעֶשְׂרִים אַמָּה וְאַרְבָּעָה טְפָחִים עַל שְׁמוֹנָה וְעֶשְׂרִים אַמָּה וְאַרְבָּעָה טְפָחִים. [עָלָה שְׁמוֹנָה־עָשָׂר טְפָחִים, וְכוֹנֵס לְקֶרֶן זָוִית שֶׁל הַשְּׁמוֹנָה־עָשָׂר בִּנְיָן חָלוּל מְרֻבָּע לְכָל אַרְבַּע קְרָנוֹת]. וּמְקוֹם הַקְּרָנוֹת אַמָּה מִזֶּה וְאַמָּה מִזֶּה סָבִיב. וְכֵן מְקוֹם רַגְלֵי הַכֹּהֲנִים אַמָּה סָבִיב. נִמְצָא מְקוֹם הַמַּעֲרָכָה רָחְבּוֹ עֶשְׂרִים וְאַרְבַּע אַמּוֹת וְאַרְבָּעָה טְפָחִים עַל עֶשְׂרִים וְאַרְבַּע אַמּוֹת וְאַרְבָּעָה טְפָחִים[18].

15) משנה במדות שם "עלה אמה וכנס אמה". ואמה של יסוד הוא של חמישה טפחים. 16) שהרי היסוד לקח מן המזבח חמישה טפחים מכל צד, ביחד שתי אמות פחות שני טפחים לאורך ולרוחב. 17) נקרא כן מפני שהוא סובב ומקיף את המזבח מארבע רוחותיו, בניגוד ליסוד שלא היה מקיף מארבע רוחות. 18) שהרי הסובב לקח מן המזבח חמישה טפחים מכל צד, היינו שתי אמות פחות שני טפחים לכל צד.

ח. גֹּבַהּ כָּל קֶרֶן וָקֶרֶן חֲמִשָּׁה טְפָחִים, וְרִבּוּעַ כָּל קֶרֶן אַמָּה עַל אַמָּה. וְאַרְבַּע הַקְּרָנוֹת חֲלוּלוֹת הָיוּ[19] מִתּוֹכָן. וְגֹבַהּ מְקוֹם הַמַּעֲרָכָה שְׁמוֹנָה־עָשָׂר טְפָחִים. נִמְצָא חֲצִי גֹּבַהּ הַמִּזְבֵּחַ כ"ט טְפָחִים מִסּוֹף הַסּוֹבֵב וּלְמָטָה.

19) זבחים נד: ולמדו זאת ממה שנאמר "ומלאו כמזרק כזוויות מזבח" (זכריה ט, טו) הרי שבית קיבול יש להן כמזרקות. ורבינו סובר שכל ארבע הקרנות היו חלולות וכדעת רש"י בזבחים שם.

ט. וְחוּט שֶׁל סִקְרָא[20] הָיָה חוֹגֵר בְּאֶמְצַע הַמִּזְבֵּחַ [כְּשִׁשָּׁה טְפָחִים מִסּוֹף הַסּוֹבֵב וּלְמָטָה] לְהַבְדִּיל בֵּין דָּמִים הָעֶלְיוֹנִים[21] לְדָמִים הַתַּחְתּוֹנִים[22]. וְנִמְצָא גָּבְהוֹ מִן הָאָרֶץ עַד מְקוֹם הַמַּעֲרָכָה תֵּשַׁע אַמּוֹת פָּחוֹת טֶפַח[23].

20) צבע אדום. ולמדו כן ממה שנאמר (שמות כז, ה) "והיתה הרשת עד חצי המזבח" - "התורה נתנה מחיצה להבדיל בין דמים התחתונים לבין דמים העליונים" (זבחים נג.). 21) עולת העוף שדמה מתמצה למעלה מן החוט. 22) חטאת העוף שמזים דמה למטה מן החוט. והוא הדין לעולת בהמה, אשם ושלמים. 23) שהרי אמת גבהו של היסוד חמישה טפחים, והסובב שלושים טפחים. הריהן תשע אמות (בנות שישה טפחים כל אחת) פחות טפח.

י. יְסוֹד הַמִּזְבֵּחַ לֹא הָיָה מַקִּיף מֵאַרְבַּע רוּחוֹתָיו כְּמוֹ הַסּוֹבֵב, אֶלָּא הָיָה הַיְסוֹד מָשׁוּךְ כְּנֶגֶד כָּל רוּחַ צָפוֹן וּמַעֲרָבִי, וְאוֹכֵל[24] בְּדָרוֹם אַמָּה אַחַת וּבְמִזְרָח אַמָּה אַחַת, וְקֶרֶן דְּרוֹמִית־מִזְרָחִית לֹא הָיָה לָהּ יְסוֹד[25].

24) מחזיק, = תופס מקום. 25) זבחים נג: לפי שרצועה זו הייתה בחלקו של יהודה ולא בחלקו של טורף, היינו בנימין שכתוב בו (בראשית מט, כז) "בנימין זאב יטרף"

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

ועליו נתנבא יעקב אבינו ואמר "בבוקר יאכל עד" ותרגם אונקלוס "ובאחסנתה יתבני מקדשא". ורש"י בזבחים שם הביא בשם התרגום: "באחסנתיה תיתבני מדבחא", כלומר: המזבח ייבנה בחלקו.

יא. וּבְקֶרֶן מַעֲרָבִית־דְּרוֹמִית[26] הָיוּ שְׁנֵי נְקָבִים כְּמִין שְׁנֵי חֲטָמִין דַּקִּין, וְהֵן הַנִּקְרָאִין שִׁיתִּין[27], שֶׁהַדָּמִים יוֹרְדִין בָּהֶן וּמִתְעָרְבִין בְּאוֹתָהּ הַקֶּרֶן בָּאַמָּה[28], וְיוֹצְאִין לְנַחַל קִדְרוֹן.

26) ששיירי הדם יש מהם ששופכים על יסוד מערבי ויש מהם ששופכים על יסוד דרומי, לפיכך נתן שני הנקבים בקרן מערבית דרומית. 27) ונקראו כן מפני שהדמים שותתין לשם, וכן זה של נסכים נקרא כן מהטעם הנ"ל, ששותתין הנסכים לשם. 28) אמת המים שעוברת בעזרה.

יב. וּלְמַטָּה בָּרִצְפָּה בְּאוֹתוֹ הַקֶּרֶן הָיָה מָקוֹם אַמָּה עַל אַמָּה, וְטַבְלָא שֶׁל שַׁיִשׁ וְטַבַּעַת קְבוּעָה בָּהּ[29], שֶׁבּוֹ יוֹרְדִין לַשִּׁיתִּין[30] וּמְנַקִּין אוֹתוֹ.

29) שעל ידה מגביהים את הטבלא. 30) והוא חלל קטן שתחת היסוד.

יג. וְכֶבֶשׁ[31] הָיָה בָּנוּי לִדְרוֹמוֹ שֶׁל מִזְבֵּחַ, אָרְכּוֹ שְׁלֹשִׁים וּשְׁתַּיִם אַמָּה[32] עַל רֹחַב שֵׁשׁ־עֶשְׂרֵה אַמָּה. וְהָיָה אוֹכֵל בָּאָרֶץ שְׁלֹשִׁים אַמָּה מִצַּד הַמִּזְבֵּחַ, וּפוֹרֵחַ מִמֶּנּוּ אַמָּה עַל הַיְסוֹד וְאַמָּה עַל הַסּוֹבֵב. וַאֲוִיר מְעַט[33] הָיָה מַפְסִיק בֵּין הַכֶּבֶשׁ לַמִּזְבֵּחַ[34], כְּדֵי לִתֵּן הָאֵיבָרִים לַמִּזְבֵּחַ בִּזְרִיקָה[35]. וְגֹבַהּ הַכֶּבֶשׁ תֵּשַׁע אַמּוֹת פָּחוֹת שְׁתוּת[36] עַד כְּנֶגֶד הַמַּעֲרָכָה.

31) והוא כמו תל המתמעט ויורד מראש המזבח עד הארץ. 32) למטה בארץ היה כן אבל בשיפועו היה יותר. 33) ומכיוון שצריך זריקה, לא די באוויר כמלוא נימא כדלהלן הלכה יד בשני כבשים קטנים, אלא צריך אוויר יותר. 34) כלומר, בין הכבש למקום המערכה. 35) בזבחים שם למדו כן ממה שנאמר (דברים יב, כז) "ועשית עולותיך הבשר והדם" - מה דם בזריקה (שהרי נאמר בויקרא א, ה "וזרקו את הדם על המזבח") אף בשר בזריקה. 36) היינו, פחות טפח.

יד. וּשְׁנֵי כְבָשִׂים קְטַנִּים יוֹצְאִים מִמֶּנּוּ, שֶׁבָּהֶם פּוֹנִים לַיְסוֹד[37] וְלַסּוֹבֵב[38], וּמֵבְדִּילִין מִן הַמִּזְבֵּחַ כִּמְלֹא נִימָא[39]. וְחַלּוֹן הָיְתָה בְּמַעֲרָבוֹ שֶׁל כֶּבֶשׁ[40] אַמָּה עַל אַמָּה, וּרְבוּבָה הָיְתָה נִקְרֵאת[41], שֶׁבָּהּ נוֹתְנִין פְּסוּלֵי חַטַּאת הָעוֹף[42] עַד שֶׁתַּעֲבֹר צוּרָתָהּ[43] וְתֵצֵא לְבֵית הַשְּׂרֵפָה[44].

37) היינו הכבש שלצד מערב ועל ידו שופכים שיירי דם חטאת בהמה כשגומר מתנותיה. 38) היינו הכבש שלצד מזרח ועל ידו זורקים דם חטאת בהמה על גבי הקרנות. [אבל לצד מערב לא היה בו כבש קטן ליסוד]. 39) זבחים שם. ולמדו כן ממה שנאמר (ויקרא א, ה) "וזרקו את הדם על המזבח סביב" - שיהא היקף למזבח כל שהוא ואם יהיו מחוברים, שוב אין לו היקף, ואפילו בחוט אין אדם יכול לסובבו. ולפיכך די בהפסק כמלוא נימא בלבד, אבל בין הכבש הגדול לבין מקום המערכה היה צריך הפסק יותר. 40) מפשטות הלשון נראה שלא הייתה בגגו של כבש אלא בקיר שלו. 41) רבובה כמו "נבובה" מלשון נבוב לוחות והיינו חלון. 42) כשאירע בה פסול בדם או בבעלים שאז הוא צריך עיבור צורה. או שהיה פסולו מספק שאף הוא טעון עיבור צורה. ולמה דווקא פסולי חטאת העוף? - מפני שמעשיה בקרן מערבית דרומית למטה, ומפני שישנן בעזרה הרבה חטאות העוף, של יולדות, חששו שמא תתערב זאת הפסולה עמהן, ולכן קבעו לה מקום מיוחד. 43) ימתינו מלשרפה עד שיעבור מראה הבשר הרטוב על ידי שילינוה לילה אחד, שכיוון שלנה בלילה הרי היא נותר וטעונה שריפה. 44) בתוך העזרה.

טו. וּשְׁנֵי שֵׁלְחָנוֹת הָיוּ בְּמַעֲרַב הַכֶּבֶשׁ: אֶחָד שֶׁל שַׁיִשׁ, שֶׁנּוֹתְנִין עָלָיו אֶת הָאֵיבָרִים[45]; וְאֶחָד שֶׁל כֶּסֶף, שֶׁנּוֹתְנִין עָלָיו כְּלֵי הַשָּׁרֵת.

45) ולא נתנו על של כסף מפני שהכסף מרתיח ויתחממו האברים ויסריחו, אבל השיש מקררו ומרחיקו מן העיפוש.

טז. כְּשֶׁבּוֹנִין הַמִּזְבֵּחַ, בּוֹנִין אוֹתוֹ כֻּלּוֹ אָטוּם[46] כְּמִין עַמּוּד, וְאֵין עוֹשִׂין בּוֹ חָלָל כְּלָל, אֶלָּא מֵבִיא אֲבָנִים שְׁלֵמוֹת, גְּדוֹלוֹת וּקְטַנּוֹת, וּמֵבִיא סִיד וְזֶפֶת וְקוֹנְיָא[47], וּמְמַחֶה וְשׁוֹפֵךְ לְתוֹךְ מַלְבֵּן[48] גָּדוֹל[49] כְּמִדָּתוֹ[50], וּבוֹנֶה וְעוֹלֶה. וְנוֹתֵן בְּתוֹךְ הַבִּנְיָן גּוּף שֶׁל עֵץ אוֹ אֶבֶן בְּקֶרֶן דְּרוֹמִית־מִזְרָחִית כְּמִדַּת הַיְסוֹד. וְכֵן נוֹתֵן בְּתוֹךְ כָּל קֶרֶן וָקֶרֶן, עַד שֶׁיַּשְׁלִים הַבִּנְיָן. וְיָסִיר הַגּוּפִים שֶׁבְּתוֹךְ הַבִּנְיָן, כְּדֵי שֶׁתִּשָּׁאֵר קֶרֶן דְּרוֹמִית־מִזְרָחִית בְּלֹא יְסוֹד, וְיִשָּׁאֲרוּ הַקְּרָנוֹת חֲלוּלִין.

46) סתום. 47) ניתוך אבר (=מין מתכת) כמו שעושין לציפוי כלי חרס. 48) דפוס מרובע עשוי מארבעה קרשים. 49) על האבנים ונדבקים יחד. 50) בכל מדה ומדה ששייך לו. היינו ביסוד היה נותן מלבן של ל"ב על ל"ב אמה ולמעלה ממנו היה נותן מלבן של ל' על ל' בגובה ה' אמות, וזהו סובב. ולמעלה ממנו היה נותן מלבן של כ"ח על כ"ח בגובה ג' אמות, ולמעלה ממנו היה נותן בקרנות ארבעה מלבנים. כל מלבן אמה על אמה.

יז. אַרְבַּע קְרָנוֹת שֶׁל מִזְבֵּחַ וְיִסּוֹדוֹ וְרִבּוּעוֹ מְעַכְּבִין. וְכָל מִזְבֵּחַ שֶׁאֵין לוֹ קֶרֶן, יְסוֹד וְכֶבֶשׁ וְרִבּוּעַ - הֲרֵי הוּא פָּסוּל, שֶׁאַרְבַּעְתָּן מְעַכְּבִין[51]. אֲבָל מִדַּת אָרְכּוֹ וּמִדַּת רָחְבּוֹ וּמִדַּת קוֹמָתוֹ אֵינָן מְעַכְּבִין, וְהוּא שֶׁלֹּא יִפְחֹת מֵאַמָּה עַל אַמָּה בְּרוּם שָׁלֹשׁ אַמּוֹת, כְּשִׁעוּר מְקוֹם הַמַּעֲרָכָה שֶׁל מִזְבַּח מִדְבָּר.

51) שם. סב. שאצל כל אלו כתוב "המזבח"; בקרן נאמר (ויקרא ד, יח) "קרנות המזבח" וביסוד נאמר (שם, לד) "אל יסוד המזבח" ובכבש נאמר (שם ו, ז) "אל פני המזבח" והוא הכבש שהוא פנים של מזבח שעולין לו דרך שם.

ובריבוע נאמר (שמות כז, א) "רבוע יהיה המזבח". וכל מקום שנאמר "המזבח", הוא לעכב (זבחים שם). "המזבח" משמע: שכשהוא כן הוא נקרא מזבח, ואם לא לא.

יח. מִזְבֵּחַ שֶׁנִּפְגַּם מִבִּנְיָנוֹ: אִם נִפְגַּם מִבִּנְיָנוֹ[52] טֶפַח - פָּסוּל, פָּחוֹת מִטֶּפַח - כָּשֵׁר, וְהוּא שֶׁלֹּא יִהְיֶה בַּנִּשְׁאָר אֶבֶן פְּגוּמָה[53].

52) כלומר, מן הסיד והטיח שעליו. 53) שבאבן פוסלת גם פגימה כל שהיא.

פֶּרֶק שְׁלִישִׁי[1]

1) תתבאר בו צורת המנורה, גביעיה, כפתוריה ופרחיה.

א. הַמְּנוֹרָה מְפֹרֶשֶׁת צוּרָתָהּ בַּתּוֹרָה[2]. וְאַרְבָּעָה גְּבִיעִים[3] וּשְׁנֵי כַּפְתּוֹרִים[4] וּשְׁנֵי פְּרָחִים[5] הָיוּ בְּקָנֶה הַמְּנוֹרָה[6], שֶׁנֶּאֱמַר: "וּבַמְּנֹרָה אַרְבָּעָה גְבִעִים מְשֻׁקָּדִים[7] כַּפְתֹּרֶיהָ וּפְרָחֶיהָ". וְעוֹד פֶּרַח שְׁלִישִׁי הָיָה סָמוּךְ לִירֵכָהּ שֶׁל מְנוֹרָה, שֶׁנֶּאֱמַר: "עַד יְרֵכָהּ עַד פִּרְחָהּ".

2) שמות כה, לא־מ. 3) הם דומים לכוסות אלכסנדריא שפיהן רחב ושוליהן קצר (להלן הלכה ט). 4) הם כמין תפוחים כרותיים (שם מקום) שהן ארוכין מעט כביצה ששני ראשיה כדין (להלן שם). 5) "כמו פרחי העמודים (ציורים שמציירין בעמודים), שהן כמין קערה ושפתה כפולה לחוץ (להלן שם). והוא כמו שושן (רבינו בפירוש המשניות למנחות פ"ג משנה ז). 6) מקומם של כל אלה במנורה, ראה להלן הלכה י. 7) "כמו שקדים בעשייתן" (להלן הלכה ב).

ב. וְשָׁלֹשׁ רַגְלַיִם הָיוּ לָהּ[8]. וּשְׁלֹשָׁה כַּפְתּוֹרִים[9] אֲחֵרִים הָיוּ בִּקְנֵה הַמְּנוֹרָה, שֶׁמֵּהֶן יוֹצְאִים שִׁשֶּׁת הַקָּנִים: שְׁלֹשָׁה מִצַּד זֶה, וּשְׁלֹשָׁה מִצַּד זֶה. וּבְכָל קָנֶה וְקָנֶה מֵהֶן שְׁלֹשָׁה גְּבִיעִים[10] וְכַפְתּוֹר וָפֶרַח, וְהַכֹּל מְשֻׁקָּדִים[11] כְּמוֹ שְׁקֵדִים בַּעֲשִׂיָּתָן[12].

8) כן כתב גם בפירוש המשניות שם, וכן הוא ברש"י על התורה (שמות כה, לא) וכן כתבו בעלי־התוספות על התורה שם. אבל בגמרא (מנחות שם) אמרו רק שהיו לה רגלים, אבל לא הזכירו כמה. ובתורת העולה לרמ"א ז"ל (ת"א פט"ו) הביא: "אמרו רבותינו ז"ל שלשה רגלים היה למנורה" (משנת ראשונים). ובגלופת המנורה שבקשת טיטוס ברומא – בסיסה של המנורה מרובע, ללא רגליים (ראה ב"סיני" כרך לו עמוד כ חח, וב"שערים" ג' טבת תש"כ עמוד ג). 9) כן מפורש בתורה (שמות כה, לה).
10) מקרא מפורש הוא (שם שם, לג). 11) ביומא נב. אמרו: חמש מקראות (פסוקים) בתורה אין להן הכרע (לדעת היכן הם נוטים), ואחד מהם "משוקדים", כלומר, הפסוק "ובמנורה ארבעה גביעים משוקדים כפתוריה ופרחיה" (שם שם, לד), שספק לנו אם צריך לקרוא "ארבעה גביעים משוקדים" (שהמילה משוקדים קשורה עם "ארבעה גביעים"), או "משוקדים כפתוריה ופרחיה" (שהיא קשורה ל"כפתוריה ופרחיה"). לפיכך פסק רבינו, שמספק צריכים לעשות כולם משוקדים, גם הגביעים וגם הכפתורים והפרחים. שהרי גם אם אינם צריכים להיות משוקדים אין בכך הפסד, אם יעשום משוקדים. ואילו אם הם צריכים להיות משוקדים ולא נעשין כן, תהיה בזה קפידא (כסף־משנה בשם הר"י קורקוס). 12) בפירוש המשניות (מנחות שם) כתב רבינו: "משוקדים מעשה שקדים, והוא מלאכה ידועה אצל אומני הנחושת שהן מכין בפטיש העשת (=החתיכה) עד שיהיה כולו שקדים שקדים".

ג. נִמְצֵאת[13] כָּל הַגְּבִיעִים שְׁנַיִם וְעֶשְׂרִים[14]. וְהַפְּרָחִים תִּשְׁעָה[15]. וְהַכַּפְתּוֹרִים אַחַד־עָשָׂר[16]. וְכֻלָּן מְעַכְּבִין זֶה אֶת זֶה[17], וַאֲפִלּוּ חָסֵר אֶחָד מִן הַשְּׁנַיִם וְאַרְבָּעִים[18] מְעַכֵּב אֶת כֻּלָּן.

13) מנחות כח: כט. כלומר: "נמצאת אומר". 14) שהרי בכל קנה וקנה שלשה גביעים, שהם ביחד שמונה עשר. וארבעה בגוף המנורה, הרי שנים ועשרים בסך־הכל (מנחות שם). 15) כי פרח לכל קנה הרי ששה, ושניים בגוף המנורה כמו שנאמר "ופרחיה" (סתם פרחים הם שנים), הרי שמונה, וממה שנאמר עוד "עד פרחה" למדו עוד אחד, הרי כאן תשעה (מנחות שם). 16) כפתור לכל קנה הרי ששה, שניים בגוף המנורה שנאמר "כפתוריה" (סתם כפתורים שנים), הרי שמונה, ושלשה במקום יציאת הקנים, הרי ביחד אחד עשר. 17) מנחות שם ותוספתא מנחות פ"ו.
18) הוא הסכום הכולל של הגביעים, הכפתורים והפרחים.

ד. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים?[19] כְּשֶׁעֲשָׂאוּהָ זָהָב[20], אֲבָל שְׁאָר מִינֵי מַתָּכוֹת[21] אֵין עוֹשִׂין בָּהּ גְּבִיעִים[22], כַּפְתּוֹרִים וּפְרָחִים. וְכֵן מְנוֹרָה הַבָּאָה זָהָב, תִּהְיֶה כֻּלָּהּ כִּכָּר עִם גְּרוֹתֶיהָ[23], וְתִהְיֶה כֻּלָּהּ מִקְשָׁה[24] מִן הָעֲשָׂתוֹת[25]; וְשֶׁל שְׁאָר מִינֵי מַתָּכוֹת אֵין מַקְפִּידִין עַל מִשְׁקָלָהּ, וְאִם הָיְתָה חֲלוּלָה[26] - כְּשֵׁרָה[27].

19) שעושים בה גביעים, כפתורים ופרחים. 20) מנחות כח. 21) ראה למעלה פ"א הלכה יח. 22) להלן גבי ככר, כתב רבינו "ושל שאר מיני מתכות, אין מקפידין על משקלה". נראה שבגביעים כפתורים ופרחים, יש הקפדה שלא לעשות בשאר מיני מתכת (משנה־למלך).
23) בשמות כה, לט: "ככר זהב טהור יעשה אותה את כל הכלים האלה". 24) חתיכה אחת. 25) במנחות כח. "מנורה היתה באה מן העשת", פירש רש"י "חתיכה שלימה, ומכה בקורנס עד שיצאו ממנה כל כליה".
26) שאינה מקשה (כסף־משנה). 27) בדיעבד. ולכתחילה צריך לעשותה מקשה, ועיין בהלכה ה.

ה. וְאֵין עוֹשִׂין[28] אוֹתָהּ לְעוֹלָם[29] מִן הַגְּרוּטָאוֹת[30], בֵּין שֶׁהָיְתָה שֶׁל זָהָב בֵּין שֶׁהָיְתָה שֶׁל שְׁאָר מִינֵי מַתָּכוֹת.

28) לכתחילה. שאם נאמר שאפילו בדיעבד אין עושין, קשה, הרי פסול של גרוטאות נלמד מזה שכתוב מקשה, ותניא (מנחות שם) "מקשה זהב, באה זהב, באה מקשה. אינה באה זהב, אינה באה מקשה". א"כ פסול של גרוטאות מנא לן? אלא ודאי זה שאין עושין הוא רק לכתחילה

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

(משנה־למלך). 29) בכסף־משנה חסירה מילה זו. 30) שברים.

1 **ו. הַמְּלְקָחַיִם**[31] **וְהַמַּחְתּוֹת**[32] **וּכְלֵי הַשֶּׁמֶן אֵינָן מִכְּלַל**
2 **הַכֹּפֶר**[33]**, שֶׁהֲרֵי נֶאֱמַר בַּמְּנוֹרָה "זָהָב טָהוֹר", וְחָזַר**
3 **וְאָמַר "וּמַלְקָחֶיהָ וּמַחְתֹּתֶיהָ זָהָב טָהוֹר". וְלֹא נֶאֱמַר**
4 **"גֵּרוֹתֶיהָ זָהָב טָהוֹר", מִכְּפִי שֶׁהַגֵּרוֹת קְבוּעִין בַּמְּנוֹרָה**
5 **וְהֵם מִכְּלַל הַכֹּפֶר**[34].

31) "הם הצבתים העשויים ליקח בהם הפתילה מתוך השמן, ליישבן ולמשכן בפי הנרות. ועל שם שלוקחים בהם, קרויים מלקחיים" (רש"י בשמות כה, לח). 32) הם כמין בזיכין (=כפות) קטנים שחותה בהם את האפר שבנר (רש"י שם). 33) מנחות פח: כתנא־קמא ולא כרבי נחמיה בברייתא ראשונה. 34) ברייתא דמלאכת המשכן פ"ט.

6 **ז. שִׁבְעַת**[35] **קְנֵי הַמְּנוֹרָה מְעַכְּבִין זֶה אֶת זֶה, וְשִׁבְעַת**
7 **גֵּרוֹתֶיהָ מְעַכְּבִין זֶה אֶת זֶה, בֵּין שֶׁהָיְתָה שֶׁל זָהָב בֵּין**
8 **שֶׁהָיְתָה שֶׁל שְׁאָר מִינֵי מַתֶּכֶת. וְכָל הַגֵּרוֹת קְבוּעִים**
9 **בַּקָּנִים**[36].

35) מנחות כח. 36) בראש כל קנה וקנה, היה נר אחד כעין בזך (=כף) ושם נותנים השמן והפתילות (פירש"י במנחות שם).

10 **ח. שֵׁשֶׁת הַגֵּרוֹת הַקְּבוּעִים בְּשֵׁשֶׁת הַקָּנִים הַיּוֹצְאִים**
11 **מִן הַמְּנוֹרָה, כֻּלָּן פְּנֵיהֶם לַנֵּר הָאֶמְצָעִי שֶׁעַל קְנֵי**
12 **הַמְּנוֹרָה**[37]**. וְזֶה הַנֵּר הָאֶמְצָעִי פָּנָיו כְּנֶגֶד קֹדֶשׁ־**
13 **הַקֳּדָשִׁים**[38]**, וְהוּא הַנִּקְרָא**[39] **נֵר מַעֲרָבִי.**

37) כלומר, פיות הפתילות שלהם נוטות לנר האמצעי. וכן הוא בברייתא (שם צח:) "תניא, אל מול פני המנורה יאירו שבעת הנרות, מלמד שהיו מצددין פניהם כלפי נר האמצעי". 38) כלומר, פי הפתילה נוטה למערב. כן הוא במגילה בא: "נר מערבי כלפי שכינה". 39) בתלמוד (שבת כב: מגילה שם, ועוד).

14 **ט. הַגְּבִיעִים דּוֹמִין לְכוֹסוֹת אֲלֶכְסַנְדְּרִיאָה**[40]**, שֶׁפִּיהֶן**
15 **רָחָב וְשׁוּלֵיהֶן קָצָר. וְהַכַּפְתּוֹרִים כְּמִין תַּפּוּחִים**
16 **כָּרוּתִיִּים**[41]**, שֶׁהֵן אֲרֻכִּין מְעַט, כְּבֵיצָה שֶׁשְּׁנֵי רָאשֶׁיהָ**
17 **כַּדִּין**[42]**. וְהַפְּרָחִים כְּמוֹ פִּרְחֵי הָעַמּוּדִים**[43]**, שֶׁהֵן כְּמִין**
18 **קְעָרָה וּשְׂפָתָהּ כְּפוּלָה לַחוּץ.**

40) מנחות כח: 41) שם מקום. והוא במנחות שם. ובפירוש המשנה שם כתב רבינו "והכפתורים הוא דמות כדור שאינה עגולה מכל וכל, רק שיש בה אורך מעט קרוב לצורת ביצת העוף". 42) עגולים ככד. 43) מנחות שם. ציורין שמציירין בעמודים (רש"י שם). ובפירוש המשנה שם כתב רבינו "פרח צורת שושן".

19 **י. גֹּבַהּ הַמְּנוֹרָה**[44] **הָיָה שְׁמוֹנָה־עָשָׂר טֶפַח. הָרַגְלַיִם**
20 **וְהַפֶּרַח שְׁלֹשָׁה טְפָחִים. וּשְׁנֵי טְפָחִים חָלָק. וְטֶפַח**
21 **שֶׁבּוֹ גָּבִיעַ כַּפְתּוֹר וָפֶרַח**[45]**. וּטְפָחַיִם חָלָק. וְטֶפַח**
22 **כַּפְתּוֹר, וּשְׁנֵי קָנִים יוֹצְאִין מִמֶּנּוּ, אֶחָד הֵילָךְ וְאֶחָד**
23 **הֵילָךְ, וְנִמְשָׁכִים וְעוֹלִין כְּנֶגֶד גֹּבַהּ הַמְּנוֹרָה. וְטֶפַח**
24 **חָלָק. וְטֶפַח כַּפְתּוֹר, וּשְׁנֵי קָנִים יוֹצְאִים מִמֶּנּוּ, אֶחָד**
25 **הֵילָךְ וְאֶחָד הֵילָךְ, וְנִמְשָׁכִין וְעוֹלִין כְּנֶגֶד גֹּבַהּ**
26 **הַמְּנוֹרָה. וְטֶפַח חָלָק. וְטֶפַח כַּפְתּוֹר, וּשְׁנֵי קָנִים**
27 **יוֹצְאִים מִמֶּנּוּ, אֶחָד הֵילָךְ וְאֶחָד הֵילָךְ, וְנִמְשָׁכִין**
28 **וְעוֹלִין כְּנֶגֶד גֹּבַהּ הַמְּנוֹרָה. וּטְפָחַיִם חָלָק. נִשְׁתַּיְּרוּ**
29 **שְׁלֹשָׁה טְפָחִים, שֶׁבָּהֶן שְׁלֹשָׁה גְּבִיעִים, כַּפְתּוֹר וָפֶרַח.**

44) מנחות כח: 45) מנחות שם. ובתוספות שם ד"ה וטפח, נשארו בתימה מה נשתנו שלשה אלו, שלשלשתם לא ניתנו אלא טפח.

30 **יא. וְאֵבֶן הָיְתָה לִפְנֵי הַמְּנוֹרָה**[46]**, וּבָהּ שָׁלֹשׁ מַעֲלוֹת,**
31 **שֶׁעֲלֶיהָ כֹּהֵן עוֹמֵד וּמֵטִיב אֶת הַגֵּרוֹת, וּמַנִּיחַ עָלֶיהָ**
32 **כְּלֵי שַׁמְנָהּ וּמַלְקָחֶיהָ וּמַחְתּוֹתֶיהָ בִּשְׁעַת הַטָּבָה**[47].

46) תמיד ל: וספרי בהעלותך סי' ה' "בהעלותך את הנרות, עשה לה מעלות וכו' וכו' מיכן אמרו אבן היתה לפני המנורה ובה שלש מעלות. וכתב הרע"ב (תמיד פ"ג משנה ט) שהן כנגד שלש העלאות שכתובים במנורה: א) בהעלותך את הנרות (במדבר ח, ב). ב) העלה את נרותיה (שם שם, ג). ג) להעלות נר תמיד (שמות כז, כ). 47) להלן בפ"ג מהלכות תמידין ומוספין הלכה יז, כתב רבינו: "וכיצד סדר ההטבה, נכנס וכלי בידו וכוז שמו ושל זהב היה דומה לקיתון גדול. מדשן בו את הפתילות שכבו וכו' ומניח הכוז שם לפני המנורה על מעלה שנייה משלש מעלות שלפניה ויוצא וכו' ונוטל הכוז בידו ומשתחוה ויוצא" (וכן הוא בתמיד שם ובספרי שם). ואולי כוז היה כלי גדול, ובו היו מונחים כל הכלים הקטנים, היינו כל כלי שמנה ומלקחיה ומחתותיה (הר המוריה).

33 **יב. הַשֻּׁלְחָן הָיָה אָרְכּוֹ שְׁנֵים־עָשָׂר טֶפַח, וְרָחְבּוֹ**
34 **שִׁשָּׁה טְפָחִים**[48]**. וְהָיָה מֻנָּח**[49] **אָרְכּוֹ לְאֹרֶךְ הַבַּיִת,**
35 **וְרָחְבּוֹ לְרֹחַב הַבַּיִת. וְכֵן שְׁאָר כָּל הַכֵּלִים**[50]
36 **שֶׁבַּמִּקְדָּשׁ, אָרְכָּן לְאָרְכּוֹ שֶׁל בַּיִת**[51] **וְרָחְבָּן לְרֹחַב**
37 **הַבַּיִת, חוּץ מִן הָאָרוֹן**[52]**, שֶׁהָיָה אָרְכּוֹ לְרֹחַב הַבַּיִת.**
38 **וְכֵן גֵּרוֹת הַמְּנוֹרָה כְּנֶגֶד רֹחַב הַבַּיִת, בֵּין הַצָּפוֹן וּבֵין**
39 **הַדָּרוֹם**[53].

48) כמו שנאמר (שמות כה, כג) "אמתיים ארכו ואמה רחבו". וכרבי מאיר שאמת הכלים בת ששה טפחים (כלים פי"ז משנה י, ומנחות צז.). 49) שם צו. במשנה. 50) היינו יתר השולחנות, ראה להלן פ"ה הלכה יד (רש"י שם). 51) הוא בין המזרח ובין המערב (רש"י שם). 52) שם צח. 53) כרבי אלעזר ב"ר שמעון, ולא כרבי (שם צח:). שהפסוק "יערוך אותו לפני ה'" (ויקרא כד, ג) מסייעו, שהרי הוא שצריך לערוך אותו לפני ה'. כלומר, צריך לצדד את פי הפתילה לעבר מערב, שהוא לפני ה'. ואילו לרבי האומר שמזרח ומערב היו עומדים, הרי היה הראשון לפני ה', ולמה צריך לצדדו לשם (כסף־משנה).

40 **יג. אַרְבָּעָה**[54] **סְנִיפִין**[55] **שֶׁל זָהָב הָיוּ לַשֻּׁלְחָן,**
41 **מְפֻצָּלִין**[56] **בְּרָאשֵׁיהֶן**[57]**, שֶׁהָיוּ סוֹמְכִין בָּהֶן שְׁתֵּי**

הַמַּעֲרָכוֹת שֶׁל לֶחֶם הַפָּנִים: שְׁנַיִם מִסִּדֶּר זֶה, וּשְׁנַיִם מִסִּדֶּר זֶה[58]. וְהֵם הַנֶּאֱמָרִים בַּתּוֹרָה[59] "וּקְשׁוֹתָיו[60]".

54) שם במשנה. 55) "כמין יתידות זהב עומדים בארץ וגבוהים עד למעלה מן השולחן הרבה, כנגד גובה מערכת הלחם" (רש"י בשמות כה, כט). 56) מנוקבים. 57) כלומר, באותו חלק שבהן שעולה למעלה מן השולחן (תוספות יום־טוב שם פי"א משנה ו). 58) והיו בכל אחד מהם ארבעה עשר פיצולים, כמנין הקנים שהיו מכניסים (רש"י שם). 59) שמות שם. 60) מנחות צז. מימרא של רב קטינא. ונקראו כן על שם שמקשים את הלחם ומחזקים אותו שלא ישבר (רש"י שם).

יד. וּשְׁמוֹנֶה וְעֶשְׂרִים קָנִים[61] שֶׁל זָהָב, כָּל אֶחָד מֵהֶן כַּחֲצִי קָנֶה חָלוּל[62], הָיוּ לוֹ: אַרְבָּעָה־עָשָׂר לְסִדֶּר זֶה, וְאַרְבָּעָה־עָשָׂר לְסִדֶּר זֶה. וְהֵם הַנִּקְרָאִים[63] "מְנַקִּיּוֹתָיו[64]". וּשְׁנֵי הַבָּזִיכִין שֶׁמַּנִּיחִין בָּהֶן הַלְּבוֹנָה עַל הַשֻּׁלְחָן בְּצַד הַמַּעֲרָכוֹת[65], הֵן הַנִּקְרָאִין[66] "כַּפּוֹתָיו[67]". וְהַדְּפוּסִין[68] שֶׁעוֹשִׂין בָּהֶם לֶחֶם הַפָּנִים, הֵם הַנִּקְרָאִים[69] "קְעָרוֹתָיו[70]".

61) משנה שם צו. 62) כמו חצאי קנים חלולים הנסדקין לארכן (רש"י בשמות שם). 63) שמות שם. 64) שם צז. ונקראים כן על שם שמנקים את הלחם מעיפוש (רש"י שם). 65) והיו מקטירין אותם בשבת לזכרון ללחם, שעל ידה הוא נזכר למעלה כקומץ שהיא אזכרה למנחה (רש"י ויקרא כד, ז). 66) שמות שם. 67) שם צז. 68) "ושלשה דפוסין של זהב היה להם, אחד שנותנים בו החלה והיא בצק, והשני שאופין אותה בו, השלישי שנותנים אותה בו כשרודה אותה מן התנור כדי שלא תתקלקל" (פ"ה מהלכות תמידין ומוספין הלכה ח). 69) שמות שם. 70) שם צז.

טו. אֵלּוּ[71] הָאַרְבָּעָה־עָשָׂר קָנִים: נוֹתֵן הַחַלָּה הָרִאשׁוֹנָה עַל עַצְמוֹ שֶׁל שֻׁלְחָן[72], וְנוֹתֵן בֵּין רִאשׁוֹנָה וּשְׁנִיָּה שְׁלֹשָׁה קָנִים[73], וְכֵן בֵּין כָּל חַלָּה וְחַלָּה שְׁלֹשָׁה קָנִים, וּבֵין שִׁשִּׁית וַחֲמִישִׁית שְׁנֵי קָנִים בִּלְבַד, לְפִי שֶׁאֵין עַל הַשִּׁשִּׁית אַחֶרֶת[74]. נִמְצָאוּ אַרְבָּעָה־עָשָׂר בְּכָל מַעֲרָכָה וּמַעֲרָכָה.

71) שם. 72) והיא אינה צריכה קנים חלולים תחתיה שלא תתעפש, כיון שהיא מונחת על גבי השולחן עצמו שהוא קריר (רש"י ושיטה־מקובצת שם). 73) והיו להן שלשה פיצולים בכל סניף וסניף שבהם היו תחובין. ועשו כן "כדי שתהיה הרוח מנשבת בו" (הלכות תמידין ומוספין שם הלכה ב). 74) כלומר, אין עליה משאוי שיכביד על שלמטה הימנה.

טז. וּשְׁנֵי שֻׁלְחָנוֹת הָיוּ בָּאוּלָם מִבִּפְנִים עַל פֶּתַח הַבַּיִת: אֶחָד שֶׁל שַׁיִשׁ[75], נוֹתְנִין עָלָיו לֶחֶם הַפָּנִים בִּכְנִיסָתוֹ; וְאֶחָד שֶׁל זָהָב, נוֹתְנִין עָלָיו לֶחֶם בִּיצִיאָתוֹ. שֶׁמַּעֲלִין בַּקֹּדֶשׁ[76], וְלֹא מוֹרִידִין[77].

75) מנחות צט: במשנה. ובירושלמי שקלים פ"ו הלכה ג "לית כאן של כסף (לא היה של כסף) מפני שהוא מרתיח" (=מחמת הלחם, ויש לחוש שיתעפש). ועיין תמיד לא: 76) לפיכך עשו הראשון של שיש, שממנו מניחו על של זהב. וראה למעלה בדברי הירושלמי. 77) ולפיכך עשו השני של זהב. ולמדו במנחות צט. "שמעלין בקודש", ממה שנאמר (במדבר יז, ג) "את מחתות החטאים האלה בנפשותם ועשו אותם רקועי פחים ציפוי למזבח" — "בתחילה תשמישי מזבח, ועכשיו גופו של מזבח". ו"לא מורידין" נלמד ממה שנאמר (שמות מ, יח) "ויקח משה את המשכן וגו' ויקם את עמודיו", שהוא בעצמו הקימו ולא סייעוהו אחיו הכהנים בהקמת העמודים לפי שאין מורידין.

יז. מִזְבַּח הַקְּטֹרֶת[78] הָיָה מְרֻבָּע אַמָּה עַל אַמָּה[79]. וְהוּא נָתוּן[80] בַּהֵיכָל מְכֻוָּן בֵּין הַצָּפוֹן לַדָּרוֹם, מָשׁוּךְ בֵּין הַשֻּׁלְחָן וְהַמְּנוֹרָה לַחוּץ. וּשְׁלָשְׁתָּן הָיוּ מֻנָּחִין[81] מִשְּׁלִישׁ הַהֵיכָל וְלִפְנִים, כְּנֶגֶד הַפָּרֹכֶת הַמַּבְדִּיל בֵּין הַקֹּדֶשׁ וּבֵין קֹדֶשׁ־הַקֳּדָשִׁים.

78) שעליו הקטירו את קטורת הסמים בלבד. ונקרא גם "מזבח הזהב", כי עשוי היה עצי שטים מצופה זהב כולו. וכן נקרא "מזבח הפנימי", לפי שעמד בפנים. 79) שמות ל, ב. 80) יומא לג: 81) תוספתא יומא פרק ב (הוצאת צוק"מ עמוד 185 28) ומנחות צח:

יח. הַכִּיּוֹר[82] הָיוּ לוֹ שְׁנֵים־עָשָׂר דַּד[83], כְּדֵי שֶׁיִּהְיוּ כָּל הַכֹּהֲנִים הָעוֹסְקִים[84] בַּתָּמִיד[85] מְקַדְּשִׁים[86] מִמֶּנּוּ כְּאֶחָד. וּמוּכְנִי עָשׂוּ לוֹ[87], שֶׁיִּהְיוּ בָּהּ הַמַּיִם תָּמִיד, וְהִיא חֹל, כְּדֵי שֶׁלֹּא יִהְיוּ הַמַּיִם שֶׁבָּהּ נִפְסָלִין בְּלִינָה, שֶׁהַכִּיּוֹר מִכְּלֵי הַקֹּדֶשׁ וּמְקַדֵּשׁ, וְכָל דָּבָר שֶׁיִּתְקַדֵּשׁ בִּכְלֵי־קֹדֶשׁ אִם לָן - נִפְסָל[88].

82) יומא לז. במשנה. 83) כמו ברז המריק מים. 84) ששנים עשר כהנים היו מתעסקים בהקרבת התמיד (יומא כה: , ופ"ד מהלכות תמידין ומוספין הלכה ו), חוץ מהשוחט שאינו טעון קידוש ידים ורגלים, שהרי השחיטה כשרה גם בזר (רש"י שם). 85) בקרבן תמיד ש"מצות־עשה להקריב שני כבשים עולות בכל יום, והם הנקראים תמידין, אחד בבוקר ואחד בין הערבים, שנאמר שנים ליום עולה תמיד" (פ"א שם הלכה א). 86) ידיהם ורגליהם לעבודה. ש"מצות־עשה לקדש כהן העובד, ידיו ורגליו ואח"כ יעבוד" (פ"ה מהלכות ביאת המקדש הלכה א) ו"כיצד מצות קידוש? — מניח ידו הימנית על גבי רגלו הימנית, וידו השמאלית על גבי רגלו השמאלית ושוחה ומקדש (שם הלכה טז). 87) כי הכיור מכלל כלי שרת, וכשהיו בו מים נתקדשו ונפסלו בלינה. וזה עשה כלי סביב לכיור והיו בו המים תמיד, והיו שותתין מאותו כלי לכיור כדי הצורך, ראשון ראשון, ואותו הכלי היה נקרא מוכני (רבינו בפירוש המשנה ליומא פ"ג). והראב"ד בהשגותיו כתב: "שהמוכני אינו מקבל מים והוא גלגל שהיו קושרים בו את הכיור בחבל, ומשקעים אותו הוא ומימיו בבור העזרה בערב כדי שיהיו מימיו מחוברים ולא יפסלו בלינה. ומפורש כל זה ביומא ובזבחים". ומה שכתב הראב"ד שזה מפורש בזבחים, הוא בדף כ. שאמרו: "כיור שלא שקעו

מבערב (בבור – רש"י) וכו' ולמחר אינו מקדש". [וכנראה שלדעת רבינו יש כאן שני דברים: א. תקנת המוכני שלא יהיו הרבה מים בכיור אלא מן המוכני ישפכו לתוכו כדי הצורך ולא יותר. ועשו כן כדי שלא יפסלו המים בלינה בתוך הכיור שהוא כלי שרת, וזהו מה שאמרו ביומא לז. במשנה. ב. אם שכחו ונכנסו הרבה מים מן המוכני אלא הכיור ויש חשש שיפסלו בלינה, תיקנו שישקיעו המוכני בבור כדי שלא יפסלו מימיו בלינה, וזהו מה שאמרו בזבחים כ. וכן הביא רבינו בפ"ה מהלכות ביאת המקדש הלכה יד, וראה בכסף־משנה כאן]. 88) סוכה נ.

פֶּרֶק רְבִיעִי[1]

1) יבאר בו רבינו מקום הנחת הארון, וששלמה בנה מקום לגניזת הארון, ומי גנזו, ומה נגנז עמו.

1 **א. אֶבֶן[2] הָיְתָה בְּקֹדֶשׁ־הַקֳּדָשִׁים[3] בְּמַעֲרָבוֹ[4], שֶׁעָלֶיהָ**
2 **הָיָה הָאָרוֹן מֻנָּח[5]. וּלְפָנָיו צִנְצֶנֶת הַמָּן[6] וּמַטֵּה אַהֲרֹן[7].**
3 **וּבְעֵת שֶׁבָּנָה שְׁלֹמֹה[8] אֶת הַבַּיִת, וְיָדַע שֶׁסּוֹפוֹ לֵחָרֵב,**
4 **בָּנָה בּוֹ מָקוֹם לִגְנֹז בּוֹ הָאָרוֹן לְמַטָּה בְּמַטְמוֹנִיּוֹת**
5 **עֲמֻקּוֹת וַעֲקַלְקַלּוֹת. וְיֹאשִׁיָּהוּ הַמֶּלֶךְ צִוָּה וּגְנָזוֹ**
6 **בַּמָּקוֹם שֶׁבָּנָה שְׁלֹמֹה[9], שֶׁנֶּאֱמַר: "וַיֹּאמֶר לַלְוִיִּם**
7 **הַמְּבִינִים לְכָל יִשְׂרָאֵל הַקְּדוֹשִׁים לַה': תְּנוּ אֶת אֲרוֹן**
8 **הַקֹּדֶשׁ[10] בַּבַּיִת אֲשֶׁר בָּנָה שְׁלֹמֹה בֶן דָּוִיד מֶלֶךְ**
9 **יִשְׂרָאֵל, אֵין לָכֶם מַשָּׂא בַכָּתֵף, עַתָּה עִבְדוּ אֶת ה'**
10 **אֱלֹהֵיכֶם וְגוֹ'". וְנִגְנַז עִמּוֹ[11] מַטֵּה אַהֲרֹן וְהַצִּנְצֶנֶת**
11 **וְשֶׁמֶן הַמִּשְׁחָה[12]. וְכָל אֵלּוּ לֹא חָזְרוּ בְּבֵית שֵׁנִי. וְאַף**
12 **אוּרִים וְתֻמִּים[13] שֶׁהָיוּ בְּבֵית שֵׁנִי לֹא הָיוּ מְשִׁיבִין[14]**
13 **בְּרוּחַ־הַקֹּדֶשׁ, וְלֹא הָיוּ נִשְׁאָלִין בָּהֶן[15], שֶׁנֶּאֱמַר: "עַד**
14 **עָמֹד כֹּהֵן לְאוּרִים וְ[לְ]תֻמִּים". וְלֹא הָיוּ עוֹשִׂין אוֹתָן**
15 **אֶלָּא לְהַשְׂלִים שְׁמֹנָה בְּגָדִים לְכֹהֵן גָּדוֹל, כְּדֵי שֶׁלֹּא**
16 **יְהֵא מְחֻסַּר בְּגָדִים[16].**

~ נקודות משיחות קודש מתוך רמב"ם "פרדס המלך" ~

"אֶבֶן הָיְתָה בְּקֹדֶשׁ־הַקֳּדָשִׁים בְּמַעֲרָבוֹ, שֶׁעָלֶיהָ הָיָה הָאָרוֹן מֻנָּח".

וצריך להבין, מאחר שהביא כאן את פרטי הדינים בעשיית שאר הכלים, מדוע לא הביא את פרטי עשיית הארון.

לכאורה יש לומר שענין זה תלוי במחלוקת הרמב"ן והרמב"ם, כפי שהתבאר לעיל, שלדעת הרמב"ן עשיית הכלים היא מצוה בפני עצמה, ולכן מנה עשיית הארון כמצוה בפני עצמה, אבל לדעת הרמב"ם עשיית הכלים אינה מצוה בפני עצמה אלא חלק ממצות בנין ביהמ"ק, והואיל והארון אחרי שנגנז ובכל תקופת בית שני לא היה בבית המקדש, נמצא שאין זה פרט בציווי עשיית המקדש, שהרי המקדש עומד בשלימותו ללא הארון.

אבל עדין צריך להבין: הרי ידוע הכלל שדרכו של הרמב"ם להביא פסוק אף אם אינו נזכר בגמרא כלל, מאחר שהוא מבואר יותר, כשאין נפק"מ לפועל. וממילא גם כאן מכיון שבפועל צריכים לעשות ארון במקדש, וישנם כמה פסוקים המדברים אודות עשיית הארון, היה לו להביאם, שהרי סוף סוף צריכים לעשות ארון במקדש.

ויש לתרץ על פי מה שכתב הגאון הרוגוצו'בי "שהארון לא היה כלי שרת". כלומר, הגם שפעל תוספת קדושה במקדש, מכל מקום עשיית הארון אינה בשביל המקדש, שהרי לא היה כלי שרת, ולכן לא הזכיר הרמב"ם על דבר עשייתו שאינה קשורה עם המקדש.

ובפנימיות הענינים יש לומר: עניינו של הארון הוא תורה ("אין בארון אלא שני לוחות אבנים"), ומצד גודל מעלת התורה ש"אורייתא וקוב"ה כולא חד" הרי לא יתכן לומר שהתורה היא בשביל ענין מסוים, גם לא בית המקדש.

ויש לומר שזוהי עומק דעת הרמב"ן שעיקר החפץ במקדש הוא מקום מנוחת השכינה שהוא הארון, היינו שהמקדש נבנה בשביל הארון, וזוהי הכוונה ותכלית עשייתו.

יין מלכות ספר עבודה סימן י"א.

2) יומא נג, ב. ותוספתא שם פ"ב. ושתיה היתה נקראת (שם). ופירוש שתיה: יסוד, על שם עבודת הקרבנות, שהיא יסוד העולם, כמו שאמרו באבות פ"א מ"ב (פירוש המשניות שם פ"ה מ"ב). 3) בית שהוא קודש שבקדשים, ש"עשר קדושות הן, ארץ ישראל מקודשת מכל הארצות וכו' וכו' לפנים מן החומה (= חומת ירושלים) מקודש מהם וכו' קודש הקדשים מקודש מהם וכו'" (ביאורי הגר"א מדות פ"ה מ"ד). 4) של קודש הקדשים. וראה להלן. 5) כן הוא בתוספתא יומא פ"ב (הוצאת צוקרמנדל עמ' 186 10). (ואף־על־פי שב'ירושלמי' (בבא־בתרא פ"ו ה"ב) מפורש שהארון עמד באמצע, וחלק הבית עשר אמות לכל רוח (וראה בבבא־בתרא צט.), וכן בתנחומא (פרשת קדושים אות י): "והארון באמצע ההיכל", ואם כן גם האבן היתה באמצע? – סובר רבינו שהאבן היתה יותר לצד מערב. וכנראה שמקורו מהתנחומא (שם), ופירש מה שאמרו שם: "ואבן שתיה לפני הארון", היינו לפנים מן הארון, כלומר לצד מערב. וכן פירש 'מראה הפנים' ב'ירושלמי' שם. ועי' 'תוספות' בבא־בתרא כה. ד"ה וצבא, וב'תוספות יום־טוב' שם פ"ב מ"ט). 6) כמו שנאמר (שמות טז, לג) "קח צנצנת אחת, ותן שמה מלא העמר מן, והנח אותו לפני ה'". וכן הוא בברייתא ד'מלאכת המשכן' (כסף־משנה). 7) כמו שנאמר (במדבר יז, כה) "השב את מטה אהרן לפני העדות למשמרת". וכן הוא בברייתא ד'מלאכת המשכן' שם. 8) ברייתא ד'מלאכת המשכן' שם. 9) יומא נב, ב. ושם נג, ב - ישנה מחלוקת בזה: יש אומרים שהארון גלה לבבל, ויש אומרים שנגנז. ורבינו פוסק שנגנז, והביא רבינו דבר זה שהוא נוגע להלכה. כי הנה פסק רבינו (להלן פ"ו הט"ו) ש"קדושה ראשונה קידשה לשעתה וקידשה לעתיד־לבוא", וההולך בזמן הזה במקום המקדש חייב כרת. ומסתבר כי זה אינו אלא כשיש שם ארון וכפורת, אבל אם אין שם ארון וכפורת אינו חייב (וכעין זה אמרו במנחות כז: לענין הזאות), משום כך הביא רבינו דין זה שארון נגנז במקומו (הגהות הגר"י יעב"ץ). 10) והלא שם היה גם קודם לכן?

– אלא שאמר לתתו שם לגניזה (רש"י יומא, שם). 11) יומא נב, ב. 12) שהיו מושחין ממנו כהנים ומלכים (פ"א מהל' כלי המקדש ה"ז). 13) (לדעת רבינו האי גאון (אוצר הגאונים ברכות, חלק התשובות סי' ו', וראה בפירוש ר"א בן עזרא שמות כח, ו - מה שהביא בשם רב האי) ורב נסים גאון (אוצה"ג שם סי' ד) הם אבני האפוד (= כלומר, אבני החושן), וכן כתב ב'כסף משנה' (להלן כאן) בדעת רבינו. ולדעת רש"י והרמב"ן (שמות שם, ל) הם כתב שם המפורש שנתנו בתוך כפלי החושן, וראה להלן). 14) ביומא כא, ב - נמנו אורים ותומים בין הדברים שחסרו בבית שני. ולדעת רבינו, היינו שלא השיבו לנשאלים בהם. וכן כתב רבינו בפ"י מהל' כלי המקדש ה"י. וכן פירשו ה'תוספות' ביומא שם ד"ה ואורים ותומים (וכעין זה אמרו שם על אש המערכה שהיתה, ולא היתה מסייע להם). 15) "ומפני מה לא היו שואלין בהן? – מפני שלא היתה שם רוח הקודש, וכל כהן שאינו מדבר ברוח הקודש ואין שכינה שורה עליו - אין נשאלין בו" (הל' כלי המקדש, שם). (וראה ברמב"ן על התורה שם, שרק על־ידי רוח הקודש היה הכהן יודע את הסדר הנכון בקריאת האותיות המאירות). 16) כתב הראב"ד בהשגותיו "וחיסור בגדים שאמר אינו כלום, שאינו מחשבון הבגדים". כי לדעת הראב"ד "אורים ותומים" הם שם המפורש שהיו נותנים בין כפלי החושן, כדעת רש"י והרמב"ן הנ"ל. ומה שנאמר (שמות שם) "ונתת אל חושן המשפט את האורים ואת התומים", אינו מעכב בדיעבד, עי' רש"י יומא ה, ב. וראה ב'גבורת ארי' שם ה. ד"ה מאי בינייהו. וב'אבן האזל' ו'חזון איש' כאן. ולדעת רבינו הם אבני החושן (כסף־משנה), וראה למעלה הערה יב.

ב. בְּבֵית רִאשׁוֹן הָיָה כֹּתֶל מַבְדִּיל בֵּין הַקֹּדֶשׁ וּבֵין קֹדֶשׁ־הַקֳּדָשִׁים, עָבְיוֹ אַמָּה. וְכִיוָן שֶׁבָּנוּ הַבַּיִת שֵׁנִי[17] נִסְתַּפֵּק לָהֶם אִם עֲבִי הַכֹּתֶל הָיָה מִמִּדַּת הַקֹּדֶשׁ אוֹ מִמִּדַּת קֹדֶשׁ־הַקֳּדָשִׁים, לְפִיכָךְ עָשׂוּ קֹדֶשׁ־הַקֳּדָשִׁים עָבְיוֹ עֶשְׂרִים אַמָּה תְּמִימוֹת, וְעָשׂוּ הַקֹּדֶשׁ אַרְבָּעִים אַמָּה תְּמִימוֹת, וְהִנִּיחוּ אַמָּה יְתֵרָה בֵּין הַקֹּדֶשׁ וּבֵין קֹדֶשׁ־הַקֳּדָשִׁים. וְלֹא בָנוּ כֹּתֶל בְּבַיִת שֵׁנִי[18], אֶלָּא עָשׂוּ שְׁתֵּי פְּרוֹכוֹת[19]: אַחַת מִצַּד קֹדֶשׁ־הַקֳּדָשִׁים, וְאַחַת מִצַּד הַקֹּדֶשׁ, וּבֵינֵיהֶן אַמָּה, כְּנֶגֶד עֲבִי הַכֹּתֶל שֶׁהָיָה בָּרִאשׁוֹן. אֲבָל בְּמִקְדָּשׁ רִאשׁוֹן[20] לֹא הָיְתָה שָׁם אֶלָּא פָּרֹכֶת אַחַת בִּלְבַד, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְהִבְדִּילָה הַפָּרֹכֶת לָכֶם וְגוֹ'".

17) יומא נא, ב. 18) מפני שהיה גבוה הרבה יותר מהבית ראשון, ולא היה הכותל יכול לעמוד בעובי אמה (בבא בתרא ג:). ולהרחיב את הכותל אי־אפשר, משום שנאמר (דברי הימים־א כח, יט) "הכל בכתב מיד ה' עלי השכיל" שאין לשנות את המדות. ולבנות כותל עד הגובה שאפשר לו לעמוד, ואת השאר לחצות בפרוכת, גם כן אי אפשר, שמסורת בידינו שמחיצה זו צריכה להיות או כולה בפרוכת כמו במשכן, או כולה בבנין כמו במקדש ראשון, כמפורש בבבא־בתרא שם (רש"י יומא, שם). 19) ולא עשו פרוכת אחת שעביה אמה, לפי שנאמר (שמות לו, כג) "והבדילה הפרוכת לכם בין הקודש ובין קודש הקדשים", ומשמעו שמתחילת עובי הפרוכת ולפנים יהיה קודש הקדשים, ואם קדושת האמה כלחוץ, נמצא שמתחילת עוביה ולפנים אינו קודש הקדשים ('תוספות' שם). 20) היינו משכן (שנקרא גם "מקדש", כמפורש בשמות כה, ח "ועשו לי מקדש", וכמו שאמרו בעירובין ב:). שאילו בבית ראשון לא היה פרוכת אלא כותל (כסף־משנה). וראה ביומא נא, ב.

ג. הַהֵיכָל שֶׁבָּנוּ בְּנֵי־גוֹלָה[21] הָיָה מֵאָה אַמָּה עַל מֵאָה אַמָּה עַל רוּם מֵאָה. וְכֵן הָיְתָה מִדַּת רוּמוֹ: בָּנוּ גַּבֵּהּ שֵׁשׁ אַמּוֹת אָטוּם סָתוּם כְּמוֹ יְסוֹד לוֹ. וְרוּם כָּתְלֵי הַבַּיִת אַרְבָּעִים אַמָּה. וְרוּם הַכִּיּוּר[22] שֶׁבַּתִּקְרָה אַמָּה. וְעַל גַּבָּיו גֹּבַהּ שְׁתֵּי אַמּוֹת פָּנוּי, שֶׁיִּכָּנֵס בּוֹ הַדֶּלֶף[23], וְהוּא הַנִּקְרָא "בֵּית־דִּלְפָּא". וְעָבְיָ הַתִּקְרָה שֶׁעַל־גַּבֵּי בֵּית־דִּלְפָּא אַמָּה. וּמַעֲזִיבָהּ[24] גֹּבַהּ אַמָּה. וְעַלִּיָּה בְּנוּיָה עַל־גַּבָּיו, גֹּבַהּ כְּתָלֶיהָ אַרְבָּעִים אַמָּה. וּבְגַגָּהּ גֹּבַהּ אַמָּה כִּיּוּר. וְאַמָּתַיִם גֹּבַהּ בֵּית־דִּלְפָּא. וְאַמָּה תִּקְרָה. וְאַמָּה מַעֲזִיבָה. וְגֹבַהּ הַמַּעֲקֶה שָׁלֹשׁ אַמּוֹת. וְטַס שֶׁל בַּרְזֶל כְּמוֹ סַיִף גָּבְהוֹ אַמָּה, עַל־גַּבֵּי הַמַּעֲקֶה סָבִיב, כְּדֵי שֶׁלֹּא יָנוּחוּ עָלָיו הָעוֹפוֹת, וְהוּא הַנִּקְרָא "כָּלֶה עוֹרֵב"[25]. חֲרֵי הַכֹּל מֵאָה אַמָּה.

21) אלו שעלו מגלות בבל ובנו את הבית השני (מדות פ"ד מ"ו). 22) הוא פיתוח וציור (פירוש המשנה לרבינו, שם). והרע"ב שם כתב: "הקורה התחתונה של תקרה היתה עוביה אמה, ולפי שהיתה טוחה בזהב ומצויירת ציורים נאים - נקראת כיור". 23) הגשם. כתב רבינו בפירוש המשנה שם: "היה נהוג אצלם בבנינים לעשות לבית שני קירויים, קירוי למעלה מהקירוי, ונותנים בין שניהם מעט הרחקה, וקוראים אותו החלל "בית הדילפא" על שם הדלף, כדי שאם יטיף הקירוי העליון, יעמדו המים באותו החלל". 24) הטיט והסיד שעל התקרה. 25) שמכלה את העורב, שלא ינוח שם ולא יטנף את הגג.

ד. מִן הַמַּעֲרָב לַמִּזְרָח מֵאָה אַמָּה. וְזֶהוּ חֶשְׁבּוֹנָן: אַרְבָּעָה כְּתָלִים זֶה לִפְנִים מִזֶּה, וּבֵינֵיהֶן שְׁלֹשָׁה מְקוֹמוֹת פְּנוּיִין. בֵּין הַכֹּתֶל הַמַּעֲרָבִי וּבֵין הַכֹּתֶל שֶׁלִּפְנִים מִמֶּנּוּ - חָמֵשׁ אַמּוֹת; וּבֵין כֹּתֶל שֵׁנִי וּשְׁלִישִׁי - שֵׁשׁ אַמּוֹת; וּבֵין כֹּתֶל שְׁלִישִׁי וּרְבִיעִי - שֵׁשׁ אַמּוֹת. וְאֵלּוּ הַמִּדּוֹת הֵן שֶׁל עֲבִי הַכֹּתֶל עִם הַמָּקוֹם הַפָּנוּי שֶׁבֵּין שְׁנֵי כְּתָלִים. וְאֹרֶךְ קֹדֶשׁ־הַקֳּדָשִׁים - עֶשְׂרִים אַמָּה. וּבֵין שְׁתֵּי הַפָּרוֹכוֹת הַמַּבְדִּילוֹת בֵּינוֹ וּבֵין הַקֹּדֶשׁ - אַמָּה. וְאֹרֶךְ הַקֹּדֶשׁ - אַרְבָּעִים אַמָּה. וָעָבְי הַכֹּתֶל הַמִּזְרָחִי, שֶׁבּוֹ הַשַּׁעַר - שֵׁשׁ אַמּוֹת. וְהָאוּלָם - אַחַת־עֶשְׂרֵה אַמָּה. וָעָבְי כֹּתֶל הָאוּלָם - חָמֵשׁ אַמּוֹת[26]. נִמְצָא הַכֹּל מֵאָה אַמָּה.

26) כן היא הנוסחא הנכונה, וכל זה במדות שם מ"ז (כסף־משנה).

ה. מִן הַצָּפוֹן לַדָּרוֹם[27] מֵאָה אַמָּה: עָבְי כֹּתֶל[28] הָאוּלָם - חָמֵשׁ אַמּוֹת. וּמִכֹּתֶל אוּלָם עַד כֹּתֶל הַקֹּדֶשׁ

- עֶשֶׂר אַמּוֹת. וְכָתְלֵי הַקֹּדֶשׁ שִׁשָּׁה כְתָלִים זֶה לִפְנִים מִזֶּה, וּבֵינֵיהֶן חֲמִשָּׁה מְקוֹמוֹת פְּנוּיִין. בֵּין כֹּתֶל חִיצוֹן וּבֵין הַשֵּׁנִי - חָמֵשׁ אַמּוֹת; וּבֵין שֵׁנִי וּשְׁלִישִׁי - שָׁלֹשׁ אַמּוֹת; וְחָמֵשׁ בֵּין שְׁלִישִׁי וּרְבִיעִי; וּבֵין רְבִיעִי וַחֲמִישִׁי - שֵׁשׁ; וּבֵין חֲמִישִׁי וְכֹתֶל הַפְּנִימִי - שֵׁשׁ. נִמְצָא הַכֹּל אַרְבָּעִים אַמָּה מִצַּד זֶה וְאַרְבָּעִים אַמָּה מִצַּד שֶׁכְּנֶגְדּוֹ. וְרֹחַב הַבַּיִת מִבִּפְנִים - עֶשְׂרִים. הֲרֵי מֵאָה אַמָּה.

27) מדות, שם. 28) עי' ראב"ד.

ו. הַפִּשְׁפָּשׁ וְהוּא שַׁעַר הַקָּטָן, וּשְׁנֵי פִּשְׁפָּשִׁין הָיוּ לַהֵיכָל מִצִּדֵּי הַשַּׁעַר הַגָּדוֹל שֶׁבָּאֶמְצַע[29]: אֶחָד בַּצָּפוֹן וְאֶחָד בַּדָּרוֹם. שֶׁבַּדָּרוֹם לֹא נִכְנַס בּוֹ אָדָם מֵעוֹלָם, וְעָלָיו הוּא מִפְרָשׁ עַל־יְדֵי יְחֶזְקֵאל: "הַשַּׁעַר הַזֶּה סָגוּר יִהְיֶה, לֹא יִפָּתֵחַ"[30]; וְשֶׁבַּצָּפוֹן בּוֹ נִכְנָסִין. וּמְהַלֵּךְ בֵּין שְׁנֵי הַכְּתָלִים עַד שֶׁמַּגִּיעַ לְמָקוֹם פָּתוּחַ לַקֹּדֶשׁ מִשְּׁמֹאלוֹ, וְנִכְנָס לְתוֹךְ הַהֵיכָל, וּמְהַלֵּךְ עַד שַׁעַר הַגָּדוֹל וּפוֹתְחוֹ.

29) מדות פ"ד מ"ב. ונקרא כן מחמת גודל קדושת ההיכל, וכן קראו לנהר פרת "הנהר הגדול" (דברים א, ז) על חשיבותו, ראה שבועות מז: ('תוספות יום־טוב' שם בשם ראבי"ה). 30) וגו': "ואיש לא יבא בו, כי ה' אלקי ישראל בא בו, והיה סגור".

ז. הַשַּׁעַר הַגָּדוֹל הָיָה רָחְבּוֹ עֶשֶׂר אַמּוֹת וְגָבְהוֹ עֶשְׂרִים אַמָּה. וְאַרְבַּע דְּלָתוֹת הָיוּ לוֹ: שְׁתַּיִם בִּפְנִים וּשְׁתַּיִם בַּחוּץ. הַחִיצוֹנוֹת נִפְתָּחוֹת לְתוֹךְ הַפֶּתַח לְכַסּוֹת עָבְיוֹ שֶׁל כֹּתֶל, וְהַפְּנִימִיּוֹת נִפְתָּחוֹת לְתוֹךְ הַבַּיִת לְכַסּוֹת אֲחוֹרֵי הַדְּלָתוֹת.

ח. פִּתְחוֹ שֶׁל אוּלָם[31] הָיָה גָּבוֹהַּ אַרְבָּעִים אַמָּה וְרֹחַב עֶשְׂרִים, וְלֹא הָיָה לוֹ שְׁעָרִים[32]. וְחָמֵשׁ[33] מַלְתְּרִיּוֹת[34] שֶׁל מֵילָא[35] הָיוּ עַל־גַּבֵּי פִּתְחוֹ מִלְּמַעְלָה, הַתַּחְתּוֹנָה עוֹדֶפֶת עַל הַפֶּתַח אַמָּה מִזֶּה וְאַמָּה מִזֶּה, וְכָל אַחַת מֵחֲמִשְׁתָּן עוֹדֶפֶת עַל שֶׁלְּמַטָּה מִמֶּנָּה אַמָּה מִזֶּה וְאַמָּה מִזֶּה. נִמְצֵאת הָעֶלְיוֹנָה שְׁלֹשִׁים אַמָּה[36]. וְנִדְבָּךְ[37] שֶׁל אֲבָנִים הָיָה בֵּין כָּל אַחַת וְאֶחָת.

31) מדות פ"ג מ"ז. 32) שם פ"ב מ"ג. וה'תוספות' (בעבודה זרה מג. ד"ה אכסדרא) כתבו שהיה פרוץ במלואו, ומכל־מקום קוראים לו פתח האולם בהרבה מקומות בתלמוד, כמו פתח המשכן שהיה פרוץ במילואו לרוח מזרחית, ונקרא "פתח" בתורה. 33) שם פ"ג מ"ז. 34) "מלתרא היא הקורה המפותחת, שבה חופרין צורות ודימיונות, והקיבוץ בלשון המשנה מלתריות" (פירוש המשנה שם). 35) "הוא שם למין הקורות שבהן היה הפיתוח – או שם לבנין ההוא" (פירוש המשנה, שם). 36) כי הקורה התחתונה מושכבת על משקוף הפתח לרחבו של פתח שהוא רחב כ' אמה, והקורה עודפת על הפתח אמה מזה ואמה מזה, נמצא ארכה עשרים ושתים אמה, וקורה שנייה שלמעלה ממנה עודפת על הראשונה אמה מזה ואמה מזה, נמצא ארכה עשרים וארבע, והשלישית כ"ו, והרביעית עשרים ושמונה, והחמישית שלשים אמה. 37) שורה.

ט. הַהֵיכָל[38] הָיָה בִּנְיָנוֹ רָחָב מִלְּפָנָיו[39] וְצַר מֵאֲחוֹרָיו כְּמוֹ אֲרִי[40]. וִיצִיעִים[41] הָיוּ מַקִּיפִין לַבַּיִת כֻּלּוֹ מִסָּבִיב חוּץ לְכֹתֶל הַמִּסְבָּה. וְיָצִיעַ הַתַּחְתּוֹנָה חָמֵשׁ. וְרֹחֶב[42] עַל גַּבָּהּ שֵׁשׁ[43]. וְיָצִיעַ אֶמְצָעִית שֵׁשׁ. וְרֹחֶב עַל גַּבָּהּ שֶׁבַע. וְהָעֶלְיוֹנָה שֶׁבַע. שֶׁנֶּאֱמַר: "הַיָּצִיעַ הַתַּחְתֹּנָה וְגוֹ'". וְכֵן הָיוּ הַשָּׁלֹשׁ יְצִיעִים מַקִּיפִים לַבַּיִת מִשְּׁלֹשָׁה רוּחוֹתָיו. וְכֵן סָבִיב לְכָתְלֵי הָאוּלָם מִלְּמַטָּה עַד לְמַעְלָה כָּךְ הָיוּ: אַמָּה אַחַת חָלָק, וְרֹחֶב שָׁלֹשׁ אַמּוֹת. וְאַמָּה חָלָק, וְרֹחֶב שָׁלֹשׁ אַמּוֹת עַד לְמַעְלָה. וְנִמְצְאוּ הָרְבָדִין[44] מֻקָּפִין לַכְּתָלִים. רֹחַב כָּל רֹחֶב שָׁלֹשׁ אַמּוֹת עַד לְמַעְלָה, וּבֵין כָּל רֹחֶב וָרֹחֶב אַמָּה. וְרֹחֶב הָעֶלְיוֹן הָיָה רָחְבּוֹ אַרְבַּע אַמּוֹת.

38) מדות פ"ד סוף מ"ז. והכוונה לכל הנקרא "היכל", וגם אולם בכלל (ראה למעלה פ"א ה"ה). והאולם היה רחב יותר במזרח: חמש עשרה אמה מן הדרום, וחמש עשרים אמה מן הצפון (מדות, שם). 39) מן המזרח, כנ"ל. 40) "שהיו מטין הבנין מעט לצד מערב, וכשימשך לצד המזרח מתרחב כדמות הארי שהוא רחב מלפניו וצר מאחוריו" (פירוש המשנה, שם). 41) גזוזטראות. 42) אצטבא. 43) התקרה שעל התחתונה שהוא הרצפה של התיכונה שש באמה רחבה. 44) אצטבאות.

י. כָּל אֵלּוּ הַמְּקוֹמוֹת הַפְּנוּיִים שֶׁבֵּין הַכְּתָלִים הֵם הַנִּקְרָאִים תָּאִים[45]. נִמְצְאוּ הַתָּאִים הַמַּקִּיפִין לַמִּקְדָּשׁ: חֲמִשָּׁה מִן הַצָּפוֹן, וַחֲמִשָּׁה מִן הַדָّרוֹם, וּשְׁלֹשָׁה מִן הַמַּעֲרָב. וְשָׁלֹשׁ דְּיוֹטוֹת הָיוּ, דְּיוֹטָא עַל־גַּבֵּי דְּיוֹטָא. נִמְצְאוּ חֲמִשָּׁה־עָשָׂר תָּאִים בַּדָּרוֹם: חֲמִשָּׁה עַל־גַּבֵּי חֲמִשָּׁה, וַחֲמִשָּׁה עַל גַּבֵּיהֶן. וְכֵן בַּצָּפוֹן חֲמִשָּׁה־עָשָׂר. וּשְׁמוֹנָה תָּאִים הָיוּ בַּמַּעֲרָב: שְׁלֹשָׁה עַל־גַּבֵּי שְׁלֹשָׁה, וּשְׁנַיִם עַל גַּבֵּיהֶן בִּדְיוֹטָא אֶחָת. הַכֹּל ל"ח תָּאִים[46].

45) לשכות. 46) שם פ"ד מ"ג.

יא. שְׁלֹשָׁה פְּתָחִים[47] הָיוּ לְכָל אֶחָד וְאֶחָד מִן הַתָּאִים: אֶחָד לַתָּא מִן הַיָּמִין, וְאֶחָד לַתָּא מִן הַשְּׂמֹאל, וְאֶחָד לַתָּא שֶׁעַל גַּבָּיו. וּבְקֶרֶן מִזְרָחִית־צְפוֹנִית בַּתָּא שֶׁבַּדְּיוֹטָא הָאֶמְצָעִית הָיוּ חֲמִשָּׁה פְּתָחִים: אֶחָד לַתָּא מִיָּמִין, וְאֶחָד לַתָּא שֶׁעַל גַּבָּיו, וְאֶחָד לַמִּסְבָּה, וְאֶחָד לַתָּא שֶׁיֵּשׁ בּוֹ הַפִּשְׁפָּשׁ[48], וְאֶחָד לַהֵיכָל.

47) מדות, שם. 48) ראה למעלה ה"ו.

יב. וּמִסְבָּה[49] הָיְתָה עוֹלָה מִקֶּרֶן מִזְרָחִית־צְפוֹנִית לְקֶרֶן צְפוֹנִית־מַעֲרָבִית, שֶׁבָּהּ הָיוּ עוֹלִין לְגַגּוֹת הַתָּאִים. הָיָה עוֹלֶה בַּמִּסְבָּה וּפָנָיו לְמַעֲרָב. הָלַךְ אֶת

1 כָּל פְּנֵי הַצָּפוֹן עַד שֶׁהוּא מַגִּיעַ לְמַעֲרָב. הִגִּיעַ
2 לְמַעֲרָב, הָפַךְ פָּנָיו לְדָרוֹם. הָלַךְ אֶת כָּל פְּנֵי הַמַּעֲרָב
3 עַד שֶׁהוּא מַגִּיעַ לְדָרוֹם. הִגִּיעַ לְדָרוֹם, הָפַךְ פָּנָיו
4 לְמִזְרָח, וְהָיָה מְהַלֵּךְ לְדָרוֹם עַד שֶׁהוּא מַגִּיעַ לְפִתְחָהּ
5 שֶׁל עֲלִיָּה, שֶׁפִּתְחָהּ שֶׁל עֲלִיָּה הָיָה פָּתוּחַ לְדָרוֹם.

49) בנין עשוי כמין עמוד חלול, עשוי כמו מעלות סביב, והעולה בו עולה דרך היקף, מדות שם מ"ה.

6 יג. וּבִפְתִחָהּ[50] שֶׁל עֲלִיָּה הָיוּ שְׁתֵּי כְּלוּנְסוֹת שֶׁל
7 אֶרֶז[51], שֶׁבָּהֶן עוֹלִין לְגַגָּהּ שֶׁל עֲלִיָּה. וְרָאשֵׁי
8 פִּסְפָּסִין[52] הָיוּ מַבְדִּילִין בָּעֲלִיָּה[53] בֵּין גַּג הַקֹּדֶשׁ לְגַג
9 קֹדֶשׁ־הַקָּדָשִׁים[54]. וְלוּלִין[55] הָיוּ פְּתוּחִין בָּעֲלִיָּה לְבֵית
10 קֹדֶשׁ־הַקָּדָשִׁים, שֶׁבָּהֶן מְשַׁלְשְׁלִין אֶת הָאֲמָנִין[56]
11 בְּתֵבוֹת[57], כְּדֵי שֶׁלֹּא יָזוּזוּ עֵינֵיהֶם[58] מִבֵּית קֹדֶשׁ־
12 הַקָּדָשִׁים. וּפַעַם אַחַת בַּשָּׁנָה[59] מִפְּסַח לְפֶסַח מִלַּבְּנִין[60]
13 אֶת הַהֵיכָל.

50) שם, שם. 51) שהיו בהן מדריגות. 52) קורות, שהיו כרוחב פסת היד, ומשום כך נקראו פספסין (תויו"ט מדות פ"ב מ"ו). וראה להלן פ"ה ה"י. 53) עליית ההיכל. 54) אף־על־פי שהיו שתי פרוכות בין ההיכל לבין קודש הקדשים (פ"ז מהל' כלי המקדש הט"ז) – עשו גם הפספסין, מפני חומר קדושת עליית קודש הקדשים יותר מקודש הקדשים עצמו, שבקודש הקדשים כהן־גדול נכנס לו פעם אחת בשנה, ובעליית קודש הקדשים אין נכנסים שם אלא פעם אחת לשבע שנים, כמבואר להלן פ"ז הכ"ג ('תפארת ישראל' שם). 55) "לול הוא פתח קטן" (פירוש המשנה, שם). 56) כשהיו צריכים לתקן כותלי קודש הקדשים. 57) כתב הראבי"ה (הובא בתוי"ט שם) שהתיבות היו פרוצות לרוח אחד, במקום שהיה להם לתקן אצל החומה, ובשלש צדדין היו סתומות. ואצל החומה אין דרך להסתכל ימין ושמאל. 58) יזונו, לשון הנאה, כמזונות שמשביע עצמו ממראית נוי המלאכה ונהנה. ואף־על־פי ש"קול מראה וריח אין בהם מעילה" – איסור יש (פסחים כו.). 59) מדות פ"ג מ"ד. 60) בסיד.

יום שישי י"ט תשרי ה'תשפ"ג

פֶּרֶק חֲמִישִׁי[1]

1) יבאר בו רבינו צורת בנין הבית, וכמה אורך הבנינים, וכמה לשכות היו.

14 א. הַר הַבַּיִת, וְהוּא הַר הַמּוֹרִיָּה[2], הָיָה חֲמֵשׁ־מֵאוֹת
15 אַמָּה עַל חֲמֵשׁ־מֵאוֹת אַמָּה[3], וְהָיָה מֵקָף חוֹמָה.
16 וְכִפִּין עַל־גַּבֵּי כִּפִּין הָיוּ בְּנוּיוֹת מִתַּחְתָּיו, מִפְּנֵי אֹהֶל
17 הַטֻּמְאָה[4]. וְכֻלּוֹ הָיָה מְקֹרֶה[5] סְטָו לִפְנִים מִסְּטָו[6].

~ נקודות משיחות קודש מתוך רמב"ם "פרדס המלך" ~

"הַר הַבַּיִת, וְהוּא הַר הַמּוֹרִיָּה".

ההוראה בעבודת ה' מזה, שההליכה בדרך היהדות בקיום התומ"צ צריכה להיות באופן של "הר" היינו שלא רק שאינו מתבייש ביהדותו אלא שהנהגתו היא בדרך "גאון" באופן של הגבהה ורוממות לעיני כל העמים כבית המקדש ממש עליו נאמר בנבואת הגאולה "נכון יהי' הר בית ה' **בראש ההרים** גו' ונהרו אליו **כל הגוים**".

וריש פ"ו כתב: "המקדש כולו לא הי' במישור אלא במעלה ההר" היינו שכל חלק גבוה יותר מהחלק שלפניו ובלשונו "מהלך עד סוף החיל בשוה ועולה . . לעזרת נשים . . ומהלך כל עזרת נשים בשוה ועולה ממנה לעזרת ישראל . . ומהלך כל עזרת ישראל בשוה ועולה ממנה לעזרת הכהנים" וכן הלאה למעלה בקודש. וההוראה מכך, שאל לו ליהודי להסתפק בזה שנמצא כבר במקום גבוה - "הר" אלא שצריך להוסיף ולהוסיף בעלי' אחר עלי'.

ובתחילת פ"ג כתב: "מצות עשה ליראה מן המקדש" וההוראה מכך שכאשר יהודי יודע גודל המעלה בשליחותו ותפקידו, שהקב"ה בחר בו והטיל עליו האחריות ותפקיד לבנות בית המקדש, עלולה להתעורר אצלו המחשבה שיכול לעשות איזו פשרה קלה ולותר ח"ו על קוצו של יו"ד וכו' שהרי הוא "שותף שוה" בעסק זה.

הנה על זה באה ההוראה מהציווי "את מקדשי תיראו" שלמרות מעלתו וחשיבותו של יהודי שהוא זה הבונה את בית המקדש, אעפ"כ "מצות עשה ליראה מן המקדש . . ממי שצוה על יראתו" ועליו למלא את שליחותו תוך הקפדה מוחלטת על כל הפרטים ופרטי הפרטים.

יין מלכות ספר שופטים סימן יב.

2) כמפורש בדברי הימים־ב ג, א. 3) מדות פרק ב משנה א. שנאמר (שמות כז, יח) "אורך החצר מאה באמה ורוחב חמישים בחמישים", ומייתור המלה "בחמישים" למדו שצריך לעשות חמישים פעמים מאה על חמישים, שהן מאתיים וחמישים אלף אמה, והיינו חמש מאות על חמש מאות אמה. 4) כלומר, חששו שמא יש קבר מתחתיו ועשו חלל זה בכדי להפסיק שהטומאה לא תעלה למעלה. והנה עצם הדבר שהיה חלול למטה מפורש במשנה (פרה פרק ג משנה ג) "הר הבית והעזרות תחתם חלול מפני קבר התהום". אבל מה שכתב "כיפין על גבי כיפין", אינו מפורש שם. ולמדו רבינו ממה ששנינו (שם משנה ו) גבי כבש שעשו מהר הבית להר המשחה, ששם היו כיפין על גבי כיפין. 5) ומה שכתב שכולו היה מקורה, לאו דווקא הוא, שהרי המזבח החיצוני היה גלוי, כמפורש באבות פרק ה משנה ה. 6) פסחים יג: "אצטבא סביב סביב מקפת, ובתוך אותו היקף עוד אחר".

18 ב. וַחֲמִשָּׁה שְׁעָרִים הָיוּ לוֹ: אֶחָד מִן הַמַּעֲרָב, וְאֶחָד
19 מִן הַמִּזְרָח, וְאֶחָד מִן הַצָּפוֹן, וּשְׁנַיִם מִן הַדָּרוֹם. רֹחַב
20 כָּל שַׁעַר עֶשֶׂר אַמּוֹת, וְגָבְהוֹ עֶשְׂרִים. וְיֵשׁ לָהֶם
21 דְּלָתוֹת.

22 ג. לִפְנִים מִמֶּנּוּ[7] סוֹרֵג[8] מַקִּיף סָבִיב, גָּבְהוֹ עֲשָׂרָה
23 טְפָחִים[9]. וּלְפָנִים מִן הַסּוֹרֵג הַחֵיל[10], [גָּבְהוֹ] עֶשֶׂר

אַמּוֹת[11]. וְעָלָיו הוּא אוֹמֵר בַּקִּינוֹת: "וַיַּאֲבֵל חֵל וְחוֹמָה" - זוֹ חוֹמַת הָעֲזָרָה.

7) מהר הבית. 8) מחיצה עשוייה נקבים נקבים כמיטה מסורגת בחבלים. 9) כתב הכסף משנה בשם הרא"ש שהסורג נעשה לטלטל בשבת ולזה היה גבוה עשרה טפחים כדין כל מחיצה, שהיקף הר הבית "הוקף ולבסוף פתח", ואינו מועיל בקרפף שהוא יותר מבית סאתיים (=מאה אמה על חמישים אמה), להתירו בטלטול (עירובין כד.) וכאן בחומת הר הבית בנו מתחילה את חומת הר הבית ואחר כך בנו פתחו בפנים, ולכן בנו אחר כך את הסורג. ואף שאין זה אלא מדרבנן, שהרי מן התורה כל מה שהוא מוקף ארבע מחיצות הוא רשות היחיד, ובמקדש לא גזרו על שבות - לא על כל השבותים אמרו כן. 10) "חיל הוא חומה שסובבת כל העזרה מבית לחומת הר הבית". 11) במשנה שם: "החיל עשר אמות" ופירש הרע"ב שם: "מקום פנוי עשר אמות והוא נקרא חיל" ולפי זה לא היה שום גובה. אבל רבינו כתב בפירוש המשנה שחיל הוא חומה ולפי זה יפה היא הנוסחא כאן "גובהו".

ד. לִפְנִים מִן הַחֵיל הָעֲזָרָה[12]. וְכָל הָעֲזָרָה[13] הָיְתָה אֹרֶךְ קפ"ז עַל רֹחַב קל"ה. וְשִׁבְעָה שְׁעָרִים הָיוּ לָהּ: שְׁלֹשָׁה מִן הַצָּפוֹן הַסְּמוּכִין לְמַעֲרָב. וּשְׁלֹשָׁה מִן הַדָּרוֹם סְמוּכִין לְמַעֲרָב. וְאֶחָד בְּמִזְרָח, מְכֻוָּן כְּנֶגֶד בֵּית קֹדֶשׁ־הַקֳּדָשִׁים בָּאֶמְצַע[14].

12) היא עזרת ישראל. [ודילג על עזרת נשים, שהייתה לפני עזרת ישראל, מפני שחומת עזרת ישראל הייתה מקיפה מסביב, ואילו עזרת נשים לא הייתה אלא במערב]. 13) "הוא מתחילת עזרת ישראל ולמעלה עד עשתי עשרה אמה אחורי ההיכל - ומקום זה הוא שחייבין על זדונו כרת ועל שגגתו חטאת והוא הנקרא מקדש מוחלט". 14) ברכות נד. במשנה: "שער המזרח שהוא מכוון כנגד בית קדשי הקדשים".

ה. כָּל שַׁעַר מֵהֶן הָיָה רָחְבּוֹ עֶשֶׂר אַמּוֹת וְגָבְהוֹ עֶשְׂרִים אַמָּה. וְהָיוּ לוֹ דְּלָתוֹת מְחֻפּוֹת[15] זָהָב, חוּץ מִשַּׁעַר מִזְרָחִי, שֶׁהָיָה מְצֻפֶּה נְחֹשֶׁת דּוֹמֶה לְזָהָב[16]. וְשַׁעַר זֶה הוּא הַנִּקְרָא שַׁעַר הָעֶלְיוֹן[17], וְהוּא שַׁעַר נִיקָנוֹר[18].

15) מצופות. 16) לפיכך לא הוצרכו לצפותו זהב. 17) סוכה נא: במשנה. "ולמה נקרא שער העליון לפי שהוא למעלה מעזרת נשים". 18) מדות פרק א משנה ד. ונקרא כן על שם איש חסיד שהעמיד הדלתות ושמו ניקנור, ונעשו לו נסים בדלתותיו כמסופר ביומא לח. ויש שכתבו שנקרא כן על שם גוי ששמו ניקנור שהיה שר צבא ביוון, ובא להילחם בישראל והרגוהו, וכרתו את ראשו וזרועו ותלו אותם על שער משערי בית המקדש.

ו. הָעֲזָרָה לֹא הָיְתָה מְכֻוֶּנֶת בְּאֶמְצַע הַר הַבַּיִת, אֶלָּא רְחוֹקָה מִדְּרוֹם הַר הַבַּיִת יָתֵר מִכָּל הָרוּחוֹת[19], וּקְרוֹבָה לְמַעֲרָב יָתֵר מִכָּל הָרוּחוֹת. וּבֵינָהּ וּבֵין הַצָּפוֹן יָתֵר מִמָּה שֶׁבֵּינָהּ וּבֵין הַמַּעֲרָב, וּבֵינָהּ וּבֵין הַמִּזְרָח יָתֵר מִמָּה שֶׁבֵּינָהּ וּבֵין הַצָּפוֹן.

19) כי כל רוחב העזרה, מצפון לדרום, הוא מאה ושלושים וחמש אמה, נמצא שהנותר מהר הבית משתי רוחות אלו הוא שלוש מאות ושישים וחמש אמה, כי כל הר הבית היה חמש מאות אמה על חמש מאות אמה. נמצא שהנותר מהר הבית בשתי רוחות אלו הוא שלוש מאות ושלוש עשרה אמה, אם כן היא "רחוקה מדרום הר הבית יתר מכל הרוחות", כי המרחק מדרום הר הבית הוא מאתיים וחמישים אמה, "וקרובה למערב יתר מכל הרוחות", כי המרחק בינה למערב הוא מאה אמה "ובינה ובין הצפון יתר ממה שבינה ובין המערב" כי בינה לצפון הוא מאה וחמש עשרה אמה "ובינה ובין המזרח יתר ממה שבינה ובין הצפון" כי בינה למזרח הוא מאתיים ושלוש עשרה אמה.

ז. וְלִפְנֵי הָעֲזָרָה בְּמִזְרָח הָיְתָה עֲזָרַת־הַנָּשִׁים. וְהִיא הָיְתָה אֹרֶךְ[20] מֵאָה אַמָּה וְל"ה עַל רֹחַב[21] קל"ה. וְאַרְבַּע לְשָׁכוֹת הָיוּ בְּאַרְבַּע מִקְצוֹעוֹתֶיהָ[22] שֶׁל אַרְבָּעִים אַמָּה[23], וְלֹא הָיוּ מְקֹרוֹת[24], וְכֵן עֲתִידִין לִהְיוֹת[25].

20) ממזרח למערב. 21) מצפון לדרום. וזהו ביחס לעזרת ישראל, שהייתה ארוכה וצרה: ארוכה ממזרח למערב ורחבה מצפון לדרום, אבל עזרת נשים עצמה הייתה מרובעת. 22) בארבע פינותיה מבפנים. 23) כלומר, ארבעים על ארבעים. 24) בתקרה. 25) בבניין השלישי שייבנה במהרה בימינו.

ח. וּמַה הֵם מְשַׁמְּשׁוֹת? דְּרוֹמִית־מִזְרָחִית - לִשְׁכַּת הַנְּזִירִים, שֶׁשָּׁם מְבַשְּׁלִין אֶת שַׁלְמֵיהֶם וּמְגַלְּחִין אֶת שְׂעָרָם; מִזְרָחִית־צְפוֹנִית - לִשְׁכַּת דִּיר - הָעֵצִים, שֶׁשָּׁם כֹּהֲנִים בַּעֲלֵי־מוּמִין[26] מְתַלְּעִים בָּעֵצִים[27], שֶׁכָּל עֵץ שֶׁנִּמְצָא בּוֹ תּוֹלַעַת פָּסוּל[28]; צְפוֹנִית־מַעֲרָבִית - לִשְׁכַּת הַמְּצֹרָעִים[29]; מַעֲרָבִית־דְּרוֹמִית - בָּהּ הָיוּ נוֹתְנִין יַיִן וָשֶׁמֶן, וְהִיא הָיְתָה נִקְרָאָה "לִשְׁכַּת בֵּית שַׁמְנַיָּא"[30].

26) שאינם ראויים לעבודה. 27) "מסירים העצים שנמצא בהם תולעת, כמו שאמר (שביעית פרק ב משנה ג), מסקלין על הרמת האבנים שהושלכו בדרך". 28) למערכה "שמצוה להיות כל קרבן תמים ונבחר שנאמר תמימים יהיו לכם" "וכן עצי המערכה לא יהיו אלא נבחרים ולא יהיה בהם תולעת וכל עץ שהתליע כשהוא לח פסול למזבח, התליע יבש גורר את המקום שהתליע". 29) שאחר שטבל בשביעי והעריב שמשו, רשאי הוא להיכנס לעזרת נשים, אבל אסור הוא להיכנס לעזרת ישראל, עד שיביא קרבנותיו ביום שמיני שלו וכשצריך להכניס בהונותיו לעזרת ישראל למתן דם ושמן ביום שמיני, טובל הוא בלשכה זו וממתין שם עד שיכניס בהונותיו. 30) מדות שם. ואף שגם יין היה שם, לא נקראת על שם היין, מפני שהנסכים אינם מעכבים את הזבח, אלא על שם השמן שהוא מעכב את הקרבן.

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

ט. עֶזְרַת־הַנָּשִׁים הָיְתָה מֻקֶּפֶת גְּזוּזְטְרָא, כְּדֵי שֶׁיִּהְיוּ הַנָּשִׁים רוֹאוֹת מִלְּמַעְלָן[31] וְהָאֲנָשִׁים מִלְּמַטָּן, כְּדֵי שֶׁלֹּא יִהְיוּ מְעֹרָבִין[32]. וּבֵית גָּדוֹל הָיָה בְּצַד הָעֲזָרָה בִּצְפוֹנָהּ מִבַּחוּץ, בֵּין הָעֲזָרָה וְהַחֵיל, וְהָיָה בָּנוּי כִּפָּה[33] וּמֵקֶף רְבִדִין[34] שֶׁל אֶבֶן, וְהוּא הָיָה נִקְרָא "בֵּית־הַמּוֹקֵד"[35]. וּשְׁנֵי פְתָחִים הָיוּ לוֹ: אֶחָד פָּתוּחַ לָעֲזָרָה, וְאֶחָד פָּתוּחַ לַחֵיל.

31) כשישובות על הגזוזטרא. 32) בשעת שמחת בית השואבה שעשו בעזרת נשים בחג הסוכות. 33) גג עגול. 34) איצטבאות. 35) [בפירוש המשנה (שבת סוף פרק א) כתב רבינו כי שם הייתה מדורת אש תמיד לקיום האש שעל המזבח. אבל בפירושו לתלמוד שם חזר בו, ופירש כי שם היו הכהנים מתחממים].

י. וְאַרְבַּע לְשָׁכוֹת הָיוּ בוֹ[36]: שְׁתַּיִם קֹדֶשׁ וּשְׁתַּיִם חֹל[37]. וְרָאשֵׁי פִּסְפָּסִין[38] מַבְדִּילִין בֵּין הַקֹּדֶשׁ וְהַחֹל. וּמֶה הָיוּ מְשַׁמְּשׁוֹת? מַעֲרָבִית־דְּרוֹמִית - לִשְׁכַּת עוֹשֵׂי לֶחֶם הַטְּלָאִים[39]; וּדְרוֹמִית־מִזְרָחִית - לִשְׁכַּת עוֹשֵׂי לֶחֶם הַפָּנִים[40]; מִזְרָחִית־צָפוֹנִית - בָּהּ גָּנְזוּ בֵּית חַשְׁמוֹנַי אַבְנֵי מִזְבֵּחַ שֶׁשִּׁקְּצוּם מַלְכֵי יָוָן[41]; צָפוֹנִית־מַעֲרָבִית - בָּהּ יוֹרְדִין לְבֵית הַטְּבִילָה[42].

36) בבית המוקד. 37) שבית־המוקד בנוי מקצתו בתוך העזרה המקודשת ומקצתו בנוי בחול. ונראה שהחלק הצפוני היה חול, והחלק הדרומי, הסמוך לעזרה, היה קודש. 38) חתיכות עצים מבדילין לסימן במקום המפסיק בין קודש לחול, כדי שלא ינהגו בקודש מנהג חול. 39) שהיו טלאים מבוקרים לתמידין "ואין פחותין משישה טלאים המבוקרין בלשכת הטלאים שבמקדש". ולשכה זו הייתה בקודש. 40) בלשכה זו היו עושים לחם הפנים וגם לשכה זו הייתה בקודש, שהרי "אפייתם בפנים בעזרה". 41) כשכבשו היוונים את ארץ ישראל בימי אנטיוכוס, הקריבו עליו לעבודה זרה, וכשנצחום החשמונאים גנזו אבני אותו מזבח בלשכה הזאת. ולשכה זו הייתה בחול. 42) כהן שראה קרי יורד דרך לשכה זו במחילה (=תעלה שתחת הבית) לבית הטבילה ששם יש מקווה לטבול בו. ואף לשכה זו הייתה בחול.

יא. הַיּוֹרֵד לְבֵית הַטְּבִילָה מִלִּשְׁכָּה זוֹ הָיָה הוֹלֵךְ בַּמְּסִבָּה[43] הַהוֹלֶכֶת תַּחַת הַמִּקְדָּשׁ כֻּלּוֹ, וְהַנְּרוֹת דּוֹלְקוֹת מִכָּאן וּמִכָּאן עַד שֶׁמַּגִּיעַ לְבֵית הַטְּבִילָה. וּמְדוּרָה הָיְתָה שָׁם[44], וּבֵית־הַכִּסֵּא שֶׁל כָּבוֹד[45]. וְזֶהוּ כְּבוֹדוֹ[46]: מְצָאוֹ נָעוּל בְּיָדוּעַ שֶׁיֵּשׁ שָׁם אָדָם.

43) במערה. ומפני שהיה בעל קרי, לא היה מהלך דרך העזרה, אלא "הולך במסיבה שתחת הקרקע, שהמחילות הפתוחות להר הבית לא נתקדשו". 44) בלשכה שהייתה בצפונית מערבית שבה יורדים לבית הטבילה, והיא לשכת בית המוקד הנזכרת בתמיד פרק ג משנה ג. 45) תמיד פרק א משנה א. וכתב הראב"ד בפירושו שם, שהיה צריך לבית הכסא שם כדי שיטיל שם מים לפני הטבילה, כדתנן "בעל קרי שטבל ולא הטיל את המים כשיטיל את המים טמא". 46) שלא נכנס בו אדם מעולם כל זמן שהיה חברו שם.

יב. אֹרֶךְ הָעֲזָרָה מִן הַמִּזְרָח לַמַּעֲרָב מֵאָה וּשְׁמוֹנִים וָשֶׁבַע[47], וְזֶהוּ חֶשְׁבּוֹנָן: מִכֹּתֶל מַעֲרָבִי שֶׁל עֲזָרָה[48] עַד כֹּתֶל הַהֵיכָל - אַחַת־עֶשְׂרֵה אַמָּה. וְאֹרֶךְ הַהֵיכָל כֻּלּוֹ[49] - מֵאָה אַמָּה[50]. בֵּין הָאוּלָם וְלַמִּזְבֵּחַ - שְׁתַּיִם וְעֶשְׂרִים. הַמִּזְבֵּחַ - שְׁתַּיִם וּשְׁלֹשִׁים. מְקוֹם דְּרִיסַת רַגְלֵי הַכֹּהֲנִים, וְהוּא הַנִּקְרָא עֲזָרַת כֹּהֲנִים - אַחַת־עֶשְׂרֵה אַמָּה. מְקוֹם דְּרִיסַת רַגְלֵי יִשְׂרָאֵל, וְהוּא הַנִּקְרָא עֲזָרַת יִשְׂרָאֵל - אַחַת־עֶשְׂרֵה אַמָּה.

47) היינו מהתחלת עזרת ישראל במזרח עד סוף אחת עשרה אמה שמאחורי קודש הקדשים במערב. 48) הוא הכותל שמאחורי קודש הקדשים. 49) היינו קודש הקדשים, ההיכל והאולם. 50) עם עובי הכתלים שבאמצע.

יג. וְרֹחַב הָעֲזָרָה מִן הַצָּפוֹן לַדָּרוֹם מֵאָה וּשְׁלֹשִׁים וְחָמֵשׁ, וְזֶהוּ חֶשְׁבּוֹנָן: מִכֹּתֶל צְפוֹנִי[51] עַד בֵּית הַמִּטְבָּחַיִם - שְׁמוֹנֶה אַמּוֹת. בֵּית הַמִּטְבָּחַיִם[52] - שְׁתַּיִם־עֶשְׂרֵה אַמּוֹת וּמֶחֱצָה, וְשָׁם תּוֹלִין וּמַפְשִׁיטִין אֶת הַקֳּדָשִׁים בְּצִדּוֹ[53].

51) שם משנה ב: "מן הננסין (הם העמודים הקטנים שבבית המטבחיים - שם פרק ג משנה ה) לכותל העזרה (=הצפוני) שמונה אמות". 52) הם הננסין הנ"ל. 53) [ברור שמלה זו שייכת להלכה הבאה: "בצידו מקום השלחנות וכו'"].

יד. מְקוֹם[54] הַשֻּׁלְחָנוֹת - שְׁמוֹנֶה אַמּוֹת, וּבוֹ שֻׁלְחָנוֹת שֶׁל שַׁיִשׁ[55], שֶׁמַּנִּיחִין עֲלֵיהֶן הַנְּתָחִים[56] וּמְדִיחִין[57] אֶת הַבָּשָׂר[58] לְבַשְּׁלוֹ[59]. וּשְׁמֹנֶה שֻׁלְחָנוֹת הָיוּ. וּבְצַד מְקוֹם הַשֻּׁלְחָנוֹת מְקוֹם הַטַּבָּעוֹת[60] - אַרְבַּע וְעֶשְׂרִים אַמָּה, וְשָׁם שׁוֹחֲטִין אֶת הַקֳּדָשִׁים[61].

54) במשנה שם: מן הטבעות לשולחנות ארבע (=אמות), מן השולחנות לננסין ארבע" ומפרש רבינו: מן הטבעות לחצי השולחנות - ארבע אמות, ומן חצי השלחנות לננסין - ארבע אמות, ואם כן מידת השולחנות שמונה אמות. 55) ולא עשאום של זהב, כדי שלא יחמם הבשר ויתקלקל. 56) של קדשי קדשים הנאכלים לכהנים בעזרה. 57) מקור הדחה זו בחולין קיג. וראה בפרק ו מהלכות מאכלות אסורות הלכה י לעניין בשר חולין, שאינו יוצא מידי דמו אלא בהדחה ומליחה, והוא הדין לבשר קדשים. 58) [במשנה (תמיד פרק ד משנה ב ושקלים פרק ו משנה ב) מפורש שעל השולחנות הללו היו מדיחים את הקרביים, וכן כתב רבינו בפרק ו מהלכות מעשה הקרבנות הלכה ו. ומה שכתב להלן הלכה יז שבלשכת המדיחין היו מדיחין את הקרביים, ומקורו ממדות פרק ה משנה ג - שם המדובר בכרס, שעליו מפורש בתמיד שם ובהלכות מעשה הקרבנות שם שמדיחים אותו בלשכת המדיחין ולא על השולחנות של שיש שבעזרה, לפי שזבלו רב. אבל מה שכתב רבינו כאן "ומדיחים את הבשר" - אין לו מקור במשנה שעשו כן על השולחנות הנ"ל. ונראה שלמד כן רבינו מהדחת קרביים

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

שהיא בעזרה. ועוד, קל וחומר הוא: אם הקרביים שיש בהם זבל - מודחים בעזרה, כל שכן בשר, שאין בו זבל אלא דם, שוודאי מודח בעזרה]. 59) שדווקא לבשלו צריך הוא הדחה, אבל לצלי אינו צריך הדחה. 60) טבעות היו "קבועות בקרקע לאסור בהם רגלי הבהמה בשעת שחיטה". 61) כלומר, קדשי קדשים ששחיטתם בצפון, אבל קדשים קלים שחיטתם בכל מקום בעזרה.

1 **טו. וּבֵין מְקוֹם הַטַּבָּעוֹת וְהַמִּזְבֵּחַ - שְׁמֹנֶה אַמּוֹת.**
2 **וְהַמִּזְבֵּחַ - שְׁתַּיִם וּשְׁלֹשִׁים. וְהַכֶּבֶשׁ - שְׁלֹשִׁים[62]. וּבֵין**
3 **הַכֶּבֶשׁ וּלְכֹתֶל דְּרוֹמִי - שְׁתַּיִם־עֶשְׂרֵה אַמָּה וּמֶחֱצָה.**
4 **מִכֹּתֶל צָפוֹנִי שֶׁל עֲזָרָה עַד כֹּתֶל הַמִּזְבֵּחַ שֶׁהוּא רֹחַב**
5 **- שִׁשִּׁים וּמֶחֱצָה[63]. וּכְנֶגְדּוֹ מִכֹּתֶל הָאוּלָם עַד כֹּתֶל**
6 **מִזְרָחִי שֶׁל עֲזָרָה שֶׁהוּא אֹרֶךְ - שֵׁשׁ וְשִׁבְעִים[64].**

62) הכבש היה ארכו שלושים ושתיים אמה, אבל לא היה אוכל בעזרה אלא שלושים אמה, לפי שהיה פורח אמה על יסוד ואמה על סובב. 63) שהרי כל הרוחב מאה ושלושים וחמש, צא מהן שישים ושתיים אמה של מזבח וכבש, ושתים עשרה וחצי מה שבין כבש לכותל דרומי, הרי ששים ומחצה. 64) הא כיצד? עשרים ושתיים אמה מה שבין האולם למזבח (למעלה הלכה יב), שלושים ושתיים המזבח, אחת עשרה עזרת כהנים ואחת עשרה עזרת ישראל, הרי שבעים ושש.

7 **טז. כָּל הַמְּרֻבָּע הַזֶּה הוּא הַנִּקְרָא צָפוֹן, הוּא הַמָּקוֹם**
8 **שֶׁשּׁוֹחֲטִין בּוֹ קָדְשֵׁי־קָדָשִׁים.**

9 **יז. שְׁמוֹנֶה[65] לְשָׁכוֹת הָיוּ בְּעֶזְרַת יִשְׂרָאֵל: שָׁלֹשׁ**
10 **בַּצָּפוֹן, וְשָׁלֹשׁ בַּדָּרוֹם. שֶׁבַּדָּרוֹם: לִשְׁכַּת הַמֶּלַח,**
11 **לִשְׁכַּת הַפַּרְוָה, לִשְׁכַּת הַמְּדִיחִין. לִשְׁכַּת הַמֶּלַח - שָׁם**
12 **נוֹתְנִין מֶלַח לַקָּרְבָּן; לִשְׁכַּת הַפַּרְוָה[66] - שָׁם מוֹלְחִין**
13 **עוֹרוֹת הַקֳּדָשִׁים[67], וְעַל גַּגָּהּ הָיְתָה בֵּית טְבִילָה לְכֹהֵן**
14 **גָּדוֹל בְּיוֹם־הַכִּפּוּרִים; לִשְׁכַּת הַמְּדִיחִין - שָׁם הָיוּ**
15 **מְדִיחִין קִרְבֵּי הַקֳּדָשִׁים[68], וּמִשָּׁם מְסִבָּה[69] עוֹלָה לְגַג**
16 **בֵּית־הַפַּרְוָה. וְהַשָּׁלֹשׁ שֶׁבַּצָּפוֹן: לִשְׁכַּת הַגָּזִית[70],**
17 **לִשְׁכַּת הַגֹּלָה, לִשְׁכַּת הָעֵץ. לִשְׁכַּת הַגָּזִית - שֶׁבָּהּ**
18 **סַנְהֶדְרֵי גְדוֹלָה יוֹשֶׁבֶת[71]. וְחֶצְיָהּ הָיָה קֹדֶשׁ, וְחֶצְיָהּ**
19 **הָיָה חֹל. וְלָהּ שְׁנֵי פְתָחִים: אֶחָד לַקֹּדֶשׁ וְאֶחָד לַחֹל.**
20 **וּבַחֲצִי שֶׁל חֹל הָיוּ הַסַּנְהֶדְרִין יוֹשְׁבִין[72]. לִשְׁכַּת הַגֹּלָה**
21 **- שָׁם הָיְתָה בּוֹר שֶׁמְּמַלְּאִין מִמֶּנּוּ בְּגֹלָה[73], וּמִשָּׁם**
22 **מְסַפְּקִין מַיִם לְכָל הָעֲזָרָה. וְלִשְׁכַּת הָעֵץ[74] הָיְתָה**
23 **אֲחוֹרֵי שְׁתֵּיהֶן, וְהִיא הָיְתָה לִשְׁכַּת כֹּהֵן גָּדוֹל, וְהִיא**
24 **הַנִּקְרֵאת לִשְׁכַּת פַּרְהֶדְרִין. וְגַג שֶׁלְּשָׁתָן שָׁוֶה. וּשְׁתֵּי**
25 **לְשָׁכוֹת אֲחֵרוֹת הָיוּ שָׁם בְּעֶזְרַת יִשְׂרָאֵל: אַחַת מִימִין**
26 **שַׁעַר מִזְרָחִי, וְהוּא לִשְׁכַּת פִּינְחָס[75] הַמַּלְבִּישׁ[76]; וְאַחַת**
27 **מִשְּׂמֹאלוֹ, וְהוּא לִשְׁכַּת עוֹשֵׂה חֲבַתִּין[77].**

65) במדות פרק ה משנה ג נמנו רק שש לשכות, ושם פרק א משנה ד נמנו שתיים נוספות: לשכת פנחס המלביש ולשכת עושי חביתין. 66) "פרוה שם איש אמגושי (מכשף) שחתר בקיר העזרה בלשכה זו כדי לראות העבודה ונהרג, על כן נקראת הלשכה על שמו". 67) בפרק ה' מהלכות איסורי מזבח הלכה יג כתב רבינו ש"בלשכת המלח היו מולחין עורות הקדשים". והנראה שרבינו סובר שהמלח היה מוצנע בלשכת המלח, אבל מליחת העורות הייתה בלשכת הפרוה, והיו נוטלין המלח מלשכת המלח. 68) היינו הכרס. 69) כמין כבש בלי מעלות ומפני שהולכת בעיגול נקראת מסיבה. 70) נקראת כן מפני שהייתה עשוייה מאבני גזית מרובעות לכבודם של סנהדרין. 71) "ועיקר מעשיהם - שהיו יושבין ודנין את הכהונה ובודקין הכהנים ביוחסין ובמומין". 72) שבחצי של קודש אסור לישב, שאין ישיבה בעזרה אלא למלכי בית דוד בלבד. 73) ספל כמו "וגולה על ראשה" הנזכר בזכריה. 74) אף ש"אין בונים בו עץ בולט כלל", היינו קבוע בבניין, אבל בלא בניין מותר. וייתכן עוד שלא נקראת של עץ אלא מפני שהניחו בה עצים. 75) לא מפורש במשנה שזו הייתה בימין, אלא למד כן רבינו ממה שנאמר "אחת מימינו ואחת משמאלו, אחת לשכת פינחס המלביש ואחת לשכת עושי חביתין", ומסתבר שהתנא מדבר על ראשון־ראשון ועל אחרון־אחרון. 76) שהיה "הממונה על מעשי בגדי כהונה עוסק בהכנת בגדי כהנים הדיוטים ובגדי כהן גדול ובאריגתן ומתחת ידו נעשה הכל". 77) כהן גדול היה מקריב בכל יום מנחה, מחציתה בבקר ומחציתה בערב, ומפני שהייתה עשוייה במחבת כמו שנאמר "על מחבת בשמן תעשה" קרוייה חביתין.

פֶּרֶק שִׁשִּׁי[1]

1) יתבאר בו כי המקדש לא היה במישור, וכמה גובה קרקע ההיכל יותר ממקומות אחרים שם.

28 **א. הַמִּקְדָּשׁ כֻּלּוֹ לֹא הָיָה בְּמִישׁוֹר, אֶלָּא בְּמַעֲלֵה**
29 **הָהָר. כְּשֶׁאָדָם נִכְנָס מִשַּׁעַר מִזְרָחִי שֶׁל הַר הַבַּיִת,**
30 **מְהַלֵּךְ עַד סוֹף הַחֵיל בְּשָׁוֶה, וְעוֹלֶה מִן הַחֵיל**
31 **לְעֶזְרַת־הַנָּשִׁים בִּשְׁתַּיִם־עֶשְׂרֵה מַעֲלוֹת. רוּם[2] כָּל**
32 **מַעֲלָה חֲצִי אַמָּה, וְשִׁלְחָהּ[3] חֲצִי אַמָּה.**

~ נקודות משיחות קודש מתוך רמב"ם "פרדס המלך" ~

"הַמִּקְדָּשׁ כֻּלּוֹ לֹא הָיָה בְּמִישׁוֹר, אֶלָּא בְּמַעֲלֵה הָהָר כו'".

וממשיך לפרט את העליות מהחיל לעזרת הנשים, וממנה לעזרת ישראל, ומשם אל האולם והמזבח. ולכאורה, לשם מה הקדים שהמקדש היה במעלה ההר, והלא זה מובן מהפירוט הנ"ל שהבא למקדש עולה מעזרת נשים לעזרת ישראל וכו'.

ואין לומר שכוונת הרמב"ם ב"מעלה ההר" לומר שהוא בדווקא, ובניית בית המקדש במעלה ההר הוא לעיכובא, כי צריך ביאור מהיכן המקור לכך, ובפרט שהרי "הדברים שהם עיקר בבית . . קודש וקודש הקדשים . . אולם ועזרה הם בדוגמת המשכן", והמשכן היה במישור דווקא ולא במעלה ההר.

לכן צריך לומר, שאין בכוונתו לפסוק הלכה, שהמקדש

מתוך מהדורת וגשל עם רמב"ם לעם – מוסד הרב קוק

צריך להיות במעלה ההר, אלא שכך היא המציאות בפועל. ומה שפתח בהקדמה זו, יש לומר בפשטות, שמדבר בתחילה בכללות הענין ואח"כ בפרטים שבו כדי להקל על הלומד, כמו שבריבוי מקומות מקדים המספר הכללי - לתועלת הזכרון.

ובפנימיות הענינים, יש ללמוד הוראה בקשר למקדש הפרטי, שצריך להיות באופן שמעלה ומרומם את עצמו ואת חלקו בעולם, עד שהעולם כולו נהיה דירה לו יתברך. ואף שאינו דין לעיכובא, מכל מקום כך היא המציאות שהמקדש היה במעלה ההר, והנכנס בו מהלך כו' ועולה כו'.

וההסברה בזה: מלשון הרמב"ם משמע שסדר ביאת המקדש היא באופן של עליה אחר עליה, וכך הוא גם בסדר העבודה הרוחנית שיהיה באופן של מהלך ועולה, מהלך ועולה. וגם לאחר ההגעה למקום הכי גבוה, הרי זה רק בנוגע למצב בהווה, ובוודאי שלגבי העילוי שיבוא בעתיד נחשבת דרגתו עכשיו לחסרון, ולכן זקוק תחילה לשלימות בבניית ותיקון המקדש וכליו (בדרגה נעלית יותר) ואח"כ תהיה ביאת המקדש בשלימות הדרושה בעילוי אחר עילוי עד אין סוף.

יין מלכות ספר עבודה סימן יד.

2) גובה. מדות פ"ב משנה ג. 3) משך רוחב המעלה, דהיינו מקום דריסת הרגל חצי אמה, וארכה בכל רוחב ההר לצפון ולדרום (רש"י יומא טז.), ולשון שלחה כדתניא (בבא קמא ב:) ושלח (את בעירה – שמות כב, ד) זה הרגל, וכן הוא אומר (ישעיה לב, כ) משלחי הרגל (תויו"ט מדות שם).

1 **ב. וּמְהַלֵּךְ[4] כָּל עֶזְרַת־הַנָּשִׁים בְּשָׁוֶה, וְעוֹלֶה מִמֶּנָּה**
2 **לְעֶזְרַת יִשְׂרָאֵל, שֶׁהוּא תְּחִלַּת הָעֲזָרָה בַּחֲמֵשׁ־עֶשְׂרֵה**
3 **מַעֲלוֹת. רוּם כָּל מַעֲלָה חֲצִי אַמָּה, וְשִׁלְחָהּ חֲצִי**
4 **אַמָּה.**

4) מדות שם משנה ה.

5 **ג. וּמְהַלֵּךְ[5] כָּל עֶזְרַת יִשְׂרָאֵל בְּשָׁוֶה, וְעוֹלֶה מִמֶּנּוּ**
6 **לְעֶזְרַת הַכֹּהֲנִים בְּמַעֲלָה גְּבוֹהָה אַמָּה. וְעָלֶיהָ דּוּכָן[6],**
7 **יֵשׁ בּוֹ שָׁלֹשׁ מַעֲלוֹת. רוּם כָּל מַעֲלָה חֲצִי אַמָּה,**
8 **וְשִׁלְחָהּ חֲצִי אַמָּה. נִמְצֵאת עֶזְרַת־הַכֹּהֲנִים גְּבוֹהָה עַל**
9 **שֶׁל יִשְׂרָאֵל שְׁתֵּי אַמּוֹת וּמֶחֱצָה.**

5) שם משנה ו. 6) אצטבא. ועליו היו הלוים עומדים בשעה שאומרים שירה (להלן הלכה ו).

10 **ד. וּמְהַלֵּךְ[7] כָּל עֶזְרַת־הַכֹּהֲנִים וְהַמִּזְבֵּחַ וּבֵין הָאוּלָם**
11 **וְלַמִּזְבֵּחַ בְּשָׁוֶה. וְעוֹלֶה מִשָּׁם לָאוּלָם בִּשְׁתַּיִם־עֶשְׂרֵה**
12 **מַעֲלוֹת. רוּם כָּל מַעֲלָה חֲצִי אַמָּה, וְשִׁלְחָהּ חֲצִי**
13 **אַמָּה[8]. וְהָאוּלָם וְהַהֵיכָל כֻּלּוֹ בְּשָׁוֶה.**

7) מדות פ"ג משנה ו. 8) במשנה שם: "ושלחה אמה", אבל בספרים אחרים כלשון רבינו (עיין שינויי נוסחאות שם. וכן הוא ביומא טז. ועיין כסף־משנה).

14 **ה. נִמְצָא גֹּבַהּ קַרְקַע הַהֵיכָל עַל קַרְקַע שַׁעַר הַמִּזְרָח**
15 **שֶׁל הַר הַבַּיִת שְׁתַּיִם וְעֶשְׂרִים אַמּוֹת[9]. וְגֹבַהּ שַׁעַר הַר**
16 **הַבַּיִת עֶשְׂרִים אַמָּה[10]. לְפִיכָךְ הָעוֹמֵד כְּנֶגֶד שַׁעַר**
17 **הַמִּזְרָח אֵינוֹ רוֹאֶה פֶּתַח הַהֵיכָל[11]. וּמִפְּנֵי זֶה[12] עָשׂוּ**
18 **כֹּתֶל שֶׁעַל־גַּבֵּי שַׁעַר זֶה נָמוּךְ, כְּדֵי שֶׁיְּהֵא כֹּהֵן הָעוֹמֵד**
19 **בְּהַר הַמִּשְׁחָה[13] רוֹאֶה[14] פֶּתַח הַהֵיכָל[15] בְּשָׁעָה שֶׁמַּזֶּה**
20 **מִדַּם הַפָּרָה[16] נֹכַח הַהֵיכָל[17].**

9) הא כיצד? עזרת נשים גבוהה מהר הבית בשש אמות (למעלה הלכה א), עזרת ישראל גבוהה מעזרת נשים בשבע אמות וחצי (למעלה הלכה ב), עזרת הכהנים גבוהה מעזרת ישראל בשתי אמות וחצי (למעלה הלכה ג) והאולם גבוה מעזרת הכהנים בשש אמות (למעלה הלכה ד) הרי ביחד עשרים ושתים אמות. 10) מדות פ"ב משנה ג. 11) שהרצפה שלו גבוהה בשתי אמות יותר. 12) שם משנה ד. 13) הר הזיתים שבמזרח בית־המקדש, ופני הכהן למערב. 14) ממעל לכותל הר־הבית. 15) כמו שכתוב (במדבר יט, ד) והזה אל נכח פני אהל מועד וגו'. 16) פרה אדומה. 17) בפרה פ"ג משנה ט שנינו: "כנגד בית קדשי הקדשים", וגם רבינו כתב כן בפ"ג מהלכות פרה הלכה ב. ובתוספות חדשים בפרה שם כתב ששניהם אמת, וצריך שיראה את קדש־הקדשים מבעד להיכל.

21 **ו. וּלְשָׁכוֹת[18] הָיוּ שָׁם תַּחַת עֶזְרַת יִשְׂרָאֵל פְּתוּחוֹת**
22 **לְעֶזְרַת־הַנָּשִׁים, שֶׁשָּׁם הַלְוִיִּים נוֹתְנִין הַכִּנּוֹרוֹת**
23 **וְהַנְּבָלִים וְהַמְּצִלְתַּיִם וְכָל כְּלֵי הַשִּׁיר. וְעַל הַדּוּכָן[19]**
24 **הָעוֹלֶה מֵעֶזְרַת יִשְׂרָאֵל לְעֶזְרַת־הַכֹּהֲנִים הָיוּ הַלְוִיִּים**
25 **עוֹמְדִים בְּשָׁעָה שֶׁאוֹמְרִים שִׁירָה עַל הַקָּרְבָּן[20].**

18) שם משנה ו. 19) ערכין יג: והנה, יש מקומות בתלמוד שהדוכן נקרא מקום שהכהנים עומדים לברך את העם (חגיגה טז. ר"ה לא: ועוד), ופעמים שנקרא כן המקום שהלויים עומדים בשיר על הקרבן (יומא כ: ושם נג. וערכין יג: ועוד). והנראה, כי הדוכן הוא איצטבא שעומדים עליה, ועיקרה הונח על מקום שהלויים עומדים עליו בכלי שיר, והושאל גם למקום שהכהנים עומדים עליו לברך את העם. ושוב הושאל שם זה לקרוא לנשיאות כפים בשם דוכן (הר המוריה). 20) "ומתי אומר שירה? על כל עולות הציבור החובה, ועל שלמי עצרת בעת ניסוך היין" (פ"ג מהלכות כלי המקדש הלכה ב).

26 **ז. הַלְּשָׁכוֹת[21] הַבְּנוּיוֹת בַּקֹּדֶשׁ וּפְתוּחוֹת לַחֹל: אִם הָיוּ**
27 **גַּגּוֹתֵיהֶן שָׁוִין עִם קַרְקַע הָעֲזָרָה - תּוֹכָן חֹל וְגַגּוֹתֵיהֶן**
28 **קֹדֶשׁ; וְאִם אֵינָן שָׁוִין - אַף גַּגּוֹתֵיהֶן חֹל, שֶׁהַגַּגּוֹת**
29 **וְהָעֲלִיּוֹת לֹא נִתְקַדְּשׁוּ[22]. לְפִיכָךְ[23] גַּגִּים אֵלּוּ אֵין**
30 **אוֹכְלִין שָׁם קָדְשֵׁי־קָדָשִׁים[24], וְלֹא שׁוֹחֲטִין קָדָשִׁים**
31 **קַלִּים[25].**

21) פסחים פה: פו. 22) בקדושת העזרה. וראה בהר המוריה. 23) פסחים שם. 24) שנאכל רק בעזרה.

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

25) כל העולות והחטאות והאשמות ושני כבשי שלמים של עצרת, נקראים "קדשי קדשים". ו"שלמים של יחיד והבכור והמעשר והפסח, נקראים קדשים קלים" (פ"א מהלכות מעשה הקרבנות הלכה יז).

ח. הָיוּ[26] בְּנוּיוֹת לַחֹל וּפְתוּחוֹת לַקֹּדֶשׁ[27] - תּוֹכָן קֹדֶשׁ לַאֲכִילַת קָדְשֵׁי־קָדָשִׁים[28], אֲבָל אֵין שׁוֹחֲטִין שָׁם קָדָשִׁים קַלִּים, וְהַנִּכְנָס לְשָׁם בְּטֻמְאָה - פָּטוּר[29]. וְגַגּוֹתֵיהֶן חֹל לְכָל דָּבָר[30].

26) זבחים נו. 27) לעזרה. 28) שריבתה התורה חצרות הרבה לאכילת קדשי קדשים, אף־על־פי שאין דינם כעזרה ממש (זבחים שם). 29) אבל אסור (בזבחים שם). 30) שאפילו לכתחילה מותר הטמא להיות שם.

ט. הַמְּחִלּוֹת[31] הַפְּתוּחוֹת לָעֲזָרָה - קֹדֶשׁ[32], וְהַפְּתוּחוֹת לְהַר הַבַּיִת - חֹל[33]. הַחַלּוֹנוֹת[34] וָעָבִי הַחוֹמָה - כְּלִפְנִים[35], בֵּין לַאֲכִילַת קָדְשֵׁי־קָדָשִׁים בֵּין לְטֻמְאָה.

31) המערות – פסחים פו. 32) בקדושת העזרה. 33) אין עליו קדושת עזרה. 34) שם פה: 35) כתב הראב"ד בהשגות: "בששוים לקרקע העזרה, ומשכחת להו בבר שורא". וכן הוא בגמרא פסחים שם. ורבינו השמיט כאן דברים אלו, כנראה, משום שסמך על מה שכתב למעלה הלכה ז בלשכות (כסף־משנה). אולם, הגר"א בביאורו לאו"ח סימן נה ס"ק כו, כתב שרבינו לא גרס כל סוגיא זו בפסחים שם.

י. בֵּית־דִּין[36] שֶׁרָצוּ[37] לְהוֹסִיף עַל יְרוּשָׁלַיִם אוֹ לְהוֹסִיף עַל הָעֲזָרָה - מוֹסִיפִין. וְיֵשׁ לָהֶם לִמְשֹׁךְ הָעֲזָרָה עַד הַמָּקוֹם שֶׁיִּרְצוּ מֵהַר הַבַּיִת[38], וְלִמְשֹׁךְ חוֹמַת יְרוּשָׁלַיִם עַד מָקוֹם שֶׁיִּרְצוּ[39].

36) של שבעים ואחד (להלן הלכה יא). 37) כתבו בתוספות (זבחים לג. ד"ה וליעבד) שאין מוסיפין על העזרות אלא־אם־כן מצאו פסוק שצריכים להוסיף, שהרי נאמר (דברי הימים־א כח, יט): "הכל בכתב מיד ה' עלי השכיל" ומכאן למדו בכמה מקומות בתלמוד (זבחים שם, וסוכה נא:) שאין להוסיף כלום על העזרה. יש להעיר כי רבינו לא הזכיר כלל את האיסור הזה של הוספה על ההיכל והעזרות (יריעות שלמה). 38) כאן הגביל רבינו על עד הר הבית, ורמז לזה ממה שנאמר (בראשית כב, יד): "בהר ה' יראה", שעל ההר אין רשות להוסיף (אור שמח). 39) בלי שום הגבלה. וראה למעלה בהוספה על העזרה.

יא. אֵין מוֹסִיפִין[40] עַל הָעִיר[41] אוֹ עַל הָעֲזָרוֹת אֶלָּא עַל־פִּי הַמֶּלֶךְ, וְעַל־פִּי נָבִיא, וּבְאוּרִים וְתֻמִּים, וְעַל־פִּי סַנְהֶדְרִין שֶׁל שִׁבְעִים וְאֶחָד זְקֵנִים. שֶׁנֶּאֱמַר: "כְּכֹל אֲשֶׁר אֲנִי מַרְאֶה אוֹתְךָ, וְכֵן תַּעֲשׂוּ"[42] - לְדוֹרוֹת. וּמֹשֶׁה רַבֵּנוּ מֶלֶךְ הָיָה[43].

40) שבועות יד. במשנה. 41) ירושלים. 42) ללמדך שאף לדורות אין להוסיף אלא על־ידי אלו (שם יט: טו.). 43) נוסף לזה שהיה נביא, זבחים קא.

יב. וְכֵיצַד[44] מוֹסִיפִין עַל הָעִיר?[45] עוֹשִׂין בֵּית־דִּין שְׁתֵּי תּוֹדוֹת[46], וְלוֹקְחִין לֶחֶם חָמֵץ שֶׁבָּהֶם[47], וְהוֹלְכִים בֵּית־דִּין אַחַר שְׁתֵּי הַתּוֹדוֹת[48], וּשְׁתֵּי הַתּוֹדוֹת זוֹ אַחַר זוֹ[49], וְעוֹמְדִין בְּכִנּוֹרוֹת וּבִנְבָלִים וּבְצִלְצָל[50] עַל כָּל פִּנָּה וּפִנָּה וְעַל כָּל אֶבֶן (וְאֶבֶן)[51] [גְּדוֹלָה] שֶׁבִּירוּשָׁלַיִם, וְאוֹמֵר: "אֲרוֹמִמְךָ ה' כִּי דִלִּיתָנִי וְגוֹ'"[52], עַד שֶׁמַּגִּיעִין לְסוֹף הַמָּקוֹם שֶׁמְּקַדְּשִׁין אוֹתוֹ, וְעוֹמְדִין שָׁם. וְאוֹכְלִים שָׁם לֶחֶם תּוֹדָה אַחַת מִשְּׁתֵּי הַתּוֹדוֹת, וְהַשְּׁנִיָּה נִשְׂרֶפֶת[53]. וְעַל־פִּי הַנָּבִיא שׁוֹרְפִין אֶת זוֹ וְאוֹכְלִין אֶת זוֹ.

44) שבועות יד. במשנה. 45) ירושלים. 46) במשנה שם. 47) כלומר, מה שאמרנו "שתי תודות", אין הכוונה אלא ללחם החמץ שבהן (שם טו. בגמרא), היינו שני לחמי החמץ המורמים לכהן משתי קרבנות תודה. ראה בפ"ט מהלכות מעשה הקרבנות הלכה כא (תפארת ישראל שם). 48) שם טו: בגמרא בפירוש דברי המשנה. 49) גמרא שם. כלומר, שני כהנים היו נושאים אותן זה אחר זה (ראה רש"י שם). ובמשנה שם לפי הספרים שלפנינו: "וכל ישראל אחריהם", אבל בכמה נוסחאות נשמטו הדברים הנ"ל. 50) כלי שיר. ברייתא שם. 51) בברייתא שם: "כל אבן גדולה". 52) הוא מזמור שיר חנוכת הבית. והנה בברייתא שם אמרו: "ת"ר שיר של תודה בכינורות ובנבלים וכו' אומר ארוממך" וכו', ופירש"י שיר של תודה היו אומרים שם בכינורות, ומהו שיר של תודה מזמור לתודה. ורבינו השמיט מזמור לתודה, מפני שמפרש שמה שאמרו בסוף "ואומר ארוממך", זהו פירוש למה שאמרו בתחילה "שיר של תודה" (משנה־למלך). ובברייתא שם אמרו שאומרים גם שיר של פגעים, היינו יושב בסתר עליון וגו', אבל כל זה אינו אלא בבית שני, שהיו מצירים להם בשעת הבנין, וכן הוא בתוספות שם ד"ה עד (משנה־למלך). 53) במשנה שם: הפנימית נאכלת והחיצונה נשרפת", אבל לפי מסקנת הגמרא (שם טו: טז.) שאין טעם בדבר אלא על־פי נביא נאכלת ועל־פי נביא נשרפת, פנימית וחיצונה לאו דוקא, אלא כמו שיאמר נביא (כסף־משנה).

יג. וְכֵן אִם הוֹסִיפוּ עַל הָעֲזָרָה[54], מְקַדְּשִׁין אוֹתָהּ בִּשְׁיָרֵי הַמִּנְחָה. מַה יְרוּשָׁלַיִם הַתּוֹדָה שֶׁנֶּאֱכֶלֶת בָּהּ מְקַדַּשְׁתָּהּ, אַף הָעֲזָרָה שְׁיָרֵי הַמִּנְחוֹת שֶׁאֵין נֶאֱכָלִין אֶלָּא בָּהּ הֵן שֶׁמְּקַדְּשִׁין אוֹתָהּ בָּהֶן. וְאוֹכְלִין אוֹתָן בְּסוֹף הַמָּקוֹם שֶׁקִּדְּשׁוּ[55].

54) מימרא של רמי בר חמא שם טו. 55) נראה מדברי רבינו שאין המקום מתקדש אלא על־ידי האכילה. וכן נראה ממה שכתב בהלכה הקודמת "עד שמגיעין לסוף המקום שמקדישין אותו ועומדין שם ואוכלים שם לחם תודה". וכדעת רבו הר"י מיגש (מובאת ברשב"א שם).

יד. כָּל מָקוֹם שֶׁלֹּא נַעֲשָׂה בְּכָל אֵלּוּ וְכִסְּדָר הַזֶּה - אֵין קִדּוּשׁ גָּמוּר[56]. וְזֶה שֶׁעָשָׂה עֶזְרָא[57] שְׁתֵּי תּוֹדוֹת - זִכָּרוֹן הוּא שֶׁעָשָׂה[58], לֹא כְּמַעֲשָׂיו נִתְקַדֵּשׁ הַמָּקוֹם, שֶׁלֹּא הָיָה שָׁם לֹא מֶלֶךְ וְלֹא אוּרִים וְתֻמִּים[59]. וּבַמֶּה

1 נִתְקַדְּשָׁה? בִּקְדֻשָּׁה רִאשׁוֹנָה שֶׁקִּדְּשָׁהּ שְׁלֹמֹה, שֶׁהוּא
2 קִדֵּשׁ הָעֲזָרָה וִירוּשָׁלַיִם לִשְׁעָתָן, וְקִדְּשָׁן לֶעָתִיד
3 לָבוֹא[60].

56) משמע שקצת קדושה יש, ובמהרי"ט (ח"ג סימן לג) כתב שאם נתקדש שלא במלך ואורים־ותומים אף־על־פי־כן יש בה קדושה מדרבנן. [וכן נראה מלשון המשנה (שם יד:) "וכל שלא נעשית בכל אלו, הנכנס לשם אין חייב עליה" – משמע שחיוב אין שם, אבל איסור יש]. 57) נחמיה יב, לא. 58) שם טז. בגמרא לדעת רב הונא. 59) ש"אורים ותומים שהיו בבית שני לא היו משיבין ברוח הקודש" (למעלה פ"ד הלכה א). 60) שם.

4 טו. לְפִיכָךְ[61] מַקְרִיבִין הַקָּרְבָּנוֹת כֻּלָּן אַף־עַל־פִּי
5 שֶׁאֵין שָׁם בַּיִת בָּנוּי[62]; וְאוֹכְלִין קָדְשֵׁי־קָדָשִׁים בְּכָל
6 הָעֲזָרָה אַף־עַל־פִּי שֶׁהִיא חֲרֵבָה וְאֵינָהּ מְקֻפֶּת
7 בִּמְחִצָּה; וְאוֹכְלִין קָדָשִׁים קַלִּים וּמַעֲשֵׂר שֵׁנִי בְּכָל
8 יְרוּשָׁלַיִם אַף־עַל־פִּי שֶׁאֵין שָׁם חוֹמוֹת; שֶׁהַקְּדֻשָּׁה
9 [הַ]רִאשׁוֹנָה[63] קִדְּשָׁהּ לִשְׁעָתָהּ וְקִדְּשָׁהּ לֶעָתִיד לָבוֹא.

61) מגילה י. בברייתא. 62) (אבל מזבח – צריך. ראה למעלה פ"ב הלכה ד, ובפ"ב מהלכות מעשר שני הלכה א). 63) שנתקדשה בימי שלמה.

10 טז. וְלָמָּה אֲנִי אוֹמֵר בַּמִּקְדָּשׁ וִירוּשָׁלַיִם קְדֻשָּׁה
11 רִאשׁוֹנָה קָדְשָׁה לֶעָתִיד לָבוֹא, וּבִקְדֻשַּׁת שְׁאָר אֶרֶץ־
12 יִשְׂרָאֵל, לְעִנְיַן שְׁבִיעִית וּמַעֲשְׂרוֹת וְכַיּוֹצֵא בָהֶן, לֹא
13 קָדְשָׁה לֶעָתִיד לָבוֹא?[64] לְפִי שֶׁקְּדֻשַּׁת הַמִּקְדָּשׁ
14 וִירוּשָׁלַיִם מִפְּנֵי הַשְּׁכִינָה, וּשְׁכִינָה אֵינָהּ בְּטֵלָה[65];
15 וַהֲרֵי הוּא אוֹמֵר: "וַהֲשִׁמּוֹתִי אֶת מִקְדְּשֵׁיכֶם", וְאָמְרוּ
16 חֲכָמִים[66]: אַף־עַל־פִּי שֶׁשְּׁמוּמִין[67], בִּקְדֻשָּׁתָן הֵן
17 עוֹמְדִים; אֲבָל חִיּוּב הָאָרֶץ בִּשְׁבִיעִית וּבְמַעֲשְׂרוֹת
18 אֵינוֹ אֶלָּא מִפְּנֵי שֶׁהוּא כִּבּוּשׁ רַבִּים[68], וְכֵיוָן שֶׁנִּלְקְחָה
19 הָאָרֶץ מִידֵיהֶם בָּטַל הַכִּבּוּשׁ וְנִפְטְרָה מִן הַתּוֹרָה
20 מִמַּעֲשְׂרוֹת וּמִשְּׁבִיעִית, שֶׁהֲרֵי אֵינָהּ מִן אֶרֶץ־
21 יִשְׂרָאֵל[69]. וְכֵיוָן שֶׁעָלָה עֶזְרָא וְקִדְּשָׁהּ, לֹא קִדְּשָׁהּ
22 בְּכִבּוּשׁ, אֶלָּא בַּחֲזָקָה שֶׁהֶחֱזִיקוּ בָהּ[70], וּלְפִיכָךְ כָּל
23 מָקוֹם שֶׁהֶחֱזִיקוּ בָהּ עוֹלֵי בָבֶל וְנִתְקַדֵּשׁ בִּקְדֻשַּׁת עֶזְרָא
24 הַשְּׁנִיָּה - הוּא מְקֻדָּשׁ הַיּוֹם, וְאַף־עַל־פִּי שֶׁנִּלְקְחָה
25 הָאָרֶץ מִמֶּנּוּ[71], וְחַיָּב בִּשְׁבִיעִית וּבְמַעֲשְׂרוֹת עַל הַדֶּרֶךְ
26 שֶׁבֵּאַרְנוּ בְּהִלְכוֹת תְּרוּמָה[72].

~ נקודות משיחות קודש מתוך רמב"ם "פרדס המלך" ~

"וְלָמָּה אֲנִי אוֹמֵר בַּמִּקְדָּשׁ וִירוּשָׁלַיִם קְדֻשָּׁה רִאשׁוֹנָה קְדֻשָּׁה לֶעָתִיד לָבוֹא . . לְעִנְיַן שְׁבִיעִית וּמַעֲשְׂרוֹת . . לֹא קְדֻשָּׁה לֶעָתִיד לָבוֹא . ."

וממשיך "וכיון שעלה עזרא, לא קידשה בכיבוש אלא בחזקה שהחזיקו בה, ולפיכך כל מקום שהחזיקו בו עולי בבל ונתקדש בקדושת עזרא השניה הוא מקודש היום כו'".

ויש להקשות, כיון שקדושה שקידש עזרא היתה לשעתה ולעתיד לבוא, כלומר שהיה בכוחו לקדש את ארץ ישראל בקדושה לעולם, מדוע קידש רק חלקים מסויימים ולא קידש את כולה.

והביאור בזה: עליית עזרא היתה על ידי רשותו של כורש להחזיק בארץ, ולכן לא יכול היה עזרא לעשות פעולות נוספות בחזקת וקידוש הארץ יותר מכפי המוכרח ללא רשותו של כורש, מה גם שידע שלעתיד לבוא יקדשו הכל.

ועוד צריך להבין, מהי המעלה בקדושת עזרא בכיבוש וחזקה על קדושת יהושע על ידי "כיבוש רבים", הרי גם בזמן יהושע היתה חזקה לאחר הכיבוש, וכקושיית ה'כסף משנה' כאן "מי עדיפא חזקה בלא כיבוש מחזקה עם כיבוש".

ויש לומר: קנין תלוי בכוונה לקנות, וגדולה מזה מצינו שאם החזיק בנכסי הגר ואח"כ עשה קנין אחר, בטלה החזקה. ולכן, כיון שכבר קנו בכיבוש, הרי מה שהחזיקו אח"כ לא היה לשם קנין, וממילא איננו קנין של חזקה.

וההוראה מגודל מעלתה של חזקה, שממנה לומדים לכל פעולה ופעולה של יהודי בעניני קדושה, שאם יש בה תוקף של "חזקה" יש בה ענין נצחי לעד ולעולמי עולמים, ואין בעולם מי שיכול לבטלה.

יין מלכות ספר עבודה סימן טז.

64) פ"א מהלכות תרומות הלכה ה. 65) וכן מפורש בדברי הימים־ב ז, טז "והקדשתי את הבית הזה וכו' עד עולם". ושם ל, ח "למקדשו אשר הקדיש לעולם" (אור שמח). ובשבועות טז: "מקדש שקדושתו קדושת עולם" (מהר"י קורקוס בשם בעה"ת, ועיין שם בתוספות ד"ה קדושתו). וראה להלן פ"ז הלכה ז. 66) מגילה כח. במשנה. 67) בדפוס רומי: "ששוממין", וכן הוא במשנה שם. 68) (ראה למעלה בפ"א מהלכות תרומות הלכה ה, ובהוספה שם). 69) ש"ארץ ישראל האמורה בכל מקום היא בארצות שכיבשן מלך ישראל או נביא מדעת רוב ישראל, וזהו הנקרא כיבוש רבים" (הלכות תרומות שם הלכה ב). 70) כלומר, צירפו את כל החזקות של כל אחד ואחד לחזקה כללית, עבור כלל ישראל, ובזה קדושה. 71) [לפי שאין קנין לגוי בארץ ישראל להפקיע מידי מעשר – פ"א מהלכות תרומות הלכה י. ועיין שם בהלכה ה ובהערה נוספת שם]. 72) (פרק א הלכה כו, שתרומות ומעשרות בזמן הזה אינן אלא מדרבנן, כיון שלא באו כולם לארץ ישראל. ומכיון שלא הוסיף רבינו גם "ובהלכות שמיטה ויובל", נראה שדעתו ששביעית הארץ מן התורה אף בזמן הזה, וכדעת הכסף־משנה בשיטת רבינו בפ"י מהלכות שמיטה הלכה ט. וכן נראה מדבריו בספר המצוות, עשה קלה (ראה "ספר המצוות לעם" שם הערה נוספת תקצו) ובפירוש רבינו לתלמוד מסכת שבת סח. – הוא הקטע "מפירוש קדמון למס' שבת" שבספר "מספרות הגאונים" הוצאת הר"ש אסף ירושלים תרצ"ג עמ' 192, וראה ב"חידושי הרמב"ם לתלמוד" (ההולך ונדפס) עמ' מז הערה 7).

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

מתוך מהדורת וגשל עם רמב"ם לעם – מוסד הרב קוק

פֶּרֶק שְׁבִיעִי[1]

1) יבואר בו כי מצות־עשה לירא מן המקדש, ומה היא היראה הזאת, ושאסור לישב בו, והחיוב לירא ממנו גם לאחרי חורבנו.

א. מִצְוַת עֲשֵׂה לְיִרְאָה מִן הַמִּקְדָּשׁ[2], שֶׁנֶּאֱמַר: "וּמִקְדָּשִׁי תִּירָאוּ". וְלֹא מִן הַמִּקְדָּשׁ אַתָּה יָרֵא[3], אֶלָּא מִמִּי שֶׁצִּוָּה עַל יִרְאָתוֹ.

2) יבמות ו, א. ו'ספרא' קדושים פ"ז ה"ז. 3) שם ו, ב. ופירשו שם ה'תוספות' ד"ה יכול, שהכוונה שלא ישתחוה לו לשם אלהות.

ב. וְאֵי זוֹ[4] הִיא יִרְאָתוֹ? לֹא יִכָּנֵס אָדָם לְהַר הַבַּיִת בְּמִקְלוֹ[5] אוֹ בְּמִנְעָל שֶׁבְּרַגְלָיו אוֹ בַּאֲפֻנְדָּתוֹ[6] אוֹ בְּאָבָק שֶׁעַל רַגְלָיו אוֹ בְּמָעוֹת הַצְּרוּרִין לוֹ בְּסִדִינוֹ[7]. וְאֵין צָרִיךְ לוֹמַר שֶׁאָסוּר לָרֹק בְּכָל הַר הַבַּיִת[8], אֶלָּא אִם נִזְדַּמֵּן לוֹ רֹק - מַבְלִיעוֹ בִּכְסוּתוֹ[9]. וְלֹא יַעֲשֶׂה הַר הַבַּיִת דֶּרֶךְ שֶׁיִּכָּנֵס מִפֶּתַח זוֹ וְיֵצֵא מִפֶּתַח שֶׁכְּנֶגְדָּהּ כְּדֵי לְקַצֵּר הַדֶּרֶךְ[10], אֶלָּא יַקִּיפוּ מִבַּחוּץ. וְלֹא יִכָּנֵס לוֹ אֶלָּא לְדָבָר מִצְוָה[11].

4) 'ספרא' שם ה"ט, יבמות שם, וברכות נד, א. 5) המטה אשר בידו (פירוש המשנה, ברכות פ"ט ד"ה לא יקל). 6) "בגד שילבש האדם על בשרו להזיע בו ולא יטנף בגדיו החמודות בזיעה, ואין מנהג אדם לצאת בו לבדו עד שילבש עליו בגד אחר" (פירוש המשנה, שם). 7) ברכות סב, ב. וכתבו ה'תוספות' (ב"מ כו. ד"ה בהר) שלא אסרו אלא אם המעות בפרהסיא, אבל אם הן בצנעא – מותר. 8) בברכות שם: "ורקיקה מקל־וחומר ממנעל, ומה מנעל שאין בו דרך בזיון, אמרה תורה של נעלך מעל רגליך, רקיקה שהיא דרך בזיון - לא כל־שכן". 9) למד כן ממה שאמרו בברכות כד, ב - לענין עומד בתפלה וצריך לרוק ('הר המוריה'). 10) שם נד, א - במשנה. 11) כן הוא במגילה כח, ב - לענין בית הכנסת, שאין נכנסים בו בחמה מפני החמה ובגשמים מפני הגשמים, וכל־שכן בבית המקדש (כסף־משנה).

ג. וְכָל הַנִּכְנָסִין[12] לְהַר הַבַּיִת - נִכְנָסִין דֶּרֶךְ יָמִין, וּמַקִּיפִין, וְיוֹצְאִין דֶּרֶךְ שְׂמֹאל[13]; חוּץ מִמִּי שֶׁאָרְעוֹ דָּבָר[14], שֶׁהוּא מַקִּיף עַל הַשְּׂמֹאל[15]. לְפִיכָךְ הָיוּ שׁוֹאֲלִין לוֹ: "מַה לְּךָ מַקִּיף עַל הַשְּׂמֹאל?"[16] "שֶׁאֲנִי אָבֵל"[17]. "הַשּׁוֹכֵן בַּבַּיִת הַזֶּה יְנַחֲמֶךָ"[18]. "שֶׁאֲנִי מְנֻדֶּה"[19]. "הַשּׁוֹכֵן בַּבַּיִת הַזֶּה יִתֵּן בִּלְבָבְךָ[20] וְתִשְׁמַע לְדִבְרֵי חֲבֶרֶיךָ וִיקָרְבוּךָ"[21].

12) מדות פ"ב מ"ב. 13) "כגון מי שנכנס אל שער שושן הבירה (שבמזרח) אינו הולך לצד שער חולדה (שבדרום) אלא לצד שער טדי (שבצפון), וכן תקיש לכל הנכנס אל שאר השערים" ('פירוש המשנה' מדות, שם). (ומתוך שרבינו העתיק הלכה זו כאן, נראה שהוא סובר שאף זה ממדת היראה והכבוד שיכנס דרך ימין). 14) שהוא אבל או מנודה, כדלהלן. 15) שאם נכנס מן המזרח, פונה אל הדרום. 16) מכאן שגם איטר מקיף בימין של כל העולם, שאם לא כן, מה שאלה היא זו? שמא איטר הוא ('מגן אברהם' סי' תרנא ס"ק כא). 17) אם היה עונה שהוא אבל. 18) כן אומרים לו השומעים. 19) אם היה עונה שהוא מנודה. 20) כן עונים לו. 21) כדעת רבי יוסי במשנה, שם.

ד. כֹּל שֶׁהִשְׁלִים[22] עֲבוֹדָה וְנִסְתַּלֵּק לוֹ, אֵינוֹ יוֹצֵא וַאֲחוֹרָיו לַהֵיכָל, אֶלָּא מְהַלֵּךְ אֲחוֹרַנִּית מְעַט מְעַט, וּמְהַלֵּךְ בְּנַחַת עַל צִדּוֹ[23], עַד שֶׁיֵּצֵא מִן הָעֲזָרָה. וְכֵן אַנְשֵׁי מִשְׁמָר וְאַנְשֵׁי מַעֲמָד[24] וּלְוִיִּם מִדּוּכָנָן כָּךְ הֵם יוֹצְאִין מִן הַמִּקְדָּשׁ, כְּמִי שֶׁפּוֹסֵעַ אַחַר תְּפִלָּה לַאֲחוֹרָיו[25]. כָּל זֶה לְיִרְאָה מִן הַמִּקְדָּשׁ.

22) יומא נג א. 23) כן הוא ביומא, שם: "מצדד פניו והולך". 24) "אי־אפשר שיהיה קרבנו של אדם קרב והוא אינו עומד על גביו, וקרבנות הציבור הם קרבן של כל ישראל, ואי־אפשר שיהיו ישראל כולן עומדין בעזרה בשעת הקרבן, לפיכך תיקנו נביאים הראשונים שיבחרו מישראל כשרים וירא חטא, ויהיו שלוחי כל ישראל לעמוד על הקרבנות, והם הנקראים אנשי מעמד" (פ"ו מהל' כלי המקדש ה"א). 25) כמפורש ביומא נג, ב. ובפ"ה מהל' תפלה ה"י. ונראה שגם בתפילה מותר לו ללכת על צדו כמו במקדש ('הר המוריה').

ה. לֹא יָקֵל[26] אָדָם אֶת רֹאשׁוֹ[27] כְּנֶגֶד שַׁעַר מִזְרָחִי שֶׁל עֲזָרָה, שֶׁהוּא שַׁעַר נִיקָנוֹר[28], מִפְּנֵי שֶׁהוּא מְכֻוָּן כְּנֶגֶד בֵּית קֹדֶשׁ־הַקָּדָשִׁים. וְכָל הַנִּכְנָס לָעֲזָרָה, יְהַלֵּךְ בְּנַחַת[29] בַּמָּקוֹם שֶׁמֻּתָּר לוֹ לְהִכָּנֵס לְשָׁם, וְיִרְאֶה עַצְמוֹ שֶׁהוּא עוֹמֵד לִפְנֵי ה', כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר: "וְהָיוּ עֵינַי וְלִבִּי שָׁם כָּל הַיָּמִים". וּמְהַלֵּךְ בְּאֵימָה וּבְיִרְאָה וּרְעָדָה, שֶׁנֶּאֱמַר: "בְּבֵית אֱלֹהִים נְהַלֵּךְ בְּרָגֶשׁ".

26) ברכות נד, א - במשנה. 27) היינו שלא ינהג קלות ראש, ענינו שלא ירבה בשחוק ודברי שעשועים (פירוש המשניות לרבינו, שם). 28) רש"י שם פירש, דהיינו שער המזרחי של הר הבית. 29) כתב הראב"ד בהשגותיו: פירוש שלא ילך דרך הדיוטות. וראה בפ"ה מהל' דעות ה"ח ('הר המוריה'). (ויתכן כי למד כן מפשטות דברי הכתוב קהלת ד, יז "שמור רגלך כאשר תלך אל בית האלקים", וראה בברכות כג.).

ו. וְאָסוּר לְכָל אָדָם[30] לֵישֵׁב בְּכָל הָעֲזָרָה. וְאֵין יְשִׁיבָה בָּעֲזָרָה אֶלָּא לְמַלְכֵי בֵּית־דָּוִד בִּלְבַד[31], שֶׁנֶּאֱמַר: "וַיָּבֹא הַמֶּלֶךְ דָּוִד וַיֵּשֶׁב לִפְנֵי ה'". וְהַסַּנְהֶדְרִין[32] שֶׁהָיוּ יוֹשְׁבִין בְּלִשְׁכַּת הַגָּזִית, לֹא הָיוּ יוֹשְׁבִין אֶלָּא בְּחֶצְיָהּ שֶׁל חֹל.

30) יומא כה, א. ושם נסמן. ולא נתבאר אם איסור זה מן התורה או מדרבנן (משנה־למלך). (וב'ספר המצוות' עשה כא, נראה שהוא מן התורה. וראה ב'ספר המצוות לעם' שם עמוד סה הערה פד, וראה להלן ה"ז). 31) שחלק להם

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

המקום כבוד, להראות שמלכותם שלימה (רש"י בסוטה מ:). 32) יומא, שם.

ז. אַף־עַל־פִּי שֶׁהַמִּקְדָּשׁ הַיּוֹם חָרֵב בַּעֲוֹנוֹתֵינוּ, חַיָּב אָדָם בְּמוֹרָאוֹ[33] כְּמוֹ שֶׁהָיָה נוֹהֵג בּוֹ בְּבִנְיָנוֹ: לֹא יִכָּנֵס אֶלָּא לַמָּקוֹם שֶׁמֻּתָּר לְהִכָּנֵס לְשָׁם[34], וְלֹא יֵשֵׁב בָּעֲזָרָה[35], וְלֹא יָקֵל רֹאשׁוֹ כְּנֶגֶד שַׁעַר הַמִּזְרָח. שֶׁנֶּאֱמַר: "אֶת שַׁבְּתֹתַי תִּשְׁמֹרוּ וּמִקְדָּשִׁי תִּירָאוּ" - מַה שְּׁמִירַת שַׁבָּת לְעוֹלָם, אַף מוֹרָא מִקְדָּשׁ לְעוֹלָם, שֶׁאַף־עַל־פִּי שֶׁחָרַב בִּקְדֻשָּׁתוֹ עוֹמֵד.

33) ב'ספרא' קדושים פ"ז ה"ח, וביבמות ו, ב - בברייתא: "בזמן שאין בית המקדש קיים, מנא לן? – תלמוד־לומר את שבתותי תשמורו ומקדשי תיראו, מה שמירה האמורה בשבת – לעולם, אף מורא האמורה במקדש, לעולם". וכן בברכות סב, ב - הרוקק בהר הבית בזמן הזה כאילו רוקק בבבת עינו, שנאמר (מלכים־א ט, ג) "והיו עיני ולבי שם כל הימים". וראה למעלה פ"ו הט"ז. 34) אם הוא טהור. אולם כהיום כולנו טמאי מתים ואין לנו אפר פרה להטהר, והנכנס שם חייב כרת. 35) (שאיסור ישיבה בעזרה הוא מטעם מורא ('ספר המצוות' שם) ומורא מקדש הוא לעולם, כדלהלן).

ח. בִּזְמַן[36] שֶׁהַמִּקְדָּשׁ בָּנוּי אָסוּר לוֹ לְאָדָם לְהָקֵל אֶת רֹאשׁוֹ מִן הַצּוֹפִים[37], שֶׁהוּא חוּץ לִירוּשָׁלַיִם, וְלִפְנִים. וְהוּא שֶׁיִּהְיֶה רוֹאֶה אֶת הַמִּקְדָּשׁ[38], וְלֹא יִהְיֶה גָּדֵר מַפְסִיק בֵּינוֹ וּבֵין הַמִּקְדָּשׁ.

36) ברכות סא, ב. 37) "מקום שיכולים לראות משם הר הבית, ומשם והלאה אין יכולים לראותו" (רש"י שם). 38) ומה שאמרנו למעלה (ה"ז) שאף־על־פי שחרב המקדש אסור להקל ראש, אין זה אלא כנגד שער המזרח בלבד, אבל להקל ראש מן הצופים ולפנים לא אסרו אלא בזמן שהמקדש בנוי ('הר המוריה', וראה ב'מאירי' ברכות, שם).

ט. אָסוּר לְאָדָם לְעוֹלָם[39] שֶׁיִּפָּנֶה[40] אוֹ שֶׁיִּישַׁן בֵּין מִזְרָח לְמַעֲרָב[41]. וְאֵין צָרִיךְ לוֹמַר שֶׁאֵין קוֹבְעִין בֵּית־הַכִּסֵּא בֵּין מִזְרָח לְמַעֲרָב בְּכָל מָקוֹם[42], מִפְּנֵי שֶׁהַהֵיכָל בְּמַעֲרָב. לְפִיכָךְ לֹא יִפָּנֶה לְמַעֲרָב וְלֹא לְמִזְרָח, מִפְּנֵי שֶׁהוּא כְּנֶגֶד הַמַּעֲרָב, אֶלָּא בֵּין צָפוֹן לְדָרוֹם נִפְנִים וִישַׁנִּים. וְכָל הַמַּטִּיל מַיִם[43] מִן הַצּוֹפִים וְלִפְנִים, לֹא יֵשֵׁב וּפָנָיו כְּלַפֵּי הַקֹּדֶשׁ, אֶלָּא לְצָפוֹן אוֹ לְדָרוֹם, אוֹ יְסַלֵּק הַקֹּדֶשׁ לִצְדָדִין.

39) אפילו בזמן שהמקדש חרב. וכדעת תנא־קמא ורבי עקיבא בברכות שם. וראה להלן. ואף־על־פי שקלות ראש לא נאסר. 40) לצרכיו הגדולים. 41) ברכות ה, ב. וסובר רבינו שאפילו האדם לבדו אסור לישן בין מזרח למערב. ואילו ה'תוספות' (שם ד"ה כל) כתבו שדוקא כשיישן עם אשתו שהדבר גנאי לשכב אצל אשתו מפני התשמיש. 42) אפילו בחוץ לארץ. ואף־על־פי שקלות ראש לא נאסרה חוץ למקדש אלא בזמן שהמקדש קיים (למעלה ה"ח) – לעשות צרכיו שהוא גנאי יותר גדול, אסרו בכל מקום ואפילו בשעה שאין לנו מקדש ('הר המוריה'). 43) 'ירושלמי' ברכות פ"ט ה"ה.

י. וְאָסוּר לְאָדָם[44] שֶׁיַּעֲשֶׂה בַּיִת תַּבְנִית הֵיכָל[45]; אַכְסַדְרָה תַּבְנִית אוּלָם[46]; חָצֵר כְּנֶגֶד הָעֲזָרָה[47]; שֻׁלְחָן בְּצוּרַת שֻׁלְחָן; וּמְנוֹרָה בְּצוּרַת מְנוֹרָה[48]. אֲבָל עוֹשֶׂה הוּא מְנוֹרָה שֶׁל חֲמִשָּׁה קָנִים אוֹ שֶׁל שְׁמוֹנָה קָנִים[49], אוֹ מְנוֹרָה שֶׁאֵינָהּ שֶׁל מַתֶּכֶת[50] אַף־עַל־פִּי שֶׁיֵּשׁ לָהּ שִׁבְעָה קָנִים.

44) עבודה זרה מג, א. ואפשר שאינו אסור אלא מדרבנן, כל שלא התכוון לקדש ('קרית ספר'). 45) כשיעור גבהו ארכו ורחבו (שו"ע יו"ד סי' קמא ס"ח). 46) אף־על־פי שאכסדרא אינה אלא שלשה דפנות, ואילו באולם היו ארבע דפנות – כיון שפתח האולם היה רחב וגבוה מאד ולא היו לו דלתות, היה דומה לאכסדרה ('תוספות' מנחות כח: ד"ה אכסדרא). 47) כלומר, כתבנית העזרה, וכן בגמרא שם. 48) אף־על־פי שהיא בלא גביעים וכפתורים ופרחים, כיון שאינם מעכבים בה כשבאה משאר מתכות, כמפורש למעלה פ"ג ה"ד (שו"ע יו"ד שם). 49) שמנורה של מקדש היתה בת שבעה קנים. 50) מפני שמנורת המקדש אין עושין אותה אלא של מתכת (למעלה פ"א הי"ח).

יא. שָׁלֹשׁ מַחֲנוֹת[51] הָיוּ בַּמִּדְבָּר: מַחֲנֵה יִשְׂרָאֵל, וְהוּא אַרְבַּע מַחֲנוֹת[52]; וּמַחֲנֵה לְוִיָּה, שֶׁנֶּאֱמַר בָּהּ: "וְסָבִיב לַמִּשְׁכָּן יַחֲנוּ"; וּמַחֲנֵה שְׁכִינָה, וְהוּא מִפֶּתַח חָצֵר אֹהֶל־מוֹעֵד וְלִפְנִים. וּכְנֶגְדָּן לְדוֹרוֹת: מִפֶּתַח יְרוּשָׁלַיִם עַד הַר הַבַּיִת - כְּמַחֲנֵה יִשְׂרָאֵל, וּמִפֶּתַח הַר הַבַּיִת עַד פֶּתַח הָעֲזָרָה, שֶׁהוּא שַׁעַר נִיקָנוֹר - כְּמַחֲנֵה לְוִיָּה, וּמִפֶּתַח הָעֲזָרָה וְלִפְנִים - מַחֲנֵה שְׁכִינָה. וְהַחֵיל וְעֶזְרַת־הַנָּשִׁים מַעֲלָה יְתֵרָה בְּבֵית עוֹלָמִים.

51) תוספתא, כלים בבא־קמא פ"א (הוצאת צוק"מ עמוד 570 10), וזבחים קטז, ב. 52) מחנה יהודה, מחנה ראובן, מחנה אפרים ומחנה דן (במדבר כ).

יב. כָּל[53] אֶרֶץ־יִשְׂרָאֵל מְקֻדֶּשֶׁת מִכָּל הָאֲרָצוֹת[54]. וּמַה הִיא קְדֻשָּׁתָהּ? שֶׁמְּבִיאִין מִמֶּנָּה הָעֹמֶר וּשְׁתֵּי הַלֶּחֶם וְהַבִּכּוּרִים[55], מַה שֶּׁאֵין מְבִיאִין כֵּן מִשְּׁאָר אֲרָצוֹת[56].

~ נקודות משיחות קודש מתוך רמב"ם "פרדס המלך" ~

"כָּל אֶרֶץ־יִשְׂרָאֵל מְקֻדֶּשֶׁת מִכָּל הָאֲרָצוֹת כו'".

וממשיך בהלכה הבאה "עשר קדושות הן בארץ ישראל, וזו למעלה מזו". וצריך להבין, מדוע לא כללם ביחד וכתב אחד עשר מעלות לארץ ישראל.

והביאור בזה: מלבד היות עשר מספר שלם המורה על שלימות, הרי שיש להוסיף הפירוש הפנימי בלשון הרמב"ם "ארץ ישראל מקודשת מכל הארצות", היינו שקדושתה המיוחדת של ארץ ישראל נלקחת מכל

הארצות, היינו מעבודת הבירורים בחוץ לארץ, ולכן "עתידה ארץ ישראל שתתפשט בכל הארצות".

יין מלכות ספר עבודה סימן יח.

53) (מה שכתב רבינו "כל ארץ ישראל", נראה שכיוון למה שאמרו במנחות פג, ב - במשנה "כל הארצות היו כשירות", וכפירש"י שם "כל הארצות שבארץ ישראל" (וראה בפירוש המשניות, שם). אלא שלדעת רש"י זה כולל יהודה ועבר הירדן והגליל, ואילו לדעת רבינו אין מביאים ביכורים מעבר הירדן אלא מדרבנן, כמבואר בפ"ב מהל' ביכורים ה"א. ובדבר הבאת העומר מעבר הירדן, ראה בר"ן לנדרים כב. וברש"י לסנהדרין יב:). 54) כלים פ"א מ"ו. 55) (במשנה, כלים שם "והביכורים ושתי הלחם", משום שבדיעבד אם הביא ביכורים קודם שתי הלחם הם כשרים ('תוספות אנשי שם', שם) ורבינו שינה מלשון המשנה משום שלכתחילה אין להביא ביכורים קודם שתי הלחם, כמפורש במשנה מנחות סח:). 56) שהרי "אמר ה' בעומר (ויקרא כג, י) וקצרתם את קצירה והבאתם את עומר, ואמר בשתי הלחם (שם שם, יז) ממושבותיכם תביאו לחם תנופה, ואמר בביכורים (דברים כו, ב) ולקחת מראשית כל פרי האדמה אשר תביא מארצך" (פירוש המשניות, כלים שם).

1 **יג. עֶשֶׂר קְדֻשׁוֹת[57] הֵן בְּאֶרֶץ־יִשְׂרָאֵל[58], וְזוֹ לְמַעְלָה**
2 **מִזּוֹ: עֲיָרוֹת הַמֻּקָּפוֹת חוֹמָה[59] מְקֻדָּשׁוֹת מִשְּׁאָר**
3 **הָאָרֶץ: שֶׁמְּשַׁלְּחִין מִתּוֹכָן אֶת הַמְּצֹרָעִים[60]; וְאֵין**
4 **קוֹבְרִין בְּתוֹכָן[61] מֵת עַד שֶׁיִּרְצוּ שִׁבְעָה טוּבֵי הָעִיר[62]**
5 **אוֹ כָּל אַנְשֵׁי הָעִיר[63]; וְאִם יָצָא הַמֵּת חוּץ לָעִיר, אֵין**
6 **מַחֲזִירִין אוֹתוֹ לְתוֹכָהּ אַף־עַל־פִּי שֶׁרָצוּ כֻּלָּן**
7 **לְהַחֲזִירוֹ. רָצוּ בְּנֵי הָעִיר[64] לְהוֹצִיא הַקֶּבֶר מִן**
8 **הַמְּדִינָה[65] - מְפַנִּין אוֹתוֹ. וְכָל הַקְּבָרוֹת מְפַנִּין, חוּץ**
9 **מִקֶּבֶר נָבִיא אוֹ מֶלֶךְ. קֶבֶר שֶׁהִקִּיפּוּהוּ הָעִיר, בֵּין**
10 **מֵאַרְבַּע רוּחוֹתָיו בֵּין מִשְּׁתֵּי רוּחוֹת זוֹ כְּנֶגֶד זוֹ: אִם**
11 **הָיְתָה בֵּינוֹ וּבֵין הָעִיר יָתֵר מֵחֲמִשִּׁים אַמָּה לְכָאן**
12 **וַחֲמִשִּׁים לְכָאן - אֵין מְפַנִּין אוֹתוֹ עַד שֶׁיִּרְצוּ כֻּלָּן,**
13 **פָּחוֹת מִכָּאן - מְפַנִּין אוֹתוֹ.**

57) כלים, שם. 58) כן כתבו 'מלאכת שלמה' (שם) והרע"ב (שם בסוף הפרק) בשם הגאונים, שמה שאמרו במשנה שם: עשר קדושות, היינו עשר קדושות בארץ ישראל, ואילו ארץ ישראל עצמה אינה בכלל. 59) לדעת הר"ש והרע"ב שם, היינו מוקפות חומה מימות יהושע בן נון, כמו בבתי ערי חומה (ערכין לב.). וראה ב'תוספות' ערכין לב, ב - ד"ה קדשן. 60) "שנאמר (במדבר ה) וישלחו מן המחנה כל צרוע וכל זב וכל טמא לנפש, זה המחנה האמור כאן הוא מחנה שכינה, שהוא מפתח עזרת ישראל ולפנים, שומע אני שהמצורע והזב וטמא מת שלשתן במקום אחד, ת"ל במצורע: בדד ישב מחוץ למחנה מושבו, זה מחנה ישראל שהוא מפתח ירושלים ולפנים, מה מצורע שטומאתו חמורה - חמור שילוחו משילוח חבירו, אף כל שטומאתו חמורה - חמור שילוחו משילוח חבירו. לפיכך משלחין את המצורע חוץ לג' מחנות שהוא חוץ לירושלים, מפני שהוא מטמא בביאה, מה שאין הזב מטמא" (פ"ג מהל' ביאת מקדש ה"ב). ועיירות המוקפות חומה, למדו בגזירה־שוה "מושבו" שנאמר במצורע (ויקרא יג, מו) "מחוץ למחנה מושבו", מ"מושב" שנאמר בבתי ערי חומה (שם כה, כט) "בית מושב עיר חומה" ('תוספות' ערכין, שם). 61) שם במשנה: "ומסבבין לתוכן מת עד שירצו", ונראה שנוסחות רבינו שם: "ומשכיבין לתוכן וכו'", היינו שמניחין אותו במשכבו ואין קוברין אותו בעיר עד שירצו בני המדינה (כסף־משנה). 62) שבעה חשובים שעל פיהם מתנהגת העיר. 63) כן כתב גם בפירוש המשניות, שם. 64) תוספתא בבא־בתרא פ"א, ירושלמי נזיר פ"ט ה"ד, ומסכת שמחות פי"ד. 65) מדברי רבינו נראה שאין המדובר אלא בעיירות המוקפות חומה, אבל במקורות הנ"ל נראה, שאף בערים אחרות הדברים אמורים ('הר המוריה').

14 **יד. יְרוּשָׁלַיִם מְקֻדֶּשֶׁת[66] מִשְּׁאָר הָעֲיָרוֹת הַמֻּקָּפוֹת**
15 **חוֹמָה, שֶׁאוֹכְלִין קָדָשִׁים קַלִּים וּמַעֲשֵׂר שֵׁנִי לִפְנִים**
16 **מֵחוֹמָתָהּ[67]. וְאֵלּוּ דְּבָרִים[68] שֶׁנֶּאֱמְרוּ בִּירוּשָׁלַיִם[69]: אֵין**
17 **מְלִינִין בָּהּ אֶת הַמֵּת[70]; וְאֵין מַעֲבִירִין[71] בְּתוֹכָהּ**
18 **עַצְמוֹת אָדָם[72]; וְאֵין מַשְׁכִּירִין בְּתוֹכָהּ בָּתִּים[73]; וְאֵין**
19 **נוֹתְנִין בְּתוֹכָהּ מָקוֹם לְגֵר תּוֹשָׁב[74]; וְאֵין מְקַיְּמִין בָּהּ**
20 **קְבָרוֹת, חוּץ מִקִּבְרֵי בֵּית־דָּוִד וְקֶבֶר חֻלְדָּה, שֶׁהָיוּ**
21 **בָּהּ[75] מִימוֹת נְבִיאִים הָרִאשׁוֹנִים[76]; וְאֵין נוֹטְעִים בָּהּ**
22 **גַּנּוֹת וּפַרְדֵּסִים; וְאֵינָהּ נִזְרַעַת וְאֵינָהּ נֶחֱרֶשֶׁת[77], שֶׁמָּא**
23 **תִּסְרַח[78]; וְאֵין מְקַיְּמִין בָּהּ אֵילָנוֹת, חוּץ מִגִּנַּת**
24 **וְרָדִים[79] שֶׁהָיְתָה שָׁם מִימוֹת נְבִיאִים הָרִאשׁוֹנִים; וְאֵין**
25 **מְקַיְּמִין בָּהּ אַשְׁפָּה, מִפְּנֵי הַשְּׁרָצִים[80]; וְאֵין מוֹצִיאִין**
26 **הֵימֶנָּה זִיזִין[81] וּגְזוּזְטְרָאוֹת לִרְשׁוּת־הָרַבִּים, מִפְּנֵי**
27 **אֹהֶל הַטֻּמְאָה[82]; וְאֵין עוֹשִׂין בָּהּ כִּבְשׁוֹנוֹת[83], מִפְּנֵי**
28 **הֶעָשָׁן[84]; וְאֵין מְגַדְּלִין בָּהּ תַּרְנְגוֹלוֹת, מִפְּנֵי**
29 **הַקֳּדָשִׁים[85]; וְכֵן לֹא יְגַדְּלוּ הַכֹּהֲנִים תַּרְנְגוֹלִים בְּכָל**
30 **אֶרֶץ־יִשְׂרָאֵל, מִפְּנֵי הַטְּהָרוֹת[86]; וְאֵין הַבַּיִת נֶחְלָט**
31 **בָּהּ[87]; וְאֵינוֹ מְטַמֵּא בִּנְגָעִים; וְאֵינָהּ נַעֲשֵׂית עִיר**
32 **הַנִּדַּחַת; וְאֵינָהּ מְבִיאָה עֶגְלָה עֲרוּפָה, לְפִי שֶׁלֹּא**
33 **נִתְחַלְּקָה לַשְּׁבָטִים[88].**

66) כלים, שם מ"ח. 67) ראה למעלה פ"ו הט"ו. 68) בבא־קמא פב, ב. ותוספתא נגעים פ"ו (הוצאת צוק"מ עמוד 625 8), ו'אבות דרבי נתן' פרק לה. 69) יש אומרים שבזמן הזה שכולנו טמאי מת ועיר הקודש בידי גוים, לא נאמרו הדברים דלהלן בירושלים (רדב"ז סי' תרלג). 70) בבא־קמא שם. שאף־על־פי שבמקום אחר מותר להלין המת לכבודו (פ"ד מהל' אבל ה"ח) — בירושלים אסור (ראה ב'שיטה מקובצת' שם). ויש אומרים שהחומרא בירושלים היא בזה שבמקום אחר איסור הלנה הוא כל הלילה (פ"ת ביו"ד סי' שנז ס"ק א בשם רדב"ז), ואילו בירושלים אסור להלין אחר השקיעה (ראה ב"זמנים" להגרמי"ל זק"ש עמוד מז). 71) תוספתא נגעים, ו'אבות דרבי נתן' שם. 72) אף־על־פי שקוברו מחוץ לעיר. 73) יומא יב, א. מפני שאינה שלהם, שירושלים לא נתחלקה לשבטים (שם). 74) תוספתא ו'אבות דרבי נתן' שם. "אי זהו גר תושב, זה

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

עכו"ם שקיבל עליו שלא יעבוד עכו"ם עם שאר המצות שנצטוו בני נח ולא מל ולא טבל, הרי זה מקבלין אותו והוא מחסידי אומות העולם. ולמה נקרא שמו תושב, לפי שמותר לנו להושיבו בינינו בארץ ישראל" (פי"ד מהל' איסורי ביאה ה"ז), וב'ספרי' פ' כי־תצא (דברים כג, טז) למדו כן מן הפסוק "אשר ינצל אליך מעם אדוניו" – "לרבות גר תושב". "באחד שעריך" – "בשעריך, ולא בירושלים". 75) כלומר: לכתחילה אין לקבור בירושלים אף מלך ונביא, אלא שקברי בית דוד וקבר חולדה לא היו בתחילה בתוך העיר אלא שהקיפו העיר אחר שנקברו, ומפני כבודם לא פגע ולא נגע אדם בהם מעולם (מהרי"ט בתשובה סי' לז). 76) "הם נביאי בית ראשון" (פירוש המשניות, סוטה ט, יב). 77) היינו להפוך הזרעים, והוא בכלל זורע כדאיתא בשבת ע"ג ('יריעות שלמה'). 78) בבא־קמא שם. שדרך גינות לזבלן ויש סרחון (רש"י שם). 79) כך שמה, והיא היתה צריכה לקטורת, והיינו כיפת הירדן (רש"י שם). 80) בבא־קמא שם. שדרכם ליגדל באשפה, ומתים שם ומטמאים הקדשים שבירושלים. 81) קורות יוצאין מן הכותל. 82) שמא יהא כזית מן המת מוטל בארץ, והגזוזטראות מאהילות עליו ועל האנשים העוברים תחתיהם ונמצאת מרבה את הטומאה. 83) משרפות סיד לקדירות. 84) שם. שמשחיר את החומה וגנאי הוא (רש"י). 85) שהתרנגולים מנקרים באשפה, ומביאין בשר שרצים בפיהם ומטמאין את הקדשים. 86) בבא־קמא עט, ב - במשנה. 87) כדין בית ערי חומה, אלא גאולה תהא לו אם ירצה לגאול, ואם יגיע יובל יוצא ביובל כבתי ערי חצרים. 88) זה מוסב על ארבעת הדברים האחרונים, שבכל אחד מהם נאמר בתורה מיעוט למעט ירושלים: בבתי ערי חומה, נאמר (ויקרא כה, ל) "וקם הבית וגו' לקונה", ובירושלים זה לא שייך, לפי שלא נתחלקה לשבטים. בנגעים נאמר (שם יד, לד) "בבית ארץ אחוזתכם", ואין ירושלים בכלל זה מהטעם הנ"ל. בעיר הנדחת נאמר (דברים יג, יג) "באחת עריך", וירושלים אינה "עריך" כנ"ל, ובעגלה ערופה נאמר (שם כא, א) "באדמה אשר וגו' נותן לך לרשתה", וירושלים אינה בכלל כנ"ל.

1 **טו. הַר הַבַּיִת מְקֻדָּשׁ[89] מִמֶּנָּה, שֶׁאֵין זָבִין[90] וְזָבוֹת**
2 **נִדּוֹת וְיוֹלְדוֹת נִכְנָסִין לְשָׁם[91]. וּמֵתָר לְהַכְנִיס הַמֵּת**
3 **עַצְמוֹ[92] לְהַר הַבַּיִת, וְאֵין צָרִיךְ לוֹמַר טְמֵא־מֵת שֶׁהוּא**
4 **נִכְנָס לְשָׁם.**

89) כלים, שם מ"ח. 90) "הזוב האמור בתורה, הוא שכבת זרע הבא מחוליי החללים שהיא מתקבצת בהן, וכשיוצא הזוב אינו יוצא בקושי כשכבת זרע, ואין ביציאתו תאוה ולא הנאה אלא נגרר ויוצא כמו בצק של שעורים כהה כלובן ביצה מוזרת: אבל שכבת זרע לבנה קשורה כלובן ביצה שאינה מוזרת" (פ"ב מהל' מחוסרי כפרה ה"א). 91) משלחין זבין וזבות נדות ויולדות חוץ לשני מחנות שהוא חוץ להר הבית (פ"ג מהל' ביאת המקדש ה"ג), וזהו איסור מן התורה. 92) פסחים סז, א. ולמדו זאת ממה שנאמר (שמות יג, יט) "ויקח משה את עצמות יוסף עמו" – "עמו במחיצתו", במחנה לויה.

5 **טז. הַחֵיל[93] מְקֻדָּשׁ מִמֶּנּוּ, שֶׁאֵין עַכּוּ"ם וּטְמֵא־מֵת**
6 **וּבוֹעֵל נִדָּה[94] נִכְנָסִים לְשָׁם[95].**

93) כלים, שם. ומהו החיל? ראה למעלה פ"ה ה"ג. 94) מפורש בפסחים סח, א - שבועל נדה כטמא מת לענין שילוח מחנות. 95) זהו איסור מדרבנן (ראב"ד).

7 **יז. עֶזְרַת־הַנָּשִׁים[96] מְקֻדֶּשֶׁת מִן הַחֵיל, שֶׁאֵין טְבוּל־**
8 **יוֹם[97] נִכְנָס לְשָׁם[98]. וְאִסּוּר זֶה מִדִּבְרֵיהֶם, אֲבָל מִן**
9 **הַתּוֹרָה מֻתָּר לִטְבוּל־יוֹם לְהִכָּנֵס לְמַחֲנֵה לְוִיָּה.**
10 **וּטְמֵא־מֵת שֶׁנִּכְנַס לְעֶזְרַת־הַנָּשִׁים, אֵינוֹ חַיָּב חַטָּאת[99].**

96) כלים, שם. 97) טמא שטבל, ועדיין לא העריב שמשו. 98) "הרחקנו מעזרת נשים טבול יום ולא נרחיק מחוסר כיפורים, לפי שטבול יום אסור בתרומה, ומחוסר כיפורים מותר בתרומה, וזה כולו על השורש הנזכר, כל שטומאתו חמורה מטומאת חבירו, חמור שילוחו משילוח חבירו" (פירוש המשנה, כלים שם). 99) שאינו אסור מן התורה אלא במחנה שכינה, ואילו עזרת נשים היא מחנה לויה (למעלה הי"א).

11 **יח. עֶזְרַת יִשְׂרָאֵל[100] מְקֻדֶּשֶׁת מֵעֶזְרַת נָשִׁים, שֶׁאֵין**
12 **מְחַסַּר־כִּפּוּרִים[101] נִכְנָס לְשָׁם. וְטָמֵא שֶׁנִּכְנַס לְשָׁם,**
13 **חַיָּב כָּרֵת[102].**

100) כלים, שם. והוא מקום דריסת רגלי ישראל, אחת־עשרה אמה (למעלה פ"ה הי"ב). 101) שעדיין לא הביא קרבנותיו. 102) ואף מחוסר כיפורים בכלל זה, שכן מפורש במשנה שם שמחוסר כיפורים שנכנס לעזרה חייב חטאת. ובמנחות כז, ב - מפורש שבמזיד חייב כרת.

14 **יט. עֶזְרַת הַכֹּהֲנִים[103] מְקֻדֶּשֶׁת מִמֶּנָּה, שֶׁאֵין יִשְׂרָאֵל**
15 **נִכְנָסִין לְשָׁם אֶלָּא בִּשְׁעַת צָרְכֵיהֶם: לִסְמִיכָה[104]**
16 **וּלְכַפָּרָה[105] וְלִשְׁחִיטָה[106] וְלִתְנוּפָה[107].**

103) כלים, שם. וראה למעלה פ"ה שם, שהוא מקום דריסת רגלי הכהנים, אחת־עשרה אמה. 104) שהיו בבעלים. 105) (במשנה שם לא נזכרו אלא סמיכה ושחיטה, ורבינו הוסיף כפרה, דהיינו וידוי שהוא בעת הסמיכה (פ"ג מהל' מעשה הקרבנות הי"ד) ומצאנו וידוי הנקרא כפרה ביומא מ, ב: "וכלה מכפר את הקודש – בכפרת דברים הכתוב מדבר", וראה ב'הר המוריה'). 106) שכשרה בזר (פ"ה מהל' מעשה הקרבנות ה"א). 107) שהיא בבעלים (פ"ט שם ה"ו).

17 **כ. בֵּין הָאוּלָם וְלַמִּזְבֵּחַ[108] מְקֻדָּשׁ מִמֶּנָּה, שֶׁאֵין**
18 **בַּעֲלֵי־מוּמִין וּפְרוּעֵי־רֹאשׁ וּקְרוּעֵי־בְגָדִים[109] נִכְנָסִין**
19 **לְשָׁם.**

108) כלים, שם מ"ט. 109) במשנה שם, לא נזכרו קרועי בגדים. וטעמו של רבינו משום שכתוב "ראשיכם אל תפרעו ובגדיכם לא תפרומו", הוקשו קרועי בגדים לפרועי ראש, וכן כתב רבינו להלן פ"א מהל' ביאת מקדש הי"ד, וראה ב'כסף משנה' בשם ר"י קורקוס. והוא־הדין לשתויי יין, כמפורש בתחלת הל' ביאת מקדש (הגרע"א), ועי' להלן שם

(הלכה יד) שדעת רבינו שזהו איסור מן התורה, ושהראב"ד חלק עליו בזה.

כא. הַהֵיכָל מְקֻדָּשׁ מִבֵּין הָאוּלָם וְלַמִּזְבֵּחַ, שֶׁאֵין נִכְנָס לְשָׁם אֶלָּא רְחוּץ יָדַיִם וְרַגְלַיִם[110].

110) כלים, שם. מפשטות דברי רבינו נראה שצריך קידוש ידים ורגלים כמו לעבודה, ראה להלן פ"ה מהל' ביאת מקדש.

כב. בֵּית קֹדֶשׁ־הַקֳּדָשִׁים מְקֻדָּשׁ מִמֶּנּוּ[111], שֶׁאֵין נִכְנָס לְשָׁם אֶלָּא כֹּהֵן גָּדוֹל בְּיוֹם־הַכִּפּוּרִים בִּשְׁעַת הָעֲבוֹדָה[112].

111) כלים, שם. 112) "אמר (ויקרא טז, ב) ואל יבא בכל עת אל הקודש וכו' בזאת יבא אהרן וגו', והוא יכנס בזה המקום ביום צום כיפור ד' פעמים. הראשונה בקטורת, ויקטיר שם בקודש הקדשים כמו שאמרו במס' יומא, והפעם השנית בדם הפר, והפעם השלישית בדם השעיר, והפעם הרביעית יכנס להוציא את הכף ואת המתחה מקודש הקדשים" (פירוש המשניות, שם).

כג. מָקוֹם שֶׁהָיָה בָּעֲלִיָּה[113] מְכֻוָּן עַל קֹדֶשׁ־הַקֳּדָשִׁים אֵין נִכְנָסִין לוֹ אֶלָּא פַּעַם אַחַת בְּשָׁבוּעַ[114] לִידַע מַה הוּא צָרִיךְ לְחַזֵּק בִּדְקוֹ. בְּשָׁעָה שֶׁנִּכְנָסִין הַבַּנָּאִים לִבְנוֹת וּלְתַקֵּן בַּהֵיכָל[115] אוֹ לְהוֹצִיא מִשָּׁם אֶת הַטֻּמְאָה, מִצְוָה שֶׁיִּהְיוּ הַנִּכְנָסִין כֹּהֲנִים תְּמִימִים. לֹא מָצְאוּ תְּמִימִים - יִכָּנְסוּ בַּעֲלֵי־מוּמִין. וְאִם אֵין שָׁם כֹּהֲנִים - יִכָּנְסוּ לְוִיִּם. לֹא מָצְאוּ לְוִיִּם - יִכָּנְסוּ יִשְׂרָאֵל. מִצְוָה בִּטְהוֹרִים. לֹא מָצְאוּ טְהוֹרִים - יִכָּנְסוּ טְמֵאִים. טָמֵא וּבַעַל־מוּם - יִכָּנֵס בַּעַל־מוּם, וְאַל יִכָּנֵס טָמֵא, שֶׁהַטֻּמְאָה דְּחוּיָה בְּצִבּוּר[116]. וְכָל הַנִּכְנָסִין לַהֵיכָל[117] לְתַקֵּן, יִכָּנְסוּ בְּתֵבוֹת. אִם אֵין שָׁם תֵּבוֹת אוֹ אִי אֶפְשָׁר לָהֶם שֶׁיַּעֲשׂוּ בְּתֵבוֹת, יִכָּנְסוּ דֶּרֶךְ פְּתָחִים.

113) פסחים פו, א. 114) פעם אחת בשבע שנים. כדיעה הראשונה בברייתא שם, שנאמרה בסתם. ולא כדעת ה"יש אומרים" שם החולקים על זה. וראה ב"תוספות יום־טוב" מדות פ"ד מ"ה. 115) עירובין קה, א. וראה למעלה פ"ד הי"ג לענין קדשי הקדשים. 116) בכת"י קדמון, הנוסח בדברי רבינו "טמא ובעל מום, יכנס טמא ואל יכנס בעל מום, שהטומאה דחויה בציבור" ("מעשה רוקח"). וכן העתיק ב"קרית ספר". וכן הביא ה"כסף משנה" בשם יש מי שהגיה, ולזה הסכים ה"משנה למלך". ולפי"ז פסק רבינו כדברי רב חייא בר אשי אמר רב, בעירובין שם. ומה שאמר שם "דקא אישתרי בעבודת ציבור", איך הכוונה שהותרה הטומאה בציבור, שהרי הלכה היא כמאן־דאמר טומאה דחיוה היא בציבור ולא הותרה (פ"ד מהל' ביאת המקדש הט"ו), אלא הכוונה שכיון שיש היתר, אף־על־פי שהוא מטעם דיחוי, הוא קל יותר מבעל מום שאין לו היתר כניסה. ובכת"י אוקספורד בגמרא שם, הנוסחא "דהא חזי לעבודת ציבור" ("דקדוקי סופרים" שם), ולפי"ז מתפרשים הדברים היטב כדברי רבינו, שמדובר למי שסובר טומאה דחויה היא בציבור. וה"כסף משנה" קיים את הנוסחא שלפנינו בדברי רבינו, ולפי"ז פסק רבינו כדעת רבי אלעזר בעירובין שם, שבעל מום יכנס משום שהוא מותר באכילת קדשים, ולא כרב שאומר טמא יכנס מפני שהותר בציבור, שהרי טומאה דחויה ולא הותרה. 117) במדות פ"ד מ"ה, מדובר רק על קדשי הקדשים ולא על ההיכל. אבל כדברי רבינו נראה כדלהלן: הרי בתוספתא כלים (בבא־קמא פ"א) אמרו: "הכל נכנסים לתקן וכו' מצוה שיכנסו בתיבות וכו'" ואותה ברייתא נשנתה בעירובין שם (אמנם רק בראשיתה), ושם: "הכל נכנסין בהיכל לבנות לתקן וכו'" ("הר המוריה").

יום ש"ק כ' תשרי ה'תשפ"ג

פֶּרֶק שְׁמִינִי[1]

1) יתבאר בו כי שמירת בית המקדש מצות־עשה היא, וכיצד היו שומרים אותו, ומי היו שומריו, ואם אירע קרי לאחד מהשומרים, ושמעמידים ממונה על כל השומרים.

א. שְׁמִירַת הַמִּקְדָּשׁ מִצְוַת עֲשֵׂה[2], וְאַף־עַל־פִּי שֶׁאֵין שָׁם פַּחַד מֵאוֹיְבִים וְלֹא מִלְּסָטִים, שֶׁאֵין שְׁמִירָתוֹ אֶלָּא כָּבוֹד לוֹ. אֵינוֹ דּוֹמֶה פַּלְטְרִין[3] שֶׁיֵּשׁ עָלָיו שׁוֹמְרִין לְפַלְטְרִין שֶׁאֵין עָלָיו שׁוֹמְרִין.

2) "והוא אמרו יתעלה לאהרן: ואתה ובניך אתך לפני אהל העדות, כלומר, אתם תהיו לפני תמיד". 3) ארמון. בספר המצוות שם בשם מכילתא, והוא בספרי זוטא, "גדולה למקדש שיש עליו שומרים, לא דומה פלטרין שיש עליו שומרין, לפלטרין שאין עליו שומרין".

ב. וּשְׁמִירָה זוֹ מִצְוָתָהּ כָּל הַלַּיְלָה[4]. וְהַשּׁוֹמְרִים הֵם הַכֹּהֲנִים וְהַלְוִיִּם, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְאַתָּה וּבָנֶיךָ אִתְּךָ לִפְנֵי אֹהֶל הָעֵדֻת"[5] - כְּלוֹמַר, אַתֶּם תִּהְיוּ שׁוֹמְרִים לוֹ. וְהֲרֵי נֶאֱמַר: "וְשָׁמְרוּ אֶת מִשְׁמֶרֶת אֹהֶל מוֹעֵד", וְנֶאֱמַר: "וְהַכֹּהֲנִים קְרֻבָה לִפְנֵי אֹהֶל מוֹעֵד מִזְּרָחָה מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן וּבָנָיו שֹׁמְרֵי מִשְׁמֶרֶת הַקֹּדֶשׁ"[6].

4) אבל לפי דעת הפירוש המיוחס להראב"ד לתמיד כז. שמרו גם בלילה. 5) זה נאמר במשכן, וממנו למדו למקדש. 6) העתקת הפסוק אינה מדוייקת.

ג. וְאִם בִּטְּלוּ שְׁמִירָה, עָבְרוּ בְּלֹא־תַעֲשֶׂה[7], שֶׁנֶּאֱמַר: "וּשְׁמַרְתֶּם אֵת מִשְׁמֶרֶת הַקֹּדֶשׁ", וּלְשׁוֹן שְׁמִירָה אַזְהָרָה הִיא. הָא לָמַדְתָּ, שֶׁשְּׁמִירָתוֹ מִצְוַת עֲשֵׂה, וּבִטּוּל שְׁמִירָתוֹ מִצְוַת לֹא־תַעֲשֶׂה.

7) בספר המצוות שם: "ובמכילתא אמרו בלשון הזה ושמרו את משמרת אהל מועד אין לי אלא בעשה, בלא תעשה מניין, תלמוד לומר ושמרתם את משמרת הקדש". [ואולי למדו כן מסוף הפסוק שם: "ולא יהיה עוד קצף", והשמר דלאו לאו].

ד. מִצְוַת שְׁמִירָתוֹ, שֶׁיִּהְיוּ הַכֹּהֲנִים שׁוֹמְרִים מִבִּפְנִים וְהַלְוִיִּם מִבַּחוּץ. וְאַרְבָּעָה וְעֶשְׂרִים עֵדָה שׁוֹמְרִין אוֹתוֹ בְּכָל לַיְלָה תָּמִיד בְּאַרְבָּעָה וְעֶשְׂרִים מָקוֹם: הַכֹּהֲנִים בִּשְׁלֹשָׁה מְקוֹמוֹת[8], וְהַלְוִיִּם בְּאֶחָד וְעֶשְׂרִים מָקוֹם.

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

8) תמיד כו. מפני שנאמר בהם בתורה (במדבר ג, לח) שלוש פעמים שמירה: "שומרים", "משמרת", "למשמרת" (תמיד שם).

ה. וְהֵיכָן הָיוּ שׁוֹמְרִים? כֹּהֲנִים הָיוּ שׁוֹמְרִים בְּבֵית אַבְטִינָס[9] וּבְבֵית הַנִּיצּוֹץ[10] וּבְבֵית הַמּוֹקֵד[11]. בֵּית אַבְטִינָס וּבֵית הַנִּיצּוֹץ הָיוּ עֲלִיּוֹת בְּנוּיוֹת בְּצַד שַׁעֲרֵי הָעֲזָרָה, וְהָרוֹבִין[12] הָיוּ שׁוֹמְרִים שָׁם. בֵּית הַמּוֹקֵד כִּפָּה[13] וּבַיִת גָּדוֹל הָיָה מֵקֶף רְבָדִין[14] שֶׁל אֶבֶן, וְזִקְנֵי בֵּית־אָב[15] שֶׁל אוֹתוֹ הַיּוֹם הָיוּ יְשֵׁנִים שָׁם[16], וּמַפְתְּחוֹת הָעֲזָרָה[17] בְּיָדָם[18].

9) היא הלשכה שעושים בה הקטורת, ונקראת "בית אבטינס" על שם האומנים מפטמי הקטורת שהם ממשפחת אבטינס. 10) היא כעין אכסדרה פתוחה מרוח אחת לפנים משער הניצוץ לצד העזרה שנכנסים מהשער לתוכו וניצוצי חמה מנצצין בה והייתה אשה (=אש שלה) מרובה לכן נקראת הלשכה בית הניצוץ (הרא"ש שם). 11) על שם המדורה שדולקת שם תמיד נקראת בית המוקד, ובמדורה זו היה מתחמם מי שטבל (פירוש המשניות מדות פרק א משנה ו). [ואילו בשבת פרק א משנה יא פירש רבינו שלקחו ממנה אש למזבח, אבל חזר בו רבינו בפירושו לתלמוד שם]. 12) בחורי כהונה, וקוראים להם רובין מפני שלא הגיעו עוד לעבודה, ולדעת רבינו (מהלכות כלי המקדש הלכה ט"ו) "כשיגדל הכהן ויעשה איש הרי הוא כשר לעבודה אבל לא היו מניחים אותו לעבוד במקדש עד שיהיה בן כ שנה". 13) גגו עגול. 14) שורות של אבנים כעין אצטבאות בולטות מכותלי החומה מבפנים לתוך בית המוקד ועל גבה שורה אחרת יוצאת מהכותל קצרה משורה שתחתיה וכן שורה על גבי שורה עד למעלה כעין מדריגות סביב. 15) שמואל הנביא ודוד המלך חלקו כל הכהנים לעשרים וארבעה משמרות וכל משמר היה עובד שבוע אחד, והמשמר נחלק לבתי אבות, בית אב לכל יום. 16) ובמקום חול היו ישנים, שהרי אין ישיבה בעזרה. 17) ששערי העזרה היו נעולים בלילה. 18) כלומר, ברשותם, שהיו ממונים עליהם. אבל היו מונחים במקום מיוחד, כמו ששנינו (מדות פרק א משנה ט) "ומקום היה שם אמה על אמה וטבלא של שיש ושלשלת שהמפתחות היו תלויות בה".

ו. לֹא הָיוּ הַכֹּהֲנִים הַשּׁוֹמְרִים יְשֵׁנִים[19] בְּבִגְדֵי־כְהֻנָּה[20], אֶלָּא מְקַפְּלִין אוֹתָן וּמַנִּיחִין אוֹתָן כְּנֶגֶד רָאשֵׁיהֶן, וְלוֹבְשִׁין בִּגְדֵי עַצְמָן[21]. וִישֵׁנִים עַל הָאָרֶץ, כְּדֶרֶךְ כָּל שׁוֹמְרֵי חַצְרוֹת הַמְּלָכִים שֶׁלֹּא יִישְׁנוּ עַל הַמִּטּוֹת.

19) הכהנים השומרים לא היו נעורים כל הלילה רק אחד או שניים היו ערים והשאר היו ישנים ומתחלפים משעה לשעה. 20) יומא סט. "לפי שבגדי כהונה יש בהם שעטנז אינו מותר ליהנות בהם אלא בשעת עבודה בלבד ובגדי כהן הדיוט יש בהם שעטנז רצוני לומר האבנט". ויש מפרשים משום שלא ייהנה מקדשים. ומה שאמרו בגדי כהונה ניתנו ליהנות בהם (פרק ח מהלכות כלי המקדש הלכה יא) - אינו אלא בדרך לבישה אבל שלא דרך לבישה אסור. 21) בגדי חול שלהם.

ז. אֵרַע קְרִי[22] לְאֶחָד מֵהֶן, הוֹלֵךְ בַּמִּסְבָּה[23] שֶׁתַּחַת הַקַּרְקַע[24], שֶׁהַמְּחִלּוֹת הַפְּתוּחוֹת לְהַר הַבַּיִת לֹא נִתְקַדְּשׁוּ, וְטוֹבֵל[25], וְחוֹזֵר וְיוֹשֵׁב אֵצֶל אֶחָיו הַכֹּהֲנִים[26] עַד שֶׁנִּפְתָּחִין הַשְּׁעָרִים בַּבֹּקֶר יוֹצֵא וְהוֹלֵךְ לוֹ[27].

22) טומאת קרי (תמיד שם). 23) הוא גשר שיורד בה למערה. 24) של המקדש, שבעל קרי אסור להיכנס לעזרה. 25) בעל־קרי אינו צריך ספירת ימים לטהרתו אלא מיד כשפורש מהטומאה רשאי לטבול. 26) שבבית המוקד. ואף שגם אותו החלק של בית המוקד שהיה בחול (ראה למעלה הלכה ה) הוא מהר הבית, שהוא מחנה לויה, וטבול יום אסור מדרבנן במחנה לויה - כיוון שנטמא בפנים והשערים עדיין סגורים הקילו לו. ויש אומרים שאין טבול יום אסור אלא בעזרת נשים בלבד, אבל בהר הבית מותר. ולפי זה מה שאמרו "יוצא והולך לו" הוא משום שלא יחשדוהו שעומד לעבוד עבודה. 27) "לפי שהוא טבול יום ואין מותר לו לבוא בעזרה עד שיעריב שמשו".

ח. וְהֵיכָן הָיוּ הַלְּוִיִּם שׁוֹמְרִים? עַל חֲמִשָּׁה שַׁעֲרֵי הַר הַבַּיִת, וְעַל אַרְבַּע פִּנּוֹתָיו מִתּוֹכוֹ, וְעַל אַרְבַּע פִּנּוֹת הָעֲזָרָה מִבַּחוּץ, שֶׁאָסוּר לֵישֵׁב בָּעֲזָרָה, וְעַל חֲמִשָּׁה שַׁעֲרֵי הָעֲזָרָה חוּץ לָעֲזָרָה, שֶׁהֲרֵי הַכֹּהֲנִים שׁוֹמְרִים עַל שַׁעַר הַמּוֹקֵד וְעַל שַׁעַר הַנִּיצּוֹץ[28], הֲרֵי שְׁמוֹנָה־עָשָׂר מָקוֹם.

28) בתמיד כז. אמרו: "וחמשה שערים היו בעזרה? ורמינהו ז' שערים היו בעזרה וכו' ומתרץ אביי תרי מנייהו לא צריכי [שניים מהם אין צריכים] שימור", מכיוון שהכהנים שומרים שם, וזוהי כוונת רבינו "שהרי הכהנים שומרים".

ט. וְעוֹד שׁוֹמְרִים בְּלִשְׁכַּת הַקָּרְבָּן[29], וּבְלִשְׁכַּת הַפָּרֶכֶת[30], וַאֲחוֹרֵי בֵּית־הַכַּפֹּרֶת[31].

29) היא לשכת הטלאים שהייתה במערבית דרומית בבית המוקד הגדול. 30) ששם אורגים הפרוכת (הרא"ש). 31) אחורי קדשי קדשים ששם הכפורת.

י. וּמַעֲמִידִין מְמֻנֶּה אֶחָד עַל כָּל מִשְׁמְרוֹת הַשּׁוֹמְרִים, וְאִישׁ הַר הַבַּיִת[32] הָיָה נִקְרָא. וְהָיָה מְחַזֵּר עַל כָּל מִשְׁמָר וּמִשְׁמָר כָּל הַלַּיְלָה, וַאֲבוּקוֹת דְּלוּקוֹת לְפָנָיו. וְכָל מִשְׁמָר שֶׁאֵינוֹ עוֹמֵד וְאוֹמֵר לוֹ "אִישׁ הַר הַבַּיִת[33], שָׁלוֹם עָלֶיךָ!" נִכָּר שֶׁהוּא יָשֵׁן, חוֹבְטוֹ בְּמַקְלוֹ[34], וּרְשׁוּת הָיָה לוֹ לִשְׂרֹף אֶת כְּסוּתוֹ[35]. עַד שֶׁהָיוּ אוֹמְרִין בִּירוּשָׁלַיִם: מַה קּוֹל בָּעֲזָרָה? קוֹל בֶּן לֵוִי לוּקֶה[36] וּבְגָדָיו נִשְׂרָפִין, שֶׁיָּשֵׁן עַל מִשְׁמַרְתּוֹ.

32) היינו שר הר הבית. 33) כלומר, אינו עומד ואומר לו לאיש הר הבית. 34) ואף שאין נכנסין במקל לעזרה (למעלה פרק ז הלכה ב) - לצורך מצוה מותר. 35) ואין בזה משום בל תשחית, שהפקר בית־דין הפקר (הרא"ש). 36) משמע שרק בן לוי לוקה.

יא. בַּשַּׁחַר, קֹדֶם שֶׁיַּעֲלֶה עַמּוּד הַשַּׁחַר סָמוּךְ לוֹ[37], יָבוֹא הַמְמֻנֶּה שֶׁל מִקְדָּשׁ[38] וְיִדְפֹּק עַל הַכֹּהֲנִים שֶׁבְּבֵית הַמּוֹקֵד, וְהֵן פּוֹתְחִין לוֹ. נָטַל אֶת הַמַּפְתֵּחַ וּפָתַח אֶת הַשַּׁעַר הַקָּטָן[39] שֶׁבֵּין בֵּית הַמּוֹקֵד וּבֵין הָעֲזָרָה וְנִכְנַס מִבֵּית הַמּוֹקֵד לָעֲזָרָה. וְנִכְנְסוּ אַחֲרָיו הַכֹּהֲנִים, וּשְׁתֵּי אֲבוּקוֹת שֶׁל אוֹר בְּיָדָם. וְנֶחֱלְקוּ לִשְׁתֵּי כִתּוֹת: כַּת הוֹלֶכֶת לַמִּזְרָח, וְכַת הוֹלֶכֶת לַמַּעֲרָב. וְהָיוּ בּוֹדְקִין וְהוֹלְכִין אֶת כָּל הָעֲזָרָה[40], עַד שֶׁיַּגִּיעוּ שְׁתֵּי הַכִּתּוֹת לִמְקוֹם בֵּית עוֹשֵׁי חֲבִתִּין[41]. הִגִּיעוּ[42] אֵלּוּ וָאֵלּוּ, אוֹמְרִין: שָׁלוֹם! הַכֹּל שָׁלוֹם? וְהֶעֱמִידוּ עוֹשֵׁי חֲבִתִּין לַעֲשׂוֹת חֲבִתִּין[43].

37) בתמיד כו. אמרו: "וכי באיזה שעה בא הממונה, לא כל העתים שוות, פעמים שהוא בא מקרות הגבר או סמוך לו מלפניו או מלאחריו". וכתב רבינו בפירוש המשניות שם שהוא קרוב לעלות השחר, וכן הוא בפרק ב מהלכות תמידין ומוספין הלכה יא לעניין תרומת הדשן. 38) "הממונה שעל הפייסות". 39) שבתוך השער הגדול שבו נכנסים מבית המוקד לעזרה. 40) לראות אם כל הכלים עומדים במקומם. 41) היא הלשכה שמשמאל השער המזרחי. 42) נפגשו שתי הכתות הנ"ל. 43) כלומר, להחם חמין לרבוכה (למנחת כהן גדול הנעשית במחבת, שנאמר "מורבכת תביאנה") ולהקטירה אחרי הקטרת איברי התמיד.

יב. כַּסֵּדֶר הַזֶּה עוֹשִׂין בְּכָל לַיְלָה וָלַיְלָה[44], חוּץ מִלֵּילֵי שַׁבָּת שֶׁאֵין בְּיָדָם אוּר[45], אֶלָּא בּוֹדְקִין בַּגֵּרוֹת הַדּוֹלְקִין שָׁם מֵעֶרֶב־שַׁבָּת.

~ נקודות משיחות קודש מתוך רמב"ם "פרדס המלך" ~

"כַּסֵּדֶר הַזֶּה עוֹשִׂין בְּכָל לַיְלָה וָלַיְלָה, חוּץ מִלֵּילֵי שַׁבָּת כו'".

הקשה בכס"מ מדוע שלא יטלו הנרות כבימות החול, והלא טלטול הנרות הוא שבות והרי "אין שבות במקדש" ותירץ, "שאני הכא כיון דאפשר בענין אחר" כלומר, כיון שאין צורך לטלטל הנרות ואפשר להניחם לצידי השומרים הנה בזה לא התירו שבות.

ובמשנה למלך מקשה על תירוצו ומוכיח בדעת הרמב"ם שגם במקום שאפשר בענין אחר התירו שבות במקדש לכתחילה, שהרי מצינו בדין כה"ג שהיה זקן או חולה שמלבנין עששיות של ברזל באש מבערב ולמחר מטילין אותם במים כדי להפיג צינתן שאין שבות במקדש, **או** מערבין מים חמין במי המקוה עד שתפוג צינתן, והרי ראיה שגם כשאפשר בענין אחר ("מערבין מים חמין כו'" שאינו שבות) התירו שבות במקדש, ומלבנין עששיות של ברזל לכתחילה.

ויש לומר הביאור בזה: הלכה זו סידר הרמב"ם בפרק ח' העוסק כולו בשמירת המקדש ולא בהלכות תמידים ומוספין, כיון שגדר מעשה זה אינו חלק מעבודת המקדש, אלא מעשה של שמירת המקדש שעינינו כבוד הבית, וכפי שכתב בתחילת הפרק: "שמירת המקדש מצות עשה ואע"פ שאין שם פחד מאויבים ולא מלסטים, שאין שמירתו אלא כבוד לו, שאינו דומה פלטרין שיש עליו שומרין לפלטרין שאין עליו שומרין".

וא"כ סרה קושיית המשנה למלך, כי מה שכתב הכס"מ "שאני הכא דאפשר בענין אחר" היינו רק לעניני שמירה אבל לענין עבודה אכן התירו שבות במקדש גם במקום ש"אפשר בענין אחר"

מעתה יובן מדוע סידר הלכה י"ב המדברת בלילי שבת כהלכה בפני עצמה, ולא חיברה עם הלכה י"א העוסקת באותו מעשה בשאר הלילות והרי הלכה י"ב היא פרט לכאורה בתוך הלכה י"א. כיון שפרק זה מדבר בכבוד הבית, הרי שהלכה י"ב היא חידוש גדר נוסף בכבוד המקדש, כי ממנה למדנו שבלילי שבת כיבדו את המקדש עוד יותר מבימות החול, כיון שעשו זאת תוך הקפדה שלא לעבור איסור שבות בשבת. שמירה כזו היא גדר חדש בכבוד המקדש, ולכן סידרו הרמב"ם בהלכה בפ"ע.

לקוטי שיחות חלק חלק כא, עמ' 238 ואילך.

44) שאף בשבת עושים כן, ש"זה סדר תמיד לעבודת בית אלקינו בין בחול ובין בשבת". 45) אף על פי שאין שבות במקדש, וטלטול נר בשבת אינו אלא משום שבות - כיוון שאפשר בנרות הדלוקים מערב שבת, לא התירו שבות במקדש.

סְלִיקוּ לְהוֹ הִלְכוֹת בֵּית־הַבְּחִירָה

הִלְכוֹת כְּלֵי הַמִּקְדָּשׁ וְהָעוֹבְדִים בּוֹ

יֵשׁ בִּכְלָלָן אַרְבַּע עֶשְׂרֵה מִצְוֹת. שֵׁשׁ מִצְוֹת עֲשֵׂה, וּשְׁמֹנֶה מִצְוֹת לֹא תַעֲשֶׂה, וְזֶהוּ פִּרְטָן: א) לַעֲשׂוֹת שֶׁמֶן הַמִּשְׁחָה. ב) שֶׁלֹּא לַעֲשׂוֹת כָּמוֹהוּ. ג) שֶׁלֹּא לָסוּךְ מִמֶּנּוּ. ד) שֶׁלֹּא לַעֲשׂוֹת כְּמַתְכֹּנֶת הַקְּטֹרֶת. ה) שֶׁלֹּא לְהַקְטִיר עַל מִזְבַּח הַזָּהָב חוּץ מִן הַקְּטֹרֶת. ו) לָשֵׂאת הָאָרוֹן עַל הַכָּתֵף. ז) שֶׁלֹּא יָסוּרוּ הַבַּדִּים מִמֶּנּוּ. ח) שֶׁיַּעֲבֹד הַלֵּוִי בַּמִּקְדָּשׁ. ט) שֶׁלֹּא יַעֲשֶׂה אֶחָד בִּמְלֶאכֶת חֲבֵרוֹ בַּמִּקְדָּשׁ. י) לְקַדֵּשׁ הַכֹּהֵן לַעֲבוֹדָה. יא) שֶׁיִּהְיוּ כָּל הַמִּשְׁמָרוֹת שָׁווֹת בָּרְגָלִים. יב) לִלְבֹּשׁ בִּגְדֵי כְּהֻנָּה לַעֲבוֹדָה. יג) שֶׁלֹּא יִקָּרַע הַמְּעִיל. יד) שֶׁלֹּא יִזַּח הַחֹשֶׁן מֵעַל הָאֵפוֹד. וּבֵאוּר מִצְוֹת אֵלּוּ בִּפְרָקִים אֵלּוּ:

פֶּרֶק רִאשׁוֹן[1]

1) יבאר שמצות־עשה לעשות שמן המשחה, ואיך עשאו משה רבנו ע"ה במדבר, ודין העושה שמן המשחה כמעשהו וכמשקלו.

א. מִצְוַת עֲשֵׂה לַעֲשׂוֹת שֶׁמֶן הַמִּשְׁחָה[2] שֶׁיִּהְיֶה מוּכָן

לַדְּבָרִים שֶׁצְּרִיכִין מְשִׁיחָה בּוֹ[3], שֶׁנֶּאֱמַר: וְעָשִׂיתָ אֹתוֹ שֶׁמֶן מִשְׁחַת קֹדֶשׁ.

2) ראה ב"ספר המצוות לעם", עשה לה, והערה קנז, ומה שצויין שם. 3) בו נמשח המשכן וכל כליו, ולדורות מושחין בו כהנים גדולים ומשוח מלחמה ומלכי בית דוד (להלן הלכה ז). ובתוספתא בבא קמא פ"ז (הוצ' צוק"מ עמ' 358 22): "אין השמן מקבל כלום (כלומר, אינו מתערב עם משקין אחרים) לפיכך מושחין בו את המלכים".

ב. וְכָכָה עָשׂוּהוּ מֹשֶׁה רַבֵּנוּ בַּמִּדְבָּר[4]: לָקַח מִן הַמֹּר[5] וְהַקִּנָּמוֹן וְהַקִּדָּה, מִכָּל אֶחָד מִשְּׁלָשְׁתָּן חֲמֵשׁ מֵאוֹת שֶׁקֶל בְּשֶׁקֶל הַקֹּדֶשׁ, וּמִקִּנָּה הַבֹּשֶׂם חֲמִשִּׁים וּמָאתַיִם. וְזֶהוּ שֶׁנֶּאֱמַר בַּתּוֹרָה: וְקִנְּמָן בֶּשֶׂם מַחֲצִיתוֹ חֲמִשִּׁים וּמָאתָיִם - שֶׁשּׁוֹקְלִים אוֹתוֹ בִּשְׁתֵּי פְּעָמִים[6], חֲמִשִּׁים וּמָאתַיִם בְּכָל פַּעַם. וְשָׁחַק כָּל אֶחָד וְאֶחָד לְבַדּוֹ[7], וְעֵרֶב הַכֹּל[8], וְשָׂרָה אוֹתָן בְּמַיִם[9] זַכִּין וּמְתוּקִין[10] עַד שֶׁיָּצָא כָּל כֹּחָן בַּמַּיִם, וְנָתַן עַל הַמַּיִם שֶׁמֶן זַיִת הִין, וְהוּא שְׁנֵים עָשָׂר לוֹג, כָּל לוֹג אַרְבַּע רְבִיעִיּוֹת[11], וּבִשֵּׁל הַכֹּל עַל הָאֵשׁ עַד שֶׁאָבְדוּ הַמַּיִם וְנִשְׁאַר הַשֶּׁמֶן, וְהִנִּיחוּ בִּכְלִי לְדוֹרוֹת.

4) כמפורש בשמות שם, כג-כה. 5) הוא "מר דרור" שבפסוק שם. וראה להלן הלכה ג מה הוא מור, ומה הוא קנמון וקידה, וקנה בושם. 6) כריתות ה. ושם אמרו שצריך שתי הכרעות, ורבינו לא הזכיר זאת, ובפירוש המשניות נראה שאין צריך להכריע (הר המוריה). 7) נראה שלמד כן ממה שנאמר (שמות שם, לד) "בד בבד", ונראה שגרס בגמרא שם "שלא יניח משקל במשקל וישחוק" (הר המוריה) [ואף-על-פי שזה נאמר בקטורת – הרי למדו שמן המשחה מקטורת בגזירה-שוה "ובמתכונתו – במתכונתה" (שם), והוא-הדין לענין זה]. 8) אף זה נלמד מקטורת שנאמר בה (שם, לה) "ממולח", ותירגם אונקלוס "מערב". 9) ברייתא בהוריות יא: כדברי רבי יוסי. 10) לא נודע מקור דברים אלו. 11) (ראה בפ"א מהלכות עירובין הלכה יג).

ג. הַמֹּר הוּא הַדֶּם הַצָּרוּר בְּחַיָּה שֶׁבְּהֹדוּ[12] הַיָּדוּעַ לַכֹּל, שֶׁמִּתְבַּשְּׂמִין בָּהּ בְּנֵי אָדָם בְּכָל מָקוֹם. וְהַקִּנָּמוֹן הוּא הָעֵץ שֶׁבָּא מֵאֵיי הֹדוּ, שֵׁרִיחוֹ טוֹב וּמִתְגַּמְּרִים[13] בּוֹ בְּנֵי אָדָם. וְהַקִּדָּה הִיא הַקִּשְׁטָ[14]. וּקְנֵה בֹשֶׂם הֵם הַקָּנִים הַדַּקִּים כַּתֶּבֶן הָאֲדֻמִּים הַבָּאִים מֵאֵיי הֹדוּ וְרֵיחָן טוֹב, וְהֵם מִמִּינֵי הַבְּשָׂמִים שֶׁנּוֹתְנִין אוֹתָם הָרוֹפְּאִים בַּצָּרִי[15].

12) כן פירש הגאון (ר' אברהם בן-עזרא בשמות שם בשמו) והוא המוסק שבברכות מג. והראב"ד השיג עליו, וכתב: "אין דעתי מקבלת שיכנסו במעשה הקדש דם שום חיה בעולם, כל-שכן דם חיה טמאה", והרמב"ן עה"ת (שמות שם כד) כתב "זו אינה קושיא, כי הלחות ההוא הנאסף בה מרוב הדם ויזוב ממנה בחייה, אין בו לא טומאה ולא מיאוס". 13) ומתבשמים. 14) צריך עיון: הרי אונקלוס תרגם קדה "קציעתא", ורבינו מנה להלן פ"ב הלכה ג קציעה לחוד וקושט לחוד (כסף-משנה). ואולי קציעה אינה קציעתא (הר המוריה, עיין שם). 15) במיני רפואה, ראה ירמיה ח, כב.

ד. הָעוֹשֶׂה שֶׁמֶן הַמִּשְׁחָה כַּמַּעֲשֶׂה הַזֶּה וְכַמִּשְׁקָל הַזֶּה וְלֹא הוֹסִיף וְלֹא גָרַע[16]: בְּמֵזִיד - חַיָּב כָּרֵת, בְּשׁוֹגֵג - מֵבִיא חַטָּאת[17] קְבוּעָה; שֶׁנֶּאֱמַר: אֲשֶׁר יִרְקַח כָּמֹהוּ וְנִכְרַת מֵעַמָּיו[18]. וְהוּא שֶׁיַּעֲשֶׂה[19] אוֹתוֹ לְהִמָּשַׁח בּוֹ; אֲבָל אִם עָשָׂהוּ לְהִתְלַמֵּד אוֹ לִתְּנוֹ לַאֲחֵרִים - פָּטוּר.

16) בכריתות שם: "אמר רבא, שמן שפטמו לחציין פטור", אבל "הוסיף" לא ידענו משם, ואולי למדה רבינו מן הסברא, שכשם שלמדו שם מן הפסוק "ובמתכונתו לא תעשו כמוהו" לפטור העושה לחצאין, כן יש ללמוד משם לפטור העושה בהוספה יתר על מתכונתו. 17) כריתות ב. 18) נוסף ע"פ דפוסים חדשים. 19) שם.

ה. הַסָּךְ מִשֶּׁמֶן הַמִּשְׁחָה כַּזַּיִת[20]: בְּמֵזִיד - חַיָּב כָּרֵת, וּבְשׁוֹגֵג - מֵבִיא חַטָּאת קְבוּעָה; שֶׁנֶּאֱמַר: וַאֲשֶׁר יִתֵּן מִמֶּנּוּ עַל זָר וְנִכְרַת מֵעַמָּיו. וְאֵין חַיָּבִין[21] אֶלָּא עַל סִיכַת שֶׁמֶן הַמִּשְׁחָה שֶׁעָשָׂה מֹשֶׁה; שֶׁנֶּאֱמַר: מִמֶּנּוּ - מִזֶּה שֶׁנֶּאֱמַר בּוֹ: שֶׁמֶן מִשְׁחַת קֹדֶשׁ יִהְיֶה זֶה לִי. וּמֵעוֹלָם לֹא נַעֲשָׂה שֶׁמֶן אַחֵר חוּץ מִמַּה שֶׁעָשָׂה מֹשֶׁה.

20) כדעת רבי יהודה שם ו: וראה להלן הלכה י. 21) שם ה.

ו. אֶחָד הַסָּךְ אֶת עַצְמוֹ וְאֶחָד הַסָּךְ אֶת אֲחֵרִים; שֶׁנֶּאֱמַר: וַאֲשֶׁר יִתֵּן מִמֶּנּוּ עַל זָר. הַסָּךְ כֵּלִים[22] וּבְהֵמָה וְעוֹבְדֵי כּוֹכָבִים שֶׁהֵם כְּמוֹתָהּ[23] אוֹ שֶׁסָּךְ מֵתִים[24] בּוֹ - פָּטוּר; שֶׁנֶּאֱמַר: עַל בְּשַׂר אָדָם לֹא יִיסָךְ.

22) שם ו: 23) כבהמה, שנאמר "שבו לכם פה עם החמור", ודרשו חכמים (קידושין סח.) "עם הדומה לחמור". 24) שאינם נקראים עוד "אדם" אלא "מתים" (כריתות שם).

ז. אֵין מוֹשְׁחִין מִמֶּנּוּ לְדוֹרוֹת[25] אֶלָּא כֹּהֲנִים גְּדוֹלִים[26] וּמְשׁוּחַ מִלְחָמָה[27] וּמַלְכֵי בֵּית דָּוִד בִּלְבַד[28]. אֲפִלּוּ כֹּהֵן בֶּן כֹּהֵן[29] מוֹשְׁחִין אוֹתוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: וְהַכֹּהֵן[30] הַמָּשִׁיחַ תַּחְתָּיו מִבָּנָיו וְגוֹמֵר.

25) אבל בזמן מרע"ה משחו ממנו גם את בגדי הכהונה ואת המשכן וכל כליו כמבואר בתורה. 26) שם ה: 27) הוריות יב. 28) ומלכי ישראל אינם נמשחים אלא בשמן אפרסמון. 29) כריתות שם. והיינו כהן גדול בן כהן גדול. 30) שאף-על-פי שאין מושחין מלך בן מלך, משום שנאמר הוא ובניו בקרב ישראל (להלן הלכה יא), והרי גם כהן גדול, בנו יורשו (להלן פ"ד הלכה כ) – גילתה התורה שכהן גדול בן כהן גדול צריך משיחה.

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

ח. בְּבַיִת שֵׁנִי, שֶׁלֹּא הָיָה שָׁם שֶׁמֶן הַמִּשְׁחָה[31], הָיָה כֹּהֵן גָּדוֹל מִתְרַבֵּה בִּלְבִישַׁת בְּגָדִים[32] בִּלְבַד, שֶׁהָיָה לוֹבֵשׁ בִּגְדֵי כְּהֻנָּה גְּדוֹלָה[33].

31) ראה למעלה פ"ד מהלכות בית הבחירה הלכה א. 32) מגילה ט: 33) "שנאמר אשר יוצק על ראשו שמן המשחה ומלא את ידו ללבוש את הבגדים, כשם שמתרבה בשמן המשחה, כך מתרבה בבגדים" (להלן פ"ד הלכה יב), "כיצד מרבין אותו בבגדים, לובש שמונה בגדים ופושטן, וחוזר ולובשן למחר שבעת ימים יום אחר יום" (שם הלכה יג).

ט. כֵּיצַד מוֹשְׁחִין אֶת הַכֹּהֵן?[34] צָק אֶת הַשֶּׁמֶן עַל רֹאשׁוֹ וְסָךְ מִמֶּנּוּ עַל גַּבֵּי עֵינָיו[35] כְּמִין כִּי יָוָנִית, כָּזֶה כ; שֶׁנֶּאֱמַר: וַיִּצֹק מִשֶּׁמֶן הַמִּשְׁחָה עַל רֹאשׁ אַהֲרֹן וַיִּמְשַׁח אֹתוֹ[36] לְקַדְּשׁוֹ. וּמַלְכֵי בֵּית דָּוִד מוֹשְׁחִין אוֹתָן כְּמִין נֵזֶר עַל רֹאשׁוֹ[37]. וְלֹא יִמְשַׁח בִּמְקוֹמוֹת אֲחֵרוֹת, וְלֹא יַרְבֶּה בַּשֶּׁמֶן[38].

34) כברייתא ראשונה בכריתות שם, שיציקה קודמת למשיחה. 35) בגמרא שם משמע שסיכה זו אינה מאותו שמן שעל ראשו, אלא נתינה חדשה מן הפך. וכן יש לפרש בדברי רבינו. ו"ממנו" שכתב, אין כוונתו לשמן שבראש אלא לשמן שבפך. 36) כלומר, יציקה בתחילה ומשיחה אחריה (גמרא שם). 37) כריתות שם. 38) שכל שסך במקום שאינו צריך או מרבה בשמן ללא צורך, הרי הוא דומה לשאר אדם שסך בו כמבואר להלן הלכה י (כסף־משנה).

י. הַנּוֹתֵן[39] מִשֶּׁמֶן הַמִּשְׁחָה עַל גַּבֵּי מֶלֶךְ אוֹ כֹּהֵן גָּדוֹל שֶׁכְּבָר נִמְשְׁחוּ - פָּטוּר; שֶׁנֶּאֱמַר: וַאֲשֶׁר יִתֵּן מִמֶּנּוּ עַל זָר, וְאֵין אֵלּוּ זָרִים אֶצְלוֹ. אֲבָל הַסָּךְ[40] מִמֶּנּוּ אֲפִלּוּ לְמֶלֶךְ וְכֹהֵן גָּדוֹל - חַיָּב; שֶׁנֶּאֱמַר: עַל בְּשַׂר אָדָם לֹא יִיסָךְ - כָּל אָדָם בַּמַּשְׁמָע. וְכֹהֵן גָּדוֹל[41] שֶׁנָּטַל שֶׁמֶן הַמִּשְׁחָה מֵרֹאשׁוֹ וְסָךְ בְּמֵעָיו - חַיָּב כָּרֵת. וְהוּא שֶׁיָּסוּךְ מִמֶּנּוּ בִּכְזַיִת[42].

39) שם ו: כרבי יהודה. אבל שם נאמר כן על סך, וראה להלן בדברי רבינו שבסיכה חייבים גם על מלך וכהן גדול. 40) נלמד ממה שנאמר להלן, שכהן גדול שנטל שמן המשחה מראשו וסך במעיו – חייב כרת, ראה בכסף־משנה. 41) כריתות שם. 42) אף־על־פי שבגמרא שם נראה שבסיכה חייבים על כל שהוא, ורק בנתינה צריך כזית – סובר רבינו שכיון שבברייתא שם נאמר מפורש "כמה יסוך ויהא חייב – רבי יהודה אומר כזית", ולא אמרו "כמה יתן", על־כרחנו שלמדו סיכה מנתינה: מה נתינה בכזית, אף סיכה בכזית, ועיין ראב"ד וכסף־משנה.

יא. אֵין מוֹשְׁחִין אֶת הַמֶּלֶךְ אֶלָּא עַל גַּבֵּי הַמַּעְיָן[43]. וְאֵין מוֹשְׁחִין מֶלֶךְ בֶּן מֶלֶךְ, שֶׁהַמַּלְכוּת יֵרָשָׁה לַמֶּלֶךְ לְעוֹלָם; שֶׁנֶּאֱמַר: הוּא וּבָנָיו בְּקֶרֶב יִשְׂרָאֵל. וְאִם הָיְתָה שָׁם מַחֲלֹקֶת - מוֹשְׁחִין אוֹתוֹ, כְּדֵי לְסַלֵּק הַמַּחֲלֹקֶת וּלְהוֹדִיעַ לַכֹּל שֶׁזֶּהוּ מֶלֶךְ[44] לְבַדּוֹ. כְּמוֹ שֶׁמָּשְׁחוּ שְׁלֹמֹה מִפְּנֵי מַחֲלֹקֶת אֲדוֹנִיָּהוּ[45], וְיוֹאָשׁ מִפְּנֵי עֲתַלְיָה[46], וְיֹאחָז מִפְּנֵי יְהוֹיָקִים אָחִיו[47]. וְזֶה שֶׁמָּשַׁח אֱלִישָׁע לְיֵהוּא[48] - לֹא בְשֶׁמֶן הַמִּשְׁחָה מְשָׁחוֹ, אֶלָּא בְּשֶׁמֶן אֲפַרְסְמוֹן[49]. וְדָבָר זֶה מָסֹרֶת בְּיַד הַחֲכָמִים.

43) שם ה: בברייתא: כדי שתימשך מלכותן. ולמדו כן ממה שנאמר (מ"א א, לג־לד) "והורדתם אותו אל גיחון ומשח אותו שם". 44) שם. ולמדו כן ממה שנאמר "הוא ובניו בקרב ישראל" – "בזמן ששלום בישראל", כלומר, רק אז עוברת המלכות בירושה בלי משיחה. 45) מלכים שם, לט. 46) מלכים־ב יא, יב. ולא היתה משיחה זו בשמן המשחה, שהרי יאשיהו אביו גנזו, אלא בשמן אפרסמון (כריתות שם). 47) שם כג, ל. 48) שם ט, א. ואין זה שייך לכאן, שהרי הוא לא היה בן מלך, אלא להלכה ז, שאין מושחין אלא למלכי בית דוד, ועל זה כתב וזה שמשח וכו' וכן הוא בגמרא שם. 49) ואף־על־פי שגם אצל יהואחז לא היה שמן המשחה אלא שמן אפרסמון (ראה למעלה) – שם אילו היה שמן המשחה היו מושחים אותו בו, ואילו בזמנו של יהוא היה עוד שמן המשחה, ואף־על־פי־כן לא משחוהו בו אלא בשמן אפרסמון, מפני שלא היה ממלכי בית דוד.

יב. כָּל כְּלֵי הַמִּקְדָּשׁ[50] שֶׁעָשָׂה מֹשֶׁה בַּמִּדְבָּר לֹא נִתְקַדְּשׁוּ אֶלָּא בִּמְשִׁיחָתָן בְּשֶׁמֶן הַמִּשְׁחָה, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיִּמְשָׁחֵם וַיְקַדֵּשׁ אֹתָם. וְדָבָר זֶה אֵינוֹ נוֹהֵג לְדוֹרוֹת[51], אֶלָּא הַכֵּלִים כֻּלָּן כֵּיוָן שֶׁנִּשְׁתַּמְּשׁוּ בָּהֶן בַּמִּקְדָּשׁ בִּמְלַאכְתָּן נִתְקַדְּשׁוּ; שֶׁנֶּאֱמַר: אֲשֶׁר יִשָּׁרְתוּ בָם בַּקֹּדֶשׁ - בַּשֵּׁרוּת הֵם מִתְקַדְּשִׁין.

50) שבועות טו. בברייתא. 51) שנאמר "וימשחם ויקדש אותם" – אותם במשיחה, ולא לדורות במשיחה אלא בעבודה (שם).

יג. הַכַּפּוֹת וְהַקְּעָרוֹת שֶׁמְּקַבְּלִין בָּהֶם הַמְּנָחוֹת, וְכֵן הַמִּזְרָקוֹת שֶׁמְּקַבְּלִין בָּהֶן הַדָּם, וּשְׁאָר כְּלֵי הַשָּׁרֵת - כֻּלָּן שֶׁל כֶּסֶף וְשֶׁל זָהָב הָיוּ; וּמֵאֵת לַעֲשׂוֹתָן מִשְּׁאָר מִינֵי מַתָּכוֹת, כְּמוֹ שֶׁבְּאַרְנוּ[52]. וְכֻלָּן מִתְקַדְּשִׁין בִּמְלַאכְתָּן[53]. וְאִם נִשְׁבְּרוּ - מַתִּיךְ אוֹתָם[54] וְעוֹשֶׂה אוֹתָן כְּלִי אַחֵר, וְאֵין קְדֻשָּׁתָן מִסְתַּלֶּקֶת מֵהֶן לְעוֹלָם[55].

52) למעלה פ"א מהלכות בית הבחירה הלכות יח־יט. 53) אף־על־פי שכבר כתב רבינו למעלה בהלכה הקודמת, שהכלים מתקדשים במלאכתם – חזר רבינו וכתבו כאן, להשמיענו שגם המזרקות שהם כלי לח ונמשחו מבפנים ומבחוץ (להלן הלכה יט), כדי לקדשם מבפנים ומבחוץ – מתקדשים בעבודתם מבפנים ומבחוץ, אף־על־פי שעבודתם אינה אלא מבפנים (יריעות שלמה). 54) ראה להלן הלכה יד. 55) כן מפורש להלן פ"ח מהלכות מעשה הקרבנות הלכה כא: "נטמא כשיצא פוחתו עד שיטהר ומכניסו בפנים וחוזר ומרדדו עד שיסתם הפחת ויחזור כתבנית הכלים" (והוא מזבחים צד: צה.) הרי שקדושתו אינה מסתלקת (אור שמח).

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

יד. כְּלֵי הַקֹּדֶשׁ שֶׁנִּנְקְבוּ אוֹ שֶׁנִּסְדְּקוּ - אֵין סוֹתְמִין אוֹתָן, אֶלָּא מַתִּיכִין אוֹתָן וְעוֹשִׂין אוֹתָן חֲדָשִׁים[56].

56) [בזבחים פח. בברייתא: "כלי קודש שניקבו אין מתיכין אותן, ואין מתיכין לתוכן אבר (=עופרת). נפגמו, אין מתקנין אותן". ונראה שלפני רבינו היתה שם הנוסחא: "כלי קודש שניקבו מתיכין אותן", והיינו להתיכם מחדש].

טו. סַכִּין שֶׁנִּשְׁמַט מִן הַנִּצָּב[57] אוֹ שֶׁנִּפְגַּם - אֵין מַחֲזִירִין אוֹתוֹ וְאֵין מַשְׁחִיזִין אוֹתוֹ; אֶלָּא גּוֹנְזִין אוֹתוֹ בְּצַד הַהֵיכָל[58] בֵּין הַקֹּדֶשׁ וְהָאוּלָם לְדָרוֹם, וְעוֹשִׂין אֲחֵרִים. שֶׁאֵין עֲנִיּוּת בִּמְקוֹם עֲשִׂירוּת[59].

57) זבחים שם. 58) כן מפורש במדות פ"ד משנה ז: "בית החליפות (ליד ההיכל) ששם גונזים את הסכינים" (אור שמח). 59) זבחים שם: וראה להלן פ"ח הלכות ד־ה.

טז. שְׁתֵּי מִדּוֹת שֶׁל יָבֵשׁ[60] הָיוּ בַּמִּקְדָּשׁ: עִשָּׂרוֹן וַחֲצִי עִשָּׂרוֹן. הָעִשָּׂרוֹן - לַמְּנָחוֹת[61], וַחֲצִי הָעִשָּׂרוֹן - לְחַלֵּק בּוֹ מִנְחַת כֹּהֵן גָּדוֹל שֶׁבְּכָל יוֹם[62].

60) מנחות פז. במשנה. 61) ש"כל המנחות הקריבות לגבי המזבח, אין כל אחת מהן פחותה מעשרון" (פי"ב מהלכות מעשה הקרבנות הלכה ה). 62) היא הנקראת מנחת חביתין (שם הלכה ד). "וכיצד עשיית חביתי כהן גדול, מביא עשרון שלם ומקדישו וחוצהו בחצי עשרון שבמקדש" (שם פי"ג הלכה ב).

יז. וְשֶׁבַע מִדּוֹת[63] שֶׁל לַח הָיוּ שָׁם: הִין[64], וַחֲצִי הַהִין, וּשְׁלִישִׁית הַהִין, וּרְבִיעִית[65] הַהִין; וְלוֹג, וַחֲצִי לוֹג, וּרְבִיעִית. וּלְמָה הָיוּ חֲצִי הַהִין וּשְׁלִישִׁית הַהִין וּרְבִיעִית הַהִין? לִמְדִידַת הַנְּסָכִים שֶׁל זְבָחִים[66]. וְלוֹג - לִמְדִידַת שֶׁמֶן הַמְּנָחוֹת[67]. וַחֲצִי לוֹג - לִמְדִידַת שֶׁמֶן לְכָל נֵר מְנֹרוֹת הַמְּנוֹרָה[68]. וּרְבִיעִית - לְחַלֵּק בָּהּ הַשֶּׁמֶן לַחֲבִתִּין[69].

63) שם: במשנה. 64) "הוא שנים עשר לוג" (שם פ"ב הלכה ז). 65) "מחזקת מן המים או מן היין משקל י"ז דינרין וחצי דינר בקירוב" (פ"א מהלכות עירובין הלכה יב). 66) כמו שנאמר (במדבר כח, יד) "ונסכיהם חצי ההין יהיה לפר ושלישית ההין לאיל ורביעית ההין לכבש יין". 67) שלכולן לוג שמן (מנחות פח. פט. ופי"ב מהלכות מעשה הקרבנות הלכה ז). 68) שם פח: 69) שם. שהרי היו שם שלשה לוגין שמן לשתים עשרה חלות, רביעית לכל חלה (פי"ג שם הלכה ג).

יח. וְאֵין לָנוּ דָּבָר לִמְדֹּד בּוֹ הִין, וְלָמָה הָיָה שָׁם?[70] הוֹאִיל וְהָיָה בַּמִּקְדָּשׁ מִימֵי מֹשֶׁה, שֶׁמָּדַד בּוֹ שֶׁמֶן[71] לְשֶׁמֶן הַמִּשְׁחָה. וּבַחֲצִי לוֹג[72] שֶׁהָיָה בַּמִּקְדָּשׁ הָיוּ מוֹדְדִין מַיִם לְמֵי סוֹטָה וְשֶׁמֶן לְתוֹדָה. וּבְרְבִיעִית שֶׁהָיְתָה שָׁם הָיוּ מוֹדְדִין שֶׁמֶן לֶחֶם הַנָּזִיר וּמַיִם לְטָהֲרַת מְצֹרָע. וְלֹא מִפְּנֵי מַעֲשִׂים אֵלּוּ נִתְקַדְּשׁוּ[73], אֶלָּא מִפְּנֵי הַמְּלָאכוֹת שֶׁל מִקְדָּשׁ שֶׁאָמַרְנוּ.

70) כיון שאין לנו דבר למדוד בו. 71) למעלה הלכה ב, וכן מפורש במנחות פז: פח. 72) משנה שם פח. 73) שם.

יט. כָּל הַמִּדּוֹת[74] הָאֵלּוּ קֹדֶשׁ וּמִכְּלֵי הַשָּׁרֵת, אֶלָּא שֶׁמִּדּוֹת הַלַּח נִמְשָׁחוּ מִבִּפְנִים וּמִבַּחוּץ, וּכְלֵי הַיָּבֵשׁ לֹא נִמְשָׁחוּ אֶלָּא בִּפְנִים. לְפִיכָךְ, בֵּרוּצֵי[75] מִדּוֹת הַלַּח - קֹדֶשׁ[76], וּבֵרוּצֵי מִדּוֹת הַיָּבֵשׁ - חֹל[77].

74) שם צ. במשנה. 75) מה שנופל מן הכלי אחר שנתמלא (רש"י שם). 76) "ובירוצי היין והשמן קודש, לפי שהוא יורד על גב הכלי, וכלי הלח נמשחו מבפנים ומבחוץ, ולמה יתקדשו הבירוצין אף־על־פי שאין כוונת המודד אלא למה שבכלי בלבד, כדי שלא יאמרו מוציאין מכלי שרת לחול" (שם פ"ב הלכה ט). 77) "בירוצי המדות של סולת חול, שאין גב העשרון קודש" (שם).

פֶּרֶק שֵׁנִי[1]

1) יבאר בו רבינו כי הקטורת נעשית בכל שנה, וממה עושים אותה.

א. הַקְּטֹרֶת נַעֲשֵׂית בְּכָל שָׁנָה וְשָׁנָה[2], וְעַשְׂיָתָהּ[3] מִצְוַת עֲשֵׂה[4], שֶׁנֶּאֱמַר: וְאַתָּה[5] קַח לְךָ סַמִּים וְגוֹמֵר. וְנִתְפָּרְשׁוּ בַּתּוֹרָה אַרְבָּעָה מִסַּמְמָנֶיהָ, וְהֵן: נָטָף[6], וּשְׁחֵלֶת[7], וְחֶלְבְּנָה[8], וּלְבוֹנָה. וּשְׁאָר סַמְמָנֶיהָ הֲלָכָה לְמֹשֶׁה מִסִּינַי[9].

2) מפני שצריך להביאה מתרומה חדשה (שקלים פ"ד מ"ה, ופ"ד מהל' שקלים הי"ב). 3) צ"ל: ועשייתה. 4) ב'ספר המצוות' (עשה כח) כתב: "שנצטוו הכהנים ליתן את הקטורת בכל יום, פעמים על מזבח הזהב". וכן כתב שם כלל י (עיי"ש עמוד מ הערה ב) ש"אין מונים אמרו קח לך סמים, אלא מונים הקטרת הקטורת בכל יום". וכן כתב גם בפ"ג מהל' תמידין ש"מצות־עשה להקטיר הקטורת". 5) העתקת הפסוק אינה מדוייקת. 6) "הוא עצי הקטף שיוצא מהן הצרי" (להלן ה"ד). 7) "היא הצפורן שנותנין אותה בני האדם במוגמרות" (שם). 8) הוא "כמו דבש שחור וריחו קשה" (שם). 9) כריתות ו, ב.

ב. אַחַד עָשָׂר סַמְמָנִים[10] נֶאֱמְרוּ לוֹ לְמֹשֶׁה מִסִּינַי, וְהֵם שֶׁעוֹשִׂין אוֹתָן בְּמִשְׁקָל מְכֻוָּן[11]. וּמוֹסִיפִין עִמָּהֶן בְּלֹא מִשְׁקָל מֶלַח[12] סְדֹמִית[13] וְכִפַּת הַיַּרְדֵּן[14] וְעֵשֶׂב אֶחָד שֶׁמַּעֲלֶה עָשָׁן[15]. וְלֹא הָיוּ יוֹדְעִים אוֹתוֹ אֶלָּא אֲנָשִׁים יְדוּעִים[16], וְהוּא הָיָה הֲלָכָה בְּיָדָם אִישׁ מִפִּי אִישׁ.

10) שם. 11) ראה להלן ה"ג. 12) אף־על־פי שיש אומרים שקטורת אינה צריכה מלח (מנחות כ. ועי' לחם־משנה בפ"ה מהל' איסורי מזבח הי"א) — זה אינו אלא בשעת ההקטרה, אבל בשעת העשיה הכל מודים שצריכה מלח (ראה משנה־למלך). ויש ללמוד כן ממה שנאמר (שמות ל, לה) "ממולח טהור קודש" — שיהא ממולח (רמב"ן שם, וראה להלן ה"ה שלמדו ממילה זו גם שצריך לערב). ולדעת ה'תוספות' (כריתות ו. ד"ה מלח) הוא בא

כדי לשרות בו את הצפורן. אבל לא נראה כן מדברי רבינו, ראה משנה־למלך. 13) מן הפסוק "ממולח טהור קודש" שלמעלה, אין ללמוד שצריך דוקא מלח סדומית, ובוודאי זהו מהלכה למשה מסיני, וראה להלן. ובדין מליחת הקרבנות הצריכו מלח סדומית לכתחילה, ולמדו כן (מנחות כא.) מן הפסוק "ולא תשבית מלח" – "הבא מלח שאינה שובתת", ועי' 'משנה למלך' בפ"ה מהל' איסורי מזבח, שם. ומה שאמרו (כריתות ו. ולהלן ה"ג) "מלח סדומית רובע הקב", אין זה אלא במדה, אבל במשקל לא היה מכוון (כסף־משנה). 14) ב'שיטה מקובצת' (כריתות שם) פירש שהוא עשב הגדל על שפת הירדן, וכפת הוא מלשון "כיף" (= חוץ, שפה), ולא ידענו מהיכן הוציאו חכמים כי צריך כפת הירדן לקטורת. ולדעת ה'תוספות' (כריתות שם) אף כפת הירדן באה כדי לשרות בה את הצפורן. אבל מדברי רבינו אין נראה כן, ראה משנה־למלך. ואולי למדו כן מהלכה למשה מסיני. 15) לענין קטורת של יום הכיפורים, למדו חכמים (יומא נג.) שהיא צריכה מעלה עשן, משום שנאמר שם "כי בענן אראה על הכפורת". ומן הפסוק השני הנאמר שם "וכסה ענן הקטורת", למדו שם גם לשאר ימות השנה, ועי' משנה־למלך. 16) יומא לח, א.

1 **ג. וְזֶהוּ מִשְׁקַל אַחַד עָשָׂר סַמָּנֶיהָ: נָטָף וּשְׁחֵלֶת**
2 **וְחֶלְבְּנָה וּלְבוֹנָה - מִכָּל אֶחָד מִשְׁקַל שִׁבְעִים מָנֶה.**
3 **וְהַמָּנֶה מֵאָה דִינָרִין. וּמֹר וּקְצִיעָה וְשִׁבֹּלֶת נֵרְדְּ**
4 **וְכַרְכּוֹם - מִכָּל אֶחָד שִׁשָּׁה עָשָׂר מָנֶה. קִשְׁטְ - שְׁנֵים**
5 **עָשָׂר מָנֶה. קִנָּמוֹן - תִּשְׁעָה מָנִים. קְלוּפָה - שְׁלֹשָׁה**
6 **מָנִים. מִשְׁקַל הַכֹּל: שְׁלֹשׁ מֵאוֹת וְשִׁשִּׁים וּשְׁמוֹנָה**
7 **מָנֶה[17]. שְׁחוּקִין הַכֹּל הָדֵק. מוֹסִיפִין לָהּ רֹבַע הַקַּב**
8 **מֶלַח סְדוֹמִית, וְכִפַּת הַיַּרְדֵּן וּמַעֲלֶה עָשָׁן כָּל שֶׁהוּא.**
9 **וּמַקְטִיר מִמֶּנָּה בְּכָל יוֹם עַל מִזְבַּח הַזָּהָב[18] מָנֶה.**
10 **שְׁלֹשׁ מֵאוֹת וְשִׁשִּׁים וַחֲמִשָּׁה מָנֶה - כְּנֶגֶד יְמוֹת**
11 **הַחַמָּה[19]; וְהַשְּׁלֹשָׁה מָנִים הַנִּשְׁאָרִים שׁוֹחֵק אוֹתָם**
12 **עֶרֶב יוֹם הַכִּפּוּרִים דַּקָּה מִן הַדַּקָּה[20], עַד שֶׁמּוֹצִיא**
13 **מִמֶּנָּה מְלֹא חָפְנָיו לְהַקְטִיר בְּיוֹם הַכִּפּוּרִים; וְהַשְּׁאָר**
14 **הוּא מוֹתַר הַקְּטֹרֶת שֶׁאָמַרְנוּ בִּשְׁקָלִים[21].**

17) "מנין משקלם לא מצינו במקרא, אלא שהיא הלכה למשה מסיני. ושמעתי דאסמכוה אקרא (שיר השירים ד, יג) "שלחיך פרדס רמונים", שלחיך בגימטריא הכי הוי (= שס"ח), ומדרש לא ראיתי" (יראים סי' רעט). בתוספות הרא"ש לכריתות ו, א (הובא ב'שיטה מקובצת' שם) כתב, וזה לשונו: הכי גמירי לה, ודורשי רשומות אסמכוה אקרא דשלחיך פרדס רמונים, דנדרש במדרש על קטורת הסמים, וכמנין שלחיך היו מפטמין (שס"ח) מנה וארבע סממנין משקל שבעים שבעים הם ר"פ, וד' משקלם ט"ז, וט"ז הם ד"ס מנין (הרי: "פרדס"). (ואמנם בפסוק שלאחריו מונה כמה מסממני הקטורת: "נרד וכרכום קנה וקנמון עם כל עצי לבונה מור ואהלות". אלא שהחשבון הנ"ל עודנו לקוי בחסר, שהרי לא ניתן שום רמז על משקלם של קושט, קנמון וקלופה. ויתכן כי משקלם (העולה ביחד עשרים וארבעה מנים) רמוז במלה "רמונים" שמנינה, במספר קטן, עולה עשרים וארבעה). 18) שמות ל, א־ח. 19) "ולא היו עושין כנגד ימות הלבנה, לפי שהיה חסר בשנה מעוברת" (הרא"ש שם). 20) דקה ביותר. 21) כלומר, בהל' שקלים פ"ד הי"ב. וראה בפירושי הרא"ש והרע"ב לשקלים פ"ד מ"ה, שכתבו שגם אחד־עשר המנים שנשארו בשנה פשוטה, שאינה אלא שנ"ד ימים, נכנסו למותר הקטורת.

15 **ד. נָטָף הָאָמוּר בַּתּוֹרָה הוּא עֲצֵי הַקְּטָף שֶׁיּוֹצֵא מֵהֶן**
16 **הַצָּרִי[22]. וְהַשְּׁחֵלֶת הִיא הַצִּפֹּרֶן[23] שֶׁנּוֹתְנִין אוֹתָהּ בְּנֵי**
17 **הָאָדָם בַּמֻּגְמָרוֹת[24]. וְהַחֶלְבְּנָה - כְּמוֹ דְבַשׁ שָׁחוֹר,**
18 **וְרֵיחוֹ קָשֶׁה[25], וְהוּא שְׁרַף אִילָנוֹת בָּעֲרֵי יָוָן. וְזֶהוּ**
19 **שְׁמוֹת הַסַּמָּנִים בִּלְשׁוֹן עַרְבִּי: עוּד בַּלַּסָּאן, וְאַצְפַּאר**
20 **טִיב, וּמַיְעָה, וְלֶכְאן, וּמוּסְקִי, וְקַצִּיעָה, וְסַנְבֶּל**
21 **אַלְנְטוּרִין, וְזַעְפַּרָן, וְקֶשְׁטְ, וְעוּד[26], וְקִשֶּׁר סַלִּיכָּה[27].**
22 **וְעַנְגַּבֵּר[28].**

22) בכריתות, שם: "תנו רבנן, פיטום הקטורת הצרי וכו' רבי שמעון אומר, הצרי אינו אלא שרף (הנוטף) מעצי הקטף". ופירש הרמב"ן (שמות ל, לד) לדעת רבינו כי "רבי שמעון בא לחלוק ולומר שאין הצרי מסמני הקטורת כי הוא אינו אלא שרף, ובקטורת אין השרף נכנס בו אלא הקטף עצמו". (למד כן מלשון נטף שהוא מבנין קל, ומוסב על האילן, וכן תרגם אונקלוס: "נטף – נטופא", כמו ששנינו בפאה פ"ז מ"א "כזית הנטופה" (=זית הנוטף שמן) ואילו הצרי היה נקרא נטף, מבנין נפעל, ועי' כסף־משנה). ופסק רבינו כרבי שמעון, ולפיכך כתב שהוא העץ. 23) כן תרגם אונקלוס "שחלת – טופרא", היינו צפורן. 24) בבשמים. 25) כריתות ו, ב. במימרא של רבי חנא בר בזנא בשם רבי שמעון חסידא. 26) (בפירוש המשניות, כתב רבינו: "עוד הירדי", וצ"ל: "עוד הינדי" = עץ הודו, והוא קינמון. וכן הוא למעלה פ"א ה"ג). 27) היא קלופה (פירוש המשניות, שם). 28) היא כיפת הירדן (שם).

23 **ה. כֵּיצַד מְפַטְּמִין[29] אֶת הַקְּטֹרֶת? מֵבִיא תִּשְׁעָה קַבִּין**
24 **בּוֹרִית כַּרְשִׁינָה[30] וְשָׁף בָּהּ אֶת הַצִּפֹּרֶן[31], וְאַחַר כָּךְ**
25 **שׁוֹרֶה אֶת הַצִּפֹּרֶן בְּאֶחָד וְעֶשְׂרִים קַב[32] שֶׁל יַיִן**
26 **קַפְרִיסִין[33] אוֹ יַיִן לָבָן יָשָׁן חָזָק בְּיוֹתֵר[34], וְאַחַר כָּךְ**
27 **שׁוֹחֵק[35] כָּל אֶחָד מִן הַסַּמָּנִים בִּפְנֵי עַצְמוֹ[36] הָדֵק,**
28 **וּכְשֶׁהוּא שׁוֹחֵק אוֹמֵר: הָדֵק הֵיטֵב[37], הָדֵק הֵיטֵב, כָּל**
29 **זְמַן שֶׁשּׁוֹחֵק, וּמְעָרֵב הַכֹּל[38].**

29) כריתות שם. כלומר, כיצד כותשין ומתקנין (רש"י שם). 30) סבון הבא מאותו מקום (רש"י שם). 31) מפני ששחורה היא שפין אותה (= משפשפין אותה) כדי שתהא נאה (גמרא רש"י שם). 32) כריתות, שם. 33) יין שבא מאי קפריסין. ויש מפרשים, יין הבא מקליפת אילן ששמו צלף הנקראת קפריסין, ראה ברכות לו, א (רש"י שם). 34) בגמרא שם אמרו שצריך להביא יין קפריסין. ורק אם אין לו יין קפריסין, מביא חמר חוורין עתיק (= יין ישן), וצ"ע ('הר המוריה'). 35) שנאמר (שמות ל, לו) "ושחקת ממנה הדק". 36) שנאמר (שם, לד) "בד בבד יהיה", וראה

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

ו. וְכָל מַעֲשֶׂיהָ בַּקֹּדֶשׁ[39] בְּתוֹךְ הָעֲזָרָה וּמִשֶּׁל הֶקְדֵּשׁ[40]. וְהַמְּפַטֵּם אֶת הַקְּטֹרֶת מִן הַחֵלִין אוֹ בִּכְלִי שֶׁל חֵלִין - פְּסוּלָה[41].

39) שנאמר (שם, לב): "קודש היא, קודש תהיה לכם (צ"ל: "קודש הוא, קודש יהיה לכם") מכאן שכל מעשיה לא יהיו אלא בקודש" (כריתות ו.), היינו משום שנאמר פעמיים קודש, והרי שנה עליו הכתוב לעכב (כסף־משנה). ואף־על־פי שפסוק זה לא נאמר בקטורת אלא בשמן המשחה — למדו קטורת משמן המשחה, ראה למעלה פ"א ה"ב, ועי' משנה־למלך. 40) כלומר, בכלי שרת. וכמסקנת הגמרא בשבועות יא, א. וכן הוא ב'ירושלמי' שקלים פ"ד ה"ג. ועי' ב'תוספות' שם ד"ה מכל מקום, וב'שיטה מקובצת' ערכין י, ב - אות יב. 41) כדעת רבי יוסי בר חנינא ב'ירושלמי' שקלים, שם.

ז. פַּעֲמַיִם בַּשָּׁנָה הָיוּ מַחֲזִירִין אוֹתוֹ[42] לַמַּכְתֶּשֶׁת[43]. בִּימוֹת הַחַמָּה הָיוּ מְפַזְּרִים אוֹתָהּ, כְּדֵי שֶׁלֹּא תִּתְעַפֵּשׁ; וּבִימוֹת הַגְּשָׁמִים צוֹבְרִין אוֹתָהּ, כְּדֵי שֶׁלֹּא יָפוּג רֵיחָהּ[44].

42) צ"ל: "אותה". 43) כריתות ו, ב. ושוחקין אותה שם שנית (כסף־משנה). 44) אין זה קשור למה שלמעלה, אלא דבר בפני עצמו הוא, שחוץ ממה שהיו שוחקים אותה, היו מפזרים אותה בימות החמה, ובימות הגשמים צוברים אותה (כסף־משנה).

ח. נָתַן לְתוֹכָהּ דְּבַשׁ כָּל שֶׁהוּא - פְּסוּלָה[45]. חִסֵּר אֶחָד מִסַּמְמָנֶיהָ[46] - חַיָּב מִיתָה[47], שֶׁהֲרֵי נַעֲשֵׂית קְטֹרֶת זָרָה[48]. פִּטְּמָהּ[49] מְעַט מְעַט בְּמַתְכֶּנְתָּהּ[50] - כְּשֵׁרָה. אֲפִלּוּ פִּטֵּם[51] פְּרָס בְּשַׁחֲרִית וּפְרָס בֵּין הָעַרְבַּיִם.

45) כריתות שם, ו'ירושלמי' יומא פ"ד ה"ה. והיינו משום שנאמר (ויקרא ב, יא) "כי כל שאור וכל דבש לא תקטירו ממנו אשה לה'" (רש"י שם, ובריתא דבר קפרא המובאת בסידורי התפלה, וראה בכסף־משנה פ"ה מהל' איסורי מזבח ה"א). 46) כלומר, אחד מאחד־עשר הסממנים המנויים למעלה. אבל אלה שבאו לתקן את הקטורת אינם בכלל זה ('בית יוסף' או"ח סי' קלג, וראה במשנה־למלך כאן ה"ג). 47) כריתות, שם. 48) גם להלן פ"ה מהל' עבודת יום הכיפורים, כתב רבינו: "הקטיר קטורת של קודש הקדשים כזית בהיכל, חייב מיתה". ונראה שלמדו כן מקטורת חסירה ביום הכיפורים, כמו שלמדו ביומא נג, א - לענין מעלה עשן ('חזון איש' להלן בהלכות יום הכיפורים). (אבל יש להבין: למה לא הביא רבינו כאן גם אם חיסר בה מעלה עשן, כמו שכתב בהל' יום הכיפורים שם הכ"ה, ועוד למה כתב להלן בסמוך הי"א שהמקטיר קטורת זרה במזבח הזהב שבהיכל — לוקה, ולא כתב שחייב מיתה, וראה בשו"ת "בית זבול" לחותני הגרי"מ חרל"פ ח"א סי' כה. וב'בית יוסף' שם כתב: "מיחייב מיתה משום מקטיר קטורת זרה, כדאשכחן בבני אהרן (ויקרא י, א־ב) שנתחייבו מיתה מפני שהקטירו קטורת באש זרה"). 49) כריתות ה, א. ו, ב. 50) לפי חשבון משקלה הכללי, עשה מעט ממנה. 51) חצי מנה (שם).

ט. הָעוֹשֶׂה קְטֹרֶת מֵאַחַד עָשָׂר סַמְמָנִין[52] אֵלּוּ לְפִי מִשְׁקָלוֹת אֵלּוּ[53] כְּדֵי לְהָרִיחַ בָּהּ, אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא הֵרִיחַ - חַיָּב כָּרֵת[54] עַל עֲשִׂיָּתָהּ, אִם עָשָׂה מֵזִיד; וּבְשׁוֹגֵג מֵבִיא חַטָּאת קְבוּעָה[55]. אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא עָשָׂה הַמִּשְׁקָל כֻּלּוֹ אֶלָּא חֶצְיוֹ[56] אוֹ שְׁלִישׁוֹ[57], הוֹאִיל וְעָשָׂה לְפִי מִשְׁקָלוֹת אֵלּוּ - חַיָּב כָּרֵת. שֶׁנֶּאֱמַר: בְּמַתְכֻּנְתָּהּ לֹא תַעֲשׂוּ לָכֶם, אִישׁ אֲשֶׁר יַעֲשֶׂה כָּמוֹהָ לְהָרִיחַ בָּהּ וְנִכְרַת מֵעַמָּיו.

52) אבל אם חיסר אחד מסממניה, אינו חייב על עשייתה, כן מפורש בתוספתא מכות פ"ג ('אור שמח'). 53) אף־על־פי שלא עשה אלא שיעור הקטרה אחת דהיינו חצי מנה, שכשרה, כמבואר למעלה ה"ח ('הר המוריה'). 54) כריתות ב, א. ו, א. וכן מפורש בתורה (שמות ל, לח) "איש אשר יעשה כמוה להריח בה ונכרת מעמיו" הרי שכיון שעשה להריח בה אע"פ שלא הריח בה — חייב (כסף־משנה). 55) "שאינו משתנה בשינוי עניני האדם, אלא מקריב כשבה או שעירה בין שיהיה עשיר או עני, וזו היא הנקראת חטאת קבועה" (פירוש המשניות כריתות פ"א מ"א, וראה בפ"א מהל' שגגות ה"ד). 56) חצי משלוש מאות וששים ושמונה מנים, דהיינו מאה ושמונים וארבע, כריתות ו, ב: "קטורת שפיטמה לחצאין חייב, דכתיב והקטורת אשר תעשה, כל שתעשה, והא אפשר דעבדה פרס בשחרית ופרס בין הערבים". ומכיון שאמרו שאפשר פרס בשחרית וכו', על־כרחנו שחציו לאו דווקא, אלא כל שראוי להקטיר (משנה־למלך). 57) דלא כרש"י שם ד"ה לשליש.

י. עֲשָׂאָהּ לְהִתְלַמֵּד בָּהּ[58] אוֹ לְמָסְרָהּ לַצִּבּוּר - פָּטוּר[59]. הֵרִיחַ בָּהּ וְלֹא עֲשָׂאָהּ - אֵינוֹ חַיָּב כָּרֵת, אֶלָּא דִּינוֹ כְּדִין כָּל הַנֶּהֱנֶה מִן הַהֶקְדֵּשׁ[60]. לֹא חִיְּבָה תּוֹרָה כָּרֵת אֶלָּא לָעוֹשֶׂה בְּמַתְכֻּנְתָּהּ לְהָרִיחַ בָּהּ.

58) שם ה, א. ו, א. 59) שנאמר "לא תעשו לכם" — "לכם (=להנאתכם) הוא דאסור, אבל למוסרו לציבור (או ללמוד בו) פטור" (שם ה.). 60) שחייב קרבן מעילה. והיינו בשעה שעולה תמרתה, אבל לאחר שתעלה תמרתה, אין מועלין בה (פ"ה מהל' מעילה הט"ז).

יא. מִזְבַּח הַזָּהָב שֶׁבַּהֵיכָל[61] - עָלָיו מַקְטִירִין הַקְּטֹרֶת בְּכָל יוֹם, וְאֵין מַקְרִיבִין עָלָיו דָּבָר אַחֵר. וְאִם הִקְטִיר עָלָיו קְטֹרֶת אַחֶרֶת שֶׁאֵינָהּ כָּזוֹ[62], אוֹ שֶׁהִקְטִיר עָלָיו קְטֹרֶת כָּזוֹ שֶׁהִתְנַדֵּב אוֹתָהּ יָחִיד אוֹ רַבִּים[63], אוֹ הִקְרִיב עָלָיו קָרְבָּן, אוֹ הִסִּיךְ נֶסֶךְ - לוֹקֶה; שֶׁנֶּאֱמַר: לֹא תַעֲלוּ עָלָיו קְטֹרֶת זָרָה וְעוֹלָה וּמִנְחָה וְגוֹמֵר.

61) מפורש בתורה כמו שכתב רבינו בסוף הלכה זו. 62) כגון חיסר אחד מסממניה (למעלה ה"ה). 63) מנחות נ, א. נ, ב. והיינו כשלא מסרה לצבור (כסף־משנה ו'תוספות' שם ד"ה יכול). ויתכן גם כי מאחר שהביאוה נדבה ולא חובה, היא קטורת זרה ('אבן האזל').

1 **יב. בְּעֵת שֶׁמּוֹלִיכִין[64] אֶת הָאָרוֹן[65] מִמָּקוֹם לְמָקוֹם -**
2 **אֵין מוֹלִיכִין אוֹתוֹ לֹא עַל הַבְּהֵמָה וְלֹא עַל הָעֲגָלוֹת,**
3 **אֶלָּא מִצְוָה לְנָטְלוֹ עַל הַכָּתֵף. וּלְפִי שֶׁשָּׁכַח דָּוִד[66]**
4 **וּנְשָׂאוֹ עַל הָעֲגָלָה, נִפְרַץ פֶּרֶץ בְּעֻזָּא. אֶלָּא מִצְוָה**
5 **לְנָשְׂאוֹ עַל הַכָּתֵף, שֶׁנֶּאֱמַר: כִּי עֲבֹדַת הַקֹּדֶשׁ עֲלֵהֶם**
6 **בַּכָּתֵף יִשָּׂאוּ.**

64) הכהנים ('ספר המצוות' עשה לד). 65) (אף־על־פי שמן הפסוק שהביא בסוף הלכה זו, יש ללמוד גם לשולחן ולמנורה ולמזבח הזהב, שהרי כולם משא בני קהת (במדבר ד), ועליהם הוא אומר (שם ז, ט) "ולבני קהת לא נתן (= עגלות) כי עבודת הקודש עליהם, בכתף ישאו", וכן פירש רש"י בסוטה לה, א - ד"ה לא נתן, כי "עבודת הקודש" הנ"ל כוללת כל הכלים האלה – דעת רבינו כי אין להוכיח כי מצוה זו של נשיאה בכתף היא גם לדורות אלא בארון, שמפורש בו בדברי הימים (א טו, טו) "וישאו בני הלוים את ארון האלקים כאשר צוה משה כדבר ה' בכתפם במוטות עליהם". אבל בכל יתר הכלים הנ"ל, שאין לנו הוכחה מפורשת לדורות, אין מצותם אלא לשעה. וראה ב'ספר המצוות לעם', עמוד עא והערה נוספת קנג, ועי' ב'מנחת חינוך' מצוה שעט). 66) סוטה, שם.

7 **יג. כְּשֶׁנּוֹשְׂאִים אוֹתוֹ עַל הַכָּתֵף - נוֹשְׂאִין פָּנִים כְּנֶגֶד**
8 **פָּנִים[67], וַאֲחוֹרֵיהֶם לַחוּץ וּפְנֵיהֶם לִפְנִים. וְנִזְהָרִים[68]**
9 **שֶׁלֹּא יִשָּׁמְטוּ הַבַּדִּים מִן הַטַּבָּעוֹת. שֶׁהַמֵּסִיר אֶחָד מִן**
10 **הַבַּדִּים[69] מִן הַטַּבָּעוֹת - לוֹקֶה; שֶׁנֶּאֱמַר: בְּטַבְּעֹת**
11 **הָאָרֹן יִהְיוּ הַבַּדִּים, לֹא יָסֵרוּ מִמֶּנּוּ.**

67) כדי שלא ליתן אחור לארון (במדבר רבה פ"ה). וכן נראה בעבודה זרה כד, ב ('מאירי'). 68) יומא עב, א. 69) בגמרא שם: "והמסיר בדי ארון". ודעת רבינו כי אין הכוונה לשני הבדים דווקא אלא אפילו לאחד מהם. וראה ב'מנחת חינוך' מצוה צו.

שיעורי רמב"ם פרק אחד ליום – י"ד־כ' תשרי ה'תשפ"ג

יום ראשון י"ד תשרי ה'תשפ"ב

הִלְכוֹת זְכִיָּה וּמַתָּנָה

פֶּרֶק שִׁשִּׁי[1]

1) נתבאר בו משפטי האומדנות במתנה שאומדין כוונת הנותן למה הייתה ולמי נתכוון אחר זה, ומשפטי הדברים שהן נקנין בגילוי הדעת בלבד או באמירה שלא בקניין, ומשפט הקידושין והסבלונות שבין איש לארוסתו ולא נגמר העניין ביניהם, והנמשך אחר זה.

12 **א. לְעוֹלָם[2] אוֹמְדִין[3] דַּעַת[4] הַנּוֹתֵן. אִם הָיוּ הַדְּבָרִים**
13 **מַרְאִין סוֹף דַּעְתּוֹ - עוֹשִׂין עַל פִּי הָאֹמֶד, אַף עַל פִּי**
14 **שֶׁלֹּא פֹּרַשׁ. כֵּיצַד? מִי[5] שֶׁהָלַךְ בְּנוֹ לִמְדִינַת הַיָּם,**
15 **וְשָׁמַע[6] שֶׁמֵּת, וְכָתַב כָּל נְכָסָיו[7] לְאַחֵר מַתָּנָה גְּלוּיָה**
16 **גְּמוּרָה[8], וְאַחַר כָּךְ בָּא בְּנוֹ - אֵין מַתְּנָתוֹ קַיֶּמֶת;**
17 **שֶׁהַדְּבָרִים מוֹכִיחִין, שֶׁאִלּוּ יָדַע שֶׁבְּנוֹ קַיָּם - לֹא הָיָה**
18 **נוֹתֵן כָּל נְכָסָיו[9]. לְפִיכָךְ[10], אִם שִׁיֵּר מִנְּכָסָיו כָּל**
19 **שֶׁהוּא, בֵּין קַרְקַע בֵּין בְּמִטַּלְטְלִין[11] - מַתְּנָתוֹ קַיֶּמֶת[12].**

2) בבא־בתרא קמו: כרבי שמעון בן מנסיא שאמר: "אזלינן בתר אומדנא". וכן פסק רב נחמן, שם קלב. 3) בדיני ממונות, יש וצריך תנאי כפול (למעלה פ"ג הלכה ד־ח), ויש שמספיק גילוי דעת גרידא (למעלה פי"א מהלכות מכירה הלכה ח), ויש שאפילו אומד הדעת קובע, כמו כאן. וראה 'תוספות' קידושין מט: ד"ה דברים שבלב. 4) על רקע הנסיבות ועל יסוד הערכה פסיכולוגית, אנו משערים דעתו של הנותן, אף שהוא עצמו לא פירש אותה. 5) בבא־בתרא שם. 6) לא פירש רבינו אם זה בשכיב מרע, או אף בבריא, כמו שפירש בהלכה ב. ויש אומרים, שהדברים אמורים רק בשכיב מרע. אבל בבריא אע"פ שבא בנו, מתנתו קיימת, שאם על עצמו לא חס ולא השאיר לעצמו כלום, קל־וחומר שעל בנו אינו חס (וראה בכתובות עט. 'טור' חו"מ סימן רמו בשם הרמב"ן, וראה ביאור הגר"א שם ס"ק ג). 7) דוקא "כל נכסיו", אבל אם השאיר לעצמו כל שהוא מנכסיו - מתנתו קיימת, כמו שמפרש בסמוך, וכן הוא לשון הברייתא הנזכרת, וראה עוד להלן. 8) ראה למעלה פ"ה הלכה א־ב. 9) מבלי להשאיר כלום לבנו. 10) כלומר, כיון שכל ההוכחה היא מזה שלא השאיר כלום - לפיכך אם השאיר כל שהוא, שבטלה ההוכחה הנ"ל - מתנתו קיימת. 11) כן הוא בבבא־בתרא קמט: ראה להלן בסמוך. 12) מקור דברי רבינו, מלשון הברייתא הנ"ל של רבי שמעון בן מנסיא "וכתב כל נכסיו" (וכן הוא בתוספתא כתובות פ"ד (הוצאת צוקמ. עמ' 265.14) לפי כ"י ווין ודפוס ראשון) - הרי שדווקא אם כתב כל נכסיו, אבל אם שייר - מתנתו מתנה, כנ"ל. ועוד שבגמרא בבא־בתרא שם, השוו דין ברייתא זו לדין מתנת שכיב מרע, ושם מפורש במשנה: "שכיב מרע שכתב כל נכסיו לאחרים, ושייר קרקע כל שהוא - מתנתו קיימת, לא שייר קרקע כל שהוא - אין מתנתו קיימת". ושם קמט: אמרו שקרקע לאו דוקא, אלא אפילו שייר מטלטלין, מתנתו קיימת, וראה להלן פ"ח הלכה טו (מגיד־משנה), ושם הלכה ז והערה מח.

ב. וְכֵן[13] הַכּוֹתֵב[14] כָּל נְכָסָיו מַתָּנָה[15] לְאֶחָד מִבָּנָיו, בֵּין שֶׁהָיָה בָּרִיא[16] בֵּין שֶׁהָיָה שְׁכִיב מְרַע, אֲפִלּוּ[17] הָיָה בֵּן קָטָן הַמֻּטָּל בַּעֲרִיסָה[18] - לֹא עָשָׂהוּ אֶלָּא[19] אַפּוֹטְרוֹפּוֹס[20], וַהֲרֵי הוּא בְּכָל הַנְּכָסִים כְּאֶחָד מֵאֶחָיו. אֲמָדַן דַּעַת הוּא, שֶׁלֹּא נִתְכַּוֵּן אֶלָּא לִהְיוֹת אֶחָיו נִשְׁמָעִין[21] לוֹ. וְאִם שִׁיֵּר כָּל שֶׁהוּא, בֵּין קַרְקַע בֵּין בְּמִטַּלְטְלִין - זָכָה הַבֵּן בַּמַּתָּנָה[22].

13) מילת קישור זו, באה לציין שאף הלכה זו, כמו זו הקודמת, שייכת למסגרת ההלכות מטעם אומד הדעת, ובשתיהן, אם שייר כל שהוא - מתנתו מתקיימת. 14) שם קלא: [דוקא כותב, שבכתיבה מכוון להוציא קול ולהחשיבו כדי שיכבודוהו, אבל באמירה בלבד שאין לה קול, בוודאי אין כוונתו לעשותו אפוטרופוס. וכן כתב רבינו להלן פ"ו מהלכות נחלות הלכה ב, והיא דעת הר"ח (הובא ברא"ש פרק יש נוחלין סימן לא, עיין שם) והרי"ף שם. ומקורם ממשנת רבי יוחנן בן ברוקא (בבא בתרא קל.) שאם אמר בני פלוני יירשני - דבריו קיימין (ראה להלן פי"ב הלכה א). וכל־שכן אם אמר בלשון מתנה, שוודאי קנה. ר"י מיגאש ב"ב קלא: לפי דעה זו]. 15) [לדעת רבינו, הר"ח והרי"ף, אין הבדל בענין זה בין מתנה לבין ירושה, אלא בין כותב לאומר, שבאומר - זכה בין במתנה ובין בירושה (ראה למעלה), ובכותב - לא זכה לא במתנה ולא בירושה (שלא כהגהת חוות־יאיר על הרי"ף שם), ולא כדעת רשב"ם (ב"ב קל.) שעיקר החילוק בין מתנה, שיש חשש של אפוטרופסות, לבין ירושה שלא שייך בה אפוטרופסות, לפי שאפוטרופוס אינו יורש. ועיין שם שבנה יסודו ממה שאמר רב הונא (ב"ב קלג.): "שכיב מרע שכתב כל נכסיו לאחר - רואים אם ראוי ליורשו, נוטלן משום ירושה" ואילו לדעת הרי"ף ורבינו, מדובר שם בבת בין הבנות וכיוצא בזה, שלא שייך שם ענין אפוטרופסות (ראה להלן פ"ט הלכה ה). ומה שדקדק רבינו לכתוב כאן "מתנה", הוא מחמת "בריא" שהביא להלן, שבו לא מועילה לשון ירושה בהעברת נכסים מבן לבן, אלא לשון מתנה דוקא (בבא־בתרא קלא. וקכו: וראה בדברי רבינו להלן פי"ב הלכה ב, ובפ"ו מהלכות נחלות הלכה ד־ה]. 16) בבא־בתרא קלב. בעיא של רבא, שאולי דוקא בשכיב מרע אמרו, שלא נתכוון אלא להיות אחיו נשמעין לו, מאחר שהוא הולך למות. אבל בבריא, לא אמרו כן. ולא נפתרה בעיא זו, ומכיון שבכל ספק הלכתי בדיני ממונות, הולכים לקולא לנתבע - אין מוציאים כאן מחזקת הבנים, וקובעים להלכה שלא עשאו אלא אפוטרופוס (רי"ף שם). 17) שם, מימרא של רב חנילאי בר אידי בשם שמואל, כתשובה לבעיא שהועלתה שם. 18) שלכאורה, אין מקום להשתדלות זו לכבודו. 19) בבא־בתרא שם. 20) להלן הלכה ד, בדין "הכותב כל נכסיו לאשתו", כתב רבינו: "אף־על־פי שקנו מידו - לא עשאה אלא אפוטרופא", וצריך־עיון למה השמיטו כאן. 21) שאין להניח שיקיים אדם הפלייה בין הבנים, ויתן את כל נכסיו רק לאחד מהם, ומן הסתם התכוון רק לחזק את כבודו ומשמעתו בין האחים. אבל אם כתב כל נכסיו לזר, שאין מקום להשערה זו שהתכוון למשמעת, אחרי שאין עליו הדאגה לכבודו של אדם זה - מתנתו מתנה. 22) שם קנ: מימרא של רבא בשם רב נחמן. שכיון שלא כתב לו כל הנכסים, בוודאי נתכוון למתנה גמורה, ולא לעשותו אפוטרופוס.

ג. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים?[23] שֶׁכָּתַב לְבֵן[24] בֵּין הַבָּנִים; אֲבָל אִם כָּתַב כָּל נְכָסָיו לְבֵן בֵּין הַבָּנוֹת[25], אוֹ לְבַת[26] בֵּין הַבָּנוֹת, אוֹ לְאֶחָד מִן הַיּוֹרְשִׁין[27] בֵּין שְׁאָר הַיּוֹרְשִׁין, אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא שִׁיֵּר כְּלוּם - מַתְּנָתוֹ קַיֶּמֶת[28].

23) כן הוא ברי"ף בבא־בתרא פרק יש נוחלין (קלא:), ומקור דבריו ממה שאמר רב הונא (שם קלג.): "שכיב מרע שכתב כל נכסיו כו' נוטלן משום ירושה". וכתב על זה שם שדברי רב הונא בשאר יורשין, כגון בת בין הבנות ואח בין האחים, אבל בן בין הבנים בכתיבה לא עשאו אלא אפוטרופוס. ואם תאמר: "בנו מאי טעמא לא קנה בכתובה - וכל היורשים קנו - כבר אמרו עלה בגמרא דהלכתא בלא טעמא היא, ואין לנו אלא מה שאמרו חכמים". ובגמרא שבידי הרי"ף לא היה כתוב (שם קלא:) "איבעיא להו, בת אצל הבנים ואשה אצל האחים", שלפי"ז מפורש אליבא דרבינא שגם "בת אצל הבנים" - לא קנתה, אלא היה כתוב: "איבעיא להו, אשה אצל האחים" (רא"ש שם סימן לא) וכ"ה בגמרא כ"י ה' שבידי בעל "דקדוקי סופרים". 24) אע"פ שלדעת הרי"ף (למעלה) זוהי הלכה בלי טעם - יש בזה קצת מן ההגיון, שהבנות בלא זה יכבדו את הבן. 25) בנות שהן יורשות, כגון בנות בניו שמתו בחייו (ערוך השלחן). [ועיין 'נתיבות' סימן רמו ס"ק א, וראה בבבא־בתרא קמג: "ולסלוקי לברתי מעישור קאתי"]. 26) שאין הוא דואג לכבודה כמו לזה של הבן. 27) שוודאי אינו דואג לכבודו. 28) שלא אמרו אלא בכותב לאחד מבניו.

ד. וְכֵן[29] הַכּוֹתֵב[30] כָּל נְכָסָיו[31] לְאִשְׁתּוֹ, בֵּין בָּרִיא בֵּין שְׁכִיב מְרַע, אַף עַל פִּי שֶׁקָּנוּ מִיָּדוֹ[32] - לֹא עֲשָׂאָהּ אֶלָּא אַפּוֹטְרוֹפָּא עַל יוֹרְשָׁיו. בֵּין שֶׁהָיוּ יוֹרְשָׁיו בָּנָיו מִמֶּנָּה אוֹ מֵאִשָּׁה אַחֶרֶת[33], אוֹ אֶחָיו[34] אוֹ שְׁאָר יוֹרְשִׁין[35]. וְאִם[36] שִׁיֵּר כָּל שֶׁהוּא, בֵּין קַרְקַע בֵּין מִטַּלְטְלִין - קָנְתָה כָּל שֶׁכָּתַב לָהּ.

29) אף כאן מדובר בענין אומד הדעת. 30) שם קלא: מימרא של רב יהודה בשם שמואל. 31) בלשון מתנה (וראה במגיד־משנה למעלה הלכה ב, שכן גרס בגמרא שם) שאם בלשון ירושה אפילו אם שייר כל שהוא לא קנתה, לפי שאינה ראויה ליורשו, ראה בפ"ו מהלכות נחלות הלכה ב־ה. 32) אף שלכאורה, לעשות אפוטרופוס אין צורך בקנין. והמקור לזה, ממה שאמר בסתם: "הכותב כל נכסיו" - משמע בין בקנין ובין שלא בקנין (נמוקי־יוסף). וכן מדין מתנת בריא, שאמרו שהיא צריכה קנין. וכן ממה שאמרו להלן "שייר כל שהוא" וגם בזה צריך קנין, הרי שגם קנין אינו מועיל כאן (ביאור הגר"א לאבן־העזר סימן קז, ס"ק ב). ואם נכתב הקנין בשטר השכיב־מרע צריך לכתבו בלשון יפוי כח ותוספת על המתנה, שאם לא כן, בטל השטר לגמרי, כדלהלן פ"ח הלכה י ('חלקת מחוקק' שם ס"ק א).

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

33) שם, בעיא שנפתרה, ולשתי הדעות, של רבינא ושל רב עוירא, ושניהם בשם רבא. 34) כרבינא בשם רבא, ולא כרב עוירא (לפי גירסת הרי"ף שם). 35) למד מדין אחיו, והרא"ש בתשובה חולק על זה, ראה ב'חלקת מחוקק' שם ס"ק ג. 36) שם קנ: מימרא של רבא בשם רב נחמן.

ה. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים?[37] בִּנְשׂוּאָה; אֲבָל אִם כָּתַב כָּל נְכָסָיו לְאִשְׁתּוֹ אֲרוּסָה[38] אוֹ לִגְרוּשָׁה, אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא שִׁיֵּר כְּלוּם - הֲרֵי הִיא כִּשְׁאָר בְּנֵי אָדָם[39], וּמַתְּנָתוֹ קַיֶּמֶת.

37) שם קלא: כדבר פשוט. 38) שעדיין אינו דואג כל כך לכבודה. 39) ראה להלן הלכה ו שאחר, שאינו יורש - קנה.

ו. הַכּוֹתֵב[40] כָּל נְכָסָיו לְאֶחָד מִבָּנָיו וּלְאַחֵר - זֶה הָאַחֵר קָנָה חֲצִי[41] הַנְּכָסִים בְּמַתָּנָה, וְנִשְׁאַר הַחֲצִי לְבָנָיו; וְהַבֵּן שֶׁנִּתְּנוּ לוֹ - אַפּוֹטְרוֹפּוֹס מִנָּהוּ עַל שְׁאָר אֶחָיו[42].

40) שם קלא: כדבר פשוט, ועיין שם ברשב"ם ד"ה פשיטא, שפירש באופן אחר, ודחה דברי יש מפרשים כפירוש רבינו, וראה בהגהות מיימוניות. 41) ואחרי שנתן את החצי הראשון לאחר, החצי הנשאר הוא "כל הנכסים". 42) שכשם שאילו נתן את החצי הראשון לאחר, קודם שנתן את החצי השני לבנו - ברור שהחצי השני הוא "כל הנכסים", כן הוא הדין כשנתן ביחד. וראה בסמ"ע, סימן רמו ס"ק טז.

ז. וְכֵן[43] אִם כָּתַב כָּל נְכָסָיו[44] לְאִשְׁתּוֹ וּלְאַחֵר - זֶה הָאַחֵר קָנָה מֶחֱצָה, וְאִשְׁתּוֹ אַפּוֹטְרוֹפָּא עַל מֶחֱצָה.

43) שם בגמרא. 44) שם קלב. ברייתא, וכחכמים.

ח. כָּל אִשָּׁה שֶׁקָּנְתָה כָּל נִכְסֵי בַּעְלָהּ בְּמַתָּנָה[45] - אִבְּדָה כְּתֻבָּתָהּ[46], וְתִקָּרַע[47]. לְפִיכָךְ, אִם יָצָא שְׁטַר חוֹב עָלָיו, וְהָלְכוּ כָּל הַנְּכָסִים בְּחוֹבוֹ שֶׁקָּדַם הַמַּתָּנָה[48] - תִּשָּׁאֵר הִיא בְּלֹא כְּלוּם, וְלֹא תִּקַּח בִּכְתֻבָּתָהּ שֶׁקָּדְמָה הַחוֹב[49]; שֶׁאֻמְדַן[50] דַּעַת הוּא, שֶׁבַּהֲנָאָה[51] שֶׁבָּאָה לָהּ בִּשְׁמוּעָה זוֹ שֶׁכָּתַב לָהּ כָּל נְכָסָיו אִבְּדָה כָּל זְכוּת שֶׁיֵּשׁ לָהּ בַּנְּכָסִים חוּץ[52] מִמַּתָּנָה זוֹ.

45) דוקא באופן שקנתה במתנה, כגון אשתו גרושה או ארוסה (גמרא שם), או כל אשה, כלשון רבינו, אלא שכתב לה בלשון ברורה שזו היא מתנה ולא אפוטרופסות. אבל באופן שעשאה אפוטרופסות, לא אבדה כתובתה (מגיד־משנה מהגמרא שם). 46) היינו, שעבוד כתובתה על נכסים אלו, ראה להלן. 47) לאו דוקא. שהרי רק על נכסים אלו ויתרה, אך אם הבעל קונה נכסים חדשים, חל שעבוד הכתובה עליהם (רשב"ם שם ד"ה אבדה כתובתה, וכן כתבו ה'חלקת מחוקק' סימן קז ס"ק ח, והבית־שמואל שם ס"ק ו). 48) וגובה מן הדין מנכסים אלו של המתנה, אך ששעבוד הכתובה קודם לחוב. ולולא ויתרה, היתה היא קודמת לגבות את כתובתה מן החוב. 49) צ"ל "שקדמה לחוב". כלומר, והיה דינה לגבות כתובתה מנכסים אלו, לפי שהיא קודמת למתנה — אעפ"כ אינה גובה, שהרי ויתרה. 50) כן מסקנת הגמרא שם. 51) שזה גורם לה נחת רוח מיוחדת. שיוצאת שמועה שהיא חשובה לבעלה, עד שהוא מוכן לתת לה את כל נכסיו במתנה, ותמורת הנאה זו היא מוותרת על שעבוד הכתובה. 52) חוץ מזכות זו, לזכות בנכסים אלו בתורת מתנה.

ט. וְכֵן הַכּוֹתֵב[53] נְכָסָיו לְבָנָיו, בֵּין זְכָרִים בֵּין נְקֵבוֹת[54], בֵּין בָּרִיא[55] בֵּין שְׁכִיב מְרַע, וְכָתַב לְאִשְׁתּוֹ עִמָּהֶן קַרְקַע[56] כָּל שֶׁהוּא - הוֹאִיל וְעָשָׂה אוֹתָהּ שֻׁתָּף בֵּין הַבָּנִים וְלֹא מָחֲתָה, אִבְּדָה כְּתֻבָּתָהּ[57], וְאֵינָהּ טוֹרֶפֶת מִנְּכָסִים אֵלּוּ כְּלוּם; אֲבָל[58] מִנְּכָסָיו שֶׁיָּבוֹאוּ לוֹ אַחַר אֵלּוּ - נוֹטֶלֶת מֵהֶן כְּתֻבָּתָהּ.

53) פאה פ"ג משנה ז, והובאה בבבא־בתרא קלב. 54) יוצא מתוך העובדא, שם קלב: "פלגא לברת". 55) בגמרא שם, בעיא של רבא שאולי בבריא שמצפה שיקנה עוד נכסים אינה מוותרת כלום, ולא נפתרה. ולפיכך אינה יכולה להוציא ממון מספק, ועיין בפירוש המשנה לרבינו שם (מגיד־משנה). 56) דוקא קרקע ולא מטלטלין, ראה להלן הלכה י. 57) כלומר, על־ידי הנאה זו, שהפכה שותף עם יתר הבנים, מוותרת היא על שעבוד כתובתה. והיא מימרת רב נחמן בבבא־בתרא שם. ונראה שאין צורך בהסכמתה המפורשת, אלא מכיון שלא מחתה - אבדה כתובתה. [וכן כתב רבינו בפירוש המשנה (פאה שם) והביא ראיה לכך מלשון המשנה "שאמרו אבדה כתובתה ולא אמר איבדה" (ובכמה כתבי־יד הנוסחא אמנם "איבדה", ראה ב"נוסחאות המשנה" במשנת מכון הרי פישל) רוצה לומר, כי בשתיקותה - אבדה" (לשון רבינו שם). ואע"פ שהגמרא שם הוכיחה מברייתא של רבי יהודה שאמר "אימתי שהיתה שם וקבלה עליה" - סובר רבינו שסוגיא זו אינה להלכה, שמה שאמרו שאימתי דרבי יהודה לפרש דברי חכמים (סנהדרין כה.) אינו אלא במשנה ולא בברייתא (רמב"ן במלחמות שם, ו'תוספות' בעירובין פא: ד"ה ה"ג. ועיין בדק"ס שם עמוד 364 הערה ק' בשם הריטב"א). ועוד שיש גורסים בדברי רבי יהודה "במה דברים אמורים" (ריטב"א בדק"ס שם, וכ"ה ברז"ה וברמב"ן שם ובריבמ"צ בפאה שם) ו"במה דברים אמורים" הוא לחלוק, לדעת רבי יוחנן בעירובין פב. (רמב"ן שם), וכן סובר שמואל (שגם עליו סובבת קושיית הגמרא שם) בעירובין פא: וגם מהבעיא של רבא שם, בדין בריא (ראה למעלה הערה טז) נראה שאין צורך שתקבל בפירוש, שאם קבלה בפירוש, מה בין בריא לשכיב מרע. וכן דעת הירושלמי בפאה שם שהביאו דברי רב ושמואל ורבי יוסי בר' חנינא (שבבבלי שם) ולא הקשו עליהם מהברייתא הנ"ל של רבי יהודה - הרי שבירושלמי הבינו שפירוש דברי חכמים, בלא קבלה בפירוש]. 58) שם קלג. מדברי רב כהנא, וכהלכה מוסכמת.

י. כָּתַב[59] לָהּ עִמָּהֶן מִטַּלְטְלִין[60] בִּלְבַד, אוֹ[61] שֶׁשִּׁיֵּר[62] לְעַצְמוֹ קַרְקַע[63] כָּל שֶׁהוּא - כְּתֻבָּתָהּ קַיֶּמֶת. וְתַקָּנַת הַגְּאוֹנִים[64] הִיא, שֶׁאֲפִלּוּ שִׁיֵּר מִטַּלְטְלִים כָּל שֶׁהוּא. שֶׁהֲרֵי[65] הִיא אוֹמֶרֶת[66]: מִמַּה שֶׁשִּׁיֵּר אֲנִי גוֹבָה;

וּמִתּוֹךְ שֶׁתֵּרֵד לְמַה שֶּׁשִּׁיֵּר תֵּרֵד לִשְׁאָר נְכָסִים וְתִטְרֹף[67].

59) בברייתא, המביאה הדין הנ"ל בהלכה הקודמת - כתוב מפורש: "וכתב לה קרקע", וכן מפורש בדברי רב נחמן בתוך דיון על רקע עובדא מסויימת (שם קלב:). 60) מפני שאינם חשובים בעיניה, ובוודאי לא ויתרה על כתובתה, בגללם. 61) שם קלג. מדברי רב יימר על רקע עובדא מסויימת. 62) מפני הטעם, שמביא רבינו בסוף ההלכה. 63) אפילו דקל (שם בדברי רב יימר). ודוקא קרקע, אבל לא מטלטלין (שם קנ:) מפני שבתקופה התלמודית לא גבתה האשה כתובתה מיתומים ממטלטלין. 64) כלומר, לפי תקנת הגאונים, שהאשה יכולה לגבות כתובתה מן היתומים אף ממטלטלין (פרק טז מהלכות אישות הלכה ז) - אין להבדיל גם כאן בין שייר קרקע לשייר מטלטלין (מגיד־משנה, וראה בשו"ע אהע"ז סימן קז סעיף ב). 65) ההנמקה הבאה בדברי רב יימר (שם קלג.). 66) וממילא אין היא מוותרת כלל על שעבודה, שהרי היא בטוחה לגבות מזה שנשאר, בין קרקע ובין מטלטלין. 67) תגבה בכח השעבוד שיש לה עליהם.

יא. הַכּוֹתֵב[68] כָּל נְכָסָיו לְבָנָיו, וְכָתַב לְאִשְׁתּוֹ חֵלֶק עִמָּהֶן[69], וּמֵת אֶחָד מִן הַבָּנִים בְּחַיֵּי אָבִיו[70] - הֲרֵי זוֹ תִּגְבֶּה כְּתֻבָּתָהּ מֵחֵלֶק[71] זֶה שֶׁמֵּת; שֶׁלֹּא אִבְּדָה כְּתֻבָּתָהּ אֶלָּא מִלִּטְרֹף מֵהֶן[72].

68) שם קלב: קלג. מימרא של רב כהנא. 69) כנ"ל בהלכה ט. 70) ולא הניח בנים, ואם כן אביו יורש את החלק שנתן לו. 71) שהרי זה כאילו קנה הבעל נכסים חדשים. 72) כלומר, מלטרוף מן היורשים (מגיד־משנה). אבל מנכסים שבאו לו, לאב, אחר אלו, הרי היא נוטלת מהן כתובתה (למעלה הלכה ט). ונכסים אלו שירש האב, אחרי שכתב כל נכסיו, מבנו - אינם פחותים מנכסים שקנה מאחר, וגובה מהם (גמרא שם).

יב. הָרוֹצֶה[73] לְהִנָּשֵׂא, וְכָתְבָה כָּל נְכָסֶיהָ בֵּין לִבְנָהּ[74] בֵּין לְאַחֵר[75], וְאַחַר כָּךְ נִשֵּׂאת, וְנִתְגָּרְשָׁה[76] אוֹ[77] שֶׁמֵּת בַּעְלָהּ - מַתְּנָתָהּ בְּטֵלָה[78]; שֶׁזּוֹ מַבְרַחַת הִיא, וְלֹא כָתְבָה כָּל נְכָסֶיהָ אֶלָּא לְהַבְרִיחַ מִבַּעְלָהּ[79] שֶׁלֹּא יִירָשֶׁנָּה[80], וּכְשֶׁתִּהְיֶה צְרִיכָה לָהֶן[81] יַחְזִרוּ לָהּ[82]. לְפִיכָךְ, אִם מֵתָה הִיא בְּחַיֵּי בַּעְלָהּ - קָנָה הַמְקַבֵּל מַתָּנָה אֶת הַכֹּל[83]. וְאִם[84] שִׁיְּרָה כְּלוּם, אֲפִלּוּ מִטַּלְטְלִין[85] - מַתְּנָתָהּ קַיֶּמֶת[86]; וְאַף עַל פִּי שֶׁנִּתְגָּרְשָׁה - אֵינָהּ חוֹזֶרֶת.

73) כתובות עח: עט. מימרא של רב חנילאי בר אידי בשם שמואל. 74) בכתובות שם נזכרה "בתו". ובבבא־בתרא קנא. נזכר "בנו". 75) וכל־שכן הוא: אם בכותבת לבנה או לבתה, אמרו "לא שביק איניש נפשיה ויהיב לאחריני" (=אין אדם מזניח עצמו ונותן לאחרים) — קל־וחומר בכותב לאחר (שם בגמרא בדברי רבא). 76) שם. 77) תוספת של רבינו. 78) לגבי קנין הגוף. אבל לגבי פירות, הרי היא שלו, כל זמן שהיא תחת בעלה (להלן הלכה יג). ואע"פ שאין למקבל בה קנין הגוף - אין הבעל יורשה, שעשאום חכמים כנכסים שאינם ידועים לבעל, ולא זכה בהם כלל (כתובות עט. וראה בפכ"ב מהלכות אישות הלכה ח־ט). 79) אומד הדעת הוא, אף שלא אמרה כן בפירוש (מגיד־משנה בשם הר"י מיגאש, וראה 'תוספות' כתובות עח: ד"ה כתבתינהו, וכן נראה מדברי רבינו, שהרי סדר הלכה זו בסמוך להלכות אחרות של אומד הדעת). 80) רק לגבי קנין הגוף היתה כוונת הברחה מבעלה, שלא יירשה ולא יחלטו הנכסים אצלו לאחר מותה, אבל לגבי אכילת הפירות, כל זמן שהנכסים ברשותו - לא היתה כוונת הברחה מבעלה, כדי שלא יאכל הפירות, אלא המקבל אוכל פירות, כדלהלן הלכה יג]. 81) היינו, כשתתגרש, או כשימות הבעל. 82) שאין אדם מזניח את עצמו לגמרי לטובת אחרים, ואפילו הם בניו (כתובות עט. מדברי רבא ורב נחמן). 83) כן כתב רבינו גם בהלכות אישות שם הלכה ט. 84) כרבי זירא בכתובות עט. ורבא בשם רב נחמן בבבא־בתרא קנ: 85) בבא־בתרא שם. 86) אלא־אם־כן גילתה דעתה מפורש, שאז אין מתנתה מתנה, כתובות שם ובבא־בתרא קנא. (ועיין שם ב'תוספות' ד"ה אפילו) וראה בהלכות אישות שם.

יג. כָּל הַנּוֹתְנִין כָּל נִכְסֵיהֶם, מִשֶּׁתִּבְטַל הַמַּתָּנָה וְיַחְזִרוּ כָּל הַנְּכָסִים לַבְּעָלִים הָרִאשׁוֹנִים אֵין הַמְקַבֵּל מַתָּנָה מַחֲזִיר פֵּרוֹת[87]; שֶׁאֲפִלּוּ נָתַן הָאָדָם מַתָּנָה בְּפֵרוּשׁ עַל מְנָת לְהַחֲזִיר כָּל יְמֵי חַיֵּי פְּלוֹנִי - הֲרֵי זֶה אוֹכֵל פֵּרוֹת כָּל זְמַן הַמַּתָּנָה, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ[88].

87) שכל זמן שהיא תחת בעלה, היא ברשות המקבל. וכן נראה בבבא־בתרא קנא. ועיין ב'תוספות' שם ד"ה גליא - וראה ב'אור שמח'. 88) למעלה פ"ג הלכה ט. וכל־שכן כאן שהמתנה ניתנה באופן סתמי, כאילו לתמיד, ורק אנו מסיקים מאומד הדעת שהיא זמנית גרידא. אבל במתנה בטעות כמו למעלה הלכה א - הפירות חוזרים (לחם־משנה).

יד. מִי[89] שֶׁשָּׁלַח כֵּלִים מִמְּדִינַת הַיָּם[90], וְאָמַר: יִנָּתְנוּ אֵלּוּ לְבָנַי - הֲרֵי אֵלּוּ יִנָּתְנוּ לַבָּנִים וְלַבָּנוֹת. הָרָאוּי[91] לְבָנִים, כְּגוֹן סְפָרִים[92] וּכְלֵי מִלְחָמָה[93] - לַבָּנִים; וְהָרָאוּי לְבָנוֹת, כְּגוֹן כְּלֵי מֶשִׁי הַצְּבוּעִים[94] וַחֲלִי זָהָב[95] - יִטְּלוּם הַבָּנוֹת[96]. הָיוּ רְאוּיִין לִזְכָרִים וְלִנְקֵבוֹת - יִטְּלוּ אוֹתָן הַזְּכָרִים[97]. וְכֵן[98] הַמְשַׁלֵּחַ[99] כֵּלִים לְבֵיתוֹ סְתָם, וְהָיוּ בָּהֶן כֵּלִים הָרְאוּיִין לְבָנוֹת[100] - יִטְּלוּ אוֹתָן בְּנוֹתָיו[101]; אֲמִדַּן דַּעַת הוּא שֶׁלָּהֶן שָׁלַח. וְאִם אֵין לוֹ בָּנוֹת, אוֹ שֶׁהָיוּ בְּנוֹתָיו נְשׂוּאוֹת - יִטְּלוּ אוֹתָן נְשֵׁי בָנָיו[102]; שֶׁהַדַּעַת נוֹטָה שֶׁלָּהֶן שָׁלַח.

89) ירושלמי כתובות פרק שני דייני גזרות, הובא ברי"ף בבבא־בתרא קמג: וברשב"ם שם. ובבריא, אבל בשכיב מרע אין הבנות בכלל (ירושלמי שם, ובבלי בבא־בתרא שם, וכן כתב רבינו להלן פי"א הלכה א). שבחייו רוצה לכבד בנותיו כדי שתהיינה חביבות על בעליהן, אבל בשעת מיתה אינו רוצא לעקור נחלה דאורייתא (נמוקי־יוסף בבא־בתרא שם,

דפוס ווילנא דף סו ע"ב). 90) מארץ רחוקה, הנמצאת מעבר לים. 91) זה לא נזכר בירושלמי שם, אבל למדו רבינו ממה שאמרו בבבלי בבא־בתרא קמג: באופן ששלח לביתו סתם (הובא להלן), ורבינו הרכיב את שתי ההלכות יחד בכדי להשוות את דעת שני התלמודים (כסף־משנה). 92) [שאין דרכה של אשה ללמוד, שהרי כל המלמד את בתו תורה - כאילו מלמדה תפלות (סוטה כ.) ואף תורה שבכתב לא ילמד אותה לכתחילה, כמו שכתב רבינו בפ"א מהלכות תלמוד תורה הלכה יג]. 93) [שהאשה אסורה בהם, משום "לא יהיה כלי גבר על אשה" - נזיר נט. ופי"ב מהלכות עבודה זרה, הלכה י]. 94) פסחים קח. "ונשים בראוי להן - בבגדי צבעונין". 95) נזם זהב. פי"ב מהלכות עבודה זרה, שם. 96) כאן לא הזכיר רבינו שאם הן נשואות - יתן לכלותיו, כמו שכתב להלן בדין אמר "לביתי" - שדווקא אם אמר "לביתי" אף כלותיו בכלל, אבל אם אמר "לבני" - רק בניו ובנותיו בכלל, ולא "כלותיו" (משנה־למלך וב"ח בחושן־משפט סימן רמז, וראה בסמ"ע וש"ך שם ס"ק א). 97) פשוט הוא, שדעתו של אדם קרובה יותר לבנו מלבתו, שהרי אפילו לאשת בנו דעתו קרובה יותר מלבתו הנשואה (להלן באמר "לביתי"). והטעם, מפני שעל בנו לפרנסה, כל־שכן בבנו ובבתו, שדעתו קרובה יותר אצל הבן (מגיד־משנה). וכן נראה גם בלשון הירושלמי (כתובות שם) "והבנות בכלל" - שדין קדימה לבנים. ויש מנמקים בזה, שבעצם הדבר כיון שאמר "לבני" ביטוי זה במשמעותו הראשונית מכוון רק לבנים, ורק אם יש דברים שהם ראויים רק לבנות, אנו משערים שלא יתכן שהתכוון בזה לבנים אלא לבנות, אבל דבר הראוי לשניהם ינתן לבנים. ובדין אמר "לביתי" דלהלן, והיו דברים הראויים לבנים ולבנות, ראה להלן הערה צט. 98) יש דיון בין המפרשים, אם יש דמיון בין הלכה זו, לבין מה שנאמר למעלה (באומר "לבני"). ראה להלן הערה צט. 99) בבא־בתרא קמג: 100) ואם הם ראויים לבנים, ינתן לבנים (גמרא שם). והשמיט זאת רבינו כאן, מפני שכבר כתב כן למעלה. ואם ראויים לבנים ולבנות, יש אומרים שאף כאן, כמו למעלה, הבנים קודמים. ויש אומרים, שאין זה אמור אלא למעלה כשאמר "לבני", ואז הבנים קודמים (ראה לחם־משנה). 101) פנויות. והן קודמות לנשי בניו (גמרא שם). ואם יש לו אשה, מה דינו? ראה במשנה־למלך ובשו"ע חו"מ סימן רמז סעיף ב. 102) ואם לא היו נשים לבניו - יטלו בנותיו הנשואות (סמ"ע סימן רמז ס"ק ה).

טו. הַמַּשִּׂיא[103] בְּנוֹ גָּדוֹל[104] לְבִתּוּלָה בְּבַיִת - קָנָה[105] הַבַּיִת. וְהוּא[106] שֶׁיִּהְיוּ נְשׂוּאִין רְאשׁוֹנִים לְזֶה הַבֵּן, וְלֹא הִשִּׂיא הָאָב בֵּן אַחֵר קֹדֶם לוֹ[107], וְלֹא[108] שִׁיֵּר הָאָב בְּזֶה הַבַּיִת שֶׁיִּחֵד לוֹ כְּלוּם. וּדְבָרִים[109] אֵלּוּ כַּהֲלָכָה שֶׁאֵין לָהֶם טַעַם הֵם, וְנָגְעוּ[110] חֲכָמִים בַּדָּבָר הַזֶּה מֵאֲמִדַּן הַדַּעַת, שֶׁמֵּרֹב שִׂמְחָתוֹ וְאַהֲבָתוֹ גָּמַר[111] וְהִקְנָהוּ הַבַּיִת, שֶׁהֲרֵי לֹא שִׁיֵּר בָּהּ לְעַצְמוֹ כְּלוּם[112]. לְפִיכָךְ, אִם שִׁיֵּר שָׁם אֲפִלּוּ פַּךְ[113] אֶחָד - לֹא קָנָה הַבַּיִת. יִחֵד[114] לוֹ בַּיִת וּכְלֵי בַּיִת, אַף עַל פִּי[115] שֶׁשִּׁיֵּר בַּבַּיִת כְּלִי אֶחָד לְעַצְמוֹ, אוֹ[116] הָיָה לוֹ שָׁם אוֹצָר[117] וְכַיּוֹצֵא בּוֹ - קָנָה כְּלֵי הַבַּיִת, אֲבָל הַבַּיִת לֹא קָנָה.

103) בבא־בתרא קמד. מימרא של רבי חנינא. 104) כלומר: "גדול שבבניו" (רמ"ה). 105) הבן. 106) כלומר: ודוקא. 107) אבל אם השיא האב, בת קודם לו - כיון שלגבי זכרים, הנישואין של עכשיו הם ראשונים, זכה הבן בבית, וכן כתב הרא"ש (בבא־בתרא פ"ט סימן יא). 108) מדברי רב ירמיה שם, שתירץ ברייתא שהובאה כסתירה למימרת רבי חנינא. וכן אמרו שם עוד אמוראים. 109) מימרא של מר זוטרא, שם. 110) הנימוק הוא של רבינו, ואינו במקור התלמודי. ולפיכך אמרו: "כהלכתא בלא טעמא", ולא אמרו "הלכתא בלא טעמא" - שקצת טעם יש בזה. וראה 'תוספות' שם, ד"ה כהלכתא. 111) ושיערו חכמים שאין אהבה ושמחה גמורה, אלא דוקא כשישנם כל התנאים הנ"ל. 112) וזו הוכחה שרוקן את הבית למוסרו לבנו. 113) שם, עובדא של רב אשי כשהשיא את בנו. 114) ברייתא שם. 115) מכאן דקדק המגיד־משנה, שאם לא השאיר כלום בבית, וקנה הבן את הבית עצמו, כל־שכן שקנה עם הבית אף את כלי הבית, שזהו שאומר רבינו שאפילו לא קנה את הבית קנה את הכלים, וכל־שכן אם קנה הבית, שוודאי קנה הכלים. 116) מימרא של רב ירמיה. 117) מחסן לתבואה.

טז. יִחֵד[118] לוֹ בַּיִת וַעֲלִיָּה[119] - בַּיִת קָנָה, עֲלִיָּה לֹא קָנָה[120]. וְכֵן[121] אִם יִחֵד לוֹ בַּיִת וְאַכְסַדְרָה[122] - בַּיִת קָנָה, אַכְסַדְרָה לֹא קָנָה[123]. שְׁנֵי[124] בָּתִּים זֶה לִפְנִים מִזֶּה - לֹא קָנָה אֶלָּא הָאֶחָד שֶׁנָּשָׂא בּוֹ.

118) שם, כדבר פשוט. 119) היינו, שלבית שבו התקיימו הנישואין יש עוד עלייה. 120) מפני שהעלייה אינה חלק של הבית לענין זה, והיא רשות נפרדת [וראה בפכ"ה מהלכות מכירה הלכה א, ופ"ט מהלכות נדרים הלכה טו]. 121) בעיא בגמרא שלא נפתרה. ומספק, כדין כל ספק הלכתי בדיני ממונות, אין מוציאין מן המוחזק, היינו, האב (הגהות מיימוניות). 122) מרפסת, שממנה נכנסים לבית. 123) מפני שאין בה תשמיש בית ('תוספות' שם, ד"ה בית ואכסדרה). 124) אף זו בעיא שלא נפתרה, שם.

יז. כְּבָר בֵּאַרְנוּ בְּנִשּׂוּאִין[125], שֶׁשְּׁנַיִם[126] שֶׁהָיָה בֵּינֵיהֶם שִׁדּוּכִין[127], וּפָסַק[128] זֶה עַל יְדֵי[129] בְּנוֹ וְזֶה עַל יְדֵי בִּתּוֹ, וְאָמְרוּ[130]: כַּמָּה[131] אַתָּה נוֹתֵן לְבִנְךָ?[132] כָּךְ וְכָךְ! וְכַמָּה אַתָּה נוֹתֵן לְבִתְּךָ?[133] כָּךְ וְכָךְ! וְעָמְדוּ וְקִדְּשׁוּ[134] - קָנוּ בַּאֲמִירָה[135]. וְאֵין[136] קוֹנִין בַּאֲמִירָה זוֹ עַד שְׁעַת נִשּׂוּאִין; שֶׁכָּל הַפּוֹסֵק[137] - דַּעְתּוֹ לְכָנֵס. וּצְרִיכִין שֶׁיִּהְיוּ הַדְּבָרִים שֶׁהֵן פּוֹסְקִין מְצוּיִין בִּרְשׁוּתוֹ; שֶׁאֵין אָדָם מַקְנֶה דָּבָר שֶׁלֹּא בָּא לָעוֹלָם, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ[138]. וּדְבָרִים אֵלּוּ לֹא נִתְּנוּ לְהִכָּתֵב[139], לְפִיכָךְ[140] אֵינָן כִּשְׁטָר[141] עַד שֶׁיִּטְרַף[142] בָּהֶן.

125) פכ"ג מהלכות אישות הלכה יב־טו. 126) היינו, אבי החתן ואבי הכלה, ובהלכות אישות (שם הלכה יב) הוסיף רבינו אף האיש והאשה עצמם. וראה במגיד־משנה.

127) התקשרות לנישואין. 128) התחייב. 129) בשביל. 130) אמירה בלבד, בלי קנין וכתיבה. 131) כתובות קב: מימרא של רב גידל בשם רב. 132) בהלכות אישות (שם יד) ציין רבינו "ובנישואין ראשונים". ולפני המגיד־משנה היתה כנראה שם הגירסא: "לבנו הגדול", ראה מגיד־משנה ולחם־משנה כאן. 133) בהלכות אישות שם, כתב רבינו: "בין קטנה ובין גדולה". 134) זו לשונו של רב גידל. ומזה נראה, שדווקא בעת קידושין ממש, ולא קודם לזה ולא לאחר מכן. וראה בפכ"ג מהלכות אישות הלכה יז, ובהערה עה שם. 135) בלי קנין, והטעם בגמרא (כתובות שם) בסיום דברי רבא: מפני הנאת החיתון, יש כאן גמירות דעת גמורה. כלומר, ולא צריך קנין, שכרגיל, משמש סמל מוחשי לגמירות דעת. 136) יוצא מתוך דברי המשנה, כתובות סו. ומפורש בירושלמי שם. וראה הלכות אישות שם הלכה טו. 137) דברי רב ספרא, בירושלמי שם. 138) פכ"ב מהלכות מכירה הלכה ה. ושם, שדבר שאינו ברשותו של המקנה, הוא כדבר שלא בא לעולם. ועיין 'בית שמואל' אבן־העזר סימן נא ס"ק ד. [בהלכות מכירה שם הלכה י, ולהלן פ"ח הלכה ה כתב רבינו שהמזכה לעובר, אע"פ שלא בא לעולם - קנה, שדעתו של אדם קרובה אצל בנו, ובפכ"ג מהלכות אישות הלכה יד השתמש רבינו בסברא, ש"דעתו של אדם קרובה אצל בנו", כסיבה לזה שדברים אלו נקנין באמירה, ואעפ"כ זה לא מועיל להקנות לדבר שלא בא בעולם, לפי שיש כאן "תרתי לריעותא" (=שני חסרונות): דברים בעלמא בלי קנין, וגם דבר שלא בא לעולם, וראה להלן פ"ח שם הערה סב]. 139) בכתובות שם: "א"ל רבינא לרב אשי, דברים הללו [=הנקנין באמירה] ניתנו ליכתב או לא ניתנו ליכתב, א"ל לא ניתנו ליכתב" ופירש רבינו "לא ניתנו ליכתב" כלומר, שאף אם נכתבו אין להם תוקף של שטר (וראה בראב"ד ומגיד־משנה, וכן דעת הגאונים במאירי שם) ואין דעות כל המפרשים שוות בזה (ראב"ד, ועיין 'תוספות' שם). 140) כלומר, מכיון שאין להם תוקף של שטר, כנ"ל. 141) שיש, כידוע, הפרש בין מלוה בעל־פה, שגובה רק מנכסים בני חורין, שנמצאים ברשותו של הלוה, לבין מלוה בשטר, שגובה אף מנכסים משועבדים, היינו, שנמכרו לאחרים. 142) שיגבה מן הלקוחות. שלא עלה על דעתם להשתעבד אלא מנכסים בני חורין, ולא מנכסים משועבדים (מגיד־משנה ומאירי).

1 **יח. הַמְקַדֵּשׁ[143] אֶת הָאִשָּׁה, אֲפִלּוּ קִדְּשָׁהּ בְּאֶלֶף**
2 **דִּינָר[144], בֵּין שֶׁחֲזָרָה הִיא[145] בֵּין שֶׁחָזַר הוּא[146], בֵּין**
3 **שֶׁמֵּת[147] הוּא בֵּין שֶׁמֵּתָה הִיא - אֵין הַקִּדּוּשִׁין**
4 **חוֹזְרִין[148] לְעוֹלָם, אֶלָּא הֲרֵי הֵן מַתָּנָה גְּמוּרָה שֶׁאֵין**
5 **לָהֶם חֲזָרָה.**

143) בבא־בתרא קמה. פלוגתא בין התנאים והאמוראים בברייתא ובגמרא, וראה להלן. 144) בברייתא שם: "קדשה בכסף". 145) ובעלה גרש אותה בהסכמתו לדרישתה ('חלקת מחוקק' סימן נ ס"ק א). 146) וגירשה. ובזה אין שום פלוגתא, כי הרי הוא גרם. 147) ואף בזה הכל מודים, מכיון שהיא יכולה לטעון: הבו לי בעלי ואשמח בו (גמרא שם). [וברש"י לכתובות עו: "דמאן־דאמר קידושין לאו לטיבועין ניתנו - שאם מת החתן הקידושין חוזרין", ולפי הגמרא בבבא־בתרא שם, אם מת החתן - אף למאן־דאמר קידושין לאו לטיבועין ניתנו, אין הקידושין חוזרין. אבל ברש"י מהדורא קמא (בשטמ"ק שם) כתב: "במארס את הבתולה ומתה, האב חייב להחזיר את הקידושין לבעל, לפי שלא ניתנו קידושין לטיבועין"]. 148) בגמרא שם: "אמר רב פפא, הלכתא בין שמת הוא, בין שמתה היא והדר ביה הוא (=חזר בו הוא) - קידושין לא הדרי (=כסף הקידושין אינו חוזר), הדרא ביא איהי (=חזרה בה היא) אפילו קידושי נמי הדרי. אמימר אמר, קידושי לא הדרי, גזירה שמא יאמרו קידושין תופסין באחותה". כלומר, אם יראו שהקידושין חוזרין, יחשבו שהקידושין היו בטעות ולא תפסו, וממילא מותר המקדש באחותה. [ומתוך זה, שרבינו לא העתיק גזירה זו בחזרה היא, ואדרבה כלל ביחד חזר הוא וחזרה היא - נראה שאין זה מטעם גזירה, אלא על־פי הדין, מפני שפוסק כרבי יהודה הנשיא שאמר "קידושין לטיבועין ניתנו" (בבא־בתרא שם) כלומר, כסף הקידושין נטבעין, נשקעין לעולם אצלה ולא היה בדעת המקדש ליתן לה דוקא אם יחיו ביחד, אלא נתכוון למתנה גמורה בכל אופן. ולפיכך הביא הלכה זו כאן בהלכות זכיה ומתנה. ובפרק זה, שכולו עוסק באומדן דעת במתנה, ולא הביאה בהלכות אישות, שאין טעמה מפני החשש שיתירו את אחותה, אלא שזוהי מתנה גמורה על־פי דיני המתנות. וכן פסק המאירי בכתובות עו: (עמוד 823) כמאן־דאמר קידושין לטיבועין ניתנו. וראה במרדכי קידושין פ"ג סימן תקלה, ובמגיד־משנה כאן].

6 **יט. וְאִם הָיוּ קִדּוּשֵׁי טָעוּת - חוֹזְרִין הַמָּעוֹת[149].**

149) כן מפורש בכתובות שם, בדברי רב נחמן בר יצחק.

7 **כ. וְהַמְקַדֵּשׁ[150] אֲחוֹתוֹ[151] - הַמָּעוֹת מַתָּנָה[152]. אָדָם**
8 **יוֹדֵעַ שֶׁאֵין קִדּוּשִׁין תּוֹפְסִין בָּעֲרָיוֹת, וְאֵין זֶה טוֹעֶה,**
9 **אֶלָּא גָּמַר וְנָתַן לְשֵׁם מַתָּנָה.**

150) קידושין מו: ובבא־מציעא טו: ושם מחלוקת בזה בין רב ושמואל, ופסק כשמואל, בהתאם לכלל הידוע שהלכה כשמואל בדיני ממונות. 151) שהיא מן העריות המפורשות בתורה (פ"א מהלכות אישות הלכה ה) ואין קידושין תופסין בה (שם פ"ד הלכה יב). 152) בפ"ט מהלכות גזילה הלכה ז, פסק רבינו, בקונה שדה מחבירו והכיר הלוקח שגזילה היא ביד המוכר, שמחזיר לו הקרן, כדעת רב שם (בניגוד לשמואל), שאדם יודע שקרקע אין לו, וגמר ונתן לשם פקדון. ויש מחלקים, לפי סוגיית הגמרא בבבא־מציעא שם, בין נכרי שנותן לו רק לפקדון, לבין אחות שנותן לה לשם מתנה. ועיין לחם־משנה כאן, ומשנה־למלך בהלכות גזילה שם.

10 **כא. הַשּׁוֹלֵחַ[153] סִבְלוֹנוֹת[154] לְבֵית חָמִיו, בֵּין מְרֻבִּין[155]**
11 **בֵּין מוּעָטִין[156], בֵּין שֶׁאָכַל[157] שָׁם סְעֻדַּת אֵרוּסִין בֵּין**
12 **שֶׁלֹּא אָכַל, בֵּין שֶׁמֵּת הוּא בֵּין שֶׁמֵּתָה הִיא, אוֹ שֶׁחָזַר**
13 **בּוֹ הָאִישׁ - יַחְזִרוּ הַסִּבְלוֹנוֹת כֻּלָּן[158], חוּץ מִן הַמַּאֲכָל**
14 **וְהַמַּשְׁקֶה[159].**

153) בבא־בתרא קמו. וקמו: 154) מלשון סבל, משא, שנושאין אותו מיד זה ליד זה (מדברי רבינו בפירוש המשניות). 155) שוודאי חוזרים, כמפורש במשנה שם. וכפירושו של הר"י בן מיגאש, שאפילו אם אכל חוזר וגובה, ראה להלן. 156) במועטין, מפורש במשנה שם שאין נגנבין, אבל רבינו פוסק כדעת רבין (שם קמו:), ראה להלן. 157) רבינו מפרש המשנה הנ"ל כדעת ר"י בן מיגאש, שבין במרובין ובין במועטין מדובר כשאכל, וסוף המשנה הוא המשך של הרישא (שחילקה בין אכל שאינו נגבה לבין לא אכל שגובה), שאם לא אכל חוזר וגובה אפילו במועטין, ואם אכל אינו גובה במועטין, ואילו במרובין אפילו אם אכל חוזר וגובה. וכשבא רבין שם ואמר שלעולם סבלונות חוזרים, על־כרחנו שאפילו במועטין ואפילו אם אכל, הם חוזרים. 158) היינו, כל אלה שעודם קיימים ולא בלו. אבל אם בלו - דינם כמאכל ומשקה, כמו שכתב רבינו בפירוש המשנה שם. 159) שנאכלו ואינם קיימים.

כב. וְכֵן כֵּלִים מוּעָטִים שֶׁשָּׁלַח לָהּ לְהִשְׁתַּמֵּשׁ שָׁם בְּבֵית אָבִיהָ[160]: אִם נִשְׁתַּמְּשָׁה בָּהֶן וּבָלוּ אוֹ אָבְדוּ - אֵינָן מִשְׁתַּלְּמִין; אֲבָל אִם הָיוּ קַיָּמִין - חוֹזֵר הַכֹּל, וְגוֹבֶה אוֹתָם בְּבֵית דִּין; שֶׁהַדָּבָר יָדוּעַ שֶׁלֹּא שִׁלְּחָם אֶלָּא דֶּרֶךְ נוֹי בִּלְבָד.

160) המפורש במשנה שם, שאינן נגבין שהרי פירש לה שתשתמש בבית אביה, - גם על זה חלק שם רבין ואמר שכל שהוא קיים חוזר לעולם.

כג. חֲזָרָה[161] הִיא בָּהּ - חוֹזֵר הַכֹּל; וַאֲפִלּוּ הַמַּאֲכָל וְהַמַּשְׁקֶה[162] נוֹתֶנֶת דָּמָיו בְּזוּל[163]. וּכְבָר הִסְכִּימוּ הַגְּאוֹנִים, שֶׁאִם הָיוּ דְּמֵי מַאֲכָל וּמַשְׁקֶה [שָׁוֶה] שִׁשָּׁה - מִשְׁתַּלֶּמֶת אַרְבָּעָה[164], אִם חֲזָרָה בָּהּ; שֶׁלֹּא נָתַן לָהּ מַתָּנָה זוֹ אֶלָּא לְדַעַת שֶׁלֹּא תַחֲזֹר בָּהּ.

161) בבא־בתרא שם, סוף המימרא של רבין. 162) שכבר כלו. 163) פחות משווים האמיתי של האוכל, משלמין בזול, מכיון שאלמלי ידע זה האוכל שהוא ישא בהוצאות, לא היה אוכל את המאכלים היקרים. 164) בגמרא שלפנינו שם, מפורש כן: "עד כמה בזול עד תילתא". אבל בכל כתבי־היד שם חסרות מילים אלו, וכן אינן ברי"ף. ולפיכך מביא זאת רבינו בשם הגאונים.

כד. הוֹרוּ רַבּוֹתַי, שֶׁאִם הָיָה מִנְהַג הַמְּדִינָה שֶׁיַּעֲשֶׂה כָּל אָדָם סְעֻדָּה וְיַאֲכִיל לְרֵעָיו, אוֹ יְחַלֵּק מָעוֹת לַשַּׁמָּשִׁים וְלַחַזָּנִין[165] וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן, וְעָשָׂה כְּדֶרֶךְ שֶׁעוֹשִׂין כָּל הָעָם, וְחָזְרָה בָּהּ - מְשַׁלֶּמֶת הַכֹּל; שֶׁהֲרֵי גָּרְמָה לוֹ לְאַבֵּד מָמוֹן, וְכָל הַגּוֹרֵם לְאַבֵּד מָמוֹן חֲבֵרוֹ - מְשַׁלֵּם[166]. וְהוּא שֶׁיִּהְיוּ לוֹ עֵדִים כַּמָּה הוֹצִיא, שֶׁאֵין זֶה נִשְׁבָּע וְנוֹטֵל[167].

165) [היינו שליחי ציבור. וכן דעת רבינו בפי"ד מהלכות תפלה הלכה ח. ולא כמו שכתבו ה'תוספות' ברכות לד. ד"ה לא יענה, שחזן הוא שמש בית הכנסת]. 166) כמו שכתב רבינו בפ"ז מהלכות חובל ומזיק הלכה ז. והיינו מטעם "דיני דגרמי", וכמו שהסבירו ה'תוספות' (בבבא־בתרא כב: ד"ה זאת אומרת, בשם הר"י) שאם נעשה ההיזק בשעת מעשה, הרי זה דיני דגרמי וחייב לשלם, ואף כאן כעת שחוזרת בה, נעשה ההיזק (ט"ז באהע"ז סימן נ ס"ק ד). והראב"ד חולק על דברי רבינו, וראה במגיד־משנה. [ואע"פ שבחזרתה לא נתכוונה להזיק, ולדעת רבינו אין חיוב ב"גרמי", אלא במתכוון להזיק (ראה בפ"ו מהלכות סנהדרין הלכה א) - יש להבדיל בין דיין שטעה, שאם נחייבהו לשלם, לא ידון לעולם, כמו שכתב הרי"ף בפ"ד דסנהדרין (ראה בסמ"ע סימן כה ס"ק ו), לבין מזיק אחר, שאע"פ שלא התכוון להזיק - חייב לשלם. ומה שכתב רבינו בתשובה בדין הפורץ גדר לפני בהמת חברו, שאם נתכוון כדי שתזיק - חייב, ואם לא נתכוון לכך פטור (ראה פ"ד מהלכות נזקי ממון הלכה ב, במגדל־עוז ובמגיד־משנה) - כנראה שבפורץ גדר הקילו יותר, מפני שההיזק אינו בא מיד בשעת המעשה]. 167) [אע"פ שבנגזל תיקנו חכמים שיהא נשבע ונוטל (פ"ד מהלכות גזילה הלכה א) וכמו כן במזיק (פ"ז מהלכות חובל ומזיק הלכה יז) ובמוסר ממון חבירו לגוי, שהוא מדיני דגרמי, השאירו חכמים ב"תיקו" אם עשו תקנה זו או לא (ב"ק סב.) ופסק רבינו שאם תפש הנמסר אין מוציאין מידו, ונשבע וזוכה במה שתפש (שם פ"ח הלכה ז) - כאן בחזרה בה שלא התכוונה להזיק אין הדין כן, מפני שכל תקנה זו אינה אלא מדין קנס (הלכות גזילה שם) ולא קנסו חכמים שוגג אטו מזיד, כמו שכתב רבינו בפ"ז מהלכות חובל ומזיק הלכה ג. וראה באבן־האזל].

יום שני ט"ו תשרי ה'תשפ"ג

פֶּרֶק שְׁבִיעִי[1]

1) נתבארו בו משפטי השושבינות - והוא מנהג ברוב המדינות ששולחים החברים זה לזה מעות ביום חתונתן - ויש ביניהם משפט ודין לפי שאינן מתנה גמורה אלא על דעת להשתלם, וכל הנמשך בזה.

א. מִנְהָג[2] פָּשׁוּט בְּרֹב הַמְּדִינוֹת, שֶׁבִּזְמַן שֶׁיִּשָּׂא אָדָם אִשָּׁה מְשַׁלְּחִין לוֹ רֵעָיו וּמְיֻדָּעָיו מָעוֹת, כְּדֵי שֶׁיִּתְחַזֵּק בָּהֶן עַל הַהוֹצָאָה שֶׁמּוֹצִיא בְּאִשְׁתּוֹ, וּבָאִים אוֹתָן הָרֵעִים וְהַמְיֻדָּעִים שֶׁשָּׁלְחוּ לוֹ וְאוֹכְלִין וְשׁוֹתִין עִם הֶחָתָן בְּשִׂבְעַת יְמֵי הַמִּשְׁתֶּה אוֹ בְּמִקְצָתָן, הַכֹּל כְּמִנְהַג הַמְּדִינָה. וְאֵלּוּ הַמָּעוֹת[3] שֶׁמְּשַׁלְּחִין נִקְרָאִין שׁוֹשְׁבִינוּת[4]; וְאוֹתָם שֶׁשָּׁלְחוּ הַמָּעוֹת וְאוֹכְלִין וְשׁוֹתִין עִם הֶחָתָן נִקְרָאִים שׁוֹשְׁבִינִין.

2) דין השושבינות במשנה בבא בתרא קמד: ובגמרא שם קמה: 3) ש"לא נאמרו דיני שושבינות אלא במעות בלבד" (להלן הלכה טו, מהמשנה שם). 4) מלשון ריעות. וראה רשב"ם שם דיבור המתחיל הכי גרסינן האחין.

ב. הַשּׁוֹשְׁבִינוּת[5] אֵינָהּ מַתָּנָה גְּמוּרָה. הַדְּבָרִים יְדוּעִים, שֶׁלֹּא שָׁלַח זֶה עֲשָׂרָה דִינָרִין בִּשְׁבִיל שֶׁיֹּאכַל וְיִשְׁתֶּה בָּזֶה[6]; וְלֹא שָׁלַח אֶלָּא מִפְּנֵי שֶׁבְּדַעְתּוֹ הָיָה,

שֶׁאִם יִשָּׂא הוּא אִשָּׁה - יַחֲזֹר וְיִשְׁלַח לוֹ כְּמוֹ שֶׁשָּׁלַח לוֹ. לְפִיכָךְ, אִם נָשָׂא זֶה אִשָּׁה וְלֹא הֶחֱזִיר לוֹ הַשּׁוֹשְׁבִינוּת - הֲרֵי זֶה תּוֹבְעוֹ בַּדִּין[7] וּמוֹצִיא מִמֶּנּוּ.

5) משנה וגמרא שם קמה: 6) [בכתב יד אברבנאל: "בזוז", ובכתב יד תימן: "בזוז אחד". וראה בגמרא שם: "עד זוזא"]. 7) משנה ברייתא שם.

ג. וְאֵין יָכוֹל לְתָבְעוֹ עַד שֶׁיִּשָּׂא כְּדֶרֶךְ שֶׁנָּשָׂא הוּא[8]. כֵּיצַד? רְאוּבֵן שֶׁנָּשָׂא בְּתוּלָה[9], וְשָׁלַח לוֹ שִׁמְעוֹן שׁוֹשְׁבִינוּת, וְאַחַר כָּךְ נָשָׂא שִׁמְעוֹן אַלְמָנָה[10] - אֵינוֹ יָכוֹל לְתָבֵעַ לְהַחֲזִיר לוֹ הַשּׁוֹשְׁבִינוּת; שֶׁהֲרֵי אוֹמֵר לוֹ: אֵינִי מַחֲזִיר לְךָ אֶלָּא בִּבְתוּלָה, כְּמוֹ שֶׁנָּתַתָּ לִי. וְכֵן אִם שָׁלַח לוֹ בְּנִשּׂוּאֵי אַלְמָנָה - אֵינוֹ יָכוֹל לְתָבְעוֹ לְהַחֲזִיר לוֹ בְּנִשּׂוּאֵי בְּתוּלָה.

8) כלומר, באותם התנאים ממש, לא גרועים ולא מעולים, כמו שמפרש להלן. ומקור דבריו בברייתא שם: "עשו עימו בשנייה (=בנישואי אשתו שנייה), וביקש לעשות עימו בראשונה, יכול לומר לו לכשתינשא אשה אחרת, אעשה עמך". ומזה מוכח שאם עשה עימו בשמחה קטנה אינו יכול לתבעו לשמחה גדולה. אבל צריך עיון שהשמיט רבינו בבא זו. 9) ששמחתה מרובה. 10) ששמחתה מועטת.

ד. עָשָׂה[11] רְאוּבֵן מִשְׁתֶּה בְּגָלוּי וּבְפַרְהֶסְיָא, וְעָשָׂה שִׁמְעוֹן בִּצְנִעָה, אוֹ[12] שֶׁעָשָׂה רְאוּבֵן בִּצְנִעָה, וְשִׁמְעוֹן בְּפַרְהֶסְיָא - אֵינוֹ יָכוֹל לְתָבְעוֹ; שֶׁהֲרֵי אוֹמֵר לוֹ: אֵינִי עוֹשֶׂה עִמְּךָ אֶלָּא כְּדֶרֶךְ שֶׁעָשִׂיתָ עִמִּי.

11) שם בברייתא. 12) אף זה לא הוזכר בברייתא.

ה. רְאוּבֵן שֶׁנָּשָׂא אִשָּׁה, וְשָׁלַח לוֹ שִׁמְעוֹן שׁוֹשְׁבִינוּת וְאָכַל וְשָׁתָה עִמּוֹ[13], וְאַחַר כָּךְ נָשָׂא שִׁמְעוֹן כְּנִשּׂוּאֵי רְאוּבֵן עַצְמָן, וּבָא רְאוּבֵן וְאָכַל וְשָׁתָה עִמּוֹ; אוֹ שֶׁקָּרָא לוֹ שִׁמְעוֹן וְלֹא רָצָה לָבוֹא[14]; אוֹ שֶׁהָיָה בַּמְּדִינָה וְשָׁמַע קוֹל טַבְלָא[15], בְּמָקוֹם שֶׁאֵין דַּרְכָּן לִקְרוֹת אֶחָד אֶחָד אֶלָּא כָּל הַשּׁוֹמֵעַ יָבוֹא, וְשָׁמַע וְלֹא בָּא - חַיָּב לְהַחֲזִיר לוֹ הַשּׁוֹשְׁבִינוּת כֻּלָּהּ[16]; שֶׁהֲרֵי יָדַע[17] וְלֹא בָּא, אוֹ קָרָא לוֹ בְּמָקוֹם שֶׁדַּרְכָּן לִקְרוֹת אֶחָד אֶחָד וְלֹא בָּא.

13) בזה בוודאי מחזיר לו כל השושבינות. 14) גם בזה אין ספק שמחזיר לו כל השושבינות ואינו מנכה לו כלום, שהרי קרא לו ולא בא. 15) לוח חלק שעליו מכים בקורנוס להזמנת האורחים. [וכנראה שלפני רבינו הייתה הגירסא בבבא בתרא קמה: "הווה במתא (=היה בעיר) ושמע קול טבלא, איבעי ליה למיתא (=הרי עליו לבוא)". ולפנינו גירסה אחרת]. 16) כלומר, בלי ניכוי כלל. 17) על ידי קול הטבלא, במקום שאין קוראין כל אחד.

ו. לֹא[18] הָיָה רְאוּבֵן בַּמְּדִינָה - מְנַכִּין[19] לוֹ דְּמֵי מַה שֶׁאָכַל וְשָׁתָה שִׁמְעוֹן אֶצְלוֹ, וּמַחֲזִיר לוֹ שְׁאָר הַשּׁוֹשְׁבִינוּת[20]. וְכֵן אִם הָיָה בַּמְּדִינָה וְלֹא קְרָאָהוּ[21] אוֹ לֹא הוֹדִיעוֹ[22] - מְנַכִּין לוֹ; וְיֵשׁ לוֹ עָלָיו תַּרְעֹמֶת[23] מִפְּנֵי שֶׁלֹּא הוֹדִיעוֹ.

18) נלמד מתוך ראשית המימרא שם, שדווקא אם היה במדינה צריך לבוא. 19) שם בגמרא. 20) ואין לו עליו תרעומת, על שלא קראו לו ולא הודיעו לו, שהרי לא היה במדינה. 21) נראה שרבינו גרס שם כגירסת כתב־יד מינכן: "לא ידע, איבעי ליה לאודועיה, לא אודעיה תרעומת אית ליה". והיינו, במקום שדרכן לקרות כל אחד ואחד. 22) על ידי קול טבלא במקום שאין קוראים לכל אחד ואחד. ונלמד מהרישא שם שאם שמע קול טבלא היה עליו לבוא - ומזה מוכח שאם לא שמע, יש לו עליו תרעומת על שלא הודיעו. 23) שם בגמרא.

ז. וְכַמָּה[24] מְנַכִּין? נָהֲגוּ[25] בְּנִכּוּי: אִם דִּינָר אֶחָד שָׁלַח לוֹ שִׁמְעוֹן[26] - אֵינוֹ מַחֲזִיר לוֹ כְּלוּם, שֶׁהֲרֵי[27] זֶה דְּמֵי מַה שֶׁאָכַל; וְאִם יָתֵר עַל הַדִּינָר עַד סֶלַע[28] - מְנַכֶּה לוֹ מֶחֱצָה[29].

24) שם. 25) כך אמר שם אביי, שכן נהגו בני גננא. 26) בתור שושבינות. 27) כרגיל אוכל אדם בסעודת חתן בעד דינר אחד, אם שלח לו רק דינר. 28) שאז מאכילים אותו בריווח יותר. 29) [ומכיוון שהסכום הוא קטן אין אומדין דעת המשלח, ואין חוששין שמא הוא צר עין, עיין לחם משנה].

ח.[30] מִסֶּלַע וּלְמַעְלָה - אוֹמְדִין דַּעַת הַמְשַׁלֵּחַ וְשִׁעוּר הַשּׁוֹשְׁבִינוּת: אִם אָדָם חָשׁוּב - מְנַכֶּה לוֹ מֶחֱצָה[31]; וְאִם צַר עַיִן וּמְדַקְדֵּק בְּהוֹצָאָתוֹ - אֵינוֹ מְנַכֶּה לוֹ אֶלָּא שִׁעוּר מַה שֶׁאָכַל וְשָׁתָה[32], וּמְשַׁלֵּם לוֹ הַשְּׁאָר.

30) [ציון הלכה ח כאן הוא טעות, שהכול קשור ביחד: "אומדין דעת המשלח ושיעור השושבינות (רש"ש). כלומר, אומדין דעתו אם הוא צר עין. וכמו כן מחשבין כמה שלח לו, בכדי לדעת כמה היא מחצה, באופן שהוא אדם חשוב. וכן בכתב־יד תימן ובדפוס רומי הכול מחובר כנ"ל. וכן נראה בבית יוסף אבן העזר סימן ס]. 31) אף שמסכום גדול הרי המחצית הרבה יותר ממה שאכל, אין מדרכו של אדם חשוב לעשות חשבון מדוייק. והוא מוכן להעניק יותר ממה שהוא מקבל. 32) [כלומר, דינר אחד ולא יותר. ואף על פי שאם שלח שלושה דינרין מנכה לו דינר ומחצה כמבואר למעלה, זה אינו אלא באופן הנ"ל שאין אומדין ואין מחשבין כלל, אבל כאן שאומדין ומחשבין - מחשבין בדיוק, כעין מה שכתב רבינו בפרק יח מהלכות מכירה הלכה יא, שאם בא לנפות מנפה את הכל, עיין שם].

ט. מֵת[33] שִׁמְעוֹן קֹדֶם שֶׁיִּשָּׂא אִשָּׁה, אוֹ[34] שֶׁנָּשָׂא וּמֵת בְּתוֹךְ יְמֵי הַמִּשְׁתֶּה - אֵין רְאוּבֵן חַיָּב לְהַחֲזִיר לְיוֹרְשֵׁי שִׁמְעוֹן כְּלוּם; שֶׁהֲרֵי אוֹמֵר לָהֶם: תְּנוּ לִי שׁוֹשְׁבִינִי וְאֶשְׂמַח עִמּוֹ.

33) שם קמד: בגמרא. 34) יוצא מתוך דברי רב יוסף (שם קמה.) שדווקא אחרי שכלו כל שבעת ימי המשתה אפשר לדרוש את השושבינות.

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

י. לְפִיכָךְ[35], אִם שָׂמַח עִמּוֹ[36] וְאַחַר כָּךְ מֵת שִׁמְעוֹן, אוֹ קָרָא לוֹ וְלֹא בָּא[37], אוֹ שֶׁלֹּא הָיָה בַּמְּדִינָה[38], אוֹ שֶׁלֹּא הוֹדִיעוֹ[39] - הוֹאִיל וְשָׁלְמוּ יְמֵי הַמִּשְׁתֶּה וְאַחַר כָּךְ מֵת שִׁמְעוֹן, חַיָּב רְאוּבֵן לְהַחֲזִיר הַשּׁוֹשְׁבִינוּת לְיוֹרְשָׁיו; אוֹ כֻּלָּהּ[40], אוֹ בְּנִכּוּי אִם לֹא הוֹדִיעוֹ אוֹ לֹא הָיָה עִמּוֹ בַּמְּדִינָה[41].

35) מימרא של רב יוסף (שם). 36) שכבר נתחייב להחזיר השושבינות. 37) כאמור למעלה הלכה ה שבמקרה זה מחזיר לו כל השושבינות. 38) שמחזיר לו השושבינות בניכוי מה שאכל ושתה (למעלה הלכה ו). 39) שגם בזה מנכה לו (שם). 40) כשקרא לו ולא בא. 41) שאינו חייב לשלם ליורשים, אלא כמה שהיה משלם לשושבין עצמו.

יא. מֵת[42] רְאוּבֵן וְאַחַר כָּךְ נָשָׂא שִׁמְעוֹן אִשָּׁה, וְשָׁלְמוּ יְמֵי הַמִּשְׁתֶּה: מָקוֹם שֶׁנָּהֲגוּ לִגְבּוֹת הַשּׁוֹשְׁבִינוּת מִיּוֹרְשִׁין - כּוֹפִין יוֹרְשֵׁי רְאוּבֵן לְהַחֲזִיר בְּנִכּוּי[43]; וּמָקוֹם שֶׁלֹּא נָהֲגוּ - אֵין הַיּוֹרְשִׁין מְשַׁלְּמִין כְּלוּם.

42) כבר העיר הראב"ד שאין מקור בגמרא למנהג בעניין שובינות. אולם רבינו למד כן מדיני סבלונות בקידושין כשם שלמדו משם (מה שנאמר בהלכה ט) שאם מת שמעון אין ראובן חייב להחזיר מפני שאומר ליורשי שמעון: תנו לי שושביני ראובן ואשמח בו, וזה נלמד כמו שאמרו שם לעניין קידושין שאם מת הבעל אין האשה חייבת להחזיר המתנות מפני שאומרת להם תנו לי בעלי ואשמח עימו - כמו כן למד רבינו דין זה של מת ראובן שתלוי במנהג, ממה שאמרו שם שאם מתה האשה "מקום שנהגו להחזיר קידושין מחזירין, מקום שנהגו שלא להחזיר אין מחזירין". וכן כתב ר"י מיגאש. 43) שהרי אביהם לא היה ולא אכל שם, וכבר כתב למעלה (הלכה ו) שאם לא היה ראובן במדינה מנכין לו דמי מה שאכל ושתה שמעון אצלו.

יב. מֵת[44] רְאוּבֵן אַחַר שֶׁנָּשָׂא שִׁמְעוֹן אִשָּׁה, וְשָׁלְמוּ יְמֵי הַמִּשְׁתֶּה[45] - כּוֹפִין אֶת יוֹרְשָׁיו וּמְשַׁלְּמִין הַשּׁוֹשְׁבִינוּת בְּכָל מָקוֹם; שֶׁהֲרֵי נִתְחַיֵּב אֲבִיהֶן לְשַׁלֵּם. וְאִם כֻּלָּהּ הָיָה חַיָּב לְשַׁלֵּם - מְשַׁלְּמִין כֻּלָּהּ; וְאִם בְּנִכּוּי - מְשַׁלְּמִין בְּנִכּוּי.

44) המגיד־משנה מביא את דברי הר"י מיגאש ומסתמך על הסברה הפשוטה, שכיוון שנתחייב האב - חייבים היורשים לשלם את חובו, אבל באמת אפשר למצוא מקור מפורש להלכה זו, והיא: המימרא של רב אסי בשם רבי יוחנן (בבבא בתרא שם) כפירוש למשנה, ושם שאם מת השושבין, נגבית השושבינות מבניו, והיינו באופן הנ"ל כשמת ראובן אחרי שבעת ימי המשתה, שהרי באופן אחר - זה תלוי במנהג (למעלה הלכה יא). 45) או כגון ששמח עימו ואחר כך מת (למעלה הלכה י). שאם לא שמח ומת בתוך ימי המשתה אין ראובן חייב (למעלה הלכה ט).

יג. חֲמִשָּׁה[46] דְּבָרִים נֶאֱמְרוּ בְּשוֹשְׁבִינוּת: נִגְבֵּית בְּבֵית דִּין, שֶׁאֵינָהּ אֶלָּא כְּמוֹ מִלְוָה[47]. וְאֵינָהּ מִשְׁתַּלֶּמֶת אֶלָּא בְּעוֹנָתָהּ[48] כְּעֵין נִשּׂוּאֵי רִאשׁוֹן[49]; שֶׁזֶּה כְּמוֹ תְּנַאי הוּא, אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא פֵּרֵשׁ שֶׁעַל דַּעַת זֶה שִׁלָּחָהּ[50]. וְאֵין בָּהּ מִשּׁוּם רִבִּית. אֲפִלּוּ שָׁלַח לוֹ דִּינָר וְהֶחֱזִיר לוֹ עֲשָׂרָה - מֻתָּר; שֶׁלֹּא עַל מְנָת לְהוֹסִיף[51] לוֹ שָׁלַח. וְאֵין הַשְּׁבִיעִית מְשַׁמֵּטְתָּהּ[52]; שֶׁאֵינוֹ יָכוֹל לִגֹּשׁ אוֹתוֹ וּלְתָבְעוֹ עַד שֶׁיִּשָּׂא כְּדֶרֶךְ שֶׁנָּשָׂא הוּא[53]. וְאֵין הַבְּכוֹר נוֹטֵל בָּהּ פִּי שְׁנַיִם[54] כְּשֶׁתַּחֲזֹר לַיּוֹרְשִׁין; מִפְּנֵי שֶׁהוּא רָאוּי[55], וְאֵין הַבְּכוֹר נוֹטֵל בְּרָאוּי, כְּמוֹ שֶׁיִּתְבָּאֵר בִּמְקוֹמוֹ[56].

46) ברייתא שם קמה. וההנמקה שלה בגמרא שם קמה: 47) כלומר, ולא כמתנה. 48) כשמגיעה עונת הנישואין לחבירו. 49) כמו שכתב רבינו למעלה הלכה ג והלכה ה. 50) שיחזיר לו בעת נישואיו ולא קודם לכן "שיכול לומר לו: איני רוצה לקבל [עתה] שאני רוצה לשמוח עימך, כדרך ששמחת עימי (מגיד משנה). 51) שיכול היה גם לתת פחות, והוסיף לו מרצונו הטוב, מחמת ידידות וריעות. 52) ויכול לתבוע את השושבינות אחרי שמיטה. 53) והרי זה דומה למלווה את חבירו לעשר שנים, היינו, שזמן הפירעון מאוחר לשביעית, שאין השביעית משמטתו (פרק ט מהלכות שמיטה ויובל הלכה ט), אחרי שאינו יכול ליגוש אותו עכשיו בהגיע השנה השביעית. ואמנם אם היו הנישואין בשנה השביעית - השביעית משמטתה בסופה, שהרי הגיע זמנה (מגיד משנה). 54) כדין בכור, שנוטל חלק כפול בירושה. 55) שאינו מוחזק ביד המוריש בעת מיתתו, וחוב שהוא ביד אחרים הרי הוא ראוי (פרק ג מהלכות נחלות הלכה א). 56) בהלכות נחלות שם.

יד. הַשּׁוֹלֵחַ תְּשׁוּרָה[57] לַחֲבֵרוֹ[58], אוֹ שֶׁנָּתַן לוֹ מָעוֹת כְּשֶׁמָּטָה יָדוֹ[59], וְהוּא מְמָאֵן לִקַּח, וְזֶה נִשְׁבַּע שֶׁאִי אֶפְשָׁר שֶׁלֹּא תִּקַּח, וְהִכְפִּיר בּוֹ עַד שֶׁלָּקַח[60], וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא בָּהֶן - אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא פֵּרֵשׁ, הֲרֵי אֵלּוּ מַתָּנָה, וְאֵינוֹ יָכוֹל לַחֲזֹר הוּא[61] וְלִתְבֹּעַ, עַד שֶׁיְּפָרֵשׁ שֶׁהוּא מִלְּוָה.

57) [היא מנחה שלוחה ממיני אוכלים כמו שנאמר (שמואל־א ט, ז): "כי הלחם אזל מכלינו ותשורה אין להביא". ולא פירש שהיא מתנה אלא שלח לו בסתם]. 58) [ואף על פי שלא מיאן לקבל, ולא הפציר בו. לפי שתשורה ממיני אוכלים, לעולם היא מתנה, וכמו שכתב להלן הלכה טו בדין שולח לחבירו כדי יין]. 59) שאינו מצווה לתת לו צדקה דווקא אלא להחזיק בידו גם על ידי הלוואה או עשיית שותפות איתו או להמציא לו מלאכה - כדי לחזק את ידו עד שלא יצטרך לבריות, כמפורש בפרק ח מהלכות מתנות עניים הלכה ז]. 60) [דווקא אם נתן בצורה זאת של הפצרה, אבל אם נתן מעות סתם הרי זו הלוואה כמו בשושבינות (למעלה הלכה א ולהלן הלכה טו). ונראה שלכך תיקנו במשלוח מנות בפורים שישלח בשר או תבשיל או מיני אוכלים (פרק ב מהלכות מגילה הלכה טו, ועיין ביצה יד: במשנה), שמשלוח זה הוא למתנה ואילו מעות הם להלוואה כנ"ל. פרט למתנות לאביונים, שאף על פי שהן מעות, כיוון שנותנן לעני הפושט יד ומבקש, בוודאי

כוונתו למתנה ולא להלוואה. ומסתבר, לפי זה, שעני הנותן לחבירו אפילו פירות בוודאי כוונתו על מנת להחזיר. ולפיכך כתב רבינו בפרק ו מהלכות מתנות עניים הלכה יז: "מעשר עני וכו' ואין עושין שושבינות", הרי שגם בנתינת פירות יש דין שושבינות, כיוון שהנותן הוא עני. ואילו בהלכות שמיטה ויובל, שלא מדובר בעני, כתב (פרק ו שם הלכה י): "דמי שביעית וכו' ואין עושין בהן שושבינות", דקדק לכתוב "דמי שביעית", שרק בדמים יש דין שושבינות, אבל בפירות אין דין שושבינות כנ"ל. וכמו כן בהלכות מעשר שני (פרק ג הלכה כא), שאף שם לא מדובר בעני, נראה שהמדובר בדמי מעשר שני (עיין שם) ועליהם כתב ש"אין עושין בהן שושבינות", אבל בפירות אין דין שושבינות. וכן מדוקדקים דברי התוספתא שדין מעשר עני המדבר בפירות נשנה לחוד במסכת פאה שם, ואילו דיני מעשר שני ושביעית, שהמדובר בהם בדמים, נשנו ביחד בשביעית פרק ז. וראה בתוספתא כפשוטה, בפאה שם עמוד 40]. 61) בכתב יד תימן חסרה תיבת "הוא".

1 **טו. וְכֵן הַשּׁוֹלֵחַ[62] לַחֲבֵרוֹ כַּדֵּי יַיִן וְכַדֵּי שֶׁמֶן וּפֵרוֹת**
2 **בְּעֵת הַנִּשּׂוּאִין - אֵין נִגְבִּין בְּבֵית דִּין, מִפְּנֵי שֶׁהִיא**
3 **גְּמִילוּת חֲסָדִים; וְלֹא נֶאֱמְרוּ דִינֵי שׁוֹשְׁבִינוּת אֶלָּא**
4 **בְּמָעוֹת בִּלְבַד[63].**

62) שם קמד: בסוף המשנה. 63) הראב"ד כתב על שתי ההלכות (הלכה יא והלכה טו) שדבר זה אינו מחוור, לפי שהוא מפרש כרשב"ם, שכאן מדובר שלא בעת הנישואין או כשאינו אוכל אצלו, ולפי זה אין הבדל בין מעות ליין, ועיין באור שמח.

יום שלישי ט"ז תשרי ה'תשפ"ג

פֶּרֶק שְׁמִינִי[1]

1) נתבאר אי זה אדם נידון כבריא ואי זה נידון כשכיב מרע לעניין חילופי דיניהן במתנות, והחילוק שיש בין שכיב מרע למצווה מחמת מיתה ומשפטיהם ומתנותיהם.

5 **א. הַסּוֹמֵא אוֹ הַפִּסֵּחַ[2] אוֹ הַגִּדֵּם[3], אוֹ הַחוֹשֵׁשׁ**
6 **בְּרֹאשׁוֹ אוֹ בְּעֵינוֹ אוֹ בְּיָדוֹ אוֹ בְּרַגְלוֹ וְכֵיוֹצֵא בָהֶן[4] -**
7 **הֲרֵי הוּא כְּבָרִיא לְכָל דְּבָרָיו[5] בִּמְקָחוֹ אוֹ בִּמְמָכָרוֹ**
8 **וּמַתְּנוֹתָיו.**

2) שנקטעו רגליו. 3) שנקטעו ידיו. 4) שאינו חושש בכל גופו. 5) שכן כתוב בשטר שכיב מרע (בבא־בתרא קנג.): "כד הוה קציר ורמי בערסיה (=כשהיה חולה ושוכב במיטה)". ומכאן, שכל שלא הגיע למצב זה אינו נחשב כשכיב מרע.

9 **ב. אֲבָל הַחוֹלֶה שֶׁתָּשַׁשׁ כֹּחַ כָּל הַגּוּף וְכָשַׁל כֹּחוֹ**
10 **מֵחֲמַת הֶחֱלִי עַד שֶׁאֵינוֹ יָכוֹל לְהַלֵּךְ עַל רַגְלָיו בַּשּׁוּק,**
11 **וַהֲרֵי הוּא נוֹפֵל עַל הַמִּטָּה - הוּא [הַנִּקְרָא] שְׁכִיב**
12 **מְרַע[6], וּמִשְׁפְּטֵי מַתְּנוֹתָיו אֵינָם כְּמַתְּנַת בָּרִיא. כֵּיצַד?[7]**
13 **שְׁכִיב מְרַע שֶׁצִּוָּה וְאָמַר לִתֵּן לְפְלוֹנִי כָּךְ וְכָךְ, בֵּין**
14 **בְּחֹל[8] בֵּין בְּשַׁבָּת[9], בֵּין כָּתַב[10] בֵּין לֹא[11] כָּתַב - זָכוּ**
15 **הַכֹּל כְּשֶׁיָּמוּת[12] בְּכָל מַה שֶׁנָּתַן לָהֶם, וְאֵינוֹ[13] צָרִיךְ**
16 **קִנְיָן; שֶׁדִּבְרֵי שְׁכִיב מְרַע כִּכְתוּבִין[14] וְכִמְסוּרִין[15] הֵן[16].**
17 **וְדָבָר זֶה מִדִּבְרֵי סוֹפְרִים[17]. וְאַף עַל פִּי[18] שֶׁאֵינוֹ אֶלָּא**
18 **מִדִּבְרֵיהֶם, עָשׂוּ אוֹתָהּ כְּשֶׁל תּוֹרָה[19], כְּדֵי שֶׁלֹּא**
19 **תִּטָּרֵף[20] דַּעְתּוֹ עָלָיו כְּשֶׁיֵּדַע שֶׁאֵין דְּבָרָיו קַיָּמִים[21].**

6) כלומר, "שוכב חולה". "ואלישע חלה את חליו" (מלכים־ב יג, יד) תורגם: "ואלישע מרע ית מרעיה". 7) כחכמים, ולא כרבי אליעזר (שם קנו.). וכרבי יהושע, ולא כרבי אליעזר (שם קנו:). 8) שיכול לכתוב. 9) שאינו יכול לכתוב. 10) שם קנג. עובדא במתנת שכיב מרע, שהיה כתוב בה, ועוד מקומות. [ואם עבר וכתב בשבת, ראה בפרק ל מהלכות מכירה הלכה ז]. 11) משנה, שם קנו: וכן שם קעה. 12) שם קלז. וראה להלן הלכה ח. 13) שם קנא: מימרא של רב נחמן. 14) היינו, כקרקע שקונים בשטר. 15) היינו, כמטלטלין שקונין במסירה או במשיכה. 16) שם, קנא. 17) שם, קמז: כרבא בשם רב נחמן, ולא כרבי זירא בשם רב, וכרב נחמן בשם רבה בר אבוה, שלמדו זאת מן התורה. ויש אומרים שגם לדעתם הוא מדברי סופרים, והפסוקים שמצאו אינם אלא אסמכתא, וראה ב'תוספות' שם קמז. ד"ה מנין. 18) מסקנת הגמרא שם, על רקע של סתירה בין שתי מימרות של רב נחמן. 19) לענין מחילת שטר חוב (שם). וראה להלן פ"י הלכה ב. 20) תבולבל. 21) שם בדברי רב נחמן, ולפי הפירוש השני של הרשב"ם שם ד"ה מתנת. וכמו שכתב שם ד"ה ועשאוה כשל תורה, שמאותו הטעם, שלא תטרף דעתו, עשאוה כשל תורה.

20 **ג. לְפִיכָךְ[22], אִם[23] אָמַר 'קְנוּ[24] מִמֶּנִּי' - אֲפִלּוּ בְּשַׁבָּת[25]**
21 **קוֹנִין[26] מִמֶּנּוּ; שֶׁזֶּה הַקִּנְיָן אֵינוֹ צָרִיךְ[27].**

22) כלומר, כיון שחששו שמא תטרף דעתו עליו. 23) מימרא של רבי לוי, בבבא־בתרא קנו: 24) שאין לו בטחון גמור שיקיימו את דבריו באמירתו גרידא. 25) שאסור לעשות בו קנין, וכל פעולה של מקח וממכר (פרק כג מהלכות שבת הלכה יב). [ואע"פ שזה הקנין אינו צריך ואינו מועיל - אסור, מפני שנראה כקונה. ועיין שם הלכה יד]. 26) אם כי הקנין מיותר - עושים זאת כדי להפיס דעתו (גמרא שם). 27) והריהו כאילו אינו, ולפיכך התירוהו בשכיב מרע. ומכאן, שאם הקנין הכרחי כגון במתנת שכיב מרע במקצת (להלן הלכה טו) - לא התירוהו אף בשכיב מרע, בנגוד לשיטת הרשב"ם שם ד"ה קונין משכיב ומרע וכו', וה'תוספות' שם, ד"ה קונין משכ"מ. ומה שהתירו בגט שכיב מרע שתסגור ותפתח הדלת ותקנה הגט בשבת (גיטין עז:) - שם אין קנין החזקה ניכר כל־כך אלא דומה כנועל בית לשמרו, ולפיכך התירוהו בשכיב מרע (מאירי שם, ולחם־משנה כאן).

22 **ד. וְאֵין[28] שְׁכִיב מְרַע צָרִיךְ לוֹמַר 'אַתֶּם עֵדַי'[29], אֶלָּא**
23 **כָּל הַשּׁוֹמֵעַ אֶת דְּבָרָיו הֲרֵי זֶה עֵד; שֶׁאֵין[30] אָדָם**
24 **מְשַׁטֶּה בִּשְׁעַת מִיתָה[31].**

28) בבא־בתרא קעה. מסקנה סופית של רבא. 29) כדין כל

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

הודאה שצריך לומר כן, שאם לא - אומר לו: "משטה הייתי בך" (סנהדרין כט: ופ"ו מהלכות טוען ונטען הלכה ו). 30) כך נמק רבא את מסקנתו, אחר שפתר את הבעיא (וראה הגהות הב"ח שם אות א). 31) אבל בריא, אם לא אמר "אתם עדי", יכול לומר משטה אני בך, כמבואר למעלה. [ושם בגמרא הכריעו גם, שאין צריך לומר "כתובו", ורבינו השמיטו. וראה במגיד־משנה בשם הרשב"א, וצ"ע].

1 **ה. שְׁכִיב מְרַע[32] שֶׁצִּוָּה לָתֵת מַתָּנָה לְעֵבֶר שֶׁבְּמְעֵי**
2 **אִמּוֹ - זָכָה[33] הָעֵבֶר; מִפְּנֵי[34] שֶׁדַּעְתּוֹ שֶׁל אָדָם קְרוֹבָה**
3 **אֵצֶל בְּנוֹ[35], כְּמוֹ שֶׁבְּאַרְנוּ[36].**

32) הוא־הדין לבריא, כמו שנראה מדברי רבינו בפכ"ב מהלכות מכירה הלכה י (ראה מגיד־משנה שם), אלא שבשכיב מרע מספיק באמירה, ואילו בבריא צריך קנין. וראה פירוש המשניות לרבינו, בבבא־בתרא פרק מי שמת (קמ:) [ואע"פ שמטעם זה ש"דעתו של אדם קרובה אצל בנו", אמרו שפסיקות דמים לבן ולבת בעת הקידושין נקנית באמירה (למעלה פ"ו הלכה יז, ובפכ"ג מהלכות אישות הלכה יד) - אין זה אלא בדבר שבא לעולם (למעלה פ"ו הי"ז), אבל אם ישנם "תרתי לריעותא" (=שני חסרונות): דברים בעלמא בלי קנין, וגם אינו בעולם כמו בריא האומר לתת מתנה לעובר - לא קנה, ולא מועילה הסברא שדעתו של אדם קרובה אצל בנו, וראה למעלה פ"ו הערה קלז]. 33) אע"פ שהמזכה לעובר לא קנה, שהרי הוא כמי שלא בא לעולם (הלכות מכירה, שם). 34) כרבי יצחק בשם רבי יוחנן, שם קמב: שהעלה נימוק זה להסביר את המשנה שם קמ: שרבינו מביא את תוכנה להלן הלכה ו. 35) ויש כאן גמירות דעת גמורה, וזה מועיל אף שאינו בעולם. 36) בהלכות מכירה, שם.

4 **ו. אָמַר[37]: אִם[38] יָלְדָה[39] אִשְׁתִּי זָכָר - יִטֹּל מָנֶה, וְאִם**
5 **נְקֵבָה - מָאתַיִם[40], וְיָלְדָה זָכָר - נוֹטֵל מָנֶה; יָלְדָה**
6 **נְקֵבָה - נוֹטֶלֶת מָאתַיִם; יָלְדָה זָכָר וּנְקֵבָה[41] - הַזָּכָר**
7 **נוֹטֵל מָנֶה, וְהַנְּקֵבָה מָאתַיִם; יָלְדָה טֻמְטוּם[42]**
8 **וְאַנְדְּרוֹגִינוֹס[43] - נוֹטֵל כַּפָּחוּת שֶׁבִּשְׁנֵיהֶם[44].**

37) משנה שם קמ: והיינו, שכיב מרע, הנזכר לעיל, שהרי בבריא צריך קנין ולא די באמירה בלבד. וראה במגיד־משנה מה שכתב בשם ר"י מיגאש. 38) שם. 39) כלומר אם תלד, וכ"ה במשנה שם. 40) כן דרכו של אב לדאוג יותר לבתו, שאינה יכולה לחזר אחר מזונותיה, כבן (שם קמא.). 41) כלומר, תאומים. [ונראה שלפני רבינו היתה הנוסחא במשנה שם: "האומר אם ילדה אשתי זכר יטול מנה, ילדה זכר יטול מנה. נקבה מאתים, ילדה נקבה נוטלת מאתים. ילדה זכר ונקבה, זכר נוטל מנה, נקבה נוטלת מאתים". וכן הוא בכ"י מינכן (והמילים "אם זכר מנה, אם נקבה מאתים" שלפני המילים "ילדה זכר ונקבה" - חסרות) ולפי"ז על־כרחנו נפרש "ילדה זכר ונקבה" - היינו שילדה תאומים, ומה שאמרו ברישא "האומר אם ילדה אשתי וכו'", היינו שאמר שני הדברים ביחד: אם ילדה זכר יטול מנה, נקבה מאתים. ורשב"ם שם גרס במשנה כמו שהוא לפנינו, ופירש ששתי בבות הן במשנה. וילדה זכר ונקבה, היינו ילדה זכר או נקבה, אבל בתאומים אין להם כלום. והוכיח כן מהגמרא, שם קמא: באומר "המבשרני". ורבינו סובר שרק שם אין להם כלום, מפני שלידת תאומים אינה בשורה בשבילו. אבל כשמזכה לבניו - מזכה גם לתאומים, שהרי הם ילדיו – לחם־משנה]. 42) אדם שמקומם של אברי המין - אטום. ולא ידוע אם הוא זכר או נקבה. וראה בפ"ב מהלכות שופר הלכה א. 43) זה שיש לו שני אברי המין, גם של זכר וגם של נקבה. ודעת רבינו, שדינו כספק זכר וספק נקבה, ראה בפ"ב מהלכות אישות הלכה כד. ולגבי קדושת הבכור, נתמעט בפירוש (בכורות מב. וראה בפ"ב מהלכות בכורות, הלכה ה). 44) כן פסק גם בפ"ה מהלכות נחלות, הלכה ב. ומקור הדברים, מהרישא של המשנה שם: "הניח בנים ובנות וטומטום וכו' הזכרים דוחים אותו אצל נקבות וכו' הנקבות דוחות אותו אצל זכרים", ובדעת רבא בגמרא שם ש"דוחים אותו ויש לו", כפחות שבשניהם. ומה שאמרו במשנה שם: "האומר אם תלד אשתי זכר וכו' ילדה טומטום אינו נוטל" - הוא לדעת רבן שמעון בן גמליאל, שאמר בדין מקדיש עובר אם זכר ואם נקבה, ש"אם ילדה טומטום ואנדרוגינוס, אין קדושה חלה עליהן", שלדעתו אין כוונת המקדיש אלא לזכר ודאי או לנקבה ודאית. ואין הלכה כמותו, אלא שאם אמר "אם זכר לעולה, ואם נקבה לשלמים" אין קדושה חלה על הטומטום, שהרי אפילו אם הקדישו בפירוש לכך אינו קדוש, לפי שאינו ראוי לקרבן, אמנם אם יאמר "אם זכר ואם נקבה - הרי אלו למזבח", וילדה טומטום - ימכר ויביא בדמיו כל קרבן שירצה. שכן הדין במקדיש טומטום ואנדרוגינוס (ראה בפ"ג מהלכות איסורי מזבח, הלכה י). ולזה נתכוון רבינו במה שכתב בפט"ו מהלכות מעשה הקרבנות הלכה ח, ש"אם אמר אם תלד זכר וכו' וילדה טומטום וכו' הרי הן חולין כמו שביארנו", וזה ודאי נמשך למה שכתב לפני־זה בהלכה ו "כמו שביארנו בהלכות איסורי מזבח", והיינו בפ"ג שם הלכה י, כלומר שאינו קדוש מצד שאינו ראוי למזבח, וזה תלוי באיזה לשון אמר, אם אמר "לעולה" - אין עליו קדושה כלל. ואם אמר "למזבח" - ימכר ויביא בדמיו כל קרבן שירצה. שכן הדין במקדיש טומטום ואנדרוגינוס (ראה בפ"ג מהלכות איסורי מזבח, הלכה י). ולזה נתכוון רבינו במה שכתב בפט"ו מהלכות מעשה הקרבנות הלכה ח, ש"אם אמר אם תלד זכר וכו' וילדה טומטום וכו' הרי הן חולין כמו שביארנו", וזה ודאי נמשך למה שכתב לפני־זה בהלכה ו "כמו שביארנו בהלכות איסורי מזבח", והיינו בפ"ג שם הלכה י, כלומר שאינו קדוש מצד שאינו ראוי למזבח, וזה תלוי באיזה לשון אמר, אם אמר "לעולה" אין עליו קדושה כלל ואם אמר "למזבח" - ימכר ויביא בדמיו איזה קרבן שירצה, כנ"ל, אבל לעולם כוונת המקדיש גם לטומטום ואנדרוגינוס. וכמו שכתב כאן. ועיין מגיד־משנה ולחם־משנה כאן, ובלח"מ בהלכות איסורי מזבח שם.

9 **ז. שְׁכִיב מְרַע[45] שֶׁאָמְרוּ לוֹ: נְכָסָיו לְמִי? וְאָמַר לָהֶם:**
10 **דּוֹמֶה[46] שֶׁיֵּשׁ לוֹ בֵּן אוֹ שֶׁאִשְׁתּוֹ מְעֻבֶּרֶת, עַכְשָׁו[47]**
11 **שֶׁאֵין לוֹ בֵּן אוֹ שֶׁאֵין אִשְׁתּוֹ מְעֻבֶּרֶת נְכָסָיו לִפְלוֹנִי[48];**
12 **וְנוֹדַע שֶׁיֵּשׁ לוֹ בֵּן אוֹ שֶׁהָיְתָה אִשְׁתּוֹ מְעֻבֶּרֶת, אַף עַל**

פִּי שֶׁהִפִּילָה אוֹ מֵת הַבֵּן אַחַר כָּךְ - אֵין[49] מַתְּנָתוֹ מַתָּנָה.

45) שם, קמו: - קמז. 46) עד עכשיו חשב. 47) ששאלתם העמידה אותו על הטעות. 48) "נכסיו" ולא "כל נכסיו" - הרי ששייר לעצמו כל שהוא, וראה להלן. 49) בגמרא שם אמרו שזה אפילו לחכמים שחולקים על רבי שמעון בן מנסיא, ואינם הולכים אחרי אומד הדעת, באופן שהלך בנו למדינת הים ושמע שמת ועמד וכתב כל נכסיו לאחר ואחר־כך בא בנו - מודים הם כאן כיון שגילה דעתו מפורש. ואע"פ שרבינו פוסק כרבי שמעון בן מנסיא (לעיל פ"ו הלכה א) - הביא גם הלכה זו, להשמיענו שאע"פ שלענין אומדנא (בפ"ו שם) יש הבדל בין כתב כל נכסיו לבין שייר לעצמו כל שהוא - כאן במפרש, אפילו אם שייר לעצמו, אין מתנתו מתנה.

ח. מַתְּנַת[50] שְׁכִיב מְרַע אֵינָהּ קוֹנָה אֶלָּא לְאַחַר מִיתָה[51]. וְאֵין אַחֵר זוֹכֶה בַּדָּבָר שֶׁצִּוָּה לוֹ, בֵּין בְּמִקַּרְקְעֵי בֵּין בְּמִטַּלְטְלֵי, אֶלָּא לְאַחַר מִיתָה[52].

50) בבא־בתרא קלה. ויותר מפורש שם קלז. 51) כלומר, לאחר גמר המיתה, ולא עם גמר המיתה. וכרבא ולא כאביי, ואף אביי חזר בו (שם). 52) כלומר, לא זו בלבד שאין קנינו אלא לאחר מיתה - אלא שגם אינו זוכה בזה למפרע משעת אמירה ולא כדעת ה'תוספות' (גיטין יד: ד"ה הא) שזוכה למפרע. וראה 'קצות החושן' סימן רנ ס"ק א שהאריך בזה.

ט. לְפִיכָךְ[53] מוֹצִיאִין לִכְתֻבַּת[54] הָאִשָּׁה וּמְזוֹן הָאַלְמָנָה וְהַבָּנוֹת[55] מִיַּד אֵלּוּ שֶׁצִּוָּה לָתֵת לָהֶם[56]; שֶׁהֲרֵי בְּמִיתָתוֹ[57] נִתְחַיְּבוּ הַנְּכָסִים בַּכְּתֻבָּה וּבַמְּזוֹנוֹת, וְאֵלּוּ שֶׁנָּתַן לָהֶם לֹא יִקְנוּ אֶלָּא לְאַחַר מִיתָה.

53) כלומר, לפי שמתנת שכיב מרע אינה קונה אלא לאחר מיתה. 54) היינו, "כתובת בנין דכרין" (פט"ז מהלכות אישות הלכה ז), שהיא כירושה ואינה גובה מנכסים משועבדים (=לקוחות ומקבלי מתנה) כמפורש בכתובות נב: ונה. וכן פסק רבינו בפי"ט שם הלכה ט. אבל סתם כתובה - גובה אף ממשועבדים (פט"ז שם הלכה י). ועיין מגיד־משנה. 55) שאין מוציאין למזון האשה והבנות מנכסים משועבדים (גיטין מח: ופרק יח מהלכות אישות הלכה יג). 56) בבא־בתרא קלג. מימרא של רבא, לגבי מזון האלמנה. וסובר רבינו שהוא־הדין למזון הבנות ולכתובת בנין דכרין. והראב"ד בפי"ט מהלכות אישות שם חולק על רבינו בזה, עיין שם. 57) אין הכוונה ל"עם גמר מיתה", לעומת מתנת שכיב מרע שהיא "לאחר גמר מיתה" (ראה בבא־בתרא קלז.), שהרי כתובת בנין דיכרין היא כירושה (למעלה הערה נג) וירושה אינה אלא לאחר גמר מיתה (ועיין 'קצות החושן' סימן רנב ס"ק א) - אלא בשניהם, גם בכתובת בנין דיכרין ומזון האשה והבנות, וגם במתנת שכיב מרע, אין הדבר נגמר אלא לאחר גמר מיתה. ומה שכתב "במיתתו" היינו לאחר גמר המיתה, ולפי ששניהם באים כאחד - אין מתנת שכיב מרע יכולה לבטל מזון האשה והבנות וכתובת בנין דיכרין. וכן כתב הרי"ף בבבא־בתרא פרק ח (קלג.) וכן כתב גם רבינו בעצמו בפי"ט מהלכות אישות שם: "הואיל ומתנת שכיב מרע אינה קונה אלא לאחר מיתה - הרי המתנה וחיוב הנכסים בתנאים אלו (=מזון האלמנה והבנות וכתובת בנין דיכרין) באין כאחד, ולפיכך אלמנתו ובנותיו ניזונות מנכסיו, ובניו יורשים כתובת אמן שמתה בחיי בעלה". וב'קצות החושן' שם הטעים הלכה זו, שמתנת שכיב מרע שבאה בבת אחת עם התנאים הנ"ל אינה מבטלת אותם, מפני שמתנת שכיב מרע אינה אלא "דברי תלמיד", כלומר מרצונו של האדם עצמו, ואילו מזון האשה והבנות וכתובת בנין דיכרין הם "דברי הרב", כלומר תקנת חכמים, וכלל הוא בידינו - דברי הרב ודברי התלמיד, דברי הרב קודמין, ומקור לזה דברי הגמרא בתמורה כה. "אמר על הבכור עם יציאת רובו (=שאז נתקדש מאליו בקדושת בכורה), עולה (=יתקדש לעולה) - דברי הרב (=קדושת בכורה שהיא במצות התורה) ודברי התלמיד (=קדושת עולה שהיא בנדבת לבו של האדם) דברי מי שומעים?" כלומר, חלה עליו קדושת בכורה. וראה בלחם־משנה כאן. ועיין בהלכות אישות שם הערה נז. ולהלן פרק יב הלכה י ובהערה מג.

י. מַתְּנַת[58] שְׁכִיב מְרַע שֶׁכָּתוּב בָּהּ קִנְיָן[59], בֵּין שֶׁהָיְתָה בְּמִקְצָת[60] נְכָסָיו בֵּין שֶׁהָיְתָה בְּכָל נְכָסָיו[61] - חוֹשְׁשִׁין לָהּ שֶׁמָּא לֹא גָּמַר לְהַקְנוֹתוֹ אֶלָּא בִּשְׁטָר[62]; וְהוֹאִיל[63] וּמַתָּנָה זוֹ לֹא תִּקְנֶה אֶלָּא לְאַחַר מִיתָה - אֵין שְׁטָר לְאַחַר מִיתָה, וַהֲרֵי הַמַּתָּנָה בְּטֵלָה[64].

58) בבא־בתרא קנב. כשמואל, שהלכה כמותו בדיני ממונות, ולא כרב. 59) והוא־הדין לקנין גרידא בלי כתיבה (הגהות מיימוניות). 60) והיינו, שגילה דעתו בפירוש שנותן מחמת מיתה, שאז אינו צריך קנין (להלן הלכה יז), אבל באופן אחר, הקנין אינו מיותר אלא אדרבה - הכרחי, כמבואר להלן הלכה טו (מגיד־משנה). וראה ברשב"ם וב'תוספות' שם ד"ה מתנת שכיב מרע. 61) שאין צריך קנין (למעלה הלכה ב). 62) שוויתר על הזכות של שכיב־מרע, ורוצה להקנות לו בקנין רגיל. 63) שהרי עם כל זה, אינו מכוון אלא למתנת שכיב מרע, שהיא לאחר מיתה, כנ"ל. 64) יש אומרים, שאף אם נמסר השטר למקבל בחיי הנותן, אינו קונה, אחרי שכוונת הנותן היתה שיקנה אחר מיתה (הגהות מיימוניות). וראה להלן הלכה יב, ובמה שכתבנו שם. [ומה שכתב להלן פרק יב (הלכה טו) שזמנו של שטר מוכיח עליו שכוונתו להקנות הגוף מהיום, ומה שכתב "לאחר מיתה" אינו אלא לפירות - אין זה אלא במתנת בריא, אבל במתנת שכיב מרע, אין זמנו מוכיח עליו, שמקנה לו הגוף מהיום, - שוודאי לא נתכוון להקנות לו אלא לאחר מיתה].

יא. וְאִם[65] קָנוּ מִמֶּנּוּ כְּדֵי[66] לְיַפּוֹת כֹּחַ הַמְקַבֵּל[67], כְּגוֹן[68] שֶׁכָּתוּב: וְקָנִינוּ מִמֶּנּוּ מוֹסִיף עַל מַתָּנָה זוֹ - הֲרֵי הִיא קַיֶּמֶת[69].

65) שם בגמרא, דברי רבא ואחרים. 66) והדגיש את זה מפורש בעת הקנין או בשטר כדלהלן. 67) ולא לבטל

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

יב. שְׁכִיב מְרַע[70] שֶׁאָמַר ׳כִּתְבוּ[71] וּתְנוּ לְפִלּוֹנִי מָנֶה׳[72], וּמֵת קֹדֶם שֶׁיִּכְתְּבוּ וְיִתְּנוּ לוֹ[73] - אֵין כּוֹתְבִין וְאֵין נוֹתְנִין; שֶׁמָּא לֹא גָּמַר לְהַקְנוֹתוֹ אֶלָּא בִּשְׁטָר, וְאֵין שְׁטָר לְאַחַר מִיתָה.

70) שם קלה: מימרא של רבי אלעזר, והסכים לו רבי יוחנן. 71) שטר קנין. 72) קרקע שוה מנה, שקנינה בשטר (וראה לחם־משנה). [והמדובר במצווה מחמת מיתה שאינו צריך קנין (להלן הלכה יז). וראה למעלה הלכה י]. 73) שאם כתבו ומסרו בחיים, קנה המקבל מיד, שאינה גרועה ממתנת בריא, ומכאן שמדובר בשטר קנין, ומנה היינו קרקע שוה מנה (לחם־משנה).

יג. וְאִם אָמַר ׳כִּתְבוּ׳ כְּדֵי לְיַפּוֹת כֹּחַ הַמְקַבֵּל, כְּגוֹן[74] שֶׁאָמַר ׳תְּנוּ מָנֶה לְפִלּוֹנִי׳, וְאָמַר ׳וְאַף כִּתְבוּ וּתְנוּ לוֹ׳ - הֲרֵי אֵלּוּ כּוֹתְבִין וְחוֹתְמִין וְנוֹתְנִין לְאַחַר מִיתָה.

74) שם קלו.

יד. שְׁכִיב מְרַע[75] שֶׁכָּתַב כָּל[76] נְכָסָיו מַתָּנָה סְתָם[77], וְלֹא שִׁיֵּר כְּלוּם[78], אִם עָמַד - חוֹזֵר[79]. וַאֲפִלּוּ[80] קָנוּ מִיָּדוֹ כְּדֵי לְיַפּוֹת אֶת כֹּחוֹ[81]. בֵּין שֶׁהִקְנָה כָּל נְכָסָיו לְאֶחָד[82] בֵּין שֶׁכְּתָבָם לְשְׁנַיִם[83]. שֶׁאֹמֶד דַּעַת הוּא, שֶׁלֹּא נָתַן זֶה הַכֹּל[84], אֶלָּא שֶׁנִּתְכַּוֵּן שֶׁלֹּא יִקְנוּ כְּלוּם אֶלָּא לְאַחַר מוֹתוֹ.

75) משנה, שם קמו: ומימרא של שמואל שם קנא: 76) ודוקא כל, כדלקמן. 77) שלא כתב מפורש שזו היא מתנת שכיב מרע, וראה להלן הלכה יז. 78) במשנה, שם: "ולא שייר בקרקע", אבל בגמרא שם קנ: שקרקע לאו דוקא, ואפילו מטלטלין - הם שיור. וראה להלן הלכה טו. 79) כלשונו של שמואל. ובמשנה שם: "אין מתנתו קיימת", שאפילו לא חזר במפורש, המתנה בטלה מאליה, אם עמד, וראה להלן הלכה כו, ובשו"ע סימן רנ סעיף ב. 80) שם, כדברי שמואל. 81) שבלי זה אינו קונה אפילו לאחר מיתה, כמבואר למעלה הלכה יא. 82) גיטין ט. מימרא של רב נחמן. 83) במשנה, ובמימרא של שמואל: "הכותב כל נכסיו לאחרים", - לשון רבים. וראה בשו"ע שם סעיף יא, ובסמ"ע שם ס"ק לב. 84) כלומר בחייו, שאין אדם נותן כל נכסיו לאחרים כל זמן שהוא חי.

טו. שִׁיֵּר[85] כְּלוּם לְעַצְמוֹ, בֵּין קַרְקַע[86] בֵּין מִטַּלְטְלִין[87] - הֲרֵי[88] זוֹ מַתָּנָה בְּמִקְצָת, וּסְתָמָהּ[89] כְּמַתְּנַת בָּרִיא, שֶׁקּוֹנֶה מִזְּמַן הַכְּתִיבָה[90]. לְפִיכָךְ אֵינוֹ חוֹזֵר[91]. וְהוּא שֶׁקָּנוּ מִיָּדוֹ; שֶׁמַּתְּנַת שְׁכִיב מְרַע בְּמִקְצָת צְרִיכָה קִנְיָן[92], בֵּין עָמַד[93] בֵּין לֹא עָמַד.

85) משנה, שם קמו: וגמרא שם קנא: 86) משנה, שם. 87) גמרא שם קנ: 88) משנה, שם. 89) כשלא כתב מפורש כי היא מתנת שכיב מרע. 90) [בפ"א מהלכות מכירה הלכה ז, כתב רבינו בשטר מכירה או מתנה: "כיון שהגיע השטר לידו קנה", וכן כתב להלן הלכה יח. וכן הוא בשו"ע חושן־משפט סימן קצא סעיף א (ועיין שם בביאור הגר"א ס"ק ב), ואם כן צריך להיות כאן: "מזמן הנתינה", כלומר: נתינת השטר ליד המקבל]. 91) כיון שכבר קנה מחיים. והמגיד־משנה (להלן הלכה טז) הביא כן בלשון הגמרא בבא־בתרא קנא: ובמשנה (שם קמו:) "שייר קרקע כל שהוא - מתנתו קיימת". 92) גמרא שם קנא: 93) ככל מתנת בריא.

טז. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בְּשֶׁנָּתַן סְתָם; שֶׁהֲרֵי אָנוּ אוֹמְרִין וְאוֹמְרִין: הוֹאִיל וְשִׁיֵּר[94], לֹא נִתְכַּוֵּן אֶלָּא לְהַקְנוֹת לוֹ מֵחַיִּים בְּמַתְּנַת בָּרִיא.

94) וזהו סימן שלא מחמת מיתה נתן, שהרי שייר לעצמו, אלא האמין שיחיה עוד ויצטרך לשיור זה.

יז. אֲבָל[95] אִם נָתַן לוֹ הַמִּקְצָת בְּפֵרוּשׁ בְּמַתְּנַת שְׁכִיב מְרַע[96], שֶׁאֵינוֹ אֶלָּא לְאַחַר מִיתָה - אֵינוֹ צָרִיךְ קִנְיָן. וְאִם עָמַד - חוֹזֵר; וְאִם לֹא עָמַד - קָנָה זֶה הַמִּקְצָת. וְאִם הָיָה בָּהּ קִנְיָן - לֹא קָנָה אֶלָּא אִם כֵּן הָיָה מְיַפֶּה כֹּחוֹ, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ[97].

95) שם בגמרא. 96) זהו "מצוה מחמת מיתה" בגמרא שם, ולהלן הלכה כג. וראה בהשגת הראב"ד. 97) למעלה הלכה י־יא.

יח. אַל תִּטְעֶה בִּשְׁכִיב מְרַע שֶׁכָּתַב כָּל נְכָסָיו וּפֵרֵשׁ שֶׁנָּתַן הַכֹּל מֵעַכְשָׁו וְהִקְנָה מֵחַיִּים[98]; שֶׁאֵין[99] זֶה מַתְּנַת שְׁכִיב מְרַע, אֶלָּא כִּשְׁאָר כָּל מַתְּנוֹת הַבְּרִיאִים, שֶׁאִם הִגִּיעַ הַשְּׁטָר לְיַד הַמְקַבֵּל אוֹ שֶׁקָּנוּ מִיַּד הַנּוֹתֵן - קָנָה הַכֹּל, וְאֵין יָכוֹל לַחֲזֹר בּוֹ.

98) כלומר, אל תטעה שזוהי מתנת שכיב מרע. 99) כלומר, אלא דע שאין זה מתנת שכיב מרע, כיון שפירש שמקנה לו מחיים. וזה נלמד מתוך ההלכה הבאה, שאם כתב לו מחיים בלבד הרי זו מתנת בריא. וכן הוא בכמה מקומות בתלמוד, שישנה מתנת שכיב מרע שהיא במתנת בריא (מגיד־משנה).

יט. הַנּוֹתֵן[100] מַתָּנָה כְּשֶׁהוּא שְׁכִיב מְרַע, וְכָתַב בָּהּ ׳בַּחַיִּים וּבַמָּוֶת׳, אוֹ ׳מֵחַיִּים[101] וּבַמָּוֶת׳, בֵּין בַּכֹּל בֵּין בְּמִקְצָת[102] - הוֹאִיל וְכָתוּב בּוֹ ׳וּבַמָּוֶת׳, הֲרֵי זוֹ מַתְּנַת שְׁכִיב מְרַע. שֶׁזֶּה שֶׁכָּתוּב בָּהּ ׳וּבַמָּוֶת׳ - שֶׁלֹּא יִקְנֶה אֶלָּא לְאַחַר מִיתָה[103]; וְזֶה שֶׁכָּתוּב בָּהּ ׳מֵחַיִּים׳ - סִימָן לְיַשֵּׁב אֶת דַּעְתּוֹ שֶׁיִּחְיֶה מֵחֳלִי זֶה[104].

100) בבא־בתרא קנג. ושם מחלוקת רב ושמואל על רקע עובדא מסויימת, ונהרדעי פסקו כרב. 101) כאמימר ולא כרבא, שאם כתב "מחיים" כוונתו שיקנה מחיים, אלא גם בזה, כאומר "בחיים", כוונתו לסימן טוב וליישב דעתו, כדלהלן. 102) שהרי כתב בפירוש "ובמות" (וראה למעלה הלכה טז). וראה במגיד־משנה ולחם־משנה. 103) כיון שהוא שכיב מרע. ואולם, בריא הכותב כן, כוונתו להקנות לו מהיום ועד עולם (לקמן פי"ב הלכה טז). 104) גמרא

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

שם. שלפי שהזכיר מיתתו, לא רצה להיות פותח פיו לשטן, ולפיכך כתב שם "בחיים" או "מחיים", לאמר: המקום יצילני מחולי זה ולא אמות (רשב"ם שם).

כ. שְׁכִיב מְרַע[105] שֶׁנָּתַן הַנְּכָסִים[106], שֶׁהַדָּבָר גָּלוּי[107] שֶׁהֵן כָּל נְכָסִים שֶׁיֵּשׁ לוֹ - הֲרֵי זֶה כְּמַתָּנָה בְּמִקְצָת, וְאִם קָנוּ מִיָּדוֹ[108] וְעָמַד[109] - אֵינוֹ חוֹזֵר; חוֹשְׁשִׁין[110] אָנוּ, שֶׁמָּא[111] נִשְׁאֲרוּ לוֹ נְכָסִים אֲחֵרִים בְּמְדִינַת הַיָּם. עַד שֶׁיֹּאמַר 'כָּל נְכָסַי שֶׁהֵן אֵלּוּ'[112], אוֹ[113] שֶׁהָיָה מֻחְזָק[114] שֶׁאֵין לוֹ נְכָסִים אֶלָּא אֵלּוּ, וְאַחַר כָּךְ תִּהְיֶה הַמַּתָּנָה בַּכֹּל.

105) שם קמח: מימרא של רב אחא בר מניומי בשם רב נחמן. 106) ולא כתב בשטר "כל נכסי נתונים לך". ומה שאמרו שם: "שכתב כל נכסיו לאחרים", היינו שפירט כל הנכסים הידועים לנו (רשב"ם ור"י מיגאש שם). 107) כלומר, שעד כמה שגלוי וידוע לנו, אין לו כאן נכסים אחרים. 108) שהרי מתנה במקצת צריכה קנין. 109) ואם מת זוכה המקבל אף בלי קנין, כדין מתנת שכיב מרע בכולה. וכל החשש, שמא היא מתנה במקצת, אינו אלא לטובת המקבל (מגיד־משנה). ויש חולקים עליו. וראה הגהת הרמ"א לחושן־משפט סימן רנ סעיף ט. 110) בספרות התלמודית, משתמשים בביטוי "חוששים" אף להקל, וראה סמ"ע שם ס"ק כט. 111) אחרי שלא כתב מפורש: "כל הנכסים". ויש אומרים שגם הקנין מראה שהתכוון למתנת בריא (משנה־למלך בשם הרשב"א). 112) כעין גירסת הר"ח והרי"ף: "כל נכסיי אלו הן". ובנוסחתו שם: "כל נכסי". ויש אומרים שאם הלשון "כל נכסיי אלו הן" אינו נותן מקום לשיור, כל־שכן שהלשון "כל נכסיי" מוכיח שאין לו יותר (מגיד־משנה בשם ר"י מיגאש, וראה בכסף־משנה). 113) כתשובת מר בר רב אשי, שם. 114) והיינו, שמקובל בסביבה זו, שאדם זה אין לו נכסים יותר, ולא שצריך עדים על כך. וראה סמ"ע שם ס"ק לא.

כא. שְׁכִיב מְרַע[115] שֶׁכָּתַב כָּל נְכָסָיו לַאֲחֵרִים - רוֹאִין: אִם כִּמְחַלֵּק[116] כִּתְבָם: מֵת - קָנוּ[117] כֻּלָּן, עָמַד - חוֹזֵר[118] בְּכֻלָּן; וְאִם[119] כְּנִמְלַךְ[120], אַחַר שֶׁשִּׁיֵּר חָזַר וְכָתַב, וְקָנוּ[121] מִיָּדוֹ עַל כָּל אֶחָד וְאֶחָד: מֵת - קָנוּ כֻּלָּן[122], עָמַד - אֵינוֹ חוֹזֵר אֶלָּא בָּאַחֲרוֹן; שֶׁהֲרֵי נָתַן לוֹ כָּל הַנְּכָסִים הַנִּשְׁאָרִים.

115) מימרא של רב יוסף בר מניומי בשם רב נחמן (שם). 116) שלכתחילה היה בדעתו לחלק את כל נכסיו, כגון שחילק לכולם בבת אחת, בלי הפסק. ראה שו"ע סימן רנ סעיף יא. 117) אפילו בלי קנין, כדין שכיב מרע (שו"ע שם). 118) אף אם היה קנין בייפוי כח (ראה שו"ע שם). 119) לשון המימרא. 120) שלכתחילה לא היה בדעתו לחלק כל נכסיו. וההוכחה לכך היא ההפסקה שבין מתן למתן, ויוצא שלראשונים היתה זו מתנה במקצת, ולאחרון היא מתנה בכולה. 121) כדין מתנת שכיב מרע במקצת, שצריכה קנין. 122) גם האחרון, ואע"פ שאצלו היא מתנת שכיב מרע בכולה. וצריך לאמר שקנינו היה בייפוי כח, כנ"ל הלכה י־יא (ראב"ד ומגיד־משנה).

כב. הַכּוֹתֵב[123] כָּל נְכָסָיו[124] לְעַבְדּוֹ[125] וְעָמַד - חוֹזֵר בַּנְּכָסִים, וְאֵינוֹ חוֹזֵר בָּעֶבֶד; שֶׁהֲרֵי יָצָא[126] עָלָיו שֵׁם בֶּן חוֹרִין.

123) גיטין ט. מימרא של רב יוסף בר מניומי בשם רב נחמן. 124) דוקא כל נכסיו, אבל אם שייר - אף עצמו לא קנה (פ"ז מהלכות עבדים הלכה א). 125) שנכסיו קנויים לו, וגם הוא עצמו קנוי לעצמו ויוצא לחרות (הלכות עבדים שם הלכה ב). 126) ואין בן חורין חוזר ונעשה עבד, ואדוניו יודעים זאת, ולפיכך יש להניח שכוונתם היתה לשחרר העבד מיד. וראה 'תוספות' שם ד"ה ואינו (מגיד־משנה בשם הרשב"א, ובשו"ע חושן־משפט סימן רנ סעיף טו, וסמ"ע שם ס"ק מח).

כג. שְׁכִיב מְרַע[127] שֶׁצִּוָּה מֵחֲמַת מִיתָה, כְּגוֹן שֶׁהָיְתָה דַעְתּוֹ נוֹטָה שֶׁהוּא מֵת וַדַּאי, וְנִכַּר[128] דָּבָר זֶה מִכְּלַל דְּבָרָיו[129], אַף עַל פִּי שֶׁקָּנוּ מִיָּדוֹ[130] בְּמִקְצָת, אִם עָמַד - חוֹזֵר.

127) שם קנא: פסק דין של רב נחמן. ודוקא שכיב מרע, אבל בריא שציוה מחמת המיתה, אין דינו כמצוה מחמת מיתה, אלא־אם־כן מת סמוך לצוואתו יום או יומיים (הגהות מיימוניות להלן הכ"ד). 128) אף שלא אמר מפורש, וכל־שכן אם אמר כן מפורש, וראה בשו"ע שם סימן רנ סעיף ז. 129) כמו האשה שהתאוננה ואמרה: "וי, שאשה זו הולכת למות", ואמרו זוהי מצוה מחמת מיתה (בבא־בתרא שם). 130) כן פסק רב נחמן שם. והיינו בייפוי כח. אחרת לא היה קונה המקבל אפילו כשלא עמד, כאמור למעלה הלכה יז.

כד. וְהַמְפָרֵשׁ[131] בַּיָּם[132], וְהַיּוֹצֵא בְשַׁיָּרָא[133], וְהַיּוֹצֵא בְּקוֹלָר[134], וְהַמְסֻכָּן[135], וְהוּא שֶׁקָּפַץ עָלָיו הֶחָלִי[136] וְהִכְבִּיד עָלָיו חָלְיוֹ[137] - כָּל אֶחָד מֵאַרְבַּעְתָּן[138] כְּמְצַוֶּה מֵחֲמַת מִיתָה, וַהֲרֵי דְּבָרָיו כִּכְתוּבִין וְכִמְסוּרִין, וּמְקַיְּמִין אוֹתָן אִם מֵת[139]; וְאִם נִצַּל וְעָמַד[140], אֲפִלּוּ קָנוּ מִיָּדוֹ בְּמִקְצָת - חוֹזֵר, כְּדִין כָּל מְצַוֶּה מֵחֲמַת מִיתָה.

131) המפליג לדרך רחוקה. משנה גיטין סה: לענין גט. ובגמרא שם סו. הביאו המימרא של רב הונא, המשווה מתנה לגט. והיינו, שגם במתנה - דין אלו כמצוה מחמת מיתה. 132) שהדרך בים היא הרת סכנות. 133) עם חבר אנשים למדבר, וראה פירוש המשניות לרבינו, שם. 134) מובל מטעם המלכות מבית הסוהר לגרדום, וראה פירוש המשניות, שם. 135) הוספה של רבי שמעון שזורי במשנה שם. ובחולין עה: פסקו כמותו. 136) ירושלמי גיטין פ"ו הלכה ז (הובא בר"ן לגיטין שם). 137) היינו, שתש כל הגוף. 138) זו היא שיטת הרי"ף, שמה שאמר רב הונא שמתנה דומה לגט, שהוא כמצוה מחמת מיתה, היינו בכל ארבעת הדברים האלו, ואע"פ שהיוצא בשיירה והמפרש בים, דעתם לחזור, ואינם הולכים למות - אף הם כמצוי מחמת מיתה הם, לפי שדעתם לעזוב מקום זה, ולהשתקע במקום אחר, לפיכך אם חזרו לכאן, מתנתם

בטלה אפילו אם נתנו מקצת מנכסיהם ובקנין (נמוקי־יוסף לב"ב פ"ט בשם רבינו יונה, וראה סמ"ע סימן רנ ס"ק כב). ויש חולקים על זה ואומרים שרק מסוכן ויוצא בקולר שהולכים למות, דינם כמצוי מחמת מיתה (הרא"ש בגיטין שם). 139) [זהו ביוצא בקולר ובמסוכן, ואילו יוצא בשיירא ומפרש בים - כשהגיעו למחוז חפצם והשתקעו שם, וראה בהערה למעלה]. ועיין 'באר היטב' סימן רנ ס"ק יז. 140) ויוצא בשיירא ומפרש בים שחזרו למקומם הראשון, כנ"ל.

1 **כה. שְׁכִיב מְרַע[141] שֶׁנִּתַּק מֵחֲלִי לָחֲלִי, אִם[142] לֹא**
2 **עָמַד[143] וְלֹא הָלַךְ עַל מִשְׁעַנְתּוֹ בַּשּׁוּק[144] - מַתְּנָתוֹ**
3 **מַתָּנָה[145].**

141) שנתן כל נכסיו, או ציוה מחמת מיתה וחילק מקצת נכסיו. גיטין עג. מימרא של רבי אלעזר בשם רב, וכן מסקנת הגמרא שם. 142) מסקנת הגמרא שם. 143) בין החולי הראשון לבין החולי השני. 144) דוקא בשוק. אבל הלך במשענת בבית אין זו עמידה (חושן־משפט סימן רנ סעיף ב בהגהת הרמ"א). 145) שבוודאי יש בו עדיין מחולי ראשון, ומת מחמתו.

4 **כו. עָמַד[146] בֵּין הֶחָלִי שֶׁצִּוָּה בּוֹ וּבֵין הֶחָלִי שֶׁמֵּת**
5 **מִמֶּנּוּ וְהָלַךְ עַל מִשְׁעַנְתּוֹ[147] - אוֹמְדִין אוֹתוֹ עַל פִּי**
6 **רוֹפְאִים[148]: אִם מֵחֲמַת חָלִי הָרִאשׁוֹן מֵת - מַתְּנָתוֹ**
7 **קַיֶּמֶת; וְאִם[149] לָאו - אֵין מַתְּנָתוֹ קַיֶּמֶת. וְאִם הָלַךְ**
8 **בַּשּׁוּק בְּלֹא מִשְׁעֶנֶת - אֵינוֹ צָרִיךְ אֹמֶד[150], אֶלָּא**
9 **בָּטְלוּ[151] מַתְּנוֹתָיו הָרִאשׁוֹנוֹת.**

146) גיטין עב. במשנה, לענין גט. ובגמרא (שם עב:) אמר רב הונא שגיטו של שכיב מרע כמתנתו, וכתב הר"ן שם שלכל הענינים שווים הם. 147) כיון שלא הלך עוד כדרכו בלי משענת, מתעורר אצלנו ספק, שמא עוד לא הבריא מחולי ראשון. 148) זה לא נזכר במשנה, והיא תוספת של רבינו, כי אמידה של בריאות יכולה להיות רק על־פי מומחים לה. ובפ"ט מהלכות גירושין הלכה יח, לא הביא זאת רבינו. 149) יוצא מתוך השקלא־וטריא, שם. 150) [כן אמרו בגיטין שם לענין גט, לדעת רב הונא הסובר שגם בגיטו של שכיב מרע, אם עמד חוזר כמו במתנתו - שאם הלך בלי משענת אינו צריך אומד, ופשוט שהוא־הדין במתנה. ואף־על־פי שגם בהלך בלי משענת, יתכן שהחולי הראשון גרם לו ליפול לחולי השני אשר ממנו מת - אין אנו חוששים לכך, אלא כיון שעמד מחוליו הראשון, בטלה המתנה, וכמו כן בטל הגט לדעת רב הונא, שגם אם עמד חוזר. אבל לפי דברי רבה ורבא שחלקו על רב הונא (שם עג.) וסוברים שבגט אפילו אם עמד אינו חוזר, וכל הספק אינו אלא מפני שאמר בתנאו: "זה גיטך מהיום אם מתי מחולי זה" - יש חשש אף בהלך בלי משענת שמא גרם לו החולי הראשון ליפול לחולי השני, ונמצא שמת מחולי זה שעליו דיבר. ולפיכך לא חילק רבינו בפ"ט מהלכות גירושין הלכה יח בדין זה של "האומר הרי זה גיטך מעכשיו אם מתי מחולי זה" בין הלך במשענת לבין הלך בלי משענת, שבכל אופן צריך אומד, שאע"פ שלענין "עמד" הרי זה "עמד" כנ"ל, לענין "אם מתי מחולי זה" יש חשש שמותו נגרם לו מחוליו הראשון, ועיין כסף־משנה]. 151) היינו מאליהן, אע"פ שלא אמר שחזר בו. וכן הוא בשו"ע חושן־משפט סימן רנ סעיף ב, ועיין שם בביאור הגר"א ס"ק ה שהביא מקור לזה.

10 **כז. מַתְּנַת[152] שְׁכִיב מְרַע שֶׁאֵין כָּתוּב בָּהּ[153] שֶׁמִּתּוֹךְ**
11 **הֶחָלִי הַזֶּה שֶׁצִּוָּה בּוֹ מֵת[154], וְאֵין הָעֵדִים מְצוּיִין**
12 **לִשְׁאֹל לָהֶם[155], אַף עַל פִּי שֶׁהֲרֵי זֶה הִמְצַוֶּה מֵת[156] -**
13 **הֲרֵי הַמַּתָּנָה בְּטֵלָה[157]. שֶׁאֵין מִיתָתוֹ רְאָיָה[158]; שֶׁמָּא**
14 **מֵחֲלִי שֶׁנָּתַן בּוֹ הַמַּתָּנָה נִרְפָּא[159], וְאַחַר כָּךְ חָלָה חֲלִי**
15 **אַחֵר וָמֵת[160]. לְפִיכָךְ הַנְּכָסִים בְּחֶזְקַת הַיּוֹרְשִׁין[161], עַד**
16 **שֶׁיָּבִיא[162] רְאָיָה[163] שֶׁמִּתּוֹךְ הֶחָלִי הַזֶּה שֶׁנָּתַן בּוֹ מַתָּנָה**
17 **זוֹ מֵת.**

152) שם קנג. וכאביי ולא כרבה, שאת שיטת רבה העמידו כרבי נתן, ואת רבי נתן זיהו אחרי כן עם רבי מאיר שהוא יחיד ואין הלכה כמותו, אלא כחכמים (רי"ף שם), בניגוד לרשב"ם שם ד"ה חולים, שפוסק כרבה וכרבי נתן, שהוא מפורסם בספרות התלמודית כדיין מומחה. 153) וכיון שלא כתבו בו כן, אפשר שנתרפא מאותו חולי ושוב מת מחולי אחר, ואין למקבל כלום כנ"ל הלכה כו. 154) אחרי מות המצווה, היו עושים שטר שישמש לראיה ביד המקבל, והיו כותבים בו שמתוך אותו חולי מת (רשב"ם שם). 155) שאם יש עדים שמת מתוך חולי זה - זוכה המקבל. כן יוצא מתוך דברי רבי יעקב שם קנג: (וראה 'תוספות' שם ד"ה והן). וכן נראה מדברי רב הונא שם קנד. 156) והיה לנו לומר שקברו מוכיח עליו, כלומר, הרי הוא מת לפנינו, ויש כאן "חזקה דהשתא" (=חזקה של עכשיו), שמכיון שרואים אותו עכשיו מת, בוודאי מת מחולי זה - אין אנו אומרים כן, אלא חוששים שמא מת מחולי אחר, כדלהלן. 157) שהרי אם עמד מחולי ראשון - נתבטלה המתנה, כמבואר בהלכה הקודמת. 158) כאביי שם, שרוב החולים חיים, ולפיכך אין אנו מתחשבים עם המצב של עכשיו, שהוא מת לפנינו, אלא מניחים שהבריא מחוליו הראשון ומת אחרי־כן ממחלה אחרת. 159) כלומר, אין כאן הנחה ודאית, אלא ספק הדבר בידינו. 160) ואם כן, המתנה בטלה, כנ"ל. 161) מכיון שהדבר ספק, כאמור, מעמידים הנכסים בחזקת הבעלים הראשונים, כדין כל ספק, וראה להלן פ"ט הלכה כג שאם החזיק המקבל במטלטלין, על הנותן להביא ראיה. 162) המקבל. 163) בעדים.

יום רביעי י"ז תשרי ה'תשפ"ג

פֶּרֶק תְּשִׁיעִי[1]

1) נתבארו בו משפטי שכיב מרע שציווה להסתיר מתנתו, ומשפט הלשון שהוא מועיל באמירתו, ואיכות המקבלים כגוי ועבד וגר, ואם המקבל רוצה במתנה, ודיני חזרת השכיב מרע בפירוש או שהיא ניכרת מתוך מעשיו והנמשך אחר זה, וכן גם כן אם כתב חלוקת נכסיו ולא יצא הכתב מרשותו, והדומה לזה.

18 **א. שְׁכִיב מְרַע[2] שֶׁצִּוָּה וְאָמַר: לֹא תְּגַלּוּ מַתָּנָה זוֹ וְלֹא**

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

תּוֹדִיעוּ בָּהּ אָדָם אֶלָּא לְאַחַר מִיתָה[3] - הֲרֵי זוֹ מַתָּנָה קַיֶּמֶת, וְאֵינָהּ מַתָּנָה מְסֻתֶּרֶת; שֶׁבְּעֵת שֶׁהִקְנָה[4], שֶׁהוּא אַחַר מוֹתוֹ, הֲרֵי אָמַר[5] 'גַּלּוּ אוֹתָהּ'.

2) רי"ף בבבא־בתרא פרק ג בשם רב האי גאון - ומקור לזה בתוספתא שם פ"ח: "הכותב דייתיקי (=מתנת שכיב מרע) והיה מתיירא מן היורשין, נכנסין אצלו כמבקרין אותו ושומעין דבריו מבפנים ויוצאין וכותבין מבחוץ". הרי שאע"פ שנזהר שלא לגלות, אין זו "מתנה טמורה" שלהלן, שאינה מתנה (רמב"ן בבבא־בתרא מ:). 3) מכאן שאם צוה להעלים אף לאחר מיתה, אינה מתנה, כמו כל "מתנה טמורה", ולפיכך כלל רבינו לעיל פ"ה הלכה א יחד את הבריא ואת השכיב־מרע בדין זה של מתנה גלויה (מגיד־משנה). ואף־על־פי שכל עיקר פסול "מתנה טמורה" אינו אלא שמא יחזור הנותן וימכור לאחר, אחר נתינה זו, ונמצא מפסיד ללוקח (למעלה שם), וזה לא שייך כאן, שהרי מחיים יכול הוא לחזור בו (למעלה פ"ח הלכה יד). וגם לאחר מיתה אין חשש, כי רק הנותן מתנה טמורה, עורר עליו את החשד, בנתנו מתנה טמורה, אבל את היורשים אין לחשוד בכך - וצריך לומר שלא חילקו חכמים בגזירתם, וכיון שתיקנו כן בבריא - גזרו גם בשכיב מרע ('קצות החושן' סימן רמב ס"ק ד). 4) שהקנין חל. 5) והיינו, שלא רק שלא צוה להעלים אחר מותו כמו שצוה לעשות את זה לפני מותו, אלא גם אמר מפורש שיגלו אותה אחרי מותו, וראה למעלה פ"ה הלכה ב, שכל שלא אמר כן מפורש - הרי היא מתנה טמורה, ואינה מתנה.

ב. מְצַוֶּה[6] מֻחֶמֶת מִיתָה אֵין צָרִיךְ לוֹמַר 'גַּלּוּ אֶת הַמַּתָּנָה'[7], אֶלָּא אַף עַל פִּי שֶׁהִיא כְּתוּבָה סָתָם - אֵין חוֹשְׁשִׁין לָהּ שֶׁמָּא מְסֻתֶּרֶת הִיא[8].

6) הרי"ף, שם בשם רב האי גאון. 7) שמתוך טרדתו אינו יכול להאריך, וכמו כן לא הצריכו בו, לענין גט, לומר "תנו" כמפורש בגיטין סו: (כסף־משנה). 8) אבל אם אמר להם במפורש: "אל תגלו" - הרי זו מתנה טמורה ואינה כלום ('קצות החושן' שם).

ג. שְׁכִיב מְרַע[9] שֶׁצִּוָּה וְאָמַר: יִטֹּל פְּלוֹנִי[10] כָּל נְכָסַי, אוֹ מִקְצָת נְכָסַי[11], אוֹ 'יַחֲזִיק', אוֹ 'יִזְכֶּה', אוֹ 'יִקְנֶה' - כֵּלָּן לְשׁוֹן מַתָּנָה הִיא[12]. וְכֵן[13] אִם אָמַר[14] 'יַחְסֵן'[15] אוֹ 'יִירַשׁ' עַל[16] מִי שֶׁרָאוּי[17] לְיָרְשׁוֹ - הֲרֵי זֶה קָנָה.

9) בבא־בתרא קמח: מימרא של רב ששת. 10) אם כי לשון עתיד הוא, ואינו קונה בבריא (למעלה פ"ב מהלכות מכירה הלכה ח). 11) [לפי המבואר להלן, צריך לפרש כאן באופן שציוה במפורש שהוא נותן לו במתנת שכיב־מרע (ראה למעלה פ"ח הלכה יז). שאם לא כן, דינה כמתנת בריא ולא מועילה בה לשון עתיד]. 12) בכ"י תימן: "הן". [ואע"פ שכל אלו לשון עתיד הן, ואינן מועילות במתנת בריא (ראה פ"ב מהלכות מכירה הלכה ח, ובראב"ד שם) - במתנת שכיב מרע הן מועילות, לפי שאין אדם משטה בשעת מיתה ובוודאי מכוון הוא להקנאה גמורה (רמ"ה שם). ויש מפרשים, מפני שבשכיב־מרע אין הקנין נגמר אלא לאחר מיתה, ולפיכך מועילה לשון עתיד (ב"ח סימן רנג), או מפני שבשכיב מרע הקילו שלא תטרף דעתו עליו (לבוש שם, ולפי כל הטעמים הנ"ל אין הדברים אמורים אלא במתנת שכיב מרע בכולה, אבל במתנת שכיב מרע במקצת נכסיו, שדינה כמתנת בריא, אינה מועילה לשון עתיד, וראה בהערה שלמעלה]. 13) ברייתא שם. 14) ואף אלו לשונות של עתיד הן. 15) לשון ירושה בארמית. 16) לפי שיטת רבי יוחנן בן ברוקה (שם קל.), שהלכה כמותו, ששכיב מרע יכול לעשות אחד הראוי ליורשו כיורש יחידי (ראה להלן פ"ו מהלכות נחלות הלכה ב). 17) שראוי באותה השעה להיות אחד מן היורשין, כגון בן בין הבנים או אח בין האחים כשאין בן.

ד. אָמַר[18] 'יֵהָנֶה[19] פְּלוֹנִי בָּהֶן', 'יַעֲמֹד בָּהֶן', 'יִשָּׁעֵן בָּהֶן' - לֹא קָנָה[20].

18) בבא־בתרא שם, בעיא שלא נפתרה. 19) יש מקום לספק, אם כוונתו להנאה של מתנה או לאיזו הנאה כל שהיא, וכן בביטויים הסמוכים: "יעמד" "ישען" לא ברור אם התכוון למתנה, או לאיזה שמושים מסויימים, וזו היא הבעיא. 20) כבכל ספק משפטי, שהמוציא מחבירו - עליו להביא ראיה.

ה. שְׁכִיב מְרַע[21] שֶׁכָּתַב כָּל נְכָסָיו לְאַחֵר[22]: אִם אֵינוֹ רָאוּי לְיָרְשׁוֹ - נוֹטְלָן מִשּׁוּם מַתָּנָה[23]; וְאִם רָאוּי לְיָרְשׁוֹ - נוֹטְלָן מִשּׁוּם יְרֻשָּׁה[24]. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בְּשֶׁהָיָה הַיּוֹרֵשׁ הַזֶּה אַחַת מִבְּנוֹתָיו, אוֹ אֶחָד מִכָּלַל בְּנֵי בָנָיו, אוֹ אֶחָד מִכָּלַל אֶחָיו, וְכַיּוֹצֵא בָהֶן מִשְּׁאָר יוֹרְשִׁין; אֲבָל אִם כְּתָבָהוּ לְאֶחָד מִבָּנָיו - לֹא עָשָׂהוּ אֶלָּא אַפּוֹטְרוֹפּוֹס, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ[25].

21) שם קלג. מימרא של רב הונא. 22) אפילו כתב מפורש בלשון מתנה (ראב"ד להלן הלכה ו. וכ"כ רבינו להלן פי"ב הלכה ד). 23) ואם אמר לזה: "אחריך לפלוני" - אחרי מות זה, שייכים הנכסים לפלוני האחר, כמבואר להלן פי"ב ה"ד. 24) ואפילו אמר לו: "אחריך לפלוני", אין לאותו פלוני כלום בנכסים אחרי מות הראשון, כיון שמקבל בירושה, וירושה אין לה הפסק (ראה להלן שם). כן הוא בגמרא בבא־בתרא שם בביאור ההבדל בענין זה בין ירושה ומתנה. 25) למעלה פ"ו הלכה ב־ג.

ו. מִי[26] שֶׁאָמְרוּ לוֹ בִּשְׁעַת[27] מִיתָתוֹ: נְכָסֶיךָ לְמִי הֵן? שֶׁמָּא לִפְלוֹנִי? וְאָמַר לָהֶן: אֶלָּא לְמִי? רוֹאִין: אִם רָאוּי לְיָרְשׁוֹ - נוֹטְלָן מִשּׁוּם יְרֻשָּׁה; וְאִם לָאו - נוֹטְלָן מִשּׁוּם מַתָּנָה[28].

26) בבא־בתרא שם. מימרא של רב נחמן. 27) תשובה בלשון תמיהה. וזה נחשב כהסכמה לדבריהם, וכאילו אמר מעצמו לתת את נכסיו לפלוני. 28) ראה למעלה, בהבדל שבין ירושה לבין מתנה.

ז. גֵּר[29] שֶׁיֵּשׁ לוֹ בֵּן שֶׁאֵין הוֹרָתוֹ בִּקְדֻשָּׁה[30] - הוֹאִיל וְאֵינוֹ יוֹרְשׁוֹ[31], כְּמוֹ שֶׁיִּתְבָּאֵר בִּמְקוֹמוֹ[32], כָּךְ אֵינוֹ יָכוֹל לִתֵּן לוֹ כָּל נְכָסָיו בְּמַתְּנַת שְׁכִיב מְרַע, לֹא כָּל

נְכָסָיו וְלֹא מִקְצָתָן[33]. שֶׁלְּשׁוֹן יֵרֵשָׁה וּמַתָּנָה לְגַבֵּי יוֹרֵשׁ אֶחָד הֵן[34]; וְאִם תֹּאמַר יִקְנֶה, נִמְצָא זֶה יוֹרֵשׁ אֶת אָבִיו[35].

29) בבא־בתרא קמט. מימרא של רבא, על רקע העובדא של איסור גיורא (איסור הגר). 30) כלומר, נתעברה ממנו בעודו גוי, ואחר־כך נתגיירו. 31) בבא־בתרא שם. שהרי גם הבן וגם האב הם גרים, וגר אינו יורש גר, לא מדברי תורה ולא מדברי סופרים (קידושין יז:) 32) פ"ו מהלכות נחלות, הלכה י. 33) [אם נתן לו בפירוש במתנת שכיב מרע שאינו אלא לאחר מיתה, שאם לא כן דינה כמתנת בריא, כמבואר למעלה פ"ח הלכות טז־י (׳ערוך השלחן׳ סי׳ רנו ס"ק א). וראיה לכך מסוגיית הגמרא בבבא־בתרא שם, ממה שאיסור גיורא לא נתן מתנת שכיב מרע במקצת. ודברי הגר"א סימן רנו ס"ק א צ"ע]. 34) כלומר, שכל דין מתנת שכיב מרע ביורשים, הוא רק מתורת ירושה, שהרי אפילו אומר לו בלשון מתנה, הרי זה כירושה (להלן פי"ב הלכה ד). והוא מלשון הרי"ף שם. 35) גזירת חכמים היא (׳בית יוסף׳ סימן רנו) שמי ששמע שנתן לבן זר מתנת שכיב מרע, בין בלשון ירושה ובין בלשון מתנה, יחשוב שבן זה יורש את אביו והוא בנו גמור לכל דבר, ואם יהיו לו עוד שני אחים שהורתם ולידתם בקדושה, וימות אחד מהם בלי בנים, והוא יחלוץ לאשתו - יאמרו שתנשא לשוק (עיין ׳תוספות׳ קידושין יח. ד"ה כאן, ו׳ערוך השולחן׳ שם).

ח. לְפִיכָךְ[36], אִם נָתַן לְגֵר מִשְּׁאָר הַגֵּרִים[37] - מַתְּנָתוֹ קַיֶּמֶת[38].

36) כן מפורש בדברי הרי"ף שם. 37) שהורתם שלא בקדושה, ואינו בדין ירושה גם מאביו. 38) שאין בזה שום גזירה שמא יחשבוה לבנו יורשו, ראה למעלה. וכל־שכן שיכול ליתן מתנת שכיב מרע לישראל. וראה ב׳תוספות׳ בבא־בתרא שם ד"ה כל, שכתבו שגר שאין לו יורשין - אינו יכול לתת מתנת שכיב מרע לשום אדם, כיון שהוא אינו בר ירושה, כלומר אינו מוריש.

ט. שְׁכִיב מְרַע[39] שֶׁהוֹדָה שֶׁיֵּשׁ לוֹ לְפִלּוֹנִי אֲצִלִּי כָּךְ וְכָךְ[40], תְּנוּהוּ לוֹ[41]; אוֹ שֶׁאָמַר: כְּלִי פְּלוֹנִי פִּקָּדוֹן הוּא בְּיָדִי לְפִלּוֹנִי, תְּנוּהוּ לוֹ; חָצֵר פְּלוֹנִית שֶׁל פְּלוֹנִי הוּא; חוֹב שֶׁיֵּשׁ לִי בְּיַד פְּלוֹנִי אֵינוֹ שֶׁלִּי, שֶׁל פְּלוֹנִי הוּא - בְּכָל אֵלּוּ הַדְּבָרִים וְכַיּוֹצֵא בָהֶן הוֹדָאָתוֹ הוֹדָיָה[42]. וַאֲפִלּוּ[43] הוֹדָה הַגֵּר לִבְנוֹ שֶׁאֵין הוֹרָתוֹ בִּקְדֻשָּׁה - דְּבָרָיו קַיָּמִין[44]. אֲפִלּוּ הוֹדָה שְׁכִיב מְרַע לְעַכּוּ"ם[45] - נוֹתְנִין[46] לוֹ.

39) בבא־בתרא שם. 40) מדברי רב ושמואל שם. 41) שאם לא אמר כן, יש חשש שהתכוון רק שלא להשביע את בניו (להלן פ"י הלכה ד), ובמקום שאין חשש זה אמנם לא צריך שיאמר "תנו" (עיין שם). 42) שהודאת בעל הדין - כמאה עדים, והיא כהודאת בריא, שאם עמד אינו חוזר, שאין זו מתנה אלא הודאה שהדבר של המקבל (מגיד־משנה בשם ר"י מיגאש). 43) בבא־בתרא שם, שאיסור הגר הודה שנכסיו שייכים לבנו שלא היתה הורתו בקדושה. 44) שאין זו מתנה אלא הודאה שהנכסים שייכים למקבל, כנ"ל. ואין כאן ענין מתנת שכיב מרע. 45) שאסור לתת לו מתנת חנם, ואין בו דין מתנת שכיב מרע, כמבואר להלן. 46) שאין כאן מתנה אלא הודאה שהנכסים שייכים לגוי, כנ"ל.

י. אֲבָל שְׁכִיב מְרַע שֶׁצִּוָּה לִתֵּן לְעַכּוּ"ם מַתָּנָה - אֵין שׁוֹמְעִין לוֹ; שֶׁזֶּה כְּמִי שֶׁצִּוָּה לַעֲבֹר עֲבֵרָה[47] מִנְּכָסָיו.

47) כמבואר למעלה פ"ג הלכה יא, שאסור לתת מתנה לגוי. ואע"פ שלא נמצא מקור להלכה זו בגמרא (באר הגולה סימן רנו אות ח) - סברא היא: כיון שמתנת שכיב מרע היא תקנת חכמים - לא תיקנו חכמים במקום איסור (משנה־למלך).

יא. אָמַר[48]: פְּלוֹנִי עַבְדִּי עֲשׂוּ אוֹתוֹ בֶּן חוֹרִין[49], אוֹ[50] שֶׁאָמַר[51]: עָשִׂיתִי אוֹתוֹ בֶּן חוֹרִין[52], אוֹ הֲרֵי הוּא בֶּן חוֹרִין[53] - כּוֹפִין[54] אֶת הַיּוֹרְשִׁין וּמְשַׁחְרְרִין אוֹתוֹ[55]; שֶׁעֶבֶד יֶשְׁנוֹ בְּמִקְצָת מִצְוֹת[56].

48) תוספתא גיטין פ"ה (הוצאת צוקמ. עמ׳ 330.14): "האומר עשו פלוני עבדי בן חורין לאחר מיתה - לא אמר כלום, וכופין את היורשים לקיים דברי המת". וכן הוא בירושלמי שם פ"א הלכה ה, שאם אמר מפורש שחררו (בלשון ציווי), הכל מודים שכופין את היורשים. וכן פסק רבינו להלן פ"ו מהלכות עבדים הלכה ד. וכן בבבלי גיטין מ. 49) כוונתו לצוות שישחררוהו לאחר מותו, כלשון התוספתא הנ"ל, שהרי מתנת שכיב מרע אינה אלא לאחר מיתה, והמדובר במתנת שכיב מרע בכל נכסיו או במצוה מחמת מיתה (למעלה פ"ח הלכות יד־טז). 50) ירושלמי שם. וכן בבבלי שם מ: 51) בירושלמי ובבבלי שם אמרו, שכל זה בשטר, וכן כתב רבינו בפ"ז מהלכות עבדים הלכה ב. ברם, כל זה אינו אלא שיהא משוחרר לגמרי, אבל שיהא דינו כהפקר ושיכופו היורשים לשחררו - די באמירה בלבד. 52) כלומר, בלשון זה רוצה לשחרר אותו, ושיחול השחרור לאחר מיתה, כנ"ל. 53) אף זה לשון שחרור, וראה להלן. 54) תוספתא שם ("לענין עשו אותו בן חורין") וירושלמי שם (לענין "עשיתי" ו"הרי הוא"). 55) בלשון "עשו אותו בן חורין" עדיין הוא עבד גמור, אלא שכיון שציוה לשחררו, מצוה לקיים דברי המת. ובלשון "עשיתי אותו בן חורין" ו"הרי הוא בן חורין" הרי הוא כאילו הפקירו, כנ"ל, והמפקיר עבדו ומת, היורש כותב לו גט שחרור (פ"ח מהלכות עבדים הלכה יג, וכ"ה בשו"ע יו"ד סימן רסז סעיף עד), ולפי שגילה דעתו לשחררו - מצוה על היתומים לקיים דברי אביהם. ואע"פ שהמשחרר עבדו עובר בעשה (פ"ט מהלכות עבדים הלכה ו), והיאך אנו כופים את היורשים (באומר "עשו אותו בן חורין") לעבור על דברי תורה - כל האיסור לשחרר עבדו אינו אלא בשחרור בחינם, כעין מה שאמרה תורה בגויים "לא תחנם", ודרשו חכמים (ע"ז כ.): "לא תתן להם מתנת חינם", אבל אם עשה לו העבד טובה, אין איסור זה. וכיון שאמר שישחררוהו בוודאי עשה לו טובה, שהרי הוא בחזקת כשרות, ובוודאי לא יצווה לעבור על איסור ׳עשה׳ (מגיד־משנה בשם רשב"א. וראה

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

בהשמטות הרמב"ן לגיטין לח:). 56) אלו שהאשה חייבת בהן. כלומר, אע"פ שלגוי אסור לתת שום מתנה, אף באופן שהגוי נתן לו פעם מתנה, שהרי איסור מתנה לגוי נלמד מהפסוק (דברים יד, כא) "לגר אשר בשעריך תתננה ואכלה או מכור לנכרי" - "לנכרי במכירה ולא בנתינה" (פ"י מהלכות ע"ז הלכה ד), וזו אינה מכירה, שהרי אינו חייב לתת לו מתנה זו - כיון שעבד ישנו במקצת מצוות, מותר ליתן לו מתנה (אבן־האזל). [אבל עדיין לא מבורר, למה הוצרך רבינו לטעם זה, שעבד ישנו במקצת מצוות, הרי גם לגר תושב מותר ליתן מתנה, כמפורש למעלה פ"ג הלכה יא].

יב. אָמַר[57]: פְּלוֹנִית שִׁפְחָתִי[58] עֲשׂוּ לָהּ קֹרַת רוּחַ - עוֹשִׂין לָהּ קֹרַת רוּחַ, וְאֵינָהּ עוֹבֶדֶת אֶלָּא עֲבוֹדָה שֶׁהִיא רוֹצָה בָּהּ מִכָּל הָעֲבוֹדוֹת הַיְדוּעוֹת לַעֲבָדִים בְּאוֹתוֹ מָקוֹם[59].

57) גיטין מ. מימרא של רב שמואל בר יהודה בשם רבי יוחנן. 58) והוא־הדין לעבד (מגיד־משנה). 59) כדעת הרי"ף שם. ולדעת רש"י שם, ד"ה ועושין לה קורת רוח, אם אין רוחה מתקררת אלא בשחרור, כופין את היורשין לשחררה. וכל זה משום מצוה לקיים את דברי המת (גמרא שם).

יג. שְׁכִיב מְרַע[60] שֶׁכָּתַב כָּל נְכָסָיו לְאַחֵר, וְאָמַר הַלָּה: אֵינִי רוֹצֶה בָּהֶן - לֹא קָנָה.

60) בבא־בתרא קלז: קלח. מימרות מנוגדות של שמואל ורבי יוחנן, והכריע רבי אבא בר ממל שם, שאם אמר מיד, אינו רוצה - לא קנה. וכתב שם הרי"ף שהמדובר בשכיב מרע שדבריו ככתובים וכמסורים. אבל בבריא, לא מספיק מה שכתב אלא צריך למסור השטר למקבל. וראה למעלה פ"ד הלכה א בדין מתנת בריא.

יד. שָׁתַק[61] וְאַחַר כָּךְ צָוַח - קָנָה; שֶׁדִּבְרֵי שְׁכִיב מְרַע כִּכְתוּבִין וְכִמְסוּרִין הֵן, וְכֵיוָן שֶׁשָּׁתַק אֵינוֹ יָכוֹל לַחֲזֹר בָּהֶן.

61) שם, כדברי ההכרעה של רבי אבא בר ממל. והמדובר כששתק גם לאחר מיתה, אבל אם שתק מחיים ושוב צווח - לא קנה, שהרי מתנת שכיב מרע אינה קונה אלא לאחר מיתה. וכן כתב הנמוקי־יוסף בבבא־בתרא פ"ט דפוס ווילנא דף סב. ד"ה משזכה (נתיבות־המשפט סימן רמה, ב'משפט האורים' ס"ק ו).

טו. שְׁכִיב מְרַע[62] שֶׁכָּתַב לָזֶה, וְחָזַר וְכָתַב לְאַחֵר - הָאַחֲרוֹן קָנָה[63]; שֶׁיֵּשׁ[64] לוֹ לַחֲזֹר עַד שֶׁיָּמוּת[65]. בֵּין בַּכֹּל בֵּין בְּמִקְצָת[66], בֵּין לְעַצְמוֹ בֵּין לְאַחֵר[67]. וַאֲפִלּוּ[68] כָּתַב וְזִכָּה[69] לָרִאשׁוֹן, וְכָתַב וְזִכָּה לָאַחֲרוֹן - הָאַחֲרוֹן קָנָה; שֶׁשִּׁכִּיב מְרַע שֶׁזִּכָּה, עֲדַיִן מַתְּנַת שְׁכִיב מְרַע הִיא.

62) שם קנב: מימרת רב דימי, ש"דייתיקי מבטלת דייתיקי". 63) שהכתיבה השניה ביטלה את הראשונה. 64) שם קמו: במשנה. 65) שהרי אין המתנה חלה כי־אם אחר מיתה. 66) כוונת רבינו למתנת שכיב מרע בכל נכסיו, וחזר בו ממקצת נכסיו. ומקור הדברים שחזרה מועילה במקצת נכסיו, הוא מהלכה יז, עיין שם (הגר"א סימן רנ ס"ק ל. ועיין כסף־משנה כאן). 67) כגון כאן, שהוא חוזר בו מהמתנה כדי לתת אותה לאחר. 68) שם קנב: כשמואל ולא כרב. 69) לדעת ר"י בן מיגאש שם, היינו שזיכה לו על־ידי אחר, ועשה כן כדי לייפות כחו (ראה למעלה פ"ח הלכה י, ולהלן הלכה יז, ובסמ"ע שם ס"ק מג).

טז. אֲבָל[70] שְׁכִיב מְרַע שֶׁכָּתַב וְזִכָּה וְקָנוּ[71] מִידוֹ - אֵין לְאַחֵר קִנְיָן כְּלוּם, וְאֵינוֹ יָכוֹל לַחֲזֹר בּוֹ לֹא לְאַחֵר וְלֹא לְעַצְמוֹ[72], בֵּין שֶׁנְּתָנוֹ הַכֹּל בֵּין שֶׁנְּתָנוֹ מִקְצָת[73].

70) מימרא של שמואל, שם. 71) היינו, שיש שני דברים: זיכוי וקנין. ומכיון שטרח כל־כך - סימן הוא שהתכוון למתנת בריא, וקנה מיד. 72) שם קנג. בשם רב הונא מכופרי. 73) לדעת הש"ך (רנ ס"ק טז) היינו כשפירש שנותן במתנת שכיב מרע, שבאופן אחר דינה כמתנת שכיב מרע (למעלה פ"ח הלכה יז) שאם לא כן למה לנו זיכוי וקנין, הרי מתנה במקצת לעולם היא כמתנת בריא. ברם, דעת ר"י בן מיגאש, שאם פירש דינה כמתנת שכיב מרע - אע"פ שזכה וקנה.

יז. שְׁכִיב מְרַע[74] שֶׁחָזַר בְּמִקְצָת - חָזַר בַּכֹּל[75]. כֵּיצַד? נָתַן[76] כָּל נְכָסָיו לָרִאשׁוֹן, וְקָנוּ[77] מִידוֹ כְּדֵי לְיַפּוֹת אֶת כֹּחוֹ[78], וְחָזַר וְנָתַן מִקְצָתָן לְאַחֵר, וְקָנוּ מִידוֹ כְּדֵי לְיַפּוֹת אֶת כֹּחוֹ[79] - הַשֵּׁנִי קָנָה[80], אֲבָל הָרִאשׁוֹן לֹא קָנָה כְּלוּם[81], בֵּין שֶׁעָמַד בֵּין שֶׁמֵּת.

74) שם קמח: בעיא שנפשטה. 75) [ב'שולחן ערוך' שם סעיף יב כתב: "מסתמא חזר בכל", כנראה שאין זה דבר ברור, ואעפי"כ אין להוציא ממון מספק מן היורשים. וראה למעלה פ"ח הלכה כז, ולהלן הערה עח]. 76) ברייתא שם. 77) כלומר, אף שגם קנו מידו (מגיד־משנה). 78) שאם לא כן, הקנין גורע, כמו שכתב למעלה פ"ח הלכה י. 79) [מכיון שהדבר ספק (ראה למעלה הערה עג) - כתב רבינו "וקנו מידו" שמא היא מתנה במקצת, ו"כדי לייפות את כחו" שמא היא "מתנה בכולה" ואינה צריכה קנין, והקנין גורע כדלעיל פ"ח הלכה י, אלא־אם־כן ייפה את כחו (שם הלכה יא) וראה ב'אור שמח']. 80) [גבי ראשון, כתב שלא קנה בין שעמד בין שמת, וכאן לא פירש, ונראה שאינו קונה אלא לאחר מיתה, שהרי ספק הוא שמא היא מתנה בכולה, שאינה קונה אלא לאחר מיתה, ראה למעלה הערה עג]. 81) שהרי חזר בו הנותן.

יח. נָתַן[82] מִקְצָת נְכָסָיו[83] וְקָנוּ[84] מִידוֹ, וְאַחַר כָּךְ נָתַן כֻּלָּן לְאַחֵר[85], וְקָנוּ[86] מִידוֹ כְּדֵי לְיַפּוֹת אֶת כֹּחוֹ[87]: אִם מֵת - קָנָה הָרִאשׁוֹן הַמִּקְצָת, וְקָנָה הַשֵּׁנִי אֶת הַשְּׁאָר[88]; וְאִם עָמַד - רִאשׁוֹן קָנָה[89], שֵׁנִי לֹא קָנָה[90].

82) ברייתא שם, ולפי מסקנת הגמרא. 83) שדינה כמתנת בריא. 84) סתם בלי יפוי כח כדין מתנה במקצת (למעלה פ"ח הלכה טו). 85) וזו היא מתנת שכיב מרע בכולה, ראה למעלה פ"ח הלכה כא. 86) אף שקנו. 87) שאם

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

לא כן, הקנין גורע - כדלעיל פ"ח הלכה י. 88) כדין מתנת שכיב מרע בכולה. 89) שהיא מתנה במקצת, שדינה כמתנת בריא. 90) כדין מתנת שכיב מרע בכולה, שאם עמד חוזר (למעלה פ"ח הלכה יד).

יט. שְׁכִיב מְרַע[91] שֶׁהִקְדִּישׁ כָּל נְכָסָיו וְלֹא שִׁיֵּר כְּלוּם, אוֹ הִפְקִיר אוֹ חִלְּקָן לַעֲנִיִּים, אִם[92] עָמַד - חוֹזֵר בַּכֹּל[93].

91) שם קמח: בעיות שלא נפשטו, אם אף אלו דינם כדין כל מתנת שכיב מרע, או שמא ביחס להקדש ועניים והפקר שהוא גם לעניים וגם לעשירים - מתכוון הוא להקנות בלב שלם, בין אם יחיה ובין אם ימות. 92) הבעיות שלא נפתרו בגמרא, ונשארו בתיקו. 93) כדין כל ספק בממון, שהמוציא מחבירו - עליו להביא ראיה. ולדעת רבינו, ההקדש או העניים והזוכים מן ההפקר, הם ה"מוציאים" בניגוד לדעת הרא"ש (הביאו הגהות מיימוניות), שאין מבטלים מעשה על יסוד אומדנא של ספק.

כ. מָכַר[94] כְּשֶׁהוּא[95] שְׁכִיב מְרַע - מִמְּכָרוֹ קַיָּם כַּבְּרִיא.

94) נלמד ממה שנאמר בהלכה הבאה. 95) השו"ע (סימן רנ סעיף ג) מוסיף כאן: "אם מקצתם מכר". שהרי אם מכר הכל, זהו הדין בהלכה הבאה.

כא. מָכַר[96] כָּל נְכָסָיו: אִם הַמָּעוֹת עַצְמָן קַיָּמוֹת[97], אִם עָמַד - חוֹזֵר; וְאִם הוֹצִיא הַמָּעוֹת - אֵינוֹ יָכוֹל לַחֲזֹר.

96) שם קמט. 97) הרי כאילו יש לנו הוכחה שהתכוון לחזור בו, אם יעמוד, שלפיכך שמר במיוחד על כסף המכירה, להחזירו עם הבראתו. ור"י מיגאש פירש להיפך: אם המעות קיימות, אינו חוזר, שהמעות הללו הן שיור, ואין זו "מתנה בכולה". ועיין מגיד־משנה.

כב. מַתָּנָה[98] שֶׁהִיא סְתָם, וְלֹא נִתְפָּרֵשׁ בָּהּ שֶׁהָיָה בָּרִיא כְּשֶׁנָּתַן אוֹ שֶׁהָיָה שְׁכִיב מְרַע, הוּא אוֹמֵר: שְׁכִיב מְרַע הָיִיתִי[99], וַהֲרֵי עָמַדְתִּי[100], וְאֶחֱזֹר בְּמַתְּנָתִי; וּמְקַבֵּל מַתָּנָה אוֹמֵר: בָּרִיא הָיָה[101], וְאֵינוֹ יָכוֹל לַחֲזֹר - עַל הַמְקַבֵּל[102] לְהָבִיא רְאָיָה[103] שֶׁבָּרִיא הָיָה. לֹא מָצָא רְאָיָה - נִשְׁבָּע[104] הַנּוֹתֵן שְׁבוּעַת הֶסֵּת[105] וְיִפָּטֵר, וְתַעֲמֹד הַקַּרְקַע בְּחֶזְקַת הַנּוֹתֵן[106].

98) שם קנג. במשנה, כחכמים ולא כרבי מאיר. 99) כלומר, ונתתי כל נכסיי שיזכה בהם המקבל לאחר מיתה. 100) אף שעכשיו הוא בריא, אין אנו מעמידים אותו בחזקת בריא, ודלא כרבי נתן שם קנג: 101) ונתן נכסיו בקנין. 102) כדין כל ספק בממון, שהמוציא מחבירו - עליו להביא ראיה. 103) בעדים. 104) כדין כל כופר בכל. 105) מתקנת חכמים. 106) שקרקע עומדת תמיד בחזקת בעליה הראשונים.

כג. אֲבָל אִם הָיוּ מִטַּלְטְלִין בְּיַד הַמְקַבֵּל - מִתּוֹךְ שֶׁיָּכוֹל לוֹמַר "שֶׁלִּי הֵן"[107], יִשְׁבַּע הֶסֵּת[108] שֶׁבָּרִיא הָיָה כְּשֶׁנָּתַן לוֹ מַתָּנָה זוֹ.

107) כדין כל מחזיק במטלטלין (פ"ח מהלכות טוען ונטען הלכה א). וראה במגיד־משנה. 108) שהרי גם הטוען "שלי הן", נשבע היסת (הלכות טוען ונטען שם).

כד. מִי[109] שֶׁמֵּת וְנִמְצֵאת[110] מַתָּנָה קְשׁוּרָה עַל יֶרְכּוֹ[111], אַף עַל פִּי שֶׁהִיא בְּעֵדִים, וְקָנוּ מִיָּדוֹ לְיַפּוֹת כֹּחַ אֵלּוּ שֶׁנָּתַן לָהֶם[112] - הֲרֵי זוֹ אֵינָהּ כְּלוּם; שֶׁאֲנִי אוֹמֵר: כְּתָבָהּ וְנִמְלַךְ[113].

109) בבא־בתרא קלה: 110) בכת"י תימן: "ונמצאת". 111) מה שמסלק את החשש, שמא השטר מזויף. 112) והואיל וייפה כחם, אין לחשוש שמא לא גמר להקנות להם אלא בשטר, ואין שטר לאחר מיתה - כמפורש למעלה פ"ח הלכה יא. ולפיכך הוצרך רבינו לטעם שמא נמלך, וכן פירש ר"י מיגאש. [וכ"ה במשנה בבבא־מציעא יח. "מצא דייתיקי וכו' הרי זה לא יחזיר, שאני אומר כתובין היו ונמלך עליהן שלא ליתנן"]. אבל הרשב"ם שם פירשה, כנראה, בלי יפוי כח, שהרי כתב שם בטעם הדברים, שכיון שלא אמר השכיב־מרע שיתנו, אלא כתב שטר - שמא לא גמר להקנות אלא בשטר, ואין שטר לאחר מיתה. 113) התחרט. וחוששין כן, כיון שלא ציוה בפיו. וכן פירש ר"י מיגאש.

כה. וְאִם[114] זְכָה בָּהּ לְאַחֵר[115], בֵּין מִן הַיּוֹרְשִׁין[116] בֵּין שֶׁאֵינוֹ מִן הַיּוֹרְשִׁין - כָּל הַדְּבָרִים שֶׁבָּהּ קַיָּמִין[117], כְּכָל מַתְּנַת שְׁכִיב מְרַע.

114) משנה, שם. 115) כגון שהמתנה כללה כמה אנשים שהזכירם בשטר, וזיכה את המתנה לאחד מהם. ולדעת התוי"ט (בבא־בתרא פ"ח משנה ו) צ"ל "לאחד", וכ"ה בכ"י תימן. 116) והחידוש שבדבר, שאף זיכוי השטר ליורש, משמש גילוי דעת גם למי שאינו יורש, וראה סמ"ע שם. 117) שהמסירה לאחד, משמשת גילוי דעת על רצונו של הנותן לקיים את הדברים הכתובים בשטר, ושאין דעתו לחזור בו.

כו. וְכֵן[118] מִי שֶׁכָּתַב שְׁטַר חוֹב עַל עַצְמוֹ בְּשֵׁם אַחֵר[119], אוֹ בְּשֵׁם אֶחָד מִבָּנָיו [אוֹ] מִן הַיּוֹרְשִׁין, וְנָתַן הַשְּׁטָר עַל[120] יַד שָׁלִישׁ, וְאָמַר לוֹ: יִהְיֶה זֶה אֶצְלְךָ, וְלֹא פֵּרֵשׁ לוֹ כְּלוּם[121], אוֹ שֶׁאָמַר לוֹ: הַנַּח עַד שֶׁאֹמַר לְךָ מַה תַּעֲשֶׂה, וָמֵת - הֲרֵי זוֹ אֵינָהּ כְּלוּם.

118) משנה בבבא־מציעא כ. "מצא שטר בין שטרותיו, ואינו יודע מה טיבו - יהא מונח עד שיבוא אליהו", שמא הפקידו הלוה אצלו וכתב ללוות ולא לוה (באר הגולה סימן רנ סעיף כה, ועיין במגיד־משנה וכסף־משנה). 119) בשביל אחר, שהוא חייב ממון לאותו אחר. 120) כ"ה בדפוס רומי ובכ"י תימן. ובדפוסים חדשים נדפס בטעות "עד". 121) שמא כתב ללוות ולא לוה, כנ"ל.

יום חמישי י"ח תשרי ה'תשפ"ג

פֶּרֶק עֲשִׂירִי[1]

1) נתבארו בו משפטי שכיב מרע הנותן מעות או חובות או

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

המודה בהן לאחרים, ומה שנמשך אחר זה, וכן אם נאמר ליורש בחלום שהן של אחרים, ודין אם אמרו היתומים שעשו כדבר אביהם, או שאמרו שחזרו בו אם נאמנין, ודין שכיב מרע השולח מתנה לאחר ולא הגיע לידו, ודין הנותן מתנות לאחרים הרבה ולא הספיקו הנכסים לשיעורי המתנות, או שיצא עליהן חוב כיצד דינן, ודין שכיב מרע הנותן דבר שאין בו ממש.

1 **א. שְׁכִיב מְרַע[2] שֶׁאָמַר: תְּנוּ[3] מָנֶה[4] לְפְלוֹנִי, וּמֵת -**
2 **יִתְּנוּ לְאַחֵר מִיתָה; שֶׁדִּבְרֵי שְׁכִיב מְרַע כִּכְתוּבִין**
3 **וְכִמְסוּרִין דָּמוּ[5], וְאֵין[6] חוֹשְׁשִׁין שֶׁמָּא עַל מָנֶה קָבוּר[7]**
4 **הוּא אוֹמֵר[8].**

2) גיטין יג. במשנה, ולפי פירושו של רב פפא. 3) לעומת מה שכתב למעלה פרק ח הלכה יב שאם אמר: "כתבו ותנו לפלוני מנה", שאין כותבין ונותנין אחר מיתה, שכיוון שאמר גם "כתבו", לא גמר להקנות אלא בשטר ואין שטר לאחר מיתה. 4) בין "מנה זו" בין מנה סתם. 5) בגמרא שם, ועוד בכמה מקומות בש"ס. ומדובר כאן במחלק כל נכסיו, שלאחד יצאה בחלקו מנה, או אף בנותן לאחד מנה בלבד, אלא שמצווה מחמת מיתה (ראה למעלה שם הלכה יז), שאם לא כן, הרי זו כמתנת בריא שצריכה קניין (שם הלכה טו), וכאן אפילו קניין לא יועיל, שהרי מטבע אינה נקנית בחליפין (פרק ו מהלכות מכירה הלכה א), וראה שולחן־ערוך סימן רנג סעיף יח. 6) מסקנת הגמרא שם, בניגוד לדעת רב. 7) טמון אי־שם. 8) אלא נותנים מהרכוש הגלוי שיש לו. ברם לדעת הרשב"א (הובא במגיד־משנה) אין זה אלא אם יש כסף בעין, נותנים, אבל אם אין כסף בעין, אין מוכרים מהנכסים לתת לו את תמורתם, כי "מנה" פירושה: כסף מזומן, ולא שווה מנה. וכן נראה מדברי רבינו בפרק ג מהלכות טוען ונטען הלכה ח (מגיד משנה, ועיין שם).

5 **ב. וְכֵן[9] שְׁכִיב מְרַע שֶׁאָמַר: הַלְוָאָה[10] אוֹ פִקָּדוֹן[11]**
6 **שֶׁיֵּשׁ לִי בְּיַד פְּלוֹנִי תְּנוּ אוֹתָהּ לְפְלוֹנִי - דְּבָרָיו קַיָּמִין,**
7 **וְאֵין צָרִיךְ לְמַעֲמַד שְׁלָשְׁתָּן[12]. וְכֵן[13] אִם אָמַר: תְּנוּ**
8 **שְׁטָר פְּלוֹנִי לְפְלוֹנִי - זָכָה בַּמֶּה שֶׁיֵּשׁ בַּשְּׁטָר[14], וּכְאִלּוּ**
9 **כָּתַב[15] וּמָסַר[16], אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא מָשַׁךְ הַשְּׁטָר. וְאֵין[17]**
10 **הַיּוֹרֵשׁ[18] יָכוֹל לִמְחֹל שְׁטָר זֶה שֶׁנָּתַן בְּמַתְּנַת שְׁכִיב**
11 **מְרַע. וּמִפְּנֵי מָה הַמּוֹכֵר אוֹ נוֹתֵן שְׁטַר חוֹב לַחֲבֵרוֹ,**
12 **וְחָזַר וּמָחֲלוֹ הַיּוֹרֵשׁ - מָחוּל[19]; וּשְׁכִיב מְרַע שֶׁנָּתַן**
13 **שְׁטַר חוֹב, אֵין הַיּוֹרֵשׁ יָכוֹל לִמְחֹל? מִפְּנֵי שֶׁקִּנְיַן**
14 **הָרְאָיָה בִּשְׁטָר מִדִּבְרֵיהֶם[20], לְפִיכָךְ הַיּוֹרֵשׁ עֲדַיִן זֶה**
15 **הַשְּׁטָר שֶׁלּוֹ הוּא מִן הַתּוֹרָה וּמוּחָלוֹ; וּמַתְּנַת שְׁכִיב**
16 **מְרַע, אַף עַל פִּי שֶׁהִיא מִדִּבְרֵיהֶם, עָשׂוּ אוֹתָהּ כְּשֵׁל**
17 **תּוֹרָה, וּכְאִלּוּ קָנָה מָמוֹן שֶׁבִּשְׁטָר מִן הַתּוֹרָה וְהִגִּיעַ**
18 **לְיָדוֹ וְלֹא נִשְׁאַר לַיּוֹרֵשׁ בּוֹ קִנְיָן, וּלְפִיכָךְ אֵינוֹ מוֹחֵל.**

9) בבא בתרא קמז: וקמח. מימרא של רבא בשם רב נחמן. אף כאן במחלק כל נכסיו או במצווה מחמת מיתה. 10) יש אומרים שאין דין זה אמור אלא בהלוואה שביד ישראל, אבל בהלוואה שביד גוי, שנאמר עליו (תהלים קמד, ח): "אשר פיהם דיבר שוא וימינם ימין שקר", אין אמון לישראל בהם, ואף השכיב מרע אין דעתו סומכת עליו, שיפרע חובו (הגהות מיימוני בשם רבינו אליעזר ממיץ). 11) קל וחומר הוא מהלוואה, שאינה בעין (ועיין בבבא בתרא שם שישנה סברא ש"מעמד שלושתן" אינו מועיל אלא בפיקדון ולא בהלוואה), ואף על פי כן, מועילים דברי שכיב מרע כקניין בבריא - כל שכן שדבריו מועילים בפיקדון שהוא בעין. וכן נראה בבבא בתרא קמט. בעניין איסור גיורא. 12) מדברי הרי"ף שם. כלומר, דברי שכיב מרע הם כאילו מסר ב"מעמד שלושתן", המועיל בבריא (למעלה פרק ג הלכה ג). וכן מבואר בגמרא (בבא בתרא שם). 13) שם קנא. פסק הלכה של רב נחמן. 14) כלומר, לא רק בנייר של השטר, אלא גם במה שכתוב בו. 15) שטר מתנה על השטר הזה. 16) ראה בפרק ו מהלכות מכירה הלכה יא. ואף על פי ששם מפורש שאינו קונה אלא אם כתב בשטר המכירה (או המתנה) "קנה שטר פלוני וכל השעבוד שיש בו" - כאן בשכיב מרע, אף על פי שלא פירש שיקנה השטר וכל שעבודו, אנו תולים שהכביד עליו חליו ולפיכך לא באה מחשבתו לידי ביטוי, וכן אמרו גם לעניין גיטין שאף על פי שבריא האומר "כתבו גט לאשתי" אין כותבים ונותנים עד שיאמר "תנו" - בשכיב מרע, כותבים ונותנים אף באופן זה כמו שכתב רבינו בפרק ב מהלכות גירושין הלכה יב (כסף משנה בשם הר"ן). 17) שם קמז: מימרא של רב נחמן. 18) דווקא היורש, אבל השכיב־מרע עצמו הרי הוא יכול גם לחזור בו ממתנתו, וכך מפורש ברי"ף בפרק מי שמת (בבא בתרא שם). 19) כמפורש בפרק ו מהלכות מכירה הלכה יב. 20) כלומר, התוכן הכתוב בו אינו דבר ריאלי (וראה להלן הלכה טו), וכלשונו של רבינו (למעלה פרק ו מהלכות מכירה הלכה י): "ואין הראייה נתפסת ביד", ולפיכך אין בו קניין מן התורה.

19 **ג. שְׁכִיב מְרַע[21] שֶׁאָמַר: מָנֶה לְפְלוֹנִי בְּיָדִי, אִם אָמַר**
20 **'תְּנוּ'[22] - נוֹתְנִין, לֹא אָמַר 'תְּנוּ' - אֵין נוֹתְנִין; שֶׁמָּא[23]**
21 **לֹא אָמַר 'מָנֶה יֵשׁ לְפְלוֹנִי בְּיָדִי' אֶלָּא כְּדֵי שֶׁלֹּא**
22 **יֹאמְרוּ עַל יוֹרְשָׁיו שֶׁיֵּשׁ לָהֶן מָמוֹן[24].**

21) שם קעד: מימרא של רב ושמואל. 22) ששוב אין חשש שמא עושה כן כדי שלא יאמרו על יורשיו שיש להם ממון. 23) שם בגמרא. 24) בלשון הגמרא שם: "אדם עשוי שלא להשביע את בניו".

23 **ד. לְפִיכָךְ[25], אִם אָמַר זֶה דֶּרֶךְ הוֹדָאָה[26], וְלֹא הָיָה**
24 **שָׁם חֲשַׁשׁ הַעֲרָמָה - נוֹתְנִין אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא אָמַר**
25 **'תְּנוּ'.**

25) כן הוא ברי"ף בפרק גט פשוט, והוכיח זאת ממימרא אחרת שם (הובאה להלן הלכה ח): "שכיב מרע שאמר מנה לפלוני בידי ואמרו יתומים חזר ואמר לנו אבא פרעתיו נאמנין", הרי שאם לא אמרו כן - נותנין, ולפיכך חילק בין אמר כן דרך הודאה לבין אמר כן דרך הערמה. 26) היינו, שניכר מדבריו שזו היא הודאה רצינית. ואף על פי שבבריא שהודה יש טענת "השבעה" אפילו אם הודה בדרך הודאה,

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

כמפורש בדברי רבינו בפרק ז מהלכות טוען ונטען הלכה א - בשכיב מרע אין חוששים כל כך. והא ראייה, שהרי טענת "השטאה" ישנה בבריא ואינה בשכיב מרע כלל (למעלה פרק ח הלכה ד). ועיין לחם משנה כאן.

ה. כַּיּוֹצֵא[27] בּוֹ: רָאוּ אֶת אֲבִיהֶם שֶׁהִטְמִין מָעוֹת בְּשִׂדֶּה[28] תֵּבָה וּמִגְדָּל, וְאָמַר 'שֶׁל פְּלוֹנִי הֵן', 'שֶׁל מַעֲשֵׂר שֵׁנִי הֵן': אִם כְּמוֹסֵר[29] - דְּבָרָיו קַיָּמִין; אִם כְּמַעֲרִים[30] - לֹא אָמַר כְּלוּם.

27) ברייתא בסנהדרין ל. ואף הרי"ף שם, נתן הלכה זו כדוגמא להלכה הקודמת. 28) ארון מסויים. 29) בלשון צוואה (רש"י שם). ולפיכך אין חוששים כל כך ל"השבעה". 30) שלא יראוהו כעשיר.

ו. וְכֵן[31] אִם בָּא אֶחָד[32] וְאָמַר לָהֶם: אֲנִי רָאִיתִי אֶת אֲבִיכֶן שֶׁהִטְמִין מָעוֹת בְּשִׂדֶּה תֵּבָה וּמִגְדָּל, וְאָמַר 'שֶׁל פְּלוֹנִי הֵם', 'שֶׁל מַעֲשֵׂר[33] הֵן': אִם הָיוּ טְמוּנִין בַּבַּיִת[34] - לֹא אָמַר כְּלוּם[35]; בַּשָּׂדֶה[36] - דְּבָרָיו קַיָּמִין[37]. כְּלָלוֹ שֶׁל דָּבָר: כֹּל שֶׁאִלּוּ יָכוֹל לִטֹּל - דְּבָרָיו קַיָּמִין; וְאִם לָאו - לֹא אָמַר כְּלוּם.

31) אף זה בברייתא שם. ורוצה לומר שחוץ ממה שאמרנו למעלה שאם אמר דבריו כמוסר - נאמן, כמו כן ישנה נאמנות בהא דלהלן אף על פי שלא אמר מפורש כמוסר אלא שהעניין מוכיח כן. 32) דווקא באחד צריך "מיגו", אבל שניים יכולים להוציא ממון אפילו בלי "מיגו". 33) בכתב יד תימן: "מעשר שני". 34) במקום שהעד אינו יכול להגיע אליו. 35) שאין מוציאין ממון על פי עד אחד. 36) במקום שהוא יכול ליטול בעצמו. 37) שהרי יש לו מיגו, שיכול הוא ליטלם בעצמו ולעשות בהם כרצונו, ולפיכך נאמן לאמר כי אביהם אמר לו כן. ואף על פי שלא אמר דבריו כמוסר, אין חשש של "השבעה", מאחר שהטמין הכסף בפני העד הזה ובמקום שהעד יכול ליטלו משם, בוודאי דברי אמת מסר לו (נימוקי יוסף שם).

ז. הֲרֵי[38] שֶׁהָיָה מִצְטַעֵר עַל מָעוֹת שֶׁהִנִּיחַ לוֹ אָבִיו וְלֹא יָדַע הֵיכָן הֶחְבִּיאָם, וְאָמְרוּ לוֹ בַּחֲלוֹם: כָּךְ וְכָךְ הֵם, בִּמְקוֹם פְּלוֹנִי הֵן, וְשֶׁל פְּלוֹנִי הֵן, וְשֶׁל מַעֲשֵׂר שֵׁנִי הֵן, וּמְצָאָן בִּמְקוֹם פְּלוֹנִי שֶׁנֶּאֱמַר לוֹ וּבַמִּנְיָן שֶׁנֶּאֱמַר לוֹ - זֶה הָיָה מַעֲשֶׂה, וְאָמְרוּ חֲכָמִים: דִּבְרֵי חֲלוֹמוֹת לֹא מַעֲלִין וְלֹא מוֹרִידִין.

38) אף זה בברייתא שם.

ח. שְׁכִיב מְרַע[39] שֶׁהוֹדָה[40] שֶׁיֵּשׁ לִפְלוֹנִי בְּיָדוֹ מָנֶה, וְאָמְרוּ יְתוֹמִים: חָזַר וְאָמַר לָנוּ אָבִינוּ 'פְּרַעְתִּיו'[41] - נֶאֱמָנִין, וְנִשְׁבָּעִין[42] עַל זֶה שְׁבוּעַת הַסֵּת.

39) בבא בתרא קעה. מימרא של רבה. 40) בגמרא שם: "שכיב מרע שאמר". אבל רבינו רצה להדגיש בזה, שהיה בדרך הודאה, וכמו שכתב למעלה הלכה ד. 41) כלומר: בעת שאמר להם "מנה לפלוני בידי" סבור היה שעודנו חייב לו ואחר כך נזכר שפרע לו (תוספות שם דיבור המתחיל חזר) ורק שכיב מרע, שאין דעתו מיושבת עליו, נאמן בזה, ולא בריא (תוספות שם). ואם אמר שפרע אחר כך נאמן אפילו אם היה בריא (תוספות שם, וראה בהגהות מיימוני). 42) כדין כל כופר הכל. והיינו, כשהתובע טוען שלא זזה ידו מתחת ידו של אביהם וברי לו שלא אמר פרעתי, כי אחרת אין נשבעים היסת על טענת שמא (פרק א מהלכות טוען ונטען הלכה ז).

ט. אָמַר[43] 'תְּנוּ', וְאָמְרוּ יְתוֹמִים: חָזַר וְאָמַר לָנוּ אָבִינוּ 'פְּרַעְתִּיו'[44] - אֵין נֶאֱמָנִין[45].

43) המשך המימרא של רבה לפי המסקנה בגמרא שם. 44) כלומר, נזכר אחר כך שפרע כנ"ל. 45) שכיוון שאמר "תנו", ודאי דקדק היטב בדבר וידע שלא פרע, ואינו נאמן לומר שנזכר אחר כך. אולם, אם טוענים שאמר להם אביהם שפרע אחר כך ודאי נאמנים, וראה ש"ך שם סעיף קטן יד.

י. אָמַר[46]: מָנֶה לִפְלוֹנִי בְּיָדִי[47], וְאָמְרוּ יְתוֹמִים: נָתַנּוּ[48] - אֵין נֶאֱמָנִין; שֶׁהֲרֵי לֹא אָמַר 'תְּנוּ'[49], וּמִנַּיִן יָדְעוּ שֶׁחַיָּבִין לִתֵּן[50]?

46) בבא בתרא שם בסוגיית הגמרא. 47) והיינו, בדרך הודאה, שאם לא כן יש חשש של "השבעה" שהרי המדובר כשלא אמר "תנו" כדלהלן, אלא שהיתומים לא ידעו מזה, ראה להלן. 48) שהם פרעו בעצמם, בניגוד להלכות הקודמות, שטענתם הייתה שאביהם פרע. 49) ויש חשש של "השבעה", כמבואר למעלה הלכה ג אלא שנתברר לבסוף שאמירתו הייתה בדרך הודאה, כנ"ל. 50) שהרי לא ידעו שאמירתו הייתה בדרך הודאה עד שנתברר הדבר לבסוף, ואם כן ודאי סברו שאמר כן שלא להשביע את בניו ובוודאי לא נתנו. דוגמא לכך מה שאמרו בבבא מציעא יז. "אמרו לו (=בית הדין) צא תן לו (=לבעל חובך) ואמר פרעתי, נאמן - חייב אתה ליתן לו ואמר פרעתי אינו נאמן", לפי ש"צא תן לו" הוא פסק־דין ברור ויודע שעליו ליתן, אבל "חייב אתה ליתן לו" אינו פסק־דין ברור ולפיכך אינו נאמן לומר פרעתי, שוודאי לא פרע כיוון שלא ברור לו שצריך לשלם (מגיד משנה). וראה בראב"ד.

יא. אָמַר 'תְּנוּ', וְאָמְרוּ יְתוֹמִים 'נָתַנּוּ' - נֶאֱמָנִין, וְנִשְׁבָּעִין שְׁבוּעַת הַסֵּת שֶׁנָּתְנוּ.

יב. שְׁכִיב מְרַע[51] שֶׁנָּתַן מָנֶה לְאֶחָד וְאָמַר לוֹ: הוֹלֵךְ[52] מָנֶה זֶה לִפְלוֹנִי, וְהָלַךְ וּמְצָאוֹ שֶׁמֵּת: אִם קַיָּם הָיָה בְּשָׁעָה שֶׁנָּתַן לוֹ הַשְׁכִיב מְרַע[53] - יִנָּתְנוּ לְיוֹרְשֵׁי מִי שֶׁנִּשְׁתַּלְּחוּ לוֹ; שֶׁדִּבְרֵי[54] שְׁכִיב מְרַע כִּכְתוּבִין וְכִמְסוּרִין[55] הֵן. וְאִם לֹא הָיָה קַיָּם[56] - יַחְזְרוּ לְיוֹרְשֵׁי מְשַׁלֵּחַ; שֶׁאֵין קִנְיָן לְמֵת[57].

51) גיטין יד: 52) וכלל הוא ש"הולך לאו כזכי", ואין המקבל זוכה עד שיגיע לידו (למעלה פרק ד הלכה ד) - זה אינו אלא בבריא אבל בשכיב מרע אמרו "הולך כזכי" (גמרא שם). 53) שאז יכול היה השליח לזכות בעבורו. 54) מדברי הרי"ף שם. 55) ואינו צריך קניין. ואף על פי שמתנת שכיב מרע אינה קונה אלא לאחר מיתה (למעלה

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

פרק ח הלכה ח) וכאן הרי מת המקבל בחיי השכיב מרע? - כיוון שטרח ונתן המנה לשליח בוודאי דעתו שיקנה מיד (ש"ך בחושן משפט סימן קכה סעיף קטן לו בשם בית יוסף). 56) בשעה שנתן השכיב־מרע לשליח. 57) מדברי הרי"ף שם.

1 **יג. שְׁכִיב מְרַע[58] שֶׁאָמַר: תְּנוּ[59] מָאתַיִם זוּז לְפִלּוֹנִי,**
2 **וּשְׁלֹשׁ מֵאוֹת זוּז לְפִלּוֹנִי, וְאַרְבַּע מֵאוֹת זוּז לְפִלּוֹנִי -**
3 **אֵין אוֹמְרִין: הַקּוֹדֵם בַּשֶּׁטֶר זָכָה[60]. לְפִיכָךְ[61], אִם לֹא**
4 **הִגִּיחַ תְּשַׁע מֵאוֹת - חוֹלְקִין הַנִּמְצָא לְפִי[62] מַה שֶּׁכָּתַב**
5 **לָהֶן. וְאִם[63] יָצָא עָלָיו שְׁטַר חוֹב - גּוֹבֶה מִכֻּלָּן[64],**
6 **מִכָּל אֶחָד וְאֶחָד כְּפִי מַה שֶּׁכָּתוּב לָהֶן[65]. כֵּיצַד[66]?**
7 **הָיָה הַחוֹב אַרְבַּע מֵאוֹת וַחֲמִשִּׁים - בַּעַל הַמָּאתַיִם**
8 **נוֹתֵן מֵאָה, וּבַעַל הַשְּׁלֹשׁ מֵאוֹת מֵאָה וַחֲמִשִּׁים, וּבַעַל**
9 **הָאַרְבַּע מֵאוֹת נוֹתֵן מָאתַיִם.**

58) בבא בתרא קלח. 59) והיינו, במחלק כל נכסיו ללא שיור, או במצווה מחמת מיתה. 60) שאין אדם יכול להוציא שני משפטים כאחד, והוא התכוון בעצם לתת לכולם בבת אחת, אלא שהכרחי היה לו לפרט את שמות המקבלים בזה אחרי זה. ויש אומרים שאם הסכום שווה בכולם, שהיה יכול לכוללם יחד, ולא לפרט בזה אחרי זה, - יש כאן דין קדימה (מגיד משנה). 61) מדברי הרי"ף. 62) היינו, לפי האחוזים, כמו שמסביר הרי"ף, שחלוקה זו מעמידה אותנו על רצונו של הנפטר, לתת לזה כפליים או פעם וחצי מן השני. ולעניין כתובה, עיין פרק י"ז מהלכות אישות הלכה ח. ולעניין חוב, עיין בפרק כ מהלכות מלוה ולוה הלכה ד. 63) המשך הברייתא שם. 64) אחרי שכולם קיבלו את המתנה בעת אחת. והמדובר כשלא הניח נכסיו ליורשים, שאם הניח להם, גובה מהם (מגיד משנה להלן הלכה יד בשם הרשב"א). 65) היינו, לפי האחוזים כדלהלן. 66) מדברי הרי"ף, שם.

10 **יד. אֲבָל[67] אִם אָמַר: תְּנוּ מָאתַיִם זוּז לְפִלּוֹנִי,**
11 **וְאַחֲרָיו[68] שְׁלֹשׁ מֵאוֹת לְפִלּוֹנִי, וְאַחֲרָיו אַרְבַּע מֵאוֹת**
12 **לְפִלּוֹנִי - כָּל הַקּוֹדֵם[69] בַּשֶּׁטֶר זָכָה. לְפִיכָךְ, אִם יָצָא**
13 **עָלָיו שְׁטַר חוֹב - גּוֹבֶה מִן הָאַחֲרוֹן; אֵין לוֹ - גּוֹבֶה**
14 **מִשֶּׁלְּפָנָיו; אֵין לוֹ - גּוֹבֶה מִשֶּׁלְּפְנֵי פָנָיו.**

67) לשון הברייתא, שם. 68) שכאן הוא מדגיש את הקדימה והאיחור. 69) שאם אין סכום מספיק בעיזבונו לחלוקת כולם, ייקח הראשון, שקיבל את המתנה, קודם לאלו שבאים אחריו.

15 **טו. שְׁכִיב מְרַע[70] שֶׁאָמַר: יָדוּר פְּלוֹנִי בְּבֵית זֶה, יֹאכַל**
16 **פְּלוֹנִי פֵּרוֹת דֶּקֶל זֶה - לֹא אָמַר כְּלוּם; שֶׁלֹּא[71] הִקְנָה**
17 **לָהֶם דָּבָר שֶׁיֵּשׁ בּוֹ מַמָּשׁ, שֶׁהַדִּירָה וְהָאֲכִילָה וְכַיּוֹצֵא**
18 **בָּהֶן הֲרֵי הֵן כְּדִבּוּר וּכְשֶׁנָּה שֶׁאֵין נִקְנִין[72]. אֲבָל[73] אִם**
19 **אָמַר: תְּנוּ בַּיִת זֶה לְפִלּוֹנִי כְּדֵי שֶׁיָּדוּר בּוֹ עַד זְמַן**
20 **פְּלוֹנִי, אוֹ: תְּנוּ דֶּקֶל זֶה לְפִלּוֹנִי כְּדֵי שֶׁיֹּאכַל פֵּרוֹתָיו**
21 **- דְּבָרָיו קַיָּמִין; שֶׁהֲרֵי הִקְנָה לָהֶם הַגּוּף לַפֵּרוֹת[74],**
22 **וְהַגּוּף דָּבָר שֶׁיֵּשׁ בּוֹ מַמָּשׁ. וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא בָזֶה.**

70) שם קמז: מימרא של רב נחמן. 71) מדברי הר"י מיגאש. ולרשב"ם (שם דיבור המתחיל אמר רב נחמן) טעם אחר על אכילת פירות. 72) כלומר, אף בבריא בקניין. ואם כן גם האמירה בשכיב־מרע, שהיא במקום קניין, אינה מועילה (גמרא שם). 73) המשך המימרא שם. 74) ראה פרק כג מהלכות מכירה הלכה א.

יום שישי י"ט תשרי ה'תשפ"ג

פֶּרֶק אַחַד עָשָׂר[1]

1) נתבארו בו משפטי שכיב מרע שלא ביאר בדבריו, אם שלא ביאר מי הם המקבלים, אם שלא ביאר שיעור הדבר הניתן להם או עניינו, וכל הנמשך אחר זה, וכן לדון כוונתו במתנותיו וכל התלוי בזה ומה שהוא נמשך בזה.

23 **א. שְׁכִיב מְרַע[2] שֶׁאָמַר: נְכָסִים אֵלּוּ לְבָנַי - אֵין**
24 **הַבָּנוֹת בִּכְלָלָם[3]. הָיָה[4] לוֹ בֵּן אֶחָד וּבַת, אוֹ בֵּן וּבֶן**
25 **הַבֵּן[5], אַף עַל פִּי שֶׁהוּא אָמַר 'לְבָנַי', שֶׁהוּא לְשׁוֹן**
26 **רַבִּים - אֵין נוֹתְנִין אֶלָּא לִבְנוֹ; שֶׁהַבֵּן הָאֶחָד נִקְרָא**
27 **בָּנִים[6].**

2) יוצא מתוך המשך ההלכה שלפנינו. 3) דווקא בשכיב מרע אין הבנות בכלל בניו, לפי שבשעת מיתה אינו רוצה לעקור נחלה דאורייתא, אבל במתנת בריא - אף הבנות בכלל, כמפורש למעלה פרק ו הלכה יד, ועיין שם הערה פח. 4) בבא־בתרא קמג: בעיא שנפתרה על־ידי רבא ורב יוסף. 5) שאינו בכלל בניו (בבא־בתרא שם) בלשון בני אדם (רשב"ם שם). 6) כמו בבמדבר כו, ח: "ובני פלוא אליאב".

28 **ב. שְׁכִיב מְרַע[7] שֶׁאָמַר 'נְכָסַי לְטוֹבִיָּה', וָמֵת, וּבָא**
29 **אֶחָד שֶׁשְּׁמוֹ טוֹבִיָּה וְאָמַר 'אֲנִי הוּא' - נוֹטְלָן[8]. וְאִם**
30 **הֶחְזַק[9] שְׁמוֹ רַב[10] טוֹבִיָּה - אֵינוֹ נוֹטְלָן[11]. וְאִם הָיָה**
31 **שְׁכִיב מְרַע גַּם[12] בּוֹ וְקוֹרֵא אוֹתוֹ בִּשְׁמוֹ[13] - נוֹטְלָן[14].**

7) כתובות פה: מימרא של רבי יוחנן. 8) אע"פ שיש בסביבה עוד אחד ושמו טוביה, שגם אותו אפשר להביא בחשבון - כיון שזה שלפנינו הזדרז לבוא, נותנים לו (שו"ע חושן־משפט סימן רנג סעיף כט). שוודאי כיוון לו, ואין חשש לרמאות, שהרי סוף הדבר להגלות (סמ"ע שם ס"ק סג). 9) שם בגמרא. 10) מוסמך להוראה. 11) מפני שאין לזהות אותו עם טוביה סתם, שלרב לא היה קורא בשמו. 12) רגיל בו. 13) בינו לבין עצמו (משנה־למלך). 14) אע"פ שקרא לו כן בפני אחרים - כיון שרגיל לקראו תמיד כן בינו לבין עצמו (משנה־למלך).

32 **ג. בָּאוּ[15] שְׁנַיִם לִתְבֹּעַ, וְכָל אֶחָד מֵהֶן מֻחְזָק שְׁמוֹ**
33 **טוֹבִיָּה, אִם הָיָה אֶחָד מֵהֶם תַּלְמִיד חָכָם - תַּלְמִיד**
34 **חָכָם קוֹדֵם[16]. אֵין בָּהֶן תַּלְמִיד חָכָם, וְהָיָה אֶחָד מֵהֶן**
35 **שָׁכֵן[17] אוֹ קָרוֹב - הוּא קוֹדֵם. הָיָה[18] אֶחָד שָׁכֵן וְאֶחָד**
36 **קָרוֹב - שָׁכֵן קוֹדֵם[19]. שְׁנֵיהֶם[20] קְרוֹבִים אוֹ שְׁנֵיהֶם**
37 **שְׁכֵנִים אוֹ שְׁנֵיהֶם תַּלְמִידֵי חֲכָמִים - יַעֲשׂוּ[21] הַדִּינִין**

כְּמוֹ שֶׁיִּרְאֶה לָהֶם; כָּל מִי שֶׁדַּעְתָּן נוֹטָה שֶׁעַל זֶה אָמַר - נוֹתְנִין לוֹ. וְכֵן אִם הָיוּ רַבִּים.

15) המשך הסוגיא שם. 16) כי מן הסתם רוצה אדם, ההולך למות, להנות תלמיד־חכם מנכסיו, שמצוה רבה היא (ברכות לד: - רש"י). 17) כלומר, חבר הרגיל אצלו במשא ומתן (רמ"א שם). 18) בעיא שנפתרה, שם. 19) בהתאם למה שנאמר במשלי כז, י: "טוב שכן קרוב מאח רחוק". והמדובר כשהקרוב אינו ראוי ליורשו, שאם ראוי ליורשו - הוא קודם לשכן (ש"ך סימן רנג ס"ק לח בשם ה'טור'). 20) שם. 21) זהו פירושו של רבינו למונח התלמודי: שודא דדייני. והוא, שהדיינים יעשו לפי אומד דעתם, למי היתה כוונת הנותן לתת. וכן פירש רש"י שם. ברם ה'תוספות' שם, ד"ה שודא דדייני, פירשו: שהדיינים נותנים למי שהם רוצים. וראה למעלה פרק כא מהלכות מכירה הלכה טו. ומה שאמרו בתוספתא (בבא־בתרא פרק יא צוק"מ עמ' 414.18): "האומר תנו מאתים דינר ליוסף בן שמעון, והיו שם שני יוסף בן שמעון, אין דורשין לשון הדיוט לומר לזה היה אוהב ולא לזה היה אוהב, אלא שניהם חולקים בשוה". - "התוספתא - כדעת רב בשני שטרות [שאמר: יחלוקו] (כתובות צד.) ואין הלכה כן [אלא כשמואל שם שאמר שודא דדייני]" - מאירי בכתובות פה: עמוד 380. וכן כתב הרא"ה שם שהתוספתא "משובשת, מדלא מייתינן לה בגמרא דילן". ועיין כסף־משנה. וכתב הש"ך (שם ס"ק לט) שהמדובר באופן שהיורשים מסכימים לשלם לאחד מהם, אבל אם רוצים לדחותם, - יכולים הם לעשות כן כמו בשני יוסף בן שמעון שיצא שטר חוב על אחד מהם, ששניהם יכולים לדחותו (פכ"ד מהלכות מלוה ולוה הלכה ח). וראה בלחם־משנה כאן.

ד. שְׁכִיב מְרַע[22] שֶׁאָמַר: נְכָסַי לִפְלוֹנִי וּפְלוֹנִי וּפְלוֹנִי - חוֹלְקִין בְּשָׁוֶה, אֲפִלּוּ הֵן מֵאָה.

22) יוצא מתוך ההלכה הבאה. ומדובר במחלק או במצוה מחמת מיתה.

ה. אָמַר[23]: נְכָסַי לִפְלוֹנִי וּלְבָנַי - חוֹלְקִין: פְּלוֹנִי נוֹטֵל מֶחֱצָה, וְכָל בָּנָיו מֶחֱצָה[24]. וּמַעֲשֶׂה[25] בְּאֶחָד שֶׁאָמַר לְאִשְׁתּוֹ: נְכָסַי לִיךְ וְלִבְנָיִךְ; וְאָמְרוּ חֲכָמִים: תִּטֹּל הִיא מֶחֱצָה, וְכָל הַבָּנִים מֶחֱצָה.

23) בבא־בתרא קמג. כדעת רב יוסף. 24) וכך הם דברי רבי בברייתא שם: "והיתה לאהרן ולבניו - מחצה לאהרן ומחצה לבניו". 25) בבא־בתרא שם.

ו. אָמַר: לִפְלוֹנִי וּפְלוֹנִי וּלְבָנַי פְּלוֹנִי - נוֹטְלִין בְּנֵי פְּלוֹנִי מֶחֱצָה[26], וְהַשְּׁנַיִם הָרִאשׁוֹנִים מֶחֱצָה.

26) לשיטת רבינו, הכלל נוטל תמיד מחצה, לא רק במקום פרט אחד כבהלכה הקודמת, אלא אף כלפי כמה פרטים.

ז. שְׁכִיב מְרַע[27] שֶׁאָמַר: יַחֲלֹק פְּלוֹנִי בִּנְכָסַי - יִטֹּל מֶחֱצָה[28]. תְּנוּ[29] חֵלֶק[30] לִפְלוֹנִי בִּנְכָסַי - יִטֹּל אֶחָד מִשִּׁשָּׁה עָשָׂר[31]. וְיֵשׁ מִי שֶׁהוֹרָה: יִטֹּל רְבִיעַ הַנְּכָסִים[32].

27) בבא־בתרא סג. ושם לא נזכר מפורש "שכיב מרע", אלא מכיון שהובא שם "האומר" - סובר רבינו שמדובר בשכיב מרע, שדבריו ככתובים וכמסורים, שהרי בבריא צריך קנין. 28) שזה כלול במילה: "יחלוק". 29) בעיא שם, שנפתרה מברייתא, שתוכנה הובא בהלכה הבאה. 30) ולא ידוע לנו "חלק" מהו? 31) והוא הפחות שבשיעורים שבהלכה הבאה. וזו היתה הכוונה של רבינא בר קיסי לפתרון הבעיא. 32) כמו שכתב הרי"ף: "שאין דרך בני אדם לומר חלק סתם על פחות מרביע". וכוונת רבינא בר קיסי בפתרון הבעיה, היתה לפתור מתחילת הברייתא "תנו חלק לפלוני בבור - אין פחות מרביע".

ח. שְׁכִיב מְרַע[33] שֶׁאָמַר: תְּנוּ חֵלֶק לִפְלוֹנִי בְּבוֹר הַיַּיִן[34] שֶׁיֵּשׁ לִי - יִטֹּל רְבִיעַ הַיַּיִן. אָמַר: תְּנוּ לוֹ בּוֹ חֵלֶק לֶחָבִית[35] - הֲרֵי מְעוּט[36], וְיִטֹּל שְׁמִינִית[37] הַיַּיִן. אָמַר: תְּנוּ לוֹ בּוֹ חֵלֶק לַקְּדֵרָה[38] - נוֹטֵל חֵלֶק מִשְּׁנַיִם עָשָׂר מִן הַיַּיִן. אָמַר: תְּנוּ לוֹ בּוֹ חֵלֶק לַטָּפִיחַ[39] - נוֹטֵל חֵלֶק מִשִּׁשָּׁה עָשָׂר מִן הַיַּיִן שֶׁבַּבּוֹר; שֶׁהֲרֵי גִּלָּה דַּעְתּוֹ שֶׁלְּחֵלֶק מוּעָט נִתְכַּוֵּן[40].

33) ברייתא שם. 34) ברי"ף וברשב"ם: בור של מים. 35) למלאות מן הבור לתוך החבית. 36) שמילת ל"חבית" באה למעט ממדת הבור. כלומר, שלא צריך מן הבור, אלא בכדי למלאות חבית. 37) שכך שיערו חכמים (רי"ף שם). 38) מה שצריך לשים בקדרה, הקטנה מחבית. 39) כד קטן לשתייה. 40) שיטת הר"ח, שהלכה זו רק במתנה, אבל במקח - הדמים מודיעים, היינו, שהוא מקבל חלק לפי חשבון המעות שנתן (מגיד־משנה). אבל רבינו אינו סובר שהדמים מודיעים, כמו שנראה למעלה פכ"ז מהלכות מכירה הלכה ג (לחם־משנה).

ט. וְאֵין[41] גּוֹמְרִין מִן הַשִּׁעוּרִין הָאֵלּוּ לְדִין אַחֵר.

41) מדברי הרי"ף שם. לפי שאין אנו יודעים יפה לנמק את השיעורים האלו שנתנו כאן חכמים. ורק לענין "תנו חלק לפלוני בנכסי", למדו בכאן (רי"ף שם).

י. שְׁכִיב מְרַע[42] שֶׁאָמַר: תִּטֹּל[43] אִשְׁתִּי כְּאֶחָד מִן הַבָּנִים[44] - נוֹטֶלֶת כְּאֶחָד מִבָּנָיו. וְאִם[45] נוֹלְדוּ[46] לוֹ בָּנִים אַחַר הַצַּוָּאָה - מְצָטְרְפִין עִם אֵלּוּ שֶׁהָיוּ בִּשְׁעַת הַצַּוָּאָה, וְנוֹטֶלֶת חֵלֶק עִם כֻּלָּן. כֵּיצַד? הָיוּ שְׁלֹשָׁה בָנִים בִּשְׁעַת הַצַּוָּאָה, וּלְאַחַר זְמַן נוֹלְדוּ לוֹ שְׁנַיִם - נוֹטֶלֶת כְּאֶחָד מִן הַחֲמִשָּׁה, שֶׁהוּא שְׁתוּת כָּל הַמָּמוֹן.

42) בבא־בתרא קכח: מימרא ששלח רבי אבא לרב יוסף בר חמא. ואף שם לא הוזכר שכיב מרע, וראה למעלה הלכה ז והערה כו, ולהלן בהערה הבאה. 43) וזהו לשון המועיל רק בשכיב מרע (ראה למעלה פרק ט הלכה ג). 44) היינו, חלק שוה כאחד מן הבנים. 45) כדברי התוספת של רבא, בגמרא שם. 46) ואם מתו אחר הצוואה, ונתרבה חלקם

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

של אלה שנשארו - נוטלת אף היא כאחד מהם (רשב"ם). ויש מפקפקים בזה (מגיד־משנה בשם הראב"ד).

יא. וְאֵינָהּ[47] נוֹטֶלֶת עִמָּהֶם אֶלָּא בִּנְכָסִים שֶׁהָיוּ לוֹ בִּשְׁעַת הַצַּוָּאָה. אֲבָל נְכָסִים שֶׁבָּאוּ לוֹ אַחַר זְמַן הַצַּוָּאָה[48] - אֵין לָהּ בָּהֶן חֵלֶק; שֶׁאֵין אָדָם מַקְנֶה דָּבָר שֶׁלֹּא בָּא בִּרְשׁוּתוֹ.

47) מדברי רבא. 48) כן גם ברשב"ם שם, ד"ה ובנכסים של עכשיו.

יב. שְׁכִיב מְרַע[49] שֶׁאָמַר: מִטַּלְטְלִין שֶׁיֵּשׁ לִי לְפִלּוֹנִי - נוֹטֵל כְּלֵי תַּשְׁמִישׁוֹ[50], אֲבָל לֹא חִטִּים וּשְׂעוֹרִים וְכַיּוֹצֵא בָהֶן[51]. אָמַר[52]: כָּל מִטַּלְטְלִין שֶׁלִּי - נוֹטֵל הַכֹּל[53].

49) שם קנ. וגם שם לא הוזכר "שכיב מרע" אלא שמכיון שלא הוזכרה אלא אמירה בלי קנין, ע"כ שמדובר בשכיב מרע. 50) תשמישי הבית, שרק אלו הם בכלל "מטלטלין" בלשון בני אדם. 51) כגון בהמות (רשב"ם שם ד"ה לבד מחיטי ושערי) וסחורות ופרקמטיאות (רמ"ה), שאינם בכלל "מטלטלין". 52) שם. 53) שמילת "כל" באה לרבות, אף אלו.

יג. וְהָעֲבָדִים[54] בִּכְלַל[55] הַמִּטַּלְטְלִין, אֲבָל לֹא רֵחַיִם הַתַּחְתּוֹנָה וְכַיּוֹצֵא בָהּ, שֶׁהֲרֵי הִיא מְחֻבֶּרֶת לָאָרֶץ[56].

54) בעיא בגמרא שם, שלא נפשטה, אך הרי"ף פתר אותה ממה שאמרו שם קכח. שאין המלוה גובה חובו מיתומים ומעבדים, הרי שהם כמטלטלין, כיון שאפשר להסתירם, אע"פ שמן הדין הם כקרקע. ועיין נמוקי־יוסף שם. 55) והיינו, אם אמר "כל מטלטלין שלי". שאם לא כן, הם כחיטים ושעורים (מגיד־משנה). 56) כלומר, אין נוהגים לטלטלה. אבל הריחיים העליונה, שרגילים לטלטלה כדי לתקנה, - היא בכלל מטלטלין (גמרא ורי"ף שם).

יד. אָמַר[57]: כָּל הַמִּטַּלְטְלִים[58] - נוֹטֵל אַף רֵחַיִם הַתַּחְתּוֹנָה וְכַיּוֹצֵא בָהּ.

57) שם. 58) משמע, כל מה שאפשר לטלטלו, אם כי אין נוהגים לעשות כן.

טו. שְׁכִיב מְרַע[59] שֶׁאָמַר: נְכָסַי לִפְלוֹנִי - נוֹטֵל כָּל הַמִּטַּלְטְלִין[60] וְכָל הַקַּרְקָעוֹת[61] וְהַבְּגָדִים[62] וְהָעֲבָדִים וְהַבְּהֵמָה וְהָעוֹפוֹת[63]. וְהַתְּפִלִּין עִם שְׁאָר סְפָרִים - הַכֹּל בִּכְלַל הַנְּכָסִים. אֲבָל סֵפֶר תּוֹרָה - יֵשׁ בּוֹ סָפֵק[64] אִם הוּא בִּכְלַל[65] נְכָסִים אוֹ אֵינוֹ[66]; לְפִיכָךְ, אִם תְּפָסוֹ - אֵין מוֹצִיאִין[67] מִיָּדוֹ.

59) שם קנ: וקנא. 60) לא נאמר מפורש בגמרא, אבל יוצא מתוך פירוט הדברים דלהלן. 61) מפורש שם. 62) גם זה מפורש שם. 63) כל זה מפורש שם. והעיר בלחם־משנה על "כספים ושטרות" שנזכרו בגמרא שם, והשמיטם רבינו. 64) בעיא שם בגמרא. 65) שהרי יכול למוכרו לצרכים מסויימים, כגון לישא אשה (שם). 66) שהרי אין לו רשות למוכרו לכל דבר. ואין להעיר: אם אינו בכלל הנכסים, למה אינו שיור במתנת השכיב־מרע, שיצריך קנין כמתנת בריא (למעלה פ"ח הלכה טו)? - שכיון שאינו בכלל הנכסים, אין זה שיור (אור־שמח). 67) למעלה (פרק ט הלכה ד) בדין ספק במתנת שכיב מרע, פסק רבינו "לא קנה", ולא כתב ש"אם תפס אין מוציאין מידו" - שם כל המתנה מוטלת בספק, אבל כאן אין ספק על עיקר המתנה, אלא על ספר־התורה אם גם הוא בכלל או לא (לחם־משנה). [וראה בפ"ט מהלכות טוען ונטען הלכה יב, וצ"ע].

טז. שְׁכִיב מְרַע[68] שֶׁאָמַר: תְּנוּ מָאתַיִם זוּז לִפְלוֹנִי בְּכוֹרִי כָּרָאוּי לוֹ[69] - נוֹטְלָן וְנוֹטֵל בְּכוֹרָתוֹ.

68) בבא־בתרא קלח. בברייתא. 69) אלו הן מילים מיותרות, ולפיכך הן באות לרבות שנוטלן נוסף על חלק בכורה שלו. וראה בסמוך אם לא הזכיר מילה מיותרת זו.

יז. אָמַר[70] 'בִּבְכוֹרָתוֹ'[71] - יָדוֹ עַל הָעֶלְיוֹנָה: רָצָה חֵלֶק בְּכוֹרָה - נוֹטֵל[72], רָצָה[73] מָאתַיִם זוּז - נוֹטֵל.

70) שם, המשך הברייתא. 71) ולא אמר: כראוי לו. 72) אם חלק הבכורה הוא יותר ממאתיים זוז, שאינו יכול לסלק אותו מהבכורה, אם כי יכול לגרוע מחלקם של יתר היורשים. ראה בפ"ו מהלכות נחלות הלכה ג, ובסמ"ע סימן רנג ס"ק יח. 73) ואם לא הזכיר לא "כראוי לו" ולא "בבכורתו", ראה לקמן.

יח. וְכֵן[74] אִם אָמַר: תְּנוּ מָאתַיִם זוּז לִפְלוֹנִית אִשְׁתִּי כָּרָאוּי לָהּ[75] - נוֹטַלְתָּן וְנוֹטֶלֶת כְּתֻבָּתָהּ. וְאִם אָמַר 'בִּכְתֻבָּתָהּ' - יָדָהּ עַל הָעֶלְיוֹנָה[76].

74) המשך הברייתא שם. 75) ושוב יש כאן מילים מיותרות, הבאות לרבות את העודף על הכתובה. 76) שאינו יכול לבטל את כתובתה, ואם הכתובה יותר מהמתנה - נוטלת הכתובה.

יט. אָמַר: תְּנוּ מָאתַיִם זוּז לִפְלוֹנִי בַּעַל חוֹבִי כָּרָאוּי לוֹ - נוֹטְלָן וְנוֹטֵל אֶת חוֹבוֹ. אָמַר 'בְּחוֹבוֹ' - אֵין לוֹ אֶלָּא חוֹבוֹ[77].

77) ואין ידו על העליונה לקחת את המתנה, אם היא יותר מחובו, מפני שאם הוא לוקח יותר מחובו, זה נראה כריבית, אחרי שהוא הזכיר "בחובו", משא"כ כשאומר "כראוי לו", שהוא דיבור המוכיח, שחייב לו הכרת תודה בעד איזו גמילות חסד, ולא כתוספת בעד ההלואה, וראה בסמ"ע שם ס"ק טז.

כ. שְׁכִיב מְרַע[78] שֶׁאָמַר: תְּנוּ אַרְבַּע מֵאוֹת זוּז לִפְלוֹנִי וְיִשָּׁא בִתִּי - הֲרֵי זֶה כְּמִי שֶׁנָּתַן לוֹ שְׁתֵּי מַתָּנוֹת, כָּל אֵיזֶה מֵהֶן שֶׁיִּרְצֶה יִקַּח[79]. לְפִיכָךְ, אִם רָצָה לִקַּח הַמָּעוֹת וְלֹא יִשָּׂא הַבַּת - יִקַּח. אֲבָל אִם אָמַר: יִקַּח בִּתִּי וּתְנוּ לוֹ אַרְבַּע מֵאוֹת זוּז - הֲרֵי זֶה תְּנַאי[80], וְלֹא יִזְכֶּה בַּמָּעוֹת עַד שֶׁיִּקַּח הַבַּת.

78) ביצה כ. מימרא של רב פפא. על רקע עובדא מסויימת,

ולפי ביאורו של הרי"ף בבבא־בתרא פרק מי שמת (דפוס ווילנא דף סו ע"ב). 79) [לולא טעם זה, היה צריך לקיים את התנאי, אע"פ שאין התנאי קיים אלא אם הוא קודם למעשה (בבא־מציעא צד.) - לדעת רבינו (בפ"ו מהלכות אישות הלכה ד) כל שלא הקדים ממש את המעשה, כלומר כל זמן שלא נתן - תנאו קיים, אע"פ שהזכיר את המעשה לפני התנאי, ועיין עוד להלן בדברי הרמב"ן]. 80) אע"פ שלא כפל תנאו, וכל תנאי שאינו כפול אינו תנאי (הלכות אישות שם הלכה ב), ואף בממון הלכה כן (עיין שם הלכה יד) - בשכיב מרע, לא הצריכו דיני תנאי כשם שלא הצריכו בו קנין, שלא תיטרף דעתו עליו (רמב"ן במלחמות שם, וראה בהערה שלמעלה).

1 **כא. שְׁכִיב מְרַע[81] שֶׁאָמַר: תְּנוּ אַרְבַּע מֵאוֹת זוּז לְבִתִּי**
2 **בִּכְתֻבָּתָהּ, אוֹ לִכְתֻבָּתָהּ, אִם דֶּרֶךְ אַנְשֵׁי הָעִיר לְהוֹסִיף[82]**
3 **בְּשׁוּמַת הַנְּדוּנְיָא[83] וְלִכְתֹּב שְׁוֶה מָנֶה בְּמָאתַיִם - אֵינָהּ**
4 **נוֹטֶלֶת אֶלָּא מָאתַיִם זוּז; שֶׁהֲרֵי לֹא אָמַר אַרְבַּע מֵאוֹת**
5 **זוּז סְתָם, אֶלָּא בִּכְתֻבָּתָהּ. כְּלוֹמַר: תְּנוּ לָהּ מַה שֶּׁתִּהְיֶה**
6 **שׁוּמָתוֹ בִּכְתֻבָּתָהּ אַרְבַּע מֵאוֹת זוּז.**

81) בבא־מציעא קד: לפי מסקנת הגמרא. 82) משום כבוד הכלה. 83) שהיא מכניסה לו, ושהוא זוכה בהם, בגוף ובפירות, והוא אחראי להם ומשעבד נכסיו לשם כך, ועם פרידתה ממנו או לאחר מיתתו היא מקבלת בחזרה את תמורתם, והם "נכסי צאן ברזל" (פרק טז מהלכות אישות הלכה א) ומשום כבודה של האשה היו שמים את ערך הנדוניה שהיא מכניסה בשליש או חצי יותר משויים (פרק כג שם הלכה יא, כרבן שמעון בן גמליאל בכתובות סו:). וכמובן כשהיא יוצאת היו מנכים מן הסכום כפי המנהג שהיה להוסיף (שם הלכה יב).

7 **כב. אָמַר[84]: תְּנוּ נְדוּנְיָא לְבִתִּי כָּךְ וְכָךְ בְּגָדִים, כָּךְ וְכָךְ**
8 **כֵּלִים; הוּזְלוּ הַבְּגָדִים וְהַכֵּלִים אַחַר כֵּן - הָרֵוַח**
9 **לַיְתוֹמִים, וְנוֹתְנִין לָהּ כְּשַׁעַר הַזּוּל. וְכֵן[85] אִם אָמַר:**
10 **תְּנוּ אַרְבַּע מֵאוֹת זוּז דְּמֵי הַיַּיִן[86] לְבִתִּי, וְהוּקַר הַיַּיִן -**
11 **הָרֵוַח לַיְתוֹמִים, וְנוֹתְנִין לָהּ אַרְבַּע מֵאוֹת זוּז[87].**
12 **מַעֲשֶׂה[88] בְּאֶחָד, שֶׁהָיָה יוֹצֵא בְּקוֹלָר[89] וְאָמַר: תְּנוּ**
13 **לְפְלוֹנִי אַרְבַּע מֵאוֹת זוּז מֵהַיַּיִן[90] שֶׁל מָקוֹם פְּלוֹנִי;**
14 **וְאָמְרוּ חֲכָמִים: יִטֹּל אַרְבַּע מֵאוֹת זוּז מִדְּמֵי אוֹתוֹ**
15 **הַיַּיִן. שֶׁלֹּא נִתְכַּוֵּן זֶה לִתֵּן לוֹ מִן הַיַּיִן מִשְׁקַל אַרְבַּע**
16 **מֵאוֹת זוּז[91], וְלֹא נִתְכַּוֵּן אֶלָּא לְדָמִים[92]; וְזֶה שֶׁיִּחֲדָן[93],**
17 **כְּדֵי לְיַפּוֹת אֶת כֹּחוֹ[94]. וְשׁוּב[95] מַעֲשֶׂה בְּאֶחָד שֶׁאָמַר:**
18 **הַדֶּקֶל לְבִתִּי, וְהִנִּיחַ שְׁנֵי חֲצָאֵי דֶּקֶל[96]; אָמְרוּ חֲכָמִים:**
19 **תִּטֹּל הַשְּׁנֵי חֲצָאִים. שֶׁלָּזֶה נִתְכַּוֵּן, וְהֵם שֶׁקָּרָא דֶּקֶל.**
20 **וְשׁוּב מַעֲשֶׂה[97] בְּאֶחָד שֶׁאָמַר: תְּנוּ לְפְלוֹנִי בַּיִת**
21 **הַמַּחֲזִיק מֵאָה כּוֹרִין[98], וְנִמְצָא הַבַּיִת שֶׁיֵּשׁ לְזֶה**
22 **הַמְּצוּיָה מַחֲזִיק מֵאָה וְעֶשְׂרִים; וְאָמְרוּ חֲכָמִים: זָכָה**
23 **בְּבַיִת זֶה[99]. שֶׁהַדְּבָרִים מַרְאִין שֶׁכַּוָּנָתוֹ לָזֶה[100] הָיְתָה;**
24 **שֶׁכָּל הַנּוֹתֵן[101] - בְּעַיִן יָפָה נוֹתֵן[102]. וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא**
25 **בִּדְבָרִים אֵלּוּ.**

84) כתובות נד. מימרא של רב אידי בר אבין. ואין אנו אומרים, שיתנו לה דמים לפי השער של שעת הצוואה. ואם הוקרו הבגדים והכלים, הפסידו היתומים, וצריכים לתת כשעת היוקר (מגיד־משנה). 85) אף זה שם נד: מימרא של רב יוסף. 86) בגמרא שם: "מן חמרא" (=מן היין), ורבינו גרס שם "מדמי חמרא". וכן גרסו הרי"ף, הראב"ד (הובא ברשב"א לגיטין סו.) והמאירי שם. שאילו אמר "מן חמרא" - דינו מבואר להלן. וראה 'תוספות' שם ד"ה ארבע. 87) שהרי דמי היין ציוה לתת לה, ולא יין. 88) גיטין סה: סו. 89) בסוגר שעל הצואר מבית הסוהר לגרדום. 90) לא אמר "דמי היין", ולא אמר "יין במשקל". 91) שהרי לא הזכיר "משקל". 92) אע"פ שלא הזכיר "דמי היין". 93) לומר: "של מקום פלוני", שזה מוכיח כאילו הכוונה למשקל ארבע מאות זוז מאותו יין, שאם היתה כוונתו לדמי היין, למה הזכיר יין של מקום פלוני. 94) [שלא יוכלו היתומים לדחותו (רמב"ן ורשב"א שם בשם ר"ח) כלומר: אם היה אומר "ארבע מאות זוז מיין שלי", ולא היה מפרש "מהיין של מקום פלוני" - היו יכולים לדחותו שליין קבור שיש לו באיזה מקום, התכוון. וכמו שאמרו בגיטין יג. "שכיב מרע שאמר תנו מנה לפלוני מנכסי, מנה זה נותנין, מנה סתם אין נותנין, חיישינן שמא מנה קבור קאמר". ואע"פ שבמסקנא שם אמרו: "והלכתא - לקבורה לא חיישינן", וכן פסק רבינו למעלה פרק י הלכה א - כתב כן לייפות את כחו "להסתלק מן הדינים והטענות", כלשון רבינו בפכ"ד מהלכות מכירה הלכה יד. ובגמרא שם שלפנינו שם: "מחמרא, כדי לייפות כחו", ופירש"י לא הזכיר בפירוש לא "יין" ולא "דמי יין" (ועיי"ש מה שכתב במה שאמרו "כדי לייפות כחו"). ומתוך דברי רבינו, נראה שגרס שם: "מחמרא דנהר פניא, כדי לייפות כחו"]. 95) כתובות קט: בעיית רב אשי שנפשטה על־ידי אבימי מהגרוניא בשם רבא. 96) שיש לו שותפות בשני דקלים נפרדים, בכל אחד מהם - חצי. ונחלקו המפרשים בדבר: יש אומרים שהניח גם דקלים אחרים, והספק היה אם יכולים היורשים לדחותה ולתת לה שני חצאים אלה, ופסקו להלכה שידה על התחתונה (רש"י שם). ויש מפרשים, שלא הניח אלא שני חצאים אלה, והספק היה אם יכולה ליטלם, כיון שאינו דקל שלם, ופסקו להלכה שיכולה ליטלם. ולפי דעה זו, אם יש לו דקלים אחרים בוודאי יכולה לתבוע דקל שלם (רא"ש שם סימן יד). וכתב הבית־יוסף בסימן רנג, שדעת רבינו נוטה כדעה השניה, ועיין מגיד־משנה. 97) בבא־בתרא עא. כדעת רב אשי. 98) בכ"י תימן: "כדין", וכ"ה בדפוס רומי. והיינו "מאה גולפי" שבגמרא שם. שאפשר לסדר על פני השטח שלו, באורך וברוחב - מאה כדים. 99) אם אין לו אחר פחות מזה. 100) למרות שהוא יותר גדול משהוא אמר. 101) שם, בדברי רב אשי. 102) ואין אנו אומרים כמר זוטרא שהתכוון לתת לו רק שטח של מאה כורים מתוך הבית, והיתר השאיר ליורשים (רשב"ם שם ד"ה מאה ועשרים).

26 **כג. שְׁכִיב מְרַע[103] שֶׁאָמַר: תְּנוּ לְבָנַי שֶׁקֶל[104] בְּכָל**
27 **שַׁבָּת, אוֹ[105] שֶׁאָמַר: אַל תִּתְּנוּ לָהֶם אֶלָּא שֶׁקֶל,**
28 **וְנִמְצָא שֶׁאֵינוֹ מַסְפִּיק לָהֶם אֶלָּא סֶלַע בְּכָל שַׁבָּת -**

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

1 **נוֹתְנִים לָהֶם כָּל צָרְכָּן[106]; שֶׁלֹּא[107] נִתְכַּוֵּן זֶה לְהַרְעִיב**
2 **אֶת בָּנָיו, אֶלָּא לְזָרֵז אוֹתָם, שֶׁמָּא יַרְוִיחוּ בְּהוֹצָאָה[108]**
3 **יוֹתֵר מִדַּי.**

103) ברייתא בכתובות סט: 104) חצי סלע. 105) כרב חסדא בשם מר עוקבא (שם ע.) שסיכם את ההלכה בניגוד לנאמר בברייתא. 106) שבוודאי זה היה רצונו, כדלקמן. 107) גמרא שם. 108) כלומר, ירחיבו ויגדילו הוצאתם.

4 **כד. שְׁכִיב מְרַע שֶׁצִּוָּה וְאָמַר: אַל תִּסְפְּדוּהוּ - אֵין**
5 **סוֹפְדִין אוֹתוֹ[109]. אַל[110] תִּקְבְּרוּהוּ מִנְּכָסָיו[111] - אֵין**
6 **שׁוֹמְעִין לוֹ שֶׁיָּחוּס עַל מָמוֹן בָּנָיו וְיַפִּיל עַצְמוֹ עַל**
7 **הַצִּבּוּר, שֶׁאָסוּר לְהַנִּיחוֹ בְּלֹא קְבוּרָה[112], אֶלָּא כּוֹפִין**
8 **אֶת הַיּוֹרְשִׁין לְקָבְרוֹ מִנְּכָסָיו.**

109) בסנהדרין מו: נסתפקו בזה אם כבוד המת הוא ויכול לוותר עליו, או הוא כבוד החיים, ואין בידו לוותר, ונפשטה מברייתא של רבי נתן שהוא כבוד המת. וכן פסק רבינו בפרק יב מהלכות אבל, הלכה א. 110) כתובות מח. מימרא של רב מתנה. 111) אלא מן הצדקה (רש"י שם). 112) שהקבורה מצוה הי, א שנאמר כי קבור תקברנו (הלכות אבל שם). וכל המלין מתו עובר עליו בלא־תעשה (סנהדרין מז:). ואם ציוה שלא לקברו כלל, בעיא היא בסנהדרין שם, וראה בהלכות אבל שם.

יום ש"ק כ' תשרי ה'תשפ"ג

פֶּרֶק שְׁנֵים עָשָׂר[1]

1) נתבארו בו משפטי שכיב מרע שנתן נכסיו ליורשיו או לאחד מהן והתנה בהן, וכן כל הנותן נכסיו לאחר ואחריו לאחר מה דינן, והנותן נכסיו לאחר מותו, וכל הדומה לזה. ונסתיים הפרק בביאור שראוי לחסידים להסתפק במה שיש להם ולא יקבלו מתנות שנאמר ושונא מתנות יחיה.

9 **א. שְׁכִיב מְרַע[2] שֶׁאָמַר[3]: בְּנִי[4] פְּלוֹנִי יִירָשֵׁנִי[5] - הֲרֵי**
10 **זֶה יוֹרֵשׁ אוֹתוֹ לְבַדּוֹ[6], וְלֹא יִירָשׁוּהוּ שְׁאָר הַבָּנִים.**
11 **וְכֵן[7] אִם אָמַר עַל בַּת בֵּין הַבָּנוֹת, אוֹ אָח בֵּין הָאַחִין,**
12 **אוֹ שְׁאָר יוֹרְשִׁין[8] - דְּבָרָיו קַיָּמִין.**

2) בבא־בתרא קל. במשנה, וכרבי יוחנן בן ברוקה, שנפסקה הלכה כמותו, שם בגמרא. ודוקא שכיב מרע, אבל בריא - לא (להלן הלכה ב). 3) דוקא אמר, אבל כתב - לא קנה בנו, שלא כתב אלא לעשותו אפוטרופוס (למעלה פ"ו הלכה ב, ולהלן פ"ו מהלכות נחלות הלכה ב). 4) אבל למי שאינו ראוי ליורשו, אינו יכול להוריש במקום שיש יורשים (גמרא שם, וכ"ה בפ"ו מהלכות נחלות הלכה א). 5) דוקא כשאומר בלשון ירושה, אבל אם אמר בלשון מתנה - אין הבדל בין בריא לשכיב מרע, ובין מי שראוי ליורשו לבין מי שאינו ראוי ליורשו - בכל אופן יכול ליתן כאוות נפשו (להלן הלכה ה, והלכות נחלות שם הלכה ה). 6) ולמדו כן מהפסוק (דברים כא, טז) "והיה ביום הנחילו את בניו" - "התורה נתנה רשות להנחיל לכל מי שירצה" (בבא־בתרא שם) שהרי לא נאמר שינחלו בניו אלא הנחילו את בניו - הרי שהוא המנחיל לכל מי שירצה מבניו (רשב"ם שם). והמדובר במקרה שאין בכור, שאם יש בכור - לא אמר כלום, שנאמר "לא יוכל לבכר וגו'" (הלכות נחלות שם הלכה ב). 7) ברייתא שם. 8) בבת בין הבנות, כשאין בנים; באח בין האחים, כשאין לא בנים ולא בנות. ובשאר יורשין, כשרק הם היורשים, ואין אחרים קודמים להם.

13 **ב. אֲבָל הַבְּרִיא[9] - אֵין דְּבָרָיו קַיָּמִין[10].**

9) שנתן כל נכסיו לאחד מיורשיו, בלשון ירושה, ובקנין, כדין מתנת בריא. 10) שם קלא. בעיא של רבא. ולדעת רב האי, הרי"ף ור"י מיגאש, היא בעיא שלא נפתרה "ולא עבדינן בה עובדא" (=לא עושים בה מעשה), וראה 'נמוקי יוסף', שאפילו תפס המקבל מוציאים ממנו, וכן נראה מלשון רבינו. וראה למעלה פי"א הלכה טו והערה סו. ולהלן בהלכות נחלות שם הלכה ד, ובלחם־משנה שם.

14 **ג. שְׁכִיב מְרַע[11] שֶׁאָמַר: נְכָסַי לִפְלוֹנִי[12], וְאַחֲרָיו[13]**
15 **לִפְלוֹנִי - אֵין לַשֵּׁנִי אֶלָּא מַה שֶּׁשִּׁיֵּר רִאשׁוֹן[14].**

11) בבא־בתרא קלו. בברייתא, וכרבן שמעון בן גמליאל, שכן פסק רבי יוחנן שם, הלכה כמותו. ודוקא שכיב מרע. 12) כלומר: נכסי במתנת שכיב מרע לפלוני, שאינו ראוי ליורשו. 13) אחרי מותו של פלוני, והוא־הדין אם אמר לו "אם תמות" ('טור' חושן־משפט סימן רמח, בשם רבינו יונה). 14) שכל זמן שהמתנה בידו - היא כולה שלו, גם הגוף וגם הפירות, ולפיכך יכול למכרה. ואז אין לו לשני כלום, ראה להלן הלכה י. אבל מה ששייר יש לו, לפי שאמר "ואחריו לפלוני", והמקבל הראשון אינו ראוי ליורשו, ואין זו אלא מתנה שיש לה הפסק.

16 **ד. וְאִם[15] הָיָה הָרִאשׁוֹן רָאוּי לְיָרְשׁוֹ[16], כְּגוֹן שֶׁהָיָה**
17 **בֵּן מִכְּלַל הַבָּנִים[17] - אֵין לַשֵּׁנִי כְּלוּם[18]; שֶׁכָּל לְשׁוֹן**
18 **מַתָּנָה[19] לְיוֹרֵשׁ הֲרֵי הוּא כְּלְשׁוֹן יֵרֵשָׁה, וִירֵשָׁה אֵין**
19 **לָהּ הֶפְסֵק[20], וְאַף עַל פִּי שֶׁאָמַר 'וְאַחֲרָיו לִפְלוֹנִי'.**

15) שם קלג. בשם רב אחא בנו של רב עויא. 16) אע"פ שגם השני ראוי ליורשו (מגיד־משנה). 17) ובאופן שאין חשש שלא עשאו אלא אפוטרופוס, כגון ששייר משהו, שלא נתן לו כל נכסיו (לעיל פ"ו ה"ב) או שהיה באמירה בלבד (פ"ו מהלכות נחלות הלכה ב). והוא־הדין לבת בין הבנות במקום שאין בנים, ולאח בין האחים אם אין לו בנים ובנות. 18) אם מת הראשון, אלא הכל ליורשין. 19) כן דעת הגאונים, שאפילו כתב במפורש לשון מתנה, הרי זו ירושה (אם לא שכתב במפורש שאינו נותן בירושה אלא במתנה, כדלהלן). ויש חולקים על זה (מגיד־משנה). 20) מימרא של רב אחא שם, שמכיון שעשאו ליורש, אינו יכול שוב להפסיק את שלשלת הירושה, ומגלה את רצונו בזה, שאין אדם מתנה לעקור דבר מן התורה (רשב"ם שם).

20 **ה. אֲבָל הַבְּרִיא שֶׁנָּתַן מַתְּנַת בְּרִיא[21] עַל דֶּרֶךְ זֶה,**
21 **וְכָתַב לָזֶה: נְכָסַי לָךְ, וְאַחֲרֶיךָ לִפְלוֹנִי - אֵין לַשֵּׁנִי**
22 **אֶלָּא מַה שֶּׁשִּׁיֵּר רִאשׁוֹן, בֵּין שֶׁהָיָה הָרִאשׁוֹן[22] רָאוּי**
23 **לְיָרְשׁוֹ בֵּין שֶׁלֹּא הָיָה רָאוּי לְיָרְשׁוֹ[23].**

21) דוקא בלשון מתנה, שהרי בלשון ירושה אין דבריו קיימים כלל, כמבואר למעלה הלכה ב. 22) [כוונת רבינו להשמיענו, שמה ששייר ראשון יש לו לשני, וכפי הנוסח שכתב להלן הלכה ו: "השני קונה מה שמשייר הראשון"]. 23) אחרי שבריא אין בכחו להנחיל למי שירצה בתורת ירושה, וכל כחו אינו אלא בלשון מתנה - מתנה יש לה הפסק, ויש לשני מה ששייר ראשון.

1 **ו. שְׁכִיב מְרַע שֶׁאָמַר: נְכָסַי לָךְ, וְאַחֲרֶיךָ לְפִלּוֹנִי,**
2 **וְהָיָה רִאשׁוֹן רָאוּי לִירְשׁוֹ, וּפֵרֵשׁ וְאָמַר: לֹא מִשּׁוּם**
3 **יֵרֵשָׁה אֲנִי נוֹתֵן לָךְ, שֶׁאֵין לָהּ הֶפְסֵק, אֶלָּא בְּמַתָּנָה,**
4 **וַהֲרֵי הִפְסַקְתִּיהָ - הַשֵּׁנִי קוֹנֶה מַה שֶּׁמְּשַׁיֵּר הָרִאשׁוֹן[24].**
5 **לְפִיכָךְ, אִם נָתַן הַמָּעוֹת עַל יַד שָׁלִישׁ[25], אוֹ שֶׁאָמַר:**
6 **תְּנוּ לְבָנַי שֶׁקֶל בְּכָל שַׁבָּת, וְלֹא מִשּׁוּם יֵרֵשָׁה אֲנִי**
7 **נוֹתְנָם לָהֶם, וְהַנִּשְׁאָר מִן הַנְּכָסִים אַחַר מוֹתָם יִהְיֶה**
8 **לִפְלוֹנִי - אֵין נוֹתְנִין לָהֶם אֶלָּא שֶׁקֶל[26], אַף עַל פִּי**
9 **שֶׁאֵינוֹ מַסְפִּיק לָהֶם[27].**

24) דבר זה למד רבינו, ממה שאמרו (בבא־בתרא קכט:): "האומר תנו שקל לבני בשבת, וראויין ליתן להם סלע, נותנין להם סלע וכו' ואם אמר אם מתו יירשו אחרים תחתיהם כו' אין נותנים להם אלא שקל" - הרי שאפילו בבנו אם אמר אם מתו יירשו אחרים תחתיהם - יורשים האחרים, ושם בברייתא במימרא של רב אחא בריה דרב עויא מפורש שאמר למי שראוי ליורשו: נכסי לך ואחריך לפלוני - אין לשני במקום ראשון כלום (הובא למעלה הלכה ד) - אלא על־כרחנו שכאן באומר תנו שקל לבני, מדובר כשפירש ואמר לא משום ירושה אני נותן, אלא משום מתנה, ועיין ראב"ד. וראה להלן הערה הבאה. 25) אפילו אם נתן סתם, ולא פירש שאין זה בירושה אלא במתנה שיש לה הפסק - כיון שלא בא ליד היורשים אלא מסר לשליש עבורם, יעשה שליש מה שהושלש בידו. וכן כתב ה'בית יוסף' סימן רמח, בשם הר"ן. ובסברא זו מתרץ שם את הסתירה שהובאה למעלה בהערה הקודמת. 26) בניגוד למה שכתב בפרק יא הלכה כג. 27) שבשני האופנים הנ"ל אין אנו אומרים שכוונת הצמצום היתה לזרז אותם (כמו בפרק יא שם), אלא לחסוך מן הנכסים למען האחרים, המקבלים נכסיו לאחרי מותם של אלה.

10 **ז. נְכָסַי[28] לְפִלּוֹנִי, וְאַחֲרָיו לְפִלּוֹנִי: מֵת רִאשׁוֹן - קָנָה**
11 **שֵׁנִי; מֵת שֵׁנִי - הֲרֵי אֵלּוּ שֶׁל יוֹרְשֵׁי הַשֵּׁנִי[29]; מֵת שֵׁנִי**
12 **בְּחַיֵּי רִאשׁוֹן - יִהְיוּ הַנְּכָסִים שֶׁל יוֹרְשֵׁי רִאשׁוֹן.**

28) ברייתא בבבא־בתרא קכט: ושם מעשה בשלשה מקבלים, ורבינו כתב בשנים והוא־הדין לשלשה (ראה מגיד־משנה). 29) שכיון שבשעת מותו של ראשון אין השני בחיים, אינו זוכה בנכסים אלו. שהנותן לא כיון ליורשי השני אלא לשני עצמו.

13 **ח. וְאַף עַל פִּי[30] שֶׁאֵין לַשֵּׁנִי אֶלָּא מַה שֶּׁשִּׁיֵּר רִאשׁוֹן,**
14 **אָסוּר[31] לָרִאשׁוֹן לִמְכֹּר וְלִתֵּן גּוּפוֹ, אֶלָּא אוֹכֵל**
15 **הַפֵּרוֹת[32] עַד שֶׁיָּמוּת וְיִזְכֶּה הַשֵּׁנִי.**

30) שם קלז. כרשב"ג בברייתא השנייה, הנראית כסותרת לברייתא הראשונה (שבהלכה ז). וכפי שפורשו הדברים בשקלא־וטריא שם. 31) שבברייתא ראשונה - בדיעבד, ובברייתא שניה - לכתחילה. כדי שיתקיים רצונו של הנותן, שהשני יזכה אף הוא בנכסים. 32) או מוכר אותם לאחרים.

16 **ט. וְאִם[33] עָבַר הָרִאשׁוֹן וּמָכַר וְנָתַן בְּמַתָּנָה - אֵין**
17 **הַשֵּׁנִי מוֹצִיא מִיַּד הַלָּקוֹחוֹת; שֶׁאֵין לַשֵּׁנִי לֹא מִן**
18 **הַגּוּף וְלֹא מִן הַפֵּרוֹת אֶלָּא הַנִּשְׁאָר. וְכָל הַמַּשִּׁיא[34]**
19 **עֵצָה לָרִאשׁוֹן לִמְכֹּר - נִקְרָא רָשָׁע[35]. וַאֲפִלּוּ הָיָה בָּהֶן**
20 **עֲבָדִים וְהוֹצִיאָן הָרִאשׁוֹן לְחֵרוּת[36], אוֹ כֵּלִים וַעֲשָׂאָן**
21 **תַּכְרִיכִים לְמֵת[37] - מַעֲשָׂיו קַיָּמִין.**

33) כרשב"ג בברייתא הראשונה שם. 34) מימרא של אביי, שם. 35) רק המשיא נקרא רשע, אחרי שהוא חוטא ולא לו, אבל מקבל המתנה עצמו שמכר, שעשה זאת להנאתו - אף כי עשה איסור, אינו נקרא רשע (רשב"ם שם). 36) מימרא של רבי זירא בשם רבי יוחנן, שם. ואע"פ שהמשחרר עבדו עובר ב'עשה' (פ"ט מהלכות עבדים הלכה ו), ויש כאן טענה שמא לא נתן לו על־מנת שיעשה עבירה בנכסיו - בכל זאת מה שעשה עשוי (שם בגמרא). 37) מימרא של רב יוסף בשם רבי יוחנן, שם. ואע"פ שהם אסורים בהנאה כדין כלי המת (פי"ד מהלכות אבל, הלכה כא) ויש כאן טענה שמא לא נתן אלא על־מנת שיהנו בני אדם מנכסיו, ולא על־מנת לאסרם בהנאה - בכל זאת מה שעשה עשוי (גמרא שם).

22 **י. בַּמֶּה[38] דְּבָרִים אֲמוּרִים?[39] בְּשֶׁמָּכַר הָרִאשׁוֹן אוֹ נָתַן**
23 **מַתָּנָה[40] לַאֲחֵרִים; אֲבָל אִם מְכָרָן הָרִאשׁוֹן אוֹ נְתָנָן**
24 **לִבְנוֹ מַתָּנָה אוֹ לְאֶחָד מִיּוֹרְשָׁיו - לֹא עָשָׂה כְּלוּם[41].**
25 **וְכֵן[42] אִם נְתָנוֹ[43] מַתְּנַת שְׁכִיב מְרַע, אֲפִלּוּ לַאֲחֵרִים -**
26 **לֹא עָשָׂה כְּלוּם; שֶׁאֵין מַתְּנַת שְׁכִיב מְרַע קוֹנֶה אֶלָּא**
27 **לְאַחַר מִיתָה[44], וּכְשֶׁיָּמוּת[45] יִקְנֶה הַשֵּׁנִי[46].**

38) שם קלז: מימרא של רב הונא בנו של רב יהושע, במעשה שהיה. 39) שאם עבר ומכר - אין השני מוציא מיד הלקוחות. 40) מתנת בריא. 41) שכוונת הנותן כשאמר "ואחריך לפלוני", לא היה בדעתו שיוכל המקבל הראשון לתתם לבניו או ליורשיו, שאם כן לא עשה ולא כלום - שכל מה שיש לאדם הוא נותן לבניו. אבל כשאינו יכול לתתם לבניו או ליורשיו, אע"פ שיוכל לתתם לאחרים, אין אדם חוטא (שהרי אסור למכור ולתת לאחרים כנ"ל הלכה ח) ונותן לאחרים (מגיד־משנה). ולרשב"ם והראב"ד פירוש אחר בדברי הגמרא שם. 42) שם קלז. מימרא של רבי יוחנן. 43) מקבל־מתנה ראשון זה. 44) מימרא של אביי שם. וכן פסק רבינו למעלה פ"ח הלכה ט. 45) היינו, בשעת מיתה, לפני גמר המיתה, שהנותן רצה לְזַכּוֹת בנכסים את המקבל הראשון רק כל זמן שהוא זקוק להם, ולא כשהוא עומד למות, ואינו יכול להנות מהם, שאז רוצה הוא שיעברו לאחרים. אבל שכיב מרע הנותן נכסיו לאחרים, מעוניין הוא להחזיק בהם עד הרגע האחרון, ולפיכך אינו זוכה המקבל אלא לאחר גמר המיתה, ראה רשב"ם שם ד"ה וכבר קדמו. [והמדובר כשהנותן נתן לראשון ולשני במתנת

שכיב מרע, אבל אם נתן במתנת בריא ובקנין, אין צריך לדקדק שהשני קודם למקבל מהראשון, אלא אפילו שניהם שווים - השני קודם, שהרי הוא קונה מן התורה, ואילו המקבל מהראשון אינו זוכה אלא מדין מתנת שכיב מרע, שחכמים עשו דבריו ככתובים וכמסורים, וראה למעלה פ"ח הלכה ט, ובהערה נו שם]. 46) שהוא, הזוכה בגמר מיתה, קודם למקבל מן הראשון בתורת מתנת שכיב מרע, שאינו זוכה אלא לאחר מיתה.

יא. הָיָה חוֹב עַל הָרִאשׁוֹן אוֹ כְּתֻבַּת אִשָּׁה[47], וּבָאוּ לְבֵית דִּין לְהִפָּרַע מִנְּכָסִים אֵלּוּ, אַף עַל פִּי שֶׁהָרִאשׁוֹן קַיָּם - אֵין בֵּית דִּין מַגְבִּין אוֹתָם מִגּוּף הַנְּכָסִים[48], אֶלָּא מִן הַפֵּרוֹת בִּלְבַד[49] שֶׁמִּין לָהֶם. מֵת הָרִאשׁוֹן, וּבָא בַּעַל חוֹבוֹ וְאִשְׁתּוֹ לִגְבּוֹת מִנְּכָסִים אֵלּוּ - אֵין מַגְבִּין לָהֶם כְּלוּם[50]. אֲפִלּוּ עֲשָׂאָן אַפּוֹתֵיקִי[51], אוֹ שֶׁיִּחֲדָן לְאִשְׁתּוֹ בִּכְתֻבָּתָהּ - אֵינָן גּוֹבִין מִנְּכָסִים אֵלּוּ כְּלוּם, אֶלָּא חֲרֵי הֵן שֶׁל שֵׁנִי.

47) כגון שגירש את אשתו. 48) אע"פ שאמרנו לעיל (הלכה ט) שאם עבר ומכר או נתן, אין השני מוציא מיד הלקוחות - כל זמן שלא גבה המלוה בחובו ולא גבתה האשה בכתובתה, אע"פ שהנכסים משועבדים להם, אין זה כעבר ומכר או נתן במתנה, שהרי יכול לסלק חובו במעות, וכן יכול לסלק הכתובה במעות (מגיד־משנה). ומהר"ם מרוטנבורג חולק על רבינו ('טור' סימן רמח). 49) שהם שלו, והוא יכול למכרם אפילו לכתחילה (למעלה הלכה ח). 50) לא מן הגוף ולא מן הפירות, שלאחר מותו אין לו כלום, שהכל שייך לשני (סמ"ע שם סעיף־קטן יח). 51) שמייחד נכסים מסויימים לגביית החוב. והיא מילה יוונית, ופירושה משכון ושעבוד (מוסף הערוך, ערך אפתק ב). ויש אומרים שהיא נוטריקון "אפה (=על פה) תהא קאי", כלומר, ממנה תתבע חובך (ערוך שם, ורש"י ב"ק יא:).

יב. שְׁכִיב מְרַע[52] שֶׁאָמַר לְאִשָּׁה פְּנוּיָה: נְכָסַי לָךְ, וְאַחֲרַיִךְ לִפְלוֹנִי, וְעָמְדָה וְנִשֵּׂאת[53] - בַּעַל לוֹקֵחַ הוּא[54], וְאֵין הַשֵּׁנִי מוֹצִיא מִיַּד הַבַּעַל[55]. וְאִם[56] אָמַר לָהּ כְּשֶׁהִיא נְשׂוּאָה: נְכָסַי לִיךְ, וְאַחֲרַיִךְ לִפְלוֹנִי, וָמֵתָה - הַשֵּׁנִי מוֹצִיא מִיַּד הַבַּעַל; שֶׁכֵּיוָן שֶׁזָּכְתָה בִּנְכָסִים עַל תְּנַאי זֶה כְּשֶׁהִיא נְשׂוּאָה, נִמְצָא כְּאִלּוּ אָמַר לָהּ בְּפֵרוּשׁ: אַחֲרַיִךְ יִקְנֶה פְּלוֹנִי, לֹא הַבַּעַל. לְפִיכָךְ, אִם מָכְרָה[57] נְכָסִים אֵלּוּ כְּשֶׁהִיא תַּחַת בַּעְלָהּ[58], וּמֵתָה תַּחַת בַּעְלָהּ - יַעַמְדוּ נְכָסִים בְּיַד הַלּוֹקֵחַ[59]. שֶׁאִם יוֹצִיא הַבַּעַל מִיַּד הַלּוֹקֵחַ מִפְּנֵי שֶׁמָּכְרָה כְּשֶׁהִיא נְשׂוּאָה[60] - חֲרֵי הַשֵּׁנִי מוֹצִיא מִיַּד הַבַּעַל[61], וְהַלּוֹקֵחַ חוֹזֵר וּמוֹצִיא מִיַּד הַשֵּׁנִי, שֶׁחֲרֵי מָכְרָה לוֹ, וְאֵין לוֹ אֶלָּא מַה שֶּׁשִּׁיֵּר רִאשׁוֹן, וְאֵין בִּשְׁלָשְׁתָּן מִי שֶׁהוֹצִיא מָמוֹן אֶלָּא הַלּוֹקֵחַ[62], וּלְפִיכָךְ תַּעֲמֹד בְּיָדוֹ. מַעֲשֶׂה[63] בְּאֶחָד שֶׁאָמַר: נְכָסַי לְאִמִּי[64], וְאַחֲרֶיהָ לְיוֹרְשַׁי, וְהָיְתָה לוֹ בַּת נְשׂוּאָה, וּמֵתָה הַבַּת בְּחַיֵּי בַּעְלָהּ וּבְחַיֵּי אֵם אָבִיהָ, וְאַחַר כָּךְ מֵתָה הַזְּקֵנָה; וְאָמְרוּ חֲכָמִים[65]: אֵין הַבַּעַל יוֹרֵשׁ אוֹתָן נְכָסִים, מִפְּנֵי שֶׁהֵן רְאוּיִין לְאִשְׁתּוֹ, וְלֹא זָכְתָה בָּהֶן הָאִשָּׁה אֶלָּא אַחַר שֶׁמֵּתָה[66]. אֲבָל אִם הִנִּיחָה[67] הַבַּת בֵּן אוֹ בַּת, הָיוּ יוֹרְשִׁין הַנְּכָסִים; שֶׁמַּשְׁמַע יוֹרְשִׁין וַאֲפִלּוּ יוֹרְשֵׁי יוֹרְשִׁין[68]. וְאִלּוּ אָמַר: וּכְשֶׁתָּמוּת הַזְּקֵנָה חֲרֵי הֵן לְבִתִּי מֵעַכְשָׁו, הָיָה[69] הַבַּעַל יוֹרֵשׁ אוֹתָן אַחַר מִיתַת אִשְׁתּוֹ[70].

52) כתובות צה: מימרא ראשונה של אביי, וכמו שפירשו אותה בשקלא־וטריא שם. 53) אבל אין להשיא לה עצה זו כדי להבריח את הנכסים מן השני (שם בגמרא, וכמו שאמרנו למעלה הלכה ט). 54) מתקנת אושא (כתובות נ.). 55) כאילו מכרה לאחר (למעלה הלכה ט). 56) מימרא שניה של אביי, וכמו שפירשוה שם. 57) זו שאמר לה שכיב מרע, כשהיא נשואה: "נכסי ליך ואחריך לפלוני". 58) שאם היה המדובר בנכסיה (=נכסי מלוג או נכסי צאן ברזל) הבעל מוציא מיד הלקוחות (פכ"ח מהלכות אישות הלכה ז). 59) היינו שלכתחילה מעמידים הנכסים בידי הלוקח, שהרי בסופו של דבר הם עתידים לעמוד בידו, ולמה צריך לטרוח בחינם (מגיד־משנה). וזה בניגוד לפירוש רש"י שם ד"ה ומוקמינן. וראה 'תוספות' שם ד"ה ומוקמינן. 60) שאילו מכרה כשהיא ארוסה, אינו מוציא מיד הלוקח, שאין לבעל בנכסי ארוסתו כלום עד שיכנוס (הלכות אישות שם הלכה ח). 61) שכיון שהשכיב־מרע אמר לה כשהיא נשואה, הרי זה כאילו אמר לה: אחריך ולא הבעל, כנ"ל. 62) לפי שבאמת הדברים חוזרים וסובבים, שהרי מיד כשהלוקח מחזיקם בא שוב הבעל ונוטל, ושוב בא השני ומוציא מיד הבעל, ושוב הלוקח מוציא מיד השני וחוזר חלילה וכו' וכו' ולפיכך קבעו חכמים שהנכסים נשארים ביד מי שהוציא ממון, הוא הלוקח (גמרא שם). 63) בבא־בתרא קכה: 64) שם: "לסבתא", ומפרש הרשב"ם: "לזקנתי". ורבינו מפרש: "סבתא" ביחס לבתו, והיא - אמו. 65) בבא־בתרא שם. 66) וכן פסק רבינו בפ"א מהלכות נחלות הלכה יא. 67) כ"ה בכ"י תימן. 68) כרב הונא, שם. אחרת היו זוכים בהם יורשי הסבתא, כדין מת שני בחיי הראשון (למעלה הלכה ז). 69) יוצא מתוך הסברת רבי אלעזר לדברי רב הונא, וכן דייק הרי"ף שם. ויש חולקים בזה (מגיד־משנה). 70) שאין זה "ראוי" אלא מוחזק ביד הבת למפרע. ושכתוצאה מזה אם מכרה האם, בטל המכר למפרע (רשב"ם שם).

יג. הַכּוֹתֵב[71] נְכָסָיו לִבְנוֹ[72] וּלְאַחַר[73] מוֹתוֹ[74] - חֲרֵי הַגּוּף שֶׁל בֵּן מִזְּמַן הַשְּׁטָר, וְהַפֵּרוֹת לָאָב עַד שֶׁיָּמוּת[75]. לְפִיכָךְ[76]: הָאָב אֵינוֹ יָכוֹל לִמְכֹּר[77], מִפְּנֵי שֶׁהֵן נְתוּנִין לַבֵּן; וְהַבֵּן אֵינוֹ יָכוֹל לִמְכֹּר[78], מִפְּנֵי שֶׁהֵן בִּרְשׁוּת הָאָב. מֵת הָאָב וְהִנִּיחַ[79] פֵּרוֹת מְחֻבָּרִים לַקַּרְקַע[80] - חֲרֵי הֵן שֶׁל בֵּן[81], מִפְּנֵי[82] שֶׁדַּעְתּוֹ[83] שֶׁל אָדָם קְרוֹבָה אֵצֶל בְּנוֹ[84]. הָיוּ[85] תְּלוּשִׁין אוֹ שֶׁהִגִּיעוּ לְהִבָּצֵר[86] - חֲרֵי הֵן שֶׁל יוֹרְשִׁין[87]. עָבַר[88] הָאָב וּמָכַר[89] - מְכוּרִין[90] עַד שֶׁיָּמוּת, וּכְשֶׁיָּמוּת הָאָב מוֹצִיא הַבֵּן מִיַּד הַלָּקוֹחוֹת. וְאִם[91] הָיוּ שָׁם פֵּרוֹת מְחֻבָּרִין[92] - שָׁמִין[93] אוֹתָם לַלּוֹקֵחַ[94], וְנוֹתֵן הַבֵּן דְּמֵיהֶם. הָיוּ

תְּלוּשִׁין אוֹ שֶׁהִגִּיעוּ לְהִבָּצֵר - הֲרֵי הֵן שֶׁל לוֹקֵחַ. עָבַר[95] הַבֵּן וּמָכַר - אֵין לַלּוֹקֵחַ כְּלוּם[96] עַד שֶׁיָּמוּת הָאָב. מָכַר[97] הַבֵּן בְּחַיֵּי הָאָב, וּמֵת הַבֵּן וְאַחַר כָּךְ מֵת הָאָב - כְּשֶׁיָּמוּת הָאָב קָנָה הַלּוֹקֵחַ; שֶׁאֵין לָאָב אֶלָּא פֵּרוֹת, וְקִנְיָן[98] פֵּרוֹת אֵינוֹ כְּקִנְיַן הַגּוּף[99].

71) בבא־בתרא קלו. במשנה, כדעת ר' יוסי. 72) והיו לו עוד בנים אחרים. 73) בכ"י תימן: "לאחר". וכ"ה במגדל־עוז ובמגיד־משנה. 74) ובשטר כתוב זמן הנתינה, והרי זה כאילו היה כתוב: "מהיום ולאחר מותו", לפי שיטת רבי יוסי (שם), שהלכה כמותו, וראה להלן הלכה טו. 75) כן פירשו בגמרא שם, את שני הביטויים האלה: "מהיום" ו"לאחר מותו", שלכאורה הם סותרים זה את זה, - שכוונתם: גוף מהיום, ופירות לאחר מיתה, שכל זמן שאפשר לנו לפרש את דבריו, שלא תהיה בהם סתירה, אנו עושים זאת. ועיין רשב"ם שם ד"ה גט ואינו גט, וראה בהלכה הבאה. 76) משנה, שם. 77) כלומר: מכירה סתם, שמשמע גם הגוף וגם הפירות. 78) אף כאן מכירה סתם, כנ"ל. 79) יוצא מתוך המשנה, שם קלח: כמו שהסיקו בגמרא (שם קלט.). 80) שעל־פי הדין הם שייכים לכל היורשים, שהרי הפירות הם של האב ולא של הבן המקבל. 81) של בן זה, שלו כתב נכסיו, ולא של בניו האחרים. 82) מימרא של עולא, בגמרא שם. 83) ואנו אומרים שבשעת מיתתו מחל לבנו (הרי"ף). 84) ראה למעלה פרק ח הלכה ה. ואלמלא סברא זו - שייכים הפירות לכל היורשים, ראה להלן הערה צב. 85) משנה, שם. 86) שהם כתלושים, ראה בפ"א מהלכות מכירה הלכה יז. 87) שהרי לא נתן לבן אלא גוף הקרקע, ואילו הפירות נשארו לאב, ובמותו נפלו לירושה לפני כל בניו. 88) משנה, שם קלו. 89) סתם ולא פירש שמוכר רק הפירות (רשב"ם). 90) היינו, הפירות. אבל גוף הקרקע, אינו מכור, שהרי אינו שלו, מכיון שנתנה לבנו. ואם רצה הלוקח לחזור בו מן המקח, חוזר בו, שהרי הוא רצה לקנות גם הגוף וגם הפירות (נמוקי־יוסף). 91) בבא־בתרא קלט. 92) לקרקע, וצריכים לה, שלא הגיעו להבצר. 93) מה שוים במצב זה, שהם מחוברים וצריכים עוד לקרקע. 94) שהרי על־פי הדין הם של האב, וכשמכר האב ללוקח - הכל ללוקח. אלא שאם עודם ברשות האב בשעת מיתתו, הוא מוחל אותם לבנו, מפני שדעתו קרובה אליו, כמבואר למעלה, וראה מגיד־משנה. 95) בבא־בתרא קלו. במשנה. 96) כלומר: בפירות. 97) בבא־בתרא שם, פלוגתת רבי יוחנן וריש לקיש, והלכה כריש לקיש. 98) בגמרא שם תלו הלכה זו בעיקרון זה, אם קנין הפירות כקנין הגוף, ואז אינו יכול למכור, או לאו כקנין הגוף, ואז יכול היה הבן למכור. 99) כריש לקיש שם. שהלכה זו היא בין שלושת ההלכות שרבא פסק כריש לקיש ביבמות לו. ולרבי יוחנן הסובר קנין פירות כקנין הגוף, אין מכירתו של הבן מכירה, אלא אם מת האב בחייו, שבאו הנכסים לרשותו, אבל אם מת הבן בחיי האב, שלא באו הנכסים לרשותו של הבן, הרי הנכסים נחשבים כאילו הם של האב, אע"פ שאין לו אלא פירותיהם - שקנין פירות כקנין הגוף.

יד. מַתְּנַת[100] בְּרִיא[101] שֶׁכָּתוּב בָּהּ 'מֵהַיּוֹם וּלְאַחַר מִיתָה'[102] - הֲרֵי הִיא כְּמַתְּנַת שְׁכִיב מְרַע, שֶׁאֵינוֹ קוֹנֶה אֶלָּא לְאַחַר מִיתָה; שֶׁמַּשְׁמַע דְּבָרִים אֵלּוּ: שֶׁאַף עַל פִּי שֶׁקָּנָה הַגּוּף מֵהַיּוֹם, אֵינוֹ זוֹכֶה בּוֹ וְאוֹכֵל פֵּרוֹת אֶלָּא לְאַחַר מִיתָה.

100) ברייתא שם קלה: וכפירושה על־ידי אביי. 101) והיינו, שעשה בה קנין ככל בריא, ראה סמ"ע סימן רנז ס"ק יא. 102) רק לענין זה, דינה כמתנת שכיב מרע, אבל לענין חזרה, אין דינה כמתנת שכיב מרע שיכול לחזור בו, אלא מכיון שעשה קנין אינו יכול לחזור בו. וכן פירשו רשב"ם ורמב"ן. ויש אומרים, שגם לענין חזרה - דינה כמתנת שכיב מרע (מגיד־משנה).

טו. שְׁטַר[103] מַתָּנָה[104] שֶׁכָּתוּב בּוֹ שֶׁיִּקְנֶה פְּלוֹנִי שָׂדֶה פְּלוֹנִית לְאַחַר מִיתָה, בֵּין שֶׁהָיָה בַּשְּׁטָר קִנְיָן[105] בֵּין שֶׁלֹּא הָיָה בּוֹ קִנְיָן[106], כֵּיוָן שֶׁכָּתוּב בּוֹ זְמַן וּבִזְמַן זֶה חַי הָיָה, הַזְּמַן מוֹכִיחַ[107] שֶׁמֵּחַיִּים הִקְנָה לוֹ[108], וְאֵינוֹ זוֹכֶה[109] אֶלָּא לְאַחַר מִיתָה[110]; שֶׁאִלּוּ הָיָה בְּדַעְתּוֹ לְהַקְנוֹת לוֹ בִּשְׁטָר זֶה לְאַחַר מִיתָה, לֹא הָיָה כּוֹתֵב בּוֹ זְמַן[111]. לְפִיכָךְ, אַף עַל פִּי שֶׁאֵין כָּתוּב בּוֹ 'מֵהַיּוֹם וּלְאַחַר מִיתָה' - קוֹנֶה לְאַחַר מִיתָה. וְזֶה שֶׁכּוֹתְבִין בְּכָל הַמַּתָּנוֹת וְהַמִּמְכָּרוֹת 'מֵעַכְשָׁו' וְאַף עַל פִּי שֶׁיֵּשׁ בַּשְּׁטָר הַזְּמַן - לְהַרְוִיחַ הַדָּבָר כּוֹתְבִין בּוֹ, אַף עַל פִּי שֶׁאֵינוֹ צָרִיךְ[112].

103) כרבי יוסי, שם קלו. במשנה, ולא כרבי יהודה החולק עליו שם. וכמו שפסק רב הלכה כמותו (שם). 104) של בריא (סמ"ע סימן רנז ס"ק א). ואילו מתנת שכיב מרע שכתוב בה קנין - כיון שאינו צריך קנין, יש חשש שנתכוון להקנות בשטר לאחר מיתה (למעלה פרק ח הלכה י). ולדעת ה'נמוקי יוסף' (בבא־בתרא פרק ט דפוס ווילנא עא ע"ב) מתנת שכיב מרע שכתוב בה מהיום, דינה כמתנת בריא וזקוקה לקנין, וראה להלן הערה קט. 105) שזה אף רבי יהודה מודה, כמו שהעלו בשקלא־וטריא שם. 106) אלא השטר עצמו משמש קנין כשהגיע ליד המקבל (פ"א מהלכות מכירה הלכה ז). 107) כדברי רב נחמן בשיטת רבי יוסי, וכן מפורש בברייתא של רבי יוסי שם. 108) גוף הקרקע. 109) לאכול פירותיה. 110) וכלל הוא בידינו: "אין שטר לאחר מיתה" (בבא־בתרא קנב.). 111) [כל זה אינו אלא במתנת בריא, אבל במתנת שכיב מרע אין הזמן מוכיח, כי ודאי לא נתכוון להקנות אלא לאחר מיתה, ראה למעלה פ"ח הלכה י, והערה סב]. 112) ראה ברשב"ם (שם קלו.) ד"ה מוכיח.

טז. בְּרִיא[113] שֶׁנָּתַן מַתָּנָה וְכָתַב בַּשְּׁטָר 'מֵחַיִּים וּבַמָּוֶת' - הֲרֵי זוֹ מַתָּנָה גְּמוּרָה[114] מֵחַיִּים, שֶׁהֲרֵי כָּתוּב בּוֹ 'מֵחַיִּים'[115]; וְזֶה שֶׁכָּתוּב בּוֹ 'וּבַמָּוֶת' - כְּמִי שֶׁאוֹמֵר 'מֵעַתָּה וְעַד עוֹלָם', וּכְמוֹ נוֹיֵי הַשְּׁטָר הוּא זֶה.

113) יוצא מתוך פלוגתת רב ושמואל (שם קנג.), שבו נפסקה ההלכה כרב, הובאה למעלה פרק ח הלכה יט, ונראה

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

משם שרק בשכיב מרע כוונתו לאחר מיתה, וזה שכתב "מחיים" הוא לסימן יפה, אבל בבריא אנו אומרים להיפך, שעיקר כוונתו מחיים, וזה שכתוב "ובמות", הוא כמו שאומרים "מעתה ועד עולם", וכמו שכתב רבינו. 114) לגוף ולפירות. 115) ובבריא אין לומר שכתב כן "ליישב דעתו שיחיה מחולי זה", כמו שאמרו בשכיב מרע (פ"ח הלכה יט).

1 **יז. הַצַּדִּיקִים[116] הַגְּמוּרִים וְאַנְשֵׁי מַעֲשֶׂה לֹא יְקַבְּלוּ**
2 **מַתָּנָה מֵאָדָם, אֶלָּא בּוֹטְחִים בַּה' בָּרוּךְ שְׁמוֹ, לֹא**
3 **בִּנְדִיבִים[117]. וַהֲרֵי נֶאֱמַר: וְשׁוֹנֵא מַתָּנֹת יִחְיֶה.**

116) קידושין נט. ושם מעשה ברב גידל שלא רצה לקבל מתנה. ובחולין מד: אמרו: "רבי אלעזר כי הוו משדרי ליה מבי נשיאה מידי לא שקיל, וכי הוו מזמני ליה לא אזיל" (כששלחו לו מבית הנשיא איזו מתנה, לא היה מקבל. וכשהזמינו אותו לסעודה, לא היה הולך), אמר: לא קא בעי מר דאיחי? (אינו רוצה שאחיה?) דכתיב ושונא מתנות יחיה, רבי זירא - כי הוו מזמני ליה אזיל, אמר אתייקורי הוא דמתייקרו בי (=מתכבדים הם בי)". [ורבינו לא כתב שאם מזמינים אותו - מותר, מפני שפסק כרבי אלעזר החולק על רבי זירא, וראה בהגהות מיימוניות]. 117) על־פי הפסוקים: "ברוך הגבר אשר יבטח בה', והיה ה' מבטחו" (ירמיה יז, ז) ו"אל תבטחו בנדיבים בבן אדם שאין לו תשועה" (תהלים קמו, ג). וכתב במגדל־עוז, שכתבו כאן רבינו בסוף הלכות זכיה ומתנה, כדי לחתום ההלכות האלו בענין טוב ויפה.

סְלִיקוּ לְהוֹ הִלְכוֹת זְכִיָּה וּמַתָּנָה בְּסִיַּעְתָּא דִשְׁמַיָּא

שיעורי רמב"ם ספר המצוות – י"ד־כ' תשרי ה'תשפ"ג

יום ראשון י"ד תשרי ה'תשפ"ב

4 **מצות לא תעשה רכג.**
5 **מצות עשה קלד. קמא.**
6 **מצות לא תעשה רל. רלא.**

7 **הַמִּצְוָה הָרִכ"ג** —— הָאַזְהָרָה שֶׁהַזְהַרְנוּ מִלֶּאֱסוֹף גַּם
8 מַה־שֶּׁמַּצְמִיחִים הָאִילָנוֹת מִן־הַפֵּרוֹת בְּשָׁנָה שְׁבִיעִית כְּדֶרֶךְ
9 שֶׁאָנוּ אוֹסְפִים פֵּרוֹת כָּל־שָׁנָה, אֶלָּא נַעֲשֶׂה בְּכָךְ שִׁנּוּי כְּדֵי
10 לְהַרְאוֹת שֶׁהוּא הֶפְקֵר, וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה: "וְאֶת־עִנְּבֵי
11 נְזִירֶךָ (מלשון הפקר, ואלו פרות שביעית) לֹא תִבְצֹר" (ויקרא
12 כה, ה). בָּא הַפֵּרוּשׁ (ספרא פרשת בהר): "לֹא תִבְצֹר כְּדֶרֶךְ
13 הַבּוֹצְרִים. מִכָּאן אָמְרוּ: תְּאֵנִים שֶׁל שְׁבִיעִית אֵין קוֹצִין
14 אוֹתָן בְּמֶקְצָה (אין שוטחין אותן לייבוש במקום המיועד לכך),
15 אֲבָל קוֹצֶה הוּא בְּחֶרְבָּה: וְאֵין דּוֹרְכִין עֲנָבִים בְּגַת (להוציא
16 יין), אֲבָל דּוֹרֵךְ הוּא בַּעֲרֵבָה; וְאֵין עוֹשִׂין זֵיתִים בְּבַד
17 וּבְקֵטְבִּי (מקומות שרגילין לכתוש בהן זיתים): אֲבָל כּוֹתֵשׁ
18 הוּא וּמַכְנִיס לְבוֹדֶדָה" (מסחטה קטנה). וּכְבָר נִתְבָּאֲרוּ דִּינֵי
19 מִצְוָה זוֹ עִם שֶׁלְּפָנֶיהָ בְּמַסֶּכֶת שְׁבִיעִית.

20 **הַמִּצְוָה הַקל"ד** —— הַצִּוּוּי שֶׁנִּצְטַוִּינוּ לְהַפְקִיר כֹּל
21 מַה־שֶּׁהִצְמִיחָה הָאֲדָמָה בִּשְׁנַת הַשְּׁמִטָּה, וּלְהַתִּיר (להפקיר)
22 כָּל־צִמְחֵי שְׁדוֹתֵינוּ וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה: "וְהַשְּׁבִיעִת
23 תִּשְׁמְטֶנָּה וּנְטַשְׁתָּהּ וְגוֹ'" (שמות כג, יא), וּלְשׁוֹן הַמְּכִלְתָּא:
24 "וַהֲלֹא הַכֶּרֶם וְהַזַּיִת בַּכְּלָל הָיָה וְלָמָּה יָצָא? לְהַקִּישׁ אֵלָיו:
25 מָה כֶּרֶם מְיֻחָד שֶׁהוּא בַּעֲשֵׂה, עוֹבְרִין עָלָיו בְּלֹא־תַעֲשֶׂה,
26 כָּךְ כֹּל שֶׁהוּא בַּעֲשֵׂה עוֹבְרִין עָלָיו בְּלֹא־תַעֲשֶׂה". וְעִנְיַן
27 דָּבָר זֶה כְּמוֹ שֶׁאַסְבִּיר לָךְ: שֶׁאָמְרוֹ "וְהַשְּׁבִיעִת תִּשְׁמְטֶנָּה
28 וּנְטַשְׁתָּהּ" כּוֹלֵל הַפְקָרַת כָּל־הַצּוֹמֵחַ בַּשָּׁנָה הַשְּׁבִיעִית:
29 עֲנָבִים וּתְאֵנִים וַאֲפַרְסְקִים וְרִמּוֹנִים וְחִטִּים וּשְׂעוֹרִים
30 וְזוּלָתָם. יוֹצֵא, שֶׁהַשְּׁמִטַּת הַכֹּל —— מִצְוַת עֲשֵׂה אַחַר־כָּךְ
31 פָּרַט וְאָמַר: "כֵּן־תַּעֲשֶׂה לְכַרְמְךָ לְזֵיתֶךָ". וַהֲרֵי אֵלּוּ הֵם
32 בִּכְלַל כֹּל מַה־שֶּׁצּוֹמֵחַ מִן־הָאֲדָמָה —— אֶלָּא לֹא בָּא הַצִּוּוּי
33 הַזֶּה בְּכֶרֶם וָזַיִת בִּמְיֻחָד, אֶלָּא מִפְּנֵי שֶׁהִזְהִיר בָּהֶם הַכָּתוּב
34 בִּמְיֻחָד עַל אֲסֵפַת תְּבוּאַת הַכֶּרֶם וְהוּא אָמְרוֹ: "וְאֶת־עִנְּבֵי
35 נְזִירֶךָ לֹא תִבְצֹר" (ויקרא כה, ה). הִנֵּה כְּמוֹ הַכֶּרֶם
36 שֶׁהַפְקָרָתוֹ —— מִצְוַת עֲשֵׂה, מְנִיעָתוֹ (מלהפקיר) ——
37 לֹא־תַעֲשֶׂה, כָּךְ כֹּל מַה־שֶּׁתַּצְמִיחַ שָׁנָה שְׁבִיעִית שֶׁנִּתְבָּאֵר
38 שֶׁהַפְקָרָתוֹ בַּעֲשֵׂה —— תִּהְיֶה מְנִיעָתוֹ בְּלֹא־תַעֲשֶׂה. אִם כֵּן
39 יִהְיֶה דִּין הַזַּיִת כְּדִין הַכֶּרֶם בַּעֲשֵׂה וְלֹא־תַעֲשֶׂה, וְדִין זַיִת
40 וְדִין שְׁאָר פֵּרוֹת שָׁוֶה. הִנֵּה נִתְבָּאֵר מִכֹּל מַה־שֶּׁקָּדַם ——
41 שֶׁהַשְּׁמִטַּת גִּדּוּלֵי שְׁבִיעִית מִצְוַת עֲשֵׂה. וּכְבָר נִתְבָּאֲרוּ דִּינֵי
42 מִצְוָה זוֹ בְּמַסֶּכֶת שְׁבִיעִית, וְאֵינָהּ חוֹבָה מִן־הַתּוֹרָה אֶלָּא
43 לְפֵרוֹת אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל בִּלְבַד.

44 **הַמִּצְוָה הַקמ"א** —— הַצִּוּוּי שֶׁנִּצְטַוִּינוּ לְהַשְּׁמִיט כְּסָפִים,
45 כְּלוֹמַר כָּל־הַמַּשָּׂאוֹת (החובות) בִּשְׁנַת הַשְּׁמִטָּה, וְהוּא אָמְרוֹ
46 יִתְעַלֶּה: "וַאֲשֶׁר יִהְיֶה לְךָ אֶת־אָחִיךָ תַּשְׁמֵט יָדֶךָ" (דברים טו,
47 ג). וּכְבָר נִכְפַּל הַצִּוּוּי בְּמִצְוָה זוֹ וְאָמַר: "וְזֶה דְּבַר הַשְּׁמִטָּה
48 שָׁמוֹט כָּל־בַּעַל מַשֵּׁה יָדוֹ" (שם, ב), וּלְשׁוֹן הַתּוֹסֶפְתָּא:
49 "בִּשְׁתֵּי שְׁמִטּוֹת הַכָּתוּב מְדַבֵּר: אַחַת שְׁמִטַּת קַרְקַע וְאַחַת
50 שְׁמִטַּת כְּסָפִים: וּשְׁמִטַּת כְּסָפִים זוֹ אֵינָהּ נוֹהֶגֶת מִן־הַתּוֹרָה
51 אֶלָּא בִּזְמַן שֶׁשְּׁמִטַּת קַרְקַע נוֹהֶגֶת, וְאָז הִיא נוֹהֶגֶת מִן־
52 הַתּוֹרָה בְּכָל־מָקוֹם". וּכְבָר נִתְבָּאֲרוּ דִּינֵי מִצְוָה זוֹ בְּפֶרֶק
53 אַחֲרוֹן מִמַּסֶּכֶת שְׁבִיעִית.

54 **הַמִּצְוָה הַמַּשְׁלִימָה מָאתַיִם וּשְׁלֹשִׁים** —— הָאַזְהָרָה
55 שֶׁהַזְהַרְנוּ מִלִּתְבֹּעַ אֶת הַחוֹבוֹת בִּשְׁנַת הַשְּׁמִטָּה, אֶלָּא
56 יַשְׁמִטוּ לְגַמְרֵי, וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה: "שָׁמוֹט כָּל־בַּעַל
57 מַשֵּׁה יָדוֹ אֲשֶׁר יַשֶּׁה בְּרֵעֵהוּ לֹא־יִגֹּשׂ אֶת־רֵעֵהוּ וְאֶת־
58 אָחִיו" (שם), וְזֶה אֵינוֹ חוֹבָה מִן־הַתּוֹרָה אֶלָּא בְּאֶרֶץ
59 יִשְׂרָאֵל בִּזְמַן שֶׁיֵּשׁ שָׁם שְׁמִטַּת קַרְקַע, כְּלוֹמַר: הַיּוֹבֵל.
60 אֲבָל מִדְּרַבָּנָן דָּבָר זֶה חוֹבָה בְּכָל־מָקוֹם וּבְכָל־זְמַן וְאָסוּר

לתִבּוֹעַ הַחוֹב שֶׁעָבְרָה עָלָיו שְׁבִיעִית אֶלָּא יִשָּׁמֵט. וּכְבָר נִתְבָּאֲרוּ דִּינֵי מִצְוָה זוֹ בְּסוֹף מַסֶּכֶת שְׁבִיעִית.

הַמִּצְוָה הָרל"א —— הָאַזְהָרָה שֶׁהֻזְהַרְנוּ מִלְּהַמְּנַע מִלְּהַלְוֹת זֶה לָזֶה בְּגִלַּל הַשְּׁמִטָּה שֶׁלֹּא יִשָּׁמֵט הַחוֹב, לְפִי שֶׁהַכָּתוּב הִזְהִיר מִזֹּאת הַמַּחֲשָׁבָה וְאָמַר: "הִשָּׁמֶר לְךָ פֶּן־יִהְיֶה דָּבָר וְגוֹ'" (שם, ט), וּלְשׁוֹן סִפְרֵי (שם): "הִשָּׁמֶר —— בְּלֹא־תַעֲשֶׂה, פֶּן־יִהְיֶה —— בְּלֹא־תַעֲשֶׂה", כְּלוֹמַר: שְׁנֵי לָאוִין אֵלּוּ בָּאוּ בְּעִנְיָן זֶה, זֶה אַחַר זֶה לְחִזּוּק.

יום שני ט"ו תשרי ה'תשפ"ג

מצות עשה קמ. קלו. קלז.

מצות לא תעשה רכד. רכה. רכו.

הַמִּצְוָה הַק"מ —— הַצִּוּוּי שֶׁנִּצְטַוִּינוּ לִסְפּוֹר אֶת־הַשָּׁנִים מֵעֵת מָשְׁלְנוּ עַל הָאָרֶץ וְהֶחֱזַקְנוּ בָּהּ —— שֶׁבַע שֶׁבַע שָׁנִים עַד שְׁנַת הַיּוֹבֵל. וּמִצְוָה זוֹ, כְּלוֹמַר: סְפִירַת שְׁנֵי שְׁמִטָּה, הִיא מְסוּרָה לְבֵית דִּין, כְּלוֹמַר: סַנְהֶדְרֵי גְּדוֹלָה, שֶׁהֵם הֵם שֶׁסּוֹפְרִים שָׁנָה שָׁנָה מֵחֲמִשִּׁים הַשָּׁנִים, כְּדֶרֶךְ שֶׁכָּל־אֶחָד וְאֶחָד מִמְּנוּ מוֹנֶה יְמֵי הָעֹמֶר, וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה: "וְסָפַרְתָּ לְךָ שֶׁבַע שַׁבְּתֹת שָׁנִים וְגוֹ'" (ויקרא כה, ח). וּלְשׁוֹן סִפְרָא (פרשת בהר): "יָכוֹל יִסְפּוֹר שֶׁבַע שְׁמִטִּים זוֹ אַחַר זוֹ (בלי לספור שנים בודדות) וַיַּעֲשֶׂה יוֹבֵל? תַּלְמוּד לוֹמַר: "שֶׁבַע שָׁנִים שֶׁבַע פְּעָמִים" (שם), הָא עַד שֶׁיֹּאמְרוּ שְׁנֵי כְּתוּבִים (עד שישלימו שני הכתובים אחד את השני, שכל אחד יוסיף פרט אחר במצוה); וְאִם לָאו לָא שָׁמְעִינַן", כְּלוֹמַר: מִצְוָה זוֹ לֹא תֵּשֵׁג אֵיכוּת עֲשִׂיָּתָהּ אֶלָּא מִשְּׁנֵי כְּתוּבִים, הַיְנוּ שֶׁנִּמְנֶה הַשָּׁנִים לְבַדָּן וְנִמְנֶה גַּם הַשְּׁמִטִּין עִמָּהֶן. כֵּיוָן שֶׁאָמַר, שֶׁעִנְיָן זֶה לֹא יֵשֵׁג אֶלָּא מִשְּׁנֵי כְּתוּבִים, מַשְׁמַע שֶׁהִיא בְּהֶחְלֵט מִצְוָה אַחַת. כִּי אִלּוּ הָיוּ שְׁתֵּי מִצְוֹת, כְּלוֹמַר: מִנְיַן שָׁנִים וּמִנְיַן שְׁמִטִּין —— לֹא הָיָה אוֹמֵר 'עַד שֶׁיֹּאמְרוּ שְׁנֵי כְּתוּבִין', כִּי כָּךְ (—בדרך כלל—) מִשְּׁנֵי כְּתוּבִים נִלְמָדוֹת כָּל־שְׁתֵּי מִצְוֹת, וְכֵן כָּל־מִצְוָה וּמִצְוָה מִכָּתוּב שֶׁלָּהּ. וּלְעוֹלָם אֵין אוֹמְרִים "הָא עַד שֶׁיֹּאמְרוּ שְׁנֵי כְּתוּבִים" אֶלָּא בְּמִצְוָה אַחַת, שֶׁלֹּא נִשְׁלֶמֶת יְדִיעַת דִּינֶיהָ אֶלָּא מִשְּׁנֵי כְּתוּבִים, כְּמוֹ הַבְּכוֹר שֶׁאָמַר בּוֹ הַכָּתוּב: "כָּל־פֶּטֶר רֶחֶם לִי" (שמות לד, יט), כִּי כָּתוּב זֶה לְבַדּוֹ מוֹרֶה, שֶׁהַבְּכוֹר לַה' —— בֵּין זָכָר בֵּין נְקֵבָה —— וּבָא כָּתוּב אַחֵר, "הַזְּכָרִים לַה'" (שם יג, יב), וּפָסוּק זֶה לְבַדּוֹ מוֹרֶה, שֶׁכָּל־זָכָר לַה' —— בֵּין בְּכוֹר בֵּין פָּשׁוּט. אֲבָל מִשְּׁנֵי הַכְּתוּבִים הַשֵּׁג עִנְיַן הַמִּצְוָה, שֶׁהוּא בְּכוֹר זָכָר בִּלְבַד כְּמוֹ שֶׁבֵּאֲרוּ בַּמְּכִלְתָּא.

הַמִּצְוָה הַקל"ו —— הַצִּוּוּי שֶׁנִּצְטַוִּינוּ לְקַדֵּשׁ אֶת שְׁנַת הַחֲמִשִּׁים, כְּלוֹמַר: לְהַשְׁבִּית בָּהּ עֲבוֹדַת הָאֲדָמָה כְּמוֹ בַּשְּׁמִטָּה. וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה: "וְקִדַּשְׁתֶּם אֵת שְׁנַת הַחֲמִשִּׁים שָׁנָה" (ויקרא כה, י), וּבְפֵרוּשׁ אָמְרוּ (ספרא פרשת בהר): "כְּשֵׁם שֶׁנֶּאֱמַר בַּשְּׁבִיעִית, כָּךְ נֶאֱמַר בַּיּוֹבֵל", כְּלוֹמַר: הִשְׁוָה בֵּינֵיהֶם בַּעֲשֵׂה, כְּשֵׁם שֶׁהִשְׁוָה הַכָּתוּב בֵּינֵיהֶם בְּלָאו, כְּמוֹ שֶׁאֲבָאֵר (לא תעשה רכד). וְדִינֵי שְׁנַת יוֹבֵל וּשְׁנַת שְׁמִטָּה בְּהִשְׁבָּתַת עֲבוֹדַת הָאֲדָמָה וְהַפְקָרַת כָּל־הַצּוֹמֵחַ —— שָׁוִים. וְאֶת־שְׁנֵי הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה (השבתת העבודה, והפקרת הצומח) כּוֹלֵל אָמְרוֹ: "וְקִדַּשְׁתֶּם אֵת שְׁנַת הַחֲמִשִּׁים שָׁנָה". וּכְבָר בֵּאֵר הַכָּתוּב, שֶׁעִנְיַן הַקְּדֻשָּׁה בָּהֵן, שֶׁיִּהְיוּ פֵּרוֹתֵיהֶן וּתְבוּאָתָן הֶפְקֵר. וְאָמַר: "כִּי יוֹבֵל הִיא קֹדֶשׁ תִּהְיֶה לָכֶם מִן־הַשָּׂדֶה תֹּאכְלוּ אֶת־תְּבוּאָתָהּ" (שם, יב). יוֹבֵל זֶה אֵינוֹ נוֹהֵג אֶלָּא בָּאָרֶץ, וּבִתְנַאי שֶׁיְּהֵא כָּל־שֵׁבֶט וָשֵׁבֶט יוֹשֵׁב בִּמְקוֹמוֹ, כְּלוֹמַר: בְּחֵלֶק שֶׁלּוֹ מֵאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל וְלֹא יִהְיוּ מְעֹרָבִין זֶה בָּזֶה.

הַמִּצְוָה הַקל"ז —— הַצִּוּוּי שֶׁנִּצְטַוִּינוּ לִתְקֹעַ בַּשּׁוֹפָר בָּעֲשָׂרָה בְּתִשְׁרֵי שֶׁל שָׁנָה זוֹ (של יובל) וּלְהַכְרִיז בְּכָל־אַרְצֵנוּ עַל חֵרוּת לָעֲבָדִים וִיצִיאַת כָּל־עֶבֶד עִבְרִי לַחָפְשִׁי, בְּלִי דָּמִים, בְּיוֹם זֶה, כְּלוֹמַר: עֲשָׂרָה בְּתִשְׁרֵי, וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה: "וְהַעֲבַרְתָּ שׁוֹפַר תְּרוּעָה בַּחֹדֶשׁ הַשְּׁבִעִי בָּעָשׂוֹר לַחֹדֶשׁ בְּיוֹם הַכִּפֻּרִים תַּעֲבִירוּ שׁוֹפָר בְּכָל־אַרְצְכֶם" (שם, ט), וְאָמַר: "וּקְרָאתֶם דְּרוֹר בָּאָרֶץ לְכָל־יֹשְׁבֶיהָ" (שם, י), וּכְבָר נִתְבָּאֵר (ראש השנה כו:) שֶׁ'שָׁוֶה הַיּוֹבֵל לְרֹאשׁ הַשָּׁנָה לִתְקִיעָה וְלִבְרָכוֹת'. וּכְבָר נִתְבָּאֲרוּ דִּינֵי תְּקִיעוֹת רֹאשׁ הַשָّנָה בְּמַסֶּכֶת רֹאשׁ הַשָּׁנָה. וְיָדוּעַ, שֶׁתְּקִיעָה זוֹ בַּיּוֹבֵל אֵינָהּ אֶלָּא לְפַרְסוּם הַחֵרוּת, וְשֶׁהִיא חֵלֶק מִן־הַהַכְרָזָה, וְהוּא אָמְרוֹ: "וּקְרָאתֶם דְּרוֹר בָּאָרֶץ": וְאֵין עִנְיָנָהּ כְּעִנְיַן תְּקִיעוֹת רֹאשׁ הַשָּׁנָה, שֶׁהֵן "זִכָּרוֹן לִפְנֵי ה'", וְאֵלֶּה לִשְׁחִרוּר הָעֲבָדִים, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ.

הַמִּצְוָה הָרכ"ד —— הָאַזְהָרָה שֶׁהֻזְהַרְנוּ עַל עֲבוֹדַת הָאָרֶץ בִּשְׁנַת הַיּוֹבֵל, וְהוּא אָמְרוֹ בָּהּ: "לֹא תִזְרָעוּ" (שם, יא), כְּמוֹ שֶׁאָמַר בַּשְּׁמִטָּה: "שָׂדְךָ לֹא תִזְרָע". וּכְשֵׁם שֶׁאֲסוּרָה בַּשְּׁמִטָּה בֵּין עֲבוֹדַת הָאָרֶץ בֵּין עֲבוֹדַת הָאִילָן, כָּךְ הַיּוֹבֵל, וּלְפִיכָךְ אָמַר "לֹא תִזְרָעוּ", בְּלָשׁוֹן כְּלָלִי (לשון זריעה היא הן בעבודת הארץ והן בעבודת האילן), לִכְלוֹל הָאָרֶץ וְהָאִילָן. וְגַם הָעוֹבֵר עַל זֶה —— לוֹקֶה.

הַמִּצְוָה הָרכ"ה —— הָאַזְהָרָה שֶׁהֻזְהַרְנוּ מִלְּקֻצּוֹר סְפִיחֵי שְׁנַת יוֹבֵל כִּשְׁאָר הַשָּׁנִים, כְּדֶרֶךְ שֶׁבֵּאַרְנוּ (לא תעשה רכב) בְּשָׁנָה שְׁבִיעִית, וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה: "וְלֹא תִקְצֹרוּ אֶת־סְפִיחֶיהָ" (שם, יא).

הַמִּצְוָה הָרכ"ו —— הָאַזְהָרָה שֶׁהֻזְהַרְנוּ גַּם כֵּן מִלֶּאֱסוֹף פֵּרוֹת הָאִילָן בִּשְׁנַת הַיּוֹבֵל כְּדֶרֶךְ שֶׁאָנוּ אוֹסְפִים בִּשְׁאָר הַשָּׁנִים, וְהוּא אָמְרוֹ: "וְלֹא תִבְצְרוּ אֶת־נְזִרֶיהָ" (שם), כְּדֶרֶךְ שֶׁבֵּאַרְנוּ (לא תעשה רכג) בְּשָׁנָה שְׁבִיעִית. וּבְסִפְרָא (פרשת בהר שם) אָמְרוּ: "לֹא תִקְצֹרוּ וְלֹא תִבְצְרוּ —— כְּשֵׁם שֶׁנֶּאֱמְרוּ בַּשְּׁבִיעִית, כָּךְ נֶאֱמַר בַּיּוֹבֵל", כְּלוֹמַר: שֶׁהַדִּין בְּכָל־הַלָּאוִין הָאֵלֶּה שָׁוֶה. וְדִינֵי הַשְּׁמִטָּה וְהַיּוֹבֵל כֻּלָּם אֵינָם חוֹבָה אֶלָּא בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל.

מתוך מהדורת חזק

יום שלישי ט"ז תשרי ה'תשפ"ג

מצות עשה קלח.

מצות לא תעשה רכז. מצות עשה קלט.

הַמִּצְוָה הַקל"ח — הַצִּוּוּי שֶׁנִּצְטַוִּינוּ שֶׁיַּחְזְרוּ כָּל־הַקַּרְקָעוֹת הַמְּכוּרִים בְּשָׁנָה זוֹ — לְבַעֲלֵיהֶם, וְיֵצְאוּ מִתַּחַת יְדֵי הַקּוֹנִים, בְּלִי דָּמִים. וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה: "וּבְכֹל אֶרֶץ אֲחֻזַּתְכֶם גְּאֻלָּה תִּתְּנוּ לָאָרֶץ" (ויקרא כה, כד). וּבֵאר לָנוּ, שֶׁגְּאֻלָּה זוֹ תִּהְיֶה בְּשָׁנָה זוֹ וְאָמַר: "בִּשְׁנַת הַיּוֹבֵל הַזֹּאת תָּשֻׁבוּ אִישׁ אֶל־אֲחֻזָּתוֹ" (שם, יג). וּכְבָר עָסַק הַכָּתוּב בְּדִינֵי מִצְוָה זוֹ וּבֵאֵר אֵיךְ יִהְיֶה דִּין הַמּוֹכֵר עִם הַקּוֹנֶה, אִם הוּא רוֹצֶה לִפְדּוֹת אֶת־אַדְמָתוֹ הַמְּכוּרָה קֹדֶם שֶׁתָּחוּל שְׁנַת הַיּוֹבֵל. וּבֵאֵר גַּם־כֵּן שֶׁדִּין זֶה מְיֻחָד לְקַרְקָעוֹת שֶׁהֵן מְחוּץ לְחוֹמַת הֶעָרִים, וְשֶׁהַחֲצֵרוֹת וְהַבָּתִּים הַבְּנוּיִים בַּכְּפָרִים — כֵּיוָן שֶׁלֹּא נִבְנוּ מִבִּפְנִים לַחוֹמָה, הֲרֵי דִּינָם כְּדִין הַשָּׂדוֹת וְהַגַּנּוֹת. וְהֵם בָּתֵּי הַחֲצֵרִים שֶׁעֲלֵיהֶם אָמַר הַכָּתוּב: "עַל־שְׂדֵה הָאָרֶץ יֵחָשֵׁב גְּאֻלָּה תִּהְיֶה־לּוֹ וּבַיּוֹבֵל יֵצֵא" (שם, לא) וּכְבָר נִתְבָּאֲרוּ דִּינֵי מִצְוָה זוֹ בַּעֲרָכִים (ערכין כט:). וְגַם הִיא אֵינָהּ נוֹהֶגֶת אֶלָּא בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל וּבִזְמַן שֶׁהַיּוֹבֵל נוֹהֵג.

הַמִּצְוָה הָרכ"ז — הָאַזְהָרָה שֶׁהֻזְהַרְנוּ מִלִּמְכּוֹר אַדְמוֹתֵינוּ בְּאֶרֶץ כְּנַעַן לִצְמִיתוּת, וְהוּא אָמְרוֹ: "וְהָאָרֶץ לֹא תִמָּכֵר לִצְמִתֻת" (שם, כג). וּכְבָר נִתְבָּאֲרוּ דִּינֵי מִצְוָה זוֹ בְּסוֹף עֲרָכִין (כט, ואילך).

הַמִּצְוָה הַקל"ט — הַצִּוּוּי שֶׁנִּצְטַוִּינוּ שֶׁתְּהֵא פְּדִיַּת הַקִּנְיָנִים הַמְּכוּרִים מִבִּפְנִים לְחוֹמַת עִיר, עַד לְסוֹף שָׁנָה אַחַת בִּלְבָד, וְאַחֲרֵי הַשָּׁנָה יִתְקַיְּמוּ בִּידֵי הַקּוֹנֶה וְלֹא יֵצְאוּ בַּיּוֹבֵל, וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה: "וְאִישׁ כִּי יִמְכֹּר בֵּית־מוֹשַׁב עִיר חוֹמָה וְגוֹ'" (שם, כט), וּמִצְוָה זוֹ הִיא דִּין בָּתֵּי עָרֵי חוֹמָה. וּכְבָר נִתְבָּאֲרוּ דִּינֵי מִצְוָה זוֹ בְּמַסֶּכֶת עֲרָכִים (לא:): וְהִיא אֵינָהּ נוֹהֶגֶת אֶלָּא בָּאָרֶץ.

יום רביעי י"ז תשרי ה'תשפ"ג

מצות לא תעשה קסט. קע.

מצות עשה קפג.

מצות לא תעשה רכח. מצות עשה כ.

הַמִּצְוָה הַקס"ט — הָאַזְהָרָה שֶׁהֻזְהַר כָּל־שֵׁבֶט לֵוִי מִלָּקַחַת חֵלֶק בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל (שנחלקה לשאר השבטים), וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה: "לֹא־יִהְיֶה לַכֹּהֲנִים הַלְוִיִּם כָּל־שֵׁבֶט לֵוִי חֵלֶק וְנַחֲלָה" (דברים יח, א).

הַמִּצְוָה הַמַּשְׁלִימָה מֵאָה וְשִׁבְעִים — הָאַזְהָרָה שֶׁהֻזְהַר עוֹד כָּל־שֵׁבֶט לֵוִי מִלָּקַחַת חֵלֶק בַּבִּזָּה שֶׁבּוֹזְזִים בִּשְׁעַת כִּבּוּשׁ אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל. וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה: "לֹא־יִהְיֶה לַכֹּהֲנִים הַלְוִיִּם כָּל־שֵׁבֶט לֵוִי חֵלֶק וְנַחֲלָה". וּלְשׁוֹן סִפְרֵי (פרשת שופטים שם): "חֵלֶק בַּבִּזָּה, וְנַחֲלָה בָּאָרֶץ". אֶפְשָׁר לְךָ לְהַקְשׁוֹת עָלַי וְלוֹמַר: לָמָּה מָנִיתָ שְׁנֵי עִנְיָנִים אֵלּוּ שְׁתֵּי מִצְוֹת, וְהֵם: הָאַזְהָרָה מִלָּקַחַת חֵלֶק בָּאָרֶץ וְהָאַזְהָרָה מִלָّקַחַת חֵלֶק בַּבִּזָּה, וַהֲלֹא הֵם בְּלָאו אֶחָד וַהֲרֵי זֶה לָאו שֶׁבִּכְלָלוּת שֶׁהִקְדַּמְתָּ (כתבת בהקדמה — לעיל הכלל התשיעי) שֶׁהוּא נִמְנֶה לָאו אֶחָד? דַּע שֶׁכְּבָר נִתְחַלֵּק לָאו זֶה וְאָמַר: "וְנַחֲלָה לֹא־יִהְיֶה־לּוֹ" (שם, ב), וַהֲרֵי הֵם שְׁנֵי לָאוִין בִּשְׁנֵי שֵׁמוֹת, הָאֶחָד מֵהֶם: "לֹא־יִהְיֶה לַכֹּהֲנִים הַלְוִיִּם חֵלֶק וְנַחֲלָה" וְהוּא הָאַזְהָרָה מִלָּקַחַת חֵלֶק בְּבִזַּת הָאָרֶץ (ונלמדת מהמילה "חלק" שבפסוק), וְהַשֵּׁנִי: "וְנַחֲלָה לֹא־יִהְיֶה־לּוֹ", הָאַזְהָרָה מִלָּקַחַת חֵלֶק בָּאָרֶץ. וּכְבָר נִכְפַּל הַלָּאו עַל שְׁנֵי עִנְיָנִים אֵלּוּ עַצְמָם בַּכֹּהֲנִים, וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה לְאַהֲרֹן: "בְּאַרְצָם לֹא תִנְחָל וְחֵלֶק לֹא־יִהְיֶה לְךָ בְּתוֹכָם" (במדבר יח, כ), וּבָא הַפֵּרוּשׁ (ספרי פרשת קרח שם): "בְּאַרְצָם לֹא תִנְחָל" — בִּשְׁעַת חִלּוּק הָאָרֶץ: "וְחֵלֶק לֹא־יִהְיֶה־לְּךָ בְּתוֹכָם" — בַּבִּזָּה". וְאוּלַי תַּחְשׁוֹב שֶׁשְּׁנֵי הַלָּאוִין הָאֵלֶּה הַנִּזְכָּרִים בַּכֹּהֲנִים שְׁתֵּי מִצְוֹת וּלְפִיכָךְ רָאוּי לִמְנוֹתָם (בכהנים בפני־עצמם, ובשאר שבט לוי בפני־עצמם) — דַּע שֶׁכֵּיוָן שֶׁהַלָּאו בָּא בְּאֹפֶן כְּלָלִי: "כָּל־שֵׁבֶט לֵוִי", הֲרֵי נִכְנְסוּ הַכֹּהֲנִים בַּכְּלָל וְאָמְנָם כָּפְלוֹ בַּכֹּהֲנִים לְחִזּוּק (ליתר תוקף) וְכֵן כָּל־הַדּוֹמֶה לָזֶה מִן־הַכְּלָל וַהֲפָרָט אֵינוֹ נִכְפָּל אֶלָּא לְחִזּוּק אוֹ לְהַשְׁלָמַת הַדִּין, כֵּיוָן שֶׁלֹּא הֶשֵּׂג הַדִּין בִּשְׁלֵמוּת מִן־הַלָּאו הָאֶחָד. וְאִלּוּ מָנִינוּ אָמְרוֹ לְאַהֲרֹן: "בְּאַרְצָם לֹא תִנְחָל וְחֵלֶק לֹא־יִהְיֶה לְךָ בְּתוֹכָם" נוֹסָף עַל אָמְרוֹ: "לֹא־יִהְיֶה לַכֹּהֲנִים הַלְוִיִּם" וְגוֹ', כִּי אָז נִצְטָרֵךְ לִמְנוֹת לְפִי הַהֶקֵּשׁ הַזֶּה (השוואה זו) בְּעַצְמוֹ אִסּוּר הַגְּרוּשָׁה וְהַחֲלָלָה וְהַזּוֹנָה עַל כֹּהֵן גָּדוֹל שְׁלֹשָׁה לָאוִין נוֹסָף עַל שְׁלֹשָׁה הַלָּאוִין שֶׁבָּאוּ בְּכָל־כֹּהֵן בִּכְלָל, בֵּין גָּדוֹל בֵּין הֶדְיוֹט. וְאִם יֹאמַר הָאוֹמֵר: שֶׁכָּךְ בֶּאֱמֶת צָרִיךְ לִמְנוֹת, נֹאמַר לוֹ: שֶׁבְּהֶכְרֵחַ יִהְיֶה כֹּהֵן גָּדוֹל בִּגְרוּשָׁה חַיָּב שְׁתַּיִם: אַחַת מִשּׁוּם שֶׁהוּא כֹּהֵן וְהַגְּרוּשָׁה אֲסוּרָה לוֹ, וְהַשְּׁנִיָּה: מִשּׁוּם שֶׁהוּא כֹּהֵן גָּדוֹל וְהִיא אֲסוּרָה עָלָיו עוֹד בְּלָאו אַחֵר — וּכְבָר נִתְבָּאֵר בִּגְמָרָא קִדּוּשִׁין (עז.) שֶׁאֵינוֹ חַיָּב אֶלָּא אַחַת. נִמְצָא שֶׁהַלָּאו הַכְּלָלִי בִּלְבַד הוּא שֶׁנִּמְנֶה וְכָל־לָאו אַחֵר שֶׁיָּבוֹא בְּאוֹתוֹ עִנְיָן בִּפְרָטוּת אֵינוֹ אֶלָּא לְלַמֵּד אֵיזֶה דִּין, אוֹ לְהַשְׁלָמַת הָעִנְיָן, כְּדֶרֶךְ שֶׁבֵּאַרְנוּ בְּמִצְוָה קס"א קס"ה מִמִּצְוֹת אֵלּוּ. וּמִן־הַסּוּג הַזֶּה בְּעַצְמוֹ (דוגמה נוספת מסוג זה) הָאַזְהָרָה שֶׁהִזְהִיר אֶת־הַכֹּהֲנִים שֶׁלֹּא־יִקְרְחוּ קָרְחָה בְּרֹאשָׁם וּפֵאַת זְקָנָם לֹא יְגַלֵּחוּ וּבְבְשָׂרָם לֹא יִשְׂרְטוּ שָׂרָטֶת (ויקרא כא, ה), וּשְׁלֹשָׁה לָאוִין אֵלּוּ בְּעַצְמָם כְּבָר קָדְמוּ לְכָל־יִשְׂרָאֵל בִּכְלָל וְאָמַר: "לֹא תַקִּפוּ פְּאַת רֹאשְׁכֶם וְלֹא תַשְׁחִית" (שם יט, כז), "וְלֹא־תָשִׂימוּ קָרְחָה בֵּין עֵינֵיכֶם לָמֵת" (דברים יד, א) "וְשֶׂרֶט לָנֶפֶשׁ לֹא תִתְּנוּ בִּבְשַׂרְכֶם" (ויקרא יט, כח), וְנִכְפְּלוּ בַּכֹּהֲנִים לְהַשְׁלָמַת הַדִּין בִּלְבַד, כְּמוֹ שֶׁנִּתְבָּאֵר בְּסוֹף מַכּוֹת (כ.): כְּשֶׁנִּתְבָּאֲרוּ דִּינֵי שָׁלֹשׁ הַמִּצְוֹת הָאֵלֶּה; וְאִלּוּ הָיוּ לָאוִין מְיֻחָדִים בַּכֹּהֲנִים וְלֹא הָיוּ לְהַשְׁלָמַת דִּין אֶלָּא הָיוּ מִצְוֹת נִפְרָדוֹת, כִּי אָז הָיָה הַכֹּהֵן

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

חַיָּב עַל כָּל־מַעֲשֶׂה מֵהֶם שְׁתֵּי מַלְקִיּוֹת: מִשּׁוּם שֶׁהוּא יִשְׂרְאֵלִי וּמִשּׁוּם שֶׁהוּא כֹּהֵן — וְאֵין הַדָּבָר כֵּן, אֶלָּא מַלְקוּת אַחַת בִּלְבַד כִּשְׁאָר יִשְׂרָאֵל, כְּמוֹ שֶׁנִּתְבָּאֵר בִּמְקוֹמוֹ. וְהָבֵן כְּלָל זֶה וְדָעֵהוּ.

הַמִּצְוָה הַקפ"ג — הַצִּוּוּי שֶׁנִּצְטַוִּינוּ לִתֵּן עָרִים לַלְוִיִּם לָדוּר בָּהֶן, כֵּיוָן שֶׁאֵין לָהֶם חֵלֶק בָּאָרֶץ, וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה: "וְנָתְנוּ לַלְוִיִּם וְגוֹ' עָרִים לָשֶׁבֶת" (במדבר לה, ב). וְגַם עָרִים אֵלּוּ, כְּלוֹמַר: עָרֵי הַלְוִיִּם, הֵן עָרֵי מִקְלָט (שהחורג נפש בשגגה מוגן שם מפני נקמתו של גואל הדם) וְקוֹלְטוֹת בַּתְּנָאִים הַמְיֻחָדִים לָהֶן, כְּמוֹ שֶׁנִּתְבָּאֵר בְּמַכּוֹת (ו.).

הַמִּצְוָה הָרכ"ח — הָאַזְהָרָה שֶׁהֻזְהַרְנוּ מִלִּמְכּוֹר מִגְּרְשֵׁי הַלְוִיִּם וְהוּא אָמְרוֹ: "וּשְׂדֵה מִגְרַשׁ עָרֵיהֶם לֹא יִמָּכֵר" (ויקרא כה, לד). וְאַתָּה יוֹדֵעַ לְשׁוֹן הַתּוֹרָה (במדבר לה, ב־ה) שֶׁנּוֹתְנִים לַלְוִיִּם עָרִים וּמִגְרָשׁ וּשְׂדֵה מִגְרָשׁ, כְּלוֹמַר: אֶלֶף אַמָּה מִגְרָשׁ וְאַלְפַּיִם אַמָּה חוּצָה לָהֶם לְשָׂדוֹת וּכְרָמִים, כְּמוֹ שֶׁנִּתְבָּאֵר בְּמַסֶּכֶת סוֹטָה (כז:), וּבָאָה הָאַזְהָרָה לַלְוִיִּם מִלְּשַׁנּוֹת אֶת־הַגְּבוּלוֹת הָאֵלֶּה לְבַל יַעֲשׂוּ אֶת־הָעִיר מִגְּרָשׁ וְלֹא הַמִּגְרָשׁ עִיר, וְלֹא הַשָּׂדֶה מִגְּרָשׁ וְלֹא הַמִּגְרָשׁ שָׂדֶה, וְהוּא אָמְרוֹ: "לֹא יִמָּכֵר". בָּא בַּקַּבָּלָה שֶׁעִנְיָנוֹ: לֹא יְשַׁנֶּה. וּכְבָר נִתְבָּאֲרוּ דִּינֵי מִצְוָה זוֹ בְּסוֹף עֲרָכִין (לג:).

הַמִּצְוָה הַמַּשְׁלִימָה עֶשְׂרִים — הַצִּוּוּי שֶׁנִּצְטַוִּינוּ לִבְנוֹת [לַעֲשׂוֹת] בֵּית־הַבְּחִירָה לַעֲבוֹדָה שֶׁבּוֹ תִּהְיֶה הַהַקְרָבָה וְהַבְעָרַת הָאֵשׁ תָּמִיד (שתוקד על המזבח), וְאֵלָיו תִּהְיֶה הַהַלִּיכָה וּבוֹ תִּהְיֶה הַחֲגִיגָה וְהָעֲלִיָּה לָרֶגֶל וְהַהִתְקַבְּצוּת בְּכָל־שָׁנָה, כְּמוֹ שֶׁיִּתְבָּאֵר, וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה: "וְעָשׂוּ לִי מִקְדָּשׁ" (שמות כה, ח). וּלְשׁוֹן סִפְרֵי (דברים יב, י): "שָׁלֹשׁ מִצְוֹת נִצְטַוּוּ יִשְׂרָאֵל בִּשְׁעַת כְּנִיסָתָם לָאָרֶץ: לְמַנּוֹת לָהֶם מֶלֶךְ וּלְבָנוֹת לָהֶם בֵּית הַבְּחִירָה, וּלְהַכְרִית זַרְעוֹ שֶׁל עֲמָלֵק". הִנֵּה נִתְבָּאֵר לְךָ, שֶׁבִּנְיַן בֵּית הַבְּחִירָה מִצְוָה בִּפְנֵי עַצְמָהּ. וּכְבָר בֵּאַרְנוּ (לעיל כלל יב) שֶׁהַכְּלָלוּת הַזֹּאת (ששמה "מקדש") כּוֹלֶלֶת פְּרָטִים, וְשֶׁהַמְּנוֹרָה וְהַשֻּׁלְחָן וְהַמִּזְבֵּחַ וְזוּלָתָם כֻּלָּם מֵחֶלְקֵי הַמִּקְדָּשׁ וְהַכֹּל נִקְרָא "מִקְדָּשׁ", וּכְבָר נִתְיַחֵד צִוּוּי לְכָל־חֵלֶק וָחֵלֶק. אֲבָל אָמְרוֹ עַל הַמִּזְבֵּחַ "מִזְבַּח אֲדָמָה תַּעֲשֶׂה־לִּי" (שמות כ, כא), שֶׁאֶפְשָׁר לַחְשֹׁב עַל פָּסוּק זֶה, שֶׁהוּא מִצְוָה בִּפְנֵי עַצְמָהּ מִלְּבַד מִצְוַת מִקְדָּשׁ — הֲרֵי עִנְיָנוֹ כְּמוֹ שֶׁאֲבָאֵר לְךָ: פְּשָׁטֵהּ דִּקְרָא הֲרֵי הוּא מְדַבֵּר בִּשְׁעַת הַבָּמוֹת, שֶׁהָיָה מֻתָּר לָנוּ בַּזְּמַן הַהוּא לַעֲשׂוֹת מִזְבַּח אֲדָמָה בְּכָל־מָקוֹם וּלְהַקְרִיב עָלָיו; וּכְבָר אָמְרוּ עֲלֵיהֶם הַשָּׁלוֹם שֶׁעִנְיַן הַדִּבּוּר הוּא, שֶׁהוּא צִוָּה לִבְנוֹת מִזְבֵּחַ מְחֻבָּר בָּאָרֶץ, וְשֶׁלֹּא יְהֵא מִטַּלְטֵל כְּמוֹ שֶׁהָיָה בַּמִּדְבָּר, וְהוּא אָמְרָם בַּמְּכִלְתָּא דְּרַבִּי יִשְׁמָעֵאל בְּפֵרוּשׁ פָּסוּק זֶה: "כְּשֶׁתִּכָּנֵס לָאָרֶץ עֲשֵׂה לִי מִזְבֵּחַ הַמְּחֻבָּר בָּאֲדָמָה". כֵּיוָן שֶׁהַדָּבָר כָּךְ — הֲרֵי הוּא צִוּוּי נוֹהֵג לְדוֹרוֹת וַהֲרֵי הוּא מֵחֶלְקֵי הַמִּקְדָּשׁ, רְצוֹנִי לוֹמַר: שֶׁיִּבְנֶה מִזְבֵּחַ מִן־הָאֲבָנִים דַּוְקָא. וּבַמְּכִלְתָּא (יתרו פרשה יא) אָמְרוּ בְּפֵרוּשׁ אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה: "וְאִם־מִזְבַּח אֲבָנִים תַּעֲשֶׂה־לִּי" אָמְרוּ: "רַבִּי יִשְׁמָעֵאל אוֹמֵר: כָּל־'אִם' 'וְאִם' שֶׁבַּתּוֹרָה רְשׁוּת, חוּץ מִשְּׁלֹשָׁה — אֶחָד מֵהֶם: וְאִם־מִזְבַּח אֲבָנִים תַּעֲשֶׂה־לִּי". אָמְרוּ: "וְאִם מִזְבַּח אֲבָנִים" — חוֹבָה. אַתָּה אוֹמֵר חוֹבָה, אוֹ אֵינוֹ אֶלָּא רְשׁוּת? תַּלְמוּד לוֹמַר: "אֲבָנִים שְׁלֵמוֹת תִּבְנֶה אֶת־מִזְבַּח ה' אֱלֹהֶיךָ" (דברים כז, ו), וּכְבָר נִתְבָּאֲרוּ דִּינֵי מִצְוָה זוֹ בִּכְלָלָם, כְּלוֹמַר בִּנְיַן הַמִּקְדָּשׁ וְתָאָרוֹ וְחִלּוּקוֹ (חלוקות החצר, הקדש וקדש הקדשים וכו'). וּבִנְיַן הַמִּזְבֵּחַ וּמִשְׁפָּטָיו, בַּמַּסֶּכְתָּא שֶׁחִבַּרְהָ לְשֵׁם כָּךְ, הִיא מַסֶּכֶת מִדּוֹת. וְכֵן נִתְבָּאֵר תֹּאַר הַמְּנוֹרָה וְהַשֻּׁלְחָן וּמִזְבַּח הַזָּהָב וּמְקוֹם הַנַּחְתָּם בַּהֵיכָל בִּגְמָרָא מְנָחוֹת (כח, צז ואילך) וְיוֹמָא (לג:).

יום חמישי י"ח תשרי ה'תשפ"ג

מצות לא תעשה עט. פ.

הַמִּצְוָה הָע"ט — הָאַזְהָרָה שֶׁהֻזְהַרְנוּ מִלִּבְנוֹת מִזְבֵּחַ מֵאֲבָנִים שֶׁנָּגַע בָּהֶן בַּרְזֶל, וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה: "לֹא־תִבְנֶה אֶתְהֶן גָּזִית כִּי חַרְבְּךָ הֵנַפְתָּ עָלֶיהָ וַתְּחַלְּלֶהָ" (שמות כ, כב), וְאִם בָּנָה מֵהֶן מִזְבֵּחַ — הֲרֵי הוּא פָּסוּל וְאֵין מַקְרִיבִים עָלָיו. וּכְבָר נִתְבָּאֲרוּ דִּינֵי מִצְוָה זוֹ בְּפֶרֶק ג' מִמִּדּוֹת (משנה ד).

הַמִּצְוָה הַמַּשְׁלִימָה שְׁמֹנִים — הָאַזְהָרָה שֶׁהֻזְהַרְנוּ מִלַּעֲלוֹת לַמִּזְבֵּחַ בְּמַעֲלוֹת, כְּדֵי שֶׁלֹּא יִפָּסַע פְּסִיעוֹת גַּסּוֹת בִּשְׁעַת עֲלִיָּתוֹ, אֶלָּא יֵלֵךְ עָקֵב בְּצַד גֶּדֶל, וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה: "לֹא־תַעֲלֶה בְמַעֲלֹת עַל־מִזְבְּחִי וְגוֹ'" (שם, כג). וּלְשׁוֹן הַמְּכִלְתָּא (סוף פרשת יתרו): "מַה־תַּלְמוּד לוֹמַר: "אֲשֶׁר לֹא־תִגָּלֶה עֶרְוָתְךָ עָלָיו"? שֶׁכְּשֶׁעוֹלֶה לַמִּזְבֵּחַ לֹא יְהֵא פּוֹסֵעַ פְּסִיעָה גַּסָּה, אֶלָּא מְהַלֵּךְ עָקֵב בְּצַד גֶּדֶל". וּכְבָר נִתְבָּאֲרָה צוּרַת הַכֶּבֶשׁ וְאֵיךְ בִּנְיָנוֹ בְּפֶרֶק ג' מִמִּדּוֹת (משנה א). וְכָל־הַפּוֹסֵעַ פְּסִיעָה גַּסָּה עַל הַמִּזְבֵּחַ עַד שֶׁתִּגָּלֶה עֶרְוָתוֹ עָלָיו — לוֹקֶה.

יום שישי י"ט תשרי ה'תשפ"ג

מצות עשה כא.

הַמִּצְוָה הַכ"א — הַצִּוּוּי שֶׁנִּצְטַוִּינוּ לִירְאָה מִן הַמִּקְדָּשׁ הַזֶּה מְאֹד מְאֹד, עַד שֶׁנִּקְבַּע לוֹ בְּלִבֵּנוּ מְקוֹם הִירְאָה וְהַפַּחַד — וְזוֹ הִיא מוֹרָאַת מִקְדָּשׁ, וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה: "וּמִקְדָּשִׁי תִּירָאוּ" (ויקרא יט, ל). וְהַגְּדָרַת יִרְאָה זוֹ כְּמוֹ שֶׁהֻזְכִּירוּ בַּסִּפְרָא (קדושים): "אֵיזֶה הוּא מוֹרָא? לֹא יִכָּנֵס לְהַר הַבַּיִת בְּמַקְלוֹ וּבְמִנְעָלוֹ וּבַאֲפֻנָּדְתּוֹ (בגד שלובש אדם

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

על גופו כדי שיספוג הזיעה, ואין דרך ללובשו בלי מלבוש עליון) וּבָאָבָק שֶׁעַל רַגְלָיו וְלֹא יַעֲשֶׂנּוּ קֶפֶּנְדְּרְיָא (מעבר, לקצר הדרך), וּרְקִיקָה מִקַּל־וָחֹמֶר" (— ודאי שאסור). וּכְבָר נִתְבָּאֵר בְּכַמָּה מְקוֹמוֹת בַּתַּלְמוּד, שֶׁאָסוּר בְּהֶחְלֵט לָשֶׁבֶת בָּעֲזָרָה אֶלָּא לְמַלְכֵי בֵּית דָּוִד בִּלְבָד; וְכָל־זֶה לְפִי שֶׁאָמַר יִתְעַלֶּה: "וּמִקְדָּשִׁי תִּירָאוּ" וְזוֹ חוֹבָה לְעוֹלָם, אֲפִלּוּ בִּזְמַן הַזֶּה שֶׁהוּא חָרֵב בַּעֲוֹנוֹתֵינוּ שֶׁרַבּוּ. וּלְשׁוֹן סִפְרָא (שם): "אֵין לִי אֶלָּא בִּזְמַן שֶׁבֵּית הַמִּקְדָּשׁ קַיָּם, בִּזְמַן שֶׁאֵין בֵּית הַמִּקְדָּשׁ מְנַיִן? תַּלְמוּד לוֹמַר: אֶת־שַׁבְּתֹתַי תִּשְׁמֹרוּ וּמִקְדָּשִׁי תִּירָאוּ — מַה־שְּׁמִירַת שַׁבָּת לְעוֹלָם, אַף מוֹרָא מִקְדָּשׁ לְעוֹלָם". וְשָׁם אָמְרוּ עוֹד: "לֹא מִן־הַמִּקְדָּשׁ אַתָּה יָרֵא, אֶלָּא מִמִּי שֶׁפָּקַד עַל הַמִּקְדָּשׁ".

יום ש"ק כ' תשרי ה'תשפ"ג

מצות עשה כב. מצות לא תעשה סז.

מצות עשה לה.

מצות לא תעשה פג. פד.

הַמִּצְוָה הכ"ב — הַצִּוּוּי שֶׁנִּצְטַוִּינוּ לִשְׁמֹר אֶת־הַמִּקְדָּשׁ לָלֶכֶת סְבִיבוֹ תָּמִיד בְּכָל־לַיְלָה בְּמֶשֶׁךְ כָּל־הַלַּיְלָה כְּדֵי לְכַבְּדוֹ, וּלְרוֹמְמוֹ וּלְגַדְּלוֹ, וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה לְאַהֲרֹן: "וְאַתָּה וּבָנֶיךָ אִתְּךָ לִפְנֵי אֹהֶל הָעֵדֻת" (במדבר יח, ב), כְּלוֹמַר: אַתֶּם תִּהְיוּ לְפָנָיו תָּמִיד. וּכְבָר נִכְפַּל צִוּוּי זֶה בְּלָשׁוֹן אַחֵר, וְהוּא אָמְרוֹ: "וְשָׁמְרוּ אֶת־מִשְׁמֶרֶת אֹהֶל מוֹעֵד" (שם, ד). וּלְשׁוֹן סִפְרֵי (פרשת קרח שם): "אַתָּה וּבָנֶיךָ אִתְּךָ לִפְנֵי אֹהֶל הָעֵדֻת — הַכֹּהֲנִים מִבִּפְנִים וְהַלְוִיִּם מִבַּחוּץ", כְּלוֹמַר: לִשְׁמִירָה וְלַהֲלִיכָה סְבִיבוֹ. וּבַמְּכִלְתָּא אָמְרוּ כַּלָּשׁוֹן הַזֶּה: "וְשָׁמְרוּ אֶת־מִשְׁמֶרֶת אֹהֶל מוֹעֵד — אֵין לִי אֶלָּא בַּעֲשֵׂה, מִנַּיִן בְּלֹא־תַעֲשֶׂה? תַּלְמוּד לוֹמַר: וּשְׁמַרְתֶּם אֵת מִשְׁמֶרֶת הַקֹּדֶשׁ" (שם, ה) הִנֵּה נִתְבָּרֵר לְךָ שֶׁשְּׁמִירָתוֹ — מִצְוַת עֲשֵׂה. וְשָׁם אָמְרוּ: "גְּדֵלָה לַמִּקְדָּשׁ שֶׁיֵּשׁ עָלֶיהָ שׁוֹמְרִים. לֹא דּוֹמָה פַּלְטוֹרִין (היכל המלך) שֶׁיֵּשׁ עָלֶיהָ שׁוֹמְרִין לְפַלְטוֹרִין שֶׁאֵין עָלֶיהָ שׁוֹמְרִין". וְיָדוּעַ שֶׁפַּלְטוֹרִין — שֵׁם הַהֵיכָל רְצוֹנוֹ לוֹמַר: שֶׁמִּגְדֻּלַּת הַהֵיכָל וְרוֹמְמוּתוֹ, שֶׁיִּהְיוּ שׁוֹמְרִים קְבוּעִים עָלָיו. וּכְבָר נִתְבָּאֵרוּ כָּל־דִּינֵי מִצְוָה זוֹ בְּפֶרֶק א' מִמַּסֶּכֶת תָּמִיד וּבְמַסֶּכֶת מִדּוֹת.

הַמִּצְוָה הכ"ז — הָאַזְהָרָה שֶׁהֻזְהַרְנוּ מִלְּהַשְׁבִּית שְׁמִירַת־הַמִּקְדָּשׁ וְלָסֹב בּוֹ תָּמִיד כָּל־לַיְלָה, וְהוּא אָמְרוֹ: "וּשְׁמַרְתֶּם אֵת מִשְׁמֶרֶת הַקֹּדֶשׁ" (שם) וּכְבָר בֵּאַרְנוּ בְּמִצְוָה כ"ב מִמִּצְוֹת עֲשֵׂה, שֶׁשְּׁמִירַת הַמִּקְדָּשׁ וְהַסִּבּוּב בּוֹ מִצְוֹת עֲשֵׂה; וְכָךְ נְבָאֵר כָּאן, שֶׁבִּטּוּל דָּבָר זֶה — מִצְוַת לֹא־תַעֲשֶׂה, וּלְשׁוֹן הַמְּכִלְתָּא: "וְשָׁמְרוּ אֶת־מִשְׁמֶרֶת אֹהֶל מוֹעֵד" (שם, ד), אֵין לִי אֶלָּא בַּעֲשֵׂה, וּמִנַּיִן בְּלֹא־תַעֲשֶׂה? — תַּלְמוּד לוֹמַר: "וּשְׁמַרְתֶּם אֵת מִשְׁמֶרֶת הַקֹּדֶשׁ" (שם, ה), וּכְבָר נִתְבָּאֵרוּ דִּינֵי מִצְוָה זוֹ בְּרֵישׁ תָּמִיד וּמִדּוֹת.

הַמִּצְוָה הל"ה — הַצִּוּוּי שֶׁנִּצְטַוִּינוּ שֶׁיְּהֵא לָנוּ שֵׁמֶן עָשׂוּי כְּפִי הַתֵּאוּר הַמְיֻחָד (שמות ל, כב־כה) מוּכָן לִמְשֹׁחַ בּוֹ כָּל־כֹּהֵן גָּדוֹל שֶׁיִּתְמַנֶּה, כְּמוֹ שֶׁאָמַר: "וְהַכֹּהֵן הַגָּדוֹל מֵאֶחָיו אֲשֶׁר־יוּצַק עַל־רֹאשׁוֹ שֶׁמֶן הַמִּשְׁחָה" (ויקרא כא, י), וְכֵן מוֹשְׁחִים בּוֹ מִקְצַת הַמְּלָכִים (כלומר, רק מלכי בית דוד), כְּמוֹ שֶׁיִּתְבָּאֵר בְּהִלְכוֹת מִצְוָה זוֹ. וּכְבָר נִמְשַׁח בּוֹ הַמִּשְׁכָּן וְכָל־כֵּלָיו; אֲבָל אֵין מוֹשְׁחִים בּוֹ אֶת־הַכֵּלִים לְדוֹרוֹת, לְפִי שֶׁבְּפֵרוּשׁ אָמְרוּ בְּסִפְרֵי (במדבר ז, א), שֶׁבְּמִשִּׁיחָתָם שֶׁל אֵלּוּ — כְּלוֹמַר כְּלֵי הַמִּשְׁכָּן — הָקְדְּשוּ כָּל־הַכֵּלִים לֶעָתִיד לָבוֹא, אָמַר יִתְעַלֶּה: "שֶׁמֶן מִשְׁחַת־קֹדֶשׁ יִהְיֶה זֶה לִי לְדֹרֹתֵיכֶם" (שמות ל, לא). וּכְבָר נִתְבָּאֵרוּ דִּינֵי מִצְוָה זוֹ בְּרֵישׁ כְּרֻתוֹת (ה.).

הַמִּצְוָה הפ"ג — הָאַזְהָרָה שֶׁהֻזְהַרְנוּ מִלַּעֲשׂוֹת שֶׁמֶן כְּשֶׁמֶן הַמִּשְׁחָה, וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה: "וּבְמַתְכֻּנְתּוֹ לֹא תַעֲשׂוּ כָּמֹהוּ" (שם, לב) וְהָעוֹבֵר עַל לָאו זֶה, אִם הוּא מֵזִיד — חַיָּב כָּרֵת, כְּמוֹ שֶׁבָּא בַּכָּתוּב: "אִישׁ אֲשֶׁר־יִרְקַח כָּמֹהוּ וְכוּ'" (שם, לג). וְאִם הוּא שׁוֹגֵג — חַיָּב חַטָּאת קְבוּעָה. וּכְבָר נִתְבָּאֵרוּ דִּינֵי מִצְוָה זוֹ בְּפֶרֶק א' מִכְּרֻתוֹת (ה.).

הַמִּצְוָה הפ"ד — הָאַזְהָרָה שֶׁהֻזְהַרְנוּ מִלְּמִשֹּׁחַ בְּשֶׁמֶן הַמִּשְׁחָה שֶׁעָשָׂה מֹשֶׁה זוּלַת כֹּהֲנִים גְּדוֹלִים וּמְלָכִים בִּלְבָד, וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה: "עַל־בְּשַׂר אָדָם לֹא יִיָּסֵךְ" (שם, לב). וּבְרוּר, שֶׁהַנִּמְשָׁח בּוֹ בְּמֵזִיד — חַיָּב כָּרֵת, אָמַר: "וַאֲשֶׁר יִתֵּן מִמֶּנּוּ עַל־זָר וְנִכְרַת" (שם); וְאִם הוּא שׁוֹגֵג — חַיָּב חַטָּאת קְבוּעָה. וּכְבָר נִתְבָּאֵרוּ גַּם דִּינֵי מִצְוָה זוֹ בְּרֵישׁ כְּרֻתוֹת (ה.).

שתומשך על כל השנה כולה גם השמחה דחג הסוכות הקשורה עם ברכת ה' – "באספך מגרנך ומיקבך", כפשוטם של עניינים – מילוי כל צרכי האדם "מידו המלאה הפתוחה הקדושה והרחבה".

משיחת וא"ו תשרי, ה'תשכ"ח

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

יחזקאל פרק־כו ג־יד

ג לָכֵן כֹּה אָמַר אֲדֹנָי יֱהוִה הִנְנִי עָלַיִךְ צֹר וְהַעֲלִיתִי עָלַיִךְ גּוֹיִם רַבִּים כְּהַעֲלוֹת הַיָּם לְגַלָּיו: ד וְשִׁחֲתוּ
חֹמוֹת צֹר וְהָרְסוּ מִגְדְּלֶיהָ וְסִחַיתִי עֲפָרָהּ מִמֶּנָּה וְנָתַתִּי אוֹתָהּ לִצְחִיחַ סָלַע: ה מִשְׁטַח חֲרָמִים תִּהְיֶה
בְּתוֹךְ הַיָּם כִּי אֲנִי דִבַּרְתִּי נְאֻם אֲדֹנָי יֱהוִה וְהָיְתָה לְבַז לַגּוֹיִם: ו וּבְנוֹתֶיהָ אֲשֶׁר בַּשָּׂדֶה בַּחֶרֶב תֵּהָרַגְנָה
וְיָדְעוּ כִּי־אֲנִי יְהוָה: (ס) ז כִּי כֹה אָמַר אֲדֹנָי יֱהוִה הִנְנִי מֵבִיא אֶל־צֹר נְבוּכַדְרֶאצַּר מֶלֶךְ־בָּבֶל מִצָּפוֹן
מֶלֶךְ מְלָכִים בְּסוּס וּבְרֶכֶב וּבְפָרָשִׁים וְקָהָל וְעַם־רָב: ח בְּנוֹתַיִךְ בַּשָּׂדֶה בַּחֶרֶב יַהֲרֹג וְנָתַן עָלַיִךְ דָּיֵק וְשָׁפַךְ
עָלַיִךְ סֹלְלָה וְהֵקִים עָלַיִךְ צִנָּה: ט וּמְחִי קָבָלוֹ יִתֵּן בְּחֹמוֹתָיִךְ וּמִגְדְּלֹתַיִךְ יִתֹּץ בְּחַרְבוֹתָיו: י מִשִּׁפְעַת
סוּסָיו יְכַסֶּךָ אֲבָקָם מִקּוֹל פָּרַשׁ וְגַלְגַּל וָרֶכֶב תִּרְעַשְׁנָה חֹמוֹתַיִךְ בְּבֹאוֹ בִּשְׁעָרַיִךְ כִּמְבוֹאֵי עִיר מְבֻקָּעָה:
יא בְּפַרְסוֹת סוּסָיו יִרְמֹס אֶת־כָּל־חוּצוֹתַיִךְ עַמֶּךָ בַּחֶרֶב יַהֲרֹג וּמַצְּבוֹת עֻזֶּךָ לָאָרֶץ תֵּרֵד: יב וְשָׁלְלוּ חֵילֵךְ
וּבָזְזוּ רְכֻלָּתֵךְ וְהָרְסוּ חֹמוֹתַיִךְ וּבָתֵּי חֶמְדָּתֵךְ יִתֹּצוּ וַאֲבָנַיִךְ וְעֵצַיִךְ וַעֲפָרֵךְ בְּתוֹךְ מַיִם יָשִׂימוּ: יג וְהִשְׁבַּתִּי
הֲמוֹן שִׁירֶיךָ וְקוֹל כִּנּוֹרַיִךְ לֹא יִשָּׁמַע עוֹד: יד וּנְתַתִּיךְ לִצְחִיחַ סָלַע מִשְׁטַח חֲרָמִים תִּהְיֶה לֹא תִבָּנֶה עוֹד
כִּי אֲנִי יְהוָה דִּבַּרְתִּי נְאֻם אֲדֹנָי יֱהוִה: (ס)

רש"י

(ד) וסחיתי. ועקרתי כמו בית גאים יסח ה' (משלי טו) ונסחתם מעל (דברים כח): **לצחיח סלע.** לפי שהיתה בנויה בסלע בתוך הים כשתנתץ ויסח עפרה אל הים נשאר הסלע חלק וכן ת"י לשעיעות כיף גלי: **(ה) משטח חרמים.** על הסלע ישטחו הדייגים את חרמי מכמרותם לנגבם: **(ו) ובנותיה אשר בשדה.** הכפרים המשועבדות לה סביבותיה: **(ח) והקים עליך צנה.** ויקים עליך די מזיינין בתרסין: **(ט) ומחי קבלו.** הוא אחד מתחבולות המצור לזרוק אבנים גדולות ומכה כנגדו אילקולי"אה דשאפורי"ירא בלע"ז ויש לועזים קבלו דשארבלי"טא בלעז ויש לועזין פוריירא בלע"ז: **בחרבותיו.** באומנות חורבן שיביא עמו: **(י) משפעת סוסיו.** כשיש סוסים הרבה מעלים אבק ברגליהם ועולה ונעשה כענן ומחשיך הארץ הוא קרוי שפעת וכן ושפעת מים תכסך (איוב כב) דלאפוי"שון בלע"ז: **כמבוא עיר מבוקעה.** כמה דעלין לקרתי דמתרעא משור שנפרצה חומתה: **(יב) רכולתך.** סחורתך:

מצודת דוד

(ג) הנני עליך צור. הנה אני אלחם בך אתה צור: **גוים רבים.** הם אנשי בבל: **כהעלות.** כמו שהיה מעלה את גליו ברבוי עצום בעת הסערה: **(ד) וסחיתי.** אעקור עפר טיח בנין המגדלים ואתן את העיר להיות בה יבשות הסלע ר"ל תהיה מלאה גלי אבנים וסלעים מהפלת המגדלים: **(ה) משטח חרמים.** ר"ל לא תהיה עוד מלאה מסוחרים כשהיתה כי מאז לא ידורו בה כ"א ציידי דגים ויפרשו שמה הרשתות לנגבם: **בתוך הים.** כי צור ישבה בים: **כי אני דברתי.** ובידי לקיים דברי: ר"ל לא יוכל מי לעכב על ידו לבל יבוא העירה: **(יא) ומצבות עוזך.** המקומות הגבוהות והחזקות תרד כל אחת ותפול לארץ ולא תתחזק בהן: **(יב) ואבניך וגו'.** מבנין הבתים והחומות: **בתוך מים ישומו.** יפילו אל הים שאצל העיר: **(יג) והשבתי.** אבטל ממך קול המיית השיר ועוד לא ישמע שם קול כנוריך: **(יד) לצחיח סלע.** תהיה מלאה מגלי אבני המפולת: **משטח חרמים.** הציידים יפרשו שמה רשתותם לנגבם וכאומר לא ידורו בה עוד סוחרים ושרים להתענג בשיר וקול כנור כי מעתה ידורו שם ציידי דגים נבזים ושפלים: **לא תבנה עוד.** להיות כשהיתה: **כי אני ה' דברתי.** ובידי לקיים:

מצודת ציון

(ד) וסחיתי. ענין עקירה כמו בית גאים יסח ה' (משלי טו): **לצחיח.** ענין יובש כמו שכנו צחיחה (תהלים סח): **(ה) משטח.** ענין פרישה כמו ושטחום לשמש (ירמיה ח): **חרמים.** רשתות כמו יגרהו בחרמו (חבקוק א): **(ו) ובנותיה.** ר"ל הכפרים וכן עקרון ובנותיה (יהושע טו): **(ח) דיק.** הוא מגדל הנבנה מול העיר לכבשה: **סוללה.** הוא תל העפר מול החומה לעלות עליה להלחם על העיר: **צנה.** הוא כעין מגן עשויה להציל ממכת חרב וחנית: **(ט) ומחי קבלו.** שם כלי מלחמה עשויה לזרוק בה אבנים להכות בחומה כנגדה כי מחי הוא תרגומו של הכאה וקבלו הוא תרגומו של נגד: **יתוץ.** מלשון נתיצה ושבירה: **בחרבותיו.** שם כלי עשוי לשבר בו וכן ואל החרב (ירמיה לג): **(י) משפעת.** ענין רבוי כמו שפעת גמלים (ישעיה ס): **אבקם.** הוא עפר הדק כמו כאבק דק (שם כט): **פרש.** כן יקרא רוכב הסוס הרגיל בזה: **וגלגל.** הוא אופן המרכבה: **תרעשנה.** מל' רעש ונדנוד: **מבוקעה.** מל' בקיעה ופתוח: **(יא) בפרסות.** הם המנעלים שברגלי הסוסים וכן מפרסת פרסה (ויקרא יא): **ירמוס.** מל' רמיסה ודריכה: **חוצותיך.** הם השווקים וכן וחוצות תשים לך בדמשק (מ"א כ): **ומצבות.** ר"ל מקומות גבוהות והוא מלשון מצבה: **עוזך.** ענין חוזק: **(יב) חילך.** עשרך: **רכולתך.** ענין סחורה וכן רוכלת העמים (לקמן כ"ז): **(יג) והשבתי.** אבטל: **המון.** מלשון המייה: **שיריך.** מלשון שיר: **כנוריך.** שם כלי נגון: **(יד) לצחיח.** ענין יובש: **משטח.** ענין פרישה: **חרמים.** רשתות:

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

דברי הימים א פרק־יא מד־מז

מד עֻזִּיָּא הָעַשְׁתְּרָתִי (ס) שָׁמְעָ֥ (ויעואל) וְיֹעִיאֵ֖ל בְּנֵ֣י חוֹתָ֑ם הָעֲרֹעֵרִ֖י: (ס) מה יְדִיעֲאֵ֥ל בֶּן־שִׁמְרִ֖י וְיוֹחָ֣א
אָחָ֑יו הַתִּיצִֽי: (ס) מו אֱלִיאֵ֣ל הַמַּחֲוִ֔ים וִיר֥יבַי וְיוֹשַׁוְיָ֖ה בְּנֵ֣י אֶלְנָ֑עַם (ס) וְיִתְמָ֥ה הַמּוֹאָבִֽי: מז אֱלִיאֵ֥ל וְעוֹבֵ֖ד
(ס) וְיַעֲשִׂיאֵ֥ל הַמְּצֹבָיָֽה: (פ)

דברי הימים א פרק־יב א־טז

א וְאֵ֣לֶּה הַבָּאִ֗ים אֶל־דָּוִ֤יד לְצִיקְלַ֙ג֙ עוֹד֙ עָצ֣וּר מִפְּנֵ֣י שָׁא֔וּל בֶּן־קִ֖יש וְהֵ֣מָּה בַּגִּבּוֹרִ֑ים עֹזְרֵ֖י הַמִּלְחָמָֽה:
ב נֹשְׁקֵ֣י קֶ֔שֶׁת מַיְמִינִ֥ים וּמַשְׂמְאִלִ֖ים בָּאֲבָנִ֣ים וּבַחִצִּ֑ים בַּקֶּ֖שֶׁת מֵאַחֵ֣י שָׁא֔וּל מִבִּנְיָמִֽן: ג הָרֹ֣אשׁ אֲחִיעֶ֗זֶר
וְיוֹאָ֤שׁ בְּנֵי֙ הַשְּׁמָעָ֣ה הַגִּבְעָתִ֔י (ויזואל) וְיזִיאֵ֥ל וָפֶ֖לֶט בְּנֵ֣י עַזְמָ֑וֶת וּבְרָכָ֥ה וְיֵה֖וּא הָעֲנָתֹתִֽי: ד וְיִשְׁמַעְיָ֣ה
הַגִּבְעוֹנִ֔י גִּבּ֥וֹר בַּשְּׁלֹשִׁ֖ים וְעַל־הַשְּׁלֹשִֽׁים: ה יִרְמְיָ֥ה וַיַּחֲזִיאֵ֖ל וְיוֹחָנָ֑ן וְיוֹזָבָ֥ד הַגְּדֵרָתִֽי: (ס) ו אֶלְעוּזַ֥י וִירִימוֹ֖ת
וּבְעַלְיָ֑ה וּשְׁמַרְיָ֖הוּ וּשְׁפַטְיָ֥הוּ (החריפי) הַחֲרוּפִֽי: ז אֶלְקָנָ֥ה וְיִשִּׁיָּ֖הוּ וַעֲזַרְאֵ֑ל וְיוֹעֶ֖זֶר וְיָשָׁבְעָ֥ם הַקָּרְחִֽים:
ח וְיוֹעֵאלָ֥ה וּזְבַדְיָ֖ה בְּנֵ֣י יְרֹחָ֑ם מִן־הַגְּדֹֽר: ט וּמִן־הַגָּדִ֗י נִבְדְּלוּ֙ אֶל־דָּוִ֔יד לַמְּצָ֖ד מִדְבָּ֑רָה גִּבֹּרֵ֣י הַחַ֔יִל אַנְשֵׁ֥י
צָבָ֖א לַמִּלְחָמָ֑ה עֹרְכֵ֣י צִנָּ֔ה וָרֹ֖מַח וּפְנֵ֣י אַרְיֵ֑ה וּכְצְבָאִ֖ים עַל־הֶהָרִֽים לְמַהֵֽר: י עֵ֣זֶר הָרֹ֗אשׁ עֹבַדְיָ֤ה
הַשֵּׁנִי֙ אֱלִיאָ֣ב הַשְּׁלִישִׁ֔י: יא מִשְׁמַנָּ֥ה הָרְבִיעִ֖י יִרְמְיָ֑ה הַחֲמִישִֽׁי: יב עַתַּ֥י הַשִּׁשִּׁ֖י אֱלִיאֵ֑ל הַשְּׁבִיעִֽי: יג יוֹחָנָ֥ן
הַשְּׁמִינִ֖י אֶלְזָבָ֑ד הַתְּשִׁיעִֽי: יד יִרְמְיָ֥הוּ הָעֲשִׂירִ֖י מַכְבַּנַּ֑י עַשְׂתִּ֖י עָשָֽׂר: (ס) טו אֵ֣לֶּה מִבְּנֵי־גָ֗ד רַאשֵׁ֤י הַצָּבָא֙
אֶחָ֣ד לְמֵאָ֔ה הַקָּטָ֖ן וְהַגָּד֑וֹל לְאָלֶֽף: טז אֵ֣לֶּה הֵ֗ם אֲשֶׁ֤ר עָבְרוּ֙ אֶת־הַיַּרְדֵּ֔ן בַּחֹ֖דֶשׁ הָרִאשׁ֑וֹן וְהוּא֙ מְמַלֵּ֣א
עַל־כָּל־(גדיתיו) גְּדוֹתָ֔יו וַיַּבְרִ֖יחוּ אֶת־כָּל־הָעֲמָקִ֑ים לַמִּזְרָ֥ח וְלַמַּעֲרָֽב: (פ)

רש"י

(א) עוד עצור. נחבא: (ב) נשקי קשת. מזוינים בקשת ובחצים ומורים לפניהם ולאחריהם אף באבנים היו נותנים על יתר הקשת אבן מורים ואני ראיתי כן הרבה: מאחי שאול מבנימין. לפי שכולם יצאו מאיש אחד מבנימין קרויים כולם אחים ולכבוד גדולת דוד אומר מאחי שאול שאפילו אחי שאול באו אליו בעוד שאול חי: (ד) ועל השלשים. ראש לשלשים: (ט) למצד מדברה. למצודות המדבר שנחבא מפני שאול דכתיב (שמואל א' כ"ג) ויקומו וילכו זיפה לפני שאול ודוד ואנשיו במדבר מעון בערבה וכתיב (שם כ, ד) ויעל דוד משם וישב במצדות עין גדי: ופני אריה. פניהם מפוחדים כאריה: וכצבאים על ההרים למהר. קלים היו במרוצתם כי דרכן של צבאים לרוץ על ההרים כשצדין אותם: (טו) אלה מבני גד. כדכתיב למעלה ומן הגדי נבדלו אל דוד: אחד למאה הקטן. הקטן שבכולם ירדוף מאה: והגדול לאלף. והגדול שבכולם ירדוף אלף כאן נתקיים הפסוק ורדפו מכם חמשה מאה ומאה מכם וגו': (טז) אלה הם אשר עברו את הירדן בחודש הראשון. בניסן שכבר נפרשו השלגים: ויבריחו את כל העמקים למזרח ולמערב. עברו את הירדן ובקעו במגיניהם את כל עמקי המים למזרח ולמערב ועברו ביבשה וי"א ויבריחו את כל העמקים עמים היושבים בעמקים:

מצודת דוד

(א) עוד עצור. בעוד שהיה נחבא מפני שאול: והמה בגבורים. נחשבים המה בין הגבורים עוזרי נצחון המלחמה: (ב) מימינים וכו'. שולטים בשתי ידיהם לירות באבנים ובחצים ע"י הקשת: מאחי שאול. מקרובי שאול מבני בנימין: (ג) הראש. מן הבאים היה הראש אחיעזר ובא עמו יואש אחיו והמה בני השמעה: (ד) גבור בשלשים. הוא היה הגבור בהשרים וממונה עליהם: (ו) הקרחי. אלקנה וכו' היו מבני קרח: (ט) נבדלו. מעם שאול נבדלו ללכת אל דוד אל המצודה אשר במדבר שהיה דוד נחבא שם: אנשי צבא. למודים לצאת בצבא מלחמה ועורכי מלחמה בצנה והוא כעין מגן: ופני אריה פניהם. מפחידים במראות פניהם כמו האריה: וכצבאים. ממהרים לרוץ כצבי הרץ מהר על ההרים להנצל מיד הציד: (טו) הקטן. החלש שבהם האחד ירדוף מאה והגבור שבהם האחד ירדוף אלף: (טז) והוא ממלא. כי אז מתרבים המים מן הפשרת שלגים ובעבור זה היה הירדן מלא עד שהלכו המים על כל שפתיו ולגבורה גדולה תחשב לעבור במים עמוקים שוטפים ולא ישטפוהו המים: ויבריחו. עם כי נתייגעו בעברם במים מ"מ הבריחו כל יושבי העמקים לפה ולפה ולא עצרו כח לעמוד כנגדם:

מצודת ציון

(א) עצור. נחבא וכלוא כמו עצור בחצר המטרה (ירמיה לג): (ב) נושקי. ענין מזוין כמו נושקי רומי קשת (תהלים עח): (ד) בשלשים. בשרים כמו ומבחר שלישיו (שמות טו): (טז) גדותיו. שפתי הנחל:

מהדורת מלוא פסח ושמחת יום טוב

ז יִשְׂרָאֵל שֶׁהָיוּ אֲרִיסִין לַגּוֹיִם בְּסוּרְיָא — רַבִּי אֱלִיעֶזֶר מְחַיֵּב פֵּרוֹתֵיהֶם בַּמַּעַשְׂרוֹת וּבַשְּׁבִיעִית; וְרַבָּן גַּמְלִיאֵל פּוֹטֵר. רַבָּן גַּמְלִיאֵל אוֹמֵר: שְׁתֵּי חַלּוֹת בְּסוּרְיָא; וְרַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר: חַלָּה אַחַת. אָחֲזוּ קָלוֹ שֶׁל רַבָּן גַּמְלִיאֵל וְקָלוֹ שֶׁל רַבִּי אֱלִיעֶזֶר. חָזְרוּ לִנְהוֹג כְּדִבְרֵי רַבָּן גַּמְלִיאֵל בִּשְׁתֵּי דְרָכִים.

ח רַבָּן גַּמְלִיאֵל אוֹמֵר: שָׁלֹשׁ אֲרָצוֹת לַחַלָּה: מֵאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל וְעַד כְּזִיב חַלָּה אַחַת. מִכְּזִיב וְעַד הַנָּהָר וְעַד אֲמָנָה שְׁתֵּי חַלּוֹת — אַחַת לָאוּר וְאַחַת לַכֹּהֵן; שֶׁל אוּר יֵשׁ לָהּ שִׁעוּר, וְשֶׁל כֹּהֵן אֵין לָהּ שִׁעוּר. מִן הַנָּהָר וּמִן אֲמָנָה

פירוש ברטנורא

ז בסוריא. ארצות שכבש דוד, ואינה קדושה כקדושת א"י: **רבי אליעזר מחייב וכו'.** קסבר עשו סוריא כא"י לענין מעשרות ושביעית: **ורבן גמליאל פוטר.** דסבר לא עשו סוריא כא"י, ואינו חייב במעשרות בסוריא אלא בזמן שהקרקע של ישראל ואין לעובד כוכבים חלק בו: **ר"ג אומר שתי חלות בסוריא.** כדרך שמפרישים שתי חלות בחוצה לארץ, האחת נשרפת מפני שהיא טמאה בטומאת ארץ העמים, והשנית תנתן לכהן כדי שלא תשתכח תורת חלה מישראל: **ור' אליעזר אומר חלה אחת.** ר' אליעזר לטעמיה דאמר עשו סוריא כארץ ישראל ואין עפרה מטמא כעפר ארץ העמים, הלכך חלה אחת ותו לא: **אחזו קולו של רבן גמליאל.** דפוטר סוריא ממעשרות ושביעית: **וקולו של ר' אליעזר.** דאומר בסוריא חלה אחת. ואנן ק"ל שהעושה כקולי דמר וכקולי דמר רשע, הלכך חזרו לעשות כרבן גמליאל בשתי דרכים, שאין סוריא כא"י לא לענין מעשרות ושביעית כשיש לעובד כוכבים חלק בקרקע, ולא לענין חלה. וכן הלכה:

ח שלש ארצות. חלוקות בדין חלה: **מא"י ועד כזיב.** כלומר כל א"י עד כזיב, שהיא רצועה היוצאה מעכו לצד צפון, וכבשוה עולי בבל וקדשה קדושה שניה: **מפרישים חלה אחת.** וניתנת לכהן ואוכלה בטהרה: **מכזיב ועד הנהר.** לצד מזרח ומכזיב ועד אמנה לצד מערב. ואינה א"י ממש לפי שכבשוה עולי מצרים ולא כבשוה עולי בבל וקדושה ראשונה לא קדשה לעתיד לבא. **מפרישין שתי חלות.** הראשונה נשרפת לפי שהיא טמאה בטומאת ארץ העמים כיון שלא כבשוה עולי בבל והשניה נאכלת לפי שאין טומאת החלה הראשונה מפורסמת שהרי אינה ארץ העמים גמורה ואם לא היו מפרישין חלה שניה הנאכלת יאמרו תרומה טהורה נשרפת אבל כשמפרישין חלה שניה ונאכלת, הרואה נותן על לבו להבין טעם הדבר, או שואל לחכמים ואומרים לו: **של**

משניות מבוארות – קהתי

יום ראשון

באור משנה ז

כבר בארנו (דמאי ו, יא; מעשרות ה, ה), שארצות ארם שכבש דוד המלך וסיפחן לארץ ישראל (כמסופר בשמואל ב פרק י ודברי הימים א פרק יט), נקראות בתלמוד: "סוריא". ואין דינה של סוריא כדין ארץ ישראל לכל דבר, שהואיל ודוד כבש אותה קודם שנכבשה כל ארץ ישראל, לא נתקדשה כקדושת הארץ; ואמנם יצאה מכלל חוץ לארץ, אבל לכלל קדושת ארץ ישראל לא הגיעה. מכאן, יש דברים שסוריא היא בהם כארץ ישראל, ויש דברים שהיא בהם כחוץ לארץ. הלוקח שדה בסוריא חייב בתרומה ובמעשרות ובשביעית, אבל הלוקח פירות מן הגוי בסוריא, בין תלושים בין מחוברים, אף על פי שמירחקן ישראל, פטור מן המעשר, שלדברי הכל יש קניין לגוי בסוריא להפקיע מן המעשרות (עיין בבלי גיטין ח, א; רמב"ם הל' תרומות טו-יז). — משנתנו דנה בישראלים שהיו אריסים של גויים בסוריא, אם חייבים הם לעשר את פירותיהם; וכבר בארנו ש"אריס" היינו המקבל שדה אחרים לעבדה על מנת לקבל חלק מסויים מן התבואה שתהא עושה, כגון מחצה, שליש או רבע מהיבול. — כן דנה משנתנו בענין חיוב חלה בסוריא, אם דינה כארץ ישראל או כחוץ לארץ, שכן להלן (משנה ח) אמרו, שבחוץ לארץ מפרישים שתי חלות מכל עיסה, אחת שהיא נשרפת משום שהיא טמאה מחמת הטומאה שגזרו על ארץ העמים, ואחת הניתנת לכהן, כדי שלא תשתכח תורת חלה מישראל. — שני הענינים הללו הנידונים במשנתנו נחלקו בהם רבי אליעזר ורבן גמליאל.

יִשְׂרָאֵל שֶׁהָיוּ אֲרִיסִין לַגּוֹיִם בְּסוּרְיָא — ישראלים שעיבדו שדות גויים בסוריא בתור אריסים, כמו שבארנו לעיל, **רַבִּי אֱלִיעֶזֶר מְחַיֵּב פֵּרוֹתֵיהֶם בַּמַּעַשְׂרוֹת וּבַשְּׁבִיעִית** — שלדעתו דין סוריא כדין ארץ ישראל לענין מעשרות ושביעית (**רמב"ם; ברטנורא**); בירושלמי מבואר טעמו, משום קנס שקנסוהו לישראל על שנעשה אריס לגוי, או כדי שלא ישתקעו בסוריא (**הר"ש**). **וְרַבָּן גַּמְלִיאֵל פּוֹטֵר** — פירותיהם של האריסים מן המעשרות ומן השביעית, לפי שהקרקע של הגוי ואין לו בגוף הקרקע כלום, ואין דין סוריא כדין ארץ ישראל לענין מעשרות ושביעית אלא בזמן שהקרקע של ישראל. **רַבָּן גַּמְלִיאֵל אוֹמֵר: שְׁתֵּי חַלּוֹת בְּסוּרְיָא** — מפרישים בסוריא שתי חלות מכל עיסה, כדרך שמפרישים בחוץ לארץ (כמבואר להלן משנה ח), אחת לאור (לאש) ואחת לכהן, כמו שבארנו לעיל (בהקדמה למשנתנו). **וְרַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר: חַלָּה אַחַת** — שרבי אליעזר הולך לשיטתו, שדין סוריא כדין ארץ ישראל ואין עפרה מטמא כעפר ארץ העמים, הלכך אין מפרישים בסוריא, אלא חלה אחת בלבד כמו בארץ ישראל. **אָחֲזוּ קָלוֹ שֶׁל רַבָּן גַּמְלִיאֵל** — לפטור את האריסים של הגויים בסוריא ממעשרות ומשביעית, **וְקָלוֹ שֶׁל רַבִּי אֱלִיעֶזֶר** — לא להפריש אלא חלה אחת. ברם, אחר זמן **חָזְרוּ לִנְהוֹג כְּדִבְרֵי רַבָּן גַּמְלִיאֵל בִּשְׁתֵּי דְרָכִים** — שפוטר את פירותיהם של אריסי הגויים ממעשרות ומשביעית ומחייב בשתי חלות, לפי שאין לאחוז שתי קולות הסותרות זו את זו (**עיין בבלי עירובין ו, ב; ז, א**).

באור משנה ח

כבר הזכרנו (בפתיחה למסכתנו), שאין חייבין בחלה מן התורה אלא בארץ ישראל בלבד, שנאמר (במדבר טו, יט): "והיה באכלכם מלחם הארץ. תרימו תרומה לה'". ואף בארץ ישראל אין חייבין מן התורה אלא בזמן שכל ישראל שם, שנאמר (שם שם, יח): "בבואכם אל הארץ", ודרשו: "בבואכם" — בביאת כולכם ולא בביאת מקצתכם. ברם, חכמים תיקנו, שיהו מפרישים חלה אף בחוץ לארץ, כדי שלא תשתכח תורת חלה מישראל (רמב"ם הל' ביכורים ה, ה; ז). ממשנתנו אנו למדים, שהואיל וחכמים גזרו טומאה על ארץ העמים ונמצאת חלתה טמאה, לפיכך מפרישים בחוץ לארץ שתי חלות מכל עיסה, אחת שהיא נשרפת מחמת טומאתה, ואחת הניתנת לכהן, כדי שלא תשתכח תורת חלה שניתנת לכהן (ברטנורא). אמנם משנתנו עוסקת בארץ ישראל, אלא שהיא באה להשמיענו, שדין ארץ ישראל לענין חלה אינו אלא בחבל ארץ שכבשוהו עולי בבל מימי עזרא ונחמיה ואילך, אבל בשאר המקומות נוהגים להפריש שתי חלות, אלא שמכל מקום יש גם חילוקי דינים בין המקומות שנכבשו על ידי עולי מצרים לבין המקומות שלא נכבשו, אם גם נמצאים הם בתוך הגבולות המפורטים בפרשת "מסעי", כמבואר במשנה; וכבר שנינו על חלוקה זו של ארץ ישראל לענין דיני שביעית (שביעית ו, א), ושם התעכבנו בפרוטרוט על שמות המקומות הנזכרים במשנתנו (עיין שם).

רַבָּן גַּמְלִיאֵל אוֹמֵר: שָׁלֹשׁ אֲרָצוֹת — בארץ ישראל, **לַחַלָּה** — חלוקות לענין הפרשת חלה: **מֵאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל וְעַד כְּזִיב** — כל ארץ ישראל שבדרום עד כזיב, היא "אכזיב" הנמצאת צפונית לעכו (**יהושע יט, כט; שופטים א, לא**), והיינו בכל המקומות שהחזיקו בהם עולי בבל, פרט לכזיב עצמה שלא כבשוה עולי בבל, **חַלָּה אַחַת** — מפרישים חלה אחת ונותנים אותה לכהן. **מִכְּזִיב וְעַד הַנָּהָר** — היינו נהר "קסמיה" שבצפון הארץ (**כפי מסקנות הרב ישראלי (שליט"א) זצ"ל בספרו "ארץ חמדה"**, שהבאנו בבאור המשנה שביעית ו, א), **וְעַד אֲמָנָה** — בכיוון הצפוני לצד ההר "אמנה" מהרי הלבנון, הנקרא גם "טורי אמנום" (עיין שביעית ו, א; שם הרחבנו את הדיבור על הדעות השונות בבאור פיסקה זו). היינו המקומות שבגבול הצפוני מערבי, שכבשום עולי מצרים ולא כבשום עולי בבל, הואיל וקדושה ראשונה קידשה לשעתה ולא קידשה לעתיד לבוא, אין דינם כארץ ישראל, ומפרישים שם **שְׁתֵּי חַלּוֹת** — מכל עיסה, **אַחַת לָאוּר** — לשריפה, לפי שדינה כחלת חוץ לארץ, שהיא טמאה מפני הטומאה שגזרו על ארץ העמים, ולכן היא נשרפת; **וְאַחַת לַכֹּהֵן** — ניתנת לכהן לאכילה מתקנת חכמים, שהואיל ואין הכל יודעים, שהארץ שלא כבשוה עולי

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

וְלִפְנִים שְׁתֵּי חַלּוֹת — אַחַת לְאוּר וְאַחַת לַכֹּהֵן. שֶׁל אוּר אֵין לָהּ שִׁעוּר, וְשֶׁל כֹּהֵן יֶשׁ לָהּ שִׁעוּר; וּטְבוּל יוֹם אוֹכְלָהּ. רַבִּי יוֹסֵי אוֹמֵר: אֵינוֹ צָרִיךְ טְבִילָה. וַאֲסוּרָה לַזָּבִים וְלַזָּבוֹת, לַנִּדּוֹת וְלַיּוֹלְדוֹת. וְנֶאֱכֶלֶת עִם הַזָּר עַל הַשֻּׁלְחָן, וְנִתָּנֶת לְכָל כֹּהֵן.

ט וְאֵלּוּ נִתָּנִין לְכָל כֹּהֵן: הַחֲרָמִים, וְהַבְּכוֹרוֹת, וּפִדְיוֹן הַבֵּן, וּפִדְיוֹן פֶּטֶר חֲמוֹר, וְהַזְּרוֹעַ, וְהַלְּחָיַיִם, וְהַקֵּבָה, וְרֵאשִׁית

פירוש ברטנורא

אור יש לה שיעור. מפני שזאת הארץ היתה קדושה כבר, נראית חלתה כשל תורה, הלכך יפריש כשיעור שמפרישים מעיסה טמאה, א' מכ"ד או ממ"ח: **ושל כהן אין לה שיעור.** לפי שהיא מדברי סופרים: **מן הנהר ומן אמנה ולפנים.** כלומר מתחלת הנהר ולפנים ממנה, וכן מתחלת אמנה ולפנים ממנו, חוצה לארץ ממש, ומפרישין שתי חלות ושתיהן מדברי סופרים: **אחת לאור.** שהיא טמאה בטומאת ארץ העמים ממש: **ואחת לכהן.** כדי שלא תשתכח תורת חלה שנתנת לכהן: **של אור אין לה שיעור.** הואיל ושתיהן מדברי סופרים, מוטב להרבות באותה שנותנין לכהן שנאכלת ולא בנשרפת: **וטבול יום אוכלה.** לחלת האור של חו"ל. וטבול יום דקאמר הכא הוא כהן שטבל לקריו, שאין חלת האור של חו"ל אסורה אלא למי שטומאה יוצאה עליו מגופו, אבל טמא בשאר טומאות מותר בה. הלכך בחו"ל היכא דאיכא כהן קטן שלא ראה קרי מימיו או כהן גדול בשנים שטבל לקריו, מפריש חלה אחת בלבד ונותנה לכהן. ואי ליכא כהן קטן או כהן שטבל לקריו ואיכא כהן בעל קרי מפריש שתי חלות, אחת לאור ואין לה שיעור, ואחת לכהן ויש לה שיעור, אחד מארבעים ושמונה, כדין כל עיסה שנטמאה באונס, דטומאת ארץ העמים טומאת אונס היא, ואוכלה הכהן בקריו כדי שלא תשתכח תורת חלה מישראל: **אינו צריך טבילה.** ובעל קרי מותר בחלת חו"ל. ואין הלכה כרבי יוסי: **ואסורה לזבים ולזבות.** רבנן קאמרי לה, דאילו לר' יוסי שריא לזבים ולזבות כי היכי דשריא לבעל קרי: **ונאכלת עם הזר על השלחן.** דלא גזרינן העלאה אטו אכילה: **ונתנת לכל כהן.** בין לכהן חבר בין לכהן עם הארץ, כך פי' רמב"ם. ואין שיטת הגמרא מוכחת כן, אלא בין לכהן שאוכל חוליו בטהרה, בין לכהן שאינו אוכל חוליו בטהרה. אבל לעם הארץ אין נותנין שום מתנה ממתנות כהונה דכתיב (דה"ב לא) לתת מנת הכהנים והלוים למען יחזקו בתורת ה' אין נותנין מנה אלא לכהנים המחזיקים בתורת ה'. וכן הא דתנן לקמן אילו נתנין לכל כהן, לאו לכהן עם הארץ, אלא לכל כהן אע"פ שאינו אוכל חוליו בטהרה:

ט החרמים. לכהנים כדכתיב (במדבר יח) כל חרם בישראל לך יהיה: **והבכורות.** אי תם הוא הרי זה קדשי מקדש ואי בעל מום הוא כתיב (דברים יב) הטמא

משניות מבוארות – קהתי

בבל טמאה בטומאת ארץ העמים, חוששים שמא יאמרו: ראינו חלה טהורה שנשרפת, הלכך תיקנו חכמים שיהו מפרישים חלה שנייה ונותנים אותה לכהן, שמתוך כך הרואה ישים לבו לדבר להבין טעמו (**הרא"ש**). **שֶׁל אוּר** – החלה הנשרפת, שהיא עיקר החלה, ודינה כשל תורה, הואיל וארץ זו היתה קדושה, **יֶשׁ לָהּ שִׁעוּר** – אחד מארבעים ושמונה, כדין החלה מעיסה טמאה שבארץ ישראל (לעיל ב, ז), **וְשֶׁל כֹּהֵן** – אבל החלה השנייה הניתנת לכהן, **אֵין לָהּ שִׁעוּר** – ויכול להפריש משהו, לפי שאין היא ניטלת אלא מתקנת חכמים כמו שבארנו לעיל. **מִן הַנָּהָר וּמִן אֲמָנָה וְלִפְנִים** – החלק המכונס בין נהר קסמיה, מראשית זרימתו מן הצפון לדרום והמשכו למערב, לבין הר האמנה (עיין באורנו שביעית ו, א), היינו חבל הארץ שבצפון, שלא נכבש אף על ידי עולי מצרים, **שְׁתֵּי חַלּוֹת** – מפרישים שם שתי חלות, **אַחַת לְאוּר** – לשריפה, משום טומאת ארץ העמים, **וְאַחַת לַכֹּהֵן** – לאכילה, כדי שלא תשתכח תורת חלה שניתנת לכהן. **שֶׁל אוּר** – החלה הנשרפת, **אֵין לָהּ שִׁעוּר** – ויכול להפריש משהו, **וְשֶׁל כֹּהֵן** – והחלה הניתנת לכהן, **יֶשׁ לָהּ שִׁעוּר** – אחד מארבעים ושמונה. בירושלמי מבואר הטעם, שהואיל ושתי החלות אינן אלא מתקנת חכמים, מוטב להרבות בחלה שנותנין לכהן שהיא נאכלת, ולא בנשרפת, **וּטְבוּל יוֹם** – כהן שטבל מטומאתו ועדיין לא העריב שמשו, **אוֹכְלָהּ** – מותר לו לאכול את חלת האור של חוץ לארץ, שהואיל והיא מדברי סופרים הקילו בה (**עיין ברטנורא**). ויש מפרשים, שכוונת המשנה לחלה הניתנת לכהן, והיא באה להשמיענו, שאף על פי שחלת ארץ ישראל אסורה באכילה לטבול יום, מכל מקום חלת חוץ לארץ הניתנת לכהן מותרת לו, שהואיל ולא נתקנה אלא להיכר, הקילו בה; אבל חלת האור אסורה אפילו לכהן טהור, שדומה היא לחלה של תורה והיא טמאה ואסורה (**תוספות; רא"ש— חולין קד, ב; ועיין "משנה ראשונה"**). **רַבִּי יוֹסֵי אוֹמֵר: אֵינוֹ צָרִיךְ טְבִילָה** – כלומר שאפילו כשהוא טמא, אם אין טומאתו טומאה חמורה, מותר לו לאכול חלת חוץ לארץ, כמובאר לעיל; **וַאֲסוּרָה לַזָּבִים וְלַזָּבוֹת, לַנִּדּוֹת וְלַיּוֹלְדוֹת** – לפי שטומאתן חמורה, כלומר שאף רבי יוסי מודה בכל אחד מאלו, הואיל והטומאה יוצאה מגופו, שהחלה אסורה לו (**עיין "תוספות יום טוב"; "משנה ראשונה"**). ויש מפרשים, שפיסקה זו היא מדברי חכמים, אבל רבי יוסי סובר, שחלת חוץ לארץ מותרת אף לזבים ולזבות, כשם שלדעתו מותרת היא לבעלי קרי, שכן מה ששנינו לעיל "וטבול יום אוכלה" הכוונה היא – לדעת מפרשים אלה – לכהן שטבל לקריו, ורבי יוסי סובר, שאינו צריך טבילה, כלומר שבעל קרי מותר בחלת חוץ לארץ, וכשם שבעל קרי מותר בה, כך גם טמאים אלו מותרים בה (**ברטנורא**). **וְנֶאֱכֶלֶת עִם הַזָּר עַל הַשֻּׁלְחָן** – ואין חוששים שמא הזר יאכל ממנה, **וְנִתָּנֶת לְכָל כֹּהֵן** – אפילו לכהן עם הארץ שאינו נזהר בטהרות (**רמב"ם**), מה שאין כן בחלת ארץ ישראל שאין נותנים אותה אלא לכהן חבר, שהוא נזהר בטהרות. ויש מפרשים: וניתנת לכל כהן — בין לכהן שאוכל חוליו בטהרה בין לכהן שאינו אוכל חוליו בטהרה. אבל לכהן עם הארץ אין נותנים שום מתנה ממתנות כהונה (**ברטנורא עפ"י בבלי חולין קל, ב**).

לפי פירושו של הרמב"ם על מה ששנינו "וטבול יום אוכלה" (כפי שמבואר גם בברטנורא), אם יש כהן קטן שלא ראה קרי מימיו, או כהן גדול בשנים שטבל לקריו, אין צורך להפריש שתי חלות בחוץ לארץ אלא מפריש חלה אחת בלבד ונותנה לכהן, שהרי מותר באכילתה; אלא שאם אין כהן קטן או כהן שטבל לקריו, מפרישים שתי חלות כמו ששנינו בסיפא של משנתנו. ובזמן הזה ההלכה היא, הואיל ואין חלה נאכלת בארץ ישראל, אף בשאר המקומות אין מפרישים אלא חלה אחת ושורפים אותה; ונוהגים ליטול כזית, ואין נוהגים להאכילה לקטן או לגדול שטבל לקריו, לפי שאין כהנים וודאים ("יורה דעה" שכב, ה).

יום שני

באור משנה ט

אגב המשנה הקודמת, המסיימת "וניתנת לכל כהן", באה משנתנו למנות מתנות כהונה אחרות הניתנות לכל כהן. וכבר הבאנו במשנה הקודמת, שנחלקו בזה המפרשים. יש מבארים, שכוונת המשנה "לכל כהן" — אפילו לכהן עם הארץ (רמב"ם); ויש מפרשים: לכל כהן — אפילו לכהן שאינו אוכל חוליו בטהרה, אבל לכהן עם הארץ אין נותנים שום מתנה ממתנות כהונה (ברטנורא), שכן אמרו בבבלי (חולין קל, ב): "מניין שאין נותנין מתנות לכהן עם הארץ? שנאמר (דברי הימים ב לא, ד): "ויאמר לעם לישבי ירושלים לתת מנת הכהנים והלוים, למען יחזקו בתורת ה'" — כל המחזיק בתורת ה' יש לו מנת, ושאינו מחזיק בתורת ה' אין לו מנת". אמנם בתוספות שם אמרו: "היינו דווקא כשיש כהן חבר, אבל אם אין כהן חבר אלא עם הארץ, יתנו לו, ואל ימתין עד שיזדמן לו חבר, כמו שמוכח ממשנתנו". — הר"ש מפרש אמנם בסוף המשנה הקודמת כמו הרמב"ם, לפי שכך מפורש גם בירושלמי, אבל במשנתנו מפרש הוא (על יסוד הגמרא שהבאנו לעיל), שאין הכוונה לכהן עם הארץ אלא לכהן חבר שאינו אוכל חוליו בטהרה.

וְאֵלּוּ – מתנות הכהונה המפורטים להלן, **נִתָּנִין לְכָל כֹּהֵן** – כמבואר לעיל (בהקדמה למשנתנו): **הַחֲרָמִים** – נכסים שאדם מחרים לה', שנאמר (**ויקרא כז, כח**): "אך כל חרם אשר יחרים איש לה' מכל אשר לו... לא ימכר ולא יגאל", אלא יינתן לכהנים, כמו שכתוב (**במדבר**

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

הַגֵּז, וְשֶׁמֶן שְׂרֵפָה, וְקָדְשֵׁי הַמִּקְדָּשׁ, וְהַבִּכּוּרִים. רַבִּי יְהוּדָה אוֹסֵר בַּבִּכּוּרִים. כַּרְשִׁינֵי תְרוּמָה — רַבִּי עֲקִיבָא מַתִּיר, וַחֲכָמִים אוֹסְרִים.

י נִתַּאי אִישׁ תְּקוֹעַ הֵבִיא חַלּוֹת מִבֵּיתָר, וְלֹא קִבְּלוּ מִמֶּנּוּ. אַנְשֵׁי אֲלֶכְסַנְדְּרִיָּא הֵבִיאוּ חַלּוֹתֵיהֶן מֵאֲלֶכְסַנְדְּרִיָּא, וְלֹא קִבְּלוּ מֵהֶם. אַנְשֵׁי הַר צְבוֹעִים הֵבִיאוּ בִּכּוּרֵיהֶם קֹדֶם לָעֲצֶרֶת, וְלֹא קִבְּלוּ מֵהֶם, מִפְּנֵי הַכָּתוּב שֶׁבַּתּוֹרָה (שמות כג, טז): **"וְחַג הַקָּצִיר בִּכּוּרֵי מַעֲשֶׂיךָ אֲשֶׁר תִּזְרַע בַּשָּׂדֶה".**

פירוש ברטנורא

והטהור יאכלנו: **ופדיון פטר חמור.** פודהו בשה ואין בו קדושה: **ראשית הגז.** דכתיב (שם יח) וראשית גז צאנך תתן לו: **ושמן שרפה.** שמן תרומה שנטמא: **וקדשי מקדש.** דלא אסרו לתת לכהן שאינו נזהר מטומאה אלא דבר שיש בו איסור טומאה בגבולין, כגון תרומה ותרומת מעשר וחלה אבל קדשי מקדש ובכורים שמביאין אותם לעזרה, לא חששו, דטהורי מטהר נפשיה: **ר' יהודה אוסר בבכורים.** דחייש דלמא לא מזדהר בהו, הואיל ואין עושין בהן עבודה. ואין הלכה כר"י: **ר"ע מתיר.** ר"ע לטעמיה, דאמר בפרק שני דמעשר שני דכרשינין כל מעשיהן בטומאה דלא חשיבי אוכל: **וחכמים אוסרים.** דחשיבי להו אוכל הואיל והן נאכלין בשנות רעבון. והלכה כחכמים:

י מביתר. שם מקום בחו"ל: **ולא קבלו ממנו.** דלאכלן אי אפשר שהרי נטמאו בארץ העמים. ולשרפן א"א לפי שאין טומאה זו ידועה, שמא יאמרו ראינו תרומה טהורה נשרפת, להחזירן למקומן א"א שלא יאמרו תרומה יוצאה מא"י לחו"ל, אלא מניחן עד ערב פסח ושורפן: **וחג הקציר בכורי מעשיך.** דשתי הלחם אקרו בכורים, ומתירין את החדש במקדש:

משניות מבוארות – קהתי

יח, יד): "כל חרם בישראל לך יהיה" ("לך" היינו לאהרן, וכל זרעו בכלל); **וְהַבְּכוֹרוֹת** — בכור בהמה טהורה, שאם הוא תם מצוותו להקריבו על גבי המזבח, ובשרו נאכל לכהנים בירושלים כדין קדשים קלים, ואם הוא בעל מום ממונו של כהן הוא, שנאמר **(שם שם, יז-יח):** "אך בכור שור או בכור כשב...קודש הם, את דמם תזרוק על המזבח... ובשרם יהיה לך", ודרשו: "ובשרם" — אחד תם ואחד בעל מום, לימד על בכור בעל מום שניתן לכהן **(בבלי זבחים לז, ב);** **וּפִדְיוֹן הַבֵּן** — חמשת השקלים שפודים בהם בכור אדם, כמו שכתוב **(שם שם, טו-טז):** "כל פטר רחם לכל בשר... באדם ובבהמה יהיה לך, אך פדה תפדה את בכור האדם... ופדוייו מבן חודש תפדה בערכך כסף חמשת שקלים בשקל הקודש"...; **וּפִדְיוֹן פֶּטֶר חֲמוֹר** — כמו שכתוב **(שמות יג, יג):** "וכל פטר חמור תפדה בשה", ונותנים את השה לכהן, ואין בו קדושה, אלא שהשה ממונו של כהן הוא; **וְהַזְּרוֹעַ, וְהַלְּחָיַיִם, וְהַקֵּבָה** — שהשוחט בהמת חולין חייב לתת ממנה מתנות אלו לכהן, כמו שכתוב **(דברים יח, ג):** "וזה יהיה משפט הכהנים מאת העם מאת זובחי הזבח אם שור אם שה, ונתן לכהן הזרוע והלחיים והקבה"; **וְרֵאשִׁית הַגֵּז** — שהגוזז צאנו חייב לתת מן הגיזה מתנה לכהן, כמו שכתוב **(שם שם, ד):** "וראשית גז צאנך תתן לו"; **וְשֶׁמֶן שְׂרֵפָה** — שמן תרומה שנטמא שדינו להישרף; **וְקָדְשֵׁי הַמִּקְדָּשׁ** — קרבנות הנאכלים לכהנים בעזרה, שכולם נזהרים שם לאכלם בטהרה, ולכן ניתנים הם לכל כהן; אבל תרומה וחלה אינן ניתנות אלא לכהן חבר שהוא נזהר בטהרות גם בגבולין (מחוץ למקדש); **וְהַבִּכּוּרִים** — המובאים למקדש וניתנים לכהני המשמר (שעובדים באותו שבוע בבית המקדש) והם מחלקים ביניהם כקדשי המקדש (ביכורים ג, יב). **רַבִּי יְהוּדָה אוֹסֵר בַּבִּכּוּרִים** — ליתנם לכל כהן, אלא נותנים אותם לכהן חבר בלבד, שהואיל ואין עושים בהם עבודה, חושש רבי יהודה שמא כהן שאינו חבר לא ייזהר לאכלם בטהרה. ברם, חכמים סוברים, שהואיל והביכורים מובאים לעזרה, נזהרים כולם לאכלם בטהרה. **כַּרְשִׁינֵי תְרוּמָה** — כבר בארנו שהכרשינים (וויק"י) עיקרם מאכל בהמה אלא שבשעת הדוחק משמשים הם גם מאכל אדם, ולכן מפרישים מהם תרומה ומעשרות, ובאה משנתנו ללמד בכרשיני תרומה, שנחלקו בהם תנאים, אם מותר ליתנם לכל כהן: **רַבִּי עֲקִיבָא מַתִּיר** — ליתנם לכל כהן, שהולך הוא לשיטתו (מעשר שני ב, ד) שכל מעשיהם בטומאה, לפי שאינם חשובים אוכל אדם, **וַחֲכָמִים אוֹסְרִים** — ליתנם לכל כהן, שהואיל ונאכלים הם בשנות רעבון, הרי הם חשובים אוכל ודינם ככל תרומה, שאין ליתנם אלא לכהן חבר. הלכה כחכמים.

לסיכום משנתנו כותב הרמב"ם בפירושו:

כל מתנות כהונה עשרים וארבע הן: עשר במקדש, ארבע בירושלים, ועשר בגבולין.

ענר במקדש: חטאת בהמה, חטאת העוף, אשם, אשם תלוי, זבחי שלמי ציבור, לוג שמן של מצורע, שתי הלחם, לחם הפנים, שיירי מנחות ומותר העומר. כל אלו כלולים ב"קדשי המקדש" הנזכרים במשנתנו, ונקראים הם "קדשי המקדש", לפי שאסור לכהנים לאכול מהם אלא בעזרה.

ארבע בירושלים (שאין הכהנים זוכים בהן אלא בירושלים בלבד): הבכורות, הביכורים, המורם מתודה ומאיל נזיר ועורות קדשים. הבכורות והביכורים נזכרים במשנתנו; אבל המורם מתודה ומאיל נזיר ועורות הקדשים אינם נזכרים בה, לפי שאינם ניתנים לכל כהן, אלא הכהן המקריב את הזבח לוקח אותם (ויקרא ז, ח; יד. במדבר ו, כ).

ענר בגבולין: תרומה, תרומת מעשר, חלה, ראשית הגז, המתנות (הזרוע והלחיים והקבה). פדיון הבן, פדיון פטר חמור, שדה חרמים, שדה אחוזה וגזל הגר. מתוך עשר המתנות הללו לא נזכרו במשנתנו אלא שש בלבד שהן ניתנות לכל כהן ("שדה אחוזה" כלולה בענין "החרמים"). יתר המתנות, היינו תרומה ותרומת מעשר וחלה אינן ניתנות לכהן עם הארץ, מפני שהוא חשוד על הטומאה, וכן גזל הגר אינו ניתן אלא לכהן המקריב את איל האשם, שנאמר (במדבר ה, ח): "ואם אין לאיש גואל להשיב האשם אליו האשם המושב לה' לכהן, מלבד איל הכיפורים אשר יכפר בו עליו", ומכאן למדים, שלאותו כהן המקריב בעדו איל האשם נותנים את הדבר הגזול, ופירשו חכמים, שפסוק זה מדבר בגזל הגר, שהרי נאמר בו: "ואם אין לאיש גואל" (בבלי בבא קמא קט, א).

באור משנה י

כבר שנינו (שביעית ו, ו), שאין מביאים תרומה מחוץ לארץ לארץ ישראל, והוא הדין לחלה, שהחלה והתרומה שוות בקדושתן כמו ששנינו לעיל (א, ט). משנתנו מביאה עובדות, שלא קיבלו בארץ ישראל חלות שהובאו מחוץ לארץ.

נִתַּאי אִישׁ תְּקוֹעַ — מקום הנזכר בספר שמואל ב (יד, ב), **הֵבִיא חַלּוֹת מִבֵּיתָר** — ויש גורסים: מבייתור. מכל מקום אין זו ביתר שבארץ ישראל, אלא מקום בחוץ לארץ, **וְלֹא קִבְּלוּ מִמֶּנּוּ** — שאין מביאים חלת חוץ לארץ לארץ־ישראל כשם שאין מביאים תרומה משם. **אַנְשֵׁי אֲלֶכְסַנְדְּרִיָּא** — של מצרים, **הֵבִיאוּ חַלּוֹתֵיהֶן מֵאֲלֶכְסַנְדְּרִיָּא** — לארץ ישראל, **וְלֹא קִבְּלוּ מֵהֶם** — בירושלמי אמרו, שלאכול את החלות אי אפשר, שלא יהיו אומרים: "ראינו תרומה טמאה נאכלת", שהרי טמאה היא מחמת טומאת ארץ העמים; ולשרפן אי אפשר, שאין טומאת ארץ העמים ידועה, ויש חשש שמא יאמרו: "ראינו תרומה טהורה נשרפת"; ולהחזירן אי אפשר, שלא יאמרו: "ראינו תרומה יוצאת מארץ ישראל לחוץ לארץ"; הלכך מניחן עד ערב פסח ושורפן עם החמץ. **אַנְשֵׁי הַר צְבוֹעִים** — יש משערים שהוא מקום סמוך ללוד (עיין נחמיה יא, לד), **הֵבִיאוּ בִּכּוּרֵיהֶם קֹדֶם לָעֲצֶרֶת** — לפני חג השבועות, **וְלֹא קִבְּלוּ מֵהֶם** — את הביכורים, כלומר שהחזירום (ירושלמי), **מִפְּנֵי הַכָּתוּב שֶׁבַּתּוֹרָה: "וְחַג הַקָּצִיר**

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

יא בֶּן אַנְטִינוֹס הֶעֱלָה בְּכוֹרוֹת מִבָּבֶל, וְלֹא קִבְּלוּ מִמֶּנּוּ. יוֹסֵף הַכֹּהֵן הֵבִיא בִּכּוּרֵי יַיִן וְשֶׁמֶן, וְלֹא קִבְּלוּ מִמֶּנּוּ. אַף הוּא הֶעֱלָה אֶת בָּנָיו וְאֶת בְּנֵי בֵיתוֹ לַעֲשׂוֹת פֶּסַח קָטָן בִּירוּשָׁלַיִם, וְהֶחֱזִירוּהוּ, שֶׁלֹּא יִקָּבַע הַדָּבָר חוֹבָה. אֲרִיסְטוֹן הֵבִיא בִּכּוּרָיו מֵאַפַּמְיָא, וְקִבְּלוּ מִמֶּנּוּ, מִפְּנֵי שֶׁאָמְרוּ: הַקּוֹנֶה בְּסוּרְיָא, כְּקוֹנֶה בְּפַרְוָר שֶׁבִּירוּשָׁלַיִם.

סליק מסכת חלה

מסכת ערלה

פרק ראשון

א הַנּוֹטֵעַ לִסְיָג וּלְקוֹרוֹת, פָּטוּר מִן הָעָרְלָה. רַבִּי יוֹסֵי אוֹמֵר: הַפְּנִימִי לְמַאֲכָל וְהַחִיצוֹן לִסְיָג — הַפְּנִימִי

פירוש ברטנורא

יא העלה בכורות מבבל ולא קבלו ממנו. דכתיב (דברים יד) ואכלת לפני ה׳ אלהיך מעשר דגנך תירושך ויצהרך ובכורות בקרך וצאנך, ממקום שאתה מביא מעשר דגן אתה מביא בכורות. מחו״ל שאי אתה מביא מעשר דגן אין אתה מביא בכורות: **הביא בכורים יין ושמן ולא קבלו ממנו.** לפי שלא בצרום מתחלה לכך, דאילו בצרום מתחלה לכך שרי, דהכי תנן פרק בתרא דתרומות אין מביאין בכורים משקה אלא היוצא מן הזיתים וענבים בלבד: **פסח קטן.** פסח שני. ובניו קטנים היו ובפסח ראשון בלבד הן חייבים שהכל חייבים בראיה כדכתיב (שמות כג) יראה כל זכורך, אבל לא בפסח שני: **מאפמיא.** גרסינן, והוא שם מקום בסוריא: **כקונה בפרוורי ירושלים.** מגרשי ירושלים וכפרים שסביבותיה. תרגום מגרשיה פרווהא:

משניות מבוארות – קהתי

בִּכּוּרֵי מַעֲשֶׂיךָ אֲשֶׁר תִּזְרַע בַּשָּׂדֶה״ – כלומר שבחג השבועות הנקרא ״חג הקציר״ מביאים מנחת שתי הלחם מן החיטה החדשה, ושתי הלחם אלו נקראות ״בכורים לה״״, שנאמר (**ויקרא כג, יז**): ״ממושבותיכם תביאו לחם תנופה שתים שני עשרונים סולת תהיינה חמץ תאפינה, בכורים לה״״. והן המתירות את החדש במקדש, שעד חג השבועות אין מביאים שום מנחה מתבואה חדשה; ומכאן שאין מביאים ביכורים למקדש קודם חג השבועות.

בירושלמי מקשים על משנתנו: והרי במסכת מנחות (י, ו) נשנה, שאם הביא ביכורים קודם לשתי הלחם, כשר? ומתרצים, שהדבר מסויים, שלא ייקבע הדבר חובה, ומפרש הר״ש: מפני שאנשי הר צבועים היו אנשים גדולים ויסמכו עליהם (כלומר שיהו סבורים שחובה היא להביא קודם לעצרת). או משום שניכר היה הדבר הרבה (לפי שהיו אנשים רבים, ואילו במנחות מדובר ביחיד שהביא — ״תוספות אנשי שם״).

הרמב״ם כותב: אין מביאין ביכורים קודם לעצרת, שנאמר: ״וחג הקציר בכורי מעשיך״. ואם הביא, אין מקבלין ממנו, אלא יניחם שם עד שתבוא עצרת ויקרא עליהם״ (הל׳ ביכורים ב, ו). ומפרש בעל ״כסף משנה״, שמקור ההלכה של הרמב״ם היא התוספתא (ביכורים א, א).

יום שלישי

באור משנה יא

בֶּן אַנְטִינוֹס הֶעֱלָה בְּכוֹרוֹת מִבָּבֶל – לארץ ישראל, **וְלֹא קִבְּלוּ מִמֶּנּוּ** – שנאמר (**דברים יד, כג**): ״ואכלת לפני ה׳ א-להיך במקום אשר יבחר לשכן שמו שם מעשר דגנך תירושך ויצהרך ובכורות בקרך וצאנך״. ודרשו: ממקום שאתה מביא מעשר דגן אתה מביא בכורות (**״ספרי״**). **יוֹסֵף הַכֹּהֵן הֵבִיא בִּכּוּרֵי יַיִן וְשֶׁמֶן** – למקדש, **וְלֹא קִבְּלוּ מִמֶּנּוּ** – שאין מביאים ביכורים אלא פירות ולא משקים. ומה ששנינו (תרומות יא, ג): ״אין מביאין ביכורים משקין אלא היוצא מן הזיתים ומן הענבים״, מבואר בירושלמי, שמדובר שם כשבצרו מתחילה את הענבים לעשות מהם יין ואת הזיתים לעשות מהם שמן, ואילו כאן מדובר שלא בצרום מתחילה לכך, הלכך לא קבלו מהם את בכורי היין והשמן. והרמב״ם מפרש, שמשנתנו אמנם חולקת על המשנה שבמסכת תרומות והיא סוברת שאין מביאים ביכורים אף היוצא מן הזיתים ומן הענבים, והלכה כמשנתנו. **אַף הוּא** – יוסף הכהן, **הֶעֱלָה אֶת בָּנָיו וְאֶת בְּנֵי בֵיתוֹ לַעֲשׂוֹת פֶּסַח קָטָן בִּירוּשָׁלַיִם** – היינו פסח שני בארבעה עשר באייר (**במדבר ט, יא**), **וְהֶחֱזִירוּהוּ, שֶׁלֹּא יִקָּבַע הַדָּבָר חוֹבָה** – יש מפרשים, שהעלה עמו את בניו הקטנים, כדי שיקיימו מצוות ראייה, אבל אין הקטנים חייבים בראייה אלא בפסח ראשון, שנאמר (**שמות כג, יז**): ״שלש פעמים בשנה יראה כל זכורך״. הלכך החזירוהו, שלא ייקבע הדבר חובה לעלות לירושלים עם בני ביתו בפסח שני (**רמב״ם; ברטנורא**). ויש מפרשים, שהעלה את אשתו לעשות פסח שני, כלומר לשחוט עליה את קרבן הפסח, שסבור היה, שאף הנשים חייבות לעשות פסח שני; והחזירוהו, לפי שלדעתם נשים בפסח שני רשות, ולא רצו שייקבע הדבר חובה (**ר״ש**). **אֲרִיסְטוֹן הֵבִיא בִּכּוּרָיו מֵאַפַּמְיָא** – שבסוריא, **וְקִבְּלוּ מִמֶּנּוּ** – את הביכורים, **מִפְּנֵי שֶׁאָמְרוּ: הַקּוֹנֶה בְּסוּרְיָא** – שדה, **כְּקוֹנֶה בְּפַרְוָר שֶׁבִּירוּשָׁלַיִם** – במגרש של ירושלים, כלומר שלעניין ביכורים דינה של סוריא כדין ארץ ישראל. ברם, לענין תרומה ההלכה היא, שאף סוריא דינה כחוץ לארץ ואין מביאים משם תרומה לארץ ישראל (שביעית ו, ו), ומבואר הטעם בירושלמי, שתרומה חוששים שמא יהיו הכהנים מרדפים אחריה, כלומר שיצאו הכהנים לחוץ לארץ להביא משם תרומה, שהרי אין על הבעלים להביאם, אלא מחלקים אותה לכהנים שבחוץ לארץ, אבל ביכורים חייבים הבעלים להביאם לירושלים, ואין כל חשש בזה, הלכך מקבלים את הביכורים שמביאים מסוריא.

מסכת ערלה

פתיחה למסכת ערלה

וְכִי־תָבֹאוּ אֶל־הָאָרֶץ וּנְטַעְתֶּם כָּל־עֵץ מַאֲכָל וַעֲרַלְתֶּם עָרְלָתוֹ אֶת־פִּרְיוֹ שָׁלֹשׁ שָׁנִים יִהְיֶה לָכֶם עֲרֵלִים לֹא יֵאָכֵל: **(ויקרא יט, כג)**

פסוק זה בא ללמדנו, שכל פירות האילן בשלש השנים הראשונות לנטיעתם, פירות ערלה הם ואסורים באכילה ובהנאה.

ראש השנה לערלה הוא אחד בתשרי. לפיכך הנוטע אילן בששה עשר באב, היינו ארבעים וארבעה ימים לפני האחד בתשרי, שהם שבועיים לקליטת הנטיעה ושלשים יום לאחר הקליטה להיחשב שנה, הרי כשמגיע אחד בתשרי מתחיל הוא למנות לנטיעתו שנה שנייה משנות הערלה, וכעבור שנתיים מאחד בתשרי נגמרות שלש שנות הערלה. ברם, בגמר שנות הערלה עדיין הפירות אסורים משום ערלה עד חמישה עשר בשבט, שהוא ראש השנה לאילנות. הפירות שחונטים באילן החל בחמישה עשר בשבט של השנה הרביעית ועד חמישה עשר בשבט של השנה החמישית נקראים ״נטע רבעי״, ודיניהם נתפרשו כבר במסכת ״מעשר שני״. וכלל הוא, שכל שהוא פטור מן הערלה אינו חייב ברבעי (רמב״ם הל׳ מעשר שני ונטע רבעי י, א).

הלכה למשה מסיני היא, שערלה נוהגת אף בחוץ לארץ (כמבואר במסכתנו ג, ט).

ערלה שנתערבה בהיתר ״מין במינו״, היינו שההיתר הוא ממין הערלה,

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

חַיָּב, וְהַחִיצוֹן פָּטוּר.

ב עַת שֶׁבָּאוּ אֲבוֹתֵינוּ לָאָרֶץ, מָצְאוּ נָטוּעַ – פָּטוּר. נָטְעוּ, אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא כִּבְּשׁוּ – חַיָּב. הַנּוֹטֵעַ לָרַבִּים, חַיָּב; רַבִּי יְהוּדָה פּוֹטֵר. הַנּוֹטֵעַ בִּרְשׁוּת הָרַבִּים, וְהַנָּכְרִי שֶׁנָּטַע, וְהַגַּזְלָן שֶׁנָּטַע, וְהַנּוֹטֵעַ בַּסְּפִינָה, וְהָעוֹלֶה מֵאֵלָיו – חַיָּב בָּעֲרָלָה.

פירוש ברטנורא

מסכת ערלה

א א הנוטע לסייג. שיהיה האילן גדר לכרם: **ולקורות.** לגדל עצים לעשות מהן קורות לבנין, ואין עיקר נטיעתו לאכול הפירות: **פטור מן הערלה.** דכתיב (ויקרא יט) ונטעתם כל עץ מאכל את שהוא למאכל חייב, לסייג ולקורות ולעצים פטור: **הפנימי למאכל.** נתכוין שיחור פנימי יהיה למאכל ויחור החיצון לסייג אע"פ שהכל אילן אחד החיצון פטור. ואין הלכה כרבי יוסי:

ב ומצאו נטוע. פטור. דכתיב (שם) כי תבואו אל הארץ ונטעתם, פרט לנטעו עובד כוכבים עד שלא באו לארץ: **נטעו.** בין ישראל בין עובדי כוכבים לאחר שבאו לארץ, אע"פ שלא כבשו ישראל את הארץ חייב דכתיב (שם) כל עץ בין נטעו ישראל בין נטעו עובד כוכבים: **הנוטע לרבים.** שנטע ברשותו לצורך רבים: **חייב.** דכתיב (שם) יהיה לכם ערלים להביא הנטוע לרבים: **ורבי יהודה פוטר.** סבר ונטעתם נמי משמע לרבים ואין רבוי אחר רבוי אלא למעט. ורבנן סברי ונטעתם כל אחד לעצמו משמע. ואין הלכה כר' יהודה: **והנוטע ברשות הרבים.** לצורך עצמו: **והעובד כוכבים שנטע.** בשדה של ישראל: **והגזלן.** שגזל קרקע ונטעה, ונתיאשו הבעלים ממנה: **והנוטע בספינה.** אע"פ שאינה נקובה, אם היא של חרס לפי שאין כלי חרס עומד בפני השרשים והן מפעפעין דרך החרס ויונקים מן הקרקע. אבל של עץ בעי נקיבה: **והעולה מאליו.** ודוקא במקום ישוב, אבל במקום יערים ומדברות לא:

משניות מבוארות – קהתי

אין הערלה מתבטלת אלא אם כן יש כנגדה מאתיים של היתר, כלומר שיש בתערובת כולה אחד ומאתיים (כמבואר במסכתנו ב, א); אבל אם נתערבה בדבר לח של היתר "מין בשאינו מינו", הרי הערלה אוסרתו ב"נותן טעם" כשאר כל האיסורים, כלומר שאם האיסור נותן טעם בהיתר, הריהו אסור, ואם לאו, מותר (כמבואר במסכתנו ב, ז). נמצא איסור ערלה שווה לאיסור כלאי הכרם בשני דברים: א) לענין הנאה, ששניהם אסורים בהנאה וטעונים שריפה; ב) לענין ביטול, שאינם בטלים אלא באחד ומאתיים.

מסכתנו דנה בפרטי ההלכות של ערלה: מה הן הנטיעות החייבות בערלה והפטורות ממנה, דיני תערובת ערלה, דיני השימוש בקליפי ערלה, ספק ערלה וכו'.

הרמב"ם כותב (בהקדמתו לפירוש המשנה): "והיה נכון להיות מסכת "ערלה" אחר "כלאים", שכך סידורם בתורה, לולא שראה (המסדר), שהערלה אינה מן המצוות שאדם מוכרח לעשותן, שכל זמן שלא נטע לא יתחייב בערלה... וכשהשלים לדבר על הזרע ומתנותיו, החל לדבר בעניין הפירות, וסידר אחר מסכת "חלה" – מסכת "ערלה"; ואחר כך – "בכורים", שכך סדרם הכתוב: הערלה בספר "ויקרא" (בפ' קדושים), והביכורים – בפרשת "כי תבוא" (בספר דברים).

בטעם מצוות הערלה כותב הרמב"ן (בפירושו על התורה): "וטעם המצווה הזאת לכבד את ה' מראשית כל תבואתנו מפרי העץ ותבואת הכרם, ולא נאכל מהם עד שנביא כל פרי שנה אחת הלולים לה'. והנה אין הפרי בתוך שלש שנים ראוי להקריבו לפני השם הנכבד. לפי שהוא מועט, ואין האילן נותן בפריו טעם או ריח טוב בתוך שלש שנים, ורובם הם נרקבים, ורובם לא יוציאו פירות כלל עד השנה הרביעית, ולכן נמתין לכולן עד שתעבור השנה הרביעית ולא נטעם מהם עד שנביא מן הנטע שנטענו כל פריו הראשון הטוב קודש לפני ה', ושם יאכלוהו ויהללו את שם ה'... ואמת הדבר עוד, כי הפרי בתחילת נטיעת האילנות, רוב הליחות הדבק בו מזיק לגוף ואיננו טוב לאכול כדג שאין לו קשקשת והמאכלים הנאסרים בתורה שהם רעים גם לגוף".

באור משנה א

משנתנו באה ללמד, שאין ערלה נוהגת אלא באילן שנטעו אדם לאכול פירותיו, אבל אילן שנטעו לא לשם פירותיו אלא לעצים או לגדר, פטור מן הערלה.

הַנּוֹטֵעַ – אילן מאכל, **לְסָיָג** – שישמש גדר לשדהו או לגינתו **וּלְקוֹרוֹת** – או לעשות ממנו קורות לבניין או עצים להסקה, **פָּטוּר מִן הָעָרְלָה** – אין פירותיו אסורים באיסור ערלה, אלא מותרים הם באכילה מיד, שנאמר בערלה (ויקרא יט, כג): "ונטעתם כל עץ מאכל וערלתם ערלתו"... ודרשו מכאן: עץ הנטוע לשם מאכל חייב בערלה, אבל הנטוע לסייג ולקורות ולעצים, פטור מן הערלה (ירושלמי). ודווקא אם ניכר הדבר שאינו נטוע לשם מאכל, כגון – אם נתכוון לעצים – שנטע האילנות סמוכים זה לזה ולא הרחיקם זה מזה כדרך שמרחיקים אילני מאכל; או – אם נתכוון לקורות – שקיצץ ענפי האילן כדי שיתעבה הגזע; או – אם נתכוון לסייג – שנטע את האילנות בגבול שדהו או גינתו. ברם, אם נמלך אחר כך שיהא למאכל, חייב הוא בערלה, ומונים לו שלש שנות הערלה משעת נטיעה (ירושלמי; רמב"ם הל' מעשר שני ונטע רבעי י, ב). **רַבִּי יוֹסֵי אוֹמֵר: אֲפִלּוּ אָמַר** – הנוטע אילן מאכל, **הַפְּנִימִי לְמַאֲכָל וְהַחִיצוֹן לְסָיָג** – שהצד הפנימי של האילן, הפונה לשדהו, יהא לשם מאכל, והצד החיצון של אותו אילן הפונה לרשות הרבים ישמש גדר (מה שנקט רבי יוסי "אפילו אמר" לאו דווקא הוא, אלא אפילו רק חשב כך); **ויש מפרשים:** הפנימי – היינו הענפים הפנימיים, והחיצון – הענפים החיצוניים (הר"ש), **הַפְּנִימִי חַיָּב** – בערלה, **וְהַחִיצוֹן פָּטוּר** – מן הערלה, אף על פי שהכל אילן אחד.

הרמב"ם בפירושו למשנתנו כותב, שאין הלכה כרבי יוסי, וכן כותב גם הרב מברטנורא: אבל ב"משנה תורה" פוסק הרמב"ם כרבי יוסי, שכן הוא כותב: "נטע אילן וחשב שיהיה הצד הפנימי שלו למאכל והחיצון לסייג, או שיהיה הצד התחתון למאכל והעליון לסייג — זה שחשב עליו למאכל, חייב בערלה; וזה שחשב עליו לסייג או לעצים, פטור, שהדבר תלוי בדעתו של נוטע" (הל' מעשר שני ונטע רבעי י, ג). ונראה שהרמב"ם חזר בו ממה שכתב בפירושו למשנה (רדב"ז). ובעל "כסף משנה" כותב, שנראה שסובר הרמב"ם, שלא בא רבי יוסי לחלוק על תנא קמא, אלא לפרש דבריו (עיין "תוספות יום טוב").

יום רביעי

באור משנה ב

עַת שֶׁבָּאוּ אֲבוֹתֵינוּ לָאָרֶץ – בשעה שנכנסו אבותינו לארץ ישראל, בימי יהושע בן נון, **מָצְאוּ נָטוּעַ** – אילן שמצאוהו נטוע, היה **פָּטוּר** – מן הערלה, שנאמר (ויקרא יט, כג): "וכי תבואו אל הארץ ונטעתם כל עץ מאכל", פרט לשנטעו גויים קודם שבאתם לארץ (ספרא). **נָטְעוּ** – בין ישראל בין גויים לאחר שנכנסו לארץ, **אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא כִּבְּשׁוּ** – ישראל את כל הארץ, **חַיָּב** – האילן בערלה, שנאמר (שם): "וכי תבואו אל הארץ", משעה שתבואו אל הארץ חל חיוב ערלה על אילן מאכל שתטעו (רמב"ם); וממה שנאמר "כל עץ" דרשו: בין נטעו ישראל בין גוי (הר"ש). **הַנּוֹטֵעַ לָרַבִּים** – הנוטע אילן מאכל בתוך שדהו לצורך רבים, שיאכלו כולם מפירותיו, וכאילו הפקיר את הפירות (רמב"ם), **חַיָּב** – בערלה, שנאמר: "ונטעתם" אפילו לרבים (רמב"ם), **רַבִּי יְהוּדָה פּוֹטֵר** – מן הערלה, שנאמר (שם): "יהיה לכם ערלים", וסובר רבי יהודה שיש כאן ריבוי אחר ריבוי, ואין ריבוי אחר ריבוי אלא למעט (עיין פירוש הרמב"ם למשנתנו; ועיין ברטנורא שלומד

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

ג אִילָן שֶׁנֶּעֱקַר וְהַסֶּלַע עִמּוֹ, שְׁטָפוֹ נָהָר וְהַסֶּלַע עִמּוֹ, אִם יָכוֹל לִחְיוֹת — פָּטוּר. וְאִם לָאו — חַיָּב. נֶעֱקַר הַסֶּלַע מִצִּדּוֹ, אוֹ שֶׁזִּעְזְעָתוּ הַמַּחֲרֵשָׁה, אוֹ שֶׁזִּעְזְעוֹ וַעֲשָׂאוֹ כֶּעָפָר, אִם יָכוֹל לִחְיוֹת — פָּטוּר. וְאִם לָאו — חַיָּב.

ד אִילָן שֶׁנֶּעֱקַר וְנִשְׁתַּיֵּר בּוֹ שֹׁרֶשׁ — פָּטוּר. וְכַמָּה יְהֵא הַשֹּׁרֶשׁ? רַבָּן גַּמְלִיאֵל אוֹמֵר מִשּׁוּם רַבִּי אֶלְעָזָר בֶּן יְהוּדָה אִישׁ בַּרְתּוֹתָא: כְּמַחַט שֶׁל מִתּוּן.

ה אִילָן שֶׁנֶּעֱקַר וּבוֹ בְּרֵכָה, וְהוּא חָיֶה מִמֶּנָּה — חָזְרָה הַזְּקֵנָה לִהְיוֹת כַּבְּרֵכָה. הִבְרִיכָהּ שָׁנָה אַחַר שָׁנָה, וְנִפְסְקָה — מוֹנֶה מִשָּׁעָה שֶׁנִּפְסְקָה. סִפּוּק הַגְּפָנִים, וְסִפּוּק עַל גַּבֵּי סִפּוּק, אַף עַל פִּי שֶׁהִבְרִיכָן בָּאָרֶץ — מֻתָּר. רַבִּי

פירוש ברטנורא

ג אילן שנעקר. שעקרתו הרוח או שטפו נהר והוליכו למקום אחר: **והסלע עמו.** העפר שסביב השרשים קרוי סלע, לפי שהוא נעשה שם קשה כסלע. וקאמר שאם היה אותו עפר עמו והוסיף עליו עפר ונשרש שם בארץ רואים, אם יכול לחיות מן העפר שבא עמו בלא תוספת עפר אחר, [הרי] הוא כנטוע במקומו הראשון ופטור מן הערלה. ואם לאו הרי הוא כאילן העולה מאליו וחייב: **זעזעתו המחרישה.** ונתפזר ממנו העפר ונתגלו השרשים:

ד ונשתייר בו שורש. מחובר לקרקע שלא נעקר: **כמחט של מתוה.** גרסינן, כלומר שיעור עובי השורש כמחט שהאורגים מותחים בו הבגד, אחר שארגוהו, להפשיטו ולהרחיבו:

ה ובו בריכה. מנהג עובדי אדמה שחופרים גומא ולוקחים יחור אחד מן האילן וטומנין אותו באותו גומא ויוצא שורש היחור מצד אחר ונעשה שם אילן, וראש היחור נשאר מחובר באילן. ואין דין ערלה נוהג בו בעודו מחובר לאילן ויונק ממנו אע"פ שהוא יונק גם מן הקרקע. ואם נעקר אילן הזקן מן הקרקע ונמצא שכל חיותו ויניקתו עתה מן הבריכה: **חזרה הזקנה להיות כבריכה.** ושניהם, הזקנה והבריכה הוו כאילו נטעו, עתה ומונים להם שלש שנים משעה שנעקר האילן: **הבריכה שנה אחר שנה.** לאחר שהגדילה בריכה ראשונה לקח ממנו יחור והבריכו בארץ וכן עשה כמה פעמים זה אחר זה: **מונה.** לכולן שני ערלה משנפסקה הבריכה הראשונה מן האילן: **ספוק גפנים.** דרך עובדי אדמה שלוקחים זמורה ארוכה מגפן זו ומושכים אותה לגפן שבצדה ומרכיבין הזמורה בגפן וזהו הנקרא ספוק ופטור מן הערלה. והא דתנן א' הנוטע וא' המבריך וא' המרכיב חייב בערלה, התם מיירי כשחתך הזמורה מן הגפן, או היחור מן האילן ואח"כ הברכן או הרכיבן: **מקום שכחה יפה מותר.** אם הזמורה שהבריכוה בגפן כוחה יפה ויונקה מן הגפן אשר ממנה לוקחה, מותר ופטורה מן

משניות מבוארות – קהתי

מהפסוקים בדרך אחרת). ואין הלכה כרבי יהודה. **הַנּוֹטֵעַ בְּרִשּׁוּת הָרַבִּים** – לצורך עצמו (ברטנורא), **וְהַנָּכְרִי שֶׁנָּטַע** – יש מפרשים, שנטע בשדהו של ישראל (ברטנורא), ויש מפרשים, אפילו נטע לעצמו (עיין "תוספות יום טוב"), **וְהַגַּזְלָן שֶׁנָּטַע** – בשדה שגזל, **וְהַנּוֹטֵעַ בַּסְּפִינָה** – אף על פי שאינה נקובה, אם היא של חרס, שכן השרשים מפעפעים דרך החרס ויונקים מן הקרקע; ברם, אם היא של עץ צריך שתהא נקובה (הר"ש; הרא"ש; ברטנורא). ויש מפרשים: בין של עץ, בין של חרס, אף על פי שאינה נקובה ("שנות אליהו"), **וְהָעוֹלֶה מֵאֵלָיו** – אילן שצמח ועלה מאליו ברשות היחיד (רמב"ם); כל אחד מאלו **חַיָּב בָּעָרְלָה** – פירותיו בשלש השנים הראשונות לנטיעתו אסורים משום ערלה.

באור משנה ג

אִילָן – זקן, שכבר עברו עליו שנות ערלה, **שֶׁנֶּעֱקַר** – על ידי הרוח, **וְהַסֶּלַע עִמּוֹ** – ועם האילן נעקר העפר הקשה שסביב השרשים הנקרא "סלע", וחזר ונטעו עם ה"סלע" שלו (רמב"ם), או **שְׁטָפוֹ נָהָר** – והוליכו למקום אחר, **וְהַסֶּלַע עִמּוֹ** – והוסיף עליו עפר ונשרש בקרקע, **אִם יָכוֹל לִחְיוֹת** – מאותו גוש העפר שנעקר עמו, בלא תוספת עפר אחר עליו, **פָּטוּר** – מן הערלה כאילו לא נעקר. **וְאִם לָאו** – שאין האילן יכול לחיות אלא מחמת תוספת העפר שהוסיפו עליו, **חַיָּב** – בערלה, כדין אילן הנטוע מחדש. **נֶעֱקַר הַסֶּלַע מִצִּדּוֹ** – של האילן, ונתגלו שרשיו, **אוֹ שֶׁזִּעְזְעָתוּ הַמַּחֲרֵשָׁה** – נענעה ונדנדה המחרשה את האילן בשעת חרישה ונתפזר ממנו העפר, **אוֹ שֶׁזִּעְזְעוֹ** – שזעזע אדם את האילן, **וַעֲשָׂאוֹ כֶּעָפָר** – לפי הרמב"ם יש לגרוס כאן "בעפר", היינו שתיקן את האילן בעפר שהוסיף עליו וכיסה שרשיו, כלומר שהאילן לא נעקר אלא זועזע וצריך היה להוסיף עליו עפר, **אִם יָכוֹל לִחְיוֹת** – בעפר שלו, בלי העפר שהוסיף עליו, **פָּטוּר** – מן הערלה; **וְאִם לָאו** – שאינו יכול לחיות אלא על ידי תוספת העפר, **חַיָּב** – בערלה, כאילו נעקר האילן ונטעוהו מחדש.

יום חמישי

באור משנה ד

אִילָן שֶׁנֶּעֱקַר וְנִשְׁתַּיֵּר בּוֹ שֹׁרֶשׁ – מחובר לקרקע, שלא נעקר; בעל "תוספות יום טוב" מפרש: "שנעקר מהעפר שסביביו ונשתייר שורש ממנו שלא נעקר ממנו העפר שסביב אותו השורש", **פָּטוּר** – מן הערלה, שיכול הוא לחיות על ידי השורש שנשתייר. **וְכַמָּה יְהֵא הַשֹּׁרֶשׁ? רַבָּן גַּמְלִיאֵל אוֹמֵר** – ויש גורסים: רבן שמעון בן גמליאל אומר – **מִשּׁוּם רַבִּי אֶלְעָזָר בֶּן יְהוּדָה אִישׁ בַּרְתּוֹתָא: כְּמַחַט שֶׁל מִתּוּן** – ויש גורסים: של מיתוח. היינו כשיעור עובי המחט שהאורגים מותחים בה את האריג כדי להרחיבו.

באור משנה ה

אִילָן שֶׁנֶּעֱקַר וּבוֹ בְּרֵכָה – ענף שהובדל ממנו בארץ, היינו שכפפו ענף של האילן וטמנוהו בקרקע והוציאו את ראשו מצד אחר, באופן שיונק מן הקרקע וגם מהאילן שהוא מחובר אליו; ענף זה נקרא "בריכה", ובאה משנתנו ללמד, שאם לאחר שנשתרשה הבריכה בארץ נעקר האילן הזקן, **וְהוּא חָיֶה מִמֶּנָּה** – והאילן יונק וחי עכשיו מן הבריכה, **חָזְרָה הַזְּקֵנָה לִהְיוֹת כַּבְּרֵכָה** – שכן "בריכה" דינה לענין ערלה הוא, שכל זמן שהיא מחוברת לאילן הזקן ויונקת ממנו, אין פירותיה אסורים משום ערלה; אבל כשנפסקה ונפרדה מהאילן, חל עליה חיוב ערלה משעה שנפסקה (כמבואר לקמן במשנתנו); ואף כאן הואיל ונעקר האילן הזקן והוא חי מן הבריכה, דינו כבריכה, וכשם שחל מעתה חיוב ערלה על הבריכה חל גם על האילן הזקן, כאילו שניהם ניטעו עכשיו, ומונים להם שלש שנות ערלה משעה שנעקר האילן (ר"ש; רמב"ם; ברטנורא). **הִבְרִיכָהּ שָׁנָה אַחַר שָׁנָה** – לאחר שנשתרשה הבריכה, חזר והבריך ממנה ענף בארץ, וכן כל שנה חזר והבריך ענף מהבריכה החדשה, ונמצאות הבריכות יונקות זו מזו ומחוברות הן לאילן הזקן, שמשום כך לא חל בהן דין ערלה, כמו שהזכרנו לעיל, **וְנִפְסְקָה** – אם נפסקה הבריכה הראשונה מן האילן, **מוֹנֶה** – שלש שנות ערלה לכל הבריכות, **מִשָּׁעָה שֶׁנִּפְסְקָה** – הבריכה, וכן אם נפסקה בריכה שנייה או שלישית, מונה שלש שנות ערלה לאותן הבריכות שנפסקה יניקתן מהאילן הזקן. **סִפּוּק הַגְּפָנִים** – שלקחו זמורה ארוכה מגפן אחת ומשכוה לגפן אחרת והרכיבו אותה בה, **וְסִפּוּק עַל גַּבֵּי סִפּוּק** – שהרכיבו זמורה מן ה"סיפוק" בגפן אחרת, וחזרו והרכיבו זמורה מן "הסיפוק" החדש בגפן אחרת, **אַף עַל פִּי שֶׁהִבְרִיכָן בָּאָרֶץ** – שהבריך כל "הסיפוקים" גם בקרקע, ונמצאים יונקים גם מן הארץ, **מֻתָּר** – לאכול פירותיהם ואין בהם דין ערלה, לפי שכולם מחוברים לגפן הזקנה, ואין הברכתם

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

מֵאִיר אוֹמֵר: מְקוֹם שֶׁכֹּחָהּ יָפֶה — מֻתָּר, וּמְקוֹם שֶׁכֹּחָהּ רַע — אָסוּר. וְכֵן בְּרֵכָה שֶׁנִּפְסְקָה וְהִיא מְלֵאָה פֵּרוֹת, אִם הוֹסִיף בְּמָאתַיִם — אָסוּר.

ו נְטִיעָה שֶׁל עָרְלָה וְשֶׁל כִּלְאֵי הַכֶּרֶם שֶׁנִּתְעָרְבוּ בִּנְטִיעוֹת, הֲרֵי זֶה לֹא יִלְקֹט; וְאִם לָקַט — יַעֲלֶה בְּאֶחָד וּמָאתַיִם, וּבְלְבַד שֶׁלֹּא יִתְכַּוֵּן לִלְקוֹט. רַבִּי יוֹסֵי אוֹמֵר: אַף יִתְכַּוֵּן לִלְקוֹט וְיַעֲלֶה בְּאֶחָד וּמָאתַיִם.

ז הֶעָלִים, וְהַלּוּלָבִים, וּמֵי גְפָנִים, וְהַסְּמָדַר — מֻתָּרִים בָּעָרְלָה וּבְרִבְעֵי וּבַנָּזִיר, וַאֲסוּרִים בָּאֲשֵׁרָה. רַבִּי יוֹסֵי אוֹמֵר:

פירוש ברטנורא

הערלה. ואם כחה רע חייבת בערלה. ואין הלכה כר"מ: **והיא מלאה פירות.** אם תלשן מיד, הן מותרין מפני שגדלו בהיתר. ואם הניחן באילן וגדלו לאחר שנפסקה ואין בפירות שגדלו כבר מאתים לבטל התוספת, אסור, דערלה אוסרת עד מאתים. והוא הדין באילן זקן שנעקר ובו פירות, וחזר ושתלו:

ו שנתערבה בנטיעות. של היתר, ואינו מכיר הנטיעה של ערלה: **ושל כלאי הכרם.** כגון שהעביר עציץ נקוב תחת גפן אחת ונאסרה, ואינו מכירה בין שאר גפנים: **הרי זה לא ילקוט.** דכיון שאינו מכיר אותה של איסור כולן אסורות: **אף יתכוין וילקוט.** דחזקה אין אדם אוסר כרמו בנטיעה אחת ולא חיישינן דלמא אתי לערב הנטיעה לכתחילה. ואף על גב דבעלמא אין מבטלין איסור לכתחלה הכא מלתא דלא שכיחא היא ולא גזור. ואין הלכה כר' יוסי:

ז ומי גפנים. המים היוצאים מן הגפנים כשחותכים אותם או את הזמורות בימי ניסן: **הסמדר.** הוא הפרח שממנו יצא הבוסר. אבל הבוסר עצמו הכל מודים שהוא פרי: **מותרים בערלה.** דכתיב (ויקרא יט) וערלתם ערלתו את פריו והני לאו פרי נינהו: **וברבעי.** נאכלין בשנה רביעית חוץ לירושלים בלא פדיון דיהיה כל פריו קדש הלולים כתיב (שם) והני לא הוי פרי: **ובנזיר.** מותר הנזיר לאכלם דבנזיר כתיב (במדבר ו) לא יאכל והני לאו בני אכילה נינהו: **ואסורים באשרה.** דכתיב (דברים יג) ולא ידבק בידך מאומה מן החרם ואשרה הוא אילן הנעבד: **המעמיד בשרף הערלה.** המעמיד גבינה בשרף הנוטף

משניות מבוארות – קהתי

בארץ עושה אותם כנטע חדש להתחייב בערלה. **רַבִּי מֵאִיר אוֹמֵר: מְקוֹם שֶׁכֹּחָהּ יָפֶה** – אם הזמורה שהרכיבוה בגפן כוחה יפה לינוק מן הגפן הזקנה (**ברטנורא**); ויש מפרשים: אם כוחה של הגפן הזקנה יפה לפרנס את הזמורה המורכבת (**ר"ש**), **מֻתָּר** – לאכול פירותיה; ואף על פי שהבריכה בארץ ונשתרשה בה אין בה איסור ערלה, לפי שהיא חיה בעיקר מכוח הגפן הזקנה, **וּמְקוֹם שֶׁכֹּחָהּ רַע** – שניקתה של הזמורה מן הגפן חלשה היא, וכיון שהבריכה בארץ, הרי נמצאת היא יונקת בעיקר מן הקרקע, **אָסוּר** – לאכול פירותיה משום ערלה. בירושלמי נתנו סימן לדבר, שאם עיקר יניקתה מן הגפן הזקנה, עליה הפוכים לצד אחר, שלא כלפי הזקנה, כמי שניזון משל חבירו ומתבייש להסתכל בפניו. **וְכֵן** – (בנוסח אחר אין גורסים תיבת "וכן"), **בְּרֵכָה שֶׁנִּפְסְקָה** – מן הזקנה, והרי היא חייבת מעכשיו בערלה, **וְהִיא מְלֵאָה פֵּרוֹת** – שאילו היו תולשים אותם מיד היו מותרים, לפי שגדלו בהיתר קודם שנפסקה הבריכה, **אִם הוֹסִיף בְּמָאתַיִם** – אם לא תלשו את הפירות והניחו אותם באילן, והוסיפו לגדול אף לאחר שנפסקה הבריכה, והגיעה התוספת שגדלה באיסור ערלה לחלק אחד ממאתיים ממה שגדל בפירות, כלומר שמאה תשעים ותשעה חלקים מהפירות גדלו בהיתר וחלק אחד גדל באיסור ערלה, **אָסוּר** – לאכול את כל הפירות שאין ערלה בטלה אלא באחד ומאתיים (כמו שבארנו כבר בפתיחה למסכתנו), היינו כשיש מאתיים של היתר כנגד האחד של איסור, וכיון שהוסיפו הפירות אחד ממאתיים באיסור ערלה אין במה שגדל בהיתר כדי לבטל את התוספת שגדלה באיסור, הלכך כל הפירות אסורים משום תערובת ערלה.

יום ששי

באור משנה ו

כבר הזכרנו (בפתיחה למסכתנו), שאיסור ערלה ואיסור כלאי הכרם שווים הם לענין ביטול, שאינם בטלים אלא באחד ומאתיים (עיין הקדמתנו למשנה כלאים ה, ו).

נְטִיעָה שֶׁל עָרְלָה וְשֶׁל כִּלְאֵי הַכֶּרֶם שֶׁנִּתְעָרְבוּ בִּנְטִיעוֹת – של היתר, ואינו מכיר את הנטיעה של איסור; בענין כלאי הכרם מבואר בירושלמי, שכוונת משנתנו היא, שערוגה של כלאי הכרם נתערבה בערוגות (וכן מפרש הרמב"ם), והיינו אם באחת הערוגות שבגינתו היתה נטועה גפן ונאסרה הערוגה הזאת משום כלאים, ונעקרה הגפן, ואינו מכיר עכשיו איזו ערוגה נאסרה (**"שנות אליהו"**). ויש מבארים בירושלמי, כגון שהעביר עציץ נקוב תחת אחת הגפנים שבכרמו ונאסרה הגפן משום כלאי הכרם, ואינו מכירה עכשיו בין שאר הגפנים, **הֲרֵי זֶה לֹא יִלְקֹט** – את הפירות של הנטיעות (או של הערוגות), שהמחובר לקרקע אינו בטל באחד ומאתיים, ולכן כל הפירות אסורים. **וְאִם לָקַט** – את הפירות, כגון שסבור היה שבטל האיסור אף במחובר ומותר ללקוט, **יַעֲלֶה בְּאֶחָד וּמָאתַיִם** – כיון שפירות תלושים בידו, בטל האיסור שבתערובת כשיש מאתיים של היתר כנגדו, **וּבְלְבַד שֶׁלֹּא יִתְכַּוֵּן לִלְקוֹט** – לכתחילה כדי לבטל את האיסור, שאין מבטלים איסור לכתחילה (עיין תרומות ה, ט). **רַבִּי יוֹסֵי אוֹמֵר: אַף יִתְכַּוֵּן לִלְקוֹט וְיַעֲלֶה בְּאֶחָד וּמָאתַיִם** – מותר לו לכתחילה ללקוט את הפירות, והפירות של איסור בטלים באחד ומאתיים. טעמו של רבי יוסי מבואר בבבלי (**גיטין נד, ב**), שחזקה אין אדם אוסר כרמו בנטיעה אחת, ומפרש רש"י: אין לך אדם נוטע ערלה בין שאר נטיעות בלא סימן ואוסר את כרמו בשביל נטיעה אחת, וכיון שאין הדבר מצוי לא גזרו בו חכמים, הלכך מותר לו ללקוט, אף שיש בזה משום ביטול איסור לכתחילה. וכן פוסק הרמב"ם (**הל' מאכלות אסורות טז, כה**). אמנם בפירושו למשנתנו הוא כותב, שאין הלכה כרבי יוסי. אבל כנראה שחזר בו, לפי שבירושלמי וכן בבבלי מפרשים טעמו של רבי יוסי (**"כסף משנה"; הרדב"ז**). – בבבלי (**שם**) הגירסא בדברי רבי יוסי היא: "אף המתכוון ללקט יעלו באחד ומאתיים", ויש מפרשים שזוהי אמנם הגירסא הנכונה, שכן מודה רבי יוסי שלכתחילה לא ילקט, ואינו חולק אלא אם עבר ולקט במזיד (**"מלאכת שלמה" בשם הר"ש**).

באור משנה ז

משנתנו באה ללמד, שכל מה שאינו בגדר פרי, אין עליו איסור ערלה.

הֶעָלִים, וְהַלּוּלָבִים – הענפים הרכים; ויש מפרשים הלולבים של גפנים (**עיין בבלי יומא פא, ב**), **וּמֵי גְפָנִים** – המים היוצאים מן הגפנים כשחותכים אותן בימי ניסן, **וְהַסְּמָדַר** – הפרח של ענבי הגפן; כל אלו **מֻתָּרִים בָּעָרְלָה** – בשנות הערלה, שאין איסור אלא בפרי, שנאמר (**ויקרא יט, כג**): "וערלתם ערלתו את פריו", ואלו אינם פרי; **וּבְרִבְעֵי** – מותר לאכלם בשנה הרביעית לנטיעתם חוץ לירושלים בלא פדיון, שאף רבעי אינו נוהג אלא בפרי, שנאמר (**שם שם, כד**): "ובשנה הרביעית יהיה כל פריו קודש הלולים לה'"; **וּבַנָּזִיר** – שמותר לנזיר לאכלם, שכן בנזיר נאמר (**במדבר ו, ד**): "כל ימי נזרו מכל אשר יעשה מגפן היין מחרצנים ועד זג לא יאכל", ואלו אינם מאכל; **וַאֲסוּרִים בָּאֲשֵׁרָה** – באילן הנעבד לשם עבודה זרה, שאסור הוא בהנאה, אף אלו אסורים, שנאמר (**דברים יג, יח**): "ולא ידבק בידך מאומה מן החרם". **רַבִּי יוֹסֵי אוֹמֵר: הַסְּמָדַר אָסוּר** – בערלה וברבעי ובנזיר (**ירושלמי**), **מִפְּנֵי שֶׁהוּא פְּרִי** – שהסמדר חשוב פרי. ואין הלכה כרבי יוסי. **רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר: הַמַּעֲמִיד** – המקפיא

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

הַסְּמָדַר אָסוּר, מִפְּנֵי שֶׁהוּא פְּרִי. רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר: הַמַּעֲמִיד בִּשְׂרַף הָעָרְלָה, אָסוּר. אָמַר רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ: שָׁמַעְתִּי בְּפִרוּשׁ, שֶׁהַמַּעֲמִיד בִּשְׂרַף הָעֲלִים, בִּשְׂרַף הָעֲקָרִים — מֻתָּר, בִּשְׂרַף הַפִּגִּים — אָסוּר, מִפְּנֵי שֶׁהֵם פְּרִי.

ח עַנְקוֹקְלוֹת, וְהַחַרְצַנִּים, וְהַזַּגִּים, וְהַתֶּמֶד שֶׁלָּהֶם, קְלִפֵּי רִמּוֹן וְהַיַּיִן שֶׁלּוֹ, קְלִפֵּי אֱגוֹזִים, וְהַגַּרְעִינִים — אֲסוּרִים בָּעָרְלָה, וּבָאֲשֵׁרָה, וּבַנָּזִיר, וּמֻתָּרִין בָּרְבָעִי. וְהַנּוֹבְלוֹת כֻּלָּם אֲסוּרוֹת.

ט רַבִּי יוֹסֵי אוֹמֵר: נוֹטְעִין יִחוּר שֶׁל עָרְלָה, וְאֵין נוֹטְעִין אֱגוֹז שֶׁל עָרְלָה, מִפְּנֵי שֶׁהוּא פְּרִי. וְאֵין מַרְכִּיבִין בְּכַפְּנִיּוֹת שֶׁל עָרְלָה.

פירוש ברטנורא

מעצי ערלה. גומ"א בלע"ז. וסבר רבי אליעזר דשרף הוי פרי, בין באילן העושה פירות בין באילן שאינו עושה פירות. ואין הלכה כר' יוסי ולא כר' אליעזר: **בשרף הפגים.** שרף הנוטף מן הפירות שלא בשלו כל צרכן. והלכה כרבי יהושע:

ח ענקוקלות. לשון נוטריקון ענבים דלקו תלת. כלומר שלקו קודם שהביאו שליש בישולן: **החרצנים.** גרעינים שבתוך הענבים: **והזגים.** הקליפות שבחוץ: **והתמד.** שנתן מים על גבי שמרים או על גבי החרצנים והזגין, ויש בהם טעם יין: **והיין שלהן.** פרח שעל גבי הפטמא: **והגרעינין.** גרעין של כל פרי כגון הגרעינים הנמצאים בתוך התמרים והזיתים והאפרסקים, וכיוצא בהן: **אסורים בערלה.** דכתיב (ויקרא יט) את פריו את הטפל לפריו: **ומותרים ברבעי.** שנטע רבעי אינו אסור בהנאה, אלא נאכל לבעלים בירושלים כמעשר שני. ואין מתקדש בקדושת מעשר שני אלא דבר הראוי לאכילה: **נובלות.** פירות הנושרים מן האילן קודם גמר בישולן: **כולן אסורות.** בין בערלה בין ברבעי בין באשרה בין בנזיר:

ט נוטעים יחור של ערלה. שהעץ מותר בהנאה. אבל לא האגוז שהוא פרי ואסור בהנאה. ומודה רבי יוסי שאם נטע והבריך והרכיב שהוא מותר דזה וזה גורם מותר: **בכפניות.** יחור שיש בו כפניות, תמרים בעודן סמדר נקראים כפניות רבי יוסי לטעמיה דאמר הסמדר אסור מפני שהוא פרי. והלכה כמותו דמותר ליטע יחור של ערלה ואין הלכה כמותו שאוסר בכפניות:

משניות מבוארות – קהתי

חלב לגבינה, **בִּשְׂרַף הָעָרְלָה** – בשרף הנוטף מאילן של ערלה, **אָסוּר** – אסורה הגבינה משום ערלה, שהשרף דינו כפרי. **אָמַר רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ: שָׁמַעְתִּי בְּפֵרוּשׁ, שֶׁהַמַּעֲמִיד בִּשְׂרַף הָעֲלִים, או בִּשְׂרַף הָעֲקָרִים** – השרשים, **מֻתָּר** – בשנות הערלה, לפי שאינם פרי, **בִּשְׂרַף הַפִּגִּים** – בשרף הפירות שלא בשלו כל צרכן; ויש מפרשים: בשרף התאנים כשהן בוסר (**ריבמ"ץ**), **אָסוּר** – משום ערלה, **מִפְּנֵי שֶׁהֵם פְּרִי** – שהפגים חשובים פרי לענין ערלה, ולכן השרף שלהם **אסור**. הלכה כרבי יהושע.

בירושלמי מתעכבים על הגירסה שבמשנתנו, אם הגירסה היא "מפני שהוא פרי" (שהשרף פרי) **או** "מפני שהם פרי" (שהפגים פרי, אבל השרף אינו פרי). **למאי** נפקא מינה? לזר שהעמיד בשרף פגי תרומה, אם תאמר שהשרף פרי, הגבינה אסורה; ואם תאמר שהפגים הם פרי, הגבינה מותרת, שאמנם ערלה אסורה בהנאה אבל תרומה מותרת בהנאה. ואמנם יש גורסים: מפני שהוא פרי.

שבת קודש

באור משנה ח

משנתנו באה ללמד, שאף פרי לקוי, וכן הטפל לפרי – אסורים משום ערלה.

עַנְקוֹקְלוֹת – בירושלמי מבואר: ענבים שלקו ונתקלקלו קודם שהגיעו לשליש בישולם (יש סוברים שתיבה זו היא צירוף של "ענב קלוקל"), **וְהַחַרְצַנִּים** – גרעיני הענבים, **וְהַזַּגִּים** – קליפות הענבים, **וְהַתֶּמֶד שֶׁלָּהֶם** – מים שנותנים על החרצנים והזגים של ענבים שנסחטו, וכשמחמיץ ותוסס נעשה משקה שיש בו טעם של יין, **קְלִפֵּי רִמּוֹן וְהַיַּיִן שֶׁלּוֹ** – הפרח שבראשו, **קְלִפֵּי אֱגוֹזִים, וְהַגַּרְעִינִים** – גרעיני כל הפירות, **אֲסוּרִים בָּעָרְלָה** – שנאמר (**ויקרא יט, כג**): "וערלתם ערלתו את פריו", לרבות הטפל לפריו (**ברטנורא**), **וּבָאֲשֵׁרָה** – מהטעם שהזכרנו כבר במשנה הקודמת, שנאמר (**דברים יג, יח**): "ולא ידבק בידך מאומה מן החרם", **וּבַנָּזִיר** – שאסורים לנזיר החרצנים והזגים ותמד שלהם, שנאמר בו (**במדבר ו, ג-ד**): "חומץ יין וחומץ שכר לא ישתה, וכל משרת ענבים לא ישתה... מחרצנים ועד זג לא יאכל"; **וּמֻתָּרִין בָּרְבָעִי** – שנטע רבעי אינו אסור בהנאה, אלא דינו כמעשר שני שנאכל לבעליו בירושלים, וכשם שאין מתקדש בקדושת מעשר שני אלא דבר הראוי לאכילה, אף רבעי אינו נוהג אלא בדבר הראוי לאכילה. **וְהַנּוֹבְלוֹת** – פירות שנשרו מן האילן לפני גמר בישולם, **כֻּלָּם אֲסוּרוֹת** – של כולם, בין של ערלה, בין של רבעי, בין של אשירה, בין לנזיר, הרי הן אסורות.

באור משנה ט

רַבִּי יוֹסֵי אוֹמֵר: נוֹטְעִין יִחוּר שֶׁל עָרְלָה – שהעץ של ערלה מותר בהנאה. "יחור" היינו ענף ("גרופית" בזית, "חריה" או "חרות" בדקל, "זמורה" בגפן, "יחור" בתאנה – כולם לשון ענף); **וְאֵין נוֹטְעִין אֱגוֹז שֶׁל עָרְלָה, מִפְּנֵי שֶׁהוּא פְּרִי** – שהאגוז הוא פרי ואסור הוא בהנאה. **וְאֵין מַרְכִּיבִין בְּכַפְּנִיּוֹת שֶׁל עָרְלָה** – יחור שיש בו כפניות של ערלה, והן תמרים בעודם סמדר, אסור להרכיבו באילן אחר, שחוששים שמא יבוא לאכול את הכפניות, ורבי יוסי הולך לשיטתו (לעיל משנה ז) שהסמדר אסור מפני שהוא פרי (**ר"ש; ברטנורא; ירושלמי**). יש מפרשים ש"כפניות" הן הלולבים של התמרים בתחילת צמיחתם, שאז רכים הם וראויים לאכילה כפרי עצמו; וזהו ששנינו כאן, שאסור להרכיב כפניות של ערלה בדקלים, מפני שהן כפרי, ונוהג בהן איסור ערלה.

יש מקשים על שני הפירושים שהבאנו, שלשון המשנה "ואין מרכיבין בכפניות" אינה מתיישבת על פיהם, והרי היה התנא צריך לומר "אין מרכיבין כפניות" (בלי בי"ת), או "אין מרכיבין יחור שיש בו כפניות". מכאן מפרשים הם על פי "הערוך", ש"כפניות" היינו תמרים קטנים של דקל זכר, ובעודן בנצתן ובעטיפתן מאבקים בהן את המכבדות (ענפי התומר שעליהם נתונים הפרחים והפרי) של דקל נקבה להשביחן, וזוהי ההרכבה כאן, שרבי יוסי אוסר אותה בשל ערלה ("מלאכת שלמה" בשם ה"ר יהוסף).

כאשר יהודי מקיים מצוות סוכה מתוך ידיעה ש"בסוכות הושבתי את בני ישראל בהוציאי אותם מארץ מצרים – משיבו הקדוש-ברוך-הוא בסוכתו בחג הסוכות של שנה זו.

משיחת וא"ו תשרי, ה'תשכ"ח

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

ביאור עם "שפה ברורה – עוז והדר"

דף פו ע"א: ברייתא נוספת: **וְכשהוא מתוודה, צָרִיךְ לִפְרוֹט** - לפרש בשפתיו **אֶת הַחֵטְא.** וכפי שפירט משה רבינו בשעה שהתוודה עבור ישראל על חטא העגל, **שֶׁנֶּאֱמַר** (שמות לב לא) **'אָנָּא חָטָא הָעָם הַזֶּה חֲטָאָה גְּדֹלָה וַיַּעֲשׂוּ לָהֶם אֱלֹהֵי זָהָב', דִּבְרֵי רַבִּי יְהוּדָה בֶּן בָּבָא. רַבִּי עֲקִיבָא** חולק **וְאוֹמֵר,** על כך נאמר **'אַשְׁרֵי נְשׂוּי פֶּשַׁע כְּסוּי חֲטָאָה',** כלומר אשרי מי שחטאיו מכוסים ואין עוונו מגולה. מקשה הברייתא: **אֶלָּא מַהוּ שֶׁאָמַר מֹשֶׁה** ופירט **'וַיַּעֲשׂוּ לָהֶם אֱלֹהֵי זָהָב'.** מתרצת הברייתא: **כִּדְרַבִּי יַנַּאי. דְּאָמַר רַבִּי יַנַּאי,** לא הזכיר משה את העון אלא כדי למעט מחומרתו, וכך **אָמַר מֹשֶׁה לִפְנֵי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, רִבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם,** אתה גרמת להם שחטאו, כיון שה**כֶּסֶף וְזָהָב שֶׁהִרְבִּיתָ לָהֶם לְיִשְׂרָאֵל עַד שֶׁאָמְרוּ דַּי, גָּרַם לָהֶם שֶׁיַּעֲשׂוּ אֱלֹהֵי זָהָב.**

הגמרא מביאה מהנהגתם של משה רבינו ודוד המלך בענין אם רצוי לגלות את החטא: **שְׁנֵי פַּרְנָסִים** - מנהיגים **טוֹבִים עָמְדוּ לָהֶם לְיִשְׂרָאֵל,** והם **מֹשֶׁה וְדָוִד. מֹשֶׁה אָמַר** [-ביקש] **יִכָּתֵב סוּרְחָנִי** - יתפרש בתורה חטאי, **שֶׁנֶּאֱמַר** (במדבר כ יב) **'יַעַן לֹא הֶאֱמַנְתֶּם בִּי לְהַקְדִּישֵׁנִי'.** ואילו **דָּוִד אָמַר, אַל יִכָּתֵב סוּרְחָנִי, שֶׁנֶּאֱמַר 'אַשְׁרֵי נְשׂוּי פֶּשַׁע כְּסוּי חֲטָאָה'. מָשָׁל דְּמֹשֶׁה וְדָוִד לְמָה הַדָּבָר דּוֹמֶה, לִשְׁתֵּי נָשִׁים שֶׁלָּקוּ בְּבֵית דִּין, אַחַת** משום שקִלְקְלָה - זינתה, **וְאַחַת** משום ש**אָכְלָה פַּגֵּי שְׁבִיעִית** - תאנים שגדלו בשביעית ולא הבשילו כל צרכן, שאסור לאכלן. **אָמְרָה לָהֶן** לבית דין **אוֹתָהּ שֶׁאָכְלָה פַּגֵּי שְׁבִיעִית, בְּבַקָּשָׁה מִכֶּם הוֹדִיעוּ עַל מַה הִיא** - על איזו עבירה אני לוֹקָה, כדי **שֶׁלֹּא יֹאמְרוּ עַל מַה שֶּׁזּוֹ** שזינתה **לוֹקָה** אף **זוֹ לוֹקָה. הֵבִיאוּ פַּגֵּי שְׁבִיעִית וְתָלוּ בְּצוָּאָרָהּ, וְהָיוּ מַכְרִיזִין לְפָנֶיהָ וְאוֹמְרִין עַל עִסְקֵי שְׁבִיעִית הִיא לוֹקָה.** כך, ביקש משה שיכתב סורחנו כדי שלא יאמרו שחטא עם בני ישראל בעון המרגלים ומת כמותם.

ברייתא נוספת מענין פרסום חטא: **מְפַרְסְמִין אֶת הַחֲנֻפִּין** - רשעים שמתחזים לצדיקים, **מִפְּנֵי** - כדי למנוע **חִילּוּל הַשֵּׁם,** לפי שבני אדם סבורים שהוא צדיק ולמדים ממעשיו. ועוד, שכאשר נענש אומרים שאין זכות הצדיק מגינה עליו. **שֶׁנֶּאֱמַר** (יחזקאל ג כ) **'וּבְשׁוּב צַדִּיק מִצִּדְקוֹ וְעָשָׂה עָוֶל, וְנָתַתִּי מִכְשׁוֹל לְפָנָיו'** - אמציא לידו חטא גלוי שיכשל בו, וידעו כולם שאינו צדיק. ממשיכה הברייתא: אפילו **תְּשׁוּבַת הַמּוּחְלָטִין** [-רשע גמור], **מְעַכֶּבֶת** את **הַפּוּרְעָנוּת** שלא תבוא, **וְאַף עַל פִּי שֶׁנֶּחְתַּם עָלָיו גְּזַר דִּין שֶׁל פּוּרְעָנוּת. שַׁלְוַת הָרְשָׁעִים, סוֹפָהּ** מביאה לידי **תַּקָּלָה,** שמתוך שלוותם הם יושבים ומהרהרים בעבירות. **וְהָרְשׁוּת** - השררה, כלומר הרבנות, **מְקַבֶּרֶת אֶת בְּעָלֶיהָ** - גורמת לאדם למות טרם זמנו. **עָרוֹם נִכְנָס לָהּ** האדם לרבנות, **וְעָרוֹם יֵצֵא מִמֶּנָּה** במותו, כלומר אינו מרויח ממנה כלום, **וּלְוַאי** שֶׁלכל הפחות **תְּהֵא יְצִיאָה** מן הרבנות בלא חטא **כְּבִיאָה** אליה.

רש"י

וצריך לפרט את החטא — כשהוא מתודה אומר: חטא פלוני חטאתי. **כדר' ינאי** — לא הזכיר העון אלא למעטו, ולומר: אתה גרמת להם. משל לאדם שהיה לו בן נאה ומאכילו ומשקהו ותולה לו כיס של דינרין בצוארו, והושיבו בפתח זונות, מה יעשה שלא יחטא? הכי גרס בספרי: משה אמר יכתב סורחני שנאמר יען לא האמנתם בי — בכל מקום שנכתב מיתתו שם נכתב סרחונו — אלמא: ניחא למכתביה זמנין טובא. **לשתי נשים** — שלוקות. **אחת קלקלה** — זנתה, והתרו בה למלקות. כך, דור המדבר מתו במדבר שהאמינו למרגלים. ומשה מת במדבר על "שמעו נא המורים". אמר: יכתב סורחני, שלא יאמרו אף אני קלקלתי כמותם. **פגי שביעית** — תאנים שלא בישלו כל צרכן. ורחמנא אמר "והיתה שבת הארץ לכם לאכלה" (ויקרא כה) לאכלה ולא להפסד. **מפרסמין את החנפין** — שהן רשעים ומראין עצמן כצדיקים, אם יש מכיר במעשיו — מצוה לפרסמו מפני חילול השם. שבני אדם למידין ממעשיו, שסבורין עליו שהוא צדיק. ועוד, כשבא עליו פורענות בני אדם אומרים: מה הועיל לו זכותו. **שנאמר ובשוב צדיק מצדקו** — סיפיה דקרא "ונתתי מכשול לפניו" — אני ממציא לידו חטא גלוי לכל שיכשל בו, וידעו את מעשיו. **המוחלטין** — רשעים גמורין. **שלות רשעים סופה תקלה** — מתוך שלותם הם יושבין ומהרהרין בעבירות. **והרשות** — הרבנות. **מקברת בעליה** — שנאמר (שמות א) "וימת יוסף תחילה", ואחר כך כל אחיו. **ולואי שתהא יציאה** — ממנה בלא חטא כביאה.

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

ב״ה, כ״ח תשרי, ה׳תשי״ד
ברוקלין, נ.י.

הוו״ח אי״א נו״מ בעל מדות עוסק בצ״צ
בעל מרץ ורב פעלים וכו׳ מוהר״ר יצחק שי׳

שלום וברכה!

בנועם קבלתי ספריו **נעים זמירות ישראל** ג׳ חלקים הראשונים, שהם ילקוט מאמרי רז״ל ומפרשי התהלים, ות״ח ת״ח על תשורתו זו.

כידוע, תרי שליטין אינו בחיים הרוחניים של האדם: מוחא ולבא, הרגש והשכל.

מתאים לזה, הנה גם עבודת האדם לקונו בשתי דרכים ואופנים היא: דרך תפלה ודרך התורה. התורה היא חכמתנו ובינתנו, והתפלה - עבודה שבלב וכפי׳ רבינו הזקן, בעל התניא והשו״ע: **אין הארצן און מיטן הארצן**.

בכל זה, הנה, כמו בכללות הבריאה, אשר להיותה מאחדות הפשוטה, הרי מאוחדת ואחידה היא, עד שאפילו גם בחיצוניות הדברים מכירה עין המתבונן והבוחן בשיתוף והתכללות חלקי הבריאה זה מזה -

כמו כן, ועל אחת כמה וכמה, באיש הישראלי ובכלל בענינים דקדושה, שבהם אור הוי׳ אחד נמצא בגילוי יותר, הנה ניכר ומורגש בהם יותר, שכל ענין נכלל מחברו.

וזהו ג״כ סוד מה שמצינו כמה דברים מקולי בית שמאי ומחומרי בית הלל, שאף שב״ש שרש נשמתם מבחי׳ שמאל העליון ולכן היו דנים להחמיר תמיד, אעפ״כ בכמה דברים היו ב״ש מקילין מפני התכללות שרש נשמתם שהוא כלול גם מימין, וכן שרש נשמת ב״ה כלול גם משמאל.

ופשיטא אשר כן הוא גם בסוגי עבודת האדם הכלליים הנ״ל: לימוד התורה מוכרח שיהי׳ קשור ברגש הלב, הן בשעת הלימוד - וכמרז״ל כל הקורא בלא נעימה ושונה בלא זמרה עליו הכתוב אומר וגם אני נתתי להם חוקים לא טובים - וגם קודם הלימוד, שזהו ענין ברכת התורה בתחלה, היינו להרגיש בחביבותה ויוקר ענינה עד שיקבע הדבר בלבו.

ואורייתא בלא דחילו ורחימו לא פרחא לעילא ולא יכלה לסלקא ולמיקם קדם הוי׳.

וכן בעבודת התפלה אף שהיא עבודה שבלב, הנה קודם התפלה צריך לחשוב מרוממות הא-ל יתעלה ובשפלות האדם וכו׳. ובשעת התפלה יחשוב כאלו שכינה כנגדו וכו׳. ובלא כוונה זו - אינה תפלה.

יתר על כן, הנה בתפלה גופא ישנם חלקים הקשורים בעיקרם במוח: סידור שבחיו של מקום, פסוד״ז, ברכות ק״ש וכו׳. ובתורה - יש בה חלקים הקשורים בעיקרם ברגש.

ומהם - ספר תהלים, תהלות ותשבחות הקב״ה.

וגם בזה - התכללות: המחשבה ההתבוננות והדעת ברוממות הא-ל, בחכמתו, גדלו וידו החזקה - צריכים להביא לאהבת הא-ל הנכבד והנורא וליראתו.

והתפלה שבתורה, אשר כאמור למעלה, בזה הוא ג״כ ספר התהלים, צריכה לימוד עמוק בהבנה והשגה.

המשך בעמוד רמא

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

שטר **טִירְפָּא**, כדי שאוכל לטרוף בו את דמי המכר מהלקוחות שקנו קרקע מהמוכר **מֵרֹאשׁ חֹדֶשׁ אִיָּר וְאֵילָךְ**, שהרי יש לי אחריות על השדה. **אָמַר לֵיהּ** רב יוסף, לא אכתוב לך כן, משום **דִּיכְלֵי לְמֵימַר לָךְ** – יכולים הלקוחות שתבוא לטרוף מהם לומר לך, **אַתְּ, בַּר חַד בְּגִיסָן אַתְּ** – יתכן ששטרך אכן נכתב באחד בניסן, וקדם לזמנו של הלוקח השני ושלא כדין נטלה ממך, ואין לך זכות לבוא ולטרוף מאתנו את השדה בשביל אחריות נכסים.

שואלת הגמרא: **מַאי תַּקַּנְתֵּיהּ** – מה היא תקנתו, כדי שיוכל לחזור ולתבוע מהלקוחות את דמי השדה. משיבה הגמרא: **נִכְתְּבוּ הַרְשָׁאָה לַהֲדָדֵי** – יכתבו הרשאה זה לזה, כלומר, יבקש מחבירו שזמן שטרו הוא בחמשה בניסן, שימסור לו את שטרו ויכתוב לו הרשאה עליו שיוכל לטרוף לקוחות בשבילו, וממה נפשך יוכל לטרוף מן הלקוחות, שהרי לשניהם המוכר מכר באחריות, ואם יאמרו לו הלקוחות, זמן שטרך היה באחד בניסן, יאמר להם אני בא לגבות את דמי המכר של הלוקח השני שזמנו בחמשה בניסן ויש לי הרשאה לטרוף עבורו. ואם יאמרו לו הלקוחות, הלוקח השני קדם לך שאתה זמנך בעשרים ותשעה בניסן, יאמר להם, אני בא לטרוף מחמת עצמי עבור דמי המכר שהפסדתי. ונמצא שלא יוכלו לדחותו.

משנה

מִי שֶׁהָיָה נָשׂוּי שְׁתֵּי נָשִׁים, וּמָכַר אֶת שָׂדֵהוּ המשועבדת לשתי הכתובות, **וְכָתְבָה** האשה **הָרִאשׁוֹנָה לְלוֹקֵחַ, דִּין וּדְבָרִים אֵין לִי עִמָּךְ** – אני מסתלקת מזכותי לטרוף ממך את השדה לצורך כתובתי. כשמת הבעל האשה **הַשֵּׁנִיָּה מוֹצִיאָה** את השדה **מֵהַלּוֹקֵחַ** עבור כתובתה, **וְרִאשׁוֹנָה** חוזרת וגובה את השדה **מִן הַשֵּׁנִיָּה**, כיון שהיא ויתרה על זכותה בקרקע רק ללוקח ולא לשניה, **וְהַלּוֹקֵחַ** חוזר וטורף את השדה **מִן הָרִאשׁוֹנָה**, שהרי היא הסתלקה מזכותה לגבות ממנו, **וְחוֹזְרוֹת חֲלִילָה**, שהשניה גובה מהלוקח והראשונה מהשניה וכן לעולם, **עַד שֶׁיַּעֲשׂוּ פְּשָׁרָה בֵּינֵיהֶם. וְכֵן** הדין **בְּבַעַל חוֹב, וְכֵן** הדין **בְּאִשָּׁה** שהיא **בַּעֲלַת חוֹב** של בעלה.

גמרא

מבואר במשנה שבכך שאמרה האשה ללוקח 'דין ודברים אין לי עמך' פקעה זכותה, שואלת הגמרא: **וְכִי כָּתְבָה לֵיהּ** ללוקח 'דין ודברים אין לי עמך', **מַאי הָוֵי** – מה בכך, ומדוע פקעה זכותה לגבות מהלוקח את כתובתה, **וְהָתַנְיָא** בברייתא, **הָאוֹמֵר** או כותב **לַחֲבֵירוֹ** השותף עמו בשדה, **דִּין וּדְבָרִים אֵין לִי עַל שָׂדֶה זוּ, וְאֵין לִי עֶסֶק בָּהּ, וְיָדֵי מְסוּלֶּקֶת הֵימֶנָּה**, בכל אחד מלשונות אלו, **לֹא אָמַר כְּלוּם**, מפני שאינם לשונות מתנה. ומדוע כאן כשאמרה 'דין ודברים אין לי', הועילו דבריה.

משיבה הגמרא: **הָכָא בְּמַאי עָסְקִינָן** – במה עוסקת משנתינו, **בְּשֶׁקָּנוּ מִיָּדָהּ** – שעשו עם האשה קנין סודר עבור ויתורה על זכותה לגבות את השדה.

ממשיכה הגמרא ושואלת: **וְכִי קָנוּ מִיָּדָהּ מַאי הָוֵי** – מה בכך שעשו קנין, **תֵּימָא** – הלא האשה תאמר לא התכוונתי לוותר על זכותי, אלא רק **נַחַת רוּחַ עָשִׂיתִי לְבַעְלִי**, כדי שיחשוב שגם אני מסכימה למכירה הזו, ולא יכעס עלי. **מִי לֹא תְּנַן** – וכי לא שנינו (גיטין נד:), **לָקַח** – קנה **מִן הָאִישׁ** את הקרקע המיוחדת לכתובת אשתו, **וְחָזַר** הלוקח **וְלָקַח** את השדה גם **מִן הָאִשָּׁה**, שנתן לה סכום מועט כדי שתסכים למכירה ותמחול על שיעבודה, **מִקָּחוֹ בָּטֵל. אַלְמָא, יְכוֹלָה הִיא שֶׁתֹּאמַר**, בכך שמכרתי את הקרקע, רק **נַחַת רוּחַ עָשִׂיתִי לְבַעְלִי**, ולא הסכמתי באמת למכירה. ומדוע במשנתינו מבואר שאין האשה יכולה לומר כך, אלא הועיל ויתורה.

משיבה הגמרא: **אָמַר רַבִּי זֵירָא, אָמַר רַב חִסְדָּא, לֹא קַשְׁיָא, הָא** – משנתינו סוברת **כְּרַבִּי מֵאִיר**, ואילו **הָא** – המשנה בגיטין, סוברת **כְּרַבִּי יְהוּדָה. דְּתַנְיָא** בברייתא, **כָּתַב** הבעל שטר **לַלּוֹקֵחַ הָרִאשׁוֹן** על מכירת שדה, **וְלֹא חָתְמָה לוֹ** אשתו שהיא מסכימה למכירה, ואחר כך כתב שטר **לַלּוֹקֵחַ הַשֵּׁנִי** על מכירת השדה השניה, **וְחָתְמָה לוֹ** שמסכימה למכירה, **אִיבְּדָה כְּתוּבָּתָהּ** ואינה יכולה לגבותה אלא מבני חורין, **דִּבְרֵי רַבִּי מֵאִיר. רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר**, יכולה היא לגבות מהלוקח השני, כיון **שִׁכּוֹלָהּ הִיא שֶׁתֹּאמַר נַחַת רוּחַ עָשִׂיתִי לְבַעְלִי, אַתֶּם** – הלקוחות, **מַה הִטְעָנָה שֵׁישׁ לָכֶם עָלַי**. ומשנתינו סוברת כרבי מאיר, שהועילה מחילתה, והמשנה בגיטין סוברת כרבי יהודה, שיכולה לטעון נחת רוח עשיתי לבעלי.

דוחה הגמרא: **וְכִי** מסתבר הדבר, **שֶׁרַבִּי**, שסידר את המשניות, **סָתַם לֵהּ הָכָא** – שנה כאן סתם משנה **כְּרַבִּי מֵאִיר, וְסָתַם לָהּ הָתָם** – ואילו שם במשנה בגיטין, שנה סתם משנה **כְּרַבִּי יְהוּדָה.**

מחמת קושיא זו הגמרא מביאה תירוץ אחר: **אָמַר רַב פָּפָּא**, משנתינו עוסקת **בִּגְרוּשָׁה**, שהסכימה למכירת הבעל רק אחרי שהתגרשה, **וְ**משנה זו מוסכמת **לְדִבְרֵי הַכֹּל**, שבזה הכל מודים שאינה יכולה לומר נחת רוח עשיתי לבעלי.

תירוץ נוסף: **רַב אַשִּׁי אָמַר, כּוּלָּהּ רַבִּי מֵאִיר הִיא** – בין המשנה כאן ובין המשנה בגיטין הם בשיטת רבי מאיר, הסובר שאינה יכולה לטעון 'נחת רוח עשיתי לבעלי', **וְעַד כָּאן לֹא קָאָמַר רַבִּי מֵאִיר הָתָם** – ולא אמר רבי מאיר בברייתא שאינה יכולה לטעון כן, **אֶלָּא בִּשְׁנֵי לָקוֹחוֹת**, שקנו מהבעל, והאשה לא חתמה אלא לשני, **דְּאָמְרֵי לָהּ** – שאומרים לה, **אִי אִיתָא דְּנַחַת רוּחַ עָבְדַתְּ** – אם נכון הדבר שחתמת לשני בשביל לעשות נחת רוח לבעלך, **לְכַמָּא אִיכְּעֵי לָךְ לְמֵיעֲבַד** – היית צריכה לעשות כן גם ללוקח הראשון, וכיון שלא חתמת לו, בהכרח שלא היתה כוונתך לעשות לבעלך נחת רוח. **אֲבָל בְּלוֹקֵחַ אֶחָד** כפי שמדובר במשנה בגיטין, **אֲפִילּוּ רַבִּי מֵאִיר מוֹדֶה** שאשה יכולה לומר נחת רוח עשיתי לבעלי. **וּמַתְנִיתִין** – ומשנתינו עוסקת באופן **דְּכָתַב לֵיהּ לְאַחֵר** – שכתב הבעל שטר מכירה ללוקח אחד והאשה לא חתמה לו, ואחר כך מכר ללוקח השני והאשה חתמה לו, ולכן אינה יכולה לטעון נחת רוח עשיתי לבעלי.

* * *

הגמרא מביאה ספק שהובאה לו ראיה מהברייתא לעיל לענין שני לקוחות: **תָּנֵן הָתָם** במסכת גיטין (מח:), **אֵין נִפְרָעִין מִנְּכָסִים מְשׁוּעְבָּדִים** – נכסים שמכר הלוה לאחרים, **בְּמָקוֹם שֶׁיֵּשׁ נְכָסִים בְּנֵי חוֹרִין** שהם ברשות הלוה, **וַאֲפִילּוּ** הנכסים שברשותו **הֵן יְתוּרִין**. מסתפקת הגמרא: **אִיבַּעְיָא לְהוּ, אִישְׁתַּדּוּף בְּנֵי חֲרֵי** – מה הדין במקרה שכאשר המלוה בא לגבות את חובו, יש ללוה קרקעות, אבל הן התקלקלו ואין בהם כדי לגבות את חובו, **מַהוּ דְּלִיטְרוֹף מִמְּשַׁעְבְּדֵי** – האם יכול המלוה לטרוף את חובו מהנכסים המשועבדים שביד הלקוחות.

הגמרא מביאה ראיה מהברייתא שהובאה לעיל: **תָּא שְׁמַע** ראיה מהברייתא, אם **כָּתַב** הבעל שטר מכירה **לַלּוֹקֵחַ הָרִאשׁוֹן, וְלֹא חָתְמָה לוֹ** אשתו שמסכימה למכירה, ואחר כך כתב שטר **לַלּוֹקֵחַ הַשֵּׁנִי** על מכירת השדה השניה, **וְחָתְמָה לוֹ** שמסכימה למכירה, **אִיבְּדָה כְּתוּבָּתָהּ** ואינה יכולה לגבותה אלא מבני חורין, **דִּבְרֵי רַבִּי מֵאִיר. וְאִי סַלְקָא דַּעְתָּךְ** – ואם תעלה בדעתך, **אִישְׁתַּדּוּף בְּנֵי חֲרֵי טָרִיף מִמְּשַׁעְבְּדֵי** – שכאשר הקרקעות התקלקלו ואין אפשרות לגבות מהלוה, חוזר המלוה לגבות מהנכסים המשועבדים שנמכרו, **נְהִי דְּאִיבְּדָה כְּתוּבָּתָהּ מִשֵּׁנִי** – אמנם היא איבדה את זכותה לגבות כתובתה מהלוקח השני, שהרי חתמה לו, **מֵרִאשׁוֹן מִיהָא תִּיגְבֵּי** – מדוע שלא תחזור לגבות מהלוקח הראשון. וכמו שאם התקלקלה הקרקע אצל הלוה, חוזר המלוה ללוקח, כך אם אי אפשר לגבות מהלוקח האחרון, חוזרים ללוקח שקדם לו.

הגמרא דוחה את הראיה: **אָמַר רַב נַחְמָן בַּר יִצְחָק, מַאי אִיבְּדָה** – מה שהמשנה אמרה 'איבדה כתובתה', הכוונה **שֶׁאִיבְּדָה** כתובתה **מִשֵּׁנִי** – מהלוקח השני שחתמה לו, אבל יכולה לגבות מהלוקח הראשון.

הגמרא דוחה פירוש זה בברייתא: **אָמַר רָבָא, שְׁתֵּי תְּשׁוּבוֹת בַּדָּבָר**

המשך בעמוד סא

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

רש"י

טירפא — לטרוף לקוחות מראש חדש אייר, שהרי מכרה לו באחריות. יכלי למימר — לקוחות. **את בר חד בניסן את** — ושטרך קודם, ושלא כדין נטלה ממך. **מאי תקנתיה** — דהאי. **נכתבו הרשאה להדדי** — יבקש מאת חברו בר חמשה בניסן, וימסור לו שטרו, ויכתוב לו הרשאה עליו לטרוף לקוחות. ואם יאמרו לו: בר חד בניסן את — אומר להם: אני בא לטרוף בשביל מעות של חמשה בניסן, שהרי לשנינו מכרה באחריות, ואני בא בהרשאה עליכם מכחו. ואם יאמרו לו: הוא קדם, ואת בר עשרים ותשעה בניסן היית — אומר להם: אני בא מחמת עצמי. **משנה ומכר את שדהו** — המשועבד לכתובות. **הראשונה** — שנשא תחלה. **השניה מוציאה** — כשימות בעלה. **וכן בעל חוב וכן אשה בעלת חוב** — מפרש בגמרא. **גמרא בשקנו מידה** — ואמרינן ב"הכותב לאשתו", דהיכא דקנו מידו — מגופה של קרקע קנו מידו. **מקחו בטל** — משמע לגמרי, ואפילו בחיי הבעל. ובבבא בתרא מוקמינן לה באחת מאותן שלש שדות: או ייחדה לה לכתובתה, או כתב לה בתוך הכתובה, או שהכניסה לו שום משלה. **כתב לראשון** — שטר מכר על שדה אחת. **ולא חתמה לו** — לא הודית באותו מכר. וכתב שטר אחר ללוקח שני על שדה אחרת, וחתמה לו. **אבדה כתובתה** — אם אין שם בני חורין, שהרי הראשון אומר: הנחתי ליך מקום לגבות הימנו. **יכולה היא שתאמר כו'** — מן השני תגבה. **ורבי** — דסתמינהו למשניות; הכא בכתובות סתם לן כרבי מאיר, ובמסכת גיטין סתם לן מקחו בטל, כרבי יהודה. **אמר רב פפא** — מתניתין כשהיתה גרושה ואחר כך כתבה לו ללוקח כן. **רב אשי אמר** — אפילו בישבת תחתיו. ותרוייהו סתמי כרבי מאיר. ומתניתין דגיטין, דלקח מן האיש וחזר ולקח מן האשה להכי מקחו בטל, דעד כאן לא קאמר רבי מאיר בברייתא: איבדה כתובתה — אלא בשני לקוחות, והא חזינן דבראשון לא עשתה נחת רוח לבעלה, הלכך לא מצית למימר כי חתמה לשני — נחת רוח עשיתי לבעלי. **ומתניתין** — דהכא, דאשמעינן מינה: חתימתה קיימת. **בדכתב** — הבעל לאחר קודם לזה, ולא חתמה לו, ולזה חתמה. **אישתדוף בני חרי** — לאחר שלקחו הלקוחות. **אישתדוף** — נתקלקלו. **מראשון מיהא תגבי** — שהרי נתקלקל זכותה במקום שהניח לה לגבות, והוה ליה כאישתדוף. **ועוד תניא** — דמראשון לא תגבה: הכי גרסינן. **התם איהו דאפסיד אנפשיה** — וכולה רבא קאמר לה. לא תימא מאי איבדה כתובתה — משני, דאף מראשון איבדה. אפילו הכי לא נפשוט מינה אישתדוף בני חרי לא טריף ממשעבדי. דהתם היא דאבדה כתובתה, והא דקתני: אין לו על לוקח ראשון כלום — חד טעמא הוא. האי דלא הדר גבי מהראשון — משום דאפסיד נפשיה בידים, שכתב לשני "דין ודברים אין לי עמך", ולא דמי לאישתדוף.

והא

1 טִירְפָּא מֵאֵיָּר וְאֵילָךְ. אֲמַר לֵיהּ: כְּכֻלֵּי לְמֵימַר לָךְ: אַתְּ
2 בַּר חַד בְּנִיסָן אַתְּ. מַאי תַּקַּנְתֵּיהּ? נִכְתְּבוּ הַרְשָׁאָה
3 לַהֲדָדֵי. **משנה** מִי שֶׁהָיָה נָשׂוּי שְׁתֵּי נָשִׁים, וּמָכַר
4 אֶת שָׂדֵהוּ. וְכָתְבָה רִאשׁוֹנָה לַלּוֹקֵחַ "דִּין וּדְבָרִים אֵין
5 לִי עִמָּךְ" - הַשְּׁנִיָּה מוֹצִיאָה מֵהַלּוֹקֵחַ, וְרִאשׁוֹנָה מִן
6 הַשְּׁנִיָּה, וְהַלּוֹקֵחַ מִן הָרִאשׁוֹנָה. וְחוֹזְרוֹת חֲלִילָה, עַד
7 שֶׁיַּעֲשׂוּ פְּשָׁרָה בֵּינֵיהֶם. וְכֵן בַּעַל חוֹב, וְכֵן אִשָּׁה בַּעֲלַת
8 חוֹב. **גמרא** וְכִי כְּתָבָהּ לֵיהּ מַאי הֲוֵי? וְהָתַנְיָא:
9 הָאוֹמֵר לַחֲבֵירוֹ "דִּין וּדְבָרִים אֵין לִי עַל שָׂדֶה זוֹ"
10 וְ"אֵין לִי עֵסֶק בָּהּ" וְ"יָדִי מְסוּלֶּקֶת הֵימֶנָּה" - לֹא אָמַר
11 כְּלוּם! הָכָא בְּמַאי עָסְקִינַן - בְּשֶׁקָּנוּ מִידָּהּ. וְכִי קָנוּ
12 מִידָּהּ מַאי הֲוֵי? תֵּימָא: "נַחַת רוּחַ עָשִׂיתִי לְבַעְלִי!" מִי
13 לָא תְּנַן: לָקַח מִן הָאִישׁ וְחָזַר וְלָקַח מִן הָאִשָּׁה - מִקָּחוֹ
14 בָּטֵל. אַלְמָא: יְכוֹלָה הִיא שֶׁתֹּאמַר "נַחַת רוּחַ עָשִׂיתִי
15 לְבַעְלִי!" אֲמַר רַב זֵירָא אָמַר רַב חִסְדָּא: לָא קַשְׁיָא;
16 הָא - רַבִּי מֵאִיר, הָא - רַבִּי יְהוּדָה. דְּתַנְיָא: כָּתַב
17 לָרִאשׁוֹן וְלֹא חָתְמָה לוֹ, לַשֵּׁנִי וְחָתְמָה לוֹ - אִיבְּדָה
18 כְּתוּבָּתָהּ, דִּבְרֵי רַבִּי מֵאִיר. רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר: יְכוֹלָה
19 הִיא שֶׁתֹּאמַר "נַחַת רוּחַ עָשִׂיתִי לְבַעְלִי, אַתֶּם מַה
20 לָּכֶם עָלַי"? וְרַבִּי סָתַם לָהּ הָכָא כְּרַבִּי מֵאִיר וְסָתַם
21 לָהּ הָתָם כְּרַבִּי יְהוּדָה?! אָמַר רַב פַּפָּא: בִּגְרוּשָׁה,
22 וְדִבְרֵי הַכֹּל. רַב אַשִׁי אָמַר: כּוּלָּהּ רַבִּי מֵאִיר הִיא; וְעַד
23 כָּאן לָא קָאָמַר רַבִּי מֵאִיר הָתָם - אֶלָּא בִּשְׁנֵי לָקוֹחוֹת,
24 דְּאָמְרִי לָהּ: אִי אִיתָא דַּנַּחַת רוּחַ עָבְדַתְּ - לְקַמָּא
25 אִיבָּעֵי לָךְ לְמֵיעֲבַד, אֶבָל בְּלוֹקֵחַ אֶחָד - אֲפִילּוּ רַבִּי
26 מֵאִיר מוֹדֶה. וּמַתְנִיתִין - דְּכָתַב לֵיהּ לְאַחַר. תְּנַן הָתָם:
27 אֵין נִפְרָעִין מִנְּכָסִים מְשׁוּעְבָּדִים בְּמָקוֹם שֶׁיֵּשׁ נְכָסִים
28 בְּנֵי חוֹרִין, וַאֲפִילּוּ הֵן זִיבּוּרִית. אִיבַּעְיָא לְהוּ: אִישְׁתַּדּוּף
29 בְּנֵי חָרֵי, מַהוּ דִּלְיִטְרוֹף מִמְּשַׁעְבְּדֵי? תָּא שְׁמַע: כָּתַב
30 לָרִאשׁוֹן וְלֹא חָתְמָה לוֹ, לַשֵּׁנִי וְחָתְמָה לוֹ - אִיבְּדָה
31 כְּתוּבָּתָהּ, דִּבְרֵי רַבִּי מֵאִיר. וְאִי סָלְקָא דַּעְתָּךְ אִישְׁתַּדּוּף
32 בְּנֵי חָרֵי טָרֵיף מִמְּשַׁעְבְּדֵי, נְהִי דְּאִיבְּדָה כְּתוּבָּתָהּ מִשֵּׁנִי
33 - מֵרִאשׁוֹן מִיהָא תִּיגְבֵּי! אָמַר רַב נַחְמָן בַּר יִצְחָק:
34 מַאי אִיבְּדָה - אִיבְּדָה מִשֵּׁנִי. אָמַר רָבָא: שְׁתֵּי תְּשׁוּבוֹת
35 בַּדָּבָר; חֲדָא - דְּ"אִיבְּדָה" לְגַמְרֵי מַשְׁמַע. וְעוֹד, תַּנְיָא:
36 לָוֶה מִן הָאֶחָד וּמְכַר נְכָסָיו לְשְׁנַיִם, וְכָתַב בַּעַל חוֹב
37 לְלוֹקֵחַ שֵׁנִי "דִּין וּדְבָרִים אֵין לִי עִמָּךְ" - אֵין לוֹ עַל
38 לוֹקֵחַ רִאשׁוֹן כְּלוּם, מִפְּנֵי שֶׁיָּכוֹל לוֹמַר: הִנַּחְתִּי לְךָ
39 מָקוֹם לִגְבּוֹת הֵימֶנּוּ. הָתָם אִיהוּ דְּאַפְסִיד נַפְשֵׁיהּ בִּידָיִם. אֲמַר לֵיהּ רַב יֵימָר לְרַב אַשִׁי:

והא

וכי כתבה ליה מאי הוי — תימה: מאי קא פריך? והלא לא בא עדיין לידה, והוי כמו כותב לה ועודה ארוסה! ואומר אני: דשפיר פריך, דהכא הוי כמו כותב לה והיא נשואה. ולא דמי לארוסה כלל, דארוסה, אם מכרה ונתנה —קיים, אבל הכא — אינו יכול למכור שלא תטרוף כל שעה. **הכא** במאי עסקינן בשקנו מידה — אף על גב דגבי נשואה אמר רב יוסף בריש "הכותב" (כתובות פג,א): מדין ודברים קנו מידו, נשואה הוי טפי ידו כידה מהכא גבי לוקח ידה כידו. **תימא** נחת רוח עשיתי לבעלי מי לא תנן כו' — ליכא לשנויי בשלקח מהאשה תחלה, דאז הוי קיים, כדקתני בסיפא: לקח מן האשה וחזר ולקח מן האיש — מקחו קיים — דבמתניתין משמע דאחר מבירת השדה כתבה ללוקח, דהכי קתני: ומכר שדהו וכתבה כו'. **הא** רבי מאיר הא רבי יהודה דתניא כו' — והא דקתני דלא אמרינן "נחת רוח עשיתי לבעלי" רבי מאיר היא. ופירש לנו רבי, דצריכינן למימר דהשתא הא דנקט בברייתא "כתבה לראשון ולא חתמה לו" רבותא נקט דאף על גב דאיכא למימר הך אתתא כי חתמה נמי לשני לאו שהודית באותו מכר אלא לנחת רוח מכוונת דהא כבר ראינה שלא חתמה לראשון אפילו הכי אמרינן איבדה כתובתה וכל שכן סתמא וקשיא לי אם כן לבסוף דמסיק רב אשי כולה רבי מאיר היא ועד כאן לא קאמר רבי מאיר אלא בשני לקוחות כו' אמאי הדר ביה מאותה סברא ראשונה דסלקא דעתך, דיותר יש לנו לומר אבדה כתובתה בחד לוקח מבשני לקוחות הוה ליה למימר: כולה רבי יהודה היא, ובשני לקוחות דוקא אמר רבי יהודה יכולה שתאמר "נחת רוח עשיתי לבעלי", אבל בחד לוקח — לא! על כן נראה לי: לסלקא דעתך השתא נמי שייך יותר נחת רוח בלוקח אחד מבשני לקוחות, אבל לא משמע ליה שיחלוק רבי מאיר. ונקט שני לקוחות משום רבותא דרבי יהודה.

כתבה לראשון ולא חתמה לו כו' — יש מקשין: והא ב"הנזקין" (גיטין נח,א) אמתניתין דלקח מן האיש וחזר ולקח מן האשה — מקחו בטל, אמר רב: לא שנו אלא דא"ל "לך חזק וקני". אבל בשטר — קנה! ותירץ רבי: דהתם כשכתבה לו שטר בפני עצמה, דהואיל ויכול להוציא שטר שלה בלא שטר של בעל — לא אמרינן "נחת רוח", אבל הכא מיירי שחתמה לו בשטר של בעל, דהואיל ואינו יכול להוציא שטר שלה שלא יראו שטר של בעל עמו — יכולה היא ודאי שתאמר "נחת רוח עשיתי לבעלי". ועוד אמר לן רבי: דאפילו בשטר עצמו של בעל איירי, אלא שכתבה שהיא עצמה מכרה ללקוחות. אבל "חתמה לו" דשמעתין — היינו שמוחלת שיעבוד שיש לה על הקרקע. וכן משמע לשון "חתמה", כלומר שנתרצית במקח, ולא מחתה בו. עוד תירץ רבי: דהתם הכי קאמר: לא שנו אלא דאמר ליה לך חזק וקני, אבל בשטר — קנה, בהדי "לך חזק וקני". ולא נתיישב לי תירוץ זה, דפריך התם לרב, מהא דתניא: לקח מן האיש וחזר ולקח מן האשה — מקחו בטל, עד שתכתוב לו אחריות נכסים. דקאמר: נימא תהוי תיובתא דרב. ומאי תיובתא? נמי האי דקתני דשטר אינו מועיל עד שתכתוב אחריות נכסים — בדלא אמר "לך חזק וקני", וכי קאמר רב — בדאמר "לך חזק וקני" בהדי שטר! ולתירוץ ראשון לא קשה כולי האי.

הכי איתא גירסא ישנה: מתניתין דכתבה לאחר, וזה לאחר שני הוא. מכלל דמכר הבעל לראשון (שדה אחרת) ולא חתמה לו. ולישנא דהך משנה דקמשני נקט. דאי האי "אחר" ראשון הוא, וגרסינן "וכתב" — "דזבין ליה לאחר" הוה ליה למימר.

התם איהו דאפסיד נפשיה — מה שפירש בקונטרס: וכולה רבא קאמר לה — לא נהירא לרבינו תם. דאם כן הוה ליה למימר: אלא התם הוא דאפסיד אנפשיה. אלא התלמודהוא דמתרץ: התם הוא בבעל חוב, דאפסיד נפשיה בידים, דידע דדיניה עלויה לפרוע, אבל אשה — ליכא למימר כל כך איהי היא דאפסידה נפשה, דהא בעת שכתבה לו לא היתה רואיה עדיין לגבות בברור, שהרי לא נתנה כתובה לגבות מחיים. וכן פירש רבינו חננאל, ובכמה מקומות בתלמוד דלא חייש לשנויי אלא קושיא אחרונה. ועוד: דאינה פירכא כל כך מקמייתא, דלרב נחמן בר יצחק לא משמע ליה לגמרי, אלא משני.

מהדורת הלכה ומשא ומתן בלבד

תוספות

ומוקמינן לבולהו בידא דלוקח — תימה: מעיקרא נמי נוקמיה ביד הלוקח, אפוכי מטרתא למה ליה? דאמר: הבעל מוציא מיד הלוקח ו"אחריך" מיד הבעל, ולוקח מיד "אחריך"! ואמר רבי דנפקא מינה: כשיוציא הבעל מיד הלוקח תחלה, אם יעשה פשרה בינו ל"אחריך" יפסיד הלוקח. ואין נראה לי. דאם כן הא דפריך: מאי שנא מהא דתנן? ומשני: התם — אית ליה פסידא לבולהו, הכא — לוקח הוא דאית ליה פסידא. מה הועילו חכמים בתקנתם? כיון דמצי למיעבד פשרה בעל ו"אחריך" ויפסיד הלוקח! אלא נראה לי: דלאו דוקא קאמר שיוציא הבעל מיד הלקוחות, אלא מתוך שאם היה מוציא הבעל מיד הלוקח, היה "אחריך" מוציא מיד הבעל ולוקח מיד "אחריך", מעיקרא נמי מוקמינן ליה בידא דלוקח, משום דאית ליה פסידא, ולא יוכל בעל להוציא מידו.

וכן בעל חוב ושני לקוחות וכן אשה — יש לתמוה: אמאי איצטריך למיתני כל הנך גוונא? ויש לומר: דצריכי; דאי מקמייתא, הוה אמינא, הראשונה מוציאה מיד השניה, כיון דאין לשניה כל כך פסידא שתוכל לגבות מבעלה, ושיעבודא של ראשונה קודם, ובדין הוציאה, אבל בעל חוב מלוקח — לא. ואי אשמעינן בעל חוב מלוקח — כדי שלא תנעול דלת בפני לווין, אבל אשה בעלת חוב מלוקח — לא, להכי צריכי כולהו.

הדרן עלך מי שהיה נשוי

אלמנה ניזונת מנכסי יתומים מעשה ידיה שלהן — גרסינן בלא וי"ו, דאי גרסינן "ומעשה ידיה שלהן" בוי"ו, היכי מבעיא ליה בגמרא אי "ניזונת" תנן אי "הניזונת" תנן? על כרחך "ניזונת" תנן, מדקתני "ומעשה ידיה שלהן"! מפי רבי. **ואין** חייבין בקבורתה — ואם תאמר: פשיטא, דהא בעל גופיה לא מיחייב בקבורתה היכא דלא ירית כתובתה, דקיימא לן: קבורתה תחת כתובתה! ויש לומר: דהיא גופה קא משמע לן מתניתין, דקבורתה תחת כתובתה. דאכתי לא שמעינן ליה בשום מקום במשנה. מיהו, תימה: הא דלא קתני "ואין חייבין בפרקונה", ואי משום דבעי למיתני "יורשי כתובתה חייבין בקבורתה" — האי נמי פשיטא, אלא מי יקברנה? וכי תימא ביבמה אתא לאשמועינן, דיורשי כתובתה חייבין בקבורתה ולא יורשי נכסי מלוג — אם כן מאי איצטריך למידק לעיל מדקתני: יורשיה יורשי כתובתה — איזוהי אלמנה שיש לה שני יורשין. תיפוק ליה מדאיצטריך למיתני הך בבא בלל! ויש לומר: דאיצטריך לאשמועינן אפילו היכא דלא שקלה אלמנה כתובה, כגון דליכא אלא מטלטלי — אינן חייבים בקבורתה. ואף על גב דהשתא הוו כיורשי כתובתה, כיון שאינה גובה אותה מהם.

ניזונת תנן וכאנשי גליל כו' — הא לא מבעיא ליה היכי סתם תנא דמתניתין, ולענין הלכתא כמאן — דהא אשכחן פלוגתא דרב ושמואל בהא לעיל, שילהי "נערה" (נד,א). ועוד: היכי פשיט בתר הכי מדשמואל? הא שמואל פסק לעיל כאנשי גליל! אלא נראה לי, הכי פירושו: "ניזונת תנן", וכאנשי גליל שהיא ניזונת על כרחן של יתומין, והלכך מעשה ידיה שלהן. אבל לאנשי יהודה, שמדעתם ניזונת ויכולין לסלקה — אין מעשה ידיה שלהן. או "הניזונת" תנן וכאנשי יהודה, דאפילו לאנשי יהודה דאי בעו לא יהבי לה — אפילו הכי מעשה ידיה שלהן. מפי רבי.

רש"י

והא מעשים בכל יום — דדיינין דנין, דכיון דאשתדוף בני חרי — טריף ממשעבדי. **פרדיסא** — כרם. **לעשר שנים** — שיאכלנה עשר שנים ותחזור לבעלים בלא מעות, דכתב ליה: במשלם שניא אילין תיפוק ארעא דין בלא כסף. **וקש** — הזקין. **איהו אפסיד אנפשיה** — לוקח שלקח שדה מיד זה שמשכן כרם זה באחריות לאובלו עשר שנים. **עביד דקיש** — והדר מלוה על הלקוחות. **נכסי ליך** — אמר לפנויה: נכסי ליך ואחריך לפלוני. **כי האי תנא** — כרבי שמעון דאמר: מכירתו מכירה. **ואמר אביי נכסי ליך כו'** — לקמן מוקי להא שמעתא בתרייתא; באומר לנשואה. **הבעל מוציא מיד** הלוקח — אם בא לדון עמו יכול הוא לזכות בדין — שהוא לוקח ראשון. **ואחריך** — יכול להוציא מיד הבעל דכי אמר אביי אין ל"אחריך" במקום הבעל כלום — שנתן לה כשהיא פנויה וניסת. אבל באומר לנשואה, הכי קאמר לה: "אחריך" — ליקני, בעל — לא ליקני. ולוקח **מיד אחריך** — כרבי שמעון, דאמר דמכירת הראשון מכירה. **ומוקמינן לה בידא** דלוקח — אין בית דין נזקקין (בפעם הזאת אם בא להרוציאן מיד הלוקח. שאין הפעם הזאת דומה לראשונה, מתחלה, שנבנס להם לוקח זה מכח מכירת האשה, ומיד האשה יכול הבעל לטען "אני לקחתי ראשון". אבל בזו, שהרוציאן מיד "אחריך", שאין הבעל זוכה אצלו בדין — אין בית דין נזקקין לבעל, כדקאמר טעמיה לקמיה. **וכן בעל חוב ושני** לקוחות — ראובן נושה בשמעון מנה, ולו שתי שדות, ומכרן לשנים, זו בחמשים וזו בחמשים. וכתב בעל חוב ללוקח שני "דין ודברים אין לי עמך". בעל חוב נוטל מיד הראשון, וכאן אין לומר "הנחתי מקום שתגבה הימנו" — שהרי חובו בנגד שתיהן. ולוקח ראשון מוציא מיד השני, וב"ח חוזר ומוציא אף זו מן הראשון, ולוקח שני מבעל חוב, וחוזרין חלילה עד שיעשו פשרה. **וכן אשה בעלת חוב** — שהיה לה חוב כתובתה על בעלה, ומכר שתי שדותיו לשנים, ואין בשניהם אלא כדי כתובתה, וכתבה לשני: דין ודברים אין לי עמך — האשה מוציאה מיד לוקח ראשון, והוא מן השני, והאשה מן הראשון, והשני מן האשה, ולוקח ראשון מיד השני, וחוזרין חלילה.

הדרן עלך מי שהיה נשוי.

משנה אלמנה ניזונת. אין חייבין בקבורתה — אם מתה. שהרי יורשיה גובין כתובתה מיורשי הבעל, ועליהן לקוברה. שהרי בעלה תחת כתובתה חייב בקבורתה, עכשיו שאינו יורשה — היא תקבור עצמה. **גמרא** אנשי גליל היו כותבין: את תהא יתבת בביתי ומיתזנא מנכסי כל ימי מיגר ארמלותיך בביתי. **כאנשי יהודה** — היו כותבין: עד שירצו היורשין ליתן ליך כתובתיך. לפיכך, אם רצו היורשין — נותנין לה כתובתה ופוטרין אותה. **הניזונת תנן** — והכי קתני: אלמנה הניזונת מנכסי יתומים — מעשה ידיה שלהם, כל זמן שהם רוצים לזונה.

וְהָא מַעֲשִׂים בְּכָל יוֹם, דְּהַהוּא גַּבְרָא דְּמִישְׁכֵּן לֵיהּ פַּרְדֵּיסָא לְחַבְרֵיהּ לְעֶשֶׂר שְׁנִין, וְקַשׁ לְחָמֵשׁ שְׁנִין, וַאֲתָא לְקַמֵּיהוּ דְּרַבָּנַן, וְכָתְבוּ לֵיהּ טִירְפָּא! הָתָם נַמִּי אִינְהוּ הוּא דְּאַפְסִידוּ אַנַּפְשַׁיְיהוּ; כֵּיוָן דְּהָווּ יָדְעֵי דְּפַרְדֵּיסָא עֲבִיד דְּקִישׁ - לָא אִיבָּעֵי לְהוּ לְמִיזְבַּן. וְהִלְכְתָא: אִישְׁתַּדּוּף בְּנֵי חָרֵי - טָרְפָא מִמְּשַׁעְבְּדֵי. אָמַר אַבָּיֵי: "נְכָסַי לִיךְ וְאַחֲרַיִךְ לְפְלוֹנִי" וְעָמְדָה וְנִיסֵּת - בַּעַל לוֹקֵחַ הָוֵי, וְאֵין לְ"אַחֲרַיִךְ" בְּמִקּוֹם בַּעַל כְּלוּם. כְּמַאן - כִּי הַאי תַּנָּא. דְּתַנְיָא: "נְכָסַי לִיךְ וְאַחֲרַיִךְ לְפְלוֹנִי" יָרַד הָרִאשׁוֹן וּמָכַר - הַשֵּׁנִי מוֹצִיא מִיַּד הַלָּקוֹחוֹת, דִּבְרֵי רַבִּי. רַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל אוֹמֵר: אֵין לַשֵּׁנִי אֶלָּא מַה שֶּׁשִּׁייֵר רִאשׁוֹן. וּמִי אָמַר אַבָּיֵי הָכִי? וְהָאָמַר אַבָּיֵי: אֵיזֶהוּ רָשָׁע עָרוּם - זֶה הַמַּשִּׂיא עֵצָה לְמִכּוֹר בִּנְכָסִים כְּרַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל! מִי קָאָמַר "תִּינָּשֵׂא"? "נִשֵּׂאת" קָאָמַר. וְאָמַר אַבָּיֵי: "נְכָסַי לִיךְ וְאַחֲרַיִךְ לְפְלוֹנִי", וּמָכְרָה וּמֵתָה - הַבַּעַל מוֹצִיא מִיַּד הַלָּקוֹחוֹת, וְ"אַחֲרַיִךְ" מִיַּד בַּעַל, וְלוֹקֵחַ מִיַּד "אַחֲרַיִךְ", וּמוֹקְמִינַן לְכוּלְּהוּ בִּידָא דְּלוֹקֵחַ מַאי שְׁנָא מֵהָא דְּתַנְן: וְחוֹזְרוֹת חֲלִילָה עַד שֶׁיַּעֲשׂוּ פְּשָׁרָה בֵּינֵיהֶן? הָתָם אִית לְהוּ פְּסִידָא לְכוּלְּהוּ, הָכָא - לוֹקֵחַ הוּא דְּאִית לֵיהּ פְּסִידָא. אֲזַל רַפְרַם אֲמַר לִשְׁמַעְתָּא קַמֵּיהּ דְּרַב אַשִׁי: מַאי אָמַר אַבָּיֵי הָכִי? וְהָאָמַר אַבָּיֵי: "נְכָסַי לִיךְ וְאַחֲרַיִךְ לְפְלוֹנִי", עָמְדָה וְנִיסֵּת - בַּעַל לוֹקֵחַ הָוֵי, וְאֵין לְ"אַחֲרַיִךְ" בְּמִקּוֹם בַּעַל כְּלוּם. אֲמַר לֵיהּ: הָתָם - דְּאָמַר לָהּ כְּשֶׁהִיא נְשׂוּאָה. מַאי קָאָמַר לָהּ: "אַחֲרַיִךְ" - לִיקְנֵי, בַּעַל - לָא לִיקְנֵי. וְכֵן בַּעַל חוֹב. תָּנָא: וְכֵן בַּעַל חוֹב וּשְׁנֵי לְקוֹחוֹת, וְכֵן אִשָּׁה בַּעֲלַת חוֹב וּשְׁנֵי לְקוֹחוֹת.

הדרן עלך מי שהיה נשוי

אַלְמָנָה נִיזּוֹנֶת מִנִּכְסֵי יְתוֹמִים - מַעֲשֵׂה יָדֶיהָ שֶׁלָּהֶן, וְאֵין חַיָּיבִין בִּקְבוּרָתָהּ. יוֹרְשֶׁיהָ, יוֹרְשֵׁי כְּתוּבָּתָהּ, חַיָּיבִין בִּקְבוּרָתָהּ. **גְּמָרָא** אִיבַּעְיָא לְהוּ: "נִיזּוֹנֶת" תְּנַן, אוֹ "הַנִּיזּוֹנֶת" תְּנַן? "נִיזּוֹנֶת" תְּנַן - וּכְאַנְשֵׁי גָלִיל, וְלָא סַגִּי דְּלָא יָהֲבֵי לָהּ. אוֹ דִּלְמָא: "הַנִּיזּוֹנֶת" תְּנַן, וּכְאַנְשֵׁי יְהוּדָה, וְאִי בָּעוּ - לָא יָהֲבֵי לָהּ?

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

וְהָא מַעֲשִׂים בְּכָל יוֹם שהדיינים בבית דין פוסקים שאם הקרקעות בני חורין התקלקלו, רשאי המלוה לגבות ממשועבדים. וכפי שמוכח מהמעשה דלהלן, **דְּהַהוּא גַּבְרָא** – שהיה מעשה באדם, **דְּמִשְׁכַּן לֵיהּ פַּרְדֵּיסָא לְחַבְרֵיהּ לְעֶשֶׂר שְׁנִין** – שמשכן כרם לעשר שנים כדי שהמלוה יאכל פירות הכרם במשך זמן זה לפרעון החוב, ואחר כך יחזור הכרם ללוה ללא מעות. **וְקַשׁ לְחָמֵשׁ שְׁנִין** – ואחרי חמש שנים הכרם הזקין ולא נתן עוד פירות. **וְאָתָא לְקַמֵּיהוּ דְּרַבָּנַן** – בא המלוה לפני הדיינים, **וְכָתְבוּ לֵיהּ שטר טִירְפָא** – שהוא רשאי לטרוף את שאר החוב מקרקעות משועבדים, כלומר, מהלקוחות שקנו אותם מהלוה. הרי שדין פשוט הוא שבמקרה שבעל חוב אינו יכול לגבות את חובו מהקרקע שמשועבדת לו, גובה ממשועבדים, ומדוע הסתפקה הגמרא בזה.

הגמרא דוחה את הראיה משם: **הָתָם נַמִּי** – שם גם כן, **אִינְהוּ הוּא דְּאַפְסִידוּ אַנַּפְשֵׁיְיהוּ** – הלקוחות הם אלו שהפסידו לעצמם, **כֵּיוָן דַּהֲווּ יָדְעֵי דְּפַרְדֵּיסָא עָבִיד דְּקִישׁ** – כיון שידעו שהכרם עשוי להזקין והמלוה יטרוף מהלקוחות, **לֹא אִיבְּעֵי לְהוּ לְמִיזְבַּן** – לא היה להם לקנות את קרקעותיו של הלוה. אך באופן שהלקוחות לא הפסידו לעצמם, עדיין יש לומר שהמלוה אינו גובה ממשועבדים.

הגמרא מסיקה את ההלכה בענין זה: **וְהִלְכְתָא** – וההלכה היא, שאם **אִישְׁתַּדּוּף בְּנֵי חָרֵי** – התקלקלו נכסי הלוה **טָרְפָא מִמְּשַׁעְבְּדֵי** – רשאי המלוה לגבות מהלקוחות.

* * *

הגמרא מביאה שתי מימרות של אביי שעל אחת מהן יש קושיא ממשנתינו: **אָמַר אַבָּיֵי**, אם אמר אדם לאשה פנויה **נְכָסַי לִיךְ וְאַחֲרַיִךְ לְפָלוֹנִי** – אני נותן לך את נכסי במתנה, ואחרי מותך יקבלם פלוני, **וְעָמְדָה** האשה **וְנִיסַּת**, ומתה, **הַבַּעַל לוֹקֵחַ הֲוֵי** – הבעל נחשב כמי שקנה את נכסי אשתו בשעת נשואיה, **וְאֵין לְאַחֲרַיִךְ** – ואין לאותו פלוני שאמור היה לקבלם אחריה **בִּמְקוֹם בַּעַל כְּלוּם**.

מבררת הגמרא: **כְּמַאן** – כדעת מי אמר אביי דין זה, **כִּי הַאי תַּנָּא** – כדעת תנא זה, **דְּתַנְיָא** בברייתא, האומר לחבירו **נְכָסַי לִיךְ וְאַחֲרַיִךְ לְפָלוֹנִי, יָרַד הָרִאשׁוֹן וּמָכַר** את הנכסים לאחר, **הַשֵּׁנִי** – ה'אחריך' **מוֹצִיא** את הנכסים לאחר מות המקבל הראשון, **מִיַּד הַלָּקוֹחוֹת, דִּבְרֵי רַבִּי. רַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל אוֹמֵר, אֵין לַשֵּׁנִי** – אין לפלוני **אֶלָּא מַה שֶּׁשַּׁיָּיר רִאשׁוֹן**, וכיון שהראשון מכר את הנכסים בחייו, לא נשאר לשני כלום. ואביי אמר את דבריו כרבן שמעון בן גמליאל.

שואלת הגמרא: **וּמִי אָמַר אַבָּיֵי הָכִי** – וכי אפשר לומר שכך הורה אביי, **וְהָאָמַר אַבָּיֵי** (סוטה כא:) **אִיזֶהוּ רָשָׁע עָרוּם** שהוזכר במשנה שם, **זֶה הַמַּשִּׂיא עֵצָה** לאדם שחבירו אמר לו 'נכסי לך ואחריך לפלוני', **לְמָכּוֹר בְּנָכָסִים** שקיבל, ובכך למנוע מהשני לזכות בנכסים אחרי מות המקבל, כְּדעת **רַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל** שהמכירה מועילה.

מתרצת הגמרא: **מִי קָאָמַר תִּינְשָׁא** – וכי אביי אמר שהאשה תנשא לכתחילה, **נִשֵּׂאת קָאָמַר** – אביי דיבר במקרה של דיעבד שכבר נישאת, שאין פלוני מוציא מיד הבעל.

מימרא נוספת מאביי: **וְאָמַר אַבָּיֵי**, אם אמר אדם לאשה נשואה **נְכָסַי לִיךְ וְאַחֲרַיִךְ לְפָלוֹנִי** – אני נותן לך את נכסי במתנה ואחרי מותך יקבלם פלוני, **וּמָכְרָה** את הנכסים לאדם אחר, **וּמֵתָה**. הדין הוא, **שֶׁהַבַּעַל מוֹצִיא מִיַּד הַלָּקוֹחוֹת**, שבעל בנכסי אשתו נחשב לוקח ראשון. **וְאַחֲרַיִךְ** – הפלוני שהקנו לו הנכסים לאחר שהאשה תמות, מוציא את הנכסים **מִיַּד בַּעַל**, מכיון שכוונת הנותן היתה שהבעל לא יזכה בהם, ואחר כך בא הלוֹקֵחַ ומוציא **מִיַּד אַחֲרַיִךְ**, כלומר מידו של אותו פלוני, **וּמוֹקְמִינַן לְכוּלְּהוּ בֵּידָא דְּלוֹקֵחַ** – ונשארים הנכסים ביד הלוקח.

מקשה הגמרא: **מַאי שְׁנָא** – במה שונה הדין של אביי **מֵהָא דְּתַנָּן** – ממה ששנינו במשנתינו, **וְחוֹזְרוֹת חָלִילָה, עַד שֶׁיַּעֲשׂוּ פְּשָׁרָה בֵּינֵיהֶן**, הרי אף בדינו של אביי, כיון שהבעל יכול להוציא מהלוקח צריך להיות הדין שלאחר שהלוקח הוציא מיד הפלוני שאחרי האשה, יוציאו הבעל ממנו, וחוזר חלילה עד שיעשו פשרה, ואף כאן היה צריך להיות הדין כך, ומדוע אמר אביי שמעמידים את הנכסים ביד הלוקח.

משיבה הגמרא: **הָתָם** – שם במקרה של המשנה, **אִית לְהוּ פְּסִידָא לְכוּלְּהוּ** – יש הפסד לכל אחד שלא יזכה בקרקע, לכך חייבים להגיע לפשרה, אבל **הָכָא** במקרה של אביי, **הַלּוֹקֵחַ הוּא דְּאִית לֵיהּ פְּסִידָא** – רק ללוקח יש הפסד אם לא יזכה בנכסים, שהרי הוא היחיד שהוציא כסף עבור הקרקע, לכך ראוי לחוס עליו ומעמידים את הקרקע בידו.

הגמרא מקשה על מימרא זו של אביי מהמימרא הקודמת שלו: **אָזַל רַפְרָם אָמַר לִשְׁמַעְתָּא קַמֵּיהּ דְּרַב אַשִׁי** – הלך רפרם ואמר לרב אשי את שמועתו האחרונה של אביי, והקשה, **מִי אָמַר אַבָּיֵי הָכִי** – וכי אפשר לומר שאביי הורה ש'אחריך' מוציא מיד הבעל, **וְהָאָמַר אַבָּיֵי** במימרא הקודמת, שאם אמר **נְכָסַי לִיךְ וְאַחֲרַיִךְ לְפָלוֹנִי**, ואחר כך **עָמְדָה וְנִיסַּת** ומתה, **הַבַּעַל לוֹקֵחַ הֲוֵי, וְאֵין לְאַחֲרַיִךְ בִּמְקוֹם בַּעַל כְּלוּם**. כלומר, כיון שנחשב הבעל כמי שקנה את הנכסים בחייה, לא נשאר כלום ברשות האשה כדי שיקבל מהם אותו פלוני לאחר מותה, הרי ש'אחריך' אינו יכול להוציא את הנכסים מיד הבעל.

מתרצת הגמרא: **אָמַר לֵיהּ** רב אשי, **הָתָם** – שם, במימרא הראשונה של אביי, מדובר **דְּאָמַר לָהּ** 'נכסי לך ואחריך לפלוני' **כְּשֶׁהִיא פְּנוּיָה**, וכיון שהיתה פנויה, לא היה בדעתו להתנות שבעלה לא יקנה את נכסיה. אבל **הָכָא** – כאן במימרא השניה, מדובר **דְּאָמַר לָהּ** הנותן כך **כְּשֶׁהִיא כבר נְשׂוּאָה, מַאי קָאָמַר לָהּ** – מה היתה כוונתו לומר לה, ודאי שהתכוין להפקיע את זכות הבעל, **שֶׁאַחֲרַיִךְ לִיקְנֵי** – שדווקא המקבל השני יזכה בנכסים, ואילו **הַבַּעַל לֹא לִיקְנֵי**, ולכן אחריך מוציא הנכסים מיד הבעל.

* * *

שנינו במשנה: **וְכֵן בַּעַל חוֹב**. הברייתא מבארת מה הוא המקרה בבעל חוב שצריך גם שם להגיע לפשרה, כמו במקרה של המשנה. **תָּנָא, וְכֵן בַּעַל חוֹב וּשְׁנֵי לְקוֹחוֹת.**

הברייתא מביאה דין נוסף: **וְכֵן אִשָּׁה בַּעֲלַת חוֹב וּשְׁנֵי לְקוֹחוֹת.**

הדרן עלך מי שהיה נשוי

פרק אחד עשר - אלמנה ניזונת

משנה

תיקנו רבנן, שהנושא אשה מתחייב בכתובתה, שאם ימות בחייה תדור בביתו אף שירשוהו בניו, וכן יתנו לה היתומים מזונות. אולם, אם נפרעת כתובתה, שוב אין היתומים חייבים לזונה. והטעם, שהתחייבות זו היא רק בזמן שהיא נשארת אלמנה מחמת כבוד בעלה, אבל כשנפרעת כתובתה מוכח שבדעתה להנשא לאחר, ואינה מעוכבת מחמת כבוד בעלה, ולכן אין לה מזונות. וחיוב זה הוא אף כשלא כתב כן בכתובה, כיון שחיוב זה הוא מתנאי בית דין. ונחלקו אנשי גליל ואנשי יהודה (לעיל נב:) כיצד כותב בכתובתה, לאנשי גליל כותב, 'את תהא יתבת בביתי ומיתזנא מנכסי כל ימי מיגר ארמלותיך בביתי', ולפי זה, אין היתומים יכולים לכופה לקבל כתובתה ולהיפטר מחיוב המזונות, אלא תלוי בדעתה. ולאנשי יהודה כותב, 'את תהא יתבת בבית ומיתזנא מנכסי עד שירצו היורשין ליתן ליך כתובתיך'. ולכן אם רוצים היורשים, יכולים לפרוע כתובתה, ואינם חייבים לזונה יותר.

אומרת המשנה: **אַלְמָנָה** שהיו לבעלה בנים מאשה אחרת, היא **נִיזּוֹנֶת מִנְּכָסֵי יְתוֹמִים**, דהיינו הבנים זנים את אלמנת אביהם, שכך התחייב לה בעלה בכתובה. ותיקנו **שֶׁמַּעֲשֵׂה יָדֶיהָ שֶׁלָּהֶן** תחת המזונות שהיא מקבלת מהם. **וְאַף** שמעשה ידיה של היתומים, מכל מקום **אֵין הם חַיָּבִין בִּקְבוּרָתָהּ**. שחיוב הבעל לקבור את אשתו הוא במקום הכתובה שאינו צריך לתת לה, ונחשב כאילו ירש את כתובתה. ואם כן כשמתה האשה אחר הבעל, **יוֹרְשֶׁיהָ** של האשה,

המשך בעמוד צז

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

הגמרא מביאה ראיה לפשוט את הספק: **תָּא שְׁמַע, דְּאָמַר רַבִּי זֵירָא אָמַר שְׁמוּאֵל, מְצִיאַת הָאַלְמָנָה** אינה ליתומים, אלא **לְעַצְמָהּ.** ומוכיחה הגמרא: **אִי אָמְרַתְּ בְּשֶׁלְּמָא** אם **הַנִּיזּוֹנֶת תְּנַן,** וסתמה המשנה כאנשי יהודה שיכולים היתומים לשלם כתובתה ואין חייבים יותר לזונה, **שַׁפִּיר** – מובן, שנפרש את דינו של שמואל שמציאתה לעצמה כשאין היתומים זנים אותה. **אֶלָּא אִי אָמְרַתְּ** שניזּוֹנֶת **תְּנַן** וכאנשי גליל, והיא ניזונת לעולם מנכסי יתומים, על כרחך שמואל דיבר בשעה שניזונת מהם, ואם כן **נִיהֲוֵי** – יהיו היורשים כְּדִין **הַבַּעַל, מַה בַּעַל** תיקנו רבנן **שִׁמְצִיאַת אִשָּׁה לְבַעְלָהּ** כיון שחייב לזונה, **הָכָא נַמִּי** ראוי שיהא **מְצִיאַת הָאִשָּׁה לַיּוֹרְשִׁים** כיון שזנים אותה, ומדוע מציאתה לעצמה. אלא מוכרח שהמשנה כדעת אנשי יהודה. דוחה הגמרא: **לְעוֹלָם אֵימָא לָךְ נִיזּוֹנֶת תְּנַן** וכאנשי גליל, ומכל מקום מציאתה לעצמה, כיון **דְּטַעְמָא מַאי אָמוּר רַבָּנַן מְצִיאַת אִשָּׁה לְבַעְלָהּ** – מהו הטעם שתיקנו רבנן שהבעל יזכה במציאת האשה, **כְּדֵי דְּלֵא תֵּיהֲוֵי לָהּ** [–לאשה] **אֵיבָה** – שנאה מבעלה, שאם ישנאנה לא יזון אותה, אבל **הָנֵי** יורשים לא איכפת לנו **דִּתֵּיהֲוֵי לְהוּ אֵיבָה** – שתהא להם שנאה לאלמנה, כיון שבעל כרחם זנים אותה.

* * *

הגמרא מבארת מה חייבת האלמנה לעשות ליתומים תמורת מזונותיה: **אָמַר רַבִּי יוֹסֵי בַּר חֲנִינָא, כָּל הַמְּלָאכוֹת** השנויות במשנה לעיל (נט:) **שֶׁהָאִשָּׁה עוֹשָׂה לְבַעְלָהּ,** מפני שהוא זן אותה, כגון טוחנת ואופה ומבשלת, **הָאַלְמָנָה עוֹשָׂה** אותם **לַיּוֹרְשִׁים,** מפני שגם הם זנים אותה, **חוּץ מִמְּזִינַת הַכּוֹס** – הושטת כוס של יין, **וְהַצָּעַת הַמִּטָּה** לפרוס סדין ולבדין, **וְיציקת** מים לצורך **הַרְחָצַת פָּנָיו וְיָדָיו וְרַגְלָיו.** מפני שדברים אלו נתקנו להרבות החיבה בין הבעל לאשה, ואין חיוב עשייתם מחמת תקנת מזונות, ולכן אינה צריכה לעשותם ליתומים.

הגמרא מבארת מהן המלאכות שתלמיד עושה לרבו: **אָמַר רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לֵוִי, כָּל מְלָאכוֹת שֶׁהָעֶבֶד עוֹשֶׂה לְרַבּוֹ** לשמשו, **תַּלְמִיד עוֹשֶׂה לְרַבּוֹ, חוּץ מֵהַתָּרַת** (לו) **מִנְעָל** שאינו עושה לרבו, מפני שהרואה יאמר עבד כנעני הוא.

הגמרא מבארת מתי אין חשש שיאמרו שהוא עבד: **אָמַר רָבָא, לֹא אָמְרָן** שאין התלמיד מתיר מנעל לרבו, **אֶלָּא בְּמָקוֹם שֶׁאֵין מַכִּירִין אוֹתוֹ,** ויטעו לומר שהוא עבדו, **אֲבָל בְּמָקוֹם שֶׁמַּכִּירִין אוֹתוֹ** ויודעים שהוא תלמידו, **לֵית לָן בָּהּ** – אין לנו חסרון בכך, ומותר לו אף להתיר מנעלו. **אָמַר רַב אַשִׁי, וּבְמָקוֹם שֶׁאֵין מַכִּירִין אוֹתוֹ נַמִּי, לֹא אָמְרָן** שלא יעשה זאת לרבו, **אֶלָּא דְּלֵא מַנַּח תְּפִלִּין, אֲבָל מַנַּח תְּפִלִּין, לֵית לָן בָּהּ,** שניכר שאינו עבד, שאין דרך עבדים להניח תפילין.

הגמרא מבארת את חשיבות שימוש תלמיד לרבו: **אָמַר רַבִּי חִיָּא בַּר אַבָּא אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן, כָּל רב הַמּוֹנֵעַ תַּלְמִידוֹ מֵלְּשַׁמְּשׁוֹ,** הרי הוא **כְּאִילּוּ מוֹנֵעַ מַמָּנוּ** [–מהתלמיד] **חֶסֶד, שֶׁנֶּאֱמַר** (איוב ו יד), **לְמָס מֵרֵעֵהוּ** [–מי שמסיר עצמו מחבירו, שאינו רוצה שיתקרב אצלו לשמשו], **חֶסֶד'** [–דומה כאילו הסיר ממנו חסד]. **רַב נַחְמָן בַּר יִצְחָק אוֹמֵר,** המונע תלמידו מלשמשו, **אַף פּוֹרֵק מַמָּנוּ** [–מהתלמיד] **יִרְאַת שָׁמַיִם, שֶׁנֶּאֱמַר** בהמשך הפסוק (שם) 'וְיִרְאַת שַׁדַּי יַעֲזוֹב'.

* * *

דמי מזונות וכתובה שאשה גובה מנכסי בעלה, מעיקר הדין גובה אותם מקרקעות, שעליהם עיקר סמיכות דעתה, הגמרא מבארת מה הדין בתפסה מטלטלין: **אָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר, אַלְמָנָה שֶׁתָּפְסָה מִטַּלְטְלִין** מהנכסים שירשו היתומים, **בְּשביל** דמי **מְזוֹנוֹתֶיהָ,** אף שחיוב המזונות הוא רק מקרקעות האב, מכל מקום **מַה שֶּׁתָּפְסָה** את המטלטלין, **תָּפְסָה** – הועילה תפיסתה, וגובה מזונותיה מהם. **תַּנְיָא נַמִּי הָכִי** כדברי רבי אלעזר, **אַלְמָנָה שֶׁתָּפְסָה מִטַّלְטְלִין בִּמְזוֹנוֹתֶיהָ, מַה שֶּׁתָּפְסָה תָּפְסָה. וְכֵן** ראיה נוספת, **דְּכִי אָתָא** [–כשבא] **רַב דִּימִי** מבבל לארץ ישראל, **אָמַר, מַעֲשֶׂה בְּכַלְתּוֹ שֶׁל רַבִּי שַׁבְּתַי, שֶׁתָּפְסָה דְּסַקְיָא** [–שק של עור] **מְלֵאָה מָעוֹת** לפרעון מזונותיה, **וְלֹא הָיָה כֹּחַ בְּיַד חֲכָמִים לְהוֹצִיא מִיָּדָהּ.**

הגמרא מבארת לאיזה חיוב מועילה תפיסתה: **אָמַר רָבִינָא, וְלֹא אָמְרָן** שמועילה תפיסתה, **אֶלָּא** אם תפסה **לְחִיוּב מְזוֹנֵי, אֲבָל** אם תפסה **לְפִרְעוֹן כְּתוּבָּה שלה, מַפְקִינַן מִינָּהּ** – מוציאים ממנה. **מַתְקִיף לָהּ** [–הקשה] **מַר בַּר רַב אַשִׁי, מַאי שְׁנָא** – מה החילוק בין כתובה למזונות, הרי כשם שבאופן שתפסה מטלטלין לְצורך הכְּתוּבָּה, דְּזכות גבייתה היא **מִמְּקַרְקְעֵי וְלֹא מִמִּטַּלְטְלֵי,** מוציאין המטלטלין ממנה, כמו כן לגבי חיוב **מְזוֹנוֹת נַמִּי** צריך להוציא ממנה, שגם בהם גבייתה רק **מִמְּקַרְקְעֵי וְלֹא מִמִּטַּלְטְלֵי. אֶלָּא** סובר מר בר רב אשי, שכשם **שלְמְזוֹנֵי מַאי דְּתָפְסָה תָּפְסָה** ומועילה תפיסתה, **הָכִי נַמִּי לְכְתוּבָּה** מועילה תפיסתה. **אָמַר לֵיהּ רַב יִצְחָק בַּר נַפְתָּלִי לְרָבִינָא, הָכִי אַמְרִינָן** [–כך אמרנו] **מִשְּׁמֵיהּ דְּרָבָא כְּוָותִיךְ** – כמוך, שרק לגביית מזונות מועילה תפיסת מטלטלין, ולכתובה לא מועיל.

* * *

הגמרא מבארת דין נוסף בענין מזונות האשה מהיתומים: **אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן מִשְּׁמֵיהּ דְּרַבִּי יוֹסֵי בֶּן זִמְרָא, אַלְמָנָה שֶׁשָּׁהֲתָה** אחר מות בעלה **שְׁתַּיִם וְשָׁלֹשׁ שָׁנִים, וְלֹא תָּבְעָה מְזוֹנוֹת** מהיתומים, **אֵיבְדָה** את **הַמְּזוֹנוֹת** שלה, שתולים שלא תבעה מפני שמחלה להם, ולכן אינה יכולה לחזור ולתובעם.

מקשה הגמרא: מדוע נקטו 'שתים ושלש שנים', הרי **הַשְּׁתָּא** אם כששהתה **שְׁתַּיִם אֵיבְדָה** מזונותיה, אם שהתה **שָׁלֹשׁ** שנים **מְיַבְּעָיָא** – וכי צריך לומר שאיבדה. מתרצת הגמרא: **לֹא קָשְׁיָא, כָּאן** – בשהתה שתים מדובר **בְּאִשָּׁה עֲנִיָּה,** שצריכה כסף למזונות, ולכן אם לא תבעה שנתיים, מוכח שמחלה. **וְכָאן** – בשהתה שלש מדובר **בַּעֲשִׁירָה,** שאינה צריכה את הכסף כל כך, ואין ראיה שמחלה עד שלש שנים. תירוץ נוסף: **אִי נַמִּי** יש לבאר, **כָּאן** – בשהתה שתים מדובר **בִּפְרוּצָה** שאינה בושה לתובעם בבית דין, ולכן אם לא תבעה שנתיים, מוכח שמחלה, **וְכָאן** – בשהתה שלש מדובר **בִּצְנוּעָה** שמתביישת לתבעם בבית דין, ואין ראיה שמחלה עד שלש שנים.

אָמַר רָבָא, לֹא אָמְרָן שהועילה המחילה, **אֶלָּא לְמַפְרֵעַ** – על אותם שתים ושלש שנים שעברו ולא תבעה את היתומים, **אֲבָל** מכאן **וּלְהַבָּא יֵשׁ לָהּ** מזונות, כיון שלא מועילה מחילתה על העתיד, שאף אם מחלה יכולה לחזור בה.

הגמרא מבררת מי צריך להוכיח אם פרעו היתומים דמי מזונותיה או לא: **בָּעֵי** [–נסתפק] **רַבִּי יוֹחָנָן,** באופן **שִׁיתּוֹמִים אוֹמְרִים נָתַנּוּ לה** את המזונות של השנה הבאה, **וְהִיא אוֹמֶרֶת לֹא נָטַלְתִּי** דמי מזונות אלו, **עַל מִי** מוטל **לְהָבִיא רְאָיָה** לדבריו,

---

שכל אחד ואחד מאתנו, בתוך כלל ישראל, ימלא תפקידו מתוך מנוחת נפש ושמחת לבב.

ממכתב אסרו חג הסוכות, ה'תש"כ

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

רש"ל

אי אמרת בשלמא הניזונת תנן — וסתם לן תנא כאנשי יהודה. **שפיר** — איכא לאוקמי להא דשמואל — בשאינה ניזונת. **אלא אי אמרת ניזונת תנן** — וסתם לן כאנשי גליל, וליכא אלמנה שאינה ניזונת — אמאי מציאתה לעצמה? **ניחוו** — יורשים כבעל. תיהוי **להו איבה** — דעל כרחם זנים אותה. אבל מעשה ידיה שתקנו לבעלה תחת מזונות — הוי ליורשים. **כל מלאכות** — השנויות בפרק "אף על פי" (כתובות נט,ב) טוחנת ואופה כו'. **חוץ ממזינת הכוס כו'** — שהן מלאכות המקרבות חיבה והרגל דבר, כדאמרינן נמי בהא מסכתא (ד,ב) שאין נדה עושה אותן לבעלה. **חוץ מהתרת מנעל** — שהרואה אומר: עבד כנעני הוא. **מנח תפילין לית לן בה** — שאין דרך עבדים להניח תפילין. **למס מרעהו חסד** — הממיס עצמו מרעהו — ממיס ממנו חסדים. ואית דמפקא לה מדכתיב לעיל מיניה "ותושיה נדחה ממני", וסמיך ליה "למס מרעהו חסד". **מה שתפסה תפסה** — ולא מפקינן מינה. ואף על גב דפסקינן הלכתא בפרק "מציאת האשה" (כתובות סט,ב) ממקרקעי ולא ממטלטלי, דואיל ותפסה — תפסה. **דסקיא** — שק של עור, שקורין טשינ"א. **עשירה** — היכולת בידה להמתין. הלכך, אי נמי לא תבעה — לאו מחילה היא, עד שלש שנים. אבל ענייה, מדלא תבעתן — מחלתן. **צנועה** — בושה לבא לבית דין, הלכך בשתי שנים לאו מחילה היא. **אלא למפרע** — אותן שתי שנים שעברו איבדה. **נתננו** — דמי מזונות לשנה הבאה.

נכסי

תא שמע דאמר רבי זירא אמר שמואל: אלמנה מציאתה לעצמה אי אמרת בשלמא "הניזונת" תנן, שפיר. קאמר — שמואל מציאתה לעצמה, אפילו בשעה שהיא ניזונית, הואיל והן יכולין לסלקה — לא הוו בבעל, אף על גב דמעשה ידיה שלהן. אלא אי אמרת "ניזונת" תנן, וכאנשי גליל, אבל לאנשי יהודה מעשה ידיה לעצמה — אם כן הא דקאמר שמואל: אלמנה מציאתה לעצמה — על כרחך לאנשי גליל הוא דאיצטריך ליה לאשמועינן, דלאנשי יהודה — לאשמועינן מעשה ידיה לעצמה וכל שכן מציאתה. וכיון דלאנשי גליל קאמר — אמאי מציאתה לעצמה? והא לדידהו הוי, דהא אינהו בבעל, ולא סגי דלא יהבי לה! ואומר רבינו תם: דאלמנה דקאמר שמואל — קאי אמתניתין. ולאו משום דבלאו הכי לא פשיט שפיר ד"הניזונת" תנן, כמו שהוכחתי, דעל כרחך אליבא דאנשי יהודה קאמר שמואל. ודוקא מציאתה, אבל מעשה ידיה ליתומים. אלא כי היכי דלא תקשי דשמואל אדשמואל, דאיהו סבירא ליה כאנשי גליל לעיל (נד,א). ומה שפירש הקונטרס: אי אמרת בשלמא "הניזונת" תנן — שפיר, דמוקמינן מילתא דשמואל בשאינה ניזונת — קשה: דאי בשאינה ניזונת — פשיטא! ועוד, לימא: מעשה ידיה לעצמה, וכל שכן מציאתה, דהויא כהעדפה שעל ידי הדחק, כדאמרינן לעיל בריש "מציאת האשה" (סו,א)! ועוד: דכי היכי דאי תנן "הניזונת" מוקמינן למילתיה דשמואל בשאינה ניזונת, כגון שנתנו לה היורשים כתובתה, הכי נמי אי תנן "ניזונת" וכאנשי גליל — מצינו למימר דמילתיה דשמואל מיירי באותה שתבעה כתובתה בבית דין, או מכרה, שאינה ניזונת, שאותה — מציאתה לעצמה אפילו לאנשי גליל.

מפי רבי.

אבל מנח תפילין לית לן בה — אף על גב דבשלהי "האשה שנתארמלה" (כתובות כח,ב) תניא: או שהניח תפילין בפני רבו — לא יצא לחירות, מכל מקום אינו רגיל להניח כל שעה. מפי רבי.

אלמנה שתפסה מטלטלין במזונותיה מה שתפסה כו'. פירש הרב יהודה בר נתן דמיירי בתפסה לאחר מיתת הבעל. ואם תאמר: מאי שנא דלמזוני מהניא תפיסה טפי מכתובה? ויש לומר: משום דמזוני לא טרפה ממשעבדי, אבל כתובה טרפה ממשעבדי. ואם תאמר: אלא מעתה תועיל תפיסת הלוקח שלא באחריות, ונמצאת שדה שאינה שלו לאחר מיתת המוכר! והלוקח נמי באחריות, ובא בעל חוב וטרפה עם השבח, קשה, שיועיל בו תפיסה! בשלמא ממולה על פה לא קשיא, דאף על גב דלא טריף ממשעבדי — לא מהני תפיסה, משום דיכול לתבוע הלואתו מחיים. אבל מלוקח קשה; דלא טריף ממשעבדי, גם לא היה יכול לתבוע מחיים! ונראה לי: דדוקא מזוני דלא גביא ממשעבדי, והוי נמי תנאי בית דין — אלמודה רבנן טפי, להועיל בה תפיסה. והודה רבי. ואם תאמר: כמאן? אי כרבי — בלא תפיסה נמי, דהא אמר בפרק "נערה" (כתובות נא,א): אחד נכסים שיש להן אחריות ואחד נכסים שאין להן אחריות — מוציאין למזון האשה והבנות, ואי כרבי שמעון בן אלעזר — כי תפסה מאי הוי? הא אמר: נכסים שאין להם אחריות — מוציאין לבנים מן הבנות! ואומר רבי: דלעולם כרבי שמעון בן אלעזר. ודווקא לבנים מן הבנות מוציאין, אבל מן האשה — לא. והא דקא מותיב מר בר רב אשי: מאי שנא לכתובה כו', ובעי למימר: מאי דתפסה תפסה — לאו משום דהכי סבירא ליה, דהא אדרבי עקיבא לא פליג, דאמר: אין תפיסה מועלת לאחר מיתה. אלא הכי קאמר: מאי דתפסה תפסה, כלומר ברייתא דקתני דמועיל תפיסה למזונות לאחר מיתה — על כרחך כרבי טרפון, דמאי דתפסה תפסה. ואם כן, לרבי טרפון בכתובה נמי — מאי דתפסה תפסה! ורבינו חננאל ו"הלכות גדולות" פירשו: דהכא מיירי בתפיסה מחיים, ודווקא למזוני מהניא, אבל לכתובה לא — משום דלא נתנה כתובה לגבות מחיים. ופסק ב"הלכות גדולות" כרבינא. וקשה: שהרי פסק בתשובת הגאונים: בכולי התלמוד הלכתא כמר בר רב אשי, בר ממיפך שבועה ואודיתא! וגם הערוך ורבינו חננאל פסקו כמר בר רב אשי, בר ממיפך שבועה וחזיורי. וכתב: וסימנך — כלו הפך לבן טהור הוא. אף על פי שכתב הרב יהודה בר נתן שראה בתשובת הגאונים: לית הלכתא כמר בר רב אשי אלא במיפך שבועה ואודיתא — דומה הוא ש"הלכות גדולות" עצמן תופסות כאותם שפסקו: לית הלכתא כמר בר רב אשי במיפך שבועה ואודיתא. וצריך לומר: דמר בר רב אשי דקאמר הכא אינו אלא אתקפתא בעלמא, ולאו דסבירא ליה הכי. ורבינו חננאל פסק כמר בר רב אשי. והרבה הארכתי בו לעיל, בריש "הכותב" (פד,ב). מפי רבי.

יתומים אמרו: נתננו — אומר רבי: דמיירי במזונות שעברו, דמוכח מילתא טפי משום דשתקה עד השתא, דיתמי קושטא קאמרי. אבל במזונות דלהבא — ודאי על היתומין להביא ראיה, דהא רבי יוחנן הוא דאמר בפרק קמא דבבא מציעא (יז,א): הטוען אחר מעשה בית דין — לא אמר כלום. ואפילו למאן דלית ליה דרבי יוחנן — הבא מודה דלא מהימני לומר "פרעתי", דאי מהימני — מה הועילו חכמים בתקנתם שתקנו לה מזונות! כל שעה יאמרו "פרעתי", מידי דהוה אכתובה במקום שאין כותבין, דכולי עלמא מודו דלא מצי אמר "פרעתי", מהאי טעמא דפרישית. מפי רבי.

נכסי

1 תָּא שְׁמַע, אָמַר רַבִּי זֵירָא אָמַר שְׁמוּאֵל: מְצִיאַת
2 אַלְמָנָה לְעַצְמָהּ. אִי אָמַרְתְּ בְּשִׁלְמָא "הַנִּיזּוֹנֶת" תְּנַן -
3 שַׁפִּיר, אֶלָּא אִי אָמַרְתְּ "נִיזּוֹנֶת" תְּנַן - נֵיחֲווּ כְּבַעַל;
4 מַה בַּעַל - מְצִיאַת אִשָּׁה לְבַעְלָהּ, הָכָא נַמִי - מְצִיאַת
5 אִשָּׁה לַיּוֹרְשִׁים! לְעוֹלָם אֵימָא לָךְ: "נִיזּוֹנֶת" תְּנַן.
6 טַעְמָא מַאי אֲמוּר רַבָּנַן מְצִיאַת אִשָּׁה לְבַעְלָהּ - דְּלָא
7 תֵּיהֲוֵי לָהּ אֵיבָה, הָנֵי - תֵּיהֲוֵי לְהוּ אֵיבָה. אָמַר רַבִּי
8 יוֹסֵי בַּר חֲנִינָא: כָּל מְלָאכוֹת שֶׁהָאִשָּׁה עוֹשָׂה לְבַעְלָהּ
9 אַלְמָנָה עוֹשָׂה לַיּוֹרְשִׁים, חוּץ מִמְּזִינַת הַכּוֹס, וְהַצָּעַת
10 הַמִּטָּה, וְהַרְחָצַת פָּנָיו יָדָיו וְרַגְלָיו. אָמַר רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ
11 בֶּן לֵוִי: כָּל מְלָאכוֹת שֶׁהָעֶבֶד עוֹשֶׂה לְרַבּוֹ תַּלְמִיד
12 עוֹשֶׂה לְרַבּוֹ, חוּץ מֵהַתָּרַת (לו) מִנְעָל. אָמַר רָבָא: לָא
13 אֲמָרַן אֶלָּא בְּמָקוֹם שֶׁאֵין מַכִּירִין אוֹתוֹ, אֲבָל בְּמָקוֹם
14 שֶׁמַּכִּירִין אוֹתוֹ - לֵית לָן בָּהּ. אָמַר רַב אַשִׁי: וּבְמָקוֹם
15 שֶׁאֵין מַכִּירִין אוֹתוֹ - נַמִי לָא אֲמָרַן אֶלָּא דְּלָא מַנַּח
16 תְּפִלִּין. אֲבָל מַנַּח תְּפִלִּין - לֵית לָן בָּהּ, אָמַר רַבִּי
17 חִיָּיא בַּר אַבָּא אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן: כָּל הַמּוֹנֵעַ תַּלְמִידוֹ
18 מִלְּשַׁמְּשׁוֹ, כְּאִילּוּ מוֹנֵעַ מִמֶּנּוּ חֶסֶד, שֶׁנֶּאֱמַר: "לַמֵּס
19 מֵרֵעֵהוּ חָסֶד". רַב נַחְמָן בַּר יִצְחָק אוֹמֵר: אַף פּוֹרֵק מִמֶּנּוּ יִרְאַת שָׁמַיִם, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְיִרְאַת שַׁדַּי
20 יַעֲזוֹב". אָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר: אַלְמָנָה שֶׁתָּפְסָה מִטַּלְטְלִין בְּמִזּוֹנוֹתֶיהָ - מַה שֶׁתָּפְסָה תָּפְסָה. תַּנְיָא
21 נַמִי הָכִי: אַלְמָנָה שֶׁתָּפְסָה מִטַּלְטְלִין בְּמִזּוֹנוֹתֶיהָ - מַה שֶׁתָּפְסָה תָּפְסָה. וְכֵן, כִּי אֲתָא רַב
22 דִּימִי אֲמַר: מַעֲשֶׂה בְּכֻלָּתוֹ שֶׁל רַבִּי שַׁבְּתַי שֶׁתָּפְסָה דִּסְקְיָא מְלֵאָה מְעוֹת, וְלֹא הָיָה כֹּחַ בְּיַד
23 חֲכָמִים לְהוֹצִיא מִיָּדָהּ. אָמַר רָבִינָא: וְלָא אֲמָרַן אֶלָּא לְמִזּוֹנֵי, אֲבָל לִכְתוּבָּה - מַפְּקִינַן מִינָּהּ.
24 מַתְקִיף לָהּ מָר בַּר רַב אַשִׁי: מַאי שְׁנָא לִכְתוּבָּה - דְּמִמְּקַרְקְעֵי וְלָא מִמְּטַלְטְלֵי, מְזוֹנוֹת נַמִי -
25 מִמְּקַרְקְעֵי וְלֹא מִמְּטַלְטְלֵי! אֶלָּא, לְמִזּוֹנֵי - מַאי דְּתָפְסָה תָּפְסָה, הָכִי נַמִי לִכְתוּבָּה? אָמַר לֵיהּ
26 רַב יִצְחָק בַּר נַפְתָּלִי לְרַבִינָא: הָכִי אָמְרִינַן מִשְּׁמֵיהּ דְּרָבָא כְּוָותֵיךְ. אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן מִשְּׁמֵיהּ דְּרַבִּי
27 יוֹסֵי בֶּן זִימְרָא. אַלְמָנָה שֶׁשָּׁהֲתָה שְׁתַּיִם וְשָׁלֹשׁ שָׁנִים וְלֹא תָּבְעָה מְזוֹנוֹת - אִיבְּדָה מְזוֹנוֹת.
28 הָשְׁתָּא שְׁתַּיִם אִיבְּדָה, שָׁלֹשׁ מִיבְּעֵיָא?! לָא קַשְׁיָא; כָּאן - בַּעֲנִיָּה, כָּאן - בַּעֲשִׁירָה. אִי נַמִי:
29 כָּאן - בִּפְרוּצָה, כָּאן - בִּצְנוּעָה. אָמַר רָבָא: לָא אֲמָרַן אֶלָּא לְמִפְרַע, אֲבָל לְהַבָּא - יֵשׁ לָהּ.
30 בָּעֵי רַבִּי יוֹחָנָן: יְתוֹמִים אוֹמְרִים: נָתַנּוּ, וְהִיא אוֹמֶרֶת: לֹא נָטַלְתִּי, עַל מִי לְהָבִיא רְאָיָה?

נכסי

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

תוספות

נכסי בחזקת אלמנה קיימי — ואם תאמר: מה טעם דלא חשבינן נכסי בחזקת הבעל חוב? ואמאי מהימני יתמי למימר "פרענו" במלוה על פה? וכי תימא דחשבינן ליה בחזקת אלמנה טפי, משום דמוכרת למזונות שלא בבית דין — אם כן לרב ושמואל, נהי דלית להו כל הטוען אחר מעשה בית דין לא אמר כלום, מכל מקום בשאבידה כתובתה — לא יהיו יתומין נאמנין לומר "פרענו"; דכיון דמוכרת לכתובתה שלא בבית דין, נכסים בחזקתה כי הכא! וכי תימא אף על גב דנכסים בחזקתה, מיהו מהימני לומר "פרענו", דמוכחא מילתא, מדלית לה כתובה — דמחמת פריעה נקרעה. מיהו, היכא דאיכא עדים שנשרפה לא להימנו! ושמא יש לומר: אי איכא עדים — אין הכי נמי. אי נמי: מזונות שאני; דכתובה מיד שנפרעה — נסתלקה, אבל מזונות — לעולם יש לה מזונות עד שתתבע כתובתה. הלכך הוו נכסים בחזקתן טפי ממזונות. מפי רבי. ולא דמי להא דאמרינן ב"המקבל" (בבא מציעא קי,א): יתומים אמרו: אנו השבחנו, ובעל חוב אמר: אביכם השביח. ומסקנא דמילתא: ארעא, כיון דלגוביינא קיימא — כמאן דגביא דמי. דהתם מיירי, כגון שהיתומין מודים שהקרקע זה לבעל חוב, שאביהן עשאה אפותיקי. ולכך מסיק: כיון דלגוביינא קיימא — כמאן דגביא דמי, ותדע, מדמייתי עלה: ספק זה קודם ספק זה קודם — קרצץ ואינו נותן דמים. והיינו הטעם: כיון דלקוץ קאי — כמאן דקיץ דמי, ולשם מודה בעל האילן שיש לו לקצץ, אלא ששואל דמים. אם כן, ארעא דלגוביינא קיימא — נמי מיירי כהאי גוונא. מפי רבי.

נשאת עליה להביא ראיה — מדלא משכח "עליה להביא ראיה" אלא בנשאת — שמע מינה דנתקבלה כתובתה או דתבעה כתובתה בבית דין — אפילו במזונות שעברו, עליהן להביא ראיה. מפי רבי.

ורבי יוסי סבר נכסי בחזקת אלמנה קיימי — מה שפירש בקונטרס ד"וכן כחה יפה" דקאמר רבי יוסי — היינו, כשכלו נכסי היתומין תחשוב ללקוחות כל מה שמכרה למזונות — לא נהירא לרבי, מדאמר לקמן: אי נמי דכולי עלמא בחזקת יתמי קיימי, והיינו טעמא דרבי יוסי כדאביי. מכלל, דעד השתא לא אסיק אדעתיה לרבי יוסי האי טעמא! ונראה לרבי דהיינו יפוי כח השתא: דתמתן שהיא מוכרת סתם — היא מרווחת לומר: אלו מכרתי למזונות. ולא יוכלו היתומין לומר לה אם שהתה איבדה מזונות, כמו שהיו יכולים לומר לה אם היתה כותבת אלו למזונות ואלו לכתובה, ואז היו יכולים לומר: שאר המזונות מחלה. אבל לענין טריפת לקוחות — אכתי לא מסיק אדעתיה, עד דמסיק דכולי עלמא נכסי בחזקת יתמי קיימי, דאז לא מצי למימר האי יפוי כח דלגבי יתומים לא תהא נאמנת לומר: כלום למזונות מכרתי, שהרי בחזקת יתמי קיימי. ואם תאמר: מה יפוי כח הוא השתא, דקאמרה: הכל מכרתי למזונות ולא איבדה, וכי אין זו אונאה? דשקר הוא, שהרי גם לכתובה מכרה! ויש לומר: מאי טעמא שהתה שתים או שלש שנים ולא תבעה מזונותיה איבדה מזונותיה — דמדלא תבעתה, אם כן מחלתה. והכא ליכא למימר הכי, דאיכא למימר דלא חששה לתובעם, משום שיכולה לומר: הכל מכרתי למזונות. וגם לפירוש הקונטרס אין זו אונאה, שאומרת ללקוחות: הכל מכרתי למזונות. שהרי מן הדין גם מזונות היה לה לגבות ממשעבדי, אם לא לפי שאין קצובין, כדפרשינן בגטין. והכא לעולם יש ללקוחות להם לאסוקי אדעתייהו משום כתובה, להניח מבני חרי בשיעור כתובה, אף על פי שמכרה לכתובה, כיון שיכולה לומר: למזונות מכרתי. מפי רבי. ואם תאמר: והלא יכולין לומר לה: הנחנו ליך מקום לגבות ממנו! ויש לומר: דהוי כמו אשתדוף בני חרי, דגביא ממשעבדי, כדאמרן לעיל. ולא שייך הכא למימר: אפסדה אנפשה בידים — שהרי עשתה לצורך מזונות. אי נמי, בלקוחות שלקחו אחר שמכרה. **דרבי** יהודה סבר נכסי בחזקת יתמי קיימי ועל אלמנה להביא ראיה — לטעמא דפרישית לעיל משום הא דשתקה, שלא תבעה מזונותיה — מוכח שהדין עם היתומים, שאומרים "נתננו", קשה מכאן: דהכא — אמאי עליה להביא ראיה? הא לא שייך הכא האי טעמא, דהאי דשתקה — לפי שמכרה נכסים! ונראה דהיינו טעמא לעיל, דעליה להביא ראיה — משום דלא שייך התם למימר: מה הועילו חכמים בתקנתם, אם נאמנים לומר: פרענו מזונות שעברו. שהרי היא יכולה לתבוע כל שעה תחילת מזונות הבאין. וכן הכא, יכולה היא לכתוב: אלו למזונות מכרתי ואלו לכתובה מכרתי. מפי רבי. **תפשוט** ליה ממתניתין כו' — ואם תאמר: מאי סלקא דעתיה מעיקרא דלא תפשוט? יש לומר: דסלקא דעתיה דמתניתין ודאי משום עצה טובה, אבל ברייתא לא משמע משום עצה טובה אלא משום כחה יפה, דומיא דרבי יוסי. נראה לי. **רצה** בחובו נוטלן רצה במתנה נוטלן — פירוש: שניהם נוטלן — אלא כלומר: רצה בחובו — נוטלן מבני חרי, ושוב לא יוכל לגבות המתנה ממשעבדי. משום הכי קאמר: אם נוטלן במתנה — לא כך יפה כחו. פירש: אם נוטלן במתנה מבני חרי, שיכול לטרוף החוב ממשעבדי. וכן משמע מתוך פירוש הקונטרס. וקשה לרבי: דבשילהי "יש נוחלין" (בבא בתרא קלח,ב) תניא: שכיב מרע שאמר: תנו מאתים זוז לפלוני בעל חובי כראוי לו — נוטלן ונוטל את חובו כו'. ופריך: משום דאמר "כראוי לו" נוטלן ונוטל את חובו? ודלמא — כראוי לו בחובו קאמר! ומשני: הא מני — רבי עקיבא היא, דדייק לישנא יתירא. משמע דאם לא אמר אלא: תנו מאתים זוז לפלוני בעל חובי, ולא אמר "כראוי לו", אינו נוטל שניהם! ונראה: דאי הוה גריס התם "לבעל חובי" — הוה ניחא, דודאי כי לא אמר "לפלוני" אלא דקאמר "לבעל חובי" — משמע דבחובו קאמר, שיתנו לו, אם לא אמר "כראוי לו". ויש ספרים שכתוב בהן כך, ולא כתוב בהן "לפלוני". אבל היכא דכתב "לפלוני בעל חובי" — ניכר מהלשון דבמתנה קאמר שיתנו לו, ודבר זה תלוי בסברא.

או

רש"י

נכסי בְּחֶזְקַת יַתְמֵי קַיְימֵי, וְעַל אַלְמָנָה לְהָבִיא רְאָיָה. אוֹ דִּלְמָא: נְכָסֵי בְּחֶזְקַת אַלְמָנָה קַיְימֵי, וְעַל הַיְתוֹמִים לְהָבִיא רְאָיָה? תָּא שְׁמַע, דְּתָנֵי לֵוִי: אַלְמָנָה, כָּל זְמַן שֶׁלֹּא נִיפַּת - עַל הַיְתוֹמִים לְהָבִיא רְאָיָה, נִיפַּת - עָלֶיהָ לְהָבִיא רְאָיָה. אֲמַר רַב שִׁימִי בַּר אַשִׁי, כְּתַנָּאֵי: מוֹכֶרֶת וְכוֹתֶבֶת "אֵלּוּ לְמְזוֹנוֹת מָכַרְתִּי, וְאֵלּוּ לִכְתוּבָּה מָכַרְתִּי", דִּבְרֵי רַבִּי יְהוּדָה. רַבִּי יוֹסֵי אוֹמֵר: מוֹכֶרֶת וְכוֹתֶבֶת סְתָם, וְכֵן כֹּחָהּ יָפֶה. מַאי לָאו בְּהָא קָמִיפַּלְגִי; לְרַבִּי יְהוּדָה, דְּאָמַר: בָּעֵי לְפָרוּשֵׁי - סָבַר: נְכָסֵי בְּחֶזְקַת יַתְמֵי קַיְימֵי, וְעַל הָאַלְמָנָה לְהָבִיא רְאָיָה. וְרַבִּי יוֹסֵי סָבַר: לָא בָּעֵי לְפָרוּשֵׁי. נְכָסֵי בְּחֶזְקַת אַלְמָנָה קַיְימֵי, וְעַל הַיְתוֹמִים לְהָבִיא רְאָיָה. מִמַּאי? דִּלְמָא דְּכוּלֵּי עָלְמָא נְכָסֵי בְּחֶזְקַת אַלְמָנָה קַיְימֵי, וְעַל הַיְתוֹמִים לְהָבִיא רְאָיָה. וְרַבִּי יְהוּדָה - עֲצָה טוֹבָה קָא מַשְׁמַע לָן, דְּלָא לִיקְרוּ לַהּ רַעֲבַתְּנוּתָא. דְּאִי לָא תֵּימָא הָכִי - הָא דְּבָעֵי רַבִּי יוֹחָנָן תִּפְשׁוֹט לֵיהּ מִמַּתְנִיתִין: מוֹכֶרֶת לִמְזוֹנוֹת שֶׁלֹּא בְּבֵית דִּין, וְכוֹתֶבֶת "אֵלּוּ לִמְזוֹנוֹת מָכַרְתִּי"! אֶלָּא, מִמַּתְנִיתִין לֵיכָּא לְמִשְׁמַע מִינָּהּ, דְּעֲצָה טוֹבָה קָא מַשְׁמַע לָן. הָכָא נַמִּי - עֲצָה טוֹבָה קָא מַשְׁמַע לָן. אִי נַמִּי: דְּכוּלֵּי עָלְמָא נְכָסֵי בְּחֶזְקַת יַתְמֵי קַיְימֵי, וְהַיְינוּ טַעְמָא דְּרַבִּי יוֹסֵי - כִּדְאַבַּיֵּי קַשְׁיָשָׁא. דְּאָמַר אַבַּיֵּי קַשְׁיָשָׁא: מָשָׁל דְּרַבִּי יוֹסֵי לְמָה הַדָּבָר דּוֹמֶה? לִשְׁכִיב מְרַע שֶׁאָמַר "תְּנוּ מָאתַיִם זוּז לִפְלוֹנִי בַּעַל חוֹבִי", רָצָה - בְּחוֹבוֹ נוֹטְלָן, רָצָה - בְּמַתָּנָה נוֹטְלָן.

אם

נכסי — הבעל. **בחזקת יתמי** — והיא המוציאה מהם, ועליה להביא עדים שהודו יתומים בפניהם שלא קבלה. וכל זמן שלא תביא עדים — לא תגבה. **בחזקת אלמנה קיימי** — שהרי נשתעבדו בתנאי בית דין. **נשאת** — והיא באה לתבוע מזונות של שנים שעברו. **עליה להביא ראיה** — דמשניסת אין הנכסים ברשותה. **וכותבת אלו למזונות** — בשטרות המכירה שהיא כותבת ללקוחות, כותבת את המכור למזונות. וכשהיא מוכרת לגבוי כתובה — תפרש בתוך השטר: לכתובה מכרתי. **וכך כחה יפה** — כדבענן לפרושי. **מאי לאו בהא פליגי דרבי יהודה דאמר הפירוש יפה לה סבר נכסי בחזקת יתמי קיימי** — ואי לא פירשה מה לכתובה ומה למזונות, סוף בשתבא לתבוע, יאמרו לה: מה שמכרת — לכתובה מכרת, וקבלת כתובתך. ואם תאמר להם: אם כן תנו לי מזונות שאכלתי — הם יאמרו: נתננו ליך מטלטלין תמיד במזונותיך, והם נאמנים. **ורבי יוסי סבר נכסי בחזקת אלמנה קיימי** — והיא תחזיק בהם לצורך מזונותיה וכתובתה, ועליהם להביא ראיה. לפיכך הסתם יפה לה, מפני לקוחות שלקחו שדות מבעלה, שאם יכלו כל נכסי היתומים — תחשוב כל מה שמכרה למזונות, ועל הלקוחות שלקחו מבעלה תחזור על כתובתה. שאם תפרש "לכתובה מכרתי" — לא תוכל שוב לנתקן למזונות, ועל הלקוחות לא תחזור על מזונותיה, דתנן (גיטין מח,ב): אין מוציאין למזון האשה והבנות מנכסים משועבדים. **דלא ליקרו לה רעבתנותא** — הרואה שמוכרת כל קרקעות אלו, סבור שמוכרתן למזונות, מוציא עליה שם רעבתנותא, ושוב אין אדם נושאה. **דאי לא תימא הכי** — דטעמא דרבי יהודה לאו משום נכסי בחזקת יתמי הוא. **הא דבעי רבי יוחנן** — על מי להביא ראיה; נהי דמתניתא דפלוגתא דרבי יהודה ורבי יוסי לא שמיע ליה, מתניתין מיהא שמיע ליה, שהמשנה נשנית תמיד בבית המדרש. **תפשוט ליה ממתניתין** — דעל אלמנה להביא ראיה, דמתניתין נמי מצרכה לה לפרושי, כרבי יהודה. **דעצה טובה קא משמע לן** — דלא ליקרו לה רעבתנותא. **אי נמי דכולי עלמא** — היכא דאמרו יתומים "נתננו" — על אלמנה להביא ראיה, ואפילו הכי לרבי יוסי הסתם יפה לה לטריפת לקוחות שבחיי בעלה לבתובה, כמו שפירשתי, וכדתני אביי קשישא.

אם

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

האם **נִכְסֵי** [–הנכסים של הבעל שמת] **בְּחֶזְקַת יַתְמֵי** שירשו אותו **קַיְימֵי** – עומדים, **וְלכן** כדי שתזכה בדין **עַל הָאַלְמָנָה לְהָכִיא רְאָיָה** לטענתה, ואז תוכל לגבות מהנכסים, ואם לא תביא ראיה לא תוכל לגבות מפני שהיא מוציאה את הנכסים מחזקתם, והמוציא מחברו עליו הראיה. **אוֹ דִלְמָא, נִכְסֵי בְּחֶזְקַת אַלְמָנָה קַיְימֵי**, שהרי נשתעבדו לה בתנאי בית דין, **וְלכן** כשבאה לגבות דמי מזונותיה מהנכסים, **עַל הַיְתוֹמִים לְהָכִיא רְאָיָה** לטענתם שפרעו לה כבר, ואם אינם מביאים ראיה יפרעו מזונותיה, כי הם מוציאים את הנכסים מחזקתה.

הגמרא מביאה ברייתא לפשוט את הספק: **תָּא שְׁמַע דְּתַנֵּי לֵוִי, אַלְמָנָה** התובעת מנכסי היתומים, דמי מזונות של שנים קודמות, והיתומים טוענים שפרעו לה, **כָּל זְמַן שֶׁלֹּא נִיסַּת** לאחר, היא מוחזקת בנכסים **וְעַל הַיְתוֹמִים לְהָכִיא רְאָיָה** לדבריהם. אבל אם אחר **שנִיסַּת** תובעת מזונות על הזמן שקודם הנישואין, עכשיו כבר אינה מוחזקת בנכסים, שהרי אין היתומים חייבים לזונה, **וְעָלֶיהָ לְהָכִיא רְאָיָה**. ונפשט, שעד שניסת הנכסים בחזקתה, ועל היתומים להביא ראיה שפרעו.

הגמרא מביאה שנחלקו תנאים בכך: **אָמַר רַבִּי שִׁימִי בַּר אַשִּׁי**, הספק האם הנכסים בחזקת האלמנה או בחזקת היתומים, הוא **כְּתַנָּאֵי** – תלוי במחלוקת תנאים. ששנינו בברייתא: אשה שמת בעלה ומוכרת קרקעות לצורך מזונות וכתובה. הרי היא **מוֹכֶרֶת וְכוֹתֶבֶת** בשטר המכירה 'קרקעות **אֵלּוּ לְמִזּוֹנוֹת מָכַרְתִּי**', ו'קרקעות **אֵלּוּ לִכְתוּבָּה מָכַרְתִּי**', **דִּבְרֵי רַבִּי יְהוּדָה. רַבִּי יוֹסֵי אוֹמֵר, מוֹכֶרֶת** האשה למזונות ולכתובה, **וְכוֹתֶבֶת** בשטר המכירה **סָתָם** – שמכרה לאחד מחיובי בעלה, ואינה מפרשת מה מוכרת לכתובה ומה למזונות. **וּכשכותבת כֵּן כֹּחָהּ יָפֶה** – טוב לה יותר, וכמבואר בסמוך.

מבארת הגמרא: **מַאי לַאו בְּהָא קָמִיפַּלְגִי** – האם לא בזה נחלקו, **שלְרַבִּי יְהוּדָה דְּאָמַר בָּעֵי לְפָרוּשֵׁי** – שעליה לכתוב לשם מה היא מוכרת כל קרקע, הוא משום **דסָבַר** כמו הצד **שנִכְסֵי בְּחֶזְקַת יַתְמֵי קַיְימֵי**, **ולכך עַל הָאַלְמָנָה לְהָכִיא רְאָיָה**, ולכן טוב לה לפרש לשם מה היא מוכרת, כדי שלא יטענו היתומים שאת הכל היא מכרה לכתובה, ושוב אינם חייבים לפרוע כתובתה. ואם תטען להם לדבריכם שמכרתי לכתובה, תנו לי מזונות שלא פרעתם לי, יאמרו היתומים שפרעו לה מזונות ממטלטלין, וכיון שהנכסים בחזקתם, נאמנים לטעון שפרעו לה. אבל כשתפרש שמכרה למזונות, אין היתומים יכולים לומר שפרעו לה מזונות ממקום אחר ובשקר אמרה ללקוחות שמוכרת למזונות, מפני שהיה להם לטעון כן מיד בשעת המכירה, וכיון שלא טענו כן מוכח שטענתם שקר. **וְרַבִּי יוֹסֵי דסָבַר לֹא בָּעֵי לְפָרוּשֵׁי** לאיזה צורך מכרה, סבר כמו הצד **דנִכְסֵי בְּחֶזְקַת אַלְמָנָה קַיְימֵי, וְלכן עַל הַיְתוֹמִים לְהָכִיא רְאָיָה** שפרעוה, ואינם יכולים לטעון לה שפרעו לה מזונות ממקום אחר, ולכן עדיף לה לסתום ולא לכתוב לשם מה היא מוכרת, ומכל מקום אינה יכולה לטעון לה שפרעו לה מזונות.

וּכשכותבת כֵּן כֹּחָהּ יָפֶה – הרי יש לפשוט הספק בדרך זו ממשנה מפורשת, ששנינו להלן (צז:), **מוֹכֶרֶת** האלמנה קרקעות **לְצורך מְזוֹנוֹת שֶׁלֹּא בְּבֵית דִּין** של מומחים, **וכשמוכרת** למזונות **כּוֹתֶבֶת** 'אֵלּוּ **לְמִזּוֹנוֹת מָכַרְתִּי**'. ומוכח שהנכסים בחזקת היתומים, ולכן צריכה לכתוב לשם מה היא מכרה, ומדוע לא פשט רבי יוחנן משם את ספיקו. **אֶלָּא** על כרחך **מַמְתְנִיתִין** שהצריכה לכתוב מה היא מוכרת למזונות, **לֵיכָּא לְמִשְׁמַע מִינָּהּ** – אין להוכיח שהנכסים בחזקת היתומים, שאפשר לומר **דְּעָצָה טוֹבָה קָא מַשְׁמַע לָן** כדי שלא יאמרו שהיא רעבתנית, אם כן **הָכָא נַמִי** אין להוכיח מרבי יהודה שהנכסים בחזקת היתומים, שאפשר לומר **שעָצָה טוֹבָה קָא מַשְׁמַע לָן**.

הגמרא דוחה באופן נוסף: **אִי נַמִי**, יש לפרש **דִּכוּלֵּי עָלְמָא** – בין רבי יהודה ובין רבי יוסי סוברים **דנִכְסֵי בְּחֶזְקַת יַתְמֵי קַיְימֵי**, ועליה להוכיח שלא נפרעה מזונות, ולכן אמר רבי יהודה שתפרש מה היא מוכרת למזונות. **וְהֵיכִינוּ** [–וזהו] **מַעֲמָא דְּרַבִּי יוֹסֵי**, שעל ידי שתסתום ולא תפרש לשם מה היא מוכרת, תוכל לומר שמכירתה היתה למזונות, ויש לה לגבות כתובתה מקרקעות שקנו הלקוחות. **וּכְדַאמְרֵי קַשִּׁישָׁא, דְּאָמַר אַבָּיֵי קַשִּׁישָׁא מָשָׁל דְּרַבִּי יוֹסֵי** שהסתם יפה לה, **לְמָה הַדָּבָר דּוֹמֶה, לְשָׁכִיב מְרַע שֶׁאָמַר תְּנוּ מָאתַיִם זוּז לְפְלוֹנִי בַּעַל חוֹבִי**, ומפרשים דבריו שרוצה ליתן לו מתנה חוץ מהחוב שחייב לו, ומה שאומר 'בעל חובי' הוא כדי לבאר לאיזה פלוני מתכוין. אם **רָצָה** אותו פלוני ליטול המאתים זוז [שהם בני חורין] **בְּפִרְעוֹן חוֹבוֹ, נוֹטְלָן**, ובאופן זה לא יוכל לגבות את המתנה ממשועבדים. ואם **רָצָה** ליטלן **בְּמַתָּנָה**, ולא לפריעת חובו, **נוֹטְלָן**, ונוטל מאתים זוז נוספים לפרעון לחובו ממשועבדים.

שמכרה מהקרקעות היה למזונות. ותוכל לגבות כתובה מהלקוחות שקנו מבעלה קרקעות, כיון שלכתובה גובים מנכסים משועבדים. ואילו תכתוב על חלק מהקרקעות שהיא מוכרת אותם לכתובה, שוב לא תוכל להוציא מהלקוחות קרקעות למזונות, שאין מוציאים מנכסים משועבדים למזונות.

דוחה הגמרא: **מַאי**: מהיכן ההכרח שנחלקו בספק זה, **דִּלְמָא** [–שמא] **דִּכוּלֵּי עָלְמָא** סברי **נִכְסֵי בְּחֶזְקַת אַלְמָנָה קַיְימֵי, וְעַל הַיְתוֹמִים לְהָכִיא רְאָיָה** שפרעוה, ולכן עדיף לה לסתום ולא לכתוב למה היא מוכרת, וכפי שנתבאר. **וְרַבִּי יְהוּדָה** שסובר שעליה לכתוב לשם מה היא מוכרת, הוא משום **שעָצָה טוֹבָה קָא מַשְׁמַע לָן, דְּלֹא לִיקְרוּ לָהּ רַעֲבָתְנוּתָא**, שאם לא תכתוב לשם מה היא מוכרת יאמרו שמוכרת הכל למזונות, ויקראו לה רעבתנית שצריכה הרבה מעות למזונות, ולא ירצו בני אדם לשאתה לאשה, ולכך עדיף לה לכתוב מה היא מוכרת לכתובה.

הגמרא מוכיחה שרבי יהודה אמר כן משום עצה טובה: **דְּאִי לֹא תֵּימָא הָכִי** – שאם לא נפרש שכוונת רבי יהודה לעצה טובה, אלא טעמו משום שהנכסים בחזקת היתומים, יקשה **הָא דְּבָעֵי רַבִּי יוֹחָנָן** האם הנכסים בחזקת האלמנה או בחזקת היתומים, **תִּפְשׁוֹט לֵיהּ מִמַּתְנִיתִין** – הרי יש לפשוט הספק בדרך זו ממשנה מפורשת, ששנינו להלן (צז:), **מוֹכֶרֶת** האלמנה קרקעות **לְצורך מְזוֹנוֹת שֶׁלֹּא בְּבֵית דִּין** של מומחים, **וכשמוכרת** למזונות **כּוֹתֶבֶת** 'אֵלּוּ **לְמִזּוֹנוֹת מָכַרְתִּי**'. ומוכח שהנכסים בחזקת היתומים, ולכן צריכה לכתוב לשם מה היא מכרה, ומדוע לא פשט רבי יוחנן משם את ספיקו. **אֶלָּא** על כרחך **מַמַּתְנִיתִין** שהצריכה לכתוב מה היא מוכרת למזונות, **לֵיכָּא לְמִשְׁמַע מִינָּהּ** – אין להוכיח שהנכסים בחזקת היתומים, שאפשר לומר **דְּעָצָה טוֹבָה קָא מַשְׁמַע לָן** כדי שלא יאמרו שהיא רעבתנית, אם כן **הָכָא נַמִי** אין להוכיח מרבי יהודה שהנכסים בחזקת היתומים, שאפשר לומר **שעָצָה טוֹבָה קָא מַשְׁמַע לָן**.

המשך מעמוד רלג

ובשתי תיבות הראשונות של סימן צדי"ק שבתהלים נרמז ענין זה:

תפלה למשה - אתחברותא ואתדבקותא (של התפלה ומשה, אשר כל התורה נקראת על שמו) למיהוי כחדא בחיבורא חדא.

וכת"ר שזכה לזכות את הרבים בספריו הנ"ל, אשר נוסף על העיקר - אמירת תהלים ברגש שבלב ובהשתפכות הנפש, ילמדו ויעיינו בטובי מפרשיו בהבנה והשגה, הרי בטח זכות הרבים תלוי בו, ויישר כוחו וחילי' לקרב ולאחד בנ"י באביהם שבשמים ע"י תפלה טהורה ותורה תמימה.

בכבוד ובברכה.

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

אִם בְּמַתָּנָה נוֹטְלָן – את הבני חורין, האם לֹא כָּךְ יָפֶה כֹּחוֹ, שיוכל לגבות חובו ממשועבדים. וכן אלמנה זו יפה כוחה לגבייה מהלקוחות, אם לא תפרש בשטר מכירתה לשם מה מכרה. כי הרי טורפים מלקוחות רק לכתובה ולא למזונות, ואם תפרש שמכרה לכתובה, שוב לא תוכל לטרוף למזונות, אבל אם לא תפרש, תוכל לטעון שמכרה רק למזונות וכעת גובה לכתובה. אולם כדי שהיורשים לא יפטרו עצמם מלשלם כתובתה כשיש להם קרקע, ויטענו שמכרה לכתובה, ונקבל טענתם משום שהנכסים בחזקתם, תעמיד עדים על מה שמכרה למזונות.

* * *

הגמרא מבררת את סדר מכירת האלמנה למזונות: כֵּיצַד מוֹכֶרֶת האשה למזונות. אָמַר רַבִּי דָּנִיאֵל בַּר רַב קְטִינָא אָמַר רַב הוּנָא, האשה מוֹכֶרֶת קרקעות בפעם אַחַת לְמזונות שְׁנַיִם עָשָׂר חֹדֶשׁ, וְהִלּוֹקֵחַ לא יתן לה את כל מעות המקח מיד, אלא מְפַרְנֵס – נותן לה מעות כדי מזונותיה אַחַת לְשָׁלֹשִׁים יוֹם עבור החודש הבא. וְרַב יְהוּדָה אָמַר, מוֹכֶרֶת היא בפעם אחת לְמזונות שִׁשָּׁה חֳדָשִׁים, וְלוֹקֵחַ מְפַרְנֵס אַחַת לְשָׁלֹשִׁים יוֹם.

הגמרא מביאה ברייתות כדעת שניהם: תַּנְיָא כְּוָותֵיהּ דְּרַב הוּנָא, מוֹכֶרֶת לִשְׁנַיִם עָשָׂר חֹדֶשׁ וְלוֹקֵחַ מְפַרְנֵס אַחַת לְשָׁלֹשִׁים יוֹם. וְתַנְיָא כְּוָותֵיהּ דְּרַב יְהוּדָה, מוֹכֶרֶת לְשִׁשָּׁה חֳדָשִׁים וְלוֹקֵחַ מְפַרְנֵס אַחַת לְשָׁלֹשִׁים יוֹם.

אָמַר אֲמֵימַר, הִלְכְתָא, מוֹכֶרֶת לְשִׁשָּׁה חֳדָשִׁים, וְלוֹקֵחַ מְפַרְנֵס אַחַת לְשָׁלֹשִׁים יוֹם, כרב יהודה. אָמַר לֵיהּ רַב אַשִׁי לַאֲמֵימַר, דְּרַב הוּנָא מַאי – מדוע דחית את דבריו, אָמַר לֵיהּ אמימר, לֹא שְׁמִיעַ לִי דבריו, כְּלוֹמַר, אמנם שמעתי את דבריו, אלא שלֹא סְבִירָא לִי, ולא קיבלתי את דבריו.

* * *

בָּעוּ מִינֵּיהּ מַרַב שֵׁשֶׁת, אלמנה המוֹכֶרֶת קרקע של יתומים לְמזונות, ואין ליתומים עוד קרקע לכתובתה, מַהוּ שֶׁתַּחֲזוֹר וְתִטְרוֹף מהלקוחות את הקרקעות שמכרה למזונות, ותמכרם לְפרעון הכְּתוּבָּה. מבארת הגמרא: קָמִיבַּעְיָא לְהוּ – הספק הוא בְּביאור דינו דְּרַב יוֹסֵף, דְּאָמַר רַב יוֹסֵף, אַרְמַלְתָּא דְּזַבִּין – אלמנה שמכרה קרקע של היתומים למזונות או לכתובה, וקיבלה אחריות על הקרקע, ובא בעל חוב של בעלה וגבה את הקרקע מהלקוחות, הַאַחֲרָיוּת של הלקוחות מוטלת אֵצַיְתָמֵי – על היתומים ולא על האלמנה, וְכן בֵּי דִּינָא דְּזַבִּין – שמכרו קרקע של יתומים באחריות לצורך גבייה, והבעל חוב גבה את הקרקע מהלקוחות, אַחֲרָיוּת הלקוחות מוטלת אֵצַיְתָמֵי ולא על בית דין, שהאלמנה ובית דין שלוחים של היתומים, והחוב מוטל עליהם. ויש להסתפק מַאי – מה הדין באלמנה שמכרה קרקע לכתובה, האם כְּיָון דְּאַחֲרָיוּת אֵצַיְתָמֵי, והיא רק בשליחות היתומים מכרה, לכך טָרְפָא – היא גובה מהלקוחות, והם יחזרו על היתומים. אוֹ דִּלְמָא, מָצֵי אֲמַרֵי לָהּ – יכולים הלקוחות לטעון, נְהִי דְּאַחֲרָיוּת דָּעָלְמָא לֹא קַבִּילַתְּ עִילָּוָךְ – אמנם אחריות על גביית בעלי חובות אחרים מאתנו, לא קיבלת על עצמך, אבל אַחֲרָיוּת דְּנַפְשָׁךְ – שאת לא תוכלי לגבות לצורכך מה שמכרת לנו, מִי לֹא קַבּוּלֵי קַבִּילַתְּ – האם לא קיבלת על עצמך, ואין לך להוציא את הקרקע מידינו.

אָמַר (ליה) [לְהוּ] רב ששת, תְּנִיתוּהָ – שנינו דין זה בברייתא, האלמנה מוֹכֶרֶת וְהוֹלֶכֶת למזונותיה, עַד שישאר קרקע רק כְּדֵי כְּתוּבָּתָהּ, וקרקע זו תשייר, וְתִהְיֶה סָמֵךְ לָהּ – ותסמוך עליה, שֶׁתִּגְבֶּה כְּתוּבָּתָהּ מִן הַשְּׁאָר – ממה שלא מכרה. ויש לדייק, שֶׁמַּע מִינָּהּ, שרק אם שַׁיְּירָא – שיירה קרקע, אִין – תוכל לפרוע כתובה ממנה, אבל אם מכרה הכל למזונות ולֹא שַׁיְּירָא שום קרקע, לֹא תוכל לחזור ולגבות מהלקוחות לכתובתה, מפני שאחריות עצמה היא מקבלת.

דוחה הגמרא: איך ניתן לפשוט מהברייתא, וְדִלְמָא דברי הברייתא אינם מהדין אלא עֲצָה טוֹבָה קָא מַשְׁמַע לָן, שלא תחזור ותגבה מהלקוחות לכתובתה, כדי דְּלֵא לִיקְרוּ לָהּ העולם הַדְרִינָתָא – אשה שחוזרת וגובה מלקוחות. עונה הגמרא: אִם כֵּן שכוונת הברייתא רק להשמיע עצה טובה, לִיתְנֵי – שתשנה רק שגּוֹבָה כְּתוּבָּתָהּ מִן הַשְּׁאָר, מַאי – ומדוע הוסיפה הברייתא 'סָמֵךְ לָהּ', שמשמע שסומכת לכתובתה רק על מה ששיירה, שְׁמַע מִינָּהּ, שאם שַׁיְּירָא, אִין – גובה ממה ששיירה, אבל אם לֹא שַׁיְּירָא, לֹא תוכל לגבות כתובתה מהקרקע שמכרה ללקוחות.

הגמרא מבארת דין מוכר החוזר מהמקח משום שלא הוצרך לדמים: אִיבַּעְיָא לְהוּ, אדם דַּזְבִּין – שמכר שדהו, וידוע לכל שמכר כדי לקנות במעות דבר מסוים, וּלאחר המכירה חזרו בהם המוכרים של הדבר המסוים מכוונתם למכרו, ונמצא שלֹא אִיצְטְרִיכוּ לֵיהּ זוּזֵי – שלא הוצרך למעות, ורוצה לחזור בו ממכירת השדה. האם מחמת כך הָדְרֵי זְבִינֵי – יכול לחזור בו מהמכר ותחזור השדה למוכר, אוֹ לֹא הָדְרֵי זְבִינֵי.

הגמרא רוצה לפשוט את הספק: תָּא שְׁמַע, דְּהַהוּא גַּבְרָא דְּזַבִּין אַרְעָא – שמכר קרקע לְרַב פָּפָא, והיה ידוע שמוכר כיון דְּאִיצְטְרִיכוּ לֵיהּ זוּזֵי לְמִיזְבַּן תּוֹרֵי – לקנות שוורים, לְסוֹף חזרו בהם מוכרי השוורים, וּלֹא אִיצְטְרִיכוּ לֵיהּ זוּזֵי, וְאַהַדְרֵיהּ נִיהֲלֵיהּ רַב פָּפָא לְאַרְעֵיהּ – והחזיר רב פפא את הקרקע למוכר. ומוכח שבאופן זה בטל המקח. דוחה הגמרא: שמא רַב פָּפָא לא החזיר את המקח מן הדין, אלא לִפְנִים מִשּׁוּרַת הַדִּין הוּא דְּעָבַד שהחזירה לו, ואין הוכחה שכך הדין.

ראיה נוספת לפשוט את הספק: תָּא שְׁמַע, דְּהַהוּא בַּצּוֹרְתָא [–יוקר הבא פתאום מחמת מחסור בתבואה] דַּהֲוָה [–שהיה] בִּנְהַרְדְּעָא, זַבְנִינְהוּ כּוּלֵּי עָלְמָא לְאַפַּדְנֵיהוּ – מכרו כולם את בתיהם, כדי לקנות תבואה. לְסוֹף קודם שקנו תבואה, אָתוּ חִיטֵּי, ושוב הוזלו החטים, ונמצא שמכרו בתיהם שלא לצורך, וְאָמַר לְהוּ רַב נַחְמָן, דִּינָא הוּא דְּבטל המקח וְהָדְרֵי אַפַּדְנֵי לְמָרַיְיהוּ – והבתים חוזרים למוכרים. ומוכח, שהמוכר לצורך דבר מסוים, ולבסוף אינו נצרך לו, בטל המקח. דוחה הגמרא: אין המעשה שם דומה לנידון שלנו, כיון דַּהֲתָם, נַמִּי זְבִינֵי בְּטַעֲוּת הֲווּ – גם בשעת מכירת הבתים, המכר היה בטעות, מפני דְּאִינְגַלֵּאי מִילְּתָא – הוברר הדבר דִּכבר בזמן המכר, אַרְבָּא בְּעִקּוּלֵי הֲוָה כַּיְימָא – הספינה שהביאה את החטים לנהרדעא הלכה בעיקול הדרך מחמת גאות הנהר, ולכך לא ראוה ולא ידעו שעתידה לבוא, ואם ידעו המוכרים שהספינה נעקרה ממקומה ועתידה לבוא, לא היו מוכרים בתיהם כלל. אבל בנידון שלפנינו רק לאחר המכר התחדשה סיבה לביטול המקח, ואפשר לומר שאין המקח בטל.

הגמרא מוכיחה שכך היה המעשה: אִי הָכִי שמדובר שהיתה הספינה בדרך, הֵיינוּ – מובן מה דְּאָמַר לֵיהּ רָמִי בַּר שְׁמוּאֵל לְרַב נַחְמָן, אִם כֵּן – לדבריך שבטל המקח, נִמְצֵאתָ מַכְשִׁילָן [–יגרם מכשול] לֶעָתִיד לָבֹא, כשתהא בצורת בנהרדעא וירצו אנשים למכור את ביתם, לא יקנו מהם, מחשש שיבואו ספינות שכבר בדרך ויתבטל המקח, וְאָמַר לֵיהּ רב נחמן, אָטוּ כָּל יוֹמָא בַּצּוֹרְתָא שְׁכִיחָא – וכי כל יום הבצורת מצויה בנהרדעא, שאתה חושש שאם נפסוק כן יחששו האנשים מלקנות בשעת הבצורת. אָמַר לֵיהּ רמי בר שמואל, אִין, בַּצּוֹרְתָא בִּנְהַרְדְּעָא מַשְׁכַּח שְׁכִיחָא – הבצורת מצויה בנהרדעא, ויש לחשוש למכשול. אבל אם נאמר שהמעשה היה באופן שלא היו ספינות בעיקולי הדרך, אלא שבאו חטים ממקום קרוב לאחר המקח, או שבאו חטים רק למוכרי הבתים, לא היה רמי בר שמואל אומר שזה מצוי, כיון שאינו מצוי, ורק אם ביטול המקח היה מחמת ספינות שבדרך, מובן שאמר שזה מצוי. וְהִלְכְתָא – ההלכה היא, זַבִּין וְלֹא אִיצְטְרִיכוּ לֵיהּ זוּזֵי, הָדְרֵי זְבִינֵי.

משנה

בעל חוב הבא למכור מנכסי הלוה יכול למכור רק בבית דין.

המשך בעמוד קז

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

רש"ל

אם נטלן במתנה לא כך כחו יפה — שיוכל לטרוף לקוחות על החוב, ולא יוכל לטרוף על המתנה. אף זו — על המזונות לא תוכל לטרוף לקוחות, ועל הכתובה תטרוף אותם. ואם מפני היתומים, שלא יאמרו: הכל לכתובה מכרת, ונתקבלת כתובתיך — יכולה היא להעמיד עדים שיראו את הנמכר למזונות, ואם תצטרך לכך — יבאו ויעידו. ואת הנמכר לכתובה — לא תודיע, מפני הלקוחות. **מוכרת לשנים עשר חודש** — כדי מזונות של שנה תמכור יחד. **והלוקח** — לא ימסור לה כל המעות, אלא דמי מזונות של חדש בחדש. שאם תינשא — יחזיר מה שבידו ליורשים. **מהו שתחזור ותטרוף** — אותם הקרקעות עצמן. **ארמלתא דזבין** — שדה יתומים, למזונות או לכתובה, וקבלה עליה אחריות. **אחריות איתמי** — אחריות הלקוחות חוזר על היתומים, שהרי עליהן היה החוב. **טרפא** — והם יחזרו על היתומים. **מוכרת והולכת** — למזונות. **עד** — שלא יותר קרקע ליורשים, אלא שיעור כתובתה. **וסמך לה** — ואותו השאר יהא סמך לה לגבות משם כתובתה. **זבין ולא איצטריכו ליה זוזי** — מכר שדהו, ואנו יודעים שהיה חפץ לקנות שדה פלוני, או פרגמטיא פלונית באותן מעות. **ולא איצטריכו ליה זוזי** — שחזרו בהן המוכרים. **בצורתא** — יוקר הבא בשערים פתאום. **זבנינהו לאפדנייהו** — לקנות חטין. **דארבי בעקולי הוו קיימי** — שעל ידי שגדל הנהר הוצרכו הספינות ללכת עקלקלות. ואילו ידעו המוכרים כן — לא היו מוכרים בתיהם, ומשעת מכירה הוה ליה טעות. אבל היכא דמכירה לאו בטעות הואי, כגון חזרו בהן מוכרי החיטין לאחר שמכרו אלו בתיהם, או שבאו חיטין ממקום אחר, שעדיין לא נעקרו ממקומם — לא הדרי. **אי הכי היינו ודאי דאמר ליה כו' נמצאת מכשילן** — דאי בעי לזבוני קרקע, לא ימצאו קונים. **ואמר ליה: אין, בצורתא בנהרדעא משכח שכיח** — וחיישינן לדלמא אתו ארבי דקיימי בעקולי, והדרי זבינייהו. שמע מינה: טעמא משום מקח טעות הוי. דאי בדאתו חטין ממקום קרוב, או שבאו לאלו לבדם, דטעמא משום זבין ולא איצטריכו ליה זוזי הוה — מידי דלא שכיח הוא, וליכא מכשול. **משנה** בין מן **הארוסין** — שאין לה מזונות, ומוכרת לכתובה. **בין מן הנשואין** — שהיא מוכרת למזונות — מוכרת שלא בבית דין. **רבי שמעון אומר מן הנשואין** — שהיא מוכרת למזונות. **מוכרת שלא בבית דין** — שאי אפשר לה להיות יושבת ומתענה עד שיוזקקו לה בית דין. אבל מן האירוסין, שאין מכירתה אלא לכתובה — לא תמכור אלא בבית דין. **גמרא**

אלא

אם בְּמַתָּנָה נוֹטְלָן - לֹא כָּךְ יָפֶה כֹּחוֹ. כֵּיצַד מוֹכֶרֶת? אָמַר רַבִּי דָּנִיֵּאל בַּר רַב קְטִינָא אָמַר רַב הוּנָא: מוֹכֶרֶת אַחַת לִשְׁנֵים עָשָׂר חֹדֶשׁ, וְלוֹקֵחַ מְפַרְנֵס אַחַת לִשְׁלֹשִׁים יוֹם. וְרַב יְהוּדָה אָמַר: מוֹכֶרֶת לְשִׁשָּׁה חֳדָשִׁים, וְלוֹקֵחַ מְפַרְנֵס אַחַת לִשְׁלֹשִׁים יוֹם. תַּנְיָא כְּוָותֵיהּ דְּרַב הוּנָא: מוֹכֶרֶת לִשְׁנֵים עָשָׂר חֹדֶשׁ וְלוֹקֵחַ מְפַרְנֵס אַחַת לִשְׁלֹשִׁים יוֹם. תַּנְיָא כְּוָותֵיהּ דְּרַב יְהוּדָה: מוֹכֶרֶת לְשִׁשָּׁה חֳדָשִׁים, וְלוֹקֵחַ מְפַרְנֵס אַחַת לִשְׁלֹשִׁים יוֹם. אָמַר אַמֵּימָר: הִלְכְתָא, מוֹכֶרֶת לְשִׁשָּׁה חֳדָשִׁים וְלוֹקֵחַ מְפַרְנֵס אַחַת לִשְׁלֹשִׁים יוֹם. אֲמַר לֵיהּ רַב אַשִׁי לְאַמֵּימָר: דְּרַב הוּנָא מַאי? אֲמַר לֵיהּ: לָא שְׁמִיעַ לִי. כְּלוֹמַר, לָא סְבִירָא לִי. בָּעוּ מִינֵּיהּ מֵרַב שֵׁשֶׁת: מוֹכֶרֶת לְמָזוֹנוֹת, מַהוּ שֶׁתַּחֲזוֹר וְתִטְרוֹף לִכְתוּבָּה? קָמִיבָּעְיָא לְהוּ בִּדְרַב יוֹסֵף. דְּאָמַר רַב יוֹסֵף: אַרְמַלְתָּא דְּזַבִּין - אַחֲרָיוּת אֵיתְמֵי, וּבֵי דִינָא דְּזַבִּין - אַחֲרָיוּת אֵיתְמֵי. מַאי, כֵּיוָן דְּאַחֲרָיוּת אֵיתְמֵי - טָרְפָא, אוֹ דִּלְמָא מָצֵי אָמְרִי לָהּ: נָהִי דְּאַחֲרָיוּת דְּעָלְמָא לָא קַבִּילַתְּ עִילָּוְךְ, אַחֲרָיוּת דְּנַפְשָׁךְ - מִי לָא קַבּוּלֵי קַבִּילַתְּ? אֲמַר לֵיהּ: תְּנִיתוּהָ, מוֹכֶרֶת וְהוֹלֶכֶת עַד כְּדֵי כְּתוּבָּתָהּ, וְסָמֵךְ לָהּ שֶׁתִּגְבֶּה כְּתוּבָּתָהּ מִן הַשְּׁאָר. שְׁמַע מִינָּהּ: שַׁיְּירָא - אִין, לָא שַׁיְּירָא - לָא. וְדִלְמָא עֲצָה טוֹבָה קָא מַשְׁמַע לָן, דְּלָא לִיקְרוּ לָהּ הַדְרִינְתָּא? אִם כֵּן לִיתְנֵי גּוֹבָה כְּתוּבָּתָהּ מִן הַשְּׁאָר, מַאי "סְמֹךְ לָהּ" - שְׁמַע מִינָּהּ: שַׁיְּירָא - אִין, לָא שַׁיְּירָא - לָא. אִיבַּעְיָא לְהוּ: זַבִּין וְלָא אִיצְטְרִיכוּ לֵיהּ זוּזֵי, הָדְרִי זְבִינֵי אוֹ לָא הָדְרִי זְבִינֵי? תָּא שְׁמַע: דְּהַהוּא גַּבְרָא דְּזַבִּין אַרְעָא לְרַב פַּפָּא, דְּאִצְטְרִיכוּ לֵיהּ זוּזֵי לְמִיזְבַּן תּוֹרֵי. לְסוֹף לָא אִיצְטְרִיכוּ לֵיהּ, וְאַהַדְרֵיהּ נִיהֲלֵיהּ רַב פַּפָּא לְאַרְעֵיהּ - רַב פַּפָּא לְפָנִים מִשּׁוּרַת הַדִּין הוּא דַּעֲבַד. תָּא שְׁמַע: דְּהַהוּא בַּצּוֹרְתָא דַּהֲוָה בִּנְהַרְדְּעָא, זְבִנִינְהוּ כּוּלֵּי עָלְמָא לְאַפַּדְנַיְיהוּ. לְסוֹף אָתוּ חִיטֵּי. אֲמַר לְהוּ רַב נַחְמָן: דִּינָא הוּא דְּהָדְרִי אַפַּדְנֵי לְמָרַיְיהוּ. הָתָם נַמִי, זְבִינֵי בְּטָעוּת הָווּ, דְּאִינְגְּלַאי מִילְּתָא דְּאַרְבָּא בְּעָקוּלֵי הֲוָה קַיְימָא. אִי הָכִי, הַיְינוּ דְּאָמַר לֵיהּ רָמִי בַּר שְׁמוּאֵל לְרַב נַחְמָן: אִם כֵּן נִמְצֵאתָ מַכְשִׁילָן לֶעָתִיד לָבֹא! אֲמַר לֵיהּ: אַטּוּ כָּל יוֹמָא בַּצּוֹרְתָא שְׁכִיחָא? אֲמַר לֵיהּ: אִין, בַּצּוֹרְתָא בִּנְהַרְדְּעָא מַשְׁכַּח שְׁכִיחָא. וְהִלְכְתָא: זַבִּין וְלָא אִיצְטְרִיכוּ לֵיהּ זוּזֵי - הָדְרִי זְבִינֵי. **משנה** אַלְמָנָה, בֵּין מִן הָאֵרוּסִין בֵּין מִן הַנִּשּׂוּאִין - מוֹכֶרֶת שֶׁלֹּא בְּבֵית דִּין. רַבִּי שִׁמְעוֹן אוֹמֵר: מִן הַנִּשּׂוּאִין - מוֹכֶרֶת שֶׁלֹּא בְּבֵית דִּין, מִן הָאֵרוּסִין - לֹא תִמְכּוֹר אֶלָּא בְּבֵית דִּין, מִפְּנֵי שֶׁאֵין לָהּ מְזוֹנוֹת. וְכָל שֶׁאֵין לָהּ מְזוֹנוֹת - לֹא תִמְכּוֹר אֶלָּא בְּבֵית דִּין. **גמרא** בִּשְׁלָמָא מִן הַנִּשּׂוּאִין - מִשּׁוּם מְזוֹנֵי,

אלא

תוספות

או דלמא נהי דאחריות דעלמא כו' — ולא דמי לההיא דלעיל (צב,א): ראובן שמכר שדה לשמעון שלא באחריות, וחזר ראובן ולקחה משמעון באחריות, דבמסקנא אמר רבא: נהי דאחריות דעלמא לא קביל עילויה — אחריות דנפשיה מי לא קביל עילויה — לא דמי, דהתם ודאי כיון שראובן לוה — דין הוא שיטרפו ממנו הקרקע, ואין על שמעון לפרוע, כיון דבאת לידי ראובן הנאה שקבל המעות. אבל הכא, שהיורשין חייבין לה מזונות — יכולה למכור ולחזור ולטרוף, שהרי כשחוזרת וטורפת — חוב שלה היא נפרעת, ואין כאן עיוות הדין כלל.

וסמך לה שתגבה כתובתה מן השאר — ואם תאמר: מאי נפקא לה מינה, בין מה שהיתה מוכרת למזונות ובין מה שתמכור לכתובה? נפקא מינה שתוכל למכור ביחד כדי כתובתה. אבל למזונות — אינה מוכרת אלא לששה חדשים, ולוקח מפרנס אחת לשלשים יום. ועוד: אם נשאת אחר שמכרה — הלוקח לא יתן כי אם אחת לשלשים יום, ולא תוכל לגבות מהן לכתובה, דהא מטלטלין נינהו, ומזונות אבדה.

מאי סמך לה שמע מינה שיירא אין לא שיירא לא — ואם תאמר: תקשי מהכא לרמי בר חמא, דהוה בעי למימר לעיל; גבי ראובן שמכר שדה לשמעון, דאפילו אחריות דנפשיה לא קביל עילויה. והא בהך ברייתא אמרינן גבי אשה, אחריות דנפשה מיהא קיבלה עלה, וכל שכן התם, לפי מה שפירשנו לעיל! ויש לומר: דמצי למימר רמי בר חמא: דהכא ודאי אחריות דנפשה מקבלת, [אף על גב דאחריות איתמי היינו מעלמא, אבל אנפשה מיהו קיבלה] [תוספות ישנים. כתב יד]. דהא אינה מוכרת בהדיא שלא באחריות. אבל התם, שמכר לו בהדיא שלא באחריות — אפילו אחריות דנפשיה לא קביל עילויה. מפי רבי.

זבין ולא איצטריכו ליה זוזי הדרי זביני כו' — וכגון שגילה דעתו בשעת המכר, דאמר, דליזבן תורי קא זבין להו. דאי שתק — הוו להו דברים שבלב. וכן בפרק שני דקידושין (מט,ב) גבי ההוא גברא דזבין נכסיה אדעתא למיסק לארעא דישראל — התם נמי בדגלי דעתיה. ויש דברים שאינו מועיל בהם גילוי דעת עד שיתנה, כגון אם היה מוכר מלבושיו אדעתא למיסק לארץ ישראל, דזהו דבר שאין רגילין למכור אדעתא דהכי — התם ודאי אין מועיל גילוי דעת. שאם לא תאמר כן — מעכשיו אין צריך לשום תנאי אלא גילוי דעת בעלמא, ובכל מקום בעינן דומיא דתנאי בני גד ובני ראובן, תנאי כפול. אלא ודאי גילוי דעת במילתא שאין רגילות לעשות כן — לא מהני, עד שיתנה. ויש דברים דאפילו גילוי דעת אין צריך, כגון שטר מברחת דלעיל, פרק "האשה שנפלו" (עט,א), וכן ההיא דבפרק "מי שמת" (בבא בתרא קלב,א וקמו,ב) דתניא: הרי שהלך בנו למדינת הים, ושמע שמת בנו ועמד וכתב כל נכסיו לאחרים, ואחר כך בא בנו — רבי שמעון בן מנסיא אומר: אין מתנתו מתנה, בידוע שאם היה יודע שבנו קיים לא היה כותב. מפי רבי. **אי** הכי היינו דאמר ליה רמי בר שמואל לרב נחמן: אם כן נמצאת מכשילן כו' — פירש רש"י: אי הכי, היינו ודאי דאמר ליה נמצאת מכשילן כו', אמר ליה: בצורתא משכח שכיחי, וחייש דלמא אתו ארבי בעקולי והדרי זביני. דאי בדאתו ממקום קרוב או שבאו לאלו לבדן, דטעמא משום דזבין ולא איצטריך ליה זוזי, הדרי זביני — מילתא דלא שכיח הוא, וליכא מכשול. וקשה לפירוש זה: דמאי הוכחה היא? לעולם אימא לך: משום דלא אצטריכו ליה זוזי הדרי זביני. ומיהו, כל שכן היכא דהוו בעקולי, כדמוכח שמעתא דאז הוי מקח טעות יותר. ואם כן, שפיר קאמר: דנמצאת מכשילן לעתיד, הואיל דבכל ענין הדרי זביני, כדפרשינן! הלכך נראה כמו שפירש רבינו שמואל בן מאיר: אי הכי — קושיא הוא: הואיל דאמר דהאי הדרי זביני דוקא משום דבעקולי הוו קיימי, היכי קאמר "בצורתא בנהרדעא משכח שכיח"? הלא זאת בצורתא דארבי בעקולי הוו קיימי, פשיטא דלא שכיח הוא! ובשלמא אי פשטינן מינה זבין ולא איצטריכו ליה זוזי הדרי זביני — היינו ודאי דשכיחא — דרוב פעמים היה להם בצורתא. וניחא נמי לפי זה הא דפסקינן הלכתא לפי פשיטת הבעיא.

אלמנה

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

אֶלָּא מִן הָאֵירוּסִין מַאי טַעְמָא? אָמַר עוּלָּא: מִשּׁוּם חִינָּא. רַבִּי יוֹחָנָן אָמַר: לְפִי שֶׁאֵין אָדָם רוֹצֶה שֶׁתִּתְבַּזֶּה אִשְׁתּוֹ בְּבֵית דִּין. מַאי בֵּינַיְיהוּ? אִיכָּא בֵּינַיְיהוּ גְּרוּשָׁה. לְמַאן דְּאָמַר: מִשּׁוּם חִינָּא - גְּרוּשָׁה נַמִּי בָּעֵיא חֵן. לְמַאן דְּאָמַר: לְפִי שֶׁאֵין אָדָם רוֹצֶה שֶׁתִּתְבַּזֶּה אִשְׁתּוֹ בְּבֵית דִּין - גְּרוּשָׁה לָא אִיכְּפַת לֵיהּ. תְּנַן: וּגְרוּשָׁה לֹא תִּמְכּוֹר אֶלָּא בְּבֵית דִּין. בְּשִׁלְמָא לְמַאן דְּאָמַר לְפִי שֶׁאֵין אָדָם רוֹצֶה שֶׁתִּתְבַּזֶּה אִשְׁתּוֹ בְּבֵית דִּין - גְּרוּשָׁה לָא אִיכְּפַת לֵיהּ, אֶלָּא לְמַאן דְּאָמַר מִשּׁוּם חִינָּא - גְּרוּשָׁה נַמִּי בָּעֵיא חֵן! הָא מַנִּי - רַבִּי שִׁמְעוֹן הִיא. אִי רַבִּי שִׁמְעוֹן - הָא תָּנָא לֵיהּ רֵישָׁא: מִן הָאֵירוּסִין לֹא תִּמְכּוֹר כו'! מַהוּ דְּתֵימָא: אַלְמָנָה מִן הָאֵירוּסִין - הוּא דְּלָא נָפֵיש חֵן דִּידָהּ, אֲבָל גְּרוּשָׁה דְּנָפֵיש חֵן דִּידָהּ - אֵימָא תִּיבְּעֵי חֵן. הָא נַמִּי תָּנֵינָא: כָּל שֶׁאֵין לָהּ מְזוֹנוֹת, לְאַתּוּיֵי מַאי? לָאו לְאַתּוּיֵי גְּרוּשָׁה? לָא, לְאַתּוּיֵי מְגוֹרֶשֶׁת וְאֵינָהּ מְגוֹרֶשֶׁת, כִּדְרַבִּי זֵירָא. דְּאָמַר רַבִּי זֵירָא: כָּל מָקוֹם שֶׁאָמְרוּ "מְגוֹרֶשֶׁת וְאֵינָהּ מְגוֹרֶשֶׁת" - בַּעַל חַיָּיב בִּמְזוֹנוֹתֶיהָ. תָּא שְׁמַע: כְּשֵׁם שֶׁמּוֹכֶרֶת שֶׁלֹּא בְּבֵית דִּין - כָּךְ יוֹרְשֶׁיהָ, יוֹרְשֵׁי כְּתוּבָּתָהּ, מוֹכְרִים שֶׁלֹּא בְּבֵית דִּין. בְּשִׁלְמָא לְמַאן דְּאָמַר: לְפִי שֶׁאֵין אָדָם רוֹצֶה שֶׁתִּתְבַּזֶּה אִשְׁתּוֹ בְּבֵית דִּין, כִּי הֵיכִי דְּאִיהִי לָא נִיחָא לֵיהּ דְּתִתְבַּזֵּי - יוֹרְשֶׁיהָ נַמִּי לָא נִיחָא לֵיהּ דְּלִיבְזוּ. אֶלָּא לְמַאן דְּאָמַר מִשּׁוּם חִינָּא - יוֹרְשֶׁיהָ מַאי חֵן אִיכָּא? תַּרְגְּמָהּ עוּלָּא: כְּגוֹן שֶׁיְּרֵשָׁתָהּ בִּתָּהּ אוֹ אֲחוֹתָהּ. **משנה** מָכְרָה כְּתוּבָּתָהּ אוֹ מִקְצָתָהּ, מִשְׁכְּנָהּ כְּתוּבָּתָהּ אוֹ מִקְצָתָהּ, נָתְנָהּ כְּתוּבָּתָהּ לְאַחֵר אוֹ מִקְצָתָהּ - לֹא תִּמְכּוֹר אֶת הַשְּׁאָר אֶלָּא בְּבֵית דִּין. וַחֲכָמִים אוֹמְרִים: מוֹכֶרֶת הִיא אֲפִילּוּ אַרְבָּעָה וַחֲמִשָּׁה פְּעָמִים, וּמוֹכֶרֶת לְמִזּוֹנוֹת שֶׁלֹּא בְּבֵית דִּין, וְכוֹתֶבֶת "לְמִזּוֹנוֹת מָכַרְתִּי". וּגְרוּשָׁה לֹא תִּמְכּוֹר אֶלָּא בְּבֵית דִּין. **גמרא** מַתְנִיתִין מַנִּי - רַבִּי שִׁמְעוֹן הִיא, דְּתַנְיָא: מָכְרָה כְּתוּבָּתָהּ, מִשְׁכְּנָהּ כְּתוּבָּתָהּ, עָשְׂתָה כְּתוּבָּתָהּ אַפּוֹתֵיקִי לְאַחֵר - אֵין לָהּ מְזוֹנוֹת, דִּבְרֵי רַבִּי מֵאִיר. רַבִּי שִׁמְעוֹן אוֹמֵר: אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא מָכְרָה וְלֹא מִשְׁכְּנָהּ כְּתוּבָּתָהּ אֶלָּא מַחֲצִיתָהּ - אִבְּדָה מְזוֹנוֹתֶיהָ. לְמֵימְרָא דְּרַבִּי שִׁמְעוֹן סָבַר דְּלָא אָמְרִינַן: מִקְצַת כֶּסֶף כְּכֹל כֶּסֶף, וְרַבָּנַן סְבְרִי אָמְרִינַן: מִקְצַת כֶּסֶף כְּכֹל כֶּסֶף? הָא אִיפְּכָא שְׁמָעִינַן לְהוּ, דְּתַנְיָא: "וְהוּא אִשָּׁה בִּבְתוּלֶיהָ" - פְּרָט לְבוֹגֶרֶת שֶׁכָּלוּ בְּתוּלֶיהָ, דִּבְרֵי רַבִּי מֵאִיר. רַבִּי אֶלְעָזָר וְרַבִּי שִׁמְעוֹן מַכְשִׁירִין בְּבוֹגֶרֶת. הָתָם בִּקְרָאֵי פְּלִיגִי; רַבִּי מֵאִיר סָבַר: "בְּתוּלָה" - אֲפִילּוּ מִקְצַת בְּתוּלִים, "בְּתוּלֶיהָ" - עַד דְּאִיכָּא כּוּלְּהוּ בְּתוּלִים, "בִּבְתוּלֶיהָ" - בִּכְדַרְכָּהּ אִין, שֶׁלֹּא כְּדַרְכָּהּ - לָא. רַבִּי אֶלְעָזָר וְרַבִּי שִׁמְעוֹן סָבְרִי: "בְּתוּלָה" - שֶׁלֵּמָה מַשְׁמַע, "בְּתוּלֶיהָ" - אֲפִילּוּ מִקְצַת בְּתוּלִים, "בִּבְתוּלֶיהָ"

אלמנה מן האירוסין הוא דלא נפיש חן דידה אבל גרושה כו' — פירש רבינו חננאל: גרושה נפיש חן דידה, דיש לה תוספת, והואיל ויש לה לגבות כל כך — אימא שתמכור שלא בבית דין. אי נמי, יש לפרש: שהיא צריכה חן יותר לינשא, שהיא בזויה יותר מן האלמנה.

לאתויי מגורשת ואינה מגורשת — פירש הקונטרס: דאגב אורחיה קא משמע לן דמגורשת ואינה מגורשת אינה גובה מזונות מן היתומים. וזו היא מילתא דפשיטא, דמספק שמא מגורשת גמורה היתה לא תוציא מזונות מן היתומין, הילכך נראה כפירוש רבינו חננאל: לאתויי מגורשת ואינה מגורשת. הא דתנן: כל שאין לה מזונות לא תמכור, הא יש לה מזונות — תמכור שלא בבית דין, ואי זו היא — זו אלמנה מן הנשואין. ומרבה מגורשת ואינה מגורשת. ואין לתמוה: מאי קא משמע לן אם מוכרת שלא בבית דין — דמצי למימר דעיקרא דמילתא לאשמועינן דבת מזונות היא. אי נמי: מצינו למימר דאף המכירה שלא בבית דין קא משמע לן, דאף על גב דלא מדינא היא ניזונת, אלא משום דאגידא ביה, סלקא דעתך דלא תקנו לה רבנן למכור שלא בבית דין, דסגי לה אי אית לה אפילו בבית דין.

מכרה כתובתה — נראה לי לפרש: דהיינו מנה ומאתים. והשתא אתי שפיר דקאמר: לא תמכור השאר אלא בבית דין — דהיינו תוספת.

מתניתין מני רבי שמעון היא דתניא כו' — ואם תאמר: ממתניתין נמי תפשוט דאתיא כרבי שמעון, מדקתני: לא תמכור את השאר אלא בבית דין, דהיינו כרבי שמעון דאמר: כל שאין לה מזונות לא תמכור אלא בבית דין! ויש לומר: דחכמים נמי — כרבי שמעון סבירא להו בהא דאמר: כל שאין לה מזונות לא תמכור אלא בבית דין. ואי מדקתני: מוכרת אפילו ארבעה וחמשה פעמים, ומוכרת למזונות שלא בבית דין — משמע משום דאכתי לא הפסידה מזונות, הוא דמוכרת כתובתה שלא בבית דין.

בבתוליה בכדרכה אין שלא כדרכה לא — דליכא למימר: עד שיהו כולן קיימין בין בדרכה בין שלא בדרכה, דאם כן — לישתוק קרא מיניה, וממילא הוה ממעטינן בעולה שלא בדרכה מיו"ד של "בתוליה", כמו בוגרת. אבל מ"בתולה" בלא יו"ד — לא אפשר לומר דהוה ממעטינן ליה — דהא בקנס של נערה כתיב "בתולה", ואפילו הכי יש לה קנס, כדאיתא בפרק קמא דקדושין (י,א): מודה רבי דלענין קנס דכולהו משלמי. וכן גבי נערה המאורסה דכתיב "בתולה", אמרינן התם דכולהו בסקילה. ואפילו רבי לא פליג אלא משום דכתיב "לבדו". ומיהו, קשה ליּ: אימא "בבתוליה" אתא לרבות בוגרת, ולא בעולה שלא בדרכה! ונראה ליּ: דמשמע ליה טפי לאוקמיה בבעולה שלא בדרכה. משום דמשמע "בבתוליה" — במקום בתולים כלומר במקום בתולים בענין שתהא בתולה. **בתולה** שלמה משמע — קשה לרבי: אמאי איצטריך למכתב גבי קנס "נערה" למעוטי בוגרת? תיפוק ליה מ"בתולה" — שלמה משמע! ואפילו אם תמצא לומר: דהוא "בתולה" איצטריך לבדרשינן ליה ב"אלו נערות" (כתובות כט,ב), אכתי קשה מהא דאמר בפרק "הבא על יבמתו" (יבמות סא,ב): אין "בתולה" אלא נערה, וכן הוא אומר "והנערה טובת מראה מאד בתולה". ולהאי תנא — אמאי איצטריך למכתב "בתולה נערה" בכל מקום; כיון דכתב "בתולה" ידענן שהיא נערה! ועוד קשה: מהא דאמר גבי נערה המאורסה: באו עליה עשרה ועדיין היא בתולה — כולן בסקילה. ואמאי? והא כתיב "בתולה" דמשמע שלמה, למעט שלא כדרכה. ואפילו רבי לא פליג מהאי טעמא ד"בתולה" שלמה משמע, ואמרינן נמי בקידושין (י,א): מודה רבי לענין קנס דכולהו משלמי, ואמאי? והא כתיב ביה "בתולה"! ושמא יש לומר: התם משום דדרשינן (שם ט,ב): "בעולת בעל" — בעל עושה אותה בעולה שלא בדרכה, ואין אחר עושה אותה בעולה שלא בדרכה.

רש"י

אלא מן האירוסין מאי טעמא — לא אטרחוה רבנן [ולבא] לבית דין, בכל שאר מוציאי שטר חוב? **משום חינא** — שיהו בעליהן לחן בעיניהן, ולא ימנעו הנשים מלינשא לאנשים. **גרושה נמי בעיא חן** — תקנתא דמשום חינא. שהרי תקנת חכמים היא, ולא מאהבת האיש. הלכך מה לי אהובה מה לי שנואה? **רבי שמעון היא** — דלית ליה חינא. דגבי אלמנה מן האירוסין נמי, משום דלכתובה קא מזבנה, אמר: לא תמכור אלא בבית דין. **דלא נפיש חן דידה** — שלא היתה לה חיבת ביאה, ולא ירע בעיני הנשים אם הוטרחה זו. **אימא תבעי חן** — ואפילו לרבי שמעון. **הא נמי תנינא** — בסיפא דמילתיה דרבי שמעון. **לאו לאתויי גרושה** — מן הנשואין. דאי מן האירוסין — הא אשמעינן אלמנה, וכל שכן גרושה. **מגורשת ואינה מגורשת** — ומן האירוסין. ולא לאשמעינן דלא תמכור לכתובתה אלא בבית דין, דהא מאלמנה שמעינן לה. אלא אגב אורחיה אשמעינן דמגורשת ואינה מגורשת, כגון זרק לה גיטה, ספק קרוב לה ספק קרוב לו ברשות הרבים — אין לה מזונות מן היתומים אם מת. **כדרבי זירא** — דאמר: בעלה חייב במזונותיה בחייו. [ואשמעינן מתני' דדוקא בחייו], משום דמעובדת בשבילו להנשא. אבל לאחר מיתה — לא, דדלמא גרושין הוו, ואין לה מזונות, דמספיקא לא מפקינן ממונא. **יורשיה יורשי כתובתה גרסינן ולא גרסינן ויורשי. מאי חן איכא** — הרי הנטרחים לבית דין אנשים הן. **שירשתה בתה או אחותה** — דמשום דידה בעינן תקנתא, שלא תמשך מלהנשא. **משנה לא תמכור את השאר כו'** — רבי שמעון קאמר לה, דאמר: אין מוכרת שלא בבית דין אלא למזונות. וזו, מכיון שגבתה מקצתה — אין לה מזונות. והכי מוקי לה בגמרא כרבי שמעון. **וחכמים אומרים מוכרת היא** — לכתובתה, אפילו לפרקים. ואף על פי כן — מוכרת בינתיים למזונות שלא בבית דין. **וכותבת** — בשטר המכירה. **למזונות מכרתי** — משום עצה טובה, כדאמר לעיל. **וגרושה לא תמכור** — לכתובתה. **אלא בבית דין** — למאן דאמר טעמא משום אינו רוצה שתתבזה כו' — הא לא איכפת ליה, ודברי הכל היא. ולמאן דאוקי טעמא משום חינא הא — רבי שמעון היא. **גמרא מתניתין מני** — תנא קמא דמתניתין. **מכרה כתובתה** — כולה, אין לה מזונות, דברי רבי מאיר. אבל מכרה מקצתה — יש לה מזונות. **לא אמרינן מקצת כסף** — מוהר הבתולות, שיש לה עדיין עליהם — הרי הוא כבולה, ויתן לה מזונות. **פרט לבוגרת** — ולא אמרינן מקצת בתולים בכל הבתולים: **בתוליה** — אי הוה כתיב "והוא אשה בתולה יקח". **בבתוליה** — במקום בתולים הקפיד הכתוב, אבל נבעלה שלא כדרכה, והיא נערה — כשרה לכהן גדול.

בתוליה

שיהו

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

אֶלָּא אלמנה מִן הָאֵירוּסִין שאין לה מזונות, מַאי טַעְמָא לא הצריכוה למכור בבית דין כמו כל בעלי החובות. אָמַר עוּלָּא, תיקנו חכמים מִשּׁוּם חִינָּא – כדי שירבה חן האנשים בעיני הנשים וירצו הנשים להנשא להם, שתוכל אלמנה למכור לכתובתה שלא בבית דין. רַבִּי יוֹחָנָן אָמַר, הטעם, לְפִי שֶׁאֵין אָדָם רוֹצֶה שֶׁתִּתְבַּזֶּה אִשְׁתּוֹ בְּבֵית דִּין, ורצונו שתמכור לכתובתה אף שלא בבית דין. מבארת הגמרא: מַאי בֵּינֵייהוּ, אִיכָּא בֵּינֵייהוּ, האם גְּרוּשָׁה יכולה למכור שלא בבית דין. לְמַאן דְּאָמַר [–עולא] שהטעם מִשּׁוּם חִינָּא, גְּרוּשָׁה נַמִּי בָּעֵיא חֵן, כלומר, כיון שהוא תקנת חכמים להרבות חן, ולא מאהבת הבעל, ממילא אף בגרושה תיקנו כן. אבל לְמַאן דְּאָמַר [–רבי יוחנן] שהטעם לְפִי שֶׁאֵין אָדָם רוֹצֶה שֶׁתִּתְבַּזֶּה אִשְׁתּוֹ בְּבֵית דִּין, הסכמתו היא רק לאלמנתו, אבל גְּרוּשָׁה לֹא אִיכְּפַת לֵיהּ שתתבזה, ואינו רוצה שתמכור שלא בבית דין.

הגמרא מביאה ראיה לרבי יוחנן: תְּנַן במשנה בסמוך, וּגְרוּשָׁה לֹא תִּמְכּוֹר אֶלָּא בְּבֵית דִּין. בִּשְׁלָמָא לְמַאן דְּאָמַר שהטעם לְפִי שֶׁאֵין אָדָם רוֹצֶה שֶׁתִּתְבַּזֶּה אִשְׁתּוֹ בְּבֵית דִּין, מובן שגְּרוּשָׁה לֹא אִיכְּפַת לֵיהּ שתתבזה, ולכן תמכור רק בבית דין, אֶלָּא לְמַאן דְּאָמַר מִשּׁוּם חִינָּא, הרי גְּרוּשָׁה נַמִּי בָּעֵיא חֵן, ומדוע מוכרת רק בבית דין. דוחה הגמרא: הָא מַנִּי – משנה זו דעת רַבִּי שִׁמְעוֹן הִיא, שסובר שלא תיקנו משום חינא שתוכל למכור שלא בבית דין, אלא משום עיכוב מזונותיה. מקשה הגמרא: אִי רַבִּי שִׁמְעוֹן, הָא תָּנָא לֵיהּ רֵישָׁא – הרי בבר שנה במשנתינו, מִן הָאֵירוּסִין לֹא תִּמְכּוֹר כו' אלא בבית דין, ונלמד מכך שגם גרושה מוכרת רק בבית דין, ומדוע שנה שוב דין זה בגרושה. מתרצת הגמרא: אם היה כותב רק דין אלמנה מן האירוסין, מַהוּ דְּתֵימָא, אַלְמָנָה מִן הָאֵירוּסִין הוּא דְּעדיין לא היה לה חיבת ביאה, לֹא נָפֵישׁ חֵן דִּידָהּ – טעם תקנת חינא לא גדול אצלה, כיון שאין הנשים נמנעות מלהנשא אם היא צריכה לטרוח, ולכן אמרו שתמכור בבית דין, אֲבָל גְּרוּשָׁה דְּהִיא לה חיבת ביאה נָפֵישׁ חֵן דִּידָהּ, שהנשים ימנעו אם היא צריכה לטרוח אֵימָא תִּיבָּעֵי חֵן, ואף רבי שמעון יודה שתמכור שלא בבית דין, לכך פירש שאף גרושה מוכרת רק בבית דין.

מקשה הגמרא: אם רבי שמעון שנה את דין גרושה, הָא נַמִּי תָּנֵינָא – כבר שמענו זאת בסיפא של משנתינו, 'כָּל שֶׁאֵין לָהּ מְזוֹנוֹת לא תמכור אלא בבית דין'. לְאַתּוּיֵי מַאי – מה מוסיף בכלל זה, האם לַאו לְאַתּוּיֵי גְּרוּשָׁה אפילו מן הנישואין שתמכור רק בבית דין, ומדוע הוצרך שוב להשמיע דין גרושה. מתרצת הגמרא: כלל זה לֹא בא להוסיף דין גרושה, אלא לְאַתּוּיֵי מְגוֹרֶשֶׁת וְאֵינָהּ מְגוֹרֶשֶׁת [–ספק מגורשת] מן האירוסין, ולא בא להשמיע שמוכרת לכתובתה בבית דין, שהרי נלמד מאלמנה מן האירוסין שמוכרת רק בבית דין, אלא החידוש משום שסובר כְּדְרַבִּי זֵירָא, דְּאָמַר רַבִּי זֵירָא, כָּל מָקוֹם שֶׁאָמְרוּ מְגוֹרֶשֶׁת וְאֵינָהּ מְגוֹרֶשֶׁת, בַּעַל חַיָּיב בְּמְזוֹנוֹתֶיהָ. וחידשה משנתינו, שדין זה הוא רק בחיי הבעל, שכיון שהיא מעוכבת מלהנשא מחמתו הוא חייב לזונה, אבל לאחר מיתתו, אינה יכולה להוציא מהיורשים מזונות מספק.

הגמרא מביאה ראיה לרבי יוחנן: תָּא שְׁמַע, כְּשֵׁם שֶׁהאלמנה מוֹכֶרֶת שֶׁלֹּא בְּבֵית דִּין, כָּךְ אם מתה קודם שגבתה כתובתה, יוֹרְשֶׁיהָ – בניה שהם יוֹרְשֵׁי כְּתוּבָּתָהּ לגבותה מבעלה, מוֹכְרִים שֶׁלֹּא בְּבֵית דִּין. ומדייקת הגמרא: בִּשְׁלָמָא לְמַאן דְּאָמַר שהטעם לְפִי שֶׁאֵין אָדָם רוֹצֶה שֶׁתִּתְבַּזֶּה אִשְׁתּוֹ בְּבֵית דִּין, מובן, דכִּי הֵיכִי דְּאִיהִי לֹא נַיְחָא לֵיהּ דְּלִיבַּזּוּ, ומוכרים שלא בבית דין. אֶלָּא לְמַאן דְּאָמַר שהטעם הוא מִשּׁוּם חִינָּא, ולכן תיקנו שהנשים לא יטרחו, יוֹרְשֶׁיהָ שהם זכרים, מַאי חֵן אִיכָּא – מה שייך לתקן עבורם שימכרו שלא בבית דין משום חינא, הרי אף אם יטריחו אותם לבית דין, לא ימנעו הנשים מלהנשא, שלא איכפת להן בטירחת האנשים. דוחה הגמרא: תִּרְגֻּמָּהּ עוּלָּא, כְּגוֹן שֶׁיָּרְשׁוּהָ כַּתָּהּ אוֹ אֲחוֹתָהּ, ולכן ימכרו שלא בבית דין, כדי שהן עצמן לא ימנעו מלהנשא.

משנה

במשנה הקודמת (ע"א) נחלקו רבי שמעון וחכמים, עבור מה יכולה אלמנה למכור נכסים שלא בבית דין. לרבי שמעון רק לגביית מזונות, ולא לגביית כתובה. ולחכמים גם לגביית כתובה, ואף במקום שלא מקבלת מזונות.

דין נוסף שנינו לעיל (נב:), אלמנה שגבתה כתובתה, מפסיקה לקבל מזונות מהיתומים.

במשנה שלפנינו הוסיפו רבי שמעון וחכמים לחלוק באלמנה שגבתה חלק מהכתובה, לרבי שמעון, מפסידה את מזונותיה מהיתומים, ולחכמים אינה מפסידה.

אלמנה שמָכְרָה מנכסי היתומים לגביית כל כְּתוּבָּתָהּ אוֹ מִקְצָתָהּ, וכן אם לוותה כסף וּמִשְׁכְּנָה את כל כְּתוּבָּתָהּ אוֹ את מִקְצָתָהּ, וכן אם נָתְנָה את כל כְּתוּבָּתָהּ לְאדם אַחֵר אוֹ את מִקְצָתָהּ, אין לה מזונות, ולכן לֹא תִּמְכּוֹר עוד מהנכסים לגבות אֶת הַשְּׁאָר מכתובתה אֶלָּא בְּבֵית דִּין. זו שיטת רבי שמעון, שאלמנה שגבתה חלק מכתובתה מפסידה את מזונותיה מהיתומים, ומה שמוכרת מכאן ואילך הוא רק לכתובה, והוא סובר שלכתובה מוכרת רק בבית דין.

וַחֲכָמִים אוֹמְרִים, מוֹכֶרֶת הִיא לכתובה, אֲפִילּוּ אַרְבָּעָה וַחֲמִשָּׁה פְּעָמִים. ואף שגבתה מקצת הכתובה, לא הפסידה מזונותיה, וּמוֹכֶרֶת לְמְזוֹנוֹת, ושתי מכירות אלו מוכרת שֶׁלֹּא בְּבֵית דִּין. וכשמוכרת למזונות כּוֹתֶבֶת בשטר המכירה 'לְמְזוֹנוֹת מָכַרְתִּי', וזו עצה טובה שנתנו לה, שלא יאמרו שאת הכל מכרה למזונות, ושהיא רעבתנית, ולא ירצו בני אדם לשאתה לאשה.

מוסיפה המשנה: וּגְרוּשָׁה לֹא תִּמְכּוֹר לכתובתה אֶלָּא בְּבֵית דִּין.

* * *

גמרא

מבררת הגמרא: סַתְּנִיתִין מַנִּי – מי הוא תנא קמא של משנתינו, שאם אלמנה מכרה מקצת כתובתה, הפסידה מזונותיה. מבארת הגמרא: רַבִּי שִׁמְעוֹן הִיא. דְּתַנְיָא, מָכְרָה את כל כְּתוּבָּתָהּ, וכן אם לוותה וּמִשְׁכְּנָה למלוה את כל כְּתוּבָּתָהּ עבור החוב, וכן אם לוותה וַעֲשָׂתָהּ את כל הקרקע המיוחדת לִכְתוּבָּתָהּ, אֲפוֹתִיקִי לְאַחֵר – שאמרה למלוה שפרעון החוב לא יהא אלא מקרקע זו, אֵין לָהּ עוד מְזוֹנוֹת מהיתומים (דִּבְרֵי רַבִּי מֵאִיר). וסובר תנא קמא [רבי מאיר], שאם מכרה או משכנה רק מקצת הכתובה, יש לה מזונות. רַבִּי שִׁמְעוֹן חולק וואוֹמֵר, אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא מָכְרָה וְלֹא מִשְׁכְּנָה את כל כְּתוּבָּתָהּ, אֶלָּא רק את מַחֲצִיתָהּ או מקצתה, אִבְּדָה מְזוֹנוֹתֶיהָ.

הגמרא דנה בטעם מחלוקת רבי מאיר ורבי שמעון. שואלת הגמרא: לְמֵימְרָא – האם נאמר שסיבת המחלוקת היא, דְּרַבִּי שִׁמְעוֹן סָבַר, שאלמנה שגבתה מקצת כתובה מפסידה מזונותיה, משום דְּלֵא אַמְרִינָן שכל זמן שחייבים לה מִקְצַת מִכָּסָף הכתובה, נחשב כְּמו שחייבים לה את כָּל כֶּסֶף הכתובה, ויש לה מזונות. אלא אף אם תגבה מקצת כתובה, שוב לא יהא לה מזונות. וְרַבָּנָן סָבְרִי, אַמְרִינָן מִקְצַת מִכָּסָף הכתובה הרי הוא כְּכָל כֶּסֶף הכתובה. וכל זמן שלא גבתה את כל הכתובה יש לה מזונות. מקשה הגמרא: וְהָא אִיפְּכָא שַׁמְעִינַן לְהוּ – הרי למדנו במקום אחר שסברת רבי שמעון וחכמים הפוכה, שלרבי שמעון דין המקצת כדין הכל, ולרבנן אינו כדין הכל. דְּתַנְיָא בברייתא לענין כהן גדול שמותר לו לשאת רק בתולה, שנאמר בפסוק (ויקרא כא יג), 'וְהוּא אִשָּׁה בְּבְתוּלֶיהָ יִקָּח', ודורשים, פְּרָט לְבוֹגֶרֶת שֶׁכָּלוּ [–שנתמעטו] בְּתוּלֶיהָ, ואין כל בתוליה קיימים, שאסורה לכהן גדול, דִּבְרֵי רַבִּי מֵאִיר, שסובר שמקצת בתולים אינו כדין כל הבתולים. רַבִּי אֶלְעָזָר וְרַבִּי שִׁמְעוֹן מַכְשִׁירִין ומתירים כהן גדול בְּבוֹגֶרֶת, שלדעתם מקצת בתולים ככל הבתולים. נמצא שלרבי שמעון, לגבי בתולים דין מקצת כדין הכל, ולגבי כתובה אינו כדין הכל. ולרבי מאיר, לגבי בתולים דין מקצת אינו כדין הכל, ולגבי כתובה דין מקצת כדין הכל.

המשך בעמוד כז

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

ותוספת בי"ת במלה 'בִּבְתוּלֶיהָ', מלמד שצריך שֶׁיְּהוּ כָּל בְּתוּלֶיהָ כַּיָּיְמִין, כלומר, לכהן גדול הותרה רק בתולה שלא נבעלה כלל, אבל אם נבעלה אסורה בֵּין בְּנִבעלה כְּדַרְכָּהּ וּבֵין בנבעלה שֶׁלֹּא כְּדַרְכָּהּ.

נמצא, שמחלוקת חכמים ורבי שמעון במשנה היא, האם מקצת כסף ככל כסף, לחכמים מקצת כסף ככל כסף, ובגבתה מקצת כתובה לא הפסידה מזונותיה, כיון שחייב לה עדיין מקצת כתובה, ונחשב כאילו חייב לה את כל הכתובה. ולרבי שמעון מקצת כסף אינו ככל כסף, ובגבתה מקצת כתובה הפסידה מזונותיה. ומדין בתולה לכהן גדול אין סתירה לשיטתם כאן.

הגמרא מביאה מעשה שנפסקה הלכה כחכמים: הַהִיא אִיתְּתָא – מעשה באשה אלמנה דְּתָפְסָה כָּסָא דְּכַסְפָּא בִּכְתוּבָּתָהּ – שתפסה כוס של כסף לכתובתה, אבל לא היה בכוס אלא כדי פרעון מקצת הכתובה, וְקָתָבְעָה מְזוֹנֵי – ותבעה האלמנה את היתומים שימשיכו לתת לה מזונות. אֲתַאי לְקַמֵּיהּ דְּרָבָא – באו לפני רבא לשאול האם צריכים להמשיך לתת לה מזונות. אָמַר לְהוּ רבא לְיַתְמֵי, זִילוּ הָבוּ לָהּ מְזוֹנוֹת – לכו ותנו לה מזונות. ואף שדעת רבי שמעון שבגבתה מקצת כתובה אין לה מזונות, אבל לֵית דְּחָשׁ לְהָא דְּרַבִּי שִׁמְעוֹן – אין מי שחושש לדעת רבי שמעון דְּאָמַר לֹא אַמְרִינָן מִקְּצַת כֶּסֶף כְּכָל כֶּסֶף, אלא ההלכה שמקצת כסף ככל כסף, וכל שלא גבתה את כל הכתובה, וחייב לה מקצת מהכתובה, יש לה מזונות.

* * *

שנינו במשנה בגיטין (לה:), שאלמנה שבאה לגבות כתובה מיתומים, חייבת להשבע בבית דין, שלא נפרעה עדיין מכתובתה. עוד שנינו במשנה בערכין (כא:), שכשבית דין גובים לבעל חוב מנכסי יתומים, שמים את מחיר הקרקע, ומכריזים שלשים יום על מכירתה, וכל המרבה במחירה יקחנה.

הגמרא להלן דנה, האם אלמנה שמוכרת קרקע לכתובתה, צריכה שבועה נוספת, מלבד השבועה שלא נפרעה כלום, והאם צריכה הכרזה שלשים יום.

שָׁלַח לֵיהּ רַבָּה בְּרֵיהּ דְּרָבָא לְרַב יוֹסֵף שאלה, אלמנה שמוֹכֶרֶת נכסי יתומים לגביית כתובתה שֶׁלֹּא בְּבֵית דִּין, האם צְרִיכָה להשבע שְׁבוּעָה שלא קיבלה עבור הקרקע יותר מכדי כתובתה, אוֹ אֵין צְרִיכָה להשבע שְׁבוּעָה זו.

שאל רב יוסף את רבה בריה דרבא, וְתִבְעֵי לְךָ הַכְרָזָה – ותסתפק באלמנה שמוכרת שלא בבית דין, האם צריכה להכריז שלשים יום, כדי שיבואו הרבה קונים וימכרו את הקרקע למי שירבה במחיר. אָמַר לֵיהּ רבה בריה דרבא לרב יוסף, על הַכְרָזָה לֹא קָמִיבַּעְיָא לִי – איני מסופק, כיון שנלמד מהדין דְּאָמַר רַבִּי זֵירָא אָמַר רַב נַחְמָן, אַלְמָנָה שֶׁלָּקְחָה קרקע מהיתומים למכור לכתובה או למזונות, וְשָׁמָהּ לְעַצְמָהּ – קנתה את הקרקע לעצמה במחיר הכתובה או המזונות, לֹא עָשְׂתָה וְלֹא כְּלוּם, והיתומים יכולים להוציא את הקרקע מידה ולתת לה מעות. ומבאר רבה בריה דרבא: הֵיכִי דָּמֵי – באיזה אופן קנתה לעצמה, אִי דְּאַכְרְזוּ – אם הכריזו על הקרקע, והאלמנה הציעה את המחיר הגבוה ביותר, אֲמַאי לֹא עָשְׂתָה וְלֹא כְּלוּם, הרי נהגה כדין עם היתומים. אֶלָּא לַאו מדובר דְּלֹא אַכְרְזוּ, ולכן אם קנתה לעצמה לא עשתה כלום משום שחוששים שזלזלה בנכסים למוכרן בזול. וְיֵשׁ לדייק, דווקא אם קנתה את הקרקע לְעַצְמָהּ בלי הכרזה, הוּא דְּלֹא עָשְׂתָה וְלֹא כְּלוּם, הָא אם מכרה את הקרקע לְאַחֵר בלי הכרזה, מַה שֶּׁעָשְׂתָה עָשְׂתָה – המכר חל. ומוכח שאלמנה שמוכרת שלא בבית דין, אינה צריכה הכרזה, ולכן לא שאלתי שאלה זו.

הגמרא דוחה את הראיה מדברי רב נחמן: לְעוֹלָם אין לדייק מדברי רב נחמן שאינה צריכה הכרזה, ודינו של רב נחמן הוא באופן דְּאַכְרְזוּ, ואף על פי כן, אם קנתה לעצמה לא עשתה כלום. וְהטעם, דְּאָמְרֵי לָהּ, מֵאַן שֶׁם לִיךְ – מי נתן לך את הרשות להחזיק את הקרקע לעצמך, לא היתומים, ולא בית דין.

הגמרא מביאה ראיה לסברת 'מאן שם ליך': כִּי הַאי דְּהַהוּא גַּבְרָא דְּאַפְקִידוּ גַּבֵּיהּ כִּיסָּתָא דְּיַתְמֵי – כמו המעשה באותו אדם שבית דין הפקידו אצלו מספוא לבהמות שימכרם עבור היתומים. אֲזַל שָׁמָהּ לְנַפְשֵׁיהּ – הלך אדם זה וקנה לעצמו את הכיסתא בְּאַרְבַּע מֵאָה זוּזֵי. אחר כך אִיזְדַּיֵּן הכיסתא, קָם בְּשִׁית מֵאָה – ומחירו היה שש מאות זוז, אֲתָא לְקַמֵּיהּ דְּרַבִּי אַמִּי לשאול האם הוא זכה במאתיים זוז של היוקר. אָמַר לֵיהּ, מַאן שָׁם לָךְ – מי נתן לך רשות לקנות לעצמך את הכיסתא. וכיון שלא זכית בכיסתא ממילא זכו היתומים ביוקר. הגמרא מסיקה את ההלכה בשני הספיקות: וְהִלְכְתָּא, אלמנה שמוכרת שלא בבית דין, צְרִיכָה שְׁבוּעָה שלא קיבלה על הקרקע יותר מכדי כתובתה, וְאֵינָהּ צְרִיכָה הַכְרָזָה על מכירתה.

משנה

משנתינו דנה באלמנה שמכרה קרקע במחיר גבוה או נמוך משוויה, באלו אופנים מכרה קיים, ומי מפסיד או מרויח במכירה כזאת.

אַלְמָנָה שֶׁהָיְתָה כְּתוּבָּתָהּ מָאתַיִם זוּז, וּמָכְרָה קרקע של היתומים שִׁוְּוָה מָנֶה, בְּמָאתַיִם זוּז, וטוענת שמגיע לה עוד קרקע שוה מנה להשלמת הכתובה. אוֹ שמכרה קרקע שָׁוֶה מָאתַיִם זוּז, בְּמָנֶה, ורוצה עוד מנה להשלמת הכתובה. בשני האופנים, המכר קיים וְנִתְכַּבְּלָה כְּתוּבָּתָהּ, ואינה מקבלת עוד מהיתומים.

דין נוסף: אלמנה שֶׁהָיְתָה כְּתוּבָּתָהּ מָנֶה, וּמָכְרָה קרקע שָׁוֶה מָנֶה וְדִינָר בְּמָנֶה, והיינו שמכרה קרקע בשווי דינר יותר מכתובתה, מִכְרָהּ בָּטֵל, וכל הקרקע חוזרת ליתומים. וַאֲפִילּוּ אם הִיא אוֹמֶרֶת אַחֲזִיר את הַדִּינָר שהפסדתי כשמכרתי בזול, לֵיזֹרְשִׁין, אף על פי כן מִכְרָהּ בָּטֵל. והטעם, שמכירה בזול היינו שהפיסוק על כל חלק הוא יותר בזול, וכיון שמכרה במכירה זו גם קרקע של היתומים שלא כדין, הרי זו מכירה בטעות וכל המכירה בטילה.

רַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל חולק וואוֹמֵר, לְעוֹלָם מִכְרָהּ קַיָּים. ועד כמה תהא מדת הקרקע שמכרה בלי רשות, ויהא מכרה קיים, עַד שֶׁתְּהֵא שָׁם כְּדֵי שֶׁתְּשַׁיֵּיר – עד כדי שאם לא היתה מוכרת את הקרקע העודפת על כתובתה, היה נשאר ליתומים קרקע שיעור שדה תבואה או גינת ירק. והיינו, בְּשָׂדֶה תבואה, שתשאר קרקע בַּת תִּשְׁעָה קַבִּין – שניתן לזרוע שם תשעה קבים של זרעים [–שבעים וחמש אמות על חמשים אמות], וּבְגִנָּה של ירקות, קרקע בַּת חֲצִי קַב זרעים [–חמשים אמות על ארבע אמות וטפח]. וּכְדִבְרֵי רַבִּי עֲקִיבָא, ששמענו ממנו במקום אחר (ב"ב יא:), שיעור גינה הוא בַּת רוּבַע קב זרעים [–עשרים וחמש אמות על ארבע אמות וטפח], שבאופנים אלו הפסידה את היתומים, שמכרה קרקע שלהם בזול, אבל באופן שגם אם לא היתה מוכרת את הקרקע העודפת על כתובתה, לא היה נשאר ליתומים קרקע בשיעור שדה או גינה, לא הפסידה כלום ליתומים, שממילא לא היה להם שימוש בקרקע זו, והמקח קיים.

דין נוסף: הָיְתָה כְּתוּבָּתָהּ אַרְבַּע מֵאוֹת זוּז, וּמָכְרָה לָזֶה קרקע בְּמָנֶה, וְלָזֶה קרקע בְּמָנֶה, וְלָאַחֲרוֹן קרקע יָפָה מָנֶה וְדִינָר בְּמָנֶה. המכר שֶׁל הָאַחֲרוֹן שנמכר בזול, בָּטֵל, וְשֶׁל כּוּלָּן – של השלשה הראשונים שנמכרו כדין, מִכְרָן קַיָּים.

* * *

גמרא

שואלת הגמרא: מַאי שְׁנָא – במה שונה הדין השני במשנה, שהאלמנה מכרה קרקע שָׁוֶה מָאתַיִם זוּז בְּמָנֶה, שלא צריכים היתומים לתת לה עוד מנה, אף שקיבלה עבור הקרקע רק מנה. והטעם, דְּאָמְרֵי לָהּ היתומים, קיבלת קרקע בשווי מאתיים, וַאֲתְּ אַפְסַדְתְּ – ואת הפסדת שמכרת אותה בזול. אם כך גם בדין הראשון, שמכרה קרקע שָׁוֶה מָנֶה, בְּמָאתַיִם זוּז, נַמִּי תֵּימָא – גם תאמר האלמנה, אני קיבלתי לפרעון הכתובה קרקע ששוה רק מנה, ומה שמכרתי במאתיים, אֲנָא אַרְוַוחְנָא – זה הריוח שלי.

מתרצת הגמרא: אָמַר רַב נַחְמָן אָמַר רַבָּה בַּר אֲבוּהּ,

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

רש"ל

בתוליה קיימין — לענין בעילה, שלא נבעלה אפילו שלא כדרכה. **דתפסה כסא דכספא** — ולא היה בו שיעור כתובתה. **צריכה שבועה** — שלא גבתה יותר. **ששמה לעצמה** — לקחה שדה היתומים לעצמה בשומת כתובתה. **לא עשתה ולא כלום** — ואם רצו היתומים להגבותה מעות לאחר זמן — חוזרין ונוטלין אותה. **מאן שם ליך** — ממי קבלת מכירה זו? לא מבית דין ולא מיתומין, לפיכך לא יצא הקרקע מרשות היתומין. אבל היכא דשמת לאחריני — נפק מרשות היורשין, שהרי נתנו לה חכמים רשות למכור. **כיסתא** — מספוא. לשון אחר: "כסיתא" גרס = עצי אלמוגים, שקורין קורא"ל. **משנה** שוה מאתים במנה נתקבלה כתובתה — דאמרינן לה: את אפסדת. מכרה **בטל** — שאותו דינר אין לה רשות למכור, נמצא שכל המכר טעות, שהרי בבת אחת היה. לעולם **מכרה קיים** — והיא תחזיר את הדינר ליורשין, דמה הפסידתן. **עד שיהא** — באונאה, כדי שאילו לא היתה האונאה היה משתייר בשדה בת תשעה קבין, או האונאה עצמה תשעה קבין. והוא הדין אם נשאר ליתומים שם לבד האונאה תשעה קבין. דכיון דיש ליתומים קרקע שם כשיעור שדה — יאמרו לה: אין רצוננו למכור קרקע הראוי לנו. אבל אם אין האונאה ראויה להצטרף לכדי שדה — לא הפסידתן כלום. **ובגנה בת חצי קב** — שזה שיעור גנה. **וכדברי רבי עקיבא** — ששמענו ממנו במקום אחר: בבית רובע הוא שיעור גנה. **גמרא** כאן

תוספות

שיהו בתוליה קיימין בין כדרכה בין שלא כדרכה — פירוש: בענין שאותן מקצת בתולים יהו קיימים בכל מקום, ולא מצי למימר: שלא כדרכה לא, דלשתוק קרא מיניה. **מוכרת** שלא בבית דין צריכה שבועה כו' — ואם תאמר: מתניתין היא בפרק "השולח" (גיטין לד,ב) דתנן: אין אלמנה נפרעת מנכסי יתומים אלא בשבועה! ואיכא למימר: ההיא — באלמנה מן האירוסין, כרבי שמעון, דאמר: כל שאין לה מזונות לא תמכור אלא בבית דין. ונראה לרבי דוחק. ועוד קשיא לי: דלפום סוגיא דשמעתא לא פשט ליה רב יוסף מידי, ואמאי? תפשוט ליה דעל כרחך — באלמנה מן הנשואין היא, מדקתני סיפא: נמנעו מלהשביעה. ואמר רבי זירא אמר שמואל: לא שנו אלא באלמנה, אבל גרושה משביעין אותה. וטעמא דאלמנה שאני — בההיא הנאה דקא טרחא קמי יתמי אתיא ומוריא התירא. אלמא הוה מצי למפשט ממילתיה דשמואל דבאלמנה מן הנשואין מיירי. דאי מן האירוסין מיירי — לא שייך למימר "קא טרחא קמי יתמי", שהיא עומדת בבית אביה! אלא אומר רבי: דהך שבועה לא משום צררי, אלא כדפירש בקונטרס: שלא גבתה יותר. ולא מיבעיא ליה במכרה למזונות שלא בבית דין — דהא לקמן פסיק הלכתא צריכה שבועה. ואנן קיימא לן: שני דברים שאמר חנן — הלכה כמותו. דתנן לקמן (קה,א): מי שהלך למדינת הים ואשתו תובעת מזונות, חנן אומר: תשבע בסוף ולא תשבע בתחלה. וההוא "בסוף" — היינו בשעת גביית כתובה, דהא לעיל בשילהי "הכותב" (פח,ב) מוקי רבי ירמיה חנן כרבי שמעון, דאמר: כל זמן שתובעת כתובתה — יורשין משביעין אותה, אינה תובעת כתובתה — אין יורשין משביעין אותה. משמע דשום שבועה אין מזקיקין אותה עד זמן תביעת כתובתה! אלא נראה לרבי: דבמוכרת לכתובה מיבעיא ליה. דתחלה קודם גביית כתובתה משביעין אותה שלא עכבה משל בעלה כלום. ולאחר שמכרה נכסים שלא בבית דין ליגבות מהן כתובתה — מיבעיא ליה אם חוזרין ומשביעין אותה שלא גבתה יותר. ועוד אומר רבי: דהך שבועה דמיבעיא ליה לא כפירוש הקונטרס: שלא גבתה יותר, אלא מיבעיא ליה אי משביעין אותה שלא זלזלה בנכסים. וכן מוכח מדקאמר: תיבעי לך הכרזה. דהוי נמי שלא תזלזל, וכן פירש רבינו תם. מפי רבי. **ותיבעי** לך הכרזה — דמדמבעיא לך שבועה מכלל דפשיטא לך דלא בעי הכרזה; דאי הוה בעי הכרזה — כל שכן דצריכה שבועה. **אמר** ליה: הכרזה לא קא מיבעיא לי — דפשיטא שאינה צריכה הכרזה. ואם תאמר: הא אמרינן לעיל (פז,א) לכרגא למזוני ולקבורה — מזבנינן בלא אכרזתא, משמע: הא לשאר מילי — בענין הכרזה! ועוד תנן בערכין (כא,ב): שום היתומים שלשים יום! ואומר רבי: הני מילי — בשבית דין מוכרין, דאי טעו בפחות משתות — מכרן קיים, הלכך צריכי הכרזה, שלא להפסיד נכסי יתומים. אבל אלמנה, אפילו מכרה שוה מנה ודינר במנה — תנן דמכרה בטל ואין יכול לבוא לידי הפסד — מוכרת שלא בהכרזה. והא דאמרינן לקמן (ק,ב): בית דין שמכרו שלא בהכרזה — נעשו כמי שטעו בדבר משנה וחוזרין, מאי קא משמע לן — שום היתומין כו', ומסיק: הני מילי — שליח. אלמא דבשליח גופיה צריך הכרזה, אף על גב דאי מוזיל — חוזר! לא קשה מידי, חדא: דהא בשליח בית דין מוקמינן לה, כמו שפירש רבינו תם. ועוד: אפילו שליח דעלמא — לא קשה מידי; דלא אלמוה רבנן לשליח שימכור בלא הכרזה כמו אלמנה. **אלא** לאו דלא אכרוז כו' — תימה לי: אכתי הייכי פשיט מהכא, דלמא הא דקאמר רב נחמן: אלמנה ששמה לעצמה — לא עשתה ולא כלום, הא לאחר — עשתה, במכרה למזונות דאינה צריכה שבועה, כדפירשתי לעיל, והואיל וכן — אינה צריכה הכרזה! ואמר לי רבי: דלא מפליג רב נחמן בין מוכרת למזונות למוכרת לכתובה. **דאמרי** לה מאן שם ליך — כלומר, מי החזיקך באלו הנכסים? שאין לך אדם שיכול לזכות בקרקע חבירו אם לא יחזיקוהו בה בית דין. אבל הא לא קאמר: שומא ממש. דאף על גב דליכא בית דין מומחין — בית דין הדיוטות מיהא איכא, כדאיתא בהדיא ב"אלו מציאות" (בבא מציעא לב,א). ומה שמחזיקין אותה אותם בית דין הדיוטות — לא חשיבא חזקה, דיושבי קרנות הם, ואינן אלא בקיאי בשומא בעלמא. ותימה לרבי: דהכא משמע דאם החזיקוה בית דין — היתה יכולה לעכב הקרקע לעצמה, וב"המפקיד" (שם לח,א) תניא: המפקיד אצל חבירו יין והחמיץ, דבש והדבש — עושה להם תקנה, ומוכרן בבית דין. וכשהוא מוכרן — מוכרן לאחרים, ואינו מוכרן לעצמו, כיוצא בו כו'. והא לא מצינו למימר דהא דקאמר בבית דין — היינו ברשות בית דין, אבל אם ידעו בית דין השומא — יכול לעכבם לעצמו, דבירושלמי מסיק על ההוא מעשה דיוחנן חקוקאה דמייתינן בפרק קמא דפסחים (יג,א), אמר לו: צא ומוכרן בבית דין. אלמא אף על גב דהוה רבי קא יהיב ליה רשותא ליוחנן חקוקאה — הוה מצריך ליה מכירה בבית דין! ואומר רבי: דהתם הוי טעמא משום חשדא, והלכך קאמר שלא יעבב לעצמו. ודוקא בדבר הנפקד כי התם שייך חשדא, דבולי עלמא לא ידעי שבית דין ידעו בשומא. אבל הכא — אלו הנכסים ידעו העולם שעל ידי בית דין באו לידה. וגבי כיסתא דיתמי נמי, כמו כן ידעו, וליכא חשדא. אי נמי: הכא הבית דין עצמם הם המפקידים, הלכך יש לה לעכב על ידם, אבל התם, שהפקיד אחר אצלו — לא יעכבנו לעצמו. ומיהו, אההיא דירושלמי מתמה רבי: אמאי לא מועיל בפקדון רשות בית דין לעשות הנפקד שליח למכור שלא בבית דין לתקנת המפקיד, דקא בעי התם מכירה בבית דין? הלא גבי מכירת קרקעות לצורך האלמנה תקנו שליח, ואיכא נמי למאן דאמר דהוה כדייניין! ושמא התם בירושלמי בבית דין הדיוטות קאי. ואין לתמוה אי קרי ליה "בית דין", הואיל ולא קתני גבייהו "בית דין גמור", דהא קרי מכירת אלמנה שלא בבית דין — אף על גב דאיכא הדיוטות, כדפרישית לעיל, דהיינו משום דקתני גבייהו "בית דין גמור". **אלמנה** שמכרה שוה מנה במאתים או שוה מאתים במנה כו' — בירושלמי פריך: ודחזור המקח! ומוקי לה רבי יוחנן בשהוזל המקח, כשהוקיר המקח. וריש לקיש אומר: אין אונאה לקרקעות. אמר רבי יוחנן: אם היה דבר מופלג — יש לו אונאה. מתניתין פליגא ארבי יחנן: אלו דברים שאין להם אונאה, הקרקעות. פתר ליה: בדבר שאינו מופלג. פירש רבינו חננאל: שלא הגיע אונאה עד כדי

"בְּכְתוּבֵיהָ" - שֶׁיְּהוּ כָּל בְּתוּלֶיהָ קַיָּימִין, בֵּין בִּכְדַרְכָּהּ בֵּין שֶׁלֹּא כְּדַרְכָּהּ. הַהִיא אִיתְּתָא דְּתָפְסָה כָּסָא דְּכַסְפָּא בִּכְתוּבָּתָהּ, קָתָבְעָה מְזוֹנֵי. אֲתַאי לְקַמֵּיהּ דְּרָבָא. אֲמַר לְהוּ לִיתְמֵי: זִילוּ הָבוּ לָהּ מְזוֹנוֹת, לֵית דְּחֵשׁ לְהָא דְּרַבִּי שִׁמְעוֹן, דְּאָמַר: לָא אָמְרִינַן מִקְצַת כֶּסֶף כְּכָל כֶּסֶף. שָׁלַח לֵיהּ רַבָּה בְּרֵיהּ דְּרָבָא לְרַב יוֹסֵף: מוֹכֶרֶת שֶׁלֹּא בְּבֵית דִּין צְרִיכָה שְׁבוּעָה אוֹ אֵין צְרִיכָה שְׁבוּעָה? וְתִבְעֵי לָךְ הַכְרָזָה? אֲמַר לֵיהּ: הַכְרָזָה לָא קָמִיבָּעְיָא לִי, דְּאָמַר רַב זֵירָא אָמַר רַב נַחְמָן: אַלְמָנָה שֶׁשָּׁמָה לְעַצְמָהּ - לֹא עָשְׂתָה וְלֹא כְלוּם. הֵיכִי דָּמֵי? אִי דְּאַכְרוּז - אַמַּאי לֹא עָשְׂתָה וְלֹא כְלוּם? אֶלָּא לָאו - דְּלָא אַכְרוּז, וּלְעַצְמָהּ הוּא דְּלָא עָשְׂתָה וְלֹא כְלוּם, הָא לְאַחֵר - מַה שֶׁעָשְׂתָה עָשְׂתָה. לְעוֹלָם דְּאַכְרוּז, וּדְאָמְרִי לָהּ: מַאן שָׁם לִיךְ? כִּי הַאי דְּהַהוּא גַּבְרָא דְּאַפְקִידוּ גַּבֵּיהּ כִּיסְתָּא דִּיתָמֵי. אֲזַל שָׁמָהּ לְנַפְשֵׁיהּ בְּאַרְבַּע מֵאָה זוּזֵי, אֵיקַר, קָם בְּשִׁית מֵאָה. אֲתָא לְקַמֵּיהּ דְּרַבִּי אַמִּי. אֲמַר לֵיהּ מַאן שָׁם לִיךְ? וְהִלְכְתָא: צְרִיכָה שְׁבוּעָה, וְאִינָהּ צְרִיכָה הַכְרָזָה. **משנה** אַלְמָנָה שֶׁהָיְתָה כְּתוּבָּתָהּ מָאתַיִם, וּמָכְרָה שָׁוֶה מָנֶה בְּמָאתַיִם, אוֹ שָׁוֶה מָאתַיִם בְּמָנֶה - נִתְקַבְּלָה כְּתוּבָּתָהּ. הָיְתָה כְּתוּבָּתָהּ מָנֶה, וּמָכְרָה שָׁוֶה מָנֶה וְדִינָר בְּמָנֶה -מִכְרָהּ בָּטֵל. אֲפִילּוּ הִיא אוֹמֶרֶת: אַחֲזִיר דִּינָר לַיּוֹרְשִׁין - מִכְרָהּ בָּטֵל. רַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל אוֹמֵר: לְעוֹלָם מִכְרָהּ קַיָּים, עַד שֶׁתְּהֵא שָׁם כְּדֵי שֶׁתִּשְׁתַּיֵּיר בְּשָׂדֶה בַּת תִּשְׁעָה קַבִּין, וּבְגִנָּה בַּת חֲצִי קַב. וּכְדִבְרֵי רַבִּי עֲקִיבָא: בֵּית רוֹבַע. הָיְתָה כְּתוּבָּתָהּ אַרְבַּע מֵאוֹת זוּז, וּמָכְרָה לָזֶה בְּמָנֶה וְלָזֶה בְּמָנֶה, וְלָאַחֲרוֹן יָפֶה מָנֶה וְדִינָר בְּמָנֶה -שֶׁל אַחֲרוֹן בָּטֵל, וְשֶׁל כּוּלָּן - מִכְרָן קַיָּים. **גמרא** מַאי שְׁנָא שָׁוֶה מָאתַיִם בְּמָנֶה - דְּאָמְרִי לָהּ: אַתְּ אַפְסַדְתְּ, שָׁוֶה מָנֶה בְּמָאתַיִם נַמִּי, תֵּימָא: אֲנָא אַרְוַוחְנָא! אָמַר רַב נַחְמָן אָמַר רַבָּה בַּר אֲבוּהּ: כאן

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

תוספות

כדי דמי החפץ, מכלל דבטול מקח לרבי יוחנן — הוי בכדי דמיהן. וכי האי גוונא מפרש רבינו תם הא דאמר רב נחמן ב"הזהב" (בבא מציעא נז,א): הדא אמרה: אונאה — אין להן, ביטול מקח — יש להן. לאו דומיא דמטלטלין ביתר משתות, אלא בחצי, כגון שוה מאתים במנה, אבל פחות, אפילו שוה פרוטה — המקח קיים. והא דפסקינן ב"המקבל" (שם קח,א): זבן במאתים ושוה מנה, אמרי נהרדעי משמיה דרב נחמן: אין אונאה לקרקעות — לאו דוקא מאתים, אלא מעט פחות, דבמאתים הוי ביטול מקח לרב נחמן, כדפרישית. ומאי דגריס רבינו תם ברישׁ "האיש מקדש" (קדושין מב,ב) כמו שאפרש לקמן: והא דקאמרת יתר משתות בטל מקח, לא אמרן אלא במטלטלי, אבל במקרקעי — אין אונאה לקרקעות אפילו ביתר משתות עד החצי, כדפרישית. והא דקאמר רבי יוחנן בירושלמי: אם היה דבר מופלג יש לו אונאה — לאו דוקא, דהוא הדין ביטול מקח, כדפרישית. וטעמא דנתקבלה כתובתה גבי מכרה שוה מאתים במנה, תימה קצת: אף על גב דהחזיל המקח — מכל מקום תחזור בה לגבי הלקוחות, שהרי המכר לא היה כלום, ותחזיר הקרקע ליתומים! ויש לומר: דהואיל ובשעה שקבלה הקרקע היה שוה מאתים מיד רצתה להוציא הקרקע מרשות היתומים ולהכניסה לרשות הלוקח, והרי היא כמו שנתכוונה לקנות הקרקע בכתובה באותה שעה.

כאן שנה רבי "הכל לבעל המעות" — נראה לרבינו תם דבמתניתין מודו, בין רבי יהודה בין רבי יוסי, דבדבר שאין לו קצבה נמי לא איפליגו דרבי יוסי סבר הכל לבעל המעות, ורבי יהודה סבר הכל לשליח, אלא בכהאי גוונא שניתן לו מחמת תוספת, דקאמר ליה: קח זה עבור מקחך, ועוד אני מוסיף לך זה משלי. אבל אם מכר לו בזול מחמת מעות, כעין משנתנו, שוה מנה במאתים — אפילו רבי יהודה מודה דהכל לבעל המעות. דאי לא תימא הכי — קשיא דרבי יהודה אדרבי יהודה; דלקמן תניא, רבי יהודה אומר: אף בזה בעל הבית לא מעל, מפני שיכול לומר: חלוק גדול הייתי מבקש ואתה הבאת לי חלוק קטן ורע. ומסקינן: מאי רע — רע בדמים. דאמר ליה: אם מייתית לי בשית — כל שכן דהוה שוי תרתי סרי.

ואם תמצא לומר דקסבר רבי יהודה: הכל לשליח — מאי נפקא ליה מיניה לבעל הבית? הלא אינו מרויח כלום, דהכל הוא לשליח! אלא ודאי כהאי גוונא מודה רבי יהודה דהכל לבעל המעות. וכן מוכיח נמי מדקאמר: כאן שנה רבי: הכל לבעל המעות, ולא קאמר: מתניתין מני — רבי יוסי היא, מכלל דברבי יהודה נמי אתיא. והא דקאמר "בדתניא" — כלומר דאיכא מילתא אחריתי דאמרינן: הכל לבעל המעות, ואפילו מאן דפליג התם — הכא מודה. רבינו תם.

כאן שנה רבי הכל לבעל המעות — אין לדחות לפי הירושלמי דמוקי לה בשהחזיל וכשהוקיר, הא לאו הכי — הדר, דהכא — משום דלא יצא הקרקע מרשות היתומים. דאם כן, גבי שוה מאתים במנה — תחזיר להו השדה! אלא ודאי, הכא והכא קנאתן, כדפרישית. **אמר** רב פפא כו' — הכי גרים רבינו חננאל: הלכתא, דבר שיש לו קצבה — חולקין, דבר שאין לו קצבה — הכל לבעל המעות. ותימה לפי גירסא זו: אדפריך ליה: מאי קא משמע לן, הוה ליה למיפרך; ולימא "הלכה כרבי יוסי"! ויש לפרש בדוחק, דהכי נמי קאמר: מאי קא משמע לן במאי דקאמר: דבר שאין לו קצבה הכל לבעל המעות כו', לימא: הלכה כרבי יוסי — הא קא משמע לן דשיגויא דשנינן שיגויא הוא. ולפי הספרים דגרסינן בהו: הלכך דבר שאין לו קצבה — הכל לבעל המעות. דבר שיש לו קצבה — חולקין, מאי, קא משמע לן כו' — אתי שפיר. דהא רב פפא כמאן אמרה לשמעתא — כרבי יוסי, ומאי חידוש אתא לאשמועינן, ומשני: שנויא דשנינן שנויא הוא. ועל טעות שאינו בא בזולת המקח אלא שהטעה בחשבון שאל רבי יעקב ישראל את רבינו תם, והשיב לו: ואשר שאלת על ראובן ששלח לשמעון לקבל מעותיו מן הנכרי, וטעה הנכרי בחשבון, ולא נמצא הנכרי ואחר כך — נראה לי שחולקים בין שניהם, דהוו המעות כדבר שיש לו קצבה. דאמרינן, הוסיפו לו אחת יתירה, רבי יוסי אומר: חולקים, ומוקמינן לה — בדבר שיש לו קצבה, אבל שאין לו קצבה — הכל לבעל המעות. וטעמא דחולקין — לפי שבעל המעות, כיון שקיבל קצבתו — מה לו בטעותו של שליח? אלא אמרינן: הואיל ועל ידי מעותיו נשתכר — יהיב ליה פלגא. הכא נמי, גבי טעות חשבון, דהא שוה מנה במאתים טעות הוה. ומוקים לה בהתלמוד: ירושלמי כגון שקיבל עליו הלוקח. וטעמא דהכל לבעל המעות משום דאין לו קצבה — דזוזי דאיניש עבידו ליה זולא. הא בדבר שיש לו קצבה — חולקין אפילו בטעות חשבון. אף על גב דאיכא למימר טעמא אחרינא גבי חולקין — האי טעמא דפרישית הוא עיקר, דמרחוק ידו על העליונה, וחולקין, ואפילו אם היה שביר שלו, כיון שהשכירים שלנו אינם שכירי יום — אין בעליהן מקפידין על הגבהת מציאותו עם מלאכתו, והוי כהגבייה מציאה עם מלאכתו. תדע, דאם מצא ארנקי בשוק — לא זכה בו משכיר. ועוד: דמיהדר קא הדר ביה, שהרי אמר "אני זכיתי" — מכלל דהדר, ופועל יכול לחזור בו. עד כאן לשונו. ושוב חזר בו: דכל טעות, בין על ידי מקח, בין שהטעה במנין — הכל לבעל המעות. ולרבי נראה: שהכל לשליח. שאם גנב וגזל והטעה — מה טיבו של בעל הבית? ואפילו חולקין אין שייך לומר משום דעל ידי מעותיו נשתכר. דלא דמי לשאר טעות שנותן הכל בשביל המעות, שסבור שהמעות שוות כל מה שנתן לו, אבל הכא — טעות בעלמא הוא, ודבר בפני עצמו הוא. תדע, דהא סברא היא שאם היה רוצה — היה מחזיר לעובד כוכבים כל מה שהטעהו, דזהו תימה למימר שלא היה יכול להודיעו ולהחזיר לו. **דאמר** להו טלו אחד מדעתו של בעל הבית כו' — תימה: אכתי אם מעביר על דעתו הוי, שליח אמאי מעל? שהאורחין העבירו על דעתו של שליח! ואמר לי רבי: יכולני לומר שגם האורחין אמרו: הרי אנו נוטלין שתים לדעתך, ואחת מדעתינו. אבל אין צריך, דדוקא שליח בענין דלימא הכי, שלא יסברו אורחין כשאומר סתם שלדעת בעל הבית אומר כן. אבל מה שהן לוקחין יותר ממה שאמר שליח — יודעין הן שעושין מדעתן, ולא מדעת שליח.

הא

רש"י

כאן שנה רבי — במשנתינו למדנו רבי. **הכל לבעל המעות** — השולח שלוחו לשוק לסחורה ולקח בזול — הכל לבעל המעות, ולא מצי למימר אנא ארווחי. **כדתניא** — דאיכא פלוגתא דתנאי בהא מילתא, ומסקנא שמעינן דבדבר שאין לו קצבה אית ליה לרבי יוסי: הכל לבעל המעות. וסתם לן רבי במתניתין דהכא — כרבי יוסי. דמתניתין נמי — דבר שאין לו קצבה הוא, דכל קרקע נמכר באומד, זה בפחות וזה ביוקר. **הוסיפו לו אחת יתירה** — בתוספתא דמסכת דמאי היא. **שיש לו קצבה** — כגון קטנית הנמכר בחנות במדה, מלא כלי בפרוטה. אם הוסיפו אחת יתירה — חולקין, דמתנה הואי; יש לומר לשליח נתנה, ויש לומר לבעל מעות נתנה. **דבר שאין לו קצבה** — כגון טלית וחלוק וירק הנמכרים באומד, פעמים מוותר למכור בזול ופעמים בצמצום — הכל לבעל מעות, שאין כאן מתנה אלא מכר. **אמר ליה זבין לי ליתכא** — אמר לשלוחו: מכור משדותי בית חצי כור. **וליתכא מיהא קני** — לוקח, ואם בא בעל הבית לחזור — אינו חוזר. **תן להם חתיכה** — חתיכה מבשר שיש לי בכלי. **והוא אמר להם טלו שתים** — שתים כל אחד מכם. **והם נטלו שלש שלש** — ולבסוף נמצא בשר של הקדש. **כולן מעלו** — בעל הבית מעל — שהאחת היתה מדעתו, והשליח מעל בשניה, והאורחין בשלישית. **אחת מדעת בעל הבית** — והרי עשה בה שליחותו. **מאי לאו דזבין שוה מנה ודינר במנה ודינר** — שלא היה במנה ודינר שום טעות. **ומאי במנה** — דקתני. **במנה שלה** — כלומר, בשביל מנה שהיה לה להתקבל, מכרה שוה מנה ודינר ובשויו. **ומאי אפילו היא אומרת** — פשיטא דעל כרחך של יתומים הוא. **דינר מקרקעי** — אחזיר, ואקנה מן הלוקח שוה הדינר, ואחזירנו להם. **דאווזיל** — ומשום הכי מכרה בטל, דטעתה שמכרה שוה מנה ודינר במנה.

הא

כָּאן שָׁנָה רַבִּי: הַכֹּל לְבַעַל הַמָּעוֹת. כִּדְתַנְיָא: הוֹסִיפוּ לוֹ אַחַת יְתֵירָה - הַכֹּל לַשָּׁלִיחַ, דִּבְרֵי רַבִּי יְהוּדָה. רַבִּי יוֹסֵי אוֹמֵר: חוֹלְקִין. וְהָתְנְיָא: רַבִּי יוֹסֵי אוֹמֵר: הַכֹּל לְבַעַל הַמָּעוֹת! אָמַר רָמִי בַּר חָמָא: לָא קַשְׁיָא; כָּאן - בְּדָבָר שֶׁיֵּשׁ לוֹ קִצְבָּה, כָּאן - בְּדָבָר שֶׁאֵין לוֹ קִצְבָּה. אָמַר רַב פַּפָּא: הִלְכְתָא, דָּבָר שֶׁיֵּשׁ לוֹ קִצְבָּה - חוֹלְקִין, דָּבָר שֶׁאֵין לוֹ קִצְבָּה - הַכֹּל לְבַעַל הַמָּעוֹת. מַאי קָא מַשְׁמַע לָן? שִׁינּוּיָא דְשַׁנִּינַן שִׁינּוּיָא הוּא. אִיבַּעְיָא לְהוּ: אֲמַר לֵיהּ "זַבֵּין לִי לִיתְכָא" וַאֲזַל וְזַבֵּין לֵיהּ כּוֹרָא, מַאי? מוֹסִיף עַל דְּבָרָיו הוּא - וְלִיתְכָא מִיהָא קָנֵי, אוֹ דִּלְמָא מַעֲבִיר עַל דְּבָרָיו הוּא - וְלִיתְכָא נַמִּי לָא קָנֵי? אָמַר רַב יַעֲקֹב מִנְּהַר פְּקוֹד מִשְּׁמֵיהּ דְּרָבִינָא, תָּא שְׁמַע: אָמַר בַּעַל הַבַּיִת לִשְׁלוּחוֹ "תֵּן לָהֶן חֲתִיכָה לָאוֹרְחִין", וְהוּא אוֹמֵר "טְלוּ שְׁתַּיִם", וְהֵן נָטְלוּ שָׁלֹשׁ - כּוּלָּן מָעֲלוּ. אִי אָמְרַתְּ בִּשְׁלָמָא: מוֹסִיף עַל דְּבָרָיו הָוֵי - מִשּׁוּם הָכִי בַּעַל הַבַּיִת מָעַל, אֶלָּא אִי אָמְרַתְּ: מַעֲבִיר עַל דְּבָרָיו הָוֵי - בַּעַל הַבַּיִת אַמַּאי מָעַל? וְהָתְנַן: הַשָּׁלִיחַ שֶׁעָשָׂה שְׁלִיחוּתוֹ - בַּעַל הַבַּיִת מָעַל, לֹא עָשָׂה שְׁלִיחוּתוֹ - שָׁלִיחַ מָעַל. הָכָא בְּמַאי עָסְקִינַן - דְּאָמַר לְהוּ "טְלוּ אַחַת מִדַּעְתּוֹ שֶׁל בַּעַל הַבַּיִת וְאַחַת מִדַּעְתִּי" וְשָׁקְלוּ אִינְהוּ תְּלַת. תָּא שְׁמַע: הָיְתָה כְּתוּבָּתָהּ מָנֶה, וּמָכְרָה שָׁוֶה מָנֶה וְדִינָר בְּמָנֶה - מִכְרָהּ בָּטֵל. מַאי לָאו - דְּזַבֵּין שָׁוֶה מָנֶה וְדִינָר בְּמָנֶה וְדִינָר, וּמַאי "בְּמָנֶה" - מָנֶה שֶׁלָּהּ, וּמַאי "אֲפִילּוּ" - אֲפִילּוּ הִיא אוֹמֶרֶת אֲחַזִּיר אֶת הַדִּינָר לַיּוֹרְשִׁים, בְּדִינָר מִקַּרְקְעֵי. וְקָתָנֵי: מִכְרָהּ בָּטֵל. אָמַר רַב הוּנָא בְּרֵיהּ דְּרַב נָתָן: לָא, בְּדַאוֹוִיל.

הא

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

כָּאן [–במשנתינו שכתוב שאלמנה שמוכרת בשליחות היתומים ומכרה ביוקר, מרויחים היתומים ולא היא] **שָׁנָה רַבִּי** – לימדנו רבי, שהשולח שליח לקנות עבורו סחורה בסכום מסוים, והשליח קנה את הסחורה בזול, וקיבל יותר סחורה בסכום שנתן לו המשלח, **הַכֹּל** מגיע **לְבַעַל הַמְּעוֹת** – למשלח, ולא יכול השליח לטעון שעודף הסחורה הוא רווח שלו.

הגמרא מביאה בזה מחלוקת תנאים, ורבי סתם כדעה שהכל לבעל המעות: **כִּדְתַנְיָא**, שליח שקיבל כסף לקנות מדה מסוימת של סחורה, והמוכרים **הוֹסִיפוּ לוֹ** [–לשליח] מדה **אַחַת יְתֵירָה** על מה שנהוג לתת בשוק עבור מעות אלו, **הַכֹּל** – כל מה שהוסיף המוכר על בקשת המשלח, מגיע **לַשָּׁלִיחַ, דִּבְרֵי רַבִּי יְהוּדָה. רַבִּי יוֹסֵי אוֹמֵר,** חוֹלְקִין השליח והמשלח בתוספת זו. טעמי החולקים יבואר בגמרא להלן.

מקשה הגמרא סתירה בדברי רבי יוסי: **וְהָתַנְיָא** בברייתא, **רַבִּי יוֹסֵי אוֹמֵר הַכֹּל** – כל התוספת שקיבל השליח, מגיע **לְבַעַל הַמְּעוֹת** – למשלח. מתרצת הגמרא: **אָמַר רָמִי בַּר חָמָא, לֹא קַשְׁיָא, כָּאן** – הברייתא שאמר רבי יוסי שחולקים, עוסקת **בְּשִׁשְׁלְחוּ לִקְנוֹת דָּבָר שֶׁיֵּשׁ לוֹ קִצְבָּה** – שיש לו מחיר קבוע בשוק, כגון כלי מלא בקיטנית הנמכר בפרוטה, והוסיף המוכר כמה קטניות ליד השליח, תוספת זו היא ודאי מתנה. וסובר רבי יוסי שאנו מסופקים אם המתנה היא לשליח או למשלח שהוא בעל המעות, ומספק חולקים השליח והמשלח. **וכָּאן** – הברייתא שאמר רבי יוסי הכל לבעל המעות, עוסקת **בְּדָבָר שֶׁאֵין לוֹ קִצְבָּה** – שאין לו מחיר קבוע בשוק, כגון טלית, חלוק וירק הנמכרים לפי אומדן, באופנים אלו, אם השליח קנאם בזול, הכל מגיע למשלח בעל המעות, כיון שהכל בכלל המכר, ואין כאן מתנה.

וכן במשנתינו, כיון שההלכה כרבי יוסי, שבדבר שאין לו קצבה, הכל לבעל המעות, ומחיר קרקע אינו קצוב אלא נמכרת באומדן, נמצא שכשהלוקח נתן מאתים, אין המאה הנוספים מתנה, אלא תשלום עבור הקרקע, וממילא זוכים בכך היתומים.

אָמַר רַב פָּפָּא, הִלְכְתָא, שלח שליח לקנות **דָּבָר שֶׁיֵּשׁ לוֹ קִצְבָּה, וְהוֹסִיפוּ לוֹ חוֹלְקִין** השליח והמשלח. אבל אם שלחו לקנות **דָּבָר שֶׁאֵין לוֹ קִצְבָּה, וְהוֹסִיפוּ לשליח, הַכֹּל לְבַעַל הַמְּעוֹת.** שואלת הגמרא: **מַאי קָא מַשְׁמַע לָן** רב פפא בדבריו, היה לו לומר בקיצור שהלכה כרבי יוסי. עונה הגמרא: כוונת רב פפא לומר, **דִּשְׁנִינָן שִׁינּוּיָא הוּא** – שהתירוץ של רמי בר חמא, שחילק בין דבר שיש לו קצבה לאין לו קצבה, נכון להלכה, ואינו דיחוי בעלמא.

* * *

הגמרא דנה בשליח למכירת קרקע ששינה מדברי המשלח, האם השליחות בטלה: **אִיבַּעְיָא לְהוּ, אָמַר לֵיהּ זַבֵּן לִי לִיתְכָא** – אמר לחבירו מכור לתך [–חצי כור] קרקע משדותי, והוא שיעור מקום זריעת חמש עשרה סאים של תבואה, **וְאָזַל וְזַבֵּן לֵיהּ כּוֹרָא** – והלך השליח ומכר קרקע בשיעור כור. כל הכור ודאי אינו מכור, שהרי לא הורשה לכך. ולגבי הלתך יש להסתפק **מַאי,** האם הוא מכור או לא. והספק הוא, האם השליח עשה שליחותו במכירת הלתך, אלא **שמוֹסִיף עַל דְּבָרָיו** של המשלח **הוּא,** שמכר לתך נוסף, **וְלִיתְכָא מִיהָא קָנֵי** – ומכל מקום חצי כור קנה, ואין המשלח יכול לחזור בו. **אוֹ דִּלְמָא,** השליח **מַעֲבִיר עַל דְּבָרָיו הוּא** – עשה שלא כדעת המשלח בכך שמכר לתך נוסף, והשליחות בטילה, **וְלִכְן לִיתְכָא נַמִּי לֹא קָנֵי.**

להבנת המשך דברי הגמרא יש להקדים. א. 'מעילה' היא הוצאת חפץ של הקדש לחולין, על ידי מכירתו או אכילתו או כל הנאה אחרת ממנו, כמבואר במעילה (פרקים ה–ו). ב. דין מעילה בהקדש הוא בשוגג, דהיינו, שהמועל אינו יודע שהחפץ של הקדש. וחייב המועל בקרבן אשם מעילות, ולשלם קרן וחומש להקדש (ויקרא ה טו–טז). ג. שלח שליח להוציא חפץ הקדש לחולין, והמשלח שגג, אם השליח עשה כציווי המשלח, המשלח מועל [ואף שבכל התורה אין שליח לדבר עבירה, במעילה יש ריבוי לחייב את המשלח, כמבואר בקידושין (מב:)]. ואם השליח לא עשה כציווי המשלח, השליחות התבטלה, ואם השליח שוגג, השליח מעל, כמבואר במשנה במעילה (כ.).

הגמרא פושטת את הספק: **אָמַר רַב יַעֲקֹב מִנְּהַר פְּקוֹד** [–שם מקום] **מִשְּׁמֵיהּ דְּרַבִּינָא, תָּא שְׁמַע,** שנינו במשנה במעילה (כ.), **אָמַר בַּעַל הַבַּיִת לִשְׁלוּחוֹ, תֵּן לְחֶן חֲתִיכָה** אחת **לְאוֹרְחַיִן,** מבשר שיש לי בכלי, ולא ידע בעל הבית שהבשר שבכלי הוא הקדש, **וְהוּא** [–השליח] **אוֹמֵר** לאורחים **טְלוּ שְׁתַּיִם** – שתי חתיכות, **וְהֵן נָטְלוּ שָׁלֹשׁ** חתיכות, ואחר כך התברר שהבשר של הקדש, **כּוּלָּן מָעֲלוּ.** בעל הבית מעל, שהרי שלח שליח לתת לאורחים את החתיכה הראשונה ולהוציאה לחולין, ונעשתה שליחותו. והשליח מעל, שהוציא לחולין את החתיכה השניה שלא בשליחות בעל הבית, שהרי מדעתו אמר לאורחים שיאכלו אותה. והאורחים מעלו באכילת החתיכה השלישית על דעת עצמם, והוצאתה לחולין. ומבאר רב יעקב את ראייתו: **אי אָמַרְתְּ בְּשִׁלְּמָא** ששליח שנצטוה לעשות מעט ועשה הרבה **מוֹסִיף עַל דְּבָרָיו הָוֵי,** ולא נחשב שעוקר את השליחות, **מִשּׁוּם הָכִי** כשבעל הבית אמר לתת חתיכה אחת לאורחים, והשליח נתן שתי חתיכות, **בַּעַל הַבַּיִת מָעַל** בחתיכה הראשונה, שהרי התקיימה השליחות בחתיכה זו. **אֶלָּא אי אָמַרְתְּ מַעֲבִיר עַל דְּבָרָיו הָוֵי** – שנחשב כמעביר על דעת המשלח, ושליחותו בטלה, אם כן, **בַּעַל הַבַּיִת אַמַּאי מָעַל, וְהָתְּנַן** במעילה (כ.), **הַשָּׁלִיחַ שֶׁעָשָׂה שְׁלִיחוּתוֹ, בַּעַל הַבַּיִת מָעַל, לֹא עָשָׂה שְׁלִיחוּתוֹ, שָׁלִיחַ מָעַל.** וכאן הלא אם השליחות התבטלה נמצא שהוצאת החפץ לחולין לא נעשתה בשליחותו, ומדוע אין השליח מועל בשתי החתיכות. ונפשוט מכך ששליח שנצטוה לעשות מעט ועשה הרבה נחשב שהוסיף על דבריו, וכן בנידון שלנו חלה המכירה על הלתך.

הגמרא דוחה את הראיה: לעולם שליח שנצטוה לעשות מעט ועשה הרבה בטלה שליחותו, ומכל מקום במשנה במעילה הבעל הבית מעל, אף שאמר לשליח שיתן לאורחים חתיכה אחת והשליח אמר להם לקחת שתים, משום **דְּהָכָא בְּמַאי עֲסָקִינָן, דְּאָמַר** השליח **לְהוּ** – לאורחים, **טְלוּ** חתיכה **אַחַת מִדַּעְתּוֹ שֶׁל בַּעַל הַבַּיִת,** שכך אמר לי לתת לכם, **וְחתיכה אַחַת** נוספת תקחו **מִדַּעְתִּי, וְשָׁקְלוּ אִינְהוּ תְּלָת** – והם לקחו שלש חתיכות. ומאחר ואמר השליח בפירוש שנצטוה לתת רק חתיכה אחת, בזה עשה את שליחותו, ובעל הבית מועל באכילת החתיכה הראשונה. אבל באופן שהשליח שינה מדעת בעל הבית, ואמר להם בסתם קחו שתים, יתכן שהבעל הבית לא מעל, כיון שמעביר על דבריו הוא, והשליח עוקר את שליחותו. וכן כשאמר לשליח למכור לתך ומכר כור, אין המכירה חלה אפילו על הלתך.

הגמרא מנסה לפשוט את הספק ממשנתינו: **תָּא שְׁמַע,** שנינו במשנתינו, **הָיְתָה כְּתוּבָּתָהּ מָנֶה, וּמָכְרָה** קרקע **שָׁוֶה מָנֶה וְדִינָר בְּמָנֶה, מִכְרָהּ בָּטֵל.** ומבארת הגמרא את כוונת המשנה: **מַאי לָאו** – האם לא מדובר **דְּזַבֵּן** [–שמכרה] קרקע **שָׁוֶה מָנֶה וְדִינָר בְּתְמוּרַת מָנֶה וְדִינָר,** דהיינו בשוויה. **וּמַאי בְּמָנֶה** – ומה שאמרה המשנה שמכרה במנה, אין הכוונה שמכרה את הקרקע במנה, אלא שמכרה את הקרקע לפרוע את **הַמָּנֶה שֶׁלָּהּ** – של כתובתה.

קודם שתמשיך הגמרא לפשוט את הספק, היא מבארת לפי זה את המשך המשנה: וְאם כוונת המשנה שמכרה את הקרקע בשוויה, ורק מכרה יותר מדאי, **מַאי** – מה הפירוש **'אֲפִילּוּ** היא אומרת אחזיר דינר ליורשין', הרי פשוט שצריכה להחזיר את הדינר ליתומים, שהרי אינה רשאית לקחת לעצמה יותר ממנה. אלא כוונת המשנה, **שֶׁאֲפִילּוּ הִיא אוֹמֶרֶת, אַחֲזִיר אֶת הַדִּינָר לַיּוֹרְשִׁים, בְּדִינָר מְקַרְקְעֵי,** שאחזור ואקנה מהלוקח את הקרקע העודפת, ואחזיר אותה ליתומים, ויחשב כאילו מכרתי רק קרקע במנה, גם כן מכרה בטל.

הגמרא חוזרת לראיה מהמשנה: כפי שהתבאר, מדובר במשנה שמכרה האלמנה [שהיא שליחה של היתומים] את הקרקע בשוויה, אלא שמכרה יותר ממה שהיא רשאית, **וְקָתָנֵי** – ושנינו

המשך בעמוד טז

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

מקשה הגמרא: איך יתכן שהרישא מדברת שמכרה קרקע בזול, דהיינו, שוה מנה ודינר במנה, **הָא** – הלא בסיפא מובא בפירוש אופן שהאלמנה מכרה קרקע בזול, **וּמִדְּסֵיפָא בִּדְאוּזִיל הָוֵי, רֵישָׁא בִּדְלָא אוֹזִיל** – אם הסיפא עוסקת במכרה בזול, על כרחך שהרישא לא עוסקת במכרה בזול, שאין המשנה צריכה לכתוב דין זה פעמיים. **דְּקָתָנֵי סֵיפָא, 'הָיְתָה כְּתוּבָּתָהּ אַרְבַּע מֵאוֹת זוּז, מָכְרָה לָזֶה קרקע בְּמָנֶה וְלָזֶה קרקע בְּמָנֶה, וְלָאַחֲרוֹן קרקע יָפֶה מָנֶה וְדִינָר בְּמָנֶה, שֶׁל אַחֲרוֹן מִכְרָהּ בָּטֵל**, כיון שמכרה בזול, **וְשֶׁל בּוּלָּן** – הראשונים שנמכרו כדין, **מִכְרָן קַיָּים'**. ובסיפא ודאי הכוונה שמכרה קרקע שוה מנה ודינר תמורת מנה. ואם הסיפא עוסקת במכרה בזול, על כרחך שהרישא אינה עוסקת באופן זה.

מתרצת הגמרא: גם אם הסיפא עוסקת במכרה בזול, **לֹא** מוכרח שהרישא אינה עוסקת בכך. שאפשר לומר, שגם **בְּרֵישָׁא** וגם **בְּסֵיפָא** מדובר **בִּדְאוּזִיל** – במכרה בזול, **וְלֹא** קשה למה צריכה המשנה לשנות דין זה פעמיים, כי **סֵיפָא הָא קָא מַשְׁמַע לָן** – החידוש בסיפא הוא, שיש לדייק, **טַעְמָא דְּאוּזִיל בִּדְרַתְמֵי** – דווקא אם מכרה בזול את הקרקע האחרונה, שבכך נגמר חוב הכתובה, ונמצא שהדינר שהוזילה היה הפסד ליתומים, ולכן מכרה בטל. **אֲבָל** אם הוזילה באחד מהקרקעות הראשונות, שאז ההפסד הוא **בְּדִידָהּ**, כלומר, שמפחיתים כדי שיעור ההוזלה מיתרת חוב הכתובה, שנמצא שההוזלה היא הפסד שלה, באופן זה **מִכְרָהּ קַיָּים**.

מקשה הגמרא: **הָא** – הדין שכשההפסד שלה המקח קיים, **מִדְּרֵישָׁא שָׁמַעְתְּ מִינָּהּ** – ניתן ללמוד מהרישא, שבה נאמר, 'הָיְתָה כְּתוּבָּתָהּ **מָאתַיִם וּמָכְרָה שָׁוֶה מָנֶה בְּמָאתַיִם אוֹ שָׁוֶה מָאתַיִם בְּמָנֶה, נִתְקַבְּלָה כְּתוּבָּתָהּ**'. ובמכרה שוה מאתים במנה, הוזלת המנה הוא הפסד שלה שנחשב שקיבלה כתובתה, ולכן המכר קיים. ומדוע צריך לשנות דין זה שוב בסיפא.

מתרצת הגמרא: שנו שוב את הדין שנאמר ברישא, כי באופן של הסיפא, שמכרה לכמה בני אדם, היינו סבורים שיש לבטל את המכר אף אם הוזילה במכירת המנה הראשון וההפסד הוא שלה, **דַּמְהוּ דְּתֵימָא** – הייתי אומר, שדווקא **הָתָם** [–ברישא] **הוּא דְּאִסְתַּלְּקָא לָהּ מֵהַאי בֵּיתָא לְגַמְרֵי** – כשמקיימים את המקח ומפחיתים לאלמנה כדי שיעור ההוזלה מחוב הכתובה, היא מסתלקת לגמרי מהיתומים, ואין לה עליהם עוד שום תביעה, לכך אומרים שהמכירה קיימת. **אֲבָל הָכָא** – בסיפא, שמוכרת לכמה בני אדם, אם מוזילה לראשונים את המקח, יש לומר **דִּנְיַזּוּר מָנֶה רִאשׁוֹן אָטוּ מָנֶה אַחֲרוֹן** – שנגזור לבטל את המכר אף בהוזילה במכירת המנה הראשון, משום שאם לא נבטל את המכר אצל הראשונים, יטעו ויקיימו את המכר גם כשמוזילה לאחרון. **קָא מַשְׁמַע לָן** – משמיעה המשנה שאין לגזור, וכשמוזילה לראשונים המכר קיים, ורק כשמוזילה לאחרון המכר בטל.

הגמרא מביאה דעת אמוראים אחרים, שאם שלח שליח למכור לתך והשליח מכר כור, ודאי שהשליח מוסיף על דברי המשלח, והשליחות קיימת. ויש להסתפק להיפך, באופן ששלח שליח למכור כור, והשליח מכר רק לתך. וצדדי הספק יבוארו להלן: **וְאִיכָּא דְּאָמְרֵי, הָא לֹא תִּיבְּעֵי לָךְ** – אין להסתפק **הֵיכָא דְּאָמַר לֵיהּ זִיל זַבֵּין לִי לִיתְכָא וְזַבֵּין לֵיהּ כּוֹרָא** – באופן ששלח שליח למכור לתך, ומכר השליח כור, **דְּוַדַּאי מוֹסִיף עַל דְּבָרָיו הָוֵי**, ולא בטלה השליחות, והלתך מכור. **כִּי תִּיבְּעֵי לָךְ** – יש להסתפק, רק באופן **דְּאָמַר לֵיהּ זִיל זַבֵּין לִי כּוֹרָא, וְאָזִיל וְזַבֵּין לֵיהּ לִיתְכָא** – ששלח שליח למכור כור והשליח מכר רק לתך. **מַאי, מִי אֲמִרִינָן** – האם נאמר, שהשליחות לא בטלה, כיון שהשליח **אָמַר לֵיהּ** למשלח, **דְּטָבָא לָךְ עָבְדֵי לָךְ** – טובה עשיתי לך שלא מכרתי את כל הכור, **דְּאִי הֲוַיְתִּי מוּכַר** את כל הכור, **וְלֹא מִצְטָרְכִי לָךְ זוּזֵי** – והיה מתברר לך שאינך זקוק לכל המעות, **לֹא מָצֵית הָדְרַתְּ בֵּיהּ** – לא היית יכול לחזור מהמכירה, ועכשיו שמכרתי רק לתך, אם תזדקק למעות נוספות תוכל למכור את הלתך השני. **אוֹ דִּלְמָא, אָמַר לֵיהּ** – יכול המשלח לומר לשליח, לא עשית שליחותי, ואף שאני יכול למכור כעת את הלתך השני, מכל מקום **לֹא נִיחָא לִי דְּלִיפְּשׁוּ שִׁטְרֵי עִילָּוַאי** – גנאי לי שיצאו על שמי שטרי מכירה רבים. וגם אם אינו טוען כך, מכל מקום דרך בני אדם להקפיד כשהשליח משנה מדברי בעל הבית, ודי בכך לבטל את השליחות.

מביאה הגמרא משנה לפשוט את הספק: **אָמַר רַבִּי חֲנִינָא מִסּוּרָא, תָּא שְׁמַע**, שנינו במשנה במעילה (כא.), **נָתַן לוֹ** המשלח לשליח **דִּינָר שֶׁל זָהָב** של הקדש, ולא ידע שהדינר של הקדש, **וְאָמַר לוֹ הָבֵא לִי** בדינר הזה **חָלוּק, וְהָלַךְ** השליח **וְהֵבִיא לוֹ** – וקנה עבורו, **בְּשָׁלֹשׁ** סלעים **חָלוּק, וּבְשָׁלֹשׁ** סלעים **טַלִּית. שְׁנֵיהֶם** [–המשלח והשליח] **מָעֲלוּ**. המשלח מעל, כיון שנעשתה שליחותו בקניית החלוק. והשליח מעל, כיון שקנה טלית בשלושת הסלעים הנותרים ולא החזירם למשלח. ודברי המשנה שאמר לו לקנות בכל הדינר חלוק והשליח קנה חלוק רק בחצי דינר, דומים לאופן שאמר המשלח לשליח למכור כור ומכר לתך.

ומבאר רבי חנינא: **אִי אָמְרַתְּ בִּשְׁלָמָא שְׁלִיחַ כִּי הַאי גַּוְונָא** – שהחסיר מציווי המשלח נחשב **שְׁלִיחוּתוֹ** של המשלח, **וּמוֹסִיף עַל דְּבָרָיו הָוֵי**, ואינו מעביר על דבריו, **מִשּׁוּם הָכִי גַּם בַּעַל הַבַּיִת מָעַל**, שהרי נעשתה שליחותו בקניית החלוק. **אֶלָּא אִי אָמְרַתְּ** ששליח המחסיר מציווי המשלח, **מַעֲבִיר עַל דְּבָרָיו הָוֵי**, והשליחות בטלה, **אַמַּאי מָעַל** בעל הבית, הלא לא נעשתה שליחותו, שהוא אמר לו להוציא דינר שלם על קניית חלוק, והשליח הוציא רק שלושה סלעים. ומוכח מהמשנה שבאופן זה נחשב השליח מוסיף על דברי המשלח.

דוחה הגמרא: לעולם יתכן ששליח המחסר מציווי המשלח, נחשב מעביר על דבריו, אלא **הָכָא בְּמַאי עָסְקִינָן, דְּאֵיתֵי לֵיהּ שָׁוֶה שֵׁשׁ בְּשָׁלֹשׁ** – שהשליח קנה חלוק ששוה ששה סלעים בשלושה סלעים, והשליח עשה את שליחותו, שהרי המשלח אמר לו להביא חלוק ששוה ששה סלעים. ומה שקנאו בזול, אינו העברה על דברי המשלח, ומובן מדוע בעל הבית מעל.

שואלת הגמרא: **אִי הָכִי, שָׁלִיחַ אַמַּאי מָעַל** בקניית הטלית, הלא מן הסתם כוונת המשלח שאם ימצא חלוק בשלש שיביא בשלש הנותרים טלית. עונה הגמרא: השליח מעל **אַטַּלִּית** – על קניית הטלית בשלושת הסלעים הנותרים, שאמנם לא הקפיד הבעל הבית על קניית הטלית, אבל היה זה שלא מדעתו.

שואלת הגמרא: **אִי הָכִי אֵימָא סֵיפָא** – ראה בסיפא של אותה משנה, **רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר, אַף בְּאוֹפֶן זֶה בַּעַל הַבַּיִת לֹא מָעַל, מִפְּנֵי שֶׁיָּכוֹל לוֹמַר, חָלוּק גָּדוֹל הָיִיתִי מְבַקֵּשׁ, וְאַתָּה הֵבֵאתָ לִי חָלוּק קָטָן וְרַע**. ואם מדובר שהביא לו חלוק שוה ששה סלעים, אין זה חלוק קטן ורע. עונה הגמרא: **מַאי רַע** – הטענה [לפי רבי יהודה] שהחלוק רע, היינו שהוא **רַע בְּדָמִים** – שנקנה בזול מדאי. ואם תאמר, מה איכפת למשלח שהחלוק נקנה בזול הרי הביא לו את החלוק שביקש. **דְּאָמַר לֵיהּ** המשלח לשליח, אם ראית שכשנתת למוכר שלושה סלעים, הוא מכר לך חלוק ששוה ששה סלעים, אם כן, **אִי אַיְיתִית לִי בְּשִׁית** – אם היית נותן לו ששה סלעים, **כָּל שֶׁכֵּן דַּהֲוָה שָׁוֶה תַּרְתֵּי סְרֵי** – היה נותן לך חלוק ששוה שנים עשר סלעים גדולים, שדרך המוכרים, שבסכום גדול יותר, הם מוזילים יותר.

דַּיְקָא נַמִּי – יש לדייק שמה שאמר רבי יהודה 'חלוק רע' הכוונה שנקנה בזול. **דְּקָתָנֵי** בתוספתא (מעילה פ"ב ה"ד), אף שרבי יהודה חולק לענין חלוק, וסובר שבעל הבית לא מעל, **מוֹדֶה רַבִּי יְהוּדָה** לחכמים, **בְּשָׁלִיחַ** לקנות כמות מסוימת **קְטָנִית** בסלע, והביא אותה כמות בחצי סלע, ובחצי הנותר קנה דבר אחר, **שְׁנֵיהֶם** [–המשלח והשליח] **מָעֲלוּ**.

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

רש"ל

הא מדסיפא כו' — דתרתי בדאוזיל למה לי לאשמועינן. **דאוזיל בדיתמי** — שלא היה לה עוד עליהם כלום, שהרי באחרון טעתה. **אבל בדידה** — כגון שטעתה אצל אחד מן הראשונים, שהיה הטעות עליה, שהרי יש לה עוד לגבות ולמכור מהן — מכרה קיים, דאין אונאה בקרקעות. וכל שכן שאין כאן שתות שיעור אונאה. **נתקבלה כתובתה** — ולא אמרינן: מכרה בטל. **התם הוא דאיסתלקא לה** — במכירה ראשונה מהאי ביתא לגמרי, וליכא למיגזר מידי. אבל הכא, דבמכירה ראשונה לא איסתלקא לה — אימא אם טעתה במנה ראשון נמי יהא מכרה בטל. **אטו מנה אחרון** — דלא ניתי למימר: מכרה קיים, קא משמע לן, דאפילו הכי — דוקא דטעתה במנה אחרון, אבל במנה ראשון — מכרה קיים. **דאי לא מצטרכי לך זוזי** — ותתחרט במכירתך, לא היית יכול לחזור אם מכרתיה. **דינר של זהב** — שוה עשרים וחמשה דינרין כסף, כדאמרינן ב"הזהב" (בבא מציעא מד,ב), והם ששה סלעים. **והביא לו בשלש סלעים חלוק** — דהוי דומיא ד"זבין לי כורא" וזבין ליתכא, שהרי צוהו למכור כל הדינר בחלוק. **אמאי מעל** — אף על גב דליכא למימר הכא טעמא דאפושי שטרי, מיהו, אי בעלמא מעביר על דבריו הוי — על כרחך לא עשה שליחותו. **שוה שש** — דהוה ליה עשה שליחותו, דחלוק בת שש אמר ליה. **אטלית** — שהסלעים האחרונים מדעתו הוציאם, ולא מדעת בעל הבית. **רע בדמים** — שקנאו בדמים מועטים, והוא צוהו לקנותו בשש. ואם תאמר: מאי אכפת ליה. **דאמר ליה: אי איתית לי בשית כל שכן** — דמרווחנא טפי, דהוי שוה תרתי סרי סלעים גדולים. שהלוקח הרבה ביחד מוזלי גביה טפי. **דיקא נמי** — "דרע" דקאמר רבי יהודה רע בדמים קאמר, ובדאייתי ליה שוה שש, וטעמא כדאמרן, מדקתני: מודה בקטנית. דהתם לא מצי למימר: כל שכן דאי מייתית בדינר זהב היה שוה יותר מכפלים, דהוו מוזלי גבך טפי.

שהקטנית

הא מדסיפא בדזילא כו' — דלא אפשר לפרש: לאחרון יפה מנה ודינר במנה ודינר ומאי במנה במנה שלה, דהא כתובתה ארבע מאות זוזי. ותימה: אי בדזילא — מאי איריא זילא? בדלא זילא נמי מכרה בטל! ומצינו למימר: דתנא סיפא לגלויי רישא דבלא זילא. עוד מצינו למימר דהוה אמינא: טפי הוי מעביר לא זילא, דמכרה שוה מנה ודינר במנה ודינר, מהיכא דזילא. **נתן** לו דינר של זהב — תימה: לפי מה דאמרינן ב"הזהב" (בבא מציעא מד,ב): דינר של כסף אחד מעשרים וחמשה בדינר של זהב, היכי קאמר הכא: והביא לו בשלש חלוק ובשלש טלית? הוה ליה למימר: בשלש וחצי דינר חלוק, וכן טלית! ועוד: לא מצינו מנה הקדמוני מופלג משלנו כל כך להוקיר את הזהב ולהזיל את הכסף. דעבשיו לא מצינו שיהא יקר הזהב על הכסף יותר ממשקלו אלא שנים עשר שקלים! ועוד קשה ההיא דבכורות פרק "יש בכור" (נ,א) גבי פדיון הבן, דקאמר התם: דקא יהיב ליה דינרא טיריינא שייפא, ומהדר ליה שתותא וזוזא. ופריך: אי הכי — עשרים נכי דנקא הוו! אלא יהיב ליה זוזא ושתותא. והשתא תימה על הלשון דקאמר "זוזא ושתותא", הוה ליה למימר "חומשא מהדר ליה", דהכל אחד! אלא הכי פירושו, ועיקר: דדינר של זהב פי שנים בדינר של כסף, לפי שבבד וגס עב הוא מדינר של כסף, כדאמרינן ב"אלו טרפות" (חולין נה,ב) ובשילהי מסכת חגיגה (כז,א): כעובי דינר זהב. וגם כבד מן הכסף, ושוקל דינר זהב פי שנים בדינר של כסף. לפיכך דינר של זהב נמכר בעשרים וארבעה של כסף. אבל משקל במשקל — אין שוה משקל של זהב אלא שנים עשר של כסף. וכן מוכח בהגדת דרבי אליעזר בן הורקנוס (פרק לו) דקאמר: כתיב "שקלי זהב שש מאות" וכתיב "וכסף שקלים חמשים" הא למדת ששקלים חמשים של זהב שוים שש מאות של כסף. אם כן נמצאת למד שמשקל של זהב שנים עשר של כסף, וזה לפי משקל שלנו בשדוה מזוקק ושחוט. ואף על גב דבזבחים פרק בתרא (קטז,ב) פריך להני קראי, ומשני להו בענין אחר — מיהו לפי פשטות של מקראות משמעותם לפרש כמו בהגדה דרבי אליעזר, ואין מקרא יוצא מידי פשוטו. והשתא אתי שפיר ההיא דבכורות (נ,א) מהדר ליה זוזא של הכרעות, שנותן קולבון לכל דינר של כסף. דדינר של זהב נמכר בעשרים וארבעה של כסף, ולכל שני דינרין של כסף דהיינו חצי סלע, אדם נותן הכרעה. כדתנן בפרק קמא דמסכת שקלים (ב,א): הנותן סלע ונוטל שקל — נותן שני

הָא מִדְּסֵיפָא בִּדְאוֹזִיל - הָוֵי רֵישָׁא בִּדְלָא אוֹזִיל, דְּקָתָנֵי סֵיפָא: הֲיָתָה כְּתוּבָּתָהּ אַרְבַּע מֵאוֹת זוּז, מָכְרָה לָזֶה בְּמָנֶה וְלָזֶה בְּמָנֶה, וְלָאַחֲרוֹן יָפֶה מָנֶה וְדִינָר בְּמָנֶה, שֶׁל אַחֲרוֹן - מִכְרָהּ בָּטֵל, וְשֶׁל רִאשׁוֹן - מִכְרָן קַיָּם! לָא, רֵישָׁא וְסֵיפָא בִּדְאוֹזִיל. וְסֵיפָא הָא קָא מַשְׁמַע לָן: טַעְמָא - דְּאוֹזִיל בִּדְיִתְמֵי, אֲבָל בִּדִידָהּ - מִכְרָהּ קַיָּם. הָא מִדְּרֵישָׁא שָׁמְעַתְּ מִינָּהּ: הֲיָתָה כְּתוּבָּתָהּ מָאתַיִם, וּמָכְרָה שֶׁוֶה מָנֶה בְּמָאתַיִם, אוֹ שֶׁוֶה מָאתַיִם בְּמָנֶה - נִתְקַבְּלָה כְּתוּבָּתָהּ! מַהוּ דְּתִימָא: הָתָם הוּא דְּאִיסְתַּלְקָא לָהּ מֵהַאי בֵּיתָא לְגַמְרֵי, אֲבָל הָכָא - גִּיגְזוֹר מָנֶה רִאשׁוֹן אַטּוּ מָנֶה אַחֲרוֹן, קָא מַשְׁמַע לָן. וְאִיכָּא דְּאָמְרִי: הָא לָא תִּיבָּעֵי לָךְ, הֵיכָא דְּאָמַר לֵיהּ "זִיל זַבֵּין לִי לִיתְכָא" וְזָבֵין לֵיהּ כּוֹרָא - דְּוַדַּאי מוֹסִיף עַל דְּבָרָיו הָוֵי. כִּי תִּיבָּעֵי לָךְ - דְּאָמַר לֵיהּ "זִיל זַבֵּין לִי כּוֹרָא" וְאָזֵיל וְזָבֵין לֵיהּ לִיתְכָא, מַאי? מִי אָמְרִינַן אֲמַר לֵיהּ: דְּמָטָא לָךְ עֲבַדִי לָךְ, דְּאִי לָא מִצְטַרְכִי לָךְ זוּזֵי - לָא מָצֵית הָדְרַתְּ בֵּיהּ. אוֹ דִּלְמָא אָמַר לֵיהּ: לָא נִיחָא לִי דְּלִיפְּשׁוּ שְׁטָרֵי עֵילָּוֵאי? אָמַר רַבִּי חֲנִינָא מִסּוּרָא, תָּא שְׁמַע: נָתַן לוֹ דִּינָר שֶׁל זָהָב, וְאָמַר לוֹ "הָבֵא לִי חָלוּק", וְהָלַךְ וְהֵבִיא לוֹ בְּשָׁלֹשׁ חָלוּק, וּבְשָׁלֹשׁ טַלִּית - שְׁנֵיהֶם מָעֲלוּ. אִי אָמְרַתְּ בִּשְׁלָמָא שָׁלִיחַ כִּי הַאי גַּוְונָא עוֹשֶׂה שְׁלִיחוּתוֹ, וּמוֹסִיף עַל דְּבָרָיו הָוֵי - מִשּׁוּם הָכִי בַּעַל הַבַּיִת מָעַל. אֶלָּא אִי אָמְרַתְּ מַעֲבִיר עַל דְּבָרָיו הָוֵי - אַמַּאי מָעַל? הָכָא בְּמַאי עָסְקִינַן - דְּאַיְיתֵי לֵיהּ שָׁוֶה שֵׁשׁ בְּשָׁלֹשׁ. אִי הָכִי שָׁלִיחַ אַמַּאי מָעַל? אַטַּלִּית. אִי הָכִי אֵימָא סֵיפָא, רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר: אַף בָּזֶה בַּעַל הַבַּיִת לֹא מָעַל, מִפְּנֵי שֶׁיָּכוֹל לוֹמַר: חָלוּק גָּדוֹל הָיִיתִי מְבַקֵּשׁ, וְאַתָּה הֵבֵאתָ לִי חָלוּק קָטָן וְרָע! מַאי רַע - רַע בְּדָמִים. דְּאָמַר לֵיהּ: אִי אַיְיתִית לִי בְּשִׁית - כָּל שֶׁכֵּן דַּהֲוָה שָׁוֶה תַּרְתֵּי סְרֵי. דַּיְקָא נַמִי, דְּקָתָנֵי: מוֹדֶה רַבִּי יְהוּדָה בְּקִטְנִית, שֶׁשְּׁנֵיהֶם מָעֲלוּ,

שהקטנית

קולבונות. ומפרש בגמרא לפי שאחד הנותן ואחד השוקל נותן קולבון. אלמא, בכל שקל ושקל נותן קולבון. ובסלע איכא שני שקלים דרבנן. והתם בשקל דרבנן איירי, וכדתנן בפרק קמא ד"שחיטת חולין" (כה,ב) ובפרק קמא דשקלים (ב,א) ומייתי לה בפרק בתרא דביצה (לט,ב): האחין והשותפין שחייבין בקולבון — פטורין ממעשר בהמה. ומפרש רש"י: האחין שחלקו, וחזרו ונשתתפו — חייבין בקולבונן בכל ישראל, שהוחקקו ליתן מחצית השקל בראש חדש אדר לקרבנות צבור, והטילו עליהם חכמים על כל אחד ואחד להוסיף קולבון לכל חצי שקל שיביא, דהיינו שקל דרבנן. דסלע היינו שקל דאורייתא. ומפני שהם חצאי שקלים חתיכות דקות, ופעמים שמחליפין אותו במנים ונותנים הקולבון בהכרע, שכן מנהג כשמוכרין לשולחני — שוקלין לו בויתור, ואמרו חכמים: הויתור לקולבון לכל משקל ומשקל. ובדין הוא דהני אחין שמביאין שקל שלם ביניהם לא יתנו כי אם קולבון אחד, לפי שאין שם אלא משקל אחד. אבל חכמים הטילו עליהם שני קולבונות שלא לפחות מחבירהם ולמעט ההקדש. הא חזינן מיהא, שלכל חצי שקל דהוא שקל דרבנן, כשפורעין לחנווני נותן קולבון להכרע. והקולבון הוא חצי מעה, כדפירשו נמי במתניתין בפרק קמא דשקלים (ב,א). הלכך לעשרים וארבעה של כסף ששוקל לקנות דינר של זהב שהוא שנים עשר שקלים דרבנן — נותן שנים עשר קולבונות, שהם שש מעה, ושש מעה כסף דינר. ולפיכך לא כלל ההוא זוזא בהדי שתותא ולימא "חומשא". כל זה דקדק רבינו תם. **אלא** אי אמרת מעביר על דבריו הוי בעל הבית אמאי מעל — דמה שהביא לו חלוק קטן ורע חשוב כמו לא ניחא ליה דליפשו שטרי עלויה. **אי** הכי שליח אמאי מעל — ואם תאמר: מעיקרא נמי אין מעילת השליח אלא בטלית! ויש לומר, דסלקא דעתין: השתא כיון דאייתי ליה שוה שש בשלש — אפילו מוסיף על דבריו לא הוי, אלא שליחותיה קעביד. שכן היה דעתו, אם ימצא שם בשלש — שיקנה לו טלית במותר. אי נמי מעיקרא סלקא דעתיה מעל אחלוק, ומדרבנן מעל השליח. אבל עכשיו — אפילו מדרבנן אמאי ימעול? אי נמי: השתא לא משמע ליה מעילה אטלית, דסלקא דעתיה: הואיל וקנה שוה שש בשלש — אותם שלש שנשארו הרי הם כמו חולין. ומשני: אטלית, דמשום הכי לא נפקי לחולין.

כל שכן דהוה שוי תריסר — כן הוא ודאי כפירש הקונטרס: תרתי סרי גדולים יתר מכפלים, דהקונה הרבה ביחד מוזלי גביה טפי מהקונה מעט. ויש ספרים שכתוב בהן בהדיא, דהוה שוה טפי מתרתי סרי. ולפיכך לא מעל בעל הבית, שהרי העביר על דעתו, דמפסיד בעל הבית בכך, שאם היה קונה בשש — הוה שוה יותר מכפלים. והשתא אתי שפיר דבקטנית מעל, שאפילו יקנה הרבה ביחד משום הכי לא מוזלי גביה טפי מאילו זבין בפרוטה. אבל אם נפרש דחשיב לה מעביר, אף על פי שלא היה שוה אלא תרתי סרי בצמצום — תימה: אם כן בקטנית אמאי מעל? דהא פשיטא בקטנית נמי, אם נתנו לו תחלה שוה שש בשלש — כמו כן בשלש הנשארים היו נותנים לו שוה שש. מפי רבי אמר

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

תוספות

אמר לאחד סתמא מאי אמר רב הונא לאחד ולא לשנים — תימה: הא לעיל לא איפשיט בעיין אי חיישינן לאפושי דשטרי, והיכי פשיט ליה רב הונא ורב חסדא? ומפרש רבינו תם: דהאי קפידא דאפושי שטרי דלעיל — לאו משום זילת נכסים, אלא משום שיצטרך לחזור לכל שטר אחר חתימת עדים וקנינין. והכא מיירי בשכבר חתמו העדים על שני שטרות, דליכא קפידא דאפושי שטרי, אלא אפושי בעלי דינין, שטורח לו להיזקק היום ולמחר לבא עמהם לדין. ורבי מוקי לה סוגיא בשטר אחד, דליכא קפידא דשטר אלא קפידא דבעלי דינין. ובהדהיא הוי פלוגתא, והכי פירוש: אמר "לאחד ולא לשנים" — קפידא שלא ימכור לשנים, ואפילו בשטר אחד. אמר "לאחד" סתמא, מאי? כלומר, מהו שימכור לשנים אפילו בשטר אחד. אבל דלעיל — מיירי בשני שטרות. ורבינו חננאל גריס: אמר לאחד — קפידא, דמשמע פשיטא בלא שנים, אמר סתמא מאי? והך בעיא דמצי אמר ליה "לא ניחא לי דליפשו שטרי עלואי" כתב רב אלפס: לא איפשיטא בהדיא, וסוגיין דמעביר על דבריו הוי. וכן כתב רבינו חננאל. ורב האי גאון כתב בספר המקח בשער [ששיז]: דמוסיף על דבריו הוי, מדאמרינן: פשיטא אמר לאחד — קפידא, סתמא מאי? ואסיקנא: לאחד ואפילו לשנים, ואפילו למאה. אלמא הלכתא כמאן דאמר מוסיף על דבריו הוי. כי הוא פירש האי "פשיטא" על דרך "מאי הוי עלה". **אמרו** לו אף על גב דטעה שליח — פירוש: הואיל וסבירא לך דהיכא דלא פירש דבריו הטיל דעתו על השליח לעשות כרצונו, דהכי אמרת לעיל: לאחד ואפילו למאה, הכי נמי לימא, דאף בטעותו נתרצה ללכת אחר דעתו. וקאמר ליה: טעה שליח — לא קאמינא, דבטעותו לא מסיק אדעתיה להטיל עליו. **הכי** גרסינן בכל הספרים: והא מר הוא דאמר אין אונאה לקרקעות. פירש רבי: אפילו גבי שליח, דשמעינן ליה ב"המקבל" (בבא מציעא קח,א) דאמרי נהרדעי משמיה דרב נחמן: אין אונאה לקרקעות, אפילו זבין במאתים ושויא מאה. ולא מצי למימר "לתקוני שדרתיך ולא לעוותי", והוא כמו שליח של מצרן! ומשני: הני מילי — היכא דטעה בעל הבית. פירוש: דההוא חשיבנא ליה כבעל הבית, דאף על גב דלבסוף מיקניא ליה למצרן, מיהו תחלה כשקנה — לצורך עצמו קנה. והואיל וכן — לא שייך התם "לתקוני שדרתיך". אבל שליח גמור, שבתחלה בתורת שליחות קנה ולא לצורך עצמו — לא איבעי ליה למיטעי. ואם תאמר: ומאי קמייתי ראיה דשאני לן בין שליח לבעל הבית, מדתנן: האומר לשלוחו צא ותרום? דהתם — בעל הבית גמור הוא. וזה הם עצמם — רב חסדא ורבה בר רב הונא יודעין כן, מדלא פרכי ליה אלא ממצרן דדמי לשליח! ויש לומר, דהכי קאמר להו: ומנא תימרא דשאני לן בין שליח לבעל הבית? דמדפרכיתו לי ממצרן, משום דחשיבתו ליה כשליח, אלמא סליקא אדעתייכו שאני משוה שליח לבעל הבית גמור. וזה אי אפשר להשוותם, כדמוכח מתניתין דהאומר לשלוחו: צא ותרום. מפי רבי. ולפירוש הקונטרס קשה; חדא — שהוא מגיה הספרים, וגריס: והא אמר מר. ועוד: דהוה ליה למימר: "והא תנן", הואיל ופריך ממתניתין ד"הזהב" (בבא מציעא נו,א). ועוד: במאי הוו טעו רב חסדא ורבה דלא מפלגי בין שליח לבעל הבית? הלא כל עיקר שאילתם ששאלו בתחלה: אף על גב דטעה שליח, לא תמהו אלא בשליח, משום דאיכא למימר "לתקוני שדרתיך"! **פיחת** עשרה או הוסיף עשרה כו' — לא דמי לתורם מן היפות, דאמרינן ב"אלו מציאות" (בבא מציעא כב,א) דאין תרומתו תרומה, אי לא אמר ליה "בלך אצל יפות". דהכא איכא למימר: להכי אמדתיך, כדלקמן. אבל יפות ורעות — הוי כמו טעות. בפרק רביעי דמסכת תרומות (משנה ג) תנן: שיעור תרומה, עין יפה — אחד מארבעים, בית שמאי אומרים: משלשים. והבינונית מחמשים, והרעה מששים. ומפיק טעמייהו בגמרא בירושלמי, דגרסינן התם: כתיב "זאת התרומה אשר תרימו ששית האיפה מחומר הכסים וששיתם האיפה מחומר השעורים". יכול יתרום בחטים אחד מששים, ובשעורים אחד משלשים, פירוש: ששית האיפה הוא חצי סאה, דאיפה שלשה סאין, ששית האיפה מחומר — היינו אחד מששים. דכור שלשים סאה, והיינו בחטין אחד מששים ובשעורים אחד משלשים, דגבי שעורים כתיב "וששיתם" — משמע שתי ששיות של איפה, דהיינו סאה מן הכור. תלמוד לומר: "וכל תרומות" — שיהו כל תרומות שוות. שמואל אמר: תן ששית על "וששיתם", ונמצא תורם אחד מארבעים. פירוש: שלש ששיות, דהיינו סאה וחצי משני חומרין הכתוב בחטין ובשעורין, והיינו אחד מארבעים. בינונית מנין? אמר רבי לוי: כתיב "וממחצית בני ישראל אחד אחוז מן החמשים" כל מקום שאתה אוחז ממקום אחר — הרי הוא כזה; מה זה אחד מחמשים — אף מה שתאחוז ממקום אחר אחד מחמשים. והרעה מששים, דכתיב "ששית האיפה מחומר החטים". פירוש: קרא כפשטיה. בית שמאי אומרים: משלשים, "וששיתם האיפה מחומר השעורים". וכל הנך קראי אסמכתא בעלמא, דשמואל הוא גופיה דאמר: חטה אחת פוטרת את הכרי. מפי רבי.

רבא

רש"י

שהקטנית בסלע — היא קטנית בפרוטה, לפי חשבון פרוטות בסלע. דמשום דזבין טפי לא מוזלי גביה, כדמסיים ואזיל: באתרא דמזבני בכני. **כנא כנא בפרוסה** — אם אתה חפץ יותר — שלח עוד וקח. ואם רישא חלוק רע ממש קאמר, שאינה שוה אלא שלש. ודכוותה גבי קטנית — דאמר ליה: הבא לי בסלע פולין, והביא לו בחצי סלע כשוה חצי סלע, ובחצי סלע אחר הביא לו מין אחר — אמאי מעל בעל הבית? לימא ליה: לשוה סלע הייתי צריך פולין! **בשומא** — באומד. **של כולן מכרן קיים** — והא הכא, דלזבוני בארבע מאה שדרוה, ומכרה לראשון במנה — דהיינו "זבין לי כורא" וזבין ליה ליתכא. **בקטיני** — לא היו שדות הללו יחד, ואין ראוין לאדם אחד. דמעיקרא אדעתא דהכי נעשית שליח. **פשיטא, אמר** — לשלוחו: מכור לי בית כור משדותי ולאחד ולא לשנים. **האמר לאחד ולא לשנים** — ואפילו אם תמצא לומר זבין לי כורא וזבין ליה ליתכא מכרו קיים — הכא בטל, דגלי דעתיה דקפיד באפושי שטרי. **אמר "לאחד" סתמא** — ולא פירש "ולא לשנים", מי הוי גלוי דעתא או לא? **לאחד ואפילו לשנים** — דלאו אורחייהו דאינשי דקפדי. והאי נמי לא קפיד, אלא אורחא לאישתעויי הכי. ואי הוה קפיד — הוה מפרש ליה: ולא לשנים. **ואף על גב דטעה שליח** — ומכר בזול, נימא נמי דמקחו קיים? **והאמר מר אין אונאה לקרקעות** — גרסינן. ומשנה היא בפרק "הזהב". **תורם כדעת בעל הבית** — כפי מה שהוא מכיר בו; אם עין יפה — אחד מארבעים, ואם עין רעה — אחד מששים. **פיחת עשרה** — שתרם אחד מארבעים. **תרומתו תרומה** — דאמר ליה: בהכי אמדתיך. **הוסיף עשרה** — אחד מששים. **ואילו גבי בעל הבית תניא כו'** — והכא תניא: פיחת עשרה — תרומתו תרומה, אבל טפי — לא. **תא שמע היתה כתובתה כו'** — ואי אפושי שטרי קפידא היא, נהי נמי דיתומין לא גלו דעתייהו — אנן מידא דיד יתומין בעינן למיהוי, אית לן למימר: מכרן בטל. **משנה אגרת בקורת** — הכרזה ולשון בקורת שמבקרין אותה בני אדם על ידי הכרזה. **גמרא שליח כמאן** — שליח דטעה, כמאן דיינינן ליה? כאלמנה דיינינן ליה, שבטעות כל דהו בטל, כדתנן: שוה מנה ודינר במנה — מכרה בטל. או כדיינין הוא — ועד דטעה בשתות.

לאו

שֶׁהַקִּטְנִית בְּסֶלַע, וְקִטְנִית בִּפְרוּטָה, שְׁמַע מִינָּהּ. הֵיכִי דָּמֵי? אִילֵימָא בְּאַתְרָא דִּמְזַבְּנֵי בְּשׁוּמָא - הֵיכָא דְּיָהֵיב לֵיהּ סֶלַע מוֹזְלֵי גַּבֵּיהּ טְפֵי! אָמַר רַב פַּפָּא: בְּאַתְרָא דִּכְיָילֵי בְּכַנֵּי, דְּאָמַר לֵיהּ: כַּנָּא כַּנָּא בְּפִרוּטָה. תָּא שְׁמַע: הָיְתָה כְּתוּבָתָהּ אַרְבַּע מֵאוֹת זוּז, מָכְרָה לָזֶה בְּמָנֶה וְלָזֶה בְּמָנֶה, וְלָאַחֲרוֹן יָפֶה מָנֶה וְדִינָר בְּמָנֶה, שֶׁל אַחֲרוֹן - בָּטֵל, וְשֶׁל כּוּלָּן - מִכְרָן קַיָּם. כִּדְאָמַר רַב שֵׁישָׁא בְּרֵיהּ דְּרַב אִידִי: בִּקְטִינֵי, הָכָא נַמִּי - בִּקְטִינֵי. פְּשִׁיטָא, אָמַר "לְאֶחָד וְלֹא לִשְׁנַיִם" - הָאָמַר לֵיהּ לְאֶחָד וְלֹא לִשְׁנַיִם. אֲמַר לֵיהּ "לְאֶחָד" סְתָמָא. מַאי? רַב הוּנָא אָמַר: לְאֶחָד וְלֹא לִשְׁנַיִם, רַב חִסְדָּא וְרַבָּה בַּר רַב הוּנָא דְּאָמְרִי תַּרְוַיְיהוּ: לְאֶחָד, וַאֲפִילּוּ לִשְׁנַיִם. לְאֶחָד, וַאֲפִילּוּ לְמֵאָה. אִיקְּלַע רַב נַחְמָן לְסוּרָא, עוּל לְגַבֵּיהּ רַב חִסְדָּא וְרַבָּה בַּר רַב הוּנָא. אָמְרוּ לֵיהּ: כִּי הַאי גַּוְונָא מַאי? אֲמַר לְהוּ: לְאֶחָד, וַאֲפִילּוּ לִשְׁנַיִם. לְאֶחָד, וַאֲפִילּוּ לְמֵאָה. אָמְרוּ לֵיהּ: אַף עַל גַּב דְּטָעָה שָׁלִיחַ? אֲמַר לְהוּ: דְּטָעָה שָׁלִיחַ לָא קָאֲמִינָא. אָמְרוּ לֵיהּ, וְהָאֲמַר מָר: אֵין אוֹנָאָה לְקַרְקָעוֹת! הָנֵי מִילֵּי - הֵיכָא דְּטָעָה בַּעַל הַבַּיִת, אֲבָל טָעָה שָׁלִיחַ - אֲמַר לֵיהּ "לְתַקּוּנֵי שַׁדַּרְתִּיךְ וְלָא לְעַוּוּתֵי". וּמִנָּא תֵּימְרָא דְּשָׁאנֵי בֵּין שָׁלִיחַ לְבַעַל הַבַּיִת - דִּתְנַן, הָאוֹמֵר לְשָׁלוּחוֹ: צֵא וּתְרוֹם - תּוֹרֵם כִּדְעַת בַּעַל הַבַּיִת. וְאִם אֵינוֹ יוֹדֵעַ דַּעְתּוֹ שֶׁל בַּעַל הַבַּיִת - תּוֹרֵם בְּבֵינוֹנִית, אֶחָד מֵחֲמִשִּׁים. פִּיחֵת עֲשָׂרָה אוֹ הוֹסִיף עֲשָׂרָה - תְּרוּמָתוֹ תְּרוּמָה. וְאִילּוּ גַּבֵּי בַּעַל הַבַּיִת תַּנְיָא: תָּרַם וְעָלָה בְּיָדוֹ אֲפִילּוּ אֶחָד מֵעֶשְׂרִים - תְּרוּמָתוֹ תְּרוּמָה. תָּא שְׁמַע: הָיְתָה כְּתוּבָתָהּ אַרְבַּע מֵאוֹת זוּז; מָכְרָה לָזֶה בְּמָנֶה וְלָזֶה בְּמָנֶה, וְלָאַחֲרוֹן שָׁוֶה מָנֶה וְדִינָר בְּמָנֶה, שֶׁל אַחֲרוֹן - בָּטֵל, וְשֶׁל כּוּלָּן - מִכְרָן קַיָּם! אָמַר רַב שֵׁישָׁא בְּרֵיהּ דְּרַב אִידִי: בִּקְטִינֵי. **מִשְׁנָה** שׁוּם הַדַּיָּנִין שֶׁפִּיחֲתוּ שְׁתוּת אוֹ הוֹסִיפוּ שְׁתוּת - מִכְרָן בָּטֵל. רַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל אוֹמֵר: מִכְרָן קַיָּם, אִם כֵּן מַה כֹּחַ בֵּית דִּין יָפֶה? אֲבָל אִם עָשׂוּ אִגֶּרֶת בִּקּוֹרֶת בֵּינֵיהֶן, אֲפִילּוּ מָכְרוּ שָׁוֶה מָנֶה בְּמָאתַיִם, אוֹ שָׁוֶה מָאתַיִם בְּמָנֶה - מִכְרָן קַיָּם. **גְּמָרָא** אִיבַּעְיָא לְהוּ: שָׁלִיחַ כְּמַאן? רבא

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

מפני שֶׁהַקְּטָנִית בְּסֶלַע וְקִטְנִית בִּפְרוּטָה, כלומר, שהקונה קטנית בסלע מקבל עבור כל פרוטה כמו שקונה רק בפרוטה. ולכן גם אם היה קונה בסלע, לא היה מקבל כמות הרבה יותר גדולה, כיון שמחיר הקטנית נשאר קבוע. שְׁמַע מִינָּהּ, ש'חלוק רע' הכוונה לרע בדמים. שאם הכוונה 'רע' ממש, והיינו ששוה שלושה סלעים, אם כן גם בקטנית מדובר באופן זה, שהמשלח ביקש שיקנה פולין בסלע, וקנה השליח רק חצי מהכמות בחצי סלע, ובחצי סלע הנותר קנה מין אחר של קטנית, ומדוע מודה רבי יהודה שבעל הבית מועל, הלא יכול לטעון שלא נעשתה שליחותו, כי רצה פולין בשווי סלע.

מבררת הגמרא: הֵיכִי דָּמֵי שמחיר הקטנית קבוע. אִילֵימָא בְּאַתְרָא דִּמְזַבְּנֵי בְּשׁוּמָא – במקום שהקטנית נמכרת לפי אומד, הלא פשוט דהֵיכָא דְּיָהֵיב לֵיהּ סֶלַע מוֹזְלֵי נַבֵּיהּ טָפֵי – שהקונה קטנית בסלע, מקבל על כל פרוטה כמות גדולה מהקונה בפרוטה. וגם כאן השליח לא עשה שליחותו, שאם היה מביא קטנית בדינר היו מוזילים לו יותר, ומדוע מודה רבי יהודה. אָמַר רַב פַּפָּא, מדובר בְּאַתְרָא דְּכַיְּילֵי בְּכַנֵּי – במקום שמודדים קטנית במדה שנקראת 'בנא', דְּאָמַר לֵיהּ השליח למשלח, מחיר כל כַּנָּא וְכַנָּא בִּפְרוּטָה, ובסלע תקבל מדות של כנא, כמספר הפרוטות שבסלע, ואם אתה חפץ עוד קטנית שלח עוד שליח וקנה. וכיון שהעמדנו משנה זו בקנה השליח חלוק שוה שש בשלש, אין לפשוט האם שליח שהחסיר משליחותו השליחות בטילה.

הגמרא מנסה לפשוט את הספק ממשנתינו: תָּא שְׁמַע, שנינו במשנתינו, הָיְתָה כְּתוּבָּתָהּ אַרְבַּע מֵאוֹת זוּז, מָכְרָה לָזֶה בְּמָנֶה, וְלָזֶה בְּמָנֶה, וְלַאֲחֵרוֹן יָפֶה מָנֶה וְדִינָר בְּמָנֶה, שֶׁל אַחֲרוֹן בָּטֵל וְשֶׁל כּוּלָּן מִכְרָן קַיָּים. ואף שהאלמנה שליחה של היתומים למכור קרקע ששוה ארבע מאות זוז, ומכרה לראשון קרקע ששוה מנה, מכרה קיים, ומוכח ששליח שהחסיר מציווי המשלח, שליחותו קיימת.

דוחה הגמרא: כִּדְאָמַר רַב שִׁישָׁא בְּרֵיהּ דְּרַב אִידִי לקמן שמשנתינו מדברת בְּקִטְנֵי – בארבע שדות קטנות, ולא מתאימות לאחד, ומתחילה כוונת היתומים שתמכור לכמה בני אדם, הָכָא [–לענין הראיה לשליח שחיסר מדברי המשלח] נַמִּי – גם נעמיד בְּקִטְנֵי, ומתחילה כוונת היתומים שתמכור לכמה בני אדם, ולכן המכר קיים, אבל יתכן שבשדה גדולה, והשליח מכר פחות ממה שציוהו המשלח, המכר בטל.

* * *

הגמרא דנה בדין האומר לשליח למכור קרקע לאדם אחד, ומכר לשנים, האם אדם מקפיד בריבוי שטרות: פְּשִׁיטָא – פשוט הדבר, שאם אָמַר לשליח, מכור לי קרקע בית כור לְאָדָם אֶחָד וְלֹא לִשְׁנַיִם, והשליח מכרה לשנים, המכר בטל, דְּהָאמַר לֵיהּ – שהרי אמר לו בפירוש למכור לְאֶחָד וְלֹא לִשְׁנַיִם. ואף אם נפשוט לעיל באומר לשליח למכור בית כור והשליח מכר לתך, שמכרו קיים, כאן מכרו בטל, כיון שאמר בפירוש 'ולא לשנים'.

אבל אם אָמַר לֵיהּ בעל הקרקע, מכור לְאֶחָד סְתָמָא, ולא פירש שלא ימכור לשנים. יש להסתפק מַאי – מה הדין, האם מה שלא אמר 'ולא לשנים' זה גילוי דעת שאינו מקפיד שימכור לשנים, או אין בכך גילוי דעת, ומן הסתם הוא מקפיד שלא ימכור לשנים, שלא ירבו עליו שטרות. רַב הוּנָא אָמַר, מן הסתם הוא מקפיד שימכור לְאֶחָד וְלֹא לִשְׁנַיִם. וְרַב חִסְדָּא וְרַבָּה בַּר רַב הוּנָא דְּאָמְרֵי תַּרְוַיְיהוּ, מאחר ולא אמר 'ולא לשנים', גילה דעתו שלא איכפת לו, ומה שאמר 'לְאֶחָד', כך הוא הדרך לומר, וְכוונתו שאם לא ימצא למכור לאחד, ימכור אֲפִילּוּ לִשְׁנַיִם, וכן כשאמר 'לְאֶחָד' כוונתו וַאֲפִילּוּ לְמֵאָה. שאין דרך להקפיד בכך. ואם היה מקפיד, היה מפרש 'ולא לשנים'.

אִיקְּלַע [–נזדמן] רַב נַחְמָן לָעִיר סוּרָא, עוֹל לְגַבֵּיהּ – נכנסו לבקרו רַב חִסְדָּא וְרַבָּה בַּר רַב הוּנָא, אָמְרוּ לֵיהּ כִּי הַאי גַּוְונָא מַאי – מה הדין באמר מכור קרקע זו לאחד, ולא פירש ולא לשנים, ומכר לשנים. אָמַר לְהוּ רב נחמן, כוונת המשלח שימכור לְאֶחָד וַאֲפִילּוּ לִשְׁנַיִם, לְאֶחָד וַאֲפִילּוּ לְמֵאָה. אָמְרוּ לֵיהּ רב חסדא ורבה, האם גם תאמר שאַף עַל גַּב דְּטָעָה שָׁלִיחַ ומכר בזול, המכר קיים. אָמַר לְהוּ רב נחמן, באופן דְּטָעָה שָׁלִיחַ לֹא קָאֲמִינָא – לא אמרתי, אלא מכרו בטל.

אָמְרוּ לֵיהּ רב חסדא ורבה, וְהָאמַר מַר – והרי שנינו (ב"מ נו.) שהמוכר קרקע פחות משוויה או יותר משוויה, המכר קיים, לפי שאֵין אוֹנָאָה לְקַרְקָעוֹת – שדיני אונאה לא נאמרו בקרקעות. וכן שליח שמכר בפחות משוויה, יהיה המכר קיים. ענה להם רב נחמן, הָנֵי מִילֵּי, הֵיכָא דְּטָעָה בַּעַל הַבַּיִת – הדין שאין אונאה לקרקעות והמכר קיים, נאמר רק כשבעל הקרקע טועה ומוכר בזול, אֲבָל שליח למכור קרקע, וְטָעָה הַשָּׁלִיחַ ומכר בזול, אין אומרים אין אונאה לקרקעות, אלא המכר בטל. משום דאָמַר לֵיהּ בעל הקרקע, לְתַקּוּנֵי שְׁדַרְתִּיךְ וְלֹא לְעַוּוּתֵי – שלחתי אותך כדי לתקן ולקבל מחיר הגון עבור הקרקע, ולא כדי לקלקל ולגרום לי הפסד, והשליחות בטלה, וממילא המכר בטל.

מבררת הגמרא: וּמְנָא תֵּימְרָא דְּשַׁאנִי – מנין שיש חילוק בֵּין שָׁלִיחַ שמוכר קרקע, שאם מכר בזול מכרו בטל, לְבֵין בַּעַל הַבַּיִת שמוכר, שאם מכר בזול אין אונאה לקרקעות.

מבארת הגמרא: דִּתְנַן בתרומות (פ"ד מ"ד), הָאוֹמֵר לִשְׁלוּחוֹ, צֵא וּתְרוֹם תרומה מפירותי, ולא פירש כמה לתרום, בעין יפה או בינונית או רעה, תּוֹרֵם כְּדַעַת בַּעַל הַבַּיִת – כפי שיודע אם בעל הבית עינו יפה או רעה. וְאִם אֵינוֹ יוֹדֵעַ דַּעְתּוֹ שֶׁל בַּעַל הַבַּיִת, תּוֹרֵם בְּבֵינוֹנִית שהיא אֶחָד מֵחֲמִשִּׁים. ואם פִּיחֵת עֲשָׂרָה משיעור של אחד מחמשים, ותרם אחד מארבעים והוסיף בתרומה, אוֹ הוֹסִיף עֲשָׂרָה על אחד מחמשים, ותרם אחד משש ופיחת מהתרומה, תְּרוּמָתוֹ תְּרוּמָה. לפי שאומר השליח, מאחר ולא פירשת כמה לתרום, שיערתי שאתה תורם בעין יפה או בעין רעה. ומשמע שאם תרם יותר מאחד מארבעים, אין תרומתו תרומה. וְאִילּוּ לִנְבִי בַּעַל הַבַּיִת תַּנְיָא, תָּרַם וְעָלָה בְּיָדוֹ שיעור גדול של תרומה, אֲפִילּוּ אֶחָד מֵעֲשָׂרִים, תְּרוּמָתוֹ תְּרוּמָה. ומוכח שיש הבדל בין טעות של שליח לטעות של בעל הבית.

הגמרא מביאה ראיה ש'לאחד' הכוונה אפילו לשנים: תָּא שְׁמַע, הָיְתָה כְּתוּבָּתָהּ אַרְבַּע מֵאוֹת זוּז, מָכְרָה לָזֶה בְּמָנֶה, וְלָזֶה בְּמָנֶה, וְלַאֲחֵרוֹן שָׁוֶה מָנֶה וְדִינָר בְּמָנֶה, שֶׁל אַחֲרוֹן בָּטֵל וְשֶׁל כּוּלָּן מִכְרָן קַיָּים. והרי האלמנה היא כשליחה של היתומים למכירת הקרקע, והם לא פירשו למוכרה לאחד ולא לשנים, ואם יש הקפדה בריבוי שטרות, היה לבית דין [שהם יד היתומים], לבטל את המכר כשמכרה ליותר מאחד. ומוכח שאין הקפדה בריבוי שטרות. דוחה הגמרא: אָמַר רַב שִׁישָׁא בְּרֵיהּ דְּרַב אִידִי, המשנה עוסקת בְּקִטְנֵי – בארבע שדות קטנות, ולא מתאימות לאדם אחד, ומתחילה כוונת היתומים שתמכור לכמה בני אדם, ולכן המכר קיים. אבל כשאפשר למכור לאדם אחד, והשליח מכר לשנים, יתכן שיש הקפדה, והמכר בטל.

משנה

המוכר חפץ לחבירו, וקיבל מחיר נמוך והתאנה המוכר, או שדרש מחיר גבוה והתאנה הלוקח, אם הטעות פחות משישית, המכר קיים, ולא צריך להחזיר את האונאה. ובשישית, המכר קיים, ומחזיר למתאנה את אונאתו. וביותר משישית, המתאנה רשאי לבטל את המכר.

במכירת קרקע אין דיני אונאה, ובשומת הדיינים יבואר להלן.

שנינו בערכין (כא:), שכשבית דין מגבים קרקע לבעל חוב או לכתובת אשה, לאחר ששמים את ערך הקרקע, מכריזים שעומדת למכירה, והרוצה יבא ויקנה. משנתינו מכנה את ההכרזה 'אגרת ביקורת'.

משנתינו עוסקת בבית דין שטעה בשומת נכסים, מתי המכירה בטילה: שׁוּם הַדַּיָּנִין – דיינים ששמו נכסים, כדי לגבות מהלוה את חובו או מהיתומים כתובת אמם, שָׁטוּ בשומא וּפִיחֲתוּ שְׁתוּת אוֹ הוֹסִיפוּ שְׁתוּת ממחירם, ובכך מכרו אותם, מִכְרָן בָּטֵל. רַבָּן שִׁמְעוֹן

המשך בעמוד כז

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

מבארת הגמרא שנחלקו אמוראים בדבר: **רָבָא אָמַר** בשם **רַב נַחְמָן**, **שָׁלִיחַ** דינו **כְּדַיָּנִין**, ואם טעה והוזיל פחות משתות מכרו קיים, כמו בדיינים. **רַב שְׁמוּאֵל בַּר בִּיסְנָא אָמַר** בשם **רַב נַחְמָן**, השליח דינו **כְּאַלְמָנָה**, שאף אם טעתה בפחות משתות מכרה בטל.

הגמרא מבארת את טעמם: **רָבָא אָמַר רַב נַחְמָן** סובר **שָׁלִיחַ** דינו **כְּדַיָּנִין**, מפני שדומה יותר לדיינים, **מַה דַּיָּנִין לַאו לְדִידְהוּ**, כמו שהדיינים אינם מוכרים לצורך עצמם, **אַף שָׁלִיחַ נַמִּי לַאו לְדִידֵיהּ** – כך השליח אינו מוכר לצורך עצמו, ולכן הקילו אצלו. **לְאַפּוּקֵי אַלְמָנָה דִּלְדִידָהּ** – להוציא אלמנה שמוכרת לצורך עצמה. **וְרַב שְׁמוּאֵל בַּר בִּיסְנָא אָמַר רַב נַחְמָן** סובר ששליח דינו **כְּאַלְמָנָה**, מפני שדומה יותר לאלמנה, **מָה אַלְמָנָה יְחִידָה** – היא לבד מוכרת את הקרקע, **אַף שָׁלִיחַ יָחִיד** – הוא לבד מוכר את הקרקע, **לְאַפּוּקֵי בֵּית דִּין דְּרַבִּים גִּינְהוּ** – להוציא דיינים שהם רבים. **וְהִלְכְּתָא** כרב שמואל בר ביסנא בשם רב נחמן, **שָׁלִיחַ** דינו **כְּאַלְמָנָה**, ואפילו טעה בפחות משתות המכר בטל.

הגמרא מקשה על השיטה ששליח כאלמנה: **וּמַאי שְׁנָא מֵהָא דְּתַנָּן, הָאוֹמֵר לִשְׁלוּחוֹ צֵא וּתְרוֹם** תרומה מפירותי, ולא פירש כמה לתרום, **תּוֹרֵם כְּדַעַת בַּעַל הַבַּיִת** – כפי שהוא מכיר את דעת בעל הבית, אם עינו יפה, תורם אחד מארבעים, ואם עינו רעה, תורם אחד מששים. **וְאִם אֵינוֹ יוֹדֵעַ** את **דַּעְתּוֹ** שֶׁל **בַּעַל הַבַּיִת, תּוֹרֵם כְּבֵינוֹנִית** שהיא **אֶחָד מֵחֲמִשִּׁים. פִּיחֵת עֲשָׂרָה** ותרם אחד מארבעים, **אוֹ הוֹסִיף עֲשָׂרָה** ותרם אחד משששים, **תְּרוּמָתוֹ תְּרוּמָה**. ואף אם התברר שדעת בעל הבית אינה כמו שתרם, תרומתו תרומה. והטעם, כיון שעין יפה או רעה הוא דבר שרגילים לטעות בו, לכן אמרו שמעשיו קיימים, ואם כן יש לומר גם בשליח שמכר בזול וטעה בפחות משתות שלא יתבטל המכר, כיון שבפחות משתות רגילים לטעות. מתרצת הגמרא: **הָתָם** – בתרומה, **כֵּיוָן דְּאִיכָּא** [–שיש אדם] **דְּתוֹרֵם בְּעֵין רָעָה, וְאִיכָּא דְּתוֹרֵם בְּעֵין יָפָה, אָמַר לֵיהּ** השליח לבעל הבית, **לְהָכִי אֲמַרְתִּיךְ** – כך הערכתי אותך, שאתה תורם בעין יפה או רעה, ואין זה נחשב שהשליח טעה, ולכן תרומתו תרומה. **אֲבָל הָכָא** – במכירת קרקע בפחות משווויה, **טָעוּתָא הוּא** – זו טעות, **וְאָמַר לֵיהּ** בעל הבית לשליח, **לֹא אִיבָּעֵי לָךְ לְמִיטְעֵי** – לא היית צריך לטעות.

* * *

שנינו במשנה: דיינים שפיחתו שתות או הוסיפו שתות, לדעת חכמים מכרן בטל, ולדעת רבן שמעון בן גמליאל מכרן קיים. הגמרא מביאה את פסק ההלכה: **אָמַר רַב הוּנָא בַּר חֲנִינָא אָמַר רַב נַחְמָן, הֲלָכָה כְּדִבְרֵי חֲכָמִים**, שהדיינים שפיחתו שתות או הוסיפו שתות מכרם בטל, ואין אומרים את סברת 'מה כח בית דין יפה'.

מקשה הגמרא: **וְלֵית לֵיהּ לְרַב נַחְמָן** – וכי רב נחמן אינו סובר את סברת **'מַה כֹּחַ בֵּית דִּין יָפָה'**, **וְהָאָמַר רַב נַחְמָן אָמַר שְׁמוּאֵל, יְתוֹמִים** קטנים **שֶׁבָּאוּ לַחֲלוֹק בְּנִכְסֵי אֲבִיהֶן** – בקרקע שהשאיר להם אביהם בירושה, **בֵּית דִּין מַעֲמִידִין לָהֶן** – לכל אחד מהיתומים **אַפּוֹטְרוֹפּוֹס**, שיעמוד במקומו בשעת החלוקה, **וּבוֹרְרִין לָהֶם חֵלֶק יָפָה** – וכל אחד מהאפוטרופסים, בורר חלק יפה עבור היתום שהוא בא במקומו. **הֲגִדִּילוּ** – וכשגדלו היתומים, **יְכוֹלִין לִמְחוֹת** ולומר שאין הם חפצים בחלוקה שחילקו האפוטרופסים, וחוזרים וחולקים את הקרקע. דין זה אמר רב נחמן בשם שמואל, **וְרַב נַחְמָן דְּיָדֵיהּ** [–עצמו] **אָמַר**, אף כשהִגְדִּילוּ היתומים, **אֵין הם יְכוֹלִין לִמְחוֹת, שֶׁאִם כֵּן, מַה כֹּחַ בֵּית דִּין יָפָה** – כלומר, איזה תוקף יש לבית דין בהעמדת האפוטרופוס, אם אחר כך יכולים היתומים לבטל את החלוקה. הרי שרב נחמן מסכים עם סברת 'מה כח בית דין יפה' ומדוע לא פסק כאן כרבן שמעון בן גמליאל.

מתרצת הגמרא: **לֹא קַשְׁיָא, הָא** – כאן שפסק רב נחמן כחכמים, מדובר **דְּטָעוּ** בית דין בשומא, **וְהָא** – בחלוקת קרקע היתומים שסבר את סברת מה כח בית דין יפה, מדובר **דְּלֹא טָעוּ** האפוטרופסים, וחילקו את הקרקע ליתומים בשוה.

שואלת הגמרא: **אִי דְּלֹא טָעוּ** – אם מדובר שלא היתה טעות בחלוקה, **בְּמַאי יְכוֹלִין לִמְחוֹת** – במה הם יכולים למחות כשיגדלו. עונה הגמרא: שהם מוחים **בְּרִוּחוֹת**, כלומר, יכול אחד לטעון שרוצה לקבל חלק בצד אחר של הקרקע, כיון שיש לו קרקע סמוכה לה שירש מאבי אמו, ורוצה ששתיהן יהיו סמוכות. ועל זה אמר רב נחמן, שאין המחאה מועילה, 'דאם כן מה כח בית דין יפה'.

מספרת הגמרא: **כִּי אָתָא רַב דִּימִי אָמַר**, היה **מַעֲשֶׂה** שבית דין שמו נכסים ופיחתו שתות או הותירו שתות, **וְעָשָׂה רַבִּי כְּדִבְרֵי חֲכָמִים**, וביטל את המכר. **אָמַר לְפָנָיו פְּרָטָא בְּנוֹ שֶׁל רַבִּי אֶלְעָזָר בֶּן פְּרָטָא**, שהיה מכונה רבי פרטא הגדול, ונמצא שפרטא בנו של רבי אלעזר היה **בֶּן בְּנוֹ שֶׁל רַבִּי פְּרָטָא הַגָּדוֹל, אִם כֵּן מַה כֹּחַ בֵּית דִּין יָפָה**, והיה נראה טעם זה הגון בעיני רבי, **וְהֶחֱזִיר רַבִּי אֶת הַמַּעֲשֶׂה**, כלומר, חזר וקיים את המכר.

רַב דִּימִי מַתְנֵי הָכִי – שנה את המעשה כך, שתחילה ביטל רבי את המכר ואחר כך חזר וקיימו, אבל **רַב סַפְרָא מַתְנֵי הָכִי**, שהיה **מַעֲשֶׂה** שבית דין טעו בשתות, **וּכִיקֵּשׁ רַבִּי לַעֲשׂוֹת כְּדִבְרֵי חֲכָמִים** – ונטתה דעת רבי לפסוק כחכמים ולבטל את המכר, אבל עדיין לא ביטל אותו. **אָמַר לְפָנָיו פְּרָטָא בְּנוֹ שֶׁל רַבִּי אֶלְעָזָר בֶּן פְּרָטָא בֶּן בְּנוֹ שֶׁל רַבִּי פְּרָטָא הַגָּדוֹל, אִם כֵּן מַה כֹּחַ בֵּית דִּין יָפָה**. ולכן חזר בו **וְלֹא עָשָׂה רַבִּי אֶת הַמַּעֲשֶׂה** לבטל את המכר.

הגמרא מבארת את טעם מחלוקתם במעשה שהיה עם רבי: **לֵימָא בְּהָא קָמִיפַּלְגִי** – נאמר שרב דימי ורב ספרא חולקים מה הדין בדיין שטעה ופסק דין שלא כמבואר במשנה. **מַר** – רב דימי שאמר שרבי פסק ואחר כך חזר בו, **סָבַר** שדיין **שֶׁטָּעָה בְּדִבַּר מִשְׁנָה, חוֹזֵר** – רשאי לחזור מהפסק דין, ולכן העמיד את המעשה שרבי חזר מפסק דינו. **וּמַר** – רב ספרא שאמר שרבי עדיין לא פסק, **סָבַר** שדיין שטעה בדבר משנה **אֵינוֹ חוֹזֵר** – אינו יכול לחזור מהפסק דין, ולכן העמיד את המעשה שרבי עדיין לא פסק את הדין.

דוחה הגמרא: **לֹא** צריך לומר שנחלקו בדין זה, אלא **דְּכוּלֵּי עָלְמָא** – גם רב ספרא סובר **שֶׁטָּעָה בְּדִבַּר מִשְׁנָה חוֹזֵר**, ומחלוקתם היא רק איך היה גוף המעשה. **וּמַר סָבַר הָכִי הֲוָה מַעֲשֶׂה, וּמַר סָבַר הָכִי הֲוָה מַעֲשֶׂה**.

* * *

המוכר קרקע לחבירו באחריות, אם בא בעל חוב של המוכר וגבה את הקרקע עבור חובו, או שהתברר שהקרקע גזולה, מחזיר המוכר ללוקח את דמי המכירה. ואם אין לו דמים נותן לו קרקע אחרת. הגמרא להלן דנה בקרקע של יתומים שנמכרת על ידי אלמנה או על ידי בית דין, על מי מוטלת האחריות, האם על היתומים שהם בעלי הקרקע, או על האלמנה ובית דין שהם מכרו באחריות.

אָמַר רַב יוֹסֵף, אַרְמַלְתָּא דְּזַבְּנָה – אלמנה שמכרה קרקע, אם בא בעל חוב של בעלה ולקח את הקרקע מהקונה, או שהתברר שהקרקע גזולה, **אַחֲרָיוּת** המכירה מוטלת **אַיַּתְמֵי** – על נכסי היתומים שירשו מאביהם, ולא על האלמנה, כיון שהיא רק שליחה של היתומים למכור. **וְכֵן בֵּי דִּינָא דְּזַבְּנִין** – בית דין שמכר קרקע של היתומים לתשלום חובות היתומים, כגון מזון האלמנה והבנות, **אַחֲרָיוּת** המכירה **אַיַּתְמֵי** – על היתומים. מקשה הגמרא: **פְּשִׁיטָא** שהיתומים שהם בעלי הקרקע, הם מקבלים את האחריות למכירה. מתרצת הגמרא: אכן **בְּאַלְמָנָה** שמוכרת **לֹא אִיצְטְרִיכָא לֵיהּ** – אין חידוש שהיתומים מקבלים אחריות, ומשום זה לבד לא היה צריך רב יוסף להשמיע הלכה זו, אלא **כִּי אִיצְטְרִיךְ לֵיהּ** – מה שהוצרך רב יוסף להשמיע, הוא את ההלכה שהיתומים מקבלים אחריות במקום **דְּבֵי דִּינָא** מוכרים קרקע של יתומים. **דַּמְהוּ דְּתֵימָא** – הייתי סבור לומר,

רש"ל

לאו לדידהו — לאו לצורך עצמן מוכרים. **בית דין מעמידין להן אפוטרופוס** — לכל אחד ואחד מן הקטנים. **ובוררין להם** — כל אפוטרופוס לתינוק שלו. **אי דלא טעו** — למה יזמוו. **ברוחות** — טוב לי ליטול חלקי במזרח, שיש לי אצלה שדה שנפלה לי מבית אבי אמי. **והחזיר רבי את המעשה** — דנראה בעיניו טעם הגון מה ששנינו במשנתנו: אם כן מה כח בית דין יפה. **לימא בהא פליגי** — רב דימי ורב ספרא. רב דימי סבר: דיין הטועה בדבר המשנה, שלא עשה כמשנה — חוזר, ולא אמרינן מה שעשה עשוי וישלם מביתו, אלא בטועה בשיקול הדעת, כמו שמפורש בסנהדרין. והאי נמי — דבר משנה הוא, שאף על פי שנחלקו חכמים על רבן שמעון — הרי נתן טעם לדבריו. ורב ספרא שאינו שונה עשה והחזיר, סבר: אם עשה — לא היה יכול לחזור. **אחריותא איתמי** — אם נמצאת השדה גזולה או משועבדת לאחר, וטרפה מן הלוקח בחובו — חוזר הלוקח על היתומים. שהאלמנה שליח של יתומים היתה. **וכן כי דינא דזבין** — שדה יתומים למזון האשה והבנות — אחריות איתמי.

כל

1 רָבָא אָמַר רַב נַחְמָן: שָׁלִיחַ דְּדַיָּינִין. רַב שְׁמוּאֵל בַּר
2 בִּיסְנָא אָמַר רַב נַחְמָן: כְּאַלְמָנָה. רָבָא אָמַר רַב נַחְמָן:
3 שָׁלִיחַ דְּדַיָּינִין; מַה דַּיָּינִין - לָאו לְדִידְהוּ, אַף שָׁלִיחַ נַמִּי
4 - לָאו לְדִידֵיהּ, לְאַפּוּקֵי אַלְמָנָה דִּלְדִידָהּ. רַב שְׁמוּאֵל
5 בַּר בִּיסְנָא אָמַר רַב נַחְמָן: כְּאַלְמָנָה, מָה אַלְמָנָה
6 יְחִידָה - אַף שָׁלִיחַ יָחִיד, לְאַפּוּקֵי בֵּית דִּין - דְּרַבִּים
7 נִינְהוּ. וְהִלְכְתָּא: שָׁלִיחַ כְּאַלְמָנָה. וּמַאי שְׁנָא מֵהָא
8 דִּתְנַן: הָאוֹמֵר לִשְׁלוּחוֹ "צֵא וּתְרוֹם" - תּוֹרֵם כְּדַעַת
9 בַּעַל הַבַּיִת. וְאִם אֵינוֹ יוֹדֵעַ דַּעְתּוֹ שֶׁל בַּעַל הַבַּיִת
10 - תּוֹרֵם בְּבֵינוֹנִית, אֶחָד מֵחֲמִשִּׁים. פִּיהֵת עֲשָׂרָה אוֹ
11 הוֹסִיף עֲשָׂרָה - תְּרוּמָתוֹ תְּרוּמָה? הָתָם, כֵּיוָן דְּאִיכָּא
12 דְּתוֹרֵם בְּעַיִן רָעָה, וְאִיכָּא דְּתוֹרֵם בְּעַיִן יָפָה - אֲמַר
13 לֵיהּ: לְהָכִי אֲמַדְּתִּיךְ. אֲבָל הָכָא - טָעוּתָא הוּא, אֲמַר לֵיהּ: לָא אִיבְּעֵי לָךְ לְמִיטְעֵי. אָמַר רַב
14 הוּנָא בַּר חֲנִינָא אָמַר רַב נַחְמָן: הֲלָכָה כְּדִבְרֵי חֲכָמִים. וְלֵית לֵיהּ לְרַב נַחְמָן מַה כֹּחַ בֵּית דִּין
15 יָפָה? וְהָאָמַר רַב נַחְמָן אָמַר שְׁמוּאֵל: יְתוֹמִים שֶׁבָּאוּ לַחֲלוֹק בְּנִכְסֵי אֲבִיהֶן - בֵּית דִּין מַעֲמִידִין
16 לָהֶן אַפּוֹטְרוֹפּוֹס, וּבוֹרְרִין לָהֶם חֵלֶק יָפָה. הִגְדִּילוּ - יְכוֹלִין לִמְחוֹת. וְרַב נַחְמָן דִּידֵיהּ אָמַר:
17 הִגְדִּילוּ - אֵין יְכוֹלִין לִמְחוֹת, אִם כֵּן מַה כֹּחַ בֵּית דִּין יָפָה? לָא קַשְׁיָא: הָא - דְּטָעוּ, הָא -
18 דְּלָא טָעוּ. אִי דְּלָא טָעוּ בְּמַאי יְכוֹלִין לִמְחוֹת? בְּרוּחוֹת. כִּי אֲתָא רַב דִּימִי אֲמַר: מַעֲשֶׂה וְעָשָׂה
19 רַבִּי כְּדִבְרֵי חֲכָמִים. אָמַר לְפָנָיו פְּרָטָא בְּנוֹ שֶׁל רַבִּי אֶלְעָזָר בֶּן פְּרָטָא בֶּן בְּנוֹ שֶׁל רַבִּי פְּרָטָא
20 הַגָּדוֹל: אִם כֵּן מַה כֹּחַ בֵּית דִּין יָפָה? וְהֶחֱזִיר רַבִּי אֶת הַמַּעֲשֶׂה. רַב דִּימִי מַתְנֵי הָכִי. רַב
21 סָפְרָא מַתְנֵי הָכִי: מַעֲשֶׂה וּבִיקֵּשׁ רַבִּי לַעֲשׂוֹת כְּדִבְרֵי חֲכָמִים, אָמַר לְפָנָיו פְּרָטָא בְּנוֹ שֶׁל רַבִּי
22 אֶלְעָזָר בֶּן פְּרָטָא בֶּן בְּנוֹ שֶׁל רַבִּי פְּרָטָא הַגָּדוֹל: אִם כֵּן מַה כֹּחַ בֵּית דִּין יָפָה? לֹא עָשָׂה רַבִּי
23 אֶת הַמַּעֲשֶׂה. לֵימָא בְּהָא קָמִיפַּלְגִי; מָר סָבַר: טָעָה בִּדְבַר מִשְׁנָה - חוֹזֵר, וּמָר סָבַר: אֵינוֹ חוֹזֵר.
24 לָא, דְּכוּלֵּי עָלְמָא טָעָה בִּדְבַר מִשְׁנָה - חוֹזֵר. וּמָר סָבַר: הָכִי הָוָה מַעֲשֶׂה, וּמָר סָבַר: הָכִי
25 הָוָה מַעֲשֶׂה. אָמַר רַב יוֹסֵף: אַרְמַלְתָּא דְּזַבִּינָה - אַחֲרָיוּת אַיְתְמֵי, וּבֵית דִּין דְּזַבִּין - אַחֲרָיוּת
26 אַיְתְמֵי. פְּשִׁיטָא! אַלְמָנָה לָא אִיצְטְרִיכָא לֵיהּ, כִּי אִיצְטְרִיכָא לֵיהּ - בֵּי דִינָא. מַהוּ דְּתֵימָא:

כל

תוספות

רבא אמר רב נחמן שליח כדיינין — מה שפירש בקונטרס שליח סתם, משמע דאפילו שליח דעלמא. וקשה לרבינו תם, דלעיל אמר רב נחמן: אבל טעה שליח — לא, דאמר ליה: לתקוני שדרתיך. ועוד הקשה: דברישׁ "האיש מקדש" (קידושין מב,ב) אמר רב נחמן: האחין שחלקו — כלקוחות דמי; פחות משתות — נקנה מקח. אמר רבא: הא דאמרת "פחות משתות נקנה מקח" — לא אמרן אלא דלא משוי שליח, אבל משוי שליח — לא, דאמר ליה: לתקוני שדרתיך ולא לעוותי. אלמא, בשליח, אפילו בפחות משתות — מקחו בטל. ודוחה רבינו שמואל: דהתם רבא לפי סברתו קאמר, אבל רב נחמן לא סבירא ליה. ופירש רבינו תם: דהכא מיירי בשליח דדיינים, דאלים כחו טפי, ומכרו קיים עד שתות. ונראה לי דהכא איירי אפילו בשליח דעלמא, ולעיל דאמר רב נחמן דמצי אמר ליה "לתקוני שדרתיך" — ביתר משתות איירי. וההיא דקדושין הכי פירושא: הא דאמרת פחות משתות נקנה מקח, ואין צריך להחזיר אונאה — לא אמרן אלא דלא משוי שליח, אבל משוי שליח — מצי אמר ליה "לתקוני שדרתיך", לענין זה שצריך להחזיר האונאה, ומכל מקום המקח קיים. והא דאמר רב נחמן שליח כדיינים — היינו לענין הא דמקח קיים, אבל האונאה — צריך מידהא להחזיר. וכן הדיינים, דאין כח בית דין יפה כלל טפי מבשליח דעלמא. **ומאי** שנא מהא דתנן כו' — הכי פריך: אלמא במידי דעביד שליח דטעה, אמרינן דמעשה שלו קיים, הכי נמי הוה לן למימר הכא; דבפחות משתות בשליח — מקחו קיים.

מה אלמנה יחידה — אף על גב שיש לה בית דין הדיוטות, כדאיתא בשילהי "אלו מציאות" (בבא מציעא לב,א), מכל מקום כחד חשיב להו. **אמר** רב נחמן הלכה כדברי חכמים — בריש "האיש מקדש" (קדושין מב,ב) גרסינן אמילתיה דרב נחמן: הא דאמרן: יתר משתות בטל מקח — לא אמרן אלא דלא אמר "נפלוג בשומא דבי דינא", אבל אמר "נפלוג בשומא דבי דינא" — לא. דתנן: שום הדיינים שפחתו שתות או שהותירו שתות — מכרן בטל. רבן שמעון בן גמליאל אומר: מכרן קיים. ומייתי ראיה השתא ממילתא דרבן שמעון בן גמליאל. וקשה לרבינו תם: דהכא פסיק רב נחמן גופיה הלכה כדברי חכמים. ועוד, דמסיק בתר הכי: והא דאמרת שתות קנה ומחזיר אונאה — לא אמרן אלא במטלטלי, אבל במקרקעי — לא, דאין אונאה לקרקעות. משמע: דוקא בשתות, אבל יתר משתות — יש אונאה לקרקעות. ולעיל הוכחתי מההיא ד"המקבל" (בבא מציעא קח,א) ומההוא דירושלמי דאין אונאה לקרקעות אפילו ביתר משתות, עד פלגא. הלכך נראה לרבינו תם כמו שגורס רבינו חננאל והלכות גדולות ורב אלפס: הא דאמרת שתות קנה ומחזיר אונאה — לא אמרן אלא דלא אמר "נפלוג בשומא דבי דינא", אבל אמר "נפלוג בשומא דבי דינא" — מכרן בטל, דהא תנן: שום הדיינים שפחתו שתות כו' מכרן בטל. ומרבנן מייתי ראיה. והא דאמרת יתר משתות בטל מקח — לא אמרן אלא במטלטלי, אבל במקרקעי — אין אונאה לקרקעות אפילו ביתר משתות עד פלגא. **והא** אמר רב נחמן אמר שמואל כו' — אי לאו דפסיק הלכה כחמים לא הוה קשה מידי מהא דאמר רב נחמן: שליח כאלמנה, אפילו מיירי בשליח דיינין, דלא שייך בדידיה כל כך "מה כח בית דין יפה" כמו באפוטרופוס. מפי רבי. **ובוררין** להם חלק יפה — היה רבי רגיל לפרש: מדנקט לשון "בוררין" אלמא, בלא גורל איירי. דאי בגורל — מאי "בוררין" שייך? כאשר יפול הגורל כן יהיה! ומתוך כך היה אומר: דאפילו מילתא דשייכא ביה "גוד או אגוד", כגון דתרוייהו צריכי להאי ולהאי — חולקין להם, אם ישר בעיניהם. שהרי העמידו אפוטרופוס במקום יתומין לחלוק בין שניהם בלא שומת בית דין, ובלא גורל, ובורר כל אפוטרופוס ליתום שלו חלק הישר בעיניו. ולא נהירא לרבינו תם: וכי טריחותא להטיל גורלות? ועוד: דהא דקאמר בתר הכי: במאי יכולים למחות — ברוחות, הוה ליה למימר: יכולין למחות במילתא דשייכא ביה "גוד או אגוד". ומה שמדקדק נמי מ"בוררין" — בגורל נמי שייך לשון "בוררין", שלא יחלקו בענין רע לתת לאחד שתי שדות מרוחקות זו מזו. ומיהו, אומר רבי: דאין זו קושיא הא דלא אמר: יכולין למחות ב"גוד או אגוד", דהכי נמי הוה מצי למימר: יכולין למחות כשטעו בפחות משתות. אלא רבותא נקט — דאפילו ברוחות יכולין למחות. מפי רבי. והא דאמר בפרק "בית כור" (בבא בתרא קו,ב): שני אחין שחלקו ובא להם אח ממדינת הים, רב אמר: בטלה מחלוקת, ושמואל אמר: מקמצין. ומפרש רבינו שמואל: שכל אחד יתן לו שליש מחלקו. ופריך לרב דאמר בטלה מחלוקת: אלא מעתה הני בי תלתא דקיימי ואזלי בי תרי מנייהו, ופלגי, הכא נמי דבטלה מחלוקת? ופירש רבינו שמואל: דעל כרחך לא בטלה מחלוקת, מדאמר ליה רבי אבא בשילהי "אלו מציאות" (בבא מציעא לא,ב) לרב ספרא דפליג בלא דעת דאיסור: זיל אייתי תלת דפלגת קמייהו, אי נמי תרי מגו תלתא. ולא נהירא לרבי: שדהרי היכי קאמר מקמצין — שיתן לו כל אחד מה שירצה מחלוקו? הם נטלו בגורל והוא יקח בלא גורל מה שירצו?! ומאי דקאמר נמי: אזלי תרי מנייהו ופלגי, למאי דמפרש רבינו תם ד"בוררין" — בגורל קאמר — היכי מהניא התם חלוקה בלא דעתא דאידך? דהכא משמע דדוקא גבי יתומין מהני — משום דכח בית דין יפה. אף על פי שיש לחלק, דלפי שאלו יתומין קטנים ואין אחד תובע לחלוק, אבל אם היה אחד מהם תובע לחלוק, כי התם — בלא כח בית דין חולקין. מיהו, לא משמע הכי. ומה שהביא ראיה מאיסור ומרב ספרא — לא דמי, דהתם במטלטלי. אבל במקרקעי, דאיכא קפידא ברוחות — לא. ונראה לרבי לפרש: מקמצין —בגון שהיה להם שלש שדות ולקחו האחין כל אחד שדה. והשלישי חלקו בגורל. וכשבא אחיהן — יפילו גורל בכל השדות, ובאיזה שיפול הגורל בו יזכה, ובענין זה לא בטלה מחלוקת; שאם יפול השדה השלישי לחלקו — זכו השנים בחלקם הראשון. וכן אזלי בי תרי מנייהו דפלגי כו'. שהגיע לזה שדה אחת ולזה שדה אחת והשלישי נשארה — פשיטא שכשיבא השלישי ויפיל גורל על כל השדות, אם תפול אותה שדה לחלקו — זכו האחרים בחלקם. מפי רבי. **פרטא** בנו של רבי אלעזר בן פרטא — פירוש: דהוא בן בנו של רבי פרטא הגדול. פרטא, אביו של רבי אלעזר, הוא זקינו של זה.

אגרת

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

תוספות

אגרת בקורת — הא דתנן בפרק קמא דבבא מציעא (כ,א): אגרות שום ואגרות מזון — רגיל רבינו תם לומר: מדלא קאמר "שטרי שום" "שטרי מזון", כדאמר: "שטרי חליצה ומאונין", "שטרי בירורין" — נראה לו דקרי "אגרת" מה שבית דין שבמקום זה שולחין אגרותיו לבית דין אחר לשום ולמזון לפלוני. אבל הכא לא אפשר לפרושי הכי. ולעיל בשלהי "אף על פי" (סד,א): כותבים אגרת מרד על ארוסה. מפי רבי. **אלו** דברים שאין מכריזין עליהם העבדים והשטרות והמטלטלים — אית לן לאוקמא הני מטלטלין ושטרות — כגון שייחדן לה לכתובה. אי נמי — דתפסן מחיים. דאי לאו הכי — לא גביא להו, לא אשה ולא בעל חוב. **והאילונית** אין לה כתובה — ואין לדייק: הא גיטא בעיא, כדפרישית בפרק "המדיר" (כתובות עב,ב). **ולא** מזונות — לא תימא: שניה דאין לה מזונות — הני מילי לאחר מיתה, אבל מחיים — אית לה. דהשתא אלמנה לכהן גדול, דאית לה לאחר מיתה לית לה מחיים, דלמא תתעבב גביה, כדאמרינן ב"יש מותרות" (יבמות פה,א) — כל שכן דך, דלית לה לאחר מיתה [דמחיים נמי לית להן]. ולא תימא נמי דמחיים לית לה, אבל לאחר מיתה אית לה, באלמנה לכהן גדול — דהא בהדיא קתני ב"יש מותרות" (שם): אלמנה לכהן גדול — אית לה מזונות, שניה — אין לה מזונות. ו"יש לה מזונות" דקאמר — היינו בעל כרחך לאחר מיתה. ודומיא דהכי אמרינן בשניה דאין לה. **ולא** בלאות — במקום אחר פירש רש"י: מה שנותר משחקי הבגדים. ואומר רבי: דאם כן ה"ל למימר "בלאותיה קיימין", כדאמרינן בכל דוכתא, לעיל בפרק "אף על פי" (סא,ב). ועוד: הא בלאות היינו בעל כרחיה מה שבלה, ולא השחקים שנותרו, דאמרינן בגמרא דממאנת אי דאיתנהו — אידי ואידי שקלה. מפי רבי. **רב** תני קטנה יוצאה בגט — פירוש: במתניתין.

אינה צריכה להמתין — לההיא לישנא דגזר שמואל בזנות דקטנה, בשלהי "ארבעה אחין" (יבמות לד,ב) דמיחלפא בגדולה — הכא שאני, דמיאונה מוכיח עליה.

תנינא

כל דזבין מבי דינא אדעתא דנפיק ליה קלא זבין — לפי שהן מוכרים בהכרזה, ובטוח הלוקח שאילו היו עליה עסיקין — היו יוצאין ומערערין. הלכך שלא באחריות הוא לוקח, קא משמע לן. וחוזרין — ואין אומרין: מה שעשה עשוי וישלם מביתו, אלא הדרי זביני. **נעשו** — בתמיה, הא ודאי טעו בדבר השנוי במשנה! **שום החקדש** — גזבר המוכר קרקע של הקדש. **ששים יום** — מושבים ימי הכרזה. **שמא** יגנבו — כשנאספין לראותם כדי ללוקחם: [**השטרות** — שמוכרין שטר חוב של יתומים לאחרים]. **בשעה שמכריזין** — כדמפרש, שיש שעה שאין פנאי להמתין משך ימי הכרזה, כגון לברגא ולמזוני ולקבורה. **לברגא** — לפרוע למלך כסף גולגולת היתומים. **משום דקרו להו כו'** — גנאי וחרפה היא להם כשקונים נכסים שבית דין מוכרין. לפי שמחמת דוחק, שהנושה לוחץ את היתומים או את הלוה, לוקחים הלקוחות בזול. ומבזין אותן, וקורין להן: "אוכלי שדות הכרזה". **לאלתר** — סמוך למיתת אביהן, שלא ירקבו. **דמקרב שוקא** — יומא דשוקא. **איצצא** — טעם הקרוב להחמיץ, איגרו"ם בלע"ז. **זוזא חריפא** — ממהר לבא, לפי שהכל צריכין לכך, ומביאין מעות, ואין מקיפין להן באשראי. **לסיכרא** — שם מקום. **מהו לאמטויי** — שיש לחוש שלא תטבע הספינה. **משנה** **השניה** — שניה לעריות, שהן מדברי סופרים, המפורש ביבמות בפרק שני (כא,א). **אין להן כתובה** — ממאנת — משום דמעצמה יוצאה, שניה — קנסא דרבנן הוא, כדאמרינן ביבמות בפרק "יש מותרות" (פה,ב): מפני שהיא מרגילתו לנושאה, שאינה מפסדת כלום בנשואין, שאינה נפסלת בהן, וולדה כשר. איילונית — משום דמקח טעות הוא. **ולא פירות** — דין פירות, והוא פירקונה שתקנו חכמים תחת פירות נכסי מלוג שהוא אוכל — אין לה, ואם נשבית — אינו חייב לפדותה. דתנאי כתובה כבכתובה, וכיון דאין לה כתובה — אין לה תנאי כתובה. [ואית דאמרי: כלומר, אף לא פירות; אם אכלן — אין משלם לה פירות נכסי מלוג שאכל. ואף על גב דקיימא לן בפרקין דלעיל (כתובות מז,ב): תקנו פירקונה תחת פירות נכסי מלוג שהוא אוכל, כדתנן: לא כתב לה "אם תשתבאי אפרקינך" — חייב לפדותה. והאי לא קרינן בה "ואותבינך לי לאינתו" — אפילו הכי לא ישלם פירות, דתנאי כתובה כבכתובה; כי היכי דקנסוה רבנן דלא גביא נכסי צאן ברזל שהכניסה לו משלה בתורת כתובה — קנסוה נמי דלא תגבה מיניה פירות שאכל בתנאי כתובה של פירי, שהוא תנאי בית דין שאינו כתוב בשטר הכתובה, ואף דין פירות], וכן מזונות נמי — תנאי כתובה נינהו. ולקמן בפרק בתרא (קז,ב) אמרינן: כיצד אמרו "ממאנת אין לה מזונות"? אי אתה יכול לומר ביושבת תחתיו — שהרי בעלה חייב במזונותיה. אלא שאם הלך למדינת הים ולוותה ואכלה, ועמדה ומיאנה — אינו משלם. **ולא בלאות** — שחקי בגדים שהביאה לו בשומא, ולבשן הוא — אינו מחזירן לה ביציאתה. **אלמנה לכהן גדול** — יש לה כתובה, מפני שהיא פסולה וולדה פסול על ידי נשואין — לפיכך אינה מרגילתו, אלא הוא מרגילה ומשדלה לינשא לו, לפיכך קנסו אותו ליתן כתובה. **גמרא** **רב תני קטנה היוצאה בגט אין לה כתובה** — קסבר: אין נישואי קטנה אלא כמפותה בעלמא. **לא פסלה מן האחין** — שמותרת לקרוביו כאנוסה וכמפותה, דתנן (יבמות צז,א): נושא אדם אנוסת אביו כו'. **ולא פסלה מן הכהונה** — משום גרושה. שאין אלו גירושין, אלא עקירת נשואים הראשונים, דאמרה: אי אפשי בקדושי אמי. **ממאנת אינה צריכה להמתין שלשה חדשים** — לאחר מיאונה. דעקרתינהו לנשואין, ואינה בכלל שאר תקנות שגזרו חכמים לכל שאר הנשואות, שצריכות להמתין אחר יציאתן מבעליהן שלשה חדשים.

יוצאה

1 כָּל דְּזַבִּין מִבֵּי דִינָא - אַדַּעְתָּא לְמֵיפַּק לֵיהּ קָלָא הוּא
2 דְּזַבִּין, קָא מַשְׁמַע לָן. "רַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל אוֹמֵר
3 כּוֹ'". וְעַד כַּמָּה? אָמַר רַב הוּנָא בַּר יְהוּדָה אָמַר רַב
4 שֵׁשֶׁת: עַד פַּלְגָּא. תַּנְיָא נַמִי הָכִי, אָמַר רַבָּן שִׁמְעוֹן
5 בֶּן גַּמְלִיאֵל: בֵּית דִּין שֶׁמָּכְרוּ שָׁוֶה מָאתַיִם בְּמָנֶה,
6 אוֹ שָׁוֶה מָנֶה בְּמָאתַיִם - מִכְּרָן קַיָּים. אָמַר אַמֵּימָר
7 מִשְׁמֵיהּ דְּרַב יוֹסֵף: בֵּית דִּין שֶׁמָּכְרוּ בְּלֹא הַכְרָזָה -
8 נַעֲשׂוּ כְּמִי שֶׁטָּעוּ בְּדִבַּר מִשְׁנָה, וְחוֹזְרִין. נַעֲשׂוּ? וַדַּאי
9 טָעוּ! דִּתְנַן: שׁוּם הַיְּתוֹמִין שְׁלֹשִׁים יוֹם, וְשׁוּם הַהֶקְדֵּשׁ
10 שִׁשִּׁים יוֹם, וּמַכְרִיזִין בַּבֹּקֶר וּבָעֶרֶב. אִי מֵהַהִיא הָוָה
11 אָמִינָא: הָנֵי מִילֵּי - שָׁלִיחַ, אֲבָל בֵּית דִּין - לָא, קָא
12 מַשְׁמַע לָן. אִיתִיבֵיהּ רַב אַשִׁי לְאַמֵּימָר: שׁוּם הַדַּיָּנִין,
13 שֶׁפָּחֲתוּ שְׁתוּת אוֹ הוֹתִירוּ שְׁתוּת - מִכְּרָן בָּטֵל. הָא
14 שָׁוֶה בְּשָׁוֶה - מִכְּרָן קַיָּים. מַאי לָאו - דְּלָא אַכְרוּז? לָא,
15 בְּדְאַכְרוּז. הָא מִדְּסֵיפָא בְּדְאַכְרוּז - הָוֵי רִישָׁא בְּדְלָא
16 אַכְרוּז. דְּקָתָנֵי סֵיפָא: אִם עָשׂוּ אִגֶּרֶת בִּקּוֹרֶת, אֲפִילּוּ
17 מָכְרוּ שָׁוֶה מָנֶה בְּמָאתַיִם, אוֹ שָׁוֶה מָאתַיִם בְּמָנֶה -
18 מִכְּרָן קַיָּים! אֶלָּא לְעוֹלָם בְּדְלָא אַכְרוּז, וְלָא קַשְׁיָא;
19 כָּאן - בְּדְבָרִים שֶׁמַּכְרִיזִין עֲלֵיהֶן, כָּאן - בְּדְבָרִים שֶׁאֵין
20 מַכְרִיזִין עֲלֵיהֶן. וְאִלּוּ הֵן דְּבָרִים שֶׁאֵין מַכְרִיזִין עֲלֵיהֶן:
21 הָעֲבָדִים, וְהַמִּטַּלְטְלִין, וְהַשְּׁטָרוֹת. עֲבָדִים טַעֲמָא מַאי
22 - שֶׁמָּא יִשְׁמְעוּ וְיִבְרְחוּ, מִטַּלְטְלִין וּשְׁטָרוֹת - שֶׁמָּא
23 יִגְנְבוּ. וְאִיבָּעֵית אֵימָא: כָּאן - בְּשָׁעָה שֶׁמַּכְרִיזִין, כָּאן -
24 בְּשָׁעָה שֶׁאֵין מַכְרִיזִין. דְּאָמְרִי נְהַרְדְּעֵי: לְבַרְגָּא, לְמִזּוֹנֵי
25 וְלִקְבוּרָה - מִמְּבַנְיָנֵי בְּלָא אַכְרוּזָתָא. וְאִיבָּעֵית אֵימָא:
26 כָּאן - בְּמָקוֹם שֶׁמַּכְרִיזִין, כָּאן - בְּמָקוֹם שֶׁאֵין מַכְרִיזִין.
27 דְּאָמַר רַב נַחְמָן: מֵעוֹלָם לֹא עָשׂוּ אִגֶּרֶת בִּקּוֹרֶת בְּנַהַרְדְּעָא. סְבוּר מִינָּהּ מִשּׁוּם דִּבְקִיאֵי
28 בְּשׁוּמָא. אֲמַר לֵיהּ רַב יוֹסֵף בַּר מַנְיוּמִי: לְדִידִי מִיפַּרְשָׁא לִי מִינֵּיהּ דְּרַב נַחְמָן: מִשּׁוּם דְּקָרוּ
29 לְהוּ "בְּנֵי אָכְלֵי נִכְסֵי דְּאַכְרִזְתָּא". אָמַר רַב יְהוּדָה אָמַר שְׁמוּאֵל: מִטַּלְטְלִין שֶׁל יְתוֹמִים
30 שָׁמִין אוֹתָן, וּמוֹכְרִין אוֹתָן לְאַלְתַּר. רַב חִסְדָּא אָמַר אֲבִימִי: מוֹכְרִין אוֹתָן לַשָּׁווּקִים. וְלָא
31 פְּלִיגִי; הָא - דְּמִיקַּרַב שׁוּקָא, הָא - דְּמִרְחַק שׁוּקָא. רַב כָּהֲנָא הָוָה בִּידֵיהּ שִׁטְרָא דְּרַב
32 מְשָׁרְשִׁיָּא בַּר חִילְקַאי דְּתָמָא. שַׁהֲיֵיהּ עַד רִיגְלָא. אֲמַר: אַף עַל גַּב דְּנָפַל בִּידֵיהּ אִיצְצָתָא -
33 מַיְיתֵי זוּזָא חֲרִיפָא. רְבִינָא הָוָה בִּידֵיהּ חַמְרָא דְּרַבִינָא זוּטִי יָתְמָא, בַּר אַחֲתֵיהּ. הָוָה לְדִידֵיהּ
34 נַמִי חַמְרָא, הָוָה קָמְסִיק לֵיהּ לְסִיכְרָא. אֲתָא לְקַמֵּיהּ דְּרַב אַשִׁי, אֲמַר לֵיהּ: מַהוּ לְאַמְטוּיֵי
35 בַּהֲדַן? אֲמַר לֵיהּ: זִיל, לָא עָדִיף מִדִּידָךְ. **מִשְׁנָה** הַמְמָאֶנֶת הַשְּׁנִיָּה, וְהָאֵילוֹנִית - אֵין לָהֶן
36 כְּתוּבָּה, וְלֹא פֵּירוֹת, וְלֹא מְזוֹנוֹת, וְלֹא בְּלָאוֹת. אִם מִתְּחִלָּה נִשְׂאָהּ לְשֵׁם אֵילוֹנִית - יֵשׁ
37 לָהּ כְּתוּבָּה. אַלְמָנָה לְכֹהֵן גָּדוֹל, גְּרוּשָׁה וַחֲלוּצָה לְכֹהֵן הֶדְיוֹט, מַמְזֶרֶת וּנְתִינָה לְיִשְׂרָאֵל, בַּת
38 יִשְׂרָאֵל לְנָתִין וּלְמַמְזֵר - יֵשׁ לָהֶם כְּתוּבָּה. **גְּמָרָא** רַב תָּנֵי: קְטַנָּה יוֹצֵאָה בְּגֵט - אֵין לָהּ
39 כְּתוּבָּה, וְכָל שֶׁכֵּן מְמָאֶנֶת. שְׁמוּאֵל תָּנֵי: מְמָאֶנֶת - אֵין לָהּ כְּתוּבָּה, אֲבָל יוֹצֵאָה בְּגֵט -
40 יֵשׁ לָהּ כְּתוּבָּה. וְאַזְדָּא שְׁמוּאֵל לְטַעֲמֵיהּ, דְּאָמַר שְׁמוּאֵל: מְמָאֶנֶת - אֵין לָהּ כְּתוּבָּה. יוֹצֵאָה
41 בְּגֵט - יֵשׁ לָהּ כְּתוּבָּה. מְמָאֶנֶת - לֹא פְּסָלָהּ מִן הָאַחִין, וְלֹא פְּסָלָהּ מִן הַכְּהוּנָּה. יוֹצֵאָה
42 בְּגֵט - פְּסָלָהּ מִן הָאַחִין וּפְסָלָהּ מִן הַכְּהוּנָּה. מְמָאֶנֶת אֵינָהּ צְרִיכָה לְהַמְתִּין שְׁלֹשָׁה חֳדָשִׁים,

יוצאה

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

כיון דכָּל דְּזִבִּין – הקונה קרקע מִבֵּי דִּינָא, אַדַּעְתָּא לְמִיפַּק לֵיהּ קָלָא הוּא דְּזִבִּין. כלומר, הדבר מתפרסם על ידי ההכרזה, ובטוח הקונה שאם היה לאדם טענה, ודאי היה בא לטעון, ואם לא בא אדם וערער, כנראה היא נקיה מטענה, וקונה אותה בלי אחריות, קָא מַשְׁמַע לָן רב יוסף, שמקבל אחריות, והיא על היתומים.

* * *

שנינו במשנה: רַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל אוֹמֵר כּוֹ', בית דין שטעו בשומא, מכרן קיים. מבררת הגמרא: וְעַד כַּמָּה תהיה הטעות בשומא, ועדיין המכירה קיימת. אָמַר רַב הוּנָא בַּר יְהוּדָה אָמַר רַב שֶׁשֶּׁת, עַד פַּלְגָא – עד שיוזילו בחצי משווי הנכס, או שייקרו בכפול משוויו.

ראיה לכך: תַּנְיָא נַמִּי הָכִי, אָמַר רַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל בֵּית דִּין שֶׁמָּכְרוּ שָׁוֶה מָאתַיִם בְּמָנֶה אוֹ שָׁוֶה מָנֶה בְּמָאתַיִם מִכְּרָן קַיָּים. הרי שאף בטעו בחצי מכרם קיים.

* * *

הגמרא דנה בדין בית דין שמכרו בלי הכרזה: אָמַר אֲמֵימַר מִשְּׁמֵיהּ דְּרַב יוֹסֵף, בֵּית דִּין שֶׁמָּכְרוּ קרקע יתומים בְּלֹא הַכְרָזָה, אף שלא טעו בשומא, נַעֲשׂוּ כְּמִי [–כדיינים] שֶׁטָּעוּ בִּדְבַר מִשְׁנָה, וְחוֹזְרִין – והמכר בטל.

מקשה הגמרא: מדוע אמר אמימר לשון 'נַעֲשׂוּ', שמשמע שאין זה ממש טעות, הלא כשמכרו בלי הכרזה וַדַּאי טָעוּ בדבר משנה, דִּתְנַן בערכין (כא:), שׁוּם הַיְתוֹמִין – לאחר שבית דין שמים את קרקע היתומים למוכרה להגבות לבעל חוב, מכריזים על מכירתה שְׁלֹשִׁים יוֹם. וְשׁוּם הַהֶקְדֵּשׁ – וכשהגזבר מוכר קרקע של הקדש, מכריזים שְׁשִׁים יוֹם. וּמַכְרִיזִין פעמים ביום, פעם בַּבֹּקֶר כשהפועלים יוצאים לעבודתם, שהרוצה לקנות יבקש מפועליו לבדוק השדה. וּפעם בָּעֶרֶב כשהפועלים חוזרים, כדי שיזכור לשאול אותם על השדה שאמר להם לבדוק.

מתרצת הגמרא: אִי מֵהַהִיא – אם נלמד רק מהמשנה בערכין, הָוָה אָמִינָא, שמה שצריך הכרזה, הָנֵי מִילֵּי כשבית דין שלחו שָׁלִיחַ למכור, אֲבָל כשבֵּית דִּין עצמם מכרו, לֹא צריך הכרזה, קָא מַשְׁמַע לָן רב יוסף, שגם כשבית דין מכרו צריך הכרזה, ובלי הכרזה הם כטועים בדבר משנה ומכרם בטל.

אֵיתִיבֵיהּ רַב אַשִׁי לַאֲמֵימַר, שנינו במשנתינו, שׁוּם הַדַּיָּנִין שֶׁפָּחֲתוּ שְׁתוּת אוֹ הוֹתִירוּ שְׁתוּת, מִכְּרָן בָּטֵל. ומדויק, דווקא פחתו או הותירו מכרן בטל, הָא שָׁוֶה בְּשָׁוֶה – אם מכרו בשוויה, מִכְּרָן קַיָּים. מַאי לָאו – והאם לא מדובר דְּלֹא אַכְרוּז – כשלא הכריזו, ומכל מקום מכרן קיים, הרי שאין זה טועה בדבר משנה. מתרצת הגמרא: לֹא, המשנה מדברת בִּדְאַכְרוּז – שהכריזו.

שואלת הגמרא: הָא מַדְּסֵיפָא – הרי בסיפא מדובר בִּדְאַכְרוּז, הָוֵי – על כרחך בְּרֵישָׁא מדובר בִּדְלֹא אַכְרוּז. דְּקָתָנֵי סֵיפָא, אִם עָשׂוּ אִגֶּרֶת בִּקּוֹרֶת – הכרזה, אֲפִילּוּ מָכְרוּ שָׁוֶה מָנֶה בְּמָאתַיִם אוֹ שָׁוֶה מָאתַיִם בְּמָנֶה מִכְּרָן קַיָּים. הרי שבסיפא מדובר כשהכריזו.

מתרצת הגמרא: אֶלָּא לְעוֹלָם ברישא מדובר בִּדְלֹא אַכְרוּז, וְלֹא קַשְׁיָא על אמימר מדוע מכרם קיים בלי הכרזה, מפני שכָּאן – בסיפא מדובר בִּדְבָרִים ששנינו שֶׁבית דין מַכְרִיזִין עֲלֵיהֶן במכירתם, וְכָאן – ברישא מדובר בִּדְבָרִים שֶׁאֵין מַכְרִיזִין עֲלֵיהֶן – שאין צריכים הכרזה, ולכן אם מכרו בשוויה מכרם קיים. ומבארת הגמרא: וְאֵלּוּ הֵן דְּבָרִים שֶׁאֵין מַכְרִיזִין עֲלֵיהֶן, הָעֲבָדִים וְהַמַּטַּלְטְלִין וְהַשְּׁטָרוֹת של יתומים. עֲבָדִים טַעֲמָא מַאי לא מכריזים עליהם, שֶׁמָּא יִשְׁמְעוּ העבדים שרוצים למכרם וְיִבְרְחוּ. והטעם שלא מכריזים על מַטַּלְטְלִין וְשְׁטָרוֹת, שֶׁמָּא יִגְנְבוּ כשיתאספו אנשים לראותם.

תירוץ נוסף: וְאִיבָּעֵית אֵימָא, כָּאן – בסיפא מדובר שמוכרים בְּשָׁעָה שֶׁמַּכְרִיזִין – שאפשר לחכות למכירה עד שיכריזו. וכָּאן – ברישא מדובר שמוכרים בְּשָׁעָה שֶׁאֵין מַכְרִיזִין – דבר שאין לחכות עד שיכריזו, ולכן המכר קיים אף שלא הכריזו. ומבארת הגמרא מתי אין לחכות: דְּאָמְרֵי נְהַרְדְּעֵי, כשמוכרים לְצורך כַּרְנָא – תשלום מס גולגולת היתומים, או לִקניית מְזוֹנֵי – מזונות האלמנה והבנות והיתומים, וְלִקְבוּרָה של המת או היתומים, מִזַּבְּנִינַן [–מוכרים] בְּלֹא אַכְרָזָתָא, שאין פנאי לחכות שלשים יום.

תירוץ נוסף: וְאִיבָּעֵית אֵימָא, כָּאן – הסיפא עוסקת בְּמָקוֹם שֶׁמַּכְרִיזִין – שרגילים להכריז. וכָּאן – ברישא מדובר בְּמָקוֹם שֶׁאֵין מַכְרִיזִין, ולכן המכר קיים אף שלא הכריזו. ומצינו שנהרדעא אחת מהם. דְּאָמַר רַב נַחְמָן, מֵעוֹלָם לֹא עָשׂוּ אִגֶּרֶת בִּקּוֹרֶת [–הכרזה] בִּנְהַרְדְּעָא. סָבוּר מִינָּהּ בני הישיבה, שהטעם שלא הכריזו בנהרדעא, מִשּׁוּם דְּהִיו בְּקִיאֵי בְּשׁוּמָא, ואינם צריכים הכרזה. אָמַר לְהוּ רַב יוֹסֵף בַּר מַנְיוּמִי, לְדִידִי מִיפַּרְשָׁא לִי [–לי מפורש] מִינֵּיהּ דְּרַב נַחְמָן, שהטעם, כיון שהם לא היו קונים קרקע שהכריזו עליו, מִשּׁוּם דְּראו קניה זו כגנאי וחרפה, וביזו את הקונים, וְקָרוּ לְהוּ בְּנֵי אָכְלֵי נִכְסֵי דְּאַכְרַזְתָּא – אוכלי שדות הכרזה.

* * *

אָמַר רַב יְהוּדָה אָמַר שְׁמוּאֵל, כשבית דין מוכרים מַטַּלְטְלִין שֶׁל יְתוֹמִים, שָׁמִין אוֹתָן וּמוֹכְרִין אוֹתָן לְאַלְתַּר – סמוך למיתת אביהם, ולא מחכים ליום השוק למוכרם ביוקר, שמא ירקבו או יתקלקלו. רַב חִסְדָּא אָמַר בשם אֲבִימִי, מחכים ליום השוק ומוֹכְרִין אוֹתָן לַשְּׁוָוקִים. מבארת הגמרא: וְלֹא פְּלִיגִי, הָא – רב חסדא שאמר לחכות ליום השוק, דיבר דְּמִיקָּרֵב שׁוּקָא – שיום השוק קרוב, ואין חשש קלקול. וְהָא – רב יהודה שאמר שלא מחכים ליום השוק, דיבר דְּמִרַחַק שׁוּקָא – שיום השוק רחוק, ויש חשש קלקול.

רַב כַּהֲנָא הָוָה בְּיֵדֵיהּ שִׁכְרָא – החזיק שֵׁכר דְּרַב מְשַׁרְשְׁיָא בַּר חִילְקַאי יַתְמָא [– היתום]. שַׁהְיֵיהּ עַד רִיגְלָא – המתין מלמכרו עד הרגל. וְאָמַר טעמו, אַף עַל גַּב שיתכן דְּנָפַל בֵּיהּ אִיצַצְתָּא – שיקבל טעם קרוב להחמיץ, ומטעם זה אין להשהות עד יום השוק, מכל מקום ברגל יש הרבה קופצים על השכר, ויש מעלה דמַיְיתִי זוּזָא חֲרִיפָא – שמשלמים במזומן ואין צריך להקיף להם.

רָבִינָא הָוָה בְּיֵדֵיהּ חַמְרָא – החזיק יין דְּרָבִינָא זוּטֵי יַתְמָא, בַּר אַחְתֵּיהּ – בן אחותו. הָוָה לְדִידֵיהּ נַמִּי חַמְרָא – גם לרבינא היה יין, הָוָה קָמַסְפִּיק לֵיהּ לְסִיכְרָא – הביא את יינו בספינה למקום ששמו סיכרא. אָתָא לְקַמֵּיהּ דְּרַב אַשִׁי, אָמַר לֵיהּ, מַהוּ לְאַמְטוּיֵי בַּהֲדָן – האם אני רשאי להוליך עמנו את היין של היתום ואף שיש חשש שתטבע הספינה. אָמַר לֵיהּ רב אשי, זִיל – לך ותוביל גם את שלו, כי שלו לֹא עָדִיף מִדִּידָךְ – משלך, ואינך צריך להזהר בשלו יותר מבשלך.

משנה

חיוב כתובה, הוא מנה לאלמנה ומאתים לבתולה, כשתתגרש או תתאלמן. וכן מתחייב הבעל לרפאותה, ולפדותה, ולקוברה, ועוד חיובים, ונקראים 'תנאי כתובה'.

נכסי צאן ברזל הם נכסים שהאשה מכניסה בנישואיה, ושמים את שווים וכותבים אותם בכתובה, והבעל מקבל אחריות, וכשתתגרש או תתאלמן תקבל את שווים הראשון.

נכסי מלוג הם נכסים שלא כתבה בכתובתה, ותיקנו חכמים שהקרן לאשה והבעל אוכל פירות. ודבר שלא עושה פירות, מוכרים אותו וקונים קרקע, והבעל אוכל פירות. והפסד הקלקול על האשה. וכשתתגרש או תתאלמן יחזרו הנכסים אליה. ומבואר לעיל (מז:) שכנגד פירות אלו תיקנו שאם תיפול בשבי יפדנה הבעל.

משנתינו עוסקת בחיובי כתובה ותנאי כתובה לנשים שיש פגם בנישואיהן: הַמְּאָנֶת – קטנה שאביה מת, והשיאוה אמה ואחיה, שתיקנו חכמים שאמה או אחיה יוכלו להשיאה, ואם תמאן בבעלה תצא בלי גט, וְהַשֵּׁנִיָּה – אשה שאסורה על בעלה באיסור ערוה דרבנן, וְהָאֵילוֹנִית – אשה שאינה יכולה ללדת, ונישואיה בטעות. כשהן יוצאות מבעליהן, אֵין לָהֶן כְּתוּבָּה של מנה או מאתיים. וְלֹא פֵּרוֹת, כלומר, אינו חייב לפדותן, שהיא תקנה כנגד הפירות שמקבל מנכסי מלוג. וְלֹא מְזוֹנוֹת, בממאנת כשלותה

המשך בעמוד רפג

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

אבל קטנה שיוֹצֵאָה בְּגֵט צְרִיכָה לְהַמְתִּין שְׁלֹשָׁה חֳדָשִׁים קודם שתנשא לאדם אחר.

שואלת הגמרא: מַאי קָא מַשְׁמַע לָן שמואל, הרי תָּנִינָא כּוּלְּהוּ – שנינו את כולן ביבמות (קח.), קטנה שהשיאוה אמה או אחיה, הַמְמָאֶנֶת בְּאִישׁ, הוּא מוּתָּר בִּקְרוֹבוֹתֶיהָ, כגון אחותה או אמה, ואין בהן איסור אחות אשה ואיסור חמותו, וְהִיא מוּתֶּרֶת בִּקְרוֹבָיו, כגון אחיו או אביו, ואין בהן איסור אשת אחיו או כלתו. וְגם לֹא פְּסָלָהּ מִן הַכְּהוּנָּה – אין בה איסור גרושה לכהן. והטעם, כיון שמיאון עוקר את הנישואין למפרע. אבל אם נָתַן לָהּ גֵּט וגירשה, הוּא אָסוּר בִּקְרוֹבוֹתֶיהָ, וְהִיא אֲסוּרָה בִּקְרוֹבָיו, וּפְסָלָהּ מִן הַכְּהוּנָּה – אסור לכהן לשאת אותה מדרבנן, כיון שהיו כאן נישואין, ויחליפו בין גרושה זו לגרושה מדאוריתא. ואם כן מה חידש שמואל בדינים אלו.

מתרצת הגמרא: הדין שהיוצאת בגט צְרִיכָה לְהַמְתִּין שְׁלֹשָׁה חֳדָשִׁים, ואין הממאנת צריכה להמתין, אִיצְטְרִיכָא לֵיהּ – היה צריך שמואל להשמיענו, דְּדִין זה לֹא תְּנַן במשנה.

מבררת הגמרא: לֵימָא כְּתַנָּאֵי – האם נאמר שרב ושמואל נחלקו במחלוקת תנאים. שנינו בברייתא: רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר, אֵין מַעֲשֵׂה קְטַנָּה כְּלוּם – אין תוקף כלל לנישואי קטנה, וְאֵין בַּעְלָהּ זַכַּאי בְּמְצִיאָתָהּ, אף שתיקנו חכמים שמציאת אשה לבעלה. וְכן לגבי מעשי ידים, שהבעל מקבל את הרווחים מעבודתה, בקטנה, הבעל לֹא זכאי בְּמַעֲשֵׂה יָדֶיהָ. וְכן קטנה שנדרה, לֹא זכאי בעלה בַּהֲפָרַת נְדָרֶיהָ. וְכן אם מתה אֵינוֹ יוֹרְשָׁהּ, וְאם הוא כהן אֵינוֹ מִטַּמֵּא לָהּ. כְּלָלוֹ שֶׁל דָּבָר, אֵינָהּ כְּאִשְׁתּוֹ לְכָל דָּבָר, אֶלָּא לענין שֶׁצְּרִיכָה מֵיאוֹן קודם שתנשא לאחר. רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ אוֹמֵר, מַעֲשֵׂה קְטַנָּה כְּלוּם – יש תוקף לנישואי קטנה, וּבַעְלָהּ זַכַּאי בְּמְצִיאָתָהּ, וּבְמַעֲשֵׂה יָדֶיהָ, וּבְהַפָּרַת נְדָרֶיהָ, וְאם מתה יוֹרְשָׁהּ, וְאם הוא כהן מִטַּמֵּא לָהּ, כְּלָלוֹ שֶׁל דָּבָר, חֲרֵי הִיא כְּאִשְׁתּוֹ לְכָל דָּבָר, אֶלָּא שֶׁאינה צריכה גט וּיוֹצֵאָה בְּמֵיאוֹן.

לֵימָא – נאמר אם כן, שרַב דְּאָמַר שלקטנה היוצאת בגט אין כתובה, סובר כְּרַבִּי אֱלִיעֶזֶר, שאין נישואי קטנה כלום, וּשְׁמוּאֵל דְּאָמַר שיש לה כתובה, סובר כְּרַבִּי יְהוֹשֻׁעַ, שנישואי קטנה יש להם תוקף.

דוחה הגמרא: אמנם אַלִּיבָּא דְּרַבִּי אֱלִיעֶזֶר כּוּלֵּי עָלְמָא לֹא פְּלִיגִי – אף שמואל לא נחלק שלדעת רבי אליעזר אין נישואי קטנה כלום, ואין לה כתובה אף אם יצאה בגט. אבל לא מוכרח שרב סובר רק כרבי אליעזר, שיתכן דִּכְּ פְּלִיגִי – שרב ושמואל נחלקו אַלִּיבָּא דְּרַבִּי יְהוֹשֻׁעַ, שְׁמוּאֵל סובר כְּרַבִּי יְהוֹשֻׁעַ, שיש תוקף בנישואי קטנה, ולכן יש לה כתובה כשיוצאת בגט. וְרַב יכול לסבור גם כרבי יהושע, משום שעַד כָּאן לֹא קָאָמַר רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ הָתָם הרי היא כאשתו לכל דבר, אֶלָּא לזכויות שהם מִדִּידָהּ לְדִידֵיהּ – שאשה נותנת לבעלה, כגון ירושתה ומציאתה, משום שתקנת נישואין אלו היא עבור הקטנה, שלא ינהגו בה מנהג הפקר, ואם לא יתנו לו זכויות אלו, יִמנע מלשאת קטנה. אֲבָל דברים שהם מִדִּידֵיהּ לְדִידָהּ – שהבעל נותן לאשתו, דהיינו כתובה, בזה לֹא אמר רבי יהושע שקטנה מקבלת מבעלה.

* * *

שנינו במשנה: שהממאנת השניה והאיילונית אין להן וכו' וְלֹא בְּלָאוֹת – בגדים שהבעל לבש והתבלו. הגמרא דנה באיזה בגדים דיברה המשנה: אָמַר לֵיהּ רַב הוּנָא בַּר חִיָּיא לְרַב כַּהֲנָא, אֲמַרְתָּ לָן [–אמרת לנו] מִשְּׁמֵיהּ דִּשְׁמוּאֵל, לֹא שָׁנוּ את הדין שאינו מחזיר את הבלאים, אֶלָּא בבגדי נִכְסֵי מְלוֹג, שאסור לבעל ללבשם, כיון שתיקנו לו רק פירות ולא קרן. ועליו למכור את הבגדים, ולקנות דבר שעושה פירות, כגון קרקע, והבעל יאכל פירות. אֲבָל בבגדי נִכְסֵי צֹאן בַּרְזֶל, שהבעל משתמש בהם, וכשתתגרש מחזיר לה את שווים הכתוב בכתובה, אִית לָהּ – יש לה את בלאותיהם.

הגמרא מבארת את דברי שמואל: הָוֵי בָּהּ [–הקשה] רַב פָּפָּא, אַהֲנָיָא – על איזו אשה אמר שמואל שיש חילוק בדין בלאות בין נכסי מלוג לנכסי צאן ברזל, אִילֵּימָא אַמְּמָאֶנֶת – אם דיבר על ממאנת, יש לברר באילו בלאות מדובר, אִי דְּאִיתְּנְהוּ – אם הבגדים קיימים, אִידֵי וְאִידֵי [–בין בגדי נכסי מלוג ובין נכסי צאן ברזל], שָׁקְלָא – עליה לקבל חזרה, שאין סיבה לקונסה ולהפקיעם ממנה. וְאִי דְּלֵיתְּנְהוּ – אם הם כבר לא קיימים או ירד ערכם, אִידֵי וְאִידֵי לֹא שָׁקְלָא. והטעם, בנכסי צאן ברזל, משום שטוען שהשתמש ברשות בית דין, ואין לחייבו על כך, וחיובו להחזיר הוא רק אם יגרשה בגט או ימות. והטעם בנכסי מלוג, שאמנם השתמש בהן שלא ברשות, והיה עליו למכרם ולקנות דבר שנותן פירות, אבל כיון שנשאה לטובתה מתקנת חכמים, יכול לומר שעל דעת כן נשאה שלא יצטרך להחזיר כלום עד שיגרשה או ימות בחיה.

אֶלָּא נאמר ששמואל דיבר אַאֵיילוֹנִית, גם זה לא יתכן, שבמה מדובר, אִי דְּאִיתְּנְהוּ, אִידֵי וְאִידֵי שָׁקְלָא, שהרי מוציאה מרצונו, וְאִי דְּלֵיתְּנְהוּ, אם יש לחלק בין נכסי מלוג לנכסי צאן ברזל, ולפטור אחד מהם משום שלא העלה בדעתו שהיא איילונית, אִיפְּכָא מִיבְּעֵי לֵיהּ – החילוק צריך להיות להיפך, שנִכְסֵי מְלוֹג, דִּכְרִשּׁוּתָהּ קַיְּימִי – ששייכים לה והיה אסור לו ללבשם, אִית לָהּ – תקבל חזרה, כיון שהשתמש בהם שלא כדין. אבל נִכְסֵי צֹאן בַּרְזֶל דְּלָאו כִּרְשׁוּתָהּ קַיְּימִי, והיה מותר לו ללבשם, לֵית לָהּ – לא תקבל חזרה.

מסיקה הגמרא: אֶלָּא שמואל דיבר אַשְׁנֵיָּה, ובאופן שאינם קיימים, ומעיקר הדין צריכה לקבל את בגדי נכסי מלוג, כיון שלבשם שלא כדין. ואילו בגדי נכסי צאן ברזל, שהשתמש ברשות, היה מקום לקנסה שלא ישלם את הבלאים, כיון שנישאו באיסור. אבל הפכו חכמים את הדין כדי לעקור מהם תורת נישואין, וְקָנְסוּ רַבָּנָן לְדִידָהּ [–את האשה] בְּדִידֵיהּ – שלא תקבל המגיע לה ממנו, כתובה ומזונות ובלאי נכסי מלוג. וְקנסו לְדִידֵיהּ [–את הבעל] בְּדִידָהּ – שלא יקבל המגיע לו ממנה, והם בלאי נכסי צאן ברזל, שהשתמש בהם ברשות, שהיה ראוי שלא יחזיר לה, כיון שנישאת לו בעבירה, מכל מקום קנסו אותו שיחזירם לה.

אָמַר רַב שִׁימִי בַּר אַשִׁי, שָׁמַע מִינָּהּ מִדְּרַב כַּהֲנָא שאמר בשם שמואל, שקנסו את השניה שלא תקבל את בלאי בגדי נכסי מלוג, שבנישואין כשרים מקבלת אף בלאים שאינם קיימים, ונשמע דַּעֲיֵילָא לֵיהּ גְּלִימָא – אם הכניסה לבעלה בגד נכסי מלוג, השימוש בבגד קַרְנָא הָוֵי – נחשב ככילוי קרן ולא פירות, וְלֹא מְכַסֵּי לָהּ וְאָזֵיל עַד דְּכָלֵי – ואסור לבעל להתכסות בו ולבלותו, אלא עליו למכרו ולקנות קרקע, והוא יאכל פירות והגוף לאשה.

מקשה הגמרא: וְהָאָמַר רַב נַחְמָן, שלבישת בגד מנכסי מלוג פֵּירָא הָוֵי, ומותר לבעל ללבשו. משיבה הגמרא: דְּרַב נַחְמָן פְּלִינָא – רב נחמן חולק על שמואל, וסובר שלבישת בגד היא פירות, וכל אשה אינה מקבלת את הבלאים שלא קיימים מנכסי מלוג. ומה ששנינו 'ולא בלאות', הַיְּינוּ מנכסי צאן ברזל.

* * *

שנינו במשנה: ממאנת ושניה ואיילונית אֵין לָהֶן כְּתוּבָּה. אָמַר שְׁמוּאֵל, לֹא שָׁנוּ שאין להן כתובה, אֶלָּא על עיקר הכתובה, שהוא מָנֶה לנישואי אלמנה או גרושה, וּמָאתַיִם לנישואי בתולה. אֲבָל תּוֹסֶפֶת כתובה שהבעל מוסיף על מנה או מאתיים, יֵשׁ לָהֶן, שזה כמתנה בעלמא מה שנותן לה.

תַּנְיָא נַמִּי הָכִי – שנינו כשמואל בברייתא, נָשִׁים שֶׁאָמְרוּ בהן חֲכָמִים את הלשון 'אֵין לָהֶן כְּתוּבָּה', כְּגוֹן הַמְמָאֶנֶת וְחַבְרוֹתֶיהָ, אֵין לָהֶן רק את עיקר הכתובה, שהוא מָנֶה או מָאתַיִם, אֲבָל תּוֹסֶפֶת כתובה, יֵשׁ לָהֶן. אבל נָשִׁים שֶׁאָמְרוּ בהן חֲכָמִים 'יוֹצֵאוֹת שֶׁלֹּא בִּכְתוּבָּה', כְּגוֹן עוֹבֶרֶת עַל דָּת [–מאכילה את בעלה דבר שאינו מעושר וכדומה], וְחַבְרוֹתֶיהָ, אֵין לָהֶן תּוֹסֶפֶת כתובה, וְכָל שֶׁכֵּן שאין להן מָנֶה או מָאתַיִם. וְהַיּוֹצֵאת מבעלה מִשּׁוּם שֵׁם רַע – שזינתה, נוֹטֶלֶת מנכסי מלוג מַה שֶּׁלְּפָנֶיהָ – מה שנשאר מהם, וְיוֹצֵאָה.

אומרת הגמרא: הדין האמור ביוצאת משום זנות, מְסַיֵּיעַ לֵיהּ לְרַב הוּנָא, דְּאָמַר רַב הוּנָא, היוצאת משום שזִינָּתָה, לֹא הִפְסִידָה

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

רש"ל

יוצאה בגט צריכה להמתין — ואף על גב דליבא לספוקי קטנה במעוברת — לא חילקו חכמים בתקנתן בנשואות. **אליבא דרבי אליעזר כולי עלמא לא פליגי** — כלומר, הא דאמרת שמואל דאמר כרבי יהושע ולא כרבי אליעזר — שפיר קאמרת, דמודה שמואל דלרבי אליעזר אין כתובה לשום קטנה. דהשתא ירושתה ומציאתה, דמדידה לדידיה, קאמר דלא מיתוקמא בה תקנתא דרבנן — כל שכן כתובתה, דמדידיה לדידה. שהרי כשתקנו חכמים נשואין ליתומה על ידי אמה ואחיה — להנאתה ולטובתה תקנו, כדאמרינן ביבמות בפרק "חרש שנשא את הפקחת" — כדי שלא יהו נוהגים בה הפקר, שאין קטנה יודעת לשמור עצמה מלהתפתות. **כי פליגי אליבא דרבי יהושע** — כלומר הא דאמרת דרב כרבי אליעזר ולא כרבי יהושע — ליתא, דרב — אפילו לרבי יהושע אמרה. **עד כאן לא קאמר רבי יהושע** — דמעשיה קיימין — אלא מדידה לדידיה, כגון ירושתה ומעשה ידיה ומציאתה שיהו לבעל, כי היכי דלא לימנעו מלישא אותה. וחכמים גזרו שתנשא, כדי שלא ינהגו בה הפקר. **אבל מדידיה לדידה** — כגון כתובה ותנאי כתובה. **צאן ברזל** — צאן שהוא קשה ומתקיים לה כברזל, לפי שקיבל עליו אחריות. **נכסי מלוג** — שהכניסה לו, ולא שמאום בכתובה, והקרן לאשה ופירות לבעל. **נכסי צאן ברזל** — הנישומין בכתובתה "ודא נדוניא דהנעלת ליה מבית אבוה". והוא מקבל עליו אחריות להחזירן לה כשתצא ממנו. **אבל** — בלאות, דנכסי צאן ברזל — אית לה. **אי דאיתנהו** — קיימין. **אידי ואידי אית לה** — שאין לנו לקונסה. **ואי דליתנהו** — קיימין. **אידי ואידי** — בין נכסי מלוג בין דצאן ברזל — לית לה. שיכול לומר: שלי הוצאתי, שהרי ברשות בית דין נשאתיה, וכשאוציאנה — אחזור מה שקבלתי עלי בכתובה. ובנכסי מלוג נמי, אף על פי שלא ברשות הוציאם — מיהו יכול לומר: אין לי להחזירן עד שאגרשנה, שמא תמות בחיי ואירשנה. **אי דאיתנהו אידי ואידי שקלא** — שהרי הוא מוציאה מדעת. **ואי דליתנהו** — ומפני שלא היה לו להעלות בדעתו שמא תמצא אילונית אתה פוטרו, אם באת לחלוק בהן. **איפכא מבעי ליה: נכסי מלוג דברשותה קיימי** — שלא היה לו לבלותן וללובשן. **אית לה** — אי סבירא לך עיילא ליה גלימא — קרנא הוי. **נכסי צאן ברזל** — שהוא קבל עליו אחריותן, ברשות הוציאן. **אשניה** — שהם נשואי עבירה. וטעמא דידה — משום קנסא, וכגון דליתנהו. **וקנסו רבנן כו'** — כלומר, מדינא — איפכא מיבעי ליה, אלא חכמים הפכו את הדבר לעקור מהן תורת נשואין — קנסו אותה ממה שהיה ראוי לגבות משלו, ומאי ניהו — מנה מאתים, ומזונות, ובלאות דנכסי מלוג שהוציא שלא ברשות. **ולדידיה בדידה** — ואותו קנסו במה שהיה ראוי לו משלה — בלאות דנכסי צאן ברזל שהוציא ברשות. **שמע מינה מדרב כהנא** — דאמר: שניה אין לה בלאות דנכסי מלוג, וטעמא משום דקנסו רבנן לדידה בדידיה. הא אשה בשרה — גובה אותן ממנו, ואף על גב דלא איתנהו. **עיילא ליה גלימא** — בנכסי מלוג, שלא שמוה עליו בנדונייתה. **קרנא הוי** — וקיים לאשה לימכר וליקח בו קרקע, והוא אוכל פירות, ולא אמרינן: לבישתה הן זן פירותיה, ונכסי בה וניזיל. **והאמר רב נחמן** — ב"האשה". **אבל תוספא יש לה** — דמתנה בעלמא יהיב לה בחיבת ביאה: [**נשים שאמרו כהן חכמים** — לשון "אין להן כתובה" — יש להן תוספת]. נשים שאמרו חכמים לשון "יוצאות שלא בכתובה" — כל תורת גיבוי הפקיעו מהן. **עוברת על דת** — בפרק "המדיר" (כתובות עב,א). **וחברותיה** — נמצאו עליה נדרים או מומין, והמקללת יולדיו בפניו. **והיוצאת משום שם רע** — שזינתה. **מה שבפניה** — בנכסי מלוג קאמר.

בלאותיה

תוספות

תנינא כולהו — דכתובה נמי תנינא, דהא שמואל תני ממאנת. **כללו** של דבר אינה כאשתו כו' — מצינו למימר דאתיא לרבויי דאם היא בת ישראל לכהן — לא תאכל בתרומה, ואם היא בת כהן לישראל — תאכל, דהכי תנן בפרק "בית שמאי" (יבמות קז,ב): רבי אליעזר אומר: אין מעשה קטנה כלום, בת ישראל לכהן —לא תאכל, בת כהן לישראל — תאכל. **ובהפרת** נדריה — היינו משהגיעה לעונת נדרים. דאי לאו הכי — אין נדרה נדר. ואפילו אם תמצא לומר מופלא הסמוך לאיש דאורייתא. דאיבעיא לן בנדה (מו,ב), אתי שפיר הא דיכול להפר, אף על גב דליבא הכא אלא נשואין דרבנן — דכל הנודרת — על דעת בעלה היא נודרת. דכי האי גוונא מתרע התם אמילתא אחריתי. ולדברי רבי יהושע לא תיקשי: היאך מיטמא לה אם כהן הוא, הואיל והנשואין לא הוו אלא מדרבנן?! ויש לומר: דמיטמא לה משום מת מצוה, הואיל ויורשיה לא ירתי לה, "קריא ולא ענו" היא, דהכי מתרע ב"האשה רבה" (יבמות פט,ב) אמילתא אחריתא. **אילימא** אממאנת אי דליתנהו אידי ואידי לית לה — בהנך שבלה שלא בדין מיירי, שבלה הקרן. דאי בבלה כדין — מאי מסיק בתר הכי גבי אילונית: אי דליתנהו — איפכא מיבעי ליה. למה יש לו לשלם פירות שאכל בדין? אלא ודאי שלא בדין איירי. והשתא נמי אתיא שפיר הא דאמרינן ביבמות פרק "בית שמאי" (קז,א): אי אמרת נשואה תמאן — שמיט ואכיל לה. ומה בכך? יתחייב לשלם מה שלא אכל בדין! והיה דוחק רבי: שמא היא לא תמצא עדים. אבל עכשיו אין צריך, דפטור כדפרישית. והא דתנן דממאנת אין לה פירות — לא פירות שאכל קאמר, דאפילו קרן גופיה אם אבלו אין לה. אלא איצטריך לאשמועינן דאין לה פירות שליקט, אפילו הן מונחין בעין, בביתו. ואין לפרש פירות דממאנת — תקנת פירות, כגון פירקונה. דהיכי דמי? אם מיאנה ואחר כך נשבית — פשיטא. ונשבית נמי, ומיאנה בעודה שבויה — פשיטא, דבאלמנה נמי כי האי גוונא נשבית בחיי בעלה ומת אמרינן בפרק "נערה" (כתובות נב,א) שאין יורשין חייבים לפדותה. מיהו, איכא לפרושי: כגון שנשבית ולוותה ופדתה את עצמה ומיאנה. דכי האי גוונא מיירי דאין לה מזונות, כדמפרש לקמן בפרק בתרא (קז,ב). מפי רבי. **הכי** גריס רבינו חננאל: וקנסו רבנן לדידיה בדידיה ולדידה בדידה — פירוש: אותה קנסו בנכסי מלוג שלה, ואותו קנסו בנכסי צאן ברזל שהן שלו, ברשותו. וקשיא לי: מאי קנס קנסו אותו? כך דין כל מגרשי נשותיהן לפרוע נכסי צאן ברזל! ויש לומר: דזהו קנס, שהוא סבור להרויח ואין לו.

יוֹצֵאָה בְּגֵט - צְרִיכָה לְהַמְתִּין שְׁלֹשָׁה חֳדָשִׁים. מַאי קָא מַשְׁמַע לָן? תְּנִינָא כּוּלְּהוּ: הַמְמָאֶנֶת בְּאִישׁ - הוּא מוּתָּר בִּקְרוֹבוֹתֶיהָ, וְהִיא מוּתֶּרֶת בִּקְרוֹבָיו, וְלֹא פְּסָלָהּ מִן הַכְּהוּנָּה. נָתַן לָהּ גֵּט - הוּא אָסוּר בִּקְרוֹבוֹתֶיהָ, וְהִיא אֲסוּרָה בִּקְרוֹבָיו, וּפְסָלָהּ מִן הַכְּהוּנָּה! צְרִיכָה לְהַמְתִּין שְׁלֹשָׁה חֳדָשִׁים, אִיצְטְרִיכָא לֵיהּ, דְּלָא תְּנַן. לֵימָא כְּתַנָּאֵי, רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר: אֵין מַעֲשֵׂה קְטַנָּה כְּלוּם, וְאֵין בַּעֲלָהּ זַכַּאי בִּמְצִיאָתָהּ, וְלֹא בְּמַעֲשֵׂה יָדֶיהָ, וְלֹא בַּהֲפָרַת נְדָרֶיהָ, וְאֵינוֹ יוֹרְשָׁהּ, וְאֵינוֹ מִיטַּמֵּא לָהּ. כְּלָלוֹ שֶׁל דָּבָר: אֵינָהּ כְּאִשְׁתּוֹ לְכָל דָּבָר, אֶלָּא שֶׁצְּרִיכָה מֵיאוֹן, רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ אוֹמֵר: מַעֲשֵׂה קְטַנָּה כְּלוּם, וּבַעֲלָהּ זַכַּאי בִּמְצִיאָתָהּ וּבְמַעֲשֵׂה יָדֶיהָ וּבַהֲפָרַת נְדָרֶיהָ, וְיוֹרְשָׁהּ, וּמִיטַּמֵּא לָהּ. כְּלָלוֹ שֶׁל דָּבָר: הֲרֵי הִיא כְּאִשְׁתּוֹ לְכָל דָּבָר, אֶלָּא שֶׁיּוֹצְאָה בְּמֵיאוֹן. לֵימָא רַב דְּאָמַר כְּרַבִּי אֱלִיעֶזֶר, וְשְׁמוּאֵל דְּאָמַר כְּרַבִּי יְהוֹשֻׁעַ? אֲלִיבָּא דְּרַבִּי אֱלִיעֶזֶר - כּוּלֵּי עָלְמָא לָא פְּלִיגִי. כִּי פְּלִיגִי - אֲלִיבָּא דְּרַבִּי יְהוֹשֻׁעַ. שְׁמוּאֵל - כְּרַבִּי יְהוֹשֻׁעַ, וְרַב: עַד כָּאן לָא קָאָמַר רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ הָתָם אֶלָּא מִדִּידָהּ לְדִידֵיהּ, אֲבָל מִדִּידֵיהּ לְדִידָהּ - לָא. "וְלֹא בְּלָאוֹת". אֲמַר לֵיהּ רַב הוּנָא בַּר חִיָּיא לְרַב כָּהֲנָא: אָמְרַתְּ לָן מִשְּׁמֵיהּ דִּשְׁמוּאֵל: לֹא שָׁנוּ אֶלָּא נִכְסֵי מְלוֹג, אֲבָל נִכְסֵי צֹאן בַּרְזֶל - אִית לָהּ. הֲוֵי בָּהּ רַב כַּפָּא: אַהֲיָיא? אִילֵימָא אַמְמָאֶנֶת, אִי דְּאִיתְנְהוּ - אִידִי וְאִידִי שָׁקְלָא, וְאִי דְּלֵיתְנְהוּ - אִידִי וְאִידִי לָא שָׁקְלָא! אֶלָּא אַאֲיֵילוֹנִית, אִי דְּאִיתְנְהוּ - אִידִי וְאִידִי שָׁקְלָא, אִי דְּלֵיתְנְהוּ - אִיפְּכָא מִיבְּעֵי לֵיהּ: נִכְסֵי מְלוֹג, דִּבְרִשׁוּתָהּ קַיְּימִי - אִית לָהּ, נִכְסֵי צֹאן בַּרְזֶל, דְּלָאו בִּרְשׁוּתָהּ קַיְּימִי - לֵית לָהּ. אֶלָּא אַשְׁנִיָּיהּ, וְקָנְסוּ רַבָּנַן לְדִידָהּ בְּדִידֵיהּ, וּלְדִידֵיהּ בְּדִידָהּ. אָמַר רַב שִׁימִי בַּר אַשִׁי: שְׁמַע מִינָּהּ מִדְּרַב כָּהֲנָא: עַיְּילָא לֵיהּ גְּלִימָא - קַרְנָא הֲוֵי, וְלָא מְכַסֵּי לָהּ וְאָזֵיל עַד דְּבָלֵי. וְהָאָמַר רַב נַחְמָן: פֵּירָא הֲוֵי! דְּרַב נַחְמָן פְּלִיגָא. "אֵין לָהֶן כְּתוּבָּה". אָמַר שְׁמוּאֵל: לֹא שָׁנוּ אֶלָּא מָנֶה מָאתַיִם, אֲבָל תּוֹסֶפֶת - יֵשׁ לָהֶן. תַּנְיָא נַמִּי הָכִי: נָשִׁים שֶׁאָמְרוּ חֲכָמִים "אֵין לָהֶן כְּתוּבָּה", כְּגוֹן הַמְמָאֶנֶת וְחֲבֵרוֹתֶיהָ - אֵין לָהֶן מָנֶה מָאתַיִם, אֲבָל תּוֹסֶפֶת יֵשׁ לָהֶן. נָשִׁים שֶׁאָמְרוּ חֲכָמִים "יוֹצְאוֹת שֶׁלֹּא בִּכְתוּבָּה", כְּגוֹן עוֹבֶרֶת עַל דָּת וְחֲבֵרוֹתֶיהָ - אֵין לָהֶן תּוֹסֶפֶת, וְכָל שֶׁכֵּן מָנֶה מָאתַיִם. וְהַיּוֹצֵאת מִשּׁוּם שֵׁם רַע - נוֹטֶלֶת מַה שֶּׁלְּפָנֶיהָ וְיוֹצְאָה. מְסַיֵּיע לֵיהּ לְרַב הוּנָא. דְּאָמַר רַב הוּנָא: זִינְּתָה - לֹא הִפְסִידָה

בלאותיה

הדרן עלך אלמנה ניזונת

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

תוספות

הנושא את האשה: נשאת הבעל חייב במזונותיה — סלקא דעתין דלא מחייב, דכיון דיש לה מזונות מאחר — באילו התנה עמה: על מנת שאין לה עליו מזונות, קא משמע לן. **והן** נותנין לה דמי מזונות — איצטריך, סלקא דעתך דלא פסקו אלא כל זמן שלא נשאת.

והיא ניזונת מנכסים משועבדים — אף על גב דלעיל (נא,ב) תניא: חמשת גובין מן המשוחררים: המקבל עליו לזון את בת אשתו למאן דאמר ב"הניזקין" (גיטין נא,א): קצובין לחוד טרפה — לא קשיא מידי, דהכא משום קצבה. ולמאן דאמר כתובין בעינן — מוקי לה בשקנו מידו, ואם תאמר: למאן דאמר קצובין אף על פי שאין כתובין, אמאי לא חשיב להו קצבה למזון הבנות, דהוי עד דתבגרן? ומיהו, מן האב אין קשה כל כך, דלא ידעינן כמה בנות יהוי לו — לפיכך אין קצובין. אלא האחין ששעבדוא] — בההיא שעתא קצובין נינהו עד דתבגרן.

אי דלא אמר להו "אתם עדיי" מאי טעמא דרבי יוחנן — הוה ליה למפטריה, או משום "משטה אני בך", או משום "אדם עשוי שלא להשביע את עצמו". **דאמר** ליה חייב אני לך מנה בשטר — דאלימא מילתא דשטרא לרבי יוחנן, וחשיבא הודאה אף על גב דלא אמר "אתם עדיי". ולא מיירי כשכתב לו "חייב אני לך מנה" וחתם תחתיו — דהיינו הוציא עליו כתב ידו, וגובה לכולי עלמא מנכסים בני חורין. ולא מיירי נמי כשכתב לו "אני פלוני חייב לך מנה" — דהא נמי כחתם תחתיו דמי. ואף על גב דבריש מגילתא מוכיח "בגט פשוט" (בבא בתרא קסז,א) דיכול לחתום, ולא חיישינן דלמא משכח לה איניש דלא מעלי וכתיב מאי דבעי —התם ודאי לא גבי כלל, הואיל ואינו מכתיבה אחת ד"חייב אני לך מנה" כתב האי איניש דלא מעלי. מפי רבי.

חייב לזונה חמש שנים מאי לאו כי האי גוונא — דאי בשטר גמור, מה חדוש דחייב? ואף על גב דלא הוי שטר גמור — גבי ממשעבדי, דאית ליה קלא.

תא

רש"י

בלאותיה קיימין — בלאות שהן קיימין לא הפסידה. **זו דברי רבי מנחם** — הא סתמא דתני תנא קמיה דרב נחמן הפסידה — רבי מנחם אמרה. דסתימתאה הוא — הרבה משמועותיו נשנו סתם במשנה ובברייתא. **אשה ואינה אשה** — פעמים היא כאשתו פעמים אינה כאשתו. **אלמנה** — לכהן גדול. **בחזקת שהיא כן** — שהודיעתו שהיא אלמנה. **הא סתמא** — הוה ליה — לא הכיר בה. **אין לה** — תיובתא דרב הונא. **בחזקת שאינה כן** — שהטעתו, ואמרה לו: לא נתקדשתי לאדם מעולם. **אבל סתמא** — שלא התנה עמה, ומיהו לא הכיר בה — יש לה. **כנסה בידוע** — שהיא אלמנה. **מדקא מפליג באיילונית** — דאם מתחלה נשאה לשם איילונית יש לה. **כי קתני לה לאלמנה** — וקאמר יש לה כתובה. **אפלוגתא דאיילונית קאי** — לאחר שחילק באיילונית, ופירש הכיר בה יש לה כתובה, שנאה לאלמנה אצלה, וקאמר: אף אלמנה נמי, שהכיר בה ונשאה לשם אלמנה — יש לה כתובה.

בְּלָאוֹתֶיהָ קַיְּימִין. תְּנֵי תַּנָּא קַמֵּיהּ דְּרַב נַחְמָן: זִינְּתָה - הִפְסִידָה בְּלָאוֹתֶיהָ קַיְּימִין. אָמַר לֵיהּ: אִם הִיא זִינְּתָה, כֵּלֶיהָ מִי זְנֵאי? תְּנֵי: לֹא הִפְסִידָה בְּלָאוֹתֶיהָ קַיְּימִין. אָמַר רַבָּה בַּר בַּר חָנָה אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן: זוֹ דִּבְרֵי רַבִּי מְנַחֵם סְתִימְתָּאָה. אֲבָל חֲכָמִים אוֹמְרִים: זִינְּתָה - לֹא הִפְסִידָה בְּלָאוֹתֶיהָ קַיְּימִין. "אִם מִתְּחִלָּה נְשָׂאָהּ כּוֹ'". אָמַר רַב הוּנָא: אֵילוֹנִית - אִשָּׁה וְאֵינָהּ אִשָּׁה, אַלְמָנָה - אִשָּׁה גְּמוּרָה. אֵילוֹנִית אִשָּׁה וְאֵינָהּ אִשָּׁה, הִכִּיר בָּהּ - יֵשׁ לָהּ כְּתוּבָּה, לֹא הִכִּיר בָּהּ - אֵין לָהּ כְּתוּבָּה. אַלְמָנָה אִשָּׁה גְּמוּרָה, בֵּין הִכִּיר בָּהּ בֵּין לֹא הִכִּיר בָּהּ - יֵשׁ לָהּ כְּתוּבָּה. וְרַב יְהוּדָה אוֹמֵר: אַחַת זוֹ וְאַחַת זוֹ אִשָּׁה וְאֵינָהּ אִשָּׁה, הִכִּיר בָּהּ - יֵשׁ לָהּ כְּתוּבָּה, לֹא הִכִּיר בָּהּ - אֵין לָהּ כְּתוּבָּה. מֵיתִיבֵי: כְּנָסָהּ בְּחֶזְקַת שֶׁהִיא כֵּן, וְנִמְצֵאת שֶׁהִיא כֵּן - יֵשׁ לָהּ כְּתוּבָּה. הָא סְתָמָא - אֵין לָהּ כְּתוּבָּה! לָא תֵּימָא: הָא סְתָמָא אֵין לָהּ כְּתוּבָּה. אֶלָּא אֵימָא: כְּנָסָהּ בְּחֶזְקַת שֶׁאֵינָהּ כֵּן, וְנִמְצֵאת שֶׁהִיא כֵּן - אֵין לָהּ כְּתוּבָּה. אֲבָל סְתָמָא מַאי? אִית לָהּ. אַדְּתָנֵי בְּחֶזְקַת שֶׁהִיא כֵּן וְנִמְצֵאת שֶׁהִיא כֵּן יֵשׁ לָהּ כְּתוּבָּה, לַשְׁמָעִינַן סְתָמָא וְכָל שֶׁכֵּן הָא! וְעוֹד תָּנֵי: כְּנָסָהּ בְּיָדוּעַ, וְנִמְצֵאת בְּיָדוּעַ - יֵשׁ לָהּ כְּתוּבָּה, כְּנָסָהּ סְתָם - אֵין לָהּ כְּתוּבָּה. תְּיוּבְתָּא דְּרַב הוּנָא! רַב הוּנָא מַתְנִיתִין אַטְעֵיתֵיהּ. הוּא סָבַר: מִדְּקָא מַפְלִיג בְּאֵילוֹנִית וְלָא קָמַפְלִיג בְּאַלְמָנָה - מִכְּלָל דְּאַלְמָנָה אֲפִילּוּ בְּסְתָמָא נַמִּי אִית לָהּ, וְלָא הִיא; כִּי קָתָנֵי לָהּ לְאַלְמָנָה - אַפְּלוּגְתָּא דְּאֵילוֹנִית קָאֵי.

הדרן עלך אלמנה ניזונת

הַנּוֹשֵׂא אֶת הָאִשָּׁה וּפְסָקָהּ עִמּוֹ כְּדֵי שֶׁיָּזוּן אֶת בִּתָּהּ חָמֵשׁ שָׁנִים - חַיָּיב לְזוּנָהּ חָמֵשׁ שָׁנִים. נִיסֵּת לְאַחַר וּפְסָקָהּ עִמּוֹ כְּדֵי שֶׁיָּזוּן אֶת בִּתָּהּ חָמֵשׁ שָׁנִים - חַיָּיב לְזוּנָהּ חָמֵשׁ שָׁנִים. לֹא יֹאמַר הָרִאשׁוֹן: לְכְשֶׁתָּבֹא אֶצְלִי אֲזוּנָהּ, אֶלָּא מוֹלִיךְ לָהּ מְזוֹנוֹתֶיהָ לִמְקוֹם שֶׁאִמָּהּ. וְכֵן לֹא יֹאמְרוּ שְׁנֵיהֶם: הֲרֵי אָנוּ זָנִין אוֹתָהּ כְּאֶחָד. אֶלָּא, אֶחָד זָנָה וְאֶחָד נוֹתֵן לָהּ דְּמֵי מְזוֹנוֹת. נִיסֵּת - הַבַּעַל נוֹתֵן לָהּ מְזוֹנוֹת, וְהֵן נוֹתְנִין לָהּ דְּמֵי מְזוֹנוֹת. מֵתוּ - בְּנוֹתֵיהֶן נִיזוֹנוֹת מִנְּכָסִים בְּנֵי חוֹרִין, וְהִיא נִיזוֹנֶת מִנְּכָסִים מְשׁוּעְבָּדִים, מִפְּנֵי שֶׁהִיא כְּבַעֲלַת חוֹב. הַפִּקְחִים הָיוּ כּוֹתְבִים: עַל מְנָת שֶׁאָזוּן אֶת בִּתֵּךְ חָמֵשׁ שָׁנִים כָּל זְמַן שֶׁאַתְּ עִמִּי. **גְּמָרָא** אִתְּמַר, הָאוֹמֵר לַחֲבֵירוֹ: חַיָּיב אֲנִי לְךָ מָנֶה, רַבִּי יוֹחָנָן אָמַר: חַיָּיב, וְרֵישׁ לָקִישׁ אָמַר: פָּטוּר. הֵיכִי דָּמֵי? אִי דְּאָמַר לְהוּ "אַתֶּם עֵדַיי" - מַאי טַעְמָא דְּרֵישׁ לָקִישׁ דְּקָפְטַר? אִי דְּלָא אָמַר לְהוּ "אַתֶּם עֵדַיי" - דְּרַבִּי יוֹחָנָן דְּקָמְחַיֵּיב? לְעוֹלָם דְּלָא קָאָמַר לְהוּ "אַתֶּם עֵדַיי", וְהָכָא בְּמַאי עָסְקִינַן - דַּאֲמַר לֵיהּ: חַיָּיב אֲנִי לְךָ מָנֶה בְּשִׁטָּר. רַבִּי יוֹחָנָן אָמַר: חַיָּיב, אַלִּימָא מִילְּתָא דִּשְׁטָרָא כְּמַאן דְּאָמַר לְהוּ "אַתֶּם עֵדִים" דָּמֵי. רֵישׁ לָקִישׁ אָמַר: פָּטוּר, לָא אַלִּימָא מִילְּתָא דִּשְׁטָרָא. תְּנַן: הַנּוֹשֵׂא אֶת הָאִשָּׁה וּפְסָקָהּ עִמּוֹ לָזוּן אֶת בִּתָּהּ חָמֵשׁ שָׁנִים - חַיָּיב לְזוּנָהּ חָמֵשׁ שָׁנִים. מַאי לָאו כִּי הַאי גַּוְונָא?

לא

הדרן עלך אלמנה ניזונת

הנושא את האשה: לזון את בתה — שהיה לה מאיש אחר. **נשאת** — האם, לאחר שגירשה הראשון. **לכשתבא אצלי** — כלומר, אם הייתי מקיים את אמה — הייתי זנה. **בנותיהן** נזונות מנכסים בני חורין — ולא ממשועבדים, דתנן (גיטין מח,ב): אין מוציאין לאכילת פירות ולשבח קרקעות ולמזון האשה והבנות מנכסים משועבדים. **והיא נזונת** — אותה הבת. **שהיא כבעלת חוב** — שיש לה עליהן שטר מזונות. **כל זמן שאת עמי** — ולא אם אמות, או תמותי, או אגרשיך. **גמרא אי דאמר להו** — לשומעין. **אתם עדיי** — שאני מודה לו. **מאי טעמא דריש לקיש דפטר** — הא אנן תנן בסנהדרין (כט,ב): עד שיאמרו: בפנינו הודה לו, אלמא: הודה בפני עדים — חייב. **אי לא אמר להו** — לשומעין "אתם עדיי". **מאי טעמא דרבי יוחנן** — הא קיימא לן התם בסנהדרין: וצריך שיאמר אתם עדיי! הכי גרסינן: **לעולם דלא אמר להו "אתם עדיי", והכא במאי עסקינן — בשטרא** — שמסר לו שטר בפנינו, וכתוב בו: אני חייב לך מנה. ואף על פי שכתב ידו הוא, הואיל ולא חתם — פטור. והא דתנן (כתובות כא,א): הוציא עליו כתב ידו שהוא חייב לו, גובה מנכסים בני חורין — כגון שחתם בו "אני פלוני לויתי מנה מפלוני", כדמוכח בפרק "האשה שנתארמלה" (שם), דאמר אביי: לכתוב חתימת ידיה אחספא, אבל אמגילתא — לא. מאי טעמא — דלמא משכח ליה כו', ותנן: הוציא עליו כתב ידו כו'. אלמא בחתימת ידיה קמיירי. אבל הכא הכי כתב ליה: חייב אני לך מנה, ולא חתם בו. **אלימא מלתא דשטרא** — הואיל ובפני עדים מסר לו. **מאי לאו כי האי גוונא** — [מה עדות יש לה לאחר זמן בדבר זה? לאו כי האי גוונא], שמוסר לה שטר בפני עדים, וכתוב בו: פלוני קבל עליו כך. ואין שם לא קנין ולא חתימה. דאי הוה שטר חתום בידה — מאי למימרא?

לא

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

בְּלָאוֹתֶיהָ קַיְּימִין – את מה שנשאר מבגדי הנכסי מלוג שהכניסה לבעלה.

תָּנֵי תַּנָּא קַמֵּיהּ דְּרַב נַחְמָן – אמורא שנה ברייתא לפני רב נחמן, אשה שזִּינְתָה, הִפְסִידָה את בְּלָאוֹתֶיהָ קַיְּימִין, שלא כדברי רב הונא. אָמַר לֵיהּ רב נחמן, אִם הִיא זִינְתָה, ועברה עבירה, כֵּלֶיהָ מִי זַנַּאי – האם גם נכסיה עברו עבירה. כלומר, מדוע קנסו שלא תקבל את נכסי מלוג שלה. אלא תְּנֵי בברייתא, לֹא הִפְסִידָה בְּלָאוֹתֶיהָ קַיְּימִין. אָמַר רַבָּה בַּר בַּר חָנָה אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן, אין צריך לתקן את לשון הברייתא, אלא ברייתא זוֹ שנשנית סתמא, דִּבְרֵי רַבִּי מְנַחֵם הם, שהוא סְתִימְתָּאָה – שרבים מהלכותיו נשנו במשניות וברייתות בסתם בלי שמו. אֲבָל חֲכָמִים אוֹמְרִים, זִינְתָה, לֹא הִפְסִידָה בְּלָאוֹתֶיהָ קַיְּימִין.

שנינו במשנה: אִם הבעל ידע שהאשה איילונית, וּמִתְחִלָּה נְשָׂאָהּ כו' לשם איילונית, יש לה כתובה, שאין כאן מקח טעות. אָמַר רַב הוּנָא, אֵילוֹנִית, פעמים דינה כְּאִשָּׁה הנשואה לו, וְפעמים אֵינָהּ כְּאִשָּׁה שלו. אבל כהן גדול שנשא אַלְמָנָה, תמיד יש לה דין אִשָּׁה גְּמוּרָה.

הגמרא מבארת את דברי רב הונא: אֵילוֹנִית, אִשָּׁה וְאֵינָהּ אִשָּׁה, היינו, שאם הִכִּיר בָּהּ וידע קודם הנישואין שהיא איילונית, ועל דעת כן נשאה, דין אשה גמורה יש לה, וְיֵשׁ לָהּ כְּתוּבָּה. אבל אם לֹא הִכִּיר בָּהּ קודם הנישואין שהיא איילונית, אינה כאשתו וְאֵין לָהּ כְּתוּבָּה, כיון שזה מקח טעות. אבל אַלְמָנָה לכהן גדול, אִשָּׁה גְּמוּרָה היא כאשתו המותרת לו, וּבֵין הִכִּיר בָּהּ שהיא אלמנה, וּבֵין לֹא הִכִּיר בָּהּ בתחילה, ואחר כך נודע לו, יֵשׁ לָהּ כְּתוּבָּה, שאין זה מקח טעות.

וְרַב יְהוּדָה אוֹמֵר, אַחַת זוֹ וְאַחַת זוֹ – בין איילונית ובין אלמנה לכהן גדול, פעמים היא אִשָּׁה, וּפעמים אֵינָהּ אִשָּׁה, והיינו, אם הִכִּיר בָּהּ קודם הנישואין שהיא איילונית או אלמנה, יֵשׁ לָהּ כְּתוּבָּה, ואם לֹא הִכִּיר בָּהּ, אֵין לָהּ כְּתוּבָּה.

הגמרא מקשה על רב הונא: מֵיתִיבֵי, אלמנה שכְּנָסָהּ הכהן הגדול בְּחֶזְקַת שֶׁהִיא כֵּן, כלומר, שהודיעה לו שהיא אלמנה, וְנִמְצֵאת שֶׁהִיא כֵּן – ונמצא כדבריה, יֵשׁ לָהּ כְּתוּבָּה. משמע מהברייתא, הָא סְתָמָא – שלא הודיעה לו, אלא נשאה בסתם, אֵין לָהּ כְּתוּבָּה, וקשה לדברי רב הונא.

מתרצת הגמרא: לֹא תֵּימָא – אל תדייק מהברייתא, הָא סְתָמָא – ששתקה ולא הודיעה לו, אֵין לָהּ כְּתוּבָּה, אֶלָּא אֵימָא – כך תדייק, שרק אם הודיעה לו קודם הנישואין יש לה כתובה, אבל אם כְּנָסָהּ בְּחֶזְקַת שֶׁאֵינָהּ כֵּן – שהטעתה אותו, ואמרה לו לא נתקדשתי לאדם מעולם, וְנִמְצֵאת אחרי הנישואין שֶׁהִיא כֵּן – שהיא אלמנה, אֵין לָהּ כְּתוּבָּה.

הגמרא דוחה את תירוצו של רב הונא: אם הברייתא ממעטת רק שאם היא הטעתה אותו אין לה כתובה, נדייק מזה, אֲבָל אם נשאה בסְתָמָא מַאי, הדין דאית לָהּ – שיש לה כתובה, אם כך, אַדְּתָנֵי – עד שהברייתא שונה אופן שנשאה בְּחֶזְקַת שֶׁהִיא כֵּן [–אלמנה] וְנִמְצֵאת שֶׁהִיא כֵּן, שיֵשׁ לָהּ כְּתוּבָּה, לַשְׁמָעִינַן סְתָמָא – שהברייתא תחדש שנשאה סתם יש לה כתובה, וְכָל שֶׁכֵּן הָא – כשהודיעה לו שהיא אלמנה. וְעוֹד קשה על רב הונא, דִּתְנֵי בברייתא במפורש, כְּנָסָהּ בְּיָדוּעַ שהיא אלמנה, וְנִמְצֵאת בְּיָדוּעַ – ונמצא שאכן היא אלמנה, יֵשׁ לָהּ כְּתוּבָּה. אבל כְּנָסָהּ סְתָם, ונמצאת אלמנה, אֵין לָהּ כְּתוּבָּה. ומפורש שלא כרב הונא, ולכן תְּיוּבְתָּא דְּרַב הוּנָא.

הגמרא מבארת מדוע טעה רב הונא: רַב הוּנָא, מַתְנִיתִין אַטְעִיתֵיהּ – לשון המשנה הטעה אותו, ששנו באיילונית חילוק בין הכיר בה ללא הכיר בה, ואחר כך שנו דין אלמנה לכהן גדול יש לה כתובה ולא חילקו בין הכיר ללא הכיר. הוּא [–רב הונא] סָבַר, מִדְּקָא מַפְלִיג בְּאֵילוֹנִית – מכך שחילקו באיילונית בין הכיר ללא הכיר, וְלֹא קָמַפְלִיג בְּאַלְמָנָה – ולא חילקו כך באלמנה, מִכְּלָל דְּאַלְמָנָה – משמע שבאלמנה אין חילוק, וְאַפִּילּוּ נשא הכהן גדול את האלמנה בְּסְתָמָא, נָמֵי אית לָהּ כתובה.

מסיימת הגמרא: וְלֹא הִיא – אין זה נכון, אלא גם באלמנה יש חילוק בין הכיר ללא הכיר, וּכְדִי קָתָנֵי לָהּ לְאַלְמָנָה – כששנו את דין האלמנה, אַפְלוּגְתָּא דְּאֵילוֹנִית קָאֵי – הכוונה לחילוק שבאיילונית. כלומר, בתחילה חילק באיילונית שבהכיר בה יש לה כתובה, והוסיף, שגם באלמנה אם הכיר בה יש לה כתובה.

הדרן עלך אלמנה ניזונת

פרק שנים עשר - הנושא את האשה

משנה

משנתינו דנה בחיובו של בעל שהתחייב לזון את בת אשתו: הַנּוֹשֵׂא אֶת הָאִשָּׁה וּפַסְקָה עִמּוֹ כְּדֵי שֶׁיְּזוֹן אֶת בִּתָּהּ שיש לה מאיש אחר למשך חָמֵשׁ שָׁנִים, חַיָּיב לְזוֹנָהּ חָמֵשׁ שָׁנִים. ואם גרשה באותן החמש שנים והלכה האשה וְנִיסֵּת לְאַחֵר וּפַסְקָה עִמּוֹ כְּדֵי שֶׁיְּזוֹן אֶת בִּתָּהּ חָמֵשׁ שָׁנִים, חַיָּיב הבעל שני לְזוֹנָהּ חָמֵשׁ שָׁנִים, ואינו נפטר בכך שגם הראשון מפרנסה באותם שנים. לֹא יֹאמַר הבעל הָרִאשׁוֹן שפסק לה מזונות, לְכִשֶּׁתָּבֹא אֶצְלִי אֲזוֹנָהּ, כלומר, אילו היתה אמה נשארת נשואה לי הייתי זן את בתה, אֶלָּא מוֹלִיךְ לָהּ מְזוֹנוֹתֶיהָ לְמָקוֹם שֶׁאִמָּהּ – חייב לפרנסה בכל מקום שהיא נמצאת בו. וְכֵן לֹא יֹאמְרוּ שְׁנֵיהֶם, חֲרֵי אָנוּ זָנִין אוֹתָהּ כְּאֶחָד, כלומר, נחלוק בין שנינו את מזונתיה, אֶלָּא אֶחָד זָנָהּ – נותן לה את כל המזונות, וְאֶחָד נוֹתֵן לָהּ דְּמֵי מְזוֹנוֹת – כסף שווי כל המזונות. נִיסֵּת הבת בתוך זמן זה, הַבַּעַל שלה נוֹתֵן לָהּ מְזוֹנוֹת, וְהַן – הבעלים של אמה נוֹתְנִין לָהּ דְּמֵי מְזוֹנוֹת.

מֵתוּ בעלי האם שהתחייבו לתת מזונות לבת, בְּנוֹתֵיהֶן נִיזּוֹנוֹת מִנְּכָסִים בְּנֵי חוֹרִין, וְהִיא נִיזּוֹנֶת מִנְּכָסִים מְשׁוּעְבָּדִים – ואילו בתה של אשה זו, מתפרנסת אף מנכסים שנמכרו לללקוחות אם לא נשארו נכסים בידי היורשים, מִפְּנֵי שֶׁהִיא כְּבַעֲלַת חוֹב – כיון שיש לה בידה שטר שהתחייבו לה מזונות.

הַפִּקְחִים [שרצו להימנע מהנזכר לעיל] כשהיו מתחייבים לנשותיהם הָיוּ כּוֹתְבִים, עַל מְנָת שֶׁאָזוֹן אֶת בִּתְּךָ חָמֵשׁ שָׁנִים כָּל זְמַן שֶׁאַתְּ עִמִּי, משום שלשון זו משמעה שלאחר שתמותי או שאגרשך או אחר שאני אמות, איני חייב יותר לזון את בתך.

גמרא

הגמרא מביאה מחלוקת אמוראים הקשורה למשנתינו: אִתְּמַר, הָאוֹמֵר לַחֲבֵירוֹ, 'חַיָּיב אֲנִי לְךָ מָנָה', רַבִּי יוֹחָנָן אָמַר, חַיָּיב על ידי אמירתו לתת לחבירו, וְרֵישׁ לָקִישׁ אָמַר, פָּטוּר. מבררת הגמרא: הֵיכִי דָּמֵי – באיזה אופן היה המעשה, אִי דְּאָמַר לֵהּ – אם אמר לאלו השומעים אותו, 'אַתֶּם עֵדַיי שאני מודה על החוב', אם כן, מַאי טַעְמָא דְּרֵישׁ לָקִישׁ דְּקָפַטַר – מדוע טעמו של ריש לקיש הפוטרו מלשלם לו, והרי הלכה היא (סנהדרין כט.) שהמודה לחבירו בפני עדים חייב. וְאִי דְּלֹא אָמַר לֵהּ – שלא אמר לשומעים אַתֶּם עֵדַיי, מַאי טַעְמָא דְּרַבִּי יוֹחָנָן דְּקָמְחַיֵּיב – מדוע טעמו של רבי יוחנן שמחייבו לשלם מנה לחבירו, והרי למדנו (שם) שצריך לומר 'אתם עדיי', ואם לא אמר 'אתם עדיי' אף שהם עומדים שם ושומעים אינו חייב לו.

אלא לְעוֹלָם דְּלֹא קָאָמַר לֵהּ אַתֶּם עֵדַיי, וְהָכָא בְּמַאי עָסְקִינָן – דברי רבי יוחנן וריש לקיש אמורים במקרה דְּאָמַר לֵיהּ, חַיָּיב אֲנִי לְךָ מָנָה, בִּשְׁטָר – שמסר לו שטר בפנינו שכתוב בכתב ידו 'אני חייב לך מנה' ולא חתם את שמו בשטר, רַבִּי יוֹחָנָן אָמַר, חַיָּיב לשלם לחבירו כפי שכתב בשטר אף שלא חתם בו את שמו, כִּי אַלִּימָא מִילְּתָא דִּשְׁטָרָא כְּמַאן דְּאָמַר לֵהּ אַתֶּם עֵדַיי דָּמֵי – יפה כחו של שטר זה לחייבו משום שנמסר בפני עדים, והרי זה נחשב כאילו אמר 'אתם עדיי', וְרֵישׁ לָקִישׁ אָמַר, פָּטוּר, שכיון שאין השטר חתום לֹא אַלִּימָא מִילְּתָא דִּשְׁטָרָא – אין בכחו של שטר זה לחייבו אף שנמסר בפני עדים, ואין זה אלא כמודה בעל פה שצריך לומר 'אתם עדיי'.

הגמרא מביאה ראיה ממשנתינו לדברי רבי יוחנן: תָּנַן במשנתינו, 'הַנּוֹשֵׂא אֶת הָאִשָּׁה וּפַסְקָה עִמּוֹ לְזוֹן אֶת בִּתָּהּ חָמֵשׁ שָׁנִים, חַיָּיב לְזוֹנָהּ חָמֵשׁ שָׁנִים', מַאי לָאו כִּי הַאי גַּוְונָא – האם אין משנתינו עוסקת באופן כזה, דהיינו שהתחייבותו של הבעל היא בכך שמסר לה שטר בפני עדים שכתוב בו שקבל על עצמו לזון את בתה, ואין בשטר חתימה ולא עשו קנין, ומכך שמבואר במשנה שבאופן זה הבעל חייב מוכח כדברי רבי יוחנן.

מהדורת לימוד לשמיעה ושימוש אישי בלבד

ב״ה, ט׳ אלול, ה׳תיש״א
ברוקלין, נ. י.

ועד צעירי אגודת חב״ד ה׳ עליהם יחיו

שלום וברכה!

בנועם ובשמחה קראתי הפרטי-כל של אסיפתם, אשר כבר עורכים תכנית לעבודה ממשית, ואף שחדוה תקיעה בלבאי בסטרא דא, הנה בכי׳ תקיעה בלבאי מסיטרא דא, אשר כמה וכמה חסרים ברשימת המשתתפים. אבל תקותי אשר במשך הזמן גם אלו יצטרפו אליהם. ולא מצא הקב״ה כלי מחזיק ברכה לישראל אלא השלום. כמובן שיצטרפו אליהם מבלי שיוותרו הם על ענינים עקריים.

ועל של עתה באתי לעוררם על היום הצח והבהיר הוא יום ח״י אלול הבע״ל, אשר בטח ינצלו אותו במרץ וחיות שם מסגולות הצעירים, להפיץ את רעיון הבעל שם טוב ואדמו״ר הזקן, אשר יום הולדתם, ברוחניות ובגשמיות, הוא יום ח״י זה. ולהפיץ רעיון זה בחוגים היותר רחבים ואף שהם לעת עתה עדיין רחוקים מסביבתנו שלנו. וידוע פתגם כ״ק מו״ח אדמו״ר זצוקללה״ה נבג״מ זי״ע בהחילוק שבין העולמ׳שע וחב״ד, אשר סדר הגדולים של העולמ׳שע הי׳ שהיו יושבים בביתם ובמקומם, וכל התאב לתורה הי׳ בא אליהם ליהנות מזיו תורתם. משא״כ מהבעש״ט ואילך, שהם הנהיגו את הסדר שהי׳ הבעש״ט מסבב בעיירות ואינו מחכה עד שיבואו אליו ויאמרו צמאים אנו לדבר הוי׳ אלא הוא בכבודו ובעצמו הי׳ מכתת רגליו ממקום למקום מעיר לעיר ומכפר לכפר והי׳ מפיץ את תורת דברי אלקים חיים (ספר השיחות, קיץ ת״ש, אחרון של פסח, בסעודת היום).

ב) לסדר תכנית עבודה איך לנצל את חודש תשרי הבע״ל, וכנ״ל על ידי הסיבוב במקומות שונים, באה״ק ת״ו, או במשך הימים נוראים, או בימים דזמן שמחתנו, והעיקר שיהי׳ באופן מסודר, ובאופן שיקיפו שטחים היותר גדולים ומספר אנשים ונשים וטף היותר גדול.

ג) תשומת לב מיוחדה בכל הנ״ל דורשים אחינו בני תימן, פרס וכו׳ אשר מצד אחד אין להם לע״ע שום ידיעה מתנועת החסידות תורתה ודרכי׳, ומצד שני מוכשרים הם ביותר, מצד היראת שמים שבהם והתקשרותם בתורת הקבלה ואמונת צדיקים, לקבל כל דבר אמת שיורו אותם בתורת דא״ח שנחלו לנו כ״ק נשיאינו רבותינו הקדושים זצוקללה״ה נבג״מ זי״ע.

אתענין לדעת מהפרטים של התכנית אשר הציגו להם בזה, ומהנכון ביותר שיתייעצו בכהנ״ל עם מנהלי אגודת חסידי חב״ד, אשר אף כי על שכם הצעירים מוטל חלק גדול של עבודה הנ״ל הקשורה בטלטול הדרך הדורש מרץ וחיות ביותר, אבל, מאידך גיסא, כיון שאמרו רז״ל סתירת זקנים בנין, על אחת כו״כ שבנין זקנים הוא בנין.

לע״ע אין תחת ידי אמצעים מספיקים לכלכל את ההוצאות הקשורות בעבודה הנ״ל, אבל בהיות רצוני חזק להשתתף גם מכאן בהוצאות בענין נעלה כזה, ומבלי האפשריות מפני כמה טעמים לשלוח כסף מפה, הנני מסגיר פה סרטיפיקט לחבילות וארז״ל שוה כסף ככסף.

במעטפה בפ״ע נשלח להם קטע משיחת שבת מברכים חדש אלול, וכן חוברת ע״ד עסקנות ציבורית חב״ד שיצא לאור זה עתה, כל זה בדואר אויר, ומטובם לאשר קבלת הנ״ל.

בברכת כתיבה וחתימה טובה לכל החברים שי׳ הם וב״ב וכל אשר להם, כלם יעמדו על הברכה לשנה טובה ומתוקה.

המחכה לבשורות טובות.

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

א.

הוד כ"ק אדמו"ר מרנא ורבנא שניאור זלמן – אדמו"ר הזקן – בעל התניא והשו"ע

1 **סד** כָּל דָּבָר שֶׁהוּא רָאוּי לְמַאֲכַל תקס] מִין חַיָּה וְעוֹף הַמְּצוּיִים תקסא] - מֻתָּר לְטַלְטְלוֹ תקסב], וַאֲפִלּוּ אֵינוֹ רָאוּי
2 לְרֹב מִינֵי חַיָּה וְעוֹף, כְּגוֹן הַחַצָּב תקסג] שֶׁאֵינוֹ רָאוּי אֶלָּא לִצְבָעִים, וְהַחַרְדָּל שֶׁאֵינוֹ רָאוּי אֶלָּא לְיוֹנִים תקסד]
3 - מֻתָּר לְטַלְטְלָם בְּמָקוֹם שֶׁהַצְּבָעִים וְהַיּוֹנִים מְצוּיִים, דְּהַיְנוּ בְּמָקוֹם שֶׁדֶּרֶךְ סְתָם בְּנֵי אָדָם תקסה] לְגַדְּלָם וּרְגִילִים
4 בְּכָךְ תקסו], וְלֹא דַּי בְּמַה שֶׁמְּצוּיִים אֵצֶל הַשָּׁרִים בִּלְבָד תקסז]:

הלכות שבת, חלק ב סימן שח, דברים המותרים והאסורים לטלטל בשבת סעיף סד

ביאורי הלכה

תקס] ראוי למאכל – כגון עצמות רכות, קליפות תפוזים, וגרעיני אבטיח.

תקסא] המצויים – באותה העיר, אפילו אינם משוטטים ואוכלים בכל מקום אלא בעליהם מאכילים אותם[510].

תקסב] מותר לטלטלו – אפילו שלא לצורך כדין מאכל־אדם[511].

תקסג] כגון החצב – "חצב מצוי", צמח רעיל עבור בהמות וחיות הבית, אך הצביים עמידים אליו וניזונים גם ממנו.

תקסד] אלא ליונים – אבל אינו ראוי לדבורים ולשאר עופות הבית[512].

תקסה] סתם בני אדם – אנשים מן השורה שאינם עשירים או חשובים.

תקסו] ורגילים בכך – אבל אם צביים ויונים אינם מצויים באותו מקום, או שהם מצויים אבל הרגילים לגדלם אינם 'סתם בני אדם' – אין לחצב ולחרדל גדר 'מאכל בהמה' באותו מקום[513].

תקסז] השרים בלבד – השרים מותרים בטלטול דברים הראויים למאכל בעלי־חיים המוחזקים ברשותם, משא"כ שאר בני אותו מקום.

ציונים והוספות

510) ולכן גם בזמננו שלא מאכילים כלבי רחוב, אלא אוכלים מיד בעליהם בלבד - מותר לכל בני המקום לטלטל עצמות, אבל קליפות ודברים שגם בעלי הכלבים לא מאכילים אותם - אסורים בטלטול וכדלהלן הערה תקיא.

511) בקצות השלחן קיא בדה"ש ס"ק ו שהביא מהפמ"ג שדינם ככלי שמלאכתו להיתר, והשאיר בצ"ע, אך לעיל ריש סעיף ח משמע שדין אוכלי בהמה כדין אוכלי אדם, ועפי"ז גם אם זרק לאשפה קודם השבת לא נאסרו בטלטול כל עוד לא נמאסו אפילו מאכילת בהמה (שלא ככלי שנשבר או בגד בלוי שאם זרק את השאריות נאסר בטלטול, וגם אם לא זרק נאסר לעשירים (עי' תהל"ד ס"ק לה)), ואפילו אם לעולם אין דרכו לתת דברים אלו (כגון שאריות מאכלו) לבעלי חיים אלא משליכם לאשפה, אבל אם גם מגדלי בעלי החיים לא נותנים להם דברים אלו (אף אם יש בעלי החיים הנוברים בעצמם באשפה ואוכלים אותם) - אינו נחשב כדבר הראוי לבהמה.

512) אינו ראוי לדבורים שלא יפסידו הדבש (ראה שו"ע חו"מ סי' קנה סל"א); ושאר עופות שמגדלים בבית אוכלים בלאו הכי רק זרעים וכיו"ב ולא צמחים.

513) אם התקיימו ב' התנאים בגידול בעל־חי באותו מקום: (א) שיש (ב) אנשים רגילים המגדלים אותו באותו מקום, הרי מאכלו נחשב כמאכל בהמה עבור כל בני אותו מקום גם אם המגדלים אותו הם מיעוט בלבד, ומותר בטלטול אף אם הוא עצמו אין לו בעל חיים זה והוא משליך האוכל לאשפה (וכדלעיל הערה תקיא), ואפילו אין באפשרותו לתת את השאריות לבעלי חיים מחמת איסור הוצאה או שבעל החיות אוסר לאחרים להאכילם.

שולחן ערוך רבנו הזקן הלכות פסח לפי לוח "רב יומי"

חלק ג סימן תמ דין חמצו של נכרי שהופקד אצל ישראל:

1 **יד** וכן אפילו אם נטל הישראל את הפקדון והוליכו לבית
2 נכרי אחר והפקידו אצלו וקיבל עליו הנכרי השני כל
3 האחריות שהיה על הישראל אף על פי כן חייב לבער דכיון
4 שאם יגנב או יאבד מהנכרי השני הרי נכרי המפקיד חוזר
5 על הישראל שישלם לו חמצו ואין לו כלום על הנכרי השני
6 שהרי לא הפקיד בידו מאומה לפיכך נחשב חמץ זה
7 להישראל כאלו היה שלו ממש שהוא חייב לבערו אף אם
8 הוא מופקד ביד נכרי וקיבל עליו הנכרי אפילו אחריות של
9 גניבה ואבידה באונס כמו שנתבאר למעלה.
10 אבל אם הנכרי המפקיד לא הפקיד כלל את החמץ ביד
11 הישראל אלא הפקידו ביד הנכרי אחר והישראל קיבל עליו
12 אחריות הפקדון אינו עובר עליו אפילו אם הנכרי הנפקד לא
13 קיבל עליו שום אחריות שהרי נאמר בבתיכם וזה החמץ

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

אינו בביתו וברשותו של הישראל שהרי נכרי הנפקד לא השאיל להישראל את המקום שהחמץ מונח עליו בביתו אלא להנכרי המפקיד אצלו הוא שהשאילו.

ואף מדברי סופרים אין צריך לבערו דכיון שגוף החמץ אינו שלו אלא ע"י שאחריותו עליו הוא נעשה כשלו לפיכך לא גזרו עליו חכמים בשלא הפקידו הוא בעצמו ביד הנכרי:

טו ואין צריך לומר שאם אחר שהפקיד הנכרי בעל החמץ את חמצו ביד הישראל וקיבל עליו הישראל אחריות חזר הישראל והוליכו לבית בעליו הנכרי והפקידו אצלו אע"פ שהתנה עמו הנכרי שיהיה עליו עדיין אחריות הפקדון כמו שהיה מקדם אף על פי כן אינו עובר עליו אפילו מדברי סופרים כיון שאינו בביתו ולא ברשותו של הישראל:

* * *

טז ולענין הלכה בכל ד' דברים שיש בין סברא הראשונה לסברא האחרונה יש להחמיר לכתחלה כסברא האחרונה דהיינו שיחזיר הפקדון לבעליו או שימכרנו לנכרי אחר קודם שתגיע שעה ששית בערב פסח אבל בדיעבד שכבר הגיע שעה ששית שאי אפשר למכרו לנכרי כמו שיתבאר בסי' תמ"ג וגם הנכרי בעל החמץ אינו בעיר שיחזירנו לו יש לסמוך על סברא הראשונה בכל זה ואין הישראל חייב לבערו מן העולם לגמרי אלא מותר לו להשהות חמץ זה עד שיבא בעליו הנכרי לעיר אפילו בא בתוך הפסח יחזיר לו חמצו מיד בבואו (רק שיזהר שלא יגע בו בידיו כמו שיתבאר בסימן תמ"ד) כדי לצאת מחשש איסור של תורה שיש בשהייה זו לפי סברא האחרונה ואחר הפסח מותר חמץ זה אפילו באכילה אפילו לא החזירו לבעליו עד אחר הפסח:

יז אבל כל מקום שהוא חייב לבערו אף לפי סברא הראשונה ושכח או נאנס ולא ביערו אף על פי שגוף החמץ הוא של הנכרי מכל מקום כיון שעבר עליו ישראל בבל יראה ובל ימצא הרי הוא אסור באכילה ובהנאה לכל אדם מישראל כדין חמצו של ישראל שעבר עליו הפסח שיתבאר בסי' תמ"ח.

ומכל מקום אם בא הנכרי בעל החמץ ליטול חמצו בין שבא בתוך הפסח בין שבא לאחר הפסח רשאי הישראל ליתנו לו ואין זה כפורע חובו מאיסורי הנאה שהרי לא נתחייב הישראל כלום להנכרי כיון שחמצו הוא בעין הרי אומר לו הרי שלך לפניך.

ואע"פ שיש לחוש שמא ימכור הנכרי את החמץ הזה לאחר הפסח לישראל אחר שאינו יודע שעבר עליו ישראל בבל יראה ועל ידי כן אסור באכילה ובהנאה ויאכל ויהנה ממנו מכל מקום מפני חששא זו אין לנו לכוף את הישראל הנפקד שיבער חמצו של נכרי וישלם לו דמיו מכיסו ולא אסרו מפני זה אלא למכור לנכרי חמצו ממש אם הוא בענין שאפשר לבא תקלה לישראל אחר שיקח חמצו מן הנכרי כמו שיתבאר בסי' תס"ז אבל זה אינו מוכר לו כלום אלא שאינו קונה ממנו אין לנו לכוף אותו על כך רק אם ירצה מעצמו לעשות הטוב והישר לבער ולשלם להנכרי דמיו כדי שלא תבא תקלה לישראל אחר על ידו תבא עליו ברכה:

* * *

חלק ג סימן תמא דין מי שהלוה על חמץ:

א ישראל שהלוה לישראל חבירו ונתן לו הלוה משכון של חמץ בין שמשכנו בידו בשעת הלואה בין לאחר כך ואמר אם לא אפרע לזמן פלוני תגבה חובך ממשכון זה שבידך אע"פ שקבע לו זמן פרעון לאחר הפסח אף על פי כן כשיגיע הפסח חייב לבער משכונו מן התורה ואם אינו מבערו עובר עליו בבל יראה אע"פ שהתנה עם הלוה שאם יגנב ממנו המשכון או יאבד קודם שיגיע זמן פרעון לא יתחייב באחריותו ויפרע לו כל חובו משלם, מכל־מקום כיון שכל זמן שהמשכון הוא ביד המלוה הוא קנוי לו והרי הוא כשלו לכל דבר לקדש בו את האשה ולקנות בו עבדים וקרקעות כמו שנתבאר באבן העזר סי' כ"ח שישראל מישראל קונה משכון מגזירת הכתוב לפיכך הוא עובר עליו כאילו היה שלו ממש (וכיצד יתנהג בביעורו עיין בסי' תמ"ג):

ב נכרי שהלוה לישראל ונתן לו הישראל משכון של חמץ ואמר לו מעכשיו יהא כל חמץ זה שלך במתנה או במכירה גמורה בעד המעות שנתת לי אם לא אפרע אותה לך לזמן פלוני אף על פי שהתנה עמו הנכרי שאם יגנב ממנו המשכון או יאבד לא יתחייב באחריותו ונמצא שכל זמן שלא פרע לו הוא באחריות הישראל אף על פי כן כשיגיע הפסח אין הישראל צריך לפדותו מהנכרי כדי לבערו אף על פי שזמן הפרעון שקבע לנכרי הוא לאחר הפסח וכל ימי הפסח עדיין החמץ הוא באחריות הישראל, מכל־מקום אם עכשיו בזמן ביעור חמץ דעת הישראל הוא שלא לפדות חמצו מיד הנכרי בזמן שקבע לו לפדותו ממנו נמצא שלמפרע היה כל החמץ של הנכרי משעה שמשכנו בידו ואילך שהרי אמר לו הישראל מעכשיו יהיה כולו שלך אם לא אפדנו ממך בזמן פלוני ולפיכך הרי זה דומה למקבל עליו אחריות על חמצו של נכרי המונח בביתו של נכרי שאינו עובר עליו כלום כמו שנתבאר בסימן ת"מ:

ג ואם נמלך הישראל לאחר הפסח ופדאו ממנו בזמן שקבעו לו נמצא שלמפרע היה חמץ זה של הישראל כל ימי הפסח ועבר עליו בבל ימצא לפיכך הוא אסור באכילה ובהנאה לכל אדם מישראל כשאר חמץ של ישראל שעבר עליו הפסח:

* * *

ד אבל אם לא אמר לו הישראל מעכשיו יהיה כולו שלך אלא משכנו אצלו בסתם ואמר לו אם לא אפרע לך לזמן פלוני יהיה כולו שלך אע"פ שכבר הגיע זמן הפרעון קודם הפסח ולא פרע לו ונמצא שכבר נחלט החמץ להנכרי קודם הפסח שהרי אף אם הישראל רוצה לפדותו מיד הנכרי לאחר שעבר הזמן אינו יכול להוציאו ממנו בעל כרחו בדיניהם, מכל־מקום כיון שבדיני ישראל יכול לפדותו אף לאחר הזמן דכיון שלא אמר לו מעכשיו יהא שלך הרי זה אסמכתא בעלמא ונמצא שחמץ זה אינו קנוי להנכרי מדין תורה שהרי הישראל יכול לפדותו ממנו לעולם ואין לו בו אלא שיעבוד על חובו וגוף החמץ הוא של ישראל שהנכרי אין קונה משכון מישראל.

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

[פירוש שסמך בדעתו שבודאי יפדנו ממנו בזמנו ועל הסמך זה אמר שאם לא יפדנו בזמנו יהא קנוי לו לחלוטין ואם היה יודע שלבסוף לא יהא סיפק בידו לפדותו בזמנו לא היה אומר לו כך ונמצא שהקנאתו היתה בטעות ומעולם לא גמר בלבו להקנותו לו לחלוטין משא"כ כשאמר לו מעכשיו בודאי גמר בלבו להקנות לו אם לא יפדנו בזמנו מטעם שנתבאר בחושן משפט סי' ר"ז עיין שם.]

לפיכך חמץ זה לאחר הפסח הוא אסור בהנאה לכל אדם מישראל דהיינו שאסור לכל אדם לקנותו מן הנכרי שהרי הישראל בעל החמץ עובר עליו בבל ימצא והרי דינו כשאר חמץ של ישראל שעבר עליו הפסח אבל ישראל בעל החמץ חייב לפדותו מהנכרי ולבערו מן העולם לגמרי שהרי הוא חייב להנכרי מעות ועל ידי חמץ זה האסור בהנאה שנחלט ביד הנכרי הוא נפטר מחובו נמצא שהוא פורע חובו מאיסורי הנאה:

ה וכל זה כשהחמץ הוא שוה יותר ממה שהוא חייב להנכרי שאז יש בו דין אסמכתא אבל אם אין החמץ שוה אלא כדי חובו יש אומרים שאין בו דין אסמכתא מטעם שנתבאר בחושן משפט סי' ר"ז ולפיכך אם כבר הגיע זמן פרעון קודם הפסח ולא פרע לו בזמנו הרי כבר נקנה החמץ להנכרי מדין תורה והרי זה כחמצו של נכרי שעבר עליו הפסח שהוא מותר אפילו באכילה ויש לסמוך על דבריהם באיסור חמץ שעבר עליו הפסח שאינו אלא מדברי סופרים כמו שיתבאר בסי' תמ"ח:

* * *

ו ואם הקנה הישראל את החמץ הזה לנכרי קודם הפסח בקנין גמור המועיל שיהיה כולו חלוט לו בעד חובו ולא יכול לפדותו ממנו בעל כרחו לעולם כגון שאמר לו קודם הפסח כל חמצי שתחת ידך הריני נותנו לך במתנה גמורה או במכירה בעד המעות שהלוית לי או שאמר לו יהא כולו שלך בעד חובי שבאמירה זו נקנה כל החמץ להנכרי אף שהוא יותר מכדי חובו כמו שנתבאר בחושן משפט סי' ע"ג לפיכך אפילו אם לא הגיע זמן פרעון עד לאחר הפסח והלך הישראל בעל החמץ ופדה חמצו מיד הנכרי שנתרצה להחזירו לו הרי חמץ זה מותר אפילו באכילה שהרי כל ימי הפסח היה קנוי להנכרי לחלוטין:

ז וכל זה כשחמץ הזה היה מונח ברשות הנכרי כל ימי הפסח אבל אם היה מונח ברשות ישראל שלא משכנו ביד הנכרי מעולם אע"פ שאמר לו מעכשיו יהא כולו שלך אם לא אפרע לך לזמן פרעון ואפילו הגיע הזמן קודם הפסח ולא פרע לו וכבר נקנה החמץ לנכרי לחלוטין, מכל־מקום כיון שהוא מונח ברשות הישראל הרי הוא חייב באחריותו מדין תורה שאם יגנב או יאבד ממנו יתחייב לפרוע לו כל חובו משלם שהרי לא אמר לו לא יהא לך פרעון רק מזה החמץ אלא לוה ממנו בסתם ובהלואה זו נשתעבדו כל נכסי הישראל לפרעון חובו ואף על פי שהישראל הקנה לו החמץ באם שלא יפרע לו בזמנו, מכל־מקום בהקנאה זו לא נפקע שיעבודו משאר נכסיו וכיון שאם יגנב ממנו החמץ או יאבד חל ההפסד על הישראל הרי הוא כשלו וחייב לבערו בערב פסח מן התורה ואם לא ביערו הרי הוא אסור בהנאה לאחר הפסח כדין חמץ של ישראל שעבר עליו הפסח ואם בא הנכרי ליטול אותו מחוייב הישראל לפדותו מידו ולבערו ולא יניחנו ליטול אותו שלא יהא פורע חובו באיסורי הנאה כמו שנתבאר:

* * *

ח אבל אם התנה הישראל עם הנכרי שאם יגנב ממנו החמץ או יאבד לא יתחייב הוא באחריותו אלא הנכרי יפסיד חובו אינו צריך לבערו והרי דינו כאילו היה מונח ברשות הנכרי כל ימי הפסח ועל דרך שנתבאר למעלה:

ט ואם הקנה הישראל את החמץ להנכרי קודם הפסח בקנין גמור המועיל להקנותו להנכרי את החמץ שיהיה קנוי לו לחלוטין אף כשהוא מונח עדיין ברשות הישראל כגון שהקנה לו על ידי קנין סודר או אגב קרקע (כמ"ש בחושן משפט סי' קצ"ה ור"ה ור"ב וע"ש בסי' קצ"ד) הרי דינו כאילו לא היה חמצו של הישראל מעולם כיון שכבר נקנה להנכרי לחלוטין קודם הפסח.

ולפיכך אע"פ שבשעה שהלוה לו הנכרי אמר לו הישראל אם לא אפרע לך לזמן פלוני תגבה ממני חובך מאותו זמן ואילך והמותר יהיה שלי ולא הגיע זמן עד לאחר הפסח וכשהגיע זמן פרע לו חובו ונתרצה הנכרי להניח לו חמצו הרי חמץ זה מותר בהנאה כיון שלא עבר עליו הישראל כלום שהרי כבר הקנה אותו להנכרי בקנין גמור קודם הפסח בעד פירעון חובו אם כן כבר נסתלק ממנו ה[ישראל] מכל וכל ושוב אין אחריות החמץ מגניבה ואבידה באונס על ישראל מן הסתם אלא אם כן קיבל עליו בפירוש אחריות החמץ מגניבה ואבידה באונס דאז נאסר החמץ בהנאה כשאר חמץ של ישראל שעבר עליו הפסח כמו שנתבאר בסי' ת"מ.

ואם התנה הישראל עם הנכרי שלא יתחייב באחריות משעה שהקנה לו ואילך אפילו מגניבה ואבידה מחמת פשיעה שלא ישמרנו יפה כדרך השומרים אפילו לכתחלה מותר לו להשהות חמץ זה בתוך ביתו רק שיזהר לעשות לפניו מחיצה גבוה י' טפחים כמו שנתבאר בסי' ת"מ ע"ש:

* * *

י ישראל שהלוה לנכרי ומשכן הנכרי את חמצו ביד הישראל ואמר לו אם לא אפרע לך לזמן פלוני יהא חמץ זה קנוי לך מעכשיו והגיע הזמן ולא פרעו אף על פי שלא הגיע הזמן עד לאחר הפסח וכל ימי הפסח היה החמץ באחריות הנכרי שהתנה עמו הישראל שאף אם יגנב ממנו או יאבד לא יפסיד את חובו בשביל כך הרי חמץ זה אסור בהנאה אפילו היה מונח כל ימי הפסח בבית הנכרי בעליו שחזר הישראל והפקידו אצלו אף על פי כן כיון שהגיע הזמן ולא פרעו הרי נקנה החמץ להישראל למפרע קודם הפסח משעה שמשכן אצלו הנכרי ואמר לו מעכשיו יהא שלך אם לא אפרע לך לזמן פלוני הרי זה כחמצו של ישראל המופקד ביד נכרי כל ימי הפסח (שהוא אסור בהנאה כמו שנתבאר בסי' ת"מ) לפיכך חייב הישראל לבער זה החמץ בערב פסח כחמץ שלו ממש שמא לא יפרע לו הנכרי בזמנו ונמצא שלמפרע היה החמץ שלו ועבר עליו בבל ימצא:

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

יא ואם עבר ולא ביערו ובא הנכרי תוך הפסח לפדותו רשאי לקבל ממנו המעות ולהניחו שיטול חמצו ואין זה משתכר באיסורי הנאה דכיון שהנכרי פודהו נמצא שלמפרע לא היה של ישראל מעולם:

יב ואם לא משכנו ביד הישראל קודם הפסח אלא משעה שהלוה לו עד לאחר הפסח היה מונח החמץ בבית הנכרי ואחר הפסח הוליכו הישראל לביתו אע"פ שהזמן פרעון שקבע לו כבר הגיע קודם הפסח ולא פרע לו ונמצא שכבר נחלט לו החמץ מהנכרי קודם הפסח שהרי אמר לו מעכשיו יהא שלך אם לא אפרע לך ואין כאן אסמכתא אפילו בדינינו, מכל־מקום כיון שלא משך הישראל את החמץ לביתו קודם הפסח לא קנה אותו בדמים בלבד דהיינו באותן מעות שהלוה לו על חמצו לפי שישראל מנכרי ונכרי מישראל אינו קונה שום דבר בכסף בלבד אלא במשיכה מטעם שנתבאר בחושן משפט סי' קצ"ד ע"ש ולפיכך חמץ זה לאחר הפסח מותר אפילו באכילה.

'לקוטי תורה' חג הסוכות – הפרשה החסידית

לְהָבִין מַה שֶּׁכָּתוּב "בַּיּוֹם הַשְּׁמִינִי עֲצֶרֶת תִּהְיֶה לָכֶם"[1]

לְהָבִין מַה שֶׁכָּתוּב (פִּנְחָס כט, לה): "בַּיּוֹם הַשְּׁמִינִי עֲצֶרֶת תִּהְיֶה **לָכֶם**", וּבִשְׁבִיעִי שֶׁל פֶּסַח כְּתִיב (רְאֵה טז, ח): "עֲצֶרֶת **לַהֲוָיָ"ה אֱלֹהֶיךָ**".

הִנֵּה כְּתִיב (וָאֶתְחַנַּן ו, ה): "וְאָהַבְתָּ אֵת ה' אֱלֹקֶיךָ בְּכָל לְבָבְךָ וּבְכָל נַפְשְׁךָ וּבְכָל מְאֹדֶךָ". וּפֵירוּשׁ "בְּכָל לְבָבְךָ" אָמְרוּ רַז"ל[2]: "בִּשְׁנֵי יְצָרֶיךָ – בְּיֵצֶר־טוֹב, וּבְיֵצֶר־הָרָע". דְּהַיְינוּ, שֶׁכָּל כֹּחַ וְעוֹצֶם הַלַּהַב, רִשְׁפֵּי אֵשׁ בּוֹעֶרֶת מִכָּל מִינֵי יֵצֶר הָרָע שֶׁבָּעוֹלָם־הַזֶּה, יִתְהַפֵּךְ הַלַּהַב כּוּלוֹ לְאַהֲבַת ה'.

וּכְמוֹ שֶׁיִּהְיֶה לָעָתִיד, דִּכְתִיב (צְפַנְיָה ג, ט): "כִּי אָז אֶהְפּוֹךְ אֶל עַמִּים שָׂפָה בְרוּרָה לִקְרוֹא כוּלָּם בְּשֵׁם ה' לְעָבְדוֹ שְׁכֶם אֶחָד". דְּהַיְינוּ, שֶׁאֲפִילוּ כָּל הָעַמִּים שֶׁהֵן עוֹבְדֵי גִּילּוּלִים – הַתַּאֲווֹת גַּשְׁמִיּוּת – יַהֲפוֹךְ לָהֶם "שָׂפָה בְרוּרָה לִקְרוֹא כוּלָּם כו'". וְהוּא עִנְיָן "אִתְהַפְּכָא חֲשׁוֹכָא לִנְהוֹרָא"[3].

וּ"לְעָבְדוֹ **שְׁכֶם** אֶחָד" – פֵּירוּשׁ: "שְׁכֶם" – בְּחִינַת אֲחוֹרַיִים, "בָּתַר כַּתְפִּין"[4], וְהַיְינוּ כְּעִנְיָן מַה שֶׁכָּתוּב (מְלָכִים א' יח, לז): "וְאַתָּה הָסַבּוֹתָ אֶת **לִבָּם אֲחוֹרַנִּית**" – יִתְהַפֵּךְ לִהְיוֹת בִּבְחִינַת "אֶחָד"[5].

וְזֶהוּ פֵּירוּשׁ "**וְאָהַבְתָּ**" – שֶׁהוּא לְשׁוֹן צִיווּי וְגַם לְשׁוֹן עָתִיד, לוֹמַר: שֶׁלֶּעָתִיד סוֹפְךָ לֶאֱהוֹב אֶת ה' "**בְּכָל לְבָבְךָ**", כִּי לֹא יִדַּח מִמֶּנּוּ נִדָּח[6].

"**וּבְכָל נַפְשְׁךָ**" הוּא בְּחִינַת אַהֲבָה גְּדוֹלָה מִזּוֹ, שֶׁאֵינָהּ נִתְפֶּסֶת בְּלֵב הָאָדָם. לְפִי שֶׁאֵין בְּגַשְׁמִיּוּת דּוּגְמָתָהּ וּכְעֵרְכָּהּ כְּלָל, כִּי אִם לַה' לְבַדּוֹ. וְהִיא אַהֲבַת הַנֶּפֶשׁ הָאֱלֹקִית לְבַדָּהּ. וּכְמוֹ שֶׁכָּתוּב (יְשַׁעְיָה כו, ט): "נַפְשִׁי אִוִּיתִיךָ". וְהָאַהֲבָה הַזֹּאת הִיא מִתְלַהֶבֶת וּמִתְלַהֶטֶת בְּנִפְשׁוֹת הַצַּדִּיקִים, כִּי "הֵיכַל ה' הֵמָּה" (יִרְמְיָה ז, ד), וּ"כְּלֵי בֵית ה'" (יִרְמְיָה כז, טז).

"**וּבְכָל מְאֹדֶךָ**" הִיא בְּחִינַת אַהֲבָה הָעוֹלָה עַל כּוּלָּנָה, שֶׁהִיא בְּחִינַת אַהֲבָה־רַבָּה בִּמְאֹד, שֶׁאֵינָהּ נִתְפֶּסֶת אֲפִילוּ בְּנִשְׁמוֹת הַצַּדִּיקִים, וְגָבְהוּ דְּרָכֶיהָ בִּמְאֹד מְאֹד, לְמַעְלָה מַעְלָה מִבְּחִינַת הַנִּבְרָאִים, שֶׁהוּא לְדָבְקָה בּוֹ יִתְבָּרֵךְ מַמָּשׁ בְּאֵין־סוֹף בָּרוּךְ־הוּא.

וְהִנֵּה כְּתִיב (תְּהִלִּים קמה, ג): "גָּדוֹל ה' וּמְהֻלָּל מְאֹד, וְלִגְדֻלָּתוֹ אֵין חֵקֶר", וְכַךְ הָאַהֲבָה הַנִּמְשֶׁכֶת מִזֶּה הִיא בִּבְחִינַת "מְאֹד" – בְּלִי שִׁיעוּר וּגְבוּל, וְאֵין הַנֶּפֶשׁ יְכוֹלָה לְהַשִּׂיגָהּ, לִהְיוֹת שֶׁהַנֶּפֶשׁ הִיא בְּחִינַת נִבְרָא, בִּבְחִינַת כְּלִי וּגְבוּל. אַךְ הַזּוֹכֶה לְאַהֲבָה־רַבָּה הַזֹּאת הֵם בַּעֲלֵי־תְשׁוּבָה, עַל דֶּרֶךְ מַאֲמַר רַז"ל[7]: "בְּמָקוֹם שֶׁבַּעֲלֵי־תְשׁוּבָה עוֹמְדִים, אֵין צַדִּיקִים גְּמוּרִים יְכוֹלִים לַעֲמוֹד".

וְהָעִנְיָן – כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב (קֹהֶלֶת ב, יג): "כִּיתְרוֹן הָאוֹר מִן הַחֹשֶׁךְ".

פֵּירוּשׁ: שֶׁיֵּשׁ יִתְרוֹן וּמַעֲלָה לָאוֹר כְּשֶׁבָּא מִן הַחוֹשֶׁךְ דַּוְקָא. דְּהַיְינוּ, כְּשֶׁיָּשִׂים הָאָדָם אֶל לִבּוֹ כָּל מַעֲשָׂיו וְדִבּוּרָיו וּמַחְשְׁבוֹתָיו אֲשֶׁר לֹא לַה' הֵמָּה, בְּכָל יְמֵי חַיֵּי הֶבְלוֹ, שֶׁהֵם

---

1. (נֶאֱמַר בִּשְׁמִינִי עֲצֶרֶת תקנ"ח אוֹ תק"ס).

2. (בְּרָכוֹת פֶּרֶק ט, מִשְׁנָה ה).

3. (רְאֵה זֹהַר חֵלֶק א בַּהַקְדָּמָה ד, א).

4. (רְאֵה תַּנְיָא פֶּרֶק כב. נִתְבָּאֵר בְּקוּנְטְרֵס וּמַעְיָן מַאֲמָר ב פֶּרֶק ב וְאֵילָךְ).

5. [וְזֶהוּ גַּם כֵּן עִנְיָן "וַאֲנִי נָתַתִּי לְךָ שְׁכֶם אַחַד עַל אַחֶיךָ" (וַיֵּחִי מח, כב), שֶׁבֵּירוּר דְּיוֹסֵף לִהְיוֹת מִבְּחִינַת "שְׁכֶם" – בְּחִינַת "אַחַד", הוּא בִּבְחִינָה שֶׁלְּמַעְלָה יוֹתֵר מִבֵּירוּר דְּהַשְּׁבָטִים. וּכְמוֹ שֶׁנִּתְבָּאֵר סוֹף דִּבּוּר הַמַּתְחִיל "וְהִנֵּה אֲנַחְנוּ מְאַלְּמִים אֲלוּמִים". וְעַיֵּן לְקַמָּן בְּעִנְיָן "בְּכָל מְאֹדֶךָ"].

6. (עַל פִּי שְׁמוּאֵל ב' יד, יד: "לִבְלְתִּי יִדַּח מִמֶּנּוּ נִדָּח").

7. (בְּרָכוֹת לד, ב).

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

חֹשֶׁךְ מַמָּשׁ וְהֶסְתֵּר פָּנָיו יִתְבָּרֵךְ, וְאַף עַל פִּי כֵן בְּכָךְ הָיָה חָפֵץ וּמִתְאַוֶּה וְכוּ'; מִכָּל־שֶׁכֵּן וַקַל־וָחֹמֶר שֶׁיֵּשׁ יִתְרוֹן מַעֲלָה לְאוֹר ה'. אֲשֶׁר לְזֹאת תִּתְרַבֶּה וְתִתְגַּדֵּל הָאַהֲבָה בִּמְאֹד, בֵּיְתֶר שְׂאֵת וּמַעֲלָה לְאֵין קֵץ, לְהוֹצִיא נַפְשׁוֹ מִמַּאֲסָרָהּ, לְהִשְׁתַּפֵּךְ אֶל חֵיק אָבִיהָ[8] – אֵין־סוֹף בָּרוּךְ־הוּא מַמָּשׁ, וּלְדָבְקָה בּוֹ מַמָּשׁ[9].

וְזֶהוּ עִנְיָן "זְרוֹנוֹת נַעֲשׂוּ כִּזְכִיּוֹת"[10] עַל יְדֵי תְּשׁוּבָה, כִּי יַעֲלֶה וְיָבֹא וְיַגִּיעַ לִבְחִינַת אַהֲבָה רַבָּה הַנַּ"ל. וְלָכֵן "אֲפִילוּ צַדִּיקִים **גְּמוּרִים** אֵין יְכוֹלִים לַעֲמוֹד", לִהְיוֹתָם בְּחִינַת "גְּמוּרִים" – מִלְּשׁוֹן כְּלִי שֶׁנִּגְמַר מְלַאכְתּוֹ[11], וַעֲדַיִּין הֵם בִּבְחִינַת כְּלִי. וְלָזֶה הִזְהִירוּ רַז"ל[12]: "בִּמְאֹד הֱוֵי שְׁפַל רוּחַ בְּפְנֵי כָּל אָדָם"[13], כְּדֵי לִהְיוֹת נִשְׁבָּר וְנִדְכֶּה וְנִכְנָע, וְרוּחוֹ נְמוּכָה, בִּכְדֵי שֶׁיָּאִיר עָלָיו אוֹר הָאַהֲבָה "כִּיתְרוֹן הָאוֹר" הַנַּ"ל.

וְזֶהוּ שֶׁאָמְרוּ רַז"ל[14]: "יָפָה שָׁעָה אַחַת בִּתְשׁוּבָה וּמַעֲשִׂים טוֹבִים בָּעוֹלָם־הַזֶּה מִכָּל חַיֵּי הָעוֹלָם־הַבָּא", וְאָמְרוּ[15] שֶׁיִּהְיֶה "כָּל יָמָיו בִּתְשׁוּבָה" – כִּי עוֹלָם־הַבָּא אֵינוֹ אֶלָּא זִיו וְהֶאָרָה מִמֶּנּוּ יִתְבָּרֵךְ. כְּמַאֲמַר רַז"ל[16]: "צַדִּיקִים יוֹשְׁבִים וְנֶהֱנִים מִזִּיו הַשְּׁכִינָה".

וְאָמְרוּ[17]: "בִּיּוּ"ד נִבְרָא הָעוֹלָם־הַבָּא" כַּנַּ"ל, וּפֵירוּשׁ "בִּיּוּ"ד": בְּהֶאָרָה הַנִּמְשֶׁכֶת וּמִתְפַּשֶּׁטֶת מִבְּחִינַת הִיּוּ"ד. כִּי הִיּוּ"ד עַצְמוֹ הוּא בְּחִינַת אוֹתִיּוֹת שְׁמוֹ הַגָּדוֹל, וְהוּא וּשְׁמוֹ אֶחָד. וּכְמוֹ שֶׁכָּתוּב (תְּהִלִּים קמח, יג): "כִּי נִשְׂגָּב שְׁמוֹ לְבַדּוֹ", רַק "הוֹדוֹ עַל אֶרֶץ וְשָׁמָיִם" (שָׁם). וְ"הוֹדוֹ" הוּא זִיו וְהֶאָרָה מִן שְׁמוֹ אֲשֶׁר "נִשְׂגָּב לְבַדּוֹ". וְ"יִשְׂרָאֵל" הֵם "עַם קְרוֹבוֹ"[18] שֶׁל מְהוּתוֹ וְעַצְמוּתוֹ בִּבְיָכוֹל מַמָּשׁ, עַל יְדֵי תְּשׁוּבָה מֵאַהֲבָה־רַבָּה הַנַּ"ל, לְדָבְקָה בּוֹ מַמָּשׁ בְּאֵין־סוֹף בָּרוּךְ הוּא לְבַדּוֹ.

וְהִנֵּה עִנְיָן תְּשׁוּבָה מֵאַהֲבָה זוֹ, הוּא עִנְיָן בְּחִינַת יְצִיאַת־מִצְרַיִם. וּפֵירוּשׁ "יְצִיאַת מִצְרַיִם": לָצֵאת מִן הַמְּצָרִים וּגְבוּלִים הַמַּגְבִּילִים הָאַהֲבָה. דְּהַיְינוּ, לָצֵאת מִבְּחִינַת צַדִּיק לִבְחִינַת בַּעַל־תְּשׁוּבָה הַנַּ"ל.

אַךְ גַּם בְּכָל אֶחָד וְאֶחָד כְּפִי בְּחִינָתוֹ יֵשׁ בְּחִינַת יְצִיאַת מִצְרַיִם. וַאֲפִילוּ בַּהֲמוֹן עָם כְּפִשּׁוּטוֹ – לִפְנוֹת מֵעֲסָקָיו וְעִנְיָנָיו בְּעִנְיְנֵי הָעוֹלָם. וּבִפְרָט בַּעֲלֵי מַשָּׂא־וּמַתָּן, צְרִיכִין לִקְבּוֹעַ עִתִּים לְפַנּוֹת דַּעְתָּם מֵעִסְקֵיהֶם כְּפִי הַפְּנַאי שֶׁלָּהֶם. וְכֵן יֵשׁ יְצִיאַת־מִצְרַיִם בְּמַדְרֵיגָה וּמַעֲלָה אַחַר מַעֲלָה, עַד רוּם הַמַּעֲלוֹת, עַד אֲשֶׁר יַגִּיעַ לִבְחִינַת אַהֲבָה רַבָּה הַנַּ"ל[19]. :

ב. וְזֶהוּ עִנְיָן ז' יְמֵי הַפֶּסַח, יְמֵי יְצִיאַת־מִצְרַיִם – שֶׁהוּא זְמַן הִתְעוֹרְרוּת בְּחִינַת אַהֲבָה־רַבָּה הַנַּ"ל מִמַּטָּה־לְמַעְלָה כו'. אַךְ "בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי" שֶׁהוּא בְּחִינַת אַהֲבָה־רַבָּה בְּהִתְגַּלּוּת – "**עֲצֶרֶת** לַה' אֱלֹקֶיךָ". וּפֵירוּשׁ: כְּעִנְיָן "אִם רָץ לִבְךָ – שׁוּב לָאֶחָד"[20].

וּכְמוֹ שֶׁכָּתוּב (תְּהִלִּים עג, כו): "כָּלָה שְׁאֵרִי וּלְבָבִי, צוּר לְבָבִי" – פֵּירוּשׁ: שֶׁמִּתְחִלָּה "**כָּלָה** שְׁאֵרִי וּלְבָבִי" בִּכְלוֹת־הַנֶּפֶשׁ מַמָּשׁ. וְאַחַר כַּךְ "**צוּר** לְבָבִי": "צוּר" הוּא מִלְּשׁוֹן חִיזּוּק, וּכְמוֹ שֶׁכָּתוּב (הָאֲזִינוּ לב, ד): "הַצּוּר תָּמִים פָּעֳלוֹ". דְּהַיְינוּ שֶׁיִּתְחַזֵּק בְּמָעוּזוֹ, לִהְיוֹת שֶׁ"בַּעַל כָּרְחָךְ אַתָּה חַי כו'"[21], כְּדֵי לִהְיוֹת לוֹ יִתְבָּרֵךְ דִּירָה בַּתַּחְתּוֹנִים[22]. וְצָרִיךְ לַעֲשׂוֹת מִשְׁכָּן וּמְכוֹן לְשִׁבְתּוֹ עַל יְדֵי עֵסֶק הַתּוֹרָה וְהַמִּצְוֹת, שֶׁיִּהְיֶה "הֲוָיָ"ה" בִּבְחִינַת "אֱלֹקֶיךָ", דְּהַיְינוּ שֶׁיִּהְיֶה שׁוֹרֶה וּמִתְלַבֵּשׁ בַּתַּחְתּוֹנִים[23].

---

8. (עַל פִּי אֵיכָה ב, יב: "בְּהִשְׁתַּפֵּךְ נַפְשָׁם אֶל חֵיק אִמּוֹתָם").

9. (וְעַיֵּין מַה שֶׁנִּתְבָּאַר מִזֶּה בְּדִבּוּר הַמַּתְחִיל "שֶׁמֹּאלוֹ תַּחַת לְרֹאשִׁי", בְּפָרָשַׁת כִּי תִשָּׂא (רְאֵה תּוֹרָה אוֹר פה, ג וְאֵילֶךָ. וּרְאֵה שָׁם פו, ב.)).

10. (יוֹמָא פו, ב).

11. (רְאֵה כֵּלִים סוֹף פֶּרֶק ד וְאֵילֶךָ. וּרְאֵה אוֹר הַתּוֹרָה פֶּסַח (וַיִּקְרָא כְּרַךְ ב) עַמּוּד תנה. דִּבּוּר הַמַּתְחִיל וְהַנִּיף יָדוֹ תשכ"ו סָעִיף ד).

12. (אָבוֹת ד, י).

13. (בְּפְנֵי כָּל אָדָם; וְכֵן הוּא בְּתוֹרָה אוֹר דִּבּוּר הַמַּתְחִיל "וְיִהִי מִקֵּץ" הָרִאשׁוֹן לא, א. אֲבָל בַּתַּנְיָא פֶּרֶק ל: הָאָדָם. – רְאֵה "מְרָאֵי מְקוֹמוֹת, הַגְּהוֹת וְהֶעָרוֹת קְצָרוֹת" שָׁם).

14. (אָבוֹת ד, יז).

15. (שַׁבָּת קנג, א. וּרְאֵה זֹהַר חֵלֶק ג לג, א).

16. (בְּרָכוֹת יז, א).

17. (מְנָחוֹת כט, ב).

18. (תְּהִלִּים קמח, יד).

19. [וְעַיֵּין מַה שֶׁנִּתְבָּאַר מִזֶּה בַּבֵּיאוּר עַל פָּסוּק "אֲנִי כוּ' אֲשֶׁר הוֹצֵאתִי אֶתְכֶם מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם כו'" (לְעֵיל שְׁלַח נ, ג וְאֵילֶךָ)].

20. (הִקְדָּמַת תִּקּוּנֵי זֹהַר ז, א: אִם רָץ לִבְךָ שׁוּב לְאָחוֹר (נִסַּח אַחֵר: לְאֶחָד). וּבְכַסָּא מֶלֶךְ כָּתֹב עַל זֶה: 'שׁוּב לְאֶחָד' גַּרְסִינָן. בְּסֵפֶר יְצִירָה פֶּרֶק א, מִשְׁנָה ח לְפָנֵינוּ הַגִּירְסָא הִיא: לַמְּקוֹם).

21. (אָבוֹת ד, כב).

22. (תַּנְחוּמָא נָשֹׂא טז. וּרְאֵה שָׁם בְּחֻקּוֹתַי ג. בְּרֵאשִׁית רַבָּה סוֹף פָּרָשָׁה ג. בַּמִּדְבָּר רַבָּה פָּרָשָׁה יג, ו).

23. [וְעַיֵּין מַה שֶׁנִּתְבָּאַר בְּדִבּוּר הַמַּתְחִיל "כִּי תֵצֵא", גַּבֵּי "וּנְתָנוֹ הֲוָיָ"ה אֱלֹקֶיךָ בְּיָדֶךָ" (תֵּצֵא כא, א): "הֲוָיָ"ה הוּא תּוֹרָה, וְ"אֱלֹקֶיךָ" הוּא מִצְוֹת, עַיֵּין שָׁם (לְעֵיל לה, ב).

וְעַיֵּין מַה שֶׁנִּתְבָּאַר לְעֵיל בְּדִבּוּר הַמַּתְחִיל "כִּי הַמִּצְוָה הַזֹּאת" (לְעֵיל נִצָּבִים מה, סוֹף עַמּוּד ב), בְּפֵירוּשׁ מַה שֶׁנֶּאֱמַר בְּמַתַּן־תּוֹרָה (יִתְרוֹ כ, ב): "אָנֹכִי הֲוָיָ"ה אֱלֹקֶיךָ":

דְּהַיְינוּ שֶׁלְּהִיוֹת נִמְשָׁךְ בְּחִינַת "הֲוָיָ"ה" מִבְּחִינַת "אָנֹכִי" – בְּאִתְעֲרוּתָא־דְּלְתַתָּא תַּלְיָא מִילְּתָא, עַל יְדֵי הַתּוֹרָה וְהַמִּצְוֹת כו' עַיֵּין שָׁם.

וְעַיֵּין מַה שֶׁנִּתְבָּאַר בְּדִבּוּר הַמַּתְחִיל "אַתֶּם נִצָּבִים" (לְעֵיל מד, ג),

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

וּכְמַאֲמַר רַז"ל[24]: "אַל תִּקְרֵי בָּנַיִךְ אֶלָּא בּוֹנַיִךְ", כִּי תַּלְמִידֵי־חֲכָמִים נִקְרָאוּ "בַּנָּאִים"[25] – "שֶׁעוֹסְקִים בְּבִנְיָנוֹ שֶׁל עוֹלָם". כִּי "אֵין לְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ־הוּא בְּעוֹלָמוֹ אֶלָּא ד' אַמּוֹת שֶׁל הֲלָכָה בִּלְבָד"[26]. וּכְתִיב (יִרְמְיָה לג, כה): "אִם לֹא בְּרִיתִי יוֹמָם וָלַיְלָה, חֻקּוֹת שָׁמַיִם וָאָרֶץ לֹא שָׂמְתִּי";

וְכֵן בְּעִנְיַן הַמִּצְוֹת, וּבִפְרָט מִצְוַת הַצְּדָקָה, דִּכְתִיב (תְּהִלִּים פט, ג): "עוֹלָם **חֶסֶד יִבָּנֶה**", וּכְתִיב (תְּהִלִּים לג, ה): "חֶסֶד ה' מָלְאָה הָאָרֶץ".

וְזֶהוּ בְּחִינַת עֲצֶרֶת שֶׁל ז' יְמֵי הַפֶּסַח: לַעֲצוֹר וְלִכְלוֹא אֶת הָרוּחַ[27] וְהַנֶּפֶשׁ, שֶׁלֹּא יֵצְאוּ מִנִּרְתִּקָּן וְיִתְבַּטְּלוּ מִמִּצִּיאוּתָן בְּאַהֲבָה־רַבָּה זוֹ, רַק לִהְיוֹת כְּאֵשׁ עָצוּר בְּלִבּוֹ[28], בִּבְחִינַת רָצוֹא וָשׁוֹב[29]. :

אַךְ בְּחִינַת עֲצֶרֶת שֶׁל חַג הַסּוּכּוֹת, הוּא עִנְיָן מַה שֶׁכָּתוּב (תְּהִלִּים קיט, קעב): "תַּעַן לְשׁוֹנִי אִמְרָתֶךָ", "כִּי כָל מִצְוֹתֶיךָ צֶדֶק" (שָׁם).

וְהוּא, כִּי עַל יְדֵי עֲשֶׂרֶת יְמֵי תְּשׁוּבָה זוֹכָה יִשְׂרָאֵל לִבְחִינַת תְּשׁוּבָה־מֵאַהֲבָה הַנַּ"ל, וּ"זְדוֹנוֹת נַעֲשׂוּ לוֹ כִּזְכֻיּוֹת". וְלָכֵן נִמְשָׁךְ מִלְּמַעְלָה־לְמַטָּה גַּם כֵּן אַהֲבָה־רַבָּה מְאֹד, אַהֲבָה־בַּתַּעֲנוּגִים, בְּכָל יְמֵי הַסּוּכּוֹת – בִּבְחִינַת "יְמִינוֹ תְּחַבְּקֵנִי" (שִׁיר הַשִּׁירִים ב, ו); שֶׁהוּא כְּמוֹ לְמָשָׁל מִי שֶׁמְּחַבֵּק אֶת חֲבֵירוֹ – אֵינוֹ מַנִּיחוֹ לִנְטוֹת מִמֶּנּוּ; כַּךְ בִּבְיָכוֹל מִתְעַלִּים בְּאַהֲבָה זוֹ, לְדָבְקָה בּוֹ מַמָּשׁ, שֶׁלֹּא לְהִפָּרֵד מִמֶּנּוּ חַס־וְשָׁלוֹם.

וְזֶהוּ "כִּי גָבַר עָלֵינוּ חַסְדּוֹ" (תְּהִלִּים קיז, ב) – פֵּירוּשׁ: שֶׁחֶסֶד ה' הוּא גְּבוֹר וְחָזָק מִמֶּנּוּ, וְאֵינוֹ מַנִּיחַ אוֹתָנוּ לִנְטוֹת אֶל צַד אַחֵר חַס־וְשָׁלוֹם. וְהָאַהֲבָה זוֹ הִיא גַּם כֵּן בְּלִי שִׁיעוּר וּגְבוּל, עַד כְּלוֹת הַנֶּפֶשׁ מַמָּשׁ, וּכְמוֹ שֶׁכָּתוּב "**כָּלְתָה** נַפְשִׁי"[30].

וְהִנֵּה כְּתִיב (תְּהִלִּים פה, יד): "**צֶדֶק לְפָנָיו יְהַלֵּךְ וְיָשֵׂם לְדֶרֶךְ פְּעָמָיו**", פֵּירוּשׁ:

"**צֶדֶק**" – מִדַּת בְּנֶסֶת־יִשְׂרָאֵל,

"**לְפָנָיו יְהַלֵּךְ**" – שֶׁעַל יְדֵי בְּחִינַת "יְמִינוֹ תְּחַבְּקֵנִי" הַנַּ"ל, מִתְעַלִּית בְּעִילּוּי רַב לִהְיוֹת לִפְנֵי ה' מַמָּשׁ[31].

וְאָז "**וְיָשֵׂם לְדֶרֶךְ פְּעָמָיו**" – הַיְינוּ הַמְּשָׁכַת אֲלִקּוּתוֹ מִלְּמַעְלָה־לְמַטָּה, עַד בְּחִינַת "סוֹף מַעֲשֶׂה". וּכְמוֹ שֶׁכָּתוּב (שִׁיר הַשִּׁירִים ז, ב): "מַה יָּפוּ פְעָמַיִךְ בַּנְּעָלִים", שֶׁעַל יְדֵי הַתּוֹרָה דְּ"אִקְרֵי דֶּרֶךְ"[32], יוּמְשַׁךְ הַגִּילּוּי לְמַטָּה[33].

וְזֶהוּ "כִּי גָבַר עָלֵינוּ חַסְדּוֹ וֶאֱמֶת ה' לְעוֹלָם" (תְּהִלִּים קיז,

---

בְּפֵירוּשׁ "כִּי הֲוָיָ"ה אֱלֹקֶיךָ **אֵשׁ** אוֹכְלָה הוּא" (וְאֶתְחַנַּן ד, כד), פֵּירוּשׁ:

כִּטְבַע הָאֵשׁ שֶׁמִּסְתַּלֵּק לְמַעְלָה עַל דֶּרֶךְ מָשָׁל, וְאֵינוֹ יוֹרֵד וּמִתְפַּשֵּׁט וְכוּ'. וְלָכֵן נִקְרָא "אֵל עֶלְיוֹן כוּ'" עַיֵּין שָׁם. אַךְ עַל יְדֵי אִתְעָרוּתָא־דִּלְתַתָּא בְּרָצוֹא וָשׁוֹב, מַמְשִׁיכִים לִהְיוֹת "קָרְאתִיךָ הֲוָיָ"ה" (תְּהִלִּים קל, א).

וְעַל דֶּרֶךְ זֶה יוּבַן גַּם כָּאן פֵּירוּשׁ "**עַצֶּרֶת לַהֲוָיָ"ה אֱלֹקֶיךָ**" שֶׁהוּא עִנְיָן הַהַמְשָׁכָה מֵאֵין־סוֹף בָּרוּךְ־הוּא, "אָנֹכִי – מִי שֶׁאָנֹכִי", שֶׁיִּהְיֶה נִמְשָׁךְ לִהְיוֹת "הֲוָיָ"ה אֱלֹקֶיךָ", דְּהַיְינוּ שֶׁיִּתְלַבֵּשׁ בַּתּוֹרָה וּמִצְוֹת כוּ', "הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ־הוּא יוֹשֵׁב וְעוֹסֵק בַּתּוֹרָה כוּ'" (עֲבוֹדָה זָרָה ג, ב). וְעַיֵּין מַה שֶׁנִּתְבָּאַר מִזֶּה בְּדִבּוּר הַמַּתְחִיל "שִׁיר הַשִּׁירִים" (לִקּוּטֵי שִׁיר הַשִּׁירִים א, ד)].

24. (בְּרָכוֹת סד, א).

25. (שַׁבָּת קיד, א).

26. (בְּרָכוֹת ח, א).

27. ("לְכַלְכֵּל אֶת הָרוּחַ": קֹהֶלֶת ח, ח).

28. (עַל פִּי יִרְמְיָה כ, ט: "וְהָיָה בְלִבִּי כְּאֵשׁ בֹּעֶרֶת, עָצֻר בַּעֲצָמֹתָי").

29. וְעַיֵּין מַה שֶׁנִּתְבָּאַר מַעְנְיָן רָצוֹא וָשׁוֹב: בְּדִבּוּר הַמַּתְחִיל "וְכָל הָעָם רוֹאִים אֶת הַקּוֹלוֹת" (תּוֹרָה אוֹר פב, ג). וּבְדִבּוּר הַמַּתְחִיל "בְּפָרָשַׁת נְסָכִים כְּתִיב" (לְעֵיל שֶׁלַּח מ, א וְאֵילָךְ).

30. [וְרָצְרִיךְ לוֹמַר, דִּבְחִינָה זוֹ גְּבוֹהָּ מֵאַהֲבָה־רַבָּה. וְיוּבָן זֶה עַל פִּי מַה שֶׁנִּתְבָּאַר בַּבֵּיאוּר עַל פָּסוּק "חַכְלִילִי עֵינַיִם" (תּוֹרָה אוֹר מח, א), בְּעִנְיָן "אַהֲבָה בַּתַּעֲנוּגִים" – שֶׁהִיא לְמַעְלָה מִבְּחִינַת "אַהֲבָה רַבָּה" כוּ'].

31. [וְעַיֵּין מַה שֶׁנִּתְבָּאַר סוֹף דִּבּוּר הַמַּתְחִיל "וַיּוֹשֶׁט הַמֶּלֶךְ לְאֶסְתֵּר" (אֶסְתֵּר ה, ב. תּוֹרָה אוֹר צד, ב), בְּפֵירוּשׁ "וַתַּעֲמוֹד וְלִפְנֵי הַמֶּלֶךְ, שֶׁתְּהֵא בְּמַדְרֵגָה גְּדוֹלָה –] לְפָנָיו". וּבְדִבּוּר הַמַּתְחִיל "יְחַיֵּינוּ מִיּוֹמָיִם" (הוֹשֵׁעַ ו, ב. לְעֵיל סד, א), בְּפֵירוּשׁ "וְנִחְיֶה לְפָנָיו" (שָׁם)].

32. (קִידּוּשִׁין ב, ב).

33. [וְעַיֵּין מַה שֶׁנִּתְבָּאַר בְּדִבּוּר הַמַּתְחִיל "אָשִׁירָה לַהֲוָיָ"ה" (תּוֹרָה אוֹר סג, ב), בְּפֵירוּשׁ "וְשָׁמְרוּ דֶּרֶךְ הֲוָיָ"ה כוּ'" (וַיִּקְרָא יח, יט). וְעַיֵּין בַּזֹּהַר שְׁלַח (דַּף קס"א, ב'): "תַּלְמִיד חָכָם כוּ' בְּדֶרֶךְ נוֹעַם כוּ'". וּבְפָרָשַׁת מִקֵּץ (דַּף קצ"ז, ב') עַל פָּסוּק "דְּרָכֶיהָ דַרְכֵי נֹעַם" (נִתְבָּאַר בְּאוֹר הַתּוֹרָה מִשְׁלֵי (נ"ך כְּרַךְ א) עמוד תקנה). וְעַיֵּין מַה שֶׁנִּתְבָּאַר בְּדִבּוּר הַמַּתְחִיל "וְשַׁמְתִּי כַדֶּכֶד" (יְשַׁעְיָה נד, יב. לְעֵיל כו, ב), בְּעִנְיָן "וְכָל גְּבוּלֵךְ כוּ'" (שָׁם).

וְעַיֵּין בַּזֹּהַר בְּאַדְּרָא זוּטָא (דַּף ר"צ, עַמּוּד א') עַל פָּסוּק (אִיּוֹב כח, כג): "אֱלֹקִים הֵבִין דַּרְכָּהּ". וּמַה שֶׁכָּתַב עַל זֶה הָאַרִיז"ל בְּפֵירוּשׁ הַסִּפְרָא דִצְנִיעוּתָא פֶּרֶק ד' (דַּף קי"ח, סוֹף עַמּוּד ב') שֶׁפֵּירַשׁ: "דַּרְכָּהּ – הֵיְינוּ מַדְּלָא דַּאֲרִיךְ־אַנְפִּין וְל"ב שְׁבִילִין כוּ'". וְעַיֵּין עוֹד בַּזֹּהַר פָּרָשַׁת בְּשַׁלַּח (דַּף נ"ז, סוֹף עַמּוּד ב').

וְעַיֵּין מַה שֶׁנִּתְבָּאַר בְּדִבּוּר הַמַּתְחִיל "כִּי הֶהָרִים יָמוּשׁוּ", בְּפֵירוּשׁ (תְּהִלִּים קמה, יז): צַדִּיק ה' בְּכָל דְּרָכָיו" (לְעֵיל תֵּצֵא מ, ג: "צַדִּיק הוּא בְּחִינַת הִתְקַשְּׁרוּת שֶׁמַּעוֹלָם וְעַד עוֹלָם, וּכְמַאֲמַר רַז"ל "עַמּוּד אֶחָד בָּעוֹלָם וְצַדִּיק שְׁמוֹ", שֶׁהוּא בְּחִינַת עַמּוּד הַמְּחַבֵּר מַעְלָה וּמַטָּה לִהְיוֹת שׁוֹרָה וּמִתְגַּלֶּה רְצוֹן ה' אֲפִילּוּ בְּבְחִינַת עֲשִׂיָּה גַּשְׁמִיּוּת"). וּמַה שֶׁנִּתְבָּאַר בַּ"סִידּוּר" עַל פָּסוּק זֶה (סִידּוּר עִם דַּא"ח נה, ב).

וְעַיֵּין בְּ"אִגֶּרֶת הַקֹּדֶשׁ" סִימָן ד' מַה שֶׁכָּתַב:

וְזֶהוּ "צֶדֶק לְפָנָיו יְהַלֵּךְ כוּ'" – שֶׁמַּמְשִׁיךְ אֶת פְּנִימִית הַלֵּב לַה'. וְאַחַר כָּךְ "יָשֵׂם לְדֶרֶךְ פְּעָמָיו" – כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב (תְּבוֹא כח, ט): "וְהָלַכְתָּ בִּדְרָכָיו כוּ'", בְּכָל מַעֲשֶׂה הַמִּצְוֹת כּוּלָּם, "וְתַלְמוּד תּוֹרָה כְּנֶגֶד כּוּלָּם" – שֶׁכּוּלָּם עוֹלִים לַה' עַל יְדֵי פְּנִימִית־הַלֵּב, בְּיֶתֶר שְׂאֵת, וּמַעְלָה מַעְלָה מֵעֲלֵיתָן לַה' עַל יְדֵי חִיצוֹנִיּוֹת־הַלֵּב. עַד כָּאן לְשׁוֹנוֹ.

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

ב): שֶׁנִּמְשַׁךְ "אֱמֶת ה'" מִלְּמַעְלָה־לְמַטָּה לְהִתְלַבֵּשׁ בָּעוֹלָם. וְ"אֵין אֱמֶת אֶלָּא תּוֹרָה"[34], כִּי מִדַּת הָאַהֲבָה, אַף עַל פִּי שֶׁהִיא לְדָבְקָה בּוֹ מַמָּשׁ, אַף עַל פִּי כֵן אֵינָהּ רַק אֱמֶת שֶׁל **הָאָדָם**, וְאֵין זֶה עֲדַיִן "אֱמֶת **ה'**", כִּי "אֱמֶת ה'" הֵיינוּ שֶׁהוּא אֶחָד וְ"אֵין עוֹד", וְאֵין מִי שֶׁיֹּאהַב בְּכֹלָּל, וְ"לֵית מַחְשָׁבָה תְּפִיסָא בֵּיהּ"[35], בְּעַצְמוֹ מַמָּשׁ כִּבְיָכוֹל, כִּי אִם כַּאֲשֶׁר תְּפִיסָא בַּתּוֹרָה, שֶׁהִיא רְצוֹנוֹ יִתְבָּרֵךְ, וְ"אוֹרַיְיתָא[36] וְקוּדְשָׁא בְּרִיךְ־הוּא כּוֹלָּא חָד"[37]. וְלָכֵן כְּתִיב (תְּהִלִּים קמה, יח): "קָרוֹב ה' לְכָל קוֹרְאָיו' לְכֹל אֲשֶׁר יִקְרָאוּהוּ **בֶּאֱמֶת**" – **זוֹ תּוֹרָה** דַּוְקָא[38].

וְזֶהוּ "**תַּעַן** לְשׁוֹנִי אִמְרָתֶךָ" (תְּהִלִּים קיט, קעב), פֵּירוּשׁ "תַּעַן": כְּעִנְיָן שֶׁאָמְרוּ "עוֹנָה אַחֲרָיו מַה שֶּׁהוּא אוֹמֵר"[39], לְפִי שֶׁאֵינוֹ אוֹמֵר בְּעַצְמוֹ, רַק עוֹנָה אַחַר אֲחֵרִים – כָּךְ הִתְפַּלֵּל דָּוִד הַמֶּלֶךְ עָלָיו־הַשָּׁלוֹם בְּעֵד כְּלָלוּת יִשְׂרָאֵל הַמּוּשְׁרָשִׁים בְּנַפְשׁוֹ: "תַּעַן לְשׁוֹנִי אִמְרָתֶךָ";

כִּי הַתּוֹרָה הִיא "אִמְרָתֶךָ" אֲשֶׁר אָמַרְתָּ וְיָצָא כְּבָר מִפִּיךָ, וְגַם עַתָּה כֵּן הוּא, כִּי בְּכָל יוֹם אָנוּ מְבָרְכִין "**נוֹתֵן** הַתּוֹרָה", שֶׁנּוֹתֵן לָנוּ בְּכָל יוֹם[40], כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב (יְשַׁעְיָה נא, טז):

וְהַיְינוּ עַל דֶּרֶךְ מַה שֶּׁאָנוּ אוֹמְרִים בִּתְפִלַּת שַׁבָּת וְיוֹם־טוֹב: "**קִדַּשְׁנוּ** בְּמִצְוֹתֶיךָ", אַף עַל פִּי שֶׁאָנוּ מְבָרְכִים: "אֲשֶׁר **קִדְּשָׁנוּ** בְּמִצְוֹתָיו" – שֶׁ**כְּבָר** קִדְּשָׁנוּ, אֶלָּא לְפִי כִּי עֲלִיַּית מַעֲשֵׂה הַמִּצְוֹת לַה' יֵשׁ בָּהֶם מַעֲלוֹת וּמַדְרֵגוֹת זוֹ לְמַעְלָה מִזּוֹ.

וְעַיֵּין מַה שֶּׁנִּתְבָּאֵר: בַּבִּיאוּר עַל פָּסוּק "וְאַרַשְׂתִּיךְ לִי" (לְעֵיל בַּמִּדְבָּר ט, ג). וּבְדִבּוּר הַמַּתְחִיל "אוֹסְרִי לַגֶּפֶן" (תּוֹרָה אוֹר מח, ב), בְּפֵירוּשׁ "כְּמִצְוַת רְצוֹנֶךָ". וְסוֹף דִּבּוּר הַמַּתְחִיל "וְעָשִׂיתָ בִּגְדֵי קֹדֶשׁ" (תּוֹרָה אוֹר פב, ג).

וְלָזֹאת יוּבָן אֵיךְ שֶׁעַל יְדֵי פְּנִימִית־הַלֵּב, שֶׁבְּחִינַת "צֶדֶק – לְפָנָיו יְהַלֵּךְ", אֲזַי גַּם בְּחִינַת "וְיָשַׁם לְדֶרֶךְ פָּעֳמָיו" מִלְּמַעְלָה־לְמַטָּה הוּא מִבְּחִינָה עֶלְיוֹנָה יוֹתֵר כו'. וְעַיֵּין מַה שֶּׁנִּתְבָּאֵר בְּפָרָשַׁת וַיֵּשֶׁב, עַל פָּסוּק "וְנָתַתִּי לְךָ **מַהֲלָכִים** כו'" (תּוֹרָה אוֹר ל, ג).

וְעַל דֶּרֶךְ זֶה יוּבָן מַה שֶּׁבִּיקֵּשׁ מֹשֶׁה לִיכָּנֵס לָאָרֶץ כְּדֵי שֶׁ**יִּתְקַיְּימוּ** כָּל הַמִּצְוֹת עַל יָדוֹ דַּיְיקָא, כִּדְאִיתָא בַּגְּמָרָא סוֹף פֶּרֶק קַמָּא דְּסוֹטָה (יד, א). וְהִקְשׁוּ בְּסוֹף סֵפֶר "פִּרְי הָאָרֶץ" (הוּא בְּאִגֶּרֶת הָרֶב הַקָּדוֹשׁ ר' אַבְרָהָם מִקְלִיסְק שֶׁנִּדְפְּסָה בְּסוֹף סֵפֶר פִּרְי הָאָרֶץ. וּרְאֵה גַּם בְּפִרְי הָאָרֶץ פָּרָשַׁת רְאֵה) עַל לָשׁוֹן "**וְיִתְקַיְּימוּ** כּוּלָּן עַל יָדִי", דַּהֲוֵי לֵיהּ לְמֵימַר: "**וַאֲקַיֵּים** כָּל הַמִּצְוֹת כו'".

וּלְפִי מַה שֶּׁנִּתְבָּאֵר אָתֵּי שַׁפִּיר. דְּהַמִּצְוֹת עַצְמָן, כְּשֶׁיִּהְיוּ נַעֲשִׂים עַל יְדֵי מֹשֶׁה, יִהְיוּ מִבְּחִינָה עֶלְיוֹנָה יוֹתֵר כו'. וְכַמּוּבָן מִמַּה שֶּׁנִּתְבָּאֵר סוֹף דִּבּוּר הַמַּתְחִיל "וְעָשִׂיתָ בִּגְדֵי קֹדֶשׁ" הַנַּ"ל, בְּעִנְיָן ג' מַדְרֵגוֹת שֶׁיֵּשׁ בְּמַעֲשֵׂה הַמִּצְוֹת דֶּרֶךְ כְּלָל כו'.

וְעַיֵּין מַה שֶּׁנִּתְבָּאֵר בַּבִּיאוּר עַל פָּסוּק "וּמַרְאֵיךְ נָאוֶה" (לְקַמָּן שִׁיר הַשִּׁירִים כ, ג).

בְּ"אִגֶּרֶת הַקֹּדֶשׁ" הַנַּ"ל, מִשְּׁמַע פֵּירוּשׁ "וְיָשַׁם לְדֶרֶךְ פָּעֳמָיו" – עַל עֲלִיַּית הַתּוֹרָה וּמִצְוֹת מִמַּטָּה־לְמַעְלָה. וְזֶהוּ עַל דֶּרֶךְ פֵּירוּשׁ שְׁנֵי דְּהָאֲרִיז"ל בְּפֵירוּשׁ הַסִּפְרָא דִּצְנִיעוּתָא שָׁם (דַּף קי"ט, רֵישׁ עַמּוּד א'), דְּפֵרֵשׁ "דַּרְכָּהּ" הֵיינוּ מָקוֹר שֶׁמִּמֶּנּוּ נִמְשָׁךְ בְּחִינַת מוֹחָא־סְתִימָאָה דְּעַתִּיקָא כו'. אָמְנָם לְפִי מַה שֶּׁנִּתְבָּאֵר כָּאן דְּפֵרוּשׁ "וְיָשַׁם לְדֶרֶךְ" הֵיינוּ מִלְּמַעְלָה־לְמַטָּה עַד בְּחִינַת

"וְאָשִׂים דְּבָרַי בְּפִיךָ כו'", אֶלָּא שֶׁאֲנִי עוֹנֶה אַחֲרֶיךָ מַה שֶּׁאַתָּה מוֹצִיא מִפִּי, שֶׁהוּא הִתְגַּלּוּת דְּבַר ה' בְּ"אִמְרֵי פִי", בְּחִינַת "וֶאֱמֶת ה' לְעוֹלָם", וְאֵין אֲנִי עוֹשֶׂה כְּלוּם, אֶלָּא כְּמִי שֶׁעוֹנֶה לְמַה שֶּׁאֲחֵרִים אוֹמְרִים[41].

וּמֵהֵיכָן אֶזְכֶּה לְכָךְ? מִפְּנֵי "כִּי כָל מִצְוֹתֶיךָ צֶדֶק" (תְּהִלִּים שָׁם): כִּי כָּל הַמִּצְוֹת הֵם הַמְשֻׁכּוֹת לִבְחִינַת "צֶדֶק", שֶׁתְּהֵא מִתְעַלֶּה בִּבְחִינַת לְפָנֶיךָ "יְהַלֵּךְ". וּבִפְרָטוּת – עַל יְדֵי מִצְוֹת סוּכָּה וְלוּלָב כַּנַּ"ל.

וּמִשָּׁם נִמְשַׁךְ בְּחִינַת "וְיָשַׁם לְדֶרֶךְ פָּעֳמָיו" – שֶׁיִּתְגַּלֶּה סוֹף מַעֲשֶׂה וּדְבַר ה' בִּבְחִינַת "וֶאֱמֶת ה' לְעוֹלָם". וְזֶהוּ בְּחִינַת "וַה' **הָאֲמִירְךָ** הַיּוֹם" (תְּבוֹא כו, יח), שֶׁהוּא מַפְעִיל בְּךָ הָאֲמִירָה וּמוֹצִיא מִפִּיךָ. :

ג. וְזֶהוּ "בַּיּוֹם הַשְּׁמִינִי":

שֶׁאַחַר יְמֵי הַסּוּכּוֹת שֶׁנִּמְשַׁךְ לָהֶם בְּחִינַת אַהֲבָה־רַבָּה בַּתַּעֲנוּגִים הַנַּ"ל, בְּחִינַת "כִּי גָבַר עָלֵינוּ חַסְדּוֹ", וַאֲזַי "בַּיּוֹם הַשְּׁמִינִי" שֶׁהוּא בְּחִינָה יוֹתֵר גְּבוֹהָה וְעֶלְיוֹנָה – "**עֲצֶרֶת תִּהְיֶה לָכֶם**" – שֶׁיִּמְשִׁיךְ "לָכֶם" בְּחִינַת "וֶאֱמֶת ה'

סוֹף הַמַּעֲשֶׂה – זֶהוּ עַל פִּי פֵּירוּשׁ הָרִאשׁוֹן דְּהָאֲרִיז"ל הַנַּ"ל).

34. (יְרוּשַׁלְמִי רֹאשׁ הַשָּׁנָה סוֹף פֶּרֶק ג (הֲלָכָה ח). אֵיכָה רַבָּה פְּתִיחְתָא ב. תִּקּוּנֵי זֹהַר תִּקּוּן כא נ, א. וּרְאֵה בְּרָכוֹת ה, ב: "אֱמֶת זוֹ תּוֹרָה שֶׁנֶּאֱמַר (מִשְׁלֵי כג, כג): אֱמֶת קְנֵה וְאַל תִּמְכֹּר").

35. (תִּקּוּנֵי זֹהַר בַּהַקְדָּמָה, "פְּתַח אֵלִיָּהוּ" יז, א).

36. (זֹהַר חֵלֶק ג אַחֲרֵי עג, א).

37. [וְעַיֵּין מַה שֶּׁנִּתְבָּאֵר סוֹף דִּבּוּר הַמַּתְחִיל "וָאֶרָא אֶל אַבְרָהָם", בְּפֵירוּשׁ (וָאֶרָא ו, ג): "וּשְׁמִי הֲוָיָ"ה לֹא נוֹדַעְתִּי לָהֶם" (תּוֹרָה אוֹר נו, א). וּמַה שֶּׁנִּתְבָּאֵר מִזֶּה שָׁם (נו, ג־ד) בְּדִבּוּר הַמַּתְחִיל "וַיְדַבֵּר אֱלֹקִים כו' וָאֶרָא כו'"].

38. (וְעַיֵּין בְּ"סֵפֶר שֶׁל בֵּינוֹנִים" פֶּרֶק ל"ה בַּהֲגָהָה. וְעַיֵּין מַה שֶּׁנִּתְבָּאֵר עַל פָּסוּק "וַיִּכְתֹּב מֹשֶׁה" (לְעֵיל מַסְעֵי צא, ד. צב, א. צב, ד. צג, ד. צה, ד. צו, א)).

39. (בְּסֵפֶר הַמַּאֲמָרִים אִתְּהַלֵּךְ לִיאוֹנָא עַמּוּד כב: "כְּמוֹ הַגָּדוֹל שֶׁמְּקָרֵא לְתִינוֹק וְהוּא עוֹנֶה אַחֲרָיו – כֵּן יִהְיֶה לְשׁוֹנִי לַעֲנוֹת אַחֲרֶיךָ (מִזֶּה) [מַה] שֶׁאַתָּה אוֹמֵר". רְאֵה סוּכָּה לח, ב (בְּגִירְסַת רַבֵּינוּ חֲנַנְאֵל וְעוֹד רִאשׁוֹנִים): "שֶׁאִם קָטָן מְקָרֵא אוֹתוֹ – עוֹנֶה אַחֲרָיו מַה שֶּׁהוּא אוֹמֵר").

40. (רְאֵה בְּרָכוֹת כב, א. סג, ב. וּרְאֵה דִּבּוּר הַמַּתְחִיל "כִּי קָרוֹב אֵלֶיךָ" לְעֵיל נִצָּבִים מו א־ב).

41. ("וְזֶהוּ מַעְלָה יְתֵירָה וַעֲצוּמָה שֶׁבְּעֵסֶק הַתּוֹרָה, וְלֹא הַכֹּל זוֹכִים לָזֶה. וּכְמוֹ שֶׁנִּתְבָּאֵר בְּדִבּוּר הַמַּתְחִיל "הַמַּגְבִּיהִי לָשֶׁבֶת" (תּוֹרָה אוֹר לח, ד), שֶׁזֶּהוּ עִנְיָן רַב יְהוּדָה; שֶׁיֵּשׁ ב' בְּחִינוֹת בְּעֵסֶק הַתּוֹרָה – בְּחִינַת עֶבֶד כו' עַיֵּן שָׁם.

אֶלָּא שֶׁבִּשְׁמִינִי־עֲצֶרֶת זוֹכִים נִשְׁמוֹת יִשְׂרָאֵל וּמְקַבְּלִים בְּחִינָה זוֹ, לִהְיוֹת "וָאָשִׂים דְּבָרַי" **מַמָּשׁ** "בְּפִיךָ". וְעַיֵּין בַּזֹּהַר בְּרֵאשִׁית (דַּף ד', עַמּוּד ב'), מֵעִנְיָן "וָאָשִׂים דְּבָרַי בְּפִיךָ", בְּפֵירוּשׁ הָרְמַ"ז שָׁם.

וְהֵיינוּ עַל יְדֵי שֶׁמִּתְחִלָּה "וּבְצֵל יָדִי כִּסִּיתִיךָ" – ז' יְמֵי הַסּוּכּוֹת, "צִלָּא דִּמְהֵימְנוּתָא". וְעַיֵּין בְּסָמוּךְ).

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

לְעוֹלָם"[42], בְּחִינַת "וַה' הֶאֱמִירְךָ וְגוֹ'". וְהוּא עִנְיָן בְּחִינַת "נְשִׁיקִין"[43], שֶׁהוּא הִתְקַשְּׁרוּת חַבַּ"ד־בְּחַבַּ"ד בְּאַחְדוּת גָּמוּר.

וְזֶהוּ כְּלָל גָּדוֹל וְעֵצָה הַיְּעוּצָה גַּם בְּכָל עֵסֶק הַתּוֹרָה: לֵידַע נֶאֱמָנָה כִּי הַמִּשְׁנָה אוֹ הַגְּמָרָא אוֹ הַפּוֹסְקִים אֲשֶׁר הוּא לוֹמֵד הִנֵּה הִיא **כְּבָר** אֲמוּרָה, וְהִיא הִיא דְּבַר ה', וְאֵינוֹ אֶלָּא כְּעוֹנֶה, כַּנַּ"ל.

אֶלָּא שֶׁבִּשְׁמִינִי־עֲצֶרֶת נַעֲשֵׂית הַמִּשְׁכָּה הַזֹּאת לִבְחִינָה זוֹ כַּנַּ"ל. רַק שֶׁמִּתְחִלָּה יְקוּיִים מַה שֶּׁכָּתוּב מִקּוֹדֶם: "אֶת ה' **הֶאֱמַרְתָּ** הַיּוֹם", גַּם כֵּן לְשׁוֹן מַפְעִיל, שֶׁאָנוּ גּוֹרְמִים וּמַמְשִׁיכִים אֲמִירַת הַתּוֹרָה וִירִידָתָהּ לַתַּחְתּוֹנִים, עַל יְדֵי דְּבֵיקוּת נַפְשׁוֹתֵינוּ בְּאוֹר אֵין־סוֹף בָּרוּךְ־הוּא בְּאַהֲבָה־רַבָּה הַנַּ"ל, כַּנִּזְכָּר לְעֵיל בְּעִנְיָן "עֲצֶרֶת לַה' אֱלֹקֶיךָ".

וְהָעִנְיָן הוּא, כְּמַאֲמַר רַז"ל[44]: "כָּל הַקּוֹרֵא וְשׁוֹנֶה – הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ־הוּא קוֹרֵא וְשׁוֹנֶה כְּנֶגְדּוֹ", פֵּירוּשׁ:

שֶׁעַל יְדֵי אִתְעָרוּתָא־דִלְתַתָּא – אִתְעָרוּתָא־דִלְעֵילָא, וְ"רוּחַ אַיְיתֵי רוּחַ"[45] – מִלְּמַטָּה־לְמַעְלָה, "וְאַמְשִׁיךְ רוּחַ" וּדְבַר ה' – מִלְּמַעְלָה־לְמַטָּה.

וְנִקְרָא "**כְּנֶגְדּוֹ**", לְפִי שֶׁאֵין עֵרֶךְ דִּיבּוּר הָאָדָם וּמַחְשַׁבְתּוֹ בְּעֵסֶק הַתּוֹרָה לְגַבֵּי דְּבַר ה' הַמַּמְשִׁיךְ בִּשְׁעָה זוֹ. וְלָכֵן אֵינָהּ מִתְלַבֶּשֶׁת בּוֹ מַמָּשׁ, רַק הִיא בִּבְחִינַת "כְּנֶגְדּוֹ", פֵּירוּשׁ – לְפִי שֶׁסּוֹבֵב עָלָיו בִּבְחִינַת **מַקִּיף** [וּכְמוֹ שֶׁנִּתְבָּאֵר כַּמָּה פֵּירוּשִׁים בְּמָקוֹם אַחֵר, בְּעִנְיָן אֵיךְ הוּא 'סוֹבֵב כָּל עָלְמִין']**.**

וּבָזֶה יוּבָן עִנְיָן מַאֲמַר רַז"ל[46]: "אַלְפַּיִם שָׁנָה קָדְמָה הַתּוֹרָה לָעוֹלָם", כִּי לְפִי פְּשׁוּטוֹ אֵינוֹ מוּבָן, שֶׁקּוֹדֶם שֶׁנִּבְרָא הָעוֹלָם לֹא הָיָה בִּחְינַת זְמַן כְּלָל, וְאֵיךְ שַׁיָּיךְ לוֹמַר "אַלְפַּיִם שָׁנָה"?

אֶלָּא הָעִנְיָן:

דְּהִנֵּה "אוֹרַיְיתָא וְקוּדְשָׁא בְּרִיךְ־הוּא כּוֹלָּא חָד", שֶׁהִיא רְצוֹנוֹ יִתְבָּרֵךְ, וְהוּא וּרְצוֹנוֹ אֶחָד, שֶׁהוּא 'סוֹבֵב כָּל עָלְמִין'. וּכְדֵי לְהִתְלַבֵּשׁ בָּעוֹלָם הוּצְרְכָה לְהִתְלַבֵּשׁ בִּבְחִינַת חָכְמָה וּבִינָה, שֶׁהֵן הֵן בִּבְחִינַת "אַלְפַּיִם שָׁנָה" – "אֲאַלֶּפְךָ חָכְמָה, אֲאַלֶּפְךָ בִּינָה"[47] כו'. :

(וּבִיאוּר הָעִנְיָן, בְּעִנְיָן שְׁמִינִי־עֲצֶרֶת, שֶׁהוּא בִּחְינַת "עֲצֶרֶת תִּהְיֶה לָכֶם" מַמָּשׁ – מַה שֶּׁבִּשְׁבִיעִי שֶׁל פֶּסַח נֶאֱמַר: "עֲצֶרֶת לַה' אֱלֹקֶיךָ".

הָעִנְיָן: כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב (תְּהִלִּים יט, ו): "וְהוּא כְּ**חָתָן** יוֹצֵא מֵחֻפָּתוֹ", "חָתָן" – לְשׁוֹן **יָחִיד**; וְלִפְעָמִים נֶאֱמַר[48]: "**מִצְהֲלוֹת חֲתָנִים**" – לְשׁוֹן **רַבִּים**[49].

וְהָעִנְיָן: כִּי הִנֵּה "בְּיוֹם חֲתֻנָּתוֹ" (שִׁיר הַשִּׁירִים ג, יא) – "זֶה מַתַּן תּוֹרָה"[50]. כִּי "חָתָן" – "חוּת דַּרְגָּא"[51], יְרִידַת וְהַמְשָׁכַת אוֹר אֵין־סוֹף לְמַטָּה. וְלָכֵן נִיתְּנָה הַתּוֹרָה בְּהִ' קוֹלוֹת[52]: "קוֹל" הוּא הַמַּשְׁכָּה; שֶׁלְּהִיוֹת הַמְשָׁכַת הַתּוֹרָה מִלְּמַעְלָה עַד לְמַטָּה יֵשׁ בָּזֶה הִ' בְּחִינוֹת – הַמְשָׁכוֹת זוֹ אַחַר זוֹ: הָא' – הַמְשָׁכַת אוֹר אֵין־סוֹף בְּחָכְמָה, "אֲאַלֶּפְךָ חָכְמָה, אֲאַלֶּפְךָ בִּינָה". הַב' – מֵהַחָכְמָה לַמִּדּוֹת, וְאַחַר כַּךְ – בְּמַחְשָׁבָה, וְדִבּוּר, וּמַעֲשֶׂה, וּכְמוֹ שֶׁנִּתְבָּאֵר בְּמָקוֹם אַחֵר.

אַךְ דֶּרֶךְ כְּלָל הֵם ב' בְּחִינוֹת חָתָן:

הָא': הַמְשָׁכַת הָאוֹר בְּחָכְמָה־דַּאֲצִילוּת, וְהוּא הַתּוֹרָה שֶׁלְּמַעְלָה, וְהַחָכְמָה מְאִירָה בְּכָל עוֹלָם הָאֲצִילוּת.

הַב': עוֹד יְרִידָה שְׁנִיָּה, מַה שֶּׁנִּמְשָׁךְ לְהִתְלַבֵּשׁ בַּתּוֹרָה־דִּבְרִיאָה, שֶׁהִיא רַק בְּחִינַת "**נוֹבְלוּת** חָכְמָה שֶׁלְּמַעְלָה"[53].

מַה שֶּׁאֵין כֵּן עַצְמִיּוּת חָכְמָה־עִילָּאָה, נֶאֱמַר עַל זֶה (תִּשָּׂא לג, כג): "וּפָנַי לֹא יֵרָאוּ". וּכְמוֹ שֶׁנִּתְבָּאֵר בְּ"אִגֶּרֶת הַקֹּדֶשׁ" (סִימָן יט) עַל פָּסוּק "עוֹטֶה אוֹר". וְכֵן כָּתוּב בְּ"לִקּוּטֵי תּוֹרָה" (מֵהָאֲרִיז"ל) בִּתְחִלַּת פָּרָשַׁת בְּרֵאשִׁית (דִּבּוּר הַמַּתְחִיל "לָמָּה הַתְּחִילָה תּוֹרָה"), שֶׁהַתּוֹרָה שֶׁלְּפָנָיו נִקְרָא תּוֹרַת הַבְּרִיאָה.

וְעִנְיָן מַה שֶּׁנִּתְבָּאֵר מִזֶּה בְּפָרָשַׁת עֵקֶב (לְעֵיל יז, ב), גַּבֵּי בְּרִכַּת "הָאָרֶץ", שֶׁזֶּהוּ עִנְיָן "עַל **תּוֹרָתְךָ** שֶׁלִּמַּדְתָּנוּ"[54]: דְּפֵירוּשׁ "תּוֹרָתְךָ"[55] הַיְינוּ הַתּוֹרָה כְּמוֹ שֶׁהִיא בַּאֲצִילוּת, וְ"שֶׁלִּמַּדְתָּנוּ" הַיְינוּ כְּמוֹ שֶׁנִּמְשְׁכָה בִּבְרִיאָה[56].

---

42. (רְאֵה יָהֵל אוֹר עַמּוּד רטז).

43. ("נְשִׁיקִין . . חַבַּ"ד בְּחַבַּ"ד: רְאֵה זֹהַר חֵלֶק ב מִשְׁפָּטִים קכד ב. תַּנְיָא פְּרָקִים מה, מו וְסוֹף פֶּרֶק מט. אִגֶּרֶת הַתְּשׁוּבָה פֶּרֶק ט. וּב"מַרְאֵי מְקוֹמוֹת", הַגְּהוֹת וְהֶעָרוֹת קְצָרוֹת" עִם לִיקּוּט פֵּירוּשִׁים שָׁם. וְשָׁם נִסְמָן).

44. (תְּנָא דְּבֵי אֵלִיָּהוּ רִישׁ פֶּרֶק יח. יַלְקוּט שִׁמְעוֹנִי אֵיכָה רֶמֶז תתרלד).

45. (רוּחַ אַיְיתֵי רוּחַ וְאַמְשֵׁיךְ רוּחַ: זֹהַר חֵלֶק ב קסב, ב. וּרְאֵה לְעֵיל פָּרָשַׁת רְאֵה כב, ב וְשָׁם נִסְמָן).

46. (רְאֵה מִדְרַשׁ תְּהִלִּים צ, ד. בְּרֵאשִׁית רַבָּה פָּרָשָׁה ח, ב. תַּנְחוּמָא וַיֵּשֶׁב ד. וְשָׁם נִסְמָן. זֹהַר חֵלֶק ב מט, א).

47. (אִיּוֹב לג, לג. וּרְאֵה שַׁבָּת קד, א).

48. (בְּרִכַּת נְשׂוּאִין. כְּתוּבּוֹת ח, א).

49. (רְאֵה גַּם דִּבּוּר הַמַּתְחִיל "לְהָבִין עִנְיָן בִּרְכַּת חֲתָנִים" סֵפֶר הַמַּאֲמָרִים תקס"ג חֵלֶק א עַמּוּד שצה).

50. (תַּעֲנִית כו, ב).

51. (יְבָמוֹת סג, א).

52. (בְּרָכוֹת ו, סוֹף עַמּוּד ב).

53. (בְּרֵאשִׁית רַבָּה יז, ה).

54. (בְּרָכָה שְׁנִיָּה דִּבְרַכַּת הַמָּזוֹן).

55. (רְאֵה הָעָרַת כְּבוֹד קְדוּשַׁת אֲדֹמוּ"ר בְּסֵפֶר הַמַּאֲמָרִים ה'ש"ת עַמּוּד 68).

56. וְעַיֵּין מַה שֶּׁנִּתְבָּאֵר מַעְנְיָן זֶה בְּפָרָשַׁת שְׁלַח (נא, א), בְּדִבּוּר הַמַּתְחִיל "אֲנִי" דְּפָרָשַׁת צִיצִית, בְּפֵירוּשׁ "בְּתוֹרַת ה' חֶפְצוֹ וּבְתוֹרָתוֹ יֶהְגֶּה" (תְּהִלִּים א, ב).

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

אַךְ יֵשׁ עוֹד מַעֲלָה יְתֵירָה לִהְיוֹת בְּחִינַת "וְהוּא כִּחָתָן", דְּהַיְינוּ גִּילוּי פְּנִימִית־הַתּוֹרָה לֶעָתִיד[57], אֲשֶׁר אוֹתָהּ הַהַמְשָׁכָה שֶׁבִּפְנִימִית חָכְמָה־עִילָּאָה דַּאֲצִילוּת, מַה שֶּׁלְּמַעְלָה מִסֵּדֶר הַהִשְׁתַּלְשְׁלוּת, תִּהְיֶה מִתְגַּלָּה גַּם כֵּן לְמַטָּה מַמָּשׁ בְּבִי"עַ. וְנִמְצָא יִהְיֶה רַק בְּחִינַת חָתָן אֶחָד – שֶׁיִּהְיֶה הַגִּילוּי לְמַטָּה כְּמוֹ לְמַעְלָה מַמָּשׁ.

וְעַיֵּין מַה שֶּׁנִּתְבָּאֵר בְּדִבּוּר הַמַּתְחִיל "כִּי תִשְׁמַע בְּקוֹל" (לְעֵיל פָּרָשַׁת רְאֵה כג, ב) – מַה שֶּׁמְּלוּבָּשׁ **בְּתוֹךְ** הַקּוֹל. שֶׁהוּא מַה שֶּׁלְּמַעְלָה מִבְּחִינַת הַה' קוֹלוֹת עַצְמָן כו'.

וְעַל דֶּרֶךְ זֶה מַמָּשׁ יוּבָן הַהֶפְרֵשׁ בֵּין בְּחִינַת עֵסֶק הַתּוֹרָה סְתָם, לִבְחִינַת "תַּעַן לְשׁוֹנִי אִמְרָתֶךָ": שֶׁבְּחִינַת "תַּעַן כו'", הַיְינוּ שֶׁ"אִמְרָתֶךָ" מַמָּשׁ, כְּמוֹ שֶׁהַתּוֹרָה הִיא לְמַעְלָה – נִמְשָׁךְ וּמִתְלַבֵּשׁ בְּפֵירוּשׁ הַלּוֹמֵד. וְזֶהוּ עִנְיָן "וָאָשִׂים דְּבָרַי" מַמָּשׁ "בְּפִיךָ", אֶלָּא שֶׁאֲנִי עוֹנֶה אַחֲרֶיךָ. מַה שֶּׁאֵין כֵּן בְּסִתָּם עֵסֶק הַתּוֹרָה – הַיְינוּ רַק בְּחִינַת **הָאָרָה** מֵהַדִּבּוּר־עֶלְיוֹן שֶׁנִּמְשָׁךְ לְמַטָּה.

וְזֶהוּ הַהֶפְרֵשׁ בֵּין שְׁבִיעֵי שֶׁל פֶּסַח שֶׁנֶּאֱמַר: "עֲצֶרֶת לַהֲוָיָ"ה **אֱלֹקֶיךָ**" – שֶׁהוּא עִנְיָן הַהַמְשָׁכָה בַּתּוֹרָה שֶׁלְּמַעְלָה; שֶׁמִּבְּחִינַת "כִּי הֲוָיָ"ה אֱלֹקֶיךָ **אֵשׁ** אוֹכְלָה הוּא" – כְּטֶבַע הָאֵשׁ לְהִסְתַּלֵּק כו', יוּמְשַׁךְ לִהְיוֹת הַמְשָׁכָה בַּתּוֹרָה וּמִצְוֹת. אֲבָל עִם כָּל זֶה אֵין הַמְשָׁכָה זוֹ עַצְמָהּ כְּמוֹ שֶׁהִיא לְמַעְלָה נִמְשָׁךְ וְנִתְגַּלָּה לְמַטָּה, כִּי אִם רַק בְּחִינַת "נוֹבְלוֹת" כו'. אֲבָל בִּשְׁמִינִי־עֲצֶרֶת שֶׁנֶּאֱמַר: "עֲצֶרֶת תִּהְיֶה **לָכֶם**", הַיְינוּ שֶׁהַמְשָׁכָה זוֹ עַצְמָהּ שֶׁלְּמַעְלָה נִמְשָׁךְ וְנִתְגַּלָּה לְמַטָּה, "לָכֶם" מַמָּשׁ). :

וְעַיֵּין מַה שֶּׁנִּתְבָּאֵר מֵעִנְיָן ב' בְּחִינוֹת חָתָן: בְּדִבּוּר הַמַּתְחִיל "שִׁיר הַשִּׁירִים" (לְקַמָּן שִׁיר הַשִּׁירִים בְּתְחִילָּתוֹ). וּבְדִבּוּר הַמַּתְחִיל "לִבַּבְתִּנִי", בְּפָרָשַׁת פִּנְחָס (נִדְפַּס לְקַמָּן בְּדְרוּשֵׁי שִׁיר הַשִּׁירִים כח, ג).

57. (רְאֵה רַשִּׁ"י שִׁיר הַשִּׁירִים א, ב).

ב.

הוד כ"ק אדמו"ר מרנא ורבנא דובער – אדמו"ר האמצעי

תורת חיים

(לב) **וזהו** ד' גוונין הנראין בגילוי בעמוד והוא התגלות דלובן ואדום עצמן. והג' מראה הירוק שיש בו מא' מאופני התכללות דלבן ואדום כנ"ל. והד' המגלה התכללות דד' מיני גוונין הכל בגילוי כאחד כו'. וכן בקול השיר כאשר בא מד' מדרגות דחדוה ועוצב הכל בגילוי כנ"ל כמו שבעירוב הגוונין הכל בא בגילוי. וכן בטעמים יש ד' מיני טעמים חלוקים ממרירות ומתיקות יחד והכל בגילוי במורגש ע"ד הנ"ל וד"ל. וכמו במראות היריעות דמשכן שהיה תכלת וארגמן ותולעת שני ושש משזר. וידוע (ביומא עא, ב) דשש הוא הפשתן הלבן שהוא מראה החסד הפשוט ותולעת שני הוא האדום בבחי' גבו' פשוטה והארגמן כלול מלובן ואדום (כמו מראה הירוק) שאחד מהן בהעלם והתכלת הוא המראה הד' שכלולה גם מארגמן (והוא בחי' המל' שכוללת כל ההפכים דחו"ג עצמן וב' הפכים דהתכללות שלהם הכל יחד בגילוי. וזהו שאמ' בזהר דכד אינון ג' אינון ד' כו' וההתכללות מג' מדרגות זהו בבחי' הת"ת שנק' שיר משולש כנ"ל וכאשר נמשך במל' אינון ד' שהוא בחי' שיר מרובע שכלול מד' מדרגות בגילוי כנ"ל כי בבחי' החו"ג שבת"ת אחד מהם בהעלם ובמל' ב' ההפכים בגילוי כמ"ש (ברכות ל, ב) במקום גילה (עצמה) שם (דוקא) תהא רעדה ג"כ בגילוי (ולא כלבבות ייראוך וקרב וכליות יזמרו שאין הרעדה במקום גילה עצמה כי היראה מבפנים בלב והזמרה בחוץ או להפוך אבל במקום גילה בלב שם דוקא תהא רעדה ב' הפכים במקום אחד בגילוי (כמו בכיא מסטרא דא בלב וחדוה מסטרא דא בלב שכלול ב' הפכים במקום אחד בלב בגילוי וזהו כמו שאנו רואים באו"נ שלא ראהו זמן רב או שהיה בסכנה וניצול שישקו איש את רעהו ויבכו בראותם זע"ז הרי נק' שמחה של בכיה או בכיה של שמחה שכלולים שמחה ובכיה כאחד כו' וכך יוכל להיות ב' מיני בטול דיראה ואהבה בלב בגילוי כאחד כמו המרקד לפני המלך שיש בלבו שמחה ויראת מלך כאחד (כמו בדוד (ש"ב ו, טז) שהיה מפזז ומכרכר בכל עוז ואמר (שם ו, כא) ושחקתי לפני ה' והרי היה מרכבה לבחי' המל' שהוא בחי' היראה בתכלית הבטול והיה מרקד בשחוק עד שהיה נגלה כאחד הריקים מצד שפלות עצומה כמ"ש (שם ו, כב) ונקלותי עוד מזאת והייתי שפל בעיני דאדרבה מצד עוצם השפלות בבטול במציאו' בתכלית מרוממות השי"ת היה משחק כו' לפי שאינו תופס מקום כלל וכלל הגם שהיה מלך על ישראל בהתנשאות שזהו ב' הפכים כאחד (וכה"ג בשמחת בית השואבה שהיה הלל הזקן חסיד ועניו אומר (סוכה נג, א) אם אני כאן הכל כאן ואם אין אני כאן מי כאן כו' שזהו התנשאות שמצד השפלות דוקא

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

משום דבחי' המל' לית לה מגרמה כלום שהיא כנקודה אחת והכל בא לגילוי במל' ע"כ אמר אם אני שהוא המל' כאן הכל כאן מכל האורות העליונים ואם אין אני כו' מי כאן דכולא קמיה כלא חשיבי (דניאל ד, לב) דאפי' אור צח כו' אוכם הוא לגבי עה"ע שהוא אור החכ' שמאין תמצא ואפי' אור הכתר שזהו אין אותיות אני כו') וזהו הטעם שיכול להיות ב' הפכים דחו"ג בגילוי במל' דוקא שנק' שיר מרובע וגם כל העלם בא לגילוי דהעלם וגילוי זהו בחי' אין ויש (או"כ) ב' הפכים שיש במל' כאחד שהמל' נקודה אחת בבחי' אין דכתר והרי הוא בבחי' גילוי דאותיות בבחי' יש וע"כ כל התהוות מאין ליש במל' וכל בטול היש לאין ג"כ במל' ב' הפכים כאחד לפי שהמל' שרשה בכתר שנק' אין ואני כו' וזהו שהיה דוד בחי' מל' בב' הפכים דהתנשאות יש ובטול היש לאין בתכלית כאחד שאין זה בשאר הספירות כחכ' ומדות כמ"ש במ"א וד"ל (וז"ש (תהלי' ב, יא) עבדו את ה' ביראה וגם (שם ק, ב) עבדו את ה' בשמחה דקאי הכל במל' שהיא בבחי' היראה ובבחי' שמחה ב' הפכים כאחד כמו במקום גילה שם תהא רעדה כו' כנ"ל (ע' בזהר ר"פ אחרי ובמק"מ שם) (ובזהר א' ב' ובמק"מ שם) וזהו מראה התכלת שהוא המל' שכוללת כל הגוונין בגילוי (וזהו (מנחות מג, ב) שהתכלת דומה לים וים דומה לרקיע שהוא בינה ומל' וע' בפרדס בשער הגוונין ואין התכלת מראה הירוק כמוריקא אלא בלוי"א שהוא בחי' גבו' שבמל') ובאמת גם בבחי' הת"ת יש ב' הפכים דחו"ג בגילוי או אין ויש כאחד כי הת"ת עולה ג"כ עד הכתר ונק' בריח התיכון שמבריח מקצה העליון דכתר עד המל' כו' רק שהכתר הוא אין בהעלם ובת"ת אין זה בגלוי שע"כ יסבול ב' הפכים דחו"ג ואין ויש (שהיא או"כ) וראייה ממה שהקו האמצעי כולל ב' הקוין בגילוי ממ"ש יעקב (בראשית לא, מב) אלקי אבי אברהם ופחד יצחק היה לי הרי אוי"ר דאברהם היה בו בגילוי שהרי אמר היה לי ממש וכן ממ"ש יעקב (שם כח, כא) והיה הוי"ה לי לאלקים דהוי"ה ואלקים זהו או"כ אין ויש הכל אחד דאין הכלי מסתיר האור כלל כמ"ש (במדבר כג, כא) ה' אלקיו עמו כולא חד וכמ"ש במ"א שזהו מ"ש (שמות טו, יא) מי כמכה באלים הוי"ה כו' וזהו כמו שיוכל להיות התגלות מלמעלה מן הטבע בטבע עצמה כמו (ברכות נד, א) הרואה מקום שנעשה בו נס (מברך בא"י שעשה לי נס במקום הזה) בהפוך הטבע ואין הטבע מסתיר כלל וכמו (מגילה י, ב) מקום ארון אינו מן המדה שהיה נתפס במקום והוא עצמו אינו מן המדה לפי שהארון הוא בבחי' ת"ת ומל' כמ"ש במ"א בענין וי"ו דוהנורא שזהו בחי' הקו"ח שרש קו האמצעי בכלל שיכול להחליף אור החסד בכלי הגבו' ואור הגבו' בכלי החסד שזהו ענין לאכללא שמאלא בימינא וימינא בשמאלא שהן ב' הקוין דחח"נ ובג"ה שמתכללים ע"י הקו האמצעי לפי ששרשו בפנימי' הכתר שהוא למעלה מהתחלקות הקוין ע"כ יסבול ב' הפכים כו' וזהו ג"כ שרש התורה שהיא בקו האמצעי ולכך נק' ס' הישר שכולל ב' הקוין שזהו כל התורה לאכללא שמאלא כו' כמ"ש (דברים לג, ב) מימינו אש דת כו' דהיינו כל ההפכים דחו"ג בגילוי במקום אחד וכגילוי הגוונין ביופי המראה אדום ולבן וכל מיני התכללותם זע"ז הכל בגילוי שזהו עיקר היופי כו' וזהו (ברכו' נח, א) והתפארת זה מ"ת וזהו ויקם עדות ביעקב דוקא כנ"ל והיינו הטעם דשם הוי"ה הוא בבחי' הת"ת דוקא שיש י"ב צרופים בד' אותיות דשם הוי"ה שהן י"ב ג"א והן יב"ש דמל' שנק' צבאות הוי"ה שכל אחד כלול מג' והוא ד"פ ג' (שזהו בחי' שיר מרובע כנ"ל) וע"כ אמר (ישעי' סג, יז) למה תתענו כו' שוב למען עבדיך שבטי נחלתך ולא הזכיר רק אוי"ר דאברהם ויצחק ולא בחי' יעקב שהוא בחי' הת"ת שהוא שם הוי"ה בי"ב צירופים שבשבטי יה כמ"ש ששם עלו שבטים כו' (וכמ"ש בפ' חיי שרה ע"פ והנערה כו' בענין רבקה של ג' ג' וד' בקר באופן אחר וד"ל):

(לג) **וזהו** השמיעני את קולך כי קולך ערב קול הממוזג מכל מיני קולות הפכיים בגילוי והוא קלא דאורייתא דוקא שנק' קול יעקב שהוא בחי' שיר מרובע שכולל כל מיני קולות יחד (ושרשו בשיר פשוט דבחי' הכתר שנק' שיר השירים כו' וכמ"ש ובלילה שירה עמי שכלול בשירו כו') ומראך נאוה שהוא מראה הכולל כל מיני גוונין בגילוי (כמ"ש ברבקה טובת מראה מאד בלי גבול כו' שזהו רבוי התחלקות האורות בכלים שבמעשה המצות שנק' יפ"ת ויפ"מ שכלולים במראה אחת שהוא בחי' המקיף דכתר לפי שנתב"ס דוקא כמ"ש שם) ועכ"ז עיקר ענין שיר מרובע הוא במל' דוקא וכידוע בספרי הקבלה דשיר פשוט הוא בבחי' הכתר ושיר כפול הוא בבחי' חו"ב ושיר משולש הוא בחי' חג"ת ושיר מרובע הוא בחי' נהי"מ שזהו כלל דע"ס דאצילות וד"ל:

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

ג.

הוד כ"ק אדמו"ר מרנא ורבנא מנחם מענדל – אדמו"ר ה'צמח צדק'

דרך מצותיך

כ) **והנה** להבין בתוס' ביאור בענין התהוות הריבוי בנבראים שהוא מחמת ריבוי הצירופים כנ"ל יש להקדים מארז"ל דאי' בפ"ב דחגיגה כתוב א' אומר אלף אלפים ישמשוני' וריבוא רבבון קדמוהי יקומון וכתוב א' אומר היש מספר לגדודיו, תניא רבי אומר משום אבא יוסי בן דוסאי אלף אלפים ישמשוני' מספר גדוד א' ולגדודיו אין מספר, ופרש"י אלף אלפים הוא מספר של כל גדוד וגדוד אבל אין מספר כמה גדודין יש, והענין דהנה פי' גדוד היינו המקור של יניקת וחיות כת ומחנה א' ממלאכים כי כמו שישראל נתחלקו לארבעה דגלים ובכל דגל כמה שבטים כמו כן המלאכים בתקונא דלעילא הם ד' תקוני דשכינתא דגל מחנה מיכאל ועל ידו כמה מחנות וכן בדגל מחנה גבריאל כו' ושרש יניקתן מבחי' האצילות הוא מי"ב גבולי אלכסון (שמזה נמשכו למטה בבריאה בחי' י"ב בקר שהים עומד עליהם מלמעלה שהם י"ב מלאכי' כללי' שלכל א' יש מחנה א' כמו י"ב שבטים שבט ראובן כו') והנה ענין האלכסון הוא בחי' האור הנעשה ממזיגת המדות והתכללותן זה עם זה, כי ידוע דחח"נ הוא בקו הימין ובג"ה בקו השמאל וההמשכה מבחי' חכמה להוד נק' אלכסון וכן הבינה עם הנצח כשמתכללי' זה עם זה נק' אלכסון והוא ענין הארה חדשה שנעשה מזיגה חדשה ע"י התכללות הספי' זה עם זה מקו הימין לקו השמאל או מקו השמאל לקו הימין וזהו ענין י"ב גבולי אלכסון שכל בחי' אלכסון הוא ענין האור הנעשה ממזיגת והתכללות המדות והוא מקור השפע וחיות של מחנה מלאכים דבריאה והוא הנק' גדוד, והנה ההמשכה ממדות אלו דאצילות בבי"ע להיות התהוות המלאכים הוא באמצעות המל' שהיא בחי' דיבור העליון המלביש להמדות ומצירופי אותיות הדיבור מתהוים המלאכים כי מכל דיבור נעשה מלאך א' וזהו ענין צירופי השמות של המלאכים הדריאל יופי כו' כמ"ש בספרים ששמו אשר יקראו לו הוא הצירוף המחי' אותו, ויובן עד"מ מהמשכת וגילוי המדה שבלב בדיבור שבהיות המדה עדיין בלבו כגון כשאוהב ומתאוה לאיזו דבר בלבו הרי אז עדיין אותה האהבה והתשוקה היא מציאת א' פשוט משא"כ כשמגלה ומפרש אותה לזולתו ע"י אותיות הדבור הרי היא מתחלקת לחלקים שבכל דיבור ודיבור יש חלק והארה ממנה מאחר שבדיבורים הללו היא נגבלת כולה ממילא שיש חלק ממנה בכל דיבור פרטי, הרי אנו רואים שע"י הדיבור נעשה התחלקות בהמדה שמתחלה כשהיתה בלבו היתה עצם פשוט אחד וכשמתגלית בדיבור היא מתחלקת לחלקים רבים וכך יובן למעלה שהתהוות ריבוא רבבות מלאכים דבי"ע מגדוד א' שהיא מדה א' דאצילות הנעשי' ממזיגת והתכללות המדות כנ"ל, הוא דוקא ע"י שהמדה דאצי' נמשכת ומתלבשת בדיבור העליון שהיא בחי' מל' דאצי' ששם בדיבור דוקא מתחלקת המדה לחלקים רבים שהוא ריבוי הצירופים כנ"ל במשל ומכל צירוף מתהוה מלאך א' ומחמת שינוי הצירופים לכן הוא שינוי המלאכים זה מזה, ולכך הם ג"כ בע"ג ותכלית כמו אהבת מיכאל וכן השגתו שהם מוגבלים בודאי מאחר שהוא מוגבל בעצם ואילו הי' נמשך לו אהבה בלתי מוגבלת היה כלה ונפסד לגמרי והיינו לפי שמקבל הארה ממדות עליונות ע"י המל' ששם נעשה צמצום והתחלקות השפע לחלקים ושיהי' השפע בגבול ותכלית משא"כ המדות דאצי' כמו שהם בעצמותן הם בבחי' א"ס, וכן בבחי' פחד מחנה גבריאל נהר דינור יוצא מזיעתן כו' ומ"מ מוגבלת היא והיינו מפני שהארת הפחד הנמשך להם מפחד עליון דאצילות הוא ע"י התחלקות כנ"ל ומצירוף א' מקבל גבריאל כו' משא"כ מקור הפחד עליון באצי' הוא בבחי' א"ס, וזהו ענין אמרם ז"ל אלף אלפים בגדוד א' שיש מספר כמה וכמה מלאכים שמתהוים משפע מדה א' דאצי' שהוא ענין גדוד כנ"ל והיינו מפני שהשפע נמשכה בבחי' התחלקות לחלקים מוגבלים שיהי' מכל חלק התהוות מלאך בע"ג כנ"ל וממילא שיש ג"כ גבול למספר ההתחלקות (ובאמת שזהו ע"י ב' בחי' גבורות שיש בבנין המל' הא' לצמצם מהות שפע המדות הנמשך בדיבור עד"מ באדם שאין התלבשות המדה בדיבור כמו שהיא בעצם ממש הב' הוא שיהי' התחלקות השפע לחלקים רבים ע"י ריבוי הצירופים וכמ"ש ע"פ אד' שפתי תפתח ע' בסידור בשער ר"ה). אבל לגדודיו אין מספר פי' למקור היניקה שלהם דהיינו בחי' המדות שבאצילות עצמן אין להם מספר כלל לפי שיכול להיות כמה וכמה מזיגות בהמדות חסד שבחסד שבגבורה וחסד שבחסד שבת"ת כו' וכל מדה הנעשית מהתכללות המדות זו בזו כגון בחי' מדת החסד שבגבורה הנעשה מהתכללות ומזיגת מדת החסד עם מדת הגבורה שע"י התכללות זו נולד מדה ומזיגה חדשה והיא בחי' חסד שבגבורה הרי היא מדה ממדותיו ית' שהיא מקור השפע לנבראים ונק' גדוד

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

כנ"ל וכעד"ז מדת החסד שבחסד שבגבורה וכו' וע"ז אמרו ולגדודיו אין מספר משום דאיהו וגרמוהי חד שאפי' הכלים הנק' גרמוהי הם מיוחדות במאצילן ב"ה וכמו שהוא ית' אין לו סוף ותכלית כך מדותיו ית' החסד והגבורה כו' שהוא מתייחד בהן הם ג"כ בלי גבול ותכלית וע"כ גם בחי' ההתכללות ומזיגה שבהן הם ג"כ לאין סוף ממש, ועפ"ז יובן מ"ש ולתבונתו אין מספר, דלכאורה תמוה איך נופל לשון מספר על התבונה והל"ל אין חקר, אך הענין דתבונה אותיות בן ובת כי הנה יש בינה עילאה ובינה תתאה פי' בינה עילאה היינו עצמיות ההשגה שאינה מקור למדות עדיין ובינה תתאה היינו כשנעשית מקור ושרש להולדת המדות ובעבודת ה' היינו כשמתבונן בגדולת ה' ותפארתו ונעשה ההשגה וההתבוננות מקור להתפעלות שנמשך מזה בשכלו איך שראוי לאהבה אותו וליראה ממנו וזה נק' תבונה בן ובת שהם כללות המדות הכלולים בהשגה דבינה הנק' תבונה ולכן שייך ע"ז לומר אין מספר כי הולדת המדות עליונות בן ובת שנולדים ונמשכים מן הבינה הם בריבוי לאין מספר ממש בלי גבול מצד התכללות המדות זה עם זה וזהו ענין ולגדודיו אין מספר כנ"ל אבל בכל גדוד יש מספר כמה מלאכים נתהוי' ונמשכים ממנו לפי שהמדה נמשכת בבי"ע ע"י המל' ששם נעשה ההתחלקות ע"י צירופי אותיות שיתהוו מלאכים בעלי גבול כנ"ל וגם כמה מלאכים יומשכו מכל גדוד כו' במספר מטעם הנ"ל רק שהוא מספר רב ועצום אלף אלפים וריבוא רבבות נולדים ונמשכים ממדה א' הנעשית מהתכללות המדות והיא הנק' גדוד כנ"ל ולגדודיו אין מספר:

שרש מצות התפלה

ד.

הוד כ"ק אדמו"ר מרנא ורבנא שמואל – אדמו"ר מוהר"ש

תורת שמואל – תרל"ג

וא"ו) **וזהו** ענין הדודאים שהם מסייעין הלידה כי הם מקור ההשפעה לנפש השכלית וזהו"ע ונתתי עשב בשדך לבהמתך שהוא השפעת הדעת לנה"ב בהשכלת מאין ליש וזה נמשך מבחי' הדודאים הנ"ל שהם בחי' עשב ע"ב שי"ן, וזהו ג"כ ענין דודאי תאנים שיש בהם מתיקות השפעות ההשכלה באלקות שיהי' מושג גם לנפש השכלית. אך בחי' קציר חטים הוא למעלה מבחי' עשב שהוא מאכל אדם שלמעלה מעלה מבחי' מאכל בהמה, כי חטה כ"ב אתוון דאורייתא שמהם נמשך כח הדעת שיודע לקרות אבא שהו"ע ההתקשרות באוא"ס ב"ה ממש שלמעלה מעלה מבחי' ממכ"ע וסוכ"ע ולמעלה מעלה ממה שאפשר להשיג ע"י נפש השכלית כי להיות בחי' דעת והשגה באלקות אינו רק מבחי' ממכ"ע שעז"נ שאו מרום עיניכם וראו מי ברא אלה, וזהו"ע ונתתי עשב בשדך לבהמתך שגם נפש השכלית שנק' בהמה שהיא משם ב"ן יכולה להשיג בחי' זו והוא הנמשך מבחי' הדודאים הנ"ל וכמ"ש אנוש כחציר ימיו דקאי על מט"ט כמבואר בזוהר (פנחס דרי"ז) וכתיב מצמיח חציר לבהמה, אך בבחי' סוכ"ע אני הוי' לא שניתי ואין שייך שום השגה כלל כ"א בחי' אמונה, אך צ"ל ורעה אמונה לפרנס האמונה והיינו ע"י חטה כ"ב אתוון דאורייתא.

וזהו מאמר המדרש ע"פ וילך ראובן בימי קציר חטים וימצא דודאים בשדה שזהו חנוך לנער כו' כפרש"י שזהו ע"ד שאמרו שבט ראובן יותן לעבדיך דהיינו שטוב הי' יותר שיומשך אחר קציר חטים שזהו מאכל אדם משיביא דודאים שהוא עשב, אלא שתפס דבר המצוי ובא בראשונה, כי חטה הוא מאכל אדם לכו לחמו בלחמי שממשיך חיות בע"ס דאצי' שיהי' בהם התקשרות האור, וכמו"כ לכו לחמו בלחמי שיהי' בהנשמה התפעלות והתקשרות בעצמיות אוא"ס ממש וכמו מס"נ באחד של הנה"א והמס"נ נמשך מבחי' שלמעלה מהטעם ולכן חטים אין בהם טעם ומתיקות כמו תאנים (ונת' דוגמא לזה בענין קול השופר שאין בו מתיקות) ואעפ"כ הניח הקציר חטים והביא דודאים שהם עשב בחי' מזון נה"ב השכלית והוא ההשגה בממכ"ע אלא לפי שהוא דבר המצוי לו קודם החטים ר"ל שבבחי' ממכ"ע שייך ידיעה והשגה ממש שמושג גם לנפש השכלית כמ"ש ומבשרי אחזה אלקה אחזה ממש משא"כ בבחי' סוכ"ע אין שייך רק אמונה שנק' עטרה בחי' מקיף, וזהו חנוך לנער שבחי' דודאים נק' כרובים בחי' אנפי זוטרי בחי' נער מט"ט (והרמ"ז כתב (פ' תולדות קל"ד) שהדודאים הם צורת אדם והיינו בחי' נער כנ"ל).

זיי"ן) **וכ"ז** נתבאר לפי' הזוהר בענין הדודאים נתנו ריח שהם תרין כרובין כנ"ל, ופי' הב' הוא פרש"י בשה"ש (סי' ח') ע"פ הדודאים נתנו ריח

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

ע"ד מ"ש בירמי' (סי' כ"ד) הראני ה' והנה שני דודאי תאנים מועדים לפני היכל הוי' כו' הדוד האחד תאנים טובות מאד כו' והדוד הא' תאנים רעות מאד וארז"ל (עירובין דכ"א סע"א) הדוד הא' תאנים טובות מאד אלו הצדיקים גמורים והדוד הא' תאנים רעות מאד אלו הרשעים גמורים ושמא תאמר אבד סברם ובטל סכויים ת"ל הדודאים נתנו ריח אלו ואלו עתידין שיתנו ריח עכ"ל. ופי' כי יש ריח בגדיו ויש ריח בוגדיו כמבואר במ"א ע"פ מאמר רז"ל ברבות ע"פ וירח את ריח בגדיו א"ת ריח בגדיו אלא ריח בוגדיו, ריח בגדיו היינו הלבושים הנעימים דתומ"צ וריח בוגדיו הם בע"ת. וזהו הדודאים נתנו ריח הדוד הא' תאנים טובות הוא בגדיו, והדוד הא' תאנים רעות אלו רשעים אבל ע"י תשובה נעשו ריח בוגדיו.

אך לבאר מה שייך כל זה לתאנים דוקא, הנה ענין תאנים הוא כמבואר ברבות (בראשית פי"א) ובגמרא (ברכות ד"מ סע"א, סנהדרין ד"ע ע"ב) שתאינה הי' עה"ד וכמ"ש ויתפרו עלי תאינה ואמרו ברבות (בראשית פי"ט) עלי תאינה שהביא תואנה לעולם (ופי' תאינה ותואנה יללה ובכי ע"ד תאני' ואני') ולכן ויתפרו עלי תאינה כי שום אילן לא רצה לקבלו לאדה"ר אחר חטא עה"ד ליתן לו עלים כ"א התאינה קבלתו לפי שבה קלקל, וכמבואר ברבות (פ' בראשית פט"ו) משל לבן מלך שקלקל עם א' מן השפחות כיון ששמע המלך טרדו מביתו כו' עד אבל תאינה שאכל מפירותי' פתחה דלתותי' וקבלתו הה"ד ויתפרו עלי תאינה, והובא מדרש זה בתוס' סנהדרין ד"ע ע"ב שם.

וילך ראובן

בס"ד. ש"ק פ' ויצא. ל"ג. לפ"ק.

ה.

הוד כ"ק אדמו"ר מרנא ורבנא שלום דובער – אדמו"ר מוהרש"ב

ספר המאמרים – המשך תער"ב

קכה) **אמנם** עדיין צ"ל מ"ש בע"ח שיש ע"ס דעיגולים איך הם מספר עשר, שהרי לפמשנת"ל באוא"ס הבל"ג הן ספי' עד אין קץ וגם הספי' עצמן הן בבחי' אין קץ ואיך שייך שם מספר ע"ס, ומאחר שהן ע"ס הרי לכאורה בהכרח לומר שהן במדרי' מחולקו' דאל"כ אינו שייך מספר עשר כו', ובאמת אינו שייך לו' באוא"ס הבל"ג מדרי' מחולקו' כו', וכמשנת"ל פרק פ"ב שגם מיעוט וריבוי אינו באמת באוא"ס הבל"ג, וכ"ש שאין התחלקו' מדרי' וכנ"ל שהן בבחי' אין קץ בעצמן כו'. אך הענין הוא דהנה נת"ל פנ"ו דאור הא"ס להיותו בבחי' גילוי מן העצם אינו בו שום שם כלל רק כמו שבא בבחי' מקיף לעולמו' ה"ה נק' בש' רצון כו', והנה הרצון הגם שהוא רק בבחי' מקיף לבד מ"מ מאחר שנעשה בבחי' מקיף אל האו"פ ה"ה בבחי' קירוב ושייכות אל האו"פ והארה ממנו בא בבחי' התלבשו' בהאו"פ כו', רק שאופן התלבשותו א"ז שנתפס בהאור לבוא בבחי' הגבלה (וכמו האו"פ שע"י ההתלבשו' בהכלי ה"ה בבחי' תפיסא שנעשה כמהות הכלי, וכמשנת"ל פי"ד בענין ח"ס וחכ' הגלוי' דבחי' חכ' הגלוי' ע"י התפיסא בכלי נעשה בבחי' מהות חכ' עד שח"ס היא למעלה מן החכ' לגבה כו', ובהאו"מ אינו כן), אלא שגם בהתלבשותו בהאו"פ ה"ה כמו שהוא בבחי' בל"ג כו'. והענין הוא דהנה נת"ל פ"נ דהרצון הוא בבחי' מקיף על כל אברי הגוף ועל הכחות ופועל בהם בשוה באור המוחין שבראש כמו בכח ההילוך שברגל כו', ומ"מ הרי ברגל הוא בבחי' מקיף לבד, משא"כ במוחין הרי לבד מה שפועל בהם בבחי' מקיף (היינו שמכריח התגלו' אור המוחין כו' וכמשנת"ל פנ"א), ה"ה בא ג"כ בבחי' פנימי שהרצון בא בשכל להיות טעם לרצון כו', וזהו רק בבחי' הארת הרצון דעצם הרצון הרי אין טעם לרצון כו', אבל הארת הרצון בא בבחי' טעם לרצון כו', וכמו התורה שהוא פי' וביאור המצות דבמצות הן רצה"ע והתו' בא בבחי' טעם וביאור אל הרצון כו', ועי"ז יש התחלקו' בהרצון וכמו קלות וחמורות שיש חילוקי' בהמצות מצד הטעם כו'. ובאמת הרצון גם כמו שמתלבש בהטעם הוא בעצם בבחי' בל"ג שהרי אין הטעם סיבת הרצון, והיינו דהרצון דמצות אין סבתם מצד הטעם כ"א שהן רצון באמת, וע"כ גם לאחר פי' וביאור המצוה ע"פ התו' הנה כשעושה את המצוה כמו שהיא ע"פ התו' ה"ה מקיים את הרצה"ע ונמשך עי"ז בחי' הרצון כו', ובכוונת המצוה לבד או בלימוד טעמה וסודותי' אינו יוצא כלל כ"א בקיום המצוה בפו"מ (לבד במצות שאפשר לעשותן ע"י אחרים אין מבטלין ת"ת והיינו במצות שאינן חובת הגוף כו'), וכן בעשיית המצוה לא די בכוונת המצוה

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

כ"א צריך לעשותה בבחי' קבעומ"ש דוקא וכמ"ש בסש"ב פמ"א ב' כוונות בעשיית המצוה כו', דקבעומ"ש הוא מצד הרצון כו', והיינו דגם כמו שבאה המצוה בבחי' טעם לרצון מ"מ ה"ה בבחי' רצון באמת כו', והיינו משום דע"ה שמשיג את הרצון, מ"מ אין הרצון נתפס בזה להיות בבחי' שכל וטעם כ"א הוא בבחי' רצון באמת כו', ולכן מצד הרצון שבמצות לא יש באמת קלות וחמורות וכמארז"ל אל תהי יושב ושוקל במצותי' ש"ת כו' (וגם באמת אין הטעם תופס בעצם מהות הרצון, וכמ"ש במ"א בענין דכסות סומא חייב בציצית וכסות לילה פטור דמצד הטעם יכולים לומר טעם להיפך ג"כ רק מפני שכ"ה הרצון, וכ"ה בכמה מצות שאין הטעם לבדו מספיק כו', והיינו לפי שענין הטעם הוא רק להיות קצת מושג בהרצון אבל לא שהרצון נתפס בזה כו'). והנה הרצון שבא בבחי' חכ' להיות בבחי' טעם לרצון זהו בחי' התפשטו' וגילוי הרצון לבד, והיינו בחי' המל' שבכתר ובחי' המדות שבו, וכידוע דבחי' מל' הו"ע הגילוי לבד וכן ענין המדות הו"ע התפשטו' וגילוי כו', וכידוע דכל ענין המדות הן לזולתו, שזהו ההפרש בין המוחין אל המדות דמוחין הן לעצמן עדיין אבל המדות הן אל הזולת כו'. וכמו"כ בבחי' הכתר ההתפשטו' והגילוי אל הנאצלי' הוא בחי' מדות ומל' שבכתר והוא בחי' רצון גלוי כו', אמנם ידוע שיש בחי' חכ' שבכתר הנק' ח"ס שזהו בחי' טעם כמוס לרצון כו', דבחי' ח"ס ה"ז למע' מן החכ' והטעם לגבי חכ' הגלוי' וכמשנת"ל באורך, והוא בבחי' המשכה נעלמת כו', ונת"ל פצ"ו דענין המשכה נעלמת הוא דעם היותו מושלל מן הגילוי היינו מן המציאו' דחכ', מ"מ אינו מושלל לגמרי מגדר וענין החכ' כו' ונק' חכ' נעלמה כו', ובבחי' זו מתלבש בחי' הרצון הנעלם שלמע' מבחי' רצון הגלוי בחכ' כו', והיינו דבחי' הרצון שהוא למע' מן הטעם לגמרי בבחי' חכ' הגלוי' יש ע"ז טעם בבחי' חכ' הנעלמה, וכענין שתוק כך עבמ"ח בבחי' הרצון המתלבש בחכ' הנעלמה שלמע' מן הטעם לגבי חכ' הגלוי' כו', דלגבי חכ' הגלוי' הוא בבחי' מקיף לבד כמו רצון בלא טעם כו'. וכ"ז הוא בבחי' הרצון הבא בגילוי אם בבחי' גילוי אל הנאצלי' שמתלבש בבחי' חכ' הגלוי' או בבחי' גילוי לעצמו עדיין שזהו בחינת הרצון שמתלבש בח"ס כו', אמנם עצם בחי' הרצון הנעלם לגמרי שאינו בא בבחי' גילוי כלל, זהו בחי' כשב"כ דהיינו בחי' פשיטות הרצון שאין טעם לרצון כלל גם לא בחי' טעם כמוס לרצון, ואינו בא בבחי' הגילוי גם לעצמו כ"א הוא בבחי' רצון נעלם לבד כו'. וזהו"ע מ"ש בע"ח בע"ס דעיגולים די"ל שאין הכוונה שיש ע"ס ממש בבחי' האו"מ, כי הוא בבחי' א"ס ובל"ג, וגם הספי' שבו הן בבחי' אין קץ לספירו' וכמשנת"ל, רק מצד התגלו' והתפשטו' הרצון בהספי' עש"ז אנו אומרים ע"ס בהאו"מ, דבחי' הרצון הגלוי שמאיר בבחי' חכ' דאצי' נק' בחי' מדות ומל' שברצון כו' כנ"ל להיותם בבחי' התפשטו' וגילוי כו'. וגם נודע דאו"א מלבישי' לזרועות דא"א היינו בחי' חו"ג דאריך (ומבינה דאריך נעשה כתר לאו"א) כמ"ש בע"ח, וע"כ גם בחי' הרצון (היינו בחי' האור הא"ס) המתלבש באו"א נק' מדות כו', ומה שמתלבש בבחי' ח"ס דאריך דהיינו בחי' הגילוי לעצמו עדיין נק' בש' חכ' והו"ע עיגול החכ' ועיגול הבינה וכן עיגול החסד כו', דכ"ז הוא רק ע"ש ההתלבשו' לבד כו', וגם כמו שמתלבש ה"ז בבחי' א"ס ובבחי' פשיטות כנ"ל. אמנם עצם בחי' הכתר זהו בחי' כתר שבכתר שזהו בחי' הרצון הנעלם והפשוט שאינו בא בבחי' גילוי כלל והוא בבחי' פשיטו' העצמו' כו'.

קיצור. אמנם מ"ש בע"ח ע"ס דעיגולים הענין הוא עד"מ הרצון הוא בחי' מקיף ובא ג"כ בבחי' פנימי בחכ', ועי"ז בא בהתחלקות, ומ"מ הוא רצון בעצם ובלי התחלקות, וכמו הרצון דמצות שבא בטעם בתורה, ומ"מ המצות הן רצון ואין בהם התחלקות דקלות וחמורות, כמו"כ למעלה בחי' מדות שבכתר באים בבחי' פנימי בחו"ב, ורצון הנעלם מתלבש בח"ס, ועש"ז נק' גם בבחי' הכתר חכ' ומדות, והן בבחי' א"ס בעצם, וז"ע ע"ס דעיגולים, אך כשב"כ שאינו בא בהתלבשות הוא בבחי' פשיטות לגמרי.

בס"ד. ש"פ ויגש, תער"ג

ו.

הוד כ"ק אדמו"ר מרנא ורבנא יוסף יצחק – אדמו"ר מוהריי"צ

ספר המאמרים – תרפ"ט

ט) **והנה** הדוגמא מזה יובן בבחי' הקו שהו"ע עד"מ צנור הגדול הנמשך מאוא"ס שלפה"צ ונתצמצם בבחי' קו להיות לפ"ע העולמות והיינו ע"י המשכתו דרך הצמצום ורשימו שזהו בחי' כח הגבול שבא"ס שנתגלה ע"י הצמצום ועי"ז בא האוא"ס הבבע"ג בבחי' כח גבולי להיות בבחי' מדידה לפ"ע

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

העולמות וע"י נמשך האור בכל הע"ס שבכל עולם ועולם, וכנודע דהקו הזה בוקע את הצמצום ונמשך בכל העולמות, דבעולמות הא"ס שלפני האצי' מאיר בחי' עצמו' הקו ובעולם האצי' מאיר הארת הקו, ועם היות שהקו מסתיים באצי' שהרי הפרסא מפסקת בין אצי' לבי"ע עד שהאור דבי"ע הו"ע אחר לגמרי מענין האצי', ומ"מ הנה בוקע אור הקו את המסך ומאיר גם בבי"ע וכמ"ש באגה"ק ד"ה איהו וחיוהי חד והארת הקו שהי' מאיר בכלי' די"ס דמל' בקע הפרסא עמהם ומאיר בהם בבי"ע כמו באצי' ממש, והיינו דבחי' אור הקו נמשך בכל העולמו' עד רגלי העשי'. ויש בזה הרבה חילוקי מדרי' באופן המשכת האור בכל ספי' וספי' בפרט, והן הצנורות פרטים המסתעפים מן הקו והיינו בחי' צמצום ומיעוט האור לפ"ע הספי' ההיא, וכמו תחלת ההמשכה בבחי' הכתר שמאיר בגילוי יותר ומן הכתר נמשך בחו"ב (וגם בת"ת כמ"ש בפרדס) וע"י חו"ב נמשכים הצנורות בז"מ דז"א והו"ע ל"ב נת"ח שהן צנורי ההמשכה מהחכ' אל הבינה, דתחלת המשכת הקו מהכתר הוא בחכ' וזהו גילוי דסדר השתל' וידוע דבחכ' מאיר אוא"ס בקירוב מקום והיינו בגילוי אור רב ואזי נמשכים ל"ב נת"ח ומאירים בבינה, ואח"כ מבינה נמשך נו"ן שערי בינה המאירים בז' מדות. וז"ש שבעה ושבעה מוצקות לנרות אשר עלי' ופרש"י והרד"ק שבעה פעמים שבעה והיינו שלכל נר באים שבעה צנורות קטנים שהשמן זב מן הגולה דרך אותן הצנורות. והז' נרות הן ז' המדות ולהם בא ההמשכה מן מ"ט שע"ב שבהם נמשך שפע החכ' שהו"ע השמן, נמצא הם צנורות שבהם מאיר מן החכ' אל המדות שבחכ' מלובש אוא"ס מהקו דהקו הוא הצנור הגדול הנמשך מאוא"ס הבל"ג, והנה הכלים דזו"ן נעשי' נשמה לבי"ע יו"ד כלים פנימי' בברי' כו'. ובהם מלובש הארת הקו כנ"ל. הרי שנמשך ע"י הצנורות המשכת אוא"ס גם בבי"ע ובזה יש צנורות פרטים רבים מאד בההמשכה לכל ספי' וספי' בפרט, וגם יש חילוקים בכל ספי' באופן ההמשכה אל הספי' ההיא וכמ"ש הפרד"ס שער הצנורות פ"ה שהצנורות ישתנו לפי הבחי' לאלפים כו', לפעמים יאירו בדרך בחי' הכתר שבכל הספי' ולפעמים מבחי' החכ' ומאיר מבחי' חכ' שבכתר שיש מעלות זו למע' מזו בבחי' הארת הצנורות, ומביא בפרדס שם בשם ספר הצנורות (ספר כ"י נמצא בפאסו) דיש מספר ת"ר אלף צנורות, ובס' קה"י או' דהמספר ת"ר אלף צנורות היא בכל הע"ס, וא"כ הרי כל ההמשכות הוא ע"י הצנורות המסתעפים מן הקו עד רגלי עשי', וכמו"כ הוא גם בההמשכות שבעולמות הא"ס שלפני האצי' הוא ע"י צנורות פרטים הנמשכים מן הקו רק שלמע' מאצי' המשכת הצנורות הן מהקו עצמו ובאצי' הוא מהארת הקו, ובמאו"א אות צ' סעיף ל' כ' צנור הוא יסוד וצנור אותיות רצון, דיסוד הוא בחי' רצון וחשק המשפיע להשפיע, והו"ע ההתקשרות דיסוד וכמ"ש באגה"ק סי' ט"ו, והקו שנק' צנור שרשו מבחי' יסוד הנעלם. וז"ע צדיק הוי' בכל דרכיו, דצדיק הוא בחי' יסוד, וכתי' אמרו צדיק כי טוב וכתי' וצדיק יסוד עולם, ושם הוי' הוא בחי' המשכת האורות וצדיק הוי' היא בחי' ההמשכה מבחי' יסוד הנעלם באוא"ס שלפה"צ שנמשך בהדרכים הן בחי' הצנורות הנמשכים מהקו שהוא הדרך והצנור הגדול הנמשך מאוא"ס הבל"ג.

קיצור. יבאר כי צנור הקו הוא המשכה מאוא"ס הבל"ג רק דכאשר המשכתו הוא דרך הצמצום והרשימו הנה עי"ז בא במדידה לפי אופן העולמות ויבאר דהקו נמשך בכל העולמות, דבעולמות הא"ס שלפני האצי' הוא עצם הקו, ובאצי' הארת הקו, אבל בוקע גם המסך שבין אצי' לבי"ע ומאיר גם בבי"ע, באופן דכל ההמשכות הן בעולמות הא"ס שלפני האצי' והן בבי"ע הם פרטי הצנורות המסתעפים מן הקו, ובע"ס ת"ר אלף צנורות פרטים.

הוי' יזחתו מריביו

ספר השיחות – ה'תש"ה בלה"ק

ליל שביעי של פסח, בסעודה

א. הוד כ"ק אאזמו"ר הרה"ק ה'צמח צדק' אמר פעם בשביעי של פסח: בשביעי של פסח היתה קריעת ים־סוף שאז "הפך ים ליבשה", "ים" הוא 'מלכות', 'מלכות דאצילות', 'כתר', 'פנימיות הכתר' עד 'מלכות דאין־סוף'. אם־כן קריעת ים־סוף היתה בכל הדרגות. הענין של "הפך ים ליבשה" אין משמעו ה"יבשה" של "ים" כי־אם ה"יבשה" של ארץ. הגילוי היה בעולם הבריאה, עשיה הרוחנית עד עולם־הזה הגשמי והנפש. 'ארץ' היא 'רצון', יש בכך שלשה ענינים: רצון, ריצוי ומרוצה. 'מרוצה' הוא הענין של 'ריצוי', מה ההבדל בין 'רצון' לבין 'מרוצה', אלא לאחר שהרצון מתמלא, זה נקרא 'מרוצה'.

ב. בשנת תקכ"ד בתחילת נסיעתו של הוד כ"ק רבינו הזקן אל המגיד ממזריטש – האחים ר' משה ור' מרדכי היו מקושרים לווילנה, המהרי"ל היה אז

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

ביאנוביץ', הוא עדיין לא היה רב ביאנוביץ', והוד כ"ק רבינו הזקן ישב על שולחן חותנו בוויטבסק - חזר פעם הוד כ"ק רבינו הזקן בפני אברכים גדולי תורה, 'תורה' מהמגיד ממזריטש על הפסוק[1]:

"העם ההולכים בחושך ראו אור גדול, יושבי חושך וצלמות אור נוגה עליהם".

יש עמידה, ישיבה והילוך. 'ישיבה' היינו שהראש כפוף, 'עמידה' היא בציור קומה, ו'הילוך' הוא שהרגליים מוליכות את הראש והראש מאיר ברגליים. "חושך" היינו מניעות מצד ההעלם וההסתר של העולם. "יושבי" חושך - הם אלה שמרגישים את ההעלם וההסתר, אלא שאין הם שוברים את ההעלם וההסתר, אז "אור נוגה" עליהם. אבל העם "ההולכים" בחושך, היינו כאשר שוברים את ההעלם וההסתר, שוברים את המניעות, או־אז "ראו אור גדול", לא רק "נוגה" אלא "ראו אור גדול".

זאת מסר הוד כ"ק רבינו הזקן מהמגיד, והוד כ"ק רבינו הזקן הסביר, ש"יושבי חושך" הם אלה שמוסרים את עצמם ללימוד התורה, ו"העם ההולכים בחושך" הם אלה שמוסרים עצמם גם לעבודת התפילה. עם תורה בלבד - הרי רק "אור נוגה עליהם", ואילו על ידי עבודת התפילה - "ראו אור גדול".

באותה תקופה, היה הוד כ"ק רבינו הזקן מקרב אברכים בני תורה, והיה מוכרח לדבר אליהם בדרך קצרה, והחדיר בהם את האמת.

פעם היו אומרים את האמת, וזה היה פועל.

ג. פעם היה לחסידים שם על כל דבר. היו חסידים שקראו להם "חסידים של אשר יצר".

הוד כ"ק אאזמו"ר הרה"ק מוהר"ש הסביר פעם את הענין של "אשר יצר את האדם בצלמו וכו' והתקין לו ממנו בנין עדי עד", וביאר שה"והתקין לו ממנו בנין עדי עד", הוא הגילוי של אור־אין־סוף הבלי־גבול המאיר בנבראים. ישנו "עד", וב"עד" עצמו ישנו "עד ועד בכלל" ו"עד ולא עד בכלל". אבל "עדי עד" הוא אור־אין־סוף הבלי־גבול. ולחסידים אלה קראו "חסידי אשר יצר".

הוד כ"ק אדמו"ר הרה"ק האמצעי מסביר, שהנשמה יכולה להשיג 'חכמה עילאה'. 'חכמה עילאה' - אין הכוונה 'חיצוניות החכמה', כי־אם עצם החכמה. השגה - אין הכוונה השגה, אלא זה בא בהרגשה וזה בעצם הנשמה, לא ב'מקיפים' של הנשמה ב"ונוזלים מן לבנון"[2] של המקיפים של חי'־יחידה, כי־אם במדריגה של עצם הנשמה כפי שהיא למעלה מכפי שהיא מאירה בנשמה המלובשת בגוף[3].

ד. הר' זלמן מיאנוביץ' היה יהודי בעל־בית. כשעבר למוסקבה, לקח אתו את המלמד שלו החסיד ר' נתן מפולוצק. פעם אחת כשר' נתן מפולוצק בא לליובאוויטש, שיבח מאוד בפני הוד כ"ק אאזמו"ר הרה"ק מוהר"ש את תלמידו ר' זלמן על מידותיו הטובות בהפלגה.

ענה לו הוד כ"ק אאזמו"ר הרה"ק מוהר"ש: אכן, הוא תלמיד - אבל לא שלך, עליך ללמוד ממנו. 'נטילת ידים' של חסידות היא 'להסיר את הצפרניים'.

והוא - הר' נתן - 'הסיר את צפרניו'.

ה. פעם, כאשר ב'תומכי תמימים' היו התלמידים לומדים הרבה נגלה וחסידות, וגם 'עסקו' בחסידות - הלכתי עם הוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק לטייל. אמר לי הוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק, מדוע היו בעבר לומדים פחות, יודעים פחות, ואף־על־פי־כן פעלו הדברים. ואילו כיום - הרי 'מהיכי תיתי'. ולא עניתי על כך כלום.

לאחר מכן אמר הוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק: יש 'לחם מן השמים' ו'לחם מן הארץ'. 'לחם מן השמים' אין בו פסולת והוא נבלע באברים. ב'לחם מן הארץ' ישנה פסולת, למרות שיש בו מעלת העבודה, אך שייכת בו פסולת, וכאשר הסולת אינה סולת ברורה, הרי הוא מוצא פסולת ועושה אותה לפסולת מצד המקבל. פעם היו 'לוקחים' את האלקות של ההשגה, ואילו היום 'לוקחים' את ההשגה.

בהזדמנות אחרת, אמר הוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק: פעם היתה החסידות בבחינת רפואה, ואילו היום החסידות היא בבחינת אכילה, ובאכילה שייכת אכילה גסה. -

(וסיים כ"ק אדמו"ר:) כל זה היה פעם. היום רחוקים מכל זה, אף־על־פי־כן לא צריכים ליפול ברוחנו, אלא יש לעשות ולעשות עם הגברת הכוח.

ו. פעם היו אומרים את האמת, וזה היה פועל.

אל הוד כ"ק אאזמו"ר הרה"ק מוהר"ש בא פעם חסיד בעל עסק, שהחזיק תמיד בכיס בגדו את הספרים 'שערי אורה' ו'שער האמונה', והיה בקיא בהם. כשנכנס ל'יחידות', שאל אותו הוד כ"ק אאזמו"ר הרה"ק מוהר"ש, באיזו שעה הוא קם

1) ישעיה ט,א.

2) שיר השירים ד, טו.

3) נוסחא אחרת: וזהו בנשמה כפי שהיא למעלה. אין זה הענין של "ונוזלים מן לבנון", כי שם הכוונה היא על המקיפים של חי'־יחידה כפי שהם מאירים בהארת הנשמה המלובשת בגוף, וכאן הכוונה על מדריגת הנשמה כפי שהיא למעלה מכפי שהיא מאירה בגוף.

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

בבוקר, ומה הוא עושה במשך היום, "מה אתה עושה לפני התפילה"? ענה החסיד, שהוא לומד חסידות, בשעת התפילה הוא חושב חסידות, וגם אחרי התפילה הוא חושב חסידות.

שאל אותו שוב הוד כ"ק אאזמו"ר הרה"ק מוהר"ש: ומה בקשר לקריאת שמע שעל המיטה? ענה החסיד, שגם אז הוא מהרהר בחסידות.

אומר לו הוד כ"ק אאזמו"ר הרה"ק מוהר"ש: כל זה הוא מה שאתה חושב אודות אלקות, אבל מתי אתה חושב אודות עצמך?!

כששמע זאת, התעלף אותו חסיד, ואמר הוד כ"ק אאזמו"ר הרה"ק מוהר"ש: לא צריך להתעלף, אלא צריכים לפעול. הרבי קרא לר' פיניע לייב המשרת, שהוציא את החסיד מחדרו של הרבי, ועוררו מהתעלפותו. כשהוציאו את החסיד מהחדר, שר הוד כ"ק אאזמו"ר הרה"ק מוהר"ש את הניגון של "משכני אחריך נרוצה".

ר' פיניע לייב המשרת, היה מקרב את הוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק בשנות ילדותו. הוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק היה אז לפני בר־מצוה, או מיד אחרי בר־מצוה, קרא לו ר' פיניע לייב, והראה לו איך הוד כ"ק אאזמו"ר הרה"ק מוהר"ש מנגן בחדרו את הניגון של "משכני".

כעבור שנים רבות, הסביר הוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק טעמו של דבר, מדוע שר אז הוד כ"ק אאזמו"ר הרה"ק מוהר"ש את הניגון "משכני אחריך נרוצה".

ז. 'עשירות חסידית' היא להיות "שמח בחלקו" מצד האמונה והבטחון. אם כעת לא טוב - יהיה טוב מאוחר יותר, הרי הוא חי. במיוחד כפי שחידש הוד כ"ק רבינו הזקן את הענין של הטוב הנעלם. יותר טוב הוא שזה יבוא בטוב הנראה והנגלה, אך הרי זה טוב. כשמקבלים סטירה מאבא, הרי למרות שזו סטירה, אך הרי זה מאבא. עדיף נשיקה מאבא. הוא קבצן, אבל 'קבצן שמח'. ה"עולמ'שע" - המנגדים - הם גבירים מנופחים, ואילו בחסידים הוא 'קבצן שמח'.

הענין של "שמח בחלקו" מצד האמונה והבטחון - הוא בכל החסידים, בני תורה, יושב אוהל, בעלי עסקים, וזה בא אצל כל אחד לפי ערכו, מוחין או מדות, או בעשיית טובה ליהודי וכדומה.

הרבי אמר, שחסידים חיים עם 'האור העולה על כולנה'. 'אור העולה על כולנה' הוא על־דרך תיבת "ברוך", שבשעה שאותיות ב' ר' ו' ך' מצורפות יחד, מאיר בהן הפירוש של המלה, ומאיר בהן אז האור על כל אות של המלה בנפרד, שמהן בא הצירוף של המלה באופן כזה.

ח. כשבאויר יש אויר זך, אז גם נר קרן מאיר, ואילו באויר גס ובמיוחד באויר מעופש לא יאיר נר קטן, אלא זקוקים שם לאבוקה, וגם היא צריכה להיות בפנס כדי שלא תכבה.

פעם האויר היה זך, וגם נר קטן האיר. היום האויר גס וזקוקים לפנס ולאבוקה, ונוסף לכך זקוקים לרחמים שיאיר ושלא יכבה. וזוהי הכוונה של הגלות המר, להאיר את האויר הגס ואת האויר המעופש.

ט. בעבר, חסידים לא היו מפזרים מלים בעלמא, כל מלה היתה מחושבת והביאה לידי פועל.

חייל מוכרח שיהיו אצלו תמיד כלי זיינו, הוא והכידון הם דבר אחד.

לבושיו של החייל מוכרחים להיות נקיים תמיד. אפילו כשהוא עייף מעבודה קשה, מוכרחים לבושיו להיות נקיים.

כשחייל משתמש בכלי זיין שלא בשעת מלחמה - הוא רוצח ושופך דמים. בכלי הזיין משתמש החייל רק נגד השונא, ואם לאו - הוא מקבל סניטה באפו, עונש זה הוא לא הכאב מהסטירה, אלא הירידה.

בעבר, לא היו מפזרים מלים בעלמא, לא להגיד מלה סתם, מלה טובה, אלא היו משתמשים בה להפוך את השונא לטוב, וכאשר פועלים על הזולת - הרי זה הוראה שהשתמשו בה כהוגן.

י. בשביעי של פסח צריכה להיות התעוררות פנימית, לא מיבעי בערב יום־כיפור וביום־כיפור שצריכה להיות התעוררות פנימית, כי־אם גם בשביעי של פסח צריך להיות הענין של התעוררות פנימית. יש לייקר כל רגע, למרות שזה הרי אתערותא־דלעילא שלא על ידי אתערותא־דלתתא. מכל־מקום מגיעה - נוגעת - לזה האתערותא־דלתתא. וההתעוררות הפנימית פועלת התרחבות הכלים.

(וסיים כ"ק אדמו"ר:) אני בבחינת משפך. אני מוסר מה ששמעתי מ... ואולי הדברים יפעלו.

וכפי הידוע, שכיום יותר קל להגיע למדריגות נעלות כאלו, מאשר היה צריך לפני חמשים או שבעים שנה כדי להגיע למדריגות נמוכות מאלו.

ליל שביעי של פסח, בסעודה

ספר הזכרונות מכ"ק אדמו"ר מוהריי"צ נ"ע מליובאוויטש

יהודים עוזבים את פוזנא – פרק ק"ל

הקהילה היהודית בפוזנא, בהנהגתו של ר' משה, היתה מאורגנת בצורה נפלאה. הרעיון של "כל ישראל ערבים זה בזה" היה ביסוד כל התקנות שקבע ראש הקהילה. בזמנים טובים ובזמנים גרועים, רחמנא ליצלן, נשמר בקפדנות העקרון שצרכי הכלל הם מעל האינטרסים הפרטיים של זה או אחר, ולשם כך הונהגה משמעת קפדנית.

עתה, כאשר באו על יהודי פוזנא זמנים קשים והתברר כי הדרך הטובה היא שיעזבו את העיר ויחפשו להם מקום אחר – נוצר ההכרח לדאוג שלא תפרוץ מנוסת בהלה בלתי מסודרת שתגרום נזק גדול. הדבר היה חייב להישמר בסוד מפני השלטונות והאוכלוסיה הלא־יהודית, ולכן היתה צריכה העזיבה להיות בהדרגה ובאופן בלתי מורגש. אילו היו צוררי היהודים יודעים מן ההחלטה היו מנסים להשתלט על נכסים ורכוש באמתלאות שונות. משום כך נקבע סדר של עזיבה בשלבים, של קבוצות קטנות ופזורות, על־פי הגרלה. מי שזכה בהגרלה היתה לו הזכות לעזוב מיד את העיר, אך בתנאי שלא יורגש בכך. העוזב היה צריך למצוא הסבר שיתקבל על דעת בני העיר, כגון – צרכי מסחר, פרנסה או סיבה משפחתית.

יחד עם זה הובטחו עניניהם של עניי הקהילה, ולשם כך נקבע שכל משפחה בעלת יכולת תפריש רבע מרכושה לצרכי הקהילה ועניה.

כשהגיע תורו של ר' משה עצמו – החליט לעקור למינסק, לאחר שהפריש רבע מרכושו הרב. מינסק היתה מקום תורה וחכמה, וגם מרכז למסחר. הדבר היה בשנת ת"פ.

צאצאיו של ר' משה היו נשואים ולא כולם הצטרפו אליו. בנו רבי שניאור זלמן, שסירב, כזכור, לעסוק במסחר, החליט להתיישב בוויטבסק, עם אשתו המלומדת רחל. ר' שניאור זלמן היה חלוש בגופו, אך היה מרביץ תורה גדול. הוא עסק במלמדות, אך לא נטל שכר לימוד. כן לא לקח תמיכה מאביו. הוא חי מן הכסף שנתן לו אביו לאחר נישואיו. מכסף זה הפריש רבע לצרכי הקהילה בפוזנא כדי לא להיכנס לחשש רחוק של רבית לא השתמש בממונו, כאחרים, להלוואות בעיסקא, ומשום כך נאלץ לחיות בצמצום מן הקרן.

ר' קדיש, גיסו של ר' שניאור זלמן, הצטרף אל ר' שניאור זלמן ונסע אתו לוויטבסק. ר' קדיש היה קשור מאד לר' שניאור זלמן. כזכור, פגעה בו מחלה קשה שגרמה לכך שישכח את לימודו. עברו שנים עד שר' קדיש רכש לעצמו ידיעות חדשות בתורה, אך לדרגתו הקודמת בחריפות ובקיאות לא הגיע. ר' שניאור זלמן קירבו מאד כל העת ולמד איתו, משום כך היה ר' קדיש קשור אליו בלבו ונפשו. מאידך, הרי למרות שהמחלה השפיעה גם על מצבו הגופני של ר' קדיש יכל להתמסר למסחר, ומצבו הכלכלי היה שפיר מזה של גיסו.

כל הפרטים האמורים על משפחה זו נודעו עתה לברוך, בנו של ר' שניאור זלמן, מפי ר' יצחק שאול (ראה לעיל, פרקים קי"ט־ק"כ), וכך קיבל מושג מדוייק על סבו, ר' משה, על דודיו ודודותיו, ועל אביו. הוא החל להבין יותר את דבורה לאה אחותו, אשר היתה משודכת, כזכור, לעילוי משאריי, הגאון ראש הישיבה ר' יוסף יצחק.

בשעתו, לאחר הכנסו למצוות, כאשר עזב את וויטבסק, ולאחר שנתייתם מהוריו, לא חש

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

כל קשר נפשי לאחותו המבוגרת ממנו. מעולם לא הקשיב לה ולא הבין אותה, הוא העדיף ללכת על פני תבל ולחפש את דרכו העצמאית בעבודת הבורא.

ברוך נזכר כי אחותו מסרה לו, לאחר פטירת אמם, כתב־יד שנכתב על ידי דבורה לאה עצמה ואמרה לו: "קרא את מה שכתבתי בשפה המדוברת ממה ששמעתי מפי אמנו, עליה השלום, שהיתה מלומדת גדולה. היא ידעה את כל סדר היוחסין של משפחתנו, וכל מה שסיפרה לי רשמתי כאן. כשתקרא את האמור כאן יתווספו לך ידיעות רבות".

אילו השכיל ברוך לשמוע בקול אחותו היה יודע מיד דברים שנודעו לו רק לאחר שנים רבות. יתכן שהיה אז מסגל לעצמו יחס שונה לאחותו, ועל־ידי־כך לכל משפחתו. אף אין זה מופרך שבמצב כזה לא היה עוזב את וויטבסק, והיה מונע מעצמו שנות נידודים. אלא שהיה לו רגש של הסתייגות כלפי אחותו. ראשית, הניח, היא מבינה מעט מאד, שהרי היא — "אשה". בכלל, הקשר שהיה בינו לבינה שוב אינו קיים מאז נפטרו הוריהם. נוסף לכל, נכתבו הדפים שאחותו רצתה למסור לו, בשפה המדוברת.

ברוך החזיר אז, איפוא, את כתב־היד לאחותו, בנמקו כי סיפורי מעשיות הנכתבים באידיש נועדו לנשים בלבד. גברים לומדים גמרא וספרי קודש אחרים. כך ניתק עצמו ברוך ממקור נובע מים חיים שהיה פוקח את עיניו. הוא היה מתוודע לשורה של אישים גדולים בכמה דורות , סביו ואבות־סביו עד למאות שנים אחורנית. הוא היה מתוודע לא רק אל קורותיהם כי אם גם אל רעיונותיהם והלך מחשבותיהם. ודאי היה גם מוצא מענה לשאלות רבות שהציקו לו.

אך מסבב כל הסיבות הביא לכך שברוך ינדוד על פני ערים ועיירות, ובעיר דוברומיסל ישמע מפי ר' יצחק שאול, האברך החסידי שהיה חתנו של הנפח, דברים שיוליכו אותו אל סבו ר' משה, שהיה חי אז עדיין במינסק. משום כך החל ברוך לחשוב על ביקור במינסק כדי להכיר את סבו. רגש הניכור והזרות שחש אל קרוביו החל לפוג, ואת מקומו החלה לתפוס תחושת קירבה ושאיפה להכירם יותר.

באותה עת כבר לא היה ברוך נער בר־מצוה כי אם בחור מגודל שהגיע לפרקו. ר' יצחק שאול חשב לשדכו עם אחותו, וכתב על כך לאביו, שהיה, כזכור, אחד מחסידיו הראשונים של רבי ישראל בעל־שם־טוב, אך כיוון שטרם קיבל מענה מאביו לא רצה לדבר על כך עם ברוך. ברם, ר' יצחק שאול לא ידע כי למעשה נמצא ברוך כבר בשלב של כעין קשר שידוכין קיים.

ר' אברהם הגנן, שברוך הועסק אצלו זמן מסויים כשומר פרדסיו, היה זה ששאף ופעל לשדכו עם רבקה בתו.

בביקוריו של ר' אברהם בוויטבסק חקר על מוצאו של ברוך, וכך התברר לו כי מבחינת היחוס המשפחתי מתאים ברוך להיות בן זוגה של רבקה. בידעו כי ברוך קובע את עניניו באופן עצמאי, על דעתו שלו בלבד, דיבר אתו בשעתו על הצעת הנכבדות, ולהפתעתו השיב אז ברוך כי במקרה זה אינו רוצה להישען על בינתו והוא מעוניין שאחותו הנשואה דבורה לאה תחווה דעתה בענין. ר' אברהם היה מוכן לדבר על כך עם דבורה לאה ועם בעלה, העילוי משאריי, שעליו שמע הרבה. הוא הניח כי בשיחה אתם יגיעו לידי הסכמה, אלא שאז נעלמו עקבותיו של ברוך.

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

ר' אברהם ידע כי הוא נוהג לנדוד ממקום למקום. שוהה במקום אחד זמן מסויים ועוסק שם בשקידה בתורה ובעבודה. לא היה מקום קבוע שבו היה אפשר למצוא אותו.

אך ר' אברהם היה חדור אמונה כי ימצא את ברוך במוקדם או במאוחר.

אגרות קודש

ב"ה, כ"ז תשרי תש"י
ברוקלין

ידידי הנעלה והכי נכבד, מוכתר במעלות טובות, אוהב מישרים, ענף עץ אבות חסידי חב"ד, מר שניאור זלמן שי' שזר-רובאשאוו

שלום וברכה!

הרב ר' שמשון רפאל שי' ווייס - מנהל ראשי - ומר אלי' שי' שטיין - נשיא - של ישראל הצעיר (יאנג איזראעל) בארה"ב יבקרו את ידידי שי' בענין של חינוך העומד ברומו של עולם היהדות ואשר פתרונו נוגע בנפש ממש לכל אחב"י ד' עליהם יחיו.

ובזה הנני לבקש את ידידי שי' להטות אזן קשבת לדברי הרב ווייס ומר שטיין יחיו הנ"ל, להתיחס ברצינות הכי גדולה לבקשתם ולהתמסר למילואה בכי טוב בין במה שתלוי בידידי בעצמו ובין בהשפעתו על אלה שדרושה השתתפותם בזה.

מתוך הכרתי נימי נפשו בהרגשי עדינות אשר בקודש גזע חסידי חב"ד מחצבתה, בטוח אני אשר רצונו הטוב יתן לו האומץ לעמוד נגד כל מונע ועכוב וזכות אבותיו תסייעו להיות מן המזכים את הרבים.

השם יתברך יהי' בעזרו ויברך אותו ואת ב"ב יחיו ויצליחם בכל הדרוש להם בגשמיות וברוחניות.

ידידו הדו"ש מכבדו ומברכו בכל עניני השתדלותו עבודתו להרים קרן ישראל בגשמיות וברוחניות.

אג"ק מוהריי"צ כרך יז

אגרות קודש

ב"ה, ט"ז אלול, ה'תיש"א
ברוקלין, נ. י.

שלום וברכה!

במענה על מכתבו, שבו העיר במ"ש בקטע השיחה של ש"מ אלול אשר ערי מקלט היו בכל מקום שהיו יהודים, הן במדבר והן "בעבר הירדן אין חו"ל", ושואל הכוונה אם עבר הירדן וחו"ל הם שני ענינים, או שעבר הירדן הוא חו"ל.

מענה:

כשיראה בהנוסח, שהוגה על ידי, הנה כתוב שם "סאיי אין מדבר, סאיי אין ארץ ישראל, סאיי אין עבר הירדן אין חוץ לארץ", ואם הי' ענין חו"ל סוג רביעי, הי' כתוב גם בזה התיבה "סאיי".

וכוונתי היא, שעבר הירדן (לגבי ארץ ישראל) היא חו"ל. ועיין בספרי פ' מסעי, וברמב"ם הלכות רוצח רפ"ח, ובכ"מ שם שלתירוץ אחד מפרש לשון הספרי שכתוב שם חו"ל, שעבר הירדן לגבי ארץ ישראל חו"ל קרי לו.

ומה שהקשה במכ' על הספרי, למה לו לרבות מהכתוב תהיינה, ערי עבר הירדן, כיון שמפורשים הם בכתוב. י"ל ע"פ המבואר בתוספתא (פ"ב. וכ"ה גם בירושלמי כמדומני, כי אינו תח"י) דמכות, שאם חרבו ערים אלו, בונים אחרים, ואם אי אפשר במקומם אז בונים גם במקום אחר, וילפינן מתיבת תהיינה, שצריכים להיות עכ"פ בעבר הירדן.

מאגרות הקודש - פסח ושימוש אישי בלבד

אגרות קודש – מתורגם מאנגלית

(מתוך הספר "פרופ' גרין – שלום וברכה" בהוצאת בית חב"ד המרכזי באר שבע)

ב"ה, כ"ה אדר א' תש"ל
ברוקלין, ניו יורק

ד"ר זאב גרין
לונדון

שלום וברכה:

קבלתי את מכתביך במועדם, וגם את שאלתך דרך הרב חדקוב לגבי ביקור בארץ־ישראל. בלי ספק קיבלת מיידית את תשובתי, אבל אחזור עליה כאן שוב עבור הפרוטוקול. והיא, שבאופן כללי זהו דבר טוב מאוד לעשות, ואם תוכלו לארגן בצורה המתקבלת על הדעת את התנאים המתאימים שילדיכם יוכלו להישאר בלונדון בזמן ביקורכם בארץ־ישראל, רצוי לעשות כך, כדי שלא תהיה הפרעה בלימודיהם וכו', אך אם זה לא מתאפשר, כמובן תיקחו אותם איתכם. אולם, אני מקווה שתצליחו לארגן זאת, שכן סידור כזה, לדעתי, יהיה עדיף. אני גם מקווה שביקורך בארץ־ישראל לא יהיה חטוף.

אינני מכיר את לוח הזמנים של הנשיא שז"ר, ולכן אינני יכול לומר בוודאות, אבל בטוחני בגלל סיבות שונות, שהנשיא שז"ר ישמח להיפגש אתך ועם הגברת גרין. לכן, אני מציע שכאשר תגיע, תיצור קשר עם הרב שלמה יוסף זווין (רחוב יונה 5, ירושלים). נראה לי שהרב זווין יוכל לברר אודות האפשרות שתיפגשו עם הנשיא, ואני מאמין שלמרות לוח הזמנים הנשיאותי המלא ללא ספק, תימָצֵא ההזדמנות עבורכם לערוך היכרות עם הנשיא ולבקרו. מר שז"ר מדבר אנגלית ואידיש, ועם הרב זווין לא תהיה לך כל בעיה לשוחח באידיש.

אחרון חביב, ברצוני להביע את שביעות רצוני העמוקה ביותר מהדיווח על הופעותיך הציבוריות השונות באנגליה, וההשפעה שנחלו. אני בטוח שהרשמים והתועלות יהיו מתמשכים.

אני גם נהנה מאוד להסיק ממכתביך שמצאת את הביקור באנגליה לתועלת רבה הן מבחינה אישית והן מבחינת עבודתך המדעית. כפי שהזדמן לי לציין בעבר, תחום זה קשור גם לעבודתך הרוחנית, שכן הצלחותיך המדעיות יגבירו כמובן גם את השפעתך בתחום של הפצת תורה – אידישקייט.

נא להעביר דרישת־שלום אישית ממני ואת הערכתי לגברת גרין. שמעתי שהיא תרמה במידה גדולה להצלחה הכללית של ביקורכם בלונדון.

בתפילה ובתקווה להמשך ולתוספת הצלחה,

ובברכה,
חתימת יד-קודשו של הרבי

המשך ביאור למס' כתובות ליום שישי עמ' ב

ואבלה, ואחר כך מיאנה, אין הבעל משלם. ובשניה ובאיילונית אפילו כשהן תחתיו אין נותן להן מזונות. **וְלֹא בְּלָאוֹת** – בגדים שהבעל קבל מהאשה ולבשם והתבלו. והגמרא דנה אם הכוונה לבגדים מנכסי צאן ברזל, או מנכסי מלוג.

וְאִם הבעל ידע שהיא איילונית, **וּמִתְּחִלָּה נְשָׂאָהּ לְשֵׁם אֵילוֹנִית, יֵשׁ לָהּ כְּתוּבָּה** ושאר חיובי הכתובה, שאין כאן מקח טעות.

אַלְמָנָה הנשואה לְכֹהֵן גָּדוֹל, או גְּרוּשָׁה וַחֲלוּצָה לְכֹהֵן הֶדְיוֹט, או מַמְזֶרֶת וּנְתִינָה לְיִשְׂרָאֵל, או בַּת יִשְׂרָאֵל לְנָתִין וּלְמַמְזֵר, שנישואיהן אסורים מהתורה בלאו, **יֵשׁ לָהֶם כְּתוּבָּה.**

* * *

גמרא

הגמרא דנה בדין נישואי יתומה קטנה: **רַב תַּנֵּי** במשנתינו 'קְטַנָּה הִיוֹצְאָה בְּגֵט אֵין לָהּ כְּתוּבָּה', אף שבעלה גירשה מדעתו, וְנלמד, שכָּל שֶׁכֵּן כשהיא מְמָאֶנֶת אין לה כתובה. משום שנישואי קטנה אינם כלום, והיא כמפותה בעלמא. וּשְׁמוּאֵל תָּנֵי במשנה, 'מְמָאֶנֶת אֵין לָהּ כְּתוּבָּה'. ונלמד, אֲבָל אם יוֹצְאָה בְּגֵט, יֵשׁ לָהּ כְּתוּבָּה.

וְאִזְדָּא שְׁמוּאֵל לְטַעְמֵיהּ – שמואל הולך לשיטתו, דְּאָמַר שְׁמוּאֵל, בכמה דברים שונה הממאנת מהיוצאת בגט. מְמָאֶנֶת אֵין לָהּ כְּתוּבָּה, יוֹצְאָה בְּגֵט יֵשׁ לָהּ כְּתוּבָּה. הִמְמָאֶנֶת, לֹא פְּסָלָהּ מִן הָאַחִין של הבעל, ואין בה איסור אשת אח, וכן שאר קרוביו רשאים לשאתה, שהיא כמפותה שמותרת לקרובי המפתה. וְגם לֹא פְּסָלָהּ מִן הַכְּהוּנָּה – אין בה איסור גרושה לכהן, כיון שבמיאון נעקרים הנישואין מתחילה. אבל יוֹצְאָה בְּגֵט, פְּסָלָהּ מִן הָאַחִין של הבעל מדרבנן. וּפְסָלָהּ מִן הַכְּהוּנָּה מדרבנן, כיון שהיא גרושה. מְמָאֶנֶת אֵינָהּ צְרִיכָה לְהַמְתִּין שְׁלֹשָׁה חֳדָשִׁים להנשא לאדם אחר לאחר מיאונה, משום שהיא כעוקרת את הנישואין למפרע.

מהדורה להד פסח ושבת אישי בלבד

קריאת התורה למנחת שבת־קודש

לג א וְזֹאת הַבְּרָכָה אֲשֶׁר בֵּרַךְ מֹשֶׁה אִישׁ
הָאֱלֹהִים אֶת־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לִפְנֵי מוֹתוֹ: ב וַיֹּאמַר
יְהוָה מִסִּינַי בָּא וְזָרַח מִשֵּׂעִיר לָמוֹ הוֹפִיעַ מֵהַר
פָּארָן וְאָתָה מֵרִבְבֹת קֹדֶשׁ מִימִינוֹ אֵשׁ דָּת לָמוֹ:
ג אַף חֹבֵב עַמִּים כָּל־קְדֹשָׁיו בְּיָדֶךָ וְהֵם תֻּכּוּ
לְרַגְלֶךָ יִשָּׂא מִדַּבְּרֹתֶיךָ: ד תּוֹרָה צִוָּה־לָנוּ מֹשֶׁה
מוֹרָשָׁה קְהִלַּת יַעֲקֹב: ה וַיְהִי בִישֻׁרוּן מֶלֶךְ
בְּהִתְאַסֵּף רָאשֵׁי עָם יַחַד שִׁבְטֵי יִשְׂרָאֵל: ו יְחִי
רְאוּבֵן וְאַל־יָמֹת וִיהִי מְתָיו מִסְפָּר: ס ז וְזֹאת
לִיהוּדָה וַיֹּאמַר שְׁמַע יְהוָה קול יְהוּדָה וְאֶל־עַמּוֹ
תְּבִיאֶנּוּ יָדָיו רָב לוֹ וְעֶזֶר מִצָּרָיו תִּהְיֶה: פ
(לוי) ח וּלְלֵוִי אָמַר תֻּמֶּיךָ וְאוּרֶיךָ לְאִישׁ חֲסִידֶךָ
אֲשֶׁר נִסִּיתוֹ בְּמַסָּה תְּרִיבֵהוּ עַל־מֵי מְרִיבָה:
ט הָאֹמֵר לְאָבִיו וּלְאִמּוֹ לֹא רְאִיתִיו וְאֶת־אֶחָיו
לֹא הִכִּיר וְאֶת־בָּנָיו לֹא יָדָע כִּי שָׁמְרוּ אִמְרָתֶךָ
וּבְרִיתְךָ יִנְצֹרוּ: י יוֹרוּ מִשְׁפָּטֶיךָ לְיַעֲקֹב וְתוֹרָתְךָ
לְיִשְׂרָאֵל יָשִׂימוּ קְטֹרָה בְּאַפֶּךָ וְכָלִיל עַל־
מִזְבְּחֶךָ: יא בָּרֵךְ יְהוָה חֵילוֹ וּפֹעַל יָדָיו תִּרְצֶה
מְחַץ מָתְנַיִם קָמָיו וּמְשַׂנְאָיו מִן־יְקוּמוּן: ס
יב לְבִנְיָמִן אָמַר יְדִיד יְהוָה יִשְׁכֹּן לָבֶטַח עָלָיו
חֹפֵף עָלָיו כָּל־הַיּוֹם וּבֵין כְּתֵפָיו שָׁכֵן: ס (ישראל)
יג וּלְיוֹסֵף אָמַר מְבֹרֶכֶת יְהוָה אַרְצוֹ מִמֶּגֶד שָׁמַיִם
מִטָּל וּמִתְּהוֹם רֹבֶצֶת תָּחַת: יד וּמִמֶּגֶד תְּבוּאֹת
שָׁמֶשׁ וּמִמֶּגֶד גֶּרֶשׁ יְרָחִים: טו וּמֵרֹאשׁ הַרְרֵי־קֶדֶם
וּמִמֶּגֶד גִּבְעוֹת עוֹלָם: טו וּמִמֶּגֶד אֶרֶץ וּמְלֹאָהּ
וּרְצוֹן שֹׁכְנִי סְנֶה תָּבוֹאתָה לְרֹאשׁ יוֹסֵף וּלְקָדְקֹד
נְזִיר אֶחָיו: יז בְּכוֹר שׁוֹרוֹ הָדָר לוֹ וְקַרְנֵי רְאֵם
קַרְנָיו בָּהֶם עַמִּים יְנַגַּח יַחְדָּו אַפְסֵי־אָרֶץ וְהֵם
רִבְבוֹת אֶפְרַיִם וְהֵם אַלְפֵי מְנַשֶּׁה: ס ע"ב במנחת שבת

אגרות קודש

ב"ה, כ"ג אלול, תשי"א
ברוקלין.

הרה"ג הוו"ח אי"א נו"נ צמ"ס פ"ה שלום
שמו ושלום לתורתו הוא ניהו מהו"ר שלום
שי' מרבני עי"ת קסבלנקה יע"א

שלום וברכה!

בנועם קבלתי אגרתו ומכתבו מיום [...] אלול, וברך לקחתי וברך אשיבנו אשר לקראת השנה החדשה הבאה עלינו ועל כל ישראל לטובה ולברכה, הנני בזה להביע ברכתי לכת"ר וב"ב שיחיו, ברכת כתיבה וחתימה טובה לשנה טובה ומתוקה בגשמיות וברוחניות גם יחד.

בברכה.

נ"ב: ת"ח על הספרים אשר כפי מכתבו שלח אלי, וכפי בקשתו שלוח לכת"ר בחבילה בפ"ע, ספר התניא, ושו"ע רבינו הזקן, וספר המאמרים קייץ ש"ת מכ"ק מו"ח אדמו"ר זצוקללה"ה נבג"מ זי"ע וכה יתן וכה יוסיף השי"ת לקבל ספרי קדש ולשלוח ספרי קדש להגדיל תורה ולהאדירה.

מוסג"פ הקונטרס לח"י אלול העבר והעתק מכ' השייך אליו, ובטח יענין אותו במאור שבתורה הוא פנימיות התורה הנדפס בקונטרס.

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

לוח זמנים לשבוע חג הסוכות - בערים שונות בעולם

זמני יום ראשון ויום שבת

(ח) = שעון חורף (ק) = שעון קיץ

מדינה ועיר	זריחה		סוף זמן קריאת שמע				סוף זמן תפילה		מנחה גדולה		שקיעה		צאת הכוכבים		כניסת שבת	יציאת שבת
			מג"א		אדמוה"ז											
	א	ש	א	ש	א	ש	א	ש	א	ש	א	ש	א	ש		
באר שבע (ק)	6:39	6:43	8:58	8:59	9:32	9:33	10:32	10:32	12:58	12:57	18:16	18:09	18:42	18:35	17:50	18:45
חיפה (ק)	6:40	6:44	8:57	8:59	9:31	9:33	10:31	10:32	12:57	12:56	18:18	18:10	18:41	18:34	17:38	18:44
ירושלים (ק)	6:38	6:42	8:56	8:58	9:30	9:31	10:30	10:31	12:56	12:55	18:19	18:12	18:40	18:33	17:33	18:44
תל אביב (ק)	6:40	6:44	8:58	8:59	9:32	9:33	10:32	10:32	12:58	12:57	18:16	18:09	18:42	18:35	17:48	18:45
אוסטריה, וינה (ק)	7:05	7:14	9:08	9:11	9:51	9:55	10:49	10:51	13:12	13:10	18:18	18:06	18:51	18:40	17:50	18:53
אוסטרליה, מלבורן (ק)	6:44	6:36	9:16	9:10	9:54	9:49	11:00	10:56	13:39	13:39	19:32	19:38	20:00	20:06	19:18	20:17
אוקראינה, אודסה (ק)	7:06	7:14	9:11	9:14	9:53	9:56	10:51	10:53	13:14	13:13	18:22	18:11	18:54	18:43	17:55	18:56
אוקראינה, דונייצק (ק)	6:39	6:48	8:42	8:45	9:25	9:29	10:23	10:25	12:46	12:45	17:52	17:41	18:25	18:14	17:25	18:27
אוקראינה, דנייפרופטרובסק (ק)	6:50	6:59	8:53	8:56	9:37	9:40	10:35	10:37	12:57	12:56	18:03	17:51	18:36	18:25	17:35	18:38
אוקראינה, ז'יטומיר (ק)	7:18	7:27	9:17	9:21	10:03	10:07	11:01	11:03	13:23	13:21	18:27	18:14	19:01	18:49	17:58	19:03
אוקראינה, קייב (ק)	7:10	7:20	9:10	9:14	9:56	10:00	10:53	10:56	13:15	13:14	18:19	18:06	18:54	18:42	17:51	18:55
איחוד אמירויות, אבו דאבי (ח)	6:18	6:20	8:40	8:41	9:12	9:12	10:12	10:12	12:40	12:38	18:02	17:56	18:26	18:21	17:37	18:30
איטליה, מילאנו (ק)	7:31	7:39	9:38	9:41	10:19	10:22	11:17	11:19	13:41	13:39	18:51	18:40	19:20	19:10	18:22	19:22
אקוואדור, קיטו (ח)	5:58	5:56	8:29	8:27	8:58	8:56	10:00	9:59	12:32	12:30	18:05	18:03	18:27	18:25	17:45	18:34
ארגנטינה, בואנוס איירס (ח)	6:19	6:12	8:52	8:47	9:28	9:24	10:34	10:30	13:13	13:12	19:04	19:09	19:30	19:35	18:49	19:46
ארגנטינה, ברילוצ'ה (ח)	7:06	6:56	9:37	9:31	10:17	10:12	11:24	11:20	14:05	14:04	20:00	20:06	20:30	20:37	19:47	20:49
ארה"ב, בולטימור (ק)	7:10	7:16	9:23	9:25	10:00	10:02	10:59	11:00	13:24	13:22	18:36	18:27	19:05	18:56	18:11	19:07
ארה"ב, ברוקלין (ק)	7:01	7:07	9:12	9:14	9:50	9:52	10:49	10:50	13:13	13:11	18:25	18:15	18:54	18:45	17:59	18:56
ארה"ב, ג'רסי סיטי (ק)	7:01	7:07	9:12	9:14	9:50	9:53	10:49	10:50	13:13	13:12	18:25	18:16	18:54	18:45	17:59	18:57
ארה"ב, דטרויט (ק)	7:38	7:45	9:48	9:50	10:27	10:29	11:25	11:27	13:49	13:48	19:00	18:50	19:30	19:20	18:34	19:32
ארה"ב, האוסטון (ק)	7:19	7:23	9:39	9:40	10:12	10:13	11:12	11:12	13:39	13:37	18:58	18:51	19:23	19:16	18:34	19:26
ארה"ב, לוס אנג'לס (ק)	6:52	6:57	9:09	9:11	9:44	9:45	10:43	10:44	13:09	13:08	18:25	18:18	18:52	18:45	18:01	18:55
ארה"ב, מיאמי (ק)	7:17	7:20	9:39	9:39	10:10	10:11	11:11	11:11	13:38	13:37	18:59	18:53	19:24	19:18	18:36	19:28
ארה"ב, ניו הייבן (ק)	6:57	7:03	9:07	9:10	9:46	9:48	10:45	10:46	13:09	13:07	18:20	18:11	18:50	18:40	17:54	18:52
ארה"ב, פיטסבורג (ק)	7:25	7:31	9:36	9:38	10:14	10:16	11:13	11:14	13:37	13:36	18:49	18:40	19:18	19:09	18:23	19:20
ארה"ב, שיקגו (ק)	6:56	7:03	9:06	9:09	9:45	9:47	10:44	10:45	13:08	13:06	18:19	18:09	18:48	18:39	17:52	18:50
בוליביה, לה-פס (ח)	6:09	6:05	8:42	8:39	9:12	9:09	10:16	10:14	12:51	12:49	18:31	18:32	18:54	18:56	18:14	19:05
בלגיה, אנטוורפן (ק)	7:56	8:06	9:54	9:58	10:40	10:45	11:38	11:40	14:00	13:58	19:03	18:50	19:38	19:25	18:34	19:39
בלגיה, בריסל (ק)	7:56	8:05	9:54	9:58	10:40	10:45	11:38	11:40	14:00	13:58	19:03	18:50	19:38	19:26	18:35	19:39
ברזיל, סאן פאולו (ח)	5:39	5:34	8:13	8:09	8:45	8:41	9:49	9:46	12:25	12:24	18:13	18:16	18:33	18:36	17:53	18:46
ברזיל, ריו דה-ז'נירו (ח)	5:28	5:22	8:01	7:58	8:33	8:29	9:37	9:35	12:13	12:12	17:57	17:59	18:21	18:23	17:41	18:33
בריטניה, לונדון (ק)	7:14	7:24	9:12	9:16	9:59	10:03	10:56	10:59	13:18	13:16	18:22	18:09	18:56	18:43	17:54	18:57
בריטניה, מנצ'סטר (ק)	7:25	7:36	9:19	9:24	10:08	10:13	11:05	11:08	13:26	13:25	18:27	18:13	19:04	18:50	18:00	19:05
גרמניה, ברלין (ק)	7:21	7:32	9:17	9:22	10:05	10:10	11:03	11:05	13:24	13:22	18:27	18:13	19:02	18:49	17:56	19:03
גרמניה, פרנקפורט (ק)	7:38	7:47	9:38	9:42	10:23	10:27	11:21	11:23	13:43	13:41	18:47	18:34	19:21	19:09	18:18	19:23
דרום אפריקה, יוהנסבורג (ח)	5:39	5:32	8:12	8:08	8:45	8:41	9:49	9:46	12:26	12:25	18:17	18:21	18:36	18:39	17:56	18:49
הודו, מומבאי (ח)	6:31	6:33	8:56	8:56	9:26	9:26	10:27	10:27	12:56	12:54	18:20	18:16	18:44	18:39	17:59	18:49
הודו, פונה (ח)	6:27	6:28	8:52	8:52	9:22	9:22	10:23	10:23	12:52	12:50	18:17	18:12	18:40	18:36	17:55	18:45
הונגריה, בודפשט (ק)	6:53	7:02	8:57	9:01	9:40	9:44	10:38	10:40	13:01	12:59	18:08	17:56	18:40	18:29	17:40	18:42
טורקיה, איסטנבול (ח)	6:05	6:12	8:16	8:18	8:54	8:57	9:53	9:54	12:18	12:16	17:30	17:20	17:59	17:50	17:04	18:01
יוון, אתונה (ק)	7:28	7:33	9:41	9:43	10:18	10:20	11:17	11:18	13:42	13:41	18:56	18:48	19:24	19:16	18:31	19:27

מהדורת הלכה פסוקה משה אשר בלבו

לוח זמנים לשבוע חג הסוכות - בערים שונות בעולם

זמני יום ראשון ויום שבת

(ח) = שעון חורף (ק) = שעון קיץ

מדינה ועיר	זריחה		סוף זמן קריאת שמע				סוף זמן תפילה		מנחה גדולה		שקיעה		צאת הכוכבים		כניסת שבת	יציאת שבת
			מג"א		אדמוה"ז											
	א	ש	א	ש	א	ש	א	ש	א	ש	א	ש	א	ש		
מולדובה, קישינב (ק)	7:14	7:22	9:18	9:22	10:01	10:04	10:59	11:01	13:22	13:20	18:29	18:18	19:01	18:50	18:02	19:03
מקסיקו, מקסיקו סיטי (ח)	6:29	6:30	8:53	8:53	9:24	9:24	10:25	10:24	12:53	12:51	18:17	18:12	18:41	18:36	17:55	18:45
ניו-זילנד, קרייסטצ'רץ' (ח)	5:47	5:36	8:16	8:09	9:00	8:54	10:07	10:03	12:49	12:49	18:47	18:55	19:20	19:28	18:36	19:41
נפאל, קטמנדו (ח)	6:00	6:04	8:21	8:22	8:54	8:54	9:54	9:54	12:21	12:19	17:41	17:35	18:06	18:00	17:18	18:10
סין, בייג'ין (ח)	6:18	6:24	8:30	8:32	9:08	9:10	10:07	10:08	12:32	12:30	17:45	17:35	18:13	18:04	17:17	18:16
סינגפור, סינגפור (ח)	6:49	6:48	9:20	9:18	9:49	9:47	10:51	10:50	13:22	13:21	18:55	18:53	19:17	19:15	18:35	19:24
פולין, ורשא (ק)	6:50	7:01	8:47	8:51	9:35	9:39	10:32	10:34	12:53	12:52	17:55	17:42	18:31	18:18	17:26	18:32
פרו, לימה (ח)	5:47	5:43	8:20	8:17	8:49	8:47	9:53	9:50	12:26	12:25	18:04	18:05	18:27	18:28	17:47	18:37
צרפת, ליאון (ק)	7:49	7:57	9:55	9:58	10:36	10:40	11:35	11:36	13:58	13:56	19:06	18:55	19:38	19:27	18:39	19:39
צרפת, פריז (ק)	8:02	8:11	10:03	10:07	10:48	10:51	11:46	11:48	14:08	14:06	19:15	19:03	19:47	19:35	18:45	19:48
קולומביה, בוגוטה (ח)	5:42	5:42	8:12	8:11	8:41	8:40	9:43	9:42	12:14	12:12	17:45	17:42	18:07	18:05	17:25	18:14
קנדה, טורונטו (ק)	7:25	7:32	9:33	9:35	10:12	10:15	11:11	11:13	13:35	13:33	18:47	18:37	19:15	19:05	18:18	19:17
קנדה, מונטריאול (ק)	7:03	7:11	9:09	9:12	9:50	9:53	10:48	10:50	13:11	13:10	18:21	18:10	18:51	18:40	17:52	18:53
קפריסין, לרנקה (ק)	6:46	6:51	9:02	9:04	9:37	9:39	10:37	10:38	13:03	13:01	18:19	18:11	18:46	18:38	17:54	18:49
רוסיה, ליובאוויטש (ח)	7:13	7:25	9:05	9:10	9:56	10:01	10:53	10:56	13:13	13:12	18:13	17:58	18:51	18:37	17:42	18:52
רוסיה, מוסקבה (ח)	6:48	7:00	8:38	8:43	9:30	9:35	10:27	10:30	12:47	12:45	17:48	17:33	18:24	18:09	17:14	18:25
רוסיה, רוסטוב על-הדון (ח)	6:31	6:39	8:35	8:38	9:17	9:21	10:16	10:17	12:38	12:37	17:45	17:34	18:18	18:07	17:18	18:20
שוויץ, צירך (ק)	7:36	7:44	9:39	9:43	10:22	10:26	11:20	11:22	13:43	13:42	18:54	18:43	19:22	19:11	18:22	19:24
תאילנד, בנגקוק (ח)	6:08	6:09	8:36	8:35	9:05	9:04	10:06	10:06	12:36	12:34	18:03	17:59	18:25	18:22	17:42	18:31

*) הזמנים נערכו על־פי תוכנת 'חזון שמים'.

ב"ה. נוסח המברק שהואיל כ"ק אדמו"ר שליט"א
לשלוח לאנ"ש שי' בכל מרחבי תבל
לקראת חג הסוכות, זמן שמחתנו ה'תנש"א

יום טוב ודזמן שמחתינו דישמח ישראל בעושיו וישמח השם במעשיו וגוט שבת.

/מקום החתימה/

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

סדר מצות הדלקת נרות לחג הסוכות ושבת קודש

מצוה זו שייכת גם לבנות ישראל, ועד לילדה קטנה ... אפילו אם היא בת שנה וכבר מתחילה לדבר ויכולה להדליק ולברך ... ביחד עם אחיותי', ועל אחת כמה וכמה אמה שמדליקה לאחריהן, כדי שתוכל לעזור להן בהדלקת הנר. תורת מנחם תשמ"ט חלק ד' עמ' 378

מנהגן הטוב של בנות ישראל ... להפריש לצדקה לפני הדלקת הנרות – כמובן כאשר הדלקת הנרות היא ביום חול (בחו"ל נותנים בערב יום א' של סוכות גם עבור היום השני). אסור לטלטל, ח"ו, את קופת הצדקה לאחרי ההדלקה, ולכן צריכים להניחה לכתחילה [=לפני ההדלקה] במקום שתישאר שם עד לאחרי הבדלה.

ערב יום א' של חג הסוכות

מלכתחילה רצוי להדליק את הנרות לכבוד החג לפני החשיכה, על פי לוחות הזמנים הנפוצים, אך אם לא הספיקו להדליק את הנרות מבעוד יום, ניתן להדליקן גם מאוחר יותר, אך אז אין להדליק את הנרות באמצעות אש חדשה, אלא רק על־ידי אש מועברת מאש שהודלקה לפני החג. משום כך ראוי להדליק – לפני כניסת החג 'נר נשמה' (או שלהבת גז וכדומה), כדי לאפשר בעת הצורך להעביר אש לצורך הדלקת נרות החג כשנאלצים להדליקם מאוחר. עצה זו חשובה במיוחד לאלה הגרים בחו"ל, הזקוקים לאש שנדלקה מערב חג לצורך הדלקת הנרות בלילה השני של חג הסוכות.

מדליקים את הנרות ואחרי כן מברכים:

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו, וְצִוָּנוּ לְהַדְלִיק נֵר שֶׁל יוֹם טוֹב:

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, שֶׁהֶחֱיָנוּ וְקִיְּמָנוּ וְהִגִּיעָנוּ לַזְּמַן הַזֶּה:

בחו"ל ליל שני של חג הסוכות

זמן הדלקת נרות הערב – בליל החג השני רק בלילה (לא לפני צאת הכוכבים), הדלקת הנרות נעשית אך ורק על־ידי העברה מאש הדלוקה לפני כניסת החג. אסור בשום אופן להדליק על־ידי יצירת אש חדשה (גפרור או מצית).

מדליקים את הנרות על־ידי העברה מנר דולק ואחרי כן מברכים:

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו, וְצִוָּנוּ לְהַדְלִיק נֵר שֶׁל יוֹם טוֹב:

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, שֶׁהֶחֱיָנוּ וְקִיְּמָנוּ וְהִגִּיעָנוּ לַזְּמַן הַזֶּה:

ערב שבת חול המועד סוכות

זמן הדלקת הנרות הוא כפי המתפרסם בכל מקום ומקום על־ידי הגורמים המוסמכים - אסור בשום אופן להדליק לאחר זמן זה.

מנהגן הטוב של בנות ישראל ... להפריש לצדקה לפני הדלקת הנרות – אסור לטלטל ח"ו את קופת הצדקה לאחרי ההדלקה ולכן צריכים להניחה לכתחילה [=לפני ההדלקה] במקום שתישאר שם עד לאחרי הבדלה.

מדליקים את הנרות ואחרי כן מברכים:

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וְצִוָּנוּ לְהַדְלִיק נֵר שֶׁל שַׁבָּת קֹדֶשׁ:

תפלת הדרך

צריך לאומרה כשהחזיק בדרך חוץ לעיר ביום ראשון כשנוסע מביתו, וטוב לומר מעומד אם אפשר בקל. ובשאר הימים שמתעכב בדרך עד שובו לביתו יאמר אותה בכל בוקר אפילו במלון ויחתום ברוך אתה שומע תפלה בלי הזכרת שם:

יְהִי רָצוֹן מִלְּפָנֶיךָ יְיָ אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ, שֶׁתּוֹלִיכֵנוּ לְשָׁלוֹם וְתַצְעִדֵנוּ לְשָׁלוֹם וְתַדְרִיכֵנוּ לְשָׁלוֹם וְתִסְמְכֵנוּ לְשָׁלוֹם, וְתַגִּיעֵנוּ לִמְחוֹז חֶפְצֵנוּ לְחַיִּים וּלְשִׂמְחָה וּלְשָׁלוֹם, (ואם דעתו לחזור מיד אומר וְתַחֲזִירֵנוּ לְשָׁלוֹם), וְתַצִּילֵנוּ מִכַּף כָּל־אוֹיֵב וְאוֹרֵב וְלִסְטִים וְחַיּוֹת רָעוֹת בַּדֶּרֶךְ וּמִכָּל־פּוּרְעָנִיּוֹת הַמִּתְרַגְּשׁוֹת וּבָאוֹת לָעוֹלָם. וְתִשְׁלַח בְּרָכָה בְּכָל־מַעֲשֵׂה יָדֵינוּ, וְתִתְּנֵנִי לְחֵן וּלְחֶסֶד וּלְרַחֲמִים בְּעֵינֶיךָ וּבְעֵינֵי כָל־רוֹאֵינוּ, וְתִגְמְלֵנוּ חֲסָדִים טוֹבִים וְתִשְׁמַע קוֹל תְּפִלָּתֵנוּ כִּי אַתָּה שׁוֹמֵעַ תְּפִלַּת כָּל־פֶּה: בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, שׁוֹמֵעַ תְּפִלָּה:

לזכות

לוי שי׳ **הלוי** בן חנה וזוגתו **אולגה שרח** בת תמר

ויוצאי חלציהם

צבי׳ ובעלה **דוד הלוי אליעזרוב**

שלום יצחק הלוי ומשפחתו

רות ובעלה **אפרים הלוי יליזרוב**

זבולון הלוי וזוגתו **רות**

חגית ובעלה **גבריאל סופייב**

שמעי׳ הלוי וזוגתו **מוריאל**

אילת ובעלה **גדעון יעקובסון**

יהושע הלוי וזוגתו **מעיין חנה**

אור אבנר הלוי שיחיו

לבייב

●

לעילוי נשמת הרה״ח ר׳ **טובי׳** ב״ר **יעקב** ע״ה

ניתן להשיג שיחות קודש ומאמרי דא״ח אלו

פקס: 9606108 3 (972)

ת.ד. 373 כפר חב״ד 60840 ישראל – *P.O.B 373 Kfar Chabad 60840 Israel*

E-mail: Israel@DvarMalchus.Org USA@DvarMalchus.Org

להרשמה ומנויים: 9601001 3 (972)

להורדת הקבצים: *Internet: www.DvarMalchus.Org*

www.otzar770.com • www.lahak.org • www.Chasidut.TV

...

הערות ותיקונים ניתן לשלוח ל: *E-mail: office@chazak.co.il – www.chazak.co.il*

P.P.
שולם
1949
תל אביב

Dvar Malchus
Issue # 00856
09/09/2022

2304-3377

הורידו את יישומון
דבר מלכות
מחנות היישומים